

રા. રા. 'સાધરાંકર નાનાસાધ સોલીસીટર

મુ. મુખર્ષી

મુરબી શ્રી,

કાયદાના અભ્યાસમાં અને ધંધામાં આપે યશ સંપાદન ક્યો છે તે ઉપરાંત ગુજરાતી સાહિત્યની અભિવૃદ્ધિ માટે આપ ઉત્કંઠા ધરાવો છો; નવીન પ્રજાની માનસિક કેળવણી માટે સતત પ્રયાસ કરો છો; વિદ્વાનોને અને ગરીબોને વિષે સદા ત્યાગની બુદ્ધિ ધરાવો છો; સામાજિક અને ધાર્મિક સાચા મુદ્દાના વિજયસ્તંભ છો; સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં નાટક અને કાવ્યના ખાસ અભ્યાસી તથા પ્રસિદ્ધ લેખક છો; અને સદાની વિરોધી લક્ષ્મી અને સરસ્વતી અને ઉદારતા આપના અંતરમાં વાસો કરી રહી છે, તે સર્વથી આપે અમારા સદ્ગત પિતાશ્રીના અંતરને આકર્ષ્યું હતું તેથી, તેમ જ ગુજરાતી સાહિત્ય અને ગુજરાતી પત્રની ખીલવણી માટે જે ઉત્તમ સલાહ અને ઉત્તેજન અમારા પિતાશ્રીને આપ સદા આપતા હતા તેનું તથા આર્પણ અને અમારા પૂજ્ય પિતાના પરસ્પર સ્નેહનું ચિન્હાળ સ્મરણ રહે તે માટે, ગુજરાતી પ્રાચીન કવિઓની કૃતિઓનો અમારા પિતાએ તૈયાર કરેલો આ એક અમૂલ્ય સંગ્રહ આપને પ્રેમથી અને માનથી અર્પણ કરવાની ઇચ્છા અમારા પિતાશ્રીએ પોતાના સ્વર્ગવાસ થવા પૂર્વે દર્શાવી હતી તદ્દનુસાર આ સંગ્રહ આપને પ્રેમથી અને માનથી અર્પણ કરવામાં આવે છે, તે આપ સ્વીકારશો.

સ. ૧૯૬૯ }
રામનવમી }

લા. આપના આભારી

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈના પુત્રો.

અસ્તાવના

—:૩૩૩૩૩:—

જયન્તિ તે મુરુતિનો રસસિદ્ધાઃ કવિધ્વરાઃ ।
નાસ્તિ યેર્પાં યશઃકાચે જરામરણજં મયમ્ ॥

પ્રાચીન અપ્રસિદ્ધ અને પ્રસિદ્ધ કવિઓનાં કાવ્યોનો સંગ્રહ કરવાનો વિચાર બૃ. કા. દો. ના આઘસંગ્રહકર્તા સદ્ગત ઈન્દ્રારામ સૂર્યરામ દેશાર્ધ જ્યારે સુરતમાં રહેતા હતા અને “ગુજરાતી” પત્રનો જન્મ થયો ન હતો, ચારે તેમના અંતરમાં સ્પુર્યો હતો, એમ તેમણે સૌથી પ્રથમ પ્રકટ કરેલા પુસ્તક, ‘પુરુષોત્તમ માસની કથા’ના પૃષ્ઠાપરની જાહેર ખબર ઉપરથી જાણાય છે; પરંતુ તે વિચાર અન્ય વ્યવસાયમાં પડવાથી અમલમાં મૂકી શકાયો નહિ. ૧૮૮૦ માં ‘ગુજરાતી’ પત્ર તેમણે કહાડ્યું અને પછી ૧૮૮૨ માં ‘ગુજરાતી પ્રેસ’ની સ્થાપના કરી. અઠવાડિક પત્ર પ્રકટ કરવાનાં કાર્ય ઉપરાંત સદ્ગતના પરમ મિત્ર વિદ્વદ્ધ કવિ સવિતાનારાયણ જીએ એમની સાથે કાર્ય કરતા હતા તેઓએ, જૂના કવિઓની કૃતિઓનો સંગ્રહ કરી, શોધી, છપાવી પ્રકટ કરવાને, સુરતમાં જીવાનિમાં સ્પુરેલો વિચાર અમલમાં મૂકવાની સૂચના કરી હતી. એ સૂચનાનો અમલ આજથી લગભગ ૨૮ વર્ષ પૂર્વે “ગુજરાતી” પત્રના આઘતંત્રી, સદ્ગત ઈન્દ્રારામ સૂર્યરામ દેશાર્ધ તરફથી કરવામાં આવ્યો હતો, અને તે પ્રયત્ન સતત ચાલુ રાખી બૃહત્ કાવ્યદોહનના ૮૦૦ પૃષ્ઠના છ ભાગો ૧૨ થી ૧૪ વરસના અરસામાં ઉપરાઉપરી પ્રકટ કરવામાં આવ્યા હતા. તેની અંદર ધણા કવિઓની અપ્રસિદ્ધ કૃતિઓ પ્રસિદ્ધિને પામી છે. કેટલાક કવિઓનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં કાવ્યોની જૂદી જૂદી પ્રતો મેળવી એક સારો પાઠ પસંદ કરી તે છાપવામાં આવ્યો હતો. આ કાવ્યોને પ્રસિદ્ધ કરવામાં તેમના જે હેતુ મુખ્ય હતાઃ એક તો લેકિને સસ્તામાં લોકપ્રિય કાવ્યો પ્રાપ્ત થાય, અને બીજું ગુજરાતના કવિઓનો સારો કાવ્યસંગ્રહ બહાર પડે. પ્રથમનો હેતુ સાચવવા માટે તેની અંદર પ્રત-પાઠાંતર વગેરે થોડાં જ આપવામાં આવતાં હતાં, અને માત્ર જે શબ્દો કંઈ વિશેષ અપરિચિત હોય, તે માટે એક નાનો શબ્દકોષ અંતભાગમાં આપવામાં આવતો હતો.

આ કાર્યને શ્રીમંતો અને રામ રજવાડા તરફથી જેટલો આશ્રય મળ્યો છે, તે કરતાં વિશેષ આશ્રય જનસમાજ તરફથી મળ્યો છે, એમ “ગુજરાતી”માં સ્વ. આઘ સંગ્રહ-કર્તાએ લખેલા કાવ્યદોહનના આત્મજીવન ઉપરથી સદ્ગત જ પ્રતીત થાય છે. કાવ્યદોહનના છ ભાગ પ્રકટ થયા પછી લેકિને હિસાબ બીજી દિશા તરફ વળવા લાગ્યો. તે જોઈને બૃહત્ કાવ્યદોહનના દસ અથવા અને તો તેથી વિશેષ ભાગ પ્રગટ કરવાની ધારણા મંદ પાડી નાંખવાનું સ્વ. આઘ સંગ્રહકર્તાને થોડાં જાણ્યું, અને તે કારણે કેટલાંક વર્ષ સુધી એ કામ હાથમાં ધરવામાં આવ્યું નહોતું. એવામાં ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની બીજી એકઠાં મુખ્ય નગરીમાં ભરવાની વારી આવી, ત્યારે ધણા સદ્ગુરુઓના કહેવાથી અને લાલામજીથી બૃહત્ કાવ્યદોહનના અગાડીના ભાગોપ્રકટ કરવાનું કામ ચાલુ કરવામાં આવ્યું,

અને તેને અંગે સાતમે અને આઠમે ભાગ એ બન્ને સાથે સાથે જ ચર્ચ કરવામાં આવ્યા. તેમાંથી સાતમે ભાગ સ્વ. સંગ્રહકર્તા તરફથી તેમની દેશાતીમાં જ પ્રકટ થઈ ગયો છે; અને આ આઠમે ભાગ પણ સંપૂર્ણ છપાઈને તૈયાર થઈ ગયો હતો, અને માત્ર પ્રસ્તાવના, ચરિત્રાદિ વિભાગ તેમના સ્વહસ્તે લખાવાનાં જ અવશેષ હતાં; પરંતુ તે ઇચ્છા પાર પડે તે દરમ્યાન શ્રી હરિની ઇચ્છાએ તેમણે આ અસાર સંસાર છોડી દીધા. તેમની જ ઇચ્છાનુસાર આજે આ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ થાય છે અને આશા છે કે, જનસમાજ જેમ આગળ આશ્રય આપી પ્રાચીન કવિઓની કૃતિઓના વિદ્યારનાં કાર્યને ઉત્તેજન આપતો હતો, તેમ જ સદ્ગતના આ પ્રયત્નને પણ આશ્રય આપશે, અને અમારા ગુરુજનની આશિષથી અમને આશા છે કે, અમારા પિતાશ્રીએ કાવ્યદોહનના દશ અથવા તેથી વધારે ભાગ પ્રકટ કરવાની લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવાની તક ઇશ્વરકૃપાએ અમને મળશે.

બૃહત્ કાવ્યદોહનમાં પ્રકટ થયેલાં કાવ્યોના સંબંધમાં સંપૂર્ણ તપાસ નહિ કરનારા કેટલાક ગૃહસ્થો તરફથી અધટિત રીતે એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, માત્ર પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલાં કાવ્યોને તેમના પ્રસિદ્ધ કરનારાની પરવાનગી વગર જ એમનાં એમ છાપી દેવામાં આવ્યાં છે. આ વિચાર કેટલો પાયા વગરનો છે, તેનો ખુલાસો ‘ગુજરાતી’ પત્રમાં ગયે વર્ષે પ્રગટ થયેલાં “કાવ્યદોહનના આત્મજીવન” માં સ્વ. આદ્યસંગ્રહકર્તાએ આપ્યો છે. અન્ય સ્થળે પ્રસિદ્ધ થયેલાં અને આ સંગ્રહમાં પ્રકટ થયેલાં કાવ્યો જે સરખાવીને વાંચવાની તરફી લેવામાં આવી હોત, તો તેમને કર્પણ જેવું સ્પષ્ટ દેખાતે કે, તેમાં અને આમાં ઘણો પાઠભેદ છે. વળી અન્યત્ર પ્રકટ નહિ થયેલાં એવા અનેક કાવ્યો અને પદો પણ આ સંગ્રહમાં સમાવેલાં જણાઈ આવ્યા વિના રહેત નહિ.

હાલમાં કેટલાકના વિચાર એવા જણાયા છે કે, પ્રાચીન એટલું બધું સારું નહિ ગણવું, અને જે કંઈ મળી આવે તે બધું પ્રસિદ્ધ ન કરવું. જ્ઞાના સંબંધમાં તો માત્ર સ્વર્ગવાસી એટલું જ કહેતા કે, આ એક પ્રકારની સમજદેરની વાત છે. કયા કાવ્યને સારું અને કયાને નકામું ગણવું, એ નક્કી કરવું હાલમાં બની શકે તેવું નથી. ભિન્નભિન્નરચિર્હિ લોકઃ એ ન્યાયે, તથા ગુર્જર સાહિત્યના ઇતિહાસનાં તૂટતાં સાધનો એકત્રિત ન થયાને કારણે હાલ જેને નકામું ગણવામાં આવે, તે કળે કરીને ઇતિહાસની શૃંગલારને આંકડો પૂરો કરવામાં સમર્થ થઈ શકે. એ કારણથી એ ઉપયુક્ત જણાય છે કે, એક વાર તો જે જૂનું છે, તે સર્વ પ્રકટ થઈ જવું જોઈએ, અને તેને કીડના ઉપભોગ થતું બચાવવું જોઈએ. અને પછી તેમાંથી ખરિશોધન કરીને ચુંટી કાઢેલાં કાવ્યકુસુમોનો તુરો-ગુચ્છ પ્રકટ કરવામાં આવે તો જ તેની ખરી કીમત થાય. આ વિચાર ધરાવનારની દૃષ્ટિએ જોવા જોઈએ તો, આ વિભાગમાં પ્રેમાનંદના પુરોગામી કવિ વિશ્વનાથ જાનીકૃત કાવ્ય પ્રકટ થઈ શકે જ નહિ. એ કાવ્ય એટલી ઊર્ધ્વ દશામાં પ્રાપ્ત થયું હતું કે, પ્રતની નકલ કરતી વખતે પણ તેનું પાતું ફેરવવા જતાં ફાટી ન જાય, તેની ખાસ સંભાળ રાખવી પડતી હતી. એ કાવ્ય જ્યારે લખાઈને સંપૂર્ણ વાંચવામાં આવ્યું ત્યારે પ્રેમાનંદ કવિએ નરસિંહ મહેતાના સંબંધમાં જે જે કાવ્યો રચ્યાં છે, તે તે સર્વ પોતાની પૂર્વના કવિઓનાં કાવ્યોનો આશ્રય લઈને

રચ્યાં છે, અને નહિ કે લોકકથા, સાંભળીને તે પોતાની કલ્પનાનુસાર રસ મૂકીને રચ્યાં છે, એવું અનુમાન સદગતે સાધાર કર્યું હતું. વળી નરસિંહ મહેતા સંબંધી પ્રેમાનંદ-રચિત કાવ્યમાં ઘણે સ્થળે વિશ્વનાથ કવિની છાયા અને કેટલીક રચના, તેમ જ શબ્દ અને વાક્યપ્રયોગ પણ જોવામાં આવે છે. “ગુજરાતી” ના ૧૯૧૧ ના દીવાળીના અંકમાં સાહિત્યરસિક રા. રા. જગન્નાથ વિદ્યારામ રાવળે એક લેખ લખી સર્વથી પ્રથમે ધ્યાન તે પ્રતિ ખેંચ્યું હતું. પ્રેમાનંદરચિત કાવ્યોમાં અસલ કીયું છે અને નકલ કીયું છે, તે જાણવાને એ લેખ વાંચવા જેવા છે.

✓ ગુજરાતના ઉત્તમ ટીકાકાર નવલ્લસમભાઈ “મા’મેગ”માં આપેલા કવિચરિત્રમાં આ પ્રમાણે લખે છે: “નરસિંહ મહેતા સંબંધી જે ગ્રંથો છે, તે બિન્નકુલ સંસ્કૃતના આધાર વિનાના છે. જનવાર્તાનાં તે બેશક એમાં ઉપયોગ કીધેલા જ, કેમકે નહિ તેા લોકમાં મનાય જ નહિ. પણ નરસિંહ મહેતા સંબંધી પ્રથમ જનવાર્તા કેટલી હતી, અને પ્રેમાનંદ કવિએ તેમાં કેટલો વધારો કીધો, તે હવે જાણવું અશક્ય છે!” વળી સાહિત્યરત્નના સંપ્રદક્તાં, જે ટ્રેન્યુએટ વિદ્વાનો પ્રેમાનંદનાં કાવ્ય સંબંધમાં એવો મત ઉચ્ચારે છે કે, પોતાના પુરોગામી કવિઓનાં કાવ્યો સુધારી તેમાં પોતાના ઓતાઓને અને સમયને યોગ્ય રસ જમાવી લોકને પ્રેમાનંદે આપ્યાનો અર્પણ કર્યા છે. નરસિંહ મહેતાનાં સ્વકૃત મળી આવેલાં કાવ્યો, વિશ્વનાથ જાનીનાં મળી આવેલાં અપૂર્ણ કાવ્યો, અને તે સિવાય પ્રેમાનંદના બીજા કોઈ પૂર્વગામી કવિઓએ નરસિંહ મહેતા સંબંધી લખેલાં કાવ્યો કદાચ મળી આવે તેા તે જોયા પછી પ્રેમાનંદ નરસિંહ મહેતા સંબંધી કેટલો વધારો કીધો, એ વાત જાણવી કાંઈ ઝાઝી અશક્ય રહેશે નહિ.

આ પ્રમાણે આજે જૂનાં કાવ્યોની શોધખોળને પરિણામે અત્યાર સૂધીમાં નરસિંહ મહેતા સંબંધી જે જે કાવ્યો પ્રેમાનંદે રચ્યાં છે, તે લોકકથાને આધારે સ્વકલ્પનાનુસાર રસ જમાવી સ્વતંત્ર રચ્યાં છે, એવી જે દૃઢ માન્યતા લાંબા સમયથી પ્રચલિત હતી, તે છોડી દેવાનો સમય આવ્યો છે. મતવચ્ચ કે જૂનાં કાવ્યોની શોધખોળ તેા ચાલુ રહેવી જ જોઈએ, અને જૂનું તેટલું સારું ન માનવું, તે સાથે જૂનું તેટલું નકામું માની ફેડી દેવાવું ન જ જોઈએ. કંઈક રત્નોને કાળના સપાટામાં આવી જઈ ધૂળ ભેગાં થતાં અને કીડોને ઉપભોગ થતાં એક વાર અટકાવવાં, એ દરેક દેશહિતૈષીનું કર્તવ્ય છે.

હવે આ વિભાગમાં આવેલા ગ્રંથો સંબંધી ટુંકામાં કંઈક સાહિત્ય વિષયક સૂચના કરીશુ તેા તે અરથાને નહિ ગણાય. ગ્રંથના આરભમાં આપેલાં કેટલાંક પદો આદિ ભક્ત કવિ શ્રી નરસિંહ મહેતાનાં છે અને તે પહેલાં બીજા કોઈ ગ્રંથમાં પ્રકટ થયેલાં જાણવામાં નથી.

આ ભાગમાં કવિ શામળકૃત શિવપુરાણ આપવામાં આવ્યું છે. ખરું કહેતાં દયારામવિરચિત ભગવદ્ગીતા માહાત્મ્ય જેવું આ શિવમાહાત્મ્ય છે, અને તેને શિવપુરાણને નામે જે ઓળખવામાં અને ગણવામાં આવે છે, તે માત્ર લેહિષ્મિતને અનુસરીને જ છે. પ્રેમાનંદના જન્મ તેમ જ તેનાં ઘણાંખરાં કાવ્યોના કાળ સંબંધી જેવી રીતે નિરીક્ષણ

કરવામાં આવ્યું છે, તેવી રીતે શામળના સંબંધી થયેલું કોઈપણ દિશાએ જોવામાં આવતું નથી. કવિ પ્રેમાનંદના જેમ પૂજકો હતા, તેમ કવિ શામળના પણ પૂજકો હતા. એક જૂનો પ્રાસ્તાવિક દોહરો તે સંબંધી જોવામાં આવે છે કે,

સર્વ કવિશિગેમણી, શામળ શૂર સમર્થ;
ત્યાં જોવી રચના ઘટે, એમ જોવાઆ અર્થ.

આવી જ રીતે કોઈ પ્રશંસા કરનારા તરફથી શામળે ક્યાક્યા ગ્રંથો રચ્યા છે, તે સંબંધી એક છંદો રચાયેલો છે, જેની છેલ્લી કડી આ પ્રમાણે છે.

વૈતાળ પચીસી વર્ણવી, શુક ખેડાતરી ભાવે ધરી,
વાયુને વશ છે તરણુ જયમ, ત્યમ શામળ કવિએ કરી.

આ સુપ્રસિદ્ધ ઉક્તિ જોયા પછી પ્રેમાનંદકૃત (૧) માર્કંડેય પુરાણમાં આરભમા આપેલી કડી

શિવપુરાણ સમર્થ કરે, કવિ કે' વાયુવશ તર્ણુ;
અગાધ ગતિ એવી નહિ મારી, ક્યાં પાણો ક્યાં પર્ણ.

સાક્ષર શ્રી કેશવલાલભાઈના જોવામાં આવી. તે ઉપરથી તેઓ એવું અનુમાન કરે છે કે, “વળી શિવપુરાણની પ્રતિસ્પર્ધામાં રચાયેલા માર્કંડેય પુરાણના આરભમાં પણ તેણે શામળભટ્ટની પતરાણ અને લગાધની પચીસી ઉડાવી છે.” સદ્ગત સમ્રાટકર્તાએ શામળના આ અર્થને અતે આ પ્રમાણે શેરો માર્યો છે: “કવિ શામળે આ અર્થનું નામ શેવપુરાણ રાખ્યું છે, પણ તે સાર્ય નથી. શિવપુરાણ તો જૂદું જ છે. આ તો શિવ-મહાત્મ્ય છે.” આવા સામાન્ય ગ્રંથની સ્પર્ધા કરવાને, માર્કંડેય પુરાણ જેવું મહાભારત નામ પ્રેમાનંદ જોવો કવિ ઉપાડે, એ કઈ માનવા જેવું નથી લાગતું. એટલું છતાં જો સાક્ષર શ્રી કેશવલાલભાઈનું અનુમાન ગ્રીહકારીએ તો વિશેષ એટલું પણ સ્વીકારવું જ જોઈએ કે, પ્રેમાનંદના સમયમાં શામળની કીર્તિ એટલી બધી પ્રસરી હતી કે, પોતાનું વિષદ સાવ્યવવાને, શામળની બરોબર ચવાને, અને શામળની કીર્તિ તોડવાને પ્રેમાનંદને શેવમાહાત્મ્ય જેવા સામાન્ય ગ્રંથની સામે માર્કંડેય પુરાણ હાથમાં લેવાનો ભગીરથ પ્રયાસ કરવો પડ્યો હતો.

વળી એક વિશેષ વાત અત્રે વિચારવાની અગત્ય છે. પ્રેમાનંદે માર્કંડેયપુરાણની રચના વિ. સં. ૧૭૬૫ માં કરી, ત્યારે શામળભટ્ટવિરચિત શિવપુરાણ-ખરુ જોતાં શેવમાહાત્મ્ય-ની રચના સાક્ષ ત્રણ પ્રતોમાં જૂદીજૂદી જોવામાં આવે છે. પહેલી પ્રતમાં સંવત સત્તર ચૌદાતરો (૧૭૦૪) છે, બીજી પ્રતમાં સંવત સત્તર સુમ્ભોતરો (૧૭૭૪) કે, અને ત્રીજી પ્રતમાં સંવત અઢાર ચાડોતરો (૧૮૦૪) છે. સુમ્ભોતરો એટલે ૧૭૭૪ અને અઢાર ચાડોતરો એટલે ૧૮૦૪ એ બે સવતો સંભવિત ગણાય, અને તેમાંથી સંવત ૧૭૭૪ એ વિશેષ આધારભૂત ગણાશે. શામળના ગ્રંથોનો રચનાસમય જોતાં સંવત ૧૭૦૪ કેવળ અસંભવિત ગણાય છે. કારણ કે તે વખતે તેનો જન્મ જ ન હતો. પરંતુ આ ઉપરથી એટલું તો સિદ્ધ થવા જાય છે કે, શિવપુરાણ પ્રેમાનંદના માર્કંડેય પુરાણની

રચના પછી કેટલેક વર્ષે—સગલમ નવ વર્ષે—શામળે રચ્યું, અને સંવત ૧૮૦૪ સ્વીકારીએ તો પ્રેમાનંદના મરણ પછી શામળે શિવપુરાણ ધણે વર્ષે બનાવ્યું. વિચારવાની વાત તો એ છે કે, શામળભટ્ટ ભવિષ્યમાં શિવપુરાણ રચનાર છે, અને તે પછી તેની પ્રશંસાની ઉક્તિઓ બહાર પડનાર છે. એ સર્વ ભવિષ્યવેત્તાની પેઠે પ્રેમાનંદે અથમથી જાણી લધને શામળને મદાત કરવાને માટે માર્કુરેય પુરાણ વિ. સં. ૧૭૬૫ માં રચી મૂક્યું, એમ પૂરતા આધાર કે સખજ અનુમાનને અભાવે સ્વીકારી લેવું, એ યોગ્ય નથી. પ્રેમાનંદ, વદ્ધભ, અને શામળની તુલના કરતાં પહેલાં તેમના જન્મ, ચરિત્ર, અને કાવ્યના રચ્યા સંવત સંબંધી કાળનો ચોખ્ખો નિર્ણય થવો જોઈએ; માત્ર આધાર રહિત અનુમાનના સાત્તાન્ત્રમાં ધૂમવાધી, અને જે વસ્તુ વચ્ચે કંઈકે શાબ્દિક સામ્ય જોવાથી અમુક અનુમાન પર દોરાર્ધજર્ઘ્વમુક માન્યતા બાંધવાથી કંઈ ફલપ્રાપ્તિ થાય નહિ. ઉલટું સત્યમાર્ગથી વિપરીત માર્ગે દોરવા જેવી અનૈતિક દાસિક સ્થિતિ ઉપસ્થિત થાય છે.

✓ પ્રેમાનંદ અને શામળ ઉભયે વિપયો જિજ્ઞાસિત પ્રકારના લીધા છે. પ્રેમાનંદે પુરાણોક્ત અને ઇતિહાસોક્ત કથાઓ લીધી છે; શામળે લોકોમાં પ્રચલિત કથા—વાર્તાઓ લીધી છે. પ્રેમાનંદને ભાષામાં અવતરણ કરવાની મહેનત કરવાની હતી. તે સિવાય તેની પાસે ચિત્ર ચિત્રવાના સાધનો ફલક, મચ્છિકર્ચકા, રંગો આદિ તૈયાર હતાં; શામળને વાર્તામાંનાં પાત્રોના હૃદયમાં ઉતરી, ચિત્રને માટે સાધનો તૈયાર કરવાનું મુશ્કેલ કામ હતું, અને એટલું તો નિઃશંક કહી શકાશે કે પાત્રોના અંતરમાં ઉતરી અંતરની ગુંચો ઉકેલવામાં અને ગુંચો પારખવામાં શામળ પ્રેમાનંદથી અદે તેમ છે.

✓ શામળના સમયમાં કવિ કેને કહેવો, તે વિષયની ચર્ચા ચાલેલી હોવી જોઈએ, અને તે પરથી પ્રેમાનંદને કવિપદે સ્થાપવાનો અયાસ થયેલો હોવો જોઈએ, એમ અનુમાન થાય છે. શામળે પ્રેમાનંદને કવિપદને યોગ્ય નથી ગણ્યો, એ તેના કવિના નકારાત્મક લક્ષણ સંબંધી તેની પ્રસિદ્ધ ઉક્તિ

૫ “કથું કવે તે શાનો કવિ, શિખી વાત તે શાની નવી?”

એ પરથી જણાય છે. શામળે, શુદ્ધ અંતઃકરણથી આ લક્ષણ કહ્યું હોય કે ઇર્ષ્યાથી કહ્યું હોય, તેનો નિર્ણય કરવાની કે ચર્ચા કરવાની કાંઈ આવરણકતા નથી; એ નિર્ણય તો માત્ર ઇશ્વરથી જ થઈ શકે તેમ છે. પરંતુ શામળે કવિનું જે લક્ષણ જણાવ્યું છે, તેમાં ધણું રહસ્ય સમાયલું છે એમ વિચાર કરતાં જણાય છે. કેટલાકો કહે છે કે પ્રેમાનંદે સંસ્કૃત ગ્રંથો અને પુરાણોમાં કહેલી વાર્તાઓને ભાષામાં ઉતારીને કહી છે, અને પોતે વાતો ઉપજાવી કહાડી છે તેથી શામળે, પોતાને શ્રેષ્ઠ બતાવવાને અને પ્રેમાનંદને ઉતારી પાડવાને ‘કથું’ એટલે ગીર્વાણ ભાષામાં પુરાણોમાં કથું તે ગુર્જર ભાષામાં યુનઃ કથે તે શાનો કવિ એવો સિદ્ધાંત રજુ કરી, દષ્ટાંતમાં ‘શિખી વાત તે શાની નવી,’ એ પ્રશ્ન કર્યો છે. જો આ અર્થ સ્વીકારીએ તો ગીર્વાણ ભાષામાં જ ઇતિહાસપુરાણોમાંથી દષ્ટાંત લઈ રઘુવંશ, નૈપધાદિ મહાકાવ્યોના રચનારોએ તો કવિની ગણનામાં શામળ ગણે જ નહિ એમ માનવું પડે. બીજું એવું પણ સ્વીકારવું પડે કે, શામળે જેટલી વાર્તાઓ

૩ “આ વીર લીટીઓ આખી ગુજરાતી ભાષામાં બહાર પડતા નિર્મળ હાસ્યરસનો એક નમુનો છે. સીમંતનો વિચાર કરવા વેરાગીઓને બોલાવવા, સામગ્રીમાં ઝાંઝ, ગોપીચંદન તથા તુલસીનો ભારો ગાડામાં ભરીને મોશાળું કરવા જવું, રસ્તામાં બળદીઆ ચાલે નહિ, અને વેરાગીઓ હોકારા કરી પછાડીથી ટુલતા જાય, બળદો ઢાળ ઉપર ચડે કે બધા વૈકુંઠનાથની જે બોલતા જાય, એક બળદ બેસી જાય અને તેને પૂછડી પકડીને ઊઠાડવા માટે, એટલે આખલો બીજી તરફ ખેંચી જાય, એવા રસ્તામાં હજારો વેષ થતા જાય; પૈડામાં ચૂચૂ ચૂચૂ થઈ જ રહે, અને ગાડી હમણાં ભાંગી પડી, હમણાં ભાંગી પડી એમ થયાં જ કરે; બધા ગાડી અટકી પડે કે ઉતરી જાય, ચાલે ત્યારે બેસે, એમ ધડીમાં હજારો વાર તેઓને કરવું પડે; અને વળી આખે રસ્તે ભજનની ધૂન તો તેઓ ઊઠાવી જ રહ્યા છે; એ રીતે તેઓ વહેવાઈને ગામ આવી પહોંચે ને ત્યાં બધા લોહા તમાસો જોવા ભેગા થઈ જાય—એ ખરેખર હાસ્યરસનો સમુદ્ર જ છે. આ ચિત્ર એટલું જનપ્રિય થઈ ગયું છે કે “નરસિંહ મહેતાની વહેલ” એવી એક સાધારણ કહેવત થઈ પડી છે.”

નરસિંહ મહેતાની વહેલ સંબંધી રવ. નવલરામભાઈની આ ટીકા જાતીકૃત કાવ્યમાં નરસિંહની વહેલના વર્ણનને શું સાંગોપાંગ લાગુ નહિ પડી શકે? “નરસિંહ મહેતાની વહેલ” અથવા “નરસિંહ મહેતાની સાંગી કે રચ” એ કહેવત પ્રેમાનંદ કરતાં પણ પ્રાચીન છે, એમ માનવાને આ પરથી કારણ મળે છે. વળી આ બન્ને કવિનું મૂળ નરસિંહ મહેતાકૃત મા’મેરું થોડાંબધે અંશે હોય એમ લાગે છે, જે હવે પછી પ્રગટ થનારા નવમા ભાગમાં આપવામાં આવશે.

અને જાતીકૃત મા’મેરાના કાવ્યમાં આવેલાં કેટલાંક પદો માટે ખુલાસો કરવો આવશ્યક છે. બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ પહેલામાં આપેલાં પ્રેમાનંદકૃત મા’મેરાની આવૃત્તિ કરતી વેળાએ તેના ૧૩મા કડવાના પ્રારંભમાં આવેલું “ઉધડકી ઉઠિયો વેગે વૈકુંઠપતિ” એ હુંકારી શરુ થતું પદ કંઈક ક્ષેપક લાગ્યું, કંઈક નરસિંહ મહેતાના પ્રભાવિયાની શૈલીને મળતું લાગ્યું, એટલે એ બાબત સંબંધી આવસંગ્રહકર્તાએ જણાવ્યું કે, “જે પ્રતોને આધાર મા’મેરું કાવ્યદોહનના પ્રથમ ભાગમાં સંશોધન કરી દાખલ કરવામાં આવેલું છે, તે અસલ પ્રતોમાં એ પદ હોવાથી એમનું એમ ટીકા વગર જ દાખલ કરેલું છે; જો કે એ પદ ઉત્તમ રચનાવાળું છે, છતાં આ સ્થાને તેથી કાવ્યની શૈલીમાં વધારો થતો નથી, અને કોઈ અન્ય કવિના કાવ્ય ઉપરથી પ્રેમાનંદે પોતાને સારું લાગવાથી સ્વીકારી પોતાના કાવ્યમાં એને સ્થાન આપેલું હોય એમ લાગે છે. પછી તે અન્ય કવિ નરસિંહ મહેતા સ્વતઃ હોય કે બીજા કોઈ કવિ હોય, એ ચોક્કસ કહી શકાતું નથી. કારણ કે કવિ પ્રેમાનંદ પૂર્વે કોઈએ મા’મેરાનું કાવ્ય રચ્યું હોય એમ અત્યાર સુધીમાં જણાયું નથી.” એ પછી પ્રથમ સાક્ષર શ્રી નવલરામભાઈએ છ જૂદીજૂદી હસ્તલિખિત પ્રતોપરથી સંશોધન કરી પ્રકટ કરેલી મા’મેરાની આવૃત્તિઓ તપાસી જોઈ, તો તેમાં એ પદ એમનું એમ કોઈ પણ જાતની ટીકા વગર આપેલું જોવામાં આવ્યું ત્યારે, આશ્ચર્ય થયું કે, આવા સૂક્ષ્મ અને ઉત્તમ

ટીકાકારની દષ્ટિ બહાર એ પદ કંઈ પણ ટીકા વગરનું કેમ રહી ગયું હશે? ત્યાર પછી મા'ભેરાની જેટલી અતો જોવામાં આવી, તેટલીમાંની કેટલીકમાં એ પદ આપેલું જણાયું અને કેટલીકમાં આપેલું નથી. એ ઉપરથી સ્વ. આદ્યસંગ્રહકર્તાએ ખાસ પ્રેમાનંદના સમયમાં જ લખાયેલી અતો જોવા માંડી, તો તેમાં પણ કેટલીકમાં એ પદ આપેલું જોવામાં નહિ આવ્યું. એ દરમ્યાન બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૮ માં છપાતો હતો, તેમાં વિશ્વનાથ જ્ઞાનીકૃત 'મોસાળા ચરિત્ર'માં પણ એ પદ આવેલું છે, તે પ્રતિ સ્વર્ગવાસીનું ધ્યાન ગયું, અને અસલ પ્રત મેળવી જોતાં વિશ્વનાથ જ્ઞાનીએ જ્યાં જ્યાં નરસિંહ મહેતાનાં પદોનું અવતરણ પોતાના કાવ્યમાં કર્યું છે, ત્યાં ત્યાં આદિ ભક્તકવિરાજ પ્રતિ પોતાની પ્રેમ અને માનની લાગણી દર્શાવવા "પદ શ્રીમુખનુ" એમ સ્પષ્ટ લખેલું જણાયું. એ જ પ્રમાણે પૃ. ૬૧૪ ઉપર આપેલું "વટલેયો નાગર નરસૈયો" પદ, કડવા રૂપમાં આપેલાં પ્રથમનાં બે પદો, કડવું ઝર મું અને કડવું કઠ-એ સર્વે પદો તથા દારચરિત્રનાં પદો મૂળ નરસિંહ મહેતાની જ કૃતિ છે, એમ વિશ્વનાથ જ્ઞાનીની અતના ખુલાસા પરથી ખાત્રી થઈ. આ ઉપરથી આદ્યસંગ્રહકર્તાએ કરેલું અનુમાન ખરું હતું, અને તે પરથી તેમનો એવો પણ નિશ્ચય થયો કે, નરસિંહ મહેતાએ સ્વતઃ મા'ભેરું રચેલું હોવું જોઈએ.

વળી એ સૂચવે છે કે, પ્રેમાનંદે પોતાથી પૂર્વે થઈ ગયેલા કવિઓનાં પદો, કાંઈ પંથુ જાતના સૂચન કે સ્વીકાર વગર પોતાનાં કાવ્યમાં ઉતારી લીધાં છે, અને તેથી જો કવિ શામળે 'કચ્છું કથે તે શાનો કવિ, શિખી વાત તે શાની નવી' એવો ટાલો પ્રેમાનંદને ઉદ્દેશીને માર્યો હોય તો તે સાર્થ છે; તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી.

ગયે વર્ષે જુલૈઝ્ઝ માસમાં નરસિંહ મહેતાકૃત કાવ્યસંગ્રહ માટે પદો એકઠાં કરવાને અર્થે જ્યારે સ્વર્ગવાસી સુરત ગયા, ત્યારે જૂના હસ્તલિખિત ગ્રંથોના ચોપડા યોજતાં છૂટું અવસ્થામાં આવી પડેલી એક નાની ચોપડી હાથમાં આવી. તે ઉપાડી જોતાં તો તેમાંથી નરસિંહ મહેતાકૃત મા'ભેરું નીકળ્યું, પણ દિલગીરીની વાત એટલી લાગી કે, તેનું છેરલું પાતું ફાટી ગયું હતું; એટલે એ કાવ્ય ખંડિત દશામાં પ્રાપ્ત થયું છે, અને ગ્રંથ વાંચતાં એમ લાગે છે કે, છેલ્લી પૂર્ણાહુતિની જ કડીઓ માત્ર ગઈ દગે. કાવ્યની ધાટી નરસિંહ મહેતાકૃત "શામળશાહના વિવાહ" અને "સુદામા ચરિત્ર" જેવી જ છે, અને મનહર પણ તેવું જ છે. વળી આ વાતને બીજી તરફથી સમર્થન મળ્યું છે. નરસિંહ મહેતાકૃત કાવ્યસંગ્રહમાં પાછળથી આપેલું દારમાળાનું પરિશિષ્ટ વાંચી જોતાં તેમાં પણ મા'ભેરાનાં અને મા'ભેરાનું સૂચન કરનારાં પદો મળી આવે છે. તે પરથી નરસિંહ મહેતાએ મા'ભેરું રચ્યું હશે એમ માનવાને કારણ મળે છે. વિશ્વનાથ જ્ઞાનીએ પોતાના કાવ્યમાં નરસિંહ મહેતાકૃત મૂળ પદોનો ઘણો ઉપયોગ છૂટથી કરીધો છે, અને પ્રેમાનંદે પણ મા'ભેરાની રચનામાં તથા દારમાળાની સંકલનામાં પણ તેમ જ કરીધું છે, એમ બારીક નજરે જોતાં સ્પષ્ટ ખાત્રી થાય છે. મોસાળાં ચરિત્રનાં આરંભમાં કવિ વિશ્વનાથ જ્ઞાની લખેલું કે,

“બ્રાહ્મણુ ને વળી ભક્ત દરિના, સોનું ને મુગંધ;

“ધન નાગર નરતૈયો, જેણે રચ્યા બહુ પ્રયંધ. ૧

“અંધ સધળા તણું સાધન, મન્ય વસ્યો વિશ્વાસ;

“હરિ મળ્યાનું મન કરે તો, સેવો દરિના દાસ. ૨

આ ઉપરથી વાંચનાર સમજશે કે, સ્વતંત્ર તેમ જ સ્વચ્છવન સંબંધી નરસિંહ મહેતાકૃત ધણી અંથો પ્રેમાનંદની પૂર્વે લોકમાં સુપ્રસિદ્ધ હતા, પણ હાલમાં અપ્રાપ્ય થઈ પડ્યા છે.

ખીજા ખંડમાં પ્રથમ પ્રેમાનંદ કવિકૃત રાધિકાજીના બાર મંદિના છે. પ્રેમાનંદે નાનાંનાનાં જોડકણાં અને દુંડાં કવિતાઓ પ્રારંભમાં કર્યાંનું કહેવાય છે, તેમાં સ્વર્ગની નિસરણી, બાર માસ, નાસિકેતોપાખ્યાન વગેરેનો સમાવેશ થતો હોયો જોઈએ. છતાં પણ ગુજરાતના કવિઓમાં કવિ પ્રેમાનંદ કેટલા યર્ધ ગયા છે, તે પ્રથમ નક્કી થવું જોઈએ. પ્રેમાનંદ સ્વામીથી આ પ્રેમાનંદ નિરાળો દેખાય છે, પણ બાર માસનો રચનારો કૃષ્ણ મુન ચોવીસો જ પ્રેમાનંદ છે કે કેમ, તેનો નિર્ણય કરવાને સાધન નથી.

આ વિભાગમાં ભોજભક્તકૃત ચંદ્રદાસ આખ્યાન છે. આ કવિએ આખું કાઈ કાવ્ય રચ્યું નથી એમ કહેવાય છે, તે છતાં આ કાવ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. એમાં નાકર કવિના ચંદ્રદાસ આખ્યાનની પેઠે માત્ર છેલ્લા ભાગમાં જ નામ આવે છે.

આ ઉપરાંત અન્ય કવિઓ વિષે જાણવા જોગ હકીકત તેમનાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં પદો સિવાય વિશેષ મળી શકી નથી.

આ સંગ્રહની વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના લખી, ગુજરાતી પ્રજા આગળ જેમ બને તેમ સત્વર આ સંગ્રહ સાદર કરવાની આ અન્યમાળાના આદ્ય સંગ્રહકર્તાની ઉત્કટ ઇચ્છા હતી, પરંતુ દૈવેચ્છા પ્રતિકૂળ થવાથી તેમ યર્ધ શક્યું નથી. આ પ્રસ્તાવના સ્વર્ગસ્થે કરાવેલાં ટીપ્પણને તેમ જ સ્વર્ગસ્થ સાથે થયેલી વાતચિતને આધારે લખવામાં આવી છે. એમાં જો દોષ હોય તો તે ભેખડ અને પ્રકટકર્તાનો સમજવો.

આ સંગ્રહ માટે બૂના કાવ્ય અંથો મેળવી આપવા માટે સ્વર્ગસ્થના બાળસ્નેહી અને અમારા મુરખી રા. રા. જગન્નાથ ઠાકોરદાસ મોદી, બી. એ., સાદર શ્રીયુત રા. રા. તનસુખરામ મનસુખરામ ત્રિપાઠી, બી. એ., જેઓ એકમાર્ગી અને શાંત હવન ગાળનાર હોવા છતાં ગુજરાતી ભાષાને નિયમિત કરી સમૃદ્ધિવાન કરવાને અદ્વિતીય પ્રીતિ ધરાવે છે તેઓ; પ્રાચીન પુસ્તકોની શોધમાં જ આનંદ માનનારા નોંદોદનિવાસી મહેતાજી રા. રા. જગન્નાથ વિદ્યારામ રાવળ વગેરે સદૃશસ્થોનો સ્વર્ગસ્થ તરફથી પ્રકટકર્તાઓ ઉપકાર માને છે.

આદ્ય સંગ્રહકર્તાના હાથ નીચે પ્રાચીન કાવ્યના સંશોધનનું કાર્ય કરનાર અમારા બંધુ નટવર ઇચ્છારામ બી. એ. એ વિષ્ણુદાસ અને ભોજ ભક્તનાં ચરિત્રો લખેલાં છે.

રા. રા. અંબાલાલ શુલાખીરામ જાની, બી. એ., જેઓ પ્રાચીન કવિઓની કૃતિઓમાં રસ પડતો લાગ લે છે, તેઓએ કવિ નાકરનું જીવન ચરિત્ર લખી આપેલું છે.

ગુજરાતી પ્રજા સમક્ષ પ્રાચીન કવિઓનાં કાવ્યનો સંગ્રહ પ્રકટ કરી હાજર કરવાની આઘસપ્રહકર્તાની ઇચ્છા ન્યાર પાડરામાં તેમના મિત્રો અને ગુજરાતી ભાષાપ્રતિ પ્રીતિ માન, અને અભિમાન ધરાવનારા ગુજરાતી ગૃહસ્થોએ, 'ગુજરાતી ગ્રેસ'ને ગુજરાતી પ્રજાની વિદ્યાવિપયક ઉન્નતિનું એક સાધન માની, જે સહાયતા કરી છે તે અદ્વિતીય છે, અને તેને માટે સ્વર્ગસ્થ સદા તેમનો ઉપકાર માનતા, અને પ્રકટકર્તાઓ આશા રાખે છે કે, પ્રમુ કૃપાએ 'ગુજરાતી' ગ્રેસ માટે ગુજરાતી પ્રજા પોતાની એ આભિમાનિક ભાવનામાં ઉજ્જુપ આવવા દેરો નહિ અને વિદ્યાપ્રસારના કાર્યમાં અરુખવિત સદ્વાય આપશે. અતમા સદ્ગત કમરદુકર્તા રચિત ૫૬ મૂકી જગસિયંતાને પ્રાર્થના કરીશુ કે, ગુજરાતી ભાષાનું ગૌરવ દિનપ્રતિદિન વધારે.

ત્રોટક

કવિતારસ અમૃત કૃપ ભર્યો, સંહુ પાન કરી મન તૃપ્ત કરે,
ભરી જ્ઞાન વિરાગ સુનીતિ મહી, કરી મંજન અતર મેલ દરે;
કવિ માન ભર્યું, નવનીત નર્યું, મૃદુ વાણી સુષુપ્ત મન સર્વ કરે,
ઋતુરાજ પ્રભાસમ કાવ્ય જળે, કવિતારસ સંગ્રહ પૂર્ણ કર્યો.

વિ ન. ૧૮૬૬, વસંતપચમી
ગુણર્થ.)

પ્રકટકર્તા

વૈશ્યકવિ નાકર

અને

ધાર્મિક આખ્યાનોની ઉત્પત્તિનો યુગ

“Men of letters are a perpetual priesthood, from age to age, teaching all men that a God is still present in their life,” Carlyle.

“વિદ્વાનો ઉપદેશક મંડળના ચિરંજીવ અંશ છે. તમારા જીવનમાં ઇશ્વરાંશ અદ્યાપિ પર્વત સાક્ષીભૂત છે, એવો ઉપદેશ તેઓ જમાનાની પરંપરાપર્યંત સર્વ મનુષ્યોને કરે છે.”
કાશીપત્ર.

વિશ્રામસ્થાનમેકં કવિવરવચસાં જીવનં સજ્જનાનામ્ ॥

સનજનોનું જીવન, એ જ. એક કવિવરોની વાણીનું વિશ્રામસ્થાન છે.

પ્રસાદવતી, રસદાયી કવિતા માનવહૃદય ઉપર સ્વાભાવિક રીતે જ સખળ છાયા પાડી

કાવ્યસાહિત્યનો શકે છે. માનવલાગણીઓ, માનવહૃદય ઉપર પડતા સંસ્કારો, તેના પરિણામે તેમાંથી ઉડતા વિકારો, અને ઇશ્વરી સૌન્દર્યથી ઉત્કંઠિત રસજ્ઞાનનાં પ્રતિબિંબો, કવિતામાં સ્વાભાવિક રીતે જ ઉતરે છે; કારણ

કે કવિતામાં માનવહૃદયને આકર્ષવાના વિશ્લેષણ ગુણો તથા શક્તિઓ છે. આથી સધળી ભાષાની પ્રાચીન અવસ્થામાં નિહાળતાં સાહિત્યનું કવિતા-અંગ પ્રથમ પ્રકટેલું જણાય છે. બાકી પદાર્થોના સંસ્કારોનું પ્રતિબિંબ કોઈ ને કોઈ સ્વરૂપમાં હૃદય ઉપર પાડતું એ મનનો સ્વભાવ જ છે. તર્કશક્તિ એ મનની સ્વાભાવિક વૃત્તિ જ છે. તે સાથે સંસ્કારોને, યોગ થતાં અનુકરણશક્તિ જાગે છે, અને એ બન્ને શક્તિઓના સખળ સંયોગે અનુકૂળ પ્રસંગ આવતાં કવિતારૂપી રૂઝ પ્રકટે છે. આરંભમાં વિવેકશક્તિ કંઈક ગૂઢ સ્વરૂપમાં હોય છે જ, જો કે તેને ફંલનો ટોળ નહીં ચઢેવો હોવાથી તે પ્રકટપણે દેખા દેતી નથી.

આથી સદૃશ સમજશે, કે પ્રવેક લાપાના સાહિત્યમાં સામાન્ય રીતે કવિતા પ્રથમ પ્રકટે છે, અને તે પણ સાદા અને સ્વાભાવિક જ સ્વરૂપમાં. તેમાં નથી દેખાતી અલંકારોની ટાપરીપ, કે નથી જણાતો વાણીવિલાસ અને વાગાડખર; નથી જામતી સૂક્ષ્મ રસવૃત્તિ, કે નથી આંજતું કૃત્રિમ રચનાબંધન; પરંતુ સદૃશ રીતે મનોવૃત્તિનું સરળ પ્રતિબિંબ, વસ્તુનું સાદું સ્વરૂપજ્ઞાન, સૃષ્ટિસૌન્દર્યની અદ્ભુત છાપથી ઉપજેલી મુગ્ધતા, જ્ઞાન અને તર્કશક્તિના કંઈક કંઈક ચમકારા, પ્રસન્ન અને જીરસાવાળી ગતિ, એ સર્વેના સરળ અને સુરસ આવિર્ભાવ કવિતામાં પ્રકટે છે. આ અવસ્થામાં મધુરા, નાનકડા, મુદર બાળકની ક્રીડાની ઉપમા તેને સારી રીતે આપી શકાય.

૧ આ જ નિયમે પ્રાચીન ગુર્જર સાહિત્ય, જે બહુધા કવિતામાં જ ઉતરેલું છે, તે જૂની ગુજરાતી કવિતા સાદી અને ધાર્મિક કેમ?

સુષ્ટિત સંસ્કૃત સાહિત્ય સાથે સરખાવતાં, તેમ જ પશ્ચિમની સાહિત્ય દૃષ્ટિથી અવલોકતાં ઉદ્દૃષ્ટ પંક્તિનું જણાતું નથી. તે કેવળ સાદું અને ધાર્મિક છે. તેના ત્રણ યુગ સામાન્ય રીતે વિદ્વાનોએ પાડેલા છે. (૧) પ્રાચીન ગુજરાતી કે અપભ્રંશ યુગ, વિક્રમ દશમા અગીઆરમા શતકથી ચૌદમા શતક સુધીનો; (૨) મધ્યકાલીન કે જૂની ગુજરાતીનો યુગ, પંદરમા શતકથી સત્તરમા સૈકા સુધીનો; અને (૩) અર્વાચીન ગુજરાતી યુગ, સત્તરમા શતકથી આગળીસમા શતક સુધીનો.

અપભ્રંશ ગુજરાતી યુગનું સાહિત્ય વિરોધ પ્રચલિત નથી. તેના પ્રકાશ યથાર્થ રીતે હજી થયો નથી, તેમ તે લાપાનાં ખાસ કેટલાંક અંગેના જોડા અભ્યાસની સરિશૈય અપેક્ષા રાખતું હોવાથી, તેના પરિચય અતિન્યૂન છે, એટલે તેનું અવલોકન થવું દુર્લભ છે.

ખીજા મધ્યકાલીન ગુજરાતી યુગના કાવ્યસાહિત્યનું અહીં અવલોકન કરવાનું છે. ગુજરાતની ઐતિહાસિક અને સામાજિક પરિસ્થિતિઓ બદલાવાને કારણે આ મધ્યકાલીન યુગ એકરીતે નવીન સાહિત્યનો યુગ ગણાયો છે; એટલે તેના આરંભ સ્વાભાવિક રીતે સાદો હોય જ. આ યુગનો આરંભ વિક્રમ પંદરમા શતકના ત્રીજા પાદથી ભક્તકવિ નાગર નરસિંહ મહેતાથી થયેલો મનાય છે, પરંતુ પ્રાચીન કાવ્યોનો યથાસ્થિત પરિશોધ થતાં કદાચિત્ નરસિંહ મહેતાને એમના આદિ કવિપદ ઉપરથી વ્યુત કરવાનો સમય સમીપ આવે, તો તેમાં કંઈ આશ્ચર્યકર નથી.

અઘપર્યંત ઉપલબ્ધ પ્રસિદ્ધ અને અપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન ગુર્જર સાહિત્ય અવલોકતાં જણાય છે, કે તેના વિશેષ મોટો ભાગ સાદો, સરળ અને ધાર્મિક ચેતનનો પ્રેરક અને ઉત્તેજક છે. તેના તેના સમયમાં સારો સાદર થયો હશે, એ નિઃશંક છે. પ્રાચીન કવિતામાં મુખ્યત્વે કરીને ધાર્મિક તત્ત્વ સંકળાયેલું—આત્મપ્રેત થયેલું હોવાથી, એ પ્રશ્ન જોડશે, કે એ સમયની ગુર્જર પ્રજાના જીવનની માત્ર એક જ ધાર્મિક કળા શાથી સજીવ રહી? અને અન્ય જીવનકળાઓ શાથી વિશેષ મંદ ચેતનવાળી કે મૃતપ્રાય થયા પામી? વર્તમાન સમયે જ્યેને સામાજિક વાતાવરણને ઉત્તત કરનારાં, જનસમાજના હૃદયને હલમલાવનારાં અને તનમનાટ કરાવનારાં સત્ત્વો-ખીજેકા દહેવામાં આવે છે, એવાં સત્ત્વોને બદલાવનારી

કવિતાનો પ્રવાહ કેમ નહીં વહો હોય? સાક્ષર શ્રી કેશવલાલભાઈ કહે છે, તેમ એ સમયની પ્રજા શામાટે રથૂલ ધર્મશુદ્ધિથી મંદ જીવનવાળી અને નિઃસર્વ ધર્મ ગર્ભ હતી, અને કેમ રસ લેનાર કે લેનાર કંઈ થયું નહીં-રહ્યું નહીં?

આ અધ્યકાલીન ગુજરાતી યુગની સામાજિક અને ઐતિહાસિક પરિસ્થિતિઓના અંતરપટને નહીં ભેદનાર પૃચ્છક ઉપરના પ્રશ્નના સમર્થનમાં જણાવશે, કે ‘પ્રસંગ હોય તો કવિતાકવિ ખીલ્યા વિના રહેતી નથી,’ અને તે સમયે કવિતાના આવિર્ભાવને પ્રકટાવનાર પ્રસંગો તો હતા જ; મનુષ્યના મન ઉપર પ્રયજ્ઞ અસર કરનાર સંદિસૌન્દર્યની ગુજરાતમાં કંઈ ખામી પણ ન હતી અને નથી જ. કવિ નર્મદના શબ્દોમાં (કંઈક ફેર સાથે) એ સૃષ્ટિસૌન્દર્યનો ચિતાર નિરખીશું:—

સુરંગ ભર્તૃખંડમાં સુરંગ ગુર્જરાખંડમાં;
સુરંગ ઉજ્ય કંડમાં સુરંગ આઠ જામ છે.
તરુ, ધુલો, ફોલો, લતા, સુધાનથી ઘણી મતા,
વનસ્પતી તણી છતા, રસાળ ભૂમિ ધામ છે.
ગિરિ, નદી, સરોવરાં, સુધાતુ, ખાણ દેહરાં;
ગુફા ઘણી, મઠો ધરાં, રસિક રમ્ય કાળ છે.
મતુ સહુ સુરંગનાં, સુખંધિ પંચ રંગનાં;
પશુ ખંડુ જ ખંગનાં, સુરંગ બ્રહ્મ નામ છે.

ત્યારે આવા સુરંગ સૃષ્ટિસૌન્દર્યે શામાટે ગુર્જર કવિઓના હૃદય ઉપર જોઇતી અસર કરી નહીં? સૃષ્ટિસૌન્દર્ય ઉપરાંત વીરવૃત્તિને પોષે એવા અનેક ઐતિહાસિક પ્રસંગો પણ બન્યા હતા. અન્ય રસવૃત્તિઓનાં પોષક સત્ત્વોનો કંઈ અભાવ નહોતો. (માત્ર અતુલ્ય રસવૃત્તિનું ઉદ્દ્યોધન નહતું.) માર્ગ દર્શાવનારું સંસ્કૃત અને પૌરાણિક સાહિત્ય પણ હતું. રમણીયા ઉતારનાર જૈન સાહિત્ય પણ ખીલતું હતું. કવિતાના વસ્તુ અને વિષયની પણ ન્યૂનતા ન હતી, છતાં કેમ ગુર્જર પ્રજાની રસવૃત્તિ મોળી પડી ગઈ હતી? આ સર્વ પ્રસંગો, સુરંગ, સૃષ્ટિસૌન્દર્ય, અને અન્ય સામગ્રીઓની અત્રેએ કવિઓનાં હૃદયમાંથી ખાણગાનો પ્રવાહ કેમ ન વહેવડાવ્યો? તેમ જ તે ગુર્જર પ્રજાનાં હૃદય વેધવાને પણ કેમ સમર્થ થયાં નહીં?

તે સમયની ઐતિહાસિક અને સામાજિક પરિસ્થિતિઓના અંતરપટ ભેદતાં આ ઐતિહાસિક અને સામાજિક પરિસ્થિતિ પ્રશ્નનું કંઈક સમાધાન કરી શકે, એવું ઉત્તર મળી શકશે. પરંતુ એ પરિસ્થિતિઓનો પટ ભેદતાં મહેલાં એમ જણાવવાની અપેક્ષા રહે છે, કે એ સમયમાં ગુર્જર કાવ્યસાહિત્યના રસદાયી ઉદ્ભવનક અભાવેનું કારણ ઐતિહાસિક અર્થાત પરિસ્થિતિ હતી, એવો અભિપ્રાય વિદ્વાનોનો એક પક્ષ ધરાવે છે; અને તેમાં સ્વ સાક્ષર જોવાર્ધનરામભાઈ મુખ્ય છે. બીજો પક્ષ એવા વિચારને માન આપતો જણાય છે, કે આવશ્યકતા જ અપેક્ષિત

વરણને ઉત્પન્ન કરે છે; શાંતિને ખદલે સંસ્થાના કાવ્યસાહિત્યના ઉદ્ભવને વિશેષ સતેજ કરે છે; તે માટે કવિતાના ઉદ્ભવમાટે કાંઈ શાંત અને સ્વસ્થ પરિસ્થિતિ હોવી જ નેહ્ય, એવો કાંઈ અબાધિત નિયમ નથી; એકલા મધ્યકાલીન ગુજરાતી યુગના ઉપલબ્ધ કાવ્યસાહિત્ય ઉપરથી જ તેની નિષ્પત્તિના કારણને મત બાંધવો અને કેવળ અશાંતિને જ તેનું કારણ માની લેવું, એ ઉપયુક્ત નથી. આ પક્ષના પ્રતિપાદકો અન્ય પ્રદેશોના સાહિત્યના વિકાસના ઇતિહાસને પોતાના મનના સમર્થનમાં ધરે છે. આ મત ખરેખર વિચારણીય છે.

પ્રથમ પક્ષ મધ્યકાલીન ગુજરાતી યુગની અશાંતિ અને અસ્વસ્થતાને આગળ ધરી જણાવે છે. કે એ ‘પ્રમથ યુગ’માં “ગુર્જર પ્રજાને સંસારસ્વાદ મરી ગયો, ગૃહરાજ્ય આદિ બાવનાઓમાંથી અને સંસ્થાઓમાંથી રસ ઉડી ગયો; જીવનભાવના અતિ સંકુચિત, કલુષિત, નિઃસત્વ અને પશુવત્ યર્ષગર્ભ. તેથી જ વિશાળ રસમય વિશ્વનું પ્રતિબિંબ ઝીલવામાં ગુર્જર પ્રજાનાં હૃદય, સૃષ્ટિકાસમાન અસમર્થ થયાં, અને” આ કારણે કવિતાના ઉદ્ભવ કરાવનારી સામગ્રીઓ ગુર્જર જૂમિમાં હોવા છતાં સમય અને સ્થિતિ અત્યુદ્ગળ નહીં હોવાથી આ યુગનું કાવ્યસાહિત્ય શુષ્ક અને રસહીન થયું.

આ મત સત્ય માનતાં પહેલાં બીજા પક્ષનો મત વિચારવા યોગ્ય છે; તેમ જ તે સમયની રાજકીય, આર્થિક અને દુર્ભરકલાવિષયક પરિસ્થિતિઓનાં ઇતિહાસ જણાવતી પણ સવિશેષ અપેક્ષા છે; કારણ કે પ્રથમ પક્ષનો મત સલા માનતાં એમ કબૂલ કરવા જેવી સ્થિતિ ઉભી થાય છે, કે તે સમયે રસસૃષ્ટિનો અભાવ હોવાથી કળાનો પણ અભાવ હોવો જ નેહ્ય. આ સિદ્ધાંતનો સ્વીકાર એકદમ યર્ષ શકે એમ નથી. તેથી બધાં સૂધી મધ્યકાલીન ગુજરાતી યુગનો રાજકીય, આર્થિક અને દુર્ભરકળાવિષયક ઇતિહાસ પ્રકટ થાય નહીં, ત્યાં સૂધી તે વિષે મત બાંધતાં ચોક્કસવાની, તેમ જ તે દૃષ્ટિએ કવિતાના ઉદ્ભવનાં કારણોનો પણ ઉદ્ઘાપેહ થવાની અને અન્ય પ્રદેશોના સાહિત્યના વિકાસના ઇતિહાસ અવલોકવાની પણ વિશેષ આવશ્યકતા છે.

ગુર્જર કાવ્યસાહિત્યના વિકાસ સંબંધી પ્રચલિત મત અને તેની સામે ધરવામાં આવતો વિચારણીય અન્ય મત સંક્ષેપમાં સૂચવવાનો અત્ર ઉદ્દેશ છે. હવે પ્રસ્તુત મધ્યકાલીન ગુજરાતી યુગની ઐતિહાસિક પરિસ્થિતિનું સિદ્ધાવલોકન કરીએ.

સંવત ૧૩૫૬ માં ગુજરાતમાં મુસલમાનો પેશ, તે પહેલાં જ જાતિ-શાંતિના સૂક્ષ્મ ભેદ તથા ધર્મમતાભિમાનના અધ્યાય, જૈન અને સૌંધ ધર્મની સર્વોપરિપણની મારામારીએ, તથા અંકુષ અને દેરાદાઝની કમી સમજે, ગુર્જરાનાં રજુશૌર્ય, ધર્મશૌર્ય, અને સમાજશૌર્યને શિથિલ કરી નાખ્યાં હતાં; એટલે જૂદા લોહીના, જૂદા ધર્મના, જૂદી ભાષાના, જૂદી જીવનવ્યવહારની ભાવનાવાળા અને વધારે જોરાવર મુસલમાનોના ઉપરાજાપરી, અનુની દલદાઓએ, ગુર્જરાના જીવનશૌર્યને પણ આક્રાંતા તૂટી પડે ઊરાડ્યું. ભેદ અને કલહથી શિથિલ થયેલા ગુર્જરા અનુની અને એકમાર્ગી મુસલમાનો સામે ટકી શક્યા નહીં. અસ્થાઉદીન

ખીવજના સુખાથી હારી, છેલ્લો ગુર્જર રાજ કરણદેવ ગુર્જરોને જોડી, નારી પાગલા-
ણમાં ભરાયો, અને 'ગુર્જર રાજ્યનો દીવો ગુલ થયો.' સવાસો વર્ષપર્યંત ગુજરાતમાં હામહામ
ખંડો-દુલ્લહો થયાં, બજોડા બગ્યા, લોકના જીવ બેઠ્યા, અને અનેક હાડમારીઓમાં
સપડાયા. પોતાની સત્તા બમાવવાને મદાંધ, ધર્માંધ, અને બક્ષાંધ મુસલમાનોએ બેસતમ
કેર વર્તીએ, ત્રાહ ત્રાહ પોકરાવી, જખરદસ્તી ગુજરી, બુલમનો દોર જમાવ્યો, જના-
કારીના ઘોડા દપટાવ્યા, અને હિંદુ ધર્મને કિચકાવી પાડવાને જખરાં ધરાંપરાં કર્યા;
રાંદગ્ર ગુર્જરોની હોડેણુ જેવી દશા કરી નાંખી. રાજપૂતોએ સામા યર્ષ કેશરીઓ
કર્યા અને સામી ટકર ઝીંધી, પણ ફાળા નહીં અને દૂટયા; મુસલમાની મનુનખી
દોનામાં પતંગીઓપેરે તેઓ બળીઝળી ગયા. ગુર્જર પ્રજા બહાવરી, બેબાકળી, અને નિરાશ
બની ગઈ. રાજપૂત રાજ્યોના આગ્રયે ઉદય પામેલા, ઉદ્યોગ અને વિદ્યાઓમાં વળગેલા
ગુર્જરો આગ્રયભંગ થયા, અને લેવાય તેટલાં પોતાનાં સર્વસ્વ સાથે લઈ, જવન
ઉગારવાના અને નવીન યાંત વાતાવરણુ શોધી ત્યાં હાથ કરી વસવાના વમળમાં
પડ્યા. અમદાવાદ, અહમદનગર, સુલતાનપુર, અને સુરત વસ્ત્યાં; પણ પાટણ અને
આંખાનેર ખસ્ત્યાં. 'ખંભાત, જુનાગઢ આદિ ખજાલ્યાં,' અને મુસલમાનને હાથ
પડ્યાં. નાશભાગ કરતા કેટલાક લોક ઠેઠ મથુરાં, કાશી સૂંધી પહોંચ્યા, અને ખાજીના
આખરે ગુજરાત કાઠીઆવાડમાં ઠરીકામ થયા. ગુજરાતમાં મોગલાઈ ચરુ થતાં સૂંધી એ
અશાંતિ ચાલુ રહી.

આખરે ત્રણેક સૈંદાં આમ અસ્તબસ્ત દશામાં ગુર્જરોએ પસાર કર્યા. અકબરશાહના
સમયથી એક સૈંદા સૂંધી ગુર્જર પ્રજાએ સ્વસ્થતાનો સ્વાદ કંઈક સ્વાખ્યો. પછી પાછી
મોગલાઈ નબળી પડી, હલમળી નઈ, સખળડખળ યર્ષ ગઈ, અને પેશ્વાઈ પેડી
અને પાછી મરેઠી અંધાધુકી ચાલી. આખરે મરાઠી હાકલાલાખીમાંથી ગુજરાત કંઈક
સ્વસ્થ થયું, પણ છેવટે સને ૧૮૧૮ માં બ્રિટિશ શીતલ જનજાયામાં મૂકાતાં ગુર્જર પ્રજા
ઠરીકામ પડી.

આમ રખડપટ્ટીના વમળમાં ગોટાતી, અથડાતી, વાવાઝોડામાં ઝોલા ખાતી, જવ-
નના વરઝોળા અનુભવતી, ગુર્જર પ્રજા મુસલમાની કિંકર્ષ કાળમાં નવા વાતાવરણમાં
મૂકાઈ. સ્થાનાંતરથી, અસ્વસ્થતાથી, અને નવીન વાતાવરણમાં જમવાની ખટપટમાં
પડવાથી, તેનો પૂર્વગામી સાહિત્યપરિચય કંઈક નષ્ટપ્રાય થયો; સંસ્કૃત સાહિત્ય અને વિદ્યા
હુપ્તપ્રાય થયાં. તેનો શૂરવીરતાનો, ઝોજસનો, પ્રતાપનો, ટુકમાં વીરવૃત્તિના પોપક
ગુણોનો આવેશ બહેર મારી ગયો, જીવનરસ ફટકી ગયો. દુનિયાદારીની આશ્તમાં
કરાર નહીં વળવાયી, તથા ઉઘમમાંથી ઉમંગ ભેડી જવાથી અભ્યાસ દુટપો, વિદ્યા ગુમ
થઈ. ભૌતિક સમૃદ્ધિની ગુજરાતમાં ન્યૂનતા ન હતી, પણ તેની પોપક વૃત્તિ અને
ઉત્તેજક લોકરચિતો આવેગ અટકી પડ્યો. આ લોકનાં દુઃખથી કંટાળેલી પ્રજાને
પરલોકપ્રાપ્તિનાં સાધક ભક્તિ અને જ્ઞાનપ્રતિ દષ્ટિ ફેરવવાની ફરજ પડી.

નવી પરિસ્થિતિમાં મુક્તતાં, પુનઃગમી સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત સાહિત્યનો પરિચય
 ધણો જ કમી થતાં, તેમની ભાષાને નવું ધાવણ મળ્યું. પ્રાચીન,
 નવીન સાહિત્યની
 ઉત્પત્તિ અનાય જીવ આદિ જનોના અને પરંપરા મુસવમાનોના સંસર્ગથી
 આ નવીન ધાવણ તેને મળ્યું. અને તેથી તે પોષાઈ. કંઈક સ્વસ્થ

થતાં ગુર્જર પ્રગ્નને શિરે નવા વાનાવરણને અનુકૂળ નવી ભાષામાં નવા સાહિત્યના ફાયો
 નવીન ગીતે ઊગાડવાનું આવી પડ્યું. એ ઉપર દિંદી અને વ્રજભાષાએ પણ સારી અસર
 કરી. ગજકર્તા મુસલમાન વર્ગના ફારસી સાહિત્યને પણ ભાષાપર અસર કરવાનો
 અવકાશ મળ્યો. તીર્થાટન, અને પ્રવાસને અગે દિંદના અન્ય ભાગના લોકોના અને
 તેમના સાહિત્યના પરિચયે પ્રવેશ કર્યો. એ સર્વ કારણે ગુજરાતી ભાષામાં ધણો જ
 વિકાસ થઈ ગયો. પાછો કાળે કરી સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ પણ વધ્યો, કેમ કે
 લોકરુચિ ઉત્તેજિત થઈ, અને તેનો સત્કાર પણ વિશેષે યવા માંડ્યો.

કવિઓ અસામાન્ય, અપક્ષ ચેતનવાળા, વિશેષ ઉત્સાહી, પ્રેમળ સ્વભાવવાળા,
 માનવ સ્વભાવનું વિશેષ જાંડું ય ન ધરાવનારા, અને વિચાળ દૃષ્ટિવાળા, ઉત્તમ આત્માઓ
 છે. પોતાના રાગ અને મુઝાઓમાં જ તેઓ આનંદમગ્ન રહે છે, અને અન્ય પામર
 શ્રવેના કરતાં પોતાના ચૈતન્યવિસાસમાં જ વિશેષ પ્રસન્ન રહે છે. બાહ્ય સ્વરૂપમાં નહીં
 દેખાતા પરંતુ અંતઃકરણને ઉજળતાં, રસતા, અને વિકારને પમાડતાં ગૂઢ તત્ત્વો તેમના
 હૃદય ઉપર સત્વર અસર કરે છે, પ્રતિષ્ઠાને ઉઠાડે છે, અને કેવળ અસૌકીક મનઃસૃષ્ટિ
 ઉભી કરી, જાણે વાસ્તવિક પ્રસંગો બન્યા હોયની, તેમ પોતાની રસજ્વલિ કંઠે છે અને
 જમાવે છે. અનુભવમાં જેમ જેમ એ ઉત્તમ આત્માઓ-પ્રભુના પદગામ્યરો-કવિઓ
 વધતા જાય છે, તેમ તેમ તેઓ પોતાના હૃદયમાં વૃમ્મતા વિચારો, અવ્યક્તનથી પડેલા
 સરકાગે, અને ભાવિ લોકસ્થિતિની કલ્પનાઓ વિશેષ તરારથી, વિશેષ ભાવપૂર્વક અને
 વિશેષ રસભર રીતે આલેખી શકે છે. પોતાનાં કવનોથી આ રસિક આત્માઓ પોતાના
 માનવ વ્યાધવોનાં શ્રવણો રસાળાં અને ઉજ્જમાળાં દેરે છે. આથી જ ખરો કવિ જગ-
 ૧ તનો-સસારનો ઉચ્ચ ઉપદેશક ગણાય છે, તેનું કર્તવ્ય પવિત્ર મનાય છે, અને સંસારની
 આંદીધુંટીમાં તથા બૂલબૂલામણીમાં ગોઠાતા, વિકટ સંસારપ્રવાસમાં ભૂલા પડેલા,
 ભાવિચક્રમાં સપડાયેલા પામર શ્રવેને સત્ય માર્ગ દર્શાવનારા દિવ્ય દીપકો મનાય છે.

ગુર્જર ભૂમિમાં ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે અનુકૂળ અને શાંત પરિસ્થિતિ થતાં
 આવા ઉત્તમ આત્માઓ પ્રકટી નીકળ્યા; અને તેમણે પોતાની શક્તિ અનુસાર, તે સમયને
 યોગ્ય, અને લોકરુચિને અનુકૂળ થઈ પડે, એવી રીતે પોતાનું કાર્ય પૂર હોંસથી ઉપાડી
 લીધું, અને પરિણામે સાહિત્યવૃક્ષનાં મૂળ દૃઢ રોપાયાં તથા વૃક્ષ પણ ઉગ્યાં

આટલા સક્ષિપ્ત વિવેચનથી સુવિદિત થશે, કે તે વેળાની ઐતિહાસિક તથા સામા-
 નિક પરિસ્થિતિઓએ, મધ્યકાલીન ગુજરાતીનો જે પ્રવાહ સોદો યશે
 તેમાં સવિશેષ મુખ્ય ભાગ ભજન્યો હતો. હવે એ પ્રશ્ન છે, કે
 એ કાવ્યસાહિત્ય મુખ્યત્વે દરીને ધાર્મિક કેમ થયું ? ગુર્જર પ્રગ્નના

નવું સાહિત્ય ધાર્મિક
 કેમ થયું ?

જીવનની અન્ય કળાઓ સાથે નદ્યપ્રાય ન થતાં માત્ર ધાર્મિક જીવનકળા કેમ ચેતન-વાળી રહી?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આયોની પરંપરાથી ઉતરી આવેલી ધાર્મિક વૃત્તિ જ આપી શકશે. આર્યભૂમિ ધર્મપ્રધાન છે. આર્યપુત્રોના જીવનની એક ધાર્મિક કળા અગણિત કળાથી સચેતન જ રહેતી આવી છે. 'ધર્મશાસ્ત્રોના નિયમોના ઉપદેશોએ, વિશુદ્ધ ધર્મચારીઓના ચરિતોએ, અને સન્નિષ્ઠાશીલ આદર્શ સ્ત્રીપુરુષોનાં નિર્ભળ દર્શનોએ આર્યપુત્રોનાં હૃદય ઉપર જેવી સચોટ અને સહર અસર જમાવેલી છે, તેવી બીજા કોઈ નિયામક અંશોએ જમાવી નથી. આર્યપુત્રો અનેક પરિસ્થિતિઓમાંથી પસાર થયા છે, કાળના અનેક અપાટાસપાટા તેમને લાગ્યા છે; આસમાનીસુલતાનીઓ અનુભવી છે, સંસારના ટાઢા ઊના વાવરાઓ વાયા છે, ધર્મના ઝઘડાઓ અને કલહોએ તેમને અનેક વાર સતાવ્યા છે, છતાં તેમની સ્થિર ધર્મવૃત્તિએ તેમને અચળ ટકાવી રાખેલા છે. તેમની નાડીઓમાં ધર્મના બળે ફરતું લોહી સદા સતેજ અને સવેગ રહેલું છે.

આ જ ધાર્મિક વૃત્તિ તે સમયના ગુર્જરામાં પણ ઉત્તેજિત હતી. પરંતુ કાળઅગ્રથી, બાહ્ય આઘાતોથી, ધર્મસાહિત્યના મોળા અભ્યાસથી, ધર્મનાં ગહન રહસ્યો સમજવાની શક્તિ તેમણે ગુમાવી હતી, અને કેવળ ક્રિયાકર્મ, પ્રતાદિપાલન, બાહ્યોપચારમાં જ તેઓ તસ્લીન થયા હતા. ગુજરાતમાં જૈન અને શૈવમતના દુરામ્ભી અને વૈરભાવી સતત કલહોથી, આર્યધર્મના સિદ્ધાંતોનું અનુકરણ શિથિલ થવા પામ્યું હતું જ, તેમાં આચારસંવન અને ક્રિયાકર્મપાલનનું સાન્નાભ્ય જામ્યું. ઉત્તર ધર્મ સંબંધી ખટપટ નરમ પડતાં, આચારની સરસાઈ વધી પડી; તે કારણે સાતિઓ વધી, અને સખ્ત બંધીઓ મુકાઈ. મોટી સાતિઓ ઉપરાંત તડાં અને કખા અનેકગણાં વધી ગયાં. તેમાં કેવળ સત્તા અને વિલાસપ્રિય અને અધીન પ્રજાની લાગણીને દુભવવાના સ્વભાવનાળા, તે સમયના મુસલમાન રાજ-કર્તાઓના ધર્મોપપણાની સામે થવામાં, ધર્મ જાળવવો એનો અર્થ કેવલ ક્રિયાકર્મ, પ્રતો આચરવા એવો થયો, અને તે સમયના કવિઓએ (નાકર, વિષ્ણુદાસ, બાલણ, શિવદાસ આદિએ) તેમની આવી ઉપરછડેલી ધર્મભાવનાને પણ પોષે એવાં ને જાગૃત કરે, એવાં સદુપદેશાત્મક અને નીતિપોષક ભજનો રચ્યાં, આખ્યાનો બાંધ્યાં, અને એ મધ્યકાલીન શુદ્ધ ગુજરાતીનું મુખ્ય અંગ થઈ પડ્યાં. આમ એ સમયના બ્યવહારકુશળ કવિઓએ પોતાને જણાવવા ઉત્તર માર્ગે ગુર્જર બાંધવોને વાળ્યા અને ધાર્મિક જીવનકળા સતેજ રાખી.

આ ધાર્મિક સાહિત્યનો પ્રભુ મોટો ભાગ વૈષ્ણવ ધર્મે ગ્રાસેલો છે. 'સંવત સૈકા તો વૈષ્ણવ ધર્મથી વંચે' એવાં વૈષ્ણવ ધર્મ ગુજરાતમાં દાખલ થયો, બાહ્યો તે સમયે વૈષ્ણવ ધર્મથી ચ્યુત થયા હતા. શૈવધર્મ મોળો પડ્યો હતો. જનધર્મ ધરેલી અસર કરી ચક્રો દતો નહોતો. જનસમાજના હૃદયને દલમલાવે એવા ધર્મની અપેક્ષા હતી. એટલે ગુજરાતીઓ ઠરીને કામ બેઠા, ત્યારે તેમના જીવનને રસાળાં કરી શકે એવા, અને બ્યવહાર સાથે પરમાર્થ સધાવી શકે એવા, ધર્મની જરૂર

પડી, અને એ જરૂર વૈષ્ણવ ધર્મે તત્કાળ સારી રીતે પૂરી પાડી. આરંભમાં શૈવમત-વાદીઓની પ્રમળતાથી તે જામ્યો નહીં, પણ ધીરધીર તેણે પોતાનો પગપેસારો કર્યો. કંપીરજીના શુરુ રામાનંદ અને ચૈતન્ય સંપ્રદાયના સાધુઓના સમાગમનું એ પરિણામ હતું. રામાનંદ અને આધ્વ સંપ્રદાયોની અસર પણ એમાં સામેલ હતી. પંદરમાના અંતમાં નરસિંહ મહેને તે મત સ્વીકાર્યો, અને સોળમાના આરંભમાં મંડલીક રાજની સભામાં સંન્યાસીઓની સામા પોતાનો આગ્રહ પ્રસિદ્ધ કર્યો. “સંવત ૧૫૩૫ માં શ્રીવલ્લભાચાર્યજી જન્મ્યા. તેમનું પ્રધાન ધામ શ્રીનાથજી મેવાડમાં હોવાથી તેની સંનિધિમાં આવેલા ગુજરાતમાં તેમના મતનો તીવ્ર પ્રવેશ થયો. શ્રીવલ્લભાચાર્યના પુત્ર વિઠ્ઠલનાથે સંવત ૧૬૦૦ થી તે ૧૬૨૫ લગીમાં ધણીક વાર ગુજરાતમાં આવી ધણાકને કંઠી બંધાવી.” કેટલાક જૈન પણ વૈષ્ણવ થયા. બ્રાહ્મણો જોકે શૈવમાર્ગી હતા, તોપણ તેઓમાંના કેટલાકે યજ્ઞમાન વૈષ્ણવની ઇચ્છાથી અને કેટલાકે લોકને પ્રસન્ન કરી પોતાની પ્રાપ્તિ-આશ્વિકા ટકાવવા સારુ શ્રીમદ્ભાગવત, ત્રતમાહાત્મ્ય, મહાભારતમાના કથાપ્રસંગો અને ‘શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની વિભૂતિપ્રકાશક લીલાઓને’ પ્રાકૃત વાણીમાં ઉતાર્યા અને ગાયાં.

આમ મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્ય ધાર્મિક અંશોથી ઓતપ્રોત થયું અને એ જ અંશો વિભરાયા. તેને અનુકૂળ જ તે સમયની સામાજિક પરિસ્થિતિ પણ હતી. મોગલાઈના શાંત દોરમાં શુરૂર પ્રજાએ નિર્વાહના સાધનો હાથ કર્યા; કારીગરી, ખેતી અને વ્યાપાર જમાવ્યા. આમ નવી પરિસ્થિતિ જમાવવાની તેમની કડાકુટથી તેમનું જીવન બહુધા વાણિજ્યાદિમાં જ રોકાયું હતું. વેપારવણજ અને ધંધાધાપાની આખા દિવસની ધુસરીમાંથી છેક સાંધકાળે નિવૃત્ત થતાં, મનને ધર્મ અને ભક્તિના શાંત અને બોધક ઉદ્ગારોથી પ્રભુપ્રતિ ઉન્મુખ કરવાની અગત્ય સ્વાભાવિક રીતે જ રહે છે.

કેળવણીથી દંધ નહીં થયલા, એ જમાનાના લોકો, સાંપ્રત સમયના કેટલાક નિરપેક્ષ શુદ્ધિવાદી, તર્કોવલંબી કેળવાયલાઓની પેઠે ધર્મશ્રદ્ધાહીન ન હતા, પણ અત્યંત અંધશ્રદ્ધાળુ હતા. એથી તે સમયના અલગ લોકને ધર્મ અને ભક્તિનાં સાધનો-આખ્યાનો પ્રભુપ્રતિ ઉન્મુખ કરવામાં વિશેષ ઉપયોગી થઈ પડ્યાં. તે સમયે, મુદ્રણકલાને અભાવે જ્ઞાનનો પ્રસાર બહુધા મુખપરપરાઈ-આલેતો હતો અને શ્રવણપરંપરાથી તેનો રસ ઝીલાતો ઝીલાવાતો હતો. બ્રાહ્મણ વર્ગના લોક બહુધા અક્ષરવાન હતા, ક્ષત્રિયો ધીરધીર અજ્ઞાનરૂપમાં રૂખતા જતા હતા, અને વૈશ્યોને કેટલોક ભાગ કામ જેટલું જ ભણેલો હતો અને ખોડીઆ અક્ષરદ્વારા કામ ચલાવી લેતો હતો; પરંતુ ખેડુતો, કારીગરો, વગેરે કાળા અક્ષરને ફૂટી મારે એવા હતા. આથી તે સમયના બહુઅત અને વિદ્યાવિદ્યાસી પ્રાકૃત કવિઓ, આખા દિવસના શ્રમિત થયેલા ધર્મશ્રદ્ધાળુ લોકસમૂહની ધાર્મિક વૃત્તિને ઉત્કટ અને ઉદ્ધેશોન્મુખ કરવાને તેમને સચિત્ત થઈ પડે તેમ, તેમને નીતિના પથમાં દોરી શકે અને જીવનના ધણા પ્રસંગો આખ્યાયિકાઓ દ્વારા રસવાન કરાવી શકે, એવાં કાવ્યો, પદો, ભજનો, ગરબા, આખ્યાનો, વાર્તાઓ, રાસડા, આગખા આદિ લોકપ્રિય

અને દેશીઓમાં રચતા, તથા પોતે જ, કિંવા પોતાના અસંસક્ર, કિંવા શિષ્યો, માણુભટ્ટે! ગામડાઓ કે શહેરોમાં ચોરે કે કોઈ ગૃહસ્થને ઓટલે બેસીને તે કાવ્યો આદિ લલકારતા અને લોકો તેમાં તક્ષીન થતા અને ધાર્યો હેતુ કંઈક અંશે ખર પણ આવતો.

સંક્ષેપમાં એ કવિઓનો કવિતાનો ઉદ્દેશ આ હોય:—

કવિતાના ભણવા ચક્રી, મન ઝંઝન બહુ થાય;

નીતિવાત મનમાં ઠસે, દુર્ગુણ નાસી જાય. (નર્મદ.)

એ કવિતા પડતીમાં દીવાઓ આપનારી, ચઢતીમાં ક્ષમાને ઉપદેશનારી, છવનના નાના પ્રકારનાં સુખદુઃખો દર્શાવનારી, નીતિપથે દોરનારી અને પ્રભુમાં વિશ્વાસ દઢ કરાવનારી હતી. 'એ કવિઓનો કવિતાવિષય મન, માયા અને મહેશ્વર હતાં.' કવિતા સંબંધી એક વિદ્વાને પચાચ્છ કથ્ય છે

કે, 'કવિતા એ એક એવી કળા છે કે, જે પોતાની મધુરી પ્રેરણાથી અણુધડ, નિર્દય, અને પથ્થર જેવી છાતીના માણુસમાં પણ ધર્મનીતિનું રસજ્ઞાન કરાવે છે.' મિસ્ત્રન પણ કહે છે કે, 'ધૈર્ય અને મનુષ્યકૃત વસ્તુઓમાં આપણે કવિતાનો કેવો ધર્મો, યશસ્વી, અને ઉત્સાહી ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ.' કવિતાથી દીલાસા મળે છે, નકારા માર્ગ છોડાય છે, અને સારા માર્ગ ગ્રહણ કરાય છે. કવિતાનું સુખ અલૌકિક છે. એ રહસ્ય વ્યવહાર-કુશળ કવિઓ સારી રીતે સમજે છે અને તે સમયની કવિતાઓ પણ તે સારી રીતે સમજતા હતા.

ઉપર આલેખેલી વસ્તુસ્થિતિથી સમજાશે, કે શ્રમથી ચાકેવાને અને વ્યવહારમાં જ આપણા રહેનારાઓને ધર્મના અને નીતિના યોગદ્વારા પ્રભુપ્રતિ ઉન્નુષ્ઠ કરવાના હેતુથી રચાયેલાં આખ્યાનો ઉચ્ચ કાવિનાં ન હોઈ શકે, એ સ્વાભાવિક છે. તેમાં આધુનિક વિદ્વાનોએ પાશ્ચાત્ય દૃષ્ટિએ સ્વાનુભવરસિક કિંવા આત્મલક્ષી કાવ્યતત્ત્વો શોધવા મયયુ એ યોગ્ય નથી, તેમ કપોલકલ્પિત તુરંગો દોડાવી યથેચ્છ હેતુરોપ કરે છે, એ ઘટિત નથી. અલખત નરસિંહ મહેતા કૃત સુદામા ચરિત, ધીરાકૃત વૈરાગ્યોપદેશનાં પદો, રસિક કવિ દયારામભાઈની ગરબીઓ આદિમાં સ્વાનુભવરસિક કાવ્યતત્ત્વ સારી રીતે મળી આવે છે. પરંતુ બહુધા મધ્યકાલીન યુગના કવિઓનો ઉદ્દેશ સર્વાનુભવ રસિક કાવ્યતત્ત્વ પૂરું પાડવાનો હતો. તે સમયના કવિઓ એ ઉદ્દેશ સારી રીતે સમજતા હતા. આથી શ્રોતાઓની શ્રદ્ધા દઢ કરવાને અને તેમની રુચિ બદાવવાને, તે સમયના કવિઓ બહુધા રામાયણ, મહાભારત, ભાગવત અને પુરાણોમાંથી આખ્યાનોના વિષયો પસંદ કરતા, અને ઉક્ત ગ્રંથોમાં લોકોની અનન્ય અને અદ્ભુત શ્રદ્ધા હોવાથી તે આખ્યાનો કુદરતી રીતે લોકપ્રિય બનતાં.

પ્રાકૃત જનોને સંસ્કૃત ભાષા અગમ્ય હોવાથી ગ્રામીન કવિઓએ ઉક્ત કારણોને લીધે અભ્યાસ કે બહુશ્રુતપણાથી એ આખ્યાનો, લોકરજક કાવ્યશૈલીમાં ઉતારેલાં છે. એક પક્ષે તે સમયની લોકરુચિ ઉચ્ચ પ્રકારની નહીં હોવાથી, તેમ જ વ્યવહારમાં રચીપચી હોવાથી, અને બીજે પક્ષે, વિદ્યા તથા અભ્યાસનું ક્ષેત્ર ઘણું જ સંકુચિત હોવાથી તેમ જ તેના એ ઉત્સાહક અંગેનો અભાવ હોવાથી, એ આખ્યાનો અત્પ અપવાદો બાદ કરતાં

પ્રાકૃત કોટિનાં જ લખાયાં છે. તેમ છતાં એટલું જણાવવાની ખાસ અપેક્ષા છે, કે એ કવિઓએ પોતાના જમાનાના લોકોની પુરાણાદિક શ્રવણ કરવાની ધાર્મિક વૃત્તિને સમજી અને સફળ રીતે પોષી છે; અને દુર્ગમ એવા મહાભારત, રામાયણાદિ ગ્રંથોનાં આખ્યોનોને સામાન્ય પ્રચાર અને પ્રસારમાં ચતુરથી કર્યાં છે; એટલું જ નહિ પણ એમાંનાં દૈવી પાત્રોને પોતાના સમયના માનુષ ભાવમાં ઉતારી, પોતાના સમયના સામાજિક રંગે રંગી, લોકગમ્ય કર્યાં છે.

મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્યનું આટલું સિદ્ધાંતમૂલક દિગ્દર્શન કર્યા પછી હવે નરસિંહ આદિ કવિ ચતુરથ્ય કંઈક દર્શાતરૂપક અવલોકન કરીએ. આ યુગમાં સૌરાષ્ટ્રમાં આદિ ભક્ત કવિ નાગર નરસિંહ, દ્વારકામાં સાધ્વી ક્ષત્રિયાણી મીરાંબાઈ, પાટણમાં રઘુનાથભક્ત ભાલણ, અને સિદ્ધપુરમાં હરિભક્ત ભીમ, એમ ચાર કવિઓએ પોતાની રસભર કૃતિઓથી ગુર્જરાને પ્રસન્ન કર્યા; અને નવીન કાવ્યસાહિત્યની ખીલવણીનો આરંભ કર્યો.

પ્રેમલક્ષણા ભક્તિમાં તત્ક્લીન નાગર નરસિંહે ઈદેવ શ્રી કૃષ્ણના ગાનતાનમાં રસમ્મસ થઈ, બાળલીલા, દાણલીલા, અને રાસલીલા ગાઈ, અને તે ભક્તિ તથા શૃંગારના ઉત્તમ પ્રદેશમાં સ્વચ્છંદે ધૂમ્યો. તેણે ‘દેવકયા, દેવરહસ્ય, અને અધ્યાત્મયોગ એ ત્રણની રમણીય કૃલગુંથણી ગુંથી,’ અને ‘ઉપનિષદ તથા શ્રીમદ્ભાગવતનાં રહસ્યોનો આસ્વાદ ગુર્જરાને અદ્વપજ્વલ આપ્યો; સહિસૌન્દર્યની પણ કંઈક અંશે ઝાંખી કરાવી, અને આછો આછો જનસ્વભાવ પણ આલેખ્યો.

પ્રેમભાલહયા સાધ્વી મીરાંબાઈએ ગિરિધરનાગર શ્રી કૃષ્ણને જ સમગ્ર જીવન સમર્પી દઈ, સ્ત્રીસહજ મર્યાદિત શૃંગારભાવથી કૃષ્ણનેહ ગાયો; અને પ્રેમભક્તિયોગના પ્રસાદથી લલિત, કરેલી અને મધુરી બાનીમાં દેવકયા તથા દેવરહસ્ય ઉતાર્યા; વૈરાગ્ય અને અધ્યાત્મયોગની નહીં જેવી જ ઝાંખી કરાવી, અને સાહજિક રસ ફીક વહેવડાવ્યો. પરંતુ તે વિશેષ ગિરિધારીની લીલામાં જ કૃલકૃત્યતા પામી.

૨ ‘નરસિંહ તથા મીરાંબાઈની કવિતા અલૌકિક શૃંગારમૂલક છે; એક જાતની અપૂર્વ શાંતિ એ પદોથી ઉત્પન્ન થાય છે.’ તેમણે ‘પોતાના હૃદયના પાતાળના ઝરાઓનું પાણી લોકને પાંચું છે.’

૩ રામભક્ત ભાલણે અને હરિભક્ત ભીમે સંસ્કૃત સાહિત્યના યોગે એ સાહિત્ય ગુર્જર ભાષામાં ઉતારવાનું પ્રશંસનીય મથન કર્યું. રામલીલા અને હરિલીલા ગાવા ઉપરાંત હિલચે દેવકયા સાથે માનુષી કથાનું પણ મિશ્રણ કર્યું. તેમની કૃતિઓમાં કાવ્યશાસ્ત્રનાં લક્ષણોને કંઈક અવકાશ પણ મળ્યો. તેમણે જનસમાજને ‘સરોવર કાંઠેના કૂવાનું પાણી પાંચું.’ મહાભારતાદિને આધારે આખ્યાનો અને કથાઓ રચવાનો અને સંસ્કૃત ગ્રંથોનાં કવિતામય ભાષાંતર કરવાનો આરંભ તેમના કાથે થઈ ચૂક્યો; તેમાં તેમના સમયના સંસાર પણ કંઈક ઝાંખો હતો. રસિકતાના ચમકારા તેમનાં કાવ્યોમાં ચમકવાની સાથે વ્યવહાર

પણ સંકળાયેા. નાનાં નાનાં પદો કે કાવ્યોમાંથી નીકળી કવિતાએ વિસ્તૃત કથાનક પ્રદેશમાં પ્રવેશ કર્યો.

આ ચારે કવિજનો ગુર્જર સાહિત્યમાં પ્રથમ પંક્તિમાં તો નહીં, પણ બીજી પંક્તિમાં ! અપ્રસ્થાને આવે એમ છે. તેમનાં કાવ્યોમાં શુદ્ધ પાંડિત્ય કે વૃથા વાદને અંવકાશ નથી, તેમ નિરર્થક અતિ લાંબાં વર્ણનોએ દેખા દેતાં નથી. તેમણે રસપરિચય સારો કરાવ્યો છે. તેમની ભાષાપરચના સાદી, સંસ્કારી અને સરળ છે; તેમ પ્રસાદ, મધુરતા, શુદ્ધતા આદિ ગુણો પણ છે. વિચારદર્શન સહજ તેમ જ બેડી બાંધણીએ છે.

આ જ મધ્યકાલીન યુગના અંતભાગના કવિઓએ દેવકથામાં માનવભાવ વિશેષ પ્રમાણમાં ઉતાર્યો. 'દેવરહસ્ય અને પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ અલ્પજ્ઞય કવિનારક વંદ યથા.' અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિ અદૃશ્ય થયું અને રમ્ય ધર્મબુદ્ધિ તૃપ્ત થાય એવાં, આછી આછા રસના અમકારાવાળાં આખ્યાનો પ્રકાશમાં આવ્યાં. કળા અને વિવેક-શક્તિએ કંઈક વિશેષ પ્રવેશ કર્યો અને કવચિત્ નીરસતા આવી જાય, એટલા પ્રમાણમાં વર્ણનનિસ્તાર પણ વધે જ ગયો. વ્રતનિયમોદિના પાલનના મોડામ્પને અને ધર્મનીતિના ઉપદેશને વિશેષ પ્રકાશ મળ્યો. ખંભાતવાસી નાગર કવિઓંવિવ વિષ્ણુદાસ અને શિવદાસ તથા વટપુર નિવાસી વૈશ્યકવિ નાગરે એમાં મુખ્યત્વે ભાગ લીધો. ક્રમે ક્રમે વાર્તા અને માનવ કથાનો વિસ્તાર વધવાની સાથે એ જમાનાનો સસાર, જનસ્વભાવ, સારા પ્રમાણમાં ઉતર્યા. સૃષ્ટિસાંદર્ભ ધણી જ આછા રૂપમાં દેખાયુ. વીરજી, વચ્છરાજ, અને મધુસૂદન વ્યાસે વાર્તાવિસ્તાર વધાર્યો. આમ પ્રેમાનંદ અને સામળની સાહિત્યપ્રવૃત્તિનું મૂળ મધ્યકાલીન યુગની અંતની સાહિત્યપ્રવૃત્તિએ પૂરું પાડ્યું.

આ ઉપરાંત અન્ય અનેક નાના નાના કવિઓએ પોતાની કાવ્યશક્તિના અમકારા દાખવ્યા. દેવીદાસ, શ્રીધર, મુરારી, વસ્તો, તુળસી, હરિદાસ, કૃષ્ણ આદિ અનેક કવિઓ દક્ષિણમાંદામાં ખડા થયા. આમાંના માત્ર ત્રણ ચારેક સિવાય અન્યની સાહિત્ય-પ્રવૃત્તિ અલ્પજ્ઞય જણાયેલી છે, અને તેમનાં ચરિતોથી બહુધા જનસમાજ અચાંત જ છે. પરંતુ એટલું તો સત્ય છે, કે તેમની કૃતિઓની 'એ જમાનાની પ્રગમમાં શુદ્ધ જ અપની થઈ છે.' તેમણે પોતાના જમાનાની જરૂરીયાતો પૂરી પાડેલી છે. સામાન્ય જનસમાજની વિનમ્રવૃત્તિ સંતોષી છે, અને 'સાહિત્યપ્રવૃત્તિનું મૂળ સજીવ રાખ્યું છે. 'કવિ નર્મદ કહે છે, કે "સત્તરમા સૈકામાં ભાષા, ભક્તિ તથા ચરિત્રકથનમાં કેળવાઈ,

* પ્રાચીન ગુર્જર સાહિત્યની અભ્યાસપૂર્વક, મનનીય અને માનનીય સમાવેશના માત્ર ત્રણ જ સાક્ષ્યોએ કરેલી છે: (૧) સ્વ. કવિ નર્મદ (૨) સ્વ. ગોવર્ધનરામભાઈ, અને (૩) સા. શ્રી કેરાવ-લાલભાઈ. એઓની કૃતિઓનો ઊદાપોહ થવાની અને નવીન પ્રકાશ તથા સોધને આધારે વધારાએ વિસ્તૃત અવલોકન લખાવાની વિશેષ અગત્ય છે. એ અગત્ય નહીં વિચારતાં માત્ર ગળ્યા માંડ્યા માનવત્વ અપવાદો બાદ કરતાં અન્ય લેખકોએ કાં તો એ સાક્ષરોના સૂરમાં પોતાના સૂર પૂર્યા છે, કે કાં તો એમની વિચારણાને સવિશેષ આધાર લેવા છતાં અણુસમજથી કે પોતાની નૂતન સૃષ્ટિના ફાંસથી પોતાની અવલોકનશક્તિનો ભાસ કરાવવા જતાં અર્થ અભ્યાસ અને અતિરિક્ત વિચારવૃત્તિનું

પણ તે પોતાનું સમગ્ર સૌન્દર્ય તે જ મેકામાં દાખવી શકી નહોં. એ સૌન્દર્યનો (વિશ્વદાસ વસ્તો, નાકર, આધારભટ્ટ આદિના રંગનો) ભાસ પ્રેમાનંદે કરાવ્યો !”

આ કવિતારસિકોર્માના એક કંઈક વિશેષ પ્રકાશમાન, પરમાર્યપગપણ, સંસ્કારી વૈશ્ય કવિ નાકરનું ચરિત્ર આદિ હવે અવલોકીએ.

ગુર્જર કાવ્યસાહિત્યના આદિ કવિ, પરમ વૈષ્ણવ, નરસિંહ મહેતા અને પરમ સાધ્વી નાકરના જીવનનાં અવધ સાધનો કૃષ્ણપદ્મનુરાગી મીરાંબાઈના કંઈક સમકાલીન ભાતણું કવિએ ઉપર મુચ્ચ્યા પ્રમાણે લોકરંજક આખ્યાને લખ્યાની પહેલ કર્યાનું જાણવામાં છે. તે પછીના સમયના ગુર્જર કવિતારસિકોર્મા ઉચ્ચ પદને યોગ્ય વૈશ્ય નાકર કવિ થઈ ગયેલો છે. ગુર્જર સાહિત્યને ઉચ્ચ કોટિમાં મૂકનાર મહાકવિ પ્રેમાનંદની માતૃભૂમિ વીરક્ષેત્ર, સ્વ. સા. ગોવર્દનરામભાઈના શબ્દોમાં કહીએ તો, એક સમયે કવિઓનું કેન્દ્રસ્થાન હતું. એ કવિઓનું જનન સ્થાન હતું. એ જ નગરમાં પ્રસૂત ચરિત્રનાયક વૈશ્ય કવિ નાકરનો જન્મ થયો હતો.

પ્રાચીન કવિઓના જીવન સંબંધી મળી શકે એવાં અવધ સાધનો મેળવવાની પણ જ્ઞેષ્ઠતી શોધ થયેલી નથી, તેમ તે દિશામાં યથાસ્થિત અને યથાશક્તિ પ્રયાસો આદરવામાં આવ્યા નથી, એ શોચનીય જ છે. રા. સા. હરગોવિંદદાસભાઈએ પ્રાચીન કાવ્યમાળા તેમ જ ત્રિમાસિકદ્વારા સાહિત્યની અપૂર્વ સેવા બજાવી, કેટલાક કવિઓને પ્રકાશમાં આપ્યા છે અને તેમનાં ચરિતોના અંશો પ્રકટ કર્યા છે; પરંતુ સખેદ કહેવું પડે છે, કે એકાદ એ અપવાદ બાદ કરતાં એ ચરિતોશીની પ્રાપ્તિનાં સાધનો તેઓથીએ નહોં સૂચવ્યાથી તેમાં કાંઈ જ વૃદ્ધિ થઈ શકી નથી. આથી, કેટલાક પ્રાચીન કવિઓનાં જીવન આલેખવામાં પ્રયત્નિત કિંવદંતિ આદિ બાહ્ય પ્રમાણો પણ તેના પ્રમાણભૂત આધારને અભાવે કાંઈ સખળ સહાય આપી શકતાં નથી. વળી એ કવિઓનાં જે કવનો પ્રકટ થયેલાં છે, તેમ જ કેટલાંક કવનોની જે હસ્તલિખિત પ્રતો ઉપલબ્ધ છે, તેમાંથી પણ અંતર્દિન વિગતો તારવી, તેના યથાયોગ્ય ઊઠાપોઠા કરી, તેનું તારતમ્ય જણવાજણાવવાની આધુનિક સાક્ષરસમાજની વૃત્તિ પણ ધણી જ મંદ અને મોળી પડી ગયેલી દીસે છે. સર્વત્ર સક્ષિપ-નિષ્કર્ષ કાઢી આપનારાઓની જ ભાળમાં કેટલાક મોં વકાસીને મેઠા હોય છે. એટલે પ્રાચીન કવિઓનાં જીવનચરિતો આવિર્જતા કેવળ છણાપા વિનાનાં આંતર પ્રમાણોનો આધાર લેવો પડે, એમ છે.

તેથી અનેક કવિઓના સંબંધમાં બન્યું છે તેમ, કવિ નાકરના જીવન સંબંધ ઉદ્દેશ્યનો આધાર કેવળ તેના ગ્રંથોમાંથી મળી આવતાં આંતર પ્રમાણો જ છે; અને તે પણ કેવળ છણાપા વિનાનાં હોવાથી જ, તેમ જ નાકરના બધા ગ્રંથો પ્રકટ થયેલા ન હોવાથી

પ્રદર્શન કરાવ્યું છે, એમ સખેદ કહેવું પડે છે. દૃષ્ટાંત આપી કોઈનું અવમાન કરવા કરાવવાનો હેતુ નથી જ, પરંતુ આધુનિક ગુર્જર સાક્ષર કહેવડાવવાની વૃત્તિવાળા વિદ્વાનોને વસ્તુસ્થિતિ સ્મરણ થાય, એ જ હેતુ છે.

ભવિષ્યમાં સખળ બાહ્ય પ્રમાણો કે અન્ય વિશેષ સંયુક્તિક આંતર પ્રમાણો મળી આવતાં આ ઉદ્દેશ્ય મુધારવો પડે, તો તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જોવું નથી. (કવિ નાકર સંબધી પ્રચલિત કિંવદંતીને તેના અચૂક જ આધાર મળે છે અને તેથી વિશેષ સાધન અસ્તિત્વમાં હોવા સબળ નથી; રા. સા. હરગોવિંદદાસભાઈ પોતાને એ કિંવદંતિ અન્ય કીયા સાધનથી મળી, તે જણાવતા જ નથી.)

વૈરથ કવિ નાકર પાટણવાસી ભાવણ પંથીના અને ખંભાતવાસી નાગર કવિ વિધ્યુદાસ અને શિવદાસના પૂર્વના સમયમાં થયો છે. તેના અપ્રસિદ્ધ કવિ નાકરની યોગ્ય આદિ વિરાટપર્વ, મદાપર્વ, રામાયણ, અભિમન્યુ આખ્યાન તથા પ્રસિદ્ધ ધ્રુવાખ્યાન અને શિવવિવાહ, વ્યાધ મૃગશી સવાદ તથા લવકુશાખ્યાન, આદિ ગ્રંથો ઉપરથી જણાય છે, કે તે વડોદરાનો વતની હતો. “પ્રાચીન કાવ્યમાળા”માં રા. સા. હરગોવિંદદાસભાઈ જણાવે છે, કે ‘વડોદરાનું તેનું નિવાસસ્થળ જણાયેલું નથી. કાંઈ કહે છે, કે એ મદનને ઝાપે રહેતો હતો અને કાંઈ કહે છે, કે એ ધડીઆળી પોળમાં રહેતો. એ એ સિવાયનું કાંઈ વળી ત્રીજું જ ઠેકાણું બતાવે છે.’ કવિ નાકર શાંતિએ દિશાવાળ વાણીએ હતો. તેના કુળ સંબધી કે વ્યવહારસાધન સંબધી કાંઈ માહિતી ઉપલબ્ધ થતી નથી. પરંતુ તેની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ જોતાં તેમ જ તેના તે પ્રિયેના પરમાર્ય-પરાયણ અનુરાગ અને ઉદ્દેશ અવલોકતાં તે પોતાનો નિર્નીહ સારી રીતે ચલાવી શકે એટલો સાધનસંપન્ન હોવો જોઈએ, તે વૈષ્ણવ ધર્મી હતો. તે પોતાની યોગ્ય આપતાં કહે છે, કે

વી-ક્ષેત્રમાં વસિએ કે, વાણી આપી હરિએ,
વ્યાપાર તો લાધ્યો રે, હરિના કીર્તનનો;
મનોરથ સાધ્યો રે, તન અને મનનો.

ધ્રુવાખ્યાન ૨૩૩, ૩૪, ૩૮ મી

પોતાને “હરિનો દાસ” મનાવનામાં જ તે ખરી મદદ માનતો હતો, તેમ છતાં તે કેવળ આરૂઢ મરજાદી કે “શિવ” શબ્દનું ઉચ્ચારણ નહીં કરવાના અથ દુરાગ્રહવાળા પ્રતિમાર્ગીય વૈષ્ણવોની પેઠે શિવમતનો વિરોધી ન હતો, ઉચ્ચટો સદાશિવની પ્રસંગ પરવે યથાયોગ્ય સ્તુતિ કરવામાં તે પછાડી પડ્યો નથી જ. ‘શિવવિવાહ’માં શિવના પ્રભાવનું વર્ણન કરતા મુક્તકંઠે તે કહે છે, કે,

“જેના ગુણ ગાઈ ન શકે મોટા શેષ, હું તો દુર્બળ જોવું મેષ;
મોટા કવિઓ હારે ગાતાં, શ્રી હન્ના ચરિત્ર છે માતાં.”

ભૂત ભૈરવનો મદારાજ, રમસાનમાં શોભે સાગ;
“ગુણ ગોવિંદ પોતે ગાય, ગોવિંદ ભજતા ત્રિપુરારિ રાય
અલા ચાર વેદે કરી ગાતા, ભદ્રજન કેલાસે જતા;
તેની કીર્તિ દિગતર મુધી, ગાયે શુ વણિક જન શુદ્ધિ.”

(કડવુ ૩-૨, ૪, ૫)

‘શિવરાત્રિ’*ની કથામાં પણ તે કહે છે, કે

“સંસાર તણો જોઈ જીવન, જેનો પાર ન જાણે મુન્ય;
જ્યેષ્ઠ છે તે અનાદિ અનંત, તેહતણો શું કહું સંકેત.
ઈશ્વર વ્યાપક પૂરણ દેવ, તેની માયાનો નર જાણું ભેવ;
કૈલાસ વિગે શિવ તે વસે, મહાથોગ તે અવ્યય;
સુરનર છે ત્યાં સર્વ જોઈ, ઈશ્વર પાસે આત્મા તેહ.” ૮-૧૦

તે વળી એ જ કથાના અંતમાં સત્શિવના ગુણ ગાતાં, ‘અહા, વિષ્ણુ અને મહેશની ત્રિપુટી સર્વથા એક પરસ્પર અભેદસ્વરૂપ જ છે, અને તેમા ભેદ માનનાર ખરો વૈષ્ણુવ નથી તેમ જ વૈષ્ણુવોને વહાણા વૈકુંઠં ધામનો અધિકારી થયો નથી, એવા શ્રેયઃસાધક રહસ્યનો તે ઉપદેશ કરે છે અને કહે છે, કે

એક મને કા ધ્યાયે જોઈ, ભવ પાર નિશ્ચયે પામે તેહ;
અહા, વિષ્ણુ, ત્રીજો મહેશ, એકે મન કરી ધ્યાયે ઈશ.
જો મન અતર આણે નદી, તો વૈકુંઠં વાસ વસે તે સદા;
મુજને એકવા લાગી રહે, એણીપેરે નાકર તો કહે.” ૨૬૫-૬

કવિ નાકરનાં આખ્યાનો અવલોકતાં તે પરમ વૈષ્ણુવ હતો, એમ સ્પષ્ટ જણાય છે, પરંતુ ઉપર જણાવ્યું તેમ તે ઈશ્વરત્રિપુટીનો અભેદ માનતો અને મનાવતો હતો. કવિ ભાલજીના સમયથી કાવ્યના આરંભમાં ગણપતિ, ગુરુ, સરસ્વતી, અને અંબાનું સ્તવન કરવાની પદ્ધતિ પ્રચાલે નાકર અને તેના સમકાલીન કવિઓ પણ અનુસર્યા છે, અને એ પ્રથા તે પછીના સામંત, પ્રેમાનંદાદિ સર્વ કવિઓએ માન્ય રાખેલી છે. કવિ સામંત જે વિસ્તારથી વાર્તાના આરંભમાં સ્તુતિભાગ વર્ણવે છે, તેનું બીજું પણ આ કવિઓની કૃતિઓમાં શાપાયલું જણાય છે.

કવિ નાકરના પિતાનું નામ ત્રિકાલાર્ધ હતું. અથકટ ‘વિરાટપર્વ’આદિમાં પોતાની જાળખ આપતાં તે કહે છે કે:-

વીરક્ષેત્રમાંહે વસે વાણીઓ, દિશાવાળ કુળ સાર રે;
ત્રિકાલુત નાકરે વર્ણવી, હરિભક્તિ શૈલ આચાર રે.

(કડવું ૪૦-૧૩)

દિશાવાળ કુળ અવતર્યો, વીરક્ષેત્રમાં વાસ;
ત્રિકાલો સુત વિનવે, નાકર હરિનો દાસ.

હરિચંદ્રાખ્યાન કડવું ૩૧૭

* શિવરાત્રિની કથા (વ્યાધ મૃગનીસંવાદ) પ્રા. કા. ના ત્રિમાસિકમા તેમજ જૂહાકાવ્યશોહન ભાગ ૮ મામાં છપાયેલી છે. પરંતુ સંવત ૧૭૯૫ માં છપાયેલી શુદ્ધ, અને વિશ્વસનીય પ્રત સાગ્રીયુત તનમુખરામભાઈ પાસેથી મળેલી છે, તેમાં ને એ પ્રતોમા થણે ફેર છે. છપાયેલી પ્રતો કથા સંવતમાં છપાયેલી છે, તેનો ઉલ્લેખ જ નથી. આથી સા. થીયુત તનમુખરામભાઈએ ‘શિવરાત્રિ’ની કથાની વ્યાપેલી પ્રતમાંથી ઉપરની કડીઓનાં તેમજ અન્ય પંક્તિઓના અવતરણો ઉતારેલાં છે.

“વટપુરવાસી વણિક દિશાવાળ રે, અઝાન હુ વિકાનો બાળ રે.”

આ કા (૧૧) શિવવિવાહ કડવું ૧૪, કડી ૧૬.

“કર્તાદર્તા હરિ પોતે રે, દસથી શુ સરશે ?

ના-કર એવું નામ રે, તે તો શુ કરશે ?

વિકા કંગે સુત રે, વણિકની જાતે,

દિશાવાળ કહલુ રે, વણિક કટો શી વાતે ?”

આ કા ૧૧ ધ્રુવાખ્યાન-કડવું ૧૩, ૩૪-૩૫

“કહે વિકાસુત હરિગુણ લહું, અણિક કાડ વિસ્તાર જ કહું”

અણિકકાડ કડવું ૬૦ મુ

✓ નાકરે આલયજીવન કેવી રીતે ગાળ્યું હતું, તેણે અખ્યાસ કેટલો કર્યો હતો, તે કેવળ મહુશ્રુત હતો કે કેમ, એ આજિ જાણનારું અન્ય કાઈ બાલ સાધન નથી. તેની ભાષાશૈલી વડાયથી અને સરકારી હોવાથી તે સરકૃત ભાષાથી પરિચિત હોવો જોઈએ અને જાતિએ રસ્ય હોવા છતાં તેને પુરાણાદિ સાગી રીતે અનમત હોવા જોઈએ જો કે ‘મં સરકૃત જાણ્યું નહીં’ એવાં વચનો તે કહે છે, પરંતુ એ નિનમ વચનો હોના જોઈએ. તેના વિચારદર્શન, વર્ણન, અને ભાવાભેજન પણ હિન્દુ કોટીના હોવાથી, તે સરકારી અને વિદ્યાવિનાસી કવિ હશે, એમાં કાઈ શંકા નથી તેણે મુદ્દાભારત, રામાયણ, શિવપુરાણ, અને શ્રીમદ્ ભાગવતના પ્રગો પોતાના કાવ્યોમાં ગ્રુખ્યત્વે વર્ણવ્યા છે

પોતાની કાવ્યપ્રવૃત્તિ કેમ આનતી હતી, તે વિષે અપ્રસિદ્ધ ‘અભિમન્યુ’ આખ્યાનમાં કહે છે, કે —

ગુણ રસનાર્થે ધાયે પાવન, મદણદિ ધાયે નિર્મલા,
હરિકથા મુજ આમળ વિરલ, માતા ! મુજ મુખ તુજ દના.
ગુરુચર્યુ સેવા સાધી, તજ મદ અદકાર,
સાધુ સગતિ સેવામાહે, મુખ્ય લજવા વિશ્વાધાર.
કવિજને કનિયા ત્રય મોટા, અપધી મુજ આસ,
સ્વસ્તલો હું ભેદ ન લહું, કયમ લહુ ગુણ અવિનાશ ?
વેદતલો ઉપન્યાસ જાણી, પત્રી કીધુ પુગણ,
સરકૃત મેં જાણ્યું નહીં, જાણી પ્રાકૃત વાણ કડવું ૧, પ ૬.

વળી ‘ધ્રુવચરિત્ર’માં તે અતે કહે છે, કે —

ધ્રુવચરિત્રમાં રે, પદ વેદરૂપ કર્યા,
ત્રેલોદય કડનાં રે, મીઠા કરી મને ધર્યા
શુણી ભાગવત રે, કથા કરી ધ્રુવતણી,
હરિકૃપાએ રે, ત્રલણ થઈ એની ગતિ. કડવું ૧૦, ૨૫-૨૬

તેમ જ તે 'શિવરાત્રિ'ની કથામાં પણ જણાવે છે, કે:—

એ તૃતાંત શિવશ્યે કલ્પું, પારવતીશ્યે મનર્માં લલ્પું;

મેં સાંભળાયું હરિજન પાસ, તેહ શુણી કીધા અભ્યાસ. ૨૬૭

કવિ નાકરનો જન્મ ક્યારે થયો તથા તેનો જીવનકાલ ક્યાંથી ક્યાં સૂધીનો હતો, તે

નાકરના જીવનકાળની
અર્થા

નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકાય, એમ નથી. તેના દેટલાક ઉપલબ્ધ પ્રકટ

અને અપ્રકટ-ગ્રંથોમાં ગ્રંથરચનાના જે સંવત્ આપવામાં આવેલા

છે, તે ઉપરથી એમ સાધાર અને સમગ્ર અનુમાન થઈ શકે છે, કે

તે સંવત્ ૧૫૫૮-૬૦ થી ૧૬૩૦-૪૦ સૂધી હયાત હશે. અર્થાત્ તેણે ૮૦-૯૦ વર્ષનું
દીર્ઘાયુષ્ય ભોગવ્યું હશે. 'હરિશ્ચંદ્રાખ્યાન'ને અંતે કવિ નાકર ૨૫૯ શ્લોકોમાં જણાવે છે, કે:-

"સંવત્ પંદર યોતેર અભ્યાસ, શુદ્ધાશ્રમી ભાદરવે માસ."

બૃહત્ કાવ્યદોહન ભાગ ૫. પાનું ૭૦૬.

અપ્રસિદ્ધ 'વિરાટપર્વ'માં ૨૨યા સાલ ૧૬૦૧ ની છે, એ નીચેના અવતરણથી
જણાશે:—

"સંવત્ ૫૨ દશ શત ઉપર વરષ, માસ દામોદર સાર રે;

દશમી દેવકીને શુકલ પક્ષ, શુભ લગ્ન સોમવાર રે." (કડવું ૪૮-૧૦)

આ પંક્તિમાં "૫૨ દશ શત" એટલે સોળગણા સો અને તે ઉપર વરષ એટલે એક
વર્ષ અર્થાત્ ૧૬૦૧ ના માર્ગશીર્ષ સુદ ૧૦ ને સોમવારે કાવ્ય રચ્યું, એમ જણાવેલું છે.
આમાં '૫૨ દશ શત' એ પદનો અર્થ ૧૬૦૦ દીવા જેવો રપટ છે. 'ધ્રુવાખ્યાન' અને
'શિવવિવાહ'માં પણ આ જ પદ રપટ અને આ જ અર્થને પ્રકાશતું હોવા છતાં, આણે જ
રા. અ. હરિગોવિંદદાસભાઈને અનુમાનચાકે ચડાવ્યા છે, એ આશ્ચર્યજ છે. જ્યાં રપટ અર્થ
હોય અને એ જ પ્રકારે અર્થ લેવાની પ્રજ્ઞાલિકા અચ્છિત જ હોય, ત્યાં નિરાધાર અનુ-
માનને કે શબ્દક્રમ ઉઘટાવી ભ્રમિત અર્થ ઉપજાવવાની પદ્ધતિને અવકાશ જ રહેતો
નથી. 'ધ્રુવાખ્યાન'માં ૨૨યા સંવત્ની પંક્તિ નીચે મુજબ આપેલી છે:-

એટલે ૧૦૦૬ માં, એ ત્રણ સાથે સમજાય છે. તેમાં છેલ્લી સંભવિત લાગતી નથી. પહેલી (૧૬૦૦) પણ ન હોવી જોઈએ, કેમકે જો ૧૬૦૦ ઉપર એમ લખે તો ૧૬૦૦ ઉપર કેટલાંમી સાલ, તે લખવાનું કવિ શા માટે છોડી દે? માત્ર વચલી (૧૭૦૦) સંભવે છે, કેમકે તે જાણે કવિએને ઉત્પત્તિ થવાનો કાળ હતો. એ જ વખતમાં શામળ, પ્રેમાનંદ અને બીજા ધણાક કવિઓ યર્ષ ગયા છે.” (આ. કા. ગ્રં. ૧૧, પાનું ૭.)

‘વિરાટપર્વ’, ‘શિવવિવાહ’, અને ‘કૃવાખ્યાન’ના રચ્યા સંવતમાં ‘૫૨૬૧ શત ઉપર’ એ શબ્દો છે, અને તેના ચોખ્ખો ને ચદ્ અર્થ “સોળગણા સો” છે. એના આથી અન્ય અર્થ થઈ શકતો જ નથી. એટલે એના અર્થ સંવત્ ૧૬૦૦ જ થાય. આમાં “૬૧” અને “૫૨” એ બે શબ્દોને જુદા પાડી, વચ્ચે “શત ઉપર” એ શબ્દો ધુસાડવાનો કોઈ નિયમ પ્રચલિત નથી, તેમ એવો પાઠ પણ કોઈ પ્રતમાં ઉપલબ્ધ નથી, તથા તે સંભવે (સંવત્ ૧૦૦૬ માં) આનું શુદ્ધ શુદ્ધ સાહિત્ય રચાય, એવો અવકાશ પણ ન હતો. કારણ કે સાહિત્યક્રમોની શોધખોળથી જણાય છે, કે એ યુગમાં (સંવત ૧૦૦૦-૧૪૦૦) અપભ્રંશ શુદ્ધરાત્રી સાહિત્ય ખીલ્યું છે. તેથી રા. બ. હરગોવિંદલાસભાઈ “૬૧ શત ઉપર ૫૨” એવો ક્રમ કદાપી ૧૦૦૬ સંવત્ હોવાનું જ અનુમાન કરે છે, તે કેવળ અસુકૃત અને નિરાધાર જ છે. એટલે સંવત્ ૧૦૦૬ કદાપી, તેને અસંભવિત કહી ઉઠાડી દેવાનું કોઈ કારણ જ નથી.

વળી રા. બ. હરગોવિંદલાસભાઈ “૧૬૦૦” એ અર્થ ઉઠાવી દેવાના સમર્થનમાં “તે ઉપર કેટલાંમી સાલ, એ લખવાનું કવિ શા માટે છોડી દે?” એમ જણાવે છે, તે પણ વાજબી નથી. કવિએ ૧૬૦૦ માં જ તે લખ્યું અને “ઉપર” એમ લખી તેના મહિનાનું સૂચન કર્યું, એમ કેમ લઈ ન શકાય? શું ૧૬૦૦ નો સંવત્ હતો જ નહીં? ઇસ્તિક્ક રીતે એમ જ લેવાનું જોઈએ. ‘કૃવાખ્યાન’ અને ‘શિવવિવાહ’ની તમ જ બે ભિન્ન યજ્ઞોત્તેથી મળી આવતા ‘વિરાટપર્વ’ની ઉપર અપાયેલી કડીઓ જોતાં આ જ અર્થ કહી શકતો જણાય છે.

૧૧

હવે “૫૨ ૬૧ શત”ના અર્થ સોળસો ઉપર, એકસો, અર્થાત્ ૧૭૦૦ હોવાનું જ અનુમાન રા. બ. હરગોવિંદલાસભાઈ જોડે છે, તે પણ શબ્દોના ક્ષલિતાર્થથી અસુકૃત જ છે, તેમ જ કવિ નાકરના અન્ય ગ્રંથની રચનાના સવત્ જોતાં તેઓથી જો અર્થ કાઢે છે, તે મીઠુકલ નબી શકે એમ પણ નથી. ‘૫૨ ૬૧’ એટલે સોળસે એમાં ૧૭૦૦ માટે જોઈએ એક વધુ શતકનો વાચક શબ્દ કીધો છે? નાકર કવિના ‘હરિમંદ્રાખ્યાન’માં રચ્યા સંવત્ ૧૫૭૨ છે. સાક્ષર શ્રીયુત તનસુખરામભાઈ પાસેના સંવત્ ૧૭૮૨ ના લખાવલા ‘વિરાટપર્વ’ આખ્યાનનો રચ્યા સંવત્ ૧૬૦૧ છે. તેમ જ આ લેખકની પાસે સંવત્ ૧૮૩૦ માં લખાવેલી ‘વિરાટપર્વ’ની પ્રતિમાં પણ સંવત ૧૬૦૧ રખે છે. ‘ગદાપર્વ’ પણ આ જ સંવતમાં રચાયેલું છે. વળી સાક્ષર શ્રીયુત તનસુખરામભાઈ પાસે કવિ નાકરકૃત રામાયણ છે, તેનો રચ્યા સંવત્ ૧૬૨૪ છે. આથી રા. બ. હરગોવિંદલાસભાઈ કહે છે, તેમ જો સંવત્ ૧૭૦૦, નાકરના શિવવિવાહનો રચ્યાસંવત્ ગણીએ, તો નાકર ૧૫૦ થી પણ

પધુ વર્ષ જીવ્યો એમ ગણાય !! પરંતુ ઉપરના પ્રમાણબૂત રમ્યાસંવતોના સદ્ભાવથી આ અનુમાન કેવળ અયુક્ત જ છે. સા. શ્રી કેશવલાલભાઈ તથા સ્વ. કવિ નર્મદ પણ યોગ્ય રીતે કવિ નાકરને વિક્રમ સત્તરમા સૈકામાં મૂકે છે.^૨

ઉપરની ચર્ચાનો આ નિષ્કર્ષ છે, કે ‘હરિશ્ચંદ્રાધ્યાન’ને કવિ નાકરનો પહેલો ગ્રંથ ગણીએ, તો સંવત્ ૧૫૫૦થી ૧૬૩૦ સુધીના તેનો જીવનકાલ દર્શો, એવું સમજાવે અને સાધાર અનુમાન નીકળી શકે છે. પણ તેના જન્મ અને મરણસંવત્ નિશ્ચિતપણે નીકળી શકતા નથી. પરંતુ નાકરનો “જન્મ સંવત્ ૧૬૬૦-૭૦ હોવો જોઈએ,” એવું રા. બ. હરગોવિંદદાસભાઈનું અનુમાન પણ ઉપરના પ્રમાણોથી કેવળ આધાર વિનાનું જ હરે છે. કવિ નાકર મદ્દાકવિ પ્રેમાનંદનો સમકાલીન નથી જ. તે, નરસિંહમહેતા અને ભાદાજી પછીના યુગમાં થયેલો છે, અને તેના જીવનકાલ ૧૫૫૦ થી ૧૬૩૦-૪૦, સુધીનો હશે, એવું સપ્રમાણ અનુમાન થઈ શકે છે.

‘સને ૧૮૬૦ માં રા. બ. હરગોવિંદદાસભાઈએ કવિ નાકરનાં ચરિત સંબંધમાં શુર્જર પ્રભને એવું વચન આપ્યું હતું, કે “એ કવિના મૃત્યુદિનનું તો રા. બ. હરગોવિંદદાસભાઈનું વચન ! અનુમાન કરવાનું પણ સાધન મળતું નથી, પણ જો અમે અમારી શોધમાં સફળ થઈશું, તો કોઈ વખત પ્રભને એ કવિના યથારિત ચરિત્રથી માહિત કરીશું” (પ્રા. કા. ગ્રં. ૧૧ પાનું). આ વચન આપ્યાને ૨૩ વર્ષની સુદીર્ઘ અવધિ થવા છતાં, કવિ નાકરના જીવનચરિત સંબંધી કોઈ ઉપલબ્ધ પરિશોધની તેઓએ શુર્જર પ્રભને માહિતી આપી નથી ! નાકર સંબંધી માહિતી કયે સ્થાને મળી શકશે, તેની પણ સૂચના કરવાનું તેઓએ યોગ્ય નહીં ધાર્યાંથી, એનું મૂળ એઓથી જ જાણે છે, અને અન્ય તે પરિશોધમાં તેમને સદાપ્રક થવા અસમર્થ છે; તેથી જો તેમને તે વિષે કંઈક પ્રકાશક વિગત ઉપલબ્ધ થઈ હોય, તો તેઓ તે પ્રકટ કરી સાહિત્યના ઇતિહાસની શૃંખલા સતત અને સુદૃઢ કરશે, એવી સમજા આશા છે.

કવિ શામળ, પ્રેમાનંદ આદિ કવિઓ થવા, તે જ સમયે બધા જ કવિઓ થાય, એવું જો અનુમાન રા. બ. હરગોવિંદદાસભાઈ કરે છે, તે પણ ટકી શકે નાકર અને પ્રેમાનંદનો પ્રસંગ !! એમ નથી. શુર્જર કાવ્યસાહિત્યનો વિકાસ અવલોકતાં નાનામોટા કવિઓની શૃંખલા સંવત્ ૧૫૦૦ ની પૂર્વેથી અરખલિત ચાલી આવતી જણાય છે. તેથી આ અપ્રમાણબૂત અને અયુક્ત અનુમાનપરંપરાના મુકૂટરૂપ જો અનુમાન તેઓથી કરે છે, તે તેમનો મદ્દાકવિ પ્રેમાનંદ ઉપરનો અપ્રતિમ પ્રેમ જ સૂચવે છે; અને તેથી પ્રેરાધને જ, તેઓથી નાકરના જીવનકાલ સંબંધી અનાધાર કલ્પના કરતાં આગળ વધી કહે છે, કે “પ્રેમાનંદનો જન્મ સંવત્ ૧૭૦૦ ની લગભગ કલ્પવામાં આવે છે; એટલે કદાચ નાકરનો પ્રસંગ પ્રેમાનંદની સાથે નહીં હોય અને નહિ જ હશે, કેમકે જો

* સ્વ. સા. ઈન્દ્રજામભાઈ પણ રા. બ. હરગોવિંદદાસભાઈના ‘સંવત્ ૧૭૦૦’ના અનુમાનને ટકામણે, એવો અર્થ બૃહત્ કાવ્યદોહનના આ આઠમા ભાગની નોટમાં કરે છે, પરંતુ તે પણ ઉપર દર્શાવેલાં અન્ય પ્રમાણો જોતાં સ્ખલનશીલ છે.

। પ્રેમાનંદનો સમકાલીન હોત તો ખીજાઓની પેઠે તેને પણ પ્રેમાનંદ પાસે તાલીમ લેવાનો પ્રસંગ આવ્યો હોત!!”

આથી સમુજ્જ્વલ, કે જાણે એકલો મહાકવિ પ્રેમાનંદ જ ગુજરાતી કાવ્યશિક્ષણનો મહા-
રુ હોય, એમ રા. બ. હરગોવિંદલાલભાઈનું કહેવું યાવ છે. તેમનું આ કથન સખળ નથી
રા. જ્યાં તે કવિ પ્રેમાનંદનો પુરોગામી હોવાનું સિદ્ધ થાય છે તથા કવિ પ્રેમાનંદે પોતાના
પુરોગામી કવિઓનાં આખ્યાનો અવલોકી તેના “કંઈક ઉપયોગ કર્યા”ના આધાર વિદિત
થાય છે, ત્યાં ‘પ્રેમાનંદ પાસે કવિ નાકરને કાવ્યશિક્ષણની તાલીમ લેવાનો પ્રસંગ આવ્યા’ની
ત જ શી કરવી?

પ્રાચીન ગુર્જર સાહિત્યની પૂરી શોધખોળ નહીં થવાથી, તેમ તેના યથાન્યાય
અભ્યાસ પ્રતિ પૂરેપૂરો પ્રમાદ સેવાવાથી તેની વસ્તુરિથિત શી હશે, તે
નાકર આદિનો અચૂક અને અટલ ખાત્રીથી કળી શકાતું નથી. પરંતુ ભાવણ,
પ્રેમાનંદને આધારી
ભાવણસુત ઉદ્ધવ, નાકર, વિષ્ણુદાસ, શિવદાસ, વિશ્વનાથ જાની,
વગેરે, આદિ પ્રેમાનંદના પુરોગામી કવિઓનાં ઉપલબ્ધ અપ્રકટ અને
કટ આખ્યાનો જોતાં અને પ્રેમાનંદે પણ રચેલાં એ જ આખ્યાનો અવલોકતાં, એવું
મનુષ્ય કંઈક સખળ અંશે નીકળી શકે એમ છે, કે પ્રેમાનંદે પોતાના પુરોગામી કવિ-
ઓનાં આખ્યાનો જોયેલાં હશે અને તેમાંના પ્રસંગોને એ આખ્યાનોના મૂળ ગ્રંથ,
મહાભારત, રામાયણ, પુરાણાદિમાં નહીં પણ પોતાના પુરોગામી ગુર્જર કવિઓએ લખેલ
રેલા નૂતન પ્રસંગોને એક કે બીજી રીતે, મૂળને કમે કે કમમાં ફેરફાર કરી, વસ્તુભેદ,
પ્રવચન અને પાત્રવિવેક, તેમ જ રસની ઝભાવટની આતુરી ઉપર લક્ષ રાખી, વિશેષ
વેરસારથી ખીલવેલા હશે! પ્રેમાનંદે જે કેટલાક પ્રસંગો મૂળ સંસ્કૃત આખ્યાનોમાં
મળતા નથી, તેના પોતાનાં આખ્યાનોમાં કરેલા ઉમેરોનો આધાર ઉપરોક્ત કવિઓના
આખ્યાનો પૂરો પાડે છે.* ‘સુલભાચરિત’નું આ લેખકે, ૧૯૦૮ ના ‘સુભાષિત’માં
રેલું વિવેચન જોવાથી આ મુદ્દો વિશેષ સ્પષ્ટ થશે.

અલખ્યત આ સૂચનથી કંઈ મહાકવિ પ્રેમાનંદની પ્રસંસનીય કાવ્યશક્તિ અને લોક-
હયિને પોણે એવાં, કવચિત્ સામાન્ય અને કવચિત્ ઉચ્ચ રસથી જમાવેલાં, ઉત્કૃષ્ટ આખ્યાનો
રચવાની પ્રતિભા અને કલા ઉતારી પાડવાનો હેતુ નથી જ. ઉપર સૂચવેલી ખીલવણીમાં

* “સાહિત્યરત્ન”ના ટ્રેન્યુએટ સંગ્રહકર્તાએ પ્રાચીન ગુર્જર સાહિત્યનો ઇતિહાસ આલેખતાં
તે સ્થાને એવી ઠીક કરેલી છે કે: “નરસિંહ મહેતા સંખેધી, એ કાવ્યો પ્રેમાનંદના કાંઈ પુરોગામી
કવિએ લખેલાં, તેને પ્રેમાનંદે રસથી ઝભાવી પોતાના સમયને અર્પણ કર્યા છે” (પાનું ૨૩
ચોથી આશ્રિત). “તે (વિષ્ણુદાસ) નામાંથી કેટલાંક આખ્યાનોનો પ્રેમાનંદ અને બીજા કવિઓએ
કંઈક ઉપયોગ કર્યો છે.” (એ જ પાનું ૧૧ થું)

“ગુજરાતી” ના ૧૯૧૧ ના દીપોત્સવીના અંકમાં રા. રા. હનનલાલ વિદ્યારામ રાવણે કવિ
શ્રી વિશ્વનાથ જાનીના “મામેરા” અને “હારકયા”માંથી લંબણથી લગતા આખી, પ્રેમાનંદે તેના
આખ્યાનના કરેલા ઉપયોગ સંબંધી સૂચના અને ટીકાર પણ કરેલાં છે.

નિઃસંશય પ્રેમાનંદનું જ્ઞાન, શુદ્ધિ, ક્ષણ, ચાતુર્ય, અનુભવ, અને અવલોકનની તેજસ્વિતા સવિશેષ આકર્ષક છે, અને એ જ ગુણો તેને નિઃસંશય શુર્ગર કવિઓમાં અગ્રપદે શોભાવે છે.

મહાકવિ પ્રેમાનંદને નામે, (પ્રા. કા. ત્રિમાસિક) પ્રકટ થયેલી હારમાળામાં ૫ ૧૧૦ માં નીચેની પંક્તિઓ છે:—

પૂર્વે જે જે કવિજન વૈષ્ણવે, કહ્યાં ચરિત્ર ઉદારજી,
તે સઘળાં જોડે કરીને, બાંધ્યું શુભ આખ્યાનજી;
જે જે પરિચા પ્રસિદ્ધ જૂતળમાં, તે લખ્યું વ્યાખ્યાનજી,
મહેતાનો જરા અતિ અગાધ છે, કહી શકે ન કવિ કોડજી!

આ પંક્તિઓ એમ સૂચવે છે જ, કે મહાકવિ પ્રેમાનંદને અન્ય કવિઓનાં કાવ્યો જોવાની અને તેમાંથી સારુંસારું સંગ્રહવાની શુભ ટેવ હતી. ‘દશમસ્કંધ’માં પણ ૪૫ માં અધ્યાયમાં મુદ્દામાચરિતમાં ‘દાણીનો પ્રસંગ’ વર્ણવતાં એક સ્થળે તેણે પોતાની આમ અન્ય ગ્રંથોમાંથી સાર સંગ્રહવાની ટેવનું સૂચન પણ કરેલું છે. પરંતુ આ વિષયમાં કેવળ આવા સૂચનોનો આધાર લેવા કરતાં, મળી આવતું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ લેવું, એ વિશેષ સારું છે. મહાકવિ પ્રેમાનંદે સંવત્ ૧૭૪૨ માં નંદરખારમાં રચેલું ‘નળાખ્યાન’ અને કવિ નાકરે રચેલું અને વિજયપુરમાં સંવત્ ૧૭૫૮ માં લખાયેલું ‘નળાખ્યાન’ (અપ્રકટ) જોતાં જણાય છે, કે પ્રેમાનંદે પોતાના પુરોગામી કવિઓનાં આખ્યાનોનો (વચનો કરતાં અસંગોનો વિશેષ) આધાર લીધેલો અને તેમાં ઉપર સૂચવ્યા પ્રમાણે તેણે, પોતાની નિપુણતા અનુસાર યથાચોગ્ય ખીલવણી કરી હશે. સરખામણીની સરળતા ખાતર દર્શાત માટે બંનેનાં ‘નળાખ્યાન’ના ઉતારા નીચે આપેલા છે:—

(નાકર)

વળતો બોલ્યા વિરસેનનો પુત્ર;
અમરતણા અમે કહાવું દૂત.
નળ નળ શું કરે અપાર ?
નળ તે મળમૂત્ર તણે બંડાર !
તે ઉપર ભાવ મ ધરીશ લગાર;
દુઃખ પામીશા તું સંસાર !
હવે તારાં સર્વ સીધ્યાં કાજ;
દેવતા વરવા આપ્યા આજ.
તે માનવી કેહી માત્ર;
ચાર લોકપાલ જ્યાં પાત્ર.

કડવું ૧ પંક્તિ ૧૨૧-૧૩૧

હવે તારાં સીધ્યાં કાજ,
હૃદને ઘેર કરીશ રાજ.

* * * *

(પ્રેમાનંદ)

વળતા બોલ્યા વીરસેન મુત;
નહિ હું નળ દેવનો દૂત !
નળ નળ શું મુખ ભાષે ?
તણ સુધા વિષ કાં ચાષે ?
ઘેલી નળ માનવ શાં લેષે ?
અમરને કાં તું હવેષે ?
માનવ ભયાં હોય મળમૂત્ર
ઘેલી તે સાથે શાં ધરસૂત ?

છદ્દ મદિર હીડોળે હોય !
ઘેલી દેવાંજના પુંદ નીચ !

* * * *

સૂર તેત્રીસ તણું ને મુળ,
ક્યાં ભંજુક ? ને ક્યાં કેસરી ?
ક્યાં મેગળ ? ક્યાં તોણે ઘુરી ?
અમ પ્રક્રમ કરી દેઢ દમે,
તોણે ગાયની ઘુંટી સમે;
ક્યાં ખલોત ? ક્યાં હમે સૂર ।

• * * *
વિનતા વાણી એવી બકે,
નળ વિના બીજો આવી નવ શકે;
રાત નળ તે વિચિત્ર કરે,
દેવતાના અનુચર અવલો ધરે.

• * * *
છદને ધરે. છે કંપનું જાડ,
પૂરે મનોરથ પૂરે લાડ;
નિત્ય નિત્ય કંપવટસ એવું કેય,
કાંય કામ હું ઇંદ્ર અમને દેવ.
તે અમ ઉપર એવડી દયા,
તો દમયંતીની કરો મયા;

• * * *
હું સાંભળ મારો વિચાર,
હૂત મરીશ હું ચાર પ્રકાર.
કે પાણીમાં હું ડુબાવીશ,
કે ગળે પાસા ધાંધીશ;
કે ધણું તો ખાઈ વિષ,
કે નાખું જઈ દેહ પાવક.
તે હું જળમાં ડુબાવીશ,
તો જેઠે વસ્ત્રને ઘેર જાણશ;
તે હું ગળે પાસા ધાંધીશ,
દર્ધ દોરડો હું બાંધીશ.
તો તો મુરખ થઈ, અબલુ,
ઇંદ્ર હેરો તને દયી તણુ !
તે હું નાખીશ દુતારન,
તો તે નહીં બાળે વાલું તન ।

સર્વ દેવતાનું એ વદન.
* * * *
તણું મેગળ મહિષ પડાણો,
તણું ધેનુ અમ કાં બાવે;
દેવ તેજપુંજ નળ આગીઓ.

કહ્યું ૨૧

હૂત પ્રત્યે કન્યા કહે,
શું કરું સુર રાતન ?
તમે પધાર્યા હૂત યદને,
દેવનું કરવા હેવ;
સાકે તો નળ વિચિત્રે આત્યા ।
સૂર્યાં કરી સંકેત,
ન્યારથ બોલો રે ભોગી;
બોબી છે બુપાળ.

હું નહીં વરે તો દેવ ચારે
કરો બળાકાર,
કંપવટસ તને વાણી હેરો;
તે ભચરો સુર લગાર.

દમયંતી કહે દેહ પાડું,
જળમાં કરું જળસાઈ;
વરણુ વરો ઇ નીરમાં
છુને સલ હેરો સાદી.
પાવક પ્રકટી કાષ્ટ સંશી,
મોડે કરું અંપાપાવ,
વદી વરવા રથો બેરો,
વારુ વિવાદની વાત ।
કંઠપાસા કરું કે વિષ પિડ,
જેમ તેમ પાડું કાય;
તો અવગને જમણેક પામે,
સલ વરે જમણય !
અનસન મત વપ કરું,
મરું સુદામાં પેથી;

તે તું વિભાસી તારે મન,
પહોંચતી થઈશ હુતારાન;
તું કહે ॥ વિષ ખાઈશ,
તો તું અવગતે નાઈશ.
તો પછે મારું કહેણું રહ્યું,
અવગતીયું જામેને દેશ જ ગયું !

કડવું ૧ હું

તે પુણ્યે તું સ્વર્ગ પામીશ,
છદ્દ રહો છે બેશી !
કડવું ૨૨

સ્થળસંક્રાંતિના કારણે વધારે ઉતારા આપવાની અગત્ય નથી. બાકી કલિયુગ નળના દેહમાં પ્રવેશ કરે છે તે પ્રસંગ, છુત રમવાને પુષ્કરને કલિયુગ પ્રેરણા કરે છે તે, તથા છુત રમ્યા પછી નળદમયંતીની ચતી સ્થિતિનું વર્ણન વિગેરેનાં દૃષ્ટાંતો સરખામણી માટે રજુ કરી શકાય એમ છે. કલિયુગે ટોડલા ઉપરનો હાર ચોર્યાનો, પુષ્કરે છુતમાં વૃષભ પરક્યાનો, આદિ જે કેટલાક ઉમેરા મૂળ નળાખ્યાનમાં કે નાકરના પૂરાગામી ભાલણના નળાખ્યાનમાં નથી અને કવિ નાકરના ઉક્ત ગ્રંથમાં છે, તે પ્રેમાનંદના નળાખ્યાનમાં મળી આવે છે. એ ઉપરથી પણ કવિ નાકરનો આધાર મહાકવિ પ્રેમાનંદે લીધાનું અનુમાન કાઢી શકાય ખરું.

૧ વિશેષમાં વિષ્ણુદાસનું લક્ષ્મણાહરણ, પ્રેમાનંદના લક્ષ્મણાહરણ સાથે, અને વજ્રયાનો રણુજંગ પ્રેમાનંદના રણુયત્ર સાથે સરખાવવા જોવા છે. આ ઉપરથી સૂક્ષ્મ પરીક્ષક વાંચકને જણાશે, કે પોતાના પૂરાગામી કવિઓનો મહાકવિ પ્રેમાનંદે કેટલો આધાર લીધો છે, એ પ્રશ્ન ઉઠી તપાસ કરવા યોગ્ય છે ખરો.

પ્રાચીન ગુજરાત સાહિત્ય અવલોકતાં બ્રાહ્મણો ઉપરાંત ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય વર્ણના તેમ જ જૈનો, બાટ અને સાધુ વેરાગીઓ પણ પ્રતિષ્ઠાપાત્ર કવિઓ નીવડેલા દીસે છે. પ્રસ્તુત જીવનચરિત્રનો નાયક, કવિ નાકર જાતે વણીક હોતો. તેને કવિતા રચવાનો શોખ ઉદરનિર્વાહને અર્થે લાગ્યો નહોતો. અર્થાત્ તે ઉદર ભરનાર, માણસ કથાભટ્ટ ન હતો જ, પરંતુ કેવળ પરોપકારવૃત્તિથી જ તે કવિતા રચવાના ઉન્નત અને ધાર્મિક કર્તવ્યમાં પ્રેરાયો હતો. હરિકીર્તનની ધૂનને સંતોષવાને અર્થે જ તેને “હરિ નામનો વ્યાપાર લાધ્યો” હતો. તે આખ્યાનો રચી રચીને બ્રાહ્મણોને કૃષ્ણાર્પણ કરી દેતો; અને ઉપદેશના અધિકારી બ્રાહ્મણો છે, એવી માન્યતાથી તેમની પાસે એ આખ્યાનો જનસમાજમાં ગવરાવી પોતાને કૃતકૃત્ય માનતો હતો. ‘શિવવિવાહ’, ‘ધ્રુવાખ્યાન’ અને ‘વિરાટપર્વ’ તેણે વડોદરાના વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણ મંદનસુતને અર્પણ કર્યા હતાં. તે સંબંધી પોતે જ કહે છે, કે:-

૧ વૃદ્ધ કુળ નાગર રે, મંદનસુત કહીએ;
વાડવકર સોંપુરે, રચી ગ્રંથ સુખી રહીએ.

(ધ્રુવાખ્યાન કડવું ૧૩-૩૬)

કેરી ગ્રંથ વાડવકર સોધો, વટપુર વિસ્તાર રે;
૫૬ કુવનાગરનામે મદનસુત, ગાયે લવજલ તરવા રે.

(વિરાટપર્વ કડવું ૪૦, ૧૯)

“નિર્મળ ગ્રંથ મયંક બિંબ સરખો, કૃષ્ણાર્પણ તેહ સાર રે.”
વિક્રાનો સુત વિનવે, નાકર હરિનો દાસ. રે”

(વિરાટપર્વ કડવું ૪૦, ૧૨)

શિવવિવાહમાં તે કહે છે કે:—

“ગ્રંથ લખી કૃષ્ણાર્પણ કીધો રે, શિવવિવાહ ગાતાં સહુ અર્ચ સીધો રે.

(કડવું ૧૪, કડી ૧૬.)

“પુસ્તક લખી વિપ્રને અર્પું, ગુણ દોષ સહુ લેખાય;

વણિક નાકર હું કાંઈ નવ જાણું, સાલ કરે ગણરાય.” (કડવું ૧, ૧૫)

“ધ્રુવાખ્યાન” અને “શિવવિવાહ”નાં કાવ્ય સંબંધી કવિ પોતે ખાસ એક જાણવા
જોગ વાત કહે છે:—

। અર્ધચંદ્રશો ગ્રંથ રે, કૃષ્ણાર્પણ કીધો, દ્વિજને અર્પ્યો રે, મનોરથ તેનો સીધો.

* * * * *

ધ્રુવનું ચરિત્ર રે પ્રથમ જો કરીયું, દ્વિજને કરે રે અર્પણ કરી ધરીયું;
તેથી મન નરીઝયું રે મોટાં મન ગમિયાં, અન્નેકયો મોટાં રે દ્વિજનાં મન શમિયાં.

(કડવું ૧૩-૩૧-૩૩)*

ગ્રંથ લખી બ્રાહ્મણને અર્પ્યો રે, શિવવિવાહ મોટે મન તર્પ્યો રે;

નાનો વાંચતાં મન નવ રીઝયું રે, વિવાહ ધ્રુવચરિત્ર કર્યું બીજું રે.

શિવવિવાહ કડવું ૧૪ કડી ૧૫-૧૬

। અર્થાત્ ગ્રંથસંકલનાની પુનઃ આવૃત્તિ કરી તેને શોધિતવર્ધિત કરવાની પ્રથા
પણ તે અનુસર્યો હતો.

કાવ્ય-આખ્યાનો રચવાના આવા પરમાર્થપરાયણ ઉચ્ચ હેતુનો સાંપ્રત સમયમાં
કેટલા સાક્ષરો નિર્વાહ કરી શકશે ? પ્રાચીન સમયમાં મુદ્રણકલાના અભાવે જ્ઞાનનો પ્રસાર
કરવો, એ એક ઉત્તમ અને પવિત્રતમ કર્તવ્ય મનાતું હતું. આથી એ સમયમાં આખ્યાનોની
અનેક પ્રતિઓ લખીકાળાવી દાનમાં આપવાનો અને કયામટોદારા લલકારાવી તેનો લાભ
લોકને આપવાનો મહિમા પણ મોટો મનાતો હતો. ધનસંચયની પેઠે આખ્યાનોનું જતન
એ સમાન અણમોલું મનાતું હતું.

* રા. બા. હરગોવિંદદાસબાઈ (પા. કા. ગ્રં. ૧૧. પા-૭) ‘શિવવિવાહ’ અને ‘ધ્રુવાખ્યાન’માં
પહેલું કાવ્ય તે વિષે જો સંકો રે છે, તેનો આ જ પંક્તિથી નિશાસ થાય છે. આથી ‘શિવવિવાહ’
પહેલો અને ‘ધ્રુવચરિત્ર’ ૨જી એમ કરે છે.

નાકર કવિ યાત્રાનાં વિવિધ સ્થળોએ ફર્યાં દશે, એમ તેના પોતાના ઉલ્લેખથી જણાય છે. 'હરિચન્દ્રાખ્યાન' તેણે ડાકરની યાત્રાએ જતાં ઉમરેઠમા પૂરું કર્યું હતું. તે વિષે તે કહે છે, કે

દર્શને ગયાતા ઉમરેઠભણી, ત્યાં કથા માંડી જોડણી;

અમોને કૃષિ અભ્યાસ, કહે નાકર છંદ દરિનો દાસ. કડવું ૩૧

તે જાતે નિરખિમાની હતો, એ અપ્રસિદ્ધ 'અભિમન્યુ આખ્યાન'માંની નીચેની કડો પરથી જણાય છે.

"શુરચર્યુ મેત્રા સાધી મેં, તજ પદ અહકાર,
સાધુ સગત મેવા માંહે, મુખ્ય લાજવા વિશ્વાધાર."

તે જોકે સારો કરિ હતો અને તેનામાં કવિતા રચવાની શક્તિ સ્વીકૃતિવાળી, કષ્ટ પ્રસંગપરતે કિંચિત્ વિસ્તારથી પણ વસ્તુને જમાવી શકે એવી સમર્થ હતી અને તે સાથે પ્રમાદ પણ સારી ગીતે ધારણ કરનારી હતી, છતાં તે વિનયથી કહે છે, કે

વણિક જાતે ના-કર હુ છુ શુ જાણુ છુ,

શુ મ્પ હુ મૂઢમતિ વિખાણુ છુ" (ધ્રુવાખ્યાન કડવું ૧-૧૭)

શુરુ વૈજયંત ચર્યુકમદ પ્રતાપે, કવિજન હરિચણુ ગાયે રે,

તેહ તણી કૃપાયે ઉચ્યો, વૈજયંત જનનો દાસ રે. 'વિરાટપર્વ'

વળી

હું શુરખ છુ અદ્યમતિ, તે માટે મેં તુને પ્રાર્થી,
પાણીને સાહીને મુજને દદ કરો રે.

શ્રીશુકને નામુ શીય, શુણુ લાખુ ત્યાં શ્રી જુગદીશ,

જેહની કૃપા તો મુજને હવિ રે.

પડિત જન તે પ્રીદા પાત્ર, કહીય કથા એક કિચિન્માત્ર;

કવિજન કેા જોડ મ આપશે રે.

કવિતાને એ જોડ મ દેશે, મારી શુદ્ધિ છે જાલ,

શુક પડે, ક્યાંથી ચતુરાઈ? અપાય પડે જેમ આજ

'ગદાપર્વ' કડવું ૧-૨-૬

તે પોતાને વિદ્યાપ્રિય બ્રાહ્મણો કરતાં ઉત્તરતો માની કહે છે, કે-"વણિક કહેા શી વાતે?"* અને "ગાયે શુ વણિકજન શુદ્ધિ"†

મદમતિ હું શા શુણુ ગાઉં, હરિજનનો મહા પ્રકાશ;

ધ્રુવડ આસુગી જન અમો, નિરખી શકુ નહીં ઉગસ !

(ધ્રુવાખ્યાન કડવું ૧ કડી ૨૫)

પંચ પર્વત ચઢવા ધ્રુવે, કુટો સાગર તરવા જાય,

અપો રાતે પુસ્તક વાંચે, બધિર કહે સહુ સભળાય.

એવી ગતિ છે આર્ષ સેવકની, ઉપમા નવ કળાય;

૧

કોડી કુંજર થાવા છાએ, અળશિયું અહિરાજ;
મક્ષિકા કહે મરુઠ સમી હું, ધારું તેવું કાજ.
અવળાનું સવળુ બને, કૃપા કરે મહામાય;
કૃપાપાત્ર કંઈ કવિજન મોટા, થવા દેવી તમ સદાય.

(શિવવિવાહ કલ્પનું ૨૦ કડી ૮—૧૨)

જ્યોત્સના કવિતા કરવામાં ખોટાં ગપોડાં હાકે, જ્યોત્સનાને તે પાપી ગણતો હશે. કારણ કે 'શિવરાત્રી'ની કથામાં વચનસંગથી થનારાં પાપની ગણના કરનારા, હરણપાસે તે કહેવડાવે છે, કે

“જે કો કવિતા ખોટી કહે, તેનું પાપ મુને વિસમઃ

કુચીત ગાઈનિ હવે બંગ, ૨ *

કવિ નાકરે મહાભારત અને રામાયણનાં ધણાં પર્વ અને કાંડ કવિતાબદ્ધ કરેલા છે. તે જો કે જ્ઞાતિએ વણિફ હતાં, છતાં તેની બાપા શુદ્ધ, સરકારી, નાકરની કાવ્યશક્તિ શેરડીના રસની જેઠું રસવતી, સરળ અને સારી છે. પોતે બહુશ્રુત હતાં, છતાં વિચક્ષણ, પરમાર્થપરાયણ, અને મુશ્કિલ હોવાથી તેની કવિતાની શૈલી પણ સુંદર, સુગડ, અને નીતિને બાધનારી છે. તેનાં કાવ્યો બહુધા સાદાં અને શિખામણથી ભરપૂર છે. તેણે પોતાના જમાનાનો સંસાર પણ કવિ પ્રેમાનંદ અને શામળની જેઠું તેમાં ઉતારેલો છે; પરંતુ પ્રેમાનંદની જેઠું મહાભારતાદિનાં દિવ્ય પાત્રને અધમ માનવ પાત્રમાં ઉલટાવી નાંખવાનું અને તેમનાં ચારિત્ર્યને પણ બાવનાહીન ચિત્રવાનુ સાદસ બિલકુલ કરેલું જણાવું નથી. તેમ પામર જનસચિને પોષવાની ધૃષ્ટતા પણ તેણે કરેલી દીસતી નથી.

વળી કવિતામાં તેણે અદ્ભુત રસ ખીંચવાને, તેમ શ્રોતાએને આંશ નાખવાને દૈવી શક્તિનો કે દૈવી વર્ણનો આધાર લેવાનું મયન અસ્વાભાવિક પણ કર્ત્ય નથી. મહાકવિ પ્રેમાનંદે પોતાની કલ્પનામાં આવે તેવાં અદ્ભુત રસાભાસવાળાં દૈવી વર્ણનો આલેખ્યાં છે; પરંતુ નાકરનો નિયમ તો 'જે દેા કવિતા ખોટી કરે' તે યંગ છે, એવો હોવાથી તેણે મનુષ્યોની કલ્પનામાં હિતરે એવાં જ દેવોનાં પણ વર્ણન કર્યાં છે અને અદ્ભુત રસાભાસ આલેખવા પ્રયાસ કર્યો નથી.

૪ પ્રસંગેપ્રસંગે નાકરે રસની જમાવટ પણ ઠીક કરી છે. જોકે કવિ પ્રેમાનંદના કાવ્યોમાં જોટલા વિવિધ રસિક પ્રસંગો તથા નાયકનાયિકાનાં રૂપચુલ્લુ ચીતરનારાં જ કડવાં ને કડવાં ભર્યાં વર્ણનો દૃષ્ટિએ પડે છે, તેટલાં એનાં કાવ્યોમાં જણાતાં નથી. અર્થાત્ કાવ્યકળા અને રસચાતુરીનો આશ્રય તેણે લીધો નથી, તેમ કૃત્રિમતા અને આડંબર પણ સ્વીકાર્યા નથી જ.

‘વિરાટપર્વ’માં કૈયાક્રીયકના સંતાપથી દંટાણેલી અને ગુપ્તપણે રહેવાની પ્રતિજ્ઞાથી બધાયલા પતિઓના મર્યાદાઓ રક્ષણના અલાવથી પરિતાપ પામેલી દ્રૌપદી અને સુધિ-

ખિર આદિ પાંચ પાંડવો વચ્ચેના સંવાદને યોગ્ય રાગમાં આલેખતાં કવિ નાકર કર્ણ-
રસની છાયા બહુ સારી રીતે જમાવે છે અને પ્રેમાનંદે 'સુદામાચરિત'માં સુદામા અને
તેની નાપિપત્નીના આલેખેલા સંવાદને પણ ધરીક બ્રહ્માવામાં નાંખે છે. દર્શાવેલ તરીકે અગ્રકટ
વિરાટપર્વમાંથી કર્ણરસનો એક પ્રસંગ નીચે આપ્યો છે:—

રાત્રે એક પહેાર વીતતાં સંરઘી-ઢૌપદી, કંક-યુધિષ્ઠિર પાસે જમને કહે છે:—

રાગ રામઝી

સ્વામી ! તમે નથી જાણતા, પેણા કેણા કેયક મૂઠ,
તમ દેખતાં પાદુ હણી, પછી પુઠે આવ્યા પ્રોદ,
કેસ મહા, સ્વામી ! માહુસ, પછે તાણી અવની મોઝાર;
તે રક્ત દાખચું તારણી પછી રેવે છે નાર.
પછી મેં સ્તુતિ કરી જુગદીશની ને મુકાની મહારાજ.
કહી ગયા એમ પાપી તારી સાર કરશે કોણ આજ ?
કાચે ઘેર બેઠાં નહીં આવે તા આણીસ તારો અવ.
તે પેણી હું આપ હતા દરીસ, મારા કંપ.
પછી કહેશે કંક ! કહું નહીં અમે કરત સંભાળ !
બેઠું પ્રકારે તમે જાણને ને ખુટયો મારો કાળ ! કહું ૨૨-૯-૧૩

પછી બન્ને વચ્ચે નીચે પ્રમાણે સંવાદ ચાલે છે:—

રાગ રામઝી.

રાય યુધિષ્ઠિર ! જાણીઆ, સુણો સુંદરી ! રે	
તું મા આણીસ દુઃખ લગાર, ગેહેલી કોણે કરી ? રે	૧
પછી અમે એને મારણ, સુણો સુંદરી ! રે	
આંદાયા માણીશું તેણીવાર, ગેહેલી કોણે કરી ? રે	૨
દિવસ આંદા બહુ નિગમ્યા, સુણો સુંદરી ! રે	
તે મર્મ ન જાણે કાય, ગેહેલી કોણે કરી ? રે	૩
દોહલે વન પુરાં થયાં, સુણો સુંદરી ! રે	
વહી ગયાં તે વર્ષ ન બાર, ગેહેલી કોણે કરી ? રે	૪
અનેક કષ્ટ શિર લોગ્યાં, સુણો સુંદરી ! રે	
તમે જાણો છો નિજ નાર, ગેહેલી કોણે કરી ? રે	૫
વળી નિઃક અર્થાયે રહ્યાં, સુણો સુંદરી ! રે	
વહી ગયા તે માસ અગીયાર, ગેહેલી કોણે કરી ? રે	૬
ચોડાક દિવસ કેટ રહ્યાં, સુણો સુંદરી ! રે	
તું જાણ્યાં છાં નિજ નાર, ગેહેલી કોણે કરી ? રે	૭
એક માસ હાવાં રહ્યો, સુણો સુંદરી ! રે	
તે વિમાશી મન જોય, ગેહેલી કોણે કરી ? રે	
વિપત્તિ પડે મુખ ત્યાં ઘડું, સુણો સુંદરી ! રે	
પામ્યાં દુઃખનો નહિ પાર, ગેહેલી કોણે કરી ? રે	૮
સીતા સમાન કો સાધવી, સુણો સુંદરી ! રે	
તે સાદી ગયા રક્ષસ-સૌથ, ગેહેલી કોણે કરી ? રે	૧૦

દમયંતી રાય નળ તણી, મુણે મુદરી! રે	
તે ચઢી કળાકી હાય, ગેહેલી કોણે કરી? રે	૧૧
હરિચંદ્ર તારાલેખની, મુણે મુદરી! રે	
તે વેચાણી પર હાય, ગેહેલી કોણે કરી? રે	૧૨
પૂંદા સરખીએ ભોગચું, મુણે મુદરી! રે	
સંયાવતી સદ્પાત્ર, ગેહેલી કોણે કરી? રે	૧૩
એટલાને મહા દુખ પચા, મુણે મુદરી! રે	
તો આપણ કોણ માત્ર? ગેહેલી કોણે કરી? રે	૧૪
આપણને જહુ કટ પચા, મુણે મુદરી! રે	
તે તું ભણાં છા નિજ નાર, ગેહેલી કોણે કરી? રે	૧૫
મિત્ર ફીરી યતુ થયા, મુણે મુદરી! રે	
જે સગાં સહોદર વીર; ગેહેલી કોણે કરી? રે	૧૬
આપણે વનથી ચાલીયા, મુણે મુદરી! રે	
કોણે ટીપુ ન પાચું નીર; ગેહેલી કોણે કરી? રે	૧૭
ભીખ પિતામહ, પિતરીઆ, મુણે મુદરી! રે	
અમ દેખતા કાઠખાં ચીર, ગેહેલી કોણે કરી? રે	૧૮
હાવાં તે વેળા વળી છે આપણી, મુણે મુદરી! રે	
સન્મુખ થાય ચકુવીર; ગેહેલી કોણે કરી? રે	૧૯
જે તમને કૈયો હણે, મુણે મુદરી! રે	
એમ નં કરે મહારાજ, ગેહેલી કોણે કરી? રે	૨૦
* * * *	

અનેક ધેરે કરી પ્રીતી, મુણે મુદરી! રે	
તોયે મન નવ પામે વિશ્રામ, ગેહેલી કોણે કરી? રે	૨૫

આનો ઉત્તર આપતાં દુઃખથી કંટાળેલી કૌપદી સગી ઉત્તર આપે છે:—

મુણી વનિતા એમ વદે, મુણે સ્વામીજી!	
હવે ફીટચો મારો કામ, કહું શીર નામીજી.	૨૬
જે કાળે પાપી મને મારશે, મુણે સ્વામીજી!	
કહું કાઠીશ મારા પ્રાણ, કહું શીર નામીજી	૨૭
તમને રાજ્ય હસ્તિનાપુરનું મન વસ્યું, મુણે સ્વામીજી!	
તમને મજરો રાણાસય કહું, શીર નામીજી	૨૮
લીલ્મપિતામહ પૂજો, મુણે સ્વામીજી!	
અને વિદુર, દ્રોણચરે સાર કહું, શીર નામીજી.	૨૯
કુતા કહેશે વદુ ક્યાં ગયાં? મુણે સ્વામીજી!	
વળી હસશે સકળ સરાર, કહું શીર નામીજી	૩૦
ત્યાં ધૃષ્ટદ્યુમ્ન મળવા આવશે, મુણે સ્વામીજી!	
મને મળવા દ્રુપદરાય, કહું શીર નામીજી.	૩૧
માતા મારી મુજને નહિ મળે, મુણે સ્વામીજી!	
તમે વાર કરો છો નાથ! કહું શીર નામીજી.	૩૨

તમેથી નવિ નીપજે, સુણે સ્વામીજી!
 મેં જોયું વિમાસી મન, કહું શીર નામીજી.
 જોડ અર્જુનથી કાંઈ નીપજે, સુણે સ્વામીજી!
 આ તેણે નટી કાંઈ તેજા. કહું શીર નામીજી. કડવું ૨૩ ૩૪

૩૩

પછી યુધિષ્ઠિરથી નિરાસ થયલી દ્રૌપદી અર્જુન પાસે ગઈ; તેની પાસે પોતાનું સંકટ નિવેદન કર્યું. તેના છાતીગ્રાટ રુદનથી અર્જુન પીગળ્યો, પણ ધર્મરાજની આજ્ઞા વિના કાંઈ ન થાય, એમ કહી લાચારી દર્શાવી. ત્યાંથી પાછી પડેલી દ્રૌપદી ભીમ—પરાક્રમી ભીમ—પાસે ગઈ. તે પોતાની પ્રિયતમ પત્નીના સંકટથી અતિશય ઉશ્કેરાઈ ગયો અને તેણે કૈયાને માર્યો. આ પ્રસંગના, આ ત્રણે પતિઓ સાથેના, જૂદા જૂદા પ્રકારના સાંત્વનના સંવાદ કરુણરસથી ઠીક છવાયેલા છે. એમાં ત્રણ કડવાં કવિએ રાખ્યાં છે. પરંતુ આ પ્રસંગ વિસ્તારભયથી અને આખી શકાય તેમ નથી.

હવે કરુણરસના દૃષ્ટાંતમાં પ્રેમાનંદના ‘સુદામાચરિત્ર’માંની નીચેની પંક્તિઓ ઉપરની પંક્તિઓ સાથે સરખાવો.

- ૧ પછી સુદામોજી જાલિયા, સુણ સુંદરી રે;
 શી કહું હું શિખામણુ, ઘેલી કાણે કરી રે. ૧
- ૨ ને નિર્મળું છે તે પામીએ, સુણ સુંદરી રે;
 વિધિએ લખી વૃદ્ધિ હાણુ, ઘેલી કાણે કરી રે. ૨
- ૩ દીધા પિના ક્યાંથી પામીએ, સુણ સુંદરી રે;
 નથી આપું જમણે હાથ, ઘેલી કાણે કરી રે. ૩
- ૪ જો ખડધાન જ વાળીએ, સુણ સુંદરી રે;
 તો ક્યાંથી જમીએ શાળ, ઘેલી કાણે કરી રે. ૪
- ૫ જળ વહી ગયે શી રોત્તના, સુણ સુંદરી રે;
 જો પ્રથમ ન બાંધી ખાળ, ઘેલી કાણે કરી રે. ૫
- ૬ એકાદશી ત્રત નવ કર્યા, સુણ સુંદરી રે;
 નવ કીધા તીર્થોપવાસ, ઘેલી કાણે કરી રે. ૬
- ૭ અગ્નિ તૃપ્ત કીધા નહીં, સુણ સુંદરી રે;
 નહિ આન વાયસ ગૌઆસ, ઘેલી કાણે કરી રે. ૭
- ૮ બ્રહ્મલોજન કીધાં નહીં, સુણ સુંદરી રે;
 નથી કીધા હોમ હવન, ઘેલી કાણે કરી રે. ૮
- ૯ અતિયિ નિર્મળ વાળિયા, સુણ સુંદરી રે;
 તો ક્યાંથી પામિએ અન્ન, ઘેલી કાણે કરી રે. ૯
- ૧૦ હરિપ્રસાદ લીધો નહીં, સુણ સુંદરી રે;
 નિત્ય અશુદ્ધ કીધો આહાર, ઘેલી કાણે કરી રે. ૧૦
- ૧૧ આપ ઉદર પાપે ભર્યું, સુણ સુંદરી રે;
 છટ્યાં પશુતણે અવતાર, ઘેલી કાણે કરી રે. ૧૧
- ૧૨ સંતાપ અમૃત ચાખીએ, સુણ સુંદરી રે;
 હરિચરણે સોંપી મન, ઘેલી કાણે કરી રે. ૧૨

ભક્તિ નવનિન્ય આપશે, મુણ મુદરી રે;	
ધરો ધીર તમે સીજન, ઘેલી કોણે કરી રે.	૧૩
આંખ ભરી અબળા કહે, ઋષિરાયજી રે;	
મારું જડ થયું છે મન, લાણ પાયજી રે.	૧૪
એ તો જ્ઞાન મને ગમતું નથી, ઋષિરાયજી રે;	
કુએ બાળક લાવો અત્ર, લાણ પાયજી રે.	૧૫
અન્ન વિના ચાલે નહીં, ઋષિરાયજી રે;	
મોટા જોગેશ્વર હરિભક્ત, લાણ પાયજી રે.	૧૬
અન્નવિણુ જનન સહે નહીં, ઋષિરાયજી રે;	
જીવે અન્ને આશુ જગત, લાણ પાયજી રે.	૧૭
સિવે અન્નપૂર્ણા ધર રાખીઆં, ઋષિરાયજી રે;	
સર્વે રાખ્યું અક્ષયપાત્ર, લાણ પાયજી રે.	૧૮
ધન રેવે કામધેનુને, ઋષિરાયજી રે;	
તો આપણે તે કોણ માત્ર, લાણ પાયજી રે.	૧૯
સુર રેવે કપ વૃક્ષને, ઋષિરાયજી રે;	
મનવાંછિત પામે આહાર, લાણ પાયજી રે.	૨૦
ધર્મ પ્રાપ્ત અન્ન વિના નહીં, ઋષિરાયજી રે;	
હોયો અને સકળ સંસાર, લાણ પાયજી રે.	૨૧
ફેરાતું કળ જરો નહીં, ઋષિરાયજી રે;	
જઈ જાયો કૃષ્ણ જગદેવ, લાણ પાયજી રે.	૨૨
વિધિએ લખ્યા અક્ષર હરિદ્રના, ઋષિરાયજી રે;	
ધરો ધરજીધર તતખેવ, લાણ પાયજી રે.	૨૩ કડવું

૫ વળી અપ્રકટ 'નળાખ્યાન'માં ૮ મા કડવામાં દુપદ રાગ દ્વારા નાકર કવિએ મયંતીના મુખમાંથી જે રુદનના ઉદ્ગારો કહાવ્યા છે, તે પણ કરુણરસની હાયા છાઈ ાંખે એવા છે. અપ્રકટ 'અભિમન્યુ' આખ્યાનમાં અભિમન્યુ મરાતાં અર્જુન આદિનો રંસાપ પણ એવો જ છે.

હવે આપણે નાકરનાં વીરરસ પૂર્ણ વર્ણન અવલોકીએ. વીરરસનો ખરો ઉભરો કવિ નાકરે પોતાના 'અભિમન્યુ' (અપ્રકટ) આખ્યાનમાં કહેલો છે. સ્થાલીપુણ્યકથાએ માત્ર મેક કડવાની થોડીક પંક્તિઓ અત્રે આપેલી છે. એમાં કર્ણનો પુત્ર વૃષકેતુ અને અર્જુનનો પુત્ર અભિમન્યુ એ બન્ને સમાન યોધાઓનો મુદ્દપ્રભાવ તથા કર્ણ જેવા અતિરથી સાથેનો પ્રાપ્ત કવિએ ઉત્કૃષ્ટ રીતે આલેખેલો છે.

કડવું ૨૧ મું.

યુગ્મ યોધ સન્મુખ થયા, જેહવા યોધ રણવચ્ચે કલા;
રણા ને રણા મદમત હાથી રે.

૧

હાળ.

મદમત હાથી સરખા સાથી, જાખ્યા એ યુધપૂર;
એહ તણાં મન હરખે ભરીઆં, વિકાળ વડવે થૂર.

૨

બેહુના રથ, તોરી, સારથી, સરખા, રણ માહે પાડે હકિ;	
ભલે આંખા ડુંગર અર્જુનના, હવા રખે કો સાંખે ?	૨
એમ કહીને બાણ જ મૂકે, ચુકે નહિ કો ઠાર !	
અન્યો અન્ય અસ્ત્રો વાવરે, કો ન દે ઝોસાર	૪
મારી ગદા રથ કડકા કીધી, અથ બહુ દિસાય,	
આવી લાગી સાગ વૃષકેતને, માર્યો તેણે ઠાર (?)	૫
થયા તપ અળગા, અન્યોઅન્ય આંખા,	
અરિદગ મધ્યે, મલ્લ તણી પેટે વળગ્યા	૬
મહિષ પેરે માર્યા માટે, મેઢાં તણી પેર કુટે,	
પાદપ્રહાર ઠોચણીઆ કાણી, મુષ્ટિપ્રહાર વધૂરે	૭
અપસરાને કર પુષ્પની માળા, જાણે વરવા આવી,	
મુનિજન, દેવ, યક્ષગણ, ગાધર્વ, પુષ્પ અગ્નિ વધારી.	૮
વાધ્યુ શૂર ઊરતન બીડી, બેહુ બથેબથે આંખા,	
પામે લાગ લાગ બેહુ સરખા, પગ શીર હાથ હલાવે.	૯
અભિમન્યુ અગે અતિ આકળો, અર્ગે તેને નવ પોહોંચાય,	
જ્યારે વૃષકેત આધો ધરણે, જાણ્યુ ચણે ચૂર થાય.	૧૦
વૃષકેતની શુદ્ધ જ લાગી, મૃત્યુ આંખા ધરીઆં,	
ત્યારે ભાણ ગઢ પાંચમે કાઠે, ચક્રબૃહ મધ્યે ચઢીઆ	૧૧
મધ્ય યોધ સેનાપતિ હિભા, અતિ અતલીમળ કર્ણ,	
અભિમન્યુ આંખો હવાં યુદ્ધ કીળે, થરથર ધુળે ધરણ	૧૨
અળગો રહીને અસ્ત્ર વાવરે, કર્ણ કરે સમામ,	
અતરજામી કૃષ્ણ પધાર્યાં, જાણ્યુ કર્ણને મારશે કામ	૧૩
ભાગ્યો દ્રોણ, કૃપા, વશ કીધો, વૃષ્ટિ ત્યા હાથોં;	
અતિરીસથ અભિમન્યુને કર્ણે, અસ્ત્ર હવણા માર્યો.	૧૪
તે કોઠા વચ્ચે કૃષ્ણ પધાર્યાં, રણા કર્ણની પાસ,	
અભિમન્યુનો ત્યા દષ્ટિ પડી, ભલે પધાર્યાં અવિનાશ.	૧૫
તું એકાવટી કયા હતો ? તો, ભલે પાળો વિયોગ	
વળી વાહરે ચઢીને આઢાં પધાર્યાં, હવે મળ્યો સંયોગ	૧૬
* * *	
કૃષ્ણે કર્ણને સાન જ કીધી, કૃપાસ્ત્ર બાણે તુ છેદ,	
હવતો તુને નહોં મુકે, સહી માનજો એ વેદ !	૨૩
તે માટે તુ કૃપાસ્ત્ર સજ્જ કર, મેં એ વાતે લગાજ્યો,	
કર્ણ તરત જ બાણ મેલી, ધનુષ્ય પ્રત્યંચા પાજ્યો.	૨૪

માનહાંમ યથો ધનુષ ભાગતે, તારે કાઢી ખડું બિઝણો;
એમ હસતી આડે આવ્યો, ગજ મારી કોષે ભરાણો. ૨૫
કૃષ્ણ કર્ણ દીડે નાસતા, જાણ્યું લેશે અંત;
કર્ણ આખડી અવની પડીઓ, પુઠે જીવે ભગવત. ૨૬
કોષે ધાર્ધ કર્ણને સાલો, ચર્ણપ્રહાર શીર ધાય;
મારી ચૂર ને સિથિય કોષો, મુજુ જનમેજય રાય ! ૨૭
કૃષ્ણે ત્યાં પેર જ કીધી, કીધો બહુ અંધકાર;
બળ કરી કર્ણને ઉઠાણો, સુતનાં* ગ્રહાં હથીઆર. ૨૮
હથીઆર વિના કથુ સુઝે, ન સુઝે એકે વાટ;
પુઠે જીવે તો ભીમ ન દેખે, અંગે થયા ઉચાટ ! ૨૯

*

*

+

*

વળી લવકુશ આખ્યાનના કડવા ૧૯ મામાં લવે શત્રુધન, ભરત, રામચંદ્ર આદિ સાથે મયાવેલા મુદ્દનું વર્ણન જોતાં પણ વીરરસની છાયા ફીક જમાવેથી જણાયો. જોકે મહાકવિ પ્રેમાનંદે વીરરસની જમાવટ કરવા કડવા ને કડવા આલેખી આવી ગયા જમાવેથી છે, તોપણ આ આખ્યાનોનો વીરરસ તેના કરતાં પણ વિશેષ ઉદ્વિગ્ન અને વિશેષ આજરવી છે, એમ જણાયા વિના નહીં રહે જ.

શૂગાર આદિ અન્ય રસનાં વિસ્તૃત વર્ણન નાકર કવિનાં આખ્યાનોમાં મળતાં નથી. તેમ છતાં જે કાંઈ થોડાં મળે છે, તે કાંઈ તેની શક્તિના ચમત્કારા પ્રત્યક્ષ દર્શાવવામાં અદ્વિત જતાં નથી. જ્યારે મહાકવિ પ્રેમાનંદમાં કળા અને જમાવટ છે, ત્યારે નાકરમાં સાદાર્થ અને સ્વાભાવિક સંકાય છે.

તેમ છતાં અત્રે એટલું જણાવવું આવશ્યક છે કે, કવિ નાકર સર્વથા પ્રેમાનંદની અર્ધાત્ પ્રથમ પંક્તિના ગુર્જર કવિની ખરોખરી કરી શકે એવો નથી, તોપણ તે ખીજ પંક્તિના કવિઓમાં નિ સંશય ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાને યોગ્ય ગણાય ખરા.

નાકરનામાં વિચારની તેજસ્વિતા કવચિત્ કવચિત્ ચમકે છે ખરી. એણે જો કે અનકાર અને ઝડઝમક ઉપર પણ કલાની દૃષ્ટિથી જોછતુ ધ્યાન આપેલું જણાતુ નથી, છતાં, સ્વાભાવિક રીતે આ જ અંશો અનાયામે તેનાં આખ્યાનોમાં દૃષ્ટિએ પડે છે જ. તેના કાવ્યોનુ મુખ્ય લક્ષણ બકિત અને ધર્મોપદેશ છે, અને તેનો ઉદ્દેશ અદ્વાણ શ્રોતા એને પ્રમોધવાનો છે.

નાકરની વર્ણનરીલી જોકે વિસ્તારવતી નથી, તોપણ ટુંકમાં વર્ણ્ય વસ્તુનો સારો ચિત્રા વાચક આગળ ખડા કરે છે. જેમ તેની ભાષામાં કંઈશતા આછી છે, તેમ વર્ણનમાં કાંઈ અનુચિતપણું પણ જણાતું નથી. માનવભાવ આલેખનાંમાં પણ તે કાંઈ પાછો પડતો નથી, અને ધાર્મિકી છાપ તે વાચકના હૃદયપટ ઉપર અવશ્ય પાડે છે

* અભિમન્યુના દૃષ્ટે હથીઆર અધારુ ઘોર કરી લઈલીધા, એ અર્થ છે.

શિવરાત્રિની કથા વાંચતાં તેના જમાનાનો સંસાર કેવો હતો, તેનો ભાસ સારી રીતે થાય છે. શિવવિવાહ, લવકુરા આખ્યાન, વિરાટ પર્વ આદિમાં પણ પાત્રો આલેખતાં તેમ તેમને મુખે પ્રસંગાનુસારી વચનો કહાવતાં પોતાના જમાનાનો સારો ચિતાર તેણે આપેલો છે; પરંતુ પામર જનરચિ સંતોષથી, એ તેનો ઉદ્દેશ ન હતો, તેમ 'જેઠા કવિતા ખોટી કહે' અને જે જંગ 'ગીત ગાઇને છાવે' એ પાપી હરે છે, એવો વિચાર ધરાવતો હોવાથી તેણે મહાકવિ પ્રેમાનંદની પેઠે કેવળ પામર જનરચિને તૃપ્ત કરવા ઉચ્ચ પાત્રના મુખમાં અધમ વચનો મૂક્યાં નથી. તેણે કદી પણ કુલીન પતિવ્રતા પત્ની પાસે પ્રતિષ્ઠિત પતિને નીચેનાં વચનો કહેવડાવવાની ધૃષ્ટતા, કવિ પ્રેમાનંદની પેઠે, કરી જ નથી:—

નારી કહે લહુ સહુ મર્મ, કુડા કંચ એ તમારાં કર્મ;
 કાવતું કરી હવે પુલાઓ, મુજ નિર્ભાગિણીના લૂંટચો લાઓ. ૧૧
 સો હાથને કુવે નાંખી કમળી, પિનારૂપ કુહાડે હુંદી કદળી;
 કુંવરી મારી મારી કરી પુલાતા, દુઃખદરીએ નાંખી સારે વળી શાતા. ૧૨
 હું તમને કપટી ના'તી જાણતી, વિશ્વાસઘાતી મન ના'તી આણતી;
 બગઝ જોવા થઈ ન બોલો, સ્વાર્થ સાધ્યો માટે મન ડોલો. ૧૩
 જ્યારે ધાર્યું કરવું તમારું, સારે શીદ મત પૂછ્યું અમારું;
 મરું મારું પણ પુત્રી ન આપું, નથી એ ઉપર તમારું દાપું. ૧૪
 હું તો ખરા નાગરની બચી, વેલ પેઠે વીંદાઈ જઈ લચી;
 તમારું કપટ અવળું કહાવું, કાવે ત્યાં વિવા કરી કમળી લઢાવું. ૧૫
 મદનમહેતો કે' બહું થયું બાઈ, જે રુચ્યું તે કર્યું જરુદાર્થ;*
 દળાથો દેખી દામની પેર કુદી, છરો લઈ કહે કમળા નાખું છુંદી. ૧૬

શામળશાનો મોટો વિવાહ કહતું ૨૦ મું.

૧ સા. શ્રી કેશવલાલભાઈ નાઠર કવિનાં આખ્યાનોને ચોથાંતી-રચૂળ ધર્મ છુદ્ધિ તૃપ્ત કરનારાં જોડકણીની ઉપમા આપે છે અને એમાં રસની ખોટ જુનાકરનાં આખ્યાન જોયાં છે? જુએ છે. આનો નિરાસ કરી શકાય એમ છે, એક તો જે જમાનાન લોક માટે એ આખ્યાનો રચાયાં હતાં, તેમની રસવૃત્તિ કેવા પ્રકારની તી, તે સમજવાની અગત્ય છે. ખીજું ગુર્જર કાવ્યસાહિત્ય તે સમયે કીયા ક્રમે પહોંચ્યું તું; તેમાં સંસ્કૃત સાહિત્યમાં તરી આવતા રસને અવકાશ મળે અને તેની કદર થાય એવી સ્થિતિએ તે પહોંચ્યું હતું કે નહીં? એ પણ નિરખવાની અગત્ય છે. તેમ ત્યારે પ્રેમાનંદાદિ જેવો ઉત્કૃષ્ટ કવિ પણ ઉન્નત રસવૃત્તિને પોપે એવો ઉત્કૃષ્ટ રસ આલેખવાને બદલે રસાભાસ આલેખવાને બહુધા પ્રેરણા હશે, ત્યારે તેનો કારણો પણ અવલોકવાની

* વડનગરના સુશિક્ષિત નાગર દિવાળી પત્નીના મુખમાં મૂક્યાંકેળીની બેરીને શોભે એવાં આ વચન અને આ નાગરી સંસાર પ્રેમાનંદે આલેખી નિઃસંશય અધમ રસવૃત્તિ પોષી છે. છરો લઈ નાગર પત્ની કહે, માણસ મરણી મચાવવા જુએ, એ શું નવાઈ નથી?

અગત્ય છે. વાસ્તવિક રીતે એ જમાનાનાં આખ્યાનોનો રસ આધુનિક રસમાપથી મપાવો નહીં ભેદાયે.

હવે નાકરનાં આખ્યાનોના રસનું માપ દાટીએ. તેનાં અઘાપિ પર્યત જે આખ્યાનો, શેવરાત્રિની કથા, શિવવિવાહ, અને કુવાખ્યાન પ્રસિદ્ધ થયાં છે, તેમાં વિશેષ આકર્ષક રસ આપેલા નથી, એ સત્ય છે. પરંતુ 'વિરાટ પર્વ,' 'અભિમન્યુ આખ્યાન,' 'નળાખ્યાન,' 'ગદાપર્વ,' અને પ્રસિદ્ધ 'લવકુશ આખ્યાન' આદિ જોતાં તેમાં ભારોભાર રસ તો નહીં, પણ સના જ્યેષ્ઠ યમકારા અને કંઈક કંઈક ઝમાવટ તો અવસ્ય જણાય છે જ. કરેશ્વરસની રમાવટ 'વિરાટ પર્વ'માં, તથા વીરરસની જમાવટ 'અભિમન્યુ આખ્યાન' અને 'લવકુશ આખ્યાન'માં સારા પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે અને અન્ય રસના યમકારા પણ ઝણકાવામાં કંઈ પછાત પડતા નથી. વળી નાકર કવિનાં આખ્યાનોનો 'તેના જમાનાના લોકોએ સારો સત્કાર કર્યો' અને તેમની 'પુણ્ય ખપતી થયાનું' સા. શ્રી કેશવલાલભાઈ પણ જણાવે છે, એ જ તેમાં લોકને સારો રસ પડ્યાનું એક ચિહ્ન છે. કદાચિત્ એમ પણ કાલે કે સા. શ્રી કેશવલાલભાઈને નાકરનાં અપ્રકટ આખ્યાનો ગીજીવટથી અવલોકવાનો મવકાશ મળ્યો પણ ન હોય.

માનવ દોષો સંબંધી કવિ નાકરે ઘણે રથજે ટકાર કરેલી છે. નાકરનાં આખ્યાનો જોતાં જણાય છે કે, તે પ્રસંગ આપ્યે ધર્મ અને નીતિના સિદ્ધિતા નાકરનો ઉપદેશ શ્રોતાઓના મન ઉપર સ્વાવધાને ચૂક્યો નથી જ. ધર્મ, એ વિષય જ એવો છે, કે શ્રદ્ધાળુ જનો જ તેનો રસમય લાભ લઈ શકે; અને જમાનાના લોકો ભાવિક હોઈને ધર્મનાં તત્ત્વોને અતિપાદન કરનારાં અને ઠોક સાથે રવાર પ્રતિપાદ કરનારાં આખ્યાનોને શિરસાવધ માને, એ સ્વાભાવિક જ છે. પુરાણોમાં ભાંચરણ, અને નીતિની શિખામણ આપનારાં ચરિત્રો હોવાથી નાકર આદિ કવિઓએ ભાંધી યોગ્ય ચરિત્રો પસંદ કરી આખ્યાનોમાં તેમને ધટાવ્યાં છે. તેમ કરતાં નાકરે કાતાના જમાનાના સંસ્કારની અનિષ્ટ રીતિઓ-એ સ્ત્રી કરવાની, સ્ત્રીને તણ દેવાની ખીને નિંદવાની, અને તેને ઉતારી પાડવાની, વિધવાને દુઃખો દેવાની-ઉપર પણ પ્રસંગોપાત્ત હાર કર્યાં છે. સંક્ષેપમાં તે કેવળ મૂળ ગ્રંથોની વસ્તુને જ વળગી રહ્યો નથી; પરંતુ યથા-અર્થ નીતિ અને ધર્મના ઉપદેશ, પાપ અને પ્રાપ્તિનો નિવારવાનો બોધ, પ્રતાદિકનું સહારમ્ય આદિથી પણ આખ્યાનો બાધીને શ્રદ્ધાળુ શ્રોતાઓના મન ઉપર તેનું રસમય સાવધાને કવચિત્ કવચિત્ સારા વધારા પણ કરેલા છે.

કવિ નાકર સત્તરમા સદ્કાના મધ્ય ભાગમાં થઈ ગયો છે. તેના ઉપલબ્ધ ગ્રંથોમાં જે નાકરની ભાષા દૃષ્ટિએ પડે છે. એકપાસ નાકરના અપ્રકટ નળાખ્યાન, લવકુશાખ્યાન, સુધન્વાખ્યાન અને ચંદ્રહાસાખ્યાનની ભાષા, બીજાપાસ ના વિરાટપર્વ (અપ્રસિદ્ધ), વ્યાધ મૃગસી સપાદ (અગટ), 'અભિમન્યુ આખ્યાન' (અપ્રસિદ્ધ) કુવાખ્યાન, અને લવકુશાખ્યાન (અપ્રકટ) આદિની ભાષા, એ જ-ને એક બીજાથી કંઈક ટૂંકી પડે છે. પ્રથમ ગ્રંથોની ભાષા કંઈક મધ્યકાલીન ગુજરાતીને મળતી, સ્વ. કવિ

નર્મદના શબ્દોમાં કહીએ તો “૧૫-૧૬ સૈકાની થોડીથોડી નિશાનીવાળી,” અને પાછલા અંથોની ભાષા અર્વાચીન જેવી છે. આથી સ્વાભાવિક રીતે એ પ્રશ્ન થાય છે કે, કવિ નાકરની ભાષા કઈ?

અત્રે એ સમજવાની અપેક્ષા છે, કે આમ હસ્તલિખિત અપ્રકટ તેમ જ પ્રકટ ગ્રંથો ઉપરથી કવિના સમયનાં મૂળ ભાષાના પ્રશ્નો કાંઈ નિર્ણય યઈ શકે નહીં. કારણ આખાનો લખનારા લઘીઆઓની જાતિ, જ્ઞાન અને તેમનાં નિવાસોના ભાષાવાતાવરણને લીધે તેની લેખનશૈલીમાં પણ અવશ્ય ઘટતો ફેરફાર થયા વિના રહે જ નહીં.

આ સંબંધમાં બે પક્ષ બંધાયા છે. રા. બા. હરગોવિંદલાલભાઈ એવો મત ધરાવે છે, કે “આદિ કવિ નૃસિંહ મહેતાની ભાષામાં અને હાલ ચાલતી ભાષામાં ધણો થોડો તફાવત જણાય છે. કહાનડે પ્રબંધ વગેરે ગ્રંથો જોધને તેના વખતમાં જૂની ગુજરાતી ભાષા ચાલતી હતી, એવું જો અનુમાન કરવામાં આવે છે, તે આ કારણથી બુધ્ધભરેલું લાગે છે. કાનકદેવે (?) મારવાડી ગૂજરાતીમાં અથવા ચારણી ગૂજરાતીમાં કવિના કરી હોય એમ જણાય છે ! જે ભાષામાં સંકડો વર્ષ થયાં થોડો જ ફેરફાર થયો છે, તે ભાષામાં અકબર સૈકાની અંદર પુષ્ટજન તફાવત પડે એ માનવા જોગ નથી. (II) બાદચારણોની કવિતા અને તેનું અનુસરણ તથા જૈન લોકનું પ્રાકૃત અને પડી માત્રામાં લખાણ એ જૂની ગૂજરાતીનું અનુમાન કરવાને કારણભૂત થાય છે. પ્રેમાનંદ અને સામળના વખતથી આજ સુધીમાં ભાષાની અંદર કંઈક ફેરફાર થયો નથી, એમ કહીએ તો ચાલે.”*

તેમ જ અક્ષરધામ નિવાસી દલપતરામભાઈએ પણ એવો પૂર્વપક્ષ મૂક્યો હતો કે, “ચારસો વર્ષ ઊપર યોજાતી અને હાલ યોજાતી ભાષામાં કશો ફેર પડેલો નથી.”

ખીજે પક્ષ સ્વ. ભાષાવિદ શાસ્ત્રી વ્રજલાલ, સ્વ. ભાષાલક્ષ્મી કવિ નર્મદ, ર. શ્રીધુત કેશવલાલભાઈ, અને સા. રા. બા. રમણભાઈ આદિના છે. સા. શ્રી કેશ લાલભાઈ તથા રા. બા. રમણભાઈએ ઉભય સાક્ષરો જણાવે છે, કે “નૃસિંહ મહેતાની ભાષામાં આદિ કવિઓની મૂળભાષા લઘીઆઓએ એટલી બધી બદલી નાંખી કે તેમનાં લખાણ આ સંબંધમાં (ભાષા નિર્ણયના) કામ આવે તેમ નથી.”† સ્વ. કા. નર્મદ પણ કહે છે, “કે નરસિંહ મહેતાની કવિતા તેના જ કાળની ભાષામાં મળે હુલસે છે.”

આ બે પક્ષમાં ખીજે પક્ષ માનનીય અને સત્ય છે. આ પક્ષ તરફનો, પ્રથમ પક્ષને ઉત્તર સા. શ્રી કેશવલાલભાઈ, માર્મિકપણે આ પ્રમાણે આપે છે:—“પહેલાં પાંચ શતકની (૧૦ થી ૧૪) ભાષા ગૂજરાતી છે...એ પાંચ શતકના સાહિત્યને ગેરબંધ થયો છે, કેમકે મધ્યકાલીન ગૂજરાતીને જ પ્રાચીન કાવ્ય ત્રિમાસિક અને પ્રાચીન કાવ્ય

* પહેલી સાહિત્ય પરિષદના રીપોર્ટમાં સ. સા. હરગોવિંદલાલભાઈનું બાણ્ય જોવું. † ખીજે સાહિત્ય પરિષદનું પ્રમુખપદેથી કરેલું બાણ્ય તથા ત્રીજી સાહિત્ય પરિષદમાં રા. બા. રમણભાઈ આપેલું “ગુજરાતી ભાષાનો આરંભ” એ બાણ્ય, નર્મદકાવ્યમાં “ગુજરાતી ભાષા” નો લેખ અને ર. શાસ્ત્રી મનલાલનો “ગુજરાતી ભાષાનો ઇતિહાસ” એ સર્વ આ વિષય સંબંધમાં લેખ.

નર્મદના શબ્દોમાં કહીએ તો “૧૫-૧૬ સૈકાની થોડાથોડી નિયાનીવાળી,” અને પાછલા ગ્રંથોની ભાષા અત્યંતીન જેવી છે. આથી સ્વાભાવિક રીતે એ પ્રશ્ન યાવ છે કે, કવિ નાકરની ભાષા કઈ?

અત્રે એ સમજવાની અપેક્ષા છે, કે આમ હસ્તલિખિત અપ્રકટ તેમ જ પ્રકટ ગ્રંથો ઉપરથી કવિના સમયની મૂળ ભાષાના પ્રશ્નનો કાંઈ નિર્ણય થઈ શકે નહીં. કારણ કે આખાનો લખનારા લઘીઆઓની જાતિ, જ્ઞાન અને તેમનાં નિવાસોના ભાષાવાતાવરણને લીધે તેની લેખનશૈલીમાં પણ અવરય પડતો ફેરફાર થયા વિના રહે જ નહીં.

આ સંબંધમાં બે પક્ષ બંધાય છે. રા. બા. હરગોવિંદદાસભાઈ એવો મત ધરાવે છે, કે “આદિ કવિ નૃસિંહ મહેતાની ભાષામાં અને હાલ ચાલતી ભાષામાં ઘણો થોડો તફાવત જણાય છે. કહાનડે પ્રબધ વગેરે ગ્રંથો જોધને તેના વખતમાં જૂની ગુજરાતી ભાષા ચાલતી હતી, એવું જે અનુમાન કરવામાં આવે છે, તે આ કારણથી જૂલજરૂં લાગે છે. કાનડદેવે (?) મારવાડી ગૂજરાતીમાં અથવા ચારણી ગૂજરાતીમાં કવિના કરી હોય એમ જણાય છે. ! જે ભાષામાં સેંકડો વર્ષ થયાં થોડો જ ફેરફાર થયો છે, તે ભાષામાં એક બે સૈકાની અંદર પુષ્કળ તફાવત પડે એ માનવા જોગ નથી. (II) જાટચારણોની કવિતા અને તેનું અનુસરણ તથા જૈન લોકનું પ્રાકૃત અને પડી માત્રામાં લખાણ એ જૂની ગૂજરાતીનું અનુમાન કરવાને કારણભૂત થાય છે. ત્રેમાનંદ અને સામળના વખતથી આજ સુધીમાં ભાષાની અંદર કંઈક ફેરફાર થયો નથી, એમ કહીએ તો ચાલે.”*

તેમ જ અક્ષરધામ નિવાસી દલપતરામભાઈએ પણ એવો પૂર્વપક્ષ મૂક્યો હતો કે, “ચારસો વર્ષ ઉપર યોલાતી અને હાલ યોલાતી ભાષામાં કરો ફેર પડ્યો નથી.”

બીજો પક્ષ સ્વ. ભાષાવિદ્ શાસ્ત્રી મજલાલ, સ્વ. ભાષાભક્ત કવિ નર્મદ, સા. શ્રીયુત્ કેશવલાલભાઈ,† અને સા. રા. બા. રમણભાઈ આદિનો છે. સા. શ્રી કેશવલાલભાઈ તથા રા. બા. રમણભાઈ એ ઉભય સાક્ષરો જણાવે છે, કે “નૃસિંહ મહેતા, મીરાં, લાલણ આદિ કવિઓની મૂળભાષા લઘીઆઓએ એટલી બધી બદલી નાંખી છે કે તેમનાં લખાણ આ સંબંધમાં (ભાષા નિર્ણયના) કામ આવે તેમ નથી.”‡ સ્વ. કવિ નર્મદ પણ કહે છે, “કે નરસિંહ મહેતાની કવિતા તેના જ કાળની ભાષામાં મળવં દુર્લભ છે.”

આ બે પક્ષમાં બીજો પક્ષ માનનીય અને સત્ય છે. આ પક્ષ તરફનો, પ્રથમ પક્ષને ઉત્તર સા. શ્રી કેશવલાલભાઈ, માર્મિકપણે આ પ્રમાણે આપે છે:—“પહેલાં પાંચ શતકની (૧૦ થી ૧૪) ભાષા ગૂજરાતી છે...એ પાંચ શતકના સાહિત્યને ગેરધ્નસા થયો છે, કેમકે મધ્યકાલીન ગૂજરાતીને જ પ્રાચીન કાવ્ય ત્રિમાસિક અને પ્રાચીન કાવ્ય

* પહેલી સાહિત્ય પરિષદના રીપોર્ટમાં ચ. સા. હરગોવિંદદાસભાઈનું બાપણ જોડું. † બીજા સાહિત્ય પરિષદનું પ્રમુખપદથી કચેરું બાપણ, ‡ તથા ત્રીજા સાહિત્ય પરિષદમાં રા. બા. રમણભાઈ આપેલું “ગુજરાતી ભાષાનો આરંભ” એ ભાષણ, † નર્મદાક્ષમાં “ગુજરાતી ભાષા” નો લેખ અને રા. રાસ્ત્રી મજલાલનો ‘ગુજરાતી ભાષાનો ઇતિહાસ’ એ સર્વ આ વિષય સંબંધમાં લેવા.

માલાના અભિમત તેથી સ. ખા. હરગોવિંદદાસભાઈ ગુજરાતી ગણવા ના પાડે છે, ત્યાં પ્રાચીન ગુજરાતીનો તો ધડો જ કેવો ? આંધળે બહેરું કુટાય છે, ને ગુજરાત અને ગુજરાતીની યોગ્યતા તપાસ્યા વગર અવળું વેતરાઈ જાય છે. વગર ઝાળખચે અથવા બૂલમાં ભટકાઈ અજ્ઞાન અંધારામાં પ્રકાશની રાહ જોયા વગર આપણે આપણા સાહિત્યના વડની જમીનમાં ઉડી ઉતરેલી વડનાપ્તઓનાં મૂળ વાઢી નાંખવા પ્રવૃત્ત થઈએ છીએ.”

હવે સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ આપણે આ પ્રશ્ન વિચારીએ. ભાષા વિકારવતી છે. સ્વ. ભાષાવિદ્ શાસ્ત્રી વૃજલાલ કહે છે, કે જિહ્વાદોષ, વેગ, અનભ્યાસ આદિ ભાષામાં અનેક વિકાર કરી નાંખે છે. વળી તેના ઉપર આંતર તેમ જ બાહ્ય વિદેશી ઉલ્લેખ અસરો યથાકાળે થયા વિના રહેતી જ નથી. અન્ય દેશોની ભાષાઓમાં કાલેકાલે એવી જ અસરોથી થયેલા વિકારો અવલોકતાં આ સિદ્ધાંત સત્ય જણાશે. પરંતુ તે સંબંધમાં એટલું ખાસ સ્મરણમાં રાખવાનું છે, કે એ અસરો તેના ગાઢ અને નિત્યના સંસર્ગમાં આવનાર પ્રદેશોની ભાષા ઉપર સત્તર થાય છે, અને બહુ ધિયાવાન અને વ્યાપારશીલવર્ગ, અને તેમાંથી નવીન વિચાર-વ્યવહારની ધટનાના બળતળે મૂકાયેલા લોકો એ અસરોને જાણે અજાણે સત્તર સત્કાર કરે છે. પણ એક જ સમયે દુરના પ્રદેશ અને અભણ વર્ગના લોક એ અસરો હેઠળ એકદમ આવતા નથી, તેથી એકના એક જ સમયે પણ, એક જ પ્રદેશમાં વ્યવહાર અને પાત્રપરત્વે ભાષા અને બોલીમાં અવશ્ય શ્રેય પડે છે જ.

પ્રાચીન ગુર્જર સાહિત્ય સંબંધમાં આવો ભાષાશ્રેય સમયે સમયે થયેલો છે, અને જૂના જુના સમયનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકો એવી સાક્ષી પૂરે છે. આથી કાંઈ કવિએ રચેલાં આખ્યાનોની ભાષા કાળબદલાતી, યોગ્ય ભાષાકેર પ્રમાણે ધટિત રૂપાંતર પામે, એ સંભવિત જ છે. તેનાં કારણો આ પ્રમાણે છે:—

એ નિર્વિવાદ છે કે, જૂના સમયમાં મુદ્રણકળાને અભાવે શ્રવણદ્વારા બહુધા પ્રાચીન કાવ્યોનો આસ્વાદ લેવાતો. તે સમયના શ્રોતાઓ કાંઈ ઉચ્ચ કાદીના હતા નહીં. તેઓ શ્રમિત થયેલા અને વિનોદ સાથે ઉપદેશ મેળવવાને આતુર શ્રોતાઓ હતા, તેથી તેમની સમક્ષ તેમના કાલની ભાષામાં આખ્યાનો ગવાય, ત્યારે જ રસ પડે. એટલે તેઓ સમજી શકે એવી ભાષામાં જ આખ્યાનાદિનું વાચન કે ગાયન થાય તો જ તેમને સમજણ પડે.

આથી જ ને કાલમાં પ્રાચીન આખ્યાનો લખાયા છે, તે તે કાલની જ ભાષા એ ગ્રંથોમાં પ્રતિબિંબિત થવી જોઈએ, એવું અનુમાન એ આખ્યાનોના અવલોકનથી ફલિત થાય છે. એના એ આખ્યાનની જૂદે જૂદે સમયે જૂદે જૂદે રચેલે લખાયેલી પ્રતિ-ઓમાં થયેલા ભાષાકેર આ અનુમાનને સમજી ટેકા આપે છે. આમ વિવેકથી પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનું નિરીક્ષણ કરનારને ભાષાશ્રેયનો આ સૂક્ષ્મ ભેદ સત્તર જણાયા વિના રહેશે જ નહીં.

દૃષ્ટાંત તરીકે પ્રા. કા. ત્રિ. માં કવિ નાકર પ્રકટ થયેલા લવકુશાખ્યાનની અર્વાચીન ગુજરાતી ભાષા સાથે સવત્ ૧૭૫૮ માં વિજયપુરમાં લખાયેલા એના એ જ આખ્યાનની કંઇક અધ્યકાલીન ગુજરાતીની “નિશાનીએવાળી” ભાષા સરખાવીએ.—

અરે ભૂલ મંદ મતિના ઈ, નય કુણિ તિની આપીછ,
 દસતાં મિં હરખીં મિ માયૂં તિ વચન મેહેલૂં થાપીછ,
 વેહેલીના ૭ સમૈયા તિ કાં સાર વિસારીછ ? ૨૬.
 અરે જાહા ! તિં એ ચૂં માયૂં ? તુલનિ મેહેલૂં કાપીછ. ૧૦
 એ જાહા તિનિ કિટી પિરિ કાપૂં, માહારિ એ ચૂં કામજ ?
 અહર નિશાયે માહારીં જાપવાનિ, નિર્મલ રાવ રામજ. ૧૦
 પૃથવીનિ પાવન કરવાનિ, અવનરીઆ શ્રીરામજ;
 એણિ તાં અનમેલ કલ્યો, વાસ્યો વૈકુંઠ ધામજ. ૧૦
 માહરિ સામુનિ ધણું ધણું, કિદિયો કૌરવ્યા દુપાળજ;
 વણુ અપરાધિ તિનિ હું બાહ ! મિથ્યા દીધી આળજ. ૧૦
 આતમહત્યા દોષથી બીદં હું, નહિતર દવડાં આજ કાળજ;
 વલી માહારિ એક કારણે મોટૂ, હદર માંદિ મિ બાલજ. ૧૦
 કડયું ૧૩

(લવકુરાખ્યાન, લખ્યા સવન ૧૭૫૮)

મદ મતિના પરિચિત પાપી એ મતિ કોણે આપીજ,
 પાવકમાં પેળી પતિજ કરાવી, તે વચન મેયું કયાપીછ;
 આ જીવતરને કઈ પેરે કાણું, પ્રાણ ન નય પાપીછ,
 અહર નિગાએ જાપ જાપુ, મનમાંહિ શ્રી રામજ.
 પૃથ્વીને પાવન કરવાને, અવતરીયા શ્રી રામજ,
 અનમેલ જેણે હદારી, આપ્યો વૈકુંઠ કામજ;
 મારાં સામુને ધણું કરી કહેને, કૌરવ્યા દુપાળજ,
 વણુ અપરાધિ તજ રાધવ, નથી કાંઈ દીધુ આળજ.
 આપ હત્યાથી ન બીદું તે હવડે આણું કાળજ;
 પણ એક કારણુ એ છે મોટું મારા હદરમાં બાળજ. (કડયું ૨૩)

(પ્રા. કા. ત્રિ. વર્ષ ૮ અંક ૧ માં પ્રકટ થયેલું લવકુરાખ્યાન)*

→ આ પ્રમાણે હસ્તલિખિત ગ્રંથોને આધારે ભાષાનો નિર્ણય કરતાં ભક્તકવિ નરસિંહ મેહેતાકૃત દારમાળાના પદનો નિર્ણય કરવામાં પણ ઘણી જ સવળતા થાય એમ છે. પ્રા. કા.

* શ. બ. હરગોવિંદદાસજીએ પ્રાચીન કાવ્યમાળામાં કે ત્રિમાસિકમાં પોતાને ઉપલબ્ધ થયેલાં હસ્તલિખિત પ્રતોના લખ્યા સંવત્ ભાગ્યે જ એકાદ બે સ્થળે આખ્યા હરો. કવિ નાકરનાં આખ્યા નોની પોનાની પાસેની પ્રતિએના જે તેએએ લખ્યાસવનુ આખ્યા હન, તે તે સાથે અમારી પાસેનાં તેનાં તે ન્હાં આખ્યાનોની સરખામણી કરવાનું વંતુ સુતર ચઈ પડન, પરતુ જે લવકુરા આખ્યાનની ઉપર સરખામણી કરીએ, તે સ્વાધીપુલાકન્યાયે માર્ગદર્શક તેમ જ નિર્ણાયક યરો એવી આશા છે.

વળી વાચકને એ પણ જણાશે કે જે આખ્યાનો એઓએ પ્રકટ કર્યાં છે, તેમાં પાડભેદ ઉપર ધ્યાનનઅપાયાથી તેમ જ સુધારો કરવામાં જોઇતો વિશેષ ન સચવાયાથી એકાંતુ ચોટ પણ વેદરાઈ ગયું છે. ઉપરના બે પરિચ્છેદ સાથે સાથે સરખાની વાંચનાં આ ટીકા સાર્થ જણાયા વિના નહિ રહે. વળી તેવાં આખ્યાનો પ્રકટ કરતાં અશુદ્ધિ ઘણી જ દોષાનું જે તેઓ જણાવે છે, તે ભાષા ન્હારી દોષાથી તેના ન્હારા પ્રયોગોના સદ્ભાવને લીધે તેઓને એ અશુદ્ધિ જણાઈ દરો, એમ માનવા કારણુ પણ છે.

ત્રિ. માં. પ્રેમાનંદને નામે પ્રકટ કરાવેલી હારમાળાનાં પદો સાથે, સંવત્ ૧૭૩૧ માં વડોદરાથી દૂર કડોદરામાં લખાવેલી નર્મસિદ્ધ મહેતાકૃત હારમાળાનાં પદો સરખાવતાં, એકનાં એક પદોની લાપાનો શ્રેર સમગ્રજ છે, અને તેની પ્રત્યીનતા સિદ્ધ થાય છે. પ્રેમાનંદે હારમાળા રચ્યાનું, કહેવામાં આવે છે. પરંતુ જો વડોદરાથી દૂરનાં સ્થળનાં અને ૧૭૩૪ થી પણ એકાદ બે વીંશી પહેલાંના, હસ્તલિખિત ગ્રંથો હાથ આવે, તો હારમાળાના રચનારનો નિર્ણય સત્વર થાય; કારણ એમાં મળી આવતાં પદો પ્રેમાનંદે રચેલાં નહીં, એમ નિર્ણયપુરસ્કર કરે. સંવત્ ૧૭૩૧ ની પ્રતમાં જે પદો છે, તે થોડા ઘણા પાક ફેર સાથે પ્રેમાનંદને માથે મારેલી હારમાળામાં દષ્ટિએ પડે છે. એટલે સંવત્ ૧૭૩૧ વાળી પ્રતમાં સમાવેલાં પદો પછી પ્રેમાનંદે રચેલાં નહીં એવું સખજ અનુમાન નીકળી શકે છે.

આ લાપાફેર જેમ એક જ કવિનાં જૂદેજૂદે સમયે ઉતારેલાં આખ્યાનોમાં જણાય છે, તેમ એક જ સમયે જૂના જૂઠા કવિઓનાં ઉતારેલાં આખ્યાનોમાં પણ દષ્ટિએ આવે છે.

નાકર કવિ સત્તરમા સૈકામાં યથો છે. વિશેષ દૃષ્ટાંત ખાતર એના સમકાલીન કવિઓનાં, પ્રેમાનંદના સમયમાં જ પ્રતિકૃતિ પામેલાં આખ્યાનની લાપા તપાસીએ—

રાજ જનમેજિ કિહિ હિ, જૈમુન્યને તું માહા મોહોદો મુન્ય;
વિદ્યાર્થી તું વ્યાસ તણો રે, છવિતવ્ય તારું ધન્ય.
પૂરાંણ અવર તાં મિ સાંભલિયાં વાંણી વેદવ્યાસ;
ઉત્તમ કથા તાં હિ બારવની આંનદિ અતિ હાસ.
કુંજ દેરાથી ઘોરો આણ્યો ક્યમ કરી પ્રાકમ;
કિણિ ખાંથો ક્યમ મુકાવ્યો મુને હોને ધર્મધર્મ.
પ્રધાન વાણી ઉચરી હવિ શું કરવું કામ ?
મુજનિ મુખ તાં તો હોઈ રે જો યાવું એહનું કામ,
કામ એહનો યાથી ઇ તો મુજ મુખ યાઈ;
તાં લગી કાન્યું કામ સહી ખીન નથી ઉપાઈ.
પછિ અન્યજ તત્ર તેડાવીઆ સાંભળો સાચી વાત;
મહાવનમાં જૈ તથો કરી આવો સહી ઉપધાત. કરું ૯-૧-

(અદ્રહાસાખ્યાન વિષ્ણુપ્રાસ કૃત લખ્યા સંવત ૧૭૩૨)*

વધી તાં કિહિ ઋષિ અગ્રીત વાંણી તે મુખિ,
જહુ પક્ષે તે પાંડવ પૂરા સહી રે.
જહુ પક્ષે તે પાંડવ પૂરા સહી રે જનમેજિ અવિધારિ,
છણિ પિરિ હસંવજ જાહરિ નિસર્યો સંશામ કરવા સાર.
ગુરમ કટક તાં સાચિં લીધું અનિ રાજ નીસર્યું જાહરિ;
પહોટો વનગવ્યો સાદ પડાવ્યો અરિ યોધ અવિધારિ.
પુન ખિતા નિ વધી પ્રાતઃ, સસરા સાળા મુણ્જે વાત;
અનિ વધી નગમાંહિ વસિ હિ જે કો દાનિમાન.

પડા તણે રાજ સાંભલી, જે હો નમમાં રટિશિ;
રાજતણી િ હવી પ્રતિજ્ઞા, તેતો તેલ કહડામહિ પડશિ. કહું ૨-૧-૫

* + +
એહવૂ કહિનિ મેહવૂ બાણ રાખનારો તાં સારિય પાણ્ય,
જેમન્યુ જન્મેનિનિ કિહિ આવતુ કહડા કીધૂ બિ.
આગરયો કહડા હઠી ગયો શીશ સુધન્વાનૂ. લેઈ;
હવં હજી તે તા અરયૂ શીશ શ્રીકૃષ્ણજનિ ખોલિ પડયૂ, કહું ૧૧-૫૧-૫૨
(સુધન્વાખ્યાન નાકર કૃત લખ્યા સાલ સવત ૧૭૩૨)*

આગળ સવત ૧૮૩૦ માં લખાવલા વિરાટપર્વ અને અભિમન્યુ આખ્યાનના ફરરા આપેલા છે. કહેવાનું તાર્પર્ય આટલાથી સમજાતું હોવાથી વધુ દૃષ્ટિ આપવા જૂઠાં જૂઠાં આખ્યાનોના ફરરા ટાંકવાની અગલ જણાતી નથી, ગરણ ઉપરના દૃષ્ટાંતોથી લાપાશ્વર અને કવિના સમયની ભાષાને નિર્ણય આપોઆપ થઈ જાય છે.

૧ સક્ષેપમા કવિ નાકરના ગ્રંથોમાં બે પ્રકારની ભાષા મળે છે, તેના સમાધાનશીલ નિર્ણય આ પ્રમાણે મળી રહે છે. સા. શ્રી કેરાવલાલભાઈ પંદરમા શતકથી સત્તરમા શતકની ભાષાને બીજા યુગની અર્થાત્ મધ્યકાલીન ગુજરાતી અને તે પછીનાં શતકોની ભાષાને ત્રીજા યુગની કે શુદ્ધ ગુજરાતી કહે છે. તદ્વત્સાર નાકરના સમયની ભાષા મધ્યકાલીન ગુજરાતી હતી અને જેમ જેમ કાલે કાલે આખ્યાનોની પ્રતિજ્ઞા બિન્ન બિન્ન સ્થળના લહીઆઓને હાથે ચતી ગઈ, તેમ તેમ તેની ભાષા બદલાતી ગઈ. કવિ નાકરનાં આખ્યાનો

કવિ નાકરે નીચેના ગથો રચેલા છે,-

	રચ્યા સંવત્	લખ્યા સંવત્
૧ ચંદ્રાસાખ્યાન	...	૧૮૨૯ પ્રકટ, બૂ. કા. હો. ૮
૨ હરિશ્ચંદ્રાખ્યાન	૧૫૭૨	,, પ્રકટ, બૂ. કા. હો. ૬
૩ દુવાખ્યાન	૧૬૦૦	,, પ્રકટ, આ. કા. ત્રિ. ૧૧
૪ શિવવિવાહ	૧૬૦૦	,, " " "
૫ રામાયણ	૧૬૨૪	૧૭૮૨ અપ્રસિદ્ધ ડાહી લક્ષ્મી.
૬ ઈંદુલાભારત (વિરાટપર્વ)	૧૬૦૧	૧૭૮૨ પુસ્તકશાળા.
૭ " ગદાપર્વ	,,	,, " "
૮ " (સભાપર્વ)	,,	,, " "
૯ " આરણ્યકપર્વ	૧૬૦૨	,, " "
૧૦ ઓખાહરણ	૧૬૧૨	૧૮૬૫ " "
૧૧ વિદુર વિનતિ અપ્રકટ ગુ. પ્રે.

* સા. શ્રીયુત વનગુજરામભાઈની પ્રત. † આ ચારે ગ્રંથો ૧૭૪૦ માં લખાવલા તેનું પુસ્તક રોક પુરુષોત્તમ માવજી પાસે છે. ‡ સને ૧૮૮૬ માં પ્રકટ થયેલી યાદી ઉપરથી જણાય છે કે, ઓખાહરણ પણ ગુ. પ્રે. પાસે છે

૧૨ લવકુશાખ્યાન	...	૧૭૫૮	અગ્રકટ ગુ. ગ્રે. પ્રકટ પ્રા. કા. ત્રિ.
૧૩ મુષન્વાખ્યાન	...	૧૭૩૨	અગ્રકટ રા. ત. મ. ત્રિ.
૧૪ નહાની શક્તમાળ	અગ્રકટ ગુ. ગ્રે.
૧૫ મૃગલી સંવાદ (શિવરાત્રિની કથા)	અગ્રકટ રા. ત. મ. ત્રિ.
૧૬ ભાગવત દશમસ્કંધ	...	૧૭૬૫	પ્રકટ બૃ. કા. ૮
ચોપાઈ	અગ્રકટ રા. ત. મ. ત્રિ.
૧૭ કરણરાગનું આખ્યાન	અગ્રકટ ગુ. વ. ગ્રાસાઈટી
૧૮ બીસડીના બાર માસ	બૃ. કા. ૭.
૧૯ નળાખ્યાન	...	૧૭૫૮	અગ્રકટ ગુ. ગ્રે.
આપાટ ગુરુ પૂર્ણિમા શુક્રવાર ૧૯૬૯ મુંબઈ	}		

અંબાલાલ યુસાખીરામ જાની

વિપ્ર વિષ્ણુ દાસ

—૪૪૪—

અદારમા સૈકાનું પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્ય જેટલું પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યું છે, તેટલું સોળમા કે સત્તરમા સૈકાનું પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યું નથી. અદારમા સૈકાના કવિરાજ પ્રેમાનંદ અને તેના સમકાલીન કવિઓ શામળ, રતનેશ્વર આદિની કવિતાઓમાં શ્રેતાઓને રસ વિશેષ પડતો હોવાથી, અને એ કવિઓનાં આખ્યાનોનો વિશેષ પ્રચાર જનસમાજમાં થયેલો હોવાથી, એ આખ્યાનોની હસ્તલિખિત પ્રતો ઘણી મળી આવે છે, અને તે દ્વારા એ આખ્યાનો વિશેષ જળવાઈ રહેલાં જણાય છે. વળી આ કવિઓએ જેટલા પ્રમાણમાં કાવ્યગ્રંથો રચ્યા છે અને જેટલી લોકપ્રિયતા પ્રાપ્ત કરી છે, તેટલી લોકપ્રિયતા તેમની પૂર્વના કવિઓએ પ્રાપ્ત કરી જણાતી નથી, અને તેટલા પ્રમાણમાં આખ્યાનો કે ગ્રંથો રચેલા જણાયા નથી. આવી સ્થિતિ જણાવાતું સુખ્ય કારણ એ છે કે, પ્રેમાનંદના પુરોગામી કવિઓનાં આખ્યાનો અઘાપિ પર્યંત પૂરેપૂરાં પ્રકાશમાં આવ્યાં નથી. અને મોટે ભાગે એ કવિઓનાં કાવ્યો પ્રેમાનંદાદિનાં આખ્યાનો સાથે સરખાવતાં ઉત્કૃષ્ટ પંક્તિના હોવાનો ઝાઝો સંભવ પણ નથી, એમ એ કવિઓનાં કેટલાંક પ્રકટ અને અપ્રકટ આખ્યાનો ઉપરથી જણાય છે. આના અપ-વાન્નરૂપ માત્ર ચરિત્રનાયક વિષ્ણુદાસ, તેના ગુરુઅંધુ શિવદાસ, અને તેના કંઈક પૂર્વકાલીન વણિક કવિ નાકર છે.

૧. અત્યાર સુધીમાં પ્રકટ થયેલાં પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્યસાહિત્ય ઉપરથી એમ જણાય છે કે, વિષ્ણુદાસ નામના પણ કવિઓ થઈ ગયેલા છે, તેમાં પ્રસ્તુત ચરિત્રનાયક વિષ્ણુ-દાસ તે કયો, એ નહીં કરવાનું છે. અપ્રસિદ્ધ ગુજરાતી પુસ્તકના પ્રસિદ્ધિકાર રા. રા. ચતુરભાઈ શંકરભાઈ પટેલ જણાવે છે કે, 'વિષ્ણુદાસ નામનો એક કવિ વિ. સં. ૧૩૦૦ ની સાક્ષમાં થઈ ગયો છે, અને તેના ગુરુનું નામ બાળકૃષ્ણ લાટ હતું. જો તેમ હોય તો એ આદિ કવિ ગણાય.' આ વાત સાધાર નથી એટલે સંશય પડતી છે; સંવત્ ૧૭૦૦ને બદલે ૧૪૦૦ વાંચવાથી કદાચિત્ આવો ભ્રમ ઉત્પન્ન થયો હશે એમ ભાગે જે વિષ્ણુ-દાસે મહાભારત (ભીષ્મ પર્વ વગેરે) નિઃસંશય અને રામાયણ રચ્યાં છે તે અને ઉક્ત વિષ્ણુ-દાસ એક જ છે, એમ નિઃસંશય રીતે રા. ચતુરભાઈએ છાપેલા ભીષ્મપર્વ સાથે અમારી પાસેની ભીષ્મપર્વની હસ્તલિખિત પ્રત સરખાવી જોતાં જણાય છે. વળી પ્રકટ ભીષ્મ પર્વની ભાષા, સંવત્ ૧૩૦૦ ની નથી જ પણ ૧૭૦૦ની છે એ નિર્વિવાદ છે. તેમ જ વળી રા. રા. હરગોવિંદદાસ જણાવે છે કે ભાલણસુત ઉદ્ધવના રામાયણનો ઉત્તરકાંડ લખનાર ભાલણનો કનિષ્ઠ દિકરો વિષ્ણુદાસ નામનો એક કવિ થઈ ગયો છે. પણ તે આ ચરિત્ર-નાયક વિષ્ણુદાસથી જૂદો છે, કારણ કે ભાલણસુત વિષ્ણુદાસે રામાયણના ઉત્તરકાંડને અંતે પોતાની જે યોગળ આપી છે, તે સ્તંભતીર્થ (ખંભાત) નિવાસી પ્રસ્તુત વિષ્ણુદાસની ઉત્તરકાંડની ઇતિશ્રી તથા મહાભારતનાં પર્વો તથા રામાયણના ખીજ કાંડોની ઇતિશ્રી સાથે મળતી આવતી નથી.

ભાવણસુત વિષ્ણુદાસ ઉત્તરકાંડ સંપૂર્ણ કરતાં લખે છે કે:—

સંવત પંદર પંચોતરે, ગુરુવ પક્ષ કાર્તિક માસ;

પંચમી તિથિ શુક્રવાસરે, પૂર્ણ ગ્રંથ ઇતિહાસ.

ઉત્તર કાંડ સંપૂર્ણ સૂણતાં, ઉપજે મન ઉદ્ધાસ;

કરજોડી ભાવણસુત વિનવે, નિજ એવક વિષ્ણુદાસ.

વિષ્ણુદાસના ઉત્તરકાંડની ઇતિશ્રી નીચે પ્રમાણે છે.

રાધવનો હવો બહુ વંશ વિસ્તાર, અત્યુદ્ધિ મુજ ન લટું પાર;

ઉત્તરકાંડની કથા પુરણ હોય, તરુણ દુકૂન ટળે સાંભળે માય.

ગમકથા ત્રણે મુણે ભાવરે ધરિ, સકટ ભવનાં ટાળે સ્વયં હરિ;

પ્રાકૃતબંધ એમણુશે શિવજીવાણી, વિષ્ણુદાસ કહે તણુ શુવને જાણી.

પૂર્વ સભાળાવી રાગભોજનેસાર, કાળિદાસે પ્રાકૃત બાંધ્યું હવો જોડાર;

તે જોઈ સાંભળી કીધો પદબંધ, ક્ષુદ્ધિમાને કવિ કથા ગુણુ સિદ્ધ.

ન્યાત નાગરી માંહે પ્રગટ હોય, કવિતાની વાણી રસ સાંભળે સોય;

અમારી પામેની પ્રતમાં ગ્રંથ પૂરો કર્યાની સાલ આપી નથી, પણ કવિ નર્મદાવતર શા આધારે એના રચેલા બાળકાંડ, અયોધ્યાકાંડ, અને ઉત્તરકાંડની પૂર્ણાહુતિનું વર્ષ વિ. સં. ૧૭૧૬ જણાવે છે તે સમજાતું નથી; કારણ કે અમારી પાસે જે એક જીર્ણ પ્રત છે, તેમાં રામાયણના અરણ્યકાંડ અને ક્ષિણિકાકાંડ વિ. સં. ૧૬૫૪, સુફરકાંડ વિ. સં. ૧૬૫૭, અને યુદ્ધકાંડ વિ. સં. ૧૬૬૦ માં પૂરા કર્યાનું કવિ જણાવે છે; એ પ્રમાણે ગણીએ તો ઉત્તરકાંડ પૂરો કરતાં કવિને બહુમાં બહુ તો બીજાં ત્રણ વરસ લાગ્યાં હોવાં જોઈએ. ભાવણસુતો ઉદ્ધવ અને વિષ્ણુદાસે રામાયણની રચના કરવામાં મુખ્યત્વે કરીને આદિ કવિ શ્રી વાર્તિકાકીના રામાયણનો આધાર લીધો છે. ન્યાયે સ્તબતીર્થ નિવાસી વિષ્ણુદાસે, કાલિદાસ પ્રણિત રામાયણ—રઘુવંશની વાતો તથા લોકકથાનો પણ સમાવેશ પોતાના રામાયણમાં કર્યો જણાય છે. કવિએ રચેલા મહાભારતનાં જે પર્વો મળી આવે છે, તેમાં આપેલી રચના સાત પણ વિચિત્ર છે; તે ઉપરથી માત્ર એક જ અનુમાન થઈ શકે છે કે, રામાયણ અને મહાભારત કવિએ સંપૂર્ણ રચવાનો વિચાર કર્યો હોય, તે પૂર્વે પોતાને પસંદ પડ્યા તે કડિ અને પર્વો પહેલાં રચ્યાં, અને પછી પૂટતા ભાગો રચી રામાયણ અને મહાભારત પૂર્ણ કીધાં હશે.

વિષ્ણુદાસ કવિ ક્યારે જન્મ્યો અને ક્યારે મરણ પામ્યો, તેની કશી માહિતિ મળતી નથી. પણ તેણે જે જે કાવ્યો રચ્યાં છે, તેમાં આપેલા રચનાસંવત ઉપરથી એટલો નિર્ણય થઈ શકે છે કે, તેણે શ્રુતિગ્રોહિત દીર્ઘાયુષ્ય જોગવ્યું હશે. એણે કવિતા રચવામાં પ્રેમાનંદ કવિની પેઠે ૭૦-૭૫ વર્ષ ગાળ્યાં હશે; અને મુખ્યત્વે કરીને કથાલટનું કામ કરીને ગજરાત ચાલાવતો હશે, એવું અનુમાન થાય છે. તેનાં રચેલાં કાવ્યોની સંવત્સાર જે

ટીપં અત્રે આપી છે તે ઉપરથી જણાય છે કે, તેણે મહાભારત અને રામાયણના કવિતા-
બદ્ધ ગ્રંથો મોટે ભાગે રચ્યા છે.

નામ.	રચ્યા સંવત.
૧ રક્ષાંગદ આખ્યાન....	૧૬૩૪
૨ ચંદ્રદાસ આખ્યાન.	૧૬૮૪
૩ દ્રુપદાખ્યાન.	૧૬૮૭
૪ રામાયણ-આળકાંડ.	૧૭૧૬*
૫ „ અયોધ્યાકાંડ....	૧૭૧૬*
૬ „ અરણ્યકાંડ.	૧૬૫૪
૭ „ કિષ્કિંધા કાંડ.	૧૬૫૪
૮ „ મુંદર કાંડ.	૧૬૫૭
૯ „ યુદ્ધ કાંડ.	૧૬૬૦
૧૦ „ ઉત્તર કાંડ.	૧૭૧૬*
૧૧ મહાભારત-સભા પર્વ.	૧૬૫૪
૧૨ „ આરણિક પર્વ.	૧૬૪૭
૧૩ „ વિરાટ પર્વ.	૧૬૭૩
૧૪ „ ઉદ્યોગ પર્વ.	(?)
૧૫ „ બીજમ પર્વ.	૧૭૦૦ અથવા ૧૭૧૩
૧૬ „ દ્રોણ પર્વ.	૧૬૫૭
૧૭ „ કર્ણ પર્વ.	૧૬૫૫

૧૮ શલ્ય પર્વ, ૧૯ સ્વર્ગારોહણ પર્વ, ૨૦ હરિચંદ્ર પુરી, ૨૧ જલંધર આખ્યાન,
૨૨ બાહુવાહન આખ્યાન, ૨૩ લક્ષ્મણા હરણ, ૨૪ શિવરાત્રીની કથા, ૨૫ કુંવરબાહનું
ગોશાળું, ૨૬ સુદામા ચરિત્ર, અને ૨૭ ગુલ્ફ ગોક્ષ, એટલાં નામ સાંભળ્યામાં છે.

કવિનું જન્મ સ્થાન સાગરતટે આવેલું પુરાતન ત્રંબાવટી-સ્તંભતીર્થ અને જેને
આપણે હમણાં ખંભાત કહીએ છીએ તે હતું, અને તેની પાસે આવેલા ખ્યાનપુર
(બાવનાપુર નહિ) નામના ગામમાં રહેતા હતા. કવિ જ્ઞાતિએ વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણ
હતા; અને કોઈ બ્રાહ્મણુ જુટ (કવિ નર્મદાસંકરના કહેવા પ્રમાણે) અથવા બૃધર
વ્યાસની પાસે એણે કવિતાનો તથા સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ કર્યો હતો, એમ તેનાં કાવ્યો
ઉપરથી જણાય છે. “દૌષદી સ્વયંવર” વગેરે આખ્યાનના રચનારા શિવદાસ કવિના તે
સદ્ગાદી હશે, કારણ કે શિવદાસના શુરુ પછુ બૃધર વ્યાસ હતા, એમ તે કાવ્યને અંતે
લખે છે. શિવદાસે મહાભારતનાં બે પર્વો રચ્યાં છે તે પર્વો વિષ્ણુદાસે રચ્યાં હોય એમ
જણાતું નથી. બન્ને કવિઓ સાથે રહીને કવિતા કરતા હશે, એમ તેમણે રચેલા એક જ
વર્ણના ગ્રંથ અને સ્થળ નિર્દેશ ઉપરથી પ્રતીત થાય છે. જૂદા જૂદા વ્યાસ અથવા શુરુએ

* કવિ નર્મદાસંકરે જણાવેલાં આ વર્ષો છે.

પાસે તેમણે અભ્યાસ કરેલો હોય એમ પણ લાગે છે, કારણ કે વિષ્ણુદાસ બીજમ પર્વની શર-
વાતમાં “માહરા શ્રી ગુરુ ચરણે નમુ, વિશ્વનાથ વ્યાસ નિધાન” એમ લખે છે ત્યારે શિવદાસ

“કવિ કુળ નાગર શુભ જન્ય, કામેશ્વર કરુણા મુખ આણુ,
સાગર તટ ત્રિઆવડીમાં શિવદાસ, વિષ્ણુભક્ત જન કરે વાણુ.” (મૌશન પર્વ.

આ બન્ને કવિઓ ગુરુ પાસે રહીને એક બાણુ સરકૃતનો અભ્યાસ કરતા, અને
બીજા બાણુએ ગુજરાતીમાં તેના કાવ્યગ્રંથો રચતા. મહાભારતના આરણિક પર્વની તથા
બીજમ પર્વની ઇતિશ્રીમાં વિષ્ણુદાસે પોતાની વિગત આ પ્રમાણે બજાવી છે.

“કહવાં બાણું વિગે વિસ્તાર, પૂર્ણ કથાએ કીધી સાર;
પદ ચાર સદસ ને પંચાશત જન્ય, રાગ અનુપમ પૂર્ણ પ્રમાણુ.
સ્તંભતીર્થમાં મારો વાસ, સદા સર્વદા શુભ લીલા વિજ્ઞાસ;
ત્યાં સાગરતટ ત્રિઆવડી વાસ, કયા પ્રમંથ કયો ને ખાસ.
કવિ નાગર નીતમ કુળમાંય, પવિત્ર ને ઉત્તમ વર્ણુ જ્યાંય;
સંવત સોળ સહસ્ત્રાલીસ વરખે, જેઠ માસે પૂર્ણ કીધુ દરખે.
તિથિ પચમીને ગુરુવાર, તવ પૂર્ણ કીધુ મેં સાર,
ભૂધર વ્યાસ તણે મુખથી લીધી, તેા ગુરુપાથી પૂરણ કીધી.
નિજ ગુરુ મુખથી પામ્યો સાર, કીધો પડિત જન આસાર;

ચડકતી, શબ્દપ્રયોગ ખોટા, અલંકાર તાણીતુસી થોજેલા, વાક્યોની પુનરુક્તિ ધંત્યાદિ બહુ દોષ છે. કથન રાગ-દાળમાં મૂકેલું છે તેથી, ને કાઈ કાઈ પ્રસંગે સાંભળેલી અલંકૃત વાણી ઉભરામાં નીકળી ગઈ છે તેથી, જેટલી ને જેવી સારી લાગે તેટલી ને તેવી સારી કવિતા વિષ્ણુદાસની છે. વિષ્ણુદાસની કૃતિ અદારમાં સૈકાના પ્રથમ પાયા લંગીની કહેવાય, તોપણ તે સત્તરમાં સૈકાની શુભરાતી કવિતાની પ્રતિનિધિરૂપે છે. સત્તરમાં સૈકાની કવિતાના વિષય ભક્તિ છે, પણ તે દષ્ટાંતના કથનથી દેખાઈ છે. દેખડાવનારા વિદ્વાન્ નહોતા, તેમ ભક્તિભાવથી ઉભરાતા જ્ઞેસ્સાવાળા નહોતા, તેથી તેઓની 'કવિતાવાણી મોળી ને નિસ્તેજ છે."

કવિ નર્મદાશંકરની ઉપરોક્ત સંદિગ્ધ ટીકા કેટલેક અંશે અન્યાયકર્તા લાગે છે, પણ તેઓ વિષ્ણુદાસની કવિતાને તદ્દન મોળી નિસ્તેજ કહે છે, તેમ માનતાં ખરેખર અચકાતું પડે છે; સામાન્ય નિયમ છે કે મોટા લાંબા કાવ્ય અંથો શુચવામાં રસ એક સરખો જળવાઈ રહેતો નથી, પણ જ્યાં જ્યાં જરૂર પડી છે ત્યાં ત્યાં વિષ્ણુદાસે, એક પ્રેમાનંદ જેવું તો નહિ, તોપણ ધણું સારું વર્ણન કરેલું છે, તે તેના હરિચંદ્રપુરી, ભીષ્મપર્વ, અને રામાયણ-માંના મુંદર અને યુદ્ધકાંડ વાંચવાથી ખાતરી થાય છે.

એમ કહેવાય છે કે જ્યારે પ્રેમાનંદે પ્રથમ કથામટ્ટનું કાર્ય શરૂ કર્યું હતું, ત્યારે તેણે વિષ્ણુદાસની અને નાકર કવિની કવિતાઓ જોઈ હતી. આ અનુમાન અથવા લોક-વાયકા સાધાર લાગે છે; કારણ કે મિત્રમંડળમાં હોંસાતોસી વખતે "મિત્ર રીઝાવા કારણે, વળી વાડવ મોદીક સારું રે" "અઢી ધડીમાં વાંચી શકાય એવું લક્ષમણા હરણું કાવ્ય પ્રેમાનંદે જ્યારે એક દિવસમાં લખી કાઢ્યું (વિ. સં. ૧૭૨૦) ત્યારે તેણે વિષ્ણુદાસકૃત લક્ષમણા હરણુ આખ્યાનનો કંઈક પણ ઉપયોગ કર્યો હશે, એમ લક્ષમણા હરણુ કાવ્યનાં પ્રારંભના કડવામાં નરસિંહ મહેતા સાથે વિપ્ર વિષ્ણુદાસનું સ્મરણ પણ કવિ પ્રેમાનંદ કરે છે, તે ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય છે. ઉક્ત ઉભય કવિ વિરચિત લક્ષમણા હરણુ કાવ્યમાં મળતાપણું ક્યાં ક્યાં છે, અને પ્રેમાનંદે તેના પુરાણામી કવિની કૃતિમાંથી કેટલું સ્વીકાર્યું છે, તે તો વિષ્ણુદાસકૃત લક્ષમણાહરણુ પ્રસિદ્ધ થયે ચોક્કસ કહી શકાય.* પ્રેમાનંદ કવિને કાવ્યની પ્રસાદી કેમ આત્યર્થ, તે માટે કાસિદાસ કવિના જેવી કેટલીક દંતકથાઓ લોકમાં પ્રચલિત છે. આપણા લોકમાં એક સુકવિની અદ્ભુત કાવ્યશક્તિ જોઈને પાછળથી આવી દંત-કથાઓ, પાછળથી શિષ્યોએ અને શ્રદ્ધાળુ જનોએ ચાલુ કરી હોય એમ સંભવે છે. પ્રેમાનંદના સંબંધમાં આપણે દંતકથાઓનો આધાર છોડી દઈ, રથૂળ દષ્ટિએ એક પ્રતિભાવાન્ મનુષ્યની શુદ્ધ શક્તિ ઉત્તરોત્તર કેમ ખીલતી જાય છે, એ રીતે તપાસતાં પ્રેમાનંદે પોતાના પ્રથમના

* ઉપર જે રીપ આપી છે તે તરફ વાંચનારું ખાસ ધ્યાન એ ખેંચવાનું છે કે, પ્રેમાનંદનાં કેટલાંક કાવ્યોનાં નામો વિષ્ણુદાસનાં કાવ્યોનાં નામો સાથે મળતાં આવે છે. જેમ વિશ્વનાથદત્તનીના કાવ્યની છાયા પ્રેમાનંદે માગેરામાં લીધી હોય એમ લાગે છે, તેમ વિષ્ણુદાસકૃત મોરાળામાંથી પણ એને કંઈ ખોરાક મળ્યો છે કે કેમ, એ પણ એ કાવ્ય મળે તો કંઈ વિગત પૂરી પાડી શકાય. લલ્લુરા આખ્યાન નાકરે જેમ રચેલું છે, તેમ પ્રેમાનંદે પણ રચેલું છે એમ કહેવાય છે.

પ્રારંભકાળમાં વિષ્ણુદાસ, નાકરાદિ કવિઓના રામાયણ, મહાભારતાદિ ગ્રંથો વાંચવાનો કથાભટ્ટ તરીકે મહાવરો રાખ્યો હોય, અને પછી તે સાધનો ઉપરથી પોતાને વિશેષ પ્રિય થઈ પડેલાં આખ્યાનો સંબંધી કથમ ચલાવી તેને વધારે લોકપ્રિયકીર્તિ હોય, તો તે અનુમાન છે કે અસંભવિત ગણાતું ન જોઈએ. વિષ્ણુદાસ, નાકરના રામાયણ અને મહાભારતની લખેલી પ્રતો આજે મળી શકે છે, અને પ્રેમાનંદે રચેલાં કહેવાતાં રામાયણ, મહાભારત, હરિવંશની પ્રતો તદ્દન હુપ્ત થઈ જાય, એ માન્યામાં આવતું નથી; કદાચ ઉક્ત કવિઓના રામાયણ-ભારતનું પાસાયણ પ્રેમાનંદે કીધું હોય અને તેને લીધે ભ્રમથી તેણે પણ રામાયણ, મહાભારત, હરિવંશ રચેલાં છે, એવી વાત પ્રચલિત થઈ હોય તો તેમાં નવાઈ પામવા જેવું નથી.*

સાક્ષર શ્રી કેશવજ્ઞાસ તથા અન્ય વિદ્વાનોએ વિષ્ણુદાસ અને નાકર કવિઓને તદ્દન નમાસા ગણ્યા હોય એમ લાગે છે. આવાં અનુમાનો કાઢવામાં વાંક કાઢવો નથી, પણ ઉક્ત કવિઓનાં કાવ્યોની હજી સુધી રહેલી અપ્રસિદ્ધિ એ જ છે. ધર્મ તથા નીતિનાં જ્ઞાનનો જેવો યોગ વિષ્ણુદાસ અને નાકર કવિઓના કાવ્યો ઉપરથી થાય છે, તેવો કેટલાક પ્રસંગમાં પ્રેમાનંદ કવિના કાવ્યમાંથી થતો નથી. ઉક્ત કવિઓનાં લખાણો ધર્મ અને નીતિને અનુસરીને અને લોકની સ્વભાવ, વૃત્તિ, ગુણ, વર્તન, શીલ, ચરિત્રાદિ ઉચ્ચ સ્થિતિમાં રાખવાને માટે છે. તેઓએ ધર્મનું એક પણ પગથી ઉંચીને કશું લખ્યું હોય એમ જણાતું નથી. એથી ઉલટું પ્રેમાનંદે એક બે સ્થળે રસની અને વર્ણનની લાક્ષમાં એક સુકવિને ન જાને એવું લખ્યું છે અને દેવી પાત્રોવિષે આપણા મનનો સારો વિચાર કાઢી નખાવી હજકા વિચાર ઉત્પન્ન કરાવે છે.

વિષ્ણુદાસનાં કાવ્યોપરથી તેના સમયની જનસમાજની સ્થિતિનું સારું દર્શન થઈ શકે છે, અને તે ધણી જાણવા જોગ ખખરો પૂરી પાડે છે. રસની આખતમાં તથા યથાથોગ્ય રાગ, કડવાં વાપરવામાં એણે કેટલેક સ્થળે કુશળતા બતાવી છે. દૃષ્ટાંત તરીકે એક અને જણાવીશું. હરિવંશાખ્યાનમાં હરિવંશની સ્ત્રી પવિત્ર તારામતિનો પુત્ર રોહિતાશ્વ વનમાં નાગદંસથી મરણ પામે છે ત્યારે તેના ગોડીઆઓ આવીને તે સમાચાર તેની માતાને કહે છે. એ કસણુ રસ વર્ણન કરવા માટે કવિ રાગ મેવાડો, અને તારામતિના રુદન માટે રાગ સારંગનો વિનિયોગ કરે છે.

કડવું ૧૮ મું-રાગ મેવાડો.

- "તારા એવું રે, વાયક સાંભળી, આકંદ કરે રે અપાર;
"ચેતન પાળે રે, ધરણી ઢળી, કરતી હૃદમાં રે ખડુ પ્રહાર. ૧
"વળી જગીને રે, ખડુ પેર વળવળે, રુદન કરે રે આંસુ ધાર;
"આકંદ કરતી રે, ગઈ ઉદ્ધાનમાં, બ્યાં પડો રે નિજ કુમાર. ૨

* મુરતવાળા રા. રા. ભાસ્કરજીરામ નિર્ગુણરામ મહેતાએ પ્રેમાનંદ વિરચિત મહાભારતના કેટલાક પર્વો તેમને પ્રાપ્ત થયાં છે એવી વાત જણાવી છે, અને તેમાંના કેટલાક ઉતારાઓ વાનગી તરીકે ૧૯૬૯ ના વેરાણ માસના "વસત" નામના માસિકમાં આપ્યા છે.

કડવું ૨૦ મું-રાગ સોરઠ.

- "મારા 'હું' પર કાળાં રે, ક્યાં પોદ્યો વનમાંય;
 "તુજ પાખે હું એકલી, કયમ દેહ રાખુ હાંય. મારા. ૧
 "મુજ પાખે રહેતો નહિ રે, હું લગવતી અનુદન;
 "તે વિસારી પુત્ર તે, આજ વાસ કર્યો કયમ વન. મારા. ૨
 "મુખ પામી સહુ જાણતી, તે મિથ્યા કીધા મોહ;
 "હું મંદ ભાગ્યણીને તથ, વાહલા ક્યાં કર્યો વિછોહ. મારા. ૩
 "જનુનીને છેહ ન દિશ્યો, પુત્ર તુજને ન ધરે એમ;
 "ગીઠા મધુરા બાલુડી, વિસારું વાહલા કેમ? મારા. ૪
 "આંખસડી અણિયારડી, તારા મુખની શોભા જોહ;
 "ગુણ અતુરાર્થ લાવણ્યતા, કર્મ પેર વિસારું તેહ. મારા. ૫
 "લઘુ વયમાં પરમ વિચક્ષણ, હુઆ મારો તન;
 "તેજ કળા રૂપ આલ સભારી, દાઝે મારું મન; મારા. ૬
 "ઉઠો સુત મંદિર જઈએ, સર્વ જોતા હશે વાટ;
 "રીસાઈ નહિ પોદ્યોએ, સુત ક્યાં કર્યું સૂનાટ. મારા. ૭
 "મુને મા કહી કાણુ બોલાવશે, મારી કાણુ પૂરશે આશ;
 "કર્મહીણુ હું કામનીને, તે કયમ મૂઠી રે નિરાશ. મારા. ૮
 "કેમ દારણુ નિદ્રા ગ્રહી તે, સુત મહેલી મારો સાથ;
 "એ શાં પાપ કર્યા પૂર્વે ભવે, તે ધર્મ હું આજ અનાથ. મારા. ૯

આ પ્રમાણે જોતાં વૃત્ત-રાગ-દેશી-ઢાળના વિનિયોગમાં કવિએ ઠીક કૌશલ્ય દર્શાવ્યું છે, એમ તેના પ્રત્યેક કાવ્યને અંતે આપેલા અનુક્રમણિકાવાળા કડવા ઉપરથી લાગે છે. સંસ્કૃતના પદ્ય સારા જ્ઞાનથી કવિ પરિચિત હશે, કારણ કે એનો કવિતામાં ધણે જથ્થો સંસ્કૃત શ્લોક અને સુભાષિતાનાં ભાષાંતર મળી આવે છે. દાખલા તરીકે, હરિશ્ચંદ્રપુરીમાં આપેલા બીજા કડવામાં

"રવિ રક્ત હોય ઉદય સમે, તેવો અસ્ત વેળા થાય;
 સંપત્તિ વિપત્તિ દેહવંતને, તેમ જાણુજો સ્થુરાય."

બીજાપર્યમાં શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા જેના વેદાંતનાં ડ્રમ્યનો ભાવ પણ કવિએ સારો પોતાનાં કાવ્યમાં ઉતાર્યો છે, તેમ તે પર્વ તથા દ્રોણપર્વ અને કર્ણપર્વમાં તથા રામાયણના યુદ્ધ-કાંડમાં યુદ્ધ ગાંધને વીરરસ પણ ઠીક જગવ્યો છે.

વળી વિષ્ણુદાસે રામકથાનું બનાવેલું હાવરહું, અતુશ્ચોડી રામાયણ કે અતુશ્ચોડી મહાભારતની પેઠે સંક્ષેપમાં રામાયણનો પ્રસંગ વર્ણવવાની સાથે નાનાં છાંદસનાં હૃદય ઉપર કેવા ઉત્તમ સંસ્કાર પાડે છે, તેનો નમુનો હેવાથી તે નીચે આપેલું છે:-

* ઉદયે સવિતા રક્તઃસ્ત મ્વાસ્તમને તથા ।
 સંપત્તૌ ચ વિપત્તૌ ચ મહત્તમેવરૂપતા ॥

શ્રી યશોદાજીતું મોહું હાલરડું-રામકથા.

સુરિજન મુનિજન કૌતક બ્રુએ, રામકથા કે'વાય;

રત્ન અમુલક માણિક મોતી, પારણે જડીયાં સાર,

કનક સાંકળાં ધુરરી ધમકે, ત્રિભુવન જેજેકાર;

હશી હશીને પાન કરાવે, પોદાડે જી બાલ,

શ્રીહરિ કે'તાં દે હોંકાગે, તારા જન્મની વાત ન બાલું છ;

હરિ હરખે ઝુલાવે માતા હાલરડું ગાયછ. ૧

સંસ્કૃત તીરે નગર અજોધ્યા, દશરથજીનાં રાજ,

કોશ'યા ને રકેકઘ, સુમિત્રા દે ઝમકાર;

તેના તે સુત શ્રીરામ ને લક્ષ્મણ, ભરત ને શત્રુઘ્ન,

તેમાં રઘુપતિ ચતુર શિરોમણિ, રામચંદ્ર રતનજી;

હરિ હરખે ઝુલાવે માતા હાલરડું ગાયછ. ૨

ઘેર ગૃહણી જેને જનકની તનયા, જગત સકળ લેલામ,

કથા કહુ રે કુંવર તારી, સાંભળ વાત સુત સ્વામ;

વિશ્વામિત્રે જગન રક્ષવા, જાન્યા છે યેઉ પુત્ર,

જે ક્રાઈ જગતમાં ઉપદ્રવ કરતા, હણવા રાક્ષસ સુરજી;

હરિ હરખે ઝુલાવે માતા હાલરડું ગાયછ. ૩

હરખા ઝપિછ લઇ વન આઘ્યા, મોરપીછ ધર્મ રામ,

સાથે લક્ષ્મણ પ્રિયતમ લઘુતર, બાણશસ્ત્ર અભિરામ;

સેજે સલ્લા અહલ્યા તારી, મારી તાડીકા નારી,

ઝુખ ભજન કીધું રાક્ષસનું, સુરિજન વેદના વાણીજી;

હરિ હરખે ઝુલાવે માતા હાલરડું ગાયછ. ૪

જનકતણાં મંડપ જઈ પટોંચ્યા, ભૂપત નાદ ઉતારી,

અય્યક બાગી ને સીતા પરણ્યા, પરશુરામ ગયા જે હારી;

અયોધ્યામાં નાથ પદ્માયાં ત્યાગે માતાએ આશિષ આપી,

બાર વરસ જો રાજ્ય ભરતને, રામચંદ્ર વનવાસજી;

હરિ હરખે ઝુલાવે માતા હાલરડું ગાયછ. ૫

તાતવચન વે વન સીધાંચ્યા, સંગ નારી ને બ્રાત,

ભરત રણા ધર ઘઈ પાદુકા, સેવે દિન ને રાત;

પયવટીમાં પાવન કરવા, સંચરીયા રઘુવીર,

લક્ષ્મણ સેવા કરે રામની, આણે વનપ્રજા નારજી;

હરિ હરખે ઝુલાવે માતા હાલરડું ગાયછ. ૬

રાવણ મન સીતા હરવા, ઉપજી છે મતિ કુડ,

મૃદુ કુરંગજ વનમાં દેખી, ધાયા બાંધવ શુર;

અહાએ સૃષ્ટિ રચી ત્યારે, નહોતો સજ્યો આ રંગ,
મને અલોકિત એ દીએ છે, મનહર શ્રેષ્ઠ ધુરંગ;
તારણી વચને બહુ મોહ પામ્યા, ઉછર્યા શ્રી રંગ,
હરિ હરખે ઝુલાવે માતા હાલરકું ગાયત્રી.

કપટરુપ લઈ ગણસ આખ્યો, હરવા માતા નારી,
એથી રામે રાવણુ રોળ્યો, આખ્યા રાક્ષસ મારી;
કુંભકરણુ ને બ્રાત વિભિષણુ, મદોદરી ધર રાણી,
સુરિવર મુનિવર હાર મલાવે, પીડા રાક્ષસ પ્રાણીક;
હરિ હરખે ઝુલાવે માતા હાલરકું ગાયત્રી.

રાવણુ રાક્ષસ વળી દુ-શાસન, વર આપ્યો છે ધરા,
ચોંદ ચોકડી કનકપુરીના, તુ રાગ પૃથ્વીશ,
ભક્ત વિભીષણુ થયો લકેશ્વર, રામ પ્રભુનો દાસ,
ગર્વ ઉતારી ઘેર પધાર્યા, અધિક થયો ઉદાસ;
રાતદાટી રામાયણુ વાદિમકની, તેમાં એક કથા ઉદ્ધારત,
હરિ હરખે ઝુલાવે માતા હાલરકું ગાયત્રી.

હા હોંકારો દેને જોડ્યા, એમ જોડ્યા જોપાળ,
“લાવ લાવ લક્ષ્મણુ સારંગ ધનુષ લે દુષ્ટ હરંતકાળ,”
જગોદાએ જાણ્યું મારુ બાળક ઉધડકુ, લેને કંઠ વળગાડ્યું,
જળદેવી રક્ષા કરો બાધ, મમ મૃત દેવ રમાડેત,
હરિ હરખે ઝુલાવે માતા હાલરકું ગાયત્રી.

શ્રીહરિના શુભ ગાતાં ગાતાં પ્રાસત જાએ પાંદ,
રામતથાં એવાં ચરિત્ર સાંભળી, થઈ રહ્યો દિગમ્ભ;
ગાય શીખે ને શુભે શુભાવે, પહોંચે મનની આશ,
ધર જોડાં મુખ સંપત આપે, અવિચળ પદ વિષ્ણુદાસત,
હરિ હરખે ઝુલાવે માતા હાલરકું ગાયત્રી.

૧. આ ઉપરથી સમજાશે કે, પ્રસ્તુત કવિ વિષ્ણુદાસનાં આખ્યાનો તદ્દન ઉપેક્ષાને યોગ્ય નથી. જેમ ચંદ્રોદયના ઉદયથી તારાગણો અને ગ્રહસમુદાયનો પ્રકાશ અભિભવ પામે છે તેમ પ્રેમાનંદ, શામળાદિ કવિના પ્રભાવમાં તેમની પૂર્વના કવિઓની કીર્તિ સારી અકાઈ નથી. ગમે તેમ કહો, તોપણ વિષ્ણુદાસની લાખા સરળ, સાદી, સપાટ પ્રદેશમાં શાંતિથી વહી જતી અને લીલોતરીથી સુશોભિત તટવાળી નદીના જેવી છે. તેમાં સામાન્ય સ્ત્રીપુરુષો તેનાં સ્વચ્છ પાણીમાં નાહી, હરિરસકથાનું અને ધર્મ નીતિગાનનું પાન કરી શકે તેમ છે.

આ ગ્રંથમાં વિષ્ણુદાસનાં બે કાવ્યો દાખલ કર્યા છે:—(૧) ધ્રુવાખ્યાન, (૨) રુદ્રમાગદ આખ્યાન. પ્રથમનું કાવ્ય એણે હરિદાસને નામે રચ્યું જણાય છે. એના સદ

ધ્યાતી કવિ શિવદાસને એવી ટેવ હતી કે, તેણે એક પરશુરામ આખ્યાનમાં પ્રત્યેક કડ-
વાતી અંતે પૂર્વ છાયામાં તે પછીનું કડવું કયા રાગમાં લખાશે તે સૂચવેલું છે. તેની આ-
કૃતિને અનુસરીને વિગ્નદાસે (હરિદાસે) આખ્યાનો રચેલાં મનાય છે, અને તેણે આપેલી
ઇતિશ્રીમાં દરેક આખ્યા આખ્યાનના રાગ સાથેની અનુક્રમણિકા આપેલી છે, પણ અઠાન
લેખકોએ તેમાં કટલોક સ્થળે ગડબડાધ્યાય કરી મૂકેલાં લાગે છે. હરિદાસને નામે એ
આખ્યાન એણે સામાટે લખ્યું છે, એ સમજતું નથી, કારણ કે તેના પ્રત્યેક કાવ્યમાં
એ પોતાનું નામ લામ એખ્યું જણાવે છે.

વૈરાગ્યવીર ભોજ્જભક્ત

—૫૫૫—

ગુજરાતી ભાષા વાંચનારાઓને વૈરાગ્યવીર ભોજ્જભક્તની નવી ઓળખાણ કરાવવી પડે તેમ તો નથી જ; કારણકે તે પોતાનાં રચેલા “પ્રાણીઆ ભજુ લેને કીરતાર, આ તો રતપતું છે સંસાર,” અને “જીવને શ્વાસ તણી સગાઈ, ધરમાં ધડી ન રાખે ભાઈ,” વગેરે મર્મભેદક અને મનોહારક આખખાથી અતિ શુદ્ધ વાદવીથી માંડીને તે ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ શ્રાવણુ જ્ઞાતિનાં સ્ત્રીપુરુષોમધ્યે આખા ગુજરાત પ્રદેશમાં સર્વત્ર ફેંકર્ય થઈ ગયો છે. આવા લોકપ્રિય કવિનાં જીવનચરિત્રની બને તેટલી વિગત ભેગી કરવાને પ્રયત્ન થોડો જ થયો છે, તેથી અત્રે તેનાં જીવનચરિત્ર સાથે તેના આચારવિચાર, તેના સમયની કાલસ્થિતિ અને તેની કવિતાની જનસમાજ ઉપર થયેલી અસર ઇત્યાદિ વિષયોનું થોડુંક વિવેચન કરવું માન્ય ગણાશે.

આ ચરિત્રનિરૂપણુ પ્રચલિત લોકકથા અને ભોજ્જભક્તના સ્વરચિત આખખા ઉપરથી ઉપજાવી કાઢેલું છે. સમય જતો, વધુ પ્રકાશ પડતાં ભોજ્જભક્ત સંબંધી વિશેષ ત્રેષ હકીકત મળી આવવા સંભવ છે. કેવળ આંતર પ્રમાણુ અને અસ્પન્ડ્ય બાહ્ય પ્રમાણુને આધારે આ લેખ લખાવેલો હોવાથી તેમાં પ્રગતિમાન સમયશોધ અપૂર્ણતા પ્રકટાવે, એ સ્વાભાવિક છે. ભોજ્જભક્ત સંબંધી વિશેષ હકીકત માર્ત યતાં, કોષની તરફથી મળશે તો તેનો સ્વીકાર સાથે આભાર માનવામાં આવશે.

ચરિત્રનાયક ભક્તકવિનો જન્મ વિ. સં. ૧૮૪૧ માં સૌરાષ્ટ્રમાં આવેલા જેતપુર પાસેના દેવકી ગાલોળ ગામમાં થયો હતો. સદ્ગત સાક્ષર શ્રી. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી પોતાના સાહિત્ય પરિપક્વ પ્રમુખપણુ ઉપરથી આપેલા ભાષણમાં ભોજ્જભક્ત કવિશ્વર દયારામભાઈને સમકાલીન હતો, અને તેથી તે ઓગણીસમી સદીમાં થઈ ગયો છે, એવું અનુમાન કરે છે. સામાન્ય રીતે કાઠીઆવાડ-સૌરાષ્ટ્ર તરફના લોકોમાં વિ. સં. ૧૮૪૧ ની સાલ એના જન્મકાળની મનાય છે. એ સાલ બ્યાં સૂધી ખોટી છે, એમ સિદ્ધ થાય નહિ, ત્યાં સૂધી તે સ્વીકારવામાં કશી અડચણ નથી.

કેટલાકોનું માનવું એવું છે કે, ભોજ્જભક્ત ગુર્જરદેશસ્થ હતો. પરંતુ તે ગુજરાતના કયા ભાગમાં વિશેષ રહેતો હતો, તે વિષે આપણને જોઈએ તેવો આધાર મળી શકતો નથી. તોપણ તેણે પોતાના કાવ્યમાં “જે”* વગેરે ગુજરાતી શબ્દોનો પ્રયોગ કર્યો છે, તે ઉપરથી તર્ક કરી શકાય કે, તે વડવાણ તરફ પોતાના જીવનકાળમાં આવીને વસ્યો હશે.

ભોજ્જભક્તના પિતાનું નામ કૃષ્ણદાસ અથવા કરસનદાસ હતું, અને માતાનું નામ ગંગાબાઈ હતું. ભોજ્જભક્ત પોતાને સાવલિયા કહેવડાવે છે, તેથી કદાચિત્ તેના પૂર્વજને સાવલીના રહીશ હશે, એમ કલ્પના કરી શકાય; પરંતુ પાછો તેના વર્ણુ કે જાતિનો પ્રશ્ન

* “પુણ્યને નામે પા જે ન વાવયો, અધવય વડાણે રે.”

અનિર્ણીત રહે છે. ઉપલબ્ધ કાવ્યોના વાંચન પછી આપણે એવા અનુમાન ઉપર આવી શકીએ છીએ કે, તે બહુધા વૈશ્ય અને નાતરાં કરનારી કોઈ શાંતિનો હોવો જોઈએ, કારણ કે તેણે પોતાનાં કાવ્યોમાં ધનિકાને ઘણા ઉપાલંબ-કષકાના ઠોક માર્યા છે, તેમ જ નાતરીઆ રીવાજને નિંદ્રો છે. આચીન કાવ્યમાળામાં ચરિત્રો લખનારં રા. સા. હરગોવિંદદાસમાઈ સોમભક્તને કણખી શાંતિનો—લેઉઆ પાટીદાર હોવાનું જણાવે છે. સોમભક્ત ઉપરાંત ગંગાબાઈને પેટે ખીમ જે પુત્રો હતા; તે બન્નેનાં નામ કરમણ અને જસો હતાં. સોમમાં ભક્તિનો પૂર્ણપણે વાસ હતો, તે તેના પ્રત્યેક પદ્યથી વ્યક્ત થાય છે, તેથી તે તથા તેના બન્ને ભાઈઓ તેના અનુસંગથી ભક્તના અભિધાનથી ઝાળખાયા છે.

જગતના ઇતિહાસના અભ્યાસકોએ પોતાનાં જ્ઞાનના પરિણામિ એક એવું સામાન્ય સૂત્ર બાંધ્યું છે કે, દેશકાળ અને વસ્તુસ્થિતિમાં સહેજસાજ ફેરફાર સિવાય ધણાખરા પ્રસંગોમાં વિગતો એકસરખી સામાન્ય સર્વત્ર જોવામાં આવે છે. “History repeats itself.” આ સિદ્ધાંતનો પ્રત્યક્ષ દાખલો આપણા કાવ્યક્ષેત્રમાં જે વ્યક્તિપરત્વે વિશેષે જોવામાં આવે છે.

આદિભક્ત કવિ નરસિંહ મહેતાની માફક સોમભક્તનું બાળજીવન પણ એક જ પંક્તિનું હતું. દંતકથા છે કે, નરસિંહ આઠ વરસ સૂધી મૂંગો હતો, અને માત્ર દૂધપર જ નિર્વાહ કરતો હતો. આઠમે વર્ષે ગિરનારથી એક બાવો આવ્યો અને તેના પ્રતાપથી એની વૈખરી વાણી પ્રકાશી. સોમભક્તના સંબંધમાં પણ એવી જ લોકકથા આવે છે અને પ્રેમાનંદના સંબંધમાં પણ તેવી જ લોકવાદ્યકા છે.

પ્રાચીને કાવ્યમાળામાં ચરિત્રકાર નીચે પ્રમાણે તેનો ઉલ્લેખ કરે છે. “સોમભક્ત મોટા થયા, તથાપિ અજ ખાતાં નહોતા, અને એ પ્રમાણે બાર વરસનું વય થતાં સૂધી માત્ર એ દૂધ પીને રહેતા હતા. કણખીના કુળમાં ગામડામાં ઉછરેલા આ બાળકને વિદ્યાસંસ્કાર તો ક્યાંથી થાય, પણ મોટી ઉંમર થતાં સૂધી દૂધ પીને નિર્વાહ કરનાર બાળકનું બાલ્યવય પણ શાંત હશે, એમ આપણે અનુમાન કરી શકીએ છીએ. આ દૂધાધારી બાળકની ખ્યાતિ આવી, અને કેટલાક લોકો તેને તપસ્વી કહેવા લાગ્યા. એવામાં ગિરનારનો રામેતવન નામનો કોઈ અતીત ત્યાં આવ્યો હશે. તેણે આ બાળકનાં લક્ષણો જોયાં, અને તે પરથી તેની માતાને કહ્યું કે “આ બાળક આગળ જતાં મહાન ભક્ત થશે, અને તેને દક્ષિણ દેશના રાજા એક વાર બહુ પીડા કરશે, પણ પછીથી તેનું ધણું સન્માન કરશે.” અતીતનાં આ વચનો ભવિષ્યમાં સ્ફુળ થયાં હોય એવું સોમભક્તના ઉત્તર જીવનમાં બનેલા એક વૃત્તાંત ઉપરથી પ્રતીત થાય છે. “પછી અતીતે સોમને યોગ્ય સાધનોનો ઉપદેશ કરી પોતાનો શિષ્ય કયો, અને તેને અજ ખાવાને અભ્યાસ પાડ્યો.”

અજ ખાતાં શીખ્યા પછી તેઓએ પોતાનું સાંતુજીવન ચાલુ રાખ્યું હતું, અને તેનાં માથાપોએ, સર્ગાવાહલાઓએ અને રૂંસાર માંડવા માટે ધણીવાર સમગ્રગો હતો, પણ તેણે નાનીના જ કહી. આખરે શુભની આજ્ઞા શિરે ચઢતી તેઓ પરણ્યા હતા, પણ

તેમને ગૃહસ્થાશ્રમ મુખ્યમય નીવડ્યો ન હોતો. તેમની સ્ત્રી કર્કશા અને દલિયાળી હતી, અને સ્ત્રીના ભતિસ્વભાવાનુસાર વસ્ત્રાલંકાર વગેરે માટે લોભભક્તને ઘણીવાર કન-
ડતી હતી. મુદામા જેવા લોભભક્ત તેનાં લાડકોડ ક્યાંથી પૂરા પાડી શકે? તેનું તો એક
ધન થીહરિનું લગ્ન જ હતું. આખરે સ્ત્રીથી દંટાળીને જાતિરીવાજ મુજબ છુટાછેડા
કરી આપ્યા હતા, અને પછી વૈરાગ્ય ધારણ કરીને આશ્રમાન્ત અભ્યર્થ્ય ત્રણ તેમણે
ધારણ કરી રાખ્યું હતું.

રોમ ખંધાયા પછી તેની ઉત્તરોત્તર ચઢતિ થતી ગઈ, તે ઉપરથી પાછળથી રોમસ
અને રેમ્બુલસની કથા જોડી કાઢવામાં આવી હતી અથવા તો રોમસ અને રેમ્બુલસના
નામની વ્યક્તિઓ કાળની ઘટનામાં જગતના ૫૮ ઉપર ઉત્પન્ન થઈ હતી, અને તેમણે રોમ
વસાવી. તે પછી તેની ખરેખર ચઢતિ કરી હતી, એમ બે પ્રકારનાં અનુમાને ધતિદાસ-
વેતાઓ આપણી સમક્ષ ધરે છે. એમાં જ અનુમાને આપણા મહાન પુરુષના સંબંધમાં
જે જે હકીકતો જાણવામાં આવી છે, તે માટે આપણે કરવા પડે છે. ઉક્ત કવિઓના
સંબંધમાં આ દત્તકથાઓ કવિઓનું સાદુ, સાત, સાધુજીવન અને વિખ્યાતિ જોઈને પાછળથી
ઉત્પન્ન થઈ છે, તે ખરેખરી સસ ઘટના જ હતી. તે જાણવાનું હાલ તો આપણી પાસે
કોઈ પણ પ્રકારનું સાધન નથી, માટે હકીકત મળી આવે છે તે જ માત્ર કોઈપણ
ભંતની ટીકા ક્યાં વગર મુક્ત વાચકવર્ગ આગળ ધરી છે. આ દત્તકથાઓમાંથી તાર્પર્ય
ઘટકનું તો નીકળે છે ખરું કે, આ મહાપુરુષોમાં અતર્ભૂત કોઈક અસૌકિક તત્ત્વ ધૂપાઈ
રહેલું, પણ તેને બહાર લાવવાને જેમ એક દીપકને પ્રકટાવવા બીજા દીપકની જગ્ગર
પડે છે, તેમ અન્ય સાધનની જગ્ગર હતી. નંરસિંહ અને લોભ ઉભયના પ્રસંગમાં
સતસમાગમ અને ગૃહકંકાસ તેઓને પ્રખ્યાતિમાં આણનારાં સાધનો મનાયાં છે.

મનુષ્યના મનમાં ભક્તિની ઉત્પત્તિ થવાનાં મુખ્ય બે કારણો હોય છે. એક તો જન્મથી
જ સ્વાભાવિક જગત અને તેના કાર્ય પ્રતિ વૈરાગ્ય; અને બીજું ગૃહમાં પુત્રકલત્રાદિના
કુદેશ કે દુરાચરણોથી પશ્ચાત્ ઉદ્ભવતો વૈરાગ્ય. બેગજલરામ ભક્ત કેમ બન્યા, તેનું એક
કારણ તો આપણે ઉપર જોયું. બીજું કારણ આ પણ કદાચ સમય: લોભ ભક્તની
સ્ત્રી કર્કશા હોવાથી તેનામાં દિનપ્રતિદિન વૈરાગ્યની શક્તિ થતી ગઈ હશે, અથવા તો
મૂળમાં જ થોડીઘણી વૈરાગ્યવૃત્તિ તેનામાં લગાવણી ખરી, પણ તેને આવું કારણ
મળવાથી તેમાં એકાએક વધારો થઈ ગયો હોય અને સંસાર અસાર દેખાવાથી ભક્તિ-
રસનું પૂરે આવ્યું હોય, તો તે પણ અસંભવિત નથી. આ અનુમાન તેના પોતાને
ઉદ્દેશીને લખેલાં “જૂરજે નાર કુભારજ આણી, એનું ધર કર્યું ધૂળધાણી.” અને “એનું દુઃખ
જગતમાં ભાળી, પરણી નાર પીયર પાછી વાળી” દત્તવાદિ કાવ્યમાંથી વિના પ્રયાસે કોઈ
પણ કરી શકે એમ છે. પોતાની સ્ત્રીની વસ્ત્રાલંકાર ધ્યાદિની માંગણી પૂરી પાડી ન શકા-
વાથી તેણે પિયર મોકલી દીધી, તેથી તેની નિર્ધનતા અસિન્ધકત થાય છે.

પ્રાચીન કાવ્યમાળામાં ભોળેભક્ત પરણ્યા બાબત આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે.

✓ “ભોળની પ્રખ્યાતિને લીધે કેટલાક તેની સેવા કરવા લાગ્યા તથા ગામપરગામના મોટા પશુ તેને સિદ્ધ તરીકે માનવા લાગ્યા. અમરેલી પાસે ફતેહપુર કરીને ગામ છે, ત્યાંના કોઈ પુરવે તેને ફતેહપુર લાવીને રાખ્યો તથા તેની સાથે તેના બે ભાઈ તથા માતાને રેડી લાવ્યા. ભોળના પિતા તે વખતે ગુજરી ગયા હતા. ભોળને ફતેહપુર તેડી લાવનાર કદાચ તેના શિષ્ય જીવરામ હશે, એમ અનુમાન થાય છે; કેમકે ફતેહપુરમાં એને ભાવિક શિષ્ય હતો, એમ કટલીક રીતે જણાયું છે. ફતેહપુરમાં પશુ ભોળે ત્યાગદશામાં રહેવા લાગ્યો. બાર વરસની વયે (અથવા જન્મથી જ) જે ત્યાગી હતા, તેને ત્રીનું લગ્ન થવાનો પ્રસંગ ન હોય, તેમ તેણે લગ્ન કર્યાની વાત અમારા જાણવામાં આવી નથી; માત્ર તેણે બનાવેલા ચાખખામાં સ્ત્રીપરિગ્રહની ઉપાધિ વર્ણવી છે, તે કેપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે, કદાચ અતીતની આજ્ઞા ઉપરથી ભારે ભોળાએ બન્ન ખાવા માંડ્યું. ત્યારે તેની જ આજ્ઞાથી લગ્ન પશુ કર્યું હોય ! પરંતુ એટલા ઉપરથી કંઈ નિર્ણય ઉપર આવી શકાતું નથી; કેમકે લોકો અને કવિઓ પોતાને સંબોધીને મીઠાને ઉપદેશ કરવા માટે પશુ તેમ લખતા આવ્યા છે.”

ફતેહપુર આવ્યા પછી તેની કીર્તિ આસપાસના ગામમાં ફેલાવા લાગી અને ત્યાં ભાવિક જનો તેના દર્શનાર્થે આવવા લાગ્યા. ભોળેભક્ત સંસારથી કંટાળી ગયેલો તો, તે આ વખતે “સોહનામ જપોરે ભાઈ, હરિ ભક્તકું હે સુખદાઈ” પ્રમાણે અજપાજપ કરતો તપ કરવા લાગ્યો; પશુ હજી તેની ભક્તિ અને જ્ઞાનની કસોટી થવાની બાકી હી હતી. આવા ભક્તોના સંબંધમાં તેમના જીવનક્રમમાં એકાદ એવો બનાવ બનતો આપણા જ્ઞેવામાં આવે છે કે, તેથી તેની કીર્તિ કોઈપણ પ્રકારનો ઢોંગસોંગ કર્યાના બારોપ વગરની બની, નિઃકલંક ઉજ્જવલ પ્રકાશે છે. જેમ નરસિંહ મહેતાની ભક્તિની ઝોટી રાહમંડળીકે કરી હતી, તેમ ભોળેભક્તની ભક્તિની કસોટી થઈ હતી, અને રામેતવન સાધુનું વચન સહ થવાનો પ્રસંગ નજીક આવ્યો હતો. આ બે ભક્તોના સખધે એવી કસોટીના કારણમાં ફેર માત્ર એટલો પડે છે કે, નરસિંહ મહેતા ત્રિપવંસપદ કે તો તેને સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન થાય અને તે પોતાની પુલની માળા તેને અર્પે, એ વાત સંભવિત નથી; માટે તેની પરીક્ષા લેવાઈ હતી, ભારે ભોળેભક્તની પરી-

સામગ્રી મોકલતા. ભક્ત તે સર્વ આરોગી જતા, પણ ભક્તિ અને યોગશક્તિના પ્રતાપે ઝાડોપીરાખ બીજકુલ બંધ થઈ ગયાં. આ પ્રમાણે થતાં દિવાનજીની તેની શક્તિ માટે ખાતરી થઈ, અને તેઓએ ભક્તને નમન કરી જ્ઞાનવાતા કહેવાની વિનંતિ કરી; લોજ્ઞેશકૃતે તે જ સમયે સ્વાભાવિક શીઘ્રતાથી બનાવીને મોઢેથી ૧૫૦ ચાળખા કલા. દિવાનજી સંતુષ્ટ થયા અને સત્કાર કરીને લોજ્ઞેશકૃતને પાછા ફરતેદુર માન સાથે વિદાય કીધા.

“પાછાં પગલાં ન હોય પૂરાનાં, વહી નીકળ્યાં વસમી વાટે;

“ભોજ્ઞે ભગત કહે ગુરુ પ્રતાપે, પૂજ્યશ્રી જઈ પાટે રે.

આ પદ તેમણે દિવાનને ત્યાંથી ફરતેદુર વિદાય થતા ગાયું હતું એમ કહેવાય છે. ઉપર વર્ણવેલી ખીના લોજ્ઞેશકૃત જ્યારે ફરતેદુરમાં રહેતા હતા ત્યારે બની હતી. લોજ્ઞેશકૃતની આ ફરતેદ પછી તેની કાર્તિક વધી અને તેના ધણા શિષ્ય થયા. તેના ભાઈને કંઈ પણ સંતાન નહોતાં થતાં, તેથી તેમને આશીર્વચન આપ્યું કે તને એક પુત્ર થશે, પણ સંસાર-વ્યવહારના રંગડામાં ન પડતાં તે મોટા ભક્ત થશે. એ પુત્ર તે લોજ્ઞેશકૃત પછી એમની ગાદીએ બેઠેલો અરજણુ ભક્ત. ભક્તિની કસોટી થયા પછી લોજ્ઞેશકૃત ફરતેદુરથી ખસીને વીરપૂર આવીને વસ્યા હતા. આ સ્થાન એમને ધણું પ્રિય થઈ પડ્યું હતું. પ્રાચીન કાવ્યમાળામાં અરિતકાર નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ કરે છે. “લોજ્ઞના શિષ્યમાં જલો ભક્ત કરીને થઈ ગયો છે. એ જાતે છુહાયો હતો. એની પ્રસિદ્ધિ એટલી બધી છે કે, તે “જલા આજ્ઞા” ના નામથી પ્રખ્યાત છે. જલા ભક્ત કાઠીઆવાડના વીરપૂરના રહેવાથી હતા તથા તે પોતાના ગુરુને પોતાના ત્યાં વારંવાર તેડી લાવતાં, અને ધણા દિવસ રાખતા હતા.” લોજ્ઞેશકૃતે પોતાનું મૃત્યુ અગાઉથી જાણ્યું હોય એમ તેમના “હવે છેલ્લી, વેળાના રામ રામ રે...” એ પદ્યરથી જણાય છે. આ પદ ફરતેદુર છોડી વીરપૂર આવ્યા ત્યારે પોતાના પ્રિય ગામને છોડતાં અને પોતાનું અવસાન સમીપ આવેલું જણી વેરાળ્યની દૃષ્ટિએ ગાયું હોય, એમ વિશેષ સંભવે છે. વીરપૂરમાં વિ. સં. ૧૬૦૬માં ૬૫ વર્ષની ઉંમરે એમનું દેહાસ્તિત્વ બંધ થયું, અને અબેદમાર્ગેના પ્રવાસી શ્રવાત્મા પરમાત્મા લીન થયો.

૩ આ પ્રમાણે ટુંકમાં લોજ્ઞેશકૃતનું અરિત જાણવામાં આવ્યું છે. તે નિઃસ્પૃહી મહાત્માના મસ્તકનાં અને કેઠનાં ચિહ્નો પાઘડી અને માળાને ફરતેદુરમાં અને અરજ-કમળની રક્ષક પાદુકાઓને વીરપૂરના દેવલમાં આજે પણ તેના ભાવિક ભક્તો, જેમ પાટણમાં લાલજી કવિ ઉર્ફે ગુરુભાતમ મહારાજની મૂર્તિ અને ચિહ્નો પૂજાય છે, તેમ પૂજે છે.

ગુજરાતી કાવ્યસાહિત્ય ક્ષેત્રમાં દૃષ્ટિપાત કરતાં સહજ એમ જણાયા વગર નહિ રહે કે, બહુધા આપણી સર્વ કવિતા ધર્મ અને નીતિના રંગથી રંગાયેલી છે; એટલે અમુક ધર્મભાવનાથી અભિન્ન કવિતા સામળજાટનું ચોટુંક વાર્તાકથન અપવાદ તરીકે બાદ કરતાં, ભાગ્યે જ મળી આવશે. વિચારવા જોગ વિચિત્રતા તો એ છે કે, હિંદુઓના હાથમાંથી રાજ્ય ગયા પછી મુસલમાની સમયમાં ગુજરાત-કાઠીઆવાડમાં જેટલા મત

મનાતરેનો પ્રસારો થયો છે, તેટલો બીજો કરો દીઠામાં આવતો નથી, આવા સંક્રાન્તિના સમયમા ધર્મની નવી નવી ધટનાઓ ગુજરાતમા ઉદ્ભવ પામ્યા કરી છે તદ્દનુસાર ડોક્ટર આદિ સ્થાનોમા વૈષ્ણવ ધર્મની વૃદ્ધિ થતી ચાલી હતી, અને વૈષ્ણવ ધર્માનુયાયી અને કવિઓએ સ્વધર્મને ધણી સદાયતા આપી હતી, અને તે ધર્મ પૂર્વેના જૂના કવિઓની ભક્તિથી જનન પામતો હશે ! જે તેવા સમયમા પ્રેમાનંદ, ગરિધર ઢવારામ, રતનેશ્વર, રત્નો, ભાવસાર વગેરે ઉત્કૃષ્ટ કવિઓએ મિષ્ટ પ્રેમથી ઉભારાઈ જતા વૈષ્ણવ કાવ્યો ન બનાયા હોત, તો અન્ય ધર્મના કવિઓએ આદરેલા સ્વધર્મની અભિવૃદ્ધિ માટેના પ્રયત્નમા ગુણથી અને ધર્માનુયાયીઓની બાહુલ્યતાથી સામાન્ય વૈષ્ણવ કવિઓને હરાવી દીધા હોત સારાંશ કે વૈષ્ણવોએ પણ પોતાના ધર્મને ટકાવી રાખવાનો મહદાયાસ કર્યો, પરંતુ તેમા અને ઉપરોક્ત ગણાવેના ધર્મમા જે કંઈક સડો પેઠો હતો, તે કાઢવા માટે તત્પરતા અને વેરાગ્ય રસથી ભરપૂર ટોક મારી ઉપદેશ આપતા, પણ ધણી વૈષ્ણવ કવિઓ આપણે મેળવવાને લાગ્યેલા યથા છીએ સૌથી વિશેષ વિચિત્રતા તો એ જોવામા આવે છે કે, જ્યારે બીજા કવિઓ તેમના સાદા નામથી જ પ્રસિદ્ધ છે, ત્યારે આ જ્ઞાનમાર્ગવાની કવિઓ “ભક્તના” નામથી જાણીતા થયા છે, જેમ કે અખોભક્ત, ધીરાભક્ત, અને આપણે ચરિત્ર નાયક લોખલભક્ત, આ ઉપરથી વાયક વર્ગ જાણી શકશે કે, લોખલ ભક્તે ધણું કંઈ સમયમા જ્ઞાનમાર્ગ અને વૈષ્ણવ સંપ્રદાયને સદાય કરી છે, અને એક દીનજન પણ સત્યભક્તિ અને પૂર્ણ ધર્મશ્રદ્ધાથી કેવેલા કાવ્યો કરી શકે છે, તે જાણવા ભેગ અને અનુકરણીય વાર્તા છે લોખલભક્તના કાવ્યોથી જનસમાજ ઉપર કેટલુંક પરિણામ થયું છે, તેની તપાસ લેવા પ્રથમ તેની કવિત્વશક્તિ અને તેના કાવ્યસૌંદર્યનું થોડુંક અનલોકન કરીએ

અને આપણે અર્વાચીન એટલે આપણા સમયના બે મહાન પુરુષ કવિઓએ કવિતાનું જે સામાન્ય લક્ષણ બાંધ્યું છે, તદ્દનુસાર પ્રથમ અવલોકીએ ‘કવિતા એટલે છદ્દશાસ્ત્રના નિયમાનુસાર રચેલા અને અનુપ્રાસવાળા પદ’ આ કવિ દલપત રામની બ્યાખ્યા છે, અને તે પ્રમાણે જે આપણે લોખલભક્તના કાવ્યનો વિચાર કરીશું, તો આપણને એ બંને નિયમોનું પરિપાલન ધણે અંશે થયેલું જોવામા આવશે. લોખલભક્તના સમગ્ર કાવ્ય તેની શુદ્ધ હાલતમાં મળી આવતા નથી, અને થોડાક સાક્ષરોને હાથ છપાયાની આવૃત્તિ સિવાય સર્વ આવૃત્તિઓ અશુદ્ધ દીઠામાં આવે છે તો પણ તેની રચનાશૈલી ઉપરથી સાફ માલુમ પડે છે કે, આ કાવ્યો જરૂર માત્ર મેળના નિયમોને અનુસરીને રચાયેલા હોવા ભ્રમથી લોખલભક્ત પોતે કંઈ ભણેલા ગણેલો નહિ, પણ તેનું સર્વ જ્ઞાન ગુરુભક્તિ હતું અને તેને કાવ્યપ્રસાદી પણ ગુરુ પાસેથી પ્રાપ્ત થઈ હતી આ સ્વસ્થ સાથે તેના અનુભવ અને તેની પરીક્ષકશક્તિ તીવ્ર હતી, તેના જ્યારે વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે એમ લાગ્યા વિના રહી શકે કે તેની કાવ્યશક્તિ નેરુગિષ્ટી હતી એ પોતાના ભજનો ગાઈગવડાવતો હતો એટલે અનુપ્રાસ વગેરેમા શૈલિ થ આવી શકે તેનું નહોતું, પછી સાબળીને કિતારી લેનારા

દોષ છે, તે માટે લોભલક્ષ્મીને વગોવવા એ યોગ્ય નથી કહીશ્રવ દલપતરામે માગેલા અનુપ્રાસ તો સમગ્ર અથમા અખડ છે અને બહુધા પ્રયેક કાવ્યમા એક પ્રકારના અનુપ્રાસો આવે જ છે ઉદાહરણ તરીકે આપણે એક ચાલખો લઈએ.

“મૂરખો મોડી કહે માર કે, એમાં કાઈ નથી તાર ૧૬
સાત સાથર જેની ચોકી કરતા, ફરતું નીર ખાર,
ચોંદ ચોકડીનું રાજ્ય ચાલી ગયું, રાવણાદિક વાગું ૫૦
દુખને તો કાઈ દેખે નહિ, ને સુખ લાગે સાર,
વેળા વેળાની છાવડી તારી, વણસી જશે વાર. ૫૦
દરિ ભજનમાં હત જ રાખો, સ્મરણ કરે સાર,
લોભે ભગત કહે રાખો હૃદયમાં, પ્રભુ ભજન પ્યાર, ૫૦

આમા અનુપ્રાસ તો સમગ્ર કાવ્યમાં અલગ છે, પણ તે વિના અક્ષરસંગ્રાહ પણ પારંપાર સ્વાભાવિક રીતે આવેલી છે, જે કાવ્યને વિશેષ બૂલણાવડ છે જેમકે પ્રથમ પંક્તિમાં મૂરખો, મોડી, માર, એમાં ત્રણેય શબ્દોનો આરભ મકારથી થાય છે તૃતીય પંક્તિમાં ચોંદ, ચોકડીનું, ચાલ્યું ઇત્યાદિ અત્ર સ્વાભાવિક કોઈ શકા કરશે કે, શું માન પ્રાસ મેળવી દીધાથી કાવ્ય ઉત્તમ કહેવાય કે? તેના પ્રત્યુત્તરમાં કહેવાનું કે, કવિ નર્મદા-રાકરની ‘રચના રડી છદ્દમાં, તે કવિતા નવ હોય, અર્થ, અમરકૃતિ ચિત્ર તે, કવિતા-રસથી રહોય” એ કાવ્યગ્રાખ્યાનો પણ આભાસ તેમાં જણાશે, અર્થાત્ લોભલક્ષ્મીના કા. પો. અર્થગાભીર્યથી પણ ભરપૂર છે. એ વિના ઉપમા આદિ અનેક અનકારો (સાદા-સાધુ વેરાગીના જેવા) પણ તેમાં પ્રત્યક્ષ થાય છે, તથા લક્ષણાન્વનિ આદિ કાવ્યના જે ગુણો કહેલા છે, તે સર્વ ગુણો ન્યૂનાધિક પ્રમાણમાં લોભલક્ષ્મીની કવિતામાં દર્શન દે છે.

લોભલક્ષ્મી વિષયમાં શ્રદ્ધા રાખનાર એટલે વૃંધણવ હતો, એવું તેની કવિતામાં કહેલી “હરિ”ની રત્નતિથી વ્યન્ત થાય છે, અને તે વળી સતમેવકે પણ તેવો જ હોવો જોઈએ-હતો જ, એમ આપણે “દેખો દેહ ધરી દેવારે, કરી લે સતોની મેવા” ઇત્યાદિ વચનોથી જાણી શકીએ છીએ લોભલક્ષ્મીની કવિતા ધણીખરી જેમ અન્યને ઉપદેશ આપવા માટે છે, તેમ પોતાના દર્શાતથી ખીજાને સમજાવનારી છે અનુભવથી લોભના જાણવામાં આવ્યું હતું કે, જગત માટે લાગે નકલ કરનાર છે, અને તે વાનર સરખું છે ખીજાને અમુક પ્રકારે કર્ષ કહેવું હોય, અમુક માર્ગે વાળના હોય, તો ઉપદેશકે પોતે તે પ્રમાણે વર્તન રાખવું જોઈએ, એકલુ કલા કગાથી કર્ષ ક્ષણ મળવું નથી જો વાંદરાને તેના પોતાના ગાયમાં તમાચો મારતા શિખવવું હોય, તો લાખો પ્રયત્ન કરી તેને ગમે તેટલું કહીશું કે “તું તારા ગાલપર તમાચો માર,” પણ તે કદી તેમ કરશે નહિ, પણ જો ઉપદેશક-મદારી પોતે પોતાના ગાલપર તમાચા મારી જતાવશે, તો તે નકલ કરશે અને પોતાના ગાલપર તમાચા મારતા શિખશે. લોભલક્ષ્મીની કેટલીક કવિતા આવા જ પ્રકારની છે અને એવી કવિતા શ્રોતા

અને વાંચકો ઉપર ભારી અસર કરી શકે છે. ભોળભક્તની આત્માનુલક્ષી કવિતા ઉપરથી જાણાય છે કે, તેનું જીવનચરિત્ર શુદ્ધ અને ઉત્તમ પ્રકારનું હતું, અને પોતાને અનુલક્ષીને એણે બીજાને ઘણો ઉપદેશ આપ્યો છે.

જે કે ભોળભક્ત પોતે પૂર્ણ ધાર્મિક પુરુષ હતો, તોપણ તેણે લોકકલ્યાણાર્થે પોતાના કાવ્યોના વિષયો અને ભાવો, શૃદ્ધસંબંધી તથા સાંસારિક ધટનાઓમાથી સુટેલા છે; અને તે વિષયો દુષ્કાંધ શાસ્ત્રીય વિષયો કરતાં જનસમાજને વિશેષ લાભદાયક થયા છે, તેમાં બે મત નથી. એની કવિતાનો ઉચ્ચ પરિણામ થવાનો એ જ મોટો પુરાવો છે કે, આજે એના આખખામાંની કેટલીક પંક્તિઓ દેશમાં સાધારણ ક્વિવંતી સમાન થઈ પડી છે; અને તેથી જ આપણે જો એવું મત બાંધીએ કે, જે રીતે શુજરાતના અન્ય કવિઓ પોતાની અમુક વિશિષ્ટ રચના માટે સુવિખ્યાત અને રમરણીય રહ્યા છે, તેમ જ જો કે ભોળભક્તના આખખા સિવાય આપણા હસ્તમાં તેની અન્ય કોઈ કૃતિ નથી, તોપણ એટલી એ અદ્ય રચના આપણને તેની પ્રાસાદિક કાવ્યશક્તિનો સુંદર પ્રતિબાનો પૂર્ણ ભાસ કરાવે છે, તો તે અતિશયોક્તિ છે એમ નહિ કહેવાય. દોંગી ધૂતારા બાવાઓની નિંદા કરતા ભોળએ સંસારમાં કપટનું કેવું તાદૃશ્ય ચિત્ર આપેલું છે! “જોઈ જ્યો જગતના બાવા રે, ધયોં બેખ ધૂતિ બાવા” અને “નાય મોરી અરજ મુણો અવિનાશી” એ દ્રૌપદીના મુખની એમની હોરી, કોણે કાઠીઆવાડના ભીખારીએ હાથમાં તણુરો લઈને ગાતા નહિ સાંભળી હોય?

સૌરાષ્ટ્રી ભોળભક્તની કવિતામાં જેમ શુભ છે તેમ કેટલાક દોષ પણ છે, અને તે એની ભાષા સંબંધે માત્ર છે. એ ગાંઠા ગળકાવાળી, જરા ભારે ઢંઢરા છે. એની કાવ્યવાદિકા કાઠીઆવાડના પ્રદેશની ભૂમિ સરખી ખરબચડી છે, અને તેની વચ્ચે કઈકઈ સુશાળના છોડવા સારી રીતે બાઝેલા નજરે આવે છે. મુખ્યત્વે કરીને એનો સમાગમ સાધુ વેરાગી-ઓની સાથે હશે, એટલે ભાવાનું રૂપ પણ અર્ધ શુજરાતી, અર્ધ દિદી એવું મિશ્ર જોવામાં આવે છે. એના કાવ્યરસની મીઠાશ નવીન ચૈત્રી વર્ષારભને દિવસે પીવામાં આવતા કડવા લીમડાના રસ મિશ્રિત શર્કરા એલાયચીની મીઠાશ જેવી, પણ સમજી ને શુભકારી છે. ભોળે ભક્ત લેખનવાંચનનું જ્ઞાન ધરાવતા નહિ હોવા છતાં તેઓ ગુરુમુખ્યથી અને સંતસમાગમથી વેદાંત, પુરાણ અને બીજા શાસ્ત્રોથી માહિતગાર થયેલા હોવા જોઈએ, એમ તેમના કાવ્ય ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે. એની કવિતાની લહેજત મેગવવા માટે આપણે પણ તેના જ જેવા ભક્ત સાધુ વેરાગી બનવાની જરૂર છે; કારણ કે કહ્યું છે કે, “કવિની મતિ કવિ લખત છે” એ પ્રમાણે એક કવિને બીજા કવિની કૃતિ વાંચતાં જે આનંદ ઉપજે છે, તે સ્વસંવેદ છે. એની કવિતા આનંદ સાથે જ્ઞાનદાયક છે; કર્કશતા માત્ર દેશ અને સમાગમ પરત્વે આવેલી છે. રામરામણી બાવાને પ્રિય લાગે તેવી વૈરાગ્યથી ભરેલી છે.

જો ભોળભક્તને કોઈ કાવ્ય અખંડ લખ્યું નથી, એવી સામાન્ય માન્યતા છે. એના સમગ્ર કાવ્યત્રયો હજી પ્રસિદ્ધ થયા નથી, એટલે તેમણે કેટલું અને કેવું રચ્યું છે તે વિષે કંઈ પણ ચોખ્ખા હાલ કહી શકાતું નથી. જાણીતા થયેલા બાવાનાક્ષર, પ્રભા-

તિયાં, સરવડાં, તિથિઓ, સાતવાર, ભગનીઆં, કીર્તન, ધોળ, પદો, મહિના, સંદેશા, હોરી, કવિત, ગોડીનાં પદ, દાળ છે, અને વિશેષે કરીને ચાખખા અતિ પ્રસિદ્ધ છે. આખ્યાનમાં માત્ર શૈલિયા આખ્યાન અને ભક્તમાળ છે.

અને એક વાતનું સ્પષ્ટીકરણ કરવું આવસ્યક છે. લોગ્નેભક્તે ઘોઘ પંથુ કાવ્ય અખંડ લહરીમાં કર્યું નથી, એમ કહેવાય છે તો આ આઠમા ભાગમાં આપેલું “ચંદ્રદાસનું આખ્યાન” ક્યાંથી આવ્યું, એવો સદગજ પ્રશ્ન વાંચનારના મનમાં ઉત્પન્ન થાય, એ સ્વાભાવિક છે. પૃથ્વીકના મનના સંતોષને માટે જણાવવાનું કે, લોગ્નેભક્ત નામના એ કવિઓ થઈ ગયા છે, અને ચંદ્રદાસ આખ્યાન એ આ ખીન્ન કવિની કૃતિ છે. આ ખીન્ને કવિ મુરતનેા રહેવાસી હતો, અને તેને નામે મુરતમાં એક લોગ્ને શેરી જણીતી છે, તેમ નવસારીમાં તેની એક દેહરી પણ છે. એના વિષે આથી વિશેષ માહિતી મળી શકી નથી. તેનું રચેલું ઉક્ત ચંદ્રદાસ આખ્યાન સાધુ વેશગીઓમાં પ્રચલિત છે.

અનુક્રમણિકા

પદ.	પૃષ્ઠ.	પદ.	પૃષ્ઠ.
પ્રસ્તાવના.	૭	૨૮ રાસ રમણ કરે કામની.	૮
વૈશ્યકવિ નાકર.	૧૬	૨૬ ગણિયર ઉદયો રે.	૮
વિપ્ર વિષ્ણુદાસ.	૫૮	શામળભટ.	
વૈશમ્પવીર ભોળેભક્ત.	૬૮	શિવપુરણ.	૧૦-૩૫૪
નરસિંહ મહેતા.		૧ શિવ પચાક્ષર મહિમા નિરૂપણ. ...	૧૦
૧ કાલે હું ને કામળી દે ન જાણી ...	૧	૨ ગોધૂલેશ્વર મહિમા	૨૩
૨ બાઇ વાહણને વરા કીજે	"	૩ બિલ્વપત્ર મહિમા	૩૩
૩ બાઇ મારું દુઃખ તણું નવ લેખું ...	"	૪ શિવદર્શન વર્ણન	૪૨
૪ અમારા ઉપર ભાવ જણાવે ...	૨	૫ શિવ સ્થાપન વર્ણન	૪૮
૫ મીઠા માણસને નવ પીરીયે. ...	"	૬ સોમ પ્રદોષ વર્ણન.	૫૬
૬ મુંદરીના છાણુ ઉતારો દે સજની ...	"	૭ સોમ પ્રદોષ વર્ણન.	૬૪
૭ ભાવે દે શામળિયો મુંદર	"	૮ સોમ પ્રદોષ વર્ણન.	૭૬
૮ મીઠાં કરે મારા મોહન કરોં. ...	"	૯ પદ્મ પ્રદોષ વર્ણન.	૧૦૪
૯ નંદકુંવર રતીયાળો સજની ...	૩	૧૦ પાંગળા સ્ત્રી પ્રકરણ	૧૪૧
૧૦ ધનધન દિવડા તઢારી ભેતે. ...	"	૧૧ ભદ્રાણુ ક્ષયભ સયોગ.	૧૫૫
૧૧ જાઓ જાઓ દે મીઠા બોલો બોલો. ...	"	૧૨ શિવ કવચ મહિમા નિરૂપણ ...	૧૬૫
૧૨ એકાં રહેયું ને એમ નવ કીજીએ ...	"	૧૩ ભદ્રાણુ વિવાદકથન	૧૭૦
૧૩ સહીયર મારી હું નાનકડી કેમ કરી ભડે. ...	૪	૧૪ ભદ્રાણુ શિવ વર પ્રાપ્તિ.	૧૮૦
૧૪ જીઠડા બોલો ભડવા ધૂરત.	"	૧૫ વિભૂતિ મહિમા વર્ણન	૨૧૨
૧૫ મીઠું મૂખ મહારા મોહન કેરું. ...	"	૧૬ બ્રહ્મા પિરાત્ય હ્રદય.	૨૨૮
૧૬ મીઠડા બોલયા મોહનજી.	"	૧૭ ભરત મહિમા નિરૂપણ.	૨૪૦
૧૭ પાણી રાતનાં નેણુ નિદ્રાલવ્યાં ...	૫	૧૮ હમા માહેશ્વર વ્રત કથન.	૨૫૬
૧૮ દેમઝુંમકાર કરતી સાધી.	"	૧૯ હમા માહેશ્વર વ્રતમહિમા નિરૂપણ. ...	૨૭૩
૧૯ વટયો નાગર નરસેયો દે.	"	૨૦ હ્રદય માહાત્મ્ય નિરૂપણ ...	૨૮૫
૨૦ ને કુળ હરિની ભક્તિ ન સાંધી. ...	"	૨૧ મૂલ્યુભય મંત્ર કથન.	૩૨૨
૨૧ ગાળે ગગન ધરા અતિ મુજે.	૬	૨૨ કથા અવણુ દૂન વર્ણન	૩૪૦
૨૨ મ કરીરા આલ ભે દેશુ ગાલ. ...	"	હરિદાસ.	
૨૩ મહારા ચાંનણીએ વાયસ બોલે. ...	"	ધુવાખ્યાન.	૩૫૫
૨૪ ગાને કાળે રાજગાર ન રાણું. ...	૭	વિષ્ણુદાસ.	
૨૫ સરવસ સાંપી ગામળીયાને. ...	"	રૂદ્રમંત્ર આખ્યાન	૩૮૭
૨૬ સાસરીયામાં સાદ પડાવી. ...	"	આધારભટ.	
૨૭ મોર મુગટ શિર શામળા ચોભાતો. ...	"	શામળશાહનો વિવાદ.	૪૧૮

પદ.

પૃષ્ઠ.

પદ.

પૃષ્ઠ.

ગોપાળદાસ.

વરૂભાખ્યાન ... ૪૫૮

પોઠા.

મોરચંનખ્યાન ... ૪૭૧

મૂળીજી ભટ્ટ.

નરસિંહ મેહેતાના પિતાનું શ્રાદ્ધ ... ૪૮૪

નાકર.

ચંદ્રહાસનું આખ્યાન... ૪૯૯

વ્યાધ મૃગદી સંવાદ. ... ૫૫૧

માધવદાસ.

ઠેકમિણી હરણ. ... ૫૬૩

લક્ષ્મણા હરણ... ૫૭૬

ઝોખા હરણ. ... ૫૭૯

વિંધનાથ જાની.

નરસિંહ મેહેતાનું ચરિત્ર ... ૬૦૯

નગરોને ચમકાર. ... ૬૦૯

પરોણાને જમાણાને પ્રસંગ... ૬૧૧

જ્ઞાનમાં જમવા જવાનો પ્રસંગ. ... ૬૧૨

નરસિંહનું સંક્ષિપ્ત જીવન. ... ૬૧૫

સ્ત્રી સ્વયે ભગવાને પાણી પાચું તે પ્રસંગ ૬૧૬

તુંડીનો પ્રસંગ ... ૬૧૭

મોશાળા ચરિત્ર. ... ૬૨૫

હાર ચરિત્ર. ... ૬૪૪

વિભાગ ૨ જો.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

સાધિકાજીના મહિના ... ૬૫૩

દેવીદાસ.

રાસ પંચાધ્યાયી. ... ૬૬૧

કૃષ્ણદાસ.

કર્મવિપાક. ... ૬૬૯

જીવણદાસ.

જ્ઞાન ક્રમો. ... ૬૭૭

લોભે ભક્ત.

ચંદ્રહાસાખ્યાન. ... ૬૮૧

વલ્લભ.

વાંકરે વાંકા શુરે હાંડો છે. ... ૭૦૬

હભા રહો વિનંતિ સાંભળજો... ૭૦૬

પાયે લાગી ગોપી બોધ્યાં. ... ૭૦૬

વળતા બોધ્યા નંદકુંવર તે ... ૭૦૬

રઘુકુળ મણિ, રામચંદ્ર... ૭૦૭

મુણુ સાહેલી, રામચંદ્રને. ... ૭૦૭

રઘુકુળ મણિ, મહારાજ દસરથજી. ... ૭૦૮

અરે જીવ જાપી લે જીવદાધાર રે. ... ૭૦૮

ભટ્ટ વલ્લભ.

પાટણવાડુ માનું પ્રમણું રે મા. ... ૭૦૯

હું તો બલીહારી, ભડે વારી અંબે તારા

નામને રે. ... ૭૧૦

અખે ભક્ત.

જ્ઞાનોપદેશના કુડળિયા. ... ૭૧૦

હરિદાસ.

કાળિકા માતાનો ગરબો. ... ૭૧૫

વાઘજી.

વાઘ વાણી કાવ્ય. ... ૭૧૯

જીવ જનેતા હરદયકી ... ૭૧૯

જીવનું સદુપાપજી. ... ૭૨૧

મે મન માંહે વિચારીયું. ... ૭૨૨

રાજરામ.

રામ કથા. ... ૭૨૪

રતુનાથ વન કેમ ચાલશે. ... ૭૨૪

માતા દો આદા વન આડીયે... ૭૨૪

હવે ભરત અવધપુર આવીયા. ... ૭૨૫

રઘુનાથ વચન એમ ઓચરે... ૭૨૫

અમને કહોને સોંપે કર સાહીને ... ૭૨૬

પંચવટીમાં રામ આવીયા. ... ૭૨૬

તાંડાં તો લક્ષ્મણ વીર રે રેલન કરે... ૭૨૬

અનુક્રમણિકા

૫૬.

સુધરે લેવા કપી સાચયા. ... ૭૨૭
સુધીય રાય તમે સાંભળો ... ૭૨૮

પરચુરણ પદો.

ઓધવ નળને કહેતે રે હરજને એકું રે. ૭૨૯
શ્રી જુનાવનની વેશી લેના નળએ રે... ૭૨૯
વિઠ્ઠલ તારી વાંસવડીએ મન વીંધાં રે. ૭૩૦
અશ્વમેદા ઘેર આવેને મારે ... ૭૩૦

રણુછોડ ભક્ત.

રાવણ મંદોદરી સંવાદ.

કહુ રે માનો મારા કંથજ. ... ૭૩૦
રાવણ કહે મુલુ મંદોદરી. ... ૭૩૧
કહુ રે માનો મારા કંથજ. ... ૭૩૧
વળતું ઓઢયો લકેશરી.. ... ૭૩૨
સીતા વિજેગે શ્રી રામજ ... ૭૩૨
હૂત આવ્યો એક દોડતો. ... ૭૩૩
રાવણ હૂતને નાખવે ... ૭૩૩
મંદોદરી સ્વામીને કહે ૭૩૪
રાવાનુ કહે મુલુ મુંદરી... ... ૭૩૪

પરચુરણ પદો.

હુકાન મેં તો માંડી રે ખાને ... ૭૩૫
ઘેર આવો ગોપીના રે વહાવા... ... ૭૩૫
કોઈ એનો ચતુર નરનારી. ... ૭૩૫

ગણપતરામ.

દ્વાદશ મહિના... ... ૭૩૬

શુરુસ્મરણનાં પદો.

શુરુસ્મરણ કરતાં જ્ઞાન... ... ૭૩૭
દેવાના કુલ્યા હરિ સમે હેત... ... ૭૩૭
શુરુના દેશમા રે ... ૭૩૭
શુરુના દેશમા રે, જો જો અખંડ ... ૭૩૮
શુરુ ભગદે હ હરિ ભગદે ... ૭૩૮
શુરુ ગમસે હવે ગીત એકું ... ૭૩૮
આજ હોરી રે... ... ૭૩૯
પવારો પ્રભુ પ્રણયન પધારો ... ૭૩૯
આજ હોરીરે, ખેવે હરિજન... ... ૭૪૦
મીલાવે, શુરુ રાખદી ધ્યાન... ... ૭૪૦

૫૮

યઈ દેદામી, ચુરુરાખ્દનુ જ્ઞાન પ્રકાશી. ૭૪૦
સોહાવી, શુરુ જ્ઞાન ગુલાવ. ... ૭૪૧
શ્રવણાલા, હોરી ખેવે... ... ૭૪૧
રૂપે હિંમત રાખો મહારા ... ૭૪૨

ગેમલદાસ.

ભક્તિનાં પદો.

લાભે પ્રેમ પ્રીતનો રમ ... ૭૪૨
હરિ ભજવાનો મળ્યો રે સંબંધ ... ૭૪૩
એવી કુડી તે લાભને કાજ ... ૭૪૩
હરિ ભજતાં હનુ કોઈની લાજ ... ૭૪૩
ખેડ્યો રે રાત અધારી ... ૭૪૪
ઓધા નળને કહેતે ... ૭૪૪

અગ્રહાસ.

રામભક્તિનાં પદો.

પહેરે શ્રી દરારય લાજ ... ૭૪૫
શ્રી રામચંદ્ર પદ ભજ વેળા એક ... ૭૪૫
વાને રે હો વાને રે ... ૭૪૫

કાસીદાસ.

થાળનાં પદો.

કેદારો કહેતામાં હરિ... ... ૭૪૬
મારે ઘેરે આવો રે ... ૭૪૬

કાળિદાસ.

શિવશીલા ... ૭૪૮

કેવળરામ.

હરિ ભક્તિનાં પદો.

સખી જુનાવન મોઝાર ... ૭૫૦
હમેશી રે જમના આરે ... ૭૫૦
શ્રી કૃષ્ણનામ આધાર... ... ૭૫૦

કેશવદાસ.

હરિ ભક્તિનાં પદો.

સોનજા તે દેલ રે સુંદર પાળહું ... ૭૫૧
મોહી પ્રીતની નારી ... ૭૫૧
સખીશણુ આરા આવીએ રે... ... ૭૫૨

૧૧.

૪૯.

૫૬.

૫૯.

શુભાખપટ્ટી.

રામરાસ ખ્યાલા દે બરખર ... ૩૫૨

ગોરખનાથ.

પરચુરણ પદો.

દસ કુના મનો જગ વિના ... ૩૫૩

વિશ્વામુનરને મુનેરો ... ૩૫૩

છવરામ.

પરચુરણ પદો.

મેં વળકેરે વદાંતો ... ૩૫૪

વનુગોઃ રંગીલારે ... ૩૫૪

કેમ કરી જાઉં દે ... ૩૫૫

ઇંદ્રાવતી.

વેરાલ વર્ણન ... ૩૫૫

મુળજી.

પરચુરણ પદો.

આજ અનુપમ દાડો... ૩૫૬

જગજીવન.

પરચુરણ પદો.

તને મોશો દે નંદનો ... ૩૫૭

જમનાજીને કોરે દે, ... ૩૫૮

છવણદાસ.

પ્રભુ માર્દનાનાં પદો.

મદ્યુર શબ્દ મોરો બેઠા ... ૩૫૮

મદ્યુર સદાય કરોને એક... ૩૫૮

તમે સાચાના મંગાથી દે ... ૩૫૮

વારે વારે દુલ્હને શું કરું ... ૩૫૯

કર મન બાળનનો વેપાર ... ૩૬૦

દેવીદાસ.

હરિભજનનાં પદો.

તે દિનનો વિશ્વાસ... ૩૬૦

દશા આ ગી થઈ તારી ... ૩૬૧

ધર્મદાસ.

પરચુરણ પદો.

મોરલી વાગી અને રામ ... ૩૬૨

ધર્માનંદ.

પ્રભુ ભજનનાં પદો.

છબલી દરિ શુભ નવ ગાય ... ૩૬૨

ભૂંડી છે જાગતી બાજ ... ૩૬૨

બાઈ તમે બહુ જીવો... ૩૬૩

ગીખામજી અનર ધારી દે ... ૩૬૩

નરભેરામ.

હરિ ભજનનાં પદો.

લેને લેને લદાવ... ૩૬૩

શું દે મુતો તું તો માગીઆ ... ૩૬૪

મીઠવણી નારી મોરલીમાં ... ૩૬૪

જપ જપ જપ જિન્દાગી ... ૩૬૪

અખી શું દેયું વનુજીને જો... ૩૬૫

જવન ધન તારુ દે બોડાણા ... ૩૬૫

ઓરો ઓરો આવે દે... ૩૬૫

નાગર.

ગિરિધરનું પદ.

વદાલો પ્રેમને તે વરા ગાય ... ૩૬૬

નારણ.

હરિભજનનાં પદો.

માયા પાસે પડીઆ બુદ્ધન... ૩૬૬

વમે શ્રી હરિ સૌ ધરમાંડી... ૩૬૭

શુર દેવ કરું માગામ... ૩૬૭

શુર દેવ કહે કર પેર... ૩૬૮

નારણદાસ.

કૃષ્ણ કીર્તનનાં પદ.

તમે પ્રેમથી જો પ્રણવે બાઈ ... ૩૬૮

વૃહત્ કાવ્યદોહન.

ભાગ ૮ મો.

—સપ્તમ—

નરસિંહ મેહેતો.

પરચુટણ પદો.

પદ ૧ છંદ-રાગ મારુ.

કાલેહુંને કામણી રે નભણી, વાંસલડીમાંહે મહેલ્યા મંત્ર બણી. ટેક.
કામ કાજ વિસર્પી ધરનાં, હારે કેમ કરી રાખું ધીર;
અબળા ઉરપે આવી મહાલે, મુંદર સ્યામ શરીર. કાલે ૧
અનંગતણું દુઃખ કેમ સહેવાયે, વહાલો બ્યાંલગી નેણે તે દેખું;
નરસૈયાયે, સ્વામી જવ નવ જોવાયે, દુઃખતણું નહિ લેખું. કાલે ૨

પદ ૨ જું.

બાઈ વહાલાને વશ કીજે;
આવંતો હલવે ઉર રાખી, અધુર સુધારસ પીજે. બાઈ
આંગણુડે આવતો દેખી, મોતીયે થાક ભરાવું રે;
ભામણુડો લઈ બેઠું વહાલો, ઉરપર લઈ વધાવું રે. બાઈ
દુધ કઢી ને સાકર સરસું, વારે વાગે પાઉં રે;
નરસૈયાયા સ્વામીનું સુખ, તે જોઈ કેમ નહાઈ રે. બાઈ

પદ ૩ જું.

બાઈ મારું દુઃખતણું નવ લેખું;
શામળીયો મંદીરમાં આવે, નેણુ ભરી ભરી પેખું. બાઈ ૧
ક્ષણું આંગણે ક્ષણું મંદિરમાં માહાણ, ક્ષણું આણુ દાર
અગો અંગે અમી ઠરે, જો આવે પ્રાણુ આધાર. બાઈ ૨
નાના વિધનાં કુસુમ અનોપમ, પ્રેમલ પૂરણુ કહીજે,
ભણે નરસૈયો માનની વારી, વહાલે ઉરપર લીજે. બાઈ ૩

૫૬ ૪ થું.

અમારાં ઉપર ભાવ જણાવે, કહો સખી કવણુ વિચારો સજની. ૮૬.
 ચરણુ ચોહન ગત નવલા દિશે, તેણે મારું અંગ કસ્ટે વામ;
 મોહન મધૂકર મધૂરી વાશે, તેહે મારા જીવના વિશ્રામ રે, સજની ૧
 સખી મળીને પીયુ અવલોકે દરિ, પેખતાં મંદિર આગ્યા;
 નરસૈયાચો સ્વામી મનના મનોરથ, ધન ધન દ્વારકાં સયા રે, સજની ૨

૫૬ ૫ મું.

મીઠડા માણસને નવ ધીરીયે, તેનું કપટ કળ્યું નવ જાયે;
 મધૂરી વાણી મુખે મોરલા બોલે, વિષ દુળાહળ પાયે. ૧
 ક્ષણુ આગણુ ક્ષણુ મંદીરમાંહે, દોહલે ઉભા રેણી ગર્હ;
 આશાસજ્ઞ મનોરથ કરતા, કુસુમે રચી સેજ સુનીય રહી. ૨
 નારી નહોરા કરે, નાથ મન નવ ધરે, પરમ આનંદ થું પ્રેમવાધ્યે;
 નરસૈનો સ્વામી ભલે મળીયો, દુળાહળ* પ્રેમનો અંથ બાજ્યો. ૩

૫૬ ૬ ઠું.

મુંદરીના લુણુ ઉતારો રે સજની, પ્રીયા સંગ સંગરમીયા ધીરે ધીરે રજની.
 મુખ પરવેદ સોહે કણુ જુગતા, જણે શશી ઉપર ઢળીયા રે મુગતા. ૧
 નાશા વેશણુ અખળા ભૂષણુ ધરા છે, સાવધાન શામળીયાને અંગ રલા છે.
 મુગધા તારુણીમાં માન છંડાવી, સકળ મુંદરી માંહે ધણું રે લગવી. ૨
 સુરતસંપ્રામે પીયુ રમો વિધવીધી, કાક કલા સખીને કાં નવ સાંધી.
 હૂલધુ તરુણી કાંઈ નવિ જાણું, પ્રગટ લઈ મેં ઉરપે મારો વહાલો વશ આણું. ૩
 પ્રગટ લઈ તુજને કાક કળા શિખાવું, જીતી આવ જગદીશ મોતીયે વધાવું.
 એરે શામળીયો મારે વશ ચારો, એ રૂપ જુગો જુગ નરસૈયો ગારો. ૪

૫૬ ૭ મું.

ભાવે રે શામળીયો મુંદર, સેજડીએ રંગ શતો રે;
 રેણી રસમાં કૈવી લાગી, અધુર સુધારસ પાવો રે. ૧
 જો જો ભૂષણુ જહાંજહાં સોહે, તહાંતહાં લઈ હું ધરતી રે;
 ખટોળી ચોળી ઉરપર ચળકે, કે વહાલા શું રંગે રમતી રે. ૨
 સરવશ સોંપી શામળીયાને, આનંદે અનુભવીએ રે;
 નરસૈયાચો સ્વામી ભોગ ભોગવતાં, અંગે અમીરસ લરીયે રે. ૩

મોહી રહું મન મરકલડા દેખી, સન્મુખ ઉભી જોઈ રે;
 નેણે નેણુ ઝાકા ઝાકળું, તે મુખ કહોને કહું રે. ૨
 મંદીર દ્વારે ઉભી જોઈ, રખે કોઈ દુરિજન આવે રે;
 બણે નરસૈયા મારો મોહન, મહારા મનમાં ભાવે રે. ૩

પદ ૯ મું.

નંદકુંવર રહીઆજો સજની, માયલો પ્રાણુ આધાર રે;
 સુંદર વદન નિહાળી જોતાં, વારી વારંવાર રે. ૧
 ભાવતાં ભોજન ભાવ ધરીને, વહાલા કાજે કરીયે રે;
 જમજમ મોહનમુખમહિ મેહેલે, તેમતેમઅંગે દૂલીયે રે. ૨
 સુંદર પ્રેમલ પૂરણુ પેણું, વહાલાનું મુખ ભરીયે રે;
 બણે નરસૈયા મુખનાં મીઠાં, કરીને ઉરપર ધરીયે રે. ૩

પદ ૧૦ મું.

ધનધન દિવડા તહારી જોતે, હું વિલસું વહાલાની સાથ રે;
 સંગે રમતાં સખળ સુખ પામી, રંગે બીકું બાથ રે. ૧
 આનંદે મેં ઉરપર લીધો, બીજો અંગોઅંગે રે;
 કેલી રસ મહિ મનકું માણું, શામળીયાની સંગે રે. ૨
 હું વિલસું વહાલો ઉલટ આણે, વારુ તન મન પ્રાણુ રે;
 પ્રેમ ભરાણી પીંચુછ કેરે, ન જાણું ઉદયે ભાણુ રે. ૩
 મારો વહાલો વાહી વાત કરે, હેડે હરખ ન માય રે;
 બણે નરસૈયા નિશદિન જાણું, મહાલે મંદીર માંલ રે. ૪

પદ ૧૧ મું.

જાણ્યાજાણ્યા રે મીઠા બોલો બોલો, ધૂરતપણું મેં જાણ્યું નાથ;
 સેજ રચી રચી પંથ નિહાળું, રંગેરમી આભ્યા શોકને સાથ. ૧
 વહાલા ક્યમ વાત કરોછો, તો તમને શું કહીએ રે;
 તનને તાપ તો જાયે માહરો, સાંધકું લધને મલીયે રે. ૨
 તહારી પ્રીત વશી મહારા મનમાં, નેણે કરંતા હું આવી રે;*
 નરસૈયાઆ રવામીમાં નિદાઈને, રે મદન પધાવી રે.† ૩

પદ ૧૨ મું.

એકઠાંરહેવું નેએમનવક્ષીજીએ, પ્રીતીની રીતતેએમનવહોય;
 ઉરપરલીજીએ પ્રેમરસ પીજીએ, રીઝીએ તો વહાલા મન મોલ. ૧
 વદન નિહાળતાં મોહી રહી મરકલે, જોજન ઉલટું રહું નવ જાય;
 પ્રગટ પયોધર ભેટ ભાવે કરું, આવોજી બીડી રહું રહીયા માંહ. ૨

* રા. રા. તનસુખરામ મન:સુખરામ ત્રિપાડીની પ્રતમાં 'તિણે કરી હું આભ્યા રે,' એવો

† એ જ પ્રતમાં 'નરસૈયાઓ રવામી માન દઈ દઈને, મંદિરમાં પધરાયો રે,' એવો પાઠ

શામળા સર્વસ સૌંધું તુહને, આવ અળગો અંગ આપું રમતાં;
નરસૈયાયા સ્વામી માન દઈ દઈને, મંદિરમાં પધારવું મનગમતાં. ૭

૫૬ ૧૩ મું.

સહીયર મારી હું નાનકડી કેમ કરી જાઉં, હુંને શોકકડી સંતાપેં રે;
હું સાચો ઉત્તર આપે, * સામુ સસરો અણુધટ બોલે;
દેવરીયો ખવરાવે રે શેને જાન્યેં રે. ૧
તેવતેવડી મળી સૈયર પૂછે, તમે સાસરડે રો ન જાઓ રે;
નાનુસિયાથું નેહ ધરીને, પછે ઢોલદદામા મા વાહો રે. ૨
પ્રથમ સમાગમ સંગ નવ જાણું, સેજે જાતી લાજું રે;
નરસૈયાયા સ્વામી મિશે મળે તો, † મદનતણાં દૂદલડું લાંજું રે. ૩

૫૬ ૧૪ મું.

જુહડા બોલા જાદવા ધૂરત, હવારે નહિ માનું તમારા બોલડા; ‡
વાચ્યા દઈ તું ગયો રે વાહી, નિરગુણુ ગોરીના હો નિહારડા. ૧
જુહડા માણસને નવ મલીયે, તે તણું કશું ન મનાયે;
મધૂરી વાણી મુખ મોરલા બોલે, પછે હાલાહલ સર્વ પાયે. ૨
નાથ નહોરા કરે, નાર અંત નવ ધરે, પરમાનંદશું પ્રેમ લાગે;
ભણે નરસૈયો, ધણા રે દિવસનો, આવાગમન તણો રે ફેરો ભાગે. ૩

૫૬ ૧૫ મું.

મીઠું મુખ મહારા મોહન કરું, જોતી તુમ ન થાઉં રે;
મંદિર માંહે મહાલે મહારો વહાલો, ભામણુડે હું જાઉં રે; ૧
મોતીએ ચોક પુરાવું પ્રેમે, હું માતી મંગળા માઉં રે;
મરઠલડે વહાલો સામુ જુએ, પૂલી અંગ ન માઉં રે. ૨
સેજ સમારુ નાના વિધની, સોહંતો શયુગાર રે;
નરસૈયાયા સ્વામી ઉરપર રાખી, રંગ ભરી કરું વિહાર રે. ૩

૫૬ ૧૬ મું.

મીઠડા બોલ્યા મોહનજી, કાણું અલગા ન થાશે રે;
આપણુ બેઉ રંગ ભરી રમીએ, પરધેર તમે નવ જાસો રે. ૧
ચાંદલીયા તને વિનવું રે, ધીર યર્ધન રહેજે રે;
મનતણા મનોરથ પૂરવા, શામળીયો આચ્યો સેજે રે. ૨

* આ અર્થુ રા. રા. તનસુખરામની પ્રતમાં નથી. † એજ પ્રતમાં 'દેવરીયો' હુ.ખ આપે રે, 'સહીયરો' એવા પાઠ છે. ‡ એ જ પ્રતમાં 'નરસૈયાયો સ્વામી વરા હોય તો' એવા પાઠ છે.
§ પાઠ. 'દલ.' ¶ પાઠ રા. તનસુખરામની પ્રતમાં, "હું નવ માલ તારો બોલ; વાચ્યા દેઈ વહી ગયો રે, આને નિરગુણુ મારો નહોર."

નહ જડ લાગી રંગભરી રેણી, હું મહારો પીયુ પામી રે;
રાત દિવસ નહિ મેલુ અળગો, નરસૈયાઓ સ્વામી રે. ૩

પદ ૧૭ મું—રાગ કેદારો.

પાછલી રાતનાં નેણુ નિદ્રાલવાં, મહારે ઘેર આવ્યા ગ્રાણુ નાથ;
સોળ સણુગાર સજી સનમુખ રહી ઉભી, ભાવશું ભૂંડે બીડી ખાથ. ૧

મેન* નિરમળ પ્રગટ કર દિવડા, પાપ લાગી તુને માન માણું;
કોટી ક્ષત્રાંડનો નાથ રંગે રમે, પૂરવ જન્મેનું પુન્ય જનું. ૨

કોટે દાર પિતામ્હર પથવટ સોહતી, નિરખતાંને મહારું મન મોથું;
મુખ ઉપર શ્રમજળના મોતી, સનમુખ યધન સામુ જોયુ. ૩

જેહનું ધ્યાન ધરે ક્ષત્રાદિક, તે વહાલો મારા રંગે રાતો;
નરસૈયા સ્વામી આટલી કરું વિનતી, રખે આ મંદિરથી તુરિ જતો. ૪

પદ ૧૮ મું.

રૂમઝુમકાર કરંતી ચાલી, નારી ગોકુળની પાણીઆરી રે;
નંદના નંદશું કરંતી મરકલડો, શિર ભયોં ઘડુલો ને કંડભારી રે. ૧

ચોળા ચરણા ચંપક વરણાં, યોદ્ધાણાં ધરીયાં લાલ રે;
હસતી પરપરે દે તાલી, મોહ ઉપજવે મદનગોપાળ રે. ૨

અંતક્ષથી ઈદ્રાદિક દેખે જાયે, ધન ધન આહિરડાં અવતાર રે;
ભણે નરસૈયા ધન મજનારી, ક્ષણું ક્ષણું દેખે મદન ગોપાળ રે.† ૩

પદ ૧૯ મું.

વટલ્યો નાગર નરસૈયો રે, યોદ્ધાં આહીરું ખાંધું રે;
અવર રસ સધળો દોળીને મહેલ્યો, અમૃત કચોલુ લીધું રે. ૧

ખાંધે કામળી ને હાથે લાકડી, ગૌચારવા જાયે રે;
નરસૈયાને સાથે તેડીને, કરમલડો દહી ખાયે રે. ૨

ધેન ચરાવીને ઘેર આવીયો, ભાભીએ મહેલું દીધું રે;
ભણે નરસૈયો એ ગોરાણી, સકળ કારજ સીધું રે. ૩

ચૈઠ સામળથઈ હુંડી સ્ત્રીકારી, ને પૂતવીવાહ લલી ભાતકાપી રે;
મામેરું પૂરું તેઘસ પૂતીતણું, શ્રીદામોદર રાવજીદાર દીધો રે. ૪

ધન્ય તે જંતુ જે ભૂતળ અવતરી, શ્રીકૃષ્ણ ચરણશું પ્રીત જોડી રે;
નરસૈયા સ્વામી ભક્તને વસ સદા, ભક્ત આધીન રહે પાણુ જોડી રે. ૫

પદ ૨૦ મું.

જે કુળ હરિની ભક્તિ ન સાંધી, તે અપરાધી જીવ કયા રે;
ભૂતળ ભાર જોડે સજ સરખા. જીવતડાં નર નરક વસા રે.† ૧

* હિવાની જ્યોત † પાઠ. 'દાણુ દાણુ દેખે જાય ભાગ રે' ‡ પાઠ. ૨૮ વનમુખસામની મગ.
જેણે જોડું આહીરનું ૦ † પાઠ. 'જીવતા નર નરક વસા રે'

જે જન દરિને રંગે ચતા, લેરો દરિનું નામ રે;
 સકળ પન્નરથ હોય તેને, પામે વૈકુંઠ ઠામ રે. ૨
 કૃષ્ણ તણ ભજે જૂઝરને, લપટ લોલ વિસારી રે;
 પુરણ રૂપ પુરથોત્તમ પામે, ધન તે નરને નારી રે. ૩
 મનનો મેલ તણ મલપાતા, કૃષ્ણતણો રસ માણે રે;
 ભણે નરસૈયો જુલાં દીડે, કૃષ્ણ વના અવર જાણે રે ૪

પદ ૨૧ મું.

ગાજે ગગન ધરા અતિ કુજે, પડછદે પર્વત પડિયા રે,
 દિરણકમ્પુ રિપુને રે વિગરવા, શ્રીનૃસિંહજી દાયે ચઢીઆરે. ૧
 ભક્ત તણાંદુ.ખદન કરવા, સધાસમે નુંઆ સ્થલ દોટા રે,
 ઉગારુ વન દાં પ્રગટયું પગેદુ, ચલ શાડીને દરિદિધી દોટા રે. ૨
 વદન વિકાસ હાસ જગાઈ, સિંહ સ્વરૂપે કીધા સાદ રે;
 દહો દિશ દિગપાલ ડોલિયા, મહિયે* મૂડી મગ્નદ રે. ૩
 ડાઠ કંકડે દુરજન ઉપર, નેત્રે જરો પાવક પરજલે રે,
 સોળે સાંધા કીધા લુગવા, આંતરમાયા લઈ કંઠ ધાલે રે. ૪
 અમર કોટી તેનિશાં મયા તાંહ, જાણું કરશે કલપાંત રે,
 વિકટ રૂપ સતો કો કરી કપટ, કમયા દેવી કપાંત રે. ૫
 કેશવ કોધ મુકો કરણી કરી, પ્રદેવાદ જનને લાગો પાય રે;
 નરસૈયાયા સ્વામી શ્રીનૃસિંહ રૂપ, સમાયુ ત્રિજુવન માય રે. ૬

પદ ૨૨ મું.

મ કરીશઆવજે દેશુ ગાલ, કહોની કહાનજી એ ક્યાંનીઆલ;
 પણ વાહલા એ વણ ચલાવો, ધાઈ ધાઈ ચુંબન દેરે ગાલ. ૧
 દહીઆં મહીઆં વેચીને જીવુ, દીકડે મારગ જાઈ રે;
 થાયે અમુરુ ને સર ચડે માથે, પુલડાં જેમ કરમાઈ રે. ૨
 ઘેર બેઠા કર કસને ન આપુ, આગ કહેને નવ દાણુ રે;
 કરશુ રાવ જરોદા આગળ, તમારે કુંવરે અનાડી લાણુ રે. ૩
 હું ગુર્જર રાયાની નોંધડી, મહારુ નામ ધનાઈ રે,
 * * * * * ૪
 અમારી જાત આહીરડાં, હાવા કાં જાલો હાય રે;
 નરસૈયાયા સ્વામી હવે મહેલો, જાયે અમારો સહીયરસાય રે. ૫

પદ ૨૩ મું.

મહારા આગણીએ વાયસ બોલે, કોણુ પેરોણો આવે આજ;
 એમ કરતાં નદ નંદન પધાર્યાં, દીધુ આર્વિગન લોપી લાજ. ૧

પાટ બેસારીને પાથ પંખાણું, મોતીએ ભરી વધાવું યાજ;
ચુઆ ચંદન ઉગત કરીને, કંઠે આરોપું મુક્તા માળ. ૨
નાના શાક પાક આરોગાવું, કર વૈંઞ્યે લઈ દોળું વાય;
કર્પૂર વાશિત બિડલા કીધલા, મુખમાં તેને મહેલું જાદવરાય. ૩
શા શણગાર કરું સંગે રે રમતાં, ગમતાં આલિંગન લઉં રે સાય;
નરસૈયાયા સ્વામી કહું તમને, અમે અખળા તમે વૈકુંઠ નાય. ૪

૫૬ ૨૪ મું.

શાને કાળે શણગાર ન રાખું, જો સુંદીર વર પામી રે;
માન તણને માણું મોહન, મેહ વેદના વામી રે. ૧
હાસ કરીને વહાલે વહાલે, કંઠે બાહુડલી વાળીરે;
અધુર સુધારસ પાન કરી હુને, કામ આતુરતાથી ટાળી રે. ૨
આટલા દાંડા છાની હુતી, પીઉં પ્રમદ કીધી રે;
ભણે નરસૈયો મુખની સીમા, વહાલે ઉરપર લીધી રે. ૩

૫૬ ૨૫ મું.

સરવસ સાંપી શામળીયાને, હું હીડું મલપંતી રે;
રાતદિવસ નહિ મહેલું અજગો, ભાવ ધરી શુભગાતી રે. ૧
જોખન મારું જતન કરી રાખું, એ સુંદરવરને કાળે રે;
તો પાતળીઓ પ્રેમ ધરીને, સાંધડું લેતો સેજે રે. ૨
મન ગમતો મેં મચકા કીધો, દીવડીઓ અજવાળી રે;
નરસૈયાયા સ્વામી શું રમતાં, મેહેલ્યો શણગટ ટાળી રે. ૩

૫૬ ૨૬ મું.

સાસરીયામાં સાદ પડાવી, મલપતડી પીઉં મહાલું રે;
કંઠે વિલાગી કાઢનજીશું, હું રહી રહી વદન નિહાળું રે. ૧
મહારું મન તો માતું હરિશું, લટકતો ઘેર આવે રે;
ધસમસતી જોવાને જાઉં, મહારું ઉર સોહાવે રે. ૨
આણનાયશું પ્રેમ ધરીને, સુંદર સહેજે સોહાવું રે;
નરસૈયાયા સ્વામી શું રમવા, રંમનુમ કરતી આવું રે. ૩

૫૬ ૨૭ મું—રાગ કેદારો.

મોર મુગટ શિર શામળા શોભીતો, ઝલકંતીરાખડી સ્યામ સોહે;
કર ઉપર કર કૃષ્ણ કામા તણો, નાયતાં નાયતાં મન મોહે. ૧
પીતપટ પાતલો નિલપટ સુંદરી, નેહ જડ ઝીલતાં નાય નારી;
કાજવાળ્યો કટી, હાર ઉર લેહેકતા, સચલ સ્યામા હરિ દેર ભમરી. ૨
દેર આલિંગન અંગના અંગશું, નાયને બીડી અખળા બાળી;
ભણે નરસૈયો પીરજ શિર ધરું, કૃષ્ણ કામા રમણ હરખું નેહાલી. ૩

પદ ૨૮ મું-રાગ સામેરી.

રાસ રમણ કરે કામની, ક્રીડા કૃષ્ણને સંગ;	
શરદની રેણુ સોહામણી, મચ્છો મેલા રંગ.	રાસ૦
મુંદરી સર્વ ટોળે મળી, આલ્યાં જુમનાને તીર;	
ઉલટ અંગે સમારીઆ, પહેત્યાં નૌતમ ચીર.	રાસ૦
ચૂકાકાર ચતુરા ચર્ષ, ફરતા ફરતી નાર;	
મોર મુગટ મસ્તક ધરી, મધ્ય સોહે મુરાર.	રાસ૦
કાછી કાછની કામની, ઊર લહેકતા હાર;	
પીત પટોલાં બાંધીયાં, સજ્યા શકલ શણુગાર.	રાસ૦
માનની મલી મંડળ રમ્મો, રમતાં રંગ વિલાસ;	
શરદ રેણુ સોહામણી, પુરણુકલા પ્રકાશ.	રાસ૦
ધણાં ધણાં હંમ હંમ કરે, વાજે ચરણનાં પ્રહાર;	
નારદ કરે નાદ નેહશુ, ચૈ રણો ચૈકાર.	રાસ૦
પરસપર શબ્દ શુણે નહી, ગાય નૌતમ ગીત;	
રાગ માલવ આલાપીયો, કરે ગોપિકા પ્રીત.	રાસ૦
રમતાં રમતાં રંગશું, વાધ્યો પરમ ઉલાસ,	
સ્થંભિ રણો શરદચંદ્રમા, રેણી ચર્ષ પટ સાસ.	રાસ૦
ધ્વજાદિક આદે દેવતા, લીલા જોયે નાથ;	
બાહ્યાંગી બામની રમે, કેલી કૃષ્ણને સાથ.	રાસ૦
કેટીક કલ્પ વહી ગયા, નાવે મુનીને ધ્યાન;	
નરસૈયાયા સ્વામી પ્રમદીયા, પુરણુ શ્રીભગવાન.	રાસ૦

પદ ૨૯ મું.

શશિપર ઉદીયો રે, બંધૂક કુસુમચે રંગ;*†	
મહાવો મન રીજ્યા રે, નિરખીને સંધા અંગ.	શશિ૦ ૧
રજની રસાલી રે, વિકસિત બાર અદાગ;	
હરિ મન મધુકર પુલ્યા પુલજોઈને, ચંચલ કરે ચુંગર.	શશિ૦ ૨
પટરતુ સેવતી રે એકમને, તેણી વેલ રંગરેલ;	
શામલિયાને સુખ દેવાને, માંહોમાંહિ મેલ.	શશિ૦ ૩
મુંદરી આવીઓ રે, શિશ અનંગ ધરી ઉપદેશ;	
જોઈ સહુને સાન કરી, નવ જોજન નવ વેશ.	શશિ૦ ૪
વિહવલ વિનતા રે, ધીરજ છાંડું અંગ;	
ન્યૂનાધિક શણુગાર ઓપતારે,† અંતર લહે તુરંગ.	શશિ૦ ૫

* રા. તનસુખરામની મત. “બંધૂક કુસુમચ રંગ.” † પાઠ. “શણુગાર શોભતા રે.”

સુંદરી ચાલીયો રે, જેમ મલિયાયલ લહેર;	શશિ૦	૬
જૂપણ મણિ મસ્તક સ્યામરે, સુંદર લોચન મહીયેર.		
જોઈને સુર થયો રે, મન વાધ્યો અભિમાન;	શશિ૦	૭
હું સંરખી નહિ કોયરે, ઘઘાડે બોલતો નિશાન.		
નારી વીને કરે રે, વહાલાયે વાહલપ બેસ;	શશિ૦	૮
નહિ કોઈ ધર્મ રહ્યો રે, સ્ત્રિનો અબજાને લવલેસ.		
ત્યાં હરિ રીઝ્યા રે, તતક્ષણ ઝાકમઝોળ;	શશિ૦	૯
અધુરપાન કુચ મંડલ પરશી રે, અંતરલહેર સલોલ.		
માનનિને માન ધણું રે, શોભા અધિક અપાર;	શશિ૦	૧૦
અસ્ત્રીનાં લોચન હૃદયામાં લિધારે, અંતર્ધાન વિચાર.		
નારી વિલાપ કરે રે, માથે ગુણુ ગોવિંદ;	શશિ૦	૧૧
ચરિત્ર ચતુર્ભુજ ધર્યાં ભામિની રે, જેમ મધુકર ખીચ અરવિંદ.		
ત્યાં હરિ પ્રગટ્યારે, શ્રી કૃષ્ણજી હાસ્ય વિલાસ;	શશિ૦	૧૨
જે સુખ ભોગવીયું તેણી વેળા રે, તે સમ ત્યાં નહિ રાસ.		
નારી પ્રભ કથો રે, જુગતાજુગત સન્માન;	શશિ૦	૧૩
કામનીએ હરિ પ્રસન્ન થઇ રે, લીલા અવિચલ દાન.		
મંડલ મધ્ય આત્મા રે, પોતે થયા રૂપ અનેક;	શશિ૦	૧૪
રૂપરૂપ પ્રતિ રંભણુ કરે રે, મધ્ય જુગલ વ્યતિરેક.		
શી કહું શોભા રે, નાચે અબલા વેલી;	શશિ૦	૧૫
વાગ્દેવો અનેક વાગ્દે, રસ માધુરી હેલી.		
સ્વર વિવિધ રંગ રેદ્યા રે, જગત લોપાણું મોહી;	શશિ૦	૧૬
વાધ્યો લહેરે તુરંગ રે, પ્રેમ અધિકડો જોઈ.		
પુષ્પવૃષ્ટિ હુંદળી સુર મુનિ કરે રે, ડીંગ થયો અનંગ;		
* * * * *		
તારુણી જાતીરે રે, લીલા વિવિધ વિનાદ;	શશિ૦	૧૭
જળ સુગંધ છાટિ માહોમાહિ રે, અંતર્ભાવ આપાદ.		
ચોડું ધણું કહું રે, મન કરવો વિચરા;	શશિ૦	૧૮
નહિ એકલો નરસૈયો રે, જોઈને રૂદિયા નંદકુમાર.		

[નરસિંહ મહેતા કૃત કાવ્યસંગ્રહમાંથી.]

શા મ ળ ભ ટ.

શ્રી શિવપુરાણ.*

અધ્યાય ૧ લો.

દોહરા.

શ્રી પતિ ગણપતિને નમુ, દિનપતિ નિશિપતિ જેહ,	૧
ગિરિગપતિ સુરપતિ સ્વયે, રિધિપતિ નિધિપતિ નેહ.	
સ્વામિ કાર્તિકે સ્વયે નમુ, પુણ્ય શ્રી પરબ્રહ્મ;	૨
બ્રહ્મોત્તરખંડે કથા, ધારુ રૂડે મમ.	
આરાધુ અન્નપૂરણા, કાશિપુર ધૂડ ધીસ,	૩
વિશ્વનાથજી વર્ણવું, આઘ નિરજન ઈસ.	
જન્મ મરણ શિવને નહિ, અંત નહિ અવતાર;	૪
કુડ કપટ કાંઈ નહિ મળે, દિવ્ય પદનો દાતાર.	
પગ જેના પાતાળમાં, શોભે બ્રહ્મડે. શિશ;	૫
ત્રિગુણાતિત કહાવે સદા, ધર્મ ધુરધર ધીસ.	
શક્તિ યુક્ત શિવજી સ્વયે, બ્રહ્માંડ બહ્યાં ગુણ ધાટ;	૬
કોટિ બ્રહ્માંડ કર્તા કરણ, વેદ વદે વૈરાટ.	
નિર્ગુણ સગુણ નરનારિમાં, ત્રિગુણ તત્ત્વનું તત્ત્વ;	૭
જણે વીરલા જોગિયો, સત્ય રૂપનું સત્ત્વ.†	
જગત પાવિત્રી જગત જશા, મંદાકિની મહિમા જોય;	૮
શિર ધર્મા તે શિવજીએ, પરમાણ્વત્ હોય.	
મંડાળ મંમાયા મદત, મહા શક્તિ શિવ સંગ;	૯
કોટી બ્રહ્માંડ નિમેષ નિધ, ઈસ તણી અર્ધાંગ.	
બ્રહ્મ વિદ્યા આપી બ્રહ્મને, સુરપતિ કીધો શક;	૧૦
પરબ્રહ્મ જહાં પ્રસન્ન થયા, તવ ચતુરજૂજ ને ચક્ર.	
દેવ સર્વે ઉદ્ધિધિ મથ્યો, જડ્યુ તેમાંથી ઝેર;	૧૧
પ્રલય થતી પૃથ્વી રખી, માંદેવનિ તહાં મેંદ.	
શત કલ્પ શારદ સ્તવે, સદસ્ય ક્ષણાએ શેષ,	૧૨
નિગમ નેતિ નેતિ કહે, લહે ન લક્ષણ લેય.	

* પ્રત ૨ નો માઠ. "અય સામજભદ્ર કૃત બ્રહ્મોત્તરખંડેશિવપુરાણ" † પ્રત ૨. "શિવસ્વપ
ઈશનું સત્ત્વ" પ્રત ૩. "શિવ સ્વામીનુ સત્ત્વ"

સનકાદિક ૫રે શૌધતા, બ્રહ્મા ભણે નીત બેદ;
વિષ્ણુ વખાણે વિધ વિધે, વર્ણી ચાક્યા વેદ.

૧૩

છર્યો.

ગમનન ગુણ ગાઉ, ચાહું ચતુરાનન ચિતે,
દશાનન હનનનું ધ્યાન, પંચાનન પૂજું પ્રિતે,
અમનન આરાધ્ય, અજ્ઞાનન જે આરુદે,
પદાનન કેરી સેવ, સહસ્રાનન પરાક્રમ પ્રોદે;
સહસ્ર શિર સુખ દેખણી,* સહસ્ર ધારા જુગતે ઝરે;
સમરત દેવ સામળ ભણે, કરુણાનિધિ કૃપા કરે.†

૧૪

દોહરા.

સાર કરો શ્રી સારદા, કલ્યાણ કરો કિરતાર;
દોશ ભરો કુબેરજી, દિવ્ય પદવી દાતાર. ૧૫
શ્રીગોપ માળવી વિપ્ર શુભ, વિદ્યેશ્વરનો† તન;
ઉપાસક અખાતણો, મહારદ્ર ઉપર મન. ૧૬
ધ્મિરની ઇચ્છા થકી, પૂર્ણશક્તિ પરતાપ;
વિશ્વભર (નું) વર્ણન કરું, છએ શાસ્ત્રમાં છાપ. ૧૭
શિવપૂજન મહિમા ધણો, શિવ પૂજનનું પુણ્ય;
કહું કથા સંક્ષેપમાં, નેક રહે નહિ નૂન્ય. ૧૮
મત વિવેક શિવરાત્રિનું, મહાદેવતણા જે મંત્ર;
પુણ્ય કહું તે પ્રાકૃતે, તોણ કરીને તંત્ર. ૧૯
પાઠ પદ્ધત પૂજન વિધિ, કહું અધ્યાય વિરામ;
શિવ શિવ કહેતા ઉધરે, નિર્મળ જેનું નામ. ૨૦
ઈકાંતર શત કવિ તર્પા, ચારુ શિવ ચરિત્ર;
સાલગતાં સુખ ઉપજે, પૂછે પ્રશ્ન પવિત્ર. ૨૧
ધન્ય અવતાર જે સાંભળે, ધન્ય જે પૂછે વાત;
ધન્ય અવતાર શિવ શિવ કહે, ધન્ય જનનિનેતાત. ૨૨

છર્યો.

શોષ લહે નહિ લેશ, બ્રહ્માદિક હીડે ભમતા,
વેદ ન જાણે બેદ, નારદાદિક નિત નિત નમતા;
આજગ કરે અતિ ઈર્દ્ર, ચંદ્ર રવિ ચિત્તમાં ચાહે,
સનકાદિક ને સિદ્ધ, ધ્યાન શિવજીને ધ્યાયે;

* પ્રત ૨ “સુખદેવના” † પ્રત ૨ “કરુણા કરે” ‡ “વિદેશ્વરનો તન” એવો પાઠ અક અપૂર્ણ પ્રતમાં છે.

શા મ ળ ભ કૃ.

શ્રી શિવપુરાણ.[†]

અધ્યાય ૧ લો.

દોહરા.

શ્રી પતિ ગણપતિને નમુ, દિનપતિ નિશિપતિ જેહ;	
ગિરિજપતિ સુરપતિ સ્વયે, રિધિપતિ નિધિપતિ નેહ.	૧
સ્વામિ કાર્તિક સ્વયે નમુ, પુણ્ય શ્રી પરબ્રહ્મ;	
બ્રહ્મોત્તરખંડે કથા, ધારે રૂડો ધ્રમ.	૨
આરાધ્ય અન્નપૂરણા, કાશિપુર ધૂડ ધીરા;	
વિશ્વનાથજી વર્ણ્યું, આદ્ય નિરંજન ઇશ.	૩
જન્મ મરણ શિવને નહિ, અંત નહિ અવતાર;	
કુડ કપટ કાંઈ નહિ મળે, દિવ્ય પદનો દતાર.	૪
પગ જેના પાતાળમાં, શોભે બ્રહ્માંડે. શિશ;	
ત્રિગુણાતિત કહાવે સદા, ધર્મે દુરંધર ધીરા.	૫
શક્તિ યુક્ત શિવજી સ્વયે, બ્રહ્માંડ ધણી ગુણુ ધાટ;	
કોટિ બ્રહ્માંડ કર્તા કરણુ, વેદ વદે વૈરાટ.	૬
નિર્ગુણ સગુણ નરનારિમાં, ત્રિગુણુ તત્ત્વનું તત્ત્વ;	
જાણે વીરલા જોગિયો, સત્ય રૂપનું સત્ત્વ. [*]	૭
જગત પાવિની જગત જશા, મંદાકિની મદિમા જોય;	
શિર ધર્યાં તે શિવજીએ, પરમાણુવત્ હોય.	૮
મંડાણ મંમાયા મહત્, મહા શક્તિ શિવ સંગ;	
દોટી બ્રહ્માંડ નિમેષ નિધ, ઇશ તણી અર્ધાંગ.	૯
બ્રહ્મ વિદ્યા આપી બ્રહ્મને, સુરપતિ કીધા શક;	
પરબ્રહ્મ જ્યાં પ્રસન્ન થયા, તવ ચતુરબૂજ ને ચક્ર.	૧૦
દેવ સર્વે ઉદ્ધિધિ મથ્યો, જડ્યું તેમાંથી ઝેર;	
પ્રલય થતી પૃથ્વી રખી, માદેવનિ ત્યાં મે'ર.	૧૧
સત કલ્પ શારદ સ્તવે, સહસ્ર કૃણાએ શેષ;	
નિગમ નેતિ નેતિ કહે, લહે ન લક્ષણુ લેશ.	૧૨

* પ્રત ૨ નો પાઠ. "અથ સામળભટ્ટ કૃત બ્રહ્મોત્તરખંડેશિવપુરાણ" † પ્રત ૨. "શિવસ્વ
ઈશનું સત્ત્વ." પ્રત ૩. "શિવ સ્વામીનું સત્ત્વ."

સનકાદિક પ્રેરે શોધતા, અહ્યા ભણે નીત ભેદ;
વિધણુ વખાણે વિધ વિધે, વર્ણી આક્યા વેદ.

૧૩

છરેપો.

ગગનન ગુણ ગાઉ, ચાહું ચતુરાનન ચિતે;
દશાનન હનનનું ધ્યાન, પંચાનન પૂર્ણ પ્રિતે;
અગ્નનન આરાધ્ય, અષ્ટાનન જે આરુદે;
વશાનન કેરી સેવ, સહસાનન પરાક્રમ પ્રાદે;
સહસ્ર શિર સુખ દેવણી,* સહસ્ર ધારા જુગતે ઝરે;
સમસ્ત દેવ સામળ ભણે, કરુણાનિધિ કૃપા કરે.†

૧૪

દોહરા.

સાર કરો શ્રી શારદા, કલ્યાણ કરો કિરતાર;
કાશ ભરો કુમ્ભેરજી, દિવ્ય પદવી દાતાર. ૧૫
શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, વિશ્વેશ્વરનો તંન;
ઉપાસકે અખાતણો, મહારદ્ર ઉપર મન. ૧૬
ઈશ્વરની ઇચ્છા થકી, પૂર્ણરાકિત પરતાપ;
વિશ્વંભર (નું) વર્ણન કરું, છએ શાસ્ત્રમાં છાપ. ૧૭
શિવપૂજન મહિમા ધણો, શિવ પૂજનનું પુણ્ય;
કહું કથા સંક્ષેપમાં, નેક રહે નહિ નૂન્ય. ૧૮
મત વિવેક શિવરાત્રિનું, મહાદેવતણા જે મંત્ર;
પુણ્ય કહું તે પ્રાકૃતે, તોલક કરીને તંત્ર. ૧૯
પાઠ પદ્ધત પૂજન વિધિ, કહું અધ્યાય વિરામ;
શિવ શિવ કહેતાં ઉધરે, નિર્મળ જેનું નામ. ૨૦
ઈકાતર શત કવિ તર્પા, ચારુ શિવ ચરિત્ર;
સાંભળતાં સુખ ઉપજે, પૂછે પ્રશ્ન પવિત્ર. ૨૧
ધન્ય અવતાર જે સાંભળે, ધન્ય જે પૂછે વાત;
ધન્ય અવતાર શિવ શિવ કહે, ધન્ય જનનિનેતાત. ૨૨

છરેપો.

શેષ લહે નહિ લેરા, અહ્યાદિક હાડિ ભમતા,
વેદ ન જાણે ભેદ, નારદાદિક નિત નિત નમતા;
આળગ કરે અતિ ઈર્દ્ર, ચંદ્ર સવિ ચિતમાં ચાહે,
સનકાદિક ને સિદ્ધ, ધ્યાન શિવજીને ધ્યાયે;

* પ્રત ૨. "સુખદેવનાં." † પ્રત ૨. "કરુણા કરે." ‡ "વિદેશ્વરનો તંન" એવો પાઠ અક અપૂર્ણ પ્રતમાં છે.

બ્યાસ વસિષ્ઠ વૈકુંઠપતિ, ચક્રિત કૃપા શેષ સદા;
 શામળ શિવ મહિમા તણો, લેસ* ન જાણે કો કદા. ૧
 કરે કનનલ ગિરિ રાજ, ઘોળે શુભ સિંધુ પાત્રે,
 વનરપતિ ભાર અદાર, લેખણો જોયણુ જાત્રે;
 પૃથ્વી કોડ પંચાસ, કાગદ શુભ તેનો કીજે,
 ભારતી ભાગ્ય મુભાગ્ય, લાપક લખનારો લીજે;
 લક્ષ કંપ મુધી એહ લખે, અદ્વૈતશ આઠે જામનો;
 શામળ શિવ મહિમા વિશે, નિમેષ પાર નહિ નામનો. ૨

દોહરા.

શિવ મહિમા જે સાંભળે, મહાદેવ પર રાખે મન;
 લક્ષ ચોરાશી ફેરો ટળે, અવતાર તેનો ધન. ૩

છરપો.

એકતાણું ધર ખ્યાન, તેજ જેનું તનુ તહારે,
 ત્રણ તણી શુભ સેવ, વમે મુખ ચીદે ચારે;
 પાંચ તણો પરતાપ, હય નિત્ય પૂજે છાપે,
 સાત સમી લક્ષ લહેર, આઠ વસો ઘેર આપે;
 નવ નવા નીત ભોગવે, દશે દેહ* રક્ષા કરે;
 શામળ શિવ મહિમા મુણે, લક્ષ લક્ષમી અભરે ભરે. ૧

દોહરા.

શિવ મહિમા કહેવા તણો, સમર્થ નહિ નર કોય;
 મદ મતિ હું માનવી, છવ થઈ શિવને જોય. ૨૩
 લક્ષ મુઝામાં મુઠ્ઠી, સાગરમાં શુક ચાંચ;
 અક્ષ ન ચાલે એ વિધિ, શાસ્ત્ર સાખ દે સાચ. ૨૪
 જેમાં શુદ્ધિ જેટલી, જેમાં જે વિદ્યાપ;
 તે શુભ ગાયે તેટલા, મતિ દે શારદ માપ. ૨૫
 કિંકર સૌ કવિ જન તણો, કરવું મોટું કાજ;
 શિવ મહિમા શામળ ભણે, લક્ષિમવર રાખે લાજ. ૨૬

ચોપાઈ.

રૂડા સહસ્ર અઠ્યાશી રૂખિ, સન્ધશીળ સત્યવાદી મુખી;
 તરતિજ ત્રટ ત્રવેણી તીર, શીળ સત્વાદિ શુદ્ધ શરીર. ૨૭
 બ્યાસ વાલ્મિક વસિષ્ઠ વામદેવ, ગર્ગ્યાચાર્ય ગૌતમ ગાંગેવ;
 માર્કંડેશ્વર મોટા મુનિ, વેદાબ્યાસ ધારે જે ધુનિ. ૨૮

- સનક સનકાદિક શુક ને સૂર, અગીરા અત્રિ પુણ્ય પૂર,
ગુરુ બ્રહ્મ કસ્યપ કુળ શુદ્ધ, બોહો પ્રાક્રમ શુદ્ધસાગર શુદ્ધ ૨૯
- ધુત્રપાની કો ધારે ધીર, નિર્મળ કોયક સેવે નીર,
કો આવત અમિહોત્તરી, કો પડિત કો પ્રત્નોતરી ૩૦
- કો આગમ વાણી વેદિયા, કો બ્રહ્મ વિદ્યાના ભેદિયા,
કોયક ઉચા રાખે હાથ, શાળિગ્રામ સેવે શિવ સાથ ૩૧
- કો બ્રહ્માની ભાવે ભક્ત્ય, સેવે કોયક સાચી શક્ત્ય,
કોયક જપ તપ કોયક નેમ, પચાત્રિ સાધે કોયક પ્રેમ ૩૨
- પગ ઉચા ને હેઠા શિશ, આરાધે કો ઉમા ઇશિ,
કોને સૂર્ય સેવાની સૂઝ, ગુરુમત્ર ભણે કોયક શુભ ૩૩
- એવા સદ્ગત અઠ્યાશી સિદ્ધ, નારાયણ આપે નવનિદ્ધ,
ભારદ્વાજ આદે જે બ્રહ્મ, દૃઢ વિશ્વાસે ધારે ધમ ૩૪
- અર્ચા ચતુર્ભૂજની થાય છે, ગુણ ગોવિંદ તણા ગાયછે,
વિવિધ પ્રકાર કરે સૌ મત, સુત પુરાણિક આચાર્ય તત ૩૫
- ઈદ્રાસનમા આપે ઇંદ્ર, ચતુર તારામંડળ ચંદ્ર
બ્રાહ્મણ સૌ કોને ભાવિયા, ભલે ભલે અધિપતિ આવિયા ૩૬
- ઉઠા બેઠા ને, આદર કીધ, દિવ્ય દર્શના આસન દીધ,
ઋષિ કર્ણેડી સૌ રહ્યા, બોલ અમૃતશા મીઠા કહ્યા ૩૭
- અદિઆઅડસઠ તિરથ આજ, કોડ દીપોત્સવીવત કાજ,
અષ્ટમા સિદ્ધ નવ નિધિ અઘ, માન ભાવે પધાર્યા સઘ ૩૮
- વારુ સૌનક પૂછે વાત, જશવતા ગણીતા જાત,
શ્રી બ્યાસજી ફેરા પટ શિખ્ય, જેણે આરાધા ઉમા ઇશિ ૩૯
- લક્ષ કોટિધા લક્ષણુ લહો, કથા કરુણા નિધિની કહેહો,
પામી જે ભવસાગર પાર, સહુકો કેહ અકળિત સસાર ૪૦
- નયી જીતાતા માયા મન, *ભવસાગર તરવાનુ મન
તારુ મારુ તે નવ દળે, હું તું ત્યા ઈશ્વર કયા મળે ૪૧
- લક્ષ ચોરાશી ફેરા ફેરક, સાધુ જનને તેનો શોક,
જીવશીટીને શિવ કયમ થાય, તેજમાતેજ તે કોણુ સમાય ૪૨
- વડશાસ્ત્ર ને વડદર્શન, મમત કરે નાદિ શિવ પ્રસન્ન
નિરંજન કે નિરાકાર, કે શબ્દજી છે સાકાર ૪૩
- કો કેહ અવની કો આકાશ, કો કેહ પચમામૂત પ્રગથ,
કો કેહ યજ્ઞ દુતદ્રવ હવી, કો કેહ તારા મંડળ રવી ૪૪

કો કેહ ત્રિગુણ સ્વરૂપ, કો કેહ અક્ષ વિદ્યા એ ભૂપ;	
કો કેહ સીતા લક્ષ્મણ રામ, અસખ્ય નારાયણનાં નામ.	૪૫
કો કેહ વિષ્ણુ કો કેહ વેદ, નથી ભાગતો કોથી ભેદ;	
કો કેહ તીર્થ ને સેવા વ્રત, કો કેહ પ્રતિમા પૂજે વ્રત.	૪૬
કો કેહ વિગ્ર પૂજે સૌ વળે, કો કેહ ધેનુ પૂજે શિવ મળે;	
કો કેહ તુળસી પિપળ ધન, સધળે ઠામ મળે કેમ મન.	૪૭
બ્યાખ્યાન કરીને વ્રત વિવેક, અમને દેખાડો મારમ એક;	
જન્મ મરણથી નીત છુટીએ, સુખસાગર લક્ષ્મણ લુટીએ.	૪૮
સુત પુરાણિક કહે શાળાસ, પ્રીત ધરી બેસાર્યા પાસ;	
કથા કરણા નિધિનો કહું, આદરથી સાંભળજો સહ.	૪૯
આઘ નિરંજન મોટા ઈશ, ધર્મ કર્મ ધારક દૃઢ ધીશ;	
અણુ માત્ર ઠાવો નહિ ઠામ, કોટિ અઘાડ કર્તા એ અકામ.	૫૦
ધ્રુવ આપા શિવની શક્ત્ય, જગત જનેતે જાયો જગત;	
ક્ષુધા તૃષા નિદ્રા નરનાર, બાવન અક્ષરથી એ બહાર.	૫૧
પત્નીસ યક્ષી છે પરબ્રહ્મ પદો, અણુ માત્ર રહે નહિ અરો;	
જડ, ચૈતન, તરુ, વેલ કે કૂલ, મા'દેવ સકળ સર્જિતું મૂળ.	૫૨
અતે સર્વે ત્યાં જ સમાય, માટે કહું શિવનો મહિમાય.	૫૩

દોહરા.

એક સમે વૈકુંઠમાં, બેઠા વિષ્ણુ વરવર્ણ.	
લક્ષ્મી લીલા લહેરમાં, ચાંપે પ્રભુનાં ચર્ણ.	૫૪
કરજોડી લક્ષ્મી કહે, પૂછું પ્રશ્ન પવિત્ર;	
મુજને સદેહ અતિ ધણો, ચતુર્ભુજ ચારુ ચરિત્ર.	૫૫
ધ્યાન ધરે સૌ તમ તણું, નિર્મેળ નારાયણ નાથ;	
તમે ધ્યાન કોનુ ધરો, મહી જપ માળા હાથ.	૫૬
હરિ હરીને બોલીયા, સાચું કહું આ દિશ;	
અમો ધ્યાન નિત્યે ધરું, આઘ ઉમાપતિ ઈશ.	૫૭
વિષ્ણુ કેહ મુજને સહિ, કે' નારાયણ શુભ નામ;	
વૈકુંઠ વાસ વસી રહ્યો, શિવ પૂજન કૃત કામ.	૫૮
અક્ષવિદ્યા અઘા ભણ્યા, સૃષ્ટિ કરણ સિમાય;	
ભાવે અઘાણી વર્ણ, મહારુદ્રતણો મહિમાય.	૫૯
અઘાના એક દિવસમાં, અયુત પડે છે ઈર્દ;	
તે સેવે શુવપાણને, લલાટ રેહ છે ચંદ્ર.	૬૦
નિમેષ પાર પામું નહિ, વખાણુ કરું તે વ્યર્થ;	
પાંચ કોડ અઘા પડે, શિવ મોટા સમર્થ.	૬૧

આઘ અંત જેને નહિ, નહિ જન્મ નહિ મર્ણ;	
અવતાર માત પિતા નહિ, અયોનિ અશરણ સર્ણ.	૬૨
મારું તારું હું તું નહિ, ઈશ્વર આઘ અનૂપ;	
કુડ કપટથી વેગળા, ભવતારણ ભવ ભૂપ.	૬૩
દિવ્ય પદવી દાતાર એ, લક્ષણ લોભ નહિ લાંચ;	
અષ્ટમા સિંધ નવ નિધ દે, ચોખા ચઢવે પાંચ.	૬૪
ધંતુર ચઢાવે ધન દિયે, પુણ્ય ચઢાવે પુત્ર;	
જળ ધાર કરે ભવજળ તરે, શિવમાં સાચાં સુત.	૬૫
અલખત આપે અર્કથી, કરેણે પૂરે કોડ;	
તિલ ચઢે ત્રિલોક પદ, જશ હિપરાવણ ભેડ.	૬૬
બિલપત્ર ચઢાવે બહુ સુખી, વસે વાસ કૈલાસ;	
નિમેષ માત્ર નહિ ન્યૂનતા, પરબ્રહ્મ ફેરી પાસ.	૬૭
વાણી કહી એમ વિષ્ણુએ, લક્ષ્મી આગળ લક્ષ;	
સુત કેહ સૌનક સાંભળો, મંડળ સર્વ સમક્ષ.	૬૮
શુદ્ધ હિંચુ ન જાણે બાપડા, અકલ હિંચુ અગ્નણ;	
શિવ દાતા સમસ્ત સદા, કરે પોકાર પુરાણ.	૬૯

ચોપાઈ

તેર કોટિ શિવ કેસ તંત્ર, અડસઠ કોડ મોટા છે મત્ર;	
અધિપતિ મંત્રપંચાક્ષર એક, વર્ણન તેનું કરુ વિવેક.	૭૦
કોડ મંત્ર બીજા છે કથી, શિવ સમાણી સિદ્ધિ નથી;	
મોક્ષ પદ કેરું છે એ મૂળ, ટાળે શત્રુ સંકટ શૂળ.	૭૧
પૂર્વ જન્મ સંચિતસહિ પાપ, બાલી ભસ્મ કરે એ આપ;	
કરે નર્ક નિવારણ કામ, નિર્મળ છે પંચાક્ષર નામ.	૭૨
બ્રહ્મહત્યા ગૌહત્યા ટળે, કારણ મંત્ર તણું કુણું કળે;	
સાક્ષાત્કાર શિવ પદ પામિયે, જન્મ મરણ વ્યાધિ વામિયે.	૭૩
સ્વર્ગ સુખ ભાવે ભોગવે, જે પંચાક્ષર જપ જોગવે;	
બ્રહ્મા વિષ્ણુ હર પદ હોય, મહિમા કળી શકે નવ કાલ.	૭૪
પંચાક્ષરના ભારે ભેદ, વખાણ કરી શકે નહિ વેદ;	
પંચાક્ષર તણો પરતાપ, જાણે ઈશ્વર આપો આપ.	૭૫
પંચાક્ષરનું પુણ્ય પ્રમાણ, પરમેશ્વર તે પુરુષ પુરાણ;	
નવસે નવાણમાં ગંગ, શિવ પંચાક્ષર શોભિત ગંગ.	૭૬
ચતુષ્પદમાં શુણ્વતી ગાય, વનસ્પતિ છુણસી વૃંદાય;	
વૃક્ષ મધ્યે પીપળનું વૃંદ, અધિપત્યમાં શોભે છે ઈંદ્ર.	૭૭

સાચા દેવ શિવ શાળિગ્રામ, મુક્તિપુર દાસી એ કામ;
ભાસે વર્ણ સકળમાં બ્રહ્મ, શ્રુતિ, રમાર્ત બે સાચા ધર્મ. ૭૮
સહિયો મોટા શ્રી મહાદેવ, સાચો મત સદ્ગુરુની સેવ;
પુણ્ય પર્વ મહિ દ્વાદશી, ઉપવાસીને વપુએ વસી. ૭૯
રુડું મુક્તિદાયક રત્ન, જાચો પંચાક્ષર કરી જાન;
પાંચ પદારથ પૂરણ પાસ, વસે વાસ કોડે કંલાસ. ૮૦
વિષ્ણુ વિરંચી વાઙ્મય વિવેક, કહું આખ્યાન તે ઉપર એક,
મુતે સૌનક પ્રત્યે કહ્યું, ગુણ જાણી શામળભટ્ટે અર્ધું. ૮૧

દોહરા.

મથુરાપુર નગરી મહા, ત્રટ યમુનાની તીર,
મુક્તિપુર મહિમા ધણો, નિર્મળ મુદર નીર. ૮૨
દાસાર્દ રાજા તહાં વસે, રાજ્ય કરે શુભ રીત,
પ્રતાપ પુરંદર સારખો, પ્રજા પાલનપે પ્રીત ૮૩
ધર્મ કર્મ કુસાલી કહત, લાજ ચરમ લક્ષ કોડ;
પરમ મનોહર પ્રિય જન, ક્ષણું માત્ર નહિ જોડ. ૮૪
શર પૂર પાતા દિલે, ધીર વીર ધૂડ ધામ;
નરવર સર્વ નરેન્દ્રમાં, કુળનાં આચરે કામ. ૮૫
કન્યા કાશીરાજની, પરપ્રયો રૂડી પેર;
મુદર રૂપ સમખખણી, ગુણવતિ આવી ઘેર. ૮૬
કામની નામ કામાવતી, શોભિત ગુણ શણગાર;
લક્ષણ બ્રહ્મસે લહે, દેવશી રૂપ દાતાર. ૮૭
સતી માંડી શિરોમણી, નારીમાં બહુ વૂર;
રામા માંહે રતિ સમી, પદ્મની માંહે પૂર. ૮૮
મહા મનોહર માનનિ, સામુદ્રિકની સાખ;
નેણવેણુ નિર્મળ સદા, ભામા અમૃત ભાખ. ૮૯
દામ કામ મૃગલોચની, કામનિ કમળનો કદ;
નખશિખ શોભિત નિર્મળાં, મુખ શરદનો ચદ. ૯૦
ચુક્રી હુત્રપાની ચળે, મોહે મુનિવર મન;
તપ ચૂકે તપસી તુરત, તરણીતું એવું તન. ૯૧
સકળ કળા ગુણ શોભતિ, માનનિ મોહન મોટ;
ગૃહસ્થાવટ ગમે નહિ, ખરી એ તેમાં જોટ. ૯૨
ભરતાર સમી ભેટે નહિ, ન કરે સ્વામી સંગ,
આલિંગન આપે નહિ, રામાનો એ રંગ. ૯૩

ધણીને કાણુ ધારે નહિ અડવા દે નહિ હાથ,	
કરગેડીને કરગરે, ગેળે ન શોભે સાથ.	૮૪
એકાંત સેજ અધિપતી, કદર્પ સરીખા કાથ,	
તૃપાતુર જાણી તેહને, જળ પાવાને જાથ	૮૫
કથ તો કામાતુર થયો, તે નારીનો નાથ	
અતિ આતુર ઉમગમા, હેતે જાણ્યો હાથ	૮૬
મા મા કહી ચાકી માનુનિ, મોટા મદિર માલ,	
સિંદને હાથ શિવાળીકે, કામનિ જાણે કમાય	૮૭
મે'લ મે'લ સ્નામી મુને, કામવાસના છાંડ,	
સુખ નહિ પામે સગથી, મમતા શાને માંડ	૮૮
જમજમ નારી ના કહે તમ તમ વ્યાકુલ થાય	
નારી હિંડે નાસતી, ધણી પછવાડે ધાય	૮૯
જેર કશુ જીવતી વિરો, કેહ સચો નહિ રગ,	
દુર્લુહિ દુખ પામશો, જો કરશો મુજ સગ	૧૦૦
કરમહી રાખી કાખમાં, જળ કર્યુ બહુ પેર,	
ત્રેમદા પતિને પ્રિયવે, મનમા આણી મે'ર	૧૦૧
જાર કરે જોરાવરી, તે નર નરકે જાથ,	
રજસ્વલા " સગે રમે તે કુડો કેહવાય	૧૦૨
રોગવતી ને મર્જવતી, કામ અધ જન જોય,	
મત્તવતી વનિતા તણો સગ ન ધર્યો કાથ	૧૦૩
મત્ત દિવસ પિત્રિ દિવસ, દિવસ સમે દિલ દાખ	
શામા સગ ન કીજીએ, ધર્મશાસ્ત્રની સાખ	૧૦૪
કોટિવાર કહ્યું કામની, હૈંડે આણી હેજ,	
કથે તે માન્યુ નહિ, શામા નાખી મેજ.	૧૦૫

છરખો.

કામાતુર અતિ અધ, આખે ન દેખે આખે,	
કામી ન જીવે કાજ, પ્રીછે નહિ પાપી પાપે	
કામી ન જીવે જાત, દશેદિશ ડર ન દેખે,	
ન ધારે કામી ધર્મ, અકન જો હોય અનેખે,	
કામી ન જીવે કામનિ, જાર કરે પહોંચ્યો જાદા,	
સામળ કેહ જોલ્યુ બાપનુ, કા કામનિ કામી કદા	૧૦૬
જારને ન મળે લાજ, જારને કાજ ન સુઝે,	
જાર જીવે નહિ જાત જુદિ એકે નહિ જુઝે,	

જાર ન જાણે પુન્ય, જાર જન જાણે જૂઠો,
જારપર રૂઢે જગત, જાર પર રામ રેહ રૂઢો,
જાર મગપણ રોધે નહિ, જાર ગરુવાપણ નન ગણે,
હજાર અવગુણ છે જાગર્મા, શામળ ભટ સાચું ભણે. ૧૦૭

કામ ન હત્યો જનક, સુધિરે કામ ન હત્યો,
અર્જુને ન હત્યો કામ, રાવણનો મેહ ન વીત્યો,
તેનિસ દ્રાષ્ટિ દેવ, રુપિ જે સહસ્ર અઠવામી,
પતંગ પતિ નગ નરેશ, ડાહ્યા સહિ કીધા દાસી,
માંધાતા મહીપત સારખા, નિર્ધોષ આઘ છકના છક્યા;
શામળ કેહ સુર સત્વાદિયા, કામ હતી કે નવ શક્યા. ૧૦૮

કુંતીએ નવ હત્યો કામ, હત્યો નહિ દ્રૌપદી રાણી,
પરાશર પુનવત, મનમા મહર્મધા માણી,
સતી છે અહલ્યા નાર, એ જ વગોવી ધ્રિ,
શુર પત્ની શુર દેવ, ચૂકવી ચાતર યર્ષ ચંદ્રે;
બ્રહ્મા આઘ ભરમારિયા, કામ અજીત દેહવાય છે,
શામળ કેહ કયન કામ ને કામનિ, વિષયા સહિતે વાંચ છે. ૧૦૯

કૌરવ કામી અધ, અદ્ધર ક્ષોણિ અવટાન્ધુ,
દમઘોષે ખોધો દેહ, શિશુપાલે શિશ કટાન્ધુ,
વગુવાણો વાંદર વાળ,* હેતે બાબી મહી હાથે,
કૈયાકેચક શત બ્રાત, શમ્યા સૌ બાંધવ સાથે,
આવા અનેક કંઈ કાટિધા, નર નારી સુ કહું કપી,
શામળ કહે શકર વિના, કામ દહન ખીન્ને નથી ૧૧૦

ચોપાઈ.

બળ કરી નાંખી તેબાળ, જીવતિ અગથી ઉડીજવાળ,
સ્વામી સંગ કરે જેટલે, તન અગ્નિ વાખ્યો તેટલે. ૧૧૧

ખરી પાખ્યો એ તો ખેદના, હળી વિંઝી લક્ષ તણી વેદના;
ખોટા ખ્યાલયકી તે ખડ્યો, પનગચકી પિઉ પૂરની પડ્યો. ૧૧૨

બલ્યો બલ્યો કહી બેઠો ચયો, કયન કામનિ આગળ કણો,
સાભળ રે સુકુળની નાર, પ્રિછયો નહિ હું તારો પાર. ૧૧૩

દેવાંશી છે તુજનો દેહ, અગિવત લાગ્યો કયમ એહ !
સુખનો સાગર જોષ્યે જ્યાં, તનમાં તાપ શો દિશે ત્યાં. ૧૧૪

* વાળી વાંદર-કિષ્કિંધાનો રાજ, પોતાના બાઈ સુગ્રીવની સીના હરણથી, રામને હાથે મરણ પામ્યો હતો.

દેહ મારામાં લાગી આગ, ભામની સદેહ મ્હારો ભાગ,
અનળ કારમો કોપ્યો કથમ, સાચું કેહ ને મારા સમ. ૧૧૫

દોહરો.

કામની કેહ કંથા સુણો, તોલ કરી જો તંત્ર;
પંચાક્ષર પ્રિછું અમો, મહાદેવતણો જે મંત્ર. ૧૧૬
બાર વરસની બાળકી, પિયર પિતાને પાસ;
માતુભાવમોટા રુખિ, વસિષ્ઠસમ આબ્યાઆવાસ. ૧૧૭
અર્ધપાદ પૂજા કરી, જડી સ્વર્ગની જાગ;
પિતા મારે સુજને કહ્યું, પ્રગલ્ભા પાગે લાગ. ૧૧૮
કરી મેદક્ષિણા પ્રીતથી, ચિત્તથી પૂજ્યા ચરણ;
રુખિ રસિયાત ચપા રહે, કથન સંભળાવ્યા કરણ. ૧૧૯
તત્વનું તત્વ ત્રિલોક એ, સત્ત્વનું સત્ત્વ સુખ ધામ;
સારનું સાર સંસારમાં, નર્મળ શિવનું નામ. ૧૨૦
દુર્લભ મોટા દેવતા, ગુણ ગોવિંદજી ગાય;
સિદ્ધિદાયક શીખ્યો, પંચાક્ષર મહિમાય. ૧૨૧
એક એક રામશરીરનાં, જરૂર હારદ ભુજ હેજ;
મંત્ર તણા મહિમા થકે, તરુણ વિઘ્નતવત્ તેજ. ૧૨૨
ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન જે, ત્રણે સૂઝે તારત;
પંચાક્ષરના પુનથી, વધુ વસ્થાં છે વરત. ૧૨૩
વિશ જન્મની વારતા, જાણુ નહિ આસક્ત;
સુખ નહિ મારા સંગથી, વિસ્તારી કહ્યું વ્યક્ત. ૧૨૪
પૂર્વ જન્મના પાપી તમો, નિર્મળ છું હું નાર;
અધિકાર નથી અડવાતણો, વેદ વચન વ્યવહાર. ૧૨૫
અડસટ્ તીર્થ થકે અધિક, કોટ ધણાં કેહવાય;
પંચાક્ષરના પુનથી, પદ પદ ગંગા નાજ. ૧૨૬
જપ તપ સાધન ને નિષમ, યજ્ઞ યાગ કરે લાખ;
પંચાક્ષર પામ્યો નહિ, તો શાસ્ત્ર ન પૂરે સાખ. ૧૨૭
મારણ મોહન વશીકરણ, વેદ વચન પરમાણ;
પંચાક્ષર સજીથી વધે, નિશ્ચે પદ નિરવાણ. ૧૨૮
જન્મ મરણ દુઃખ ટાળવા, બાળવા ઔદાં પાપ;
પુણ્ય પદારથ પામવા, એહ મત્ત છે આપ. ૧૨૯
ભવસાગરને તારવા, નિર્મળ નૌકા નેટ;
લક્ષ ચોરાશી જોનમાં, નાવે માને પેટ.* ૧૩૦

નરક નિવારણ સુખ કરણ, આજળ ને વળી આજ;	
મોક્ષ મહિમાનું મૂળ એ, મોટો મંત્ર મહારાજ.	૧૩૧
મોહું દેવત મંત્રનું, નિર્મળ શિવશું નેહ;	
અધિકાર નહિ અડવા તણે, દગ્ધ થાય તુજ દેહ.	૧૩૨.
પહેલાંના પાપ પ્રલય થશે, સદ્ગુરુનો મળશે સંગ;	
ત્યાર વિના શોભે નહિ, સમા સાથે રંગ.	૧૩૩
હક હોડ દિમત તણ, પ્રીત્યે પ્રણમ્યો પાગ;	
પાપીને પાવન કરો, જડી મુને તો જાગ.	૧૩૪
પ્રેમદા કેહ તમો પૂજ્ય છે, તમો ગુરુ હર કામ;	
અધિકાર નહિ ઉપદેશનો, હું છું કંકરી કામ.	૧૩૫
ઉચ્ચ જાત ચર્ષ નીચનો, ઉપદેશ ધણા ને ગર્ક;	
આપનાર લેનારના, નવ લક્ષ પરિયાં જાય નર્ક.	૧૩૬
ફેકટ કાન પુકે અક્ષણ, દંભ કરતા દાખ;	
બોળે બોતેર બાપના, સાચ પૂરે એમ સાખ.	૧૩૭
સતગુરુની સંગત થકી, ચાશે દેહ પવિત્ર;	
પછી પરણી ભોગવો પ્રેમદા, હું છું પતિતમમિત્ર.	૧૩૮
જીમનાં તટ જીવતિ ગર્ભ, અશ્વત્થ વૃક્ષ અનૂપ;	
ગર્ભાચારજ ગુરુ કને, લામની સાથે જૂપ.	૧૩૯
મદક્ષિણા પ્રીતે કરી, હેતે જોઆ હાથ;	
મહારાજ ઉપદેશ કરો મને, શિવ પંચાક્ષર સાચ.	૧૪૦
ગદગદ કંઠ દીઠો રાખને, રખિ મન પામ્યા રીઝ;	
શિવ પંચાક્ષર શીખવ્યો, લવ સુખ સાગર બીજ.	૧૪૧
‘નમઃ શિવાય’ ગુરુએ કહ્યું, કોડે સાંભળ્યું કહ્યું;	
ઉપદેશ કર્યો પંચાક્ષરી, તોજ વાર તે તણ.	૧૪૨
નિર્મળ થયો નિમેષમાં, અધર્વર્જિત એ આપ;	
પલકમાં પાપ પ્રલે કર્યો, પંચાશ જન્મનાં પાપ.	૧૪૩
રખિ કેહ રાજ મુણો, પ્રગટ્યું પ્રોહું પુણ્ય;	
મંત્ર તણો મહિમા મળ્યો, વળતી નવ રહી વ્યન્ન.	૧૪૪
મૃદુર્ત ન જોવું મંત્રમાં, નહિ નક્ષત્ર તિથિ વાર;	
દોષ એમાં નવ દાખિયો, સદા સર્વદા સાર.	૧૪૫
લેણું દેણું જોવું નહિ, લાગણ તણુ નહિ ભેદ;	
સદા મંત્ર સુખ દેયણો, વાણી બોલે વેદ.	૧૪૬
પંચાક્ષર તે પ્રિછિયો, કોડે સાંભળ્યો કાન;	
દેવરૂપ દેહડી ચર્ષ, મહારૂતણું બહુ માન.	૧૪૭

અધિકાર થયો એ મંત્રના, લલો લાગેલો લાગ;	
અધિપત્ય કેરા અંગથી, ક્રાંતિક ઉઘા કાગ.	૧૪૮
નેણ નાસિકા હાય પગ, વાસો ને વળી વક્ષ;	
કાગ રૂપ ઉડી ગયા, સત સહસ્રધા લક્ષ.	૧૪૯
પાંખ બળી પોકારતાં, તલુ બળ્યા કેહ તેહ;	
પ્રલય થઈ પૃથ્વી પડ્યા, અવર ન દેખે એહ.	૧૫૦

ચોપાઈ.

વાયસ તે વસુધાપર પડ્યા, અધિપતિને મંત્ર અચરજ અડ્યા;	
ચતુર ગુરુને લાગ્યો ચર્ણ, કરતુત એ સંભળાવો કર્ણ.	૧૫૧
ભૂપત કેહ મુજમાં શોભાગ, રોમ રોમ કર્યાંથી એ કાગ;	
પુણ્ય પાપ કે ધર્મ અધર્મ, ભૂકું કે રૂકું એ કર્મ.	૧૫૨
મુનિવર કેહ સાંભળ રે મૂઢ, ત્હારાં પાપ પુરાતન પ્રોઢ;	
ક્રાંતિ બ્રહ્મહત્યા તે કરી, અથ લંડાર મૂક્યા છે ભરી.	૧૫૩
મુખે સત્ય ન ભાખ્યો ભાખ, સ્ત્રીહત્યાઓ કીધી લાખ;	
બાળહત્યાઓ કીધી બહુ, લક્ષ ગૌહત્યાઓ લહુ.	૧૫૪
મદિરાપાન કર્યું તે મુખે, દેવ રખિ દમ્બાતા દુન્યે;	
નિર્મળ પુણ્ય ન કર્યાંતો નેમ, હર્ણ કર્યાં કાળા તિલ્લદેમ.	૧૫૫
ગુરુપત્નીશું કીધ ગમન, સપત્નનાં તે આધાં અન્ન,*	
ગોત્ર સ્ત્રીશું કીધા સગ, ઉત્થાખ્યાં શિવજનાં લિંગ.	૧૫૬
દેવ સ્થળ ભાંગી ધર કર્યાં, બ્રાહ્મણ ધન લંડારે ભર્યાં;	
ક્ષીર નીર કર્યાં એકઠાં, મોડી નાંખ્યા ભેગી મઠાં.	૧૫૭
સતીસ્ત્રીના લીધાછે શાપ, જન્મ જન્મનાં તારાં પાપ,†	
પાપ કરંતો પાપી મરે, પાપીનો પાપી અવતરે.	૧૫૮
એ રીતે આચાર દે ઇંદ્ર, અતિ પાપી તે તો પાપીક;	
શિવ મંત્રમાં ગુણ છે ઘણો, પ્રલય થાય પુંજ પાપજતણો.	૧૫૯
એક રતિ પુર અગ્નિ હોય, બાળે વન બચે નહિ કોય;	
એવો એ પંચાક્ષર મંત્ર, ટાળે પાપ ન બીજે તંત્ર.	૧૬૦
સરસવ જેટલું વડનુ બીજ, ચાય વૃક્ષ રોપે જો રીઝ;	
સૂર્યબિંબ પ્રાચી પ્રસરે, જગતિમાં અજવાળું કરે.	૧૬૧
શિવશિવજો અક્ષર જોલાય, જન્મોજન્મનાં પાપ સુકાય.‡	
વેદ પુરાણકેહ છે કથી, શિવથી અન્ય તત્ત્વ જગતમાં નથી.	૧૬૨

* પ્રત ૨. 'અભગવેલા બહુ ખાધા તે અન્ન' † પ્રત ૩ "ત્રીડી પાડી નાંખ્યા૦"

‡ પ્રત ૨ "સતી સિદ્ધના લીધાશાપ, પાપલક્ષ જન્મનાં પાપ." § પ્રત ૩. "પાપસુખય"

ભટકે ભૂર ન જાણે ભેદ, 'વર્ણુન કરતાં' થાકે વેદ;	
વિષ્ણુ સરખા પ્રત આચરે, ધ્યાન ધૂત્રપાનીનું ધરે.	૧૬૩
મંદ મતિ માનવ કરમાય, કળિશકે નહિ શિવ મહિમાય;	
વૈકુંઠ વિશ્વ કરનારો ધણી, શિવજી સકળ જગતનો મણી.	૧૬૪
એવું તત્ત્વ પામ્યા છો તમે, અતિ હિપમા શી આપું અમે;	
કાગ રૂપ થઈ અધ નિસર્ગો, અતિ વિષમ દિવસ વિસર્ગો.	૧૬૫
અરણ્ય ઉદય અંધારું ગયું, શુદ્ધ શરીર રાગનુ થયું;	
અમૃત પીધુ ભાવે કરી, કાયા અમૃત સરખી કરી.	૧૬૬
મહત્ મત્રનો મહિમા મળ્યો, જન્મ મરણનો ફેરો ટળ્યો;	
જીવ શીટીને શિવજી થયો, જરૂર વાસ કૈલાસે જશે.	૧૬૭
અધિપ ઇકાંતર રત આધર્યો, પરિયાપિત્રિ પ્રભુવત કર્યો;	
હેતે રાયે જોઆ હાથ, સ્તુતિ કીધી ગુરુજીની સાથ.	૧૬૮
કોટી જન્મ હું પાપી રૂપ, આઅશાળી થયો ક્યમ ભૂપ;	
વેદના સઘળી ક્યમ વામિયો, શે પુણ્યે હું સુખ પામિયો.	૧૬૯
ગર્ગ કેહ સાંભલ ગુણ નિધ, વારુ વાત કહું વિવિધ;	
માત્રક જન્મનં પણ જ હતું. તે તજ આગળ કરીએ છત્ત.	૧૭૦

અન્નમેધથી અધિક ફળ, રાજસુપતાની રીત;	
એ સરવે ઝાળગ કંઠે, જો પંચાક્ષરપર ગ્રીત.	૧૮૦
શીઘ્રવ્રત શત સહસ્રધા, રૂડાં ફળ છે શોક,	
પંચાક્ષરના પઠનથી, સ્વપ્ને નાવે શોક	૧૮૧
શિવ મોટો મા'દેવ છે, ત્રિપુર સમો નહિ તન;	
શક્તિ સમ સિદ્ધિ નહિ, મૂળ પંચાક્ષર મન.	૧૮૨
કોટિ હત્યા કંઈ જન્મની, વ્યાધિ વળગા વરત;	
પંચાક્ષરને ગ્રીહતાં, ભગ્ન સોત હોય તરત.	૧૮૩
નરપતિ તે નિર્ભગ થયો, પ્રણમ્યો શુરને પાગ;	
વિસ લક્ષ નર્દનિ વેદના, ઝાલવી નાખી આગ.	૧૮૪
પ્રણવ સહિત ધ્યાનિયુ ભણે, અધિપતિ રીતે એહ;	
વૈશ્વ શ્વર વર્જિત વદે, સાંભળ નિ સદેહ	૧૮૫
રજ ફરક જો રાખશે, વિપરીત વદશે વાણ;	
નવકોડ જન્મ નરકે જશે, ખરી રૌરવ તે ખાણ	૧૮૬
શુર આસા લઈ ઘેર આવિયો, રૌરવ ટળ્યો રાગ;	
રાજ કર્યું અમૃત અખંડ, ભામનિ સાથે ભાગ.	૧૮૭
જન્મ મરણ જોખન જરા, છૂતી લીધા જોર;	
દેલાસ વાસ અતે કર્યો, એવા એ અંકાર	૧૮૮
જન્મદૂતગવાજન્મ મારતા, પ્રલય થયાં સૌ પાપ,	
છવ શ્રીડીને શિવ થયો, ધધિર સરખો આપ.	૧૮૯
સુત કેહ શૌનકે મુણે, ખરો બ્રહ્મોત્તરખડ;	
તારણ તરણને સુખ કરણ, ટાળે અતક દડ.	૧૯૦
શામળભટે કહ્યું સક્ષેપર્મા, સુખ સાગર સીમાય;	
પ્રથમાધ્યાય પૂરો થયો, ગંગા સ્નાન જો ગાય.	૧૯૧
મુણે શીખે ને સાંભળે, પહોંચે તેની આશ;	
કલ્યાણ કરે કરુણા નિધિ, કેહ કવિ શામળદાસ	૧૯૨

શ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે શિવપંચાક્ષર મહિમા “નિરૂપણ” નામનો પ્રથમોધ્યાય

અધ્યાય ૨ જો.

ચોપાઈ.

આવ શક્ત ઉમાપતિ ધરા, સકળ દેવ નામે તુજ શીર,
બુઝો કટાક્ષ કરુણાએ ધણુ, કરુ વર્ણન શિવ સંવન તાર્યું.

દોહરા.

શ્રી ગુણ સાગર ગણપંતિ, ગુણનિધિ ગુણ લંકાર;	
મુખક વાહન મલપતો, મોદીક અમૃત આહાર.	
ઈશ્વરથી ઉપન્ન હવો, સકળ કળા ગુણ સૂત;	
પ્રથમ પૂજાયે પરિચ્છાથી, પાર્વતી દેરો પૂત.	૩
માત સરસ્વતિ પ્રતાપથી, ગુરુ પ્રતાપે ગુંથું ગ્રંથ;	
અહોતર અંડે કથા, પરમઅહનો પંથ.	૪
દુર્લભ મોટા દેવને, અહા ભમે નીત ભેદ;	
લધુ ભુદ્ધિ હું શું લહું, વર્ણવે વિષ્ણુ વેદ.	૫
શિવ વ્રત શિવરાત્રિના, શિવ મંત્ર મહિમાય;	
શિવ પૂજન બિલ પત્ર શુભ, સુખ સાગર સીમાય.	૬

ચોપાઈ.

સુત કેહ સાંભળો રુખિરાય, મહાદેવ તણો કહીએ મહિમાય,	
માધવઘ ઓદશનો દિન, શિવ પૂજનપર જેનું મન.	૭
ઉપવાસ જાગરણ જે કો કરે, નરનારી ભવસાગર તરે;	
બિલ્વ સમર્પે શિવને શીશ, પ્રસન્ન તેને ઉમાપતિ ઇશ.	૮
હેતે મન વાંછિત ફળ હોય, બિલ્વપત્ર સમું ખીજું ન કોય;	
કોટી કનકના મેરુ કરે, પ્રયાગમાં જઈ પિડજ ધરે.	૯
ખીજાં દાન કરે અમૂલ્ય, નાવે બિલ્વપત્રની તુલ્ય;	
કોડ વ્રત કરે કર્હું કથી, બિલ્વપત્ર સમું ખીજું કો નથી.	૧૦
પાંચ કોટી પ્રત્યક્ષ દેગાય, બિલ્વપત્ર સમાવડ તે નવ થાય;	
પંચવરાં જો પૃથ્વી ફરે, કોટીક કન્યા દાનો કરે.	૧૧
ન્યાયશાસ્ત્રના પાળે નેક, બિલ્વપત્ર સમર્પે શિવને એક;	
વિષ્ણુને તુળસી શિવને બિલ્વપત્ર, કોટી કનક કેરાં એ છત્ર.	૧૨
અધિક વિષ્ણુ કેહવાણા આપ, પૂજન શિવ બિલ્વપત્ર પ્રતાપ;	
કમળ પૂજન વિષ્ણુએ કીધ, સુદર્શન તવ પામ્યા સિદ્ધ.	૧૩
તે ઉપર એક કર્હું આખ્યાન, સુણે તેને શંકરનાં માન;	
ધક્તાકુ કુળમાં એ અધિપતિ, મિત્ર શાહ નામે મહીપતિ.	૧૪
ધીરવીર સંગ્રામે શર, ભ્રામ્યશાળી ભૂપત ભરપૂર;	
ચૌદ વિદ્યા ગુણ જાણ સુજાણ, ભારે ભૂપ ભલપણનો જાણ.	૧૫
દશે દીશામાં દીપક દામ, કળા બોહોતેરી જાણે કામ;	
અધિપતિ માહે ઓપિત ઈંદ્ર, નવ લખ તારા માહે ચંદ્ર.	૧૬

ગજ રથ ઘોડા અલખત ધણી, ધર્મક્ષેત્ર ધરણીનો ધણી;
ભાગ્ય સુભાગ્ય ભરપૂરે ભયોં, વનિતા દમયતીને વયોં ૧૭
સાચી સુદિર શોભિત સતી, ઝડી કંદર્પની રેખા રતી;
જોવા સરખી જુગતે જોડ, ફાણું માત્ર નહિ ખાપણુ ખોડ. ૧૮
ગુણવંત રાય શીકરે ગયો, જોખન મદનો જોરો યયો,
હેતે વ્યાઘ્ર સિંહ મૃગજલુ હણ્યા, ભયકેના મનમાં નવ ગણ્યા. ૧૯
કપક રોઝ, છીકારા છેક, વનમાં બાકી ન રાખ્યું એક;
વન ઘેરું જૂપત ભાવિયો, રાક્ષસ એક દ્રષ્ટે આવિયો. ૨૦
એ પાપી નિસ માણસ હણે, પુણ્ય પાપ રહે નવ ગણે;
એને મારે પુણ્ય જ યાય, એમ વિચાર કીધો તે રાય. ૨૧
માયોં બાણ કરીને રીસ, મરતાં તેણે નાંખી ચીસ;
નરપતિ નીચ જાતિને નડ્યો, પાપી પરાજ્ય યદને પડ્યો ૨૨
રાક્ષસનો બાંધવ એક રાન, કળકળતાં સાંભળિયું કાન,
જેણે માયોં મારો વીર, નિશ્ચે ઉતારતું મારે નીર. ૨૩
હવ ગયો એ તો ધૂટીઓ, ખરે કાળ મહારો ખુટીઓ;
વડા બાંધવ કેરું લઈ વેર, જોરાવર શું રાખ્યું ઝેર. ૨૪
સામે યહિં તો ધાએ હું મરુ, કુડ કપટ કોડેથી કરુ;*
સામ, દામ બેદો જો સરે, કપટ વિના શહુ નહિ મરે. ૨૫
રાક્ષસ પ્રીટી માનવ થાઉં, રેક યર્ષ રાજ ઘેર જાઉં;
ગયો દીકું રાજાએ રૂપ, ભરપૂર સભામાં રીઝયો જૂપ. ૨૬
ક્યાંથી આવ્યા ને છે કાણુ, આટલે દિવસે દીઠા ઝાણુ;
શી જાત ને શું તમ નામ, અમ સાથે શું છે તમ કામ. ૨૭
શાણો! યર્ષ મોહાવ્યો સાથ, હેત યકી જોજા બેઉ હાથ;
બાંધું નહિ કાશું બાકરી, અતુરપણે ચાહું ચાકરી. ૨૮
ડાહો દેખીઆવી દયા, રાએ કરણા રસભર બોલ જ કલા;
કરો ચાકરી રેહજો આ કામ, શું આવડે છે તમને કામ. ૨૯

દોહરો.

કપટી બોલ્યો કુડથી, કાગા કરો મુજ વાંક;
ગણો ચાકર રાવલે, જાણી રેખત રાક. ૩૦
પાકશાળા પ્રીણુ અગો, પેર પેરના પાક;
ખારાં ખાટાં ખટ રસાં, શોભાવુ શુભ શાક. ૩૧
ગોરસ, અગરસ, ઈશુરસ, મધ રસ મીઠા માન્ય;
કારણુ વશ કંદુરસ રાહત, પકવુ શુભ પકવાન ૩૨

* પત ૨. "કુડ કપટ કરે મોતે ઉગર."

રીઝી ચાકર રાએ રાખિયો, મહીપતિ મોટપ મન;	
ખટ રસ ખાવા ખાતથી, અમૃત જેવાં અન્ન.	૩૩
એક દિવસ પધારિયા, ગુરુ વસિષ્ઠ ગુણ રિદ્ધ;	
મિત્રશાહ સામો ગયો, વિનય ક્યો વિધ વિધ.	૩૪
અર્ણુમૃત મસ્તક ધર્યું, અર્ધ પાઘ પૂજન;	
આસન સુંદર આપીયાં, ધારી અવસર ધન.	૩૫
દ્વિજ રસોધ્યા રીઝવો, એ મોટા રૂપિ રાજ;	
ભાત ભાતનાં ભોજન કરો, કલ્યા પ્રમાણે કાજ.	૩૬
(એથી) અધિક ખીજું મુજને નથી, ઈશ્વર માનો આપ;	
રાજ રિદ્ધ હું ભોગવું, (એ મારા) ગુરુ વસિષ્ઠ (નો) પ્રતાપ.	૩૭
રાક્ષસ મનમાં રીઝીયો, લણ્હો લાખિણો લાગ;	
માંસ રાંધ્યું એક જાતનું, દિલમાં આણી ડાઘ.	૩૮
શાપ દેવરાવુ સિદ્ધકને, કુડ કપટ કરે કામ;	
વેર લઉં નિજ વીરનું, તો નદો મહારું નામ.	૩૯
બ્રાહ્મણ ભોજન કારણે, જમવા બેઠા જ્યાંય;	
પીરસે રાજા પ્રીતથી, તોલ ન જાણ્યું ત્યાંય.	૪૦
અગમ નિગમ રૂપિ લહે, આતમ યાનું અપાર;	
આમિશ જાણ્યું અન્નમાં, ખરો મન પ્રકટયો ખાર.	૪૧
ભોજનમાં ભોજન ધર્યું, છુદ્ધ હિનને નહિ બોધ;	
માંસ દીર્ઘ માનવ તણું, કારમો પ્રકટો કોધ.	૪૨
અતુર નહિ આંડાળું તું, જાર જાત્ય છે જન;	
મુજને રાક્ષસ જાણિયો, ભૂડું પિરસ્યું ભોજન.	૪૩
મનુ આહાર રાક્ષસ તણો, અદકો પીરસો આપ;	
રાજા રણ રાક્ષસ ચળે, રૂખિયે દીધા શાપ.	૪૪
નીચ કપટી નાશી ગયો, દિલીપ પામ્યો ધણુંદુઃખ;	
ગુણનો તો અવગુણ થયો, મહીપતિ (નું) ઉતરું મુખ.	૪૫
એમાં વાંક મહારો નથી, અકળિત કરશે આપ;	
વણવાંકે મુજને વદો, શાને દો છે શાપ?	૪૬
રાગ્યે જળ કર ધર્યું, સાંભળજ્યો રૂપિ રાજ;	
મહારો શાપ તું સાંભળે, લોખું તારી લાજ.	૪૭
મુખથી શાપ મહીપતિ વદે, દમયંતી પામી દુઃખ;	
હાં હાં કહીને કર ધર્યો, મહીપતિ કેરે મુખ.	૪૮
એ ગુરુ છે કુળ આપણા, વિપ્ર તણો શો વાંક;	
કપટી કપટ કરી ગયો, અધર્મી આડે આંક.	૪૯

રાજા કેહ કર્યા મૂકિયે; જળ ને ઠામે જાણ;	
અનાવૃષ્ટ અદિકી પડે, કે પૃથ્વી પ્રસે થાય	૫૦
પોતાના પગ ઉપરે, નરપતિએ મૂક્યું નીર;	
ઘેઉ પગ તેના બળી ગયા, ધારણુ રાખ્યું ધીર.	૫૧
પાણી પગ ઉપર ધર્યું, શોભ્યા પગ અતિ શામ;	
કરમાવખાઈણુજ પડે, નરપતિ પામ્યો નામ.	૫૨
અન્નપ્રયો આકર રાખશે, વદશે અન્નણી વાણ;	
તેને દુઃખ દારણુ યશે, પરાણે ખોશે પ્રાણ	૫૩
રોડે અગ્નિ વેડવે, રુડું પીવું ઝેર;	
ભુંડે શાપ બ્રાહ્મણ તણે, વધનું ભુંડું વેર.	૫૪
છપનકોડ જાદવ શાખ્યા, અતિ બળિયા ને આપ;	
મહુરમાં પ્રાણે થયા, સદા વિપ્રનો શાપ.	૫૫
પોળિયા પરમેશ્વર તણા, જ્ય વિજય અતિ આપ;	
પાપરૂપ પૃથ્વી પડ્યા, સદા વિપ્રનો શાપ.	૫૬
જુગુહાંજન ભગવાનને, ભવને બ્રહ્મ કપાળ;	
બ્રહ્માને ભિક્ષુક કર્યો, અધિક વિપ્રનું આળ.	૫૭
બ્રહ્મ દાવાનળ દોહેલું, બ્રહ્મસ્ત્ર ભુડે ભોગ;	
બ્રાહ્મણને હેઠ્યા થકી, રૌ રૌ વાધે રોગ.	૫૮
વિપ્ર વેરે વૈકુંઠ નહિ, વિપ્ર વેરે નહિ વસ;	
વિપ્ર વેરે વંજવ નહિ, સકળ ધર્મનો ધ્વંસ.	૫૯
વિપ્ર ગૌ તુળસી પીપળો, શુરુ ગંગ શ્રી કૃષ્ણ;	
નિમેષ અંતર એમાં નથી, પૂર્ણ ઉત્તમ ન્યાં પ્રજા.	૬૦
છય દર્શનમાં છત્રપતિ, છયે શાસ્ત્રમાં છેક;	
છય ભાષામાં શર છે, વિપ્ર તણે વિવેક.	૬૧
નક્ષત્રી પૃથ્વી કરી, એકવીશ વાર વામ;	
જાયો જન્મદમિ તણે, ફરસીધર ફરશુરામ.	૬૨
વસિષ્ઠ મુનિએ મન વિચાર્યું, ફળેત થયો હું ફેક;	
કપટી કપટ કરી ગયો, શાણા રાધને શોક.	૬૩
મિથ્યા શાપ યાશે નહિ, નિશ્ચયપદ નિરધાર;	
રાજા રાક્ષસ રણુ ગ્રેહ, ધુરણુ વર્ષ જ બાર.	૬૪
બાર વર્ષે બુધ્ય આવશે, તનું કરો નહિ તાજ;	
મંદિર આવજો મહીપતિ, કરજો રુડું રાજ.	૬૫
નારી કેહ સુણુ નરપતિ, ભુંડે બ્રાહ્મણ શાપ;	
કે કાળે નહિ છુટકો, પ્રાઈ એ છે પાપ.	૬૬

દમયંતી રહી દેશમાં, રાજ્ય રણમાં જાય;	
રહે જ્ઞાન રહ્યું નહિ, રાક્ષસી કર્મો થાય.	૬૭
શીશ્ર ગયું ને સત ગયું, ગયું રંગ ને રૂપ;	
ધર્મ કર્મ ધીરજ ગયાં, લામતો હિંડે બૂપ.	૬૮
મારે નીતનીત માનવી, ઉદર પોપણે આપ;	
પુન્ય પેર પ્રીછે નહિ, પ્રીછે પ્રૌઢાં પાપ.	૬૯
એક દિવસ એક બ્રાહ્મણી, બ્રાહ્મણ કેરો બાળ;	
રૂપે કામ રતિ સમાં, આત્મ્યાં વર્ષાકાળ.*	૭૦
ઈંદ્ર ઈંદ્રણી સારખાં, જોવા સરખી જાત;	
ચાતુર ચંદ્ર ને રેહિણી, તે આગળ કુંથુ માત.	૭૧
વનક્ષણ પુલ લેવા ફેરે, બેઠાં બે એકાંત;	
કંદર્પ વાપ્યો કારમો, ભર્તૃથી નવ રહી બ્રાંત.	૭૨
ક્રીડા કરે કલ્પલમાં, વર ચિતતા વન મલિ;	
રાજા જે રાક્ષસ થયો, તત્ક્ષણ આત્મો ભાંય.	૭૩
તાણી લીધો વિપ્રને, આપે કરવા આહાર;	
કામની તો બહુ કરગરે, નિર્મળ કુળની નાર.	૭૪
અમો જાતે છું બ્રાહ્મણા, તું વનચર છે આપ;	
વધ કરે છે વિપ્રનો, છૂટીસ કર્યારે પાપ ?	૭૫
વૃદ્ધ મા બાપ છે એ'નાં, એકજ છે એ પુત્ર;	
પતિવ્રતા હું પ્રેમદા, કાચું મમ ધર સૂત.	૭૬
ભોગ નથી કાંઈ ભોગવા, કામ રૂઝાં નથી કીધ;	
બાળક છું બન્ધો જણાં, લાહો કાંઈ નવ લીધ.	૭૭
સીમંત નથી સોહાબું, નહિ સુવાવડ સેજ;	
નથી પુત્ર રમાડીયો, હેડે છે એ હેજ.	૭૮
પિછળને પિરસાં નથી, ઉનાં રાંધી અજ;	
આલિંગન ઓપાવતે, તમ નહિ મુજ તન.	૭૯
આધાર મુજ આત્માતણો, જીવનણો એ જીવ;	
મુકી દે મુજ નાયને, દેહે દામણો દીન્ય.	૮૦
કોટી ઉપાયે કરગરે, હેતે જોડે હાથ;	
રુદન રાને રામા કરે, વળગે રવામી સાથ.	૮૧
તું રાજા રાક્ષસ નથી, રડો ક્ષત્રી રૂપ;	
નથી દીઠો નથી સાંભળ્યો, જે હણે ધક્કાને બૂપ.	૮૨

દયા શાની તે દુષ્ટને, મૂરખ ત્યાં શી મે'ર;	
ભક્ષ કયોં બિહુકને, વત્યોં કાળો કેર.	૮૩
વિલાપ કરે વનિતા વને, રામા રણમાં રોય;	
પાપીને હાથ વિગ્ર ચડયો, સુકાવી ન શક્યું કોય.	૮૪
સહે દુઃખ કયમ મુંદરી, પતિવ્રતા હું નાર;	
અગ્નિ કાષ્ટ કરી એકલાં, ભરમ ચઢ તે ઠાર.	૮૫
શાપ દીધો સતી મુંદરી, તે વેળાએ તર્ક;	
સગ કરતાં શામા તણો, મૂરખ પામજો મર્ત.	૮૬
બ્રહ્મહત્યા તું ભોગવે, ખરો પામતાં ખેદ,	
દશ લાખ ઘણું દુઃખ પામજો, ભૂતળ ભમજો ભેદ.	૮૭
શામા સંગ સમય વિષે, પાપી તજજો પ્રાણ,	
બ્રહ્મહત્યા તું ભોગવે, નિશ્ચે પદ નિર્માણ.	૮૮
વર્ષ ખાર વીતી ગયાં, સુદર હવું સ્વરૂપ;	
મનુષા દેહ મહીપત થયો, ભવન આવિયો ભૂપ.	૮૯
દમયંતીયે દેખીયો, સ્વામી સાંભળ વાત;	
બ્રહ્મહત્યા બેદી છુને, એ તો મહા ઉત્પાત.	૯૦
બ્રહ્માંડ પડે બ્રહ્મા પડે, ધરતી પ્રલે થાય;	
કાયા કંઈય કાયા 'કસે, બ્રહ્મહત્યા નવ જાય.	૯૧
અંગે રગત ગેગી થયો, પિત્ત વિકારી પાપ;	
સતી દમયંતી મુંદરી, વત્યું આપો આપ.	૯૨
વંશ રહે એ કારણે, તેજા વિગ્ર વસિષ્ઠ,	
આત્મા લીધી અધિપતી, અધિપ જાણીને ઈષ્ટ.	૯૩
વીર્ય લેવા જુદું વિગ્રનું, વધવા કુળનો વંશ;	
રજ આપી રણમાં ગયો, પાપ રૂપ પ્રસંશ.	૯૪
મત્તાવીસ નર્ક મોહકા. નીચ પાપના નેક:	

- કિંકર એક યમ રાજનો, અર્વિત અર્વણ હારઃ
માતા તેહ મૂર્તિ તણી, બ્રહ્માંડ પુરાણે સાર. ૧૦૦
- કાળિ કુરૂપ કુલક્ષણી, શાકણુરૂપ સતસદસઃ;
પયોધર પર્વત સમા, વપુ મળે નહિ વચ્ચ. ૧૦૧
- ક્રોધક વેળા કારમી, ઉઝી ચાપ આકાશ;
રોભે ક્રોધ દીન શાપણી, પડે આવીને પાસ. ૧૦૨
- ક્રોધક વેળા વાવિણી, ડાકણીઓ દશ લાખ;
ક્રોધક વેળા વિંછણી, ભુંડી બોલે ભાખ. ૧૦૩
- જાણે જવાળા અમિની, પ્રલયકાળનું પૂર;
ખડ્ગ ઉધાડે ખેચરી, નરપતિ ખુટે નર. ૧૦૪
- વેશ શિકાતર વંતરી, શિવા શૂળવત કેશ;
કુરૂપી કીટ કારિણી, પાપરૂપ પરવેશ. ૧૦૫
- ક્ષણું વસે નહિ વેગળી, દાવાનળવત દેહ;
રાગ કેડે રણુ વિશે, તત્પર ચાલે તેહ. ૧૦૬
- હીડત હાલત બોલતે, ખાવે પીવે ખેડ;
જામત સ્વપ્નમાં ઝંખના, કપમે ન મૂકે કેડ. ૧૦૭
- કેડ વિધીની વેદના, દાવાનળવત દુઃખ;
ભટ્ટે હિંડે ભૂપતિ, સ્વપ્નમાં નહિ સુખ. ૧૦૮
- બ્રહ્મહત્યા ભુંડી ધણી, ધણા દુઃખમાં ગર્ક;
સતાગીસે સામટા, નિત્યે ભોગવે નર્ક. ૧૦૯
- એક સમે રાગ ગયો, મિથિલાપુર મોગર;
જનકરાય વસે લ્યાંહ, જ્યાં સુખ સાગર સાર. ૧૧૦
- તનયા સીતા સારખી, જોગ્ય રામ જામાન;
વિદેહી વિશે કલો, પવિત્ર પૂજન પાત્ર. ૧૧૧
- વમડે વડ હેઠળ વસે, શુશ્રુ નિધિ ગૌતમ નામ;
ભમતો ભમતો ભૂપતિ, આબો તોણે ઠામ. ૧૧૨
- કોટિ કોટિ ઉદય અરણ્ય, તેજ પુત્ર મહા પૂર;
રૂપ શોભે વિષ્ણુ સમો, નારાયણનું નર. ૧૧૩
- તપોરૂપ તપોમયી, ત્રિલોક તત્ત્વનું તેજ;
ચૌદલોક ચતુરાષ્ઠ પદ, નરખે હરખે હેજ. ૧૧૪
- દંડવત કીધા દિલ થકી, જોઈ અઘોરિક જાગ;
ક્રોધક જનમના પુણ્યથી, ભૂપતિ કે'ભણું મમ ભાગ. ૧૧૫
- પ્રદક્ષિણા પંદર કરી, પ્રીતિ જોજ્યા પાણુ;
પાઞ્ય નમ્યો તે પુરપતિ, વદને અમૃત વાણુ. ૧૧૬

કરણા કરે કંગાલને, પ્રભુ ચાઓ પરસન;	
તત્ત્વ જડ્યું ત્રિલોકનું, દેવર્ષિ છો દર્શન.	૧૧૭
કરણા સિંધુ કરણા નિધિ, કરણાકર કલ્યાણ;	
કરણાદષ્ટિ કરી નમ્યો, વિષ્ણુ વદે વર વાણ.	૧૧૮
કર્માંથી આગ્યા કાણુ છો, કાણુ તમારી જાત;	
દીનપણું દેહે કસ્યું, વિસ્તારી કહો વાત.	૧૧૯
નરપતિ તે ચરણે નમ્યો, કહિ વિગતે કથાય;	
બ્રહ્મહત્યા ભેદી મુને, પ્રૌઢી કેમ પળાય.	૧૨૦
અત્રાત કર્મ મેં આચર્યું, મુનિ શાપથી મૂક;	
પાપરૂપ. એ પાપિણી, પલક ન મૂકે પૂક.	૧૨૧
ત્રિશ લક્ષ મેં મત કર્યો, કષ્ટિ કાટિધા કાય;	
ચૌદ વર્ષ હું જવ ચર્ચો, પાપિણી નહિ પળાય.	૧૨૨
અંગુઠે ઉભો રહ્યો, ઉચા રાખ્યા હાથ;	
તોય તજે નહિ પાપિણી, શાકણરૂપિ રેહ સાથ.	૧૨૩
પંચામિ પંચ શતવરો, ખરી કરી મેં ખેડ;	
તોય મુને નથી મૂકતી,† કાળરૂપિણી કેડ.	૧૨૪
ઉપવાસ કીધો અખંધના, કેડ લુટાગ્યો કેશ;	
નીચ જાત નાહી નહિ, દોદશ દાખવે દોષ.	૧૨૫
જૂતળ હું બાધું લમ્બો, રામ જપતા રંગ,	
ટાળી એ ટળતી નથી, સર્પિણી મજતો સંગ.	૧૨૬
દાણુ મૂકાગ્યાં દેશનાં, કર છાંજ્યા કેં કેડ;	
તોયે જવાળા નવ ગર્ભ, જૂલમ કરે રહી જોડ.	૧૨૭
પૂરણુ પ્રુણુ કંઈ પૂર્વનું, તે રૂળ પામ્યો આજ;	
દર્શન દીકાં દેવનાં, મોટા છો મારાજ.	૧૨૮
દર્શન દુર્લભ દેવને, છો શિવરૂપ સમર્થ;	
બ્રહ્મહત્યા લાગે વિભુ,† સરશે મહારો અર્થ.	૧૨૯
બ્રહ્મહત્યા ટાળી શકા, એવા છો અધિપત;	
કેટલી ઉપમા કહી ચકું, મૂરખ છે મુજ મત્ય.	૧૩૦
દીનપણે દશ કાટિધા, કરગરી કહું કરજોડ;	
શુણુસાગર ઔતમ વદે, મેલી મનનો મોડ.	૧૩૧
જાઓ જરૂર ત્યાં જાતરા, સહજ નમાવો શીશ;	
સાક્ષાત્કાર કેલાસપતિ, ગોકર્ણેશ્વર ઈશ.	૧૩૨

* પાક. પ્રત ૨. “બ્રહ્મહત્યા ના દૂરે થાય.” પ્રત ૩. “બ્રહ્મહત્યા પાછી નવ થાય.”

† પ્રત ૨. “તોય નવ મૂકતી તી.” † પ્રત ૪. “બ્રહ્મહત્યા ભાગી જશે.”

દાતા દેવ દયાનિધિ, ધર્મ ધુરધર ધીશ,	૧૩૩
અક્ષહત્યા ભાગી થકે, ગોકલેશ્વર ઇશ.	
વેદ શાસ્ત્ર પુરાણમાં, જશ ગાયા જગદીશ,	૧૩૪
મનવાંછિત મહીમધ્ય છે, (તે) ગોકલેશ્વર ઇશ	
ત્રિગુણ આઘ ત્રિદશ સદુ, અડસકં તીર્થ અધીશ,	૧૩૫
અક્ષહત્યા ભાગી થકે, (તે) ગોકલેશ્વર ઇશ.	
નિરખી વદે વેદમાં, જપે જાપ જગદીશ,	૧૩૬
ન્યાસ કરે નિમેષમાં, ગોકલેશ્વર ઇશ.	
પ્રસન્ન સદા પરબ્રહ્મ એ, જેમ રહે નહિ રીસ,	૧૩૭
ભોળો ભવ દુઃખ ટાળશે, ગોકલેશ્વર ઇશ.	
સુર સનકાદિક સુરપતિ, આરાધે અદર્શિશ,	૧૩૮
વદે વિષ્ણુ વિશ્વપત્ય, ગોકલેશ્વર ઇશ	
મા'રાજ રાજ રાજેશ્વરી, દેવતણી અધિ દેવ;	૧૩૯
જન્મ સફળ તેને ખરો, જેણે કીધી સેવ	
ગોકલેશ્વર પૂજ્યા, બ્રહ્મા વિષ્ણુ ધન,	૧૪૦
એ પુણ્યે પ્રભુપદ ભોગવે,* ગ્રહ ગુણ તારા અદ	
કૌટિક અક્ષહત્યા ટળે, નિમેષ માત્રમાં નેક,	૧૪૧
એ સ્થાનક ઉત્તમ અતિ, તારે શિષ્ય છે એક.	
અક્ષહત્યાને ટાળવા, સ્થિત આચર એ કામ;	૧૪૨
રાવણ રણમાં રાણીને, સુક્ત થયા શ્રી રામ	
સર્વ શ્રેષ્ઠ શિવરાત્ર છે, †ઉપવાસ જગરણ થાય,	૧૪૩
બિદિવપત્ર સમર્પતાં, પાપ પ્રસે થઈ જાય ‡	
રાજા કહે રુદ્ર કહ્યું, અચરજ મોટું એહ;	૧૪૪
કહો મહિમા તો સાંભળું, નિર્ભળ થાય આ દેહ.	
મુરખ મત મારો અધીક, અક્લ હિન છું આપ,	૧૪૫
તે માટે પડ્યું પૂજનું સિદ્ધ ન દેશો શાપ	
કગાલ જાણી કરણ કરો, વેદ ન કાઢશો વાક,	૧૪૬
કથા એહ મુજને કહો, હું છું રાત્રો રાત્ર	
ગૌતમ કહે સુણુ ગુણનિધિ, મહાદેવ પૂજનો મર્મ,	૧૪૭
કોટી કદ્ય કહે ચારદા, ધારી ન શકે ધર્મ	
પારણ પ્રત્યક્ષ પરખિયુ, ધારી જોયુ દષ્ટ,	૧૪૮
જગરણુથી પાતિક જશે, કોટીકે કુડાં કપટ	

* મત ૪ “એ પુણ્યે પ્રભુવન જન્યા” † મત ૪ “શિવરાત્રિ મત મહા મહત”

‡ મત ૨. “જરૂર પ્રસે પાપ થાય” મત ૪. “જરૂર એ પાપ થવાય”

ગૌતમ કહે છે શુભ ધણો, બિલિપત્ર સમર્પો બુદ્ધ;	
વિવેક થકી પ્રત આચરો, સાહિત્ય આણી શુદ્ધ.	૧૪૯
શિવરાત્રિ મધ્ય રાત્રિયે, પ્રત તણો વિવેક,	
ઉપવાસ જગજી અધહરે, શિવ મહિમા છે નેક.*	૧૫૦
જાત્રા જરૂર રાજ્ય જળે, કરજે શિવરાત્રિ પ્રત,	
ભરમ થશે બ્રહ્મહતન ફળ, તે વેળાએ તર્ત.	૧૫૧
કીધું તે અજ્ઞાતમા, રાક્ષસ રૂપે રાય,	
તેનું પ્રાશ્નિત તેટલું, પાપિણી પ્રીતે પળાય	૧૫૨
બ્રહ્મભોજન લવા ડગે, પુણ્ય વચન પ્રમાણ,	
શિવ પૂજન નવ ચૂકશે, ન્યા લગી ઘટમાં પ્રાણ	૧૫૩
સૂત કહે શૌનક સુણો, અદિકી વિદ્યા એદ,	
વેદ પુરાણ ને શાસ્ત્રમાં, એમા નહિ સદેહ.	૧૫૪
દ્વય અધ્યાય ધારી જુવો, કયા સાબળી કર્યું,	
મનવાછીત માગ્યા મળે, શકર રાખે શર્ણુ	૧૫૫
ધર્માર્થ કામ ને મોક્ષ પદ, માટેવ મહિમાય,	
કૈલાસ વાસ વસવા વિશે, સુખ સાગર સીમાય	૧૫૬
શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, વિગેશ્વરનો તન,	
શામળ સેવક શિવ તણો, મહા રૂપ પર મન	૧૫૭
શિવ પૂજે શિવ શિવ કહો, વાણી શિવ વિલાસ,	
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળદાસ	૧૫૮
(ઈતિશ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'ગોકર્ણેશ્વર મહિમા' નામનો દ્વિતીયોધ્યાય.	

અધ્યાય ૩ જો.

ચોપાઈ.

શ્રી મુખે મેલુ સરસ્વતી, મયા કરો આપો માહમતિ;	
ચિત્તમા ધ્યાન તમારુ ચલાઈ, પલક એકમા પાવન શાઈ	૧
વિરચીએ વદ્યા મુખ વેદ, લાણુબ્યા ભારતી તે બેદ,	
વ્યાસ નારદ ને શ્રી સુકદેવ, સમ્યક્ પ્રકારે કીધી સેવ	૨
જશ દેવજી જશવતિ નહિ જોડ, કીધા પડિત લક્ષ કરોડ,	
બ્રહ્મોત્તરખંડ કેરી કથા, જોગ્ય વાત જણાવુ જથા	૩
પાતિક પાંચ પ્રીતે પળાય, નર નારી સહુ પાનન ચાય,	
સૂત કહે શૌનકને સાર, મુખસાગરનો શિવ દાતાર *	૪

* પ્રત ૨ "ન્યાય શાસ્ત્રના ને" * પ્રત ૨ "શિવ અવતાર"

કોડવાર કહીયે શું કથી, શિવ સમો દાતા કે નથી;	
ગૌતમ કહે સાંભળ રે રાવ, કહું શિવ પૂજનનો મહિમાય.	૫
સાચું નજરે દોઢું તેહ, ટાણું તુજ મનનો સંદેહ;	
ગોકર્ણેશ્વર મોટા દેવ, સુરલોક કરે શુભ સેવ.	૬
દર્શન કરવા હું ત્યાં ગયો, નિમેષ માત્રમાં નિર્મળ થયો;	
મોટો સંઘ મળ્યો માતરા, જોગ પુરુષ આગ્યા જાતરા.	૭
મળ્યા દેવદાનવ ને રુષિ, મળ્યા નાગ માનવ માહ મુખી;	
કરી જાતરા દિવ્ય દર્શન, સ્વાયંભૂ શિવને કર્યા પ્રસન્ન.*	૮
વારુ કીધાં શિવનાં વ્રત, ટાળ્યા દુઃખના કુંગર વ્રત;	
સુખ સાગરમાં સૌ ઝીલિયા, પાપ પુજ પૂરણ પીલિયા.†	૯
ગરવો દાતા શિવ ગોકર્ણ, જન્મ જાતના ટાળે મર્ણ;	
પાંચ દિવસ ત્યાં પૂજ કરી, મંદિર આગ્યા પાછા ફરી.	૧૦
જનક દેશમાં હું પણ વળ્યો, મારગમાં એક ક્રિકર મળ્યો;	
મને કહ્યું મિથિલાપુર જાઓ, તેડે છે વિદેહી રાઓ.	૧૧
જાતો તો જનકપુર માહિ, વારે સરોવર આગ્યું ત્યાહિ;	
મોહું કૌતુક દોઢું અમો, બાવ ધરી સાંભળજે તમો.	૧૨
એક નારી ચંડાળ જ તણી, સામ વર્ણ ને વદ જ ધણી;	
લુલી લંગડી રોગે રાંઘળી, અંધ બધીર ને પગે પાંઘળી.	૧૩
કોડી કુણી રૌરવ રોગ, બૂડાં ભામનિ કેરા ભોગ;	
રોમ રોમ ગુમડ મંચિ દીક, કાપાએ પડ્યા કોટિધા કીટ.	૧૪
તપે તાપ સરોવર તીર, ઉદર અન દેક નહિ નીર;	
દુર્ગધે ઉડે ને બહુ ગંધાય, જીવતી પાસે કેમે ન જવાય.	૧૫
નર્ક કુડ નારી તે નેટ, પોઠાર કરતી ફેટે પેટ;	
કંક પ્રાણ આગ્યા તે પડી, મરવા આલ રહી અદધડી.	૧૬
જોવા કાજ રજો જેટલે, વિમાન એક આગ્યું તેટલે;	
જળહળ જ્યોત અકારો હવી, જાણે કોટિક ઉદયારવિ.	૧૭
સ્ફટિક મણિ જડીયા દશ દોર, ગાજોહેમ ધુધર ધનધોર;	
બેકા માંહિ ગુણવંતા ધણા, તે તો સેવક શિવજીતણા.	૧૮
વિશ્વ, વિરંગી, શિવસારખા, પ્રતાપવંત પૂરણ પારખ્યા;	
પ્રગટ પ્રપચ મહારુ તો થયું, ગૌતમ કહે દુઃખ સધયું ગયું.	૧૯
સાક્ષાત્કાર રૂડા શિવ રૂપ, જોજે જોહને ઘણા સમ ભૂપ;	
જાણે સૂર્ય મંડળની સેવ, અથવા મોટા શ્રીમદ્દેવ.	૨૦

તેનું મુજને દર્શન થયું, શત જનમનુ પાતિક ગયું; નમસ્કારકીધા દિવ્યદેહીને, પુછ્યું શુભરૂપભ્રમેષ મોહીને* ૨૧
કરુણા નિધિ કયાંથી આવિયા, વિમાન કુણ કાળેલાવિયા, વડો ભાગ્યસાળી જન કાણુ, આ દર્શન તો દીર્ઘ આણુ ૨૨
ભવને સોઢે વાણી ભખી, રડા ગૌતમ સાંભળ રખિ; નીચ જાત્ય ચંડાળી સમર્થ, વિમાન આણ્યું તેને અર્થ. ૨૩
એનો પ્રાણુ અધ ધડીએ જશે, જીવ શીટીનેશિવવત્થારો, અવિચળ પદની પોંચે આશ, કોડે વાસ વસે કૈલાસ. ૨૪
પાગે લાગીને તેડી નશું, એના સેવક સૌકા થાશું; ઉચ નીચ પશુ પક્ષી છેક, જીવ સર્વનો મધિર એક. ૨૫
અંતરમાં ઉપચો આત્માદ, અદિકા દીધા આશીર્વાદ; એક ધડી અહીં ઉભા રહો, કરજોડી પુણુ તે કહો. ૨૬

દ્વાલંકર.

બોહોશુભ ગૌતમજોસિયો, એ તો અચરજ આજ; પાપિણીકેમ પ્રભુવત્થરો, મહિમા કાઠ માંસજ. ૨૭
માનવા સરખું કહો મુને, માનનિ કેરું મૂળ, સેજે કેમ સ્વર્ગે જશે, સંકટ ટળતે થળ. ૨૮
મણુ કહે ગૌતમ સાંભળો, પૂર્વ જન્મની પેર, પેલા ભવની પ્રાણણી, શુભવત પ્રરૂપને ઘેર. ૨૯
રૂપે રજા સારખી, નિર્મળ કુળની નાર, શુભકા નામે સત્તક્ષણી, અશિ રૂપ અવતાર ૩૦
ગાનવતી ને શુભવતી, રૂપવતી તે રંભ, પણિત પિતા તેહનો, દેહે વર્ણિત દખ. ૩૧
સમારે વાસણુ શિવ તથા, દીપ કરે નિશ દિશ; પિતા પાસે જઈ બેસતી, પુત્રી નમાવી શીશ. ૩૨
પરણ્યાવિ તેને પ્રિતથી, રુઝુ ધર વર કામ; શુભકા કેરા સ્વામીનું, નરપતસર્મા નામ. ૩૩
જેજનવત જીવતી ચર્ધ, વિપરિત ચર્ધ ગર્ધ વાત, વનિતા તે વિધવા ચર્ધ, અદિકા એ ઉત્પાત. ૩૪
સ્નેહ સ્વામી સાથે ધણે, માનનિ વિદ્ધળ મન, કામાતુર કાયા વિશે, વૃક્ષ થયુ નહિ તન. ૩૫
દેશ આધામા દુખ થયું, વિપરીત રુઝે વર્ણુ,

લાડકવાયો લક્ષ વસા, મા'જન પામ્યો મર્ણુ.	૩૬
ઉપાય નહિ એ વાતનો, શુભ આદ્યો સંસાર;	૩૭
જન્મ મરણ ફરી ફરી, પામ્યો નહિ કે પાર.	૩૮
પિયરમાં રહી પ્રેમદા, અતિશે ઉન્નત અંગ;	૩૯
નીચ સ્વભાવ નારી તણો, યયો નીચનો સંગ.	૪૦
કામાતુર તે કામની, અતિશે આડે આંક;	૪૧
કામે જીત્યા કોડ જન, વનિતાનો શો વાંક.	૪૨
સતી સીત મંદોદરી, કુંતા દુષ્ટી કાય;	૪૩
અહસ્વાજી ને અનુસુયા, કામ કદા ચિત્ત આશ.	૪૪
ઈંદ્ર, ચંદ્ર જેવા અધિક, સનકાદિક સિદ્ધ શામ;	૪૫
પારાશર સમ પંડિતા, કુણે ન જીત્યો કામ.	૪૬
અખળાનો શો આશરો, નીચ બુદ્ધિ યદ નેટ;	૪૭
જનમજાતિ કે જન મળ્યો, પુખ્ત્યો ગર્ભ તવ પેટ.	૪૮
દિવસ આખ્યા દુઃખતણા, વનિતા જોખન વેશ;	૪૯
જનર વિદ્યા જીવતી રમી, દાખ્યું બાધે દેશ.	૫૦
ગર્ભ ઉદર વામ્યો ધણો, સ્તન મન નેન નિતંબ;	૫૧
રોધ પાંડુવન રડવડે, લજ્જાતુર. યદ રંભ.	૫૨
જીજીલ્યા લજ્જતી ફેરે, ન જાઓ એક ઉપાય;	૫૩
રણસંબંધ આવી મળે, કહો કયમ તેનું થાય.	૫૪
મા બાપે જોઈ માનનિ, દોડું રંભા રૂપ;	૫૫
હવે જો ધરમાં રાખીએ, (તો) દંડે બારે જૂપ.	૫૬
દોહલો દંડ દિવાનનો, નાત જાતના નેક;	૫૭
લોકાપનાદ ભુંડો લલો, છપે શાસ્ત્રમાં છેક.	૫૮
કનક કટારી કારમી, કોઈ ન મારે પેટ;	૫૯
રખે એને કયમ રાખીએ, નીચ કામ છે નેટ.	૬૦
સાત બ્રહ્મ શક્તિ કરે, કોઈ પિયે નહિ નીર;	૬૧
સ્વજન સંગ તજે સદા, ધર્મ રહે નહિ ધીર.	૬૨
મારે મારું થાય છે, વેદ લખ્યા છે વર્ગ;	૬૩
સ્ત્રી હતા નવ છુટીએ, સહજ ચુકીએ સ્વર્ગ.	૬૪
જે કરે તે ભોગવે, પુણ્ય કર્મ કે પાપ;	૬૫
એને કર્મ એ લખ્યું. વિચાર કયાં માખાપ.	૬૬
ચોટલે ઝાલી યતથી, કાઢી મૂકી કામ;	૬૭
કુળ લજ્જ્યું કારમું, ઠેઠ તળવ્યો કામ.	૬૮

પરિવાર સૌએ પરહરી, ભમતી વેઠે ભૂખ;	
લાજ મર્યાદ રહી નહિ, દેહે દારણુ દુઃખ.	૫૩
સ્ત્રી મળી એક શૂદ્રને, નાર થઈ તેની નેટ;	
પ્રસન્ને પુત્ર ઘેર તેહને, પાપિણી છુટ્યું પેટ.	૫૪
એક માસે અર્લક મુવો, સ્વામી મસવાડે સાત;* †	
ધન હતું ધણીને ધણું, હેતે આપ્યું હાથ.	૫૫
મદોન્મત થઈ માનનિ, જર જોખનનું જોર;	
સુખના સાગરમાં પડી, સ્ત્રીને વાધ્યો તોર. ‡	૫૬
માંસ ભખે તે માનનિ, વારણિ વારં વાર;	
મદિરા માંહે મહાલતી, નીચ કર્મની નાર.	૫૭
અવગુણ પીજી અર્તિ ધણી, પાપ રૂપ પ્રચંડ;	
આત્મ જ્ઞાન મળે નહિ, ધરના દેવ શિર દંડ.	૫૮
ગણિકા દેરા શુભ મહે, નેક ન રાખે નૃન્ય;	
સમણામાંહે સમજે નહિ, પૂજન કે કંઈ પુણ્ય.	૫૯
પક્ષકે પક્ષકે પ્રેમદા, પાપ કરે તે પ્રીદ;	
માંસ, મચ્છ, મદિરા ભખે, માનનિ મૂરખ મૂઢ.	૬૦
ધર્મવંતનાં મન હરે, જશવંતતણા લે જીવ;	
જૂઠામાં જર વાપરે, દાવે રુઝ્યો દેવ.	૬૧
શર્મ શું, કર્મને ધર્મ નહિ, શુભ અશુભ ન સાર;	
પાપતણે પર્વત ચણ્યો, ભૂંડપણ ભંડાર.	૬૨
મદિરા માંહી મચી રહી, થયો માંસનો ભાવ;	
વચ્છ હણ્યો, અજવામીને, શુદ્ધિજીવનનો બનાવ.	૬૩
સ્વહસ્તે પ્રાગે કપો, રાંધ્યું આમિશ રંડ;	
ભક્ષ કર્યું ભૂંડપણે, પૂરણ પાપ પ્રચંડ.	૬૪
અપ્રાપ્તપણે એ આચર્યું, સુખમાં કીધું સેન; †	
સાંજ પડી સંધ્યા સમે, ધણીથી આવી ધેન.	૬૫
હિસારા કરતિ હીસતી, ગઈ ગમાણે ગાય;	
પય પાવાને પ્રીતડી, ધેન ધણીને ધાય.	૬૬
દોવાકાજ દુણી ઝડી, વચ્છ ન દીઠા દ્રષ્ટ;	
અજ દીઠા ત્યાં જીવતો, કામનિ પામી કષ્ટ.	૬૭
દુઃખ પામી દિલડા વિશે, હાથ કહી ધસી હાથ;	
ઉત્તમ કુળમાં અવતરી, થયો યવનનો સાથ.	૬૮

* મહિતા. † પ્રત ૨. “ભુંડો વાધ્યો અંકાર” ‡ રાચન.

ત્રણ વરાં શિવશિવ કહ્યું, સાચા દિલથી અચ્છ,	
અજ સાટે મેં મારિયા, વારુ રૂડો વચ્છ.	૬૨
અર્ધ આમિશ તો વાવર્યું, ઝાઝી બૂલથી ઝૂમ;	
વાધે માયોં વાછડો, એવી પાડી બૂમ.	૭૦
લોકે માન્યું લક્ષવરા, રાખ્યું છાતું આપ;	
પરમેશ્વર તો ગ્રીહિયા, પરકયુ પ્રોદું પાપ.	૭૧
ભત્તી જાતની બ્રાહ્મણી, ખરી પામી મન ખીજ;	
ત્રણ વરાં શિવશિવ કહ્યું, વાન્યુ એટલું ખીજ.	૭૨
મૃત પામી તે માનુનિ, પાપ રૂપિણી પેર;	
અધમ કુળમાં અવતરી, ચંડાગણને ઘેર.*	૭૩
માત, તાત મરી ગયા, યર્ષ આધણી આંખ;	
આયુર્દાથી ઉછરી, પાપણી જેની પાંખ.	૭૪
રઝળે બાધે રાધગી, દેહ દામણી દીન;	
ટાંકે તડકે તરફડે, લૂલી લગડી લીન.	૭૫
વેદના વેદતી શૂદ્ર યર્ષ, રાગી જાતે રડ,	
લક્ષ વિછીની વેદના, દેવ દીધો દડ.	૭૬
વપ્ત વિશે વાળા બહુ, જીવતાં પડીયા જાત,	
જન્મારો વેડી જાતનો, અધિક દુઃખ અનંત.	૭૭
નિમેષ માત્ર મટે નહિ, પ્રોદુ પુણ્ય કે પાપ;	
કર્મો કર્મ સૌ ભોગવે, હયે શાસ્ત્રમાં છાપ.	૭૮
માધ વદની ચૌદરો, ધર્મ કાજ સૌ ધાપ,	
ગોકર્ણેશ્વર જાતરા, જરૂરું સંધ ત્યા જાપ	૭૯
નારી સધમાં નિસરી, ઉદર ભરવાને આપ,	
કોટી જન્મના જેણીએ, પ્રોઠાં સન્મા પાપ	૮૦
માગી ખાતી મારગે, વેદના વહેતી વર્ત;	
ગોકર્ણેશ્વર ધૃષિને, દે'રે પો'તી તર્ત.	૮૧
ગોકર્ણેશ્વર ગુણનિધિ, દક્ષણમા મહાદેવ,	
અડસટ તીર્થ તણો અધિપ, સુર કરે સૌ મેવ.	૮૨
કથા કીર્તન લક્ષ કોટિધા, પુરાણ વચાયે પાન;	
શિવ, શિવ, શિવ સૌ કો કહે, કુષ્ટિ સાભળ્યુ કાન	૮૩
શિવ શિવ કહેતાં સુખ ધણુ, સાંભળતા સ્વર્ગે જાપ,	
શિવ પૂજન શિવ સેવતાં, શિવ રૂપ જીવ થાપાં	૮૪

* પ્રત ૨. "ચંડાગણને તે ઘેર" † મૂળ પ્રત અને પ્રત ૨-૩ માં "શિવસ્થ શિવ થાય" પાઠ છે

ઉપવાસ સંધ સર્વે કર્યા, આપે કુંજુ તહાં આહાર;	
ભૂખી રહી તે ભામનિ, માગે ખાતી માર.	૮૫
અમ વિના ઉઘી નહિ, ભગી આખી રાત;	
મહાપૂજા મહારાત્રિની, પૂર્ણ મત પ્રભાત.	૮૬
એને કામ તો અનનુ, ઝંખના કરતી જોર;	
આપો, આપો, આપો, કેહ, રાત અંધારી ઘોર.	૮૭
સેવક સૌકા તે સમે, ધણી પૂજા જાં ઘાટ;	
દેરા બહાર નારી દુઃખી, વારે રોડી વાટ.	૮૮
મધરાતે કૌતૂક મહત્, કળકળતી દીડી કામ;	
સેવા કારણુ સેવક સહુ, જાતાંતા તે કામ.	૮૯
કામનિ તે ધણું કરગરે, આપો કહે અનાજ;	
ખોળા ધરતી ખીજતી, આપોને માંસજ.	૯૦
એ રંડા અબડાવશે, વેરી નાંખશે મત;	
સે સે કહીને નાંખીઆ, ખોળામાં બિલપત.	૯૧
પાંદડું પાણું નાંખીયું, રહે ધરીને રીસ;	
કોષક પુણ્ય પ્રતાપથી, પડ્યું સંકરને શિશ.	૯૨
બ્રહ્મા વિષયુ ઇંદ્રથી, પેલી પૂજા પ્રીત;	
માની છે માદેવજી, રૂડા દેવની રીત.	૯૩
લક્ષ પૂજન બીજાં લખ્યાં, બિલિપત સુખસાર;	
શામળ કહે, સેવો સદા, સંકર છે દાતાર.	૯૪
પૂજા કીધી પુણ્ય કર્યા, દીધાં દક્ષિણા દાન;	
પુર પોતાને પરવર્યા, માદેવતણાં બહુ માન.	૯૫
પ્રભાતે સંધ પરવર્યા, ગુણવંત સૌને ઘેર;	
વળતી વાત તાં શી યર્ષ, પાપિણી કેરી પેર.	૯૬
ભૂખ દુઃખને રોગ હદ, ન મળે નારી નીર;	
અમડાતી દુઃખ અતિ ધણે, ગદ્ય સરોવર તીર.	૯૭
પ્રાણુ ગયા પૃથ્વી પડી, ચયું શિવજીને જાણુ;	
તુરત મોક્ષ્યા તેડવા, ગડગડીયાં નિશાણુ.	૯૮
ધુધરમાળો ધમધમે, મોટી ભેંક બરાસ;	
દેવ દુંદુભી વાજતે, કામનિ જાય કેલાસ.	૯૯
અતિ ઉન્નવળ આકાશથી, પુષ્પતણી યમ વૃષ્ટ;	
સાક્ષાત્કાર શિવજી મળ્યા, કામનિ (નૃ) કાચું કષ્ટ.	૧૦૦
જાત જાત શિવને નથી, નથી નર કે નાર;	
ઉચ નીચ અંતર નથી, શું કહું વારંવાર.	૧૦૧

આત્મા ઔપધ સર્વનો, વિટયો એક વિવેક;	
મારું તારું હું તું ટળે, જીવ શીવ બે એક.	૧૦૨
રોગ શોક જીવને નહિ, ઉત્તમ અધમ અધાત;	
જીવ અખંડ અજ્ઞાન એ, પડે પટોળે લાત્ય.	૧૦૩
શિવ ગણને ગૌતમ કહે, નેક રહી નહિ નૃત્ય;	.
મધરાતે શિવ પુજ્યા, ક્રિયા જનમનું પુણ્ય.	૧૦૪
બિલપત્ર એને ક્યમ જડયું, ક્યમ પડયું શિવ શિશ;	
ઉદાર કેમ એનો થયો, સાચું કહો આ દિશ.	૧૦૫
વનિતાએ જહારે વચ્છ હણ્યો, બક્ષે ક્યોંતે જીવ;	
શિવ, શિવ, શિવ ત્યારે કહ્યું, તેહ પુણ્ય અમૂલ.	૧૦૬
સરસવના કણુ જેટલું, વડ વૃક્ષનું ખીજ;	
વૃક્ષ વધે છે કેવડો, રહે વિચારો રીઝ.	૧૦૭
વિમાન ચઢી વનિતા વહી, માણ્યા દૂધે મેહ;	
ગૌતમ નયણે નિરખ્યું, એમાં નહિ સંદેહ.	૧૦૮
અચરજ દીકું આતિ ધણું, આગ હુઆઓ આંધ;	
જરૂર હંત્યા તહારી જશે, જે ગોકર્ણેશ્વર જાય.*	૧૦૯
જનકપુર હું જાઉં છું, તમે (પણ) તત્પર થાઓ;	
ધ્રુવહંસા ભાગી જશે, ગોકર્ણેશ્વર (જદ) જાઓ.	૧૧૦
પાગ પડીને પરણ્યો, સહજ નમાવ્યું શીશ;	
જુગતે કીધી જાતરા, જય ગોકર્ણેશ્વર ઇશ.	૧૧૧
પૂજ્યા શિવ પરબ્રહ્મને, તન, મન, ધન તે તત;	
માધ વણ ચૌદશ દિને, વિવિધ પ્રકારે વ્રત.	૧૧૨
અન, નીર, નિદ્રા લજી, જાગરણ જાગ્યો રાત;	
બિલિપત્ર બહુ સમર્પિયાં, પૂરણ વ્રત પ્રભાત.	૧૧૩
અમિ જવ-તલ જેટલો, ધાસનાં ગાડાં લાખ;	
એક પલકમાં પરજળી, યયાં બળીને રાખ.	૧૧૪
દેખીએ જાકળ કુંગરો, મગન સુધી છત જાય;	
દિવસે તે દીસે નહિ, રવિ રહે રેલાય.	૧૧૫
શિવ પૂજન પુણ્ય ઉદયથી, ટલ્યું અધારે ઘોર;	
ધ્રુવહંસા તે ભરમ થઇ, ન રહ્યો એક અંકાર.	૧૧૬
નરપતિ તે નિર્મળ થયો, દીવ્ય દેવાંશી દેહ;	
વધુ અતે વિમાનમાં, નારાયણ પર નેહ.	૧૧૭

શિવ પદ પામ્યો સહજમાં, વસ્યો વાસ.કંઠાસ;	
શુભ શીટીને શિવ થયો, સ્વાયંભૂ કેરી પાસ.	૧૧૮
એમાં સંદેહ રાખશે, મમત કરીને મૂઢ;	
નવ કોડ જન્મ નરકે જશે, પાપ ભોગવશે પ્રોઢ.	૧૧૯
સૂત કહે શૌનક સાંભળો, મા'દેવ તણો મહિમાય;	
બિલ્લપત્ર તણા બહુ ગુણુ છે, સુખ સાગર સીમાય.	૧૨૦
નીચ આગળ કહીએ નહિ, ભુંડા આગળ(નવ)ભાખ;	
રનેહ વિણ નવ સંભળાવિયે, હૃદય વિશે તે રાખ.	૧૨૧
સત્ સંતોષ ને શીઝ ગુણુ, જશ બોલે જગત;	
કહીએ કયા તે આગળે, અદિકી હોય અગત.	૧૨૨
મનુષાદેહમાં અવતરે, ક્યાં નર ને ક્યાં નાર;	
શિવ સેવન સમજ કરે, પામે ભવજળ પાર.	૧૨૩
કોટિ કમળ પૂજા કરે, ઉપચાર કરે લક્ષ આર;	
તોયે બિલીદળ તણો, વેદ નહિ વહેવાર.	૧૨૪
ઉપવાસ કરે નવ માસના, નીત નીત ગંગા નાય;	
બિલ્લિપત્ર એક સમર્પતાં, રીઝે શંભુ રાય.*	૧૨૫
ગંગા રનાન કોડે કરે, માધવટો મહા મૂલ;	
શિવપર બિલ્લિદળ અઢે, તે પુણ્ય સમતૂલ.	૧૨૬
અતુર વિદ્યા ચોદે ભણ્યો, ગુણુ બણ્યા બહુ ધાટ;	
શિવ મહિમા સમજ્યો નહિ, વેદ ભણ્યો તે વાટ.	૧૨૭
પ્રમાણુ ક્યો પંચે મળી, પામ્યો પ્રોઢ પાઠ;	
શિવ પૂજન સમજ્યો નહિ, વિખાણુ(પર) ઉડી વાટ.	૧૨૮
દુઃખ ભાગે છે દેશનાં, ભલો ભલો કે' ભાટ;	
શિવ મહિમા સમજ્યો નહિ, વંશ ઉઠાડી વાટ.	૧૨૯
લક્ષ્મી જોડી† લક્ષધા, હેત અજ્ઞાનાં હાટ;	
શિવ સેવન સમજ્યો નહિ, વણુજ ઉઠાડી વાટ.	૧૩૦
રાગ આલાપે રંગમાં, અદિક કરે અટાટ;	
શિવ મંત્ર સમજ્યો નહિ, વધુ ધરી તે વાટ.	૧૩૧
ગજ, રથ, ઘોડા, પાલખી, ખાન પાન ઘર ઠાઠ;	
ભવનો† ભેદ ભાખ્યો નહિ, વિવેક વડો તે વાટ.	૧૩૨
નવ નીધિ ઘેર ભોગવે, અદિકી સિદ્ધિ આઠ;	
શિવ પૂજન નવ સાંભર્યું, વડી સિદ્ધિમાં વાટ.	૧૩૩
જપ, તપ, દાન ધણાં કરે, ધરે ધણાં બહુ ધ્યાન;	
બિલ્લિપત્રને આગળે, માગે સહુકો માન.	૧૩૪

કનક *પુષ્પ ધણી ચઢે, સમર્પે યોના છત્ર;	
શિવને વહાણું સર્વથી, મિલિદળનું પત્ર.	૧૩૫
ત્રણ પત્રનું તત્વ છે, પંચ પત્રે દળ પ્રૌઢ;	
સમ દળ શિરોમણિ, અધિક અષ્ટ આરોહ.	૧૩૬
નવ દશ ને અગિયારનું, મન હરખે મારાજ;	
ચિતામણિ ચોદ લોકનું, કરે કાટિધા કાજ.	૧૩૭
ભુગ બાધા છૂતી શકે, છૂતે શુભ સસાર;	
ધોદોતેર શત ઝાધરે, તૃમ થાય ત્રિપુરાર.	૧૩૮
બહુ ગુણ બિલિપત્રમાં, ડાહ્યા દિગ્ધથી દાખ;	
દેશાસ વાસ તે ભોગવે, શાસ્ત્ર પુરે છે સાખ.	૧૩૯
ગળુ ચોડું ને ગુણુ ધણે, પારસ લોહ પળાય;	
એથી અદિકું ખીનું નથી, જીવ શીડી શિવ થાય.	૧૪૦
ભુધદિન શું જાણે બાપડા, ધર્મદિન ને ધૂત;	
શિવ સરખો સમરથ તજી, લાવે બજારે ભૂત.	૧૪૧
અહોત્તરખંડે કથા, ગુણ કથા એ ગરથ;	
વેદશાસ્ત્ર પુરાણમાં, શિવ દાતા સમરથ.	૧૪૨
મુક્તિદાયક દેવ એ, ભુક્તિ હોય. બરપૂર;	
ધર્મર્થ કામ ને મોક્ષર્થ, નીત નીત વાધે નૂર.	૧૪૩
સ્તૂત કહે શિવ પૂજાને, માણી મહિમા મન;	
તત્ત્વસાર ત્રિલોકમાં, એ થકી નહિ અન્ય.	૧૪૪
શિવ પૂજે શિવ શિવ કહે, વાણી શિવ વિલાસ;	
પિતા પુરુષોત્તમ તણે, કહે કવિ શામળદાસ.	૧૪૫
મુત શ્રી ત્રિરશ્મિરતણે, કથા સંભળાવે કર્ણ;	
બોહો મહિમા બિલિપત્રનો, તોલ અધ્યાયે ત્રણ.	૧૪૬
ગાય સુણે ને સાંભળે, પૂછે પ્રશ્ન પ્રસન્ન;	
શિવ મહિમા જે સાંભળે, દાખે હર દર્શન.	૧૪૭

(ઇતિશ્રી અહોત્તરખંડે) 'બિલિપત્રનો મહિમા' નામનો તૃતીયાધ્યાય.

અધ્યાય ૪ થો.

ચોપાઈ.

શ્રી ગણપતિ મોટા મહારાજ, લક્ષ વસારખે એ લાજ;
શુભ મોહીકે એવંત્રા સાર, હુંદળો દાખ્યો દાતાર.†

* ધંતુરો. † પ્રત ૩ "હુંદળો દુ ખળેજક સાર."

સુત કહે સાંભળિયે સખિ, માદેવ તણો મહિમા કહું મુખી;	
શારદ સૌ વાતે સમર્થ, આપ વિખાણુ કરું તે વ્યર્થ.	૨
પુરે શત મુડે કણુ પાંચ, ન્યમ સાગરમાં શુકની ચાંચ;	
એ રીતે કહેનારો કવિ, જેની શુદ્ધિ જેમાં હંવી.	૩
અધિક તેજ અયોનિજ ધર, જેને જગત નમાવે શીશ;	
જાણુ અમણે દર્શન કરે, ઇકાતર શત તેના તરે.	૪
જે કો શિવનાં કરે દર્શન, પરબ્રહ્મ તિપર થાય પ્રસન્ન;	
મહિમા દર્શનનો મોટો માણુ, તરે લક્ષ ચોરાશી ખાણુ.	૫
મોહું શિવ દર્શનનું મૂળ, ટાળે ભવનાં સંકટ શૂળ;	
આખ્યાન એ ઉપર એક, વેદ પુરાણુ વચન વિવેક.	૬
કિશોરપુરી એક નગર અનૂપ, ભારે વીરમર્દન ત્યાં ભૂપ;	
અવનવો જાણે કો ઈંદ્ર, ચાતુર ન્યમ તારામાં ચંદ્ર.	૭
વખાણુતાં મોટા વડવીર, ધર્મ દુરધર રૂડો ધીર;	
સૂરપૂર દાતા દિલ દેહ, નીત શિવ પૂજન ઉપર નેહ.	૮
ભાર અઢારનાં પુષ્પ જ ભરે, કોડ ઘણે શિવ પૂજન કરે;	
ધૂપ દીપ તાંજુલે તર્ત, દીપક જ્યોત ધણેરાં મૂત.	૯
શીફળ ફોફળ ભેંકે ખરાસ, ફેસર કૃષ્ણાગર લિલ વિલાસ;	
અખિલ ગુલાલ અર્ગળ અતિ, કુમકુમ કસ્તુરી મોટમ મતિ.	૧૦
અહર્નિશા એમ પૂજે ઇશ, જપે જાપ નમાવે શીશ;	
નરખે નિમેષ નિમેષ નાથ, હેત ધણેથી જોડે હાથ.	૧૧
ભરપૂર ભોગ ભરે ભારતી, અધિક કર્યૂરે કરે આરતી,*	
રાજ વૈભવની રૂડી રીત, પૂજે પરબ્રહ્મ પૂરણુ પ્રીત.	૧૨
અદિકું અપલક્ષણુ એહમાં, આચાર બ્રહ્મ દિલથી દેહમાં;	
અભક્ષા ભક્ષ અતિથી ખાય, આભડ છેડ કરે અન્યાય.†	૧૩
મહિરા માંસ દેખી મન મોય, લાગ્યો છંદ પરલલના જોય;	
ઉચ નીચ મનમાં નવ ધરે, અગમાગમન અદિકું કરે.	૧૪
સર્ગાં સહોદરમાં સુરૂપ, લગ્ને ભામતી જોડા ભૂપ;	
વર્ણુ અઢાર તણી કામની, ભોગવિયો ભારે ભામતી.	૧૫
ન ગણે પાપ કે ન ગણે પુન્ય, નીચ કામે નવ રાખી ન્ય;	
સકળ જીવનું આમિશ જોહ, ભક્ષ કરી તન પોખે તેહ.	૧૬
ન ધટે તેવાં કારજ કીધ, અપેષાપાન તો પૂરણુ પીધ;	
અધિક અવગણુ ભરાયા ઘણા, સુકરર તે વાતે નહિ મણા.	૧૭

* પ્રત ૨. "અદકી કર્યૂરે પૂરે આર્તિ." † પ્રત ૨. "આભડ છેડ છીટ ન મનમાં ચાય."

શિવ પૂજન કરે જે કાર, નિકટ એક દિન બેડી નાર;	
કુમુદવતિ નિર્મળ છે નામ, રામા વચન બોલી અભિરામ.*	૧૮
બ્રાંત્ય ભૂપતના મનમાં વશી, કેહ સાચું શા માટે હુશી ?	
અલહયાદિક સમ છે તુને, સાચી વાત ન કહે જે મુને.	૧૯
કામનિ કે' સાંભળ રૂડા કંથ, અતુર વિચારી જે જે અંત;	
અલક્ષા લક્ષ કરે છે ધણું, પૂજન કયમ માને તમ તણું.	૨૦
પરનારીના ભાવે ભોગ, શિવ પૂજનને શો સંયોગ;	
પાપ કરે ને પૂજે ધન્ય, ગર્ધવ ભાર વહે જ્યમ શીશ.	૨૧
આમિશયી પોષે છે જાત, નિરખે પરનારી દિન રાત;	
અષ્ટ ભુદિ પામ્યા કેમ આપ, શિવ પૂજનશા પુણ્ય પ્રતાપ.	૨૨
અદિકુ અચરજ મનમાં અડધુ, હેત ધણેથી હસતું પડતું;	
એનો કયમ પ્રીછું હુ પાર, નિશ્ચે કયમ થાયે નિરધાર.	૨૩
તન મન ધનથી પૂછું અમો, મહીપત્ય જાણો તો કા' તમે;	
જેતાં માંહે જડે નહિ જગ, સદેહ ભાગો પ્રભુમુ પાગ.	૨૪

દોહરા.

કાંત કહે મુણ કામનિ, ભાણું તારો બેઠ;	
આત્મજ્ઞાન અદિકુ મુને, વાણી બોલું વેદ.	૨૫
પૂર્વ જન્મની વારતા, ગુણ કહું મારી મત્ય;	
ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન જે, શામા સાંભળ સત્ય.	૨૬
પૂછ સરજી જે દિન થકી, તે દિનનો મુજ પ્રાણ;	
અધિક ખાણ અથડાઈ મુવો, પાપ રૂપ પરમાણ.	૨૭
પુણ્ય તોલા ભાર નહિ, પ્રોઢાં કરતો પાપ;	
નવ કોડ જન્મ નરકે રહો, આ તે પ્રાણી આપ.	૨૮
જલચર વનચર વાદિ થયો, વાનર વન વિવેક;	
માર ખાતે મરી જતો, ધરા અવતાર અનેક.	૨૯
કીટ, પતંગ, ગર્ધવ થયો, મુજો (ચે) ખાતો માર;	
પળ પળ પાપ વધારતો, ભારે સે'તો ભાર.	૩૦
કીધો વળતો ફૂતરો, કહું તુજને એકાંત;	
ભુંડિ વસ્તુ બોજન કરે, ભુંડાને શી ભાંત ?	૩૧
જોરાવર જાતે હતો, શેરી વચ્ચે આન;	
ચાટ મારીને ઝડપતો, પ્રોઢાં જે પકવાન.	૩૨
નગર બાધે હું નાસતો, હાંકતાં સૌ હોડ;	
ચીકટ પડી ચાટી જતો, ફૂતરો કે' સૌ કોડ.	૩૩

ખોટે મંદિર પેસતો, ખાતો ખીચડ ખાંત;	
માર ભાગો ખીતો નહિ, ભય ન' ગણતો ભાંત.	૩૪
બ્યાધ સમે વપુએ હતો, શેરી (માં) કરતો શેર;	
બૂમ પાડે મુજ બિ'કથી, ચિત્ત હરામી ચોર.	૩૫
એક દિવસ શિવ પૂજને, જાતા દીઠા (જન) તર્ત;	
હું પણ તે કેડે ગયો, તાક્યું દીપક ધૂત.	૩૬
મુસળ ગ્રહીને મારવા, ધીંગા મુજ શું ધાય;	
નાસું દેરા પાછળે, તેહ પ્રદક્ષિણા ચાય.	૩૭
રેળડી રેવત સહુ, અદિકી દીધી આંચ;	
નિમેષ નિમેષ નારાં ગયો, થઈ પ્રદક્ષિણા પાંચ.	૩૮
છઠી વાર મેં છળ કર્યો, આણી મન આહ્વાદ;	
ઢોળ્યું ધૂત દીવાતણું, આશન કર્યો પ્રસાદ.	૩૯
હોડ કરી હાંક્યો મુને, ધાયા પુઠે ધીર;	
રીસ ચઢી કોઈ રાયને, તાણી માયો તીર.	૪૦
માયા ઉપર મર્મ રથજે, બોહો ભેરથી બાણ;	
શિવ સમિપ પ્રાસાદમાં, તત્ક્ષણ પડીયા પ્રાણ.	૪૧
મર્તિ વેળા મેં સાંભળ્યું, કરુણાનિધ શિવ કાન;	
વળી શિવનું દર્શન થયું, માનનિ સાચું માન.	૪૨
પુણ્ય પ્રદક્ષિણા પાંચનું, શિવ દર્શન પ્રતાપ;	
રૂપ નિધાન રાગ થયો, અવતારી કહું આપ.	૪૩
કથા એ મારા કર્મની, માનનિ સાચી માન;	
વધુ ધાય ને જે થશે, તે શુણ્ધ શ્યામ સમાન.	૪૪
મોટો અધ મેરુ હતો, પળમાં પામ્યો પુન્ય;	
કુરિત ભરમ દેહનાં થયાં, નેક રહી નહિ નુન્ય.	૪૫
વળી પૂછે તે હું કહું, પ્રીતે થઈ પ્રસન્ન;	
પ્રદોષ સમે પરબ્રહ્મનું, દાખ્યું મેં દર્શન.	૪૬
અન્નપ્રમે એ તો બન્યું, થયું અદિકું ફળ એહ;	
પ્રીતે શિવને પૂજતાં, હોય દેવાંશી દેહ.	૪૭
પ્રથમ કાયાનો કૃતરો, અભક્ષાભક્ષને માટ;	
પરબ્રહ્મ ઉપર પ્રીતડી, તે શિવ દર્શન શુણ્ધ ધાટ.	૪૮

ચોપાઈ.

પ્રેમદા પ્રીતે પ્રણમી પાગ, જડી મુને રહેરી જાગ;
હેતે કહોનેહું કાણુ હતી, પામી ક્યમ તંમ સરજો.પતિ. ૪૯

શિવ પૂજન કરે જે ઠાર, નિકટ એક દિન ખેડી નાર;
 કુમુદવતિ નિર્મળ છે નામ, શામા વચન બોલી અભિશમ.* ૧૮
 બ્રાંત્ય બૂપતના મનમાં વધી, કેહ સાચું શા માટે દુશી ? ૧૯
 બ્રહ્મહત્યાદિક સમ છે તુંને, સાચી વાત ન કહે જે મુને.
 કામનિ કે' સાંભળ રૂડા કંથ,† ચતુર વિચારી જો જે ચંત; ૨૦
 અભક્ષા ભક્ષ કરે છે ઘણું, પૂજન કયમ માને તમ તણું.
 પરનારીના ભાવે ભોગ, શિવ પૂજનને શો સંયોગ; ૨૧
 પાપ કરે ને પૂજે પ્રસ, ગર્ધવ ભાર વહે જ્યમ શીશ.
 આમિશથી પોખો છે જાત, નિરખો પરનારી દિન રાત; ૨૨
 બ્રહ્મ બુદ્ધિ પામ્યા કેમ આપ, શિવ પૂજનના પુણ્ય પ્રતાપ.
 અદિકુ અચરજ મનમાં અડચુ, હેત ધણેથી દસતું પડચું;
 એનો કયમ પ્રીછું હું પાર, નિશ્ચે કયમ થાયે નિરધાર. ૨૩
 તન મનધનથી પૂછું અમો, મહીપત્ય જાણો તો કે' તમે;
 જોતાં માહે જડે નહિ જગ, સંદેહ ભાગો પ્રણમ પાગ. ૨૪
 દાહર.

કાંત કહે સુણ કામનિ, ભાણું તારો બેઠ;
 આમગાન અદિકુ મુને, વાણી બોલું વેદ. ૨૫
 પૂર્વ જન્મની વારતા, સુણ કહું મારી મત્ય;
 જૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન જે, શામા સાંભળ સલ. ૨૬
 પૂછ સરજ જે દિન યદી, તે દિનનો મુજ પ્રાણ;
 અધિક ખાણ અથડાઈ મુવો, પાપ રૂપ પરમાણ. ૨૭
 પુણ્ય તોક્ષા ભાર નહિ, પ્રોઢાં કરતો પાપ;
 નવ કોડ જન્મ નરકે રહો, આ તે પ્રાણી આપ. ૨૮
 જલચર વનચર વાદિ થયો, વાનર વન વિવેક;
 માર ખાતે મરી જતો, ધરા અવતાર અનેક. ૨૯
 કીટ, પતંગ, ગર્ધવ થયો, મુંગો (ચૈ) ખાતો માર;
 પળ પળ પાપ વધારતો, ભારે સે'તો ભાર. ૩૦
 કીધો વળતો ફૂતરો, કહું તુજને એકાંત;
 ભુડિ વસ્તુ ભોજન કરું, ભુંડાને શી બ્રાંત ? ૩૧
 જોરાવર જાતે હતો, શેરી વચ્ચે ધાન;
 ચાટ મારીને ઝડપતો, પ્રોઢાં જે પકવાન. ૩૨
 નગર બાધે હું નાસતો, હાંકતાં સૌ હોડ;
 ચીકટ પડી ચાટી જતો, ફૂતરો કે' સૌ કોડ. ૩૩

મોઢે મંદિર પેસતો, ખાતો ખીચડ ખાંત;	
માર લાગો ખીતો નહિ, લય ન ગણતો બ્રાંત.	૩૪
બ્યાધ સમો વપુએ હતો, શેરી (મા) કરતો શોર,	
ખૂમ પાડે મુજ બિંકથી, ચિત્ત હરામી ચોર.	૩૫
એક દિવસ શિવ પૂજને, જાતા દીઠા (જન) તર્ત;	
હું પણ તે કેડે ગયો, તાક્યું દીપક ધૂત.	૩૬
મુસળ ગ્રહીને મારવા, ધીંગો મુજ શું ધાય;	
નાસું દેરા પાંછળે, તેહ પ્રદક્ષિણા યાય.	૩૭
રેગડી રેવત સહુ, અદિકી દોધી આંચ;	
નિમેષ નિમેષ નાશી ગયો, યષ્ઠ પ્રદક્ષિણા પાંચ.	૩૮
છઠી વાર મેં છળ કર્યોં, આણી મન આહ્વાદ;	
દોહ્યું ધૂત દીવાતણું, આશન કર્યોં પ્રસાદ.	૩૯
હોડ કરી દાંકયો મુને, ધાયા પુઠે ધીર;	
રીસ ગ્રહી કોષ રાયને, તાણી માર્યોં તીર.	૪૦
માયા ઉપર મર્મ રથળે, બોહો બેરથી બાણ;	
શિવ સમિપ આસાદમાં, તત્ક્ષણ પડીયા પ્રાણ.	૪૧
મર્તિ વેળા મેં સાંભળ્યું, કરુણાનિધ શિવ કાન;	
વળી શિવનું દર્શન થયું, માનનિ સાચું માન.	૪૨
પુણ્ય પ્રદક્ષિણા પાંચનું, શિવ દર્શન પ્રતાપ;	
રૂપ નિધાન રાગ થયો, અવતારી કહું આપ.	૪૩
કથા એ મારા કર્મની, માનનિ સાચી માન,	
વધુ થાય ને જે થશે, તે શુણ શ્વાન સમાન.	૪૪
મોટા અધ મેરુ હતો, પળમાં પામ્યો પુન્ય;	
દુરિત ભરમ દેહનાં ચપાં, નેક રહી નહિ નૂન્ય.	૪૫
વળી પૂછે તે હું કહું, પ્રીતે યર્ષ પ્રસન્ન;	
પ્રદોષ સમે પરબ્રહ્મનું, દાખ્યું મેં દર્શન.	૪૬
અન્નપૂયે એ તો બન્યું, થયું અદિતું ફળ એહ;	
પ્રીત્યે શિવને પૂજતાં, હોય દેવાંથી દેહ.	૪૭
પ્રથમ કાયાના કૃતરો, અભક્ષાભક્ષને માટ;	
પરબ્રહ્મ ઉપર પ્રીતડી, તે શિવ દર્શન શુણ ઘાટ.	૪૮

ચોપાઈ.

ત્રેમદા પ્રીત્યે પ્રણમી પાગ, જડી મુને રહેરી જગ;
હેતે કહોને હું કોણુ હતી, પામી કયમ તમ સરજો.પતિ. ૪૯

કથા કર્મ મારાની કહો, અગમ નિમમ જો લક્ષણ લહે;	
નિમેષ માત્ર ન રાખો નૃપ, પૂર્વ જન્મનું શું મુખ પુરુષ.	૫૦
નરપતિ કહે સાંભળ રે નાર, આઘ કપોતી તું અવતાર;	
હરામી જીવ યદી હારતી, રંક પ્રાણીને બહુ મારતી.	૫૧
નગણ, નંદાર, નમેરી નેટ, પાપે પોખે પોતાનું પેટ;	
સૌએક જન્મ પહેલી સાપણી, કાબર કપોત પુરણ પાપણી.	૫૨
કોડ જીવની હિસા કરે, પાપણી પાપે પેટ જ ભરે;	
લધુ જીવ ખાતિથી ખાય, ત્યારે અહાર પોતાનો યાય.	૫૩
એક દિવસ સીંચાણે ડોહ, ચાચિ અહેવા માંડી તુજ કોટ;	
ધણી ખિંકે તું થઈ બાવરી, કુછીત એક સંગે કાબરી.	૫૪
નાડી કપોત કરીને કળ, શિવ દેરાની દીડી શ્વળ;	
શ્વળ ઉપર બેડી થઈ ધીર, વિષમ સીંચાણે આંચો વીર.	૫૫
જ્નેરાવર આપટ અગે અડી, પ્રાણ ગળા દેરામાં પડી;	
શિવ શિવ કહેતા સેવક સાર, બાવે તે મુશ્ચિયો લણકાર.	૫૬
દિવ્ય શ્વળ દીકું દર્શન, જાણી પામર પરિવ્રજ પ્રસન્ન;	
પાપણી પણ શિવ દેરે પડી, વાટ વેદું જાવાની જડી.	૫૭
એટલું પુરુષ જાણું છું અમો, રૂપરંગ રાણી છો તમો;	
ધણા જન્મનાં પાતેક ગર્વા, આપણુ જંને એકઠાં થયાં.	૫૮
અવતાર સાત થયા અનૂપ, તમો લામનિ ને હું શૂર;	
છેદ પદ્મીથી સુખ અપાર, વૈભવ ભોગવશું નર ને નાર.	૫૯
આઠમે જન્મ અવતરશું અંશ, જયતીરાજને કુળ વંશ;	
પદ્મવર્ણ ત્યાં મહારં નામ, કરશું પુરુષતણાં બહુ કામ.	૬૦
વૈદર્ભરાય તણી દિકરી, થઈ વરસો મુજને સુંદરી;	
જમ જાગ કરીશું ધણા, પુરુષ તણી રહેશે નહિ મણા.	૬૧
રામ રાજ્ય તણી રીતશું, જગ આધાનો જશ જીતશું;	
મતુળા દેહ ઓશિકળ થશું, વિમાન બેસી વેદુઠ જશું.	૬૨
કરં છકોતેર પરિયાં ઉદ્ધાર, તહારા મહારા નિચે નાર;	
જનમ મરણ દો ગર્ભવાસ, કોડે વસશું શિવ કેલાસ.	૬૩
જમ શિર પગ દધને જશું, જીવ ફીટી શિવ સરખા થશું,	
એ શિવ દર્શનનો મહિમાય, વેદ પુરાણે વિરંચી ગાય.	૬૪
શિવ દર્શનનો મહિમા દાખ,* વેદશાસ્ત્ર પુરાણે સાખ;	
સુત કહે સાંભળજે સર્વ, ધણોક તજીને મનનો ગર્વ.	૬૫

કોડ કથાંતર કહું શું કથી, શિવ સમાને સિદ્ધિ નથી;
ભલા વિષ્ણુ ભલા બ્રહ્માય, સહિ શિવ સિદ્ધિમાં સમાય * ૬૬
શિવ પૂજનને શિવ શિવ કરો, શિવ દર્શન નીત ધ્યાને ધરો;
શિવની અર્ધ અદક્ષણા પ્રીત, રૂડાં મનુષ્ય તણી એ રીત. ૬૭
ધરજો શિવ દેરાપર ધ્વજ, સ્વર્ગ જવાને યાજો સજ,
વારંવાર શું કહું વિવેક, ઇશ્વર મુખ્ય મારગ છે એક. ૬૮
મનુષ્યાદેહ તણો એ લાવ, ગરુડા શિવ તણા ગુણ ગાવ,
નહિ જે શિવ મહિમા ધારિયો, હોડે છતી બાજી હારિયો. ૬૯
નવ નિરખ્યા શિવતીરથ ઘાટ, વંદ્ય બાધે ઉઠાડી વાટ;
મહિમા શિવનો નવ માણીઓ, પાપ રૂપ તે તો પ્રાણીઓ. ૭૦
પરબ્રહ્મ પૂજનનવ પ્રીછયો પંડ, ચમદૂત તણા તેને શિર દડ;
ભાવ ભક્તિ શિવજીનીભણ્યો, ધનધન તેની જનુનિએ જપ્યો. ૭૧
લક્ષણુ કડા શિવ પૂજન બહે, કુળ દીપક સૌ તેને કહે;
સકળ શાસ્ત્ર જો જો સર્વથી, શિવ દર્શનથી ઉત્તમ નથી. ૭૨
વિષ્ણુ વિરંચી શિવને બજો, શિવ દર્શનમાં મુખ સૌ સજો
અમૃત માંહે અધિક અપાર, સંસાર સંકટ તરવાનો સાર.† ૭૩
દેવ માહે મોટો મહાદેવ, સાર જાણો તો કરજો સેવ;
ત્રિલોક તત્ત્વતણું એ તત્ત્વ, સાચું સર્વ વસ્તુનું સત્ત્વ. ૭૪
વૈકુંઠ વાસ વસ્યાનાં બીજ, શિવ પૂજન રહ્યામાં રીજ,
બ્રહ્મા વિષ્ણુ ઇન્દ્ર ગુણ ધણા, સૌ મહિમા શિવ પૂજન તણા. ૭૫

ટોહર.

આર વેદ વિદ્યા સકળ, આરત કરા બેદ;
સારી પેઠે શોધતાં, વાણી શિવમય વેદ. ૭૬
મમતી શાકમા મમતથી, પેડિત શાકમા પૂર,
જોગી જગમ શેવડા, જાણો વાત જરૂર. ૭૭
ન્યાસ થાય નિમેષમાં, હરશ્યાં જોને હેત;
પાંચ પદારથ પામશે, તન, મન, ધન, સમેત. ૭૮
ભવસાગરને તારવા, શિવ દાતા સમર્થ;
માટેવ ચક્રે કા મોટો કેહે, વાણી તે તો વ્યર્થ.‡ ૭૯
કલાર ધણે આકડો, સમર્પે શિવને શીશ;
પાર ઉતારે પલકમાં, આઘ ઉભાવર ઇશ. ૮૦

* પ્રત ૪ “સકળે શિવ સિદ્ધિ સીમાય.” † પ્રત ૪ “મુખ સમુદ્ર સધળાનો સાર”

‡ સંકર સાથે. § પ્રત ૨. “શિવ સમર્થ દાતા, ભવસાગર તરવાતણી, નીકાસમર્થ સાર”

બ્રહ્મોત્તરખંડે કથા, અપરંપાર અપાર;	
દર્શન મહિમા દાખિયો, આતુર અધ્યા ચાર.	૮૧
ગાય શીખે ને સાંભળે, પૂછે પ્રશ્ન પવિત્ર;	
ભવસાગરથી તે તરે, ચારુ શિવ ચરિત્ર.	૮૨
ગયા, ગંગા ને ગોમતી, કાશી ને કેદાર;	
અડસટ ટીર્થ યત્રી અધિક, દરસે* શિવ દાતાર.	૮૩
ધન ધાન્ય મમૃદ્ધિ શોભવે, ધણી લક્ષ્મી ધર સુત;	
મનવાંછિત દે મોજથી, પુણ્ય પ્રતાપે પુત્ર.	૮૪
શ્રીગોડ માળવી વિમ્બ શુભ, વાણી વિમળ વિલાસ;	
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળલાસ.	૮૫
(ઇતિ શ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'શિવદર્શન વર્ણન' નામનો અતુર્થોધ્યાય.	

અધ્યાય ૫ મો.

ઓપાર્શ્વ.

શિવ ઉમાની કરીએ એવ, પ્રથમ પૂજીએ ગણપતિ દેવ;	
રિદ્ધ સિદ્ધ વનયા તન લક્ષ લાવ, જવસાગર તરવાનું નાવ.	૧
નિર્મળ નારાયણનું નૂર, શોભે છો* અંગે સિંદૂર;	
જગદેભા જનની જેહની, તરીએ હોય કૃપા તેહની.	૨
રસનાએ રટિયે સરસ્વતી, મયા કરી આપો મા' મતિ;	
અતુરાનન તનયા ચિત્ત આહું, પામર છું પંડિત કહેવાઉં.	૩
કરજ્યાનિધ કરી કહું કથા, જોગ વાત બોલાવો જથા;	
બ્રહ્મદિશી બ્રહ્મોત્તરખંડ, દેહ કર્મના દાળે દંડ.	૪

દાહુરા.

શિવ મહિમા કહું કેટલો, વેદ વચન વિખ્યાત;	
શૌનક પ્રત્યે સુત કહે, બ્યાસ વડેરી વાત.	૫
લક્ષ મુકામાં મુઠડી, સિંધુમાં બિંદુ જેમ;	
તરણું ભાર આઠારમાં, તોલ કહું છું તેમ.	૬
મહિમા શ્રી માદેવનો, ગરના ગુણ નીત ગાઉં;	
પાંચ કોડ પરિયા સહિત, પ્રીતે પાવન થાઉં.	૭
સ્થાપન જે શિવલિંગનાં, કરવે પુણ્ય અપાર;	
છંકાતર શત ઓધરે, અધિક સફળ અવતાર.	૮

સહજ રમતે શિવ સ્થાપિયા, મહિમા માટે મૂલ્ય;
વૈભવ પામ્યો વૈભવ વર, કોટિ ઇંદ્ર સમતુલ્ય. ૯
એ ઉપર આખ્યાન કરું, હારદ પરડું હોડ;
શ્રુતિ સ્મૃતિ ને વેદ કહે, કરુણા નિધ પૂરે કોડ. ૧૦

ચોપાઈ.

નગર ઉજેણી અતિ અનૂપ, ચંદ્રસેન ભડ ભારે ભૂપ,
ઇંદ્ર સમોવડ છે અવતાર, દેવાંથી દેહે દાતાર. ૧૧
તેજ તરણુ નિર્મળ છે નૂર, પરાક્રમી પરમારૂથ પૂર;
સુર પદવી જેનો સારથી, મોટા સહસ્ર જીત્યા મહારથી. ૧૨
નરપતિ સધળા તેને નમે, આપે કર ન આપે દમે;
ભાગ્યન કંચનનાં નીત ભરે, શોણિપતિ શિવ પૂજન કરે. ૧૩
પુખરાજમય છે પ્રોઢા પાત્ર, જગત લોક કરે સૌ ભત્ર;
કેસર કૃષ્ણાગર બે'ક બ્રાસ, લાખિણી પૂજા સિંસ વિલાસ. ૧૪
કસ્તુરીનાં કર્દમ યાય, શુણિજન ભક્ત શુણુ શિવના ગાય;
ધૂપ દીપ તંબોળે તર્ત, ઘણાક દીપ પ્રોઢા છે ધૂત. ૧૫
પૂર્ણ કંપાસ સમુ પારખું, વૈકુંઠ વાસ શોભિત સારખું;
અક્ષાદિક ઇદ્રાદિક નમે, વિધ્ય વિરંચીને શુણુ ગમે. ૧૬
હીરા રત્ન લાખિણું સિંગ, શિવ સેવા સુખસાગર સંગ;
શિવ પૂજન સામગ્રી ઘણી, અધિક શોભા ઇદ્રાસન તણી. ૧૭
કરે આરતી શિવ શુણુ ગાય, નગર લોક સૌ જેવાને ભય;
ગોવાળિયા કેરો એક તન, શદ્ર જાત જાણીતો જન. ૧૮
રક જાત કિંકર કંગાલ, હોડે કોડે દુર્બળ હાલ;
મૃત પામ્યો'તો તેનો તાત, માનહિન વિધવા ઘેર માત. ૧૯
કામ પારકાં કોડે કરે, પોતે પુત્રનું પેટ જ ભરે;
ઉદર પોપણુ કરવા કારણે, બળદ ગાયો ચારે બારણે. ૨૦
એક દિવસ દર્શનને ઠાર, ગયો બાળક રાજ્ય દરબાર;
વાગે ઢોલ, મૃદંગ, નિશાણુ, ભામે કોડ ઉદય જ્યમભાણુ. ૨૧
દેવતાણાં કીર્ધા દર્શન, પ્રીત્યે પૂરણુ મન પ્રસન્ન;
આલ ઉમાપતિ નિરખ્યા પ્રશ, ધર્મવંત ધુરધર ધીસ. ૨૨
બેપેરિ આબ્યો બારણે, ગયો ગાયો ચારણુ કારણે;
પૂરણુ મનમાં પ્રગટ્યો પ્રેમ, નવ પ્રકારનો લીધો નેમ. ૨૩
કામ, ક્રોધ, માયા, મદ, લોભ, રાગે નિયમમાં ચાનક ચોલ,
કથા ભાવ ભક્તિ ને પ્રેમ, નિશ્ચે સાચા રાખ્યા નેમ. ૨૪

દર્શન વિષ્ણુ પાણી નહિ પીઈ, કહો અથા છે અદિકું કિયું;	
દરિ પૂજતાં યાય જ હાણુ, પસક એક રાખું નહિ પ્રાણુ.	૨૫
રાજદાર નિચે ક્યાં જાઈ, ખાવાનું શી રીતે ખાઈ;	
ખાળક જાણી નવ દે એસવા, ખામર છું ક્યમ દે પેસવા.	૨૬
શંકરને શું આપું માન, ધરાય ક્યમ શિવ કેરું ધ્યાન;	
રાજ રાગને ઘેર સ્થાપીયું, બોગવે રાજ્ય એનું આપીઈ.	૨૭
હું મારે ઘેર ચાપન કરું, મુખે શિવનું ધ્યાન જ ધરું;	
કંચન મુક્તાકુળ કથીર, સર્વ વ્યાપક શિવ શરીર.	૨૮
હૈય, નીચ, રાગ ને રંક, શિવજીને મન એક જ અંક;	
વહાલો ભાવિક બોલો બક્ત, સાચો શિવ વિષે આસક્ત.	૨૯
એમ વિચાર કરી આવીયો, પહાણુતણો કટકો લાવિયો;	
ખાળકરૂપે ભુધ નિધાન, શિવ ગ્રુણુ ત્રેવા વાધ્યું જ્ઞાન.	૩૦
દહાડી શિવ પૂજે છે રાય, નિત્ય ત્યાં કેણુ જોવા જાય*;	
હું મારે ઘેર સ્થાપું ઇશ, પૂજી પાગ નમાવું શીશ.	૩૧
હવડ જૂમિ ધર પાસ પ્રસંગ, ત્યાં થાપું મિંતામણિ લિંગ;	
મહારે મહાકાળેશ્વર એહ, તન, મન, ધનથી નિરખું તેહ.	૩૨
ચૌદ વિદ્યા મુજને આવડી, મહારે આ હરસિંધ માવડી;	
મધ્યાહ્ન સૂઈ દ્રઢ આસન ધરે, મિંચી નેત્રને શિવ શિવ કરે.	૩૩
અવર ઉઘમ ધરે નહિ મન, ધ્યાન ધરે ને કેહ ધન ધન;	
માનસિક પૂજના જે મર્મ, ધારે સધળા તેવા ધર્મ.	૩૪
તેહ નગરમાં કીવુંક હોય, તેને કળી શકે નહિ કોય.	

દોહરા.

ચંદસેન જે રાણ્યો, અવંતીનો અધિપત;	
દુસ્મન જાગ્યો તેહનો, નહિ જોદાની છત.	૩૫
પુરી અવંતી આતરી, હાર પમાડણુ હોડ;	
લરકરે આવ્યું દુરથી, બહોણું બાણું કોડ.	૩૬
ઘેયોં ધડ ઉજોણુનો, ત્રાહ ત્રાહ કેહ લોક;	
હાહાકાર સધળે થયો, સહિને પ્રકટયો શોક.	૩૭
અધિપ થયો બહુ આકળો, દ્વિમત મેલી દામ;	
મહેલ મંદિર ને માળિયાં, દેહવટ જરો દામ.	૩૮
એકે વાત ન ઉકલે, એકે ન સૂઝે પેર;	
તે વેળા શું નિપનું, પેલા ગોપને ઘેર.	૩૯

બાગક બેઠો બારણે, ધ્યાન ધરે દૃઢ ધીર,	
મન ભણે માદેવનો, નિર્મળ સેવે નીર	૪૦
શુદ્ધિ નથી શરીરની, માદેવ સંગ છે મેળ,*	
શુભ, તરસ, સુખ દુઃખ નથી, ખરા ભગતનો બેવ	૪૧
બોલાવ્યો બોલે નહિ, ન કરે કોશુ વાત,	
ઐટલે આવી તેડવા, મૂરખ તેની માત	૪૨
અર્ભક ઉઠ અહિંયા થકો, સાદ ક્યો દસ પ્રિય,	
બાગક તો બોલ્યો નહિ, ચઢી રાડને રીસ	૪૩
પ્રીછી પૂજા તાહરી, અકલહિન અગણ,	
ઐથી અમ નહીં મને, પૂજે પર્યર પહાણ†	૪૪
પરિપટ શીલાનો પાંચુડો, તે પૂજે શુ થાય,	
ઠાર છોરામા ચારો, તો તો પેટ ભરાય	૪૫
નમ લીધા છે નાનડે, તે કયમ બોલે બોન,	
પાહુ મારી પહાણુને, તરત ઉતાર્યું તોલ	૪૬
સો કટકા શિવ નિગના, કીધા કામનિ કાડ,	
મદિરમાં ગર્ધ માનનિ, મન ઉતારી મોડ	૪૭
અમ તુને આપુ નહિ, અક નહિણ અગણ,	
તારો અર્થ અહિંયા સંગે, પુજ બેઠો તું પહાણ	૪૮
ગોપને મન તો ગુણ વસ્યો, વપૂ ન લાગ્યા વેણ,	
પહેરે જપ પૂરો થયો, નેહ ઉવાચા નેણ	૪૯
કાયામા ધણુ કળકલ્યો, ધારણુ ન રહ્યું ધીર,	
દિવ્ય વિગ દીકું નહિ, નયણે ભરિયા નીર	૫૦
ભાગ્યુ દીકું ભવવિગને, ભાગી દીકી ભોમ,	
કોષ ક્યો કાયા વિશે, રીસ - ભરાયો રોમ	૫૧
પોતે રીસ પટકાનવા, માડ્યુ ન્યારે મન,	
તે વેળા ત્યા નિપત્ય, ચિંતામણી રતન	૫૨
શોભા યર્ધ સિર્વાનગની, જળહળ જ્યોત અપાર,	
કાટિ અરણ્ય ઉત્પ અધિક, સ્વર્ગ ચક્રી સુખ સાર	૫૩
અંશી કાટિ ધ્રુવનો, વૈભવ શોભ્યો વેદ,	
તુચ્છ ખીન્ન એ આગળે, બ્રાહ્મ રહી નહિ બેદ	૫૪
સ્ફટિકમણિ શોભી રલા, મોટા મોંઘે મુત્ય,	
વપુ વિષ્ણુ સરણુ થયુ, વાસ વૈકુંઠસમ તુલ્ય	૫૫

* પ્રત ૪ 'માદાદેવની સધાથે મેળ' † પ્રત ૪ 'પૂજે બેઠો પહાણ'

ચંદ્રકાંત ચિતામણી, ચૂડામણિ ચોપાસ;	
વિરમે સૌ વસુધા યર્ષ, કારયું એ દેલાસ.	૫૬
કંઠર્ષ તુલ્ય કાયા યર્ષ, મેરવત્ નિજ મે'લ;	
હેમ કળરા હિંચી રણા, ચોભા ખીજી સે'લ.	૫૭
અરણ્ય તેજ અવલોકિયું, પુખરાજ પરવાળાં પાટ;	
શિવ સદન ચોભા સહિત, કનક હિંડોળાખાટ.	૫૮
રત્ન આંખ રત્નાવળી, સ્થિર જડિત છે સંબંધ;	
અસખતની ઉપમા કથી, પ્રસન્ન થયા જહાં શંભ.	૫૯
બોળો શિવ એ ભૂપતિ, પ્રસન્ન જેને પ્રત્યક્ષ;	
તેને ઘેર વાસો વસે, લીલા લક્ષ્મી લક્ષ.	૬૦
પરબ્રહ્મે પ્રસન્ન થઈ પ્રેમયું, દીધું જહાં દરશન;	
માગ માગ મહારુદ્ર કેહ, છું પૂજનથી પરસન.	૬૧
શિવભિગ્ન તે સ્થાપિયું, પૂરણ પ્રકટ્યું પુણ્ય;	
મનવાંછિત ફળ માગ તું, નેક રહી નહિ નૂન્ય.	૬૨
અસખતપામ્યો (હું) ઈંદ્રની, અમૂલ્ય વસ્તુની આજ;	
દર્શન દુર્લભ દેવનું, કર્યું તમે શુભ કાળ.	૬૩
અપરાધ મારી માતનો, ક્ષમા કરોજી વાંક;	
તમો દર્શન છો તેહને, અમો તમારા રાંક.	૬૪
ખીજું મારું અટકું, રાજ પામે કુંખ;	
મહત્ શુરુ એ માહરા, સઘ કરે તહાં શુખ.	૬૫
હર હશીને બોલિયા, હેતથી મુકયો હરત;	
માન્ય કર્યું મે તહારું, જે બોલ્યો મુજ સમક્ષ.	૬૬
રૂપ થયું નિજ માતનું, રતિ તણે અવતાર;	
શિવ સેવાપર મન વસ્યું, દેવાંશી દાતાર.	૬૭
સ્તુતિ કીધી શિવની ધણી, મોટો તું મારાજ;	
અકલહિન અજાણની, લખવસ રાખો લાજ.	૬૮
કોટિ પ્રકારે કરગરી, પ્રીતે પ્રણમી પાગ;	
મા'રાજતણા મહિમા ચક્રી, જડી મુને શુભ જાગ.	૬૯
વરદાન દીધું વિશ્વેશ્વરે, મા' શુખ મોટમ માન;	
પ્રતાપ વધશે તુજ પુત્રનો, વૃદ્ધિ હોય ધન ધાન.	૭૦
અંતરધ્યાન ઈશ્વર થયા, પ્રતાપ જણાયો પેર;	
જણુ થયું સૌ જગતમાં, વધ્યો ગુણુ ઘેર ઘેર.	૭૧
કો કેહ ઇંદ્રાસન ઉતર્યું, કો કેહ વૈકુંઠવાસ;	
ગૃહ મંડળ ગોવાળ ઘેર, કો કેહ ગિરિ દેલાસ.	૭૨

કા કેહ ગોવાળ એ ગુણનિધિ, કા કેહ આપે ઈંદ્ર;	
શિવ કૃપાથી શોભિયો, જ્યમ તારામાં ચંદ્ર.	૭૩
રીઝ્યો રાગ નગરનો, પૂરણ પ્રકટ્યું પુંન;	
દર્શન કરવા આનિયો, મોટું અચરજ મન.	૭૪
દેસાસ સરીખા કારમા, મોટા દીઠા મહેવ;	
રૂપે કામ સરીખડો, ઈંદ્રાસન તો મેવ	૭૫
વરણ, વાયુ, કુચેરકૃત, ભવ ભંડારી ભૂપ;	
પ્રણમ્યો પાગ પૃથ્વીપતિ, રુડું દેખી રૂપ.	૭૬
હયશાળા હય હણુદણે, મન ભરતા મોતગ;	
મુખાસન શોભા સહિત, સુરપતિ જેવો સંગ.	૭૭
ગોપ કેહ ગુજ ગુન તમો, દિવ્ય ગોખા ગુજ દીઠ,	
ત્યાર પછી મેં થાપિયું, પૂરણ ચિંતામણિ પીઠ.	૭૮
મન હોય તે માગજો, ગજ ઘોડા કે રથ;	
ધૈર્ય આશા પૂરજો, શિવ દાતા સમરથ.	૭૯
દુઃખ પ્રકટું છે દેશમાં, શત્રુ આન્યો શેર;	
પ્રજા સૌ પીડાય છે, ઘડ વિંટપો છે ઘેર.	૮૦
દેવતાને કૃપાડો, લક્ષ્મિનિ કરશે લૂંટ;	
એક વાત ન ઉઠવે, કયમ યાશે એ ધૂટ.	૮૧
નગર વિંટયું નરપતિ કહે, આદિકા દે છે આંચ;	
નિર્માય થઈ કયમ નાસશે, સામદ મોટા સાંચ.	૮૨
બાણે લાખ બળવંત એ, મેન આપણું સ્વપ્ન;	
અર્જુન કહે ધૈર્ય કને, આવો તો થાય અસ્પ.	૮૩
ગોવાળ કેહરે ગુણનિધિ, પૂજો અધિપતિ ધીર;	
દુઃખમંજન દાતાર છે, ધર્મ ધુરંધર ધીર	૮૪
ભોમો સુખે ખારણે, પ્રીતે ઉઘાડી પોગ;	
પૂજો શ્રી પરમજને, દેસર ચંદન ઘોળ.	૮૫
બેઠે જિહક ન રાખશે, અનમી રાખો અંક;	
કર જોડશે કિકરો, રાવત સધળા રંક.	૮૬
દુંદુભિઓ વાગ્ન દેવનાં, ગડગડિયાં નિશાણ;	
શત્રુ સામા આવિયા, લુગત થઈ ત્યાં બળ.	૮૭
ગોવાળો એક ગામમાં, પ્રભુ તેને પ્રસન્ન;	
સદગ જનમ સૌનો થશે, જો કરીએ દર્શન.	૮૮
ધન્ય વશ એ ગોપનો, ધન શિવ પૂજનપર પ્રીત;	
ધન્ય એનાં દર્શન કરે, રાજસ રૂડી રીત.	૮૯

અહંકાર મૂક્યો સદુ અધિપતિ, મનથી છાંડ્યો મેલ;	
કગરી કાસદ મોહ્યો, કરવા માંડી ટેલ.	૯૦
હથિયાર હેઠળ મૂકીયા, તણ હિંમત ને હોડ;	
દર્શન કરવા ગુણ ગોપનું, સૌ આપ્યા કરજોડ.	૯૧
નિરખતા મનમાં દરખતા, વરખતા કનકના પુલ;	
શિવ પ્રસન્ન છે જોહને, તે જન શિવ સમતુલ્ય.	૯૨
બેટ કરી સૌ ભૂપતિ, ગજ રથ ઘોડા ગરથ;	
હાથી બાપી એ સહિત, રિદ્ધિ ભગેલા રથ.*	૯૩
સાંકો મળી સમર્પિયુ, રાજસ પદની રીત;	
નવખડ તણો તું નરપતિ, પૂરણ આણી પ્રીત.	૯૪
ટીકું કીધું ત્રોહો વિધે, એકછત્રધર રાજ,	
બળવત બોતેર દેશનો, ઉભા એવા કાજ.	૯૫
રાઠ ભાંગી રાગ તણી, દિવ્ય સરપાવો દીધ;	
પુર પોતાને પરચ્યો, સકળ મનોરથ સિધ.	૯૬
નાયક ગોપ નરપતિ તણો, ધર્મધારક ધડ ધીસ,	
પ્રભ સકળનો અધિપતિ, પ્રસન્ન છે ઉમિયા ઈશ.	૯૭
ગોપ વધાવ્યો ગુણ ધણે, તાપ કર્યો સૌ તાજ,	
એકછત્ર અધિપતિ બન્યો, રામ સરિખો રાજ.	૯૮
એતું સુખ એણે ભોગવું, અષ્ટમા સિધ નવનીધ,	
હરિ પ્રતાપે પામીયો, રાજસ રૂડી રીધ.	૯૯
અત સમે વિમાનમાં, અદિ પામ્યો કૈલાસ,†	
જીવ શીટીને શિવ થયો, પોતી સધળી આશ.	૧૦૦
મોટો મહિમા મહારત્નનો, સ્થાપે છે સિવલિંગ;	
જીવન મુક્તિ ભોગવે, અતે શિવ પદ સંગ	૧૦૧
વિષ્ણુશ્વર થાપ્યા વિષ્ણુએ, વિષ્ણુ કહેવાણા વેદ;	
બ્રહ્માએ બ્રહ્મણ થાપ્યા, ઈશ થયા ભિમેદ	૧૦૨
સોમે સોમેશ્વર થાપ્યા, ખરો ગયો ખૈ રાગ,	
કુબેરે કુબેરેશ્વર થાપતાં, શિવ પદવી સંન્નેગ	૧૦૩
ગંગેશ્વર ગંગાજીએ, સોલિત થઇ શિવ શીશ;	
વ્યકટેશ્વર થાપ્યા લક્ષ્મણે, રામ રામેશ્વર ઈશ	૧૦૪
બ્રહ્મહત્યા બેદે નહિ, કામેશ્વર થાપ્યા કામ,	
એ રીતે લક્ષ કાટિયા, કાંઈ ન બેસે દામ	૧૦૫

* પ્રત ૩-૪. “રિદ્ધિ ધણેશ રથ.” † પ્રત ૨ “વિમાન છે, પામ્યો ગિરિ કૈલાસ”

સુખેશ્વર સુખદેવજી, વ્યાસ યાપ્યા શ્રી વ્યાસ;	
નર્મદેશ્વરજી નર્મદા, પૂરણ સૌની વ્યાસ.	૧૦૬
દ્વાદશ ન્યોતિચિગનાં, ધરણી ઉપર ધામ;	
શિવ સકળ પૂજ્ય છે, નિર્મળ જેનાં નામ.	૧૦૭
ગુણ ઘોડે ગોવાળિયો, રમતાં યાપ્યા રીઝ;	
વૈકુંઠ તે વાધી ગયો, વિવેક બોયું બીજ.	૧૦૮
ખસખસના કણ જેટલું, વડ ટેટામાં વરત;	
કરુણાનિધિ કૃપા કરે, તરુણ થાય છે તરત.	૧૦૯
મહિમા શ્રી માદેવનો, વિષ્ણુ વિખાણે વેદ;	
ફરે શારદા શોધતી, બ્રહ્મ ન જાણે બેદ.	૧૧૦
અદ્ય છુદ્ધિ શું આળખે, શિવ પૂજનમાં શેર;	
ન્યાસ કરે નિમેષમાં, યાય તરણાનો મેર.	૧૧૧
શિવ મહિમા સમજ્યો નહિ, તેહનાં પૂરણ પાપ;	
અવતાર અક્ષળ તેણે કર્યો, હયે શાસ્ત્રની ડાપ.	૧૧૨
શિવ આખ્યાન જે સાંભળે, શિવ યાપનનું પુણ્ય;	
ધકાતર રાત આધરે, નિમેષ ન રહે નૂન્ય.	૧૧૩
વ્યાધિ શોક પીડે નહિ, ભવોભવ શિવપર ભાવ;	
ટાઢો, ઈનો, ચોથિયો, સ્વપ્ને ના'વે તાવ.	૧૧૪
વિન્નમ નહિ વહાલાં તણો, વશવર્તે સૌ લોક;	
રાજા, ગ્રહ કે ચોર ભય, સ્વપ્ને ના'વે શોક.	૧૧૫
અષ્ટમહાસિદ્ધ વાસો વસે, નવનિધિ પામે નેટ;	
ધર્માર્થ કામ ને મોક્ષપદ, પુનરપિ ના'વે (માને) પેટ.	૧૧૬
દુર્લભ મોટા દેવને, જેવા સરખી જાત;	
તેનીસ કોડ જેને રટે, પૂજે શુભ સુખાત.	૧૧૭
આઘ અંત ને આજ પણ, શિવ દાતા સમરથ;	
એક તત્વ ન આળખ્યું, વશો જન્મ તે વૃથ	૧૧૮
સાધન બીજું છે નહિ, અન્ય ન ધારો ધર્મ;	
ભણ્યો પણ ભવ પૂજ્યા નહિ, કુટુંબ તેનું કર્મ.	૧૧૯
અન્ધ મજ અચુતા ગમે, પૃથ્વી પામ્યો પુર પાટ;	
રનેહ નહિ શિવ ઉપરે, વધુ ધર્યું તે વાટ.	૧૨૦
કાવો વેલો કુરૂપ જે, દીન દૂખજો દાસ;	
શિવ પૂજન જે સમજ્યો, વસે વાસ કૈલાસ.	૧૨૧
પરબ્રહ્મ ઉપર પ્રીતડી, જીત જંગીરાં વાહ;	
જમને શિર પગ દેધને, વેગે વૈકુંઠે જાય.	૧૨૨

એથી અન્ય ઉપાસના, સત્ય ન જાણે સિંધ;	
માદેવ થકી મોટું નથી, જે પામે નવનિધ.	૧૨૩
અક્ષહિન શું ઓળખે, માદેવતણે મહિમાય,	
કર્મે લખિયા કોદર, કૃત ક્યાંથી તે ખાય?	૧૨૪
પૂર્વ જન્મના પાતકી, કુડ કપટ કૃત કાય;	
કર્મે લખિયો પોથી વિયો, ગંગા ક્યાંથી ન્દાય.	૧૨૫
ક્રાંતિક બલહત્યા કરી, વિપ્ર સાથે બહુ વેર;	
તે ક્યાંથી અમૃત પિયે, ઝાઝુ ભોગવે ઝેર.	૧૨૬
અન્નદાતા ખીન્ને નથી, વરદાતા વગર વેદ;	
મુક્તિ દે માદેવજી, બ્રાત્ર ન રાખો ભેદ.	૧૨૭
શિવલિંગની કરે યાપના, સકળ તત્ત્વનું સાર;	
મારાજ રાજ રાજેશ્વરો, શુક્તિ મુક્તિ દાતાર.	૧૨૮
શૌનક પ્રત્યે સુત કહે, મોક્ષ સકળનું મૂળ;	
લક્ષ ચોરાશી ખાણું, રાંકર ટાળે શૂળ.	૧૨૯
શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, વાણી વેદ વિલાસ;	
ખિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળદાસ.	૧૩૦
જપ તપ સાધન નિયમમા, અધ્યા પાંચ પ્રકાશ;	
શિવ પૂજે શિવ શિવ કહો, અદિકી પોંચે આશ.	૧૩૧

(ઈતિ શ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'શિવસ્થાપન વર્ણન' નામનો પંચમોધ્યાય.

અધ્યાય ૬ કો.

ચોપાઈ.

ગણપતિ ગણસાગર ગણનિધ, સદા સર્વદા આપે સિદ્ધ;	
મરુવો ગણનાયક ગભીર, ધર્મવત ધુરધર ધીર.*	૧
દ્વિદાજો ચંદ્રાજો દેવ, શિવ સુત કેરી કરીએ સેવ;	
પવિત્ર મુનિ પાર્વતીનો પુત્ર, શુભ મિતામણીનાં ધર સુત.	૨
અહીં ઉપવિત શોભિત સિદ્ધર, લાગ્યશાળી ભારે ભરપુર;	
રિધવિધ તનયા જોયણ જાત્ર, હોમકુશળ જોના જામાત્ર.	૩
લક્ષ લાભ સુત શોભિત સાર, દિવ્ય પદવી કેરો દાતાર;	
સિદ્ધિ શુદ્ધિ જે પાસા સુદરી, ભારે રિદ્ધિ અભારે ભરી.	૪
સ્તવન કરું ને સેવું સરસ્વતી, મહા મનોહર મોટમ દે મતિ,	
જોગ્ય વાત બોલાવે જ્યાં, કહું બ્રહ્મોત્તરખંડની કથા	૫

* પ્રવ ઠ. "લક્ષ લાભ લાગેણા વીર" † સપે.

વિષ્ણુએ જે વાણી કહી, લક્ષ્મીજીએ સરવે લહી;	
વળી કહી શ્રી વેદવ્યાસજીએ, અધિક પુરાણ તણે અમ્યાસીએ.	૬
સૂત શૌનક પ્રત્યે કહે છે સઘ, ઇશ્વર મહિમા લાખું અઘ;	
શૌનક મુનિ હુંકારો દે મુખી, સાંભળે સહસ્ત અકવાસી રુખી.	૭
અડસઠ તીરથ મહિમાને મળે, સુર સૌ અંત્રીક્ષથી સાંભળે;	
છે એ દુર્લભ, છે એ ધર્મ,* શિવ મહિમાના મોટા મર્મ.	૮
શંકરની કરજે સહુ સેવ, મોટામાં મોટો મહાદેવ;	
ન મળે આદિ, ન મળે અંત, ચતુર મધ્ય ન જાણે અંત.	૯
આઘ, મધ્ય ને અંતે એહ, પુરુષ પ્રકૃતિ દેવત દેહ;	
બાવન અક્ષર જેનાં બીજ, જડ ચેતન રહ્યો એ રીઝ.	૧૦
ભોજોનાથ ભવાની શૂપ, શિવ શક્તિ જે એક વરરૂપ;	
જેમ વાણીમાં અર્થ જ રહ્યો, એ રીતે કવિયોએ કહ્યો.	૧૧
સકળ વ્યાપક શિવ કેરો સંગ, ભાસે સકળે ભગાને લિંગ;	
જ્યાં જુઓ ત્યાં શિવને શક્ત, ધર્શિ નિશાની ભાળો ભક્ત.	૧૨
જટા જૂદ વાધાંબર વેશ, ઉપવિત અહીં નિર્મળ નાગેશ;	
સહસ્ત ક્ષણનો શેષ જ સંગ, સહસ્ત ધારા વહે શિર ગંગ.	૧૩
સહસ્ત હાથની શક્તિ સઘ, અર્ધાંતે રાખ્યાં છે ઉમ્યા અઘ;	
સહસ્ત વિષ્ણુ શોભે શીશ, અહર્નિશ આરાધે ઉગ્યા ધર્શ.	૧૪
સૂર્ય, ચંદ્ર ને અગ્નિ વર્ણુ, નેત્ર નિરંજનનાં એ ત્રણ;	
ઉરગાં ઘેરખો બાંધ્યો બાંધ, એક જત જાજે છે જાંબ.	૧૫
સાત સમુદ્ર શિવ કુખમાં રહ્યા, કવિધે ધર્શ અયોનિમડું કહ્યા;	
સોમ પ્રદોષ સમે પૂજન, જાણે જવસો કાપક જન.	૧૬
સોમ પૂજન પ્રદોષ જ સમે, નિલ નિરંજન સરખા નમે;	
સોમ પ્રદોષ રુડી રીતિયો, જાણ્યો તેણે જુગ જીતિયો.	૧૭
સોમ પ્રદોષની પ્રીછે પેર, ક્રાંતિ ઇંદ્રાસન શુભવંત ઘેર;	
સોમ પ્રદોષનાં સેવન કરે, આઠ લક્ષ પરિયાં ઉદરે.	૧૮
સોમ પ્રદોષ તણી શુભ સેવ, દિનદિન પ્રત્યે રાગે દેવ;	
બ્રહ્મા કહેવાણા જે આપ, સોમ પ્રદોષ તણો પ્રતાપ.	૧૯
વિષ્ણુ વિશ્વપતિ મહા મન, સોમ પ્રદોષતણાં પૂજન;	
રૂપ સંહારણુ ઘેર, સોમ પ્રદોષતણું શીર બેર.	૨૦
બ્રહ્માંડ શેષ ઉપાડે ભાર, સોમ પ્રદોષ તણો આધાર;	
સોમ પ્રદોષની ન લહે કથા, વધ્યો જન્મ તેના તો વૃથા.	૨૧

* મત ૪ “દુર્લભ દેવને છે એ ધર્મ.” † ભગ-સીતે શુભ ભાગ. ‡ અહીંયા જળાધારી.
§ જન્મથી રહિત

મોમ પ્રદોષની નહિ સ્થાપના, જોડ્યા જોતેરે બાપના;	
એ ઉપર આખ્યાન જ એક, વેદશાસ્ત્ર વડ વડે વિવેક.	૨૨
નિશ્ચયસાંભળતાં નિર્મળ થાય, પાતિક પાંચે દૂર પગાય;	
મનવાંછિત ફળ માઝ્યાં મળે, શિવજી પોતે સફળે ફળે.	૨૩
વેદર્થ દેશતણો એક રાય, સતવાદી સુભટ કહેવાય;	
સત્યાર્થનિર્મળ છે તેનું નામ, કરે મનચિત્ત્યાં મોટાં લામ.	૨૪
શર પુર ધારક ધૂડ ધીર, ધીર આરાધી બળવંતો વીર;	
પરાક્રમી ને પુણ્ય પ્રવેશ, દુઃખ ન બ્યાપે તેને દેશ.	૨૫
અનમી અહંકારી પુર પેર, વડા રાયથી વાધ્યું વેર;	
શત્રુતા શાળવની સાથ, હઠય હોજી જુદે રેહ હાથ.	૨૬
વિખવાદ વધારી નિત્યે વટે, એક એકના ઉપર જઈ ચડે;	
કો હારે કો જીતે સાર, શાળવ ચઢી આઝ્યો એકવાર.	૨૭
અસંખ્ય સેના અપરપાર, ઘેર્યું નગર અનમી અસવાર;	
વેદર્થ બાધું વિંટી લીધ, અધિક જુદે જાડેથી કાધ.	૨૮
હાથોં સત્યાર્થ મહારાજ, બેભ્યું* ગામ ને લોપી લાજ;	
હુંતાણા હાથી ઘોડલા, રેલાણા જુદે જોડલા.	૨
દોદિશા નાઠા સૌ લોક, સામદ મોટા, પાખ્યા શોક;	
મોહોકમ રીતે પાખ્યા માર, ભારે હુંતાણા ભડાર.	૩૦
નીતિ જુદામાં ન રહી નૂન્ય, પરવાર્યું દશારથ પુણ્ય;	
દીવેથી ધટિયુ દીવેલ, ભુવન બંડાર થયા સૌ બેજ.	૩૧
સત્યાર્થ જુદે માયોં ગયો, શાળવ તે સપરાણો ગયો;	
પુણ્ય પોતાનું પરવારીલું, આપુર્ણ મુર્દાં હારીલું.	૩૨
પૂરણ પુણ્યતણો પ્રવેશ, ત્યાં સૂધી ડંકો દે દેશ;	
પુણ્યે સુખ ને પાપે દુઃખ, પુણ્યે ભાગ્ય ને પાપે બૂખ.	૩૩
પુણ્યે સ્વર્ગ ને પાપે નર્ક, વેદ શાસ્ત્રે લખાણા વર્ગ;	
પુણ્યે આનવ પાપે ખશુ, કારણુ જીવનું ન મળે ધશું.	૩૪
પુણ્યે રાય ને પાપે રંક, ન મળે વિધાતાનો અંહી વંક;	
પુણ્યે બળ ને પાપે રોગ, અળગા ન રહે એ ઉપભોગ.	૩૫
પુણ્ય ધનવંતુ પાપ દરિદ્ર, પુણ્યે કીર્તિ પાપે છિદ્ર;	
પુણ્ય દાતાર દરિદ્ર પાપ, છયે શાસ્ત્રમાં એ છે છાપ.	૩૬
પુણ્યે વિદ્યા પાપે મૂઢ, પુણ્યે સુણ ને પાપે ગૂઢ;	
પુણ્યે ધર્મ ને પાપે પાપ, છયે મતો મારે છે છાપ.	૩૭

પ્રગટ્યું શાળવાજેરું પુણ્ય, થયો દશારથ રાખ શૂન્ય;	
નારી તેની નાહી નેટ, પાકો ગર્ભ પ્રમદાને પેટ.	૩૮
એકાકી અથડાતી એક, વનિતા નાહી કરી વિવેક;	
કાટાં તૂટાં વસ્ત્રે વંક, રાણી નાહી થઈ નિરાંક.	૩૯
શાળવનાં જાગીર વાગીયાં, પ્રભ સૌ પાગે લાગીયાં;	
રાણી નાહી રણુમા ગઈ, વળતી તેની શી ગત્ય થઈ.	૪૦
વદ છાયા હુતિ ગભીર, તરણી બેડી તેની તીર;	
લખ્યા લેખ કોના નવ મટે, જન્મ મર્ણુ આવે જેમ ઘટે.	૪૧
પ્રસવ્યો પુન ન લાગી વાર, મહા દુઃખ પામી તેણે કાર;	
અન્ન જળ અગ્નિ નવ મળે, વનિતા વન વાટે વલવલે.	૪૨

દોહરા.

કો વેળા નવનિધ ઘેર, કો વેળા નહિ દામ;	
કો વેળા સેવક સહુ, કો વેળા પર કામ.	૪૩
કો વેળા ખટરસ સહિત, પેર પેર પકવાન;	
કો વેળા કબે મળે, ખડ કુશક દ્રઢ ધાન.	૪૪
કો વેળા ગજ ઘોડયા, જગ અમરની છાંય;	
કો વેળા પગ પાઠવે, તાતી વેળુ માંય.	૪૫
કો વેળા વસે મહેલમાં, સુખ સભ્યા રૂળ ફૂલ;	
કો વેળા આળોટણું, કંટક ધરણી ધૂળ.	૪૬
કો વેળા પટપામરી, મોઘે મૂલ્ય મગન,	
કો વેળા રણમાં રટે, નિર્દયપણે નગન.	૪૭
કો વેળા પર્વત ટપે, સમરથપણે શરીર;	
કો વેળા દેહ દામણી, ન પિયે હાથે નીર.	૪૮
કો વેળા કેસર અરગળ, વપુ ઝોપાવે વર્ણ;	
કો વેળા કિંકર થઈ, ચાપે પરના ચર્ણ.	૪૯
કો વેળા હિરા મોતિયા, હંમે હાટકે હાર;	
કો વેળા કરે કાસદુ, ભારે માથે ભાર.	૫૦
કો વેળા અથો અડયો, દિવાનપણે દિલ દિશ;	
કો વેળા ગર્ધવ મળે, ખાય મોજડાં શીશ.	૫૧
કો વેળા પ્વજ ધર્મની, સદાવરતની શીખ,	
કુંગલ થઈ તે કરગરે, ભટકી માગે ભીખ.	૫૨
કો વેળા પચ પ્રમાણમાં, મોટા આપે માન;	
કો વેળા દેશવટો દિયે, કથન સુણે નહિ કાન.	૫૩

વેળ વેળની છાંયડી, મુખ દુઃખ અપરંપાર;	
પુણ્ય પાપ બે જોડલા, એમાં શો અલંકાર.	૫૪
સાત સપૂત શોભિત સદા, માંજન આપે માગ;	
વધુ પડતાં હોય વાંઝિયો, કોઈ ન શકે આગ.	૫૫
મારું મારું મુખ દેહ, તદ્દારું ન મળે તન;	
પુણ્ય પરવારે રણ રટે, દિવસ પાધરે દિન.	૫૬
પુણ્યામૃતું ફળ સુખ છે, પાપ દુઃખની પેર;	
પૂરણ કોઈ અમૃત પિયે, કોઈ દુઃખાદળ ઝેર.	૫૭
સુત સમૃદ્ધિ શરીરનો, અલંકાર કરો મા કોય;	
અત્ય અત્ય એ ભોગવો, છાંયડી પ્રતિ હોય.	૫૮
શણી દશારથ તણી, સમારે દાસ શરીર;	
અરણ્યમા અર્લક જણ્યો, ન મળે અજ કે નીર.	૫૯
રઘવે રઝળે રણ વિરો, જીવતિ જળ કારણ જાપ;	
પડને પડે અલે અલે, કર્મ ગતિ કહેવાય.	૬૦

એપાઈ.

તૃપાતુર અતિ આકળી, બહુ તાપે ચર્ષ બેમાકળી;	
પાસે એક સરોવર તીર, નારી ગર્ભ પીવાને નીર.	૬૧
પ્રોટા ગોળ દોઢા પેદાણિયો, શિવ લિંગ સમો જાણિયો;	
છેક ધુબ્ય ઢગવે તે ધર્મ, સૂતને નાંખ્યો* તેને શર્મ.	૬૨
જો જો કર્મ શકે કોણ કળી, ગ્રહ દોષે તે આલે ગળી;	
પુણ્ય આયુદ્ધાં પરવારિયું, સુકૃત સર્વે ત્યાં હારિયું.	૬૩
પળો વાટયમાં બાળક રહે, કોણ ખજર તે સુતની જીવે;	
જોને નહિ કાને આધાર, તેને વિશ્વંઝર રાખણહાર.	૬૪
જ્યાર સુધી આયુદ્ધાં હોય, તેને મારી ન શકે કોય;	
બાધ સિદ્ધ સર્પ કામો કામ, સેઈશકે નહિ તેનું નામ.	૬૫
ઝારે† બાણું બાળકનું અગ, મનુષ્ય પાસ નથી કા સંગ;	
કોઈક બાહણી વિધવા કાળ, એક વર્ષનો તેને બાળ.	૬૬
ન મળે ગાંઠે તેને વસ્ત્ર, પેરવા વસ્ત્ર સાચું નહિ તસ્ત;	
લિક્ષા માગવાને કારણે, બોહો દુઃખે નીસરી બારણે.	૬૭
અનાય દુઃખનો અર્થવ જોઈ, તરુણી વાસ વસે છે તેહ;	
રડવડી તે રણ મોઝર, પડ્યો બાળક તેના પગ કાર.	૬૮

* પ્રત ૨. “સૂતને સુધો તેને શર્મ.” † જન્મતા ગર્ભના શરીરની આસપાસ વીંટાયથી

હળવે હળવે બાળક રડ્યો, તે દૈતાની* .૬૭૮ પડ્યો;	
હેતે ગ્રેમે તન તેડીયો, ખાતે પંથ મારગ ખેડીયો.	૬૯
ધોઈને ધવરાવ્યો બાળ, વનિતાને ઉપનું બહુ બહાલ;	
ચક ગામમાં આવી તેહ, નારી મનપ્રગટ્યો સુત નેહ.	૭૦
ઉમા નામ તે નારી તણું, રાખે હેત બાળકપર ધણું;	
એક પુત્ર તો છે પેટનો, બીજો રણવાળો ડંઠનો.	૭૧
મોટાથી નાનાપર હેત, તન મન ધન ને સુખસમેત;	
શું કહું હેત કામનિનું કથી, અધિક એણું બેમાં કે નથી.	૭૨

દોહરા.

ભટકે બિંક્ષા કારણે, તેડીને બે તન;	
કલ્યાણ કલ્યાણ કે'તી ફરે, ઉદર ભરે એમ અન.	૭૩
કેનાં દળણાં ખાંડણાં, નિશા મજૂરી નેટ;	
ભિખે .દહાડે આહણી, પોખે સુતનાં પેટ.	૭૪
આસ વાસના આદરે, ના'વે ઉંની આંચ;	
એમ કરતાં પૂરાં ધર્મા, વર્ષ લઘુના પાંચ.	૭૫
દિવસે વધે ઉત્તરાયણે, દક્ષિણાયનમાં રાત;	
શુક્લ પક્ષમાં ચંદ્રમા, વધે પુનની જાત.	૭૬
મોહું દે'કે મા'દેવનું, તન તેડી ગઈ નાર;	
શાંડીકે રખિણ સહજમાં, બેકા તેણે ઠાર.	૭૭
અગમ નિગમ છે શુણ અતિ, ભૂત ભવિષ વર્તમાન;	
અંશ પતિ ઇંદુ સમા, ગૌતમથી વધુ જ્ઞાન.	૭૮
નારી જઈ અરણે નમી, બાળક આલ્યા બાંભ;	
હુધાતુર આલ્યા અમો, શરભ તમારે લાય.	૭૯
અર્ભક (ને) અન મળ્યું નથી, દેહ પામે છેદુઃખ;	
હુંડી વેઠાતી નથી, લામનિ કેહ એ ભુખ.	૮૦
આપો અન તો જીવિયે, બાળક બૂખ્યા એહ;	
શાંડીકને તવ ઉપનો, નારી ઉપર નેહ.	૮૧
શાંડીક કહેરે સુંદરી, ધારું તાહરો ધર્મ;	
પારખું તારા પુત્રને, જોઉં કુવરનાં કર્મ.	૮૨
સુત નિરખ્યા શાંડીક મુનિ, રૂઢ્યા સાથે રીઝ;	
આ નવ વિપ્રનો દિકરો, બીજાનું છે બીજ.	૮૩

ચિદ્ર ચતુરાષ્ટ્ર ચો વિધે, સામુદ્રિક સેધાણ;	
છત્રપતિનો છોકરો, અધિપતિનાં અધાણ.	૮૪
કર્મરેખા લધુ કુંવરની, જોઈ ચાંડીકે સૂત;	
કહે રે સાચું કામનિ, આ તે કેનો પુત્ર.	૮૫
રામા તું ઝપિતણી, (આ) રાજળીજરિધ રૂપ;	
સાચું જોલ મુલક્ષણી, કાણુ ભોગ્યો ભૂપ.	૮૬
વપુ ન હોય એ વિપ્રનું, ન હોય વિપ્રનો વંશ,	
સલ જોલરે મુદરી, આ તે કેનો અંશ.	૮૭
અરણે લાગી ચિતની, સાચું કહું આ દિશ;	
જૂઝી વાત જાણું નહિ, આ સ્થાનક છે ઇશ.	૮૮
એક દિવસનો અર્ભકા, આરે લરિયું અગ;	
દેતા દેહ દષ્ટે પજો, સોહાબો મેં સંગ.	૮૯
જાત ભાત નધિ જાણતી, ગામ ઠામ મ્હર સૂત;	
ઉછેયોં છે એ વિધે, પેટ તણે જેમ પુત્ર.	૯૦
શાંડિકે જ્ઞાને શોધિયું, મૂળ વિચાર્યું મન;	
એ વેદર્ભના વંશમાં, સત્યાર્થનો તન.	૯૧
અથ અઠાર કોઈદણી તણી, પૂરણુ અલખત પેર;	
વૈભવ વાસવ આરખો, લણી લક્ષ્મી ગુણુ ઘેર.	૯૨
પૂર્વ જન્મ વૈષ્ણવ હતો, છકયો દેખીને છત્;	
નિદા કરિ શિવભક્તની, માટે થઈ આ મત્ત.	૯૩
નિદે જે મહારૂદ્રને, નિદે શિવ મહિમાય;	
વીસ જન્મ રહે વાંઝિયો, દરિદ્ર દુખિયો થાય.	૯૪
શિવ સેવાથી સુખ ધણું, પ્રતાપ પુણ્ય પ્રસંધ;	
નિદાથી નરકે જશે, વધતે વાધે વંશ.	૯૫
વિષ્ણુ પ્રતાપ વૈભવ હતો, રિદ્ધ ભોગ્યું રાન્ય;	
શિવ નિદે સરવે ગયું, તન સહિત સૌ તાન્ય.	૯૬
શાંડિક વચન ગ્રવણે સુણી, પ્રેમદા લાગી પાગ;	
મા'રાજ સુખ સાગર તણી, જડી મુને તોળગ.	૯૭
મા'રાજ મુને ઈશ્વર જ્ઞાયા, નેક રહી નહિ ન્ય;	
શાંડિક મુનિ સંજે મળ્યા, પ્રગટ્યું પ્રોદું પુન્ય.	૯૮
રાજ રિદ્ધ ક્યમ પામશે, નૌતમ નીધિ નવાઈ;	
આપ મક્કી એ બેટડો, શોભે ક્યમ સવાઈ.	૯૯
કહો તે મારગ ચાલિયે, કહો તે કરિયે મત;	
રૂપિ દેહમાં રિતીયા, તે વેળાએ તત.	૧૦૦

દેશ ગયો દુસ્ત્રમન કરે, તે નેરાવર નેર;	
અષ્ટ સહસ્ર અંખાડિયે, ધન ગાજે ધમધોર.	૧૦૧
રંક છતે ક્યમ રાખને, સુત છે વિપરીત વેશ;*	
આણુ શ્રે કેમ એહની, છતે ક્યમ નિજ દેશ.	૧૦૨
લિક્ષા માગતે ભવ જશે, વા વળશે ઓનો દન;	
તમે તત્ત્વ ત્રિલોકમાં, માન્યું મારું મન.	૧૦૩
ગુપ્તમાં ગુપ્ત એ છે ધણું, ગુહ્ય માંહ એ ગુહ્ય;	
તેહ બતાવું તુજને, સત્ય પ્રકારે સુઝ.	૧૦૪
શાંડિક કહે સુણ સુંદરી, કહું પરમારથ કાજ;	
સોમ પ્રદોષ કરે કુંવર, રિધ સિધ પામે રાજ.	૧૦૫
શત્રુ છતે સહેજમાં, અનિત કહેવાય આપ;	
અલખત ભોગવે ઈંદ્રની, પ્રદોષ પુણ્ય પ્રતાપ.	૧૦૬
ધક્ષાદિક ભાવે ભમે, ગુણિજન જરા ગુણ ગાય;	
વૈભવ વાસવ વીસનો, સોમ પ્રદોષથી થાય.	૧૦૭
તહારા ઇકાતેર તરે, પરિયાં એનાં શત પાંચ;	
દુસ્ત્રમનને દેવટ કરે, નાવે ઉની આચ.	૧૦૮
સોમ પ્રદોષ સરખો નથી, સિદ્ધિ પદનો ઠામ;	
મનસા, વાંચા, કર્મણા, થાય મનોરથ કામ.	૧૦૯
કામધેનું ચિતામણિ, કલ્પ વૃક્ષ કંઈ કોડ;	
સોમ પ્રદોષવત્ પ્રત નથી, જરૂર જવસો જોડ.	૧૧૦
સિધ પદારથ સર્વથી, હેત ધણું ને હોય;	
મહિમા સોમ પ્રદોષનો, કળી શકે નહિ કોય.	૧૧૧
વીસ સહસ્ર જન્મ વાંઝિયો, સંકટ સધળાં સુત;	
પાપ બળે પ્રદોષથી, પામે પ્રોહા પુત્ર.	૧૧૨
દરિદ્ર અખટ દશ લાખનો, કરે ક્રિકર થઈ કાજ;	
સોમ પ્રદોષ પ્રતાપથી, રિદ્ધ ભોગવે રાજ.	૧૧૩
જપ ને તપ ઝાઝું નથી, કષ્ટ ન વેઠવું કાપ;	
સોમ પ્રદોષે સહજમાં, મનવાંછિત ફળ થાય.	૧૧૪
ઉચ નીચ કે અધમ જન, નર નારી કો રંક;	
સોમ પ્રદોષ ને આચરે, અલખત આડે અંક.	૧૧૫

ચોપાઈ.

કામનિ કહે સિધ્યું મુજ કાજ, એ મહિમા કહેને મહારાજ;
કિયો દિવસ તિથ્ય કુણ વાર, કિયો માસ શિરામણિ સાર. ૧૧૬

* પ્રત ૪. “વિધવા સુત છે વિપરિત વેશ.” પ્રત ૨. “ચાલીતિ નવ બણે વેશ.”

કેનું સ્થાપન કેનો મંત્ર, તત્વ પૂજનના કેવા તત્ત્વ.
તેહ બતાવો મુનિ મારાજ, થાયે મુજ અર્બકના કાજ. ૧૧૭

દોહરા.

શાહક મુનિ સભળાવરો, માદેવ તણો મહિમાય,
અર્બક આચરો એ તણા, મુખ સાગર સીમાય ૧૧૮
પરમેશ્વર પરસન્ન થશે, રિદ્ધ ભોગવશે રાજ;
મોમ પ્રદોષ મત માડશે, કરશે રૂડા કાજ. ૧૧૯
આ અધ્યાય છયે તણી, પૂરણ વાત પ્રકાશ,
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળદાસ ૧૨૦

(ઇતિશ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'સોમ પ્રદોષ વર્ણન' નામનો પદ્યોધ્યાય.

અધ્યાય ૭ મો.

દોહરા.

સિદ્ધિ શુદ્ધિ આમી જે, ગણપતિ ગુણ ગભીર,
અર્બક ઉમા ધસિનો, ધર્મ ધુરધર ધીર. ૧
સેવુ સલખનપુરી સહિત, કહાવે જે કિરતાર,
પિયર સૌ પડિત તણી, દિવ્ય પદવી દાતાર. ૨
ઋષિ કહે રામ મુણે, પ્રદોષ તણી કહું પેર,
સક્ષેપ બતાવુ સુદરી, ગુણુતી જા ઘેર ૩
બારે માસ ઉત્તમ અધિક, કામનિ સાભળ કર્ણ,
માર્ગશીર્ષ કે આવણે, તત્વ કહા એ ત્રણ. ૪
શુકલપક્ષ શિરોમણિ, તિર્થ તેરસ સોમવાર;
આરભ કરાવ એ દિવસથી, સકળ તત્ત્વનું સાર. ૫
નિર્મળ નદિ નાવણુ કરો, શુભો ધન્દ્રિ સર્વ,
અસત્ય કદિ નહિ ઉચરો, ગાત્ર તજો સઉ ગર્વ. ૬
મનસા સિદ્ધ મન વશ કરો, કુડા ન કરો કર્મ,
પુણ્ય દીઝો પરમારથી, ધારો રૂડા ધર્મ. ૭
પરને પીડા નવ કરો, પાળો શીવ સમેત,
અહર્નિશા આનદર્મા, હરિહર સાથે હેત. ૮
અશન વર્જિત શુભ એ દિવસ, રૂદે ન ધરવો રોપ;
રજની મુખ ધટીકા ત્રણ, પાંચ ધટી પ્રદોષ ૯
દિવસ ધની ત્રણ પાછલો, રૂડી એ ધની રાત,
પાંચ ધની પ્રદોષની, વેદવચન વિખ્યાત ૧૦

સંધ્યા સંધ્યાકાળની, માણે પોતે મંત્ર;	
પ્રાણાયામ પે'હું કરે, પછે કરે પૂજન.	૧૧
પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા શુદ્ધ થઈ, દેહ ન્યાસ દિલ દીઠ;	
અર્ધ પાદ પૂજા વિધિ, પૂજે શિવની પીઠ.	૧૨
તંત્રોક્ત તદપિ દેવવત, જપ હોમાદિક જ્ઞેગ;	
ધૂપ, દીપ, તિલ, તાંબૂલે, ભાવંતા ઉપભોગ.	૧૩
ધંતુરે અર્ધ કલારનાં, કુસુમ તુળસી બિલિપત્ર;	
જન્મ જન્મ જે થાનક ઘટે, શોભિત ધરવાં જત.	૧૪
કમળ પુષ્પને કેતકી, મુખ ભણીને મંત્ર;	
જાઈ, જીઈ, ચબેલીએ, ઓપાવો એ ધંત્ર.	૧૫
અભિષેક, ગુલાલ ને અરગળ, ગંગાદક શુશુનિધિ;	
શિવ કવચ શિવ સહસ્રનો, રુદ્રાધ્યાય વિવિધ.	૧૬
ઉપવિત વચ અલંકૃતિ, શોભા રૂડે સંગ;	
લેપ કરે. મંદન તણો, લાખિણે શિવ સિંગ.	૧૭
કૌશળ કૃણ શ્રિકૃણ સહિત, વિધ વિધના પકવાન;	
મેવા મોધા મૂલના, ખીડે બાસઠ પાન.	૧૮
કરે કર્પુરે આરતી, સંપત્તીવત્ શિવ સેવ;	
ભાવ ધરી ભક્તિ કરે, માની લે મા'દેવ.	૧૯
વિપ્ર વરણ ઉઘાપને, સાત પાંચ ચત સેવ;	
દુર્ભળ જે દર્શન કરે, માની લે મા'દેવ.	૨૦
ભોળો શંભુ ભુજ્યો ભાવનો, કરે નિમેષમાં ન્યાય;	
પૂજની એ પદ્ધતિ, વપુએ હોય જે વ્હાલ.	૨૧
પદ્ધત પૂજા કોટિધા, રાજસ રૂઢી રીત;	
પરબ્રહ્મ તવ પ્રસન્ન થશે, જે હોયે પુરણ પ્રીત.	૨૨
પ્રીત થકી પૂજા વળે, પ્રીતે પુરણ કામ;	
પ્રીતિવશ પરબ્રહ્મ છે, જે જે કામો કામ.	૨૩
ભોળો વશ છે ભક્તિને, ભોળો ભોગી ભાવ;	
પ્રદોષ પૂર્ણ પ્રીત્યે વળે, જિહ્વિ શુદ્ધ જનાવ.	૨૪
રાજ્ય રાજ્ય સેવા કરે, ખર્ચે લક્ષ ન કરેડ;	
કુળાળ હોય તે કરગરે, શિવ આગળ કરજ્ઞેડ.	૨૫
એમાનું કાર્ધ ન આવડે, શિવ શિવ કહે મુખવત;	
માની લે મહાદેવજી, તુઠે રાકર ત્રત.	૨૬
અહંકારે પૂજા કરે, મન મોહમયી મે'ર;	
ભાવ નહિ ભવ ઉપરે, પ્રજા માને પાશેર.	૨૭

ગરીબ હોય જે ઘર તણો, લાવ હોય ભરપૂર; દર્શન કરે-દલડા થકી, - સધળું માને ભૂર.	૨૮
લાંડાર હોય ઘરમાં ભર્યો, કરે ઘણી કેસેર; હસે હર હૈયા વિધે, કૃત જાણે કુબેર.	૨૯
હો દેહ દુઃખ પામતો, સમર્થે શિવને શેર; મન રીઝે મહાદેવનું, કરે તરણાનો મેર.	૩૦
પ્રદોષની પૂજન વિધિ, માદેવ તણો મહિમાય; સ્વર્ગ, મૃત, પાતાળમાં, સુખસાગર સીમાય.	૩૧
પક્ષ પ્રદોષ પંડિત કહે, વાર યુક્ત શનિ સર્વ; સોમ પ્રદોષ સેવા કરે, ધણો તણ મન ગર્વ.	૩૨
પંદર દિવસ જે પક્ષમાં, ત્રયોદશી કહેવાય; શનિવાર યુક્તે મળે, સોમ પ્રદોષ તવ થાય.	૩૩
પક્ષ પ્રદોષ તે તેરસે, વર્ષે તણા ચોવીસ; વણુ તેરશ શનિવારના, હોયે અડતાળીશ.	૩૪
સોમ પ્રદોષ શનિવારના, પક્ષ ભળે બહુ પુણ્ય; આશય જે ઇશને, નેક રહે નહિ નુન્ય.	૩૫
જેને જેવી આસ્થા, જેને જેવું હેત; તે ફળ પામે તેટલું, તન મન ધન સમેત.	૩૬
તત્ત્વ ઐહ ત્રિસોકનું, આપે રિદ્ધી રીત; પ્રદોષ કરાવ તું પુત્રને, પુરણુ આણી પ્રીત.	૩૭
માનનિયે માન્યું ખરું, પરડી મનમાં પેર; શણગાર બાંધી સાડસે, ગર્ભ ગુણવંતી ધેર.	૩૮
દિવસ આવ્યો તે દેવનો, કર્યું મૂર્ત ધરી મર્મ; મત માંડયું જે બાળકે, ધાર્યો રૂડો ધર્મ.	૩૯
મનસા વાત્યા કર્મણા, તન મન ધનથી તત્ત; સેવે શ્રી શણપાણને, મનસા માંડ્યું મત.	૪૦
આસો આસ, ધડીએ ધડી, નિમેષ નિમેષે નેક; જિવ જિવ મળે ઉચરે. અધિક શબ્દ એ એક.	૪૧

ધંતુરો ને આકડો, પાણી રૂંડે પ્રીત;	
તમ તમ હરખ્યા હર ઘણું, રાજ રાજેશ્વર રીત.	૪૪
નાચે કુદે નૃત્ય કરે, આણે નહિ અહંકાર;	
કુડ કપટ કાચે નહિ, કરુણા કરે કિરતાર.	૪૫
અહંકારે હર વેગળા, પુણ્યવંતાની પાસ*;	
ભોળો ભવ વશ ભકતને, વસે હેતને વાસ.	૪૬
ખટ માસથયાએમ ખાંતસું, પ્રદોષ થયા જવ બાર;	
એકાકી નહાવા ગયો, વિપ્રતણો કુંમાર.	૪૭
માદેવના માયાપરે, જ્ઞાતાંડ ચઢિયો ભાર;	
એને તે શું આપશું, કરે એમ વિચાર.	૪૮
આ ભવ લક્ષ્મી આપશું, નવે ખંડમાં નામ;	
વળતો વાસ કૈલાસમાં, સ્થિરપદ મોટો ઠામ.	૪૯
ઝરણુ આવે છે જળ તણો, ગૌતમી ગંગા તીર;	
કલોલ વિપ્ર કરે ત્યાંહા, નાહે નિર્મળ નીર.	૫૦
પ્રરજ્જા પ્રસન્ન થયા, વડો જે માંહ વિવેક;	
હ્રદિ એને આપિયે, ત્યાં તો રે'શે ટેક.	૫૧
ઇંદ્રામન વૈકુંઠ પદ, કે શું આપું ગામ;	
તરણુનો મેરુ ઠરુ, હવણું આપું દામ†	૫૨
સોમ પ્રદોષ મત સાધતાં, થયો સંવત્સર એક;	
મનસા વાયા કર્મણા, વાધ્યો સ્નેહ વિવેક.	૫૩
વિષ્ણુદત્ત સુત વિપ્રનો, શિવદત્ત નૃપનો સુત;	
આનંદ તણો અર્ણવ ભર્યો, સાચા ભેષ સપૂત.	૫૪
એક એકને દુભે નહિ, નિમેષ નિમેષ નેહ;	
તણેનો એક આતમા, દિસે જુજવા દેહ.	૫૫
વસંતઋતુ વ્યાપી રહ્યો, નવ યૌવન તરુ તોય;	
એ બાંધવ ઉભા રહ્યા, જુજવી દ્રષ્ટે જ્ઞેય.	૫૬
ત્રટ એક તૂટી પડી, ત્યાં ગયો તે દિજ તન;	
કળશ દીઠો ત્યાં કારમો, રૂડાં ભર્યા રતન.	૫૭
એક એક જન્તું કોડતુ, એવાં અસંખ્ય અમૃત;	
સૂર્ય યિગ સરીખડાં, ચિતામણિની તુલ્ય.	૫૮
અમૃદ્ય રત્ન હીરા કણી, તરણુ સુદરી તેજ;	
વિપ્ર પડ્યો વિમાસણે, હૈડામાં ઘણું હેજ.	૫૯

* મત ૨. પાઠ. “હરિ અહંકારથી વેગળો, અશુભવતાની નવ પાસ,”

† મત ૨. પાઠ. “કરું નવે ખડમા નામ”

અનર્ગળ માલ અમૂલ્ય છે, મંદિર ક્યમ લઈ જઈ;	
પ્રદોષમાં કુંડ પડે, તો તો દુઃખિયો ચાઉં.	૬૦
રત વા'લાં મુજને નથિ, વહાણું મુજને ત્રત;	
નાખી કળસ ને નિકળ્યો, તે વેળાએ ત્રત.	૬૧
લે-લે લે લાયક કળસ, તોલ યોલ એમ તર્ણ;	
ઈશ તણી આજા યઈ, કુંવરે સાંભળ્યું કર્ણ;	૬૨
અસંખ્ય ભાર અસંખ્ય ગુણ, અસંખ્ય (મણિ) મોઢે મૂલ્ય;	
ગુણવંત ઉપાડીને ગયો, શક સમૃદ્ધિ તુલ્ય.	૬૩
ગંગા નાલો ગુણનિધિ, ગયો હેતથી ઘેર;	
મા આગળ માંડી કહી, પરડી'તી જે પેર.	૬૪
પ્રદોષ તો પ્રત્યક્ષ ફળ્યો, હીરા આન્યા હાથ;	
મા અગળ જઈ મુકીયા, સ્તુતિ કીધી શિવ સાથ.	૬૫
પ્રતાપ શુભ પાર્વતિ પતિ, મોટો છે મા'દેવ;	
રંક અમો રિધ પામિયા, સોમ પ્રદોષની સેવ.	૬૬
માતા કહે સુત સાંભળો, અધિક આર્જુ નહિ આપ;	
પુરણ લક્ષ્મી પામિયા, હરિદર તણો પ્રતાપ.	૬૭
બહેતી લ્યો એ બાંધવા, વડો ધરી વિવેક;	
મહારે તો સરખા તમો, એક એક ને એક.	૬૮
રાજપુત્ર વળતો વદે, એ તો નહિ વહેવાર;	
તને આપ્યું મને આપશે, શિવ સમરથ દાતાર.	૬૯
કોઈ રળે ને કોઈ જમે, તોકે પરનો માલ;	
આશ કરે જે પારકી, કર્મ હિન કંગાળ.	૭૦
ઈંદ્રાસન આપ્યું ઈંદ્રને, સુરપતિ કીધો શક;	
વૈકુંઠ આપ્યું વિષ્ણુને, ચતુર્ભુજને ચક્ર.	૭૧
પમ પાયું ઉપમન્યુને, જ્ઞાને જ્ઞાન સદન;	
તે આપે તવ લોઈશું, પુણ્યવંત પંચ વદન.	૭૨
બીજું સરવે ખુટશે, હીરા મોતી ગર્થ;	
ખુટે ન આપ્યું એહર્તુ, શિવ દાતા સમર્થ.	૭૩
મંદમતિ તે માનવી, જે કરે મનુષની આશ;	
ચટકા દેએ દિન ચારનો, વળતો થાપ વિનાશ.	૭૪
તારું ધન તે માહરું, મહારું તે તવ હોય;	
ખાઓ પીઓ સુકૃત કરો, જશ અપજશ હિત હોય.	૭૫
તરણાનો મેરુ કરે, રંકને આપે રાજ;	
તે મુજને પ્રસન્ન થશે, મોટા શિવ મા'રાજ.	૭૬

કાડી એક લીધી નહિ, વાધો સ્નેહ વિવેક;	
સોમ પ્રદોષ પ્રત સાધતા, યથો સંવત્સર એક.	૭૭
વિષ્ણુદત્ત સુત વિપ્રનો, શિવદત્ત રાજકુમાર;	
આનંદ તણો અર્ચુવ રહ્યો, ઉલટ અપરંવાર.	૭૮
કો કોને કુબે નહિ, ક્ષણ ક્ષણ વાધે નહ;	
આત્મા એક તણે તણો, દિસે જુજવા દેહ.	૭૯
વસંતઋતુ વ્યાપી રહ્યો, કોકિલ કરે કલોલ;	
બે બાંધવ તેને સમે, રમતા આક્રમકોલ.	૮૦
ટહુકા નિત નિત તે સુણે, બજે શિવશક્તિ અનૂપ;	
પરંતુ સર્વનો રાજ્યો, ભાસે માધવ ભૂપ.	૮૧
કામ વધારણ કામીને, દશથી દુણે દેહ;	
કાં નર ને કાં નારીઆ, તીક્ષણ બાણે તેહ.	૮૨
અરણ્ય વન અધોરમાં, પહોંત્યા બ્યારે પંથ;	
તનયા ગંધર્વરાજની, ચિંતની નિરખી ચંત.	૮૩
બ્યમ વિષ્ણુ ધનધોરમાં, અગ્રે ધન્દુ જેમ;	
આકરમાંત અજવાળિયું, તરુણી દીડી તેમ.	૮૪
પૂર્ણ કાશ્મિરી પુતળી, સિંગલ દેહિ સદન;	
શરદ શશિના સારખું, વનિતાતણું વદન.	૮૫
ભાંત પડી બે ભાતને, કવણ કામની કેવાય;	
દેદારે દેવાંગના, મન બેવા મલકાય.	૮૬
સંગે દાસી સહસ્રધા, મહા મનોહર મુદ્ધ;	
મદ બરી મચ્છરવતી, સુર રાણી સમતુલ્ય.	૮૭
બર જોબનમાં ભામનિ, દમયંતીવત દેહ;	
મતોરમાં કો મોહિની, તરુણ અરુણ વત એહ.	૮૮
જળહળતી ને ઝખમધે, જોબન બાળે વેશ;	
મંદ્રવદની મૃગ લોચની, શ્યામ અલિકૃત કેશ.	૮૯
પ્રેમદા બાણે પગની, સામા શુદ્ધ સુગંધ;	
કુંદર્પરૂપ કટી કેસરી, પુરંદરી પરમાણુ.	૯૦
ગજગામી બલી ભામિની, બાણે ભમની શર્દ;	
ઇંદુ મુખ કો અપ્સરા, બહુધા એમાં બર્દ.	૯૧

* પ્રત ૪. પાઠ. “નિમેષ નિમેષે નેહ.” † પ્રત ૪. પાઠ. “૦ શબ્દ અત્યોક્તિ યાય.”
 બને ‘રણમાં રમવા બય.’ ‡ પ્રત ૪. પાઠ. “કલોલ કરે છે કોકિલા, ચાહુ વન અનૂપ.”

મદનતણા પણ મદ હરે, કંદર્પ દર્પ માહ કામ;	
રાધા રૂપ કે છે રતિ, સ્વરૂપવતી સુખધામ.	૯૨
મદન સદન રોભાતણું, ભાગ્યતણો ભડાર;	
અર્ણવ અમૃતનો અતિ, ઇન્દ્રાણી અવતાર.	૯૩
લાવણ્ય જોખન લક્ષ્મી, ગ્રીવા પોત કપોત;	
દંસગામની દારિદ્ર્યમુખિ, શુભ શુભ લક્ષણ સોત.	૯૪
ભુદિ નિધાન બોહોવિધકળા, ભાગ્ય સુભાગ્ય ભરપૂર,	
સાગર કોડ સ્વરૂપનો, નાર વધારણ નર.	૯૫
ભલી ભૂકુટિ કમલવત, કામ બાણ કરકોડ;	
આતુરનાં ચિત આજવે,* હાકી છોતે હોડ.	૯૬
સકળ કળા સુવક્ષણી, સકળ શુભાલંકાર;	
સીમા સુંદર માનની, ભાગ્ય તણો ભડાર.	૯૭
દીકી કન્યા દેવની, તરત દકાગ્યો પાગ,	
વિપ્ર પુત્ર કહે વીર સુણ, જાવાનો નહિ લાગ.	૯૮
રમે છે રામા રણ વિશે, સ્વ ઇચ્છાએ સાર;	
આપણુ જઈએ ધાર્ધને, એ તો નહિ વ્યવહાર.	૯૯
શાએ સાખ્ય પુરે નહિ, કામનિર્નુ ક્રણ કામ,	
પાગ ભરો નહિ પાધરો, તમે હવે આ કામ	૧૦૦
સજ્જન કહે રહો તમે, (જોઈ) જીવતીની કાણ જાન્ય,	
પાર લઉં પ્રેમદા તણો, ભૂપ તણી એ ભાત્ય.	૧૦૧
કાપર ચર્ષ કયમ નાશીએ, જીવતીમાં શુ જોર;	
દેવ માનવ કે દાનવી, જોઈ એનો અંકાર.	૧૦૨
વિપ્ર તો વનમધે રહો, આતુર નર ચિત ચહાય;	
નિગ્રહુ જઈ એ નારને, થનાર હોય તે થાય.	૧૦૩
નારી સન્મુખ નૃપ ગયો, દીકો નવરસ નાવ;	
પુરણ રૂપ પ્રણમવત, આળ્યો રતિને દાવ.	૧૦૪
ધંદ્ર અવતાર ચક્રી અધિક, ચંદ્ર ચક્રી શુભ ચાર;	
એવું રૂપ રમી રણુ, નેહો નિરખે નાર	૧૦૫
એક રૂપ રાજાતણું, શિવ પૂજન તપ તેજ;	
કામની કંદર્પવત કળ્યો, હૈડે અધીકુ હેજ.	૧૦૬
ધંદ્ર ચંદ્ર કે અધિપતિ, કે સુર સૂતનો સાથ;	
મુજને વરવા મોકલ્યો, એહ વિશભર નાથ.	૧૦૭

કે જળવા કે જવપતે, મૂકાવા મૂજ માન;	
વશ થાયે વરે મને, (તો) દીધું જવત દાન.	૧૦૮
પૂજતી હું પરશ્વહાને, પૂજતિ ગવરીને દિન-રાત;	
તેણીએ વર મોકલ્યો, જગદ્ગ્ય અંચા માત.	૧૦૯
ત્રિપુરાસી ત્રુઠ્યાં મુને, ત્રુઠ્યા વિષ્ણુ વ્રત;	
મન અવલોડી માનનિ, તે પાસે આવી તર્ત.	૧૧૦
ધંદ્ર, અંદ્ર સરીખડો, અંપક વર્ણી કાય;	
રામાએ દિઠો રીઝમાં, રૂપવંતો તે રાય.	૧૧૧
માનનિ મન વિચારિયું, ઘોલાવું કયમ ઘોસ;	
તરણીથી હળવી પડું, તરણિનું નહિ એ તોલ.	૧૧૨
માનનિ જે માને મળે, અહંકારે તન તાન;	
મૂકે માન જે માનની, હળવી પીપળ પાન.	૧૧૩
દીધી આઠા દાસીને, વાડીમાં સાં જાય;	
હાર ગુંથ્યો જઈ હેતથી, તવ શિવ પૂજન થાય.	૧૧૪
વોળાવી વનિતા સહુ, રહી એકલી આપ;	
ભરી દટ ભૂપતિ બણી, મન રાખી નિજ હાય.	૧૧૫
નિકટ ગયો ત્યાં નરપતિ, મનથી દીધાં માન;	
આગતસ્વાગત અદિકી કરી, પ્રિતે આપ્યાં પાન.	૧૧૬
કોણ જાત કુણ દેશ તુજ, કોણ ગોત્ર શુણ ગ્રામ;	
કોણ ઇષ્ટ ઉપાસના, કોણ તમારું નામ.	૧૧૭
દીસે છે કોઈ દેવતા, સામુદ્રીક સંધાણ;	
પૃથ્વી પતિના પુત્ર છે, ઓળખિયાં એધાણ.	૧૧૮
કરણ પર્યંતે નેત્ર છે, હેઠા દીંચણથી હાય;	
પ્રતાપ પુરંદર સારખો, સેવન શિવને સાથ.	૧૧૯
શુણવતી કારણ નવ કરું, પૂછોછો શીખેર;	
કામે આવ્યા તે કરે, જાઓ પિતાને ઘેર.	૧૨૦
ગામ ઠામ નથી જાણતો, નથી માંત નચિ તાત;	
હવડાં તો હું રંક છું, શી કહું તમને વાત.	૧૨૧
સમ દીધા માટે કહું, ધારું સાચો ધર્મ;	
આગળ વાત જાણું નહિ, કિરતારે લખ્યું કર્મ.	૧૨૨
રક દુર્ગળ એક બ્રાહ્મણી, નિર્મળ કુળની નેટ;	
લિખ માગી ભોજન કરે, પોખે મારું પેટ.	૧૨૩
માત, તાત, મોસાળ ને, સજન સહોદર સાથ;	
આશા રાખું છું મેળવે, યૌદ લોકનો નાથ.	૧૨૪

તમારે કામ મારું કરું, ગુણ અગુણ શા ગાઓ;	
પરદારા શું પ્રીતથી, જ્યાં આભ્યાં ત્યાં જાઓ.	૧૨૫
ચતુરા પરખી ચાતુરી, તે વેળા મળી તર્ત;	
ગળે પતાસું પાણીએ, અથવા અગ્નિ ધૂત.	૧૨૬
અહંકાર તનથી ઝટ તળ્યો, હેતે જોયા હાથ;	
તન, મન, ધન સોપી કહે, સ્નેહ ચાહે તે સાથ.	૧૨૭
રામા કહે રુદિયે વસ્યો, દિવ્ય દેવાંથી દેહ;	
કામની કામાતુર ચર્ષ, નિશ્ચય આપ્યો નેહ.	૧૨૮
અમૃતથી ઘણું મીઠડાં, કથન સંજળાભ્યાં કરણ;	
શિવ પ્રસન્ન તુજ ઉપરે, પ્રીત ધરીને પરણ.	૧૨૯
મુજ મન માન્યો તું ધણી, તું હેડાનો દાર;	
તું રક્ષક મુજ જીવનો, આમાનો આધાર.	૧૩૦
વિદ્વજ છે મારું વપુ, કામાતુર છુ કામ;	
વરમાળ આરોધું કંઠમાં, શિરજન હો સ્વામ.	૧૩૧
પૂર્વજન્મ સચો હશે, લખ્યો વિધાતા લેખ;	
ગંધર્વ વિવાહ ત્યાં કરો, વાર કરો નવ રેખ.	૧૩૨
નરપતિ કહે નારી સુણો, હમણાં પૂંછું રંક;	
તમે દીસો દેવાંગના, એ મળશે કથમ અંક.	૧૩૩
પુરું કથમ તારું પડે, હીગ હેમ બહુ હાથ;	
અમે રંક તું રાજવી, સ્નેહ કશ્યો તુજસાથ.	૧૩૪
રાજ્ય બ્રહ્મ રણ રડવડું, વિપરીત જો અમ વેશ;	
વૈરી દાશે વહી ગયા, દિવ્ય દામ ન દેશ.	૧૩૫
ઉદરભરું ધાઘણુગૃહે, બોહો દુઃખ બાખત બીજ;	
અવરથા એક નથી, રાખે શું તું રીઝ.	૧૩૬
તાત તમારો ખીજશે, કુમારી વરિ કન્યાય;	
સ્વ ઈચ્છાએ પરણશે, અદિકા એ અન્યાય.	૧૩૭
સૂર્ય સાખ્ય તો નવ દીએ, કરો દેવ દરશન;	
એ વાતે અન્યા ઘણા, પરમેશ્વર નહિ પરસન.	૧૩૮
નીચ સ્વભાવ નારી તણો, વડો એક મોટો વાંક;	
સહસા કામ ન કીજીએ, અખળા આડો આંક.	૧૩૯
(હું) પૂછું મારી માતને, તુ પૂછ તુજનો તાત;	
વળતી તો વિવાહ તણી, વનિતા કરજો વાત.	૧૪૦
છિભયે જ્ઞાન વિચારિયું, કીધો વામદો વર્ત;	
પરમ દહાડે પરાંનીએ, અહીંઆં આવજો તર્ત.	૧૪૧

હું ગંધર્વની દીકરી, મહાધક્ષી શિર મોટ;
અસખત અમૃતમધવાતણી, રિદ્ધ સિદ્ધની નહિ ખોટ. ૧૪૨
જીહ્વા રાત સહસ્રધા, અમૃત અહહલા આપ;
વચન ચૂકો આવો નહિ, (તો) પ્રત્યક્ષ કાળનું પાપ. ૧૪૩
સમ દીધા બહુ આકરા, કરી પ્રતિજ્ઞા પાંચ;
નિર્ભયથી આહિ આવજો, ઉની નાવે આંચ. ૧૪૪
અરસપરસ કોલો કર્યા, વચને વારંવાર;
નગર સમીપે નરપતિ, નાર સમીપે નાર. ૧૪૫
વાત કહી વડ વીરને, ગુણવંત આગ્ર્યો ઘેર;
મા આગળ માંડી કહી, પરહીતી જે પેર. ૧૪૬
મા'દેવજિએ મોકલી, પ્રદોષતણું એ પુણ્ય;
સુત જાજો સુખે તમો, નિમેષ ન રાખો નુન્ય. ૧૪૭
તે વેળા તનયા ગર્હ, જ્યાં બેઠો તો તાત;
કર્મ કયા કહી કામનિ, વનમાં ચર્ધ જે વાત. ૧૪૮
ધમ્મજી વર વરવા તણી, હોરા ધણી મન હામ;
ત્રિલોક મોહન વર મળ્યો, દેવતરૂપી દામ. ૧૪૯
પરજીવો મુને પ્રીતથી, માયું પિતા તમ પાસ;
પ્રસન્ન મુને પરમેશ્વરી, એ વર ફરી આરા. ૧૫૦

ચોપાઈ.

તનયા પ્રયે બોલ્યો તાત, પુત્રી સાબળ તુ એક વાત;
રાતે ઈંદ્ર સલામાં આજ, થયું ક્રોધિધા મહારું કાજ. ૧૫૧
સુરપતિ સાથ શિવ લોકે ગયો, અધિક હિસવ તે કામે થયો;
દેવતાણું દીર્ઘ દરશન, પરબ્રહ્મ મને થયા પરસન. ૧૫૨
નેહ કરી બોલાવ્યો નાથ, હેત ધણેરે શિર મુક્યો હાથ;
માગ માગ ગંધર્વ ગુણ નિધ, વેદ પુરુષ બોલ્યા વિધવિધ. ૧૫૩
ત્યારે મેં નમોયું શીશ, તમો આઘ નિરંજન ધંશ;
તારણ તારણ ત્રિભુવન જૂપતિ, આઘ પુરુષ છો અકળ તવગતિ. ૧૫૪
આઘના આઘ અશરણના ચર્ણ, લાગ્યું ચિત્ત તમારે ચર્ણ;
માયું મોક્ષ માયું ધન ધાન્ય, માયું ભક્તિ તુજ લગવાન. ૧૫૫

દોહરા.

મા'દેવ કહે મારું કશું, કર કર કહું તે કાજ;
પુત્રી તારા પેટની, અતિ રૂપણી આજ. ૧૫૬
માગી આપો મુજને, મહારો છે એક પુત્ર;
પુણ્ય પ્રત પ્રદોષનું, શોભાવે છે સુત. ૧૫૭

ધમ કર્મ ને ધ્યાન દૃઢ, શિવદત્ત રુડું નામ;	
પરણાવ પુત્રી તેહેને, કર કહું રુડું કામ.	૧૫૮
રણુમાં મળરો રાજવી, પરણાવો તનયા પેર;	
અદ મહા સિદ્ધ નવનિધ્ય રિધ, મોકલ તેને ઘેર.	૧૫૯
ગુલ્ય ચિતામણી આપજે, જેથી ચિતા જાપ;	
અયુત ઈંદ્રાસન લણી, રોલા મેજે થાપ.	૧૬૦
શિવ વચન શિરપર ધર્યું, ગંધર્વ આઝ્યો ઘેર,	
કુંવરીએ સાચું કહ્યું, પ્રીત્યો સઘળી પેર.	૧૬૧
મદેહ મન રહ્યો નહિ, સગાં સજજન સમેત;	
ભામની ભાઅ તારું ભણું, હજાર હાથ હર હેત.	૧૬૨
પચવદનનો પુત્ર એ, પૂર્ણ પ્રદોપનું પૂષ્ય;	
તે વર પામી પ્રેમદા, નેક રહી નહિ ન્ય.	૧૬૩
બીજે દિવસે બાળકી, તેડી આઝ્યો લાંબ,	
ધર્મિરે મેળવા એકઠાં, શુભ મંદિર વન માંલ.	૧૬૪
ધણુંકે સૈન્ય ગધર્વનું, સજન સહોદર સાથ;	
પરણાવી પુત્રિ પ્રિતથી, હેતે મેળ્યો હાથ.	૧૬૫
દેવ સાક્ષી દેવત ધણું, દીધું કન્યાદાન;	
નવનિધિ તે પામિયો, શકરના સન્માન.	૧૬૬
તેજ વાધ્યુ ત્રિલોકમા, અવખત અદિકી હોય;	
પરમેશ્વર જવ પાધરા, કદી ન ગાંજે કોય.	૧૬૭
લક્ષ્મીને વશ સર્વકો, ધર ઘોડા ગજ રથ,	
અજીત કહાવે એકલો, સેન સહિત સમર્થ.	૧૬૮
હસ્તી ઘોડા માલ ધન, ઝાઝી જોખ જતન;	
મનવાંછિત જ્યાં નિપજે, જ્યાં ચિતામણી રતન.	૧૬૯
ગધર્વ વોળાવી વળ્યો, જન આમરની હત્ય,	
દેવ દુદુભી વાળતે, મંદિરમાં મહીપલ.	૧૭૦
અરણે નમિયો માતને, વધુ સમેતે આપ,	
અલખત ખામ્યો અવિપતિ, તે શિવનો પરતાપ.	૧૭૧
વજ્ર કયો તે વિગ્રને, પંચશત અન્ય પ્રધાન;	
નોતમ નગર વસાવિયું, ધર્મધ્વજ દે સૌ માન.	૧૭૨
શત્રુ છૂટ્યા સામટા, તાપ કયાં સૌ તાજ;	
અનમી કહેવાયો એકલો, રામ સરીખું રાજ.	૧૭૩
અગ્ર પાળે પુરણુ પ્રીતથી, દે દુષ્ટને દડ;	
જાંશુદ્ધીપમાં જશ લિયો, ભુપત ભારે ભર્તખંડ.	૧૭૪

વસુધા સર્વે વશ કરી, ઠાઠ સમુદ્ર ઢેઠ;	
કર આપે સૌ રાજ્યા, નરપતિ સધળા નેટ.	૧૭૫
અથ અઠવાસી લાખ છે, શેઠા પામ્યો સિદ્ધ;	
પંદર લાખ પાખર તણી, ઘેમર નૌતમ નિધ.	૧૭૬
તેજાં આહાણુ આહાણુ, આ રિદ્ધ તમારું રાજ,	
કહ્યું તમારું હું કરું, સેવક સેવા કાજ.	૧૭૭
દોલત દશ હજાર વર્ષ, ભાવતા લો મન ભોગ;	
નર નારી આનંદમાં, નિર્મળ દેહ નિરોગ.	૧૭૮
પુત્ર પાટવી પાંચને, સોંપ્યું રાજ્ય રિધ ધન;	
અદોષ વ્રત ન ચૂકરો, મહારદ્રશું મન.	૧૭૯
શુભ વિમાન શિવજી તણ્યાં, પ્રીત્યે આભ્યાં પાસ;	
અદોષ પુણ્ય પ્રતાપથી, પામ્યા ગિરિ કૈલાસ.	૧૮૦
અદોષ સમુદ્ર કો પુણ્ય નથી, અદોષ સમી નહિ પુણ્ય;	
વેદ શાસ્ત્ર વાણી વદે, સિદ્ધિ વરવા સુઝ.	૧૮૧
વિદ્યા બહિયો વિધિ વિધે, છયે શાસ્ત્ર છત છાપ;	
અદોષ વ્રત ન પ્રીછીયો, તેનાં પુરણ પાપ	૧૮૨
મત્ર, જંત્ર તંત્ર તરતીબજે, અતિ ડાહ્યો હોય આપ;	
પ્રેમ નહિ અદોષ પર, પુરણ તેનાં પાપ.	૧૮૩
કમ્પવું, બણવું, લેખવું, ચતુરાધ્યે તાણે આપ;	
અદોષ વ્રત પ્રીછીયો નહિ, પુરણ તેનાં પાપ.	૧૮૪
જપ તપ ને જર જોડવું, તન વેડે બહુ તાપ;	
પ્રીતિ નહિ અદોષ શુ, પુરણ તેનાં પાપ.	૧૮૫
શિવ અદોષ પૂજન વિધિ, બાણી જેકો જન;	
જુગ બાધો તે છતીઆ, અવતાર તેના ધન.	૧૮૬
શીનક અત્યે ચૂત કહે, અદોષતણ્યાં એ પૂજ્ય;	
પૂજા શિવની આચરે, વળતી નવ રેહ નૂન્ય.	૧૮૭
હકીકતેર તાતથી આદિક, ઉદ્ધત મનાડે ઠકિ;	
અદોષ સમે પૂજા કરી, નામે જે કો શીશ.	૧૮૮
સુરાપાની કે ઘાતકી, અન્યાયીઆ અધર્મ,	
છુટે પાપે અદોષથી, કોટી જન્મનાં કર્મ.	૧૮૯
પરદારાગામી કદા, પરનિદાશું પ્રીત,	
ધૂટે પાપ અદોષથી, ગાય હરિહરનાં ગીત.	૧૯૦
અભક્ષા ભક્ષ આદિકુ કરે, કરે કુકર્મ અન્યાય;	
પલકે પાપ પ્રાણે કરે, મોટો શિવ મહિમાય	૧૯૧

પ્રદોષ સમી પૂજા નહિ, શિવ સમી નહિ એવ;	
શિવ સમું સાધન નહિ, મોદિવ સમો નહિ દેવ.	૧૯૨
શિવ પૂજે શિવ શિવ કહે, વાણી વેદ વિજ્ઞાસ;	
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળદાસ.	૧૯૩
વેદ શાસ્ત્ર પુરાણમાં, વર્ણવેલી કહું વાત;	
મહિમા શિવ પ્રદોષનો, સંપૂર્ણ અધ્યા સાત.*	૧૯૪

(ઇતિથી અલોત્તરખંડ) 'પ્રદોષ વર્ણન' નામનો સાતમો અધ્યાય :

અધ્યાય ૮ મો.

ચોપાઈ.

જ્ઞાતા તનયા દેવી સરસ્વતી, આરાધું ઈશ હિમાનો પતિ,†	
ગુણ કૃપા જે નરને હવી, ક્રોધે કહેવાણો બુધા કવિ.	૧
વેદ વ્યાસને તુડી વાણુ, કીર્ધા અજ્ઞાદશ પુરાણ;	
તુડી વાલ્મીકિને પ્રવચ પવિત્ર, વર્ણવ્યું જેણે રામ ચરિત્ર.	૨
જ્ઞાતાશુના ટાલ્યા બેદ, વર્ણવ કીધા આરે વેદ;	
સાચી શક્ય શોભિત સર્વદા, નિર્મળતીર રૂપે નર્મદા.	૩
ગણપતિ આગળ રહું કરજોડ, લક્ષ્મણ રાખો શ્રો રણુહોડ;	
સોમપ્રદોષ તણી કહું કયા, જાણું એટલું કહું છું જયા.	૪
વાયુને વશ જેવું તણું, સમસ્ત દેવ રાખો નિજ શર્ણુ;	
સાંખ કૃપા મોટી સર્વથી, નિમેષ ડહાપણુ ખીમનું નથી.	૫
ખડું શુદ્ધિ સાગર કહેવાય, કરે કૃપા જો સારદ માય;	
સદસ્ત મુખ સવે જો શેષ, લક્ષણુ ગુણુ જાણે નહિ લેશ.	૬
વીસ કલ્પ વદે જો વેદ, જ્ઞાતા તોય ન પામે બેદ;	
સનકાદિકે જોગેશ્વર જાતિ, શિવનો પાર ન પામે રતિ.	૭

* આ અધ્યાયમાં જ્યાં જ્યાં 'સોમપ્રદોષ' શબ્દ છે, ત્યાં ત્યાં અમદાવાદમાં મંગરાસકર નામક કવિએ હાથવેલા શિવપુરાણમાં 'શનિ પ્રદોષ' શબ્દ જણાય છે. તેમજ ઇ. સ. ૧૮૬૭ માં 'સખારામ ત્રિખસેટ'ના હાથખાનામાં હાથવેલી એક નાની ચોપાઈ નામે "શનિ પ્રદોષની કથા"માં આ જ અધ્યાય છે, તેમાં પણ શનિ પ્રદોષ છે. મારી પાસની ત્રણ પ્રત, જેમાંની નંબર ૧ ની પ્રત, જે કવિ નર્મદાસંકરના સંમુદમાંની છે—જે વધારે સારી છે, અને તેને મૂળ પાડ તરીકે કાયમ રાખી છે તેમાં "સોમ પ્રદોષ" છે, તે જ મેં કાયમ રાખ્યો છે. (સંવત ૧૮૨૮ ની) નંબર ૨ ની પ્રત રાજરામ હીરાજ બહ, ગાય વિજયપુરવાગાનીમાં પણ સોમ પ્રદોષ જ છે. ત્રિજ પ્રત, જે ધણી અશુદ્ધ છે, તેમાં શનિપ્રદોષ છે.

† પ્રત ૩ અને ૪. "શ્રી સરસ્વતીને નાણું શરિય, આરાધું હિમાપતિ ઈશ "

ભક્તતણે વસ મોળો જૂપ, હરિહર બન્યે એકજ રૂપ,	
નિર્ગુણ થકો સગુણ એ સાર, વર દેખણ મોળો ભડાર *	૮
મહાદેવ નામે મનવાંછિત મળે, શિવશિવ કહેતાં સફળે ફળે,	
જળ ધારે જન્મારો તરે, હર હર કહેતાં પાનિક હરે	૯
ધતુર ચઢાવ્યે આપે ધન, ગાય વળકે શિવ પ્રસન્ન,	
અર્ક ચઢાવે ધન અવધિ હોય, એમા સદેહ ન રાખો કોય	૧૦
ભુક્તિ મુક્તિ ભાવે ભરે, નિમેષ માત્રમા ન્યાયજ કરે,	
પોતે અગે એળે રાખ, સેવકને લક્ષ્મી દે લાખ.	૧૧
વૃષભ વાહન પોતે તો નિયે, ભક્તને મોળો ઐશવત દિયે,	
આપ કહે રદમાળા સાર, સેવકને મોતીના હાર	૧૨
ધરણી ઉપર પોતે ધમ, સેવક વાસ કૈલાસે વસે	
સોમ પ્રદોષ તણો મહિમાય, શિવ પૂજન તે તો સીમાય.	૧૩
કોડ પુરાણ કહે છે સૌ કથી, હરિહરમાં કાઈ અતાર નથી,	
સોમ પ્રદોષની સિદ્ધિ સૂત્ર, પામે વધ્યા નારી પુત્ર	૧૪
સૌભાગ્ય દેખણ છે એ સાર, ભવસાગર ઉતારે પાર,	
સોમ પ્રદોષ યથારથ વળે, જન્મ મરણનો ફેરો ટળે	૧૫
મુત કહે શૌનકને સાર, ચૌદ મુડામાં કણુ ન્યમ ચાર,	
મૃત્યુજ્ય મહિમાનું મૂળ, ટાળે સધળાં સકટ શૂળ	૧૬
વીસ જન્મના વિપરીત ટળે, મુક્તિ ને મનવાંછિત મળે,	
ગાળ્યો તે કોનો નવ જય, ચિરતા આસા પુરી થાય	૧૭
સોમ પ્રદોષ કરે નરનાર, ત્યાગિ મૃદસ્થ તથા બ્રહ્મચાર,	
કરે વ્રત સન્યાસી સિદ્ધ, રામ રક પામે બહુ રિદ્ધ	૧૮
બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિ, વૈશ્ય ને શૂદ્ર, સર્વેને માથે રાજે રૂદ્ર,	
મટિ વ્રત ખીજ છે કથી, સોમ પ્રદોષ સમુકો નથી	૧૯
કોટિ તીર્થ ફેરો નિ શક, સોમ પ્રદોષ આગળ સા રક,	
એ ઉપર એક કહું આખ્યાન, શ્રુતિ, સ્મૃતિએ ગાથાં ગાન	૨૦
આલ્યાવ્રત શુભવત્ત ગામ, ચિત્રવર્મા નરપતિનું નામ,	
લક્ષ્મી લાડ કરે સૌ લોક, સ્વપ્નામાં કોને નહિ શોક	૨૧
રામ સરીખુ જોતું રાજ્ય, અસત્ય અન્યાય તનથી તાળ્ય,	
સકળ કળા, ગુણ, સાહસજ ધીર, વધુ વિવેકી વડહય વીર	૨૨
ઉર ગ્રેમ સામદમા શર, પરમારથ પ્રીછે ભરપૂર,	
દાતા દિવ દેવાશી દેહ, નારાયણ ઉપર બહુ નેહ	૨૩

શુદ્ધ સ્વભાવ સત્યવાદી રૂપ, ભોગ સકળ ભોગવતો ભૂપ;	
રૂપ ગુણ ચાતુરીએ ભરી, રંભાસમ ધરમાં મુંદરી.	૨૪
નરનારીને અદિક્રી પ્રીત, ગુણ ગાજે ને મુંદર ચરીત;	
દશ પુત્ર નરપતિને નેક, લાડકવાઈ પુત્રી છે એક.	૨૫
અદિક ચાતુરી અભરે ભરી, દેવાંગના જેવી દીકરી;	
દેવી દેવ કન્યા દેા દામ, સિમંતિની સુતાનું નામ.	૨૬
દાતા ગુણ ગાદાપણ ગાદી, લક્ષણ રૂડે લાડકવાઈ;	
અંદવદની મૃગ વેણાં વંક, સિંહાકાર કટિનો લંક.	૨૭
વિવેક હંસા ગંગામિત્રી, ચર્દ નિશા જેવી જામિત્રી;	
દ્વાભગ પદ્ય કમળનો દંદ,* જેવો ચરદ પુનમે ચંદ.	૨૮
તનયા પ્રગટી જ્યારે તેહ, સાચો માત પિતાને રનેહ;	
હરખ ભેર ધણીઆણી ધણી, લીધી જન્મપત્રિ તે તણી.	૨૯
મટ્ટી છાંડી ધરને માંચ, આનંદ ઉત્સવ અધિકો ત્યાંચ;	
શુકલ પદ્મમાં ઇંદુ જેમ, તરણી તેજ વધે છે તેમ.	૩૦
અદિક એમ વર્ષે વિત્યાં આઠ, ઠરાવ થયા વિવાહના ઠાઠ;	
કુંવરીનો વિવાહીજીએ, લાખિણો લાહો લીજીએ.	૩૧
કહે રાણી કરતું એક કામ, જન્મપત્રિ જીવરાવો નામ;	
જોધી તેડી જીવરાવો જોધ, ગણા કોઈ ન કહાડે દોધ.	૩૨
મહીપત મનમાં થયો મગન, પૂછી વિપ્રને લઈ લગન;	
તેજા સહસ્ર અઠયાસી ઝાપિ, મહા મુનેશ્વર મોટા મુખિ.	૩૩
વાચા અવિચળ વિદ્યાવંત, સાધુ જન સત્યવાદી સંત;	
મહીપતિએ દીધાં સન્માન, આપ્યાં વચ આશ્રુપણ દાન.	૩૪
અગમ નિગમ સર્વે જાણુ લહો, કર્મ રેખા કુંવરીની કહો;	
સૌભાગ્ય કેટલું, કેટલું સુખ, કેતું દૈવત, કેતું દુઃખ.	૩૫
ધર્મ કર્મ કેવો આચાર, કુંવરી કૃપણ છે કે દાતાર;	
કુળ જોળશે કે એ તારશે, જન્મ જીતે કે હિત હારશે.	૩૬
લેણુ દેણુ સુખ માત ને તાત, વિપ્ર કહો વિસ્તારી વાત;	
વળતા વિપ્ર જોડ્યા વરવાણુ, કન્યાને કુશળ કથાણુ.	૩૭
કુળવંતવરજોઈ કરજો કાજ, દશસહસ્રવર્ષભોગવે રાજ;	
પુણ્યવંત દશ પ્રસવશે પુત્ર, ઇંદ દેવ જેતું ધર સ્વ.	૩૮
ઇકાતર શત એથી તરે, હર કૃપા એ ઉપર કરે;	
મુંદર ચીપી સિરોમણી સતી, રૂડી કર્મની રેખા રતિ.	૩૯

સર્વ મળીને કહી એ વાત, રીઝ્યાં માત ને તેનો તાત;
 ત્યારે બોલ્યો બ્રાહ્મણ એક, ન્યાયસાસ્ત્રનો ધારી નેક. ૪૦
 જૂઠાં બોલા સર્વે સખિ, દક્ષિણા લેવા બખ્યા સુખી;
 સાચું બોલું છું હું આપ, જૂઠું કહું તો પાંચે પાપ. ૪૧
 રીઝો કે ખીજોજ તમે, સાચા બોલા છેએ અમે;
 સાંભળ રે તનયાના તાત, મ્હોં રાખી નવ કહીએ વાત. ૪૨
 મોટમ જશ મહિમા માંડશે, રામા ચૌદ વર્ષે રાંડશે;
 હાહાકાર થશે ગત ધણી, ખુડશે જળમાં એનો ધણી. ૪૩
 હનાર વાત હશે જે હોય, બાવી ટાળી ન શકે કોય;
 જાણુશે દેશાંતરના લોક, સજ્જન સૌને પ્રગટે શોક. ૪૪
 ટાળ્યું તે કાનું નહિ ટળે, પાંચ લાખ જે પંડિત મળે;
 લખ્યા લેખતે તે કયમ મટે, જવ ભારવધે કે તત્ત નવ ધટે. ૪૫
 લોભવાન લક્ષ્મીના હુંડ, મિથ્યા મેલો માયાફૂટ;
 નથી પ્રદગતિ જાણુતા, અહંકાર મનથી અદકો આણુતા. ૪૬
 હું એકલો ને એ છે લાખ, શાસ્ત્ર તણી સંભળાવું સાખ;
 રાજા પૂછે વિષ્ણુ વિવેક, શું કહે છે આ બ્રાહ્મણ એક. ૪૭
 તમે જૂઠાં કે જૂઠાં એહ, સર્વે ભાગો મુજ સંદેહ;
 અક્ષર શું લખિયો છે આંક, વડો કાનો કાહું હું વાંક. ૪૮
 રુપેશ્વર એમ બોલ્યા ધણા, જૂઠાં બોલ એ જૂઠાંતણા;
 અભાગિયો અકર્મી ધણું, એ શું જાણે પંડિતપણું. ૪૯
 ધણો દામણો દિસે દીન, એ શું જાણે વિલાહિન;
 સમુદ્ર કયા ખાખડ શું લહે, કહો એ તે બ્રાહ્મણ શું કહે. ૫૦
 ચતુરાઈ વિના બ્રાહ્મણ ચૂકિયો, મહીપતિએ કાઢી મૂકિયો;
 બુદ્ધ ડાહ્યાપણના બોલ્યો બોલ, ઉતારવા સર્વેનું તોલ. ૫૧

દોહરા.

બ્રહ્માંડ ગટે મેરુ ચલે, ધર્તી ઉપત્ત થાય;
 રાજા પંડિત જાણુજો, મિથ્યા વચન ન જાય. ૫૨
 દક્ષિણથી ગંગા વહે, પશ્ચિમ ઉદયે ભાણ;
 ટાળ્યું કાનું નહિ ટળે, જે હું બોલ્યો વાણ. ૫૩
 લાલચમાં સૌ લોભિયા, આશા બંધા હોય;
 હું આશા નથી રાખતો, ખેદ કરો મા કોય. ૫૪
 તમારે કાજે મેં કહ્યું, દિલમાં જાણી દાઝ;
 ચતુર હશે તો ચેતશે, પાણી પેલી પાજ. ૫૫

બીજાએ માન્યું નહિ, કન્યાએ સુણિયું કાન;
કાયામાં તે કળકળી, ધારી રાખ્યું ધ્યાન. ૫૬
પાગે લાગી વિગ્રને, હેતે આપ્યો હાર;
તું ધધિર છે માદરો, આત્માનો આધાર. ૫૭
માથે હાથ મૂકી વળ્યો, અતિ દીધી આશીશ;
કલ્યાણ કરે કરુણાનિધિ, આઘ ઉમાપતિ ધિશ. ૫૮

ચોપાઈ

રાયે રૂપિ સતોખ્યા સર્વ, દાન દક્ષિણા આપ્યું દ્રવ્ય;
કેડે તૃપ નિવાહ કામમાં, ધણો આચ્છન્ન ચાલ્યો ગામમાં. ૫૯
ધર્મધ્વજ વિત્ત કેરો વગે, ખરો કન્યાને મન ખરખગે,
નાવે નિદ્રા ન આવે અન્ન, તાલુ નહિ તનપાનું તન. ૬૦
મુખ ગણે સમણાને સમુ, નર સાથે નહી ગો રમુ,
કર્ધા જાઉં કેને કહું વાત, મૂરખ મુજ પિતા ને માત. ૬૧

દોહરા

ખંડિત સૌને પૂજ્યા, મહીપત દીધાં માન;
અન્ન વજ્ર ભાજન ભર્યાં, ઉપર ફોજણ પાન. ૬૨
વનિતાનો વિવાહ કર્યો, પરણાવી શુભ પેર,
દમયતી નળનો દિકરો, ઇન્દ્રસેનને ઘેર. ૬૩
ઇન્દ્રમેન સુત અધિપતિ, નૈવધ દેશ ગુણ ગ્રામ,
પરણાવી પ્રિતે કરી, ચિત્રાંગદ વરતુ નામ. ૬૪
બત્રીસ લક્ષણ આગળો, નિજ ધરમાં નવનિધ,
દમયતીનો દિકરો, શેભા સાગર સિદ્ધ. ૬૫
કવિ કહે ઉપમા કેટલી, વિવિધ વાત રિવેક;
નળ કહેવાણો નરપતિ, અવની માહે એક. ૬૬
રૂપે રૂડો રાજવી, નેક માત્ર નહિ નૃત્ય;
ચિત્રાંગદ તે ચતુર નર, પૂર્વ જન્મનું પુણ્ય. ૬૭
સુદિર વય સુલક્ષણો, કામ રતિવત કાપ.
જોએ પુત્રી જામાત્ર નિજ, નિરખી હરખ્યો રાય. ૬૮
એકાદશ વર્ષ અર્લકી, ચતુરા ચતુરસુગલ;
અતર ધા નથી રજતો, વિગ્ર વચનખળ બાણ. ૬૯
બોલ રૂપી આ બાણનું, હદે સાલે દુઃખ;
અન્ન, નીર, નિદ્રા તજી, શૂન્ય શારીરિક સુખ. ૭૦
ધર જમાઈ કરી રાખિયો, જોગ રૂડો જામાત્ર,
અહર્નિશ રેહ આનદમાં, પૂજનિક રૂડું પાત્ર. ૭૧

કેને વાત 'કંઠી નવ શકે, ભાગે નહિ મનની ભાંત;	
રૂપિ વલિકની સ્ત્રી કને, આપે ગર્ભ 'એકાંત.	૭૨
અપિપત્ની દૈવત ધણું, ધન્ડુવત આકાર;	
રામા રંનાદે સારખી; તેજસ્વી અપરંપાર અપાર.	૭૩
મિત્રાણ મહા સાધવી, પ્રેમદા લાગી પાગ;	
સકળ સુખ સાગર તણી, જડી સુને તે જાગ.	૭૪
મિત્રાણ તું માવડી, સ્નેહ કર્યો તે સાથ;	
કૃપા કરી કન્યા પરે, શિરપર મૂક્યો હાથ.	૭૫
દેશપતિની દિકરી, હેત હર્ષ અતિ હેાય;	
ગૌરી થાય ક્યમ ગળગળી, કે દુશ્યું છે કામ ?	૭૬
કન્યાએ કર જોડિયા, સુણો મિત્રાણ માત;	
અથ ઇતિ માંડી કહી, વિગત તણી જે વાત.	૭૭
પિતાએ પંડિત તેડિયા, રૂડા જન જે રુખ;	
સારું સારું સર્વે કહ્યું, મુજ પિતાને મુખ.	૭૮
અક્ર વિપ્ર અમ બોલિયો, તે વેળાએ તર્ત;	
અતુરાવર્ષે ચાહને, માટી પામશે મર્ત્ય.	૭૯
મેં તે સાચું માનિયું, ધારણ ન રહ્યું ધીર;	
તે ધાયો નથી રૂજતો, તનમાં વાગ્યો તીર.	૮૦
વિદ્ય વળે ક્યમ માહરું, સૌભાગ્ય પામું સાર;	
આંચ થેકી ક્યમ ઉગરું, ભોળો મુજ ભરતાર.	૮૧
ભરતાર વિના જે લાભનિ, એજે ગયો અવતાર;	
તે માટે અરણે નમું, દેહ રક્ષણ દાતાર.	૮૨
સ્વામી વિના જે મુંદરી, સૌભાગ્ય વિના સૌ શન્ય;	
કહો મત તે આચરું, પૂરણ પ્રગટે પુણ્ય.	૮૩
એનો ઉપાય છે કે નથી, મનનો મેલ મેલાય;	
જીવે ક્યમ મુજનો પતિ, કેમ રૂંડાપો રેલાય.	૮૪
મિત્રાણ કહે ખાલતિ, જેક શોક તું ખાંડ;	
સુખ સાગર સૌભાગ્યનું, સોમ પ્રદોષ મત માંડ.	૮૫
સોમપ્રદોષ જેણે કર્યો, સ્વપ્નામાં નહિ શોક;	
દાસવત સૌ દેવતા, લક્ષ્મી વશ સૌ લોક.	૮૬
નિત્યે મત અમો કરું, રૂપી પત્નીની રીઝ;	
વિદ્ય સર્વે વળી જશે, બહુ સુખનું એ બીજ.	૮૭
જમદૂત જોરો નવ કરે, કુડો ન બેદે કાળ;	
અકાળ મૃત્યુથી ઊગરે, વિષ ન બેદે વ્યાધ.	૮૮

ધાત્રણી એ પ્રત આચરે, બોગવે થહા બૂપ;	
રવિ રંનાદે પ્રત કરે, ચંદ્ર રોહિણી રૂપ.	૮૯
ધાત્રણ, ક્ષત્રિ, વૈશ્ય, શૂદ્ર, બીજા વર્ણ અઢાર;	
૨૬ રાય એ પ્રત કરે, ચોભા પામે સાર.	૯૦
વિદ્ય કાંઈ વેડું નહિ, વધે આયુષ્ય અપાર;	
સોમ પ્રદોષ થઈ નથી, બીજો દેવ દાતાર.	૯૧
વનિતા મહિ પ્રત એ, સાભાગ્ય કાજ સરેણ;	
મેં જાણું હતું તે કશું, વરદાયક વરેણ.	૯૨
નર નારી સાદો કરે, કરે રાય ને રૂં;	
ઉચ નીચ સૌ આચરે, નેહ ધણે નિઃશંક.	૯૩
કીડીને કુંજર કરે, કરે તરણાનો મેર;	
સોમ પ્રદોષ જે આચરે, સાચા તેના શેર.	૯૪

ચોપાઈ

સિમંતિની કહે મિત્રાણ માત, પ્રત વિધિ માંડી કહો વાત;	
ક્રિયો દિવસ ને કેવી પેર, કોણુ દેવતું ચાપન ઘેર.	૯૫
શાસ્ત્રે કહી તેવી કહો કયા, જોગ્ય વાત જણાવો જયા;	
સદા સર્વદા સોમ પ્રદોષ, જોષી પાસમાં પૂજો જોય.	૯૬
બારે મહિના ઉત્તમ કહા, વઘા વિષ્ણુ લક્ષ્મીએ લહા;	
માર્ગશિર માધ ને શ્રાવણુ સિદ્ધ, વૈશાખ કાર્તિક રૂડી રિદ્ધ.	૯૭
અવજોગ તજવા, તજવો અહંકાર, રૂડો પક્ષ, રૂડો તિથિ વાર;	
શુભ વેળા શુભ ચંદ્ર લગન, મહાદેવ કરો મન મગન.	૯૮
નિરાહાર રહી આખો દિસ, અંતર જ્ય માળામાં ઇશ;	
મંદિરવશ ને તજવો કોષ, પવિત્રપણે ધરવો પ્રતિજોષ.	૯૯
પંચશ્રદ્ધ ઉપર ધરવો પ્રેમ, નિશ્ચય તણુ વર્ષનો નેમ;	
પ્રદોષ સમે પૂજન શું પ્રીત, દાન પુણ્ય આચરવું નીત.	૧૦૦
સ્તુતિ નિંદા કરે જો લોક, સ્વપ્નામાંહે ન ધરવો શોક;	
ખોટી વાતે નવ ખેલવું, વપુ સુધી પ્રત નવ મેલવું.	૧૦૧
તેનું પુણ્ય કાચે નવ કળે, મનવાંછિત પ્રત સજળે ફળે;	
કદાચ પ્રતમાં વિધન જ થાય, તો તો શિવજી વહારે ધાય.	૧૦૨
ખમણો હર્ષહૈયે આણીએ, અવજશ થાય તો જશ જાણીએ;	
નીત નીત પ્રત્યે વાધે નૂર, ભૂકિત મકિત હોય જરૂર.	૧૦૩
શુભવંતી આવી નિજ ઘેર, માંડવું પ્રત પૂજન શુભ પેર;	
ગંગા સ્નાન કોડેથી કરે, તન મન ધનથી પ્રત આચરે.	૧૦૪

વિશ્વનાથનાં થાય વખાણ, વાજે દોલ મૃદંગ નિશાન;
 માત તાતને હર્ષજ હોય, નિદા તેની ન કરે કાલ. ૧૦૫
 સ્વામી સાસરામહિ રહ્યો, સમાચાર તેનો શો થયો;
 કરે કલોલ જે મનને ગમે, રાજસલામાં રમે રમે. ૧૦૬
 સુખસાગરમાં ઝીલે જન, માનની સાથ મળ્યું બહુ મન,
 નર નારી મન પ્રગટ્યો નેહ, જીવ એક ને જીજીવા દેહ. ૧૦૭
 તન મન ધન તરુણીનો પ્રાણ, બત્રીસ લક્ષણ પુરુષ પ્રમાણ;
 નારી શિવ પૂજનપર નેહ, દેવ સેવામાં દમે નીત દેહ. ૧૦૮
 ચતુરાશિવ પૂજન નીત ચહાય, નિર્મળ થવા નદીમાં નહાય;
 ખરો ખર્ખરો હેડે હોય, તે બીજું નવ બાણે કાલ. ૧૦૯
 પડી વિસારે એતો વાત, સ્મૃતિ બ્રહ્મ પિતા ને માત;
 સોમ પ્રદોષનો મહિમા ધણો, વર્ણન કાણ કરે તે તણો. ૧૧૦
 તન મન ધન સૌંધું શિવસાથ, હરખે જપમાળા લે હાથ;
 શિવચંતર ને શિવરૂપ દેહ, નાચે ગાયે શિવનો નેહ. ૧૧૧
 એમ કરતાં થયા બહુ દિન, મોટો હર્ષ વધ્યો છે મન;
 એ વાત એટલેથી રહી, સ્વામી તણી શી ગત થઈ. ૧૧૨

દોહરા.

ચિત્રાગદ રાજ ચતુર, પૂર્ણ પ્રતાપીક પેર;
 ધર જમાઈ તે થઈ રહ્યો, શુભવત સ્વશુરને ઘેર. ૧૧૩
 ખાય પીએ આનંદમાં, રમે જમે સિંધરાજ;
 ખમા ખમા સા કો કરે, લક્ષ કોટીધા કાજ. ૧૧૪
 સરોવર વાડી સચરે, રાગ તાન રંગ રાજ;
 બત્રીસ લક્ષણ આગળો, કળા સપૂર્ણ સોજ. ૧૧૫
 ગ્રીહ ચાર ચોવીસ ચીત, ઘોતેર શુધ નિધાન;
 છયે છત્રીસે છત્રપત્ય, અષ્ટ, નવ, વિસ વિધાન. ૧૧૬
 એક સમે મહાપુરમાં, નૌકા મેલ્યું નીર;
 જળ ક્રીડા જોવા ગયો, ધારણ રાખી ધીર. ૧૧૭
 નૃત્ય ગીત વાજંત્ર વીત, અપહરણ અપરંપાર;
 નૃત્ય કરે ત્યાં નર્તકી, શોભા સઘળી સાર. ૧૧૮
 સાધી મોટા સારખા, બેઠા નૌકા માંધ;
 સુંદર શઢ વાયુવડે, તર્ત હંકાર્યું ત્યાં. ૧૧૯
 સેવક સાથે સજ ખરા, વાજે તાળ મૃદંગ;
 નૌકા મહિ નરપતિ, રાચે રૂડો રંગ. ૧૨૦

લાડકવાયો લક્ષ્મી, અલખત ઘેલો હઘ;	
પુર પરાંડીમાં ગયો, સલિધા* સિંધુ સઘ.	૧૨૧
અર્ધ અર્ણવે આવતાં, ડોલ્યું નૌકા નીર;	
ડાહાપણુ જનનું શું કરે, તરંગ ત્રવેણી તીર.	૧૨૨
જણુ અગ્નિ અચળા ચળે, તડિત તમાસે તોર;	
જન જે જાણે જીવશું, પંડિત વંદશે પહોર.	૧૨૩
રૂઠ્યું નીર મૂકે કવચિત, ભણું હોય જો ભાગ;	
અગ્નિ આંચથી ઉગરે, મહદાશ્રય ત્યાં માગ.	૧૨૪
ડોલ્યું નાવ ને ઉછળું, ઉચુંનીચું થાય;	
ખલાસીડા ખંતે મથે, નાવ ન હાય ઝલાય.	૧૨૫
ઉછળી ને અડાડાઈ પડું, ઉછળ્યું પાણી જોર;	
હાથથી છુટું નાવડું, વાળ્યો કર્મે ઘોર.	૧૨૬
ભારાઈ ગયું ભમરા થકી, ભય પામ્યા સૌ ભ્રત;	
જોડે જોડાજન દતા, સર્વે પામ્યા મૃત્ય.	૧૨૭
કોઈકે તરીને નીકળ્યા, થઈ અદસસતા આપ;	
બાકી સર્વે જુડીઆ, પૂર્વ જન્મના પાપ.†	૧૨૮
ખબર આવી તે ગામમાં, પસરી પાધે વાત;	
નૌકા જુડ્યું નરપતિ, અધિક થયો ઉત્પાત.	૧૨૯
સાત સહસ્ર કિંકર સહિત, હાણુ સર્વની હોય;	
જોઅ જામાત્ર જળમાં ગયો, કાઢી ન શક્યું કોય.	૧૩૦
હાહાકાર અદિકા થયો, ખરી આવી એ ખોડ;	
હિલકાપાત અતિ હવો, જામાત્ર ગયો જરા જોડ.	૧૩૧
સેન સહિતે સોદિયા, કંથ સહિતે કામ;‡	
કલ્પાંત કરતાં ત્યાં ગયાં, નૌકા ભંજન કામ.	૧૩૨
જાળો નખાવી જુકિતથી, તારા ઉતર્યાં તર્ત;	
સોએક શય તો નીસર્યાં, શોધે પડિયાં સર્ત.	૧૩૩
જામાત્ર જજોનહિ જળ થકી, અધિપતિ મૂકી આસ;	
નિરાશ થઈ નરપતિ ગયો, પોતાના પુર પાસ.	૧૩૪
આશુણુ થાપણુ પારકી, દોહીત્ર અને જામાત્ર;	
વણુ જાળવતે જન છે, નિદે માનવ માત્ર.	૧૩૫
ત્યાં સજ્જન તે શું કરે, જળમાં કાનું જોર;	
પ્રેમદા સૌ પાછાં વળ્યાં, સધળાં કરતાં શોર.	૧૩૬

* મૂળ સલિધા, સસ્તિાનું દસ્તદોષનું સ્વરૂપ ધાર્ડ છું. † પ્રત ૪. “પ્રકટયાં જનાં પા”
‡ પ્રત ૪. “વિચરી.” § કામજિ-સાજ અને તેની શણી.

લોકાચાર લક્ષણ કર્યો, કળકળિયા સૌ કાચ,	
મુવા ન ચાએ જીવતા, તેનો કોણ ઉપાય.	૧૩૭
ગંગા વહે જો ઉલ્લી, ડોલે પર્વત પ્રત,	
ભાગે ભાર બ્રહ્માડનો, તોયે ન મૂકે મૃત	૧૩૮
બ્યાત્ર સિંહને વશ કરે, કરાવે કિંકર કૃત્ય,	
મણિ મણિધરની લઈ શકે, તોને ન મૂકે મૃત્ય	૧૩૯
મધાતા સમ મહીપતિ, જનક જરાવાદી જેહ,	
રાવણ તો રોળાઈ ગયો, કાળ ન મૂકે કેડ	૧૪૦
પાકર સરખા પરાક્રમી, દિલ્હીપતિ દુર્યોધન,	
તે ઉગ્યા ને આપમ્યા, જરા જાણીતા જન	૧૪૧
જરાસંધ શિશુપાળ પણ, સહસાર્જુન દ્રસરામ,	
સૌને મૃત્યુએ અઘા, રઘા ઠરી નહિ ઠામ	૧૪૨
અનમી અહકારી અધિપતિ, ભણગણવાળુ ભૂપ,	
સિદ્ધ તાપસને શેવડા, રોળાણા શુભ રૂપ.	૧૪૩
જપન કોટીક જાદવા, ખરા ક્ષત્રિવટે ખૂદ,	
કાળ રૂપી આહે ગળ્યા, જ્યમ સાગરમા બૂદ.	૧૪૪
નામ એટલાનો નાશ છે, જાયુ તેટલુ જાપ,*	
મૃત કોને મૂકે નહિ, કાળ સર્વને ખાય	૧૪૫
સાગર પર્વત નાગ નદ, વનસ્પતિ ભાર અઘાર,	
સર્વે ચલેણ કાલનુ, વેરાતા નહિ વાર	૧૪૬
શરાપૂરા સામદા, વૃદ્ધ યૌવન ને બાળ,	
કાષ્ટએ રાખી નવ શક્યુ, કોપ અણો બ્યા કાળ	૧૪૭
અગદ, બ્યા ન, વાનર, વપુ, જાણવાન જરા જોડ,	
અર્કતુરવત ઉડિ ગયા, કાળે લીધા કોડ	૧૪૮
માયા મન મરે નહિ, હોય હર્ષ ને શોક,	
મૃત કોને મૂકે નહિ, કાંઈ આરે કોક.	૧૪૯
પૃથ્વી પહેલા જે હશે, પૃથ્વી કેડે ચાય,	
અવની સહિત ન ઉગરે, કાળ સર્વને ખાય	૧૫૦
કોના આયુ અલ્પ છે, કોઈકે અજન્મ કરોડ,	
આખર મોત મૂકે નહિ, જરા અપજરા જો જોડ	૧૫૧
મહાર મહાર શુ કરે, તારુ ન મળે કાચ,	
આચો તે રસ્તે ગયો, રૂપ ગુણને શુ રાખ?	૧૫૨

ચોપાઈ.

જેને જેટલી હુતી પ્રીત, તેણે તેવી કાધી રીત;	
કુળાચારિક કાધાં કર્મ, ધાર્યાં લૌકિક સધળા ધર્મ.	૧૫૩
લક્ષ કોટિધા મળિયા લોક, સીમંતીની કાંઈ નધરે શોક;	
સોમ પ્રદોષનો હુતો દીન, મહાદેવ પૂજા ઉપર મન.	૧૫૪
ત્રિગુણુ દર્પ તે દહાડેહવો, સળ્યો શણુગારતવ નૌતમ નવો;	
ન કરે સ્નાન ચુડી નવ તજે, લામની ભાવે ભવને ભજે.	૧૫૫
હીસે મુકતા કળના હાર, સળ્યા સોભિત સોજે શણુગાર;	
નિશાન ટોલ ધણાં ગરગડે, ઇશ પૂજ્યા ઉમંગે અડે.	૧૫૬
નચક જશ બોલે શિવ તણા, અર્થ ગર્થ પામે છે ધણા;	
જયજયકાર નેજશ બોલાય, ગુણુવતી ગુણુ શિવના ગાય.	૧૫૭
ખરચે છે ભારે લાંડાર, અધિક હુંટાવે ધન અંબાર;	
સિમંતીની જે નારી સતી, પતિવ્રત પૂર્ણુ પ્રેમે પાળતી.	૧૫૮
તેણે સૌને કાધી વાત, સુણો સર્જન પિતા ને માત;	
પાવક પ્રવેશ જો હવણાં કરું, તો તો મત અધુરે મરું.	૧૫૯
સોમ પ્રદોષ ઉપર છે સ્નેહ, કયમ અધુરું મુકું એહ;	
મોત લખ્યું તે નિશ્ચે મરે, આ લેલે કાણુ જીવતું કરે.	૧૬૦
પ્રદોષ સાચ બંધાણા પ્રાણ, વૃદ્ધ ખોટ કે ચાચા હાણ;	
પ્રદોષ ઉપર છે મુજને પ્રેમ, ત્રણ વર્ષનો લીધા નેમ.	૧૬૧
નિયમ જતાં તો જીવ જ જશે, શિવજીને ગમશે તે યશે;	
વચન મિત્રાજીનું મુને, આજ કહું માતાજી તુને.	૧૬૨
શાસ્ત્ર સાચું કે જૂઠું હોય, જગત પારખું તેનું જ્ઞેય;	
પ્રદોષ પૂજનનો પૂર્ણુ પ્રતાપ, જૂઠો કયમ પડશે આ જાપ.	૧૬૩
હર સૌભાગ્ય મુને આપશે, કડીણુ કષ્ટ સધળાં કાપશે;	
વર્ષ ત્રણ ચારો જે દીશ, ઉજવી મત સંતોખીશ ઇશ.	૧૬૪
વિશ દિવસ તે ઉપર જશે, શોક સ્વામીનો મુજને યશે;	
ત્યાર સૂધી તો મુજને હર્ષ, વળતી કાપા ચારો કૃશ.	૧૬૫
ઉમાપતિની રાખું આશ, દુઃખ શોક પરસે નહિ પાસ;	
સોપ્યું શિવને તન મન ધન, મહારે કોડ દિવાળી મન.	૧૬૬
મહારે માથે 'શિવ મહારાજ, રંગપાની જેને લાજ;	
ધાર્યાં જેણે હરને ધણી, તે સૌભાગ્ય ચણવંતી ધણી.	૧૬૭
અદિક મારે મન છે આનંદ, ઉદય કોડ રવિ ને ચંદ્ર;	
મહારે મન તો લક્ષ લગન, મહાદેવ પૂજન પર મારું મન.	૧૬૮

માત તાત વહાલું નહિ કાવ, અદિક હર્ષ હર મારે હોય;
 અમૃત ધન વુઠા છે આજ, કરવાં છિ સિવ પૂજન કાજ. ૧૬૯
 કલ્યાણ રૂપ શિવજીનું નામ, શોક સંતાપ તણો નહિ ઠામ;
 શિવ શિવ જ્ઞે મુખથી કહેવાય, નવ લક્ષ્યોજન દુઃખ પળાય. ૧૭૦
 'એ દિલ તો ખામે દુઃખ, સંતોષીને સધળું સુખ;
 એવો નિશ્ચય કીધો અમો, રૂડી કે ભૂંડી કહો તમો. ૧૭૧
 અમિ પાસ કમમ આવે ટાઢ, ધીંગારાય પડે કમમ ધામ;
 અરણ્ય ઉદે અધારું કરું, એવું જ્ઞાન રહેમાં વસ્તું. ૧૭૨
 શિયાળ સિંહ મારી કમમ જાય, રંકે કેમ રાજા હુંટાય;
 કર્ણને દાન કિંકર દે કમમ, પુણ્યે પાપ નાસે ન કમમ. ૧૭૩
 જેને કલ્યાણ શિવજી કરે, દુઃખ દાવાનળથી તે કમમ ડરે;
 સ્વામીનો મારે નહિ શોક, રૂડી કે ભૂંડી કહો લોક. ૧૭૪
 કરો સ્તુતિ નિંદા માહરી, જગ બાધાને કહું આહરી;
 શિવ પૂજતાં સર્વેવ થાઓ, રૂઠો રંક કે રૂઠો રાઓ. ૧૭૫
 સૌ સજ્જન સાંભળો કર્ણ, મત કરતાં યાશે વર્ષ ત્રણ;
 ત્યાર પુટે હું શોકજ ધરું, સહગમન કંથ કેટલી કરું. ૧૭૬
 શિવ શરણે છે મન માહરું, તારું કુળ પિતા તાહરું;
 નથી સાંભરતો મુજને નાહો, * પ્રદોષ પૂજન લાખિણો લાહો. ૧૭૭
 ભામની મુખ અમૃત ભાખિયું, મત અધરું નવ રાખિયું;
 શિવ પૂજન કરવા તે ગર્હ, રાણી શ્રીડી રૂડા ચર્હ. ૧૭૮
 કો કહે સ્ત્રી સાચી સાપણી, ડસ્મો કંથ પુરણ પાપણી;
 કો કહે રાજ વૈભવ રાજશે, ખોતેર ખાપ તણાં બોળશે. ૧૭૯
 કો કહે સારી કીધી સેવ, રૂડાપો દીધો મહાદેવ;
 સાધુ કહે શિવ જવ પ્રસન્ન થશે, કામની એ કૈલાસે જશે. ૧૮૦
 આજ શિવ પૂજન કમમ થાય, નિર્મળ નારી ગંગા નાથ;
 વિવિધ પ્રકારે લોકો વદે, રામા કાંઈ ધરે નહિ રહે. ૧૮૧
 હેતે હરજી જ્ઞેડે હાથ, સૌખ્યું તન મન સિવને સાથ;
 એહ કથા અર્હિયાથી સ્ત્રી, સ્વામી છુડ્યો લાં ચી ગત ચર્હ. ૧૮૨

દોહરા.

આજું મુખ ત્યાં દુઃખ ધણું, ખરું હેત લાં ખાર;
 ખમા ખમા આજું જહાં, ખોટો લાં હોય માર. ૧૮૩
 વિત્ત આજું ત્યાં વશ નહિ, આજું હેત ત્યાં ઝેર;
 ખરો લાલ ત્યાં ખોટ છે, કુર્કુ રાજ્ય ત્યાં કેર. ૧૮૪

મહા ડાહ્યા ત્યાં મૂર્ખતા, બહુ આયુર્દા રોગ;	
ઝાંઝુ માન અપમાન છે, નેહ ધણો વીજેગ.	૧૮૫
અતિ ઠાંઈ રુડું નહિ, સુખ દુઃખ મોટમ માલ;	
પ્રાજે યાથે પ્રાણિયો, લમે કાયાપર કાળ.	૧૮૬
યમને દિલ દયા નહિ, નાનું મોટું નરનાર;	
શરીર જીવને રનેહ શો, કાંઈ ન પહોંચ્યા પાર.	૧૮૭
નોકામાં નરપતિ હતો, શઠ છુટ્યો નહિ થર્ત;	
જન બેઠા'તા જેટલા, તે સૌ પામ્યા મૃત.	૧૮૮
વરુણે મન વિચારિયુ, ધર્મ ધોરધર ધીશ,	
સૌભાગ્ય જશે એ સ્ત્રી તણું, મુજપર કાપે ઇશ.	૧૮૯
જળની આંચથી જળજ્યો, જમે કર્યું નહિ જોર;	
અલ્પ માત્ર અળગુ થયુ, ઉગારવા અકાર.	૧૯૦
બાંહ પકડી બળીઆતણી, ગાયે શિવના ગૂણ;	
મદોષ કરે છે પ્રેમદા, મારણદારો કૂણ.	૧૯૧
નરેન્દ્ર નવ કુળ નાગનો, વાસુકિ નિર્મળ નામ;	
પરિવાર સહિત પરાક્રમી, રહેતો તેણે કામ.	૧૯૨
મંદિર મોટું નાગનું, ધણી લક્ષ્મી ધરસૂત;	
અલખત ઇન્દ્ર થકી અદિક, પ્રોદા પુત્ર પ્રપુત્ર.	૧૯૩
શોભે શેષ સરીખડો, તત્ત્વમય તેનું તોલ,	
કાયા કાળી નાગવત, અતિ બળવંત અમોલ.	૧૯૪
દાસ દાસી દશ સહસ્રધા, ભાગ્યશાળી લડખૂપ;	
મહાજળમાં મંદિર હતું, રાજસ રુડું રૂપ.	૧૯૫
પર્વત જળ અર્ણવ નદી, નાગ ક્ષણિધર જેહ;	
દેવ રૂપ એ કાખવા, તનુદય રૂપી તેહ.	૧૯૬
નાગ ભોકનો નરપતિ, અતિશય રૂપ અપાર;	
અવયવ માનવ સારખો, વાસે ક્ષુ આકાર.	૧૯૭
એક દતે અમૃત લયું, એક હળાહળ ઝેર;	
દેખી દુરમનને ડસે, મળતા ઉપર મે'ર.	૧૯૮
કોશુ કોપ કરે નહિ, લક્ષ્મિ લીલા લહેર;	
ખીજાઓ રીઝે નહિ, પ્રીંછે ડાહ્યા પેર.	૧૯૯
ખરી ખાણ ચિતામણિ, અદિક તેન અમૂલ્ય;	
પહોંચ્યા નર પાતાળમાં, સકે શોભા સમતુ'પ.	૨૦૦
મણિ મહેલ મંદિર જ્યાં, પુરણ જોજન પાચ;	
અલખત ત્યાં છે એ વિષ, હીની ના'વે આંચ.	૨૦૧

નારિયો તેની નાગણી, નહાવા કારણુ નીર,	
અર્ધોદય પર્વે ગયા, તે છુડ્યો જે તીર	૨૦૨
અગ્ન્ય આયથી ઉગરે, જિવે વાગ્યા હોય ધાય	
જળ છુડ્યો જીવે નહિ, જીવ જરૂરી જાય	૨૦૩
વિષ એર વાળ્યુ વળે, રોગતુ યોસડ યાય	
જળ છુડ્યો જીવે નહિ, જીવ જરૂરી જાય	૨૦૪
નિશ્ચય કર્યો નાગાગના, પ્રમદા કરે પ્રદોષ,	
વરણે નિમ્ન કર્યું નહિ, પણ ઉડી ગયા છે હોશ	૨૦૫
કામની એની કળકળે, તો શિવજી દે શાપ	
આપણુ અળગો કાઢિયે, (તો) પ્રાંદુ બેસે પાપ	૨૦૬
કરો સેવા શિવ ભક્તની, નિમેષ યાચ્યાને ન્યાલ,	
દુભે જે શિવ ભક્તને, ખુટ્યો તેનો કાળ	૨૦૭
સોમ પ્રદોષ સ્થામા કરે, સતી દેશે જો શાપ,	
વાટય ઉઁ વૈભોગમા, પ્રગટે પુરણુ પાપ	૨૦૮
બેસાયો નિમાનમા, પુરણુ પ્રીત્યે પેર,	
ધણા હેતથી ગોરડી, તેડી લાવી ઘેર	૨૦૯
વિચાર કર્યો વનિતા સૌ, તાતને દેખશે તર્ત	
પુકે એ પ્રાની જશે, માનવી પામે મૃત્ય	૨૧૦
એકતિ અર્લક રાખિયો, ખાન ખાન લક્ષ લાગ	
એટલે ભરનિદ્રાથકી જાગ્યો નરપતિ નાગ	૨૧૧
કરજેઆ સૌ કામનિ કલાં કોકે કથન	
માગી લીધુ માતુનિ, વાસુકિતણુ વચન	૨૧૨
ક્ષમા કરે અપરાધ એ, કથન સભળાણુ કર્યું,	
બાળક જળમાં છુડતો, આવ્યો છે તમ શર્ણુ	૨૧૩
નાગ આગળ તે નાગણી શોભાવ્યો મુગ્ધણુ	
ભામનિની ભક્તિ થકી, જણે ઉઁયો ભાણુ	૨૧૪
કરજેડી ઉભો રહ્યો, દીઠો દેવાશી દેહ,	
પરાક્રમી નર પારખી, સઘ ઉપન્યો રનેહ	૨૧૫
જળેક્યમ મૂક્યો જીવતો, વળી વડવાનળ જ્વાળ,	
ઉગ્યો ક્યમ એ આયથી, બળતો છે બાળ	૨૧૬
સાચુ બોલ્ય સલક્ષણા, કોણુ માત તુજ તાત,	
કોણુ ઇષ્ટ ઉપાસના, વાસુકિ પૂછે વાત	૨૧૭
જળ ક્યમ મૂકે જીવતો, જમ ક્યમ પાછા જાય,	
કાળ ચક્ર ભેણુ નહિ, એ તો અચરજ યાય	૨૧૮

કરજોડી બાળક કહે, સુણો ધુરંધર ધીર;	
સાચું બોલું સો વસા, પાગ નમાવી શીશ.	૨૧૯
દમયંતી નળનો દિકરો, ચિત્રાંગદ છે નામ;	
શિવ સેવે મુજ મુદરી, નૈપથ દેશ ગુણ ગ્રામ.	૨૨૦
ચિત્રવર્મા રાખતણી, સુતા સીમંતીની સાર;	
પ્રીતે પરણ્યો પ્રેમદા, વાત કરું વિસ્તાર.	૨૨૧
પરણુતાં પહેલા પંડિતે, જન્મ જોયું તું જોય;	
ખરો નારી મન ખરખગે, પ્રમદા કરે પ્રદોષ.	૨૨૨
ધર જમાઈ ત્યાં યઈ રહ્યો, પુરણ તન મન પ્રાણ;	
જળ કીડા જોતો હતો, વેગે શુદ્ધ વહાણ.	૨૨૩
જપ, તપ હું નથી જાણતો, નથી જાણતો વ્રત;	
નિયમ કયો છે નારીએ, સાચી છે એ શર્ત.	૨૨૪
નાકા નાહું નીરમાં, સરખા સરખો સાથ;	
જલમ થયો એ જળવિશે, હેતે આગ્યો હાથ.	૨૨૫
રૂખ્યો નાગે મહેલમાં, હેડે આણી હેત;	
ખાધ પીએ ખુબી કરે, શોભે સર્વ સમેત.	૨૨૬
નાગની પાસે નિત રમે, આનંદે દિન જાય;	
આબૂપણ અંગે ધરે, અમૃત મેલા ખાય.	૨૨૭
ચિત્ત વિશે ચિતા ધણી, સાંભરે મન માળાપ;	
નારી ઉપર નેહ છે, નીત ધરે સંતાપ.	૨૨૮
તેની શી ગત થઈ હશે, દુઃખ પામશે માત;	
નારી કાષ્ટ લખ્યાં હશે, અદીકા એ ઉત્પાત.	૨૨૯
વ્રત અધવચ રહ્યું હશે, કરશે ક્રોધ કિરતાર;	
રંગપો વેઠે નહિ, નિર્મળ કુળની નાર.	૨૩૦
એક દિવસ તે વાસુકિ, નરથું આપ્યો નેહ;	
પાસે બેસાયો પ્રીતથી, દુર્બળ દોઢા દેહ.	૨૩૧
કુરુપ છેક કાયા યઈ, દુઃખ દામણો દીન;	
ચિત્રાંગદ દેખિ ચેતિયો, જળ પાખી જ્યમ મીન.	૨૩૨
નાગ કહે નરપતિ સુણો, બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ;	
સાચું બોલ સલક્ષણ, અતિ દુર્બળ કાં આપ ?	૨૩૩
કુંવરે કર બે જોડીઆ, લાગી છે મુજ જૂખ;	
મજ્જન સૌકેને સાંભરે, દિલ દાવાનળ દુઃખ.	૨૩૪
વાસુકિકેહ પરહર પીડા (પિડથી), મન મુખે તે માગ;	
રદન કરીને રાખ સુત, પ્રીતે પ્રણયો પાગ.	૨૩૫

નહારાજ માણું છું એટલું, પ્રસન્ન થાઓ પુર પેર;	
માત તાત મુજને મળે, મોકલો મારે ઘેર.	૨૩૬
જશ લ્યો જીવતદાનનું, પ્રૌદું ભોગવો પુણ્ય;	
મેળવો મુજ માળાપને, નેક રહે નહિ નૃત્ય.	૨૩૭
વૃદ્ધ થયાં છે અતિ ધણાં, સુતમરણ મહા દુઃખ;	
બેટું તેને ભાવથી, સહુ કે પામે સુખ.	૨૩૮
પરણી મેલીછ પ્રેમદા, નરનારી' બહુ નેહ;	
જીવ એક તન જીજીવાં, જ્યમ દાદુરને મેહ.	૨૩૯
મુજ માટે મત માંડીઉં, કષ્ટ વેઠે છે કાય;	
મુર્ધ હરો કે જીવતી, તેની ચિંતા થાય.	૨૪૦
વનિતા મત ધરી રહી, કળી શકે નહિ કાય;	
જૂઠી કે સાચી હરો, હોંશ જ્ઞેવાને હોય.	૨૪૧
સ્વર્ગ થઈ ત્યાં સુખ ધણું, ખાન પાન ભરભોગ;	
વિજ્ઞેય છે વહાલાં તણો, રુદ્ધા મોટો રોગ.	૨૪૨
તમે ઉચ્ચમ રાખી નથી, પિંડ ઊગાર્યો પ્રાણ;	
માયાવત્ દેહ છે મુને, સમજો તમે સુગળ.	૨૪૩
વધુ વિચાર્યું વાસુકિ, સુખ સાગરની સર્ત;	
રાખું એને રાજમાં, તો માનવિ પામે મૃત.	૨૪૪
ભુંડી હત્યા કેમ ભોગવું, વનિતા આવરે મત;	
અબર કરું એ વાતમાં, (તો) માનવી પામે મૃત.	૨૪૫
સેવક એક શિરોમણિ, પ્રીતે તેજ્યો પાસ;	
શિખામણુ દર્ધ સોંપીઓ, વોળાળ્યો તવ વાસ.	૨૪૬
પુત્રથી અદાદા પ્રીછીયો, હૈની નાવે આંચ;	
મુજ એમાં અંતર મણે, તો પ્રૌદી હત્યા પાંચ	૨૪૭
સમીપ શર્ણુ રેહજો સદા, રક્ષા કરો રિધ રાજ;	
દુઃખ ભંજન એનાં કરો, લેશ ન લોપો લાજ.	૨૪૮
અજીત કરો અવની વિરો, કહે તે કરજો કામ;	
રૈવત(ને) રાજ રાખજો, રાખ્યો જશ જ્યમ રામ.	૨૪૯
અશ્વ અમૃતક આપીઓ, પાણી પંથો પ્રૌદ;	
રત્ન જડીત છે જીલણાં, ગુણ રહ્યા છે ગોદ.	૨૫૦
પવનવેગ મનવેગથી, મહિમા મોટે મૃત્ય;	
અરુણ ઘેર ઉચ્ચેશવા, શોહે તે સમતુલ્ય	૨૫૧
ગુલ્ય જડીત અવેરની, ખર્ચ નહિ ખુટત,	
ખીજાં રત્ન અમૃત્ય છે, ત્રોજ્યા નહિ તુટત.	૨૫૨

અજીત બાણ એક આપીયું, ગાંજવતણો ગુણ હોય;	
અજીત દહાવે એકલો, જીતી ન શકે કોય.	૨૫૩
નાગ ને નાગણીઓ સહિત, હેતે મૂચો ચિર હાય;	
માત તાત ને સ્ત્રીસહ, સુખ માણો સૌ સાથ.	૨૫૪
નૌતમ રિદ્ધિ નાગની, નૌતમ ખીજાં નંગ;	
નૌતમ આશ્રુપણ અતિ, ઓપાવ્યા છે અંગ.	૨૫૫
ફાલ્યો, પુલ્યો ને પ્રલ્યો, અશ્વે થયો અસવાર;	
સિંહ પંખાળો પાખર્ચો, અપરંપાર અપાર.	૨૫૬
વોળાઓ વનિતા સહ, લાવે કાંધી બેઠ;	
પલક એકે પહોંચાડીઓ, સ્વસુર ગામ ઠર ઠઠ.	૨૫૭
ધન્દુ નીસરે અગ્રથી, કળા સંપૂર્ણ સોળ;	
પદ્મ નીસરે નીરથી, કરતું ન્યમ કસોલ.	૨૫૮

ઓપાઈ.

સોમવારનો હુતો દિન, માનનિએ વિચાર્યું મન;	
કનક યાગમાં પૂજા ભરી, સીમંતીની ન્હાવા સંચરી.	૨૫૯
દિવસ પહોર દોરે દોરે, નર નામે કા નવ નીસરે;	
જીવતી સૌ જોવાને જાય, ગુણવંતી ગુણ સિવના ગાય.	૨૬૦
મેઢની બાધી જોવા મળે, શિવજી તેને સફળે ફળે;	
કારણ મહિમા ન કળે કોય, એ ઠેકણે અચરજ હોય.	૨૬૧
કલંક કામનીનિમાં નહિ કશું, એક હાની ને ખીજું હસું;	
અમદા કાંઈ વિચારે પડી, અણુજોક્ષી રહી એકજ ધડી.	૨૬૨
સઘળી સ્ત્રીઓ પામી શોક, મહેલ્યાં દેશે લાખો લોક.	

દોહરા.

પ્રભાત સમે તે પરવર્ચો, શુદ્ધ સરિતાની તીર;	
નૃપને નિરખે નેહથી, નારી ભરતી નીર.	૨૬૩
સોમવાર છે તે સમે, અદિક્ષી શોભા યામે;	
સતી નાર સીમંતીની, નદીએ ન્હાવા જાય.	૨૬૪
સખીઓ સાથે સાતસે, વાળે તાળ મૃદંગ;	
અખિલ ગુલાલ ઉડે ધણા, રામા ખેલે રંગ.	૨૬૫
નાચે કુદે ઉજળે, સ્વામીનો ન ધરે શોક;	
કા સ્તુતિ કા નિંદા કરે, દુરાચારી વક્ષ લોક.	૨૬૬
મહિમા ગાય મહાદેવનો, ગાય રૂડેરાં ગીત;	
કેડ દિવાળી કામની, પ્રદોષ ઉપરે પ્રીત.	૨૬૭

હુંડી વાળે દેશમાં, પુરુષ ન આવે પાસ;	
શોભા કરે સીમંતીની, વાસવ પુરી વિલાસ.	૨૬૮
ચિત વિત સૌંધુ ચિતની. સંકરથું શુભ મન;	
અહર્નિશા આનંદમાં, વરસે અમૃત ધન.	૨૬૯
તન મન મન ને ચિત વિત, સાધ્યું શિવને શર્ણુ;	
દેહાભિમાન ન ધાગતી, કથા મુણે નીત કર્યું.	૨૭૦
અત્યાનક આવી અડચો, પુરુષ પરાક્રમી પૂર;	
ચિન્હે ચિત્રાંગદ સમો, નારાયણનું તર.	૨૭૧
ધણા મૂલી ઘોડે ચઢ્યો, શિયિલ અંગ નહિ છેક;	
સીમંતીનીએ દાખીઓ, વિસ વસા વિવેક.	૨૭૨
ઉત્તરાયણ જેવા રવી, શોભે શરદના ચંદ્ર;	
ધ્રુવસનથી ઉતર્યો, અધિપતિ જાણે ધ્રુવ.	૨૭૩
નીરખ્યો સધળી નારીએ, એ ચિત્રાંગદ રાય,	
વનિતા સહિ વિસ્મય હવી, સ્વમાપેરે થાય	૨૭૪
નારીને કુંજ કહી શકે, એ તે તારો કંથ;	
નીરખી મનમાં સૌ હસ્થા, ચિતનીઓ ચેતી ચંત.	૨૭૫
જીવતી સૌ જોવા રહી, ચિત્રાંગદ તણા ચરિત;	
લાખ કરોડ વીસે વસા, પરણ્યો તેહ પવિત્ર.	૨૭૬
સીમંતીનીની સૈયરે, કહી વાત એકાંત;	
સ્વામી તારો સુંદરી, ભાગી મનની બ્રાંત.	૨૭૭
વનિતા ખાધ વધામણિ, રાણી તારો રાય;	
નીસરી આવ્યો નીરથી, હેડે હરખ ન થાય.	૨૭૮
સારી પેર સીમંતીની, નિરખ્યો વારંવાર;	
દદ વિશ્વાસ ત્યારે થયો, હુ ભામનિ એ ભરતાર.	૨૭૯
એતો કૌતુક અવનવું, હાસ્ય ધણેરું હોય;	
વળા વિચાર વનિતા કરે, મુર્ખા ન જીવે ક્રોધ.	૨૮૦
છુડ્યું બાળ્યું કે દારીઉં, તે કયમ જીવતું થાય;	
નથી દીર્ઘ નથી સાંભળ્યું, ઉપમા કાણ અપાય.	૨૮૧
કાણુ કળે ઈશ્વર કળા, હરિ કરે સૌ હોય;	
ખીન્ને સંચી નવ શકે, જ્યમ શ્રીફળમાં તોય.	૨૮૨
અચળા ભાર અદિકા વહે, રવિ, શશિ, ચાંદે રોજ;	
આમન્યા લોપે નહિ, ફરે રક્તી ફેળ.	૨૮૩
કૃતાંત કાળ કંધ્યો રહે, દેખી શિવ ત્રિશુળ;	
ખીંએ નહિ જો બાપડો, (તો) મોડી નાંખે મૂળ.	૨૮૪

બહુ દિવસ છુટે થયા, અઠવા ધણેથી અઠ,	
કંથ એને હું ક્યમ કરું, કામનિ સીર કલક.	૨૮૫
દેવ ગધર્વ કે દાનવી, રાક્ષસી માયા દોષ,	
શુચિત્ર વ્રત ચૂકાવવા, આપો કપટિ જન કોષ.	૨૮૬
રૂપ જોતાં તો રાજવી, દેવાંદી ગાદો દેહ,	
મુવું કોઈ જીવે નહિ, અદિકા એ સદેહ.	૨૮૭
પૃથ્વી જોઈ પટતરે, જોનાતાં બધાય,	
લોકાપવાદ છે દોહલો, ફાટયુ નહિ સધાય.	૨૮૮
માત તાવ મુને ખીજશે, રહેવાનો નહિ ઠામ,	
અકરમાત કરવું નહિ, વણુ વિચાર્યું કામ.	૨૮૯
અતુરાએ ઝાલ્યું ચોકડું, રહે ધરીને રીસ,	
કોષ કયો મન કામનિ, જમર ચડાવ્યા રીસ.	૨૯૦
ક્યાંથી આવ્યા કોણુ છે, કોણુ અર્થ કુણુ કાજ,	
હોજલ પડે છે અહિં, લોપે છે ક્યમ લાજ.	૨૯૧
મહ વાકા છે ટુજ તણા, માથે અબ્યુ મૂત,	
હર હિંગા આ સમે, તજો ટુકાણું તર્ત.	૨૯૨
દીસતા તો દેવછો, પુરધર સમે પ્રતાપ,	
કુડ કપટ કરો નહિ, પ્રોહ બોગવશે પાપ.	૨૯૩
પરનારીથી રહો પરા, નિકર માથે મોત,	
નામ ઠામ રહેતું નથી, ગોફ્યુ ગોળા સોત.	૨૯૪
કેયોકેયક કુડ કૃતિ, જોવા દ્રોપદી જાત,	
બળી જરમ સરે થયા, એક ચિત્તા શત બાત.	૨૯૫
રાવણુ સરખો રાજવી, મહ જનકી અક,	
સુત સહિત સ્વર્ગે ગયો, હુંટાણી તવ લક.	૨૯૬
કૌરવનું જી કારમુ, દેસપતિ દુર્યોધન,	
હામો દ્રોપદી હાસ્યથી, જોયુ તન મન ધન.	૨૯૭
વાનર વાગિ વૈલવ ધણો, બાબિશુ રાખે લાવ,	
રાખે રોળ્યો રણુ વિશે, જુદાં હિણુ તણો જનાવ.	૨૯૮
ધંદ્ર સમો આસન તણ, ગયો ગૌતમને ઘેર,	
શત ભગ પામ્યો સહજમા, પરહી એવી પેર.	૨૯૯
આતુર ચદ સરીખડો, લલ્લી ગુરુપત્ની બોગ,	
કોઠા રૂપ કાવા ચર્ચ, ખરો પામ્યો ખૈ રોગ.	૩૦૦
કહ પામ્યા કઈ કોટિધા, પર પ્રમદાશુ પ્રીત,	
ગુણીજનને ઘટતું નથી, રૂડી નહિ એ રીત.	૩૦૧

હોય સ્વપ્ન કે સાચાં, બારે જૂત કે પ્રેત;
કાંઈક કૈાતુક કારમુ, હું કયમ આણું હેત. ૩૦૨
મત વગોવો માહકં, ખીજે માત ને તાત;
તથુ વયે સ્વામી કહું, એતો હોય ઉત્પાત. ૩૦૩

ચોપાઇ.

સીમંતીની બોલી એ બોલ, પંચિ નહિ એ તારું તોલ;
નગર હુંડી દોરેા પ્રે, પુરુષ રૂપ કો નવ નીસરે. ૩૦૪
પર જીવંતને દ્રષ્ટે ભુએ, જનક જાણે તો જીવજ ખુવે;
શું જ્ઞેશેા સ્ત્રીના સાચમાં, એમાં શું આવે હાથમાં. ૩૦૫
મત લંગ અમારું યાચ, કરશે કોપ તમ ઉપર રાધ;
ભારે દીસંતા છે ભૂપ, રાજવંશી રૂડેરૂં રૂપ ૩૦૬
અથ અનુપમ પ્રોટો પાસ, વૈભવ અદિક દીમે વાસ;
કોણુ પૃથ્વીપત કેરા પુત્ર, કયમ મૂડી આવ્યા ધર સૂત્ર. ૩૦૭
નીર થકી નિસરીયા કયમ, સાચુ ન કોહ તો મારા સમ;
કુંજુ માત ને કુંજુ જ તાત, પરણ્યા કે કુંવારા જાત. ૩૦૮
કયમ નીકળવા દીધા નીર, કે આપે પેગમ્બર પીર;
જ્ઞ હયાદિક પાતક તુને, સાચો ઉત્તર નવ દે મુને. ૩૦૯
મુવેા ન જીવે કો માનવી, છે તું દેવ તથા દ્વાનવી;
પર જીવતી જ્ઞેવા મન થયું, ડાહ્યાણુ તારું એજે ગયું. ૩૧૦
જાઓ જાણુશે મારો તાત, ધડી એકમાં કરશે ધાત;
જ્યાં જવું ત્યાં અહિંથી જાઓ, ચિત્તતાણું જ્ઞે રૂડું આહો. ૩૧૧
રીઝી બોલ્યો રાજકુમાર, નિર્મળ કુળની સાંભળ નાર;
પરનારી પ્રીછું નહિ અમો, તરુણી પટ ખોલોને તમો. ૩૧૨
સોમ પ્રદોષ તમને તોફાનો, શિવ મહિમાથી મેજો મલ્યો;
સાંભળ રે શીળવંતી સતી, જળમાં જીડેલો હું તુજ પતિ. ૩૧૩
પ્રદોષ મત મોહું સર્વથી, હુતો મૃત કાંઈ પામ્યો નથી;
જળમાં હરના આડા હાથ,* સત જોણું નારી તુજ સાથ ૩૧૪
તે વધાર્ધ ખાવા કારણે, જીદ થકી આવ્યો બારણે;
હું મારા નૈપથમાં જાઉં, વધાર્ધ માતપિતાને ખાઉં. ૩૧૫
પ્રરી પ્રરી શું પૂછે મુને, તારો સ્વામી મલ્યો તુને;
હવણાં રહેવે ન સરે અર્થ, વિતગ વાત કહું તે અર્થ. ૩૧૬
હવણાં દેશ મારે જાઉંછું, વળતો જાહરે જીગ ચાઉંછું;
તનથી શોક કરોને તાજ, રિદ્ધ સિદ્ધ ભોગવશે રાજ. ૩૧૭

* મત ૪. "હવિએ આડા દીધા હાથ."

પ્રદોષપતણું પગટયું છે પુણ્ય, નિમેષ માત્ર રહે નહિ નૃત્ય;
 ઐશ કહી ચક્ષાળ્યો દુરિ, બળવંતે ધારી બહાદુરી. ૩૧૮
 રહો રહો વાર કહ્યું દશ વિશ, ના, ના, કહી ધણાળ્યું શીશ;
 પનિતા બતાંશે કરે વિવેક, એતો પહોંચ્યો ભેજન એક. ૩૧૯
 જીવતિ જીવ્ય ભેઘને રહ્યું, શમણાની પેરે ત્યાં થયું;
 હર્ષ હેત અદિક ત્યાં હોય, કારણ કુળી શક્યું નહિ કોય. ૩૨૦
 નૈપથ દેશ પહોંચ્યો નરપતિ, નિરખી ગામ હરખ્યું સૌ અતિ;
 ખખર ભેવરાવી તન તાતની, પ્રીછ્યો પેર વિધિ વાતની. ૩૨૧
 વૈરી તાત સધાયે વઢ્યો, પિતા કાળાગ્રહમાં પડ્યો;
 રિધ સિદ્ધ ગયું છે રાજ, તેજ સર્વ થયું છે તાન્ય. ૩૨૨
 તે જણ્યું ચિત્રાગદરાય, બંધન પથા પિતા ને માય.

ઢાહરા.

નદી થકી નરપતિ ગયો, પિતા મળવાની પેર;
 તે વેળા સીમતિની, ગુણવંતી આવી ઘેર. ૩૨૩
 દાદા આગળ દાસીએ, વિસ્તારી કહી વાત;
 નૃપ ચિત્રાગદ નિરખીઓ, વાણી વેઢ વિખ્યાત. ૩૨૪
 બોલાળ્યો અમો બહુ જણે, ધણો મૂકી મન ગર્વ;
 સમ ખાધા સાચું કહ્યું, સાખી સખિયો સર્વ. ૩૨૫
 રાય કહે રણે બોવતા, વાક્ય વિપરીત વાત;
 કલંક ઉપજે કુળ વિશે, અદિક હોય ઉત્પાત. ૩૨૬
 વારી રાખ્યા પનિતા સહિ, વદશે બે કોઈ વાણ્ય;
 પ્રાણ્ય તેના પ્રાજે થશે, હસતે હોશે હાણ્ય. ૩૨૭
 ભૂત પ્રેત જક્ષ જન જંજો, ઠાકે ઠગવાના હોય;
 હશે જણાશે જીવતો, વાત ન કરશે કોય. ૩૨૮
 એહ વાત અહિંથી રહી, ઈધરધંધા આપ;
 ચિત્રાગદ ચિંતા ધરે, બંધનમાં મા આપ. ૩૨૯

ચોપાઈ.

કાપામા પ્રગટ્યો છે કોષ, જુદ કારણ થયો છે ભેદ;
 વૈરીને વકાળો વીર, નરપતિનાં ઉતાર્યા નીર. ૩૩૦
 ગુણમહીમાવાસુકિમાંધણો, મહા મહિમા પ્રદોષજ તણો;
 કરણા શિવ જે ઉપર કરે, કાનો માયો તે કયમ મરે. ૩૩૧
 હરનો જને માથે હાથ, જુદે કાણ્ય જીતે તે સાથ;
 મહીપ મિત્ર સૌ આવી મળ્યા, નગર યકી શત્રુ નિકળ્યા. ૩૩૨

હોડાબ્યાં માતપિતાને છેક, અણત કહેવાણો આપે એક;	
જીયો સર્વ શત્રુનો સાથ, ગજ ઘોડા ધન આપ્યું હાથ.	૩૩૩
સાચા કહેવાણા છે શેર, યર્ધ ગયો તરણાનો મેર;	
ખાસે આપ્યા પુર પ્રધાન, મહાજન દેછે મોટાં માન.	૩૩૪
સસરે ખમર જોવરાવી જયા, કાને સાંભળી સાચી કથા,	
જગ બાધે થયું છે જાણુ, છાનો ક્યમ રહે ઉદ્યો બાણુ	૩૩૫
લક્ષ્મી સેવક સાથિયા, દુર્ગમજતા દિસે હાથિયા;	
પ્રોઢે ઠામ લખાબ્યાં પત્ર, પિતા શિશુ ધરાબ્યું છત્ર.	૩૩૬
રિદ્ધ સહિત પામ્યો તે રાજ્ય, તનના રોક થયા તે તાજ્ય,	
પિતા તણી વરતાવી આણુ, જગ બાધે થયું તે જાણુ	૩૩૭
સીમાડે આવી મળિયા સર્વ, ઘણાકનો ઉતરિયો ગર્વ;	
કેટલાક જન પોતાના કીધે દુસ્મન જનને દડજ દીધ.	૩૩૮
લંપટનાં ધન ખુચી લીધ્યા, સદ્ વિપ્રને સર્વે દીધ્યા,	
અનમીનાં ઉતાર્યાં માન, વસા વર્તે છે પુર પ્રધાન	૩૩૯
બદોખસ્ત કરાવ્યા બહુ પેર, સરળ રીતે ચાલે ધર્મ સેર;	
પ્રોઢા શત્રુ પ્રાણે કીધ, રૂડો લાખેણો જરા લીધ.	૩૪૦
નૈપથ દેશમાં આજુજ ફરી, વારુ વાત સધળે વિસ્તરી,	
રાય વિચાર. રહેમા ધરે, મીમનની શિવ પૂજા કરે.	૩૪૧
ખુડેલાં તરીઆં છે વહાણુ, પુરણુ જળથી ઊગ્યાં પ્રાણુ,	
કોડવાર કહીએ શું કથી, પ્રદોષ સમુ મત ખીજું નથી	૩૪૨
પામ્યો આપુષ અમખત આપ, સીમંતનીના મતનો પ્રતાપ,	
પ્રિયવંદ નામે પ્રધાન, મોકલ્યો સસરે દહને માન.	૩૪૩
ખમર ભારી કહેજો કહાવજો, જીને તેડી વહેવા આવજો;	
વજ્ર તેડું કરવાને જાય, ખમર લાંબી તે શી થાય	૩૪૪

દોહરા.

મૂન કહે શીનક સાભળો, કથા મુણાવું કર્ણ,	
વનિતાએ મત આદ્યું વર્ષ થયા છે ત્રણ	૩૪૫
એહ ઉજવણું આદરે, ઉત્સવ ઠામે ઠામ,	
ખજ બધાવી ધર્મની, ઘેર જમાડયું ગામ.	૩૪૬
સભા ભરી સિદ્ધાસને, તે વેળાએ તાત,	
તનયા તુજને તેડવા, વજ્ર આવે વિખ્યાત	૩૪૭
મોચેક વધાર્ધ સામટી, પવકે પલકે પાત;	
વજ્ર આબો (છે) તેડવા, જીવે છે જામાન.	૩૪૮

ચોખુંટે ચિત્રાંગદ તણી, ફરે આણુ અતીશ;	
રાજ ચલાવે રામવત, જય કીધી જગદીશ.	૩૪૯
હલકારા હજુરના, મોકલિયા મહેરાણુ;	
નરપતિને નિશ્ચય થયો, સમજ્યો ચતુરસુગણુ.	૩૫૦
દેવ દુંદુભી ગરગડે, વાજે દોલ નિશાન;	
શિવ ધુન્યા સીમંતની, ચતુરા ચતુર સુગણુ.	૩૫૧
વિપ્ર તેજા બહુ વેદિયા, વેદ પાત્ર વર વેશ;	
માગણુ માન પામે મહત, દાખ્યું સધળે દેશ.	૩૫૨
અધિપ મળ્યા યુવરાજને, નરપતિ ઉપન્યો નેહ;	
વિગત તણી કહી વારતા, યથા સૌ નિઃસદેહ.	૩૫૩
અમૃત ધન વરસી રહ્યો, દુષ્ટે નુક્યા મેહ;	
ડાહી તમારી દીકરી, દિવ્ય દેવાંશી દેહ.	૩૫૪
નવીન અનતાર નૃપનો થયો, જુડ્યાં તરીયાં વહાણુ;	
અદીક ઝેર અમૃત થયું, પ્રદોષ પ્રુણ્ય પ્રમાણુ.	૩૫૫
શાક પાક તરતિખતર, પેર પેર પકવાન;	
જમાડ્યા જુગતે કરી, પ્રીતે રાખ પ્રધાન.	૩૫૬
મળ્યા ભેટ્યા મહાદયા ધણું, કીધી વાત વિવેક;	
કથા સર્વ માંડી કહી, નરપતિનો કૃત્રિમ નેક.	૩૫૭
વજ્ર સંગાથે મોકલી, અધિપ અર્ભકી આપ;	
ચિરંજીવી ચિત્રાંગદો, પૂજન શિવ પ્રતાપ.	૩૫૮
સાસરવાસો સજ કયો, લાખ કરોડો દામ;	
માતા પિતા પુઠે પળે, શુણ્વંત બાધું ગામ.	૩૫૯
મળવા આવે મેદની, સજ્જન સર્વ સમેત;	
કંઈક જમાત્ર જોવા ગયા, આંતરડાનું હેત.	૩૬૦
હરિ હાર હરતી તણી, તાજ તુરી તોખાર;	
ચાતુર નરશા આલીઆ, અનમી જે આવાર.	૩૬૧
નૈષધ દેશને નિકટ સહિ, આભ્યાં રાણી રાખ;	
જાણુ થયું જમાત્રને, સસરા સામો જાય.	૩૬૨
ભાવે સૌકો ભેટીઆ, મટ્યા તનના તાપ;	
વિજગ ટળ્યા વેવાઈના, અતિ સુખ પામ્યા આપ.	૩૬૩
વિગત વાત ત્રણ વર્ષની, ધડી ધડીની ઘેર;	
અરસપરસ આનંદમાં, પ્રીછ્યા સધળી ચેર.	૩૬૪
પ્રાણુ રાખ્યા પાંચ દિન, રાણી સુદાં રાખ;	
આસા લઈ અર્ભકી તણી, ભુવન પોતાનું જાય.	૩૬૫

રામ રાજ્ય દૈવત સુખી, થયો છત્રપતિ છેક;	
જશ પામ્યો જીવિત સુધી, નરપતિનો શુભ નેક.	૩૬૬
સુંદર સતી સીમંતની, રહે ધરે નહિ રોષ;	
મહાદેવ પ્રત મૂકે નહિ, આણશું ક્યાં પ્રદોષ.	૩૬૭
તત્વ જડયું ત્રિલોકનું, અમૃતસિંધુ આપ;	
કયમ મૂકે તે માનુનિ, પુરણ પ્રુણ પ્રતાપ.	૩૬૮
સુધા વૃક્ષ જે વાવિયાં, થયાં ફળ અમૃત તર્ત;	
સૌભાગ્ય પામી સુંદરી, મોડી નાખ્યું મર્ત્ય.	૩૬૯
દેવાંશી દસ દિકરા, કુળવંતી કન્યા એક;	
અયુત (વર્ષ) આયુષ્ય ભોગ્યુ, છત્ર છાયાથી છેક.	૩૭૦
શિવ પૂજન સહસ્રધા, દીધાં દિવ્ય પદ દાન;	
જીવિત ભુક્તિ ભોગવી, અંતે આઠ્યાં વિમાન.	૩૭૧
જીત ગંગીરા વાજતે, સ્વજન પરિવાર સમેત;	
જમને શિર ધગ દેધને, થયું હરિહરયું હેત.	૩૭૨
જન્મ મર્ત્યુ કૈરા ટળ્યો, (વળી) લક્ષ ચોરાશી ખાણ;	
નીચ દુઃખ વામ્યાં નર્કનાં, વેદ શાસ્ત્ર કે' વાણ.	૩૭૩
કોટી દામ કળાનિધિ, કોટી વૈકુંઠ વાસ;	
એથી અધિક સુખ પામ્યા, પહોંચ્યા ગિરી કૈલાસ.	૩૭૪
શોભા ગિરિ કૈલાસની, કાણે નવ કળાપ;	
કોટિ કલ્પ શારદ સ્તવે, પક્ષક પુરું નહિ થાપ.	૩૭૫
બ્રહ્મા બેદ જાણે નહિ, નેતિ નેતિ કહે વેદ;	
ઉપમા ગિરિ કૈલાસની, બ્રાતે સૌને બેદ.	૩૭૬
રત્ન કંચન કોડામણી, અરુણ સહસ્ર ઉદ્યોત;	
ચંદ્રબિંબ છે ચાર લક્ષ, જળહળ જળકે જ્યોત.	૩૭૭
છત્તું કોડ ધર રત્નનાં, ચિંતામણિ ચોપાસ;	
ત્યાં પ્રેમદા પ્રુણવંતની, વશી વનિતાને વાસ.	૩૭૮
પંચ પદ પ્રખરાજનાં, રવિ મંડળ અભિરામ;	
વસે મણ મહાદેવના, ઠરી રહે શુભ ઠામ.	૩૭૯
વીસ કોડ વૈકુંઠની, સુંદર શોભા હોય;	
સિત્તર કોટિ સ્વર્ગની, જરૂર શોભા ત્યાં જોય.	૩૮૦
પાર્વતિની પૂજા કરે, લક્ષ્મિનારાયણ લાખ;	
સૂત કહે ઉપમા થી કહું, શાસ્ત્ર સકળની સાખ.	૩૮૧
જન્મ મર્ત્યુ જેને નહિ, નહિ આઘ નહિ અંત;	
ઉત્પત્તિ પ્રલયમાં નહિ, ચતુર ધરે એ અંત.	૩૮૨

અવતાર ન કહેજો ઈશનો, નહિ માત નહિ તાત;	
કુડ કપટથી વેગળો, વિશભર વમે વિખ્યાત.	૩૮૩
સોમ પ્રદોષ મેવન થકી, શિવ પદ પામે સસ;	
લક્ષ્મીવર એક લહી શકે, કરણાનિધનાં કૃત્ય.	૩૮૪
દેહે દુઃખ ન વેઠવું, કષ્ટ ન વેઠવું કાય;	
પ્રદોષ પૂજન પરિણમનું, સહેજેથી સુખ યાય.	૩૮૫
શિવ પૂજન જે સમજ્યા, સાચા તેના શેર;	.
વ્યભિજ પેરે નીત વધે, થાય તરણાનો મેર.	૩૮૬
તલભાર દેવત દેવતા, અધિક વધે જ્યમ આપ;	
પ્રવય થાયે પવકમા, (પચ) લક્ષ જન્મનાં પાપ.	૩૮૭
શિવ સરખો દાતા નથી, સિધ્ધિ લાય સઘ સમર્થ;	
શિવ સેવન સમજ્યો નહિ, વપુ વગોવે વ્યર્થ.	૩૮૮
ઝાઢાપણ મન દશકોટિધા, ધણ પ્રપંચ ગુણ ધાટ;	
શિવ સેવન સમજ્યો નહિ, ઉડી વિધિમાં વાટ.	૩૮૯
નવનિધરિત ધરમાં વસે, અધિક મિહિ હોય આડ;	
આઘ પુરુષ નવ ઝોળખ્યા, વૈભવ સધળો વાટ.	૩૯૦
પુરંદર સરખો પરાક્રમી, પામ્યો પ્રાંદો પાટ;	
શિવ પૂજન સમજ્યો નહિ, ઉડી વંશમાં વાટ.	૩૯૧
ગર્થ કમાધને ધર ભરે, ઠગ વિલાના ઠાડ;	
શિવ પૂજન જે સમજ્યો, વિવેક ન ઉઠે વાટ.	૩૯૨
પુરાણ વાચે કર્મ પંડિતા, ન્યાયશાસ્ત્રમાં નેટ;	
શિવ પૂજન સમજ્યો નહિ, ઉડી વાણીમાં વેઠ.	૩૯૩
ન્યાય ચૂકવે નરપતિ થઈ, હાસ્યવિનોદ અદાટ;	
શિવ પૂજન સમજ્યો નહિ, ઉડી વૈભવે વાટ.	૩૯૪
વહાણુ કમાય વહિવટ ધણે, હેત અશ્વાવે હાટ;	
ભાવ નહિ ભવ ઉપરે, ઉડી વણજમાં વાટ.	૩૯૫
શિવ પૂજન સમજ્યો નહિ, ચયો જાણ સુમણ;	
શિવ શિવ મુખથી નવ કહ્યું, તે નર પાપિ પાહણ.	૩૯૬
ત્રિલોક તત્ત્વનું તત્ત્વ છે, શુદ્ધિ જળ બનાવ;	
ભવ ભવજળ તરવા તાણું, પ્રદોષ વ્રત નિજ નાવ.	૩૯૭
જન્મ મર્ણુથી ઉગરે, નિશ્ચે કહું છું નેટ;	
વિષમ દુઃખ વ્યાપે નહિ, પુનરપિ નાવે પેટ.	૩૯૮
શિવ શિવ કહેતાં ઉધરે, હર્ષ હેત જિ હોય;	
જન્મ મર્ણુ ટાળી શકે, શિવ પાખી નહિ કોય	૩૯૯

શ્રીશિવપુરાણ.

શુદ્ધિદિષ્ટુ જે બાપડા, પ્રીછે નહિ પુરાણ,	
બાણે જવલા ભેગિયા, કે બાણે સાધ સુખણ.	૪૦૦
વિખાણે વિષ્ણુ સારખા, કરણારૂપ કિરતાર,	
શિવ સમો સમસ્થ નથી, દિવ્ય પદવી દાતાર.	૪૦૧
દેવાંશી હોય દીસતો, સુખ સાગર શરીર;	
શિવ પૂજન સમજ્યો નહિ, શુઝો અર્થુવ નીર.	૪૦૨
કાસો ઘેલો દેહ દામણો, કાવા હોય કુરૂપ;	
શિવ પૂજન બે શુદ્ધ કરે, ભાગ્યશાળી તે ભૂપ.	૪૦૩
ઉચ નીચ હરને નહિ, સરખુ સર્વ જગત,	
ભવને વહાલો ભકતજન, જેને હોય અગત	૪૦૪
વિષ્ણુ ભક્ત વહાલો ધણો, હર આણે છે હેત,	
નિંદે તે નરકે પડે, સજન કુટુંબ સમેત.	૪૦૫
તારણ તારણ ત્રિલોકમાં, મોક્ષ તાણુ એ મૂળ,	
સોમ પ્રદોષને એવતાં, ટળશે સકટ શૂળ	૪૦૬
હર કહો કે હરિ કટો, આઘ પુરુષ એ એક,	
નિંદક જન, નરકે જશે, વટે સરળ વિવેક.	૪૦૭
શૌનક પ્રત્યે સૂત કહે, પ્રદોષતણો પ્રતાપ,	
લક્ષ્મીને હરિએ કહ્યું, અગમવ્રત એ આપ.	૪૦૮
ઉચ નીચ એ વ્રત કરો, કરો રક ન રાપ,	
નર નારી અધિકાર છે, માદેવ તણો મહિમાપ	૪૦૯
લેણુ દેણુ જોવું નહિ, જરૂર ન પૂછવો જોય,	
પુરણુ વ્રત પ્રીત્યે કરો, પવિત્ર યર્ષ પ્રદોષ.	૪૧૦
દેવ દાનવી વ્રત કરે, અકાળ ન પામે મૃત્ય,	
જેને જેવી કલ્પના, તે પ્રૂળ પામે તર્ત.	૪૧૧
મારણુ મોહન વશાકરણુ, વળી પદાર્થ જે પાચ,	
પામે સિદ્ધિ અવનવી, ઉંની નાવે આંચ	૪૧૨
પ્રદોષ કર્યો રિધ રોહિણી, પામી વરચિત ચદ;	
ધંદ્રાણી વ્રત આચર્યું, આપે ભોગવે ધંદ.	૪૧૩
પ્રદોષ કર્યો 'તા પાંડવે, રિદ્ધ સિદ્ધ પામ્યા રાજ;	
દુશ્મનને દેહવટ કર્યો, લક્ષ્મિવર રાખી લાજ.	૪૧૪
કસ મામા જે કૃષ્ણના, પ્રદોષ નિંદાનું પાપ,	
શ્યામે સગર્ષણુ ના ગળ્યું, પામ્યો શોક સંતાપ.	
પ્રદોષ કર્યો પુરુષોત્તમે, હણ્યા દમ્ય અનેક;	
પલક પાપ પરઠ્યું નહિ, વસ્થા વૈકુઠ વિવેક.	

સીતારામે વ્રત કર્યું, લક્ષ્મણ સદિન શત વાર;	
અબદ્રયા બેઠી નહિ, રાવણ રાગણ દાર.	૪૧૭
આઘ અંત અનેકધા, કરે વંદન નીત વેદ;	
પાપી જન પ્રીતે નહિ, જુર ન જાયે બેદ.	૪૧૮
હાગા વર્ણુ દેવ કર્મમાં, કંકુના કયમ ચાપ;	
ગંગા શુણ્વંતી તણ, નર્કકુંડમાં ના'ય.	૪૧૯
દરિદ્રમાં અંતર નથી, એક અંકના ભક્ત;	
શામળ સંદેહ ન રાખરો, હોરો માંહા વ્યવક્ત.	૪૨૦
શિવ પૂજન શિવનું ભજન, નિર્મળ જપનું નામ;	
જન્મ સદ્ગુણો જાળ, ગિવ વિણ ન ઠાલો કામ.	૪૨૧
નદિયોમાં ગંગા વડી, સાધનમાં શુર એવ;	
પુષ્પ પારિજાતક વડુ, દેવ માંહે મહાદેવ.	૪૨૨
કામદુર્ધા ધન ધનમાં, ઐરાવત ગજરાજ;	
વિષ્ણુ વડા સૌ વર્ણુમાં, મહાદેવ હર મહારાજ.	૪૨૩
રાધા મોટી રંભામાં, સતીમાં મોટી સીત;	
શિવજી તેત્રીસ કોડમાં, પુરણ ગણો પ્રીત.	૪૨૪
કૃષ્ણ રામ અશે હવા, શિવ ને શાણિગ્રામ;	
નિરાકાર મધ્યે કહવા, સ્થિર ઠરવાનો કામ.	૪૨૫
લીલા લહેર લક્ષ્મી વડાં, સૃષ્ટ શોભાવે સત;	
સરળો જગ શિવ શક્તિએ, પૂર્ણ પાર્વતીપલ.	૪૨૬
મદમાં મોટા છે રવિ, નક્ષત્ર સમૂહે ચંદ્ર;	
સમ મોટા મહાદેવજી, ધંદતણા પણુ ધંદ.	૪૨૭
માગશિર મોટો માસ છે, તિથિ દ્વાદશી પર્વ;	
ત્યમ મોટા મહાદેવજી, સિદ્ધિ દેવણુ સર્વ.	૪૨૮
અધિક વ્રત એકાદશી, દીપોત્સવી શુભ દીરા;	
વડા દેવ મહાદેવજી, ધર્મ ધુરધરધીરા.	૪૨૯
મુક્તિપુર કાશી વડુ, તીર્થ પુષ્કર ત્રયાગ;	
દેવ વડા મહાદેવજી, પ્રીત્યે લાગે પાગ.	૪૩૦
જતિ હનમંત લક્ષ્મણ લહો, ભૂમિમાં ભરતખડ;	
અધિક મોટા મહાદેવજી, ટાળે જન્મના દડ.	૪૩૧
સુખ મોટું છે સ્વર્ગમાં, નામ મોટું શ્રી રામ;	
તમ મોટા મહાદેવજી, કરે મનવાંછિત કામ.	૪૩૨
વસત વડો રૂપરાજમાં, ચાર વેદમાં સામ;	
શંકર માથે સર્વને, કરે મનવાંછિત કામ.	૪૩૩

વિદ્યામાં કવતા વડો, ગાતામાં વર વ્યાસ;	
સંકર મોટા સર્વથી, તેજ યુગ પ્રકાશ.	૪૩૪
શુકદેવ વડા છે સિદ્ધમાં, જનક મોટા જશ જીત.	
સંકર માથે સર્વને, પુરણ રાખે પ્રીત.	૪૩૫
વડો પીપળ વડ વૃક્ષમાં, પવિત્ર તુલસી બિલિ પત;	
હરિહર થે દુઃખને હરે, છત્રપતિ શિર છત.	૪૩૬
જળમાં ગંગાજળ વડુ, નિરક્ષણ નર્મદા નેહ;	
સઘળુ સરભ્યુ સંકરે, દિવ્ય પદ પામે દેહ	૪૩૭
સુવર્ણ વડુ સમ ધાતુમાં, ધૂત સમું નહિ સત્વ;	
મુગ દેવ મહાદેવજી, ત્રિલોક વિશે એ તત્વ.	૪૩૮
વિષ્ણુ વડા વેવારીયા, વાણિ મોટો વેદ;	
સરજણહારો શિવ છે, જ્ઞાત ન રાખે ભેદ.	૪૩૯
એક એક રત્ન એક વસ્તુમાં, મહિમા મોટો હોય;	
મોડું રત્ન મહાદેવજી, કળી શકે નહિ કોય.	૪૪૦
મહિમા સોમ પ્રદોષનો, સાંભળતાં સુખ થાય;	
સચિત કોટિ કર્મનાં, પાતિક દુર પળાય.	૪૪૧
જેનું કર્મ જોરાવરી, પૂર્વ જન્મનું પુણ્ય;	
તે શિવ મહિમા સાંભળે, નિમેષ રહે નહિ નૃત્ય.	૪૪૨
વિષ્ણુ વહાલા જોહને, વહાલા જોને વેદ;	
તે શિવ મહિમા સાંભળે, જ્ઞાત ન રાખે ભેદ.	૪૪૩
જરૂર જગ કરે ધણા, ધણો ખરચે એમ ગર્થ;	
શિવ મહિમા નહિ સાંભળે, જાપ જન્મગો વ્યર્થ.	૪૪૪
ગંગા નાહે કે ગોમતિ, કરે જો ઝાઝા મત;	
પ્રદોષ વિન સૌભાગ નવ ફળે, મોડણુદાર કોણુ મૃત્ય.	૪૪૫
કુકર્મી નર અભાગિયા, કુળહિના કપૂત;	
તે શિવને શું ઝોળજે, ધૂતારા જન ધૂત.	૪૪૬
પાપ કરતો પાપી મરે, ધણા પાપથી ગર્હ;	
શિવ મહિમા નવ સાંભળે, કોણુ નિવારે નર્હ.	૪૪૭
સરસવના કણુ જેટલું, ગોચું હોય જો ખીજ,	
શિવ મહિમા કોઈ સાંભળે, રાખે સંકર રીઝ.	૪૪૮
સો શીખામણુ સાંભળે, ધર્મવંત દે ધીર;	
પાપી જન પક્ષજે નહિ, જ્યમ પથ્થરપર નીર.	૪૪૯
કુડાને કહેવું નહિ, દંભીને નવ દાખ;	
પાપી શું પુરી શકે, શિવ પૂજનની સાખ.	૪૫૦

જૂદો શું જાણી શકે, ચિત્ત ચતુરા શું ચા'ય;	
નિદક જન નિદા કરે, વિષ વધારતા ખાય.	૪૫૧
ખંડિતને પરખાવિયે, આઘ નિરંજન ઈશ;	
પુરણ પદને પામિયે, સંકર (ને) નમીએ શીશ,	૪૫૨
ત્રત આચરતા વામિયે, કુડ કપટ ને કોધ;	
કથા સાબળી કાઠિયે, સાચા તત્વનો શોધ	૪૫૩
શિવ મદિમા જે સાંભળે, દયા ધરી દે દાન,	
મન વાંછિત દળ પામશે, મહાદેવ તણાંબદ્ધ માન	૪૫૪
કથા બ્રહ્મોત્તર ખંડની, પ્રદોષે કરજ્યો પાક;	
મન વાંછિત માગ્યાં મળે, હવા અધ્યા એ આકં.	૪૫૫
શ્રીગોડ માળવી વિષ શુભ, વિરેશ્વરનો તન;	
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, મહા રત્ન પર મન.	૪૫૬
લધુ બાધવ લાધા તણો, નાનાભટ્ટનો શિષ્ય;	
ઈષ્ટ દેવો અત્ર પુરણા, પ્રસન્ન ઉમાપતિ ઈશ.	૪૫૭
ગુજર દેશ ગરુડો ધણું, વેગણુ પુરમાં વાસ;	
શિવ પૂજે શિવ શિવ કહે, કહે કવિ શામળ દાસ.	૪૫૮

(ઇતિશ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'સોમ પ્રદોષ વર્જન' નામનો આક્રમોધ્યાય:

અધ્યાય ૯ મો.

ચોપાઈ.

શ્રીમુખ સેવું શારદ માત, પુણું શ્રી ગણપતિના પાગ;	
શ્રી ગુરુદેવને નામુ શીશ, આરાધુ ઉમાપતિ ઈશ.	૧
ચતુર્ભૂજના વંદુ ચરણ, આઘ નિરંજન અશરણ શરણ;	
તરણ તારણ જશ છતણ જશ, કહું બ્રહ્મોત્તરખંડની કથા.	૨
ઈકાતર ચત પરિયાં તરે, કોટી જન્મના પાતક હરે,	
પચ પદારથ રહે પ્રીતે પાસ, વસે વાસ અતે કેલાસ.	૩
સૂત કહે શૌનક જે સાંભળે, આવાગમનો ફેર શિષ્ય દળે *	

દોહરા.

પક્ષ પ્રદોષે પૂજશે, બ્રાહ્મણી સહિત ભરતાર;	
સન્નેકું શિવ સક્તિવત, વેદ વદે વેહેવાર.	૪
બ્રહ્મસક્તિ એ પાર્વતી, બ્રાહ્મણૂરૂપ શિવ સાર;	
પ્રિતે સન્નેકું પૂજવું, પુણ્ય છે અપરંપાર.	૫

* પ્રત ૪. "સામળો, જન્મ મણું ને શ્રમથી દળે."

અક્ષાણી રૂપ સા આઠણી, આઠણ સર્વે અક્ષ;	
પ્રિતે સન્નેડું પૂજવું, ધારી રૂડો ક્ષમ.	૬
વિપ્રવધુ તે વૈષ્ણવી, વિપ્ર વિષ્ણુને જાણુ;	
વિપ્ર પૂજે વિષ્ણુ વળે, પોકારી કહે પુરાણ.	૭
પવિત્ર પૂજન પ્રતિમાતણું, સર્વ કરે છે સેવ;	
પંચ સદસ પ્રતિમા વળે, આઠણ તે જુદેવ.	૮
રંનાદે સહિતે રવિ, ચાતુર રોહિણી ચદ્ર;	
વિપ્ર પૂજે સરવે વળે, ઇન્દ્રાણી ને ઈન્દ્ર.	૯
આઠણી ઉમા ભગવતિ, અધિપત આઠણ ઇશ;	
પ્રત્યક્ષ દેવ પૃથ્વી વિશે, સૌકા નામે શીશ.	૧૦
સેવક જે શ્રીરામના, પ્રત્યક્ષ પૂજા ચઢાવ;	
આઠણી સીતા રામ અક્ષ, પ્રણામો પ્રીતે પાવ.	૧૧
માદેવ તણો મહિમા ધણો, સૌથી મોટી શક્ત્ય;	
પ્રત્યક્ષ વિપ્ર પૂજે વળે, ભાવે કરમે ભક્ત્ય.	૧૨
તેત્રીસ કાટી દેવતા, સન્નેડે જે સર્વ;	
પૂજે સદ્ય દ્વિજ દપતી, તજી ધટમાંથી ગર્વ.	૧૩
અડસટ તીરથ અધિકાં ધણાં, બિનબિન જે ભેદ;	
વિપ્ર ચરણે તે વસે, વિખ્યાત કરે છે વેદ.	૧૪
સરિતા ગંગા ગોમતી, નર્મદા સિંધુ સત્ય;	
વિપ્ર ચરણે સૌ વસે, પ્રેમે કરે પ્રણિપત્ય.	૧૫
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, ત્રિલોકતણુ દ્વિજ તત્ત્વ;	
દક્ષણ ચરણ અગ્રુદયે, સકળ શાસ્ત્ર કહે સત્ય.	૧૬
પવિત્ર પુછ એક ગાયત્રું, દ્વિજનો જન્મણો પામ;	
દુર્લભ છે એ દેવને, જગ પુરુષની જગ.	૧૭
વિષ્ણુ રૂદયે સ્પર્શથી, ભૃગુવાંછન કહેવાય;	
પ્રણુતા પામ્યા તે પછે, ઉપમા એહ અપાવ.	૧૮
વિપ્ર પોણે પિત્રિ જમે, વિપ્ર પોણે ગ્રહ ઇશ;	
વિપ્ર પોણે વિષ્ણુ જમે, જગ પુરુષ જગદીશ.	૧૯
પ્રત્યક્ષ મુખ્યે પ્રણુતણા, એક આઠણ એક અગ્ન્ય;	
આઠણ તૃપ્ત ભોજન થકી, અગ્નિ તૃપ્ત ધૂત જગ.	૨૦
અગ્નિ તૃપ્ત થાતો નથી, ધણાં હોમે જે ધૂત;	
રીઝે આઠણ ભોજન થકી, તે વેળાએ તર્ત.*	૨૧

વિષ્ણુ અને વિષ્ણુ વિશે, બ્રાંત ન રાખો ભેદ, જન્મ મરણ ડેરા ટળે, વાણી બોલે વેદ.	૨૨
પરબ્રહ્મ જેને પૂજવા, શિવની કરવી મેવ; તે પૂજે સદુ વિષ્ણુને, બ્રાહ્મણ તે ભૂદેવ	૨૩
પ્રોતે પ્રતિમા પૂજ્યએ, આણી મન આલ્હાદ; ખારુ તીખુ ખટરસુ, સોમપા જાણે સ્વાદ	૨૪
ખટદર્શન સર્વે ખર્ચા, રામતણાં સૌ રૂપ; દેવ સર્વમાં શિવેમણિ, બ્રાહ્મણ ભારે ભૂપ	૨૫
જોગિ જગમ ને જતિ, નાથ કલદર નામ; એ સર્વે વિષ્ણુ કયાં, જો જો ઠામોઠામ.	૨૬
નીચ પુરુષ નિંદા કરે, કરે સાધુ જન સેવ, પડિત જન તો પારખે, બ્રાહ્મણ તે ભૂદેવ.	૨૭
નાનો મોટો દુર્બળો, લણ્યો ન ગણ્યો હોય; બ્રાહ્મણ રૂપ પરબ્રહ્મનું, નિંદા ન કરશે કોય.	૨૮
વિષ્ણુ તે વિષ્ણુ જાણવા, વિષ્ણુ તે આપે ધીરા; મહા શુભ ને રવિ ચંદ્રમા, જસ પુરુષ જગદીશ.	૨૯
અડસટ તીર્થ કરી આવશે, વિસલક્ષ કરી આવ્યવત; વળે બ્રાહ્મણ બોજન થકી, હોમે અગ્નિમાં ધુત.	૩૦
આખ્યાન કહુ એ ઉપરે, વ્યાખ્યાન કહા જે વેદ; સન્નેડાં પૂજન વિશે, બ્રાંત ન રાખો ભેદ	૩૧
ખટશસ્ત્ર અઢાર પુરાણમાં, ખટ ભાખા ચોહ વેદ, વિષ્ણુ અને વિષ્ણુ વિશે, બ્રાંત ન રાખો ભેદ.	૩૨
શ્રી ભાગવત ભારત કથા, વિષ્ણુ પુરાણે વામ્ય; શિવ પુરાણ વેદાંતમાં, શક્તિ પુરાણે સાખ્ય	૩૩
વિષ્ણુ જેણે વણા નહિ, ભાવે પોખ્યા નવ બ્રહ્મ; ચરણોદક ચિત નવ ધર્મ, કુડાં તેના કર્મ.	૩૪
વિષ્ણુ નિંદા વિષ્ણુ ભજે, કાયામાં રાખે કાટ; પુણ્ય પૂજન વહેતું ગયું, વિવેક ઉઝડી વાટ.	૩૫
વિષ્ણુ તણી નિંદા કરી, કયાં બીજા શુભ ખેવ; તે સર્વે વહેતું જશે, ખાતરપર દીવેવ.	૩૬
શૌનકે પ્રત્યે સત કહે, વારુ વચન વિવેક; ઓતા સર્વે સાંભળો, આખ્યાન કહુ તે (પર) એક.	૩૭

ચોખાઈ.

વેદર્થ દેશ રૂડો રાજન, મહા મનોહર મોટમ મન,
શુભ સાથી સજ્જન જોડવા, અલખત ધન હાથી ચોડવા.

વૈલવમાં નહિ ઉનમ કશી, મહાલક્ષ્મી ઘેર વાસે વસી,*	
દેવ મિત્ર જેનો દીકરો, સુમેધા કન્યાને વર્ધો.	૩૯
સીમંતનીની પુત્રા જેહ, સતી શિરોમણુ કહાવે તેહ;	
માતાએ શિખામણુ દીધ, કામનિ વ્રત કોડેથી કીધ.	૪૦
નરનારીમાં જાઝો નેહ, પ્રીતિ જેમ બર્પેયો મેહ;	
નિર્મળપ્રીતિ મગ્ધ ને જેમનીર, જીવ એક ને જીજ્ઞવાસરીર	૪૧
જેહું જેમ ધન્દાણી ધન્દ્ર, ચાતુર જયમ રાહણી ને ચ્દ્ર;	
રૂહું જેહું રનાદે રવિ, રતિ કામ સરખુ કહે કવિ	૪૨
તેની રીતે નરને નાર, દેવમિત્ર સુમેધા સાર;	
કુડ કપટ જેમાં નહિ કશું. વિશંભર ધ્યાન રહેમાં વશુ	૪૩
શિવનાં ધ્યાનને શિવનો જાપ, શિવ પૂજન શિવનો પ્રતાપ;	
શિવ વ્રત કરે શુભ સતી, પક્ષ પ્રદોષ પ્રમદાને પતિ.	૪૪
શિવ નિમિત્ત કરે પુણુ દાન, શિવ જાણી દ્વિજને દે માન;	
પક્ષ પ્રદોષ ઉપર બહુ પ્રીત, વેદ શાસ્ત્રની રાખી રીત.	૪૫
નિર્મળ નારી નિર્મળ નાહો, લે છે નિત્ય લાખેણો લાહો,	
પ્રદોષ તણો છે પ્રૌઢ પ્રતાપ, ઉમાર્પિત સરીખા આપ.	૪૬
નરનારીનું દર્શન કરે, ઇકાંતર સત પરિયાં તરે,	
વચન રાય રાણીનું કળે, કારણ તેનું કો નવ કળે.	૪૭
વચન સિદ્ધ નર નારી તણુ, શુ વિખાણુ કરુ મુખ ધણુ,	
કપટ કોઈ જો તેણુ કરે, વણુ મોતે તે નિશ્ચે મરે	૪૮
નેહ થકી નામે જે શીશ, પ્રસન્ન કરે ઉમાપતિ ઈશ.	

દોહરા.

શુભ્રનિધિ ગામ જયતપુર, રૂહું તેહ રસાળ,	
પવિત્ર જે પડિત વમે, પુણ્ય તણા પ્રતિપાન	૪૯
નારાયણુ નામ એકનું, બીજો નામ બળકૃષ્ણ,	
આવસત અગ્નિહોત્રી છે, પુણ્ય પવિત્ર નહિ તૃણુ	૫૦
એકેકા પુત્ર જે વિપ્રને, જયનતા છે જાત,	
લાડકવાયા લક્ષવસા, મિશ્ર બધે વિખ્યાત	૫૧
સારસ્વત બીજો સૌમવાન, નિર્મળ બેના નામ,	
ભાગ્યનિધિ ભણવા ગયા, શુભ્રગભીર કાશી ગામ	૫૨
પાર્યેશ્વર પડિત હતો, પુરણુ જશ પ્રકાશ,	
ચાતુર નર ચરણે નમ્યા, વિદ્યાર્થિ રાખ્યા વાસ	૫૩

ભણાવી વિદ્યા ભાવથી, કરે હેત મન દાડ;	
ગુણ લક્ષણ બેમાં ધણો, જ્ય વિજ્ય જરા જોડ.	૫૪
ન્યાય શાસ્ત્ર નિર્ણય ભણ્યા, ભાગવત ભારત બેઢ;	
પિંગળ પાઠ પુરાણમાં, વાણી વ્યાકરણ વેદ.	૫૫
બત્રીસ લક્ષણ બોહો ગુણે, સોળ કળા સૂત્રણ;	
બ્રહ્મ તેજ બાલે બહુ, બલપણ કેરા બાણ.	૫૬
ચાંદ વિદ્યા ચેત્યા ચતુર, બોહોતર કળામાં બુદ્ધ;*	
છત છત્રીસે રાગની, સકળ કળા ગુણ ગુદ.	૫૭
જ્યોતિષ ભણીઆ જુગતથી, વૈદ્યક ઔષધ વસ્ત;	
એકે ઉનમ નવ રહી, શિખ્યા શાસ્ત્ર સમસ્ત.	૫૮
અણુઆવડ એકે નહિ, નહિ અધર્મ અહંકાર;	
કળા વિકળાની કલ્પના, સામુદ્રિક ગુણ ભંડાર.	૫૯
ત્રયોદશ વર્ષના તન બે, રત્નપાળાં રિધ રૂપ;	
કંદર્પ અવતાર કિશોર કૃત, બ્રહ્માના સૂત ભૂપ.	૬૦
ચતુરર્ધ નવ માથે ચોટલા, વિધ્યાં ન્દાનપણ નાક;	
લાડકવાયા લક્ષધા, વહે અમૃતવત વાફ.	૬૧
બ્રહ્મચર્ય તત પાળતા, બ્રહ્મતેજ ભંડુ બાળ;	
બ્રહ્મવિદ્યા ભાવે ભણ્યા, પુણ્યતણા પ્રતિપાળ.	૬૨
તપો રૂપ તપોમયી, તપે તિલક તર તેજ;	
તત્વ પુણ્ય તરતિય તર, દરિદર ઉપર હેજ.	૬૩
વિદ્યા વધુ વિવેક વર, યવિત્ર ધરાક્રમ ચેર;	
ભણી વિદ્યા બે આવીયા, ગુણવંતા નિજ ઘેર.	૬૪
નિરખી હરખ્યા લોક સૌ, કરી પરીક્ષા પ્રીત;	
સરખા સિંધુ શાસ્ત્રના, રૂડી રાખી રીત.	૬૫
દેવ રૂપ દીઠા દિલે, મળ્યાં માત ને તાત;	
પરરપર કહી સાંભળી, રિગત વિદ્યાની વાત.	૬૬
સન્નન સંઘિ સુખ પામિયા, ધર્મવંત દીઠા દષ્ટ;	
માત તાત આનંદમાં, કાપી નાખ્યું કષ્ટ.	૬૭
ગુણ ફેલ્યો સૌ ગામમાં, સુતને શુભ સન્માન;	
અજ વસ્ત્ર આભૂષણે, ખાન પાન ધન ધાન.	૬૮
આનંદ વિનોદ અહનિયા, મહા સુખ પામે માત;	
એટલે બે બાળક તણી, યદ્ વિહવાની વાત.	૬૯

દશધા દોહહુ ધર વિરો, દોહહુ ધર ધર સૂત,	
અર્થ સરે ક્યમ ગર્થ વીણુ, પરણે કયાથી પુત	૭૦
શું કરે વિદ્યા બાપડી, શું કરે ઋદ્ધુ રૂપ,	
લક્ષણુ સર્વ લક્ષિમ વના, પડે કારમે કૂપ	૭૧
ધનપાળનામ પણ ધન નહિ, નરપતિનામ હોય નેટ;	
જવેર નામ પણ જર નહિ, વડો વિવેકી વેક.	૭૨
રૂપબાઈ સોનબાઈ નામ છે, મોતી માણેક મૂળ;	
નામ બિચારાં શું કરે, ધન વિના સૌ ધૂળ.	૭૩
શું કરે બિચારું રાણપણુ, કરે શું વારું વરણુ,	
ધન વિના ધાતો ફેરે, ઘુચ્છ છેક જ્યમ તરણુ.	૭૪
કરે શું છુદ્ધિ બાપડી, કરે શું ધારી ધર્મ;	
માનવી તે મૃત્યુ સમો, કઠીણુ જેનું કર્મ.	૭૫
લાડ નહિ લક્ષ્મી વિના, લક્ષ્મી વણુ શી લાજ,	
લક્ષ્મીમા શુણુ લક્ષ વસે, ચાપ મનવાળીત કાજ.	૭૬
લક્ષ્મીવર લક્ષ્મી સહિત, લક્ષ્મીથી વશ થાય,	
જમદુત જિતાયે જર થકી, જીવ સ્વર્ગમાં જાય.	૭૭
વિહવા મળ્યે જે વિપ્રનો, મનમા થાયે મમ,	
ધરેણુ નહિ ધરને વિરો, લે શી રીતે લમ.	૭૮
ધરમા ગર્થ મળે નહિ, વિવેક વિદ્યા વપુ વ્યર્થ;	
ધિક અવતાર છે ધનવિના, એકે ન સરે અર્થ.	૭૯
જેનું સુખ સમણાતણું, નહિ મૂળ નહિ ઝળ,	
મનોરથ નિર્ધનતણા, સરવે આળપપાળ.	૮૦
દરિદ્ર સમાનું દુખ નહી, શ્રીમત સમુ નહિ સુખ,	
લક્ષ્મીવત લીલા નહી, ભાગે ભારે શૂખ	૮૧
લાયક સહુ લક્ષ્મીવડે, લક્ષ્મી પાપે લીન;	
જરવીણુ જશ જીતે નહિ, દેહ દામણા દીન	૮૨
ગોવિંદ હતા ગોવાળિયા, ચોપા* ચારતા રાન,	
લક્ષ્મીવરી લીલા યર્ષ, ભાગ્યશાળી ભગવાન.	૮૩
લક્ષ્મીને વશ લોક સહુ, કા રાજ કા રાક;	
લીલા સર્વ લક્ષ્મી વડે, એનો આડો આંક.	૮૪
લક્ષણુ જત્રીસ લક્ષ્મી વિના, સખવત સર્વે સન્ય,	
બહોતેર કળા બેડી રહે, નિષ્ણપ કરતાં નૂન.	૮૫

તાંત્ર મહે તરતિબશું, છતે રાગ છત્રીસ;	
દરિદ્ર દુઃખદાયક કલો, શીઃ દુખાડે શીશ.	૮૬
દરિદ્ર હોય ડાહ્યો ધણો, ગાતાં આવડે ગાન;	
એ ગુણ કોને નવ ગમે, કહે શીઃ શેડે કાન.	૮૭
દરિદ્ર જોય હોય જાણતો, મદિમા કહે સહિ મુખ;	
તેનું કા માને નહિ, શીઃ વેઠે એ ભૂખ.	૮૮
જોય મળે જરવંતનો, શ્રીમંત હોયે સિદ્ધ;	
વૈદુ ફળે વૈભવીતણુ, રાખી જાણે રિદ્ધ.	૮૯
લાયક કહે લક્ષ્મીવંતને, શાણા સમણુ શોક;	
ગરથ રહિત ઘેલો ઠરે, ઉઠે વિખાણુ વેઠ.	૯૦
ગરથ વિનાનો ગાંડિયો, ગરથે ગાંઠા સાદ;	
ગરથે ઘેલી જઈ આવે, યોગમ બની બાદશાહ.	૯૧
વૈભવનુ વૈદુ ફળે, ચારે વડે ધનવત;	
દંભીને ડાહ્યો કહે, અવિચળ ગુણુ અનંત.	૯૨
મેયો મલિન હોડે ધણો, દંઢ ગાંઠે હોય દ્રવ્ય;	
વિશ્વ વિખાણુ તેડને, સાદો કહે જન સર્વ.	૯૩
કુબલણો કે કોસરિયો,† કાપર કપટી કુડ;	
જર હોય જરા દે સડુ, પરાક્રમી એ ઓઢ.	૯૪
લક્ષ્મીવંતમાં લાખ ગુણુ, અન્ય અવગુણુ અનેક;	
અનાથ યકી અળગાં રહે, વિદ્યા વપુ વિવેક.	૯૫
ડાહ્યા પણુ દરિદ્રના, રાગ રંગ ને રૂપ;	
તેહ બિચારાં શું કરે, પડે કારમે કૂપ.	૯૬
વેદ પાત્ર વિદ્યાનિધિ, સકળ શોભાવે સાથ;	
લક્ષ્મીવંત આગલ જઈ, હેતે ઓડે હાથ.	૯૭
વેદ બ્યાકરણુ વર્ણન કરે, કહે શુદ્ધ કથાય;	
ખંડિત પુરો પરાક્રમી, જર દેખે ત્યાં જાય.	૯૮
જોરાળા જર દૂતથી, ધારાળા મહાધીર;	
જર કારણુ જશ ગામ છે, સોંપે શિર શરીર.	૯૯
કવિતા હોય સવિતા સમો, નીતમ નામ ગણાય;	
લોભે લક્ષ્મીપતિ કને, જર જાગ્યાને જાય.	૧૦૦
નગર તણુ હોય નરપતિ, અનગી કરે સૌ અજઈ;	
તે કોડ પતિને કરગરે, કાઢવા માગે કજઈ.	૧૦૧

દેશપતિ ગાહો ધણો, પુણ્યવંત પ્રૌઢ પ્રતાપ;	
ગામ ભાગે જર કરણે, ન ગણે પુરણ પાપ.	૧૦૨
કળાવંત કે કળા કરે, ગુણ રૂડા સૌ માપ;	
રાગ સંભળાવી રીઝવે, જરપતિ પાસે ભાપ.	૧૦૩
વાંકા ને વરણાગિયા, ફેગટ મારે કૂદ;	
મુકે પુત્ર મોસાળમાં, ધન વિણ ડાહપણ ધૂળ.	૧૦૪
નરતકી રૂઠું ઘડ્ય કરે, સકળ શોભાવે સાજ;	
જરપતિને ભુવતિ જાયે, લક્ષ્મી રાખે લાજ.	૧૦૫
નાટક નટ વિદ્યા રમે, ચઢે વાંસ દશ દોર;	
માણુ કરે છે પારકા, જહાં જરનું જોયે જોર.	૧૦૬
જેહ કળા હોય જેહમાં, કરે જર કાજ જતન;	
ભેટે જઈ ભૂપત કને, રાજદારે રતન.	૧૦૭
જનનિ જણુ તો તેહ જણુ, કુશળ લક્ષ્મીવત;	
લક્ષ્મીથી લીલા ધણી, અપરંપાર અનંત.	૧૦૮
શ્રીચંદ્રી શ્રીપતિ મળે,* શ્રીથી પામે સ્વર્ગ;	
શ્રી પાખી સગળી કળા, વિવેક ન વાધે ગર્વ.	૧૦૯
વિદ્યા વિવેક વપુ નહિ, કાળો હોય કુરૂપ;	
લીલા હોય લક્ષ્મી તણી, તો તે ભારે ભૂપ.	૧૧૦

ચોપાઈ.

નિર્ધન હોય ને વિદ્યા ભણ્યો, તેને કાઈ લેણે નવ ગણ્યો;	
નિર્ધન હોય જો રૂડે રૂપ, વૃથા જાય જ્યમ રણમાં કૂપ.	૧૧૧
નિર્ધન પણ્યામાં હોયે શર, નિમેષ માત્ર ન શોભે નૂર;	
નિર્ધન હટો કટો દેહથી, કહે નધરાણ સહિકા તેહથી.	૧૧૨
નિર્ધન હોય ને ઝાંઝું જમે, પ્રેત કહી સૌ તેને દમે;	
નિર્ધન કરે જો પરનાં કામ, નવરો કહેશે બાધું ગામ.	૧૧૩
નિર્ધન હોયને ઝાંઝું સુવે, દરિદ્ર કહીને સામુ ન ભુવે;	
દરિદ્ર થકો જો જાગે ધણું, કહેશે કર્મ સુખ નહિ એ તણું.	૧૧૪
નિર્ધન જન જો ચોડું ખાપ, કયાંથી દેખે સ્વપ્નામાંલ;	
નિર્ધન ઝાઝા જોલે જોલ, કરે લગ્નાડી ન રહે તોલ.	૧૧૫
નિર્ધન હોય ને રહે જો મૌન, કહેશે ઝીનું હેમું શ-ય;	
દરિદ્રપણે દાતારી થાય, ધર વેચીને લા જાતર જાય.	૧૧૬
દરિદ્રપણે જો નવ ખર્ચાય, બાગે એના સરખા જાય;	
દરિદ્ર દોકરીનો દ્રવ્ય લીચે, મોઢે સૌકા મેણાં દીચે.	૧૧૭

કૃષ્ણાર્પણ નિર્ધન જો કરે, દહેશે કાલે જૂખ્યો મરે;
 કોડવાર કહીએ શું કથી, ઘૂટકે નિર્ધનના કંઈ નથી. ૧૧૮
 જરપતિ જો આજું ખાય, તાલેત કર્મી કહેવાય;
 જરપતિ જો થોડું જમે, લયો મન સફિને ગમે. ૧૧૯
 શ્રીમંત યદ જો આજું સૂવે, સુખિયા કહી સૌ સામુ શુભે;
 નિર્ધનને આગ્રી હૃદ્ય અડે, તેને અધોરી કહીને નડે. ૧૨૦
 નિર્ધન નદીએ નહાવા જાય, તેની પુરો નિંદા થાય;
 જરપતિ જો જાગે રાત, કરે વિખાણુ વડેરી વાત. ૧૨૧
 નિર્ધન ઘેર જન આવે ઘણા, તેને કહે હેઠ કા તણા;
 કદાચ રંક પામે બોરીઓ, કહેજે જે દાધી ચોરીઓ. ૧૨૨
 જરવંત જોખ કરે જારીઓ, સતી કહેવાય તેની નારીઓ;
 નિર્ધન નવ બાંધે બાકરી, ચાલ્ય શ્રીમંત તણી ચાકરી. ૧૨૩
 ભાગ્યવાનનું તાલે રજે, ધનદિનને ધૂતારા મજે;
 અલખતવાળો અમલજ પીએ, કરજોડે સહિ તેથી ખીમે. ૧૨૪
 જરપતિ રમે જો નિલ જાર, બહા લોક રાખે ભડ ભાર;
 ગરીબનો કંઈ હોડો અડે, પીડા પામે બધન પડે. ૧૨૫
 શ્રીમંતને ઘેર શોભે સુખ, દરિદ્રતણે ઘેર દારૂણુ દુઃખ,
 ભારે કર્મની રેખા રતિ, જરૂર ડાહ્યો જાણો જરપતિ. ૧૨૬
 જર વિના માનવ તે મડાં, લક્ષા છપ્પર પાખી જ્યમ ભડાં;
 દરિદ્ર દામણો શું દે દાન, હળવો જ્યમ પોપળનું પાન. ૧૨૭
 અકલ હોય અતિશે અક, જર વિના જાણો તે રંક;
 ગર્વ વિના ગૃહસ્થાવટ કર્યો, ત્રિચાર મનમાં એવો વસ્યો. ૧૨૮
 જે બાળક તણા જે તાત, વિહવા કારણુ કહી એ વાત.

કોહુરો.

તાત કહે સુત સાંભળો, રૂદે ન ધરશો રોધ;
 પૂર પંડિત પરાક્રમી, જાણો સધળા જોપ. ૧૨૯
 સંસારમાં જે રત્ન છે, રમા સરસ્વતી રીઝ;
 ત્રીજું તત્ત્વ હર રમણું છે, બોહોળા સુખનું રીજ. ૧૩૦
 સાધન કામે સરસ્વતી, જથ અપજથ જણાય;
 પાર ઉતારે પલ્લકમાં, (જો) લવના મંત્ર બણાય. ૧૩૧
 પુરશ્ચર્યુ થયે પ્રભુ મજે, કયા સાંભળતાં કર્યુ;
 પામે પ્રુષ્ઠ પ્રતાપથી, ચતુર્ભુજના ચણુ. ૧૩૨
 જોગિ જગમ કે જતિ, સંન્યાસી શ્રીપાત;
 તેને અર્થ નહિ ગર્યનો, ખીજનો શ્રી સાય. ૧૩૩

ગૃહસ્થાવટ ચાલે ધરતણી, નાત જાતમાં નામ;	
ત્યાં વિદ્યા તે શું કરે, લક્ષ્મી કેરું કામ.	૧૩૪
જુગતે જમણુ જમાડવાં, દાવે ખરચવો દામ;	
ત્યાં તે વિદ્યા શું કરે, લક્ષ્મી કેરું કામ.	૧૩૫
રીતે લેવી આપવી, પસ્તાં પરઠણુ કામ;	
ત્યાં તે વિદ્યા શું કરે, લક્ષ્મીકેરું કામ.	૧૩૬
જન્મ જામ જર ખરચવો, ગુણવત પોખતુ ગામ;	
ત્યાં તે વિદ્યા શું કરે, લક્ષ્મી કેરું કામ.	૧૩૭
નથી મળતું કહેવું નહિ, મમત રાખવો મામ;	
ત્યાં તે વિદ્યા શું કરે, લક્ષ્મી કેરું કામ.	૧૩૮
દેવા આવે જે દીકરી, ધનવંત જાણી ધામ;	
ઉજ્વળતા ઓપાવવી, લક્ષ્મી કેરું કામ.	૧૩૯
સાધન કામે સરસ્વતી, ગૃહસ્થાશ્રમમાં ગર્થ;	
મોક્ષ કામે હરિહર ભજો, બીજું સધળું વ્યર્થ.	૧૪૦
ભાગ્યવાન ધણો બ્રહ્માજીએ, શુભ મુદુર્ત મુદીસ;	
સકળ કળા ગુણુ સોંપીઆં, શીમંત કેરે શીઘ.	૧૪૧
જરહીન ધણો જ્યમ ઘટમાં, ત્યાં તે લખિયો લેખ;	
દુઃખ દાવાનળ દુઃગરો, ઈમાં નહિ મીન મેખ.	૧૪૨
શુભ કામે છે સરસ્વતી, લક્ષ્મીથી નવ થાય;	
લક્ષ્મી જોષ્ટ્રે ખરચવી, ત્યાં ભારતિ કેમ ભણાય.	૧૪૩
પરીક્ષત પૂરણુ દુઃખમાં, માથે આંચુ મર્ચુ,	
ત્યારે સાધન સાધ્યું, કયા ધરી તવ કર્ણુ.	૧૪૪
જે તે ઉપાયે જર રજો, કાડે પરણો કન્યાય;	
નહિ તો નીચ કહેવાઈશુ, અદિકા એ અન્યાય.	૧૪૫
ગૃહસ્થાવટ અમે ભોગવી, નાતે નીતમ નામ;	
પુત્ર પરણાવા કારણે, દીસે નહિ કાંઈ દામ.	૧૪૬

ઓપાઈ.

વિદ્યાવંત જશવત જાણિયો, તેથી નવ તોળે વાણિયો;	
વિદ્યાવત ધણું નિર્મળ નેટ, ભરાય નહિ પળ માત્રે પેટ.	૧૪૭
વિદ્યાવતના પ્રાંઠ પાઈ, સોની ધડી ન આપે ધાટ;	
વિદ્યાવંત ગણા પણુ દંભ, કોશી વાણીઓ નાંપે વઘ.	૧૪૮
વિદ્યા ધણું રસાળી રાજ, તેનાં નાંવે ઘી ને જોળ;	
વિદ્યાવત જુગતે જોડલા, ધન વિણુ નહિ હાથી ઘોડલા.	૧૪૯

નિશાવંત વખણાએ વડાં, કર કંકણ શોભે નહિ ઠડાં; ડાલા માન વિદ્યાને દીએ, પણ સાકર સરખત ક્યાંથી પીએ.	૧૫૦
વિદ્યાવંત રાજે સ્પષ્ટા, ચિંતની નવ પામે ચૂડ્યા; વિદ્યાવંતને મોટાં માન, પોણે નહિ પ્રીતે પકવાન.	૧૫૧
વિદ્યાવંતને નરપતિ નમે, જર કોઈક આપે તો જમે; વિદ્યાવંતમાં ગુણ છે ઘણા, ચર્ચુ તળાંમિ કુંજુ તે તણા.	૧૫૨
વિદ્યાવંત ધીરજ બહુ ધરે, નૃત્ય અપહર ક્યાંથી કરે; વિદ્યાવંતા પરાક્રમ પાઠ, હીએ ક્યાં હીચિળા ખાટ.	૧૫૩
વિદ્યામાં ગુણ અપરંપાર, સજે નહિ સ્વામા શણગાર; વિદ્યાના ગુણ સહિને ગમે, જો ધરમાં લાવે તો જમે.	૧૫૪
વિદ્યાવંત કથન કારણે, જાયે જઈ જરને બારણે, વિદ્યાવંત શોભિતા સુખી, પ્રીતે તણી નવ બેસે પાવખી	૧૫૫
વિદ્યાવંતની પ્રાંદી પેર, જઈ રૂવે જરવંતાને ઘેર; જાયો કા ધનવતો ધણી, તો તો અવખત પામે ધણી.	૧૫૬
ધરમાં બેઠા વેદ જ બણો, ક્યાંથી અર્થ સરે આપણો; કરતા કર્મ ક્રિયા કરજોડ, ક્યમ પહોંચે પરવવાનાં કાડ.	૧૫૭
થોડો વિદ્વાન રહે નિજ દેશ, પ્રાંદા પંડિત પરઠે પ્રદેશ, વીસ વર્ષ જો વિદ્યા બણે, ત્યારે કોઈક વર્ણમાં ગણે	૧૫૮
તોય વિદ્યા નવ પૂરી થાય, પછે પડિત પરદેશે જાય; જર લાવે તો જીવતિ વરે, ભાગ્યહીણુ મારગમાં મરે.	૧૫૯
કવિત સ્તોત્ર જણે જોડવો, તોયે હાય જરણુ જોડવો; વિદ્યામાં ગુણ અપરંપાર, *જર જાયે કરપીને દાર.	૧૬૦
લક્ષ્મી લીલા હોય લાડવો, કોઈક દાતા ખોળી કાઢવો; દાતા તે પદરણુ રતન, જો જણો તો કરે જતન.	૧૬૧
સુમની ગાંઠે ગર્થ જ હોય, તેનું મુખ ન જોરો કોય; બહુ કરપી ઘેર લક્ષ્મી ધણી, રખે આશ કરો તે તણી.	૧૬૨
કરપીની કીર્તિ ક્યમ કીજે, જશ શીટી અપજશ લીજે; સર્વ થકી મોટો ફિરતાર, નહિ બીજો દાયક દાતાર.	૧૬૩
એ અતાર જુદિ આપશે, ગ્રેરક રૂપે કષ્ટ કાપશે; બેસી રહે સરે નહિ અર્થ, જાયો દાતા લાવો ગર્થ.	૧૬૪
માંદીથી પરમાર્થ કાઢજો, તો જગ્યા લક્ષ્મી લાવજો; દાતા તે કશ્ચરનો દેહ, તનથી ખોળી કાઢો તેહ.	૧૬૫

શુભ દેખાડી લાવો ગર્થ, તો તો સરશે આપણો અર્થ;
 ગર્થ રજો તો વિદ્યા ખરી, ખીજી લવરી મૂકા પરી. ૧૬૬
 આપણી ગાંઠ ગર્થ ન હોય, તો મંગળ વર્તે નહિ કોય;
 કર્યા સંપાદન વિદ્યા ધન, તેને કોડ દીવાળી દન. ૧૬૭
 ગર્થ ગાંઠ છદ્યા ભારતી, તો તે પરણે સુંદર સતી;
 વિદ્યાનો અહંકારજ કરે, બાધા જન્મ કુંવારો મરે. ૧૬૮
 વિદ્યાવંત ધૃષ્ટિરનો અંધ, ગર્થ વિના કયમ વાધે વંશ;
 ગર્થ કામ તમારું થશે, વણ ગર્થે ડહાપણ રેળું જશે. ૧૬૯
 તેર રત્ન દેવાને દીધ, પ્રભુએ લાયક લક્ષ્મી લીધ;
 વસુ થકી વડું નહિ કોય, હરિ સરખા જેને વશ હોય. ૧૭૦
 વસુવિના નવ વિવેક વદાય, વસુ વિણા જન પશુ ગણાય.

દોહરા.

પુત્ર કહે પિતા સુણો, કહ્યાં તમે જે કાજ;
 એનો ઉત્તર આપનાં, અમને આવે લાજ. ૧૭૧
 તમે તાત શિર છત્ર છો, બોલ્યા અધરિત બોલ;
 મુખ તમારે બોલિયે, ધટે અમારું તોલ. ૧૭૨
 સદ્વિદ્યા જાણું અમો, બણી જાણું શુભ ભાખ્ય;
 લક્ષ્મી લેખે નવ ગણું, હરિની રાખું આશ. ૧૭૩
 સદ્વિદ્યા શોભિત ધણી, કથન સુણોજી કર્યું;
 શ્રી સદ્વિદ્યા આગળે, (જ્યમ) મેરુઆગળ તણું. ૧૭૪
 ગળું ગર્થ તણું કવણું, (જો) સદ્વિદ્યા શોભંત;
 રાયા આગળ જ્યમ સંકરું, એ વત્ત એ આપંત. ૧૭૫
 માનો નહિ મમતી તમે, લહો સદ્વિદ્યા લહેર;
 આઘ અંત અમૃત સમી, જર તે આગળ ઝેર. ૧૭૬
 ધનક પૂજાએ દેશમાં, ધનનું કરે જતન;
 પંડિત પુજાય પરદેશમાં, વાધે વડાં વતન. ૧૭૭
 દીવાન દેહે દામને, ચોર મળે છુટાય;
 શોભે સદ્વિદ્યા સદા, જાંય પડે ધૂટાય. ૧૭૮
 શ્રીમંત નર સુખે નવ સુવે, ચેતે ચાડણું ચોર;
 વખાણ કરે છો વસુતણાં, એ અંધારું ઘોર. ૧૭૯
 આજ છે ને કાલે નથી, લક્ષ્મી કેરી લહેર;
 ઉંચ તણને નીચ ઘેર, માણી આપે મહેર.* ૧૮૦

અપળ સ્વભાવ અપળા તણે, જૂઠાને ઘેર જાય;	
ગુણ અવગુણ ગણે નહિ, પાપી સદન પળાય.	૧૮૧
લક્ષણહીન ઘેરે વસે, એ શો ઘરે મમ;	
યેભવ જે વિદ્યાતલો, ભોગવે લારે ચલ.	૧૮૨
સદ્વિદ્યા શોષ મળે, ગુણવંત કોષક ગામ;	
રિદ્ધિ (સિદ્ધિ) રક્ષણતી ફરે, ઠરે નહિ એક ઠામ.	૧૮૩
લક્ષ્મી વો કોની નથી, નહિ ગણે કોનું મૃત્ય;	
સ્નેહ સંબંધ ગણે નહિ, તજી જાય છે તર્ત.	૧૮૪
રૂડો ભૂડો નવ ગણે, ન જોવે કોનાં કૃત્ય;	
ધર કે રથ દાખે નહિ, તજી જાય છે તર્ત.	૧૮૫
રૂપ કુરૂપને નવ ગણે, વિવેક વિદ્યા વધુ વર્ત;	
ઉચ નીચ તે નવ ગણે, તજી જાય છે તર્ત.	૧૮૬
વેળા કવેળા નવ જીવે; સ્નેહ શું નાણે શર્ત;	
નાનું મોટું નવ જીવે, તજી જાય છે તર્ત.	૧૮૭
લક્ષ્મી ભૂડી લક્ષવસા, માથે ભૂંડું મર્ત્ય;	
ખેલે ખવરાવે ખાંતથી, તજે તેહને તર્ત.	૧૮૮
(સદ્) વિદ્યાસિંધુ સુખ તણે, વેદ લખિયા જે વર્ગ;	
લક્ષ્મીને લુડી ગણે, સેજે પામે સ્વર્ગ.	૧૮૯
વખાણુ સુણીને વિત્તનાં, ચંચળ સ્ત્રી અળટાય;	
જ્યમ વાદળની ઝાંઝડી, પળ પળમાં પલટાય.	૧૯૦
કનક વિશે કળિયુગ વસે, વળી કનકમાં કામ;	
કુડકપટ કનકે વસે, ઠંઠ નરકનેા ઠામ.	૧૯૧
અવ્રખતવંત ઘેલા ધણા, અલખત ત્યાં અહંકાર;	
સુખ છે સરસવ જેટલું, દુઃખ અર્ણવ અપાર.	૧૯૨
દામ જોડતાં દુઃખ ધણું, જળવર્તા જીવ જાય;	
રિદ્ધિ રાખી નવ રહે, યતાર હોય ત્યમ ચાય.	૧૯૩
વસુ વહાલા તમને ધણા, ધણી લક્ષ્મી ધરસૂત;	
રળી લાણું હું લક્ષ્યા, પરણાવો પ્રીતે પૂત.	૧૯૪
પંડિત રૂડા પગ ધરે, પંડિત વસે જે વાસ;	
વિદ્યાવંત આગળ વસુ, દશ પ્રકારે દાસ.	૧૯૫
પિતાતણે પાગે નમ્યા, ભુદ્ધિધાન બે ખાળ;	
શિખ લઈને સંચર્યા, તે વેળા તત્કાળ.	૧૯૬

ચોપાઈ.

લક્ષ્મી લક્ષ રળી લાવશું, અમો મદિર ત્યારે આવશું;
દિવ્ય રળી નવ દીજે દામ, મૂરખ કહેજો અમારાં નામ. ૧૯૭

ક્રાણુ માત્ર લક્ષ્મી આ ધડી, સદ્વિદ્યા સૌક્યથી વડી;	
સદ્વિદ્યા સાચી જેહની, લક્ષ્મી તો દાસી તેહની.	૧૯૮
વિદ્યા વિદ્યા કહે સહિ કથી, સદ્વિદ્યા વીણુ સિદ્ધિ નથી,	
સદ્વિદ્યાથી જાણે જોગ, ટાળે જનમ મરણના રોગ.	૧૯૯
સદ્વિદ્યાથી વચન જ ફળે, જનમ જનમનાં પાતિક ટળે;	
મારણુ મોહન મૃત્યુંજય મત્ર, સદ્વિદ્યા એ તારણુ તંત્ર.	૨૦૦
સદ્વિદ્યા એ ચાતુર ચંદ્ર, કરે આગળ આવી બ્રહ્મંદ્ર;	
સદ્વિદ્યા જો હોયે રતિ, પ્રણામ કરે નિત પૃથ્વીપતિ.	૨૦૧
કવિતા સદ્વિદ્યા દૃઢધીર, પ્રસન્ન હોય જો પૂરણુ ધીર;	
કાવ્ય કદંબી જાણે જો કૃત્ય, વસુધા લાવે ભક્તિ ભૃત્ય.	૨૦૨
કવિ શુકદેવે ભાગવત્ લખ્યું, સંત સાધુએ વળતું સુણ્યું;	
કવિ બ્રહ્મા કવિ વેદ વ્યાસ, અધિક અધિક વધિયો અભ્યાસ.	૨૦૩
કીધા કવિએ ગરુડા મંથ, પરમેશ્વરવત્ ચલાવ્યા પથ;	
ધૃશ્વર જપ ધૃશ્વરનાં નામ, કવિએ આગળાવ્યા કૃત કામ	૨૦૪
કવિતા રસ જાણે જન ક્રાંત, જગવિશે જેવલા જન જોય;	
જોગી જતી જંગમ જગપતિ, મોહન મંત્ર કવિતા રસ અતિ.	૨૦૫
રતિપતિતું કવિતા રસમાં મન, કૃષ્ણબાંસુરી કવિતાએ પ્રસન્ન;	
દેલાસ વૈકુંઠ સ્વર્ગનાં સુખ, દારણુ નર્ક વર્ણવિયાં દુઃખ.	૨૦૬
ગંગા નર્મદા મહિમા ધણા, ગાય ગુણ કવિઓ તે તણા;	
બ્રાહ્મણ પર ને બહોતેર મત, તે કવિએ આગળાવ્યાં તર્ત.	૨૦૭
ભૂજોળ ખગોળ ને અર્જુન સાત, વિખ્યાણુ વર્ણવી કીધી વાત;	
બ્રાહ્મણ પહોંચે નવરવિની ગતિ, ત્યાં કવિજનની પહોંચે મતિ.	૨૦૮
અડસઠ તીરથ અધિક અનેક, વારુ વર્ણન કર્યાં વિવેક;	
મોટા કવિ મોટા કિર્તાર, દિવ્ય આગળાવ્યા છે દાતાર.	૨૦૯
દીલીપ અર્જુન રઘુ ને રામ, પ્રસિદ્ધ કર્યાં કવિઓ એ કામ;	
ભગવદ્ગીતા રામચરિત્ર, પ્રસિદ્ધ કરીને થયા પવિત્ર.	૨૧૦
કવિ જ્ઞાન આપે જેટલું, દાતા શુ આપે તેટલું?	
જ્ઞાન દાતા તે મોટો કવિ, જેણે વાત સંભળાવી નવી.	૨૧૧
કવિતા રસ તે આડે આંક, રખડેલ પંડિત બીજા સૌ રાક;	
કોડવાર કહીએ શું કથી, કવિ ઈશ્વરમાં અંતર નથી.	૨૧૨
નિર્મળ અવિયળ રાખે નામ, તે મોટા કવિઓનાં કામ;	
ગંગા મહાત્મ્ય ને રેવાખડ, કવિ ટળાવે જમના દંડ.	૨૧૩

ગ્રામ આહ્વાણુ તુગરી દરદરિ, કવિએ વાત બતાવિ નવનવી,	
ડાહ્યા જન સાચુ દાખશે, બાગ્યહીણુ ભૂકુ બાખશે	૨૧૪
એકાદશી આદિક જે પર્વ, કવિએ સત્ય બતાવ્યા સર્વ,	
અભેદ વિદ્યાને નિદો તમો, તાત શી રીતે માનું અમો	૨૧૫
વિદ્યા જ્યારે એજે જશે, ત્યારે પૃથ્વી પ્રયે થશે,	
સદ્વિદ્યા છે જેની પાસ, દશધા લક્ષ્મી તેની દાસ	૨૧૬
અલખત અહકાર નરકનો ઠામ, રાચે સદ્વિદ્યાથી રામ,	
અધૂરી વિદ્યાએ અચગ્રામ, હીરા કુદન મહિ જગામ	૨૧૭
અમ કરીને આહ્યા એહ, તપે તેજ તરણીવત તેહ,	
શોભા સદન તે પામે સર્વ, શુણુ વિદ્યા કેરો અહુ ગર્વ	૨૧૮
ધનમદથી વિદ્યામદ ધણો, આશ્રય કીધો છે તે તણો,	
ધનવત મોટમ પદનો મેર, ગયા કેડે નવ રહે પાશેર	૨૧૯
વિદ્યા લૂની નવ લે કાપ, અદિક વાપરે અદિકી હોપ,	
દાતા સાચ દાવો કીજીએ, આશીર વચન જાળને દીજીએ	૨૨૦
ડાહ્યા પય ગયા તે દૂર, વિદ્યામદ મનમાં ભરપૂર,	
સિદ્ધપુર પાટણુ શુણુવત ગામ, નરેન્દ્રપાળ નરપતિનું નામ	૨૨૧
સલા સહિત બેઠો છે જ્યાંદ, રાત્ર વિપ્રના આબ્યા લાહ,	
એકે આરતવત નેસોમવાન, બરી સભામાં પામ્યા માન	૨૨૨
અતિ મનમાંહે ધરી ઉલ્લાહ, દીધો રાયને આશીર્વાદ,	
ચાર ચૌદ વસો તુજ મુખે, અષ્ટા નવ સુખ ભોગવળે સુખે	૨૨૩
બનીસ છત્રીસ બહોતેર છુટો, સોળસહિત શિવ પદ સુઝો,	
દાતા શુણુ વસળે તુજ દેહ, નારાયણુશુ કરળે નેહ	૨૨૪
ધેતુ આહ્વાણુ પર વાધો ભક્ત્ય, સદા નિરતર સન્મુખ શક્ત્ય,	
નાના વિશુધને નિરખિયા, દેત ધણે સર્વે હરખિયા	૨૨૫
કોટિ કલ્યાણુ રાગ તુજ ચળે, દુ ખદોહલા દેહેવટ જળે,	
ધણી લક્ષ્મી ધણાં ધરસૂત્ર, પુત્ર તણે ઘેર હોળે પુત્ર	૨૨૬
ચિરજીવી જીવે જશ ધણો, આશીર્વાદ એ તો અમ તણો,	
હૈડામહિ આણુ હેત, રાગ ઉઠ્યો સલા સમેત	૨૨૭
દડવત કીધો રાયે દશવીસ, વિપ્ર ચરણે નમાવ્યુ શીશ,	
આસન શુભ શોભિત સન્માન, કરમાં આપ્યા દ્રોણ પાન	૨૨૮
ભૂપતિને મન તે બાવિયા, કહો મહારાજ આથી આવિયા,	
દર્શન દિવ્ય તમારુ ચયુ, પાતિક પાંચ જનમનું મુજ ગયુ	૨૨૯
કહો અમ સરખુ શુ છે કામ, અમો એવક તમારે નામ,	
દયા કરી આજ્ઞા દીજીએ, તમ વચન શિરપર લીજીએ	૨૩૦

કિંચિત્ માત્ર ન કરશે ક્રોધ, વચન તણો નહિ કરીએ લોપ;
ક્યાંથી આવ્યા ને ક્યાં જાઓ, ગુણ વિસ્તાર તમારા ગાઓ. ૨૩૧

દોહરા.

- રૂપિ કહે રાજા સુણો, મારાજ રાજધિરાજ;
જે કામે આઠ્યા અમો, (તે) કે'તા આવે લાજ. ૨૩૨
- પરપ્રયા ઉપર ગ્રીત છે, ધણો નેમ્મએ છે ગર્વ,
મન છે તે માગ્યાતણું, મળશે સરશે અર્થ. ૨૩૩
- પરદેશી પંથી અમો, પંડિત કેરા પુત્ર,
આઠ્યા છું જર જાયવા, સુણજો અક્ષર સૂત્ર. ૨૩૪
- મોતથી ભૂંડુ માગવું, છો ધાર્મિક દહ શીખ;
કહેવો દાતા સુમને, ભૂડી સઉથી ભીખ. ૨૩૫
- કાપર ને શુરો કહી (વળી,) કદિ કે'વો દાતાર;
નીચ ને ઉચ વખાણવો, ભારે મે'વો ભાર. ૨૩૬
- અધર્મી હોય અજાગિયો, અદિકી જણાવે હઠ;
રીઝવવો રાજા કહી, ભીખને માથે ભઠ. ૨૩૭
- કરપિશું કર આડવો, નહિ વિદ્વાનો વટ,
દાતા કહેવો સુમને, ભીખને માથે ભઠ. ૨૩૮
- કે'વો ગુણવત (ગુણ) હીનને, સ્વલ્પ યાત્રી રાઠ;
ન રહે બોલ જાયક તણો, ભીખને માથે ભઠ. ૨૩૯
- દાતા આગળ જાયવું, દેવો આશીર્વાદ;
દાતા દીડે દિલ હસે, અદિકા મન ઉલાદ. ૨૪૦
- દાતા મોટો કિરતથી, સતવાદી શુભ સાય,
દાતા દેવાંશી દેહ દિલ, હેતે આડીએ હાથ. ૨૪૧
- અમૂલ્ય રત્ન દાતા વડો, શોભે જ્યથી સજ;
દાતાને પુણ્યે કરી, વૃખા કરે છે વૃષ્ટ. ૨૪૨
- યયા'તા વિષ્ણુ વામણા, ચૌદ લોકના નાય,
દાતા બગિરાજા કને, હેને આજ્ઞો હાથ. ૨૪૩
- જરા લઈ નેમ્મન દીઓ, કા'બ્યો દાતા કર્ણ;
સવા મહોર તેના કલો, યયા વચ અશરણુ શર્ણુ. ૨૪૪
- હરિશ્ચદ્ર દાતા વડો, વિદ્યામિત્ર દુ.ખ દેત;
સહજ વાતે સ્વર્ગે વસ્યો, સ્વજન કુટુંબ સમેત. ૨૪૫
- જરાસક દાતા જય લિયો, સૌને આપી શિખ;
કૃષ્ણ કૃપાળ અર્જુન સહિત, ભીમે માગી ભીખ. ૨૪૬

- ગાયધ્વાજાણુ તુળસી હર હરિ, કવિએ વાત બતાવિનવનવી;
ડાહ્યા જન સાચું દાખશે, બાગ્યહીણુ ભૂંડુ બાખશે. ૨૧૪
- એકાદશી આદિક જે પર્વ, કવિએ સત્ય બતાવ્યાં સર્વ;
અભેદ વિદ્યાને નિંદે તમો, તાત શી રીતે માનું અમો. ૨૧૫
- વિદ્યા બ્યારે એળે જશે, ત્યારે પૃથ્વી અવે થશે;
સદ્વિદ્યા છે જેની પાસ, દશધા લક્ષ્મી તેની દાસ. ૨૧૬
- અલખત અહંકાર નરકનો ઠામ, રાચે સદ્વિદ્યાથી રામ;
અધૂરી વિદ્યાએ અયડાય, હીરા કુંદન માંહે જડાય. ૨૧૭
- એમ કરીને આલ્યા એહ, તપે તેજ તરણીવત્ તેહ;
શોભા સદન તે પાસે સર્વ, શુચુ વિદ્યા કેરો બહુ મર્વ. ૨૧૮
- ધનમદથી વિદ્યામદ ધણો, આગ્રય કીધા છે તે તણો;
ધનવંત મોટમ પદનો મેર, ગયા કેડે નવ રહે પાસીર. ૨૧૯
- વિદ્યા લૂટી નવ લે કાચ, અદિક વાપરે અદિકી હોપ;
દાતા સાથ દાવો કીજીએ, આશીર વચન જઈને દીજીએ. ૨૨૦
- ડાહ્યા પથ ગયા તે દૂર, વિદ્યામદ મનમાં બરપૂર;
સિદ્ધપુર પાટણુ શુભવંત ગામ, નરેન્દ્રપાળ નરપતિનું નામ. ૨૨૧
- સલા સહિત બેઠા છે બ્યાંક, તન વિમ્બના આગ્યા લાંક;
એક સારસ્વત ને સોમવાન, બારી સલામાં પામ્યા માન. ૨૨૨
- અતિ મનમહિ ધરી ઉલ્લાસ, દીધા રાખને આશીર્વાદ;
ચાર ચૌદ વસો તુજ સુખે, અષ્ટા નવ સુખ ભોગવજે સુખે. ૨૨૩
- ખત્રીસ છત્રીસ બહોતેર શુભો, સોળસહિત સિવ પદ સુખો;
દાતા શુચુ વસજે તુજ દેહ, નારાયણશું કરજે નેહ. ૨૨૪
- ધેનુ ધ્વાજાણુ પર વાધા બાકત્ય, સદા નિરતાર સ-સુખ શક્ય;
નાના વિશુધને નિરખિયા, હેત ધણે સર્વે હરખિયા. ૨૨૫
- ક્રાંતિ કલ્યાણુ રાગતુજ થજે, કુઃખ દોહલાં દેહેવટ જજે,
ધણી લક્ષ્મી ધણાં ધરસત્, પુત્ર તણે ઘેર હોજે પુત્ર. ૨૨૬
- ચિરજીવી જીવે જશ ધણો, આશીર્વાદ એ તો અમ તણો;
હૈડામાંહે આપ્યુ હેત, રાગ ઉઠ્યો સલા સમેત. ૨૨૭
- દંડવત કીધા રાખે દશવીશ, વિમ્બ ચરણે નમાયું શીશ,
આસન શુભ શોભિત સ-માન, કરમાં આપ્યાં ક્રૌંચ પાન. ૨૨૮
- ભૂપતિને મન તે બાવિયા, કહો મહારાજ ક્યાથી આવિયા;
દર્શન દિવ્ય તમારું ચયુ, પાતિક પાંચ જનમનું મુજ ચયુ. ૨૨૯
- કહો અમ સરખુ શું છે કામ, અમો સેવક તમારે નામ;
દયા કરી આજ્ઞા દીજીએ, તમ વચન શિરપર લીજીએ. ૨૩૦

કિંચિત્ત માત્ર ન કરશો કોપે, વચન તણો નહિ કરીએ લોપ;
ક્યાંથી આવ્યા ને ક્યાં જાઓ, ગુણ વિસ્તાર તમારા ગાઓ.

૨૩૧

દોહરા.

રૂપિ કહે રાજ સુણો, 'મા'રાજ રાજધિરાજ;
જે કામે આવ્યા અમો, (તે) કે'તાં આવે લાજ.

૨૩૨

પરપયા હિપર પ્રીત છે, ધણો જ્ઞેષ્ઠએ ઠ ગર્થ;
મન છે તે માગ્યાતણું, મળશે સરશે અર્થ.

૨૩૩

પરદેશી પંથી અમો, પંડિત કેરા પુત્ર;
આવ્યા હું જર જાયવા, સુણજે અક્ષર સુત.

૨૩૪

માતથી ભૂંડુ માગતું, છે ધાર્મિક દૃઢ શીખ;
કહેવો દાતા સુમને, ભૂડી સહિયી ભીખ.

૨૩૫

કાપર ને શુરો કહી (વળી,) કદિ કે'વા દાતાર;
નીચ ને ઉચ વખાણવો, ભારે એ'વા ભાર.

૨૩૬

અધર્મી હોય અભાગિયો, અદિકી જણાવે હઠ;
રીઝવવો રાજ કહી, ભીખને માથે ભઠ.

૨૩૭

કરપિશું કર આડવો, નહિ વિદ્વાનો વટ;
દાતા કહેવો સુમને, ભીખને માથે ભઠ.

૨૩૮

કે'વા ગુણવંત (ગુણ) હીનને, સ્વલ્પ શાની રાઠ;
ન રહે જોલ જાયક તણો, ભીખને માથે ભઠ.

૨૩૯

દાતા આગળ જાયતું, દેવો આશીર્વાદ;
દાતા દોઢ દિલ હસે, અદિકો મન ઉલ્લાદ.

૨૪૦

દાતા મોટો કિરતથી, સતવાદી શુભ સાય;
દાતા દેવાંશી દેહ દિલ, હેતે આડીએ હાથ.

૨૪૧

અમૂલ્ય રત્ન દાતા વડો, શોભે જ્યથી સજ્ઞ;
દાતાને પુણ્યે કરી, વૃખા કરે છે વૃષ્ટ.

૨૪૨

ચયા'તા વિષ્ણુ વામણા, ચૌદ લોકના નાય;
દાતા જગિરાજ કને, હેને આજ્યો હાથ.

૨૪૩

જરા લઈ જ્ઞેષ્ઠન દીઓ, કા'વ્યો દાતા કર્ણ;
સવા પહોર તેનો કલો, થયા વશ અશરણ શર્ણ.

૨૪૪

હરિશ્ચદ્ર દાતા વડો, વિશ્વામિત્ર દુઃખ દેત;
સહજ વાતે સ્વર્ગે વસ્યો, સ્વજન કુડુંજ સમેત.

૨૪૫

જરાસઘ દાતા જથ લિયો, સૌને આપી શિખ,
કૃષ્ણ કૃપાળ અર્જુન સહિત, ભીમે માગી ભીખ.

૨૪૬

દાતાથી મોટું નહિ, દાતા હેઠો શર,	
દાતાથી ડાહ્યો નહિ, પ્રતાપ જેનો પૂર	૨૪૭
બહોતેર કળા બુદ્ધિ વધે, ચૌદ વિદ્યા ચિત્ત ચાંપ,	
દાતા ગુણ જેમા વચ્ચે, બહોળો જશ બધાય	૨૪૮
કળા વિકળા જાણે નહિ, દિવથી હોય દાતાર,	
વિશંભરને બહાસો ધણો, ઈશ્વરનો અવતાર	૨૪૯
સૌમા શરો કાર્ધક નર, લક્ષે કાર્ધ દાતાર,	
પડિત નહિ પરખી શકે, ઈશ્વર અશ અવતાર	૨૫૦
શરીર આપતુ ત્રાહેલું, દોહેલો દેવો દામ,	
દાતા ધન ધૂળવત ગણે, તે નહિ ઠામો ઠામ	૨૫૧
દામ બહાલો નવ દાનિને, શરને નહિ શીશ,	
જશ વહાલો પણજર નહિ, દુખ જાણે જમદીશ	૨૫૨
જીવત જાગ્યક જશ વદે, સ્વર્ગ સમુ સુખ ચાપ,	
કરપિ હોય કોડાપતિ, આપ હાથે નવ આપ	૨૫૩
અમિ ચોર હામિ લીએ, રહે કર્મ દાટ્યો દામ,	
કરપિ છોરા કળકળે, ન મળે વપુ વિરામ	૨૫૪
કોને ધન શત સદસધા, કોય કરોડાં લાખ,	
નિરખી હરખે સૂમ નર, રહે છે અતે રાખ	૨૫૫
દાતાર વિખાવો પડિતે, રાજા મનનો રક,	
રીસ અઢી રૂપિયા વિશે, અતિરો આડે અક.	૨૫૬
કરપિ કીર્તિને શુ કરે, સુણે ન બહેરો નાદ,	
ખીલોડી ખાખર તણી, લહે ન સાકર સ્વાદ	૨૫૭
રાય કહે રખિ સુણો, દીમો જાણુ સુગણુ,	
અધૂરા તે પૂરા કરો, વારુ એ જ વખાણુ	૨૫૮
પડિત કહે સુણુ પુરપતિ, લાજ ન આણુ લેસ,	
દાતાના ગુણ નહિ ગણે, શારદ, નારદ, શેષ	૨૫૯
સાત સમુદ્રના નીર જે, તેહ પાણી તોળાય,	
દાતા કેરા ગુણ ધણા, બુદ્ધિવત્ જોનાય	૨૬૦
વનરપતિ હાર અદારમાં, ગણુતર પુણ્ય ગણાય,	
દાતા રત્ન અમૂલ્ય છે, જ્ઞેતા શાસ્ત્ર જથ્થાય	૨૬૧
આકાશતણુ તારા ગણે, ગણે અવનીનાં તણુ,	
એહ વચન કરપિ સુણે, નિશ્ચે પામે મર્ણુ	૨૬૨
ઠાઠી મેલો ને કાપજો, છો ગાળો કે માર,	
તમારે મન જે પત પડે, અમારે મન દાતાર	૨૬૩

મંથ બહાલો છે મયુરને, કામી બહાલી નાર;	
જળ વહાલું છે મચ્છને, જયક વહાલો દાતાર.	૨૬૪
પંડિત પરવા રાખે નહિ, વદે મુખ સાચા વેણ;	
દાતાના ગુણ દાખતું, કહું તે સાંભળ કેલું.	૨૬૫
દાતા ગુણ તે નર્મદા, દાતા ગુણ તે ગંગ;	
નમન કયે પાતિક દળે, આપે શિવ પદ સંગ.	૨૬૬

ચોપાઈ.

સર્વ થકી મોટો કિરતાર, તેથી બીજા તે દાતાર;	
દાતા બક્ત ને દાતા શર, દાતા નારાયણનું નર.	૨૬૭
દાતા પંડિત દાતા રામ, દાતા નિર્મળ મોટું નામ;	
દાતા જ્યાં જ્યાં પાગ જ ધરે, પવિત્ર તે પૃથ્વીને કરે.	૨૬૮
દાતા ગુણી જન સુદિર રામ, દાતા વૈકુંઠ પદ વિરામ;	
દાતા નિર્મળ રૂડો દેવ, દાતા સદ્ગુરુ કેરી સેવ.	૨૬૯
કોડ પ્રકાર જુઓ કહું કથી, દાતાથી કો મોટો નથી.	

દોહરા.

વામન થયા શ્રી વિષ્ણુજ, જે કા'વ કિરતાર;	
પરમેશ કીધા પોળિયા, દેહ કર્મી દાતાર.	૨૭૦
દાતા દિલ દરિયા સમો, કે'વાયો ઐક કર્ણ;	
સવાપહોર સુધી આપતો, સવાભાર સુવર્ણ.	૨૭૧
દાતા નર જ્યાં પ્રગ ધરે, અડસઠ તીરથ હોય;	
દાતા ગુણ દશ કોટિયા, કળી શેકે નહિ કોય.	૨૭૨
દાતાનાં દર્શન કરે, અડસઠ તીરથ સ્નાન;* દાતા દર્શનથી દિલ વિષે, ઇન્દ્રાદિક પરસન.	૨૭૩
અદિકું નામ ઇશ્વરતણું, જગત જપે છે જાપ;	
દાતા છે ઇશ્વર સમો, વેદ પુરાણે છાપ.	૨૭૪
શરો મુખ સંસારનું, તરે તારે દરિબક્ત;	
દાતાની આશા કરે, વ્યક્ત પુરુષ અવ્યક્ત.	૨૭૫
દાતા મોટો દેવથી, ઇશ્વર સમોવડ આંક;	
દાતા આગળ રાજ રિદ્ધ, રૂડી તે સૌ રાંક.	૨૭૬
કો કહે મોટી મેદની, કો કહે મોટો મેર;	
દાતા ગુરુ દરિયા થકી, સાચા જેના શેર.	૨૭૭
કરપિ હોય કોડાંપતિ, લોપે તેની લાખ;	
દાતા દુર્બળ દામણો, કિરત કરે કવિરાજ.	૨૭૮

* મત ૪. "દાતા દર્શન કારણે, દેવ જગતે જાય; દાતા જ્યાં દષ્ટિ કરે, અડસઠ તીર્થ સૌ નહાય"

દાતાથી મોઢું નહિ, દાતા હેઠો શર;	
દાતાથી ડાલો નહિ, પ્રતાપ જેનો પૂર.	૨૪૭
બહેતેર કળા શુદ્ધિ વધે, ચૌદ વિદ્યા ચિત્ત ચાંપ;	
દાતા શુશ્રુ જેમાં વસે, બહેતો જશ બંધાય.	૨૪૮
કળા વિકળા જણે નહિ, દિવથી હોય દાતાર;	
વિશંભરને બહોલો ધણો, ઈશ્વરનો અવતાર.	૨૪૯
સોમાં શરે કાઈક નર, લણે કાઈ દાતાર;	
પંડિત નહિ પદખી શકે, ઈશ્વર અંશ અવતાર.	૨૫૦
શરીર આપવું સોહેલું, દોહલો દેવો દામ;	
દાતા ધન ધૂળવત ગણે, તે નહિ ડામો ડામ.	૨૫૧
દામ બહોલો નવ દાનિને, શશને નહિ રીંશ;	
જશ વહોલો પશુજર નહિ, દુઃખ જણે જગદીશ.	૨૫૨
અવત જન્યક જશ વહે, સ્વર્ગ સમુ સુખ થાય;	
કરપિ હોય કોડાપતિ, આપ હાથે નવ આપ.	૨૫૩
અત્રિ ચોર હાકિમ લીએ, રહે કંઈ દાટ્યો દામ;	
કરપિ છોરાં કળકળે, ન મળે વપુ વિરામ.	૨૫૪
કોને ધન શત સહસ્રધા, કોય કરોડાં લાખ;	
નિરખી હરખે સૂમ નર, રહે છે અંતે રાખ.	૨૫૫
દાતાર વિખાણ્યો પંડિતે, રાગ મનનો રંક;	
રીસ ચઢી રહ્યા વિશે, અતિશે આડે અંક.	૨૫૬
કરપિ કીર્તિને શું કરે, સુણે ન બહેરો નાદ;	
ખીલોડી ખાખર તણી, લહે ન સાકર સ્વાદ.	૨૫૭
રાય કહે રૂપિ સુણો, દીસો જણુ સુગણુ;	
અધૂરાં તે પૂરાં કરો, વારું એ જ વખાણુ.	૨૫૮
પંડિત કહે સુણુ પુરપતિ, લાજ ન આણું લેશ;	
દાતાના શુશ્રુ નહિ ગણે, શારદ, નારદ, શેષ.	૨૫૯
સાત સમુદનાં નીર જે, તેહ પાણી તોળાય;	
દાતા કેરા શુશ્રુ ધણા, શુદ્ધિવત જોલાય.	૨૬૦
વનસ્પતિ ભાર અદારમા, ગણુતર પુષ્પ ગણાય;	
દાતા રત્ન અમૂલ્ય છે, જ્ઞેતાં શાસ્ત્ર જણાય.	૨૬૧
આકાશતણા તારા ગણે, ગણે અવનીનાં તર્ણ;	
એહ વચન કરપિ સુણે, નિથે પામે મર્ણ.	૨૬૨
કાઢી ગેલો ને કોપજો, છો ગાળો કે માર;	
તમારે મન જે પત પડે, અમારે મન દાતાર.	૨૬૩

મંથ વહાલો છે મયુરને, કામી વહાલી નાર;
જળ વહાલું છે મન્દ્રને, જયક વહાલો દાતાર. ૨૬૪
પંડિત પરવા રાખે નહિ, વદે મુખ સાચાં વેણુ;
દાતાના ગુણુ દાખવું, કહું તે સાંભળ કે'ણુ. ૨૬૫
દાતા ગુણુ તે નર્મદા, દાતા ગુણુ તે ગંગ;
નમન કર્યે પાતિક ટળે, આપે શિવ પદ સંગ. ૨૬૬

ચોપાઈ.

સર્વ થકી મોટા કિરતાર, તેથી બીજા તે દાતાર;
દાતા ભક્ત ને દાતા શર, દાતા નારાયણનું નૂર. ૨૬૭
દાતા પંડિત દાતા રામ, દાતા નિર્મળ મોટું નામ;
દાતા જ્યાં જ્યાં પાગ જ ધરે, પવિત્ર તે પૃથ્વીને કરે. ૨૬૮
દાતા ગુણી જન સુદિર શામ, દાતા વૈકુંઠ પદ વિરામ;
દાતા નિર્મળ રૂડો દેવ, દાતા સદ્ગુરુ કેરી સેવ. ૨૬૯
કોડ પ્રકાર જુઓ કહું કથી, દાતાથી કો મોટો નથી.

દોહરા.

વામન થયા શ્રી વિષ્ણુજી, જે કા'વે કિરતાર;
પરમેશ કીધા પોળિયા, દેહ કર્મી દાતાર. ૨૭૦
દાતા દિલ દરિયા સમો, કે'વાયો એક કર્ણુ;
સવાપહોર સુધી આપતો, સવાભાર સુવર્ણુ. ૨૭૧
દાતા નરે જ્યાં પગ ધરે, અડસઠ તીરથ હોય;
દાતા ગુણુ દશ કોટિધા, કળી શકે નહિ કોય. ૨૭૨
દાતાનાં દર્શન કરે, અડસઠ તીરથ સ્નાન;*
દાતા દર્શનથી દિલ વિષે, ધન્દાદિક પરસન. ૨૭૩
અદિકું નામ ધર્મરતાણું, જગત જપે છે જાપ;
દાતા છે ધર્મર સમો, વેદ પુરાણે છાપ. ૨૭૪
શરો મુખ સસારનું, તરે તારે દરિભક્ત;
દાતાની આશા કરે, બક્ત પુરુષ અબ્યક્ત. ૨૭૫
દાતા મોટો દેવથી, ધર્મર સમોવડ આંક;
દાતા આગળ રાજ રિદ્ધ, રૂડી તે સૌ રાંક. ૨૭૬
કો કહે મોટી મેદની, કો કહે મોટો મેર;
દાતા ગુરુ દરિયા થકી, સાચા જેના શેર. ૨૭૭
કરપિ હોય કોડાપતિ, લોપે તેની લાજ;
દાતા દુર્બળ દામણો, કિરત કરે કવિરાજ. ૨૭૮

* મત ૪. "દાતા દર્શન કારણે, દેવ જનાએ જાય, દાતા જ્યાં દર્શ કરે, અડસઠ તીરથ સૌ નહાય"

દાતાથી મોટું નહિ, દાતા હેઠા શરૂ;	
દાતાથી ડાલો નહિ, પ્રતાપ જેનો પૂર.	૨૪૭
બહોતેર કળા બુદ્ધિ વધે, ઔદ વિદ્યા ચિત્ત આપ,	
દાતા ગુણ જેમાં વસ્યો, બહોળો જય બધાય	૨૪૮
કળા વિકળા જાણે નહિ, દિવથી દોષ દાતાર;	
વિશંભરને બહોળો ધણો, ધર્મરત્ન અવતાર.	૨૪૯
સોમી શરો કાર્ધક નર, લક્ષે કાર્ધ દાતાર,	
પંડિત નહિ પરખી શકે, ધર્મર અસ અવતાર.	૨૫૦
શરીર આપતું મોહેલું, દોહેલો દેવો દામ,	
દાતા ધન ધૂળવત ગણે, તે નહિ ઠામો ઠામ	૨૫૧
દામ બહોળો નવ દાનિને, શરૂને નહિ શીશ;	
જય વહાલો પશુજર નહિ, દુષ્ણ જાણે જમદીશ.	૨૫૨
જીવત જન્યક જય વદે, સ્વર્ગ સમુ સુખ થાય;	
કરપિ દોષ કોડાપતિ, આપ હાથે નવ ખાય.	૨૫૩
અમિ ચોર હાકેમ લીએ, રહે કર્મ દાદયો દામ,	
કરપિ છોરા કળકળે, ન મળે વપુ વિરામ	૨૫૪
કોને ધન શત સહસ્રધા, કોય કરોડા લાખ,	
નિરખી દરખે સુમ નર, રહે છે અંતે રાખ.	૨૫૫
દાતાર વિખાણ્યો પડિતે, રાખ મનનો રક,	
રીસ ચઢી રુદિયા વિશે, અતિશે આડે અંક,	૨૫૬
કરપિ કીર્તિને શુ કરે, સુણે ન બહેરો નાદ,	
ખીલોડી ખાખર તણી, લહે ન સાકર સ્વાદ	૨૫૭
રાય કહે ઋષિ સુણો, દીસો જાણુ સુગ્મજ;	
અધૂરા તે પૂરા કરો, વારુ એ જ વખાણુ	૨૫૮
પડિત કહે સુણુ પુરપતિ, લાજ ન આણુ લેશ,	
દાતાના ગુણ નહિ ગણે, શારદ, નારદ, શેષ.	૨૫૯
સાત સમુદ્રનાં નીર જે, તેહ પાણી તોળાય,	
દાતા કરા ગુણુ ધણા, બુદ્ધિવત્ જોવાય.	૨૬૦
વનસ્પતિ બાર અદારમાં, ગણુતર પુષ્પ ગણાય,	
દાતા રત્ન અમૂલ્ય છે, જોતા શાસ્ત્ર જણાય.	૨૬૧
આકાશતણા તારા ગણે, ગણે અવનીના તણુ,	
એહ વચન કરપિ સુણે, નિશ્ચે પામે મર્ણુ	૨૬૨
હાઠી મેલો ને કોપજો, છો ગાળો કે માર,	
તમારે મન જે પત પડે, અમારે મન દાતાર	૨૬૩

મંથ વહાલો છે મધુરને, કામી વહાલી નાર;	
જળ વહાલું છે મચ્છને, જાનક વહાલો દાતાર.	૨૬૪
પંડિત પરવા રાખે નહિ, વદે સુખ સાચાં વેણુ;	
દાતાના ગુણ દાખવું, કહું તે સાંભળ કેળુ.	૨૬૫
દાતા ગુણ તે નર્મદા, દાતા ગુણ તે ગંગ;	
નમન કયે પાતિક ટળે, આપે શિવ પદ સંગ.	૨૬૬

ચોપાઈ.

સર્વ થકી મોટો કિરતાર, તેથી બીજો તે દાતાર,	
દાતા ભક્ત ને દાતા શર, દાતા નારાયણનું નૂર.	૨૬૭
દાતા પડિત દાતા રામ, દાતા નિર્મળ મોટું નામ;	
દાતા જ્યાં જ્યાં પાગ જ ધરે, પવિત્ર તે પૃથ્વીને કરે.	૨૬૮
દાતા ગુણી જન સુંદર સામ, દાતા વૈકુંઠ પદ વિરામ;	
દાતા નિર્મળ રૂડો દેવ, દાતા સદ્ગુરુ કેરી સેવ.	૨૬૯
કોડ પ્રકાર જુઓ કહું કથી, દાતાથી કો મોટો નથી.	

કોહર.

વામન થયા શ્રી વિષ્ણુજી, જે કાંવે કિરતાર;	
પરમેશ કૃપા પોળિયા, દેહ કર્મો દાતાર.	૨૭૦
દાતા દિલ દરિયા સમો, કેવાયો એક કર્ણ;	
સત્પણેર સુધી આપતો, સવાભાર સુવર્ણ.	૨૭૧
દાતા નર જ્યાં પગ ધરે, અડસઠ તીરથ હોય;	
દાતા ગુણ દશ કોટિયા, કળી શકે નહિ કોય.	૨૭૨
દાતાનાં દર્શન કરે, અડસઠ તીરથ સ્નાન;*	
દાતા દર્શનથી દિલ વિષે, ઇન્દ્રાદિક પરસન.	૨૭૩
અદિકું નામ ઇશ્વરતાણું, જગત જાપે છે જાપ;	
દાતા છે ઇશ્વર સમો, વેદ પુરાણે છાપ.	૨૭૪
શરો સુખ સસારનું, તરે તારે હરિભક્ત;	
દાતાની આશા કરે, બ્યક્ત પુરુષ અબ્યક્ત.	૨૭૫
દાતા મોટો દેવથી, ઇશ્વર સમીપડ આંક;	
દાતા આગળ રાજ રિદ્ધ, રૂડી તે સૌ રાંક.	૨૭૬
કો કહે મોટી મેદની, કો કહે મોટો મેર;	
દાતા ગુરુ દરિયા થકી, સાચા જેના શેર.	૨૭૭
કરપિ હોય કોડાંપતિ, લોપે તેની લાજ;	
દાતા દુર્બળ દામણો, કિરત કરે કવિરાજ.	૨૭૮

* પ્રત ૪. “દાતા દર્શન કરાણે, દેવ જગતો જાય, દાતા જ્યાં દર્શિ કરે, અડસઠ તીર્થ સૌ નહાય”

કરપિ આજૂપણુ કનકનાં, કર શોભાવા કાજ;	
દાતા મુદિ અનથી, 'લધુ કરપિને લાજ.	૨૭૯
પાપ કરીને ધન રજે, ધન પર વાળે ધૂજ;	
તે ચેતાને મુખ પડે, પામે સંકટ યજ.	૨૮૦
ખાય નહિ નહિ વાપરે, સંતોષે નવ સાથ;	
મારું મારું કરતો મરે, અંતે ખાલી હાથ.	૨૮૧
દાટયું તે રહે દીસતું, ના'વે અર્લક હાથ;	
આખું તો એજે જશે, પુણ્ય પાપ જે સાથ.	૨૮૨
કો કહે મોટો કૂર્મ છે, કો કહે મોટો શેપ;	
દાતાના ગુણુ આગળે, લહો ન મોટું લેશ.	૨૮૩
જીવ અપાય છે જોખમાં, જર તો નહિ અપાય;	
જર વહાલો જેને નહિ, તે દાતા કહેવાય.	૨૮૪
દાતા શો રાજ નહિ, દાતા શો નહિ ધન;	
દાતા ગુણુ હોય દેહમાં, રીઝે માગણુ મન.	૨૮૫
સહસ સામદ છે શિવતણા, કળિ શકે નહિ કોપ;	
કુબેર કુબેર સૌંદા કહે, દાતા ગુણુ ન્યાં નેય.	૨૮૬
જીવ આપવો સહેલ છે, જર આપે.જ જણાય;	
વિત આપે વખણાય છે, દાતા ગુણુ ગણાય.	૨૮૭
ક્ષિતિ બાધી ખોળી જીવો, દાતા હોય ન હોય;	
કવિ સર્વે શ્રવણે સુષો, કર્યું સમો નહિ કોય.	૨૮૮
કોટિક વૃક્ષ છે કાષ્ટમય, અદન વૃક્ષ કોઈ ઠામ;	
જાય સુગંધી જગતમાં, તદ્વત વેદ વિરામ.	૨૮૯
સિંહ તો શ્રવણે સાંભળ્યો, વન વન શિયાળ સ્વાન;	
દાતા નરને ખોળીએ, દાતા સહિત સન્માન.	૨૯૦
સિંહ સાથે બાથો ભરે, સમુદ્ર તરીને જાય;	
દાન દેતાં કચવાય નહિ, એ નર સૌમાં પૂજાય.	૨૯૧
દાતાને ધન બહાલું નહિ, વહાલું કરવું પુણ્ય;	
તે દાતા જેને મળે, તેને શાની નુન્ય.	૨૯૨
મારું તારું નવ મળે, ગુણુ અવગુણુ ન ગાય;	
આપતાં ન કરે ઓરતો, ધર્મવાતમાં ધાય.	૨૯૩
કૃષ્ણાર્પણુ, કેડે કરે, પૂરે જયકર્તા કોડ;	
તે આગળ શ્રી કૃષ્ણજી, સદા રહે કર્મોડ.	૨૯૪
શિવ નિમિત્ત શિવાર્પણુ, કરે દાન નિશદિશ;	
તે આગળ ઓળગ કરે, આઘ ઉમાપતિ ઈશ.	૨૯૫

આપ સ્વાચ્ચથી આપતાં, હૃદય ન પામે રીઝ,	
એ શી રીતે ઉગશે, બહુ રોકેલું બીજ.	૨૯૬
પરમારથ સરસવ સમુ, તે વડ જક્ષવત્ થાય;	
દાતા તે પરમારથી, ધર્મની વારે ધાપ.	૨૯૭
વસુ ખરચો વિહવા વિશે, રૂડો રાચો રંગ,	
ધર્મરને અર્પણુ થશે, બ્રાહ્મણુ મોજન જન્મ.	૨૯૮
બ્રહ્માર્પણુ દાતા કરે, ધારીને મન ધર્મ,	
વારુ તેહ વિવાહમા, કાઈ ન બેસે કર્મ.	૨૯૯
સક્ષ્મી જોડી સક્ષધા, હળાર કોડા લાખ,	
દાતા ગુણુ દાખ્યો નહિ, રિદ્ધ રબ્યો તે રાખ.	૩૦૦
પડિત પુરાણુ સધર્મા લણ્યો, સકળ શાસ્ત્ર સજોગ,	
દાતા ગુણુ દાખ્યો નહિ, પૂર્વ જન્મના ભોગ.	૩૦૧
દાતાના દાને કરી, ભોમ્ય ધરે છે ભાર;	
દાતા આગળ કરગરે, કોડવસા કિરતાર.	૩૦૨
એવો કો દાતા હરો, ભાં આડથુ હાથ,	
એ રીતે બે વિગ્ર કહે, સાબળે નરનો નાથ.	૩૦૩

ચોપાઈ.

દાતાનાં કો કરે વખાણુ, બહુ કરપિને વાગે બાણુ,	
કરપિ તે કળ ખાઈને પડે, સદા સુંમને તાલીઓ અઢે	૩૦૪
ચલ્યો રાચને કુડો કોષ, બ્રાહ્મણુને દે છે પ્રતિબોધ,	
આઘ વૈર કાપરને ચર, આઘ વૈર નપુસક વૂર	૩૦૫
આઘ વૈર જોગિ ને જતિ, આઘ વૈર ગુણુકાને સતી,	
આઘ વૈર પડિતને મૂઢ, આઘ વૈર પામર ને ખોઢ	૩૦૬
આઘ વૈર કરપિ દાતાર, આઘ વૈર છે કાષ્ટ સુતાર,	
ભૂપતિ કહે સાબળરે બ્રહ્મ, કહું તમ આગળ ધારી ધર્મ	૩૦૭
ચોડું બણુ જો ભાગો તમો, આપી આસીકળ ચાઉં અમો,	
ધણો તમારે જોધએ ગરથ, આપવા નહિ હું તો સમરથ	૩૦૮
સાચે કહ્યું કરો માહરુ, તો તો કાજ થશે તાહરુ;	
દેવમિત્ર સુમેધા નાર, ઠરાવ કરી જાઓ તે ઠાર	૩૦૯
મદોષ ઉપર તેને છે પ્રીત, દાતાગુણુ રાજસની રીત,	
તમો વખાણ્યાં તેવાં તેહ, દેવાંશી દાતાનો દેહ	૩૧૦
જગર્મા નહિ કો તેની જોડ, તેહ તમારા પૂરે કોડ,	
શુભ દાતા છે સદ્ગુણે પ્રણે, મન માન્યુ તમને તો મળે.	૩૧૧

સન્નેડાં પૂજે છે તે સિદ્ધ, રાણી આપે રૂડી રિદ્ધ;
 નર નારીનાં પૂજન કરે, ધન ઝાણું સુખ આગળ ધરે. ૩૧૨
 પ્રદોષ વેળા ત્યાં તો જાઓ, સુણવંતી દેરા સુણ માઓ.
 આશીર્વાદ દેવા નહિ પડે, જાતાવેત સાંધી ધન જડે; ૩૧૩
 સકળ વાત તેને સુજશે, ગ્રીત કરી તમને પૂજશે;
 એકે દિવસ ખોટી નહિ ચાઓ, મહાલક્ષ્મી લઈ મંદિર જાઓ. ૩૧૪
 ગર્થ આપે તે તો મહાજીને, પછી જન્મે પંડિત પરજીને;
 વિદેશ વેગળે તો નવ જવું, એકે દિવસ ન ખોટી થવું. ૩૧૫
 તમે બાંધી ધન આવો તર્ત, માંખણું કરવું છે ધૂત;
 ચાર જોજન હાથી છે ગામ, જાઓ જરૂર તમે તે કામ. ૩૧૬
 કોડ વાર કહીએ શું કથી, એ વાતમાં દેરજ કથી;
 પંડિત જાણી કરે પૂજન, કોડ ધન અર્પિ મનાવે મન. ૩૧૭

દોહરા.

પંડિત કે' સુણ પુરપતિ, વિપરીત વદોછો વ્યર્થ;
 તેની પાસ ગયા થકી, સરે ન સુધા અર્થ. ૩૧૮
 સન્નેડાં પૂજે છે સતી, જે નર નારી હોય;
 એક બદામ આપે નહિ, કુંવારા નરને કોય. ૩૧૯
 કુંવારા નરનું કામશું, સન્નેડાં સુખે જાય;
 કરે શું એકલા પુરુષને, માન લંગ તે યાય. ૩૨૦
 કામની ક્યાંથી કાઢીએ, સન્નેડા કયમ સોઢાય;
 એક નારી કે એક નર, જાયકે કોઈ ન જાય. ૩૨૧
 દે ધન દાખે દંપતી, ઉમા માહેશ્વર તેહ;
 બીજાશું જાલે નહિ, નરનાર સન્નેડાં નેહ. ૩૨૨
 હજવા પડીએ તરણી, જેવું પીંપળ પાન;
 કન્યા ક્યાંથી કાઢીએ, શાનું દાન સન્માન. ૩૨૩
 રાજ કહે રહો સાંસતા, કરો કહું એક કામ;
 કપટે ચાઓ એક કામનિ, જાઓ જરૂર તે કામ. ૩૨૪
 પરીક્ષા કાઈ ગ્રીછે નહિ, હેત ધણેરું હોય;
 લક્ષ્મી બાંધી લાપરો, કળી સકે નહિ કોય. ૩૨૫
 બાકી ઉપાય બીજે નથી, ધણે ધંછો જો ગર્થ;
 જાઓથી જર નહિ જડે, સરે ન એકે અર્થ. ૩૨૬
 અર્થો દોષ ગણે નહિ, બ્યભિચારી ન ગણે વાંક;
 લોભી પાપ ગણે નહિ, તણે આડો આંક. ૩૨૭

રાજને તો મન હસું, બન્યો નર એક નાર,	
કુડકપટ અદિક્ત કર્યું, એકતિ એ વાર	૩૨૮
રૂપાળા એ રૂપી ધણા, જોબનવતા વેશ,	
વરણાગી તે વેણિયા, શિરપર મોટા કેશ	૩૨૯
નમુદિયા ને નિર્મળા, વિધેના છે નાક,	
મીઠું ભાષણ મુખ વિશે, વદન સુહાવે વાક,	૩૩૦
કિશોર મૂર્તિ કારમી, બોળો આઘણુ ભૂપ	
રાજ બોન રહે ધર્યો, રૂપિ પલિ લીધુ રૂપ	૩૩૧
સોમવાનને સ્ત્રી કર્યો, સોહાબ્યા શયુગાર,	
શેષકુલ શિર રાખડી, ઉર એકાવળ હાર,	૩૩૨
વરણાગી વેણી સજી, નાકે નિર્મળ નય,	
અગે આખ કાળજ કર્યો, માનનિને મનમથ	૩૩૩
ધુધરી ધમકે ગોફરો, અવણુ અખકે જલ,	
કુમદુમ ચોખા ચોડિયા, તિલક બવેરુ ભાત	૩૩૪
તર સંધો શિરપર તપે, ચારુ વદન વરવેણ,	
અબોડો છે અવનવો, શેષનાગની ફેણ	૩૩૫
પથોધર પદ્મ ભારે ભર્યા, ઉર પુષ્પનો હાર,	
કથ કામનિ સરીખડો, ઉર્વશી સમ આકાર	૩૩૬
સિંહલકી મૃગનોચની, લક્ષણ વીસ ને બાર,	
પટકુળ પહેર્યા પચરંગા, સભ્યા સોળ શૃંગાર	૩૩૭
મદ ભરી મૃગ લોચની, તાતા મુખ તળોળ,	
કર કંકણને ચૂડલો, સભ્યા એ રીત સોળ	૩૩૮
હસ સરીખી હિંકળા, અળતે રંગ્યા પાપ,	
છયા અશુડી આરસી, કંદર્પ સરખી કાપ	૩૩૯
નિમેષ જોતાનર ખળભળે, બોહો વિધ છૂટે બાણ	
માતુર નરના ચિત્ત હરે, પરવશ થાએ પ્રાણ	૩૪૦
તાપચાંતા તપ ચૂકવે, જોગી ચૂકે જોગ,	
અરૂપ ભુદિ શો આશરો, ભામનિમા બહુ બોગ	૩૪૧
કામની ને વળી કારમી, રૂપિને રૂડું રૂપ,	
વિદ્યા ધણી વિવેક વર, અદિક્ત અકત્ય અનૂપ	૩૪૨
વાદળ મહિ જમ વિજળી, શોભે દીપક રાત,	
અળકે ધુધટ માહે મુખ, ભુવર્તિ ફેરી જાત	૩૪૩
નિશા શોભે જોમ શરદની, શોભે ઉતરાયણ સર,	
શોભે હરિ કુદન વિશે, નારી તદવત નર	૩૪૪

સુંદરી સદન શોભા તણું, ખરી અમૃત રસ ખાણું;	
મદન રૂપ દોષ મોહના, જશવંતિ જીવંતિ જાણું.	૩૪૫
દારમા સ્તનપર કૃત્યુકી, ચરણા ચોળી ચીર;	
દંતખીજ દાડમ દળી, નારીમાં બહુ નીર.	૩૪૬
કપટ કરાચું રાખજી, બ્રહ્મનો ખોવા બાર;	
પોતાની રાણી તણા, સોખા સી શણગાર.	૩૪૭
નિમેષ નૂન્ય રાખી નહિ, કરી કારમી કામ;	
મહા શિક્ષાથી મોકલ્યાં, એક સ્થામા એક સ્વામ.	૩૪૮
બ્રાહ્મણ બે બોળ્યા ગયા, બોહો શુણ્વંતા બાર;	
આશીષ દેઈ ઉભા રહ્યાં, એક નર ખીજી નાર.	૩૪૯
ધન્ય માત ને તાત તુંજ, ધન્ય ઉપાસન અંશ,	
ધન્ય પૂજન પ્રદોષનું, વિમળ કથો તં વંશ.	૩૫૦
સૌભાગ્ય શિવ શક્તિતણું, લક્ષ્મી કેરી લહેર;	
પ્રતાપ શ્રી પાર્વતી સમે, માત અંબાનિ મેર.	૩૫૧
સહ્ય દહો દુરિશ્વંનું, વાસવ વૈભવ વેદ;	
વિશ્વમીથી આયુષ વધો, લેશ ન પામો ખેદ.	૩૫૨
તપો તેજ તરણીતણું, ઈંદુવત અમૃત;	
પૂજો નિત્ય પરબ્રહ્મને, વાર આચરો મત.	૩૫૩
સતીપણું સીતા સમુ, રાધા સરખું રૂપ;	
સપૂત સ્વામ સરીખડો, ભોગવો સ્વામી જૂપ.	૩૫૪
આશીર્વાદ એ સાંભળ્યો, દંડવત કયાં દશવીસ;	
મદક્ષિણા પંદર કરી, સતીએ નાચું શીશ.	૩૫૫
બ્રહ્મસદનથી ઉતર્યા, એ તો બ્રહ્મા જૂપ;	
વિષ્ણુ આબ્યા વૈકુંઠથી, લઈ રૂપિનું રૂપ.	૩૫૬
ગોરીએ તાણ્યો ધુંધટો, આપ રૂપ ઉઘોત;	
ઉપમા જાણે અભર્મા, ઝગમગ શશિવર જ્યોત.	૩૫૭
પ્રદોષતણા પૂજન સમે, દીધો આશીર્વાદ;	
દીકાં દેવ સરીખડાં, અતિ પામ્યા ઉત્સાદ.	૩૫૮
મસજ યઈ ધણું પ્રેમદા, રૂપિનું નિરખી રૂપ;	
આ તો કોઈક અવનવા, બ્રાહ્મણ રૂપે જૂપ.	૩૫૯
પિતાંબર પટ પ્રાંગરણ, કંક હિમનો દાર;	
બાંહ બાળુબંધ બેરખા, શોભિત શુભ શણગાર.	૩૬૦
અમૃતથી મીઠાં મહત, વેદ વચન નિરવાણ;	
કંઠસ્વર તો કોકિલા, જશવંતો તર જાણ.	૩૬૧

ધંદ્રાણીવત અંગના, મુનિ આપે તો ધન્ધ;	
રવિ રંનાદે એ રુષિ, અથવા રોહિણી ચંદ્ર.	૩૬૨
રુષિ કૃષ્ણ સ્ત્રી સધિકા, ક્ષે બ્રહ્માણી બ્રહ્મ;	
કે ધર્મર ઉમા સહિત, ધરી ભેતાં ધર્મ.	૩૬૩
કે અગ્નિને અનુસુયા, કે સીતા શ્રી રામ,	
રુષિ રૂપ ધરી આવીયા, કરવા મારુ કામ.	૩૬૪
મદોષ સન્નેડાં પૂજતી, પ્રગટ્યુ પૂરણુ પુણ્ય;	
સાક્ષાત્કાર એ શિવ શિવા, નિમેષ માત્ર નહિ નુન્ય.	૩૬૫
કનક રત્ન જવેરનાં, આભૂષણુ અનૂપ;	
નોહે રક એ રાજવી, નોહે ભિક્ષુક એ ભૂપ.	૩૬૬
નોહે માનવ એ દેવતા, આપ ઉમાપતિ ધંધ,	
પાણુ ભેડી બે પ્રણુઆં, પાગ નમાવ્યું શીશ.	૩૬૭
કલ્યાણુ કરવાને આપણુ, રૂડો રાખવા રંગ,	
પાર્વતી ધંધ પધારીયાં, આળમુને ઘેર ગંગ.	૩૬૮
અવતાર સફળ છે આપણો, સફળ આપણુ વરત;	
સફળ પુણ્ય મદોષનું, તે વેળા જાણ્યું તરત.	૩૬૯
મયમ પુષ્પ વધાવિયા, વધાવ્યાં રૂડા રતન,	
પધરાવ્યા પૂજન વિશે, ઝાઝાં આણી જતન.	૩૭૦
દીપક ધૂતનાં દશ દિશા, બોહો વિધ બે'ક બરાસ,	
કર્દમ કસ્તુરીતણાં, કારમુ કિંધ કૈવાસ.	૩૭૧
અર્ધ પાદ પૂજા અધિક, પ્રેમળ પુષ્પો પાસ;	
દેસર કૃષ્ણાગરુ અરગળા, વિવિધ પ્રકાર વિલાસ	૩૭૨
અર્ણામૃત મરતક ધર્મો, મયમ પૂજ્યા પાપ;	
અદિકી કર્પૂરે આરતી, ધર્મો છત્ર શિર છાપ.	૩૭૩
રત્ન જડિત આસન પરે, પધરાવ્યાં નરનાર;	
કોડ દીવાળી દેહ સફળ, કહે મુખ વારંવાર.	૩૭૪
પાગ પખાવ્યા પુરપતિ, નારીએ સિન્ધુ નિર;	
ધણીને આપ્યા ધોતીઆં, ચિતનીને આપ્યા ચિર.	૩૭૫
પુરુષને આપી પામરી, ઘરણીને આપ્યા ધાટ;	
પ્રત્યક્ષ પ્રભુ પરમેશ્વરી, મટયા મન જિયાટ.	૩૭૬
વિપ્રને આપ્યાં વેળીઆ, કેકણુ મહેરાવ્યાં કામ;	
કનક આસન અર્પણુ કર્યાં, ઠરાવ કરી તે ઠામ.	૩૭૭
ઉપવિત ભેટા વિપ્રને, હેતે સ્ત્રીને હાર,	
કાને કુળ વિપ્રને, જીવતિ ઝાલર સાર.	૩૭૮

રાખને ચંચુ રૂપનો, ઝારી નારીને દીધ;	
ધર્મ શાસ્ત્રની રીતથી, પૂજા બહુ વિધ કીધ	૩૭૯
દક્ષણ સ્થાપન દેવનું, વામગિ તરુણી તંત્ર;	
પામે પંડિત બીજા ધણા, ભણે વેદના મંત્ર.	૩૮૦
વેદ શાસ્ત્ર વિધિએ કરી, અક્ષત કરમાં લીધ,	
આઘ આવાહન ઇશનું, દાડ ધણેથી કીધ	૩૮૧
ઈશ્વરથી પ્રાણણ અદિક, વાણી બોલે વેદ;	
વિપ્ર અને વિપ્લુ વિશે, ભૂપ ગણે નહિ ભેદ.	૩૮૨
બીજવાર અક્ષત ગ્રથા, મુખથી બણીએ મંત્ર;	
આવાહન ઉમાતણું, તરુણી કીધા તંત્ર	૩૮૩
પ્રણામ કરીને પ્રેમદા, અક્ષત મૂક્યા શીશ;	
જગત જનેતા તે તમે, આઘ પુરુષ એ ઇશ.	૩૮૪
શક્તિ પૂજન સ્ત્રીએ કર્યું, નરપતિ પૂજ્યો ના'વ;	
પક્ષ પ્રદાપ પૂજન વિધિ, લીધા રૂડા લા'વ.	૩૮૫
જગત ઇશ્વર તે તો તમે, આ જગત જનેતા માત;	
તું ઇશ્વર એ અંમિકા, સ્તુતિ કીધી તે સાથ.	૩૮૬
વિચાર કર્યો વિશભરે, આપ યશી ઉમાય;	
વચન જશે વનિતાતણું, તો પૃથ્વી પ્રયે થાય.	૩૮૭
આપણને દાણ આરાધશે, જૂઠા પડશે જોષ;	
વિધ પડે જો મતમાં, પૂજે દાણ પ્રદાપ.	૩૮૮
ભાળી છે એ ભામનિ, ભોળો છે ભરતાર;	
ઉમા ઇશ એ તો ખરાં, નિશ્ચે પદ નિર્ધાર.	૩૮૯
જાણ પડે જૂઠાં થશે, પ્રમદા તજશે પ્રાણ;	
તે તો આંપણ આપણે, હાસ્થ વિશે છે હાણ	૩૯૦
કપટ કર્યું છે કુડલે,* લક્ષ્મી જાણશે લોક;	
હસારત કરશે હરખશે, સતીને થાશે શોક.	૩૯૧
ધન કાળે ધર્મ વગોવિયો, વિપ્ર તણો એ વાંક;	
નરપતિએ નરતું કર્યું, એ તો આડે આંક	૩૯૨
જેહ કરે તે ભોગવે, વિશભર વહેવાર;	
વચન જાય વનિતાતણું, તો થાએ હાહાકાર.	૩૯૩
ભુવતિ એ જૂઠી પડે, વચન ટૂથા વિવેક,	
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળપુર, એક ધડીમાં એક.	૩૯૪

એ ખાંપણ નહિ એહને, એ ખાંપણ તો આપ,	
પુરુષ તણી થઈ પ્રેમદા, પૂજન તણો પ્રતાપ	૪૯૫
સતી વચન સાચુ થયું, પ્રભુએ રાખ્યુ પલ,	
સાગી થઈ એ મુંદરી, શિવજી રાખ્યુ સલ.	૪૯૬
લક્ષ્મીવત લાયક થઈ, ઉમાતણો અવતાર,	
પુણ્યવત ન્યમ પાર્વતી, લિંગ યોનિ આકાર	૪૯૭
પ્રતિમા લોક પૂજે ભણે, આણી મન ઉત્સાહ,	
ખારો ખાટો કે મીઠો, તે કહેશે નહિ સ્વાદ	૪૯૮
પ્રકાશ અધાર નહિ કહે, ન કહે સુખ કે દુખ,	
ટાઢ તડકો કાંઈ નહિ કહે, નહિ કહે લાગિ ભૂખ	૪૯૯
ઉઠાડશે તો ઉઠશે, બેસારે બેસી રહે,	
સુખે જો સુવારશે, તો પણ કાંઈ ન કેહ	૪૦૦
અનુકૂળ વિષુ પૂજે પ્રતિ, પૂજે દિવ્ય પ્રત્યક્ષ,	
ભાવ ભક્તિએ ભેટશે, શકરદેવ સમક્ષ.	૪૦૧
જેનું મન જે ઉપર, તે ત્યમ રાચે રીત,	
મન છુડાડે મન તરે, મને હાર ને શ્રુત	૪૦૨
અણમાત્ર મુશ્વર વિના, ઠાનો નહિ કે ઠામ,	
ભાવ ભક્તિમાં મન ભણે, તો તો ચાએ કામ	૪૦૩
પૂજનિક પ્રભુની પ્રતિમા, ભાવિકના પ્રભુ ભક્ત,	
વિવેકી વદે વિમને, વારુ તે તો વ્યક્ત	૪૦૪
નિદે તે નરકે જશે, વદે વેભવવત,	
એવો સઉ દિવ્ય રાખને, કા સાધુ કા સત	૪૦૫
બોલાવ્યો બોલે સહી, ખવરાવ્યુ જે ખાય,	
સ્વાદ વિખાણે સર્વનો, પુનવત વિમ પૂજાય	૪૦૬
બાકી પૂજન બાપડાં, બાલણુ તે બૂદેવ,	
પૂજે પ્રત્યક્ષ દેવને, કરો શાસ્ત્રવત સેવ	૪૦૭
કરે સુખનાં મટકનાં, ધણી આરતી ગાય,	
અનકુટ ભરે છે અજનો, વિમ વિષુ એજે નય	૪૦૮
મન તરંગ મહિમા થઈ, પૂજા પૂરણ હોય,	
બુધ પૂજે છે બોલતો, કળી ચોકે નહિ કોય.	૪૦૯
કરજેડી કહે કામનિ, સન્નેડે શિવ સત્ય,	
વિશ્વમાહે બાપી રહ્યાં, જમદગ્ને જયો જગત	૪૧૦
પચામૃત સુખ આગળે, પ્રીતે આપ્યાં પાન,	
રત્ન અમૂલક આપિયાં, ઉપર દક્ષણા દાન.	૪૧૧

પાંચ સદસ પોઠી ભપાં, પૂરણ હેમ શુભ પેર;	
પંડિત પધારે પ્રીતથી, ગર્થ લઈને ઘેર.	૪૧૨
નીચ જનો તો નિંદશે, વનિતાનાં મુણી વખાણ;	
મુમને ચીંતજ્વર ચઢે, પાપી છડે પ્રાણ.	૪૧૩
ઠરપિ દળ ખાઈને પડે, અતિ દુઃખ લેહ અપાર;	
હરિજન મુણતાં દરખશે, રીઝે દિલ દાતાર.	૪૧૪
દાતાને મન સહેલ છે, મુમને મન જો મેર;	
ઠરપિને મન કોડ મણ, પુણ્યવંત ગણે પાશર.	૪૧૫
એંથી કાઢી રત્નના, પોઠી પાંચ હજાર;	
આપતાં ન કર્યો ઓરતો, કાણું ન લાગી વાર.	૪૧૬
સેવક એ તો શિવ તણા, માનવી નર ને નાર;	
સંખ્યા શિવ મહિમા તણી, અપરંપાર અપાર.	૪૧૭
એવા સેવક કાટીધા, અપરંપાર અપાર;	
આપણુદારો એક છે, રાંકરહેવ દાતાર.	૪૧૮
જ્ઞાના વિષ્ણુ રૂઢ રવ, વાસવ તણો વિવેક;	
સમૃદ્ધિ સૌને આપવા, અદિક દાતા શિવ એક.	૪૧૯
પંડિત ધન લઈ પરવરે, શોભા સ્થળી સાથ;	
ત્રેમદા જે પોતે કરી, વાત રહી નહિ હાથ.	૪૨૦
જશવંત વિમ નથિ જાણુતો, નરની ચર્ષ છે નાર;	
જાણે છે જગજીવો, હગી જમ્મએ ધર કાર.	૪૨૧
ભૂપે સૌને ભોળખા, કપટ કરીને કુડ;	
ગર્થવંત ઘેલા કર્યાં, પંડિત કળાપેા પ્રોઢ.	૪૨૨
છેતરી એને છળ કરી, ઉની ના'વી આંચ;	
પ્રીતે ઘેર જઈ પરજુશું, પદ્મની નારી સાંચ.	૪૨૩

ચોપાઈ.

પ્રદોષ પૂજન કીધું પ્રીત, રાજવૈભવની જેવી રીત;	
રામ રાણી મંદિરમાં ગયાં, પંડિત ત્રેમદા પંથે વહાં.	૪૨૪
જર લાઈને આસ્થાં જેટલે, કૌતિક વાત કહી તેટલે;	
પ્રદોષ પૂજનનું પ્રતાપ, અકૂળ નાચ કયમ જોલ્યું આપ.	૪૨૫
શકિત રૂપે પૂજા કરી, તે તો ચર્ષ સાચી સુંદરી;	
કુડ કપટ કર્યું તે જોય, હસુ કરતાં હાની હોય.	૪૨૬
શિવ સેવકનું વચન જ નાચ, સ્વર્ગ લોક પાતાળે થાય;	
ટળી ગયો નરનો આકાર, નારી શુદ્ધ ચર્ષ નિરધાર.	૪૨૭

નરપણાનું જ્ઞાન જ ગયું, યુગ્મન ચિહ્ન ચતુરાનું ચયું;	
ટળી ગયાં નર કેરાં નેણ, ચતુરા કેરાં ચોવિધ ચેન.	૪૨૮
સ્તનભાર પીડાએ ધણું, થયું કામાતુર તન તે તણ;	
કહી પશ્ચાત્તને હિર અંકાર, જીવતિ જોખન વાધ્યું જોર.	૪૨૯
ખાય જગાસાં સાચી સતી, મેહ વેદના અંગે અતિ;	
નથી સારસ્વત તે જાણુતો, અંતર જ્ઞાન નથી આણુતો.	૪૩૦
માનની જાણે છે એ મિત્ર, ચાતુર જાણે કરે ચરિત્ર;	
એકને સાચું એકને જુદું, એક રીઝે ખીજને રૂઠ.	૪૩૧
સામુદ્રિક કેરાં સંધાણ, પુરણ પદ્મની એહ પ્રમાણ;	
વિદ્વજ થયા વધુ ને વેશ, કામનિ આપ સમારે કેશ.	૪૩૨
સ્તન મર્દન હિત હાથે કરે, ખાય પોતાની બહિ બરે;	
કામનિ બંધ ચોળીના કસ, કરે રીસને હેતે હસ.	૪૩૩
હાવભાવ કટાક્ષ જ કરે, કામ વાસના મનમાં ધરે;	
સારસ્વતને મન સધળું સુખ, સોમવાનને દારણુ દુઃખ.	૪૩૪
આલિંગન ધ્રુવે છે અતિ, પેર કાંઈ ન પ્રીછે પતિ;	
રખિ જાણે છે રમત જ કરી, આપણુ ધન રબ્યા છેતરી.	૪૩૫
એકાંત થયા કિતારા કામ, સતી પ્રત્યે બોલ્યો તે શામ;	
પ્રેમદાનાં પાંગરણુ પરહરો, કામ આપણા ધરનાં કરે.	૪૩૬
સમીપ મદિર આચ્યું છે આજ, લોક સૌમાં જાશે લાજ;	
કહેશે ગુણ ગણિકાના ગણા, એવી બે જાણુ વિદ્યા ભવ્યા.	૪૩૭
કલંક આપણે માયે ચઢે, પેટ મારીને મરતું પડે;	
તરણી આજૂપણુ તનથી તજે, મોટમ મરદપણુમાં મજે.	૪૩૮
પહેરો ધોતીમાં આધા પાધ, દેવતમાં નવ લાગે ડાધ;	
ચૂડા કંકણ ઉતારો ચીત, રહે તજે રામાની રીત.	૪૩૯
એવી વાત કરે દલ દિશ, ચઢી તેહ રામાને રીશ;	
કંથ કંથન કુડાં કયાં કહો, દિલ મારું શા માટે દહો.	૪૪૦
મોઢ પયોધર દે છે પીડ, ભરતાર વિના ક્યમ ભાગે ભીડ;	
હું ધણીઆણી ને તું ધણી, મેહ વેદના વાધ ધણી.	૪૪૧
કામે આકુળ થઈછું અગો, કામ વાસના પૂરો તમો;	
બહુ વિદ્વજ છે મારું મન, તપે તુજ મળવાને તન.	૪૪૨
લજ્જા લોપીને કહું કથી, છું નારી હું નર તો નથી;	
કંથડા કષ્ટ અમારાં કાષ, આ વેળા આલિંગન આપ.	૪૪૩
વિપ્ર તણા મનમાં એમ વસે, મિત્ર જાણીને મુજને હસે;	
અરે લાઈ તજે આ વેશ, ગુપ્ત્યાં છે તે છાડા કેશ.	૪૪૪

દરપણ મહિ મુખડું જીવો, કાળજી આખતણું તે ધુવો;
 તન્ને લામનિ કેરો ભેદ, જે જણ જોસી બણીએ વેદ. ૪૪૫
 કુંમકુંમની આજો પરહરો, લબ્ય વિભૂતિ લાસે ભરો;
 જનોઈના જોડા રૂદ્રાક્ષ, દર્ભાસનને શોભિત સાક્ષ. ૪૪૬
 સંધ્યા વંદન તો કીજીએ, અર્ધ દાન દિનકર દીજીએ;
 સુણતાં સુંદરી સહેજે હસી, પ્રાણપતિને મનમાં વસી; ૪૪૭
 વેદ ભેદને તન્ને મુજશ્યામ, કામપિડિત કામનિને દો આરામ;
 લામનિને શા જનોઈના કાજ, દર્ભાસનના બદને ઠાઠ. ૪૪૮
 તું કંથને હું છું કામનિ, ભોળવો નાથ કાં ભલી લામનિ;
 સુણતાં સારસ્વત દુઃખિયો થયો, દારણ્ય યોગ સોમવાનને કહ્યો. ૪૪૯
 કોણ કામનિ ને કોણ જ કંથ, પુરુષ યર્ષ ચલાવો પથ;
 ધન અનર્ગળ આપ્યું હાથ, મળીએ સહિ સહોદર સાથ. ૪૫૦
 રૂડી રીતે સુકન્યા વરો, કીડા તે સગાથે કરો;
 રામાતણું તન્નેને રૂપ, નહિતર ગલાપણુ પડશે રૂપ. ૪૫૧
 રૂડો વેશ રમાઓ તમો, અંતઃકરણે રીઝ્યા અમો;
 માતતણું મેણું ભાગીએ, આપી ધન પાગે લાગીએ. ૪૫૨
 દોહરો.

નારી કહે સુણ નાહોલા, કાડીલા મુજ કંથ;
 મારું મન વળગ્યું તુને, ચોરી લીધું અંત. ૪૫૩
 પતિમતા હું પ્રેમદા, સેવા કરશું સ્વામ;
 મિત્ર મિત્ર શાને કહે, તું કંથ હું કામ.* ૪૫૪
 જીવ જરૂરી જાય છે, હસું કરતામાં હાથ;
 મિત્ર કહેશો નો મુજને, પરઠે મારા પ્રાણ. ૪૫૫
 વિત્ર પજો વિમાસણે, શું યોસે એ યોલ;
 કરી પરીક્ષા પંડિતે, થયું તરુણીવત તોલ. ૪૫૬
 કંઠ વળગી કામનિ, આલિંગને અપાર;
 કહીણુ સ્તન શુભ કારમા, નૌતમ દીડી નાર. ૪૫૭
 વસ્ત્ર વિસર્જન વામતે, જીવતિ જણી જાત;
 અચરજ પામ્યો અંતિ ધણું, એ તો મહા ઉત્પાત. ૪૫૮
 અરે દેવ આ શું થયું, જણશે એનો તાત;
 હત્યા આપશે મુજને, વરતાશે ઉત્પાત. ૪૫૯
 ક્યાં જાઉં ને ક્યાં રહું, કે આગળ કેહું વાત;
 પ્રાણ તણું હું માહરો, તો મરે માત ને તાત. ૪૬૦

સતી શરીર ધરે નહિ, જરૂર તજે એ જીવ,	
પછે માખાપ એના મરે, દશધા કોપે દેવ.	૪૬૧
આત્મહત્યા છુટ્યા તણે, ઉપાપ નહિ એ કામ,	
બ્રહ્મહત્યા ક્યા ભોગલુ, કરે નહિ એ કામ.	૪૬૨
નીચ દુષ્ણ છે નર્કના, પ્રોઠા છે એ પાપ,	
ચાશે જે હરને ગમે, ખીજ રહે માખાપ	૪૬૩
ફરી ફરી નિરખી જુવે, નારીને મન નેહ,	
કોડ વસા એ કામની, એમા શો* સદેહ	૪૬૪
થર થર બ્રાહ્મણ મુજીએ, વનિતા દીઠા વેશ,	
શુ સુખ લઈ મદિર જરુ, ઘેર શો ઉત્તર દેશ	૪૬૫
એક વાત ન ઉકલે, પૂરણ દુષ્ણની પેર,	
થનાર હશે તે તો યશે, ગર્થ લઈ ગયો ઘેર	૪૬૬
સજ્જન સહિ સામા ગયા, બે જથુના માખાપ,	
ગર્થ રળી ઘેર આવીઆ, પડિત પ્રોઠ પ્રતાપ	૪૬૭
કુવર મારો ક્યા ગયો, આ તે કાની નાર,	
સારસ્વતને શોધે સહિ, પૂછે વારવાર	૪૬૮
જગત બાધુ, જોવા મળ્યુ, આપ થયા એકાંત,	
કરગરી કરજોડી કધુ, બાગી મનની બાંત.	૪૬૯
કર્મ કથા કહી કર્મની, નહિ વેર કે વાંક,	
સામવાન તો જી થયો, એ તો આડે આંક	૪૭૦
કુડ કપટ કથિ નથી, સાલજો માત ને તાત,	
અથ હતિ માંડી કહી, વિસ્તારીને વાત	૪૭૧
મહીપતિએ અમને મોકલ્યા, હસ્ત કરીને હાસ,	
અણુસમણુ સમજ્યા નહિ, ગયા પદની પાસ	૪૭૨
પ્રમદાના પાગરણુ આપિયાં, સોંપ્યા સૌ શણુગાર,	
મહીપતિએ અમને મોકલ્યા, સહિને કેહ એ સાર	૪૭૩
કપટ રૂપ કુડે થયાં, એક કામની એક કથ,	
શિવને ગમતું તે થયુ, ચતુર વિચારો ચત.	૪૭૪
સજ્જન સૌ શોધી જુવો, કુણુ લાયક કુણુ લડ,	
દેવો ઘટે તો દીજીએ, દશ પ્રકારે દડ	૪૭૫
સાચુ બોલે સર્વકો, સારસ્વતનો નહિ વાક,	
અ યાદીએ એ અધિપતિ, રખિ બચારા રાંક	૪૭૬

એક બે ત્રણને ચાર ચત, પંડિત મળ્યા સૌ પાંચ, મહીપતિને મંદિર ગયા, અદિકી દીધી આંચ.	૪૭૭
કળકળતા ને કોપતા, હૈકું હથુતા હાથ; મહિપત કર્મોડી મળ્યો, રનેહ કરવા તે સાથ.	૪૭૮
સહુકો કોપ સમાવિયે, કહો વિગતની વાત; સહુકો સાંભળવા રહ્યા, બોલ્યો એનો તાત.	૪૭૯
મહિપતિ તે બે મોકલ્યા, કરવા રણવા કામ; રૂડાનું જૂકું ચથું, રૂઠ્યા સીતારામ	૪૮૦
કપટ કરે ત્યાં ચપટ છે, કુડે ભૂંડું ધાપ; ધનયોભે ધાર્યું નહિ, રૂપિ કેહ સાંભળ રાપ.	૪૮૧
ધન અનર્જળ આપિયું, પૂજ્યા શિવ ને શક્ત; વચન ફળ્યું વનિતાતણુ, સુણ્યો સધળા વ્યક્ત.	૪૮૨
પુરુષ ટલ્યો ધર્મ પ્રેમદા, એ તે આડે આંક; રાગને આઠાણુ કહે, વેદ* તમારો વાંક.	૪૮૩

ચોપાઈ.

તેહ બાળકનાં માનેબાપ, અતિ દુઃખ પામે આપે આપ, ભાડકવાયો એક જ પુત્ર, તેનું નવ દરિદ્રું ધર સૂત.	૪૮૪
જનુની કહે એ મારો જણ્યો, વેદ ચાર ભાવેથી બણ્યો, તે સર્વેમાં ઉડી વાટ, દાન હેતાં તે વળીઓ દાટ.	૪૮૫
થયા વાઙ્ગીઆં વટિયો વંશ, પાપ તણો પ્રગટ્યો પ્રસંશ; બ્રહ્મહત્યાદિક પાતિક કરે, નર શણગાર નારીનો ધરે.	૪૮૬
પ્રીદાં પાતિક પેદા થાય, નર શીટી નારી કહેવાય; બોલ્યું કુળ ચઢન કામની, ભાગ્ય હીણુ એ તો ભામની.	૪૮૭
પુત્ર વિના ઘેર નાવે વહુ, કહે વાઙ્ગીઆં સન્નજન સહુ; અધિપતિ તે નો દીધુ આળ, મહારે શીર તો બેડી ગાળ.	૪૮૮
પાપે પુત્રી પુણ્યે પુત્ર, વધે વથ આલે ધર સૂત; નિર્વશ ગયો કહે છે સૌ કથી, એથી આળ મોટું કાઈ નથી.	૪૮૯
પુત્ર થકી તો પિત્રિ તરે, પુત્રે પરિયાં ઈકાતર આધરે; પુત્ર વિના આપે કાણુ પિંડ, જન્મદૂત તણો દેહ રેહ દંડ.	૪૯૦
પુત્ર વિના સેવા કુંચુ કરે, પુત્ર વિના નવ પરિયાં તરે; પુત્ર વિના સુનો સંસાર, અશૂળ જાણુ તેનો અવતાર.	૪૯૧
જોતો પુત્ર તે પુત્રી થયો, આવરદા તો એજે ગયો; ત્રણ જન્મનું તારે વેર, અત્રતમા શીદ બોલ્યું ઝેર.	૪૯૨

ક્રિયા જન્મનો અધિપતિ અરિ, પુત્ર મારો તે પુત્રી કરી;	
મહીપત તુજ મતિ છે મહ, શિવ સેવકનું કીધું કડ.	૪૬૩
પ્રાણ ત્યાગ અમો કીજીએ, તુજને તો હત્યા દીજીએ;	
તુજ ઉપર કોપ્યો છે ઈશ, બેદે હસા તારે શીશ.	૪૬૪
રામા રુખિ કરે બહુ રીસ, પટકે પથર ઉપર શીસ,	
ભૂંડી ગાળો મુખથી ભણે, હાથે હેંડું પોતે હણે.	૪૬૫
પીસે હોઠ ને કરડે દત, કરવા માંજો દેહનો અંત;	
રાગ કહે કાં દુઃખ જ ધરો, સંતોખ રાખો સશુરી કરો.	૪૬૬
કિરતાર કરે તમારું કાજ, લક્ષ્મીવર રાખે સૌ લાજ;	
વિમ્ર કહે કદ રાગ તુને, કયો વાંઝીઆ કાં તે મુને.	૪૬૭
પુત્ર મારો તે પુત્રી હોય, તે તું તારી દૃષ્ટે જોય;	
નરપતિએ દીડી તે નાર, એ તો અચરજ અપરપાર.	૪૬૮
પુરપતિ તે પાગે લાગીયો, આશીર્વાદ તેનો માગીયો;	
શાને કાળે ક્રોધ જ કરો, આપધાત કરી કાં મરો.	૪૬૯
સન્નોડા પૂજ્યા છે ન્યાંય, તમને તેડી જઈએ ત્યાંય;	
ઈશ્વર ઈશ્વરી એ અવતાર, દયાવંત શિવસમર્થ દાતાર.	૫૦૦
તેથી કામ આપણું થશે, તારું મારું સંકટ જશે;	
ઉપાય એક કરીશું અમો, ક્ષમા ક્રોધ સમાવો તમો.	૫૦૧
આસ્વાગત અદિકી કરી, તેહ વિગ્રે તો ધીરજ ધરી;	
સર્વ વિમ્ર સાથે તેડિયા, ખતે પંથ કાઢે ખેડિયા.	૫૦૨

હોહરશ.

સુમેધા સુદિર સતી, સન્નોડાં પૂજે ન્યાંય;	
વિમ્ર સહિત વસુધાપતિ, તન્ત જ આગ્યો ત્યાંય.	૫૦૩
આડો પડતો આજોડતો, દંડવત કચ્ચા દસ વીશ;	
અદક્ષણા દર્ષ પાથે નમ્યો, ચરણે નામ્યુ શીશ.	૫૦૪
તું તો મારી માવડી, તું ધર્મ કુરુધર ધીશ;	
તું ઈશ્વરી અંબિકા, સન્નોડે પૂજે ઉમા ઇશ.	૫૦૫
એક ચરણે ઉમા રહ્યો, દંતિ ગ્રહીને તર્ક;	
વિતગ વાત સધળી કહી, કયા સુણી તે કર્ણ.	૫૦૬
કપટ કર્યું મેં કપટીએ, વાટયું તમ શું વેર;	
તમ મનતો અમૃત ભર્યું, મુજમાં ઝાઝું ઝેર.	૫૦૭
વચન ક્યું મા તમતણું, નરની થઈ ગઈ નાર;	
માતાજી દૃષ્ટે જીવો, શું કહું વારંવાર.	૫૦૮

માત તાત મરે એદનાં, તે ચિંતા મુજ થાય;	
છિગરો એ આંચથી, આપે કરો ઉપાય.	૫૦૯
માવડીની છુ માવડી,* સતી શિરોમણ સાર;	
ઉપાય કરો મા એદનો, નિશ્ચય પદ નિરધાર.	૫૧૦
મારું તારું મનમાં નથી, નથી કાઈ શું વેર;	
વડો વાંક છે માહરો, કરો માવડી મહેર.	૫૧૧
બાહ્ય મરતે બુદ્ધ ચરો, રૂપ પત્નીને રૂપ્ય;	
હું જીવે શું કરું, મારે મરવું મુખ્ય.	૫૧૨
મૃત છિગરો માવડી, સહિને છો જીવદાન;	
માન મુખીને મહિપતિને, માનનીએ દીધુ માન.	૫૧૩
તમે સજોડાં પૂજતાં, વાર કરતા વરત;	
કપટ કર્યું તે ભોગ્યુ, તરણી થઈ ગઈ તરત.	૫૧૪
શિખળ્યા મૃત મેં વિપ્રના, કપટ કર્યો નર નાર;	
મા તુજ પાસા મોકલ્યાં, લેવા તારો પાર.	૫૧૫
એકને તમે ઉમા કહ્યાં, એકને કલપ્યા ઈશ;	
સતી વચન સાચુ થયું, જો જો ગલ જગદીશ.	૫૧૬
પુત્ર તણી પુત્રી થઈ, અધિક યથો અધર્મ;	
બહાહત્યા દે બાહાણો, કર્યા છુટીશું કર્મ.	૫૧૭
જગત જનેતા ઈશ્વરી, કારણ રૂપ કિરતાર;	
સકટ ભાગો સર્વનું, તું દેવી દાતાર.	૫૧૮
ધન્ય માત ને તાત તુજ, ધન્ય તુજ કામનિ કંથ,	
ધન્ય ધન્ય ઈષ્ટ ઉપાસના, ધન્ય પવિત્રાર્થ પંથ.	૫૧૯
ધન્ય મત પ્રદોષ પુણ્ય, ધન્ય શિવ પૂજન સાર;	
ધન્ય સજોડાં પૂજવાં, ધન્ય દેવી દાતાર.	૫૨૦
ધન્ય વચન વિવેકવર, ધન ધન ભવની ભક્ત્ય;	
જીવો જશ તે જગતમાં, શિવ જોડે થઈ શક્ત્ય.	૫૨૧
અમે આશરે તાહરે, તું જ શરણાગત સર્ત;	
તું જીવાડ્યો જીવિયે, માથે આઠ્યુ મર્ત.	૫૨૨
અત્યક્ષ પરમેશ્વર તુજને, અત્યક્ષ તારું પૂણ્ય,	
અત્યક્ષ પુણ્ય પ્રદોષનું, નિમેષ માત્ર નહિ નૂન્ય.	૫૨૩
વચન સિદ્ધ છે તમ તણુ, શિવ અસત્ત પરમાણુ;	
વિદ્યા સદ્ગુણ તો તાહરી, સદ્ગુણ તું જ વિઆણુ.	૫૨૪

વચન વનિતા સાંભળ્યું, પ્રત્યક્ષ દીર્ઘ પીઠ;	
નરની જે નારી ચર્ષ, દૈવત રૂઢું દીઠ.	૫૨૫
અચરજ પામી અતિ ધણું, હસારત સરખું હોય;	
નથી દીર્ઘ નથી સાંભળ્યું, દૈવ ગુણ ક્રમે ન કોય.	૫૨૬
અમો કાંઈ નથી ભણતો, સો એક ખાધા સમ;	
મંત્ર પ્રણયો મહાદેવનો, તેનું કરીયે ક્યમ.	૫૨૭
એક વાર ઉમા કહ્યું, ઇલાવત ખંડમાહિ;	
નર સઉકો નારી ચતા, જે કો જાતા ત્યાહિ.	૫૨૮
સુણી કથા છે કર્ણથી, આ તો દીર્ઘ આજ;	
વચન લોપ યાશે નહિ, કવણ કરીજે કાજ.	૫૨૯
નારી કહે નરપતિ સુણો, એમાં નવ તુજ વાંક;	
મંત્ર તણો મહિમા ધણો, એ છે આડે આંક.	૫૩૦
એ તો ઉમા ઇશ્વરી, પ્રીતે કરી પૂજાય;	
વચન મિથ્યા થાય ક્યમ, જગ બાધે બોલાય.	૫૩૧
દિમપાળ ડોલે દશ દિશા, મહ ગણ અસ્પ ઉડંત;	
મંત્ર એજે જાએ યદા, બોહો પૃથ્વી શુડંત.	૫૩૨
દુધ ને દોણી રાખશે, યાશે વિપ્રનું કામ;	
કરશે મત પ્રદેપનું, તો રાજ રહેશે રામ.	૫૩૩
સોમવાન જે સ્ત્રી થયો, તે તો પુરુષ ન થાય;	
મોટો મંત્ર મહાદેવનો, તે એજે ક્યમ જાય.	૫૩૪
આઠા જે ઇશ્વર તણી, તે ક્યમ થાએ શોક;	
મંત્ર મૂળ મહાદેવનો, લહે ચિત્ત ચીદે લોક.	૫૩૫
પાપાણને પ્રજુવત કરે, તોલ ધણેથી તંત્ર;	
વચન વેદ વાણી બણે, મહિમા મોટો મંત્ર.	૫૩૬
આના પિતાને અમદશે, પ્રતાપવંત એક પુત્ર;	
વંશ વૃદ્ધિ થાશે ધણી, શોભે ધર ધર સૂત્ર.	૫૩૭
તેજવંત તરણી સમો, ઈંદુ સમો આધાર;	
રાની ગૌતમ સારખો, ભાગ્યવંતો ભંડાર.	૫૩૮
વિદ્યા વ્યાસ સરીખડી, શીલ સમો શુકદેવ;	
સપૂત શ્યામ સરીખડો, ત્રીવિધ રૂડી ટેવ.	૫૩૯
રીસ ન કરશે રખિતમો, પામો સપૂત સવાઈ;	
એક વરસમાં અવતરે, આ બેહેની તે ભાઈ.	૫૪૦
પાંચ વર્ષે એ ખરણુરો, સુખ પામશે સઉ;	
પદ્મનીથી પંદર ધણી, વિશંભર આપે વહુ.	૫૪૧

શશુ ગાંઠપાંથી સજ્જન સહિ, વચન એહ નહિ જાય;	
એક વસો એ બોલરો, વિસ વસો તે યાય	૫૪૨
રાગ મનમાં રીઝીયો, રીઝ્યો બારે ધ્વજ;	
જશ વાધો જગમા ધણો, ધાર્યો રૂડો ધર્મ.	૫૪૩
એહ પુત્ર પુત્રી રજો, હોનાર હોય તે હોય;	
જેમ અક્ષર છટ્ટીતણા, જુમી ન શકે કોય.	૫૪૪
બમણો લાલ રખિને થયો, માન્યું તેનું મન;	
પુત્ર કામ પુત્રી ધર્મ, બીજો અવતર્યો તન.	૫૪૫
શણી ત્રણિ સતોખિયા, મનમાં થયાં મગન;	
કન્યા પરણાવા કારણે, લીધું ઝટ લગન.	૫૪૬
મંડપ રચાવ્યા મહેલમાં, વાગે ઢોલ નિશાન;	
દુદુભિ વાગે દેવવત્, જયક દે બહુ લાંધુ.	૫૪૭
મળી ન્યાત સૌ વિમ્બે, મહોટમ દીધાં માન;	
કૃષ્ણાર્પણ કોડે કર્યું, કામનિએ કન્યા દાન.	૫૪૮
પૂરણુ ગજ રથ પાલખી, શોભિત સોણ શણુમાર;	
ગજ ઉપર વાહન કર્યું, લામનિશુ ભરતાર.	૫૪૯
વોળાવ્યા ઘેર વિમ્બે, આણી મન ઉલ્લાહ;	
કોટી કલ્યાણુ તારું થળે, દીધાં આશીર્વાદ.	૫૫૦
રાગ કીધો રાંકડો, તળ્યો આંકડો અઘ;	
સત્ય સતી એ સુંદરી, સાચી પૂજા સઘ.	૫૫૧
કામ કર્યો સૌ સૃષ્ટિનાં, ગુણુહીણુ તળ્યો ગર્વ;	
પ્રદોષ પૂજન જે કરે, અદિક અદિક હોય અર્થ.	૫૫૨
ડોકા વાગ્યો દેલમાં, થયું જગતમાં જાણ;	
પ્રત્યક્ષ દીર્ઘ પારખું, પૂજન એહ પ્રમાણુ.	૫૫૩
અતિ અનર્ગળ આપતી, જોતી પૂજન પાત્ર;	
આશીર્વાદ નિત ઉચરે, છત પામ્યો તે છાત્ર.	૫૫૪
પ્રથમ તો પાડોસી હતો, વળતા થયાં વેહેવાઈ;	
અરસપરસ આનંદમા, વાધ્યો સ્નેહ સવાઈ.	૫૫૫
પ્રદોષ માંજા બે પડિતે, કર્યો પુણ્યનાં કાજ;	
રાજસુયતવત્ રિધ સ્વી, તૃણુ કીધી તાજ.	૫૫૬
તેર માસે તરતીજતર, પ્રકટયા પુત્ર સપૂત,	
દુદુભિ વાગ્યાં દેવનાં, ઉજવ હવે અદ્ભૂત.	૫૫૭
જન્મપત્રી જોતિય લખી, કરશે રૂડાં કામ;	
વેદ ચાર વિદ્યા લણે, નવખડે વાધે નામ.	૫૫૮

સોમવાન જે સી હતો, શિવ પૂજનમાં સાચ;	
પોતે પેટથી પ્રગટિયા, પુત્ર પનોતા પાંચ.	૫૫૯
એક એકથી આગળા, એક એક અનુપ;	
શિવ પૂજનથી વાધિયું, રાજસ રૂડું રૂપ.	૫૬૦
જે રાજ્યે શિખરું, તે પણ આવ્યો ઘેર;	
પક્ષ પ્રદોષ પૂજનતણી, પ્રીતે માંડી પેર.	૫૬૧
સાત પુત્ર સંલક્ષ્યા, વિવિધ ભોગ વિલાસ;	
જીવત મુક્તિ ભોગવી, અંતે પદ કૈલાસ.	૫૬૨
અહંકાર તન્યો સો આપથી, હૃદ્ય ધણેરો હોય;	
મહિમા શ્રી મહારુદ્રનો, કળી રાકે નહિ કાય.	૫૬૩
પ્રદોષ સચુ પૂજન નથી, શિવરાત્રિ સચુ નહિ વરત;	
મૃત્યુજપવત મંત્ર નહિ, પાર ઉતારે તરત.	૫૬૪
સહસ્ર પૂજન છે શિવતણાં, વિવિધ પ્રકાર વિવેક;	
પક્ષ પ્રદોષે પૂજવું, સદ્ય સન્નેરું એક.	૫૬૫
પૃથ્વી પ્રદક્ષિણા પાંચ લક્ષ, કરી આવે નિજવાસ;	
પક્ષ પ્રદોષને તુલ્ય છે, વસે વાસ કૈલાસ.	૫૬૬
આર લક્ષ આદ્રાપણુ કરે, વારુ કરે સૌ વરત;	
પ્રદોષ આગળ પાણી ભરે, તરણુ મત એ તરત.	૫૬૭
ખાલણુ ક્ષત્રિ વૈસ્ય શૂદ્ર, નરનારી રાવણો રક;	
શિવ પ્રદોષ સૌ કા કંગે, અલખત આડે અંક.	૫૬૮
અહંકાર મનમાં જે આણુશે, જ્ઞાંત રાખશે ભેદ;	
પ્રદોષ તેને ગમતો નથી, ખળને ઉપજે ખેદ.	૫૬૯
નીચ પ્રદોષ ન આવરે, બ્રહ્મા ઉપર નહિ ભાવ;	
કહો તરે કયમ નીરમાં, પથર કેરે નાવ.	૫૭૦
પ્રદોષ મત પ્રીત્યે કર્યું, રાજ્યવૈભવન રામ;	
રાવણુ રણુમાં રોળિયો, ફેડ્યો અસુરનો ઠામ.	૫૭૧
પ્રદોષ મત સીતા કર્યું, અંબક રચિયો ત્યાંહ;	
રૂડો વર પામી રામજી, જનક પુરી છે જ્યાંહ.	૫૭૨
રૂડું કીધુ મત રાધિકા, પક્ષ પ્રદોષ સુણી પ્રશ;	
વિન્નેગ ટળ્યો મેહ દુઃખનો, કોડે મળિયા કૂળુ.	૫૭૩
પ્રદોષ પાર્વતીએ કર્યો, ગુણુ હિમાચળ ઘેર;	
મૃત્યુજપ વરને વર્ષા, પૂરણુ થઈ શુભ પેર.	૫૭૪
પક્ષ પ્રદોષ પૂજન કર્યું, વિશંભર વર્ણુ મત,	
સુર સૌનું સંકટ હર્યું, ત્રિપુરાસુર હણિયો તર્ત.	૫૭૫

પક્ષ પ્રદોષ પૂજન કર્યું, ચિત્ત ધરીને ચંદ્ર;	
ખેરોગ ખડતાળે ગયો, માવ્યો મોટો મંદ્ર.	૫૭૬
પક્ષ પ્રદોષ પૂજન કર્યું, અદિક ઘણાંએ આપ;	
સરસ્વતી સન્મુખ ગયો, પ્રલય થયું તે પાપ.	૫૭૭
બરાસંધ રાત્રી ભુગતથી, આરાધ્યા દર નાય;	
કૃષ્ણ ભીમ અર્જુન સહિત, હેતે ઝોડાંઓ હાથ.	૫૭૮
પક્ષ પ્રદોષ પૂજન કર્યું, માર્દેશ્વર મુન્ય;	
આયુષ અવિચળ પામિયા, નેક રહિ નવ નૂન્ય.	૫૭૯
પાંડવને સંકટ પડ્યું, ગુણ પામ્યા નદિ ધાટ;	
પ્રદોષ વ્રત તવ આચર્યું, વાસ વસ્યા વૈરાટ.	૫૮૦
પક્ષ પ્રદોષ પૂજન સમે, કૃષ્ણે કીધી સેવ;	
અંક સુદર્શન પામિયા, એવા છે મહાદેવ.	૫૮૧
આઘ અંત ને અધ્યમા, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ;	
પક્ષ પ્રદોષ પૂજન સમે, પ્રત્યક્ષ શિવ પ્રતિપાળ.	૫૮૨
શોષ કૃષ્ણાઓ સહસ્રથી, કરે નિત્ય હિપદેશ;	
મહિમા શ્રી મહાદેવનો, લહે ન લક્ષણ લેશ.	૫૮૩
સત કલ્પ સુધી ચારદ સ્તવે, ગુણ રૂડાં જો માય;	
મહિમા શ્રી મહાદેવનો, પૂરો પલક ન થાય.	૫૮૪
નિગમ નેતિ નેતિ કહે, પ્રીતિ નહિ પૂરાણ;	
કવિ કાણુ કીરત કરે, વિરાંબર તણી વખાણ.	૫૮૫
જેમાં શુદ્ધિ જટલી, જેને જટલો નેહ;	
તેહ વર્ણવે તેટલું, શો એમાં સંદેહ.	૫૮૬
મંદમતિ જે માનવી, અકલહિણ અગણ;	
તે શિવને શું ઝોળાંએ, વિપરીત જાણે વાણ.	૫૮૭
શુદ્ધિ હિન એ બાપડા, નિત્ય ભોગવે નર્ક;	
તે શિવને શું ઝોળાંએ, ઘણા પાપમાં ગર્ક.	૫૮૮
પાપ કર્તા અવતરે, પાપ કર્તા બપ;	
પુણ્ય ન સૂઝે પાપીને, પરબ્રહ્મ ક્યમ પુનપ.	૫૮૯
ભાગ્યશાળી ભોગી ભલા, ભાગ્યનિધિ જે બૂપ;	
અદિક પુણ્યશાળી ઝોળાંએ, રાજ રાજેશ્વર રૂપ.	૫૯૦
કોઈક ઇચ્છે ઈંદ્રપદ, કોઈક વૈકુંઠ વાસ;	
કોઈ સુકિત મારગ ભણે, કો ઇચ્છે કૈલાસ.	૫૯૧
નવ અધ્યાય નૌતમ રમ્યા, અવિચળ રહેવા અશય;	
અહોત્તરખંડે કથા, સંસ્કૃતમાંની છાપ.	૫૯૨

ઉમા રમા બે એક છે, હરિહર એક સ્વરૂપ;	
નિંદે તે નરકે પડે, અલ્પ અંધારે કૂપ.	૫૬૩
શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, ગુર્જર દેશ ગુણુ આમ;	
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, નિર્મળ સામળ નામ.	૫૬૪
સુત શ્રી વિરેશ્વર તણો, નાના ભટનો શિષ્ય;	
ધૃષ્ટ દેવિ અન્નપુર્ણા, આઘ ઉમાપતિ ધંધ.	૫૬૫
ભુદ્ધિ દીધી શારદા, પૂર્ણા મનના કાડ;	
શુદ્ધ ખોટય ભણું નહિ, કહે કવિતા કર્ત્તેડ.*	૫૬૬

(ઇતિશ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'પદ્મ પ્રદોષ વર્ણન' નામનો નવમોધ્યાય:

અધ્યાય ૧૦ મો.

દોહરા.

શ્રી ગણુપતિ ગરુવો ધણું, ગુણુ નિધિ ગુણુ ભંડાર;	
શુભ લાખક લક્ષણુ લહે, દેવ વડે દાતાર.	૧
સતી પાર્વતી પુત્ર એ, પ્રતાપવંત પવિત્ર;	
કુંદાળો કુન્દભસંજનો, ચોવિધ ચારુ ચરિત્ર.	૨
ઉમા અંગથી ઉપન્યો, શોભિત અંગ શૃંગાર;	
સિદ્ધર' સેવા શાસ્ત્રવત, મોદિક તણો ઉર આહાર.	૩
ભગ જસ જશ દેવણો, દેવણુ સુખ દાતાર;	
આઘ પૂજાય ધંધર થકો, કારણુ રૂપ કિરતાર.	૪
માત સરસ્વતી સુખ દેવણી, મોટમ પદ મતિ મેર;	
પામરને પંડિત કરે, સાચા જેના શેર.	૫
બુધનિધ બાવન માત્રિકા, ભણુતર ગણુતર બેદ;	
ખટ ભાષા ખટરસ કળા, વર્તે વાણી વેદ.	૬
રત્ન અમૂલ્ય અવની વિશે, જગતિમાં જસ નેય;	
એક શ્રી બીજી શારદા, ત્રીજું કહે ન કાય.	૭
શ્રીથી સુખ સંસારતું, શારદા દાયક સ્વર્ગ;	
જપ તપ સાધન નિયમથી, વેદ લખાણા વર્ગ.	૮
ગુરુ બ્રહ્મા ગુરુ શિવ સ્વયે, ગુરુ વિષ્ણુ ગુરુ દેવ;	
ગુરુ પદ ધૃતિરથી અદિક,† આંત ગણું નહિ બેદ.	૯

* પ્રત ૪ માં એ પછી ત્રી કડી છે:

શિવ પૂજે શિવશિવ કહે, વાણી શિવ વિલાસ;

મિત્તા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ સામળદાસ.

† મૂળ પ્રત અને પ્રત બીજીમાં સર્વ સ્થળે અધિકને સ્થાને અદિક છે તે જ સર્વેન લાયક રાખ્યું છે.

કૃષ્ણ કૃપાળ કરુણાનિધિ, કર કેશવ કન્યાશુ,	
ગિરિ ગોવરધનને ધર્મો, ગોપીજન મુગ્ર પ્રાણ	૧૦
નમસ્કાર કરું સર્વને, પૂરો મનના કાડ,	
કથા અહોતરખડની, શામળ કેહ કરજોડ	૧૧
સત કહે શૌનક સુણો, અદિક પુણ્ય પ્રતાપ,	
સચિત કાટિક જન્મનાં, અન્ય યાવ છે પાપ.	૧૨
ભુક્તિ મુક્તિ ભોગ ભોગવે, સાંભળે જેહ સપૂત,	
વિમાન જેસી વૈકુંઠ વસે, જન્મ મારે જન્મદૂત	૧૩
મત તણો મહિમા ધણો, કલા વિવેક જે મત,	
સ્થાપન પૂજન શિવ તણાં, તેહ સુણાવ્યા તત.	૧૪
અતિ સુંદર અદ્ભૂત કથા, કહું તે સુણજે કર્ણ,	
ભવસાગર ફેરો ટળે, ટળે જન્મ ને મર્ણ	૧૫
લક્ષ ચોરાશી વધુ મટે, પામે સુખ સાગર ધામ,	
ગુણમા ગુણ ને ગુપ્ત ગુણ, નિર્મળ શિવનું નામ	૧૬
ચોપાઈ.	

સ્કંધ પુરાણમાહે એ કથા, જોગ્ય વાત સભળાવું જ્યા,	
ગર્ભવાસના ગાલડ ગળે, લક્ષ ચોરાશી ફેરા ટળે	૧૭
ગુણ સાગર શિવ મહિમા ધણો, સારસક્ષેપે કહું તે તણો;	
શિવ સેવકની એવા કરે, ધિકાતર શત શિવ ઠામે સચરે	૧૮
શિવ એવકને દેજે માન, વસે વાસ વૈકુંઠ વિમાન,	
શિવ સેવકના પૂજે ચર્ણ, પ્રસન્ન રહેશે અસરણુ શર્ણ	૧૯
શિવ સેવકના કરે દર્શન, પરમેશ્વર સેહજે પરસન,	
શિવ સેવક શિવને સમતુલ્ય, મહિમા પદ છે મોટમ મૂલ્ય	૨૦
કથા કહું સક્ષેપે સાર, પાતું જોઈ ભવ જળ પાર,	
નગર અવંતી અતિ અનૂપ, ભોગી રાજ લડ બારે ભૂપ	૨૧
હોય ચામર દેખા હરસિદ્ધ, પૂરણ પૃથ્વી માહે પ્રસિદ્ધ;	
ક્ષીપ્રાતટ સુર ગુરુની સેવ, માહકાળેશ્વર માહ મહાદેવ.	૨૨
ભોગીરાજની આણુજ ફેરે, રાજ્ય રામ સરીયુ કરે;	
લાયક લાડ કરે સૌ લોક, નહિ કાને બ્યાધિ* કે શોક	૨૩
તેહ ગામમાં આહાણુ એક, વેદ લખ્યો રૂક વિપ્ર વિવેક,	
નિર્મળ મર્દન તેનું નામ, અદિક ગુણ ઉજ્જેષી ગામ	૨૪
સચિત પાપનાં ઉગ્યાં સૂત, પાપ રૂપ ધેર પ્રગટયો પુત,	
પાપે ગ્રહ કુડા કુજોગ, મળ્યા તે પિતાના ભોગ	૨૫

કુયોગમાં પ્રગટ્યો મહા મૂળ, સતધા સંકટ રૂપી શૂળ;	
પૂર્વ જન્મનાં પ્રીત્તાં પાપ, સતીઓના લે છે નીત શાપ.	૨૬
બ્રહ્મહત્યા કરે. ભોગિયો, શૈરવ નર્ક સમે. રોગિયો;	
કરિયે નિંદનાં શાં કેલુ, છબે જુઠાં બોલે વેલુ.	૨૭
એક દિવસ ગયોતો વન, મળ્યો માર્ગમાં શિવના જન;	
તે નાહો ત્યાં નાહો એહ, દીઠા સુદિર તેના દેહ.	૨૮
કરી સેવના તેને નમી, ગુણવંતાને તે તો ગમી;	
શિવ સેવક પામ્યો ત્યાં રીઝ, બહુ પ્રુણનું વાળું બીજ.	૨૯
વળતો ઘેર પોતાને ગયો, એટલો આશ્રય મનમાં થયો;	
જ્યમ જ્યમ આપે મોટો થાય, કરે નિત્ય અદિકા અન્યાય.	૩૦
જે દહાડે જનનિએ જણ્યો, સારથી વિદ્યા જૂંડી બણ્યો;	
હરામ ચસકાનો હોરિયો, ચોથે વર્ષ માંડી ચોરિયો.	૩૧
નિશાળે મૂક્યો શું બણે, નાના બાળકને હાથે હણે;	
હરે આબૂપણુ હોય અનુપ, કંઈક બાળકને નાખે કુપ.	૩૨
તસકરિયો પડ્યું છે નામ, ગુણુ જણ્યો તવ બાઈ ગામ;	
ચતુરાઈ સધળી ચૂલે પડી, બાપે કાઢી મૂકિયો અબધડી.	૩૩
આપધાતે મુવા મા બાપ, પાપી મન ગણે નહિ પાપ;	
નર્ક મહિથી આગ્યો નેટ, પુનરપિ નર્ક ધમ્મે છે દેટ.	૩૪
અદિક પાપ અવતરિયો અંશ, વિપ્ર તણુ વટલાવે વંશ;	
હેયું મેનું ન રહ્યું હાથ, થયો સંઘ ગણિકાની સાથ.	૩૫
સોહ પતેતી હૈયે હોય, તે નર ગણિકા સામું જોય;	
બહુ હત્યા કરતો જે મરે, તે ગણિકાની સંગત કરે.	૩૬
પિંગળા નામ તે ગણિકા તણું, તે શું મન માન્યું છે ધણું;	
ગણિકા ભેગો બેસી જમે, ગણિકા સાથે રંગે રમે.	૩૭
પાડે ખાતર કરે ચોરિયો, માનમાની હોડે ચોરિયો;	
ધન હરે સર્જન સાથમાં, આપે જઈ ગણિકા હાથમાં.	૩૮
સતીઓના ચોરે શણુગાર, બરે પિંગળાનો લંડાર;	
મનુષ્ય હણતાં તે નવરજ બીજી, મદિરાપાન પ્રીતેથી પીયે.	૩૯
કરે આમીશ તણું નિત આહાર, અધર્મવાધ્યો અપરપાર;	
ચાડી ચોરી ચિત્તમાં ચાથ, અહાનથ અભડાણું અંત ખાય.	૪૦
કંઈક લોકના આણ્યા કાળ, આબૂપણુ માટે માય્યા બાળ;	
સ્ત્રીવધ ગૌવધ કરતો કરે, પાપે પેટ પોતાનું ભરે.	૪૧
પિંગળા સાથે પૂરણુ પ્રીત, સ્વભામાં રાચે એ રીત;	
શાની સેવા પૂજા પાકે, ઠગ વિદ્યાના રાચે કાક.	૪૨

અહર્નિશ ને આઠે જામ, પળ પળ વધે પાપી ઠામ;	
પાપ તણી નવ રાખી નૂન્ય, શિવ એવક સેન્યો એ પુર	૪૩
ઋષભયોગી એક રમતો રામ, ફરતો આન્યો તેને ઠામ;	
સાક્ષાત્કાર કોઈ પૂરણુ બ્રહ્મ, ધારે સધળા સુદિર ધર્મ.	૪૪
જગદીશ રૂપ જોવાની જાન, સમ દેખે છે પ્રાણીમાન;	
જેટલી ઉપમા કહીએ કથી, વહાણુ વેરિ મન તેને નથી.	૪૫
વધુ જ્ઞાન વર શુદ્ધ વિવેક, રાપ રક તેને મન એક;	
સરખું કવચ સદ્ય કથીર, સરખા જાણે સર્વ શરીર.	૪૬
અમૃત વિષનો એકજ સ્વાદ, અતરમાં નહિ રોક ઉત્પાદ;	
નવ જાણે ગણિકા ને સતી, સમ દ્રષ્ટે જીવે જોગી જાતી.	૪૭
પશુ પક્ષીમાં દેખે ધરા, કાશુ નવ રાખે તે રીશ,	
શિવ સરીખો શિવનું રૂપ, ભાનિક બ્રહ્મ વિદ્યાનો ભૂપ.	૪૮
દક્ષિણ માર્ગ વામ વિવેક, શિવ શક્તિ સૌ હરિહર એક,	
શિવનું પૂજન શિવનાં મત્ર, શિવનું ધ્યાનને શિવના તત્ર.	૪૯
શિવ કવચ ને શિવના ન્યાસ, નિશ દિશ કરે એવો અભ્યાસ;	
શિવનાં પદ ને શિવના ગીત, શિવ નામ ઉપર પૂરણુ પ્રીત.	૫૦
કોઈક સહવને કારણે, ગયો યોગી ગણિકા બારણે,	
વનિતા પિંગળા બેકી વાસ, પ્રીતે યોગી આન્યો પાસ	૫૧
આકરમાત ઉદય જ્યમ રવિ, મંદિર શેભા એની હવી;	
ગણિકાને એ સુરત ગમી, પ્રદક્ષિણ દેઈ પાગે નમી.	૫૨
આસ્વાગતત્યા અઝિકી કીધ, પ્રિતે ચરણુ ઘેઘ અમૃત પીધ,	
કોટિ અરુણુ ઉદય હોય જ્યમ, મહા યોગી પધરાવ્યા ત્યમ.	૫૩
ધ્વજર જાણી પૂજા કરી, ચરણુ રેણુકા મસ્તક ધરી,	
આસન બેસણુ ને સન્માન, મેળ્યા ભક્ષ ભોજન મેવા પકવાન.	૫૪
દાળે વાયુ આપે ચર્ણુ, ભલે પધાર્યા અશરણુ શર્ણુ,	
રૂડો દિવસ રૂડેરા રંગ, આજસુ ઘેર પધારી ગંગ.	૫૫
અડસઠ તીરથ મારે આજ, ભલે ભલે આબ્યા મહારાજ,	
ચુવા અંદન બે'ક બરાસ, તસકરિયો પણુ બેઠો પાસ.	૫૬
પાઠ જોગી એ શિવનો જાણે, તસકરિયો ને ગણિકા સુણે,	
શિવ કવચ વખાણ્યાં વર્ણુ, કોડે તે સાંભળિયા કર્ણુ	૫૭
યોગિની સેવા સાચમાં, કવચ યત્ર અજો દાયમાં,	
સહસ જન્મના એકજ પુણ્ય, નિમેષ માત્ર રહી નહિ નૂન્ય	૫૮
પ્રભાતે યોગિ ચાલ્યા પથ, હરખી ગણિકા ચતુરા ચત;	
રાજી થઈ રહ્યો એક રાત, પથ ઉઠી ચાલ્યો પ્રભાત	૫૯

કાઈકે રસ્તે છાટે ધૂળ, કાઈકે ફરી વધાવે ફૂલ;
વાવે ખીજ ત્યમ ઉઝે ઝાડ, એમાં શાનો ગણ ને પાડ. ૬૦
કરે તેવું ભોગવશે તેહ, એહ વાતમાં શો સંદેહ;
એહ વાત અહિંઆંથી રહી, પછી વાત ખીજી શી થઈ. ૬૧

દોહરા.

ધણાક દિવસ એમ વહી ગયા, કરતે કુડાં ફૂલ;
આવરદા આવી રહ્યો, પામ્યો વિપ્ર તે મૃત્ય. ૬૨
ગણિકા તે પહેલી મુર્ખ, પાપ તણી કરનાર;
ખીજે ભવ શુની થઈ, વાત કહું વિસ્તાર. ૬૩
બાવળનું ફળ વાવશે, પ્રીતે પરડા ખાવ;
આમ્ર વૃક્ષનો આરતો, ઈશ્વરનો એ ન્યાય. ૬૪
બ્રહ્મપુરિ આપે બ્રહ્મને, અન્ન વસ્ત્ર ને દાન;
તેને ઘેર લક્ષ્મી વસે, (મહા) રુદ્રતણું બહુ માન. ૬૫
વગડે વાટ પડાવશે, હુટે બ્રાહ્મણી બ્રહ્મ;
ઉદર ખાવા અન્ન નવ મળે, ફૂટે આગળ કર્મ. ૬૬
જપ તપ સાધન ને નિયમ, કહાવે દેહ દાતાર;
ઉંચ અવતાર. તે અવતારે, ભાગ્યતણો લડાર. ૬૭
ચોરી ચાડી ચિત્ત ધરે, નીચ ભુદિ એ નેટ;
નીચ કુળમાં અવતરે, પાપે પોએ પેટ. ૬૮
પાપી પેસો અવતર્યો, કરતો પ્રોઢાં પાપ;
શિવ સેવકની સેવથી, થયો અધ વર્ણત આપ. ૬૯
વન કીચક વેણું તણું, તરણુ મેરુ કહેવાય;
એક તણુખા અગ્નિવડે, ભરમસોત સો થાય. ૭૦
દશારણ દેશનો રાહ્યો, વ્રજબાહુ નિજ નામ;
સુમતિ નાર સુલક્ષણી, પૂર્વ ભવ પામી કામ્ય. ૭૧
જી ખીજી શુભ સાત છે, નરપતિ ધરમાં નેટ;
વનિતા સર્વે વાંઝણી, તસકરિયો સુમતિ પેટ. ૭૨
સુમતિ નારી નિર્મળા, ગર્ભ રહ્યા ગંભીર;
રાગ રીઝ્યો હૃદયમાં, શિતળ થયું શરીર. ૭૩
માન પામી તે માનની, ચતુર વિચારો ચોક્ય;
વિપ દીધું વનિતા મળી, સુમતિને સૌ સોક્ય. ૭૪
ડાહી જથુશે જો દિકરો, મહીપતિ ઝાઝાં માન;
ઉગતાં પહેલુ ઉદિયે, તરણીનું એ તાન. ૭૫

અનેક ખાર ખીજ ધણા, એ તો વાળી હલ;	
સપરાણો ખાર સોક્યોનો, સ્વાસ્થ્ય કારણ સઘ.	૭૬
સોક્ય ઉપર દે દીકરી, ધન જોઈને આપ;	
નવ લક્ષ જન્મ નરકે પડે, માનનીનાં માળાપ.	૭૭
નર પરણે નારી ધણી, અદિક આછે દિલ અઘ;	
સ્વાન ખીજે ભવ અવતરે, શાસ્ત્ર લખાણું સઘ.	૭૮
સાચા ખાર સોક્યો તણો, કામનીએ કીધો કેર;	
અકળાણી ઘર આકળી, ઓઢી કાઢ્યું જોર.	૭૯
ચેતી નારી ચિત્તમાં, આસડ કપરું કીધ;	
મુઠ નહિ માંદો ઘર, પાકાં પાણી પીધ.	૮૦
સોમવહી આપધ અદિક, જર ખરચાણો જોગ;	
આવરદા રહી જીવતી, રોરવ વાધ્યો રોગ.	૮૧
લક્ષ વિંછીની વેદના, વપુએ વાધ્યાં વણ્ય;	
રોગવતી ને ગર્ભવતી, માનની છન્છે મર્ય.	૮૨
પુત્ર પ્રસન્નો પંડરાગિયો, ગડગુંમડ ધણું થાય;	
આઠ મહર તે ટળવળે, ખરું દુઃખ કિમ ખમાય.	૮૩
પલક પલક ધડીએ ધડી, કરે પ્રેમદા પોકાર;	
પછી સર્વે સોક્યો મળી, ભંભેયો ભરતાર.	૮૪
માપણી છે એ પ્રેમદા, પાપે પ્રગટ્યો પુત્ર;	
રાજ્ય તમારું રાજશે, ભાગશે એ ઘર સૂત.	૮૫
તમો જીવો તો સ્ત્રી ધણી, ધણાક આવશે તન;	
રાણી રાખવી નવ ધટે, ભૂપતિ આપ ભૂવન.	૮૬
જન્મ અક્ષર જોતિષ કહે, સોયેક સંકટ સૂળ;	
મૂળ મહિ એ અવતર્યો, મહિપત કાઢે મૂળ.	૮૭
અરે અરે એ તો કરે, રાધ ને દહાડો રાય;	
ભૂખ તરશ નિદ્રા નહિ, કળી શકે નહિ કાપ.	૮૮
કરડે કિટિ તે કલ્પના, કલ્પે પુત્ર ને માત;	
આસડ રાય અદિકાં કરે, ત્યમ ત્યમ અતિ ઉપાત.	૮૯
પુરુષ કર્યા બહુ પેરનાં, સદપાત્રને સંગ;	
ચુરણ ગુટિકા ચોધણી, એક ન લાગે અંગ.	૯૦
જૂતા ગાણુક ને ગારડી, મંત્ર જંત્ર ને તંત્ર;	
જૂત ત્રેત સંતાપિયા, વડાં ઉતારી વ્યંત્ર.	૯૧
ઉતાર ઉતાપ્યાં અતિ ધણા, વગડાંબાં ડાક દશ દિશ;	
કાથી પાર ન પામિયા, ભાળ લખ્યું જગદીશ.	૯૨

કર્મા કર્મ છૂટે નહિ, રૂડાં ભૂડાં હોય;	
કર્મા તેહ દેહે ભર્યાં, કાઢી ન શકે કાચ.	૯૩
કરતાં લાગે સોહેલું, ખાતાં લાગે મીઠ;	
દુઃખ ભોગવતાં દોહેલું, ધન પારકું દીઠ.	૯૪
નારી નિદ્રા નવ કરે, પલક પલક પીકાર;	
થયો અધિપતિ આકળો, ખેદે વાધ્યાં ખાર.	૯૫
મહીપતિ મિત્ર કોનો નહિ, દેહમાં રાખે દર્પ;	
પપ પાઈ ઉછેરીયે, સહેજે કરડે સર્પ.	૯૬
મહીપને મિત્ર જે નર ગણે, અદિકા એ અગણ્ય;	
ત્રુટો તો શિરપાવ દે, રૂટો તો લે પ્રાણ.	૯૭
ભરુસો ન ગણો ભૂપનો, સીના ન ગણો સમ;	
આઘ અનાઘ અવળી ગતિ, કવિ વખાણે ક્યમ.	૯૮
સ્નેહ ગણે જે શોકનો, ગણે આરમાનું હેત;	
જીવ જર ને જરા તે ખુવે, ફાકટ યાપ ક્ષેત.	૯૯
વિશ્વાસ ગણે બસની તણો, દેહ વશ જેની કાય;	
ભરુસો રાખે ભૂપનો, જીવ જરૂરી જાય.	૧૦૦
લંભેયોં ખીજી ભામની, પાપણીશું શી પ્રીત;	
નારી ન્યાલ કરશે કશું, રાગીશું શી રીત.	૧૦૧
મદિરા ખીધું મદિટે, એમાં વળખું ભૂત;	
વળતું કરજું વિંછીએ, એમ અધિપ અદ્ભૂત.	૧૦૨
રાગ તો રીસે ભયોં, સ્નેહ નારીઓ સાથ;	
કામનિ દુઃખે કળકલ્પો, હેયું ન રહ્યું હાથ.	૧૦૩
સહિ નારે સંતોખિયો, કર્યોં પ્રીત પ્રતિબોધ;	
જીવતિ તબ્બે તો જીતશો,* કામે ચઢાવ્યો ક્રોધ.	૧૦૪
રીસ ચઢી ધણું રામને, કથન સંભળાવ્યાં કાન;	
પુત્ર સહિત તે પરહરી, રામા મૂકી રાન.	૧૦૫
સારથીએ રથ સજા કર્યોં, જેહિ બેસાર્યાં માંથ;	
રામા મૂકી રણ વિશે, મનુષ્ય મળે નહિ ત્યાં.	૧૦૬
વાંકા ગ્રહ પાંકી દશા, વહાલાં દુરમન યાય;	
માને અવચુલ ગુણ તણો, ક્યાં રંક ક્યાં રાય.	૧૦૭
મહા આપત્તિમાં પડે, કોપે જ્યારે કર્મ;	
તે વેળા બહારે ચઢે, પ્રભુ કે ખીજે ધર્મ.	૧૦૮

નામ રમરણુ નૃસિંહનું, સંતોષે સાધુ સાધ;	
દુઃખ સમે તે સુખ કરે, હેતે જોડે હાથ.	૧૦૯
સમર્થુ હોય સુપાત્રને, પ્રીતેથી પાશેર;	
વિપત સમે વાધે ધણું, યાવ તરણનું મેર.	૧૧૦
વાંઠા કાંઠા કેરડા, સિદ્ધ વ્યાધ ને સાપ;	
અપ્પળા એહ અરણ્યમાં, એકલી મૂડી આપ.	૧૧૧
સેવક મૂડી આવિયો, ક્ષણ રાધને કૃત્ય;	
હત્યા કરવી નવ પડી, માનની પામશે શ્રુત્ય.	૧૧૨
ભૂપતિ કહે ભાવટ ગર્હ, માન્યું મારું મન;	
શોકયો સૌને સુખ થયું, કોડ દિવાળી દન.	૧૧૩
સાણા સમજી સમજી, ચિત્તમાં ધરી ચરિત;	
નથી દોઢા નથી સાંભળ્યો, મહીપતિ કેના મિત.	૧૧૪
સમજી માર્ય ન સાંભરે, તે તરુણી કે તન;	
મહીપતિએ મારું કર્યું, જીવતિએ જીવ્યો જન.	૧૧૫
કામી અંધ દેખે નહિ, ધારે નહિ મન ધર્મ;	
નારીને શું નીપન્યું, કંડું જેનું કર્મ.	૧૧૬
મૃત કહે શૌનક સુણો, પવિત્ર કથા રસ પ્રીત;	
સણી મૂડી રડવડી, રાત્રી ત્યાં શી રીત.	૧૧૭
જુડી દુઃખમાં બાપડી, અદિક અમિતી આંચ;	
એકે દેશ ન ઉકલે, ચટપટ કાળની આંચ.	૧૧૮
અતિશે જ્યારે દુઃખ પડે, આકુળ વ્યાકુળ થાય;	
સેવા શિવ સેવક તણી, વિશંભર વારે ધાય.	૧૧૯

ચોપાઈ.

કંટક કાળા ઝેરી ગ્રાડ, તે દેખીને કુન્ને હાડ;	
વ્યાધ ગર્જના વનમાં કરે, રામા રથવાઈ રણમાં રડે.	૧૨૦
ન મળે પાસે અજ કે નીર, ચરચર કેપે કુમળું શરીર;	
ભૂખ તરથ દાવાનળ દુઃખ, ભારે ભૂંડી લાગી ભૂખ.	૧૨૧
મહા રોગે પીડાયે ધણી, વાત કહું શી કષ્ટ જ તણી;	
કળકળતી વલવલતી વન, નવ દીસે કે માનવ જન.	૧૨૨
પંથે અખડાતી તે પડી, નગર સમીપે આવી ચઢી;	
રગતપીત તે ટંચે ચૂવે, સણી તે મહા દુઃખે રૂવે.	૧૨૩
બાળક રોગિયો લીધા બાંભ, તરુણી રાત્રી આવી ત્યાં;	
પદ્ય પટ્ટણુ ચુણવંતું ગામ, પગાકર વૈરય નૃપતું નામ.	૧૨૪

અધિકારે સરખો ન્યમ ઈંદ્ર, ચાતુર ચોહો પ્રકારે ચંદ્ર;	
હરિશ્ચંદ્ર સરીખું રાખે સત, પરિયાંતું પુણ્ય વધારે પત.	૧૨૫
કેડ વસાએ ખીજે કર્ણ, અધિપત અશરણનો શર્ણ;	
ગાય શ્રાહણુ કે આ પીડાય, તત્કાણુ તેની બહારે ધાય.	૧૨૬
પરદુઃખ દેખી દુખિયો હોય, એવો રાગ કોઈક જોય;	
કુખેર સરીખો તે ધનવંત, ભુધિશ્ચર સરખો દીસંત.	૧૨૭
રામ રાજ્ય રૈવતને સુખ, ભૂપતિ ભાગે સૌની ભૂખ;	
પર દુઃખ દોઠ પોતે દુખિ, પ્રજા સુખી તો પોતે સુખી.	૧૨૮
રતિ કામ સરીખું રૂપ, ભાગ્યશાળી ભારે શુભ ભૂપ;	
ફરે આણુ ને ધર્મી રાજ્ય, અસત્ય અન્યા તનથી તાજ્ય.	૧૨૯
ડાહી હુતી એક તેની દાસ, પ્રીતે આવી પ્રમદા પાસ;	
નિર્મળ સરોવર કરું નીર, તરુણી બેડી તેને તીર.	૧૩૦
તે જીવતીએ રાણી જોઈ, દુખણી દુઃખ સંભારી રોઈ;	
પ્રેમદા દુઃખે કાટે પહાણુ, સુકાય બાધા નીર નવાણુ.	૧૩૧
લીલાં તરુવર સુકાઈ પડે, ચિંતનીનું દુઃખ હૈડે ચડે;*	
આસ્વાગત અદિકી ત્યાં કરી, આપ દાસી ઉછંગે ધરી.	૧૩૨
પૂછી નાર ને લીધી પાર, છે એ કોઈ રાગની નાર;	
ધારણુ દીધી સાત્વી ધીર, ખવરાવ્યું ને પાતું નીર.	૧૩૩
પરહરી તે આવી પુર પાસ, રાગ પાસે આબો દાસ;	
અથ ધતિ માંડી કહી કથા, વનિતા દુઃખ પામે છે વૃથા.	૧૩૪
મહારાગ કહું છું એક વાત, રાણી છે જીવતિની જાત;	
અદિક દુઃખ દીકું છે અમો, અશરણુ શરણુ કહાવો છો તમો.	૧૩૫
નોધારાંના છે આધાર, દુખિયાની કરે છે નિત બહાર;	
કરોડ મતનું પુણ્ય જ હશે, તેહ નાર સુખી તો થશે.	૧૩૬
દુઃખ દાવાનળ રોગે બરી, સરોવર પામે છે સુંદરી;	
બાળક નાનો છે બાહેમાં, વનિતા તે વડની બાંધમાં.	૧૩૭
રૂડા દીસે તેના તન, રાજપુત્ર કે રિદ્ધ રતન;	
ભૂખ દુઃખ ને રોગે રહો, કારણ કામનીએ મુજને કહો.	૧૩૮
હેત પ્રીત ને પૂરણ પેર, ગુણવંતી તેડી આણી ઘેર;	
પદ્માકર વૈસ્યે જોયા પાણુ, વદને બોલ્યો અમૃત વાણુ.	૧૩૯
ચતુરા કેરાં જોયાં ચેન, તું માત તું મારી બહેન;	
કહી સાંભળી વિગત વાત, સુખે રહો હંઈ મારી માત.	૧૪૦

કાળ વિસારે નહિ કોયને, ગ્રહે લાગ રહે જોઈને,
 ફેકટ શીદ કરાવો હાસ્ય, નામ ધરાવ્યું તેનો નાશ. ૧૭૪
 એમ પ્રમોદ કરે સૌ ધણું, મન નવ માને તરુણી તણું;
 પગો પુત્ર ને ગૂંચે માત, કરવા માંજો અંધાપાત.* ૧૭૫

દોહરો.

પૂર્વ જન્મના પુણ્યથી, શિવ જોગી એક સિદ્ધ;
 અચાનક ત્યાં આવી ચડ્યો, કરુણા રૂડી કીધ. ૧૭૬
 શિવકવચ શ્રવણે સુણ્યુ, પૂર્વ જન્માંતર આપ;
 શિવ સેવકની સેવથી, પ્રલય થયાં સૌ પાપ. ૧૭૭
 રૂઠું થનારું ન્યાહરે, સૂઝે છે સત્સંગ;
 જોથી ભવજળને તરે, રાગે રહે રંગ ૧૭૮
 રૂઠું થનારું ન્યાગે, પ્રીતે પુણ્યની પેર;
 રૂઠું થનારું ન્યાહરે, ગુણીજન આવે ઘેર. ૧૭૯
 કલ્પાંત કરે છે કામનિ, યોગિ આબ્યા તે હામ;
 દેવ સરીખા દીસતા, શિવ પદ નિર્મલ નામ. ૧૮૦
 પ્રેમદાને સૌ પ્રીછવે, જાળક પામ્યો મૃત્યુ;
 શિવ સેવક સુદર વદન, ત્યાં આબ્યા છે તર્ત. ૧૮૧
 મહા મંગળ આનંદમા, ધ્વજ વિદ્યાનો ભૂપ;
 આકરમાત કરુણા કરી, કાપલ સમો વડ રૂપ. ૧૮૨
 મુખે મંત્ર મહાદેવનો, જપ પચાક્ષર જપ;
 પ્રીછવે જીને પુરુષધું, ત્યાં આબ્યા આપોઆપ. ૧૮૩
 અકરમાત રવિ ઉગિયો, હેત અજવાણું હોય;
 શિવ પ્રતાપ શિવ સારખો, કળી શકે નહિ કોય. ૧૮૪
 માનુભાવ દોઠા મહીપતે, ચતુર શરદનો ચંદ્ર;
 જળહળ જ્યોતજશ રૂપતે, તેઆગળ તુચ્છ ધંદ. ૧૮૫
 ઉડી સૌ ઉભા થયા, મુનિને દીધાં માન;
 આસન આપ્યું હેતથી, બારે રાખી ભાન. ૧૮૬
 લાલચ લોભ વહાણું નથી, નથી સ્વપ્નમાં શોક;
 મિત્ર યત્રુ તેને નથી, સમદ્રષ્ટે સૌ લોક. ૧૮૭
 દ્યાવંત હાતાનિધિ, કરુણારૂપ કિરપાળ;
 મમત નહિ માયા નહિ, જૂઠી નહિ જંગળ. ૧૮૮
 હરિજન હર્ષ પામ્યા ધણુ, નીચાં દાબ્યાં નેણુ;
 અમૃતથી મીઠાં ધણાં, વદન દીપતાં વેણ. ૧૮૯

કહો સૌ કે અહિં કેમ મળ્યા, દેહ પામે શે કુખ,	
મામે છુ શું મુજ કને, સૌને થાય ક્યમ સુખ.	૧૯૦
અર્થ ગર્થ નહિ મુજ કને, મુજ પામે નહિ ધન;	
રુદ્રાક્ષ વિભૂતિ મુજ કને, હું છુ ભેગી જન	૧૯૧
વળતો પદ્માકર વદે, સાંભળો મુનિ મહારાજ,	
મરે પુત્રશું માવડી, જાય લોકમાં લાજ.	૧૯૨
મોત આગ્યું તે તો મરે, પ્રેમદા છોડે પ્રાણ;	
અખળા આત્મ હસા કરે, થાય હસુ ને હાથ	૧૯૩
દયા કરી દયાનિધિ, હેત બેરખો હાથ,	
મૂકી વિભૂતિ મુખ નિશે, દેખતાં સૌને સાથ.	૧૯૪
મૃત્યુજય જીતે મૃત્યુને, ત્ર્યંબક મત્ર દિત હોય;	
અન્ય ખીજે જીતે નહિ, અવર ન પૂજે કાય.	૧૯૫
મૃત્યુકાળને જીતવા, મૃત્યુજય સમર્થ,	
બાકી ખીજ મંત્રનાં, વખાણુ કરો તે વ્યર્થ.	૧૯૬
મહાદેવથી મોટો નથી, મૃત્યુજય મોટો મત્ર;	
વેદ પુગણુ ને શાસ્ત્રમાં, તોળી ભેતાં તંત્ર.	૧૯૭
આજસ મોડી ઉડીઓ, યથો સજીવન ભેગ;	
ભદ્રાણુ નામ તેનું કહ્યું, રુદ્રાક્ષે દાખ્યો રોગ	૧૯૮
કાયા દિવ્ય કામાતણી, થઈ નિરોગી દીક;	
પ્રસન્ન થયા એક પવકમાં, પાણુ ફેરવ્યો પીક.	૧૯૯
રામા રૂપ રંભા સમુ, વપુષે ભેળન વેશ,	
અરુણુ તરુણુ અર્ણક થયો, દાખ્યો બાધ દેશ.	૨૦૦
જાણ્યું બાધા જગતમાં, પ્રત્યક્ષ એ તો ઈશ;	
શિશુને સજીવન કર્યો, ધર્મ ધોરધર ધીશ	૨૦૧
પદ્માકર ધણું હરખ્યો, તન મન ધન વપુ વેશ;	
પ્રગટ પુણ્ય મારું થયું, દેવ પધાર્યો દેશ.	૨૦૨
અપરાધી શું આગળું, ઈશ સમા છો ઈશ;	
વચન વદો વિષ્ણુ સમાં, જગતપતિ જગદીશ.	૨૦૩
સિદ્ધ તણા પણુ સિદ્ધ છો, અહ સમા છો અહ;	
કગાળ છિપર કરુણા કરી, ધાર્યો રડો ધર્મ.	૨૦૪
દર્શન દુર્લભ દેવને, પામરને હવા પ્રસન્ન,	
અહર્નિશ મુજ રહે વસો, મહાદેવતણું દર્શન.	૨૦૫
અમો કગાળ શુ આપિયે, સિધ્ધ થઈ કરીએ સેવ;	
નિરતર નિહોળી તમે, દેવતાણા પણુ દેવ.	૨૦૬

કંચન કથીર તારે મને, રત્ન તારે મન રાખ;	
કોટિ ચિંતામણી કાંઠરા, શાસ્ત્ર પૂરે છે સાખ.	૨૦૭
વસ્ત્ર વપુથી વેગળાં, ધન તારે મન ધૂળ;	
માયાખાસી દાસી કરી, મહારાજ છે જોડ મૃત્ય.	૨૦૮
સ્તુતિ નિંદા સમાન છે, અમૃત વિષ બે એક;	
રાત્રિ મિત્ર સરખા ગણે, વસ્ત્રો એ રીત વિવેક.	૨૦૯
રાય વચન એમ સાંભળી, હરિજન પામ્યા હર્ષ;	
પ્રસન્ન થયા પુર ઉપરે, કરુણાનિધિ કલ્પજલ.	૨૧૦

ચોપાઈ.

સજ્જન કીધા જેહને, તરત યોગે લીધા તેહને;	
ભદ્રાયુ પાડયું છે નામ, દેખે ગુણીજન બાધું ગામ.	૨૧૧
વિરમય પામ્યો ભારે ભૂપ, કંઠે સરિખું કીધું રૂપ;	
દેશ બાધામાં જાણ્યો દેવ, સમ્યક્ પ્રકારે કીધી સેવ.	૨૧૨
કર્ણમાં મૂક્યો શિવનો મંત્ર, આપી ભરમ તરતીએ તંત્ર;	
હરિહર એને પરસન થયો, ભરતખંડનો ભૂપતિ થયો.	૨૧૩
એક સહસ્ર વર્ષ કરશે રાજ, અસત અન્યા તનથી તાજ;	
રાય પદ્માકરનો જે દીકરો, એ પણ આપ લિહો ધર્મો.	૨૧૪
યાગે તું ધુરધર ધીર, એ રાગને તુંય વચ્ચર;	
ભદ્રાયુ ભૂપ સિમંત પ્રધાન, અધિકાર ઇન્દ્ર તણ્યા અતુમાન.	૨૧૫
મૃત્યુંજય મંત્ર વિભૂતિ દીધ, કરુણા ભક્ત ઉપર બહુ કીધ;	
સમુદ્ર વલય ફરશે તુજ આણુ, પ્રતાપ પુરંદર સમે પ્રમાણુ.	૨૧૬
પદ્માકર તેડ્યો એકાંત, લાગી તેના મનની આંત;	
ફરી ફરી શું પૂછે મને, થોડે દહાડે મળયું તને.	૨૧૭
લોકે સ્તુતિ માંડી જેટલે, પોતે પંથ ક્યાં તેટલે;	
રહો રહો કહેતાં યોગિ લોકીઓ, હિમંગવત મદગળ છુદિઓ.	૨૧૮
કેળા કમળ સુસ્પર્શ નહિ કર્યું, અમર અમર અલ્પાંશ અર્ચ્યું.	
ગુણવંત શિવ યોગિ તો ગયા, હિરણ્ય ધણી લોકોને યયા.	૨૧૯
રાય પદ્માકર ફેરો તન, અદિક ગણે ભદ્રાયુમન.	
શુકલ પક્ષમાં વાધે ચંદ્ર, અધિપતિ જાણે શોભે ઇન્દ્ર.	૨૨૦
વાધે ઉત્તરાયણમાં રવિ, તેવી શોભા સુતની હવી;	
જ્યમ આપાદો વાધે મેહ, દેવાંશી થઈ ભદ્રાયુ દેહ.	૨૨૧
કુળાચાર કોડેથી કીધ, ઉપવિત બે બાળકને દીધ;	
મૂક્યા નિશાળે બે પુત્ર, જેહ વડે સધળું ધર સુત.	૨૨૨

દોહરા.

સૂત કહે શૌનક સુણો, શિવ સેવક મહિમાય;	
વેદ વરણવી નવ શકે, ગુણુ નિત રારદ ગાય.	૨૨૩
બ્રાહ્મણ પેલા ભવ તણુ, પ્રૌઢાં કરતો પાપ;	
ઝી'હત્યા કીધી ઘણી, શિર સતીઝાના શાપ	૨૨૪
બ્રહ્મહત્યાનો ભોગિયો, પિંગળા સાથે પ્રીત,	
મદિરામા રહેતો મચ્યો, રૂડી નહોતી રીત.	૨૨૫
શિવ એવકની સેવથી, એક રાત એક દીસ;	
નવ કોડ જન્મ નરકે પડત, એહ ઉગાર્યો ઇશ	૨૨૬
તેહ પુણ્યથી અવતપ્યો, બૂપતને ઘેર ભોગ;	
પૂર્વજન્મનાં પાપથી, રૌરવ ભોગવા રોગ.	૨૨૭
પૂર્વજન્મનાં પુણ્યથી, દીર્ઘ દિવ્ય દર્શન;	
પાપ સર્વ પ્રવય થયાં, હવા ઇશ પરસજ.	૨૨૮
આગળ વાખ્યા આવરો, વાતતણો વિસ્તાર;	
ન્યાસ કરે નિમેષમાં, તરશે ભવ સસાર.	૨૨૯
પિંગળા ગણિકા પાપણી, કહીશ વિગતની વાત;	
શૌનક અણે સૂત કહે, શિવ મહિમા સાક્ષાત.	૨૩૦
પાપ રૂપ ગણિકા હતી, પ્રૌઢાં કરતી પાપ;	
નવકોડ જન્મ નરકે પડત, તે તો ઉગરી આપ.	૨૩૧
એક રીત અમિ અડે, થાય બસ્ત્ર હલ રાખ;	
શિવ સેવકને સેવે, છયે શાઝની જાપ.	૨૩૨
સંક્ષેપે કહું તે કથા, વાણી વેદ વિલાસ;	
દશ અધ્યાય પૂરણ થયા, પ્રાકૃત શબ્દ પ્રકાશ.	૨૩૩
શિવ પૂજે શિવ શિવ કહો, શિવ ઉપર હિત હાસ્ય;	
પિતા પુરષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળદાસ.	૨૩૪

(ઈતિ શ્લોકો બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'પિંગળા સ્ત્રી પ્રકરણ' નામનો દશમોધ્યાય:

અધ્યાય ૧૧ મો.

દોહરા.

શ્રી શુભ વિદ્યા સસ્વતી, મર્તિ દેવણી માત;	
પામરને મડિત કરે, વિશ્વમાહિ વિખ્યાત.	૧
જતિ સતી ભોગિબ્રહ્મ સૂત, અતિ ધૃતિ ધરતાધ્યાન;	
રતિપતિ કરજેડે સહ, મહિપતિ માગે માન.	૨

દાતા સુખ સાગર તણી, ત્રાતા જન જગત;	
સુખ શાતા સૌ વિશ્વની, વિચાર તણી વિગત.	૩
આનંદ કદ છો હરનિશ, ચતુરાષ્ટ તણી તું ચંદ્ર;	
પામરને પડિત કરે, પાદ છૂટે તુજ ધન્દ.	૪
બાર રાશે બાંધ્યું જગત, છોડ્યું નહિ છૂટેત;	
એક અચુત ઈશ્વર મળે, તેથી નહિ તુટત.	૫
ખીન્ને બાંધવ ત્રીસનો, હાંકી બાંધે હોડ;	
તે ઠાથી છૂટે નહિ, કિરતાર મળે જો કોડ.	૬
બુદ્ધિથી બાંધેા બાવને, ત્રીજો બધ તરતોસ;	
અડ બાપા ખડ શાસ્ત્ર દુભ, બાળત બાવન બોસ.	૭
એકવીસ કોડ અઘાંડમાં, જડ ચેતનનાં નામ;	
બાંધ્યાં બાર બત્રીસમાં, કહે કવિ ચારદ કામ.	૮
પુરાણ પાઠ પવિત્ર જો, સંસ્કૃત પ્રાકૃત સર્વ;	
બાંધ્યાં બત્રીસ બાવને, શુણ્વંત તજો સૌ ગર્વ.	૯
સવાલક્ષ બારત કથા, અષ્ટાદશ પુરાણ;	
શત કોટિ રામાયણે, સમજો જળ્યુ સુજળ્યુ.	૧૦
ચાર વેદ થઈ ચારલક્ષ, કીર્તન અપરંપાર;	
બત્રીસ બંધે બાધિયો, સકળ સૃષ્ટિ સંસાર.	૧૧
કુણુમાત્ર કવિયો લહે, પંચમહાભૂતનો પિંડ;	
કૃપા તારીથી હુ ધરું, કહું અહોત્તર ખંડ.	૧૨
માયાને વશ માનવી, મનને વશ ન્યમ ચરણ;	
ત્યમ તારે વશ છું કવિ, ન્યમ વાયુ વશ તરણ.	૧૩
દિવ્ય ચંદ્રોદય દેશમાં, રિદ્ધ ચંદ્રાંગદ રાય,	
સુનંદા ઘેર સ્ત્રી સતી, કંદર્પ સરીખી કાય.	૧૪
ધ્યાન પાન ધન ધ્યાન દહ, ધર્મ કર્મ સુસત્ય;	
યથા નામ તથા શુભા, પરિવાનું રાખે પત્ય.	૧૫
અરથ ગરથ રથ પાલખી, સમરથ સગ્રામે શર;	
લાજવટ ને રાજતટ, શાહાવટ ન્યાવટ વર.	૧૬
પેદળ જેદળ હથેળે, મદગણુતા માતંગ;	
બેડાગ અતિશે બાંકડા,* તાતા તરતિય તુરંગ.	૧૭
અલખતની ઉનમ નહિ, મહા સુખ સાગર મોટ;	
દીકરા પાપી નિપજ્યા, ખરી એક મોટી ખોડ.	૧૮

અર્લકેની ધ્રુજા ધણી, અહર્નિશ પૂજે ધ્રુજ;	
મંત્ર જંત્ર મહાદેવના, તેહ ચઢાવે શીશ.	૧૯
સેવે નિત શ્યામાશુને, ગાણાં શિવનાં ગાય;	
ત્રિપુરારિ કુઠવા તેહને, કૈલાસ તણે જે રાય.	૨૦
જન્મ જન્માંતર પિંગળા, ધણા પાપમાં ગર્ક;	
હતી અજખામણી ધ્રુજને, નાખત તેને નર્ક.	૨૧
શિવ સેવક સેવ્યા થકી, નિર્મળ જાઓ નેહ;	
વિશંકર વહાલી ધણું, જેમ પાતાનો દેહ.	૨૨
ભોળા શિવનો ભાવ જો, વિશ કોટી હોય વાંક;	
પ્રસન્ન થાય પણ એકમાં, એ તો આડે આંક.	૨૩
જશ આપે જળધારથી, ન્યાસ વળડે ગાલ;	
ધંતુર ચઢાવે ધન દિયે, વિષ્ણુશ્વર રાખે વહાલ.	૨૪
કોસેર કરે નહિ આપતાં, પુણ્ય હોય પાશીર;	
વડના ખીજ પેર વધે, મોટમ પદનો મેર.	૨૫
પાપ કરનારી પિંગળા, કુકર્મની કરનાર;	
નર્ક કુંડ નર્કગામિની, નહિ નર્કમાં ઠાર.	૨૬
વિશંકર મન વિચારીઈ, ચણુ અલો તે ગૂઢ;	
શિવ સેવક સેવ્યાતણું, પુણ્ય જળ આપું પ્રૌઢ.	૨૭
અટ મહાસિધ નવનિધ સહિત, ભોગવે રૂડા ભોગ;	
વસે પછી વૈકુંઠમાં, શિવ સેવક સંભોગ.	૨૮
સહજ શિવ સેવકતણું, દીર્ઘ દિવ્ય દર્શન;	
પુણ્ય ઉપાર્જન એટલું, પરમેશ થયા પરસજ.	૨૯
હોય ઢગલો જ્યમ તરણુનો, કળિ ન શકે ક્રોધ;	
જવ જેટલો અગ્નિ આડે, બળી બસમ તે હોય.	૩૦
રજ હોય પર્વત જેટલી, મેરુવત મહિમાય;	
હડી જાય આકાશમાં, વિપરીત વાયુ વાય.	૩૧
અસંખ્ય અલેખે અજ તણું, ધણુ બાંધ્યા શું ધાય;	
સિંહનાદ અવણે સુણે, સર્વે નાશી જાય.	૩૨
અંધારું હોય અતિ ધણું, તરુણ તિમિર ધનધાર;	
દિનકર ઉદય દીસે નહિ, સાહયી નાસે ચોર.	૩૩
પ્રૌઢાં પાપ પ્રાણી કરે, જાણુ અજાણુ જેહ;	
શિવ મંત્ર અવણે સુણે, ચાપ દેવાંથી દેહ.	૩૪
તારણુ તત્ત્વ ત્રિલોકનું, નરક નિવારણુ નામ;	
દુર્લભ દર્શન શિવભક્તનું, થિર પદ અવિચળ ઠામ.	૩૫

પાપ રૂપિણી પિંગળા, હારે વટલાબ્યા ધન;	
માણી માંસ મદિરા મહતા, કુડા કીધાં કર્મ.	૩૬
છાનાં છિન્નાળાં કીધાં ધણી, કંઈ રોપરાવી રાંડ;	
કંઈને કીધા રાંડવા, કંઈને કીધા ડાંડ.	૩૭
શિવભક્તની સેવથી, નિર્મળ થઈ તે નેટ;	
ચંદ્રાંગદ રાણી મુનંદની, પ્રગટી તેને પેટ.	૩૮
શુભ મુદ્ધર્ત શુભ લગ્નમાં, કૌટિક કૃદર્પ કામ;	
લાડકવાઈ લક્ષ્મી, સત પુત્રને ઠામ.	૩૯
તે વનિતા વાધે ત્યાંહાં, રામામાં બહુ રૂપ;	
ઉત્પત્તિ આગળ આવશે, એહ કયા અનુપ.	૪૦
વાધે વિધુ શુભ બીજનો, વાધે દક્ષણાવન રાત;	
અરણ્ય વાધે ઉતરાયણ, લુપતિ મુંદર જાત.	૪૧
પદ્મનીથી પંદર ગણી, ચિત્રણીથી સે ચાર;	
રતિ રૂપ રેભા સમુ, લક્ષણ વીસ ને બાર.	૪૨
ડાહાપણ અંગ દશ કૌટિકા, મોટમ પદવી મેર;	
રૂપજ ભોગિ આવી રજા, વરસ થયા ભાં તેર.	૪૩
રાય પદ્માકર ધર થકી, ચતુર ઋષભ ચાલત;	
પૃથ્વી પ્રદક્ષિણા કારણે, મન સાથે મહાવંત.	૪૪
નવ દુર્ગાને નરખિયાં, દશ દિગ્પતિને દીઠ;	
આતુર ચોસઠ યોગિની, ક્યાં પૃથ્વીની પીઠ.	૪૫
ગંગા સિંધુ ગોમતી, કાશી ને કેદાર;	
સાત મુક્તિપુરિયો સહિત, જ્યોતિ સિંગણુધ્યાળ.	૪૬
અડસઠ તીર્થ જે અદિક પદ, સેતુબંધર રામ;	
નવસે નવાણું નદ નદી, ચિર ચાવર પદ ઠામ.	૪૭
પૃથ્વી પ્રદક્ષિણા કરી, સાચા જેના શેર;	
પુનરપિ પદ્માકર ગૃહે, યોગિરાજ ફરી ફેર.	૪૮
પદ્માકર લદ્દાયુ સહિત, સલા લરી છે નર્પાહ;	
મહા શિવ સરખા સહજમાં, તાલણુ આબ્યા ત્યાંહ.	૪૯
સભાસદો ઉભા થયા, માન ધણેરાં દીધ;	
અર્ધ પાલ પૂજા કરી, લાવે લાખેણા લીધ.	૫૦
કુમકુમ છડા દેવરાવિયા, રંગ્યા મહેલ અવાસ;	
પુષ્પ પ્રેમજ પથરાવિયાં, કરતુરી જે'ક બરાસ.	૫૧
કેસર ચંદન કર્દમ ક્યાં, ધણા અર્ગળ ઘોળ;	
અખીલ ગુલાલ ઉડાવિયા, કીધા કુમકુમ ઝાળ.	૫૨

પદ ઉઘર ધાવરાવિયા, મોતી પૂર્ણ ચોક;	
દેવ હુંદુલિ વાગિયાં, શુભ અગવાળ્યા ગોખ.	૫૩
કરનેડી હિલા રહ્યા, ભદ્રાયુ ને શૂપ;	
દિનકર તુલ્ય દયા નિધિ, ઋષિ સરીખું રૂપ.	૫૪
પતિતને પાવન કરો, દીન બંધુ દાતાર;	
અધમ ઉદારણુ અધિપતિ, કરણ્યા રૂપ કીરતાર.	૫૫
પંદર પ્રદક્ષિણા કરી, પ્રણમ્યો ઋષિને પાગ;	
સુખ સાગરમય સુકિતની, જડી મુને તો જાગ.	૫૬
કરનાર કોટિ કંવાણના, સુખ સાગરનું સત્વ;	
કહેવા માત્ર છે માનવી, ત્રિલોક તણું છે તત્ત્વ	૫૭
પ્રાણુદાતા પરશ્વહ છે, મોક્ષદાતા છે મૂળ;	
જેનાં દર્શનથી ટળે, ભારે સંકટ શૂળ.	૫૮
કંગાલને કરણ્યા કરો, અધમ ઉદારણુ આપ,	
પાંચ પદારથ પામિયે, તમ દર્શન પ્રતાપ.	૫૯
એક ઉનમ રહી નહિ, દયા કરી છે દેવ;	
અમો ખામર શું પ્રીતિયે, સદ્ગુરુ કેરી સેવ.	૬૦
તમ જોરેથી ઝુઝિયે, સતતવસા તમ ચર્ચ.	
શુદ્ધિ દો તમ બોલિયે, ચતુર તળાંસે ચર્ચ.	૬૧
કોડ દિવાળી આજ દિન, કોટિક દેવુ હર્ષ;	
કોડ કામ ચિતામણી, કોડ કોડ કંપ વૃક્ષ.	૬૨
કોટિક ગંગા ગોમતી, કોટિક નર્મદા નિહ;	
કોટિક રતિ ઇન્દુ ઉદય, સદગ પદાર્થો સિદ્ધ.	૬૩
કોણુ પુણ્ય પ્રગટ થયું, કોણુ તિરથ મલ વેદ,	
પાપીને પાવન કર્યાં, બ્રાત્ર નથી કાર્ષ બેદ.	૬૪
સદ્ગુદિ અમ ઉપજે, કૂડ કપટ પળાય,	
મન વશ ક્યમ રહે માહર, માયા ક્યમ છતાય?	૬૫
તે ઉપાય તમો કહે, રહ્યા રહે તમ રૂપ;	
પાપ પ્રવય મમતા ટળે, પૂછે ભદ્રાયુ શૂપ.	૬૬
અમૃત વચન શ્રવણે સુણ્યાં, યોગિ બોલ્યા તે સાથ;	
શિક્ષા કહું તે સાંભળો, હેતે મૂક્યો શિર હાથ.	૬૭

ચોપાઈ.

વારુ બોલ વપુમાં વસ્યા, હેત ધણે ઋણેશ્વર હસ્યા;	
ભદ્રાયુ સાંભળરે બ્રાત્ર, વેદવચન કહું હું વિખ્યાત.	૬૮

અદિક હેતથી કહું છું અમે, તે રીતે આચરજો તમે;	
ગુપ્તમાં ગુપ્ત ને ગુપ્તમાં ગુપ્ત, શિવ પ્રસન્ન થવાની સૂઝ.	૬૯
સદ્ગુરુની નિત કરજો સેવ, મૂળ મંત્ર જપજો મહાદેવ;	
કોડે પુરાણ કહે છે સહિ કથી, ગુરુ ગોવિંદમાં અંતર નથી.	૭૦
હરિહરમાં જો અતર ધરે, સુકૃત સાત જન્મનાં હરે;	
વિષ્ણુ વિષ્ણુમાં આણે બેદ, ખરો દેવામાં ઇષજો બેદ.	૭૧
વિષ્ણુ ભક્ત ભાવે વંદજો, નિંદક જનને તો નિંદજો;	
શિવ વિષ્ણુને નિંદે આપ, દંડ દેતાં નવ ગણુશો પાપ.	૭૨
સર્વ દેવને નામે શીશ, સકળ બ્યાપક ઉમા ને ઈશ;	
પરધન પરનિંદા પરનાર, પરહર કહું છું વારંવાર.	૭૩
પરધન દેખી ચાલુ અધ, પરનિંદા નવ ધારો ધધ;	
દેખી પરનાર નપુસક થજો, સસ વાતની માણો મત્રો.	૭૪
નીચ વાત થકી નાસજો, ગુણીજન દેખો ત્યાં ધાસજો;	
પૂજજો બ્રાહ્મણ પૂજજો ગાય, નર રૂડા નિત ગંગા નાથ.	૭૫
સતપુરુષનો કરજો સંગ, નિત નિત પ્રત્યે નહાજો ગય;	
ધ્રુવ કામે રહેજો ઉન્મદા, નહાજો નિત નીરખી નર્મદા.	૭૬
પુરાણ ગીતાના મીઠો પંથ, હરના ગુણ રચાવો અથ;	
પુરાણ સાંભળતાં રાખો પ્રીત, રામ કથા રસ રૂડી રીત.	૭૭
સધજો ગણુજો ઈશ્વર એક, વણાં વણીં ધર્મ વિવેક;	
બૂદ્ધમ ન કરશો ભજો ન બૂદ્ધ, રંક સાથ રખે રહો રૂઠા.	૭૮
મહા મમતિનાં મન મોડજો, કંગાળપણું આળસ ઊડજો;	
કળજો એક ઈશ્વરની આશ, પૂરણ ઈશ જાણો પ્રકાશ.	૭૯
ન કરશો મઘ પાનિનો સંગ, આપ મધિન નવ રાખો અંગ;	
પ્રાતઃસ્નાન કરજો નિશ નિત, ગૌ બ્રાહ્મણમાં ધરજો ચિત.	૮૦
વિષ્ણુ ભક્ત દેખી રીઝજો, બેદ કરે તેને ખીઝજો;	
ભવનો મત્ર મુખથી બાખજો, રામ નામ રૂદે રાખજો.	૮૧
જગદીશ બ્યાપક જાણો જકત, એકી ભૂત લહો શિવ શકત;	
બ્યમ વાણીમાં અર્થ જ રહ્યો, શિવ શક્તિવંત કવિએ કહ્યો.	૮૨
ભજતાં ભણતાં રજતાં ધન, રખે તૃપ્ત કરો ત્યાં મન;	
પાપે ધન નવ પેદા કરો, અધર્મ દેખો સાંધી ઝોસરો.	૮૩
નવ ગણુશો માયા આપણી, તરણ તણી એ છે તાપણી;	
સ્વપ્રાપત્ત જાણો સંસાર, માથે તાણી નવ થ્યો ભાર.	૮૪
દુઃખહંકાર તનનો ટાળજો, કામ વાસનાને પાછી વાળજો;	
સ્નેહ તજો પરદારા સાથ, હૈરું મન રાખો નીચ દાથ	૮૫

સાચી વાતથી ચાલે શર, નીચ કામે નવ ખોશો નર;	
મનની લહેર જાતિવાળજે, જનક જનનિનું પણ પાળજે.	૮૬
માત પિતાની કરજે સેવ, મનસા સિદ્ધ દેશે મહાદેવ;	
ન્યાય શાખના પાળો નેક, ઉમા લક્ષ્મીને જાણો એક.	૮૭
કુડાં કર્મે રખે કાંઈ કરો, પિંડે પાપણુદિ પરહરો;	
સદાનત શોભાવો સિદ્ધ, વારુ વ્રત કરજે વિધ. વિધ.	૮૮
એકાદશી વ્રત મોટમ માન, દ્વાદશીએ દેજે અન્નદાન;	
કરજે પરમાર્થ નિત કાજ, તો રાજી રહે હર મહારાજ.	૮૯
ધર્મિય કામે ન કરશો આડ, રોપાવજે બિલિનાં ઝાડ;	
હરિજન દેખી પામે હર્ષ, વડ પીપળ વવરાવો વૃક્ષ.	૯૦
બિલિ તુંગસી વન રોપજે, અશુભની લજ્જા સોપજે;	
આક ધંતુર અંપકનાં વન, ચઢાવજે શિવ અર્ચી અંદન.	૯૧
અંપક મહામાયાને ચહડે, બીજાં પુણ્ય તે બાણે અડે;	
અનેક પુણ્ય બીજાં કહું કથી, શિવ પૂજન સમબીજું નથી.	૯૨
અમૃત ફળ વાવો સૌ ખાય, વળી વાટમાં જાયા યાય;	
બીજું પુણ્ય નવાણે નીર, સુખ પામે સૌ જન શરીર.	૯૩
નવાણુ ખોદાવે રોપે ઝાડ, પરમેશ્વર માને છે પાડ;	
દાતા ઉપર શિવને રનેહ, બિલીવૃક્ષ ઉમાતો દેહ.	૯૪
પરમેશ્વર રાખે છે પ્રીત, સ્વાં કર્મે કરો નિત નિત;	
ભલી વાત મુખથી ભાખજે, શણાંઘતને શરણે રાખજે.*	૯૫
પાપે ધન નવ પેદા કરો, પુણ્ય વાતે રખે પરહરો;	
પરનિદા વપુશ્ચાધા તણી, બીક રાખજે મનમાં ધણી.	૯૬
ન કરો જાતીકને નકાર, શક્તિવત્ કરજે ઉપકાર;	
મોટા જનને દેજે માન, પાત્ર જોઈ કરજે ઝોદાન.†	૯૭
દેજે શીત કાળે ડાઘિયો, આપો પ્રજાપુરી મોટિયો;	
પસાયતે પૃથ્વી આપજે, કરી દે'કું શિવલિંગ આપજે.	૯૮
દે'રાં દેવળ નવિન પ્રસાદ, વિષ્ણુ પૂજે આણી ઉલાદ;	
ધડાવજે અતિમાયો ધણી, શિવ શક્તિ ને વિષ્ણુ તણી.	૯૯
વિમ્ર સાચ કરશો મા વેર, રખે આંખમાં રાખો ઝેર;	
શત્રુને નવ નામો શીશ, અહર્નિશ પૂજે ઉમિયા ધર્મ.	૧૦૦
અહંકાર ન કરશો લવલેશ, દુઃખ લંજન કહેવાજો દેશ;	
દેવતાના કહેવાજો રામ, કરજે નિત પરમાર્થનાં કાંમ.	૧૦૧

* મત ૨. "શરણાગતને શરણ આપજો." † મત ૨. "પુણ્ય વાતે નવ પગ પાછા કરે."

મત ૪. "અંત સમે કરજે ઝોદાન."

- માત તાતની સેવા કરો, રખે અહંકાર મનમહિ ધરો;
ક્રિ કરશું નવ કરશે ક્રોધ, રુડી વાતે કરશે મા રોધ. ૧૦૨
- રખે દુલતા જોગિ જતિ, રખે શાપ વદે કાઠી સતિ;
અક્ષભોજન પર રાખજો લાવ, એલવસાયરતરવાનું નાવ. ૧૦૩
- જીવ હિંસાથી ખીલીને ધણું, રક્ષણ કરજો પ્રાણી તણું;
નિરાંક ન કરશે જૂડી આત, ઈશ્વરને બળજો દિનરાત. ૧૦૪
- પુણ્ય થકી રહેજો પરસજ, દેવતણાં કરજો દરદાન;
અગ્નિહોત્ર ને સધ્યાકર્મ, ધારજો નિતે રૂડો ધર્મ. ૧૦૫
- હોમ હવન ને કરો જનન, લક્ષ્મીવરશું રાખો લગન;
લોભે નવ કહેવાશે લંડ, (તો) દોહેલા ચમના ટળશે દંડ. ૧૦૬
- સમુદ્રરૂપ આ છે સંસાર, મોહોકમ મોટો જમનો માર;
ધરણીમાં નવ યાશે ગર્દ, નીચ ભોગવર્વા પડશે નર્દ. ૧૦૭
- શુભવાસના મીઠી મહેર, અપકીર્તિ હજાહજ એર;
અક્ષભોજન કરજો હરનિશ, જપમાળા ભજજો જગદીશ. ૧૦૮
- વિપ્રતણા પરણાવો પુત્ર, શોભાવો તેનાં ધરસૂત્ર;
કન્યાદાનનાં કરજો કોડ, હારજો આઠાણુ સાથે હોડ. ૧૦૯
- ક્યારે ન કરશે કુડો સંગ, નહાજો નીત શુણ્વંતી ગંગ;
નિરખજો નાય નેનેહે નરપતિ, પુણ્ય પાપમાં ખટકો અતિ.* ૧૧૦
- કુરિજન કુટ્ટથી રહેજો દૂર, સંગ્રામ કામે યાજો શૂર;
દંચન કામની માયા મૂળ, સંગ કરેથી વધશે શૂળ. ૧૧૧
- વણુ વાંકે નવ દેશો દંડ, સ્વપ્ને નવ કહેવાશે લંડ;
જૂઠી વાતે ન કરતા જોર, ચિત્ત ન ધરશે ચાડી કે ચોર. ૧૧૨
- ખાટ ધાયો નવ દેશો પૂર, નામતણું નવ ખોશો નૂર;
પરદુઃખ દેખી યાજો દુઃખી, સુખી રૈયત તેપીરહો સુખી. ૧૧૩
- અનાષ્ટિમાં આપો અન્ન, નિર્મળ રુડું રાખો મન;
પુરાણતણા સાંભળજો ખાઠ, ઠગવિદાના તજજો ઠાઠ. ૧૧૪
- કોઈ દિવસ નવ રમશે છૂત, ધર્મ વાતે નવ યાશે ધૂત;

પિત્રિ દિવસે કરજો આદ્ય, નિગેષ માત્ર ન બેસે બાધ;
મૃતાશૌચ વૃદ્ધાશૌચ જે, ધર્મસાન્નિવત્ત ખાજો તેહ. ૧૧૮
આદ્ય દિવસ પરહરજો નાર, રહેજો ભાવ ધરી અહ્યાર;
હરિજન આગળ જોડો હાથ, રનેહ ધરો શિવ સેવક સાથ. ૧૧૯
મંત્ર પરો રખે મુક્તા, ચતુરા ચાલે જોજો ચુક્તા;
વનિતાના નવ હો વેચાણુ, તો નરકે નહિ જાશે જાણુ. ૧૨૦
અમલ વશ ન થાશે આપ, સતી તણે નવ લેશે સાપ;
આપ્યું પાછું લેશે નહિ, દાન હકીકત એ તો કહી. ૧૨૧
દિલમાં આઝી ધરજો દયા, જરૂર આદ્ય કરજો જઈ ગયા;
શિવ નિર્માણ રખે કોઈ ખાવ, અહસ્ત તણા ભોગી નવ થાવ. ૧૨૨
ત્રિમ દ્રવ્ય છે દોખી ર્ષ, જેવો ઝેરી કાળો સર્પ;
અહસ્ત જેના ચિત્તમાં ચઢે, બહોતેર પેડિયો નહોં પડે. ૧૨૩
દેવ મનુષ્ય પિત્રિરણુ જેહ, તેથી અહરણુ ભૂંડું એહ;

દોહરા.

કાચો પારો અહ રણુ, શિવ નિર્માણ જે ખાવ;
ધરો ઉમાને કહ્યું, વંશ તેનો છેદાવ. ૧૨૪

ચોપાઈ.

મપબ કહે મુણુજો સહ સાથ, પ્રસન્ન થશે ઉમાનો નાથ. ૧૨૫
શિવ નિંદા ઉપર રૂઠજો, જરૂર જાગ તણ ઉઠજો;
એવી શિક્ષા કહી અનેક, વેદ માર્ગનો જ્યમ વિવેક. ૧૨૬
કરીએ તે ભોગવવું પડે, આવીને સહ અંગે અડે;
છાતું છપતું કરીએ પાપ, પરમેશ્વર જાણે આપો આપ. ૧૨૭
આપે તે તો પામે બહુ, સુખ દુઃખ એ રીતે સહ;
જેવું અન વાવે તેવું લણે, ભટ્ટ ચામળ નહિ ખોટું ભણે. ૧૨૮
શિવ ભક્તની સેવા કરે, તેના ઇકાંતર પરિયાં તરે;
શિવ સેવક વધુ સંજોગ, ખરે તેના આઝા એ રાગ. ૧૨૯
શુરુપત્ની શિવ સેવક સતી, એ પામ્યો તવ તારાપતિ;
ભાળે ભરમ કંઠે સ્ફાક્ષ, સાસ્ત્ર પૂરે છે તેની સાખ. ૧૩૦
દેવ રૂપ થઈ જેની દશા, વિમાન બેસી વેઠું વથા;
ઉમા માહેશ્વર આપ્યાં અતિ, શેષો નાર તેને ઘેર સતી. ૧૩૧
પૂર્વ જન્મ પાળ્યો આચાર, સુદર દેહ પામ્યો આ વાર;
સારું કરતાં દે ભૂંડી શીખ, નીચ નિર્માણ થઈ માગે જીખ. ૧૩૨
અહરવ ખાતું જે મુખ ભાખશે, ખરે પ્રાણુ નરકે નાંખશે;
ખટ દર્શનના નિંદા ખોજ, નિર્જળ વનમાં પ્રગટે રાજ. ૧૩૩

દિન ધન યોગવનારા આપ, સદસવાર અવતરશે સાપ;	
અભલાભક્ષ અપેવા પાન, તે દીઠા શેરીમાં શ્યાન.	૧૩૪
લાલચ લોભ જીવે લાંચમાં, બજે તેહ અમિ આંચમાં;	
જે સેવે છે સાધુ સંત, તે નર સુખ પામે આયંત.	૧૩૫
દેવરૂપને દીધાં દુઃખ, આ ભવ વેઠે ભૂંડી ભૂખ;	
નિર્મળ પુરુષને જે નર નહે, જીવત પિંડે જંતુ પડે.	૧૩૬
ધર્મ કરતાં કરજે ધંધ, તે બધિર કાન ને આંખે અધ;	
કથા કીર્તન સુણ્યાં નહિ કર્યું, તે પગવત ચાલે ચર્ચું.	૧૩૭
દેવ મંદીરમાં દીવા કર્યાં, લગાર તેહના અબરે ભર્યાં;	
માનુભાવને દીધાં માન, સપૂત તેહેને ઘેર છે સંતાન.	૧૩૮
ઝાઝી કરી જેણે જારીઓ, જન્મારો તે તે હારીઓ;	
ગોત્રગમનપર સાંખ્યો સ્નેહ, હોય નપુંસક તેનો દેહ.	૧૩૯
દિધવાન કળા હેલવાય કૃત્ય, જાળવજે માથે છે મૃત્ય;	
સિદ્ધે એ સિખામણુ દીધ, બદાયુએ તે માની લીધ.	૧૪૦

દોહરા.

મહારાજ તમે મહિમા કહ્યો, તે સત સાચું હોય;	
ભવને રૂઝુ ભાવતું, કુરુ ન મમે કાવ.	૧૪૧
મન સ્થિર તે કયમ રહે, વાયુ કયમ બધાય;	
લખ્યા લેખ તે કયમ ટળે, રાખું કયમ રધાય.	૧૪૨
સારું કરવું સૌ ચહે, ધારે સઉ નિજ ધર્મે;	
રૂઝુ ભૂઝુ થાય નહિ, જે કાંઈ લખિયું કર્મે.	૧૪૩
ઉપાય બતાવો એકનો, અણુએ તમને પાગ;	
તરણુતારણુ ત્રિલોકમાં, જડી મુને તમ જાગ.	૧૪૪
કૃપાનિધિ કરુણા કરો, મન વરા તારે થાય;	
સુશુદ્ધિ ઉપજે સહજમાં, ભવની લાવટ નાપ.	૧૪૫
હેત ધણે યોગિ હસ્યા, વસ્યા રહેમાં બોલ;	
સ્નેહ ધણેથી શીખવુ, તરવા ફરું તોલ.	૧૪૬
ગુણમાં ગુણ એ છે ધણું, છાનામાં છાનું છેક;	
તત્ત્વમાં તત્ત્વ ત્રિલોકનું, એક બતાવુ એક.	૧૪૭
અનેક અંથ આગમ તણા, નિગમ તણા નવ લાખ;	
શાસ્ત્ર વેદાંત સત કાટિયા, સર્વિકા પૂરે સાખ.	૧૪૮
મળુવેદ જાપે સઉ, જાપે અચર્યણુ અઘ;	
મઝક રટે રહ્યા વિષે, સામક સાક્ષી સઘ.	૧૪૯

શિવ કવચ આગમ તણો, પરમહાણનો પાઠ;	
નિત્યે નવ નિધિ નમે, ઝોળગે સિદ્ધિ આઠ.	૧૫૦
બ્રહ્મા પાઠ બાવે બણે, નારદ બણે નિત નિત;	
શેષ સહસ્ર જીહ્વા જપે, ચતુર્ભુજ આઠે ચિત.	૧૫૧
ધુત્રપાની ધ્યાને ધરે, વાચે વેદો બ્યાસ,	
માર્કંડેય મહિમા લહે, ઈન્દ્ર કરે અભ્યાસ.	૧૫૨
સુદર પાઠ શિવ કવચનો, હેતે સોંપુ તુમ હાય;	
તેથી સર્વ સિદ્ધિ મળે, રનેહ કરે સૌ સાથ.	૧૫૩
અબળપ્રધાને નવ આપશે, દક્ષિણિ રાખજો દૂર,	
ભલા આગળ એ ભાખજો, નારાયણનું નૂર.	૧૫૪
સૂત કહે સૌનક સુણો, કરુણા કર કીરતાર,	
બુધ નિધાન બહુ પ્રાક્રમી, અધ્યા પૂર્ણ અગિયાર.	૧૫૫
શિવ કવચ સજળાવશે, વાણી વેદ વિલાસ,	
ચિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ સામળદાસ.	૧૫૬

(ઇતિ શ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'ભકાસુ કવચ સંચોગ' નામનો એકાદશોધ્યાયઃ

અધ્યાય ૧૨ મો.

ચોપાઈ.

શ્રી ગણપતિના પૂર્ણ પાપ, સિદ્ધિ બુદ્ધિનો જે છે રાપ;	
લક્ષ લાભ બે તન લામકા, સેવક શર્ણાત્રિત સાહેકા.	૧
રિધિવિધ તનયા જોયણુ જન, ક્ષેમ કલ્યાણુ જેના જમાન;	
અર્ચિમા મહિમા લધિમાસિદ્ધ, નૌતમ ધરમાં છે નવનિદ.	૨
સ્વામી કાર્તિકે બળવત બધુ, કરુણા રૂપ કરુણાનો સિંધુ,	
જગત જનેતા ઉમા માત, જગત પિતાશિવ સરખોતાત	૩
વદનેવસે અમૃતવત વાણુ, ખરી રતન ચિંતામણુ ખાણુ;	
કલ્પવૃક્ષ હાયા બારણે, બેઠા કલ્યાણુ કરવા કારણે	૪
પ્રથમ મથુર્જિતને પૂજ્યો, તો તો સકળ સિદ્ધિ સ્ત્રીએ;	
શ્રી શારદ સુખ સાગર સિદ્ધ, નિમેષ રમરણુ કરતા નવનિદ.	૫
હંસવાહિની જાણુ સુગણુ, વદને આપો અમૃત વાણુ,	
બાવન માત્રિકા છે રિદ્ધ રૂપ, નમે ઝોળતાં બ્રહ્મા ભૂપ.	૬
બ્રહ્મોત્તરખંડે જે કથા, જાણુ તેહ જણાવુ જ્યા,	
શત કલ્પ જે શારદ ગાય, શિવ મહાત્મ્ય પૂરુ નવ ગાય	૭
સહસ્ર જીહ્વાએ સમરે શેષ, લહે ન શિવનું લક્ષણ લેય;	
સહસ્ર મુખી ગુણવતી ગગ, સદા નિરંતર રહે શિવ સગ	૮

સાચી શક્ત સૃષ્ટિ કરનાર, પૂરો શિવનો ન લહે પાર;	
વિષ્ણુ વિરૂંચી વર્ણુન કહે, ધ્યાન સદા શકરનું ધરે.	૯
મંદમતિ માનવ છે જોહ, શિવ મહિમા શું બોલે તેહ;	
સિંધુમાં સિંધુ સત તાપવે, ચંદ્ર સામે તત્તુ અર્પિવે.	૧૦
અરુણ આગળ આરસી અલ, ધરવો દીપક સૂરજને સદા;	
અન્નપૂર્ણાને અક્ષત ધરે, શારદાનું ડહાપણ કવિ કરે.	૧૧
વ્યાસ સમીપશું પુરાણ વાંચવું, સમુદ્ર આગળ શું ધન સાચવું;	
લક્ષ્મી આગળ શા ધરવા સણુગાર, સ્ત્રી આગળ થાવું શું દાતાર.	૧૨
એ રીતે કહી બોલે કવિ, ઇચ્છા ઇશ વર્ણુનની હવી;	
વાયુને વશ તરણું જોય, કીરતારને વશ કવિ જન હોય.	૧૩
ભદ્રાયુનું બળિયું ભાગ, ઋષભ યોગિને લાગ્યો પાગ;	
ત્રિલોક તત્ત્વજ્ઞતાવું તમે, તે કવચ પાળી શકીએ અમે.	૧૪
હેત કૃપા તમારી હશે, મારાં કારજ સિધ્ધે થશે;	
ગુરુ પાપી નવ નિપતે જ્ઞાન, દયા પાપે નવ હોયે દાન.	૧૫
પુણ્ય વિના પામે નહિ સુખ, પાપ વિના દેહમાં નહિ દુઃખ;	
વણુ વાવે જન શાતું લણે, ગુરુ કૃપા પાપી શું બણે.	૧૬
આપ્યા વિના પામે નહિ કાપ, દીધા વના ફળ જ્ઞાનાં હોય;	
કૃપા કરે મહારાજ તમે, પતિત પાવન થઈએ અમે.	૧૭

દોહરા.

ઋષભ કહે રાજ સુણો, ભદ્રાયુ ભડ જૂપ;	
ઈચ્છા તારી એ થકી, આપું મંત્ર અનૂપ.	૧૮
પંચાક્ષર પ્રશ્નવે સહિત, ગોટો આપ્યો મંત્ર;	
શિવ કવચ સમાપયું, તોલ બણેથી તંત્ર.	૧૯
ત્રણ કોડ તંત્ર છે શિવતણા, શિવ કવચ સરદાર;	
વિશંભરને વહાલો થણું, અપરંપાર અપાર.	૨૦
શિવ કવચ જે નિતે બણે, હાંકી જીતે હોડ;	
શિવ સુણે ઉમા સહીત, ઉભા કરી કરજોડ.	૨૧
શિવ કવચ બાવે બણે, નિત નિત નવલો નેહ;	
અષ્ટ મહા સિદ્ધ આગળ કરે, એમાં નહિ સંદેહ.	૨૨
શિવ કવચ બાવે બણે, પ્રીતે રાખે વાસ;	
શ્રી લક્ષ્મી અન્નપૂર્ણા, વસે નિત્ય તેને વાસ.	૨૩
શિવ કવચ બાવે બણે, કાડે ધારે કંઠ,	
જમદત્ત જંબ્ય મારી રહે, વસે વાસ વૈકુંઠ.	૨૪

શિવ કવચ ભાવે ભણે, બાંધે જમણી બાંધ;	
ચક્રવર્તી કરે ચાકરી, ધરે છત્રની છાંય.	૨૫
શિવ કવચ ભાવે ભણે, સ્નેહ કવચને સાથ;	
વિષ્ણુ સમા વૈભવ દીપ્તે, હેત હજારાં હાથ.	૨૬
શિવ કવચ ધરનારથી, દુશ્મન ને દશ લાખ;	
નિર્માલ્ય યર્ધ નાસે સહિ, બલી બલી કહે ભાખ.	૨૭
શિવ કવચ ધરનારથી, વૈરી ત્રિશ કરેડ;	
કાયર યર્ધ સૌ કરગરે, હાડી છતે હોડ.	૨૮
શિવ કવચનો પાઠ ને, ભણે ધરીને નેમ;	
શત્રુ બાપડા રાંકડા, કરગરે કરતા પ્રેમ.	૨૯
શિવ કવચ કંઠે ધરે, દોષી મૂકે ઈર્ષ;	
પશુ પીડા કરી નવ રાકે, સિંહ વ્યાઘ્ર કે સર્પ.	૩૦
શિવ કવચ ભાવે ભણે, વસે મુખ ચારે વેદ;	
શિવ સેવક તે શિવ સમા, બ્રાંત ન રાખો ભેદ.	૩૧
શિવ કવચ કંઠે ધરે, રુદ્રાક્ષ શિખા ને સૂત;	
કાર્તિક ગણપતિથી અદિક, પાર્વતી કહે નિજ પુત્ર.	૩૨
શિવ કવચ કંઠે ધરે, છતે સરવ જગત;	
વપુથી વહાલો વિષ્ણુને, ભગવાનનો નિજ ભગત.	૩૩
ભસ્મધારી સાધો સદા, કવચ લખાવી રાખ;	
મૃત્યુંજય મહિમા ધણે, શાસ્ત્ર પૂરે છે રાખ.	૩૪
અગર ગંધ ગુરુ ચંદને, કરતુરી સહિત કર્પૂર;	
પાઠ લખાવ્યો પ્રીતથી, ભાવ ધરી ભરપૂર.	૩૫
ભોજનપત્ર પર ભાવથી, પુણ્યવંત લખાવે પાઠ;	
પ્રતિષ્ઠા પ્રીતે કરી, પૂજે નહિતમ કાઠ.	૩૬
બ્રહ્મભોજન ભાવે કર્યાં, દાન દક્ષિણ દીધ;	
ભાવે આપ્યો બ્રહ્મણે, શિશ ચઢાવી લીધ.	૩૭
શુભ મુદ્રત શુભ લગ્નમાં, શુભ તિથિ શુભ વાર;	
કનક દાળડી કેઠમાં, સકળ સુખનો સાર.	૩૮
પ્રથમ પ્રભુ પ્રસન્ન હતા, અદિક પુણ્યથી આપ;	
ચંદ્રથી નિર્ભજ ચોગુણો, પૂરણ સિદ્ધ પ્રતાપ.	૩૯
જપે મંત્ર નીત શિવતણો, કવચ ભણે કરગેડ;	
નિયમ ન ચૂકે નરપતિ, હુશી જાતે હોડ.*	૪૦.

* પ્રત ૪ માં નીચે પ્રમાણેનો એક દોહરો છે:—

શિવ ભોગિયે જે જે કહ્યું, તે તે પાળ્યાં વરત;
મન વરા રાખે મહીપતિ, શિવ કવચ શું સરત.

શિવ કવચ કઠે ધરે, બેદી ન શકે ભૂત;	
ધાઓ ન વાગે ધણીણા, શૌનકને કહે સૂત.	૪૧
વસાવતે વૈરી સહિ, ઝેરનું અમૃત થાય;	
મહેર થાય છે દેહરમાં, દેખિ દેહવટ જાય.	૪૨
બોહો નીરે ભુડે નહિ, જંપે અગ્નિ જ્વાળ;	
અલ્પ મૃત્યુ આવે નહિ, થાય આળપંપાળ.	૪૩
રેણ સર્વ રેણાય છે, મટે અહ પિડા ઘોર;	
ચાડીઓ ખાડીમાં પડે, ચિરાય ચિત્તના ચોર.	૪૪
શિવ કવચ જેના કંઠમાં, ધારે તે સાથે ધંધ;	
દશ કરોડ દોખી મળે, આંખે થાય તે અંધ.	૪૫
કવચ આપી યોગિ ગયા, સારી દીધી શીખ;	
અભય ભય નહિ કોઈનો, રેક રહી નહિ બી'ક.	૪૬
પારસમણિ એ પાઠમાં, કથીરનું કંચન થાય;	
પાપીને પાવન કરે, યમ જખમારી જાય.	૪૭
એક અક્ષર એક સ્લોક જે, દુર્લભ રુડુ રતન;	
રુદય વિશે એ રાખજો, ઝાઝા કરજો જતન.	૪૮
શ્રદ્ધાદિન સુણે નહિ, નિંદકને ત્રવ કેંવાય;	
વિખણુ ભક્ત શિવ ભક્ત જે, પ્રીતે પ્રસન્ન થાય.	૪૯
પવિત્ર નામના પંથે પળ્યા, રણો ભદ્રાય ભૂપ;	
ધ્યાન ધરે શંકરતણું, રિદ્ધિસિદ્ધિનું રૂપ.	૫૦
પૂજન કરે નીત પાઠનું, ઝાઝું શિરપર જોર;	
સૂર્ય ઉદય થત સહસ્રધા, ગધું અંધારું ઘોર.	૫૧
કટકો નહોતો કથીરનો, ત્યાં ખરી રત્નાકર ખાણ;	
ભળે અક્ષર ભણ્યો નહિ, વેદ ધારા સુખ વાણ.	૫૨
રણુમાં નાખ્યો'તો રાજવી, બોહો દુઃખાવત અંધ;	
કોડ કોડ અમૃત ભર્યો, સુખ સાગર સંબંધ.	૫૩
અજ નો'તા ત્યાં ગજ થયા, વિષનું અમૃત હોય;	
મરમેશ્વર જ્યાં પાધરો, ગાંજી ન શકે કોય.	૫૪
મનનો દંડ નિશ્ચય કરી, પૂજે શિવનો પાક;	
મનસા સિદ્ધ માણે ધણું, વસે સિદ્ધિ ગૃહ આઠ.	૫૫
ધરણીધર ધ્યાને ધરે, રુદયા રાખી રીઝ;	
ધંચાક્ષર પ્રીતે જો, બોહો સુખ કેરું બીજ.	૫૬
કુણ્દિ ન થાય કાયા વિષે, માયા મૂકે માન;	
પુણ્ય કરે પરમારથી, ધણું કરે ગૌદન.	૫૭

બ્રહ્મ ભોજન ભાવે કરે, ભુગત કરે છે ભ્રમ;	
સક્ત પાઠ શિવ કવચના, શોભાવે શિવરાત્ર.	૫૮
પચવદન ત્રિનેત્રધર, વૃષભ વાહન વર વેશ;	
ચંદ્ર લલાટ ચાતુર ચિત્તે, દિશા દિગ્ગર દેશ.	૫૯
કર્પૂર ગૌર કરુણાનિધિ, શ્વેતાંબર શુભ ખેત્ર,	
સૂર્ય ચંદ્ર અગ્નિ સહિત, નિર્મળ શિવનાં નેત્ર.	૬૦
પવિત્ર પગ પાતાળમાં, બ્રહ્માંડ એકવીસમે થીશ;	
પૃથ્વીમાં લિંગ પૂજાય છે, આઘ નિરંજન ઈશ.	૬૧.
સાત સમુદ્ર રહે કૃષ્ણમાં, હોય વિશધરનો હાર;	
શોભે ઉપવિત શેષનું, અપરપાર અપાર.	૬૨
કર ડમરુક ત્રિશુળ છે, જટા બિરાજે થીશ;	
વાધાંબર ચર્માંબુજે, અધ નિવારણ ઈશ.	૬૩
વસે જટામાં જાહવી, ઉમા અર્ધાંગે શક્ત;	
લક્ષ્મીનારાયણ નિત નમે, જપ જપે છે જમ્ત.	૬૪
બ્રહ્મા બાળે વેદમાં, નારદ ચારદ સમરથ;	
બ્રહ્મદશા ભગવંતની, માર્યો છે મન્મથ.	૬૫
ગંગાપતિ ઉમાપતિ, પાર્વતીપતિ ભરપૂર;	
વિષ્ણુપતિ ને વેદપત્ય, નારાયણનું વર.	૬૬
પિનાકપતિ પુરાણપતિ, પૃથ્વીપતિ પ્રતિપાળ;	
જન્મમર્થુ જ્ઞેષ્ઠમતણી, ટાળે છે જન્મળ.	૬૭
અંશુષ્ઠ બેરખો અદિતણો, અદિ આભૂષણ અંગ;	
નંદી ભૂગી સનકાદિકો, સુર સેવામાં સંગ.	૬૮
ચણાવિદ ચિત્તમાં રહો, રહો શિવનું મન ખાન;	
કવચ પાઠ કોડે કરો, મનસા સિદ્ધ દર્ષ માન.	૬૯
ભોજપત્રે લખી ભાવથી, ધરે બાહુ ને કંઠ;	
ત્રિલોક વિજય તેનો કલ્પો, જશ છતે વૈકુંઠ.	૭૦
મોહન મારણુ ઉચ્ચાટણુ, વશીકરણુ વિદ્યાપ;	
જશ દેવણુ જશ લેખણુ, મોટો ચક્રરામ.*	૭૧
ભૂત ગ્રેત વ્યતર વિધિ, જક્ષ કિનર જળ ધાત,	
અગ્નિ આંચ કે અપ મૃત, વિષ વૈરી નહિ વાત.	૭૨
રાજ ભય કે ચોર ભય, ગ્રહ પીડા નહિ ધોર;	
પનોતી પીડે નહિ, ચેતે ન ચાડી ચોર.	૭૩

યમ ભયની નહિ યાતના, પાપ નહિ પ્રત્યંક;	
નિમેષ નર્કનો ભય નહિ, નહિ રાખનો દંડ.	૭૪
શિવ કવચ શોભે જ્યાંહાં, તેને શાની નૂન્ય;	
લેશ પાપ લોપે નહિ, પગલે પગલે પૂન્ય.	૭૫
શિવ કવચ શોભે સદા, ક્રોડે ધરે જે કાચ;	
અડસઠ તીરથ ગંગા સહિત, જરૂર જાત્રા જાય.	૭૬
શિવ કવચ શોભે જ્યાંહાં, પરમેશ્વર હે પરસન;	
તેત્રીસ કોટી દેવતા, નિત્યે તેનું દર્શન.	૭૭
શિવ કવચ કંઠે ધરે, રૂડા તેના રંગ;	
ગયા ગદાધર ગોમતી, ધરે બેઠે નીલ ગંગ.	૭૮
શિવ કવચ કંઠે ધરે, ધન માત ધન લાલ;	
ધન અવતાર ધન શુદ્ધિને, વિશ્વ માંહે વિખ્યાલ.	૭૯
શિવ કવચ કંઠે ધરે, વળે વિધ્યુનાં ત્રલ;	
લક્ષ ચૌરાશી ઉગરે, જીતે જન્મ ને ત્રલ.	૮૦
શિવ કવચ કંઠે ધરે, સર્જન સુખ સન્માન;	
અતુર્ભૂજ ચિત્તમાં રહે, વૈકુંઠલક્ષા વિમાન.	૮૧
કલ્પવૃક્ષ ચિંતામણિ, નહિ કો ઝૂની જોડ;	
ઉપમા કુંભુ આપી શકે, કવિ મળે જો કોડ.	૮૨
અથ ત્રિન ન જાણે બાપડા, વિદ્યા હિત જે વ્યર્થ;	

અધ્યાય ૧૩ મો.

દોહરો.

પ્રથમ પ્રીતથી પૂજ્યે, શ્રી મુખ શારદ શક્ત;	
મતિ દેયણુ તું માનડી, અવ્યક્ત કરે છે વ્યક્ત.	૧
સૃષ્ટિ કરણ સૃષ્ટિ ધરણ, સૃષ્ટિ પાલણુ પ્રીત;	
સૃષ્ટિ સંહારણુ શિવ શિવા, ત્રિચણુ રૂપ શુભ રીત.	૨
હંસવાહિની હિતકારિણી, હાંગળાજ હરસિંધ;	
આતુર ચોસઠ જોગણી, અષ્ટસિદ્ધ નવ નિધ.	૩
નવ દુર્ગા નામે નિર્મળી, દશમી વિદ્યા દેવ;	
છપ્પન કોડ આમુડ *ચિત્ત, સુરનર મુનિવર સેવ.	૪
અષ્ટોત્તર સતથી અધિક, ધણાં નામ બહુ રૂપ;	
આઘ મધ્ય અવસાનર્મા, બજે બ્રહ્માદિક બૂધ.	૫
વ્યાઘ્ર સિદ્ધ કુર્કુટવતિ, ગરુડવાહિ ગંભીર;	
વૃષભ વાહન વિશ્વેશ્વરી, સત્ય શુદ્ધ સરીર.	૬
અષ્ટ ભુજ અષ્ટાદશ ભુજ, સહસ્ર ભુજ સરેણુ;	
વિશ્વરૂપ વિશ્વેશ્વરી, વર્ણુન વેદ વરેણ્ય.	૭
ગંગા યમુના સરસ્વતી, નવસે નવાણુ નીર;	
અડસઠ તીરથ રૂપ યજ્ઞ, ધર્મ દેહ દદ ધીર.	૮
ભાર અઢાર વસ્ત્રપતિ, જડ ચૈતન્ય શુણુગ્રામ;	
શક્તિ વિના સજે નહિ, જો જો ઠામો ઠામ.	૯
શક્તિ જોરથી શિવ યથા, વૈષ્ણવીથી વિષ્ણુ હોય;	
બ્રહ્મા બ્રહ્માણી ચક્રી, કળી શકે સહુ કોય.	૧૦
પૃથ્વી રૂપ એ પ્રેમદા, આકાશ રૂપ શિવ અઘ;	
એર્માંથી સૌ ઉપન્ના, સમીયા એર્માં સઘ.	૧૧
મમત કરશે તે મૂરખા, અક્લહિન અગ્નણુ;	
પૃથ્વીર્માં પેદા થયા, સમજે સિદ્ધ સુગ્નણુ.	૧૨
પ્રથમ રાધે પછી કૃષ્ણજી, પ્રથમ સીતા પછી રામ;	
પ્રથમ શિવા પછી શિવસ્વયે, એક રૂપ બે નામ.	૧૩
ભુગલ વિના જોડું નહિ, લક્ષ્મી નારાયણુ;	
પૃથ્વીને પરજન્ય પ્રિય, પ્રકૃતિ પરાયણુ.	૧૪
સુધા તૃપા નિદ્રા નીતિ, ગતિ મતિ બળ શુદ્ધ;	
મહાકાળી મહા સરસ્વતી, મહાવક્ત્રી શ્રી શુદ્ધ.	૧૫

દાતા સુર ગુણિજન ધણા, માધાતા મધુવા મેઠ;	
નારી કુએ નિપન્યા, દિવ્ય દેવાશી દેઠ.	૧૬
કરુણા કૃપાનિધાનની, જશ દેવણુ જશ યાવ;	
કવિ જન કરજોડી કહે, બ્રહ્મોત્તરખડ કયાવ.	૧૭
તત્ત્વ ઓહ ત્રિલોકનું, ગુણિજન જશ સૌ ગાવ;	
મૂલ કહે સૌનક સુણો, પવિત્ર હૃદય તવ યાવ	૧૮
શિવ યોગિ તો સચ્ચો, પરદી શી વળતી મેર;	
ભદ્રાયુ ભવ પૂજ કરે, ધણુ હેતથી દેર.	૧૯

ઓપાઠ.

ભદ્રાયુ શિવ કરે બકત, જશ મહિમા જાણીતો જગત;	
દશારણ્ય રાજ તોનો તાત, કહું તેના વિગતની વાત.	૨૦
મગધ દેશ તણો તે રાવ, મહા શત્રુ ઓક તેનો યાવ;	
વાંધું દશારણ્ય સાથે વેર, કયો કારમે તેણે કેર	૨૧
હેમરથ છે તેનું નામ, કુડું કીધું તેણે કામ.	

કોહરો.

દશારણ્યના દેશમા, દુર્લક્ષ પળો દુકાળ,	
મળ પીડ પામે ધણુ, અધિક ગ્યાગપપાળ.	૨૨
ડાણી આબો'તો દીકરો, ઈશ્વર સેવક આપ,	
મૂંઝો રણ રાણી સહિત, મૌઢા પાંચે પાપ.	૨૩
કોપ થયો કિરતારનો, આગ્રુ વાંધુ ઝેર,	
વેરીનું બળ વાધિયુ, આબો લેવા વેર.	૨૪

ઓપાઠ.

નવહોણી સેનાસપ્ત મકથો, દશારણ્ય રાજ ઉપર અઓ,	
ઘેરું ગામ વિટયો બોહો દેશ, પુર મથે કીધા પરદેશ.	૨૫
નાબો ગોળા છૂટે તીર, ચઢયા જુદા ધારાળા ધીર;	
દશારણ્યનો દિન પરવારિયો, હોડ કોડ સરવે હારીઓ	૨૬
વાંઝા ગ્રહ જવ રૂઝા ઈશ, સઘ પનોતી બેડી શીશ,	
બારમે રાહ રાહુની દશા, આંકમે ચપ્પ ગુરુ જૈ વરયા.	૨૭
કુળાહળ કીધો બનધોર, સેન બાધામા પડિયો શૌર;	
નિર્ગમિયુ જ્યાં નરનું નર, ઓમ પરાડી નદીએ પૂર	૨૮
ફરતી છાંપડી ફરતા દિન, સુખ દુઃખ બોગવે ત્યાં સૌભિન;	
ખરા પુણ્યનો જોવો એલ, દીપક જ્યેષ્ઠ સૂંધી દિવેલ	૨૯
તેવ ખુટે અધાર ઘોર, ત્યાં કોનું નવ ચાલે જોર;	
પુણ્યે સુખ ને પાપે દુઃખ, પુણ્યે તૃપ્ત ને પાપે ભૂખ.	૩૦

પુણ્યે રાય ને પાપે રંક, પુણ્યે પાપ ઉદ્ધના અક;	
પુણ્યે માનવી પાપે પશુ, એહ વાતમાં અચરજ કરું.	૩૧
પુણ્યે વહાણુવટીના વ્યાપાર, પાપે શીર છિપાડે ભાર;	
પુણ્યે સદાવ્રત શોભે શીશ, પાપે પેટ પોખે આમીશ.	૩૨
પુણ્યે ભંડાર શ્રાવણના ભરે, પાપે ગણિકાને ઘેર ધરે;	
પુણ્યવંત સતવાદી સોર, પાપે ચાડીઆ પાપે ચોર.	૩૩
પુણ્યે સતવાદી સુખાણુ, પાપે પાપી લે છે પ્રાણુ;	
દશારણુનું પરવાર્યું પુણ્ય, શરપણુ થયું સૌ શત્ય.	૩૪
કુળાહળ થયો ધનધોર, સેન બાધામાં પડિયો સોર;	
જોરાળા અઢિયા મહાજોદ્ધ, કયો ઠારમે તેણે કોધ.	૩૫
દશ લાખ તાતી છુટે તોપ, અરસપરસ કીધા બહુ કોપ;	
ભાગ પડયા ને ભેળ્યું ગામ, હુટાણું માંડ્યું ઠામે ઠામ.	૩૬
હુટાણા ભારે ભંડાર, હુટાણા સૌ કણુ કોઠાર;	
હુટાણા સમર્થ સાધિયા, હુટયા હિસંતા હાધિયા.	૩૭
હુટયા ધણા મૂલી ઘોડસાં, હુટયા જશવંતા જોડસાં;	
મહીપતિનાં ઉતરિયાં માન, આલ્યો જીવતો પુર પ્રધાન.	૩૮
દશારણુને બાંધી લીધ, દેશ બાધા પોતાનો કીધ;	
ઝેરી વેહેરી જીગતે જાણીઓ, રાય તણી પકડી રાણીઓ.*	૩૯
આલી રાજા બાંધ્યો બધ, ધણી સાચ બંધાણો બંધ;	
બંધાણો ધુરંધર ધણી, વાત કરી કરવી તે તણી.	૪૦
ઉગ્યું તે આચમશે સર્વ, ધણો મૂકાવ્યો સૌનો ગર્વ;	
દશ હજાર હુટાણી દાસ, વિસ કોટી હુટાણા વાસ.	૪૧
મોદ લાખ તો લીધાં બિન, બાર લાખના પડિયાં ખૂન;	
ખખર જોગણી ખખર ભરે, અતિ શુરા તે સ્વર્ગે સંચરે.	૪૨
રણુ મઠ હોમાણા જોહ, સ્વર્ગે સધાયાં શરાના દેહ;	
મોદ લાખ તો લીધા રથ, બાણું કોડ હુટાણો ગરથ.	૪૩
પોતાની વર્તોવી આણુ, પ્રધાન મૂક્યો પૂર પ્રમાણુ;	
વગડાયાં જંગીર ચર્ધ જીત, પ્રજા ઉપર રાખી શુભ પ્રીત.	૪૪
પાપે પડે ને પુણ્યે જડે, એમાં તે શું અચરજ અડે;	
પુણ્યે આવે પૂત સપૂત, પાપે જાય ધરણી ધર સૂત.	૪૫
નિગડખાને રાજા તો ગયો, દેશ બધો દુસ્મનનો ગયો;	
અદિકો દેશ યથો ઉત્પાત, વિશ્વ બાધામાં ચાલી વાત.	૪૬

તે જાણુ બદાયુને થયું, રાજ પિતા ફરે તો ગયું;	
પોતા ફરી ને છે માત, પ્રથમ વિગતની કહી ત્યાં વાત.	૪૭
દશારણ પિતા મુજ તણો, જીવતિ જીવે મૂખ ધણો;	
ચતુરાર્ધ તે તો ચૂકાવો, અરણ્ય મુને કાઢી મૂકાવો.	૪૮
પગાકરે ઉછેર્યો આપ, ગયો રોગ મહાદેવ પ્રતાપ;	
બદાયુ જાણે છે સર્વ, ધણો આણ્યો મનમાંહે ગર્વ.	૪૯
મુજ જીવે દુઃખ પામે બાપ, એ વાતે શિવજી દે શાપ;	
ભૂડો રૂડો એ મારો પિતા, છત વિના સિદ્ધ યજ્ઞે જતા.	૫૦
નવક્ષાણી સેન સાથે ચઢે, જીલ્લ કરતાં કવચ પૂર પડે;	
પ્રસન્ન વારુ ઉમા હંસ, ત્રોડું જઈ ચતુરું શીથ.	૫૧
હેતે શિવ કવચ છે હાથ, કા નહિ જીતે મારી સાથ;	
શિવ કવચ હું કંઠે ધરું, કાનો માયો હું નહિ મરું.	૫૨
શિમંત વૈરયતણો ને પુત્ર, કહી ગુપ્ત સંભળાવી સુત;	
શિવ કવચ તેને બાધિયું, રનેહ ધણું તે શું સાધિયું.	૫૩
દેયું તેનું કીધું હાથ, સુદાંધો પોતાની સાથ;	
કા આગળ કહેવા નવ રણા, જાવા એ જાણુ તત્પર થયા.	૫૪
સળપાઅથ ને બાધ્યાં અભ, લીધાં ખડ્ગપરાણ્યાશભ;	
બખ્તર પાખર ન મળે પાસ, શિવ કવચને દૃઢ વિશ્વાસ.	૫૫
શતક્ષાણી સેન હશે જે કામ, નહિ લેવાય આપણું નામ;	
હોડે કોડે સૌ હારશે, શિવજી જો ઉરમાં ધારશે.	૫૬
લીધો શંખ ને લીધો બાણ, જેથી જાય દુસ્મનના પ્રાણ;	
ધરી વિભૂતિ ને રૂદ્રાક્ષ, મૃત્યુજય મુખ ભાળે ભાખ્ય.	૫૭
શિવ કવચ બાધ્યાં એ બાંધ, થાય છત્રની નિયે છાંધ;	
ભારે ભરમ કપોળે ભરી, ચાલ્યાં એ અજીત કેસરી.*	૫૮
રવિતણો જ્યમ ચાલે રથ, શિવ સેવક આત્મા સમરથ;	
આકાશ માર્ગે ચાલે ધન્ધ, ચરદ પૂનમવત્ શોભે ચંદ.	૫૯
પ્રલયકાળનો અગ્નિ જેમ, તાતો કોષ બતાવે તેમ;	
પરાંડી ચાલ્યું આવે પૂર, ચતક્ષોણી શત્રુ છે ચર.	૬૦
સિંહ દેખી નાસે શિયાળ, ગરુડ દેખી નાસે જ્યમ બ્યાળ;	
ગજ દેખી નાસે જ્યમ અજ, એમ પ્રગટે શિરપર જ્વળ.	૬૧
શાર્દૂલ દેખી નાસે જ્વાન, મહીપતિ મોટે મૂક્યું માન;	
હાહાકાર નગરમાં હવા, વણુ મારે શત્રુ સૌ સુવા.	૬૨

પડે ખૂમ પડે બહુ ત્રાસ, યથો સર્વ રાત્રુનો નાશ;
મહો મહિ અથડાયા આપ, એવો શિવ તણો પ્રતાપ. ૬૩
પરસ્પરે હાથો સૌ હોડ, ન્યમ બદલ કુળ છપન કોડ.
આંખે ચર્ધ ગયા સૌ અંધ, ધારે એ સાથે કુંભ ધંધ. ૬૪
કોનાં ચર્ધુ ને કોના હાથ, સોઢે નહિ કે ચરા સાથ;
સત્રુને ચિતજ્વર ચઢયા, પરાજય ચર્ધ સૌ પૃથ્વી પડ્યા. ૬૫
છૂટે રાફ ન્યમ તરવડ તીડ, બારે બાસે લશ્કર (ની) બીડ;
પોતાના પિતાનો દેશ, પુર મહિ કીધો પ્રવેશ. ૬૬

દોહરો.

વાજે નાદ બહુર્ગા બહુ, નાસે નગરના લોક;
કોટયાન કોટય બાસે કટક, રાત્રુને પડીઓ રોક. ૬૭
ન્યમ હનમંતે લંકમાં, અતિ બળ કીધું આપ;
ત્યમ બદ્રાધુ (એ) ત્યાં કર્યું, પૂરણ શિવ પ્રતાપ. ૬૮
અશોક બાળી આવિયા, કર્યું મન ચિતવું કામ;
મન્દ્રજીત કુંભકર્ણુવત, અરિ માર્યા તે કામ. ૬૯
દક્ષપ્રજાપતિ યજ્ઞમાં, ઉમાએ તજ્યું અંગ;
વીરભદ્ર ત્યાં આવિયો, સેન નહિ કોઇ સંગ. ૭૦
એકાએકી એકલે, જીત્યા કોડ તેત્રીસ,
દક્ષપ્રજાપતિ દેવતું, છેલુંતું ન્યમ શીય. ૭૧
પાડયા દાંત પુખ્તાતણા, રુદે ધરીને રીસ;
દુસ્મનને દેવદ કર્યા, બદ્રાધુને શિર ધસ. ૭૨
મહાદેવ જેને મસ્તક વસ્યા, ચાપ છત્રની ઊંચ;
એને કાણુ જીતી શકે, બળિયે બાલી બાંચ. ૭૩
શરસુરામજી એકલા, પરાક્રમ અપરંપાર;
નક્ત્રી પૃથ્વી કરી, એકલે એકવીસ વાર. ૭૪
મજુ જેને છે પાધરા, કટકતણું શું કામ;
વિશંકર વહાલો ધણું, સપૂત સરીઓ શામ. ૭૫

ચોપાઈ.

કાઠી ખડ્ગ આપેથી અજ્ઞા, રાત્રુસેન મધ્યે નર્ધ ચડયા,
દુસ્મન એતું દર્શન કરે, કૃપા હોય તો તે ઉગરે. ૭૬
જીગત બંધવ એ જોડા જોડ, કાચર દુસ્મન દેખે કોડ,
સમશેર તણી પડે છે સાખ, દુસ્મનનું લશ્કર છે લાખ. ૭૭
જેવું રામતણું હોય બાણ, એમ પરઠ્યા વેરીએ પ્રાણ;
જેવું સુદર્શન હોય ચક્ર, વેરી દેખે એતું વક્ર. ૭૮

જેણું શિવ તણું નિશાળ, મહા વેરીનાં છેડે મૂળ;	
ગદાધરની જેવી ગદા, નિલોક સહારણુ તેનું તદા.	૭૬
પ્રલયકાળનો વાયુ જેમ, બુદ્ધ વિરો યરા પશુ તેમ,	
ફરસુરામની ફરસી ફરે, શિવકવચ એ રીતે ફરે.	૮૦
કેટલાએક દતિ તરણું લેય, ક્ષમા કરો એમ મુખથી કેહ;	
કેટલાક કાયર ચર્ષ ઝાડે ચદયા, કેટલાએક પામર ચર્ષ પડ્યા.	૮૧
કેટલાએક શરણે આવીયા, લક્ષ ધનની ભેટો લાવીયા;	
નવક્ષોણી(ના) સેનાપતનમ્યા, શોક સંતાપહતા તે શમ્યા.	૮૨
નગર નાર વધાવે પુલ, પામ્યા માન મોટેરે મૂન;	
બાંધી ન શક્યા કાઈ બાકરી, ચિતવે મનથી તેની ચાકરી.	૮૩
વિશ્વ બધામાયમાં વખાણુ, જન્યક જન પામ્યા બહુ લાણુ;	
લટે નહિ કે તેની સાચ, દેશ પોતાનો કીધો હાથ.	૮૪
જગમા જશ આપ્યો જગદીશ, પ્રસન્ન હવા ઉમાપતિ ધરા,	
શિવે કવચતણો પ્રતાપ, અતવી બળ કહેવાણુ આપ.	૮૫
શિવકવચ જે કહે ધરે, તે શી રીતે માર્યો મરે,	
શિવકવચનું જેને જોર, તે આગળ ચાક ન ચોર.	૮૬
નગર આણુ પોતાની ફરી, રેપત સહુને રાજી કરી;	
લીધા અશ્વ હાથી ગંબીર, નામતણુ વધાર્યું નીર.	૮૭
પિતા ચક્રી ખચાણું ધણી, દોલત લીધી દુસ્મનતણી;	
રેપતનો કહેવાયો રામ, કર્યા ચિતબ્યાં ભારે કામ.	૮૮
મોટાં મેડી મહિર મહેલ, શિવકવચથી કરવાં રહેલ;	
છંદ વૈભવ મધવા ભોગવે, શિવકવચ જુગતે જોગવે.	૮૯
ઝાલ્યો જીવતો પુર પ્રધાન, જાણ્યું દીધું જીવત દાન;	
તેની આણુ કરાવી તાજ, સોંપ્યું લધુ બાધવને રાજ.	૯૦
આણુ પોતાની વર્તાવી ચોદિશ, નવ ઉતારી મનની રીસ;	
મહીપતિ આપ્યો માગધ લણી, રાખી રીસ રૂદેમાં ધણી.	૯૧
ત્યાર પહેલું ચયુ છે જાણુ, આળ્યો દુસ્મન હરવા પ્રાણુ;	
હેમરચ રાચ હતો સમર્થ, વિખાણુ ઉપમા કીધું વ્યર્થ.	૯૨
કટક સહિત તે કાયર થયો, કાંઈ માલ તેમાં નવ રહ્યો,	
ચરાપણુ જોર ત્યાંસવે ચમ્યુ, જર્જરીચૂત ચર્ષ દેવત અમ્યુ.	૯૩
ધેરું જઈને માગધ ગામ, યયો કુળાહળ ઠામો ઠામ;	
પુર બાધામાં શોરજ ચયો, હેમરચ રાજ જુલે ગયો.	૯૪
રાય ચઢી આળ્યો બારણે, કટપાત જુદ કરવા કરણે,	
રામ સામો જ્યમ રાવણુ જાળ, શોભા તે ઠામે ત્યમ થાય.	૯૫

કૃષ્ણ સામે જ્યમ જાયે કંસ, પ્રતાપ ઘટ્યો પાપી પ્રસંસ;	
મહા લુહ મંડાણ ઘેર, શહેર બાધામાં પડિયો શેર.	૯૬
વિષમ કાળનો વાયુ વાય, તે ઠામે તે રીતે થાય,	
આકાશ થકી ઈર્ષ અગ્નિ વૃષ્ટ, રાત્રીની દુષ્પ પામી સૃષ્ટ.	૯૭
દેહેવટ વાળ્યો તેનો દેશ, પ્રાણ્ય કરી કીધો પુર પ્રવેશ;	
નાજ ગોળા ને બાણ્ય ધૂટિયાં, લશ્કર શત્રુનાં હુટિયાં.	૯૮
રડવડ સેન રાત્રીનું ચયુ, પાછું જોવા ક્રો નવ રહ્યું;	
હેમરથ આળ્યો દેતો ગાળ, બાળક તારો અટચો કાળ.	૯૯
તાતા જો તું મારા તીર, શત ખંડ કરું હું તુજ શરીર;	
એમ કહીને મૂક્યું બાણ્ય, પલક એકમાં લેવા પ્રાણ્ય.	૧૦૦
અપ્રજા ગયું તેનું બળ આપ, શિવ કવચે તેનો પ્રતાપ;	
હેમરથ અતળી બળ અંક, શિવ કવચે કીધો રંક.	૧૦૧
હનર હાથીનું બળ પુર, શિવ કવચે ઉતરાળ્યું નૂર;	
શાર્ફલ સિંહ હતો જે શેર, શિવકવચે કીધો પાશેર.	૧૦૨
પિતા તણો શત્રુ જાણિયો, અવજો બંધ બાધી આણીઆ;	
ધાર્યો દેશ બાધામાં ધધ, રાખ પ્રધાન બંધાણા બંધ.	૧૦૩
સર્વ અપરાધ જોના સાંખિયા, જીવત કારામેહે નાંખિયા;	
કાચર કીધા સામદ શર, નરપતિનાં ઉતર્યા નૂર.	૧૦૪
કર જોડ તેના સખિયા શોક, જોરાળા પહોંઆ જમ લોક;	
જીત તણાં વાગ્યાં જંગીર, વિરાધી વીર કહેવાલો વીર.	૧૦૫
ગુણુજશ મહિમા વાધ્યો ધણો, પિતા છોડાળ્યો પોતા તણો;	
રાયની મૂકાવી રાણીઆ, મહાસુખ સાગર મન માણીઆ.	૧૦૬
અપર માત જે પોતા તણી, આળખે નહિ ધણીઆણી ધણી;	
પોતાનો મૂકાળ્યો પ્રધાન, સોંપ્યું રાજ તેને દઈ માન.	૧૦૭
બદાણીની આણુજ ફરી, પૃથ્વી સરવ પોતાની કરી;	
મૂકાળ્યો પોતાનો તાત, વિશ્વ બાધામાં આલી ખ્યાત.	૧૦૮
સામદ પોતાનો મૂક્યો લાય, પોતે પિતાના પુર માંજ;	
રિદ્ધ સહિત સોંપ્યું સૌરાજ, તનનો શોક કરાળ્યો ત્યાજ.	૧૦૯
નમ્યા પાગે મોટા નરપતિ, વશ વતે સઉ જગ પતિ;	
દશારણુ તમારું ગામ, વજ્રબાહુ છે તારું નામ.	૧૧૦
માગધ સુધી છે તારી આણુ, વદને બોલ્યો અમૃત વાણુ;	
મહિમા શું પૂછે માહરો, હું સેવક સાચો તાહરો.	૧૧૧
રામ સમું ચલાવો રાજ, અસત અન્યાય તનથી તાજ;	
બિક ન રાખશે દુરમન તણી, ધર્મ વાતના ચાલે ધણી.	૧૧૨

હુટી લલિત ને માલ ધન, ફરી માગધની આણ;	
ડોકા વાગ્યો દેશમાં, થયું અમને એ જાણ.	૧૪૬
વિચાર્યું મન માહરે, વધુ સંધાથે વાત;	
હું તે એના દિકરા, એ તે મારે તાત.	૧૪૭
બુધદિન દસા થઇ બાપની, કયમ આણું મન રીસ;	
અમને રણમાં કાઢ્યા, પ્રસન્ન થયા તવ ઈશ.	૧૪૮
અવગુણનો મેં ગુણ ગણો, ઈશ વચનથી આપ;	
ઈશ્વરવંત એને લાડું, હું જોડા એ બાપ.	૧૪૯
તમને કહેવા નવ રહ્યા, હૈયું રાખ્યું હાથ;	
શિવ સંભારી સંચર્યો, બંધવ તેડ્યો સાથ.	૧૫૦
દિગ્વિજય કર્યો દસ દિસા, કર્યું મહા રૂઢે કાળ;	
વજ્રબાહુ મૂકાવીયો, રિધસિધ સૌંધું રાજ.	૧૫૧
ઝાલ્યો મગધને જીવતો, દીધું જીવત દાન;	
આણુ ફેરવી ત્યાં તાતની, પુર મૂક્યો પ્રધાન.	૧૫૨
કાંઈ એજાબાણુ આવી નથી, ગામ નામ કે કામ;	
તમારા ચરણ પ્રતાપથી, કરી આવ્યા એ કામ.	૧૫૩
પ્રતાપ પદ્માકરતણો, પ્રતાપ માત આશિશ;	
બહુ પ્રતાપ બંધવતણો, અધિક પ્રતાપ તો ઈશ.	૧૫૪
મનશા હરખી માવડી, પદ્માકર હરખો પુષ્પ;	
પ્રત્યક્ષ શિવ પ્રસન્ન તુને, નેક રહી નવ નૃત્ય.	૧૫૫
માગધ માન મૂકાવિયું, બહુ સુખ પામ્યો બાપ;	
મુંજમાં માલ કાચે નથી, એ સૌ શિવ પ્રતાપ.	૧૫૬
સૌંધું રાજ્ય સમૃદ્ધ ઘણી, સૌંધો માગધ દેશ;	
આણુ વર્તાવી તાતની, પુરમાં કર્યો પ્રવેશ.	૧૫૭
સઉ સજ્જન સુખ પામ્યા, વિત્યા દિન દસ વિશ;	
એમ પ્રસન્ન તેને થયા, આઘ ઉમાપતિ ઈશ.	૧૫૮
સત કહે સૌનક સુણો, વાત તણો વિસ્તાર;	
ત્યાર પછી શું નિપજ્યું, કૃપા કરી કીર્તાર.	૧૫૯

ચોપાઈ.

ઋષભ યોગીતણી કહું રીત, પૂરણ લક્ષ્મ ઉપર છે પ્રીત;	
રુદ્રામાં અગ્રી છે રીઝ, પૂર્વજન્મતણું છે બીજ.	૧૬૦
વાવે બીજ તો વૃક્ષ જ ચાપ, પામે સ્વર્ગ જે ગંગા નાલ;	
ચિત્રકૂટતણો એ રાય, ચિત્રાગદ નામે કહેવાય.	૧૬૧

સુંદર સુભટ સતવાદી વેશ, દુઃખી નહિ કે તેને દેશ;
રૂડી તેના ધરની રીત, પ્રભ પાળે શુભ પૂરણુ ઝીત. ૧૬૨
અલખત તેના ધરમાં ધણી, ધર્મવંત ધુરંધર ધણી;
સુનંદિની ઘેર નારી સતી, પતિવ્રત વ્રત તે તો પાળતી. ૧૬૩
સદા સર્વદા તે નરનાર, હરિશ્ચંદ્ર તારાનો અવતાર;
કીર્તિમાળીની કન્યા એક, વધુ વડો ધારે વિવેક. ૧૬૪
નિર્મળ કમળ સરીખાં નેણ, ઇન્દુમતી આકારે એણ;
અમૃત ચોખડીએ ઊરથી અડી, સ્વયં વિધાતા હાથે ધડી. ૧૬૫
અંદ્રવદની મૃગનયની વંક, સિંહાકાર કટિનો લંક;
ગજગામિની શી ગુણ ગંભીર, સદા સર્વદા શુદ્ધ શરીર. ૧૬૬
કુમકુમ લોલ કપોળે કામ, દેવાંગનાવત દીસે દામ;
નારી નિર્મળ નાગાંગના, સુંદર નહિ કે તે સંગના. ૧૬૭
મોહ ભરી મોહની મચ્છરા, આપે ઇંદ્ર તણી અમ્છરા;

દોહરા.

વેણુ વણાંગી નાગિણી, કાગરીયાળા કેશ;
નખ શિખ સુંદર નિર્ભતાં, શામા ધણી સુવેશ. ૧૬૮
કર્મવંત ને ધર્મવંત, શર્મવંત શરેણુ;
પૂરણુ ખીત પ્રભુપરે, વનિતા વિમળ વરેણુ. ૧૬૯
લાજવતી ને કાજવતી, માઝવતી મુરજદ;
સાતવતી ને શીલવતી, અહર્નિશા ઉલ્લાદ. ૧૭૦
દાનવતી દેવાંગના, ગાનવતી ગુણુ ગેહ;
સાનવતી ને શીલવતી, દિવ્ય દેવાંશી દેહ. ૧૭૧
ચિત્રણીથી ચોસક ધણું, રામામાં બહુ રૂપ;
માત તાત હરખે ધણું ભારે ચિત્રાંગદ બૂપ. ૧૭૨
કરે કાયામાં કદપના, હેત ધણેથી હોડ;
સદ્દિમાં કે સજ્યો હશે, જીવતિ કેરી જોડ. ૧૭૩
પરણાતું કર્યા પ્રેમદા, કવણુ જશવંત જણાય;
દમયંતીથી દશ ધણી, નળ ક્યમ પેદા યાય. ૧૭૪
સૂત કહે સૌનક સુણો, કહું કન્યાનાં કામ;
પૂર્વ જન્મની પિંગળા, નટણી નીચુ નામ. ૧૭૫
અધર્મ કરનારી અતિ, નિમેષ ન રાખી નૂન્ય;
શિવ જોગીની સેવના, પ્રગટયુ પ્રૌઢુ પુણ્ય. ૧૭૬
ખિન્દુનો સિંધુ થયો, થયો તરણાનો મેર;
આગિયાનો ઇન્દુ થયો, સાચ શિવ પૂજન શેર. ૧૭૭

તેર વર્ષની તરણી થઈ, કિર્તિમાળીની નામ;	૧૭૮
શિવ જોગી ત્યાં આવિયા, તેહ ગામ તે કામ.	
ભમતા ભમતા ભાવથી, વહી આવ્યા તે વાટ;	
મા બાપ તે કન્યાતણા, કરે મન બહુ ઉચાટ.	૧૭૯
દોહલા દુઃખ દેહવટ કર્યા, પૂરણ મન પરસન;	
સૂર્ય ઉદય શત સામટા, દીકું દિવ્ય દર્શન.	૧૮૦
ધસમસ કરી સામો ધસ્યો, પ્રીતે પ્રણમ્યો પાગ;	
સુખ સાગર શત સહસ્રધા, જડી મુને તો જાગ.	૧૮૧
કેંગાળ ઉપર કરજી કરી, દિનને કર્યો દયાળ;	
પાપીને પુણ્યવંત કર્યો, ભગ તિલક જથ ભાગ.	૧૮૨
અનેક સ્તુતિ એવી કરી, હેતે જોજ્યા હાથ;	
કરજોડી ઉભો રહ્યો, શિવ સેવકની સાથ.	૧૮૩

ચોપાઈ.

પુત્રીના પૂર્વ જન્મની વાત, જાણે કપમ પિતા ને માતા;	
રૂડી કન્યા ક્યાં દેઈશું, રૂડા લાવો કપમ લેઈશું.	૧૮૪
પૂર્વ જન્મનું પ્રાંદું પાપ, અતિ સુખમાં જન્મી શિવ પ્રતાપ;	
સુની હતી તે મુદરી થઈ, ભવ ભટકણી ભાવટ ગઈ.	૧૮૫
સિદ્ધ પુરુષશું આણ્યો રનેહ, અવતરી તે દેવાંશી દેહ;	
રાજદ્વારમાં રગે રમે, ભાવતાં ભોજન જુગતે જમે.	૧૮૬
હેતુજન કેરાં મન હરે, સુખ તારતાં તબોળે ભરે;	
મહા મનોહર દીકું સુખ, દીકરી જોતાં પામ્યાં દુઃખ.	૧૮૭
ચંદ્રવદની સરખાં છે ચિન્હ, ઈન્દુમતિ એથી નહિ બિન;	
એ સરખો વરક્યાંથી જડે, અધિકા સંશય સૌને અડે.	૧૮૮
જીવતિ જેવા વરની જોડ, કપમ પહોચે પરજાવા કોડ;	
એમ વિચાર કરે જોડે, તરત નકપભ દીક્ષા તેડે.	૧૮૯
તપોમય ને તપનું રૂપ, જાણે બીજો પ્રજ્ઞા ભૂપ;	
જ્યમ આકાશથી આવે રતિ, એવી શોભા ત્યાં તો હવી.	૧૯૦
નકપભ જોગીને દીકા દ્રષ્ટ, અધિક થઈ અમૃતની વૃષ્ટ;	
ધસમસતો રાગ ઉડીયો, જ્યમ મદગળતો ગજ છુટિયો.	૧૯૧
ભલે પધાર્યા મારું ભાગ્ય, પ્રણામ કરીને પ્રણમ્યો પાગ્ય;	
દર્શન દેવનું રુકું ચયું, કૌટિક જન્મનું પાતિક ગયું.*	૧૯૨

અર્ધ પાદ લઇ પૂજ કરી, ચરણામૃત પીધું મુખ ભરી;
 શુભ સિંહાસન આપ્યું રાય, નરનારી દોળે છે વાય ૧૮૩
 શોહોદિશ પૂર્વો મોતી ચોક, ગુણ નિધિએ અજવાલ્યા ગુણ ગોખ;
 શેરી સુધી પથરાવ્યાં પ્રલ, શોભા કીધી સ્વર્ગ સમ તુલ્ય. ૧૮૪
 કસ્તુરીના કર્દમ કર્યાં, અમૃત્ય લોટા ગંગાજળ ભર્યાં;
 ભક્ષભોજન ને આપ્યાં પાન, મનસા સિદ્ધ કીધાં બહુ માન. ૧૮૫
 બોલ્યો રાય રૂપીને સાથ, હેત પ્રીતથી જોડ્યા હાથ;
 દંડવત કીધાત્યાં દશ વીર, નમાવ્યું યોગી આગળ શીર. ૧૮૬
 કુંવરીને કહે પાગે લાગ, વર રૂડો રૂખિયું માગ;
 કબટ આપણાં એ કાપશે, મનવાંછિત વર એ આપશે. ૧૮૭
 લજ્જા પામતી કુંવરી પાગે નભી, તેહ વાત સૌકોને ગમી;
 મહારં વચન સંપૂર્ણ શુભ હજ્જે, તારો વર ભદ્રાયુ થજ્જે. ૧૮૮
 અક્ષત ભોગવજે તું ઘણી, ભામની તું ભદ્રાયુ તણી;
 પૂરણું રાંકર થાય પ્રસન્ન, દેવાંશી તારું દર્શન. ૧૮૯
 બોલ્યાં તવ માતા ને તાત, કરજોડીને પૂજી વાત;
 સિદ્ધ વચન અપૂર્ણ નહિ થાય, ભદ્રાયુ તે કર્યાંને રાય. ૨૦૦
 કોણુ માત ને કોણુ જ તાત, કહો વિસ્તારી અમને વાત;
 ગામ કામ ને દેશજ કોણુ, ભદ્રાયુ સાંભળિયો આણુ. ૨૦૧
 કર્યાં મુસાળ ને કોનો પુત, શોભે છે કેવું ધરમત;
 આવ ઉત્પત્તિની કહો કથા, જોગેશ્વર બોલે છે જ્યા. ૨૦૨
 પવિત્ર દેશરણુ રૂડો દેશ, પાપતણુ જ્યાં નહિ પ્રવેશ;
 રૂડો વજ્રબાહુ રાજન, મોટમ પદ અહંકારી મન. ૨૦૩
 સાત રાણીઓ સુંદર રૂપ, ભામનિયે વશ કીધા બૂપ;
 કામનિયે વેશ કીધો કેય, પરાક્રમી નહિ પોતે પંથ. ૨૦૪
 મહાલક્ષ્મીની હુતી મોટ, પુત્રતણી ત્યાં મોટી જોટ;
 સુનંદિનીને આવ્યો તન, માન્યું મહીપતિ કેરું મન. ૨૦૫
 કોણક પૂર્વ જન્મના ભોગ, રાણી સુતને ચૌરવ રોગ;
 શોક્યે સાટા વાટા કરી, પ્રમદા તે પુરુષે પરહરી. ૨૦૬
 સજ્જન સૌ ચતુર્થાં ચુકીયાં, મા દિકરો રજમાં મુકીયાં;
 પરમહા તેને થયા પ્રસન્ન, પ્રગટ દિવ્ય દીધું દર્શન. ૨૦૭
 ઉછર્યો વૈશ્ય પદાકર ઘેર, પ્રીછો છો સહુ તેની પેર;
 કર્યું પરાક્રમ રાખી લાજ, લીધું માગધ કેરું રાજ. ૨૦૮
 વજ્રબાહુ મૂકાવ્યો તાત, દશે દિશાએ ચાલી ખ્યાત;
 નવશેણિ ૨૭યુ જશ લીધ, પુરંદરવત્ પરાક્રમ કીધ. ૨૦૯

કર્તિકસ્વામી ને ગણપતિ, જે બાધવની એવી મતિ; .
 ફાડે તેને કન્યા આપ, વચન અમારું ધિરતા થાપ. ૨૧૦
 કન્યાથી એ કોડામણો, સુલટ સૌમાં સોહામણો;
 નરપતિ સર્વતણો નરપતિ, જનપતિથી સુંદર મતિ. ૨૧૧
 પૂરે એ મનની કામના, નવખંડ યાસે નામના;
 ઉદ્ધરશે ઈકાત્તર અઘ, અતે શિવ પદ પામે સઘ ૨૧૨
 એને ઘેર ઉનમ નહિ કથી, મહાવ્રક્ષી ઘેર વાસો વસી;
 હજાર હાથે હર શિર હોય, એને ગાંજ ન શકે કોય. ૨૧૩
 કોડવાર કહીએ થુ કથી, એહ સમે કા બીજે નથી;
 ખયાસ કોડ પૃથ્વીની પીઠ, દૈવત ભદ્રાયુમાં દીઠ. ૨૧૪
 એમ કહીને યોગી ગયા, દ્વદ વિશ્વાસ ચિત્રાંગદ થયા;
 આજ તણો દિવસ ધન ધન, માત પિતાનું માન્યુ મન. ૨૧૫

દોહરા.

શિવ જોગી તો સંચર્યા, મહીપતિ થયો મગન;
 જોશી તેડ્યા જુગતથી, નિરધારી લીધ લગન. ૨૧૬
 રાજસાધ મંડપ રચ્યો, ચંદ્રવા ચોપાસ;
 કૃત્તિમ ચિત્રામણુ કર્યા, વિવિધ શોભા અવાસ. ૨૧૭
 ભરતખંડના બૂપતિ, મળ્યા રાંણા રાય;
 દેશ પ્રદેશ દશે દિશા, લાખિણી લેખ લખાય. ૨૧૮
 ગોર પોતાના ધરતણો, હુસ્તી ઉપર અસ્વાર;
 મોકલ્યો પગાકર મૂઢે, કાણુ ન લાગી વાર. ૨૧૯
 વર ભદ્રાયુ બૂપતિ, સઘ સુનદિની માત,
 કન્યા ચિત્રાંગદ તણી, વિશ્વ માંલ વિખ્યાત. ૨૨૦
 વર જન તેડી આવજો, સગન નગર સમેત;
 ચાર સહસ્ર વસુ ચાંદલી, અધિકુ આણી હેત. ૨૨૧

ચોપાઈ.

લખી કોઠતરી ગામે ગામ, ભરતખંડમાં ઠામે ઠામ;
 ભરતખંડના બૂપતિ ભરી, કુમકુમ અક્ષત કોઠતરી. ૨૨૨
 લાખેણી મોકલિયાં લગન, જીવતિ કાળે માંજો જગન;
 શ્રીફળ ફાફળ પામે સાય, પ્રસન્ન થયા ન્યા ભોજો નાય. ૨૨૩
 વસ્ત્ર આબૂપણુ પરઠા પાન, જીગતે તેડી લાખ્યો જન;
 વેશ્ય પગાકરના પુરમાંય, સારી શોભા કીધી ત્યાંય. ૨૨૪
 વિમ્ર વધાઈ લેતા આવિયા, કોડ દીપોત્સવ દિન કહાવિયા;
 લગન વધાવી હરખ્યા સૌ, સુખનો સાગર ઉલટયો બહુ. ૨૨૫

હરખે માત હરખે વરરાય, જય જયકારે જશ બોલાય;
 શણુગાર્યા મેડીને મહેલ, શોભા ધન્દ્રાસનથી સહેલ ૨૨૬
 શણુગાર્યા હાથી ઘોડલા, જશવંતા સાથી જોડલા;
 સાંઢયો શણુગારી આગળ કરી, ભારે ગર્યની ગાડી ભરી. ૨૨૭
 વાજે દુંડુબીના ધનધોર, નાદ નિશાણુ નગારા ઠોર;
 વર તણા રુડેરાં વાન, જુગતે જોડી આત્મા જન. ૨૨૮
 ધ્વજ નેજા અંબાડી અતિ, મહારથે બેઠો મહીનો પતિ,
 વરભદ્રાયુ જોપે ધ્વજ, જ્યમ શોભે તારામાં ચંદ્ર. ૨૨૯
 અશ્વ ગજ રથ હારો હાર, એવું સેન છે અપરંપાર;
 ગગને રવિ છાયો કાણું ખેહ, ચંદ્રયું સેન આપાઠો મેહ. ૨૩૦
 ધણા ક્યાં પાણીના ધાટ, ઉવાટે પડાવી વાટ;
 સાથે બહુ ધારાળા ધીર, મોટા છે ત્રિરાધી વીર. ૨૩૧
 રિધપતિજીપતિ ઝાઝા મળ્યા, ભદ્રાયુ નિરખી ગવોં ગળ્યા;
 ધર્મવંત દાવલનો ધણી, અસખ્ય સેના તેની ધણી. ૨૩૨
 જયપુરનો જશવંતો જણ, પાંડુ રાય પુંડરિક પ્રમાણ;
 માગધનો આબ્યો મહીપતિ, અયોધ્યાધીશ સેનાલર્ધ અતિ. ૨૩૩
 આબ્યો દશારણુ ગુણુ ગ્રામ, વજ્રબાહુ છે જેનું નામ;
 તે છે વર રાજનો તાત, નથી જાણતો સગપણુ સાથ. ૨૩૪
 હુંશીરાય હસ્તીનાપુરતણો, ગુણુ પરાક્રમે દીપે ધણો;
 અનમી અધિપ થયા અસ્વાર, નામ લેતાં નવ આવે પાર. ૨૩૫
 નરપતિ ભદ્રાયુનુ નર, ચંદ્રયું સેન જ્યમ સાગર પૂર;
 શિવ કવચની જેને છાય, બીજી ઉપમા શી છે ત્યાંય? ૨૩૬
 જેને ઘેર મહાલક્ષ્મી વસી, તેને ચિંતા હોયે કશી?
 હેતે વિબુહ હજારાં હાથ, સ્વર્ગ વૈકુંઠ શોભાબધુ સાથ. ૨૩૭
 લેખલખ્યો અંતરથી આપ, પ્રથમ ત્યાંહાં બોલાબ્યો બાપ,
 પ્રધાન સહિત પુર બાધુ હોય, સગપણુ તેહ ન જાણે કોય. ૨૩૮
 પિતા જાણે છે મુજશું પ્રીત, રૂઝ રાજવીજાની રીત;
 જોતાં આપ્યું જીવત દાન, મોટમ પદથી દે છે માન. ૨૩૯
 પ્રીત માટે તેજો, હુ આપ, એમ જાણે પોતાનો બાપ;
 રાજ ભોગવીએ છીએ આપણે, એહ ગુણુ અંતરમાં ગણે ૨૪૦
 માન દે છે તે અચરજ કશુ, એવું તેના દિલમાં વસ્યુ.

દોહરો.

જાણે માત પોતા તણી, જાણે ભદ્રાયુ શુભ;

જાણે ચિત્રાંગદ રાપણ, રુડુ જેનું રૂપ.

૨૪૧

જાણે ખડાદર પૈરપતર, વગ્ન્યાહુ છે તાત;
ખીજું કે જાણે નહિ, સગપણ કેરી વાત.

૨૪૨

ચોખાઈ.

રૂડા માણસની એ રીત, પોતાના ઉપર બહુ પ્રીત;
એમ વિચારે વારંવાર, પકડે ખાંઠા ઉતારે પાર.

૨૪૩

પિતા ન જાણે મારો પુત્ર, સ્નેહતણું જાણે છે સુત્ર;
ચિત્રકુટ જઈ દેહેરા દીધ, જ્ય જ્યકાર કરી જશ લીધ.

૨૪૪

ચિત્રાંગદરાજા સામેયે ગયો, અવતાર સદ્ગુણ દેખાને થયો;
નોહું માનવ દીસે દેવ, સમ્યક પ્રકારે કીધી સેવ.

૨૪૫

ઋષભ યોગી જોડ્યા જેટલું, તેમાં દેવતા દીકું તેટલું;
મુક્તાદ્વે વધાવ્યાં વર્ત, તોલ્લ ધણેથી તેજા તર્ત.

૨૪૬

જુગત ધણે ઉતારી જાન, મનસા વાગ્યા દીધાં માન;
ખાન પાન ને પૂરણ પાક, રસોઈ બત્રીશી સુંદર શાક.

૨૪૭

ખટરસ મેવા ફળ ને ફુલ, સુંદર સિદ્ધાસન મોઢિ મૂલ;
રાજદ્વાર તણી એ રીત, પૂરણ વિવાહ કીધો પ્રીત.

૨૪૮

મંગળ વર્ષો ચોરીમાં ચાર, કાડે આરોગ્યા કંસાર;
નરનાર પરસ્પરે નિરખિયાં, હેત ધણે હેડે હરખિયાં.

૨૪૯

નળ દમયંતી જોડું જયમ, રતિ કામ તરતીએ ત્યમ;
જાણે શિવ ને ઉમા અંગ, જાણે ધ્રુવા સાવિત્રી સંગ.

૨૫૦

જાણે શમ્ભિ શોભે સંગ ઈંદ્ર, જાણે રોહિણી સંગે અંદ્ર;
રમા રમાપતિ સમ જોડું, સીતારામથી અદકું હવું.

૨૫૧

જાનૈયા નિરખે હરખે ધણું, એ સમ જોડું શોભે નહું;
રાયે આપ્યા હસ્તી ઘોડા ધણા, શિવ પ્રસન્ન તેને શી મણા.

૨૫૨

જે રીત ઇન્દ્ર ઇન્દ્રાણી વયો, કાડે વિવાહ એવો કયો;
ચતુર રોહિણી પરણ્યો અંદ્ર, મોટમ મહિમા કીધો મંદ્ર.

૨૫૩

રૂડી રંગાદે પરણ્યો રવિ, હેતે શોભા એવી હવી;
શિવ પ્રતાપે શોભી સુષ્ટ, પૂરણ પુષ્પતણી ચર્ધ વૃષ્ટ.

૨૫૪

ત્રિલોકનાથ તેને ત્રુઠિયા, વારુ અમૃત ધન વુઠિયા;
સુવર્ણમય ઉદય છે રવિ, હેતે શોભા એવી હવી.

૨૫૫

દોહરા.

ભદ્રાય કીર્તિમાલિની, પરણ્યા રૂડી પૈર;
સાસરવાસો સજ કરી, ગુણવંત વોળાળ્યો ઘેર.

૨૫૬

ભૂપતિ જે ભરતખંડના, શિરપાવ પામ્યા સર્વ;
અનમી અહંકારી ધણા, તેણે મૂક્યો ગર્વ.

૨૫૭

પદ્માકરને પદ્મેશમણી, અદિકી કીધી આપ,	૨૫૮
ભદ્રાયુ બૂપતિ' થયો, તે તારો પ્રતાપ.	
કર્મ વિશે કન્યા લખી, કર્મે રાજપદ હોય;	૨૫૯
ઉછેર્યો અન્ન જમાડિયુ, તે જશ તારો જોય.	
શુદ્ધ પ્રતાપ તો શિવ તણો, તે કૃત જાણે કોણ;	૨૬૦
વિશ્વમાહે જશ વાધિયો, લક્ષ વસા તુજ લુણ.	
પાણુ જોજ્યા પદ્માકરે, શિવ કવચ શિવ પાઠ;	૨૬૧
મહિમા મંત્ર મહાદેવનો, ધજો જેણે સૌ ઘાટ.	
દેવ દુદુલિ ગરગજ્યાં, વાગે દોલ નિરાન;	૨૬૨
અતિ અજવાણુ અહર્નિશ, જાણે ઉઘો બાણુ.	
કીર્તિમાલિની કહેતાત સુણુ, તેડો મુજ સાસુ અર્ધા;	૨૬૩
શણુગાર પહેરાવો શોભિતા, બેસારો જોળા માંભ.	
માત તાત મનદરખિયાં, પુત્રી તુંને શાખાસ;	૨૬૪
સુખ પાળે સાસુ શોભિયાં, પ્રીતે તેજ્યાં પાસ.	
રાણીઓ પદ્માકરરાયની, અતિશે અપરંપાર;	૨૬૫
સુખપાલો આપી સાતસેં, શોભિત શુભ શણુગાર.	
કન્યા જે કીર્તિમાલિની, હેતે સોંપી હાથ;	૨૬૬
સાત સદસે સાહેલિયો, સોંઠાડી તે સાથ	
દેવાગિનાવત્ દાસીઓ, પંદરસેં આપી પ્રીત;	૨૬૭
કન્યા વોળાવી સાસરે, રાજ વિવાહની રીત.	
માગણુ માળે પામિયા, પડિત પામ્યા પુણ્ય;	૨૬૮
જન્યક જર પામ્યા ધણું, ન રહી એકે નૃત્ય.	
ત્યાર સુધી જાણે નહિ, કુંજુ માત કુંજુ તાવ;	૨૬૯
જોળામે પદ્માકર વેરપને, વિશ્વ માહે વિખ્યાત.	
પિતા પ્રધાન ને પુર બધુ, જીગતે બોલાવા જાય;	૨૭૦
સેન સાગરઅતિ ઉછળે,* બહુ વિધ જશ બોલાય.	
દશારણુ દેશ તે આવિયો, વજ્રબાહુ છે સાય;	૨૭૧
આજ પરાણુ રહો ધંધાં, હેતે વળજ્યો હાથ.	
જનક નથી કાઈ જાણુતો, રૂડા સગપણુની રીત;	૨૭૨
એણે રાજ મુને આપિયુ, પૂરણુ છે એ પ્રીત.	
તે ગામે જઈ ઉતર્યાં, માટમ મહિમા મેર;	૨૭૩
જાન સજન સસરા સહિત, સેના દ્વાણી તેર.	

સભા બરી બેઠા સહિ, કારત સંભળાવઃ કરણ;	
પિતાને પ્રદક્ષિણા કરી, ચાતુર નર લાગ્યો ચરણ.	૨૭૪
ગામ પોતાનું પ્રિય પિતા, જન્મ થયો એ વાસ;	
અધિપતિ સર્વે ઉતર્પા, વારુ સુખ વિદાસ.	૨૭૫
પાસે પદ્માકર વૈશ્ય છે, પાસે ચિત્રાંગદ રાય;	
દેશ પતિ સૌ દેખતાં, પિતાને પ્રણામો પાય.	૨૭૬
બાળ કહે સુણ સુધનિધિ, તું પ્રાણ તણો દાતાર;	
અમો પાગ લાગું તુને, તું મારો કિરતાર.	૨૭૭
જીવદાતા જશવંત તું, રિધ સિધ દાતા રૂપ;	
રંક ચાકર હું રાવળો, ભારે તું ક્રા જૂપ.	૨૭૮
હરખે હેત હસીને કહે, ચિત્રાંગદ રિધ રાય;	
બાળબો એને અધિપતિ, એ તુજ સુત કહેવાય.	૨૭૯
સસરો બદ્રાસુ તણો, કહે એ છે તમ પુત્ર;	
પાયે પ્રણામો જોગ છે, શોભિત સુખ ધરસુત.	૨૮૦
રણુમાં ઉછર્યો રાજવી, સાથે એની માત;	
તે તો રાણી તાહરો, જરા જાણીતી જાત.	૨૮૧
પરમેશ્વર પ્રત્યક્ષ છે, પુણ્ય પ્રતાપે પેર;	
ઈશ કૃપાએ ઉછર્યા, ગુણી પદાકર ઘેર.	૨૮૨
રાજપુત્ર એ તાહરો, રાણી તારી એહ;	
હું વેવાઈ છું તાહરો, એમાં નહિ સંદેહ.	૨૮૩
કીર્તિમાસિની કન્યકા, બેસારી બાળે વર્ત;	
દુધ સાકર અમૃત આધક, થયું તે વેળા તર્ત.	૨૮૪
મદમદ કંઠ ગળી ગયો, બોલી ન શક્યો બોલ;	
માનની ઉતાર્યા મહેલમાં, તર્ત વધાર્યું તોલ.	૨૮૫
જંગીર વાઝ્યાં જીતનાં, જશ કમાયા જામ;	
સૌને સુખ પમાડિયું, પ્રીતે પ્રણામો પામ.	૨૮૬
રૂડા પ્રતાપ સૌ રાયનો, માર્દેવનો પામ્યા મેન;	
જશ વાઝ્યો સૌ જામતમાં, ત્રિલોક મોહન તંત્ર.	૨૮૭
સંક્ષેપે સર્વે કલાં, વિગતતણાં જે વર્ત;	
હર્ષનાં આસુ આવિયાં, તે વેળાએ તર્ત.	૨૮૮
જન વોળાવી જીગતથી, વોળાવ્યો વૈશ્ય તાત;	
સસરો વોળાવ્યો રનેહથી, વિશ્વમાલિ વિખ્યાત.	૨૮૯
બલે રણુમાં બલે મૂકિયાં, બલે રોગ ને રીશ;	
અવગુણ નહિ એ ગુણ કયો, પ્રસન્ન થયા શ્રી ઈશ.	૨૯૦

અપરમાતને અધિક સુખ, ભરપૂર ભર્યા ભંડાર;	
ખાન પાન શોભા ધણી, શોભિત શુભ શણગાર.	૨૯૧
પટ્ટાભિષેક કર્યો પુત્રને, રિધવિધ સૌખ્ય રાજ;	
પોતે પુણ્ય કામે ગયો, શિવ શિવ સાધન કાજ.	૨૯૨
ભદ્રાયુ ભૂપતિ થયો, અખિલ દેશમાં આપ;	
સમુદ્રાંત વર્તે સહિ, પુણ્ય રૂપ પ્રતાપ.	૨૯૩
ભાગધને તો મુકિયો, રિધવિધ સૌખ્ય રાજ;	
હસ્તી ઘોડા ધન આપિયું, કીર્તિ ગ્રહેવા કાજ.	૨૯૪
ક્રિકર પોતાનો કર્યો, રાણીઆ સૌખી રીત;	
મહિમા વધાર્યો મગધનો, અરસપરસ ચર્ષ પ્રીત.	૨૯૫
પછી રાજ પોતે કર્યું, રૈયતનો ન્યમ રામ;	
કીર્તિ કમાયો કોટિધા, નવે ખંડમાં નામ.	૨૯૬
શુભ પ્રતાપ શિવકવચનો, કહંત પ્રતાપીક મંત્ર;	
મહિમા મૃત્યુજ્યોત્ષો, તોલ ધણેરા તંત્ર.	૨૯૭
ધ્વજ બંધાવી ધર્મની, સદાવ્રતની સાખ;	
પાળ્યાં લાડ પ્રગટણાં, લલપણુ રૂડી ભાખ.	૨૯૮
કહેવાશે આગુળ કયા, શિવ કવચની સિદ્ધ;	
પરબ્રહ્મ પોતે પ્રગટશે, નૌતમ થાશે નિધ.	૨૯૯
શત લક્ષ ગ્રંથ શિવજીતણા, ટાળે યમના દંડ;	
કોડમે ભાગ તેમાં કર્યો, ખરો બહોતર ખંડ.	૩૦૦
સૂત કહે શૌનક સુણો, મોટમ મહિમા મેર;	
સ્વરૂપ કહું સંક્ષેપમાં, તનથી અધ્યાય તેર.	૩૦૧
શિવજીનાં દર્શન કરો, વિવેક કરો શિવ વ્રત;	
પાર ઉતરશે પલકમાં, ન્યમ માખણનું મૂત.	૩૦૨
તરણા એધે કુંગરો, અધિકારી ધ્રુંગત;	
કર્મહીન કુંડાં કથે, પાપી નવ પ્રિંગત.	૩૦૩
વિજ્યુ જોને વપુચ્ચે વસ્યા, સૂર્યની કાંધી સેવ;	
શિવ પૂજન સુઝે તેહને, મોટા છે મહાદેવ.	૩૦૪
અડસઠ તીર્થ થકી અધિક, શુણવંત નહાએ ગંગ;	
પૂરણ પ્રીત તેને થશે, શિવ સેવકના સંગ.	૩૦૫
દેવને દુર્લભ શિવ કવચ, રામ સરખાને રીઝ;	
માનવીને ક્યાંથી મળે, સંસ્કાર છુદ્ધિનું બીજ.	૩૦૬
સવારે શિવ દર્શન કરો, મહાદેવ દર્શન અધ્યાન્ધ;	
ધ્યા શિવ દર્શન કરો, વેગળું નહિ વિમાન.	૩૦૭

કરજોડી કાઢે કહ્યું, એ ઉપર આખ્યાન;	
શ્રી વિષ્ણુએ સંભળ્યાં, વેદ મુખ્ય વ્યાખ્યાન	૨૩
લક્ષ્મીવરે કહ્યાં લક્ષ્મીને, ધર્મ ધુરંધર ધીર;	
શૌનક પ્રત્યે સૂત કહે, ઉમા પ્રત્યે ઈશ.	૨૪
ધણા નારદ આગળ કહે, વાંચે શુકપે વ્યાસ;	
દુર્લભ મોટા દેવને, ઈશ પૂજન અભ્યાસ.	૨૫

ચોપાઈ.

કુડું ભદ્રાયનું રાજ્ય, અસત અન્યા તનથી તાન્ય;	
રામ રાજ્યવત્ સૌને મુખ, દેશ માહે દાને નવ દુખ.	૨૬
માન્ય ધણું પામે માગણ્યાં, જેનાથી શોભે આંગણ્યાં;	
વીસ લાખ નિલ વિત્રો દૂરે, શિવ પૂજન નિત્યે આચરે	૨૭
લાખિણ્યાં ભોજન નીન લિયે, દિવ્ય આશીષ રાગને દિવે;	
મગ્ધ પુત્રથી વહાલી ધણું, તોલ ધણુ બદાયુ ભણુ	૨૮
સ્વમામાં કોને નહિ શોક, લાડ લક્ષ્માં પામે લોક;	
નરનારીમાં અદિકા નેહ, પ્રીતિ જ્યમ બધેયો મેહ.	૨૯
પ્રીતિ વચ્ચ પય પાને ક્ષીર, જેવી પ્રીત જળચરને નીર;	
જેવી પ્રીત કમળને રવિ, જેવી પ્રીત દાતાને કવિ.	૩૦
જેવી પ્રીત ભક્તિને ભક્ત, જેવી પ્રીત જર દેખી જક્ત;	
જેવી પ્રીત સીતાને રામ, જેવી પ્રીત રતિને કામ.	૩૧
જેવી પ્રીત ઇન્દ્રાણી ઇન્દ્ર, જેવી પ્રીત રાહિણીને અંદ્ર;	
નરનારમાં અદિકા નેહ, જીવ એકને જીવવા દેહ.	૩૨
બેદલાવ અંગમાં નવ જરા, નેણુ નેહ ભર્યાં નિત્યે નરા;	
અલગું નવ રહે એકે અગ, હારરુપે રેહ સગોસગ.	૩૩
અળગાં ન રહે એકે ઘડી, રત્ન કડી કુંદનમાં જડી;	
માત પિતાનાં પૂજે અર્ચુ, કથા સાભળે શિવની કર્ણ.	૩૪
ત્રિપ્રને વિષ્ણુવત ગણે, શિવ કવચ કોડે નિત ભણે;	
કરે પુણ્ય પરમારય કાજ, એવો તે મહીપતિ મહારાજ.	૩૫
નિર્મુખ કોઈ જાયક નવ વળે, શિવ સેવકને સદેને ફળે;	
શુણુ જશ શિવ સેવકના ગમે, શિવ સેવકને ચણે નમે.	૩૬
ભરમ રુદ્રાક્ષ દેખે જે જાગ, કરી દામત પ્રણમે પાગ;	
વદને બોલે અમૃત વાણુ, શિવ મય દેખે જાણુ મુનિજાણુ.	૩૭
એવુ રાજ કરે જેટલે, કૌતુક એક થયુ તેટલે;	
અતિશ જેકા ધારે ધર્મ, કાંઈક થાયે કુડું કર્મ.	૩૮

અતિશ આચરતામાં યુષ્મ, લેશ માત્ર રહીએ નવ નૃત્ય;	
અતિશ જે સતવાદી હોય, હરિશ્ચંદ્રવત દુઃખ તે જોય.	૩૯
દાતાનળની કીર્તિ કર્ણ, ચતુર્ભૂજ તે ચાલ્યો ચર્ણ;	
રૂપવતી સીતા સુંદરી, ગયો દુષ્ટ રાવણ જે હરી.	૪૦
અતિ રામ સીતા સંજોગ, આજે વૈભવ પડિયો વિજોગ;	
અતિ પ્રેમી નળ દમયંતી જોડ, હાણમાત્ર તે પામ્યા જોડ.	૪૧
અતિ દાતા કહેવાણો કર્ણ, મહા દુઃખ પામ્યો રણમાં મર્ણ;	
સતવાદી યુધિષ્ઠિર જગ મુખે, એક ધડી નવ સુતો સુખે.	૪૨
અતિ વહાલો સુદામા કલ્પો, દરિદ્રપણે જન્મારો ગયો;	
અતિ તેજ ઈન્દુ પામિયો, ખૈરાગ તે દેહે વામિયો.	૪૩
અતિ અહંકારી દુર્યોધન, ગદા પ્રહારે તણ્યું તન;	
અતિ જોરાવર રાવણ જોધ, લક્ષ્મી લુંટાણી પામ્યા મોત.*	૪૪
અતિ દ્રૌપદી ધારણુ ધીર, ચિંતા પામી કાઢ્યાં ચીર;	
અતિ લંક કનકની કળી, ઘાસ ટાટીની પૈરે બળી.	૪૫
અતિશ જળ અર્જુનની તીર, પી ન શકે કો ખારું નીર;	
અતિશ નાગ મણિ મન્તક મેર, આઝું તેના મુખમાં ઝેર.	૪૬
અતિશ કેચક ગુણનિધ ગમ્યા, સોયેલાત ચિંતામાં શમ્યા;	
અતિશ જાદવ ઇન્ધન કોડ, એક પ્રહરમાં પામ્યા જોડ.	૪૭
અતિશ રૂડો આગળ તરે, ઈશ્વર કાંઈક દર્ષ જ હરે;	
હાદ્રાપુ ચઢી વાગ્યો ધણું, તિલ માત્ર નિરં ધટ્યું તે તણું.	૪૮
જે કો ટુલ્યું તે કરમાય, જે જાણુ તે નિશ્ચે જાણ.	
હૃદય થયો આથમશે અથ, પ્રભે તે કરમાશે સથ.	૪૯
ચણ્યું નેહ પડે કો દિશ, દિવસ થયો તે થાએ નિશ.	
ધણી અલખત હાદ્રાપુ ઘેર, પ્રધાન રાજ્ય કરે પુરપેર.	૫૦
નરપતિ સધળા નમણાં કરે, ઘર બેઠાં બંડાર તે ભરે;	
સુખ સાગરમાં આકમજોળ, કંથ કામની કરે કલેસલ.	૫૧
એક દિવસ રમવા કારણે, દીધા ડેરા તંબૂ બારણે;	
સ્વસ્થ સેન સોઢે સંગાત, સ્ત્રી શિરોમણી લીધી સાથ.	૫૨
જળ કીડા સરોવર જે કીધ, સેન તે હામે રહેવા દીધ;	
દાસ દાસી નવ રાખી પાસ, હેત ધણે સ્ત્રી સાથે દાસ.	૫૩
કરે વિહાર તે નર ને નાર, મહા સુખ સાગર વન મોજાર;	
આરામ પોતાનો વાડી વન, જોતાં તૃપ્ત ન થાયે તન.	૫૪

* મત ૨. “પરીવાર સમેત પામ્યા મોત”

કેસર કૃષ્ણાગર સુખડે સોડ, જાઈ જુઈ અબેલી છોડ,	
ખારેક ખજૂરી બીલી બહુ, અંચ નીચ શોભા છે સહ.	૫૫
વડ પીંપળ જાંબુ જાંબીર, ફનસ રીતાફળ ગુણ ગંબીર;	
કરેણુ કેનકિ અંપક ચીત, હોય માલતી ઉપર હીત.	૫૬
લિંબુષ કર્ણમૂળી ને દ્રાક્ષ, લવિંગ એલચી રોલિત સાખ;	
શ્રીફળ ફેફળ કદળી વન, ચિત્ર વિનિત્ર કુસુમ તે દન.	૫૭
પક્ષાસ પીંપળ તુળરી તોલ, કુંભી કોડી અધિક અમોલ;	
મધુવૃક્ષ રાયણુ સદકાગ, વડ ગુંદાં છે અપરપાર.	૫૮
નાગર વેલ નીતમ છે છોડ, જેથી પહોંચે મનના કોડ,	
છરાં વરીયાળી સરસવ સગ, પ્રેમગ પુષ્પ પચરગી રંગ.	૫૯
ગુલાબ ગુલ્લાલા લીંબુ મીઠ, દ્રાપ કુસુમ દાડમ ફળ દીક;	
અશોક આરોપાક્ષ પૂર, નીતમ આમળકીનાં વર.	૬૦
ખાખર ખેર ખીજડથુ ખેલ, વરણા વૃક્ષ મોપારી એજ,	
ચક્ર મૂગ કહી કોડામણા, અરણી અર્ધ શુ શોભામણા.	૬૧
પોયણુ કમળ સીંદોડી સાર, જામર કરે ઉપર ગુમાર,	
ઉત્તમ મેવા અપરપાર, ખિતી વનસ્પતિ ભાર અદાર.	૬૨
વસંતનકતુ ધણુ ધાયડ ધોર, જોલે મેના હસ અકાર;	
રાજહસ રહિયાળા વદે, રૂડા સ્વરથી રીઝવે રૂદે.	૬૩
પોષટ સુડા શોભિત સાદ, નિર્મળ કાંચલ કેરા નાદ;	
અકવા અકવી દાકુર દેવ, અતુર આસ કરે સ્ત્રી સેવ.	૬૪
કાખર કપોત વ્રત કરતી વન, મયૂર કળાથી રીઝે મન;	
- સમળી સાવજ તેતર ખાજ, ગરુડ અણાંબુષ ચિતવે કાજ.	૬૫
દીરાડી તો દીધૂ દીધૂ કરે, હુશી પુરપતણાં મન હરે;	
જાજકુકડી જળચર ને કન્ઝ, મહા મનોહર માણે મન્ઝ.	૬૬
કારમી શોભા એવી કોડ, જે વધુ વન નહિ કો જોડ;	
રુડી વાડી રાયજ તણી, અશોક વનથી શોભા ધણી.	૬૭
ભાર અદારનાં ફળ ને પ્રલ, શોભિત સ્વર્ગ તણે સમગુદય;	
વસંત ગુણુ વર વનિતા ગાય, નિર્મળ રૂડા નીરમાં નાલ.	૬૮
અગિલ ગુલાલના ઉડે બહેક, મસમસતા કેસરના મહેક;	
શોભા સુર અંતરીક્ષથી જોય, એવો રાય ન દીઠા કોય.	૬૯
ચૌદ ચાર બાતેર બત્રીસ, છાકયો રોળ છકમાં છત્રીસ;	
દીસે દંપતી દેવ દર્શન, પરમેશ્વર જેને પરસન.	૭૦
વીણે પુષ્પ ને ગુંથે હાર, કંઝે નિહાર તે નર ને નાર;	
હર્ષ હેત ને આનંદ હોય, કિંકર પાસે ન મળે કોય.	૭૧

નહિ કોઈ દામી નહિ કો દાસ, વર વનિતા બે કરે વિવાસ;
 શુદ્ધિવત પણ બાળક કહ્યો, ચતુર પંથ તેણે નવ ચહ્યો. ૭૨
 કોડવાર કહીએ શુ કથી, નૃપ એકલો અન્ય દોઠો નથી;
 રાજ રીત સેવક રાખવા, નિર્ભય તોય પણ ભય દાખવા. ૭૩
 ધનુષ બાણ અશુ છે હાથ, સેવક જન નહિ તેની સાથ;
 ભક્તિ શિવની ભૂવી ગયો, કામની સગ કામાતુર ચયો. ૭૪
 અરણ્ય વિશે અબળા શુ અડે, પુણ્યવંતને પ્રાશ્નિત નડે;
 જીવતિ આપ અર્ધાંગે અડી, વિષય મધ્ય નિશા બે ઘડી. ૭૫
 સુદરી વશ થઈ રહે તે શ્વાન, મટાવે મોટમપદ માન;
 સુદરી સાચુ દાખે દીસ, ઉભા સહિત કાપે છે ધંસ. ૭૬
 પિત્રિ દિવસ ચતુરા ચિત્ત ચડે, પિત્રિ તેના નરકે પડે;
 રામા સાથે દિવસે રગ, શિવને ન ગમે તેનો સંગ. ૭૭
 રોગવતી વિધવા જે રણ, સંગ છડે ઝૂઠ છે શંભ;
 કામવાસના છતી જેણુ, તત્ત્વ ત્રિલોકી પામ્યો તેણુ. ૭૮
 કર્યો વશ જેણે મનમથ, તે તો સદ્ય મુણ્યો સમર્થ;
 કો નર રૂડા ને નારીઓ, જીત્યો કામ ધર્મ ધારીયો. ૭૯
 લામની ભોગ નિશે ભિતિયો, જન્મારો તે તો જીતિયો,
 કામનશ જેનું મન હાથ, તેને વરા શ્રી વૈકુંઠ નાથ. ૮૦

કોહુરા.

કામ મારી કો નવ શકે, છતી ન શકે કામ;
 માયા મૂકી નવ શકે, કા સીતા કા રામ. ૮૧
 શૂરા દોઢા સહસ્રધા, પડિત પાંચ કરોડ,
 માયા મન છતી શકે, તે જવલો બેડ. ૮૨
 ભક્ત થાય હિ ભાવથી, શૂરાપણુમા શૂર;
 મનમથ છતે માનવી, તે નારાયણુ નૂર. ૮૩
 લાખે કોઈ લખેચરી, કરોડપતિ મળે કોપ,
 દાતા કોઈ શોધ્યો મળે, કામ છત નવ હોય. ૮૪
 દાતા દાખો દેશમાં, જશ છતણુ કોઈ જોય.
 મન, માયા, કામ જિતિ શકે, તેદ ન દોઢો કોય. ૮૫
 કયામા કાને સાંભળ્યો, સિદ્ધ મોટા શુકદેવ;
 રૂપે તે દોઢા નથી, કરીએ તેની મેવ. ૮૬
 અજાણુ કહે અમો જીતિયે, જૂઠું આલે જોર;
 મરખ મન લાજે નહિ, ચતુર્મજના ચોર. ૮૭

કેસર કૃષ્ણાગર સુખડે મોઢ, જાઈ ભુઈ ચખેલી છોડ,
ખારેક ખજૂરી બીલી બહુ, અમ નીમ ગોભા છે સહ ૫૫
વડ પીંપળ જાણુ જખીર, ફનસ મીતાફળ ગુણુ ગબીર,
કરેણુ કેનકિ ચપક ચીત, હોમ માવતી ઉપર હીત ૫૬
લિંબુક કર્ણુમળી ને દ્રાક્ષ, લવિંગ એલચી સોભિત સાખ,
શ્રીફળ ફેફળ કદળી વન, ચિત્ર વિચિત્ર કુસુમ તે દન ૫૭
પતાસ પીંપળ તુગરી તોન, ડુબી કોડી અધિક અમોન,
મધુવૃક્ષ રાયણુ સહકાર, વડ ગુદા છે અપરપાર ૫૮
નાગર વેત નીતમ છે છોડ, જેથી પહોંચે મનના પ્રોડ,
હજાર વરીયાળી સરસત્ર સગ, પ્રેમગ પુષ્પ પચરગી ગગ ૫૯
ગુલાબ ગુલ્લાલા લીંબુ મીઠ, દ્રાખ ડુસુમ દાડમ ફળ દીક,
અરોઠ આમોપાનવ પૂર, નીતમ આમળકીતા વૂર ૬૦
ખાખર ખેર ખીજડશુ ખેન, વરણા વૃક્ષ સોપારી ચેગ,
ચક્રદ્રૂ કહી કોડામણા, અરણી અર્ક શુ શોહામણા, ૬૧
પોપણુ કમળ સીંચોડી સાર, બ્રમર કરે ઉપર ગુજાર,
ઉત્તમ મેવા અપરપાર, ખિતી વનસ્પતિ લાર અઢાર ૬૨
પસત-તપુ ધણુ ધાયડ ધોર, જાલે મેના હસ ચક્રાર,
રાજહમ રંદિયાળા વદે, રૂડા સ્વરથી રીઝવે રૂદે ૬૩
પોપટ સુડા શોભિત સાદ, નિર્મળ કોયન કેરા નાદ,
ચક્રવા ચક્રવી દાદુર દેવ, ચતુર ચાસ કરે રૂઝી સેન ૬૪
કાખર કપોત પ્રત કરતી વન, મધૂર કળાથી રીઝે મન,

નહિ કોઈ દાસી નહિ કો દાસ, વર વનિતા બે કરે વિલાસ;	
ભુદ્ધિવંત પણ બાળક કહ્યો, ચતુર પંથ તેણે નવ ચલ્યો.	૭૨
કોડવાર કહીએ શું કથી, નૃપ એકલો અન્ય દીઠો નથી;	
રાજ રીત સેવક રાખવા, નિર્ભય તોય પણ ભય દાખવા.	૭૩
ધનુષ બાણુ અશ્વુ છે હાથ, સેવક જન નહિ તેની સાથ;	
ભક્તિ શિવની ભૂલી ગયો, કામની સંગ કામાતુર થયો.	૭૪
અરણ્ય વિશે અખળા શું અડે, પુરુષવંતને પ્રાશ્નિત નડે;	
ભુવતિ આપ અર્ધાંગે અડી, વિષય અધ્ય નિશા બે ધડી.	૭૫
મુઢરી વશ થઈ રહે તે શ્યાન, મટાવે મોટામપદ માન;	
મુઢરી સામુ દાખે દીસ, ઉમા સહિત કાપે છે ધંશ.	૭૬
પિત્રિ દિવસ ચતુરા ચિત્ત ચડે, પિત્રિ તેના નરકે પડે;	
રામા સાથે દિવસે રંગ, શિવને ન ગમે તેનો સંગ.	૭૭
રોગવતી વિધવા જે રંભ, સંગ ધટે કૂટે છે રંભ;	
કામવાસના જીતી જોયુ, તત્ત્વ ત્રિલોકી પામ્યો તેણુ.	૭૮
કયો વશ જોયે મન્મથ, તે તો સદૃશ સુર્યો સમર્થ;	
કો નર કડા ને નારીઆ, જીત્યો કામ ધર્મ ધારીયો.	૭૯
ભામની ભોગ વિશે ભિતિયો, જન્મારો તે તો જીતિયો;	
કામવશ જેનું મન હાથ, તેને વશ શ્રી વૈકુંઠ નાથ.	૮૦

દોહરા.

કામ મારી કો નવ શકે, જીતી ન શકે કામ;	
માયા મૂળી નવ શકે, કાં સીતા કાં રામ.	૮૧
શૂરા દીકા સહસ્રધા, પંડિત પાંચ કરોડ;	
માયા મન જીતી શકે, તે જન્મલો જોડ.	૮૨
ભક્ત આપ છે ભાવથી, શરાવણમાં શર;	
મન્મથ જીતે માનવી, તે નારાયણુ ધર.	૮૩
લાખે કોઈ લખેશ્વરી, કરોડપતિ મળે કોય;	
દાતા કોઈ શોધ્યો મળે, કામ જીત નવ હોય.	૮૪
દાતા દાખે દેશમાં, જશ જીતણુ કોઈ બેય;	
મન, માયા, કામ જિતિ શકે, તેહ ન દીઠો કોય.	૮૫
કથામાં કાને સાંભળ્યો, સિદ્ધ મોટા શુકદેવ;	
દ્રષ્ટે તે દીકા નથી, કરીએ તેની સેવ.	૮૬
અખળુ કહે અમો જીતિયે, જૂઠું આણે જોર;	
મરુપ મન લાજે નહિ, ચતુર્ભૂજના ચોર.	૮૭

કર્પા કામ કિર્તાર જે, તે દાળ્યાં ન ટળત;
લાલિક કા જૂલે નહિ, મન, માયા ન મરંત. ૮૮

ચૈત્રપાઈ.

રાગ ભદ્રાયુ રામા સંગ, રમે રણમાં કરે બહુ રંગ;
શુક ગદુવર તાં છે ગંજીર, એક પાસાં સતીતાની તીર. ૮૯

એક પાસાં વિષમ વૃક્ષ વાડ, એક પાસાં પર્વતની આડ;
પોતાનું નહિ કાઈએ પાસ, એક અવનીને એક આકાશ. ૯૦

વેગળું લસકર વેગળા જોદ, રમત કરતાં થયો બહુ રોધ;
પડી ખૂમ એમ કરતાં રાત, કંથ કામની સાંભળિયું કાત. ૯૧

ધનુષ ધરીને ધાયો ધીર, સામદ શરો ગુદ શરીર;
એક નર ને એક જ નાર, પોકાર કરતાં આવે તે વાર. ૯૨

તે જાતે આઠણુ આઠણી, દીઠાં દુખિયાં દેહ દામણી;
ભારે જાત અમો છુ બ્રહ્મ, ઉગાર ઉગાર ધારીને ધર્મ. ૯૩

શર્ણાંગત ધ્રુવ છું તુને, પાછળ વાધ પડ્યો છે મુને;
દુન્ને કુંગર દેખું મણા, મોટો લય તેમાં નહિ મણા. ૯૪

મૃત્યુ સમુ ન ખીજું દુઃખ, જીવત આપો તો તો સુખ;
મૃત્યુ સમી ન ખીજો ખોડ, અન્ય દુઃખ નહિ તેની જોડ. ૯૫

તું શર્ણાંગત મુજને રાખ, દેવ દુત આવે તે દાખ્ય;
મલ્યોરાયને અધિકાકોધ, આલ્યો વ્યાપ નવહલ્યો જોધ. ૯૬

મુજ પૂછ વદન વિકાળ, કૃતાત સરીખો દીડો કાળ;
મોટા દંત આમિયનો લક્ષ, આઠણુને કરવાને લક્ષ. ૯૭

મરડે પૂછ ને કરડે દાંત, કરે વિષ પ્રોહું કલ્પાંત;
હાં હાં હાં કદી મૂક્યુ બાણ, પાપી તારા લેછશ પ્રાણ. ૯૮

મુજ દેખતાં વિષ જ મરે, તેથી અર્થ તારો નહિ સરે;
વિષ મારતાં મરગો તમે, ઉગારનાર એને છુ અમે. ૯૯

એમ ધાવ મૂક્યા દશવીસ, ચઢી વાઘને અધિકી રીસ;
ખરા મોતના લયથી ખજા, આઠણુ આઠણી પૃથ્વી પજા. ૧૦૦

ધનુષ લઈ રાગ ઉડીયો, જ્યમ ગજ મદગજનો છુટિયો;
અયુત હસ્તીનું બળ જે હતુ, જત્રપતિ કીધુ ત્યાં છતું. ૧૦૧

મલ વિઘાના દુતા મેળ, ખરા જણાવ્યા તે ઠામે એવ;
શસ્ત્રવિદ્યા હુતી જે સંગ, રાગ કરી દેખાજો રંગ. ૧૦૨

એક બળ નાવ્યુ જે અર્થ, રાયનાં બાણ કીધાં સૌ વ્યર્થ;
એક મુહૂર્ત ત્યાં ગુદ જ થયું, રાય બળ મરાકમ વહેતુ થયુ. ૧૦૩

આંતરે વદતાં વળીયો અંક, યયો રાજ તે વેળા રંક;	
મારી કાળ ઈયોં તે ઠાર, મુખમાં લીધી દ્વિજની નાર.	૧૦૪
વિષ્ણુ તણી વનિતાને લીધ, કોપ કારમો રાયે કીધ;	
તાણી નાખ્યો રાજ્યે તીર, બેઘો નહિ તે શેર શરીર.	૧૦૫
બાર સદસ હસતી બળ ધણું, થયું મિથ્યા એ રાજ તણું;	
કિરતાર તણો કહેવાણો કોપ, લગ્ન રાયની લીધી લોપ.	૧૦૬
બાધ વસમો તે ઠામે યયો, વિષ્ણુ વનિતાને તાણી ગયો;	
વિષ્ણુ માંજો અધિક વિલાપ, કટરે કટ અધિપતિ તું આપ.	૧૦૭
ધિક અવતાર ધિક તારું તન, ધિક બાણ તારું રાજન;	
ધિક પૂજા ધિક તારા મંત્ર, ધિક ઉપાસન તારા તંત્ર.	૧૦૮
ધિક તારા પૂજન ને પાઠ, ઈગ વિદ્યાના સરવે ઠાઠ;	
ધિકાર ગુજ માથે જે ધણી, ધિકાર તારી વિદ્યા બણી.	૧૦૯
ધિકાર તારી માત ને તાત, ધિકાર ગુજ બણીતી જાત;	
ધિકાર તારા જયનું જોર, અતુર નહિ તું ચિત્તને ચોર.	૧૧૦
ધિકાર તારી રાજ બાણિયો, ધિકાર સરોવર વન વાડિયો;	
ધિકાર ગુજ વડેરા વંશ, ધિકાર તું અધિપતિનો અંશ.	૧૧૧
રાખી ન શક્યો નારી માદરી, ઉડી વાટ કીર્તિ તાહરી;	
ધિકાર હજો ગુજ ગુણ ને ગ્રામ, ધિકાર તારું ભદ્રાણુ નામ.	૧૧૨
ધિકાર ગુજ શરાપણુ શરમ, ધિકાર ગુજ આશ્રુપણુ અરમ;	
ધિકાર ગુજ ગુરિ ને ગજ, ધિકાર ધર્મ તણી ગુજ પવન.	૧૧૩
ધિકાર તારું કિર્તન કથા, શિવ ધર્મ વગોળ્યો વૃથા;	
ગુજ ઉમેદણી મુજ કામ, ઉડી વાટ નરપતિ ગુજ નામ.	૧૧૪
રામા મુર્ધ તે રાજ મુવો, ઉપત્ત અન્યાય તે ગુજમાં હવો;	
રાજ તારું જીવત બાળ, ઔરું રાજ તે આળપંપાળ.	૧૧૫
હું મુજ પ્રાણુ તણું આ દિશ, તે હત્યા બેદે ગુજ શીશ;	
બોતેર તારા મુકા સર્વ, ગયો મિથ્યા તારો ગુણ ગર્વ.	૧૧૬
દેવટ ગુજ કહેવારો દેશ, વાટથ ઉડી વધુ ને વેશ;	
એમ મહેણાં ધણેરાં દીધ, કલ્યાંત ત્રપિએ અદિહું કીધ.	૧૧૭
જીવ ઉપર જે આદર કરે, દેશપતિથી શાનો ડર;	
જેણે તણ જીવની દરકાર, તેને શાનો વિવેક વિચાર.	૧૧૮
મરતો જન ડરાવ્યો કેમ ડરે, કાપ્યો જન જમથી ઉગરે;	
કોધ ન આણ્યો રાય કૃપાળ, વિષ્ણુ બહુ મુકયું ત્યાં આળ.	૧૧૯
ભાગ્યની વાઘે કીધી ભક્ષ, દેખે દેશપતિ સ્વ દક્ષ;	
અંક તેના નહિ ઉપાય, ધર્યા હાય રુદેથી રાય.	૧૨૦

પુરપતિ લાગ્યો તેને ખાગ, જોઈ વાધ તણી જે જાગ,
 કામા ખાધી કુચો કરી, શાર્દૂલે સોપી મુંઝરી. ૧૨૧
 મુઘ માન્યની દીઠો દેહ, તનમાં મહા દુઃખ પામ્યો તેહ;
 હનાર વસ્ત હવી તે હોય, મુઠું ન જીવે માનવ કોય. ૧૨૨
 કહો કાગ તે તો હું કરું, છો આત્મા તો મસ્તક ધર,
 વળતો જોડ્યો વિમ્ન વચન, સાંભળરે તું તો રાજન ૧૨૩
 બાળ દેહ તારો મહીપતિ, કાંઈ ન ચાલી તારી મતિ;
 તુજ ઉપર કોપ્યા છે ઈશ, બ્રહ્મહત્યા આપુ તુજ શીશ ૧૨૪
 દોહરો.

રાખી ન શક્યો બ્રહ્મણી, તો કયમ રાખીશ દેશ,
 રાજ રાજાશે તાહરું, મિથ્યા વપુ તુજ વેશ. ૧૨૫
 ક્ષત્રી નહિ તું ખાટકી, જૂપતિ નહિ તું ભાંડ,
 નરપતિ નહિ તું નાઇ છુ, રાજા નહિ તું રાંડ. ૧૨૬
 દેશપતિ નહિ તું દામણો, ચતુર નહિ તું ચોર;
 અજવાળું તે અધિપતિ, કર્યું અધારું ઘોર. ૧૨૭
 ઇન્દુ નહિ તું આગિયો, શાર્દૂલ નહિ શિયાળ,
 અદિ નહિ તું અળસિયુ, ધણી દીધી જ્યમ ગાળ. ૧૨૮
 મરદ નહિ મેરી યયો, ભક્ત નહિ તું ભૂર;
 કાયર જાહેર જગતમાં, ગયું નામનું વર. ૧૨૯
 નાર વિના નર નિર્મુખી, નાર વિના ધર શૂન્ય,
 આપધાત કરી હું મરુ, પરવાર્યું તજ પુણ્ય. ૧૩૦
 રાય કહે રિધ આપુ ધણી, નિર્મળ પરણો નાર;
 મુવાં ન યાયે જીવતાં, સરળ્યો એમ સંસાર. ૧૩૧
 અધાતા સમ મહીપતિ, અર્જુન વિભિષણજીય;
 શુભવંત સર્વ ગણી ગયા, મુવાં ન જીવે કોય. ૧૩૨
 આકાશ ધરે અવની વિશે, ગગન ચડાવે તોય;
 એવા સમર્થ છે ધણા, જીવાડે નહિ કોય. ૧૩૩
 પંચશત જન્મ કહે પાછવા, અયુત આગલા જોય;
 અગમ નિગમ જાણે અદિક, મુવાં ન જીવે કોય. ૧૩૪
 પૃથુ સરખા પૃથ્વીપતિ, દેખત અવનિ દોહા;
 નિમેય નવ કટકા કરી, મુવાં ન જીવે કોય. ૧૩૫
 પ્રૌઢાં પાપ પ્રલય કરે, ધર્મ કરી અધ ધોય;
 વિમાન ચઢી વૈકુંઠ વમે, મુવાં ન જીવે કોય ૧૩૬

જ્ઞેરાળા જાદવ સમા, કૌરવ સરખા કોડ;	
મુવા કો જીઆ નહિ, હાકી જીતતા હોડ.	૧૩૭
રાવણ કુંભકરણ સમા, અજીત ધન્વજીત આપ,	
મુવા કો જીઆ નથી, વેદ પુરાણે છાપ.	૧૩૮
અતળિ બળ અંગદ સમા, સુગ્રિવ વાળિકૃત કામ;	
મુવા કો જીઆ નથી, જેને શિર શ્રી રામ.	૧૩૯
સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્રવત, પવિત્ર પુત્ર રોહિદાસ;	
મુવા કો જીઆ નથી, વસ્યા સ્વર્ગમા વાસ.	૧૪૦
દિક્ષીપ અજ દશરથ રઘુ, અગટચા જે ઘેર રામ;	
મુવા કો જીઆ નથી, નિર્મળ ચલાવ્યાં નામ.	૧૪૧
ઋષિ અઠવાસી સહસ્ર જે, દેવતા તેનીસ કોડ;	
કાળ આવે નિથે મરે, એ વાતે શી હોડ.	૧૪૨
પાડવ પાત્ર પરાક્રમી, વિષ્ણુ વહાવા વેદ,	
મુવા કો જીઆ નથી, બ્રાંત ન રાખો બેદ.	૧૪૩
ગમે તો મારો મુને, ગમે તો ઘો જ ગાળ;	
જીવતિ મુર્ધ જીવે નહિ, એમ વિચારો આપ.	૧૪૪
કહો તો કું હાથે હણુ. પડ પોતાનો પ્રાણ;	
કરગરી કરજોડી કહુ, વિમ્ર પ્રત્યે શુભ વાણુ	૧૪૫
તમો શું કરવું ચહો છો, ક્યમ સમાવો શોક;	
મુવા કો જીવે નહિ, ક્રોધેત કરો તે ક્રોધ.	૧૪૬
ઉદવસ્ત ચર્ધ વસુધા વસે, સ્થળ કામે જળ જ્ઞેય;	
અવની આકાશે વસે, મુવાં ન જીવે કાય.	૧૪૭
રક પામે રિધ રાખ્યને, નરકી સ્વર્ગે જાય;	
કથીરનાં ક્યન કરે, મૃત્યુ નવ જીતાય.	૧૪૮
સમુદ્ર પાણી પી ગયા, સમાવી પાવક જ્વાળ;	
ઝેર હળાહળ જીરવે, જીતી ન ચક્રમા કાળ.	૧૪૯
તારી નાર જન્મી હશે, લખ્યા વિધાતા લેખ;	
મારું દાન્યું ક્યમ ટળે, રૂડી ભૂડી રેખ.	૧૫૦
વર્ષ માસ દિન ને ધડી, આયુદાં જે હોય;	
જ્ય તલભાર વધારવા, સમર્થ નહિ જન કોય.	૧૫૧
આ વેળા આણી ધડી, શાર્દૂલ હણશે એણ;	
લખનારે વિધાતા લેખમાં, દાવણહારો કોણ.	૧૫૨
હું છું જાતે માનવી, લખ્યા ભોગવવાં વર્ત;	
જળવીશું ક્યમ આપણે, માથે આપ્યું મર્ત.	૧૫૩

દશ વાયુમાં દીવડો, જળ પરપોટો જોય;	
અત્ય યામ જોકે પવકમાં, રાખી ન શકે ક્રોધ.	૧૫૪
વિજળી વશ કોને નહિ, વશ નહિ કોને વાય;	
ધૂમ્રાડના બાચકા, ક્ષણ ક્ષણ આપ સમાય.	૧૫૫
એને સાટે હું મરું, જો જીવે તુજ નાર;	
ખીજો ઉપાય મળે નહિ, શું કરું વારવાર.	૧૫૬
રાજ રિદ્ધ આપું ધણી, કથન સંભળાવું કથું;	
દિલ માની દેવાગના, પાંચ પ્રેમદા પર્ણ.	૧૫૭
જમાં નહિ જીવ્યા તણો, જન્મ, મરણ કે પર્ણ;	
હું મારુ નથી જાણતો, રદ્દ યાવા ને તર્ણ.	૧૫૮
કોણ જાણે કરૈડ વર્ષ, કે પક્ષકે પૂરો થાય;	
અન્નોદક આપી રહે, જીવ તે વેળા જાય.	૧૫૯
ઋષિ કહે રાગ સુણો, હેતુ ધણેરું હોય;	
પાંચસે પરણુ પદની, જીવી ન મળે ક્રોધ.	૧૬૦
સતવાદી હોય સદક્ષણો, તો કષ્ટ મારાં કાપ;	
મારો તારો મહિમા 'એ', રાણી તારી આપ.	૧૬૧
પ્રેમદા વિણ વળે નહિ, અમિહોત્તના ધર્મ;	
સંસાર સુનો જી વિના, કુળાચાર નહિ કર્મ.	૧૬૨
અતિથિ નિત્ય નિર્મુખ વળે, પિત્રિ ન ગ્રહે પિંડ;	
સાધન સેવા સૂઝે નહિ, દેવતણો શિર દડ.	૧૬૩
ધરણી પાખી ધર નહિ, જર પાખી નહિ જોખ;	
શિવ વિના સિદ્ધિ નહિ, રામા વિણ રો રોખ.	૧૬૪
શંખણિયો પરણી શું કરુ, માને નહિ મુજ મન;	
નહિતર દત્તા આપુ તુને, તજશું મારુ તન.	૧૬૫
સતી સુદરી તાહરી, ચતુરાઈ ચાર ચરિત્ર;	
કરશે મારી ચાકરી, પ્રેમદા ધણુ પવિત્ર.	૧૬૬
હાથ ગ્રાહું હા કહો તમો, મુખથી જોલો મીઠ;	
નહિતર ના કહી નિસંગે, આપે યાચો અદીક.	૧૬૭
અધિક ભૂંડું છે આપતું, શરા કાઈ સમર્થ;	
દાતારપણું છે દોહલું, વિખાણુ કરવા તે વ્યર્થ.	૧૬૮
નાસતાં હીરે નિધિપતિ, આપવા માટે અલ;	
જળીઆ જાનકથી ખીજે, સભળાવું તે સદ.	૧૬૯
લક્ષ્મીવરને લક્ષ્મી ધણી, ત્રિલોકતણુ ત્યાં તેજ;	
ક્ષીર સમુદ્રે જઈ સુવે, શેષનાગની મેજ.	૧૭૦

શિવ દાતા સમસ્થ ધણા, વેદ કરે વખાણ,	
જાનકનો લાય ઉર ધરી, માણે આપ મસાણ	૧૭૧
સૂર્ય દેવ સમૃદ્ધ ધણી, રિધ સધળીનો રાય,	
જાનક જાએ તે દુઝે, પવક ન ટકવે પાય	૧૭૨
શેષ પતંગને ધન ધણ, પુષ્પરાજ ખાણની પાળ,	
મગણ કરા મારથી, પેઠો જઈ પાતાળ.	૧૭૩
સમુદ્રમા સમૃદ્ધ હતી, જળવત તાણુ દીધ,	
દાતાપણે દીધુ નહિ, દેવે હુની લીધ	૧૭૪
કહું એવા હું કેટલા, ધણા અદાતા હોય,	
દાતારપણું છે દોહણુ, પાળી ન શકે કોય.	૧૭૫
ગુજ ગણુ તે કેટલું, શી છે તારી હામ,	
દાતારપણું દિલ નહ વસે, કરી શકે શુ કામ.	૧૭૬
કથાઓ કાને સાંભળી, દાખ્યા નહિ દાતાર,	
ભોગવ ગુ તારુ કર્યું, કરતા કો કિતાર	૧૭૭
હી વિષ્ણુ ગૃહસ્થાશ્રમ કરી, હી વિષ્ણુ નથી ધરસૂત્ર,	
હી વિષ્ણુ પુણ્ય પળે નહિ, હી વિષ્ણુ કયાથી પુત્ર	૧૭૮
હી વિષ્ણુ ક્ષમૃદ્ધિ નહિ, હી વિષ્ણુ વટસે વશ,	
હી વિષ્ણુ સે'જ સુની રહે, આપે નહિ એકે અશ.	૧૭૯
હી વિષ્ણુ નર સુકૃત શુ, હજવો પીંપળ પાન,	
જપ તપ સાધન હી વિના, વરવો દીસે વાન	૧૮૦
અવતાર અશ્રળ એળે ગયો, જે ઘેર શુદ્ધ ન નાર,	
જવત મૃત તે પામિયા, સુનો સો સસાર	૧૮૧
અન્યાયીઓ નર નારી વિષુ, જીનતી પાખી જેહ,	
હમે જીવી હું શુ કરુ, દામણો દીસે દેહ.	૧૮૨
ઘેર સમૃદ્ધિ છે ધણી, અતુરા પાખી ચોર,	
સો દીપક સૂરજ હોતે, ધણું અધારુ ઘોર.	૧૮૩

ચોપાઈ.

રાણી આપે જો તાહરી, તો ચિંતા ટળશે માહરી,	
ભૂપતિ મારી ભાંગરે ભૂખ, હી આપે તો ચારો મુખ	૧૮૪
તારી રાણી રાણુ અમો, પ્રીત ધરીને આપો તમો,	
ભૂપતિ કહે સાંભળરે બ્રહ્મ, એ તારા ડુળનો નહિ ધર્મ.	૧૮૫
પરનારીના શુભમા ગર્ક, તે નર નિશ્ચય પામે નર્ક,	
પરનારી દેખી દિવરીએ રટે, તેનું મુખ જોલુ નવ ઘટે	૧૮૬

પરનારી શુ લુગતે જ્ઞેય, તેને રૂડો ન કહે દોષ,	
પરનાર સાથે જ્ઞેને પ્રીત, તે તો નહિ રૂડાની રીત	૧૮૭
પરનાર દેખી મોહે મન, જાર જાત કહેવારે જન,	
પરનારીને દે જે પીડ, કાટાન ઝાટ કારે પડે કીટ	૧૮૮
પરનારીને લે જે રાસ, ઊગરવાની ન મળે આસ,	
પરનારી જાણજે માનડી, પૂજે તેની પગ પાવડી	૧૮૯
પરનારીને જાણે જો'ન, નિર્મળ જાણો તેના નેન,	
પરનારીને તાકે ક્યમ તાક, ઉડી તુંજ આહાલુપણે વાટ	૧૯૦
પરનારીમાં પ્રોઠાં પાપ, આદિકા દુષ્પ મોગવશે આપ;	
પરનારી જ્ઞે ચિત્તમા ચડે, તેને પેટ અવતારુ પડે	૧૯૧
પરનારીના જે ભોગીઆ, શત અવતાર સુધી રોગીયા,	
પરનાર તણા શુભાગાઝા, વીસ જન્મ સુધીના તેવાઝીઆ	૧૯૨
પરનારીમાં બીના જૂર, નવસે પરિયાનું યોગ્ય નૂર,	
પરનારી વળુખ્યા વીર, ધર્મ કર્મ હાપ્યાં તે ધીર	૧૯૩
પરનારીનું સુખ અચંડ, દોહલા તેને જમના દડ,	
પરદારા શોભિત સર્વથી, યોનખાલા જશ તેના નથી	૧૯૪
અમેક્ષ તરી તું કેવો બ્રહ્મ એ વાતે પારે રો ધર્મ,	
ઋષિ કહે તું સાબળ રાય, જૂઠું યોની કપાં જટકી જાય	૧૯૫
અમે તપ અદિકાં આચર, પ્રલય પાપ પ્રોઠાં તે કર,	
જાનકને જાન્યાનો ધર્મ, કર આડ્યે બેસે નહિ કર્મ	૧૯૬
કૃષ્ણાર્પણ કરે કરનાર, શે તેમા કાપે કિરતાર ?	
દાન પ્રતિગ્રહ કોડે કર, અમિહોત્ર પછી આચર	૧૯૭
ભણે ભણાવે ભારે બ્રહ્મ, ખરા અમારા એ ખટકર્મ,	
પાળે કર્મ તેમા શુ પાપ ? છયે શાસ્ત્ર મારે છે જાપ	૧૯૮
નિત્ય નર્મદા નાહું ગગ, અડે પાપ ક્યમ મારે અગ ?	
પુરશ્ચર્ચ ગાયત્રી પાચ, અથ તણી આવે ક્યમ આંચ ?	૧૯૯
પતિવ્રતા સ્ત્રી મારી હતી, તેવી તુંજ ચિરોમણ સતી,	
સતી હોય તો સેવા કરે, અન્ય હરામી હસ જ* હરે.	૨૦૦
કામા પામે પહોંચે કોડ, હાણુ માત્ર ન પામુ જોડ,	
રાણી દેખી લાગી રાદ, આપ કે નહિતર પુઠ દેખાડ	૨૦૧
પરખ હરિશ્વર કરી પેર, ગુણવતી વેચી ગણકા ઘેર,	
વિમ્ર કાજ ધાયોં ધર્મ ધીર, નીચ ઘેર નૃપ ભરિયુ નીર	૨૦૨

જીવો બળ પાતાળે ગયો, જળ બાધામાં જાહેર થયો;
 જાતક કાજ જરાસન રાય, પ્રાણુતજ્યા પશુ ન કહી નાય ૨૦૩
 કોડ દાતારે કીધા કામ, રહ્યું નવખંડ પૃથ્વીમાં નામ,
 સ્ત્રી સમર્પતાં સ્વર્ગે જયો, નારકી ના કહેતામાં યશો. ૨૦૪
 ભૂંડાં વાક્ય એમ આજ્ઞાણુ ભણે, અર્થાં દોષ મનમાં નવમણે,
 અવગુણ પોતાનો પર અનાથ, સતવાદી જાણે કે સાથ ૨૦૫
 ગરજવંત ઘેસો જાણુવો, અપજશ તેનો શોધ આણુવો,
 વેદીએ વિપ્રને વનિતા ગર્હ, રુડી યુદ્ધ તેમાં શી રહી. ૨૦૬
 હરિને પાડુ મારી હશે, તેવા દ્વિજ ખીલે નહિ કશે,
 દ્વિજ દહે મૃત્યુ પામુ અમો, તેહ પાપ ભોગવશે તમો. ૨૦૭
 વિપ્ર બોલ મનમાહે વચ્ચે, હેત ધણેથી રાજ હસ્યો.
 દોહરક.

ના કહેતા નરતું યશે, હા કહેતામાં હાણુ;
 નથી દીર્ઘ નથી સાંભળ્યુ, વિપ્ર વદે છે વાણુ. ૨૦૮
 જીવતિ આપી કમમ જશે, સ્ત્રી માણસ દે શાપ,
 તે હત્યા કયા છુટિયે, ઔઠાં બેસે પાપ. ૨૦૯
 સોજ શણુગાર નિત શોભિતા, પાથરે સેજે પુલ;
 વિપ્ર ઘેર વેલવ કશે, માનનિ મોઘે મૃત. ૨૧૦
 સહસ્ર દાસી સેવા કરે, ભાવતા માણે ભોગ;
 આજ્ઞાણુ ઘેર ભિક્ષા મળે, સતિ પાળે કમમ ભોગ. ૨૧૧
 કેસર કૃષ્ણાગરુ અર્ગજ, મુખડ કેસ સોઢ,
 પડિત કર્મથી પૂરગે, કામની કેસ કોડ. ૨૧૨
 રાગ તાન રગ રોળમાં, લાડ કરે છે લાખ;
 મહાશ્વપિને મંદિરે, રિદ્ધિ સિદ્ધિમાં રાખ ૨૧૩
 મંદિર મેડી મહેલમા, આપે દાસીઓ અર્જુ,
 વિપ્ર મદુલી વાટ્યમાં, તરણુ તળાઈ ધણુ. ૨૧૪
 હીરા માણેક મુકતાફળે, ધન તણી એ ધીશ;
 જીવતિ જટા કમમ રાખશે, જો જો મત જીગદીશ. ૨૧૫
 દોલ મૃદંગ નિશાણુના, પવિત્ર રાગ પુર ખખ;
 ભામનિ આજ્ઞાણુને ભવન, શામા ટુંકશે શંખ. ૨૧૬
 કરતુરી કર્દમ કરી, નિર્મળ નરિ નાજ,
 મુંદરી સરોવર વિષે, જળ જાસ્વા કમમ જાય ૨૧૭
 એમ વિચાર કરે અધિપ, નરપતિ મનમાં નેટ;
 દુધ દોહોણી બે કમમ રહે, પાળી મારું પેટ. ૨૧૮

આપ્યું તેને ઈશ્વર પૂજશે, નાપ્યું તેનું ચોરીએ જશે;*
 આપ્યું ત્યાં અમૃત વૃક્ષે, નાપ્યું તો તરકર હુંડશે. ૨૫૨
 આપ્યું તે નિત્યે આપશે, નાપ્યું તે છાણાં થાપશે;
 આપ્યું તે ભૂપતિ ભોગિયા, નાપ્યું તે રૌરવ રોગિયા. ૨૫૩
 કોડવાર કહીએ શું કરી, આપ્યા સરખું પુણ્ય જ નથી;
 કથન રૂડાં સંભળાવું કર્યું, વંદુ વિમ્બ તણા હું ચર્ચું. ૨૫૪
 પ્રીત ધરીને રહું હું પાસ, જેવી મધ ખરીદી દાસ;
 ચર્ચું રેણુકા ચિત્તમાં આહું, અહર્નિશ ગુણ દિગ્ગતા ગાઉં. ૨૫૫
 કોધે વચન વિપ્રના સહું, કડવું વચન મુખથી નવ કહું;
 અમૃત પીઉં ને અમૃત ભખું, રૂખિને ઋદ્ધા પર રખું. ૨૫૬

દાહર.

કથન કહ્યા એ કામની, રૂઝમા રીઝ્યો રાપ;
 જ્ઞાન વિરો ગળી ગયો, પ્રીતે પ્રણમ્યો પાપ; ૨૫૭
 મુખ સંપાદન સર્વથી, હેંદુ રાખ્યું હેત;
 વનિતા સોપી વિપ્રને, આભૂષણ વસ્ત્ર સમેત. ૨૫૮
 કહો તો આપું ગજ ઘોડલા, કહો તો આપું સુખપાત્ર;
 કહો તો આપું રાજ રિદ્ધ, માગો (મન) ગમતો માલ. ૨૫૯
 વિપ્ર કહે વૈભવતાણું, નિમેષ ન લેશો નામ;
 શિવ સેવાને કારણે, કામની કેરું કામ. ૨૬૦
 કર આડીને શું કરું, માથે લખિયું મર્ત;
 કાળ જીવીશું કેટલા, તન પડશે એ તર્ત. ૨૬૧
 રાણી લેઈ ઋષિ વળ્યો, ગુણવંતો દ્વિજ ઘેર;
 રાજા એકલો રણુ વિશે, પરકિ શિ વળતી પેર. ૨૬૨
 રાવ રૂદે વિચારિયું, ધિમાર મુજ શરીર;
 જનાવર એક ન જીતીયું, નૃપનું ઉતર્યું નીર. ૨૬૩
 પાણી ખોયું પરિયાંતણું, લક્ષ્મી ખોઈ લાજ;
 પાણી ઉતરે પિંડ રાખિયે, અધિપ કેહ અકાજ. ૨૬૪
 જગ્યાથી મરવું ભણું, નૃપનું ઉતરિયું નીર;
 તળું દેહ કાણુ માત્રમાં, શાને ધરું શરીર. ૨૬૫
 જીવ ખુલે જશ કારણે, સાચો તેહ સપૂત;
 જીવ રાખે ને જશ ખુલે, કાચર એહ કપૂત. ૨૬૬
 પાણી ઉતર્યું નવ ચઢે, ચઢ્યું ઉતરે ન કલંક;
 જીવ ઘટે નહિ રાખવો, એમ વિચાર્યો અંક. ૨૬૭

ઋષિ ઘેર રાણી ગર્ભ, વારું યર્ષ ઝોમ વાત;	
મુજ ઉભે મુર્ષ આઘણી, એ અદિકા ઉત્પાત.	૨૬૮
પુરના લોક સૌ પૂછશે, જગ મધ્યે જશ જાય;	
સાયું કહું શા પરાક્રમે, અદિકા એ અન્યાય.	૨૬૯
જશ અપજશ કહું જામથી, સ્તુતિ નિદા વરવાણ;	
તોયે ખેદ મનમાં રહે, પિંડ ધરું કર્યા પ્રાણ.	૨૭૦
મહ વાંકા હવે આજથી, રહ્યા વેગળા ઈશ;	
પરાક્રમ પુણ્ય પરવારિયું, દોઢલા આન્યા દીશ.	૨૭૧
નવક્ષાણી સેન નરેન્દ્ર પાત, જાણ્યાને જશ લીધ;	
પાણી તે પરવારિયું, કાપ કરુણાનિધ કીધ.	૨૭૨
એક દિવસમાં છાંયડી, ફરે વાર બતરીસ;	
કપારે ચટે કે ઉતરે, ગર્વગંજન જગદીશ.	૨૭૩
વિપ્રની વારે નવ ચઢ્યો, લામની કીધી ભક્ષ;	
ધિકાર અવતાર તે મુજ તણો, ચઢ્યું એ મારે અક્ષ.	૨૭૪
ગાય આઘણુ ને નારિયો, પૃથ્વીમાં પીડાય;	
દાસી કેરો દીકરો, વારે જો નવ ધાય.	૨૭૫
રાગ નહિ હું રાંડવો, શૂપ નહિ હું બ્રહ્મ;	
વ્યાધે એ વનિતા હણી, દાખી મેં તે દ્રષ્ટ.	૨૭૬
માનની મૂકાવી નવ શક્યો, કામનિ પામી કષ્ટ;	
અમૃત ધન પરવારિયું, લુડી ઝેરની ઘણ્ટ.	૨૭૭
હાય ધસે હેડું હણે, સઘ ધૂણાવે શીશ;	
આભ સૂધી ઉઝો કર્યો, અવની નાંખ્યો ઈશ.	૨૭૮
મોટો કીધો ઝેરથી, તુચ્છ થયા ફરી તરણ;	
જીવી જશ જો લીજીએ, મહા સુખ રહું મરણ.	૨૭૯

વિપ્ર વનિતા વાઘે હણી, દેખતાં મુજ દ્રષ્ટ;	
દુખ દાવાનળ દોહણ, સ્ત્રીહત્યાએ કીવો બ્રષ્ટ	૨૮૫
સાનો હું પૃથ્વીપતિ, પ્રજા મારી પીડાય,	
રાગ રક્ષા નવ કરે, તો તે નરકે જાય.	૨૮૬
મુજમા કાવ રહ્યું નથી, ક્ષત્રિવટનો ખેન,	
પશુ છતી હું નવ શક્યો, દેહમાં થુ દિવેય.	૨૮૭
વિદ્યા બાર્ય મારી ગર્હ, શુદ્ધો મારો બાણ.	
જશ જોર જળમાં ગયુ, તરતું શુદ્ધ વહાણ	૨૮૮
છવ રહ્યો ને જશ ગયો, એ પર ઉડી વાટ,	
છવ દેઇ જશ લીજાએ, ગુણવત તણો એ ધાટ.	૨૮૯
જશ વિણ છવે જગતમાં, એ અધારુ ઘોર,	
છવ સાટે જશ લે નહિ, મનુષ્ય નહિ તે ઠોર	૨૯૦
આ લોકિયી જશ ગયો, ગુણ થયો સૌ ગર્હ,	
ખરલોકે જમ જાતના, નિચે પડવું નર્ક	૨૯૧
ધનક્ષય ધીરજ રાખિયે, ધન દેઇ રાખિયે ધર્મ,	
યશ ઉપાર્જન કીજાએ, સદા તજીને શર્મ.	૨૯૨
જશ કારણ જર જોડિયે, જશ કારણ જર ખોય,	
છવ રાખી ને જશ ખુવો, એમ ને કરશે કોય	૨૯૩
હરિશ્ચન્દ્રે યશ રાખિયો, પરિ પુણ્યની પેર,	
આપ વેચાણો નિચ ઘેર, નારી ગણિકા ઘેર.	૨૯૪
અપાર્થ જશ મારો ગયો, પાકું મારી કામ,	
મનસા વાચા કર્મણા, અન્ય નહિ ઉપાય	૨૯૫
અન્ય કાષ્ટ કરીએકાં, જાનવ્ય માનયઈ જવાળ,	
સ્નાન કર્યું સરોવર વિશે, જમણે કરે જપમાળ	૨૯૬
ભરમ રુદ્રાક્ષ અંગે ધર્મો, શિવ કવચ મુખ પાક,	
સહસનામ જેશિન તણા, જથ્થો અધિક શતઆઠ.	૨૯૭
રાજ રિધ વહાણ નવ કર્યું, વહાણ ન કર્યું સુખ,	
હેત હર્ષ ને ડાવટે, દેહે ન ધર્મ દુખ.	૨૯૮
અગ્નિરૂપ શિવજી સ્વયે, શિવમય ધારી ધર્મ,	
આત્મા શિવમય આજખ્યો, જતુ શિવને શર્ણુ	૨૯૯
અતરમાં ધ્યાન ધર્મિરતાણું, સમર્થો શ્રો શળપાણ;	
જય જય કરી અપાવિયુ, યજુ શિવને તે જાણ	૩૦૦
પ્રસન્ન પરમેશ્વર જેહને, વળી પરમારથ કામ,	
મારી કાણુ તેને શકે, રાખણુહારો રામ.	૩૦૧

બાપે નાખ્યો (ખોદે!) અન્યમાં, સુધન્વા જોતું નામ;	
તાતું તેલ શિતળ થયું, રાખણહારો રામ.	૩૦૨
સૈન્ય સત્તર દોણી હતું, પાંચ પાંડવ મુદ્દ કામ;	
ટિંટોડી તન ઉગારિયાં, રાખણહારો રામ.	૩૦૩
મારવા કારણ મોકલ્યો, ચંદ્રનો ફેડવા કામ;	
વિષ ફેડી વિપયા કરી, રાખણહારો રામ.	૩૦૪
આઘે! હસ્તી જળ વિશે, મૂકાવી મન મામ;	
ઉગારિયો એક પલ્લકમાં, રાખણહારો રામ.	૩૦૫
કૌરવ વિષ મોદિક કર્યાં, ગુણ હસ્તિનાપુર ગામ;	
અતિ મીઠા અમૃત યયા, રાખણહારો રામ.	૩૦૬
મલ્હાદ પિતાએ પરભલ્યો, અગ્નિ જ્વાળાધિર કામ;	
સઘ સ્તભ શિતળ થયો, રાખણહારો રામ.	૩૦૭
ભદ્રાધુએ વૈભવ તાળ્યો, તાળ્યો દેહ ને દામ;	
પરમારથ પુણ્યવહાણું કર્યું, રીઝ્યા તવ શ્રી સાંખ.	૩૦૮
કંઈ હાં હાં હર્ષ હેતથી, ધન્ય ધરણીપત ધીશ;	
દરશન દીધું મહાદેવજી, ઉમા સહિતે ઈશ.	૩૦૯
પક્ષો-પાણ પ્રીતે જઈ, શીશ ફેરવ્યો હાથ;	
પરબ્રહ્મ પાર્વતી સાથ છે, કાટિ બ્રહ્માંડનો નાથ.	૩૧૦
સનકાદિક પ્રેરે શોધતા, ધુમ્રપાનિ નીત. ધાપ;	
તે શિવનાં દર્શન થયાં, જે ગુણ બ્રહ્મા ગાય.	૩૧૧
અરુણ કોઠ ઉદય અધિક, ધનું કાટિ અથ;	
પરબ્રહ્મ તે કામે પ્રગટિયા, શંકર પોતે સઘ.	૩૧૨
સાથે ત્રિદશ દેવતા, વરુણ વાયુ ને ઇન્દ્ર;	
વિષ્ણુ સહિત વિમાનમાં, મહાગુણ તારા ચંદ્ર.	૩૧૩
શાખાસ, શાખાસ શિવજી કહે, ધન ભદ્રાધુ ભૂપ;	
ધન્ય ધર્મ ધાર્યો તમે, રૂડો રાજસ રૂપ.	૩૧૪
વ્યાઘ્ર નથી ગા વન વિશે, નોતી રામા કે ઝખ્ય;	
કા કાણે માર્યું નથી, મહાદેવ કહે એમ મુખ.	૩૧૫
શિવ વ્યાઘ્ર ને શિવ ઝઘિ, શિવ તરુણીનુ તન;	
દૈતિક દેખાણું તુજને, માણો મહીપતિ મન.	૩૧૬
જોયું પરાક્રમ તાહરું, જોયું ધૈર્ય ને ધર્મ;	
તુજ સમાન કો નર નથી, ભકિતભાવ મૂળ મર્મ.	૩૧૭
પાસે ઉભી છે પ્રેમદા, ચંતુર લાગી જઈ અર્જુ;	
વિશંભર રૂપ એ વિપ્રનું, કયા સુણાવી કર્ણ.	૩૧૮

ધન્ય દિવસ છે આજનો, ધારી જોતાં દૃષ્ટ;	
અમૃત ધન ઉઠ્યો અદિક, ચર્મ પુષ્પની વૃષ્ટ.	૩૧૯
સત પારખ્યું તાહરું, તારો ધાયો તોલ;	
ધર્મ ધૈર્ય તાહરું અદિક, થયા યોગ્ય બળ તોલ.	૩૨૦
કૃપી વહાલી રાજ રિદ્ધ, જોહ વનિતાપર વહાલ;	
રનેહ કેવો શિવ ઉપરે, દેવે જોયો માલ.	૩૨૧
આ રાણી તુજ રાયજી, આ બેરી આ જાગ;	
પરમેશ્વર પ્રસન્ન થયા, મન ગમે તે માગ.	૩૨૨
આવો દિન મળશે નહિ, આપવા કરે અઘ;	
ઉનમ કાંઈ રાખીશ મા, શિવજી કહે છે સઘ.	૩૨૩
આ બ્રહ્મા આ વિષ્ણુજી, આ સૂર્ય આ ચંદ્ર;	
આ શેષ આ શારદા, અવલોકે આ ઈન્દ્ર.	૩૨૪
આવી ચોસઠ યોગિની, સૃષ્ટિ કરનારી શક્ત;	
સૌંકિ વશ છે તાહરે, લાવી તારી ભક્ત.	૩૨૫
તે વશ કીધા દેવ સહિ, સઘ નમાવી શીશ;	
કાસર કરીશ મા માગતાં, એમ વઘા ધીશ.	૩૨૬
બ્રાહ્મણીને ભદ્રાયુ મળ્યાં, હેત ધણેથી દુર્ધ;	
કામધેનુ ચિતામણી, ક્રાટિક છે કંપવૃક્ષ.	૩૨૭
કરજોડી કહું કરગરી, દયા કીધી સૌ દેવ;	
માગ્યાનું કારણ કશું, શિવની ધ્રુવું એવ.	૩૨૮
ભામનિ ભદ્રાયુ સહિત, પ્રીતે થયાં પ્રસન્ન;	
અવતાર ધન્ય છે અમતજો, દીધુ દેવ દર્શન.	૩૨૯
શેષ લેશ લહે નહિ, બ્રહ્મા ન જાણે ભેદ;	
સ્તુતિ શશિ શારદ કરે, નેતિ નેતિ કહે વેદ.	૩૩૦
ધુત્રપાની ધ્યાને ધરે, તપસી તપવે તન;	
દુર્લભ દર્શન દેવને, સંકર ન મળે સ્વમ.	૩૩૧
વૈકુંઠ આપું હું વિષ્ણુનું, આપું સ્વર્ગ સુખ ઈન્દ્ર;	
અથવા આપીને વસો, કૈલાસ મનોહર મંદ્ર.	૩૩૨
સ્તુતિ કરવા સમર્થ નહિ, શારદ ધ્રુવે સેવ;	
મદમતિ હું માનવી, મળ્યા મુને મહાદેવ	૩૩૩
અપરપાર અપાર ગતિ, અકળ રૂપ અવિનાશ;	
જન્મ મરણ જોને નહિ, શિવ પાર્વતી પાસ.	૩૩૪
જગત જનેતા જગત જશ, આઘ શક્તિ અર્ધાંગ;	
મનોહર મંદાકિની, વસે શુભાંગી સિર ગંગ.	૩૩૫

કળીમળ કાપે કોટિધા, ટાળે જન્મ ને મર્ણ;	
પાર ઉતારે પલકમાં, સેવકને રાખે શર્ણ.	૩૩૬
અથોનિ અલખત ઘણી, અક્ષરાતીત અનંત;	
ત્રિગુણરૂપ તમ તત્વને, શોધે મોટા સંત.	૩૩૭
જગત પાવિત્રી જગતજશ, જગત જનેતા જેહ;	
વિશ્વપાળક વિશંભરી, નિરખ્યાં નારાયણી નેહ.	૩૩૮
પંચાણું કોડ અહ્યા પડે, શિવનો થાય નિમેષ;	
લક્ષ્મીવર સરખા નવ લહે, ક્યાં સારદ ક્યાં શેષ.	૩૩૯
પામર પંડિત બાપડ, પામર સર્વ પુરાણ;	
પામર વેદ પ્રીછે નહિ, નેતિ કહે નિરવાણ.	૩૪૦
તેર કાંડ સુધી કહે, વિખાણુ કરીને વેદ;	
ચૌદમો કાંડ ચેતે નહિ, બ્રમે બટકતા બેદ.	૩૪૧
કેટલાક પૂજે પ્રતિમા, કેટલાક જાણે ઇન્દ્ર;	
કેટલાક જાણે ત્રિગુણને, કેટલાક સૂર્ય ને ચંદ્ર.	૩૪૨
કોઈક ધરિત્રી પૂજશે, કો જળ ને કો અગન;	
કોઈક વળગે નામને, જેમાં જેહ મગન.	૩૪૩
સધળે શિવ. રમી રહ્યો, સધળાં રૂપ ને રગ;	
પ્રત્યક્ષ દીકો ભદ્રાયુએ, પૂજે સૌ શિવ લિંગ.	૩૪૪
વિશંભર વાયુ રૂપ છે, દેવત ક્યમ દેખાપ;	
મારું તારું હું ટળે, પ્રુણવંત થકી પરખાય.	૩૪૫
સહસ્ર નામ સૌકો જપે, કોઈક જપે શ્રી રામ;	
કોઈક ગાયત્રી જપે, નિર્મળ શિવનું નામ.	૩૪૬
અનેક આભૂષણ કનકનાં, ધાતુ એક ગુણ ધાત;	
શિવનાં રૂપ છે સહસ્રધા, વૈકુંઠ જવાની વાટ.	૩૪૭
સાચું નામ એક શિવ તાણું, સાચું શિવ પૂજન;	
સાચું શિવાર્પણ સદા, જાણે જ્વરલા જન.	૩૪૮
મંદમતિ હું માનવી, જાણું ન જાણ જપન;	
કરુણાનિધ મુજને કહો, સાચુ કે હોય સ્વપ્ન.	૩૪૯
કામી કોધી કુડ કૃત, વિષથી વિષયની વૃદ્ધ;	
મંદમતિ હું માનવી, ધરણીધર કયાથી દ્રષ્ટ.	૩૫૦
ભદ્રાયુ કહે ભામનિ સહિત, ન રહી મારે નૃત્ય;	
મહારાજ દર્શનદીધું તમો, એ કોણ પ્રતાપીક પ્રુણ.	૩૫૧
શિવ કહે અમ્મ સમજે નહિ, શિવ કવચ તુજ પાસ,	
શિવ મંત્ર જેને મુખે, દેવ સહુ તેના દાસ.	૩૫૨

સ્વારથ જેને વા'લો નહિ, પરમારથ ઉપર પ્રીત,	૩૫૩
કાયા કામનિ પહાવી નહિ, ઝડી તેની રીત	
આપતા ન કરે જોરતો, રહે ધરે નહિ રીશ,	૩૫૪
કૃષ્ણાર્પણ ઝાડે કરે, અહર્નિશ પૂજે ઈશ.	
શિવ કન્ય જેણે ધર્યું, લેખ લખાની હાથ,	૩૫૫
છતે દેણુ તે જનને, શબ્દ તેની સાથ	
માગ માગે મહીપતિ, શોભિત બાધી સુષ્ટ,	૩૫૬
સાચુ છે સમણુ નથી, વેદ ચર્ચ ત્યા જુષ્ટ	
મહારાજ માગુ છુ એટલું, અતે તમ ચર્ચુનિવાસ,	૩૫૭
કોટિક વાર થ કંઠ કથી, પ્રીતે રાખે પાસ	
માત તાત મોસાળ પક્ષ, પક્ષાકર વૈશ્ય સમેત,	૩૫૮
ધિકાતેર શત ઓધરે, અદ્વિત રહે તમ હેત	
કરજોડી કહે કામની, મારા માત ને તાત,	૩૫૯
પદ પકળ પામે શિવતણા, વાણી વેદ વિખ્યાત	
ધર્મરે અસ્તુ કહ્યું, તાપ થયા સૌ તાન્ય,	૩૬૦
દશ હજાર વરસા સુધી, જૂમિ ભોગવો રાન્ય	
અમ દહી ઉમાપતિ પામ્યા અતરધ્યાન,	૩૬૧
પુરપતિ આગે પુર વિશે, પાગે રૂડા માન	
શૌનક પ્રયે સૂત કહે, મહારત્નણે મહિમાય,	૩૬૨
સહસ્ર અઠવાસી સાબળે, થયા ચૈદ અધ્યાય	
શ્રી નગર સાગતડે, અધિપ પુર અમહાવાદ,	૩૬૩
ભાગે શિવ છે બ્રહ્મજી, અહર્નિશ ન્યા ઉનાદ	
શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, વેગણુપુરમા વાસ,	૩૬૪
પિતા પુરુષોત્તમ તણે, કહે કવિ શામળદાસ	

(ધૃતિ શ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'ભદ્રાચુ શિવ વરમાપ્તો નામનો અતુર્દશોધ્યાય'

અધ્યાય ૧૫ મો.

ઓપાધ.

ગિરિજાપતિ કેરા ગુણ ગાઉં, ચરણ ગેણુકા ચિત્તમા ચાડુ	૧
શ્રી હરિહરનો પાનવ સાહુ ધરમા બેઠો ગયા નાહુ	
પરબ્રહ્મના પદ પકળ પીઉં, એથી અદ્વિત બીજુ કીધુ	
લક્ષ્મીવરનું લીજે નામ, ચામ કોટિધા રૂડા કામ	૨

- શ્રી મુખ સમરે શારદ માય, પૂર્ણ ગણપતિ કેરાપાય;
સર્વ દેવને નામુ શીય, આરાધુ ઉમિયાપતિ ધરા. ૩
- શંકર કેરાં વંદુ ચર્ણુ, અવિચળ પદ દે અશરણુ શર્ણુ;
સદા સર્વદા સાચી શક્ત, ભાવે તેની ભજ્યે ભક્ત. ૪
- આઘ શક્ત આરાસુર ધણી, મં માયા મોટમપદમણી;
માકડેય જાણે મદિમાય, સઘ તેત્રીસ કોડની સાહ. ૫
- અતુર્લંગની વા'રે ચઢી, વિષમ દૈત્ય માયાં સૌ વઢી;
મહિપાસુરનું મર્દન કર્યું, જ્યારે ઇન્દ્રનુ ઇન્દ્રાસન હર્યું. ૬
- શુંભ નિશુંભ તણાં બળ હર્યા, રક્તખીજ પીને પરવર્યા;
ધુમ્રલોચન પકડી ધમધમ્યો, ચંડમુડ દાનવને દમ્યો. ૭
- દુષ્ટ દૈત્ય કર્યા દાસિયા, વિષ્ણુ વૈકુંઠે વાસિયા;
મુખ પમાળ્યા સૂર્ય ને ચન્દ્ર, ઇન્દ્રાસનમાં રાખ્યો ઇન્દ્ર. ૮
- હ્રુધા તૃપા નિદ્રા ભરપૂર, સકળ સ્વરૂપ નારાયણી નર;
વળતાશિવને પ્રથમ જ શક્ત, ભાવે જ્યેને ભજ્યે ભક્ત. ૯
- ભાવે ભક્ત કરું ભારતી, બદનિશ ઇન્દ્ર કરે આરતી;
જગદબનુ ધ્યાન ધરે જગદીશ, ઉમા વડે શોભે છે ધરા. ૧૦
- ધ્યાન પરમ ગુરુનું ધરુ, ગરુવો ગ્રંથ જ્યમ છે લખ કરું;
ખટકનાથ માથે મહારાજ, આજ સુધી રાખી છે લાજ. ૧૧
- પૂરો થાય બ્રહ્મોત્તરખડ, પૂર્ણ સદ્ગ શામળનો પિંડ;
સૂત કહે જૈનક સાંભળો, મૂઝી મન તણો આંખળો. ૧૨
- નારાયણશું રાખો નેહ, શિવ મહિમામા નહિ સદેહ;
શેષ સરખાં લક્ષણુ નવ લહે, માંનવ એક જીમે શુ કહે. ૧૩
- સાત સમુદ્રમાં શુકની ચંચ, પ્રમાણુ કરે જો પડિત પચ;
કહેનારો એ રીતે કવિ, હરકૃપા ઉરમાં જો હવી. ૧૪
- કર્તુ વિભૂતિનો મહિમાય, ગુણુ ગોવિંદ સરીખા ગાય;
ભસ્મ શોભે છે જોને શીય, તેહ ઉપર રાશુ રહે ધરા. ૧૫
- મહિમાભસ્મતણે માણવો, જગદીશ ધરાતે નરજાણવો;
કોડે ભસ્મ કપોળે કરે, દેખી તેને દુરીજન ડરે. ૧૬
- જોની ભાલે હોય વિભૂત, દેખી નાસે જમના દૂત;
ભસ્મ આપે છે જોને અંગ, અડસઠ તીર્થ છે તેને સંગ. ૧૭
- ભસ્મ ધરી નર્મદ નાહે છે, તેના ગુણુ હરિહર ગાય છે;
વિષ્ણુ તિલક કેસરનું કરે, સ્નાન વિધિમા ભસ્મજ ધરે. ૧૮
- ઉપવિત આહાણુને આપતુ, ધરી ભસ્મ કિલ્મીસ કાપતું;
ભસ્મ તણા ગુણુ ભુગતે જાણુ, ટાળે લક્ષ ચોરાશી આણુ. ૧૯

શુભ વિભૂતિ કેરા શુભ, સાધુજનને તેની સુખ;	
વિભૂતિ કેરા લખિયે વર્ગ, સ્વસ્થ માત્ર તેને છે સ્વર્ગ.	૨૦
ભસ્મ તણી રૂઢી રીતીયો, ધારી તેણે જગત શતીયો;	
જેને મન વિભૂતિ ગમે, તેત્રીસ કોડ સૌ તેને નમે.	૨૧
દ૯ ધ્યાન વિભૂતિ ધરી, અષ્ટમા સિદ્ધ તેણે વશ કરી;	
શુભ વિભૂતિ ભરિયું ગાન, સ્વર્ગે મોક્ષ તેને કુંભ માત્ર.	૨૨
અંગ વિભૂતિ આપે આપ, પિંડ ન લોપે તેને પાપ;	
વિભૂતિ જેને કંઠ વસે, ધર્મ લોકમાં તે નર ધસે.	૨૩
કાં નરનારી રાજા રેક, વિભૂત ધરવી આડે અંક;	
ભસ્મ વિના નર ચાતુર ચોર, અસ્થુ વિના અંધારું ઘોર.	૨૪
અશુદ્ધ વિભૂતિ પાખી અંગ, શિવ ભક્તિમાં રાચો રંગ;	
શંકર સ્વામી ઉચવિત દીધ, પ્રથમ ભસ્મ કરવી એમ કીધ.	૨૫
અમિહોત્ર વિભૂતિ મળે, સંધ્યાવંદન સફળે ફળે;	
ન ફળે મંત્ર અંધક જેહ, ગ્રહી રક્ષા ને ભયજને તેહ.	૨૬
આઠયા ભસ્મથી ભસ્મે જવું, આખર ભસ્મ સર્વેને થવું;	
કોડવાર કહીએ શું કથી, તત્ત્વ ભસ્મ સરીખું બીજું નથી.	૨૭
જપ તપ પાખી પામે પાર, સાધન સકળ વિભૂતિ સાર;	
અમિહોત્ર સંધ્યાત્રિક કર્મ, ભસ્મ ધર્યાં વિષ્ણુ હોય અધર્મ.	૨૮
વિષ્ણુ વળે બીજા જે વર્ણ, પંચાક્ષર સજીએ આભરણ;	
શુભ દિણા નર આણે ગર્વ, સુકૃત નિષ્ફળ ગાયે સર્વ.	૨૯
ભસ્મ સ્નાનથી નાહો વળે, એ મહિમાને કા નવ કળે;	
એ ઉપર કર્તુ છું આધ્યાન, કોડ ધરી સાંભળજે કાન.	૩૦
પ્રથમ ભસ્મ લક્ષ્મીજી ધરે, વળતા શિવની પૂજા કરે;	
સાંભળતાં પાતિક દૂર પળાય, કાયા નિર્મળ તેની થાય.	૩૧
વિભૂત ધરે મોટા જોગિયા, વિભૂત ધરે બ્રાહ્મણ જોગિયા;	
વિભૂત ધરે બ્રહ્મા ને ઈશ, પ્રેમે લલાટમાં ધરે જગદીશ.	૩૨
ધરે ભસ્મ ચોરાસી સિદ્ધ, જેને ઘેર વસે નવ નિદ્ધ;	
ધરે ભસ્મ જનક જશવત, ધરે ભસ્મ સાધુ ને સંત.	૩૩
છયે શાસ્ત્રમાં શોભિત છાપ, ન ધરે તેનાં પૂરણ પાપ;	
વેદ વળ્યે પાંખડી ધર્મ, વિભૂતતણાં શું ગણે કર્મ.	૩૪
વેદ શાસ્ત્રનો જેને સંગ, ધરે તેહ વિભૂતિ અંગ;	
શ્રેતબંધુ રામેશ્વર ફરી, વિભૂતિ સીતા રામે શીર ધરી.	૩૫
ભસ્મ ધર્યાંથી ઈશ્વર ફળે, તનથી તાપ ત્રિવિધનાં દળે;	
ભસ્મ વિના શિવ પૂજન શૂન્ય, ધરે વિભૂતિ મોટા મુન્ય.	૩૬

વિભૂતિ નામ લક્ષ્મીતાણુ વિધ્યુને વા'લી છે ધણુ,	
ભસ્મ વિના સુનો સસાર, નોંધારા કેરા આધાર	૩૭
ખટ દર્શન ખટ ભાષા બેદ, ભસ્મ વિખાણુ કર્યું છે વેદ,	
પાખડધર્મ કળિયુગમા યાય, ગુણુહિણુ કયાથી ગગા નાહ	૩૮
આણુ આયુષ્ય આછી ભુદ્ધ, શુ ભણે વિભૂતિ શુદ્ધ,	
ખોટા ગાણુ ગાતા ફરે, તેહ ભસ્મ ક્યમ કહે ધરે	૩૯
પેટ કાજ પરડે પાખડ, અતે શિર યમ કેરા દડ,	
વિભિચારી વનિતાને વાણ, શિવ પૂજન તેથી ક્યમ યાય.	૪૦
અમૃત મેલીને વિષ ખાય, શિવ પૂજન તેથી ક્યમ યાય,	
તણુગીતા બિભિત્સિતગાય, શિવ પૂજન તેથી ક્યમ યાય	૪૧
ઇન્દ્ર અદ્ર સરીખા રવિ રૂપ, ભાગ્યશાળી બ્રહ્માદિક ભૂપ,	
વસિષ્ઠ વાલ્મિકિ સરીખા નકપિ, ત્રિશામિત્ર માર્કંડેય મુખી	૪૨
વિષ્ણુ વિશ્વ તણો આધાર, તેવાને પૂજવા અધિકાર,	
પૂણ્ય હિન પ્રોઠા પાપીયા, સાધુ સત સીના શાખ્યા	૪૩
ભસ્મ તણો ક્યમ માણે મર્મ, ધારે કયાથી શિવનો ધર્મ,	
પુણ્યનદ શુ રાખો પ્રીત, ભસ્મ મહિમા કર્હું રૂડી રીત	૪૪

• દોહરા.

ત્રિપુડ્ડ કરે વિભૂતિનુ, વેદ વખાણે વર્ત,	
અક્ષર નીચ છટ્ટી તણા, ભુક્તી નાખે તર્ત	૪૫
કૃત અકૃત જે કર્મનાં, જન્મ મર્ણુ જન્મળ,	
વિધાતા કેરુ લખ્યું, ભસ્મ ટાળે તતકાળ	૪૬

ચોપાઈ.

સાબળતામા પાવન યાય, પૂરણ પાતિક દૂર પનાય,	
ધર્માર્થ કામ ને મોક્ષજ મળે, અનેક જન્મના પાતિક પ્રળે	૪૭
વામદેવ વિષ્ણુ અવતાર, દિવ્યપદ મુકિત દાતાર,	
દિગ્ગજર રૂડા સિદ્ધ સ્વરૂપ, બ્રહ્મવિદ્યા કેરા જે ભૂપ	૪૮
શુભ અશુભ ટાળ્યાં ૭ કર્મ, ભાસે છે એક તેને બ્રહ્મ,	
શત્રુ મિત્ર જેને સમતુલ્ય, મહા મનોહર મોલે મૂલ	૪૯
સિદ્ધ શુકદેવચક્રી શોભિતા, અત્રિથીઅગે અધિકા ઓપતા,	
વામદેવજી મોટા મુનિ, ધારા વેદ ધરે મુખ ધુની	૫૦
તપોમય ને તપનુ રૂપ, બ્રહ્મા સરખા ભારે ભૂપ,	
સમાન જેને સૌ નરનાર, સમાન જેને સૌ સસાર	૫૧

સમાન કંથન અને કથિર, સમાન જેને અગ્નિ નીચ;	
સમાન વા'લો વેરી વંચ, પાપ પુણ્યનો નહિ પ્રસંશ.	૫૨
સમાન જેને દાનવ દેવ, સમાન સ્તુતિ નિંદા સેવ;	
સમાન પુણ્ય કે પાપ પવિત્ર, સમાન છે શત્રુ ને મિત્ર.	૫૩
સમાન ઉચ્ચ ને નીચ જ જાત, સમાન જેને દ્વિ ને રાત,	
ધર્મ રૂપ દેખે છે સર્વ, કામક્રોધ ને ઇત્યો ગર્વ.	૫૪
હતી માયા હતું મન, જોગ્ય પુરૂષ જાણીતો જન;	
કૂડ કપટ કે ન મળે ક્રોધ, ઈન્દ્રિય સર્વનો કીધો રોધ.	૫૫
ત્રિજોક મોહન તેનું તેજ, હરિહર ઉપર જેને હેજ;	
મહાદેવ ચરણે જેનું મન, દેહ દિગ્ગજ નિત્ય નમ.	૫૬
હેત વિભૂતિ જોજો હાથ, એકાગ્રી કે નહિ તે સાથ;	
કેટલી ઉપમા આપે કરિ, જાણે રૂડો ઉદ્યોગ રવિ.	૫૭
અંદ્રણિગ આતુર આસતો, મન મમ મોટે મહાલતો;	
બ્રહ્મવિદ્યા નિત્ય મનમાં લણે, કાની બીક મનમાં નવ ગણે.	૫૮
વનકુળ પહેરે કાદિન અંગ, એકાગ્રી નહિ કાનો સંગ;	
ભરમ અંગ બાધામાં ધરી, જટા મુધી વિભૂતિ ભરી.	૫૯
આઠે અંગ વિભૂતિ એન, હાથ, ધગ, નાસાએ નેન;	
ત્રિપુંડ્ર તપે વિભૂતિ તણું, શું વખાણ કરું મુખ ધણું	૬૦
કર ન પાત્ર સુશીલ સતોષ, નિર્મળ દેહ ન ભાસે દોષ;	
નિર્વાણી નહિ માયા મોહ, કે ઉપર નવ આણે દ્રોહ.	૬૧
કાયા રક્ષણ કારણ કિયે, વાધ સિંહથી શાને બીએ;	
પકનાર હશે તે વેળા પડે, ઘાટ રાહવાનો સ્વપ્ને ન ધડે.	૬૨
પ્રણામ કરી જોગી જાય છે, શું કોતુહલ વળતુ થાય છે;	
પિય મરણ જોજન પંચાસ, પંધાયાં જોગી તે પાસ.	૬૩
સ્વેચ્છાચારી શુભ સિદ્ધ, નમન કરે નિત્યે નવ નિધ;	
જેની ચતુર્બળ પૂજા ચાલ, જાણે નર્મદા મુજમાં નાલ.	૬૪
ગંગા કહે એના ગુણ ગાઉં, મૃધિ નોંઘ તો નિર્મળ ચાઉં;	
જેને નથી હર્ષ કે શોક, તેને શું કરવા છે લોક.	૬૫
મમતા માયા ન મળે કામ, નમ્ન સ્વરૂપે જુગતે જાય;	
નહિ નિદ્રા તરસ કે ભૂખ, નહિ ભય નહિ મનમાં લવ દુઃખ.	૬૬
કાયા અંગનું નહિ અભિમાન, ધરે એક ઈશ્વરનું ધ્યાન;	
આતુર નર રણમાં જઈ ચડ્યો, પાપી રાક્ષસ દ્રષ્ટે પડ્યો.	૬૭

ભારે રાક્ષસ વનમાં વસે, માનવ ઉપર તે તો ધમે,
કૃતાંત સરીખા તેના દત, દીઠા પહેલો આણે અત. ૬૮
વિપરીત સરખો તેનો વેશ, કલ્પાંત સરીખા કુડા કેસ,
ચક્ર સરીખા ચચળ ચક્ષ, ભૂડો કરવા આળ્યો ભક્ષ. ૬૯
હજી દાડી સરીખુ નાક, વિપરીત મુખથી બોલે વાક;
કાળા પર્યંત જેવો દેહ, ગાંજે જેમ અપાટો મેહ ૭૦
મહા ભયાનક ભૂડો ભૂપ, ઋષિનુ સુદર દીકુ રૂપ,
કારમો ક્રોધ કુડેરા કાંધ, લાચક ઋષિને ઘેરી લીધ ૭૧
કોટિક છવ હિસા કરનાર, પાપે પેટ પોતે ભરનાર,
અધુત જેણે માયાં છે બ્રહ્મ, કુડા અદિકા કર્યાં છે કર્મ ૭૨
ખટ સદસ ક્ષત્રિના બાળ, કુડે તેના આપ્યા કાળ,
ઝાઝી ભુખ ને લજ્જા લોપ, દૈવ દડ ઝરતાનો ક્રોધ ૭૩
અધુત ગર્ભિણી કામનિયો હણી, ગણના હતાની નવ ગણી,
માનવ જે દહાડે નવ મળે, પશુ પક્ષીને ત્યારે ગળે ૭૪
બામ્ન સિંહ દેખે શિયાળ, તર્ત તેહ પશુનો કાળ

દાહરા.

નીચ જાત તે નીચ જન, પાપ ભયોં ભરપૂર,
સિદ્ધને ગળિયો સહજમા, સવાર ઉગમતે સુર ૭૫
ભૂડો નર ભૂખ્યો હતો, ઝેર રૂપ તે જક્ષ,
આળ્યો અતિ ઉમંગી, બ્રાહ્મણને કરવા ભક્ષ ૭૬

ચોપાઈ.

જેહ બાહુ પસાયાં હાથ, જક્ષે ઝટ ભરાવી બાથ,
માડી શુદ્ધિથી તે જર્ઠ મયે, ગુણહિણો જર્ઠ વળગ્યો ગળે ૭૭
સિદ્ધને કુડ કપટ નહિ કરવા, હેત ધણેથી ખડખડ હરવા,
વચને અમૃત વાચક વદે, ઋષિને જક્ષે આપના રુદે ૭૮
સધળે શિવને દેખે સુખી, રાય રક રાક્ષસ કે રુખિ,
સિદ્ધતણે થયો ત્યાં સગ, અડી ભરમ પાપીને અગ ૭૯
વિભૂતિ સ્પર્શ થયો જેટલે, કિંચિત જ્ઞાન ઉપજ્યુ તે પલે,
રાક્ષસ પામ્યો રુડી રીત, સ્પર્શ ચચાથી વાધી પ્રીત ૮૦
અપ અડે અગ્નિ હોલાય, ભરમ અડે અધ નાથી ગાય,
અડી વિભૂતિ અગે આપ, ભરમ થયા સૌ પ્રોઢા પાપ. ૮૧
પારસ અડે લોહ કંચન થાય, એ રીતે અધ દૂર પઞાય,
રેવા દર્શનથી પાવન થાય, જમના જળથી નિર્મળ કાય ૮૨

સ્વાતિ જળનું બિંદુ પડે, મહા અમૃતપાક મોતી જડે;
 ધલાવત ખંડે જે જન જાપ, નર શ્રીડી તે નારી ધાય. ૮૩
 સિદ્ધ મળે અણુધારી સેવ, દેવાંશી થયો તવ દેવ;
 રવિ ઉદય અંધારું ટળે, અગ્નિ આંચ બહો તરણું બળે. ૮૪
 હોય તીવ્ર અંધારું ઘોર, દીપક દીઠિ ભાગે જોર;
 આકળ મેરથી મોટું મળે, અરણ્યોદય તે તરત જ ટળે. ૮૫
 કુડો રાક્ષસ લોહું ગળે, મહા મુનેશ્વર પારસ કળે,
 કથીર હવું તે કેચન થયું, પાતિક સર્વ ગળાર્ધ ગયું. ૮૬
 અગ્નિન રૂપ અધારાં ટળ્યાં, જહાહાયાદિક પાતિક બળ્યાં;
 નિર્મળ જેવું ગગા નીર, તે વત્ત શુદ્ધ થયું શરીર. ૮૭

ઢોહરો.

પાપ પ્રલય સઘળાં થયાં, પ્રગટયું પ્રોહું પુણ્ય;
 દેવાંશી રાક્ષસ થયો, નેક રહી નહિ નુન્ય. ૮૮
 રાક્ષસ શ્રીડી રાજા થયો, રામ સરીખું રૂપ;
 મહારાક્ષસ મટી ગયો, ભાસ્યો જહાવત્ ભૂપ. ૮૯
 સમજાની પેરે થયું, ફરી ગયો અવતાર;
 અરુણ જ્ઞાનનો ઉગિયો, અલ્પ થયો અધિકાર. ૯૦
 આત્મજ્ઞાન અદિકું થયું, શુદ્ધ થયો સાક્ષાત;
 ચતુર થયો ચિત્ત ચેતિયો, સહસ્ર જન્મની વાત. ૯૧
 પાતિક જે પોતે કર્યો, સરવે સાંભળ્યાં સેવ;
 નિષ્પાપ કર્યો નિર્મેયમાં, એવા છે મહાદેવ. ૯૨
 અન્ય ભુદ્ધિ ક્યમ આળખે, કારણ રૂપ કીરતાર;
 બાંહે જાણ્યો છુડતો, કવચિત પુણ્ય આધાર. ૯૩
 માનવી ન હોય એ મહા પુરુષ, કે જહા કે ઈન્દ્ર;
 હરિહર સૂર્ય કે સુરપતિ, મહ ગણુ તારા ચંદ્ર. ૯૪
 મુજ માટે હયાં આપિયા, પતિત પાવન નામ;
 અધમ ઉધારણુ એ ખરા, રાજવલોચન રામ. ૯૫
 કગાળ જાણીકરણુ કરી, વહેતો જાણી કરી વહાર;
 તાર્યો મુને ત્રોહો પક્ષથી, નોધારાં આધાર. ૯૬
 સાધન કરવું નવ પડયું, ધણા પાપમાં ગર્ક;
 મૂઠાળ્યાં મહાદુ.ખનાં, સત્તાવિસે નર્ક. ૯૭
 ઈશ્વર અધી બીજો ક્રિયો, કોણુ બીજો દાતાર;
 પરજહા રૂપે પરખિયો, અપરંપાર અપાર. ૯૮

પ્રણામ કરી પાગે નમ્યો, દંડવત્ કર્યા દશવીસ;	
કરજોડી કહે કરગરી, પાગ્ય નમાવ્યું શીશ* ૬૯	
કરંછા રૂપ કરંછા કરી, કરંછાનિધ કૃપાલ;	
શિવ રૂપ કો સિદ્ધ છે, દેવ રૂપ દયાળ. ૧૦૦	
અકલદિધિ શું યોગાનું, જાણું નહિ એક ભુક્ત;	
માનવી આપી નવ રોકે, મુજને કીધો મુક્ત. ૧૦૧	
દાતાર દારિદ્ર ટાળી રોકે, ધણો આપી ધન ગર્ય;	
નર્ક ટાળવાં દોહેલાં, માનવથી ન સરે અર્થ. ૧૦૨	
વૈકુંઠ આપનારો વિંધ્ય છે, મુક્તિ આપે મહાદેવ;	
ખીજે આપી નવ રોકે, તમો સદ્ગુરુ નિજ સેવ્ય. ૧૦૩	
આદ્ય પુરુષ અગમ્ય છે, વિંધ્ય રૂપ છે વર્ત;	
મેરું તરણું હું પાપનો, તે સહિ બાળ્યો તર્ત. ૧૦૪	
વામદેવ વાણી વહે, સાંભળ રાક્ષસ રૂપ;	
શુદ્ધિ કહે કંથમ ઉપની, ધ્વજરાક્ષસ તું જૂપ. ૧૦૫	
મારવા આવ્યો મુજને, ખાવા આવ્યો ખાંત;	
પોતે પ્રણામ શાને કરે, કંથમ જાગી તુજ બ્રાંત. ૧૦૬	
સહજર્મા કંથમ સાધુ થયો, પલકે ગયું કંથમ પાપ;	
આત્મજ્ઞાન કંથમ ઉપન્યું, અધ વર્જત યર્ષ આપ. ૧૦૭	
તર્ત જ્ઞાન તે કંથમ અર્થ, કંથમ તુજ વાંચું તેજ;	
દુરમન યર્ષ આવ્યો હુતો, હુંડે કંથમ પ્રગટ્યું હેજ. ૧૦૮	
જુખ હોય તો જાણ કર, ખાંતથી આ તન ખાય;	
દયા કંથમ આવો દિવ વિશે, ગુણ ચિત્ત ફેરા ગાય. ૧૦૯	
ગદગદ કંઠ ગળી ગયો, ચિત્તથી લાગ્યો ચરણ;	
વિગત કહું હું માદરી, કરંછાનિધ સુણો કરણ. ૧૧૦	
શુણ્યો તો મહા પાપથી, તર્યો તે તૂજ પ્રુણ;	
મુનિ કહે મુજને કહે, નિમેષ ન રાખીશ નૃન્ય. ૧૧૧	
શત અવતાર કંથમ સાંભર્યો, મુનિ કહે કહે ખર્ષ;	
પિશાચયોનિ કંથમ પામિયા, કુડાં શાં કીધાં કર્મ. ૧૧૨	
રાક્ષસ કહે તપિ સુણો, રખે કરો મુજપર રીસ;	
માંડીને મહિમા કહું, પૂર્વ અવતાર પંચવીસ. ૧૧૩	

ચોપાઈ.

પૂર્વ અવતાર પંચવીસની વાત, સંક્ષેપે કહું છું સાક્ષાત;
ચોરાશીલાખ રડવડતો કર્યો, પામ્યો મૃત્યુ ફરી અવતર્યો. ૧૧૪

કેટલા કાળ જોમ કરતાં હોય, કળના તેની ન કરે કોય;
 હવણાં તો છેલ્લો અવતાર, કરજોડી કહું છું નિરધાર. ૧૧૫
 સત્ય હિણુ થયો હું શૂન્ય, પવક એક ન કીધું પુણ્ય;
 નારાયણનું નવ રટયુ નામ, કરતો દોષો કુડાં કામ. ૧૧૬
 ભોગ પુરુષ આગળ કહું જયા, મુણ્જને કર્મ તણી મુજ કયા;
 ગુરવત દેશ ચુણવતું ગામ, દુરિજન રાગ મારું નામ. ૧૧૭
 અગ્રથ દેશ અવનીમાં આરુપ, છાયા જનજગતની જાણ;
 અત્રાન રૂપ અહકારે ભયો, કુડ કપટ કરતા નકિડ ડયો. ૧૧૮
 લક્ષવસા કહેવાણો લડ, દેશ બાધાને દીધા દંડ;
 લક્ષવંત જનને છુટીયા, સાધુજન નાશી છુટીયા. ૧૧૯
 ગૌ બ્રાહ્મણુ હયા નવગણી, બની વાત કોથુ ના બણી;
 લક્ષણુ કહેતા આવે લાજ, કર્યા ધણા મેં કુડા કાજ. ૧૨૦
 જીવતિ સાથ કર્યા બહુ ભર, સતીઓને દીધા બહુ માર;
 કામ અથ કામાતુર ધણો, અતિ વાંક મુંજ મૂખ તણો. ૧૨૧
 નીત નવીન ભામનિ ભોગજી, જૂરી વાતે ભરી ભોગજી;
 ભોગજી તેને બાધી બંધ, નિત્યે એવા ધારુ ધંધ. ૧૨૨
 નારી હયા હાથે ચઢી, પ્રમદા એક કરાગ્રહ પડી;
 અદ્વજ કર્યો તેનો અવતાર, સઘળો રમડયો સંસાર. ૧૨૩
 તેની સખ્યા શી કહું અમો, સાંભળતામા હસશો તમો;
 ગામ પરગામ ને દેશ વિદેશ, પર પ્રમદા શું કર્યો પ્રવેશ. ૧૨૪
 વર્ણુ અઢાર તણી કામની, ભોગવીએ ભારે ભામની;
 રજસ્વળા વિધવાનો સગ, ઉચ નીચ રામા શું રંગ. ૧૨૫
 રૂડી ભૂંડી કે ગણિકા સતી, લીધી તેના માત્યા પતિ.

દોહરો.

તણુ સત પ્રમદા વિપ્રની, ખટશત ક્ષત્રિ ખાણ;
 વિશ સત નારી વૈશ્યની, પરડી તેહ પ્રમાણ. ૧૨૬
 સાત સદસ અતિ શુદ્ધની, પરિહટની શતપાંચ;
 ગણિકા સગ ગણ્યો નથી, અદિકી દીધી આંચ. ૧૨૭
 દેશ બાધો દેવટ કર્યો, સતીઓના લીધા શાપ,
 જીગૃપ્સીત કર્મ મેં આચર્યા, પ્રોઢા કીધાં પાપ. ૧૨૮
 કંઈક જન કુવારા કર્યા, ધણાં ભાગ્યા ધર સત;
 કંઈક જન કીધા વાગીઆ, આળ્યા કેના પુત. ૧૨૯
 પછી રોસ રોગી થયો, ધાન્વક્ષય હુ ધીર;
 આવરદા આવી રજો, પડયુ મુજ શરીર. ૧૩૦

જોરાંજા જન્મદૂત જન, જોનાં ચંચલ ચંત;	
ખાંધ્યો તાણી બળ કરી, આવ્યો બ્યારે અંત.	૧૩૧
લોહ પાસે લુગતે જજો, તાણ્યો જતરડા માંય;	
માર્ધા માર મુદ્દગળ તણા, સહન કર્યા સૌ ત્યાય.	૧૩૨
ધણના ધાઓ ધણા સહા, નહિ નીર કે લક્ષ;	
શૈયાણા અંગે ચઢયા, લાંબી ચાંચે લક્ષ.	૧૩૩
વિંછી વપુ વળગાડ્યા, ચટકાવે હરનિશ;	
મૂકાવે કોણુ મારથી, રુદે પ્રર્મની રીશ.	૧૩૪
ડસે સર્પ ને દુઃખ દિયે, પ્રોઠાં કરું પોકાર;	
અમે આંચથી તન તપે, જમડા દે બહુ માર.	૧૩૫
ચુટે ખાલ દૂત સાંજુસે, કારે આંધી કાપ;	
અમર આત્મા મરે નહિ, દિન દિન દુખિયો થાય.	૧૩૬
મંદિર એક ત્યાં લોહનું, ધોકિ અંગારા ખેર;	
નાંખે તેવા નર્કમાં, મનમાં ન આણે મેર.	૧૩૭
રૌરવ તામસ આયમસ, કુંભીપાકનાં કહેણ;	
ડખકાં મારું દોહો દિશા, મળે નાસિકા નેણ.	૧૩૮
સત્તાવિસ છે સામટા, રૌરવ મોટાં નર્ક;	
ધણાં વર્ષ એમ ભોગવિધાં, ધણા દુઃખમાં મર્ક.	૧૩૯
પામ્યો પાર તે નર્કનો, દાવાનળ દેહ દુઃખ;	
નિસ હજાર વર્ષ તન તપ્યો, ભૂંડી વેડી ભૂખ	૧૪૦

આપાદિ

પરમ પિશાચ થયો હું પ્રેત, મુજ ઉપર નહિ કોને હેત;	
ખીજી વાર થયો હું બ્યાત્ર, માનવ પકડી કરું હલાય.	૧૪૧
સિંહ અઢી જાંબૂક થઈ રૂયો, એ રીતેહું દશ વાર અવતર્યો;	
મર્કટ મહીય તેતરનો તોલ, નત્રોધ તળે રહ્યો થઈ નોળ.	૧૪૨
ચોવીસમે અહીં આવી ચઢ્યો, પચીસમે તમ ચરણે પગો;	
આત્મજ્ઞાન થયું આ દિશ, મહારે મન તમે જગદીશ.	૧૪૩
દેહમાં રોગ રહ્યો નહિ કોય, નિર્મળ જ્યમ ગંગાજળ તોય;	
નિર્મળ નર્મદા કેરુ નીર, શુદ્ધ થયું છે મૂજ શરીર.	૧૪૪
ઉનમ ન રહી મારે કશી, લકિત તમારી મનમાં વસી,	
માનુભાવ તમે મહારાજ, એક પ્રજા પૂરું છું આજ.	૧૪૫

મોટો હું હતો પાતકી, ગૌવધ સ્ત્રી દેરો ધાતકી; અગમી ગમન કર્યું મેં ધણુ, મુજને ફગ મળ્યું તે તણું.	૧૪૬
તરત પાપથી કયમ છુટિયો, અમૃતધન થાથી વુઠિયો; મુજને સંગ થયો તાહરો, કુંજ પુણ્ય મહિમા માહરો.	૧૪૭
કયમ મગતું તમારું થયું, શે પુણ્યે મુજ પાતિક ગયું; કયમ દષ્ટિ તમારી પડી, વિમૂત કયમ મુજ અંગે અડી.	૧૪૮
કયમ થયો સાધુનો સંગ, પુણ્યવંત અણુ કયમ અંગ, નથી કર્યા મેં તીરથ કે વ્રત, નિર્મળ દેહ થયો કયમ તર્ત.	૧૪૯
જરા જાગનવ દીધું દાન, મહારાજ તણાં કયમ પામ્યા માન; રામ કૃષ્ણ મુખથી નવ કહ્યું, અંત વર્જિત કયમ અંગનું થયું.	૧૫૦
વામદેવ કહે સાંભળ વીર, શુદ્ધ થયું છે તુજ શરીર, તે મહિમા વિભૂતિ તણો, ગુણ વિભૂતિમાં છે ધણો.	૧૫૧
ભારે ભરમ તણા છે બેદ, નથી જાણ્યોતો એક વેદ; ભરમતણા જે ધારક ધીર, વર્ણન કરે છે વિષ્ણુ વીર.	૧૫૨
ભરમતણો છે મોટો મર્મ, લણી નથી શક્તા તે બ્રહ્મ, વિભૂતિ ભાવ્ય તણો લવલેશ, ન જાણે શારદ નારદ શેષ.	૧૫૩
વિભૂતિ મહિમા તોલ અનિશ, જણે એક ઉમાપતિ ઈશ; થોડુંકે જ્ઞાન થયું છે મુને, સક્ષેપે સંભળાવું તુને.	૧૫૪
વિસ્તારીને કહું એક વાત, ખરી વિભૂતિ સાંભળ ખ્યાત, દ્રાવડ દેશતણો એક બ્રહ્મ, ક્રાંતિક કુડાં કરતો કર્મ.	૧૫૫
ચાડી ચોરી ને વિનિચાર, અતિ નીચનો કરતો અંહાર; તે તુજ પાપ પ્રકારના જેદ, બમણો પાપી તુજથી તેદ.	૧૫૬
ખાતો આમિષ કરતો ધન્ય, પ્રાર્થુ મહાપાત્રી તે નૃસરા; કંઈક લોકના આપરા કાળ, બોહો જન માર્યા રમતાં બાળ.	૧૫૭
પાપે ધન તે પેદા કરે, માણસ મારીને ધન હરે, પાપ થઈ આવરદા ધટે, પાપ માન મર્યાદા મટે.	૧૫૮
પાપે દેવત દીલનું જાપ, પાપે દેહે આપણુ ચાપ; પાપે કલંક ચોવિધથી ચડે, પાપી રૌરવ નકે પડે.	૧૫૯
પાપે દરિદ્રપણું જોગવે, પાપે કારાગ્રહ બોગવે; પાપે લોભી લાભી લડ, પાપે દિવાન તણો શિર દંડ.	૧૬૦
પાપે જીવત પડશે ક્રિટ, ફરના લોકો કહેશે ક્રિટ શ્રીટ; પાપે તેજ જશ જામે માન, પાપે નવ દેવાયે દાન.	૧૬૧
પાપી ખાતચડી નવ ખાય, જગમા જશ કાંઈ નવ લેવાય; પાપીનું ધન લે કાંઈ ચોર, જાગે અશિ હાકમ જોર.	૧૬૨

રગિ મળે ને છુગતે ખુવે, રામા તેની રજની રૂવે;	
પાપે ધન જો પેદા થાય, જર ને છવ સંગાયે જાય.	૧૬૩
પાપી ભૂડો બ્રાહ્મણુ તેહ, હોય નઈ અધિકારી અધિહ;	
માનની મારી ધન લાવિયો, જરિણીને મદિર આવિયો.	૧૬૪
તેના ધરમાં બીજો જર, તેના મનમાં આવ્યો ખાર;	
પેલા પાપીનું ધન ઝટ હથે, કામ અણુધટતું તેણે કર્યું.	૧૬૫
રુદિયા માહે રાખી રીસ, તે પાપીનું છેલું શીશ,	
અપરાધ તેણે નવ સાંખિયો, તેને તો તાણી નાખિયો.	૧૬૬
વળગ્યું શીશ ધડને તો રહ્યું, તે વેળા એક કૌતુક થયું;	
લોકે તો મરતગ જાણિયો, પગ માત્ર કંઠે પ્રાણિયો.	૧૬૭
પડિયો ખાડીમાં વરુવે વાન, લાંઘાએક આપ્યો મોટા શ્વાન,	
કોઈક વિમના ધરમા ગયો, વિભૂતિઆજો તે શ્વાનજ થયો.	૧૬૮
શરીર વિભૂતિવાળુ થયું, પાપી ચોર પડ્યો ત્યાં ગયું;	
રસોઈ અમઝાવી આલ્યો અર્ધું, ચાર વિભૂતિવાળા અર્ધું	૧૬૯
ચારે અર્ધું 'રુદેપર ધરે, માસ' તેનું બક્ષે જ કરે;	
તે વેળા પ્રાણ પાપીનો ગયો, સ્પર્શ વિભૂતિ કરેા થયો.	૧૭૦
હાય પગ નાસિક ને કર્યું, અજ્ઞા શ્વાનના ચારે અર્ધું;	
આઠે અંગ વિભૂતિ ભરી, પાપી પ્રાણ ગયા નીસરી	૧૭૧
જોરાળા આવ્યા જમદૂત, ભારે ભૂજ ભયાનક ભૂત;	
લોહ પાશ સાકળ પ્રયડ, દેવા આવ્યા તેને દડ.	૧૭૨
છવ બંધન કીધા જેટલે, કૌતિક એક થયું તેટલે.	

દોહરા.

અંતરમાંથી સઘળે વસે, તે નવ દેખે કોય;	
વિરાંભર રૂપ છે વાયુનું, જગતને દ્રષ્ટે જોય.	૧૭૩
પાપી પાપ પૂરણુ કર્યાં, નિભૂત અડી છે કાય;	
જમ એને જો લઈ શકે, ભસ્મતાણુ ફળ જાય.	૧૭૪
ભસ્મ લવાટ બાધે ભરી, છયે અંગ ચર્ધ છાય;	
અવગુણુ એમાં અતિ ધણા, (માહ)દેવે કીધા માહ.	૧૭૫
લક્ષણુદિણો લોહુ હતો, પારસ ભસ્મ અડી અંગ;	
કરોડ વસા કચન થયો, થયો વિભૂતિ સંગ.	૧૭૬
અંગે ભસ્મ અતિ અડી, જાણી સર્વ જગત;	
જમદૂત લઈ નવ શક્યા, કહેવાયો ભવ ભક્ત.	૧૭૭
અપરાધી હોય અતિ ધણો, સતવાદી દે શર્ધ;	
ઉગરી જાય એક પવકમાં, મેળ સચવાયે મર્ધ.	૧૭૮

શિવના ગણે સર્વે લહ્યુ, શિવ આગળ કહી વાત;	
જમદૂત એને લે જરો, એ તો મહા ઉત્પાત.	૧૯૯
વિભૂત અડી છે અગમાં, વિભૂતિવાળા હાથ;	
હયાં લાવો ઈશ્વર કહે, એવો ભોજોનાથ.	૧૮૦
સેવક ધાયા શિવતણા, માર્યા દૂતને માર;	
વિભૂત અડી અગ એહને, કયમ આવ્યા આ કાર.	૧૮૧
આજ થકી વારુ અમો, ભગ્ન દેખો જે પાસ;	
તે મદિર તજજો તમો, વસશે મા એ વાસ.*	૧૮૨
જોર જોહને વિભૂતિનું. વિભૂત તણી હિમાત;	
શિવ સેવક તે જાણજો, જશવતી તે જાત.	૧૮૩
રાય રક કે ઉંચ નીચ, પુન કે પાપ અપાર;	
ભરમધારી પાસે જશે, મોકમ ખાશે માર.	૧૮૪
ભરમ અમારી દેહ છે, ભરમ અમારા ઈષ્ટ,	
ભરમવડે વ્યાધી દજો, કાપે સઘળાં રીષ્ટ.	૧૮૫
શેષ શિર ઉપર ધરે, સરસવ ભાર અંકોર;	
ભરમ ધરે શિવ રીઝવે, જગ જીવાનું જોર.	૧૮૬
જોર કશું જમદૂતનું, પ્રીતે પ્રજાઆ પાગ,	
દેહ વિભૂતિ દેખયું, જઈયું નહિ તે જાગ.	૧૮૭
આજ અજાણે આવીયા, પ્રીદાં જાણી પાપ;	
સાચા શિવ સેવક તમો, કોટિબ્રહ્માંડના નાથ.	૧૮૮
કરજાનિધએક સાંભળો, શિદસોંધ્યુ અમને કામ;	
પાપીને પાવન કરો, તેલુ તે શું નામ.	૧૮૯
પાપી મઘપી ઘાતકી, ધણા દુરિતમાં ગઈ;	
એને તો નાખત અમો, સત્તાવીસમે નઈ.	૧૯૦
સ્વપ્રામા એને સુખ કશું, ન કર્યું તીર્થ કે વ્રત;	
તમો તારો છો તેહને, એ મોટું અચરત.	૧૯૧
રાને નઈ સરળ્યાં તમો, મહા પાપી કહેવાય;	
તે તારો છો પલકમાં, અચરજ અમને થાય	૧૯૨
ધીરા કહે રે ધર્મ સુણ, પૂરણ ભરમ પ્રતાપ;	
પાતિક કોટિક જન્મનાં, અમો કર્યા છે માદ.	૧૯૩
જાનું શિવ સેવકતણું, અડી વિભૂતિ કાય;	
તે પ્રાણી નરકે જતા, બરદ અમારું જાય	૧૯૪

ભરમ જેની અંગે ધરી, દેખો ન્યારે દૃષ્ટ;	
તેને સૌ પાગે નમો, શિવજી કહે છે સ્પષ્ટ.	૧૯૫
ભરમ દેખી જે કો નમે, તે વહાલો મુજ હોય,	
ભરમધારીને નિંદશે, નરકે જશે સૌય.	૧૯૬
ભરમ જેને અંગે અડી, ત્યાહાં પરકે ક્યમ પાપ;	
ત્રિપુરારી કહે તત્ત્વ મુજ, ગુન્હે કરું છું માફ.	૧૯૭
સદાય થાઓ વિભૂતિને, અડિ હોય જેને અંગ;	
તેને કાંઈ ન પૂછશે, મેળવજો મુજ સંગ.	૧૯૮
રદ્રાક્ષ ભરમ જેણે ધર્યાં, દાણું જેનો દેહ;	
સ્વામી કાર્તિક ગણપતિ સમો, શિવ કહે વહાલો તેહ.	૧૯૯
ભરમ સમુ દૈવત નથી, ભરમ સમી નહિ સિદ્ધ;	
ભરમ સમુ સાધન નહિ, અન્ય ન રાચો રિદ્ધ.	૨૦૦
ભરમ નિયે જાણા ધરે, તો સરજે છે સ્પષ્ટ;	
મંત્ર ભણી મધવા ધરે, તો વરસે છે વૃષ્ટ.	૨૦૧
શેષ ભરમ ધારે સદા, તો અવની લે શીશ;	
શંકર કહે જો મેં ધરી, તો કહેવાણો ધંશ.	૨૦૨
આઘ મધ્ય અવસાનમાં, જાણીતા નર જેહ;	
વિમાન મળે વિભૂતિથી, તરત ઉધરે તેહ.	૨૦૩
નિંદે જે વિભૂતિને, નવ કાટિ જન્મ તે નર્ક;	
કો આગળ નહિ છુટકો, ધણા દુખમાં ગર્ક.	૨૦૪
કેકે કાટિધા ઉધવાં, વિભૂતિ ધરતા વેદ;	
પુરાણ પોકારી કહે, જાત ન રાખો બેદ.	૨૦૫

ચોપાઘ.

વચન શ્રી વામદેવ જ તણાં, ત્રેતે સાંભળિયાં તે ધણાં;	
હૈયે હેત પ્રગટયો છે હર્ષ, ભલે થયો મુજને તમ સ્પર્શ.	૨૦૬
વળી ભરમ મહિમા કહો મુને, પ્રણમી પાયે નમુ છુ તુને;	
વામદેવ કહે સાંભળ વાણુ, કર્હું ઇતિહાસ તે મનમાં માણુ.	૨૦૭
અખિલપુરીમાં ક્ષત્રિ એક, વડો વંશ પણ નહિ વિવેક;	
ચૂક્યો તેના કુળના ધર્મ, અનેક કુડાં કીધાં કર્મ.	૨૦૮
વટલાઓ પોતાનો દેહ, નીચ ભાષણ ઉપર બહુ નેહ;	
મદિરા માંસમાં રહે તે મચ્યો, પાપ છુદ્ધિમાં પાપી પચ્યો.	૨૦૯
અભક્ષાભક્ષ અભાડાય ખાય, નિશંકપણે જરીએ જાય;	
ભૂંડું કર્મ કરતાં ના બીએ, કેહેવું આજું કારણ કીયે.	૨૧૦

- અનામિક રામા શું રમ્યો, જીવતિ બેળા બેસી જમ્યો;
ધણેક કાળે તે નર મુવો, નર્ક તણે અધિકારી હુવો. ૨૧૧
- જમજાતના વેડી ધણી, દુઃખ કયા કહું શી તે તણી;
અગિયાર શત પશુ અવતાર, ઠામઠામ ખાધા બહુ માર. ૨૧૨
- પછી આન યોનિમાં ગયો, હરામપણે હડકાયો થયો;
લેખા વિના કરજા બહુ લોક, સૌને તેના પ્રગટયો શોક. ૨૧૩
- પંચ ઈંદ્રાણી પંચે કરી, ગયો આન તે વેળા. મરી;
કંક પ્રાણુ હતો જોડલે, કીતિક એક થયું તેડલે. ૨૧૪
- અનામીકે ખાંધ્યા અર્ધું, તાણે ધસડતો તેને ધર્મ;
અમિહોત્રી સદનશું વાટ, ભરમ વેશવલી તે ધાટ. ૨૧૫
- વાટે વિભૂતિ ઢગલો હતો, છેક લપટાયો તેમાં છતો;
ગયા તે વેળા તેના પ્રાણ, પ્રથમ અદસરતો હતો જાણ. ૨૧૬
- અંતકાળે હોય જેવી મતિ, તેહ જીવની છે તેવી ગતિ;
પુણ્ય પાપનાં કૃત્યો ધરે, મર્ચું સમય તે આવી અરે. ૨૧૭
- જાગ તરવાને તેને જડી, અંગ બધે વિભૂતિ અડી;
આપ વિચાર્યું ઉમા ઈશ, એને ભરમ અડી છે શીશ. ૨૧૮
- એ પ્રાણી જે નરકે જશે, તે ખાંપણુ આપણને યશે;
યમદૂતને જાવા નવ દીધ, કરુણાનિધિ એમ કરુણા કીધ. ૨૧૯
- અવગુણ તેના ન ગણ્યા હિર, વૈકુંઠે વાધ્યો ચર્મ સુર;
ઉગાર્યાં એમ અનેક કરોડાં લાખ, શકળ શાસ્ત્ર પુરે છે સાખ. ૨૨૦
- મુનિયે માંડી મહિમા કહ્યો, લક્ષવસા બ્રહ્મ રક્ષસ લલ્યો;
કહે પિશાચ હવે હું તર્પો, ભાખ્ય મુભાખ્ય ભરપૂરે ભર્પો. ૨૨૧
- આત્મ જ્ઞાન થયું છે મુને, તેહ વાત માંડી કહું મુને;
પત્નીસમે ભવ થયો કુરાવ, કામી કપટી હું કહેવાય. ૨૨૨
- એકે પુણ્ય મેં તો નવ કર્યું, પાપ ધન ભંડારે ભર્યું;
મહારી પાસે રહેતો એક બ્રહ્મ, ધારે તે શિવ પૂજન ધર્મ. ૨૨૩
- આખો દહાડો શિવશિવ કરે, લિક્ષા મૂળી પેટ જ ભરે;
ઉદર ભરી નવ મળતું અન્ન, મારું તે ઉપર માન્યું મન. ૨૨૪
- અજાન્યક વેઠ બહુ જૂખ, તેનું મેં જાણ્યું કાંઈ દુખ;
પસાયતે મેં પૃથ્વી કરી, પાખ્યો અન્ન તે પેટ જ ભરી. ૨૨૫
- તેહ વિપ્ર થયો પ્રસન્ન, કરાવ્યું શિવનું દર્શન;
ત્રિપુંડ્ર વિભૂતિ મુજને કીધ, પ્રસાદ શિવનો કરમાં દીધ. ૨૨૬
- ચંડ લાગ તણને તેહ, ઉમા નૈવેદ્ય આરોગ્યું એહ;
આખા જન્મમાં પુણ્ય એટલું, તમ આગળ ભાખ્યું તેટલું. ૨૨૭

કીધુ ઓટલું પુણ્યનું કાજ, મુજને મળિયા છે મહારાજ;
જામ તપાની મુજને જડી, અંગ વિભૂત તમારી અડી. ૨૨૮
પૂર્વજન્મનું પરકયું પુણ્ય, નિમેષ માત્ર રહી નહિ નૂન્ય;
જુગતે આત્મજ્ઞાન જાણિયું, પુણ્ય પુરાતન પરમાણિયું. ૨૨૯
જાણુ અજાણુ વિભૂતિ કરે, તેના શત ઇકાતેર તરે;
કોણ મંત્રને કોણ જ તંત્ર, મહારાજ કહો જાણો જે જન્. ૨
કોણ પદ્ધતિ પૂજન પાઠ, અંત્ર પવિત્ર ચાયે જ્યમ આઠ;
કહો શાની વિભૂતિ કરે, શા શા ધર્મ વળતા આચરે. ૨
ધરે વિભૂતિ કુણુ કુણુ વર્ણુ, તથા તેહ સંભળાવો કર્ણુ;
વિભૂતિ કેરા જુજવા ધર્મ, કૃપા નિધાન કહો તે કર્મ. ૨

દોહરા.

વામદેવ વાણી વદે, તરણુતારણુ એ તત્વ;
મંત્ર કદી જો ના'વડે, નમઃ શિવાય એ સત્વ. ૨.
જપ તપ સાધન અન્ય નહિ, ન કરતો ઝાઝુ કૃત્ય;
ઈશ્વર નામથી ઉધરે, સ્વર્ગ પમાડે તર્ત. ૨૧
વામદેવ વાણી વદે, પિત્રાશ સાંભળે પ્રીત;
શૌનક પ્રત્યે સ્તુત કહે, હસ્ત તણી જે રીત. ૨૨
બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ વૈશ્યને, યજ્ઞ હસ્ત અધિકાર;
જળરૂપી હસ્ત તે શુદ્ધને, નમઃ શિવાય એ સાર. ૨૩
અચાનક જો અન્ય વર્ણુને, યજ્ઞ હસ્ત મળી જાય;
પાપ કાંઈ પરડે નહિ, કાયા નિર્મળ થાય. ૨૪
એ રીતે જો લેખ છે, ચતુર વિચારો ચંત;
શ્યામ કલ્પો સ્વર્ગે ગયો, તમ ઉધરે જીવ અનંત. ૨૫
મહિમા શ્રી મહાદેવનો, અદ્ભૂત આ આખ્યાન;
જેગેશ્વર સૌ જાણુરો, વખાણુ કરે વિક્ષાન. ૨૬
તારક મંત્ર ત્રિલોકમા, પુરાણુ પુરાણો પંચ;
શિવ સંતોષ એ કારણુ, જ્ઞાનતણા આ અંથ. ૨૭
ગાય શીખે ને સાંભળે, સ્વપ્ને ના'વ શોક;
હવસાગર હટકે નહિ, સહજ પામે શિવ લોક. ૨૮
મનવાંછિત માગ્યાં મળે, ધણી લક્ષ્મી ધરસ્ત્રન;
નિર્મળ થાય નિમેશમાં, પામે પ્રોઢાં પુત્ર. ૨૮૨
ગંગા નાહ ને ગોમતી, કાશી ને કેદાર;
શિવ મહિમા જે સાંભળે, એ પુણ્ય અપરપ ૨. ૨૮૩

લક્ષ્મી આગળ વિષ્ણુએ, કરી રુડી કથાય;	
નારદને બ્રહ્મા કહે, જોગ્ય વાત જથાય.	૨૪૪
સિતેર સહસ્ર મંત્ર શિવતણા, બામે કલા વિવેક;	
પંચાક્ષર પદતાં શ્રમ નહિ, અતિ નિર્ભજ એ એક.	૨૪૫
રામ કયા રસભર લહે, કે બ્રહ્મોત્તરખંડ,	
ત્રિજુ નર્મદા મહાત્મ્ય જે, ટાળે જન્મના દંડ	૨૪૬
પંદર અધ્યાય પવિત્ર એ, સાંભળતાં સુખ થાય;	
જન્મ સાથે જોરો કરી, સહજ સ્વર્ગમા જાય.	૨૪૭
શિવ પૂજે શિવશિવ કહે, વાણી શિવ વિલાસ;	
ખિતા પુરુષોત્તમ તણે, કહે કવિ શામળદાસ.	૨૪૮

(ઈતિ શ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'વિભૂતિ મહિમા વર્ણન' નામનો પંચદશોધ્યાય.

અધ્યાય ૧૬ માં.

દોહરા.

શ્રી મુખ સેવું શારદા, બ્રહ્મતનયા બ્રહ્મરૂપ;	
સકળ સૃષ્ટિ સુખદાયની, બ્રમે જોળતા ભૂપ.	૧
ઈશ અલક એક અધિપતિ, અકળાન્વરૂપ અભેદ;	
નિર્ગુણ સગુણ નિધિ નરપતિ, વર્ણન વાણી વેદ.	૨
એક અવક શક્તિ ઉમા, ત્રિગુણ તેનો તોવ;	
પત્ય મહાભૂતે પરવર્યા, શ્રુતિ બોલે એ જોલ.	૩
કાળ રૂપ કીરતાર કૃત્ય, અસખ્ય રૂપ અતિ નામ,	
બાંધ્યુ બધારણ બુદ્ધિએ, સકળ સૃષ્ટિ સુખધામ.	૪
સાઠ પળે ધટિકા બની, દિન ધટી સાઠે થાય;	
આઠ ધટી એક પ્રહરની, આઠ પ્રહર દિન જાય	૫
ત્રિસ દિવસ એમ કદમ્બા, પુરણ થાય તવ માસ;	
સવત્સર માસ બારે ફરે, અરુણ ઉદ્યોત પ્રકાશ.	૬
દશ શત સહસ્ર લક્ષ કાટિકા, કિર્ણુ કળે નહિ કોય,	
ગણુતા થાડી સરસ્વતી, ખીજુ કોણ એ જોય.	૭
વિષુધ પડિત જે જે થયા, વિદ્યા તણે વિવેક,	
કવિ કહે કહું કેટલા, ન્યાવટ કેરા નેક.	૮
રજ ઉડે જ્યમ સૂર્ય કણ, અણુ એક તે પણ નામ;	
પૂર્ણ* થાય એ પાસઠે, કિરતાર તણા એ કામ.	૯

શત પરમાણુ એક કણ, કણ સદસ નળ એક, સોળ નળે એક જવ કણો, વિઘ્ના માણ વિવેક	૧૦
આઠ જવે અશુભ લણે, હાથ બનાસે હોય, દશ હાથે એકદડ છે, વાસ દશ દંડે જોય.	૧૧
સદસ વાસનો એક કોસ, જ્યોજન ચાગે જોય, પંચાસ કોડ જોજન ધરા, કીરતાર કરનારો કાચ.	૧૨
સપ્ત દ્વીપનવખડ નિધ, સપ્ત સાગર દિલ દીઠ, મેરુ માન મહિમા ધણે, પૃથ્વી કેરુ પીઠ.	૧૩
અતળવિતળસુતળ નિતગ, રસાતળ, તળ, પાતાળ, રોપનાગ મદિર સહિત, વસે વડેરો બ્યાધ.	૧૪
જૂર્લૂંચ સ્વર્લોક છે, મહાજન તપ ને સસ, ચૌદ લોક એમ સ્વર્ગમાં, ઉત્તમ ઉપાપત્ય.	૧૫
ચૌદ અશુભ ધ્રુવાડ એક, એવાં એકવિસ કોડ, એનાં નિત ભાગે ધડે, નિરજનની નવ જોડ.	૧૬
ખટ કણ ખસખસ તણા, તેનો યરસવ એક, ખટ સરસવ ચોખો યશે, ન્યાવટ કેરો નેક.	૧૭
રતિ ખટ ચોખે રમણ, તણ રતિ એક વાલ, સોળ વાલે ગદ્યાંશુકો, ખરો બધાણો ખ્યાલ	૧૮
તોલો જે ગદ્યાંશુકે, અતુર તોલો ચાળીસ, એક શેર એતો યશે, એમ ગણે દરનિશ.	૧૯
મણ જેર ચાળીસનો, દ્વાદશ મણિ માણિ હોય; સોળ માણી કગશી કહે, દેશ લિખ કેહ કોય.	૨૦
દેશ દેશની ગાલિયો, દેશ દેશના નામ, દેશ નોખા જુજુવી વિગત, કર્યું કીરતારે કામ.	૨૧
અગણિત બેદ અસંખ્ય છે, પરવશ બાવન પાસ, ધુદિ રહી બત્રીસમાં, બાંધી બારે રાસ.	૨૨
જેવરલા જન જાણુશે, કીરતાર તણું એ કામ, એક ચક્રો અનેક છે, જુજવો કામો કામ *	૨૩
સરસ્વતી શોભી રહ્યાં, માયા રૂપ એ મૂન; વિશભર (ન) ઓગખાવશે, સેવો એહ અતૂલ્ય.	૨૪
કાર્ધક જાએ જાતરા, ધારે કાર્ધક ધર્મ; પૂજે કાર્ધક અતિમા, કાર્ધ કરે ખટ કર્મ.	૨૫

કોઈક પૂજે વિખલુને, કોઈક પૂજે શિવવિગ,	
કોઈક પૂજે શક્તિને, નારે દા નિર્ભગ ગગ	૨૬
કો પૂજે દુગમી પીપળો, કો પૂજે ગુણ ગાય,	
સર્વ ઠામ ઈશ્વરતણા, રીઝે વેકુઠ રાય.	૨૭
મત સાચે મહિમા મળે, જૂઠે જશ ન હોય,	
પૂજે વિખલુ મિત્રાસથી, ડુડે ન મળે કોય.	૨૮
સાચે દિલ શિવજી મળે, છરે શાસ્ત્રની છાપ;	
ખોજી ખોળી કાઢશે, આત્મ તત્ત્વથી આપ	૨૯
પ્રથમ પૂજી ને પ્રણમ, ચતુર્ભૂજ કેરા અર્ચ,	
ઠરણા કરે ઠરણાનિધિ, કયા સભળાવુ ઠર્ણ	૩૦
શુભ બુદ્ધિ ઘો સરસ્વતી, કહેનારો કિરતાર,	
કવિની ભુદ્ધિ દેહલી, દેવી તું સતાર.	૩૧
મૂત કેહ સૌનક મુણો, કરજોડી કરું વાત;	
અવગુ અધ્યાય સોગમો, વિશ્વ કરુ વિખ્યાત.	૩૨

ચોપાઈ.

મણપતિ કેરા પૂજી પાય, એવુ શ્રી સનખનપુરી માય;	
મૂત પ્રત્યે સૌનક કહે વાત, શિવ મહિમા રૂડો સાક્ષાત	૩૩
જેદ જાય છે શિવને સરણ, હંચ નીચ નહિ તેને મન;	
તરણા ઓથે કુંગર ધણો, કરું મહિમા વિભૂતિ તણો.	૩૪
બ્રહ્મ પિશાચ પાપી પ્રાણિયો, વિભૂતિ કેરા જશ જાણિયો;	
વિશભર રહે વિભૂતિ માય, હવે ખોગતા ફરીએ કપાય.	૩૫
વિભૂતિ શિવ ને વિખલુ ન્યાપિ, થયો રાક્ષસ દેખીને સુખી,	
જડી મુને જશવતી જગ, પ્રદક્ષિણા ફરીને લાગ્યો પાગ	૩૬
મહારાજ વિભૂતિ શાની કરું, કિયો મન ગોલીને ધરુ;	
ભ્રમ તણા જે ત્રોવિધ તત્ર, મહારાજ કહો માડીને મંત્ર.	૩૭
વિભૂતિ કાને કરવી ઘટે, આવાગમન થી રીતે મટે,	
દેવત એવકુ એમાં કયમ, સાચું કહેને મારા સમ.	૩૮
હું પતિત ને પાવન તમો, પ્રણામ કરીને પૂજુ અમો,	
તરણ તારણ નૌકા નિધ નામ, તેહ રહે વિભૂતિ ઠામ.	૩૯
કાને સાબળ્યુ નવ ચૂકિયે, નજરે દીકુ કયમ ચૂકિયે,	
તજે ભરમ તો પૂરણ પાપ, અભરાક્ષસ બોલે એમ આપ	૪૦
રાક્ષસ શીની ગડો થયો, લક્ષણ ગુણ તમારો લલો,	
ચિત થકી નહિ મકુ ચરણ, શુદ્ધ કયા સભળાવો કરણ.	૪૧

વેદ શાસ્ત્રવત્ત જે છે જ્યા, કોડે તે સજાળાવે કયા;	
વામદેવ કહે સાંભળ વીર, એકવાર ત્રવેણી તીર.	૪૨
મહારાજ રાજ રાજેશ્વર રૂપ, સાં પધાર્યાં ભોળો જૂપ;	
ઉમા વામાં જટામાં ગંગ, નિર્મળ કુણી શોભે છે અંગ.	૪૩
નારદ બ્રહ્મા ને પ્રજાપતિ, અષ્ટમા સિદ્ધ નવ નિદ્ધિ અતિ;	
રૂદ્ર આઘ તેત્રીસે કોડ, દરુણાનિધિ આગળ ઉભા કરજોડ.	૪૪
વિષ્ણુ સહિત વિષ્ણુના લોક, શિવ દર્શન સમાવે શોક;	
અષ્ટકુળ પર્વત નવકુળનાગ, સાત સમુદ્ર જાણીતા જાગ.	૪૫
નવસે નવાણુ જે ગગ, અગ્રાશા આપે ઉજવળ અગ;	
અંદનાદિક જે વનરપતિ, આપે નાર રૂપે એ અતિ.	૪૬
નવ ગ્રહ આઘે સૂર્ય ને ચંદ્ર, સ્વર્ગલોક શુ આપે ઇન્દ્ર;	
પચાસ કોડ પૃથ્વીની પીઠ, દેવ સહિ તે ઠામે દીઠ.	૪૭
એક ખમ્બુ, દશ મુખ, શત મુખ સાર, કંઈક જનને મુખ હજાર;	
એક એક દ્વિકર શત કર સોય, અસંખ્ય કરવાળા પણુ જોય.	૪૮
કોને પોખ કોને નહિ અર્થ, કોને નેવ નાસિકા કર્ણ;	
શિવ સંધાતે શોભે સર્વ, પવિત્ર હતુ તે દહાડે પર્વ.	૪૯
અકળિત શિવની શોભા ધણી, શેષ સરખે ન જાયે વરણી;	
ગ્રહણુ સાંકળુ ભૂતાવળ પ્રેત, જહા કિનર ગંધર્વ સમેત.	૫૦
નગ પતંગ નદીઓ શિવ સંગ, પૃથ્વી પીઠ પર શિવના લિંગ;	
સર્વ લોક સેવા કારણે, બોહો પૂજા શિવને બારણે.	૫૧
સપ્તદ્વીપ નવે ખંડ નામ, ઠાલો નહિ શિવ પાસિકા ઠામ;	
અકળિત એ કોણે ન કળાય, પુરણ પાછળ સેન પગાય.	૫૨
અજર અજરામર અશરણુ શરણુ, જમ, જરાજેને નહિ મરણુ;	
આઘ અત એતો અવિનાશ, કોટિ અરુણુ પુરણુ પ્રકાશ	૫૩
અષ્ટ ભેરવ વિરભદ્ર જૂપાળ, ધર્મ રાજ યમકિંકર કાળ;	
ચાર મુકિત ચોરાશી ખાણુ, અડસઠ તીર્થ છે પુણ્ય પ્રમાણુ.	૫૪
ભારે ભાખ્ય કરે ભારતી, ઇન્દ્ર ઉતારે છે આરતી;	
ત્રિરંગી વિષ્ણુ ભાખે વેદ, લાણુ વ્યાસ ભારતના બેદ.	૫૫
વેણા નારદજી ત્યાં વહાય છે, શામ ગાન ગાજી ગાય છે;	
એટલે સનકુમાર આવિયા, બ્રહ્માદિકને મન ભાવિયા.	૫૬
સભા સહિત ઈશ્વર ઉઠિયા, અમૃત કેરા ધન પુઠિયા;	
સો કોએ નમાવ્યુ શીશ, અંત કરણુમાં રીઝ્યા ઉમાપતિ ઇશ.	૫૭
પ્રણામ કરી સૌ લાગ્યા પાગ, સુદરઆસન આપી જાગ;	
તે દેકાણે શોભા હવી, જાણે કોટિક ઉઘા રવિ.	૫૮

ચર્ચ પુષ્પ વૃષ્ટિની વૃષ્ટ, શોભી બાધી નૌતમ સૃષ્ટ;	
વીર બધા વખાણે વાત, ધર્મ ચર્યાની શુભ સાક્ષાત.	૫૯
સનતકુમાર પાગે લાગિયા, ઉપદેશ શિવપાસે માગિયા;	
સંદેહ એક ઉપચો છે મુને, સદુ સાનિધ્ય પૂછ્યું એઉને.	૬૦
પાપી સુર પાગે પાતકી, ગૌબ્રાહ્મણ કેરા ધાતકી;	
પરદારા શું રાખે ખ્યાર, બ્રહ્મદ્રોહ કુંડા ઠરનાર.	૬૧
બ્રહ્મનિદામાં બીના રહે, ખટ શાસ્ત્રને ખોટાં કહે;	
નિંદે વિપ્ર ને નિંદે વેદ, હરિહરમાં ગણે જે ભેદ.	૬૨
ખાંતે નિંદે ખટદર્શન નીત, પાપવાતમાં પ્રસન્ન રેહ ચિત;	
અપેયા પાન જે કોતર પીએ, અનર્થ વાત રીઝિયા રીએ.	૬૩
મદિરા ભટ્ટી મડિ જંત્ર, તથા તરુજ પીલ્યાનાં તત્ર;	
સાબળે નહિ પુરાણ કે વેદ, શિવ ભક્તથી રાખે ખેદ.	૬૪
બ્રાહ્મણની નિત્ય નિંદા કરે, પરને દુઃખ દેખી નવ ડરે;	
બ્રાહ્મણ સ્ત્રીશું કરે વ્યવહાર, પડોશી ઉપર રાખે નિત્ય ખાર.	૬૫
લક્ષ્મી પારકી લુટી લિયે, માર્દુ કરતાં મન ના બીએ;	
પંક્તિ ભેદ કરે પાપીઆ, સતી નારતણા શાપીઆ.	૬૬
ગોત્ર દુષ્ટીને લે જે ગર્થ, પતિવ્રત બાળવામાં સમર્થ;	
કન્યાદાન ઉપર કર કરે, વહેતી નીકે પાગ જ ધરે.	૬૭
કરે મંદિર દેવળ ને ક્ષમ, ભાગે ગોચર ભાગે ગામ;	
પાપી એવાં પાતિક કરે, પુણ્ય વિના તે કેષ પેર તરે.	૬૮
એવા પાતકીથી મન ખીલું, તેને તરવા ટુંકાણું કિયું?	
ચોગે સોનું ચોરે ધાન, વગડે વાટ પડાવે રાન.	૬૯
અતિ વાત કરે આડીઓ, આહે ચિત ચોરી આડીઓ;	
ખીર નીર કરે એકઠાં, લુટ જોગી કરાં મઠાં.	૭૦
પર જીવતિ સાથે જરીઓ, પર પુરુષ ધ્રુવે નારીઓ;	
બ્રહ્મસ્વ જે ખાતેથી ખાય, પર સગાતે જરી જાય.	૭૧
કુડ કપટ વિશ્વાસ ધાતકી, ઔઠા ક્યમ તરશે પાતકી;	
તે દુઃખે જીરું છુ અમો, સદેહ એહ બાગોજી તમો.	૭૨
વેદના પાપી ક્યમ વામશે, ઔઠાં સુખ તે ક્યમ પામશે;	
જપ તથ સાધન ન કરે પુણ્ય, જમતાં મત ન પાળે મૌન્ય.	૭૩
ન કરે પૂજન પદ્મ પાઠ, સ્વર્ગ તણી ક્યમ પામે વાટ;	
ન કરે દેવ તણાં દર્શન, પરમેશ્વર ક્યમ થાએ પ્રસન્ન	૭૪
કળિયુગ મહિ ચારોં કોપ, વેદ માર્ગ વિદ્યાનો લોપ;	
ધર્મ ગુરુ ચારો સૌ ધૂર્ત, ભવ નામ તણ બજશે જૂત.	૭૫

સાધુ જન ગોપ્યા નહિ મળે, ઔપધી રસકસ ચોરી ફળે;	
અધર્મ અન્યાય યાગેધણા, માઠા કામમાં નહિ રહે મણા.	૭૬
કિરતાર તણે બહુ યારો કાપ, સદ્વિદ્યા લક્ષ્મીના લોપ;	
કયા કીર્તનના ગાથા યશે, વેદ વિદ્યા સૌ અવેતી જશે	૭૭
શ્રી વર્ણાવર્ણુ રહે નહિ ધર્મ, કુળવંતા કરગે કુકર્મ,	
ભ્રમ માર્ગમાં યારો બ્રહ્મ, દંષ્ટક લોકને દેશે કષ્ટ.	૭૮
બ્રહ્મવિદ્યા કરવા સૌ જશે, અનર્થ અન્યા નીતબોલ યશે,	
સ્વરૂપ ધાન્ય ને સ્વરૂપ જ મેહ, દુઃખ પામે સાધુના દેહ.	૭૯
પિતા પુત્રી શુ રમરો જાર, ભામની નવ રાખે પતિ ભાર;	
અકાળ યારો વારુ વૃષ્ટ, કોડ વિદ્ય કળિયુગમાં કષ્ટ.	૮૦
માગ્યા નહિ વરમે કંઈ મેહ, સીમશે બોલ સાધુના દેહ;	
દુરિતપણે દાખે સૌ દુઃખ, બધા બોગવમે ભૂડી બૂખ.	૮૧
ઈદ્રશપતિ દેશે બહુ દંડ, સાધુ શર ને લડ અયંડ,	
ઉત્પાત અતિગે એવા યશે, પરમારથ પાતાળે જશે.	૮૨
પાપી પામશે સુખની સિદ્ધ, રૂડાને ઘેર નહિ રહે રિદ્ધ;	
સુપાત્રને કો નહિ દે દાન, મનમાન્યા નહિ પાકે ધાન્ય.	૮૩
અરૂપ આયુષ્યને અરૂપ જ છુદ્ધ, અપ એવા સાધનની મુદ્ધ;	
અકાળ મૃત્યુ યારો અરૂપ, સુખ મુશુદ્ધિ નહિ કો સ્વપ્ન.	૮૪
કયા કીર્તન કંઈ કુડાં યશે, જારી જાર વૈષ્ણવદિન વશે;	
જર જર અંખે બાધુ જગત, વાધે રોગ રૌરવરકત.	૮૫
કુડા કૃત્ય કરગે કામની, ભતાંને તજશે ભામની;	
જર કરે ગુણવંતી ધણી, રમે નારી ને રીઝે ધણી.	૮૬
કન્યા વિક્રમ ઉત્તમ કંઠે, મા બાપ ગહે ને અર્લક મરે;	
મદે તૃણવત માણસ મારશે, સાચો જુઠાથી હારશે.	૮૭
દામ લોભે મણુશે નહિ દોષ, અસદ્ પચના કરશે ઘોષ,	
હુટ રામ રેપતનાં ધન, મોટા જનનાં માઠાં મન.	૮૮
ઘેર ઘેર અધર્મની બોલ રીત, પિત્રિ શ્રાદ્ધ ઉપર નહિ મીત;	
વ્યર્થ વૈષ્ણવનો ધરશે વેશ, સમર્પણે લક્ષણ નહિ લેશ.	૮૯
હરિજન કો જોવરલો હજે, તેની બાધે નિંદા યશે;	
પામશે વૈરાગીનાં નામ, યાન દિન ભટકે ગામે ગામ.	૯૦
ગુંણ કહે બહુ અવગુણ કંઠે, પાપ કર્મ કરતાં નવ ડરે,	
કુળગાર તણા તો ગુણ વામશે, ઉત્તમ અન્ન બીજ પામશે.	૯૧

એકાં શુદ્ધનાં ઘોરો ધ્વજ, ક્રાંતિક એવાં યારો ધર્મ;	
ખોલો પાપનાં વાવે ખીજ, રામ નામ ઉપર નહિ રીઝ.	૯૨
વાવે તેવું લજ્જશે સર્વ, હરિ ધરી નહિ સાંખે ગર્વ;	
ધરા રસ વિનાની થશે, પુણ્ય પાતાળે પેરતી જશે.	૯૩
અધમ જાત વેર ઊત્સવ થશે, જોગ્ય પુરુષ સૌ જોવા જરો;	
પ્રતાપવંત પ્રમાણિક પાંચ, લાયક જન લેશે બહુ લાય.	૯૪
દિન દિન પ્રયે દેશ દુકાળ, ગુરુને મૂરખ દેશે ગાળ;	
પાટ ધાયો દેશે પ્રયંડ, દૈવ તણે શિર સહેશે દંડ.	૯૫

દાહરા.

વહુ સાસુને મારશે, ખડખડ હસશે પુત્ર;	
પસળી સાળી પામશે, ગૃહસ્થતણે ધગસૂત.	૯૬
અનભિક તુળમી વાવશે, મળી વાવે શુશ્રુવંત;	
વડ પીંપળ વાટે સદા, શોધ્યો ન મળે સંત.	૯૭
કોક કથા રમે વાંચશે, અધમ આપે ઉપદેશ;	
અભક્ષાભક્ષ ઉત્તમ કરે, લજ્જા નહિ લવલેશ.	૯૮
નીચ નદીએ ન્હારો સદા, પ્રીતિ કરે પૂજન,	
વિષ્ણુ વસુધા વાવશે, વણ નાહો જમે અન્ન.	૯૯
જરી કરવા જીવતિ જશે, કશો કુડાં કાજ;	
છેક સગપણમાં છગ થશે, લોપારો એમ લાજ.	૧૦૦
ગાય વિષ્ર ને પીંપળો, તે નહિ માને કોપ;	
પાખંડીને પૂજતાં, હર્ષ ધણેરો હોય.	૧૦૧
સાસુ શિવ સેવા તજે, શુશ્રુવત તજશે ગગ,	
વરતીક વિદ્યા વાધશે, રૂડો નવ રહે રગ.	૧૦૨
રામ નામ કો નહિ લહે, શિવ પૂજન નહિ સાથ;	
પારિજાતકને પરહરિ, ગોખરુ જાલે હાથ.	૧૦૩
ધણી ખેઠો દ્રષ્ટે જીવે, જીવતિ રમતી જર;	
લપકા ખાય રામા તણા, ભરતારનો નવ ભાર.	૧૦૪
ન્યાય જૂઠો નરપતિ કરે, જરથી પામે જોર;	
શાહ નર શુનિયે ચઢે, મહાલે ચંડાળ ચોર.	૧૦૫
દાતાને સૌ દડશે, દાતા પામે દુઃખ,	
સુમ નર કરશે સાહેબી, લવા વેઠશે જૂખ	૧૦૬
મિલિયારી વૈષ્ણવ થશે, ધરે તિલક ને માળ;	
દરે ચાળા ચતુર્ધના, ઔઠા ખગવત ખ્યાલ.	૧૦૭

વૈરાગી ખનશે વાધરી, શેળી કંચા સંગ;	
ધરસૂત્ર પુત્ર મૃદસ્યાવટે, રામા સાથે રંગ.	૧૦૮
વહ્નહકુળના વિષ્ણુવર, અધર્મ ધારતા ધર્મ;	
વૈષ્ણવમાં ભરી રમે, કરશે કુડાં કર્મ.*	૧૦૯
અદ્યાથી પુણ્ય નહિ કરે, નહિ માને વિષ્ણુ બોલ;	
નિદે તે શિવ નામને, ત્રિપક્ષ કુડા તોલ.	૧૧૦
પોતાના કુળમાં પરણશે, પૌંદા પુત્રી પુત્ર;	
અડા જન કુડાં કરે, ધરધરમાં ધરસૂત્ર.	૧૧૧
ભેગી જંગમ શેવડા, બ્રહ્મચારિ સન્ધ્યાસી બ્રહ્મ;	
લક્ષ્મી લાલચ લોભમાં, ધારે નહિ કો ધર્મ.	૧૧૨
વેશ વગોવે સર્વના, ભેરાવરીનો ભેગ;	
ભેગી જીવતી રાખશે, ભોગવે કુડા ભોગ.	૧૧૩
કુડા જન કવિતા કરે, અદ્વૈત ગાણું નહિ ગાય;	
સંભળાવે શૃંગાર રસ, લોકો લંપટ થાય.	૧૧૪
ભર પિયા જીવતી થશે, માડી જીવિ દે માત;	
ધણી મુંઝી તે દરખશે, તોલ માનશે તાત.	૧૧૫
નારથી નર નિર્ભળ થશે, પ્રેમદા કરશે પ્રીત;	
માન મેળવશે માનની, રુડી નહિ રહે રીત.	૧૧૬
એમ અધર્મ અનેકધા, કળિયુગ માટે હોય;	
ધર્મોજ્ય આખર થશે, તેહ ન જાણે કોય.	૧૧૭
બોહો પાપી જન જીડશે, જાણ્યો વિષ્ણુ જગત;	
પુણ્યવંતા પ્રાણી પ્રીછશે, વધુ વિશે વિગત.	૧૧૮
ચોપાઈ.	

કળિયુગ મધ્યે વસે બહુ કુડ, મમત માર્ગ અધાવે મુઠ;	
રાંધણી નીચતણાં રાંધશે, શુદ્ધ સેવામાં તત્પર થશે.	૧૧૯
વિધમ જાત બહુશે વિદ્યાય, નિર્ભળની હોશે નિંદાય;	
શિષ્ય થશે શુભ મુંદરીતણા, એક અધર્મ આચરશે ધણા.	૧૨૦
ગુરુપત્નીશું ગમન જ હોય, સંખ્યા ન ગણે તેની કાય;	
જીવતી જન કરશે બહુ જાન, ભરતાર તણે નહિ રાખે ભાર.	૧૨૧
જાન વિતા જીવતી નહિ જમે, પરણ્યા પિયુને દુઃખે દમે;	
અદ્ય વૃદ્ધિ ને મોઢાં અજ, વગર ભોધતાં વરશે ધન.	૧૨૨
સ્વર્ગ વિશે સંચરશે ગંગ, સકળ તીર્થ જશે તે સંગ;	
પંચ સદસ કળિયુગના થશે, ગ્રામ દેવતા ભેતાં જશે.	૧૨૩

* પ્રત ૪. “વહ્નહ કુળના વિષ્ણુવર, ધર્મવદ્ધ ધારે ધર્મ, તેના સેવક મમતી થશે.”

દશ સહસ્ર થાશે કળિ કામ, શ્રદ્ધાથી નહિ લે કો નામ,
 કથા કીર્તન શ્રવણે નહિ સુણે, ભાવે ભાડભાષાઓ ભણે, ૧૨૪
 રાત હસ્તના મોટા ઝાડ, દશ હસ્તનો હોશે તાડ,
 સાત વર્ષે હોશે સ્ત્રી ધર્મ, સોળ વર્ષ કુળ કેરાં કર્મ ૧૨૫
 વર્ણાવર્ણી નહિ બ્યવહાર, એકવીસ હજારે એકાકાર,
 ભલે ભણ્યા વિણ પડિત થાય, વેદ નીચ ગ્રહે વેચાય ૧૨૬
 તિથિ જાણે તે જ્ઞેયી થશે, એવો કાળ કઠિણ આવશે,
 પુરુષાર્થ પુરુષ કરે નહિ કામ, સતવાદી જેવરલે જ્ઞેય, ૧૨૭
 પુરાણ જૂઠાં કહેશે પાઠ, ઠોકુ બોલે કરશે ઠાઠ,
 નવા નવા નિપજાવશે ધર્મ, પિતા પુત્રની ન રહે શર્મ ૧૨૮
 વૃદ્ધ મર્યાદા વહેતી જશે, એવા કળિ કાળે નર થશે,
 વિરલાજેગી વિરલા જતિ, લડપુરુષ ગ્રહે સ્ત્રી માહસતી ૧૨૯
 વિરલા સાધુ વિરલા સુખી, વિરલા લાયક વિરલા રુખિ,
 વિરલા સિદ્ધ મુનિને શર, પાખડી નિપજશે પૂર ૧૩૦
 સાચ સ્વરૂપ ને ઝાંસુ જૂઠું, પાપ પકડશે સૌની પુઠ,
 સાચા બોલા વિરલા કવિ, કટિપત વાતો કરશે નવી ૧૩૧
 એમ જગત બાધુ આચરે, મહા પાપી કહો કષ્ટ પેર તરે.

દોહરો.

સનતકુમારે પૂછિયુ, કીર્તાર આગળ કરજેડ
 મહારાજ મુનેનથી સૂઝવુ, શૂકી કહ્યું મનનો મોડ ૧૩૨
 પાપી કષમ પાવન થશે, કરનારા કુડાં કામ,
 મહારાજ જાણાવો તે મુને, કરવા કેરાં કામ ૧૩૩
 સનતકુમારને શિવ કહે, વેદ વચન વિખ્યાત,
 એક હિમાય તરવા તણો, સ્વરૂપ બંધે સાક્ષાત ૧૩૪
 ધરે વિભૂતિ વપુ વિશે, ત્રિપુડ્ લલિત લલાટ,
 એજ હિમાયે ઉધરે, વામન કે વૈરાટ ૧૩૫
 પક જ જળ પરકે નહિ, ચપે ભ્રમર ન જાય,
 ભરણીશ ભૂત્ય ભુવા ભ્રમે, કાયા નિર્મળ યાય ૧૩૬
 લકતને જગત અડે નહિ, સિદ્ધને ન અડે સાપ,
 ભસ્મ ધારીથી જમ ડરે, વેદ પુરાણે જાપ ૧૩૭
 બ્રૂખ્યાને સુખ ના અડે નકુળથી નાસે નાગ,
 ચમદૂત અડે નહિ ભસ્મને, કરી નાસે પડે ભાગ ૧૩૮
 હસ માસને ના અડે, ક્ષણને ન અડે ભેદ,
 મમ કિંકર અજગા રહે, વાણી બોલે વેદ ૧૩૯

ભસ્મ થકી ભવજળ તરે, વેદ લખાણા વર્ગ;	
અતે આપે મોક્ષપદ, સહજે પમાડે સ્વર્ગ.	૧૪૦
અગ્નિથી સૌ આસરે, લોહ નહિ કોલિક;	
જંમને માથે જૂવમ છે, જલિષ્ટ ભસ્મની ખીક.	૧૪૧
દરિદ્રને દુઃખ દામનું, માનવને દુઃખ મર્ણુ;	
યમક્રિકરને ભસ્મનું, હંસ ન થાયે હર્ણુ.	૧૪૨
હનમંત નમે ન્યમ રામને, ભક્ત નમે ન્યમ બ્રહ્મા;	
યમદૂત નમે ઓમ ભસ્મને, ધારી રૂડા ધર્મ.	૧૪૩
સનતકુમાર કહે સુખ થયું, પૂછું ખીજી પેર;	
વંદે છે ક્યમ વિષ્ણુજી, મારાજ કરજો મહેર.	૧૪૪
સંદેહ ટાળે કુણુ શિવ વિના, ભાંગે કુંણુ મન બેદ;	
સઘ સકળ મહિમા કહો, ખરા ટાળો મુજ ખેદ.	૧૪૫
અધિક અધિકાર કુંણુ વર્ણુને, કાણુ ભણીજો મત્ર;	
ક્યમ ધરવી ક્યમ ધારવી, ત્રિપુરારિ કહો તંત્ર.	૧૪૬

ઓપાઈ.

શિવજી કહે સાંભળરે સિદ્ધ, ભસ્મ વિખાણુ કરું વિધવિધ;	
મોટા સૌથી વિપ્રજ વર્ણુ, ચોદ લોક પૂજે છે ચર્ણુ.	૧૪૭
અગ્નિહોત્ર આવસનનો ધર્મ, તે પાળે તે ભારે બ્રહ્મા;	
ધરવી ભસ્મ તેમાં ના ધટે, રૂડા ત્રિપ્ર જે શિવને રટે.	૧૪૮
ક્ષત્રિજન આવસતની ધરે, તે પણુ સિદ્ધિ સહેજે વરે;	
વૈશ્ય જાતિ કહેવાયે જેહ, સહજ હોમની ધારે તેહ.	૧૪૯
જ્ઞેગી જંગમ ને અજ્યૂત, તેને ધરવી સર્વ વિબૂત;	
વિપ્રને કરવી માંહે અંગ, વેદ મંત્રથી રૂડે રંગ.	૧૫૦
ક્ષત્રિ અંગ વિબૂતિ સાત, પચાક્ષર જપતાં પુર પ્રાત;	
વૈશ્ય ભસ્મ ધરે અગ્ર તણુ, લક્ષ્મી કંઠ ને સોહો કર્ણુ.	૧૫૧
શુદ્ર વિબૂત અધિકારી એક, વર્ણાવર્ણુ તણુ વિવેક;	
ભસ્મ ધરતાં નવ રાખો નૃત્ય, પમવે પગલે વાધે પુણ્ય.	૧૫૨
ભસ્મતણુ ભારે ભોગિયા, જરૂર સિદ્ધ તાપસ જોગિયા;	
અધાર મંત્ર આરાધે જેહ, ચિતા ભસ્મ અધિકારી તેહ.	૧૫૩
તેને ભસ્મ સંગાતે વાત, ભસ્મ માત ને ભસ્મજ તાત;	
નખ શીખ પર્યંતે ભસ્મ જ કરે, અહર્નિશ વિબૂતિ અંગપર ધરે.	૧૫૪
ભસ્મ સ્નાન વિબૂતિ દાન, રીઝે વિષ્ણુ દે વિમાન;	
નાવણુ ધાવણુ જપતપ કૃત્ય, વળે વિબૂતિથી સૌ મત.	૧૫૫

યદ્ જોગી ન ભસ્મ ન ધરે, તે પ્રાણી દુર્મતિને વરે;
 શિવ કહે સાંભળ સિદ્ધ સુગણ, કહું વિભૂતિ પ્રુષ્પ પુરાણ. ૧૫૬
 ગોમયતણું અડેયું એક, વણુ યાપેલું ત્રણે વિવેક;
 પાવક પ્રજ્વળી છો આંચ, પુરણુ યવ આહુતિ યાય. ૧૫૭
 ત્ર્યંબક મંત્ર આઘણુ જો ભણે, અન્ય વર્ણુ પંચાક્ષર ગણે;
 ત્યાં ભસ્મ ત્યાં શિવનો વાસ, પુરણુ આત્મજ્ઞાન પ્રકાશ. ૧૫૮
 ત્યાં શિવજી ત્યાં શોભે શકત્ય, જગદંબા સાથે બાધુ જકત;
 ભસ્મ ધરે નવ સહેનું કષ્ટ, સહજ વાતે અમૃતની વૃષ્ટ. ૧૫૯
 ભસ્મ ધરે નવ સહેવો ભાર, સહજ વાતે તરવો સસાર;
 વિભૂતિ ને નવ હુટે કોય, હેત ઘણુ હરિહરનું હોય. ૧૬૦
 ગર્જનું થોડું ને શુણુ છે ઘણું, તે માનીતો શિવજી તણો,
 અમૂલક હીરો આગળ પડે, અધ અભાગિયાને કપમ જડે. ૧૬૧
 રહે રત્ન અર્ણવની સાથ, અભાગિયાને નાવે હાથ;
 કોડ ધનુર્ધર શિવના ફરે, તે શંભુને જાણુ જ કરે. ૧૬૨
 સુમ દાટી મેલે છે દામ, કર્મહિણને નાવે કામ,
 ધરમાં અમૃત હોય અલેખ, અભાગિયો નવ પામે રેખ. ૧૬૩
 અપ્સરા સરખી નારી ફરે, નપુંસક ત્રીય તેને શું કરે;
 ગંગા લહેર જગતમાં જાય, નીચ અકર્મી કપાયી નાથ. ૧૬૪
 ધર્મહિન થયા જે ધૂર્ત, ભાવે કપમ તેને વિભૂત;
 નીચ કેટલા નિંદા કરે, કેટલાક ફોકટ ધંધે ફરે. ૧૬૫
 આછી છુદ્ધિએ આગસથાય, શુણુહિણા નર અવશુણુ ગાય,
 કેટલાક અણુસમજણુમાં અડે, તેને જગદીશ્વર કપમ જડે. ૧૬૬
 પાસે ગર્ધ વિદેશે જાય, ખોટા કર્મના કપાયી ખાય;
 ગર્જનું થોડું ને પ્રુષ્પ પ્રચંડ, ભસ્મ ટાળે છે જમના દંડ. ૧૬૭
 ધરે ભસ્મ જશંત જોગીયા, ન ધરે બ્રહ્મ ભુડા ભોગિયા,
 ધરે વિભૂતિ સિદ્ધ સુગણ, ન ધરે પાચી પ્રોડા પહાણ. ૧૬૮
 સાકર કડવી જેને તાવ, ત્યમ ભૂંડાને ભસ્મપર નવ ભાવ,
 કૃપા શિવ જે ઉપર કરે, તેહ વિભૂતિ અંગે ધરે. ૧૬૯
 ધરે સહસ્ર અઠ્યાસી ઋષિ, શીળ સતોષ સત્વાદી સુખી;
 વિભૂત ધરે સુર તેત્રીસ કોડ, મહાલે સ્વર્ગમાં મોડામોડ. ૧૭૦
 નિચ જાત જો વિભૂતિ ધરે, તેના પિત્રિ સહેજે તરે;
 ત્યાં નહિ ભસ્મ તણી યાપના, જોળ્યા ખોતેરે બાપના. ૧૭૧
 ન ધરે વિપ્ર વિભૂતિ અંગ, કરવો ન ધટે તેનો સંગ;
 રુદ્રાક્ષ વિભૂતિ ઉપર નેહ, સુપાત્ર વિપ્ર દેવાંથી દેહ. ૧૭૨

ત્રણ વર્ણને હ્રાસી માળ, રુદ્રાક્ષ પહેરે બ્રાહ્મણ બાળ;	
ત્રણ વર્ણને બીજા તંત્ર, બ્રાહ્મણને ગાયત્રી મંત્ર.	૧૭૩
ત્રણ વર્ણને ભારત બેદ, વિષ્ણુ વર્ણને બણવો વેદ;	
ખટદર્શન અઢેક મર્મ, બ્રાહ્મણને કર્વા ખટકર્મ	૧૭૪
અઢેક વિદ્યા જાણે જોગિયો, બ્રાહ્મણ સર્વવિદ્યા જોગિયો;	
અઢેક ઉપાસન સર્વે વર્ણ, અષ્ટાદશ દ્વિજતણું આચરણ.	૧૭૫
સાચો બ્રહ્મ હોય બ્રહ્મનું બીજ, રુદ્રાક્ષ ભરમથુ રાખે રીઝ,	
વિષ્ણુ વિભૂતિ ન ધરે ભાલ, ચિત્તે તેને જાણુ ચંડાળ.	૧૭૬
ભરમ ધરે જો નર ને નાર, પામે તે ભવસાગર પાર;	
બ્રહ્મરાક્ષસ પામે લાગિયો, મહાદેવ તણો મહિમા માગિયો.	૧૭૭
મહારાજ મુજ પર કૃપાકીછએ, મુક્તિ જાન મુજને દીછએ;	
મસ્તક ઉપર મૂક્યો હાથ, અમૃત વચન બોલ્યા તે સાથ.	૧૭૮
માનુભાવે કરુણા કરી, બાધે અંગ વિભૂતિ ભરી;	
પંચાક્ષર સંભળાવ્યો કર્ણ, વૈભવ વૈકુંઠ દિવ્ય વિમાન.	૧૭૯
મહા શેભા તે ઠામે દલિ, કાટાન કાટિક ઉઘા રવિ;	
છત્ર ચામર પુરંદર પાસ, પામ્યો પદવી ગિરિ કેલાસ.	૧૮૦
લક્ષ ચોરાસી તે વામિયો, પદ પંકજ શિવના પામિયો;	
સહસ્ર જન્મનાં જો માળાપ, ઉદ્ધાર પમાડ્યા આપો આપ.	૧૮૧
અમૃત ધન તેવો પુકિયો, જન્મમરણ છોડા છુટિયો;	
જો પદ ઇચ્છે બ્રહ્મા ઇન્દ્ર, તે પદ ચાહે સૂર્યને ચંદ્ર.	૧૮૨
સત્સંગે ઉધરિયો આપ, વિભૂતિ કેરો પૂર પ્રતાપ;	
ભાળે જો અક્ષર લખિયા, ભરમે તે બુંસી નાખિયા.	૧૮૩

દોહરા.

શૌનક પ્રત્યે સૂત કહે, વાણી વેદ વિલાસ;	
વૈભવ એક વિભૂતિનો, કોડે વસે કેલાસ.	૧૮૪
શિવ મહિમા અમૂલ્ય છે, તરણુતારણ એ તત્ત્વ,	
વેદ તણો એ વેદ છે, સકળ શાસ્ત્રનું સત્ત્વ.	૧૮૫
સાંભળતાં શિવ પદ જડે, ભાલાં તિલક જથ્થા ભાળ;	
ઈકાંતેર શત ઉદરે, તજે મોત અકાળ.	૧૮૬
સોળ અધ્યાય તણી કથા, કહી બ્રહ્મોત્તર ખંડ;	
ગાય શીખે ને સાંભળે, ટળે યમ કિંકર દંડ.	૧૮૭
દાન કરે દયા ધરે, ધણી લક્ષ્મી ધર સૂત;	
મન વાઝિત માગ્યાં મળે, વંધ્યા પામે પુત્ર.	૧૮૮

જરા વાધે સૌ જગતમાં, પદાર્થ પામે પાંચ;	
ત્રિવિધ તાપ અગ્નિ યજ્ઞી, નાવે ઉની આંચ.	૧૮૯
રાજ ભય દે ગેગ ભય, મદ દોષ ધનધોર;	
પનોતી પીડે નહિ, એતે નહિ ચિત્ત ચોર.	૧૯૦
શિવ મદિમા જે સાંભળે, તે ઈશ્વરનો અંશ;	
આખુટ લક્ષ્મી વાગે વસે, વિમળ વધે નિજ વંશ.	૧૯૧
કુડાને કહેનો નથી, મમતીને ન દેહ માન;	
નિદ્રકને નવ નિરખાવિયે, પુટા એના કાન.	૧૯૨
સાંભળતાં સુખ ઉપજે, શુભ કાશર ગૌદાન;	
અટ સિદ્ધિ આળગ કરે, મદ તણાં માદ માન.	૧૯૩
શુર્જર દેશ ગરવો ધણો, સામ્રમતી શુભ ગગ;	
જે નાદતા નિર્મળ ધણુ, આપે સઉના અંગ.	૧૯૪
શ્રી ગોડ માળવી વિગ્ર શુભ, વિરેશ્વરનો તન;	
ઉપાસક શિવ શક્તિનો, અન્ય ન માણું મન.	૧૯૫
શિવ પૂજે શિવ શિવ કરો, વાણી શિવ વિવાસ,	
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળભટ્ટ.	૧૯૬

(ઇતિ શ્રી પ્રહોત્તરખંડે ભરમ મહારથે 'અક્ષ પિશાચ ઉલ્લસણે' નામનો પોશોધ્યાર

અધ્યાય ૧૭ મો.

દોહરો.

શ્રી કૃષ્ણ કરુણાનિધિ, કરુણાસિંધુ કૃપાળ;	
વિશ્વપતિ વિશ્વેશ્વરો, દ્વિબંધુ દયાળ.	૧
ગોવિંદ ચારી ગાવડી, માવડી બાપ્યા હાથ;	
પિતામ્હર પહેરી પાવડી, ચૌદ લોકનો નાથ.	૨
હંસ હર્યા કુડ કસના, જદુવંશ જદુપત્ય,	
અંશપતી એ અવતર્યો, સધળી જેને છત.	૩
તોળ્યો પર્વત ત્રિવિક્રમે, ઘોળ્યો મંદ્ર અહંકાર;	
ગોળ્યાં રાક્ષસકુળ લક્ષ્મી, ભૂનો હર્યો ભાર.	૪
કાળ આણ્યો શિશુપાળનો, પાંડવનો પ્રતિપાળ;	
કુળજને કંદર્પવત કરી, હોડે શુદ્ધ હવાલ.	૫
નીર રાખ્યું નારીતણું, ધારણ દીધી ધીર;	
વીર પાંચે વધારિયા, ચતુર્ભૂજ પૂર્યો ચીર.	૬

ખંડિત પારાયણ કરે, નારાયણ નિજ નામ,	
સારાયણ સુખ સ્વર્ગનો, ઠારાયણ ચિર ઠામ	૭
તત્ત્વ બાધા ત્રિલોકનું, સધારૂપ અનૂપ,	
માધવ ધરમાં માનની, ભારે પોતે ભૂપ	૮
નદનદન વદન જગત, આનદ કદ ઉદ્યોત,	
અદન શીતળ સુખકરણ, બધન ટાળણ જ્યોત	૯
શ્યામ ઠામ સુખ ધામનો, રામ નામ વરણ,	
ગામ અયોધ્યા ધામ ધર, કરણાનિધ કામ કરેણ.	૧૦
ચિતા તજ ભગ શ્રીપતિ, સ્મરણ કર્ય ભીતા ભાત,	
પઠન કર ગીતા પાઠને, મૂળ જ્ઞાનની માત.	૧૧
સરસ્વતી સુખદેવણી, ગતિ સુખસાગર ગેહ;	
રતિપતિ સમગ્રે શ્રીપતિ, જતિ સતી મુદર દેહ	૧૨

ચોપાઈ.

શ્રી ગણપતિને નામુ શીથ, આરાધુ ઉમાપતિ ધિય,	
જેહ પ્રતાપે અથ પૂરો થાય, મતિ આપે જો મોટી માય.	૧૩
સત વદે સુણે સૌ સિદ્ધ, નીકા ભવસાગર નવનિદ્ધ,	
સક્ષેપે મહિમા ઉ એક, કહું તમ આગળ વડો વિવેક.	૧૪
યથાય હું જાણુ જેટલું, તમ આગળ બોલુ તેટલું,	
ખરચ ન થાયે એકબદામ, પામે અવિચળ સ્થિરતા ઠામ.	૧૫
કવચિત્ત માત્ર ન કરવુ કષ્ટ, અમૃત ધનની યાએ વૃષ્ટ,	
શિવ ઉપર જો અદ્વા થાય, ધરમાં બેઠો મગા નાહય	૧૬
અદ્વા મોટી અદ્વા માન, અદ્વા જપ તપ સાધન દાન,	
અદ્વા હોય તો સધગુ ફળે, મહારુદ્ર અદ્વાથી મળે	૧૭
અદ્વાથી ફળે મત્ર તત્ર, અદ્વા તે ત્રિલોકિત જત્ર,	
વિના અદ્વા ફળે નહિ હોય, કહું આખ્યાન તે ભુમતે જોય	૧૮
પૂર્ણ અદ્વાએ પાળો નેમ, તન મન ધનથી આણો પ્રેમ,	
નિયમ કદાપિ નવ ચૂકવો, આણો તેને નવ ચૂકવો	૧૯
નિયમ ખરો એ અદ્વા નામ, અદ્વા હોય તો શિવનું ધામ,	
નિયમ પળે તો સર્વે પળ્યુ નિયમ ચૂકે તો સાધન ટળ્યુ	૨૦
અદ્વા નિયમથી સરશે અર્થ, બાકી બીજુ સર્વે વ્યર્થ	

દોહર.

મત્ર લેવો દ્વિજ દેવથી, વૈદ્ય જોતિક વિધવિધ,	
ગુરુવર દ્વિજ વાણી વિશે, અદ્વા કારજ સિદ્ધ.	૨૧

નિયમ પાળે સર્વે પળે, પદ્મ પૂજા પાઠ;	
શ્રદ્ધાથી નીમ ન સાચવે, તે ઠગ વિદ્યા ઠાઠ.	૨૨
આકિનથી ઈશ્વર મળે, જીવ તું આકિન જાત;	
આકિન વિના આરાધના, સર્વે આળપંપાળ.	૨૩
શ્રદ્ધાએ કરીએ ઐકધા, તો તે લક્ષધા થાય;	
શ્રદ્ધા વિણ સાધન કશું, આળપંપાળે જાય.	૨૪
શ્રદ્ધાએ નાહે સરોવર વિશે, વા ગુણવંતી ગંગ;	
શ્રદ્ધાએ પૂજિ પ્રતિમા, તો રાગે રોડા ગંગ.	૨૫
પંચ મહાશૂતતું પૂતળું, વિમ્ન શૂદ્ર જે દેહ;	
શ્રદ્ધાએ વિમ્ન તો વિખલુ છે, નિશ્ચે આલો નેહ.	૨૬
હિતમ, મધ્યમ, અધમની, કાયા દુઝ નહિ કાય;	
વિમ્ન તારે સૌ વર્ણને, ચિત્ત શ્રદ્ધા જો હોય.	૨૭
પશુ ધણી પૃથ્વી વિશે, જોપે રૂડા અંગ;	
શ્રદ્ધાથી સૌકો નમે, જાપને કહે છે ગંગ.	૨૮
વનસ્પતિ ભાર અઢાર છે, ચતુરપણે સૌ આહવ;	
તુળસી બિલ્વ પોપળો, શ્રદ્ધાથી પાવન થાય.	૨૯
પાપાણુ ધાતુની પ્રતિમા, નિર્મળ જુજવા નામ,	
પરમેશ્વર ઠામ પૂજાય છે, શ્રદ્ધા કેરુ કામ.	૩૦
સોમલમાં સાકર તણી, શ્રદ્ધા ન ગણિયે સાર;	
શ્રુતિ સ્મૃતિ ને વેદનો, લીજે ત્યાં આધાર.	૩૧
વળતી શ્રદ્ધા રાખીએ, જેમાં દેવત દીઠ;	
શ્રદ્ધાથી સૌ નીપને, પૃથ્વી ફેરી પીઠ.	૩૨
સારી જોડી સચના, મન જતાવે માપ;	
અકલ આથી ઈશ્વરે, આ પુણ્ય આ પાપ	૩૩
કારણુ સર્વે મન તણું, હર્ષ શોક સંસાર;	
આત્મ તત્વ વિચારતાં, પામે સર્વે પાર.	૩૪
વિમ્ન તુળસી ને પોપળો, અડસઠ તીર્થ એ અવ,	
પુજે પ્રભુની પ્રતિમા, શ્રદ્ધાએ ફળે સવ	૩૫

ત્રોપાઈ.

શૌનક પ્રત્યે સૂત કહે કયા, જન્મ નિયમ પાળોને જયા,	
પંચાળ દેશતણો એક રાય, સિંહકેતુ નામે કહેવાય.	૩૬
મહા મોટા સતવાદી ભૂપ, રુદ્ર ઈંદ્ર સરીખું રૂપ;	
દેવાંશી દાખ્યો દાતાર, જય જીતણુ શરે સરદાર.	૩૭

પરનાર સહોદર જાણો પ્રીત, રામ સરીખી રાજસ રીત;	
એક વાત ન ઉનમ કશી, મહા લક્ષ્મી ઘેર વાસો વસી.	૩૮
જશવંતો કહે બદ્ધ જગત, બલપણ સિવ તણો છે બક્ષત;	
શુભ માર્ગ જાણે સર્વને, શુભવંતો ના'ણે ગર્વને.	૩૯
પ્રતાપ પુરંદર જેવો પૂર, ન્યાવટ શાવટ કેરો નૂર;	
એક સમય ગયો શીકર, સાથે સેન છે અપરંપાર.	૪૦
ઠટક સંખ્યા ઠો નવ કળે, રાજકુળી છત્રિશે મળે;	
મતનો માન્યો સામદ બીલ, ગયા એક ત્યાં પવંત બીલ.	૪૧
ત્યાં હુતો શિવનો પ્રાસાદ, ઉતપાં સહુ આણી ઉલ્લાસ;	
નાભા સરવે સરોવર નીર, કર્યા વસ્ત્ર ને શુદ્ધ શરીર.	૪૨
દેવ શિવનાં કર્યાં દર્શન, પરબ્રહ્મ પૂજિને યયાં પ્રસન્ન;	
પૂજી અર્ચ્યાં પાછા વળ્યા, મારગ મંદિર જાવા મળ્યા.	૪૩
થયો એક સરોવર સંગ, પ્રાદું દીર્ઘ ત્યાં શિવ લિંગ;	
જળાધારીથી છુટું પશું, જરૂર બિલ્લને તે તો જશુ.	૪૪
દેડામહિ અગટયું હેત, સૌંધુ તન મન ધન સમેત;	
હેતેથી લીધું હાથમાં, આલ્યો સર્વ સજા સાથમાં.	૪૫
પુરણ મનમાં આણી પ્રીત, રાયે દીડી રૂડી રીત;	
કહો બાઇઓ આને શું કરું, તમે સૌ કહો ત્યાં હું ધરું.	૪૬
શંખર નામ છે બિલ્લજ તાણું, રાગને વહાલો છે ધણું;	
સિંહકેતુએ કહી એક વાત, શકરનું બિગ એ સાક્ષાત.	૪૭
મનમાંજિત મન માન્યાં મળે, શ્રદ્ધા હોય તો સફળે પ્રળે;	
પૂર્ણ હોય જો તુજને પ્રેમ, કાર્ષક મનમાં રાખો તેમ.	૪૮
કોડે લિંગની પૂજા કરો, પૂર્વ જન્મ પાતિક પરહરો;	
વારુ રાગ યોલ્યો વાણુ, સાંભળબિલ્લ તું ચતુરસુખણુ.	૪૯
લિંગ સ્થાપન કર તારે ઘેર, પૂજન અર્ચન રૂડી પેર;	
આકિત રાખીશ તો ચાશે કામ, કલ્પવૃક્ષ ચિતામણિ નામ.	૫૦
મન સાચે મહાદેવજ મળે, કારણુ કોઈનું નવ તે કળે;	
અમૃત ધનનો હોશે કાઠ, વણુ શ્રદ્ધા એ સર્વે વાટ.	૫૧
સઉનું વચન ચલાવ્યું શીશ, અધિક હેતથી લીધા ઈશ;	
તમે કહો ત્યમ પૂજા કરું, પલક વચન કરું નહિ પર.	૫૨
પૂજા કરવા ઉપર પ્રેમ, જે કહો તેવો રાખું નેમ;	
જીવ ગયે શ્રદ્ધા નહિ જાય, જડી કૃત રાખું નિજ કાય.	૫૩
રાગ કહે બાઈ તું છે રાંક, નિયમ પળે નહિ આડે આંક;	
નિયમ પાળવો .હુ:સદ્ધ બણું, એ તો કામ છે શ્રદ્ધાતણું.	૫૪

આકિનં જાય તો સર્વે ગયું, નિયમ પળે તો કારણ થયું;
 ત્યારે રાંખર બોલ્યો વાણ, નિયમ ન ચૂકું ઘટમાં પ્રાણ. ૫૫
 કહે રાખ તે સુખે કરે, ચિતા ભરમ શિવ ઉપર ધરે;
 ચિતા ભરમ તું ચોળે અંગ, રાખો નિયમ એ રહેશે રંગ. ૫૬
 ધણું ગણુ એમાં તો નથી, એટલો નિયમ રાખો સર્વથી;
 નહિ બેસે એમાં કાંઈ દામ, શ્રદ્ધા હોય તો યાશે કામ. ૫૭
 જ્યાં શ્રદ્ધા ત્યાં શિવજી હોય, શ્રદ્ધા હિન ન દેખે કોય;
 સહજ એમ રાખજો કહ્યું, રાંખર ભિલે સાચું કહ્યું. ૫૮
 ચિતા ભરમ પ્રતિજ્ઞા કરી, મનસા વાચા શ્રદ્ધા ધરી;
 પરઠી એવી મનમાં પેર, શુભવંત ભિલ્લ આવ્યો તે ધેર. ૫૯
 વાત જોટલી રણમાં થઈ, કામની આગળ માંડી સૌ કહી;
 સંખરને ધેર નારી સતી, રૂપે રંભા રૂડી રતિ. ૬૦
 ભલે મહારણથી આધિયા, શિવલિંગ રુકુરદિયા શું લાવિયા;
 ભલે નિર્મળ એ રાખ્યો નેમ, પ્રેમદા અંગે વાધ્યો પ્રેમ. ૬૧
 મહારે તો શિવજી છો તમે, કહો તે કારણ કીજો અમે.

કોહુરા.

ભામની રૂડી ભિલની, પતિવ્રતા પુણ્ય પૂર;
 વચન ન લોપે કંથનું, નારીમાં બહુ નૂર. ૬૨
 જણે અપ્સરા ધન્દની, હેત ઉર્વશી હોય;
 રામા રૂપ રતિ સખી, કળી શકે નહિ કોય. ૬૩
 સુખ દુઃખ સાંખે ધરતણું, રહે ન રાખે રાણ;
 સ્વામીને શિવજી કહે, દેહ ન દીસે દોષ. ૬૪
 સંતોષ શીળ સતી સાધવી, દાતા ગુણ શુભ દેહ;
 પ્રણમીને પ્રણુ ચિતવે, નારાયણશું નેહ. ૬૫
 કંથ આવ્યો કામનિ કને, વનની કહી શુભ વાત;
 મુખ આગળ પછી મૂક્યું, શિવ લિંગ સાક્ષાત. ૬૬
 તુંજ ભરંસે લાવિયો, નિશ્ચય કીધો નેમ;
 નિરખી હરખી નાર તે, પ્રમદા વાધ્યો પ્રેમ. ૬૭
 કહો તો પૂજા શિવની કરે, અબળાશુંબોલે એમ;
 ચિતા ભરમ તણો કયો, નિશ્ચય મેં તો નેમ. ૬૮
 નિયમ જે દહાડે ચૂકિયે, વેદ વચનથી વાણ;
 તે દહાડે ધરવો નહિ, પિંડ પોતાનો પ્રાણ. ૬૯
 શિશ નામી તે સુંદરી, કામની કહે કર જોડ;
 એકવાર તમે કયો, કીધો વાર મેં કોડ. ૭૦

ભામની કહે બલે ક્યો, સફળ થયો સંસાર;	૭૧
પ્રભુ પધરાવ્યા પ્રીતથી, કરુણાનિધ કીર્તાર.	
મંત્ર જંત્ર જાણે નહિ, નહિ પૂજા કે પાઠ;	૭૨
આચાર વિચાર કર્યો નહિ, નહિ ઠગ વિદ્યા કાઠ.	
ભિલ ભરમ લાવે ધણી, ભરી મૂકે ભાજન ભેદ;	૭૩
થોડી થોડી વાવરે, ખરો ન પામે ખેદ.	
ઝોપાવે ઝંખ પોતાતણે, સમર્પે શિવને શિશ;	૭૪
ભાવ જોવા તે બિલ્લનો, આપ વિચારે ધર્મ.	
કામ કરે કાકિલતણાં, બિલ્લ નવ રાખે ભાંત;	૭૫
અલખત ધરમાં અતિ ધણી, આપ રહે એકાંત.	
શીકાર રમે સવારથી, રણમાં મંદિર રાખ;	૭૬
આનંદ કરે અહર્નિશ, ઝાઝી તેને જોખ.	
સમર્પે ભરમ શિવલિંગને, પ્રીને પ્રાતસ્કાળ;	૭૭
નિવેદ કરે નીત નવનવાં, પુરે સુંદરી થાળ.	
આરતી કરે આનંદમાં, ગાય નર નારી ગીત;	૭૮
નૃત્ય કરે નાચે ધણું, પૂરણ આણી પ્રીત.	
તન મન ધનથી સાધતો, સોંપે શિવને સર્વ;	૭૯
શિવમય દેખે સર્વને, તજે સદા મન ગર્વ.	
ચિતા ભરમ જો ઘર્ષ રહે, લેવા જાએ વન;	૮૦
ઝોળી લાવે ખાંતથી, કાઢે કાકિલ જન.	

નાલાવણુ નીર નવ પીએ, પૂજનવિણુ ન જલ અન્ન;
ધ્યાન વિણુ નિદ્રા નવ કરે, મહાદેવ સંગાથે મન.

૮૭

ચોપાઈ.

નીત પ્રભાતે પૂજા કરે, આસન પર શિવજીને ધરે;
પળાલે શિવને પાણીએ, વિખાણુ કરે રૂડી વાણીએ. ૮૮

ધૂપ દીપ અંદન ચર્યાય, અક્ષત પુષ્પ અદિકાં થાય;
ચિતા ભસ્મ સમર્પે શીશ, રીઝે તેથી ભોજો ધ્રીશ. ૮૯

ભાવે થાળમાં ભોજન ભરે, નવિન નૈવેદ્ય નીત પ્રત્યે ધરે;
નર નારી કરે આરતી, ભણે ભેદ જણે ભારતી. ૯૦

ઉઝો હોય જયમ કલ્પજ વૃક્ષ, હેડે રાખે એવો હર્ષ;
અખિલ વરસે છે અમૃત ધન, મહાદેવ પૂજતાં એવું મન. ૯૧

દશ કોટિ દીવાળી દિશ, હરખે જ્યારે નરખે ધ્રીશ;
નૃત્ય કરે ને ગાયે ગીત, પૂજન ઉપર રાખે પ્રીત. ૯૨

ધણા દિવસ એમ કરતે ગયા, સમાચાર વળતા શા થયા;
એક દિવસ પૂજા કારણે, બેઠો ભિક્ષુ પોતે બારણે. ૯૩

ઝાઝી કીધી દીપક જોલ, આસન ઉપર ધ્રીશ ઉઘોત;
સાંભળે સકુળની નાર, ચિતા ભસ્મ-લાવો આ કાર. ૯૪

વારુ સ્વામી લાવું અમો, સુખે કામ ભેસી રહો તમો;
વિભૂત લેવા ધરમાં ગર્હ, ભસ્મ જડી નહિ ચિંતા યર્હ. ૯૫

જ્યાં જીવે ત્યાં કાલો કામ, નિમેષ ભસ્મતાણુ નહિ નામ;
અરી પરી અથડાઈ ધણુ, મન વરત્યુ તે તરુણીતણું. ૯૬

શકે વિભૂતિ તો નવ જડી, પ્રૌઢી પેટમાં ફાગજ પડી;
તરુણી શુ ખોજો છો તમો, ભસ્મ જરૂરી માણું અમો. ૯૭

પ્રદાય તણી વેળા જામ છે, વાર ઘણી અમને થાય છે;
ખખેમાં જીવતિએ દાઝ, સ્ત્રી બોલી સ્વામીની સાથ. ૯૮

નિમેષ માત્ર વિભૂતિ નથી, કોડવાર કહું શુ કથી;
જીવતિ કહે હવે શું યશે, નિયમ સંધાતે જીવ મુજ જશે. ૯૯

કામની કહો હવે શુ કરું, આત્મધાત કરીને મરું;
ભસ્મ તિના પૂજા નહિ થાય, નિયમ લીધા તે કેમ તળાય. ૧૦૦

આકિન જો આપણું ગયું, વળતું દૈવત શાતું રહ્યું,
પૂજની વેળા વહી જશે, અનર્થ ત્યારે અધિકા યશે. ૧૦૧

જાગ્ય જોઈ મસાણો બાણી, ન જડી ભસ્મ ચિંતા યર્હ ઘણી,
મુણવંત પાછો આવ્યો ઘેર, પ્રમદાને માંડી કડી પેર. ૧૦૨

આ ધરસૂત્ર ભોગવ તાહરું, મરવા ઉપર મન માહરું;	
ધણાક દહાડા ધડીઆ ઘાટ, તે સર્વેપર ઉડી વાટ.	૧૦૩
શ્રી કહે વાટ ઉઠવા નહિ દેઉં, ભલે લાખિણી લાવે લેઉં,	
જીવ આપે વિભૂતિ મળે, પ્રતિષ્ઠા કીધી તે પળે.	૧૦૪
શંખર કહે ધિક્ક મહારો મર્મ, ચૂકુ નિયમ તો જાણે ધર્મ,	
એમ કહીને પાળી લીધ, કાયા પાડવા મનકું કીધ.	૧૦૫
હેને વનીતા વળગી હાય, સતી યોધી સ્વામીને સાથ,	
તજ્જે તન શા માટે તમો, એક ઉપાય જતાવું અમો.	૧૦૬
પ્રાણ તજ્જે તમે જો પતિ, મહારે થાવું પડશે સતિ,	
જીવ આપણુ જે જણુનો જાવ, શિવ પૂજન પૂરુ નહિ થાય.	૧૦૭
લાભ એમાં તે શો વિજીએ, કહ્યુ એક મારું કીજીએ;	
મનુષ્ય બળે ત્યાં હોય મસાણુ, કરો કહ્યુ મારું પ્રમાણુ.	૧૦૮
ચિતા સ્ત્રીને પેસું અમો, તેહ ભરમ લેજીજી તમો;	
ચક્રાવર્ત શિવજીને શીરા, પ્રસન્ન થાય ઉમાપતિ ધીરા.	૧૦૯
પૂજન આપણુ પુરુ થશે, જીવ મહારો વૈકુંઠે જશે;	
કરો તમે બીજી કામની, સુખ માયો ભતો કામની.	૧૧૦
તેથી રહેશે દોહોણી ને દૂધ, સાચી શિક્ષા માનો શુદ્ધ;	
જે જાણું તે સર્વે જાણ, ચિત્તમાં તેની શી ચિંતાય.	૧૧૧
ધન્ય પ્રુસ જે શિવને ચરે, ધન્ય પિંડે પ્રભુ કામે પડે;	
ધન ધન જેહ કમાયો ગર્થ, જે આવે પરમારથ અર્થ.	૧૧૨
નામ તેનો નિશ્ચે નાશ, અસ્થિર દેહ તણી શી આશ;	
ઉચ નીચ જે કે અવતારે, શ્રીમંત ગરીમ જન સર્વે મરે.	૧૧૩
આજ કાલ દેકોઈક ધર્મ, ધારે જન્મ મર્ચુના ધર્મ;	
પાણી પગપોટે જીવડો, દશ વાયુ મધ્યે દીવડો.	૧૧૪
કાળ કુપો આકળનું નીર, સાચાં નહિ આ સર્વે શરીર;	
ખોટી માયા ખોટો દેહ, નારી કહે શિવ ધરીએ નેહ	૧૧૫

દાહરણ.

પુત્ર જીવે પિતા મરે, નાહો જીવતે નાર;	
પુણ્યવંત તે પ્રાણીઓ, જીતે જીવ સંસાર.	૧૧૬
પુત્ર મરે પિતા જીતે, નાર જીવે મરે નાહો;	
પાપી પેલા જાવ તણો, ધણુના માથે ધાણો	૧૧૭
ધન અવતાર ધન ભાગ્યમુજ, ધન આજનો દીશ,	
ધન મરવું મનસા સિધે, પ્રસન્ન થશે જો ધીશ.	૧૧૮

કશી અજર એમાં કરે, કાં વેળા વહી જાય;
ચિતા જરમ ભારી કરે, પૂજન પૂરું થાય. ૧૧૯
ઢાંકલ કહે સુચ કામનિ, બોહ સુખમાં તું મરે;
એકાદા બેસે મુને, નિશ્ચે પડીએ નરે. ૧૨૦

ચોપાઈ.

સ્વામી કહેરે સ્વામા સુણો, ભારે વચન સા માટે બણો;
સ્વર્ગ લોકમાં જશો તમો, ભારે નરે બોગવિયે અમે. ૧૨૧
સંસાર માગે પાપુ શોક, લક્ષ્યા મહેણાં દેશે લોક;
ત્રિજીવું તુજ કાપે મામાપ, તુ કંઈયે તે બેસે પાપ ૧૨૨
વગોવાય પૂજન ને પાઠ, હજ વિદ્યાના કહે સૌ ઠાઠ;
વગોવાય પાર્વતીનો પતિ, કહે સૌ ભારી નાંખી સર્વ. ૧૨૩

' દોહરા.

નારી કહેરે નાહોલા, શીદ ધરે છે શોક;
મામાપ દાવો નહિ કરે, મહેણાં નહિ દે લોક. ૧૨૪
ઝોડાં મહિરિયે પરવરં, તરણ તણો દગ જેહ;
અગન્ય પ્રવેશ આપે કરે, દહન થાય જ્યમ દેહ. ૧૨૫
ચઢી ધડુલીએ માનની, ગ્રજવાળ્યે નિજ મહેલ;
જરમ થઈ તે જામની, સતવાદીને સહેલ. ૧૨૬
બીલે જરમ તેની ગ્રહી, હરખ્યું આપે મન;
એક ચિત્તે આરાધના, કીધું શિવ પૂજન. ૧૨૭
નારી વહાલી નવ કરી, વહાલું ન કર્યું ધર સૂત;
ધાન્ય ધન વહાલું નવ કર્યું, નહિ પુત્રી કે પુત્ર. ૧૨૮
સ્વાર્થ વહાલો નવ કર્યો, નવ ગણ્યો સજ્જન સાય;
હર હરખ્યા હૈડા વિશે, હેત હજારાં હાથ ૧૨૯
આકિન અધિક વહાલું કર્યું, નિશ્ચય વહાલો નેમ,
શ્રદ્ધા વહાલી શત વસા, શિવ પૂજન પર પ્રેમ. ૧૩૦
ચિતા જરમને કારણે, દહન કરી નાંખ્યો દેહ;
ચિત્ત થકી ચૂક્યાં નહિ, નિયમ પાળવા નેહ. ૧૩૧
દુઃખ નાંખ્યું કાઈ દેહમાં, વહાલું ન કર્યું ધર ગર્થ;
પ્રત્યય થઈ ગઈ પ્રેમદા, ચિતા જરમને અર્થ. ૧૩૨
એક ચિત્તે આરાધના, હેત હરીશું હોય;
તન મન ધન સમર્પિયું, કળી શકે જશ કાપ ૧૩૩
કાડી નાંખે જ્યમ પાંદડું, તોડી નાંખે જ્યમ તણું;
કામા વહાલી નવ કરી, માનની પામી મણું ૧૩૪

આકિનવિલુપ્તશ્વર ક્યમ મજે, પ્રેમ વિના ન પ્રસન્ન;	
અદ્વા હોય તો શિવ પ્રજે, દામે નિત્ય દર્શન.	૧૩૫
સુખે સૌ જપ તપ કરો, સુખે નદિએ નાહો;	
પ્રીત વિના પ્રભુ નવ મજે, ગાણાં ગમતાં ગાઓ.	૧૩૬
બિલ્લને મન તો બાવ છે, કોડ દિવાળી દીશ,	
નારી મુર્ધ નથી જાણતો, અંતઃકરણમાં ધંધ.	૧૩૭
તરુણી નૈવેદ્ય લાવો તમે, દહાડી કહેતો એમ;	
સ્ત્રી મુર્ધ તે સુરતા નથી, પૂજન ઉપર પ્રેમ.	૧૩૮
જાણે નારી જીવતી, હર્ષ સમુદ્રમાં હામ;	
મન તો છે મહારુદ્રમાં, કરવાં પૂજન કામ.	૧૩૯
મહેલ સહિત બળી માનની, બળ્યા છે કણ કોઠાર;	
એ કાંઈ નથિ તે જાણતો, શિવ પૂજન સુખસાર.	૧૪૦
ભોજન લાવો ભામની, નૈવેદ્ય કારણ નીત,	
આરતી અજવાળું અમો, ગાવો ગમતાં ગીત.	૧૪૧
દશે દિશા દીપક કર્યા, જુગતે ઝાકઝમાળ;	
ઘંટ વગાજો ગોરડી, ધર્યો આસન પર થાળ.	૧૪૨
વામાજે વન્નિતા રહી, શિવ સાનિધ્યે શલ;	
શંખર શિવને કારણે, ભર્યા પસલીમાં કૂચ.	૧૪૩
અંજલી આપી ધંધને, આણી મન ઉદ્ધાદ;	
ભાવેથી ભોજન કર્યો, પ્રીતે શિવ પ્રસાદ.	૧૪૪
દહાડી કરતો ત્યમ કર્યું, બધી ભોળાઈએ બાવ;	
જીવતિ મુર્ધ નથી જાણતો, જુઓ જગદીશ જનાવ.	૧૪૫
વિરાજર મન વિચારિયુ, પ્રીતતલો છે પાસ,	
જો નારી મુર્ધ જાણશે, નિશ્ચય પામે નાશ.	૧૪૬
મોહું કલંક મુજને થશે, સીહલા હોય શીશ,	
પ્રાણ તજશે એ બીવડો, એમ વિચાર્યું ધંધ.	૧૪૭
ઝા પૂજ કરશે નહિ, અદ્વા કોને ને આય,	
બહુ થયું શું બિલ્લનું, એમ જગત સૌ ગાય.	૧૪૮
હેત કરીને હર દસ્યા, મા'દેવ કીધી મહેર;	
અમૃત ધન આનંદમાં, લક્ષ્મી લીલા લહેર.	૧૪૯
તે વેળા તેની ઘડી, પચક એકમાં પ્રીત;	
ધન્દ્રાસનથી અદિક દીધું, રવિ મંડળની રીત.	૧૫૦
વિશ્વકર્માએ વાસિયો, મધવા સરખો મહેવ;	
કિરતારે કરણા કરી, સધળી શોભા સહેલ.	૧૫૧

મદિર મહિ માનની, કરમાં કનકની થાળ,	
પચામૃત શુભ પિરસિયાં, વિવિધ પ્રગટે વહાન	૧૫૨
અધિક કપૂટે આરતી, ગાવા માર્યા ગાન,	
નૃત્ય કરે નર નારી ત્યાં, ગ્રાહપક્ષ મેળ્યુ તાન	૧૫૩
પૂજા સર્વ પૂરણ ચઇ, તે બિલ્લ ચેલ્યો તર્ત,	
કર્પાથી આવી કામની, મેળ પામી'તી મર્ત	૧૫૪
કર્પાથી મદિર માળિયાં, ભર્પાં કર્પાથી ભડાર,	
કર્પાથી હાથી ઘોડના, કર્પાથી કણુ કોઠાર	૧૫૫
સમણુ કે સાચુ દગે, હર ધણેરા હોય,	
એક સૂઝ પડે નહિ, સુઝ ન શુભે કાય	૧૫૬
હવણાં મુછ'તી માનની, હવણાં બગિયો મરેન,	
ભુવતિને દેખુ શુવની, સૂઝ પડે નહિ સટેલ.	૧૫૭
સન બોલોરે મુંદરી, સતીઆપ સાક્ષાત,	
પાવકમાં કયમ પર્જળી, વિગત તણી કહો વાત	૧૫૮
સતી કહે પતિ સુણો, પડી હું પાવક માંય,	
બરાસ અદન બાવના, મુધામય મુખડ તાંય	૧૫૯
સાક્ષાત્કાર ત્યાં શિવ હતા, પાર્વતી સૂહિત પ્રસન્ન,	
કરુણાનિધિ કૃપા કરી, દાખ્યુ મેં દર્શન.	૧૬૦
અગ્ન્ય આંચ અડી નથી, દેહ નવ વેઠયુ કુ ખ,	
નારાયણ મેં નિરખ્યા, ભાગી ભવની ભૂખ.	૧૬૧
કોકિત મનમાં કહીઓ, મેં નવ દીઠા ઈશ,	
પ્રસન્ન કરે પરબ્રહ્મને, સમર્પુ શિવને શીશ.	૧૬૨
કરે મનમાં એમ કલ્પના, સદ્બુદ્ધિ શુભ સેવ,	
પ્રસન્ન ચઇનિ પ્રગટિયા, મોટા શ્રી મહાદેવ	૧૬૩
કોટિ અરણ્ય ઉદય થયા, ઇન્દુ કોટિ અપાર,	
ભોળોનાથ ભવતારણો, કરુણાનિધિ કિરતાર.	૧૬૪
અર્ધાંગે ઉમા સહિત, જગત જનેતા જોહ,	
જગત પાવિની જગત જશ, દિવ્ય દેવાશી દેહ	૧૬૫
બાંહ બાળુબધ બેરખા, વાસુકિ વપુ વિશેષ,	
કુડળ કાને આપતા, ગળે શોભિત છે શેષ.	૧૬૬
પુડરિક પાણે બાધિયા, કાળી ધરિયો કંઠ,	
વદન કરે શ્રી વિભૂજી, વારી જે વૈકુઠ	૧૬૭
જટા ભુટ સિરમુકુટ ધર, ગુણનિધ ગુણવતી ગગ,	
ત્રિલોકપાવિની ત્રિવિધ, અધિક અવનાશા અગ	૧૬૮

સૂર્ય ચન્દ્ર ને અગ્નિનાં, પાવન નેત્ર પવિત્ર;	
પંચ વદન પાતિક હરણુ, ચતુરાનન ચાહ ચરિત્ર.	૧૬૯
આકિન જોઈ ભલા સિદ્ધનું, પરબ્રહ્મ થયા પ્રસન્ન;	
પ્રદક્ષણા દેઈ પાગે નમ્યો, દીધુ દિવ્ય દર્શન.	૧૭૦
ધન્દ્ર ઉતારે આસ્તી, ગુણુ બ્રહ્માદિક ગાય;	
સનકાદિક સેવા કરે, વેણા નારદ વાંચ.	૧૭૧
સૃષ્ટિકરણ શક્તિ સહિત, સેવે સુર સૌ સાથ;	
નારાયણ સુદ્ધાં નિરખિયા, કોડ બ્રહ્માંડના નાય	૧૭૨
નરનારીને નેહ છે, પ્રોઠાં મદિર પીઠ;	
ધ્રુમપાની ધ્યાને ધરે, પ્રત્યક્ષ દેવત દીઠ.	૧૭૩
મહાદેવ કહેરે માગ્ય તું, હૈયે જે ઇચ્છા હોય;	
ઉન્નમય કાંઈ રાખેશ મા, કળી શકિ નહિ દ્રાવ.	૧૭૪
વાસુ કહેતો વૈકુંઠમા, કહે તો ગિરિ કૈલાસ;	
બ્રહ્મસદન ભૂપત કરું, અદિકી પુરુ આરા.	૧૭૫
મા'રાજ કાંઈએ માણ નહિ, ચિત્ત વર્તુલુજ ચરણ;	
ઇચ્છા મારે એટલી, સદા રહું તું જ શરણ.	૧૭૬
માગે તે સુરુખજનો, તેમાં શાનું તોણ;	
મહારે ઉન્નમ કંઈ નથી, ઉત્તમ વસ્ત્ર અંગેલ.	૧૭૭
ધન્દ્ર પડે બ્રહ્મા પડે, પડે ધન્દુ રવિરાજ;	
અચળ પદ જે ઇશનાં, માણું એ મહારાજ.	૧૭૮
ભોળોનાથ કહે ભક્ત મુણુ, અજ્ઞપત અપરંપાર,	
લીલા લહેર જૂ ભોગવો, વરસાં વિસ હજાર.	૧૭૯
ધન્દ્રપુરીથી અદિક સુખ, વનિતા સુખ વિવાસ;	
પધારજે પ્રીતે થકો, કોકિલ તુ કૈલાસ.	૧૮૦
વરદાન આપ્યું વિરાભરે, પામ્યા અતર્ધાન;	
સુખ સાગરમાં ઝીલિયાં, પામ્યા અદ્વલક માન.	૧૮૧
સદાવત શોભાવિયા, ભોગવા ભારે ભોગ;	
રતિ કામવત રીઝમાં, જાણ્યા સધળા જોગ	૧૮૨
પ્રણયવતા પુત્ર પ્રગટિયા, સપૂત સિરોમણ સાત,	
જશજિત્યો બાધા જગતનો, જશવંત કહેવાણો જાત.	૧૮૩
શિવ દહેરાં સમરાવિયાં, ધણાં નવાણો ધાટ;	
વારુ વૃક્ષ વવરાવિયાં, ચાલે ધર્મની વાટ.	૧૮૪
નરનારીમાં નેહ છે, સતી સતવાદી રૂપ,	
જીવ એક દેહ લુગવા, સિદ્ધ ભામની ભૂપ.	૧૮૫

આયુષ સુધી આક્રિન પળ્યું, ચૂક્યાં નહિ તે ચત,	૧૮૬
છવન્મુક્તિ ભોગવી, તે કામની તે કય.	૧૮૭
વૈભવ વિશ સહસ્ત વર્ષ, ખાન પાન ધન ધાન,	૧૮૮
અતકાળે અત્રિદશી, આઘ્યા શિવ વિમાન.	૧૮૯
પુણ્ય કીધા પૃથ્વીપરે, હરિહર ઉપર હેત,	૧૯૦
તેડવા આઘ્યા તે સમે, શિવ શક્તિ સમેત	૧૯૧
દેવ દુદ્ધથી વાળતે, ગુણુનિધ ગુણુગમીર,	૧૯૨
નિયમ પાળે નિર્દોષ પદ, ધારણ રાખી ધીર	૧૯૩
જન્મ મરણ છતી ગયા, ચર્મ પુષ્પની વૃષ્ટ,	૧૯૪
પિત્રિને પ્રભુ કર્યા, શોભાવી સદુ સદ.	૧૯૫
આક્રિન રાખે અતિ ધણું, નિર્મળ પાળે નેમ,	૧૯૬
ધિકાતરે ચત ઉતરે, શિવ પૂજનપર પ્રેમ.	૧૯૭
સહસ્ત કમળ પૂજા કરે, સહસ્ત મણુ આપે હેમ,	૧૯૮
પાસગ પુર આવે નહિ, જો નહિ પુરણ પ્રેમ.	૧૯૯
ભગવા વેશ કરો ભલે, જટા ભાર વહો શીશ,	૨૦૦
ભગવાન વરા છે ભાવને, ધર્મ ધુરધરધીશ.	૨૦૧
પૃથ્વી બાધી સુખે કરો, તીર્થ ઠામે કામ,	૨૦૨
પરબ્રહ્મ વસે છે પ્રીતમાં, કુડાના નહિ કામ.	૨૦૩
તિવક છાપ માળા ધરો, ગાઓ જાગ્રા ગીત,	૨૦૪
ઉમાપતિ ત્યારે મળે, સપૂર્ણ હૃદય પ્રીત.	૨૦૫
પાપીયી પ્રભુ રહે પરો, કપટિયિ નાસે કોસ,	૨૦૬
વિશભર વાગો વગે, જ્યાં દેખે નિર્દોષ	૨૦૭
જૂઠ્ઠી જોજન વેગજો, ચોર થગ ચાળીસ,	૨૦૮
શર્ણામત સાચાતણો, એવો છે એ પંથ.	૨૦૯
દાતા દેખી દિલ હરો, યતુ સુમ નહિ સાથ,	૨૧૦
નિર્મળતા દેખે નમે, હરિજન જોડે હાથ	૨૧૧
વિષ્ણુજનની વહારે ચડે, નિદકને નાખે નકે,	૨૧૨
ઉદારે આક્રિનથી, વેદ લખાણ વર્ગ.	૨૧૩
મહાદેવથી મોટો નથી, કૈવાસ યકી નહિ કોય,	૨૧૪
સાધનનહિ શિવ પૂજન સમુ, જો શ્રદ્ધા શુભ હોય.	૨૧૫
ચદ્ર સમાન નિર્મળ નહિ, તરુણી સરખુ નહિ તેજ,	૨૧૬
શિવ સરખો દાતા નહિ, જો હેડે હોય હેજ.	૨૧૭
શેષ સમો સમર્થ નહિ, સારદ સમી નહિ સિદ્ધ,	૨૧૮
શિવ સમો દાતા નહિ, રુડો દેવણ રિદ્ધ	૨૧૯

ગંગા સરખી શુભવત નહિ, નર્મદા સમુ ન નીર,	
શિવ સમો દાતા નહિ, જો ધારણુ હોય ધીર	૨૦૩
કૃષ્ણ સમો બુદ્ધવત નહિ, રામ સમુ નહિ નામ,	
શિવ સમો દાતા નહિ, જોજો ઠામો ઠામ.	૨૦૪
અન્ન સમો આદ્યમા નહિ, નીર અમુ નહિ ધીર,	
શિવ સમો દાતા નહિ, વિક્રમ સમો નહિ વીર	૨૦૫
વેદ સમુ વર્ણુન નહિ, ગીતા સમુ નવ જ્ઞાન,	
શિવ સમો દાતા નહિ, મૂકો સઘળા માન	૨૦૬
પાવક સમો તાતા નહિ, પરમાર્થ સમુ ન પૂણ્ય,	
શિવ સમો દાતા નહિ ન કંઠે આપના નૂન્ય	૨૦૭
વૈકુઠ સમો વૈભવ નહિ, લક્ષ્મી સમા નહિ લહેર,	
શિવ વિના સિદ્ધિ નહિ, મનમા રાખો મહેર.	૨૦૮
મત્ર નહિ પચાક્ષર સમો, પાર્થિવ સમુ નહિ પૂજ્ય,	
ભરમ સમુ ઉત્તમ નહિ, શુભ કલ્યા સૌ શુભ	૨૦૯
તીર્થ નહિ કાશી સમુ, મણિકંથુક મહામુલ્ય,	
શિવ સમો દાતા નહિ, ત્રિલોક મોહન દુલ્લભ	૨૧૦
રાવણુ સરખો રિધપતિ નહિ, હરિશ્ચંદ્ર સત્ય સમર્થ,	
શિવ સમો દાતા નહિ, વખાણુ બીજા તે વ્યર્થ	૨૧૧
રુદ્ર દેવત રદ્રાક્ષમા, પ્રદોષતણુ શુભ પૂણ્ય,	
મહારુદ્ર સેવા મન વસી, નિમેષ રહે નહિ નૂન્ય	૨૧૨
ભવ પુજન બ્રહ્મા કરે, અહર્નિશ પૂજે ઇન્દ્ર,	
વદન કરે નીત વિષ્ણુજી, કરે પૂજન રવિ અદ્ર	૨૧૩
શિવ પૂજન શક્તિ કરે, કરે શિવ પૂજન ગંગ,	
પૂજે દાનવ દેવતા, ઉત્તમ જોના અગ	૨૧૪
વિષ્ણુ જન વદો સૌ, સુર લોક આઘ સસાર,	
નીચ જન નિંદા કરે, પાપી નર પડનાર	૨૧૫
હરિહરમા અતર નથી, ઇશ નહિ દશવીસ,	
આખન બ્રહ્માડમાં એક છે, ત્રિશુભાત્મક રૂપ ઇશ	૨૧૬
સૃષ્ટિ બ્રાહ્મી શકરતણી, સાચી ધરણી શકલ,	
મહાણુ મહામાયાતણુ, કીધુ જોગ્ય જગત	૨૧૭
મનની માયાને શુ લહે, અહકારી તો અધ,	
પુણ્ય પિપિનિકા શુ કરે, ધરે બીજા ધન	૨૧૮
કુડા આગળ કથલુ નહિ, મૂર્ખ કરે મમત,	
શુભ દિલ્લાને કવમ ગમે, જનપતિની ઇચ્છ	૨૧૯

બધીર નાદને શું કરે, ગુંગો ગાયે ગીત;	
ભૂડો ભક્તિ શું કરે, ચંડાળવત જે ચિત.	૨૨૦
ઉડાય કથમ આકાશમાં, પ્રીતી નમજે પંખ;	
મહિમા કહેવો મૂંડને, બહેરા આગળ શંખ.	૨૨૧
અકર્મી અમૃત કથમ પીએ, આરું વખાણે ઝેર;	
લાભ વની લવરી કરે, વિષ્ણુશું રાખે વેગ.	૨૨૨
મંદમતી જે માનવી, ભવના (નવ) જાણે ભેદ;	
જેને સમરે શારદા, વખાણુ કરે છે વેદ.	૨૨૩
સનકાદિક શોધે સદા, ધુમ્રપાની નિત ધાય;	
સ્વમામાંશિવનવ મળે, ગુણિજન જશ બહુ ગાય.	૨૨૪
શુકદેવ સરીખા સિદ્ધ નર, વ્યાસ સરીખાં પાત;	
બહા દશા બેઠા નહિ, જોતા દીક્ષા જાત.	૨૨૫
ખટ પુરાણે વિષ્ણુજી, ખટ પુરાણે શક્ત;	
ખટ પુરાણે શિવ સ્વયે, જાણે બાધું જક્ત.	૨૨૬
અદિક આપું રચિયું નહિ, પડી એમ વ્યાસને સૂક્ત;	
સહજ માર્ગ છે શિવ તણો, ગુણુ રઘા છે ગુણ.	૨૨૭
શુભ માર્ગ શિવ ધર્મનો, વાકી. વસમી વાટ;	
ઉડે ખાણી નવ પેસવું, તો છુડે શા માટ?	૨૨૮
ભજન કરવું ભરમ ધારવી, પંચાક્ષર માણી મૂલ્ય;	
આક ધંતુર કહભારનાં, ચક્રાવર્ત દૂળ પુલ.	૨૨૯
પાંચ કણુ તિલ તંદુળ તણા, ધણા વખડવા ગાલ;	
જળ રૂડે રીઝે ધણું, કરે નિમેષે ન્યાલ.	૨૩૦
ધતુરો ને આકડો, પ્રીતે મિલ્લિપત્ર;	
રીઝે રાજરાજેશ્વરી, આપે મોના છત્ર.	૨૩૧
વિજૂત દીઠ વેલન દીએ, ભગુત પે'રે ભૂપ,	
ઘટ ઘટમાં વ્યાપી રહ્યો, એ છે અકળ સ્વરૂપ.	૨૩૨
વિષ્ણુને ચંપો કેવડો, ચંદન બેહેક બરાસ;	
શિવને ભરમ વહાલી સદા, વિવિધ પ્રકારે મિલાસ.	૨૩૩
શિવનું આપું ભોગવે, બ્રહ્મા ત્રિભુ શક;	
કર પોતે કુતકો ધરે,* ચતુર્ભુજને ચક્ર.	૨૩૪
વિષ્ણુને વૈભવ આપિયો, લક્ષ્મી લીલા લહેર;	
દુ ખ ભાગ્યાં સૌ દેનાં, જગદીશે પીધુ ઝેર.	૨૩૫

અથી ખીન્ને બળવંત કુણુ, ખાતે એર કુણુ ખાણ;	
પળમાત્ર પડે પૃથ્વી વિશે, પ્રલય પવકમાં થાય.	૨૩૬
શિવજીને સરખું સદા, અમૃત એર છે એક;	
લક્ષ્મી લીલા લાકડા, વૈભવ નહિ વિવેક.	૨૩૭
હીરા માણેક માતીઆ, કંકર કંચન કથીર;	
પુણ્ય પાપ અડતુ નથી, શુદ્ધ શિવ ચરીર.	૨૩૮
આપતાં ન કરે આરતો, ગુણુનિધ ધરમાં ગર્થ;	
આપણુહારો એક છે, શિવ દાતા સમર્થ.	૨૩૯
જેવું જેવું કર્મ છે, તેને લય વિશ્વાસ;	
દ્વિધા વના ફળ દાખો સદા, પુણ્ય પાપ પ્રકાર.	૨૪૦
કનક કાષ્ઠના કર્મમાં, કાને કર્મ કથીર;	
કુપોદક જે કર્મમાં, કયાંથી ગંગા નીર.	૨૪૧
શેષ નાગ સમર્થ છે, ઉપાડે અવની ભાર;	
તે શિવ બાહે ઘેરખો, કૃતા ન આવે પાર.	૨૪૨
વાસુકી સરખા વિધ વિધ, કલ્યા ભારન જે બેદ;	
હરની કાટના દારડા, વિખાણુ કરે છે વેદ.	૨૪૩
હરને વાહન વૃષભનું, શોભે બ્રહ્માડે શીશ;	
વિશંભર વૃષભ વાહન કરે, આઘ ઉમાપતિ ધૃષ.	૨૪૪
વિષ્ણુને વાહન ગરુડનું, બ્રહ્માને વાહન હંસ,	
શક્તિને વાહન સિંહનું, પરાક્રમ ઔઠ પ્રાંસ.	૨૪૫
ગુણુ ગણુએ ગરુડનો, છવાસી જોજન પાંખ;	
અંગ કળાતું છે નહિ, શાસ્ત્ર સકળની સાખ્ય.	૨૪૬
શત જ્યોજન શુદ્ધ સિંહની, બેસે જેપર શક્ત;	
વેદ મધ્યે વર્ણન કર્યું, જાણે બાધુ જગત.	૨૪૭
નંદિનો નિર્ણય નથી ચાર વેદ ચૌદ કાંડ;	
એક શીંગડા ઉપર, ધરેરી કાટિ બ્રહ્માંડ.	૨૪૮
કવિ વિખાણુ કરતો નથી, કળે કુણુ શિવનું કામ;	
અલખત અકળ અભેદ છે, નિરંજન જેનું નામ.	૨૪૯
અવિનાશી ને મરણુ નહિ, સઉ સૃષ્ટિનો તાત;	
ઉમા અર્ધાંગે જે વસે, તેહ જગતની માત.	૨૫૦
નિર્મળ નામ જે નર્મદા, વખાણુ જેના વેદ;	
ત્રિલોકને પાવન કરે, પ્રમુ તણો પરસ્વેદ.	૨૫૧
ગુણુહિણને નવ ગમે, વિશંભર કરાં મત,	
મુડે બવસાગર બાપડો, તન તરફડે તર્ત.	૨૫૨

આપે ડગલા દોટિયો, શીત ઝાળની શર્ત,	૨૫૩
પૃથ્વી કરે પસાયતે, શિવ પદ પામે તર્ત	
ભણાવે વિદ્યા ભાવથી, કરે પરમાર્થ કૃત્ય,	૨૫૪
સકટ હેતે પરહરે, શિવ પદ પામે તર્ત	
સેવે જે શુળપાણને, અમૃત મુખ ઝરત,	૨૫૫
અહમોજન પર ભાવ છે, વિષ્ણુ પદ તેહ વસત	
દેહ દાઝે પર દુખથી, ઠીક પર મુખ ઠરત,	૨૫૬
મમત કાશુ માણે નહિ, વિષ્ણુ પદ તેહ વરત	
પાપી પાપે અવતપો, પાપ કરતા ભય,	૨૫૭
પાપી સગ પામરરહ્યા, તેણે કયમ શિવ પૂજન થાય	
મમત મહી મરી ગયા, મમત મહી મરત,	૨૫૮
શિવ પદને શુ ઝોળાએ, કયાથી ઠામ ઠરત	
નર્ક માહેથી નિસર્પા, નિશ્ચે પામે નર્ક,	૨૫૯
શિવ પદને શુ ઝોળાએ, ધણા પાપમા મર્ક	
સ્વર્ગ માહેથી સાપગ્યા, સોઢવુ જેને સ્વર્ગ,	૨૬૦
શુણુ તેને શિવના ગમે, વેદ લખાણા વર્ગ	
ગણાપણુ દિલ દશ કાટિધા ધણો કમાયો ગર્થ,	૨૬૧
શિવ પૂજન સમભ્યો નહિ, વપુ ધર્મ્યુ ને વ્યર્થ	
પુરાણ ભણી પડિત થયો, પ્રોઠા શિખરો પાઠ,	૨૬૨
પરબ્રહ્મને પ્રીછા નહિ, વપુ ઉઠાડી વાટ	
રાજ પામ્યો ને રિધ ધણી, ધરુણી સાથ ધેધાટ,	૨૬૩
શિવ સેરા સમભ્યો નહિ, વેલન ઉઠી વાટ	
બાકરણ સમસ્ત આઠેતણા, અદિકા ભણે અર્થ	૨૬૪
વપુ નિશાનર નવ વશા, વખાણુ થયા તે વ્યર્થ	
મમત કરી મોટો થયો, ફેકટ હાકી પુલ્ક,	૨૬૫
ઈશ નવ આરાધયા, ધર્મી તેનો ધૂળ્ય	
પુરદર સમો પર કમી, પામ્યો પ્રોઠો પાટ,	૨૬૬
શિવ મહિમા સમભ્યો નહિ, વીરપણુ તે વાટય	
નાત પટનિયો નર થયો, કુળ રુકું કહેગાય,	૨૬૭
ઈશ્વર નવ આરાધિયા, તે નર નરકે ભાય	
રુડી રામા ઘેર પડની, અલખત અપરપાર,	૨૬૮
પુણ્ય વાત પ્રીછી નહિ, અદ્વૈત ગયો અવતાર	
લક્ષ્મી કહેગણો જગતમા, કુડ કપટ કરનાર,	૨૬૯
બોળ્યા બહોતેર બાપના, છુટાણો લક્ષ્મીવાર	

અષ્ટમા સિદ્ધ નવનિધિ રિધ, અથવા દારુણ દુઃખ;	
સાચે દિલ શિવ સેવતાં, બાગે બવની બૂખ.	૨૭૦
સાચે સાચે શ્રીપતિ, સાચે સાચે રામ;	
સાચાને શિવજી મળે, કુડતણું નહિ કામ.	૨૭૧
પરમેશ્વર નિલ પૂજતો, વળી પરમારથ પ્રુથ;	
શોભ્યો તે સંસારમાં, ન રહી એકે નૂન્ય.	૨૭૨
ત્રિપુંડ્ર કરે વિભૂતિનું, રહે ધરે રુદ્રાક્ષ;	
શિવ પૂજે સિદ્ધિ વરે, શોભે સૂત્ર ને સાક્ષ.	૨૭૩
ડાહાપણુ દાખો દિલ વિશે, ભોળા ઉપર ભાવ;	
લે તે નામ હરિહરતણું, ભવ તરવાનું નાવ.	૨૭૪
લેતું નામ હરિહરતણું, દેતું અમ જળ દાન;	
ત્રીજું તત્ત્વ એથી અદિક, કા દીન સુર્ય ન કાન.	૨૭૫
અભય દાન એકે અદિક છે, જિવનદાન જશ્નભેર;	
ખીળાં ડાહાપણુ આપડાં, નીત અધારું ઘોર.	૨૭૬
જશ અજવાળ્યો જગતમાં, લાખિણી કીર્તિ લે'ર;	
મધુરું તે અમૃત ચક્રી, ભૂરું કડતું ઝેર.	૨૭૭
સહજ પૂજનથી શિવ ફળે, ઈશ્વર આપોઆપ;	
માને નહિ મારું કહ્યું, તેનાં પુરણ પાપ.	૨૭૮
ભરમ ત્રિપુંડ્ર બાલે કરે, વળે તીર્થ મત વેદ;	
સહજ વાતે શિવજી મળે, બાણવા ન ભારથ ભેદ.	૨૭૯
સૂત કહે શૌનક સૂત્રો, કહું અહોતરખંડ;	
ત્રિપુંડ્ર બાલ વિભૂતિનું, તેને નહિ યમ દંડ.	૨૮૦
તત્ત્વપદ શિવ ત્રિલોકનું, પુરણ ઔદ્રે અતાપ;	
જન જવરલા જાણશે, ઈશ્વર મળશે આપ.	૨૮૧
ગાય શીખે ને સાંભળે, દે મન ગમતાં દાન;	
આ લોકે જશ પામશે, પરલોકે બહુ માન.	૨૮૨
સાંભળતાં સુખ નિપજે, પાતિક દૂર પળાય;	
જમને શિવ પાગ દેઇ, સહજ સ્વર્ગમાં જાય.	૨૮૩
ઉંચ નીચ સઉ સાંભળે, સાંભળે નર ને નાર;	
ધકોત્તેર શત ઉધરે, શું કહું વારંવાર.	૨૮૪
જૂકાને નથી જણવતો, નિદકને ન કહું નેહ;	
સત દિલો શિવને શું કરે, પાપે પોખે પેટ.	૨૮૫
પરાણે કહું પ્રુથવંતને, ધાર્મિક ધરજે ધ્યાન;	
ભાવે કહું છુ ભક્તને, માગી ઝાઝી માન.	૨૮૬

દાતા આગળ દાખતું, વૈષ્ણવને કહું વેદ,	૨૮૭
ધણ દશા શું બાખતું, જેને મન નહિ બેદ.	
સંભળાતું સતવાદીને, રખિને કહેતું રીઝ,	૨૮૮
ચોનક પ્રત્યે સૂત કહે, બહુ સુખકારક છીજ.	
કાગ ૨૫ કાળા કપડ, કરે ધર્મનો ધ્વંસ;	૨૮૯
માનસરોવર ગુરુ મળે, હેતે થાય તે હંસ.	
શિવને દેખો સર્વમાં, કીડી કુંજર રંક,	૨૯૦
અહંકાર તજવો પડે, એ છે આડે અંક.	
શત પ્રકારે શિવજી મળે, જો હઠ તોજ હનૂર;	૨૯૧
જૂકાથી લક્ષ જોગન વસે, દંભીથી ઘોઢ દૂર.	
સત્યશીળને ભક્તિ ભર, વારુ વર વિશ્વાસ,	૨૯૨
જૂઠી માયા શિવ સત્ય છે, પ્રભુ રહે તેની પાસ.	
કાયા જાણે કારમી, માયાદ્યુ નહિ મેળ;	૨૯૩
સંસાર શમણા સરખો લહે, હરિહર મળવા મેલ.*	
મહિમા સુણે મહાદેવનો, પરબ્રહ્મ થાય પ્રસન્ન,	૨૯૪
પુણ્ય ચાંદાયણુ મતનું, નિત નર્મદા દર્શન.	
ગયા ગંગા ને ગોમતી, કાશી ને કેદાર;	૨૯૫
અડસકે તીર્થથી છે અદિક, પામે ભવજળપાર.	
શિવ મહિમા જે સાંભળે, જાગે છત્રની છાંય;	૨૯૬
કરે જાણે કરુણાનિધિ, પકડે જીવતા ખાંચ	
પૃથ્વીતણી પ્રદક્ષિણા કરે, કનકે તોળે કાંચ;	૨૯૭
શિવ મહિમા જે સાંભળે, કોટિ યજ્ઞ પૂજા થાય.	
સત્તર અધ્યાય સંપૂર્ણ આ, કહી કથા કરજોડ;	૨૯૮
એક અક્ષર શ્રવણે સુણી, ભવના બંધન છોડ.	
ગુર્જર દેશ ગરુડો ધણો, વેગનપુરમાં વાસ;	૨૯૯
શ્રી ગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, કહે કવિ શામળદાસ.	
શિષ્ય છું નાનાભટતણો, પુરુષોત્તમનો તાત,	૩૦૦
સુત શ્રી વીરેશ્વર તણો, ધણ અન્નપૂર્ણ માત	
સુબુદ્ધિ દીધી શારદા, વક્તા વિશભર નાય,	૩૦૧
જય દેનારો જગન્પતિ, શિરપર હરનો હાથ.	
કર્મને વશ ધન ધર્મ છે, વાયુને વશ તર્જ;	૩૦૨
કવિની ગત્ય છે કેટલી, શોભા શિવને શર્ણુ.	

શિવ સેવા શિવ શિવ કહો, વાણી શિવ વિલાસ;
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળદાસ.*

૨૦૩

ઇતિ શ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'ભરમ મહિમાનિરુપણો' નામનો સપ્તદશોધ્યાયઃ

અધ્યાય ૧૮ મો.

ગોપાઈ.

શ્રી ગણપતિના પૂજું પાવ, જેહ પ્રતાપે મંથ રચાવ;	
શ્રી શારદાને નામુ શીશ, આરાધું ઉમાપતિ ઈશ.	૧
શ્રી ગુરુજના વંદુ ચર્ણુ, આવ પુરુષ રાખો નિજ શર્ણુ;	
કૃષ્ણ કૃપાળ કરુણાનિધ કામ, સમરે શ્રી સીતાપતિ રામ.	૨
જગદંબાએ જાયો જગત, આરાધું અનપૂર્ણા શક્ત;	
ગુણ રૂડા શિવકેરા ગાઉ, પલક એકમા પાવન થાઉ.	૩

દાહર.

સુખકરણ ને દુઃખકરણ, ગુણ અયોધ્યા ગામ;	
દશરથ કુળ દીપાવિધું, રાજવલોચન રામ.	૪
ભુક્તિ મુક્તિ જશ જગત, કરણ ક્રાંતિધા કામ;	
અધમ ઉદ્ધારણ રઘુપતિ, રાજવલોચન રામ.	૫
લક્ષ્મણ બંધુ લાયકો, સીતાપતિ સુંદર સ્વામ;	
કુંવર કૌશલ્યાતણો, ઉજવળ રૂપ અભિરામ.*	૬
તારણ તરણ ત્રિલોકનો, નિર્મળ જેનું નામ;	
દાતા દિવ્ય દિલીપ કુળ, રઘુવર સીતા રામ.	૭
રાધ્યાની અહલ્યા કરી, હેત ધણેથી દામ;	
સ્વર્ગ અયોધ્યા નિર્મીયું, જગલોચન શ્રીરામ.	૮
એક બાણે હણી તાડિકા, પ્રૌઢ સિંધુએ પાન્ય;	
રાવણ રણમાં રાણીયો, ભક્ષું વિલિપણ ભાગ્ય.	૯
સોળ કળા સંપૂર્ણ છો, પ્રિયજનના પ્રતિપાળ;	
અવની ભાર ઉતારિયો, કૃષ્ણ રૂપ કૃપાળ.	૧૦
પરાજય કીધી પુતના, કેસનો આપ્યો કાળ;	
સંહાર્યો શિશુપાળને, રામકૃષ્ણ ગોપાળ.	૧૧
હિરણ્યકશિપુ કચ્છપ હણ્યો, પ્રહાદતણા પ્રતિપાળ;	
નૃસિંહ રૂપ નિર્ભય ધર્મ, રામ કૃષ્ણ ગોપાળ.	૧૨

વિશંભર તે વામન થયા, બળ આપ્યો પાતાળ;	
• પ્રભુ થયા છે. પોળિયા, રામ કૃષ્ણ ગોપાળ.	૧૭
મુક્તિ પુર મયુરો કર્ણ, વસુદેવ તણી શુભપેર;	
આપ ગોકુળમાં ઉછર્યા, નંદ યરોદા ઘેર.	૧૪
તપ્પર દધિ માખણતણા, વૈકુંઠ કયો મજા વેશ;	
ગિરિધા ગોવર્ધન ધર્યો, દિયો અકુર ઉપદેશ.	૧૫
નિશાચે વારધુ દ્વારકા, છત્રપતિ જાપન કોડ;	
કામ કર્યો કર્ષ ટાટિયા, રિધિપતિ શ્રી રણછોડ.	૧૬
અનેક ભક્ત ઉધારિયા, પાંડવ પાળ્યા પાત્ર;	
દુર્યોધન દર્પ ઉતારિયો, ઉની નાવી આંચ.	૧૭
સભા સર્વને દેખતા, ધારણુ દીધી ધીર;	
પચાળીના પુરિયા, નવસે નવાણુ ચીર.	૧૮
સર્વ કૃપા એ શિવ તણી, વિકટ કામ એ વક;	
શિવે સુદર્શન આપિયુ, અતુર્ભુજને અક.	૧૯
અકવર્તિ એ અકથી, ઈશ્વર કહેવાણા આપ;	
વૈકુંઠ વૈભવ પામિયા, પુરણુ શિવ પ્રતાપ.	૨૦
દિવ્ય દેહ દશે ધર્યા, નિર્મળ રુડું નામ;	
સર્વ કૃપા એ શિવતણી, કીર્તાર તણા છે કામ.	૨૧
તે શિવનો મહિમા કહ્યું, સાંભળતાં મુખ ધાય;	
ભાવ ધરે ભવજળ તરે, પાતિક દૂર પળાય.	૨૨
શૌનક પ્રત્યે સૂત કહે, ઈમા માહેશ્વર મત;	
નોકા નામ એ શિવતણુ, તારે ભવસાગર તર્ત.	૨૩
સૌભાગ્ય મત એ શિવતણુ, જીવતિ ન કરે જોહ;	
શ્વાન શુકરી કે ગર્દભિ, યોનિ પામે તેહ.	૨૪
એહ મત જે આચરે, સદા સૌભાગ્ય શુભ રૂપ;	
લીલા લક્ષ્મી સારખી, ભામનિ ભારે ભૂપ.	૨૫
સાવિત્રીએ મત કર્યું, ઉમાએ કીધું આપ;	
લાખિણુ મત લક્ષ્મી કરે, પુરણુ શિવ પ્રતાપ.	૨૬
કૃપા કરે કરુણાનિધિ, મત કરે વિવેક;	
સૂત કહે શૌનક મુણો, આખ્યાન કહ્યું છુ એક.	૨૭

ચોપાઈ.

ઉમામાહેશ્વર મત કહેવાય, મહારત્નલો કહીએ મહિમાય,
નારી જાતિ મત ન કરે, શ્વાન શુકરી તે અવતરે.

નારી યદ્યં પ્રત કરતી નથી, નીચ જાત તે તો સર્વથી;	
કામનિ પ્રત કરે જે કાપ, સ્વપ્ને રંડાપો નહિ હોય.	૨૯
ભારત માંહે બ્યારે લખ્યું, લક્ષ ગ્રંથ ખીખમાં લખ્યું;	
હેત સૌભાગ્ય ભોગવતું હોય, કામનિ પ્રત ન મૂકો કાપ.	૩૦
શૌનક પ્રત્યે સૂત કહે બોલ, તેહ પ્રતનું કહીએ તોલ;	
આનંદ દેશ ગુણનું ગામ, વેદપ્રત બ્રાહ્મણનું નામ.	૩૧
ગુણવંતો ગુણ સધળાં ગણ્યો, ભારે વિદ્યા ભાવે ભણ્યો;	
વેદપ્રત મહા વિદ્યાવંત, સાધકમાં શિરોમણિ સંત.	૩૨
ધર મધ્યે ધણેરો ગર્થ, શુભ કામે શોભિત સમર્થ;	
ખરો ખટ કર્મ પાળવે, ચતુરાઈ સમયિતે ચાળવે.	૩૩
ઘેર શિરોમણિ નારી સતી, પતિપ્રત પૂર પ્રેમે પાળતી;	
કંથ ઉપરે ન કરે કાપ, સ્વામી વચન ન કરતી લોપ.	૩૪
અકલવંતી પુત્રી એક, વિદ્યાવંત વિવિધ વિવેક;	
ચતુરાઈ ચિત્તે બહુ ચઢી, સ્વયંવિધાના હાથે ધડી.	૩૫
ચાતુર મિત્રણી કેરાં એન, ઇન્દુ મુખી આકારે એન;	
અમૃતભરી અણિઆળી આંખ, પાંપણુ ન્યમ ભમરાની પાંખ.	૩૬
ઔદું નીલવટ અંગુળ પાંચ, ચતુરા નાસીક શુકની ચાંચ;	
ખત્રીસી દાડમનાં ખીજ, રુદ્રામાં નિરંતર રીઝ.	૩૭
દયાવંત ને દાતા ધણી, તારણુ ઉપમા તરણી તણી;	
દયાવંત ડાહી દાતાર, કોડે ધણે કીધી કિરતાર.	૩૮
માત તાતનું હરખે મન, નિત્ય દીપોત્સવી કેરા દિન;	
ચોહ પ્રકાર ચતુરાનાં ચિહ્ન, ભારે ઉર્વશી નમળે ભિન્ન.	૩૯
દેવાંગના કે નાગાંગના, નહિ સતી તેની સંતા;	
રંનાદે અથવા રાહિણી, પુરણુ જળ મધ્યે પોયણી.	૪૦
નાગ દણી અંગ્રોડો શીશ, ધર્મવંત ધુરંધર ધીશ;	
રૂપે દમયંતીથી દશ ગણી, ભાવે ચૌદ વિદ્યા તે ભણી.	૪૧
શીંગવતી શોભે સતવતી, રૂપે જાણે રંભા રતિ;	
બોહગુણુ લક્ષણુ ખત્રીસ, છતે રાગ જાણે છત્રીસ.	૪૨
બાતેર ચોસટ છુદ્ધ નિધાન, વખાણુતાં તે વીસ વિધાન;	
સતી શારદા તેનું નામ, કરે કુળ આચારિક કામ.	૪૩
અખંદ* ચર્ચા પુરાં અગિયાર, નિરખી માત તાતે તે નાર;	
મળે વર રૂડો જો માન, કોડે દીજે કન્યાદાન.	૪૪

લાખિણે લાહવે લીજ્યે, પ્રીતે મુણ્યામત પીજ્યે;	
એમ વિચાર કરે જેટલે, ત્યાં એક વિષ્ણુ આપ્યો તેટલે.	૪૫
રૂડા કુળનો રૂડે રૂપ, ભારે ઘણ વિદ્યામાં ભૂપ;	
• કાયા રૂડી કાડામણો, સુંદર રૂપ તે સોહામણો.	૪૬
વિદ્યાવત વિવેકી વંશ, જાણે કોઈ ધર્મરતો અંશ;	
નાત્ય પોતાની વિદ્યા ભણ્યો, ગુણવંતો સઉ લોકે ગણ્યો.	૪૭
આસન બેસણ દીર્ઘા માન, પ્રીતે આપ્યા ફેફળ પાન;	
કહો ક્યમ આવ્યા છો મહારાજ, શુ ધન્યો છો દેવું કાજ.	૪૮
બોલ્યાં તેનાં માત ને તાત, વિષ્ણુ સાચી કહો મનની વાત;	
કહો આજ આવ્યા છો ક્યમ, સાચુ ન કહો તો મારા સમ.	૪૯
હેતે પ્રીતે જોશ્યા હાથ, શુભ વચન બોલ્યો તે સાથ;	
સમ દીધા તો સાચુ કહું, રૂઢિયામાં શીદ રાખી રહું.	૫૦
લક્ષ્મણ કહેતાં છે લાજ, મનમાં તે સમજે મહારાજ,	
અંતરમાં લાગું હું અમો, શાણા સમજી ગણા તમો.	૫૧
તનયા શારદા જે તાહરી, પરણ્યાની ધન્ય માહરી;	
અંતરમાં રીઝે તો આપ, કષ્ટ અમારાં કાડે કાપ.	૫૨
જગીકગુચ્છતરણાથી ધણે, અવતાર અફળ છે જગીક તણે;	
જગીક જનને શાનું જોર, બીહે માગતાં હોયે ચોર.	૫૩
જગીક જનને ન મળે માન, જગીક હળવો પીપળ પાન;	
ભૂંડામાં તો ભૂંડી બીખ, શુદ્ધ સતવાદી માને શીખ.	૫૪
બીખ માગતાં મનમાં બીહું, બીખથી ભુંડું બીજું કીધું;	
જન જાણવા જ્યારે જાય, તે તરણાથી હળવો થાય.	૫૫
મરણ સમે ચિહ્નો જેટલાં, જગીકને વળગે તેટલાં;	
અયમ તો આલે નહિ ચર્ણુ, વળતા બહેરા થાયે કર્ણુ.	૫૬
ચરચર મુળે તેનો દેહ, વધુ માંહે વડે બહુ વેદ;	
તર્ત નેત્રું વામે તેજ, હેતુ જનનું ઉતરે હેજ.	૫૭
દાતા હોય તો મનશું મો'ય, સુમ પ્રાણી સાચુ નહિ જોય;	
દાતા હોય તો ચિત્તમાં ચો'ય, સુમ તે વેળા નાસી જાય.	૫૮
દાતા હોય તો 'નામે શીશ, સુમ પ્રાણી કરે બહુ રીસ;	
સુદાતા કરે પ્રતિપાજ, સુમ જોતાવત બોલે ગાજ.	૫૯
દાતા હોય તો અજગ ખાય, સુમ પ્રાણી ખાઈ નવ પાય;	
રિધ દેખીને નવ રાચવું, નીચમાં નીચ ભુંડું જાચવું.	૬૦
જગીક જાણવા જ્યારે જાય, ગુણ દેહથી સર્વ ગમાય;	
માન મટાવે પોતાતણું, અપમાન ગાંઠે બાંધે ધણું.	૬૧

પ્રુધ્ય સધળી મૂકે આરણે, જશ તજે જાન્યા કારણે;	
જાતીક હોય તો સુંદર રૂપ, કુટુંબુ જહાપણુ પડે જર્ઘ કૃપ.	૬૨
જાતીક હોય જો વિદ્યાવંત, આવે તેના ગુણનો અંત;	
જાતીક હોય જોરાવર જાત, બળે ન તેની એકે ભાત.	૬૩
જાતીક હોય તો સામઘ સુર, નિમેષ ન રહે તે નરનું નૂર;	
જાતીક જન જો હોયે ભક્ત, પાખંડી કહે સર્વે જક્ત.	૬૪
જાતીક જન જો હોયે કવી, કહે લપચપી વધારી નવી;	
જાતીક હોય જો અધિક અંશ, વપુ વાટ ઉઠે નીજ વંશ.	૬૫
જાતીકમાં હોય રૂડા ઠાઠ, વરણ્યાગીમાં હિડી વાટ;	
જાતીક જો રાખે અહંકાર, લવા લોક ન માને ભાર.	૬૬
પડે કહેવો કર્પિને કર્ણ, માઆથી રૂઝુ છે મર્ણ;	
પડે કહેવો કાયરને શર, જાયવા જાતાં જાયે નર.	૬૭
અક્ષહિનને કહેવો ધન્દ, ચક્ષુહિનને કહેવો ચન્દ;	
ધાકડ જનને કહેવો ધીંગ, વડા જાતીકને વળગે વિંગ.	૬૮
કહેવો રાય ને હોય રાંક, વડો જાતીકપણામાં વાંક;	
ભિક્ષાથી ભૂંડું નહિ કરું, શામળ સત્ય વિવેક વરયું.	૬૯
જાતીક જન જો ઘોડે ચઢે, તોયે નીચને નમવું પડે;	
જાતીક ભણે ભલેરી ભાત્ય, લોક લહે લીધાની વાત.	૭૦
અવગુણ એક કરોડાં આય, સઘ સોઠે જાતીકની સાય;	
ખાસા ગુણ ક્ષિતિમાં ખરા, જાતીકથી સહુ રહે છે પરા.	૭૧
કરે અહંકાર પોતાની કાય, ભિખારી ખીજે ભવ થાય;	
એકલો આપ્યા વિણ જે ખાય, ખીજે ભવ ભિખારી થાય.	૭૨
ગોવિંદ તજ ખીજ ગુણ ગામ, ભવોભવ ભિખારી થાય;	
પાટ ઉપર મહેસે જે ધાય, ભવોભવ ભિખારી થાય.	૭૩
ન કરે પુણ્ય તણે ઉપાય, ભવોભવ ભિખારી થાય;	
ચાડી ચોરી ચિત્તમાં ચાલ, ભવોભવ ભિખારી થાય.	૭૪
પાણી ઉણુ કાળે નવ પાવ, ભવોભવ ભિખારી થાય;	
જાતીક ઘેરથી પાછો જાય, ભવોભવ ભિખારી થાય	૭૫
દાઝે પરધેર મેલે લાલ, ભવોભવ ભિખારી થાય,*	
રૈયતને જો છુટે રાય, ભવોભવ ભિખારી થાય.	૭૬
સલા સત્ય ન તોળે ન્યાય, ભવોભવ ભિખારી થાય;	
મૌડુ પરધન ખોટી ખાય, ભવોભવ ભિખારી થાય.	૭૭

પિતા સહિત દુબે જે માય, બવોભવ બિખારી થાય;	
કરે જારી જે કુડા કામ, પરજન્મે બિખારી નામ.	૭૮
પાપ કામમાં જે જન જશે, કાટિ ભવ બિખારી થશે;	
અદત્તા દાનની કરશે આરા, સદજ વાતે થાશે મુખ નાશ.	૭૯
જૂઠામ્પી જે જર જોડવો, બવોભવ પરશું કર જોડવો;	
ભજન ફળે પૂજે પરચલ, ધનનું ફળ ધારો શુભ ધર્મ.	૮૦
ધર્મ ફળથી ધન પામવું, દયા ફળ છે દુઃખ વામવું;	
શાસ્ત્ર વેદ પુરાણે જોય, આપ્યા વણુ ન પામે કોય.	૮૧
આપે ધન જે પરને હાથ, સ્વર્ગે ગાંઠડી બાંધે સાથ;	
દાટવું ધન જે ધૂળે ચઢે, મર્યું વેળા મુખ ઉપર પડે.	૮૨
ધણો કમાઈ ભર્યો હોય ગર્ય, આપે એટલો આવે અર્થ;	
નવ આપે ખરચે કે ખાવ, ભારે ઝેરી ભોરંગ થાય.	૮૩
આપ્યો ધર તે મોડે ચઢ્યા, ના'ખ્યાં તે રણમાં રડવડ્યા;	
આપ્યાં તે ભોજન અમૃત મળ્યા, ના'ખ્યું તેણે કુસકાદળ્યા.	૮૪
મહાલે વસ્ત્ર પહેરી મગન, ના'પે તે તો નીચ નગન;	
આપ્યાં તે મુખ પાલે સાર, ના'ખ્યાં ખાંધે વહેતા ભાર.	૮૫
આપે તે તો અલખત કરે, ના'ખ્યાં નયણે અશ્રુ ધરે;	
આપવું તે વાતો આકારી, ના'પે તે ચાહે આકરી.	૮૬
આપ્યાં તેને કુંડળ કર્યું, ના'ખ્યે ચાંપે પરના ચર્યું;	
આપ્યાં તે પોએ નિત ખલ, કરે ના'ખ્યાં તે કુડા કર્મ.	૮૭
આપ્યાં કરે પાણીના ઘાટ, ના'ખ્યાં પાડે વગડે વાટ;	
આપનારને ઘેર વાડીઓ, ના'પે તે ચાહે ચાડીઓ.	૮૮
આપે તે ભારે ભોગિયા, ના'પે તે ચૌરવ રોગિયા;	
આપે તેહ સદામત શીખ, ના'ખ્યું તે માગે છે લિખ.	૮૯
આપ્યાં તે ધર હુલે હાથિયા, ના'પે તે સેવક સાથિયા;	
આપી સિવ પૂજનથી કરે, ના'ખ્યે પરની નિંદા કરે.	૯૦
આપ્યાં તે ગોવિંદ શ્રુ ગાય, ના'ખ્યે દંભી ડાહ્યા થાય;	
આપ્યાં તે ગંગાજળ નાણ, ના'ખ્યાં નળજા સંગે જળ.	૯૧
આપ્યાં તે તો પામ્યા વહેલ, ના'ખ્યાં તે નાખે નીત ટેલ;	
આપનાર આવે છે પાન, ના'ખ્યાં તે ભટકે ઘઈ આન.	૯૨
આપે ને વળી જોડે હાથ, સમૃદ્ધિ આવે તેની સાથ;	
આપે છે તે ભારે જૂપ, ના'પે તે હોય નર કુરૂપ.	૯૩
આપ્યાં તેહ સદામત કરે, પાપે પેટ ના'ખ્યાં તે ભરે;	
આપ્યાં તે ઘેર પ્રોઢાં પુત્ર, ના'ખ્યાં સાંભાંયાં ધર સુત્ર.	૯૪

આપ્યાં તે તો સુલુશે કયા, ના'ખ્યાં વાદ કરે છે વૃથા;	
આપનારને શુદ્ધ સંતોષ, રોજે ના'ખ્યું તેને રાખ.	૯૫
આપ્યાં તે હરી ગુણ ગાય છે, ના'ખ્યાં તે ગેદા ખાય છે;	
આપ્યાં તે કન્યાઓ વરે, ના'ખ્યાં તે કુવારા મરે.	૯૬
આપ્યાં તે પામ્યા પદ્મની, ના'ખ્યા ત્યાં ન મળે શંખની;	
આપવું તે સારું સર્વથી, માગવાથી ભૂંડું કાંઈ નથી.	૯૭
આજ ભયવા આગ્યો તુને, કૃપા કરી જે આપો મુને;	
દેવથી દશ ધણો દાતાર, લિશ્તુક જનનો ન મળે ભાર.	૯૮
પરોપકાર એ ઉત્તમ કામ, નીચમાનીચ લિખારી નામ.	

દોહરા.

દયા હિપની તે દેવને, મનમાં થયા મગન;	
વિવાહ કીધો વિપ્રનો, લાધ્યું લાલ લગન	૯૯
મન ગમતો મંડપ રચ્યો, નહે તેડી નાત;	
કન્યાદાન કોડે કર્યું, બાહણુ જેવી ભાત.	૧૦૦
રૂડી રીત રૂપિ તણી, વેદતણા વહેવાર;	
પ્રીતે જોતજ પુણ્યાં, ન્યાય રીત નિરધાર.	૧૦૧
પંડિત જાતે પરાક્રમી, માગણુ પામ્યો માન,	
હેત પ્રીતને હરખશું, દીધું કન્યાદાન.	૧૦૨
શારદા કન્યા શુભ સતી, શિવશર્મા વર નામ;	
સરખી જોડ નિરખી સહિ, હરખ્યુ બાધુ ગામ.	૧૦૩
રવિ રનાદે પરણિયાં, જ્યમ ધન્દાણી ઈન્દ્ર;	
શિવશર્મા ને શારદા, જ્યમ શહિણી ને ચંદ્ર.	૧૦૪
લીલા પાંસ લવરાવિયા, ચર્લક્ષ કીધો સાર;	
મંગળ ફેરા ફેરબા, આરોખ્યાં કસાર.	૧૦૫
બોજન કર્યાં લલી ભાતનાં, પોખ્યાં વિપ્ર પકવાન;	
રીત ભાત કોડે કરી, દીધાં દક્ષણા દાન.	૧૦૬
આનંદ ધન અમૃત અદિક, દૂધે પુઠયા મેહ;	
જીવતી જોવા સારખી, દિવ્ય દેવાશી દેહ.	૧૦૭
કદપવૃક્ષ છે કારમો, રૂડાં ચિતામણિ રત્ન;	
જગ્યક જશ જોલે ધણા, કરે છે ઝાઝાં જલ.	૧૦૮
ઝાઝાં વિખાણુ જેનાં થયાં, તેને લાગે ટોક;	
ઝાઝો હૃદય જ્યાં પ્રગટિયો, સાથે આવે શોક.	૧૦૯
ઝાઝું હેત ને હૃદયમાં, વિખવાદ ઉપજે વેર;	
ઝાઝુ હોય અમૃત ભર્યું, જોતાં ગાયે ઝેર.	૧૧૦

અધ્યત્ત હોય જ્યાં અતિ ધણી, હોંશ ધણેરી અઘ;	
જેતાં જેખમ લાગશે, દ્વાર્ધ વેળાએ સઘ.	૧૧૧
અતિશ બળિ રાજ થયો, દાનવપતિ દયાળ;	
ચતુરાર્ધ ત્યાં ચાલી નહિ, પ્રભુ ચાંપ્યો પાતાળ.	૧૧૨
અતિ સલ હરિશ્ચંદ્રજી, શોભ્યો સાર સંસાર;	
વેચાણો પોતે નીચ ધરે, ગણકા ઘેર નિજનાર.	૧૧૩
અતિશે સીતા સાધવી, અતિ રૂપ સુરૂપ;	
પડી પરવશ તે પ્રેમદા, હરી ગયો રાવણુ ભુપ.	૧૧૪
દશકંધ અતિ ગર્વે ચઢ્યો, વપુ ધર્યો બહુ વંક;	
જીવ જેખ ને જર ગયો, લુટાણિ આધી લંક.	૧૧૫
અતિ પાંડવ પરાક્રમી, મચ્છવેધ પામ્યો માન;	
વૈરાટ ઘેર વાસો વસ્યા, દાસપણું ખાધું ધાન.	૧૧૬
અતિ અહંકાર દુર્યોધને, ફોકટ કીધી ધ્રુલ;	
કૌરવ કુળ કપાવિયું, ન રહ્યું ડાળ કે મૂળ.	૧૧૭
અતિ જોરાવર જાદવા, કળ્યા ન કોટિ કલ્પ;	
પગમાં પ્રાજે ચર્ધ પડ્યા, સહજ થયા સૌ સ્વલ્પ.	૧૧૮
દૈયાક્રિયક કારમા, ભરી સતીશું બાથ;	
એક ચિતામાં તે બળ્યા, સોયે બાંધવ સાથ.	૧૧૯
અતિ ધર્મીજી થઈ દુપદી, પતિ હતો જે પાંચ;	
દુર્યોધન દુષ્ટે દમ્ભી, અદિકી દીધી આચ.	૧૨૦
અતિશે વદાલા ગોપિને, પરબ્રહ્મ ઉપર પ્રીત;	
વિયોગ થયો મજનાથનો, એવી છે એ રીત.	૧૨૧
અતિશે કાંઈ જાને નહિ, રૂકું ભૂંકું કામ;	
રૂડાનું રૂકું રહે, નિર્મળ ભુગમાં નામ.	૧૨૨
અતિ જોણે રૂડા કર્યા, શોભ્યા સતવાદી સ્વર્ગ;	
રૂડાનું રૂકું થશે, વેદ લખાણા વર્ગ.	૧૨૩
ભૂંકું કરનારા બોટજે, ઠરે નહિ એક કામ;	
આ ઉચ્ચા આ આથમ્યા, કરતા કુડાં કામ.	૧૨૪
અતિ સુખ પામી શારદા, ભાંગી શિવશર્મા જૂખ;	
તે વેળા તેણી ધડી, દારણ્ય પ્રગટ્યું દુઃખ.	૧૨૫
અમૃતનું તે વિષ થયું, થયું શ્વેતનું રયામ;	
કપીર થયું કંચનતણું, રઠ્યા જે શિર રામ.	૧૨૬
વિવાહનું વરસી થયું, માહ, જોર થયું મદ;	
પણુમાસીક પંચમાસીનું, જો જો ગત ગોવિંદ.	૧૨૭

ઉદયનુ આયમનું ચયું, ઉજ્જેસ યયો સો અંધ;	
શોક યયો જલુ દર્પમાં, ધર્મમાં પ્રકટયો ધધ.	૧૨૮
મધ્યાન સંધ્યા કારણે, ગયો વરરાજા વર્ત;	
જળમાંથી નાગે ડસ્યો, મેળે પામ્યો મૃત્ય.	૧૨૯
પ્રહર એક પરણ્યે થયો, જીવ તજ્યો જરુર;	
હંસ ઉઝો દલુરથી, ગયું ચૈન્યનું નર.	૧૩૦
સમિપ હતા જે સાથીઆ, ધાર્યું તેણે દ્વે;	
કંધક સુધી તો કળકળ્યા, કાયે પ્રગટયું કટ.	૧૩૧
કોકાતરી થઈ કાળોતરી, કઠી પેર જપ ઘેર;	
સમજી સરવે શારદા, પરણ્યાની બુંડી પેર.	૧૩૨
દર્પમાં વૃદ્ધિ શોકની, ફળ લાગ્યાં જન્મ ઝેર;	
ચતુરાધ લાં આને કશી, વિસ જન્મનું વેર.	૧૩૩
જન સર્વે જોવા ગયા, સૌંકો પામ્યા શોક;	
જીવ ગયો જામાત્રનો, ત્રાલ્ય ત્રાલ્ય કહે લોક.	૧૩૪
ઉપાય નહિ એકું તેહનો, જીવ્યાનો નહિ લાગ;	
વાર લાગે વહાલા કહે, દીજે અગ્નિ દાધ.	૧૩૫
જેને હિત હોય જેટલું, તેટલું દલવે તન;	
કુટે પીટે કળકળે, વળતું વાળે મન.	૧૩૬
અજ પાણી કે નવ તજે, તજે ન તડકો ટાક;	
ખારું પાણી નવ પીએ, રુદન કરે લગાડ.	૧૩૭
સગા વહાલાં સહોદરાં, સોંઠે મલિ કે સાથ;	
હીરા માણેક મોતિયા, અવનીમાં રહે આથ.	૧૩૮
મૃત્ય દીઠે મારું ચયું, નડે પ્રિય જનને પ્રીત;	
કર્ચું કામ સો કળકળ્યાં, મનુષ્યાચારી રીત.	૧૩૯
અવની આલ અંબર અદિક, જે કાંઈ ઉચવે હોય;	
કરે ઉપાય તેનો કરો, મુતું ન જીવે કાય.	૧૪૦

દાણો પાણી દિલયત્રી, દશાયે ખરચ્યો દામ;	
માનવી મન વાળી રહ્યાં, કરી કલ્પાંત તે હામ.	૧૪૫
ચારદા કન્યા શુભ સતી, રૂપ તણી રિધ રેખ;	
બાળ રંડ રહી બાપ ધર, વિધવા ફેરા વેશ.	૧૪૬
મનવાળ્યું તે માનની, જીવત લીધા ભોગ;	
હાયા વશ કરી હામની, ભાવે તણ્યા ભોગ.	૧૪૭
ભરમ ચોળે નિત ભામની, ગોપીચંદન ભાળ;	
અહનિશ જપ ઈશ્વર તણો, રામ કૃષ્ણ ગોપાળ.	૧૪૮
ઈન્દ્ર વશ આપે કરી, સર્વે તણ્યા સ્વાદ;	
હાળક્ષેપ કરે હામની, અંતર નહિ ઉત્સાદ.	૧૪૯
વેઠે દુ.ખ બહુ બાળીકા, વનિતા ભોમન વેશ;	
કરૂપ કર્યું હાયાતણું, મુખ ન ભોગવે લેશ.	૧૫૦
પેટ ભરે પિતા ધરે, ફરે શિવ પૂજન હામ,	
અવિદ્યા અમ એકે નહિ, નિત્ય જપે હરિ નામ.	૧૫૧
અનેક દિવસ એમ વહી ગયા, ધાર્યો રૂડો ધર્મ;	
જૈમુન્ય ઋષિ એક આંધળો, ભમતો આલ્યો ધન.	૧૫૨
તેજસ્વી એ અરુણવત, અધા અને અપગ;	
કધ તુખી કર લાકડી, શિષ્ય એક છે સંગ.	૧૫૩
ભટકે ભિક્ષા કારણે, પેટ કારણે પેર;	
અચાનક તે આવિયો, શારદા ફેરે ઘેર.	૧૫૪
આવી દાર ઉભો રહ્યો, દીધો આશીર્વાદ;	
એટલે કાને સાભળ્યો, શારદા કુંવરી સાદ.	૧૫૫
આતિથ્ય આલ્યો આગણે, જે તે નિર્મુખ બપ;	
સુકિત હોય શત વર્ષનું, પ્રલય પલકમાં યાપ.	૧૫૬
પ્રસન્ન રહે આતિથ્ય જે, પરમેશ્વર પ્રસન્ન;	
નિર્મળ જન તો નિરખશે, દેવરૂપ દર્શન	૧૫૭
શાસ્ત્ર શાસ્ત્ર સુણે સકળ, નિર્મળ કુળની નાર;	
આતિથ્ય જનને આપવા, બાળા આવી બહાર.	૧૫૮
બાહે મહી બેસારિયો, આપ્યું શુભ આસન;	
ભક્ત્ય કરી ભલી ભાતથી, ભાવતાં દીધ ભોજન.	૧૫૯
ખાનપાન સન્માન શુભ, ખાટ તળાઈ સેજ;	
પોઢાડ્યો પ્રીતે કરી, હેડે આણી હેજ.	૧૬૦
શિવ રૂપ જાણી સેવા કરે, વારં સંભળાવે વાત;	
માત તાત શિક્ષા કરે, પરવરજે પ્રભાત.	૧૬૧

અરુણોદય તે ઉઠિયો, કુળાચાર શુભ કર્મ;	
બમણી લક્ષ્ય બીજે દિવસ, ધાર્યો રૂડો ધર્મ.	૧૬૨
સુંદર વસ્ત્ર સોહામણો, દીધા દક્ષણા દાન;	
અમૃત મેવા અતિ ધણા, પ્રીતે આપ્યાં પાન.	૧૬૩
આશુપણુ ઓપાવિયાં ડગવા ડોટી દીધ;	
પ્રદક્ષિણા દર્ઠ પાગે નમી, કામનિ કરુણા કીધ.	૧૬૪
અંધો આંખ્ય દેખે નહિ, વપુએ નહિ વિચાર;	
સંધવા કે વિધવાતણો, રાત્રી જાણે સાર.	૧૬૫
મીર પહેર્યા કે ચીંધરાં, રિધ ઝહી કે રાખ;	
દેહ અંધ દાખ્યો નહિ, ભાખી અગણે ભાખ્ય.	૧૬૬
આંખ સાથે અકલ્પ ગર્ભ, ગર્ભ સાન ને ચર્મ;	
અંધાર પાપે અંધાપણું, કુર્કુ જ્યારે કર્મ.	૧૬૭
નર્ક દુઃખ છે કોહણું, દંઢ અધર્મથી ધંધ;	
ત્રીસ ધણું દુઃખ તે ચક્રી, આંખ અપંગા અંધ.	૧૬૮
અર્ધ પાદ પૂજા કરી, સુધા સુખડના સોડ;	
ઝળિ રીઝવા રૂઢિયા વિરો, પહોંઆ મનના કોડ.	૧૬૯
જૈમુન્ય કેઈ જાણે નહિ, અકલ ન ઉપની અર્ધ;	
વિધવા કે સંધવા સતી, બાળ યોવા કે જૂઠ.	૧૭૦
ભોળો ને વળી બ્રાહ્મણો, ધરડો ને 'શુભવંત;	
બોલિ જાણ્યું નહિ બાપડે, સત્ય શિરોમણિ સંત.	૧૭૧
કુડ કપટ કયિ નહિ, વિવેક વિચાર કે વાદ;	
હૃપ હેત ઉલટ થકે, દીધા આશીર્વાદ.	૧૭૨
પાગે લાગી પ્રેમદા, પાસે માત ને તાત;	
સર્ગા સહોદર સૌ મળ્યાં, વિપ્રે કીધી વાત.	૧૭૩
અખંડ સોભામ્ય તુજને હજી, પુત્ર તણે ઘેર પુત્ર;	
રાત્ય કરો સ્વામી સહિત, ધણી લક્ષ્મી ધર સૂત.	૧૭૪
અખંડ ચૂડો ને ચાંદલો, અખંડ નર ને નાર;	
અખંડ વહુ ઘેર દીકરો, કહે એમ વારંવાર.	૧૭૫
નિત્ય જોઈ નારી કહે, શેકટ શો એ ધંધ;	
હું તો વેશ વિધવા તણો, આખ ન દેખે અંધ.	૧૭૬
લવ કરો લેખાવની, કહે ન ડાહ્યા કોય;	
આંખ પુટા દીસે ધણા, હૈયા પુટ કાઈ હોય.	૧૭૭
પાણી ખુવો પોતાતણું, ખુવો છો જશની જામ;	
વિપરીત વાણી શું વદો, અકલમાં ઉઠી આમ.	૧૭૮

કુંભ ધણી આણી કુંભ ધણી, કાણ પુત્રી કાણ પુત્ર;	
હું વિધવા છું વિપ્ર મુણ, ક્યાંથી ઘર ઘર સુત.	૧૭૬
પરપથા દેડે પ્રદર એકે, દેહે વાધો દર્પ;	
કાપામાં ધણું કળકળી, સ્વામીને ડસીઓ સર્પ.	૧૮૦
પૂર્વ જન્મ પાપે કરી, વિધવા થઇ છું વેશ;	
ચિંતની કહે નહિ ચુડલો, શિર ચુડાવ્યા દેશ.	૧૮૧
લવ કરી લેખાવની, બોલ્યા જૂઠાં બોલ;	
વચન આફળ તુજ વૃદ્ધનું, તે નહિ તારુ તોલ.	૧૮૨
વચન બ્રહ્મ તુજ વૃદ્ધનું, વિવેકિ બોલો વાણ;	
વાંક નથી કાંઈ તમ તણો, આંખો દિણ અનણ.	૧૮૩
વાંક એ નિધાતા તણો, તજના મજના પાપ;	
લક્ષણ દિણ લજવી મુને, પાત્રે માને બાપ.	૧૮૪
પદ્મોચી આશીષ તમ તણી, સાલજે છે સૌ સાથ;	
વાટ ઉઠી તુજ વેદમાં, છો કાંઈ આપ અનાથ.	૧૮૫
નાસી જાઓ આ નગરથી, માંદદેખાડો પુક;	
ખીજવાર રખે બોલતા, મેળી રાખો મુક.	૧૮૬
ઝપિ કહે રામા મુણો, અગણે કહ્યું છું એક;	
વચન ન જાએ માહકે, નિશ્ચય નિઃસંદેહ.	૧૮૭
રવિ ઉગે જો પશ્ચિમે, વહે દક્ષિણમાં ગંગ;	
અઘાંડ સહિત ભૂમિ ડગે, વચન ન થાયે લંગ.	૧૮૮
આર્જુન મર્ધાદ મૂકરી, કિરતારનો બ્યારે કાપ;	
ખ ક્ષિતિયાએ એકઠાં, પણ લહો વચન નહિ લોપ	૧૮૯
શેષ નાગ સળકે કદા, ડોલે દશ દિગ્બાળ;	
ઉલટ મુપટ અવની ફરે, વચન ન જાએ આળ.	૧૯૦
વિપ્ર બોલો શીદ વાધતુ, માર્ગે જાઓ મહારાજ;	
ફરી ફળ જો કાઢરો, લોપે કોઈક લાજ.	૧૯૧
શૃંગ ગયા જ્યમ ઉડતા, ગયો આર્જુન જળ તોલ;	
વંશ જાય જ્યમ વાંઝનો, ગયો તમારો બોલ.	૧૯૨
ગયા સ્તંભ આકાશના, ગયો જૂઠાનો કાલ;	
શીલ ગયું શુલ્કિતાણુ, ગયો તમારો બોલ.	૧૯૩
દરિદ્રું ડહાપણુ ગયું, લંપટની ગઇ લાજ;	
તે રીતે બોલ તવ ગયો, માનેને મહારાજ.	૧૯૪
સંધ્યા દિનનું અહતવ ગયું, ગયું દંભીનું દાન;	
વચન ગયું તમ વૃદ્ધનું, મિથ્યા રાખો માન.	૧૯૫

આંખો ગર્ધન્યમ અંધની, ગયા બધિરના કાન,
તેમ વચન તારુ ગયુ, મિથ્યા રાખે માન. ૧૮૬
અરુણ ઉદય તિમિર ગયુ, લોભી પુણ્ય ન મૂળ,
તે રીત વચન તારુ ગયુ, નથી ડાળ કે મૂળ. ૧૮૭

ચોપાઈ.

હિત જન સર્વે સુણતે દસ્યા, વિમ્ર યોલ મનમહિ વસ્યા;
શુણ્ય વચન તમારું ગયુ, આળપપાળ ડહાપણ ચર્ચુ. ૧૮૮
ફળ તારા યોદ્યાનું ફેક, હસે લક્ષ્મી તુજને લોક;
પતિ મુવા થયા વર્ષ પાંચ, સત્ય વાત કહીએ સાચ. ૧૮૯
દેવિનો વર નાગે ડસ્યો, સદેહ નથી એ વાતે કસ્યો;
બાળી ભસ્મ કીધો તેહને, દુઃખ પામી દુનિયા દેહને. ૨૦૦
દેશ દેખતાં દેહન જ ક્યો, પુનર્જન્મ હશે અવતર્યો,
તરુણીએ કીધુ સૌ ત્યાગ, વિધવા વેશ મજ્જો વૈરાગ. ૨૦૧
ખોટો ધધ કરો નવ ખપે, જીવતિ પચાક્ષર નિત જપે;
ધર મૂકી નવ જાએ બહાર, નિર્મળ કુળની છે એ નાર. ૨૦૨
જીવતિ કેા સાચુ નવ જીવે, પુણ્ય કરીને પાતિક ધ્રુવે;
સતીપણું સીતાથી ધણુ, ભાવ ભેદ કયે નવ ભણુ. ૨૦૩
તમે કથન અગણે કહ્યું, સતી શારદાએ તે સહ્યું;
જાતા હો ત્યા મુખે જાઓ, શાને કાળે દુખિયા થાઓ. ૨૦૪
વૃદ્ધ વેશ ને અધા આક, નથી વિમ્ર તમારો વાંક;
કથન સારુ મનાવા કહ્યું, તે તો સર્વે વહેતુ ગયું. ૨૦૫
કળકલ્યો વિમ્રને ચઢિયો કોપ, લજ્જા વચન થયુ મુગ લોપ,
જશ ગયો ને લાગી જવાળ, કાપાર્મા પ્રગટ્યો બહુ કાળ. ૨૦૬
વિમ્ર કહે વચન મુજ વટે, જરૂર જીવતુ તો નવ ધટે,
પ્રત્યક્ષ ભેશો સૌ પારખુ, સિદ્ધ યોદ્યો કૌતુક સારખુ. ૨૦૭
કદી મેં ભૂલે ચૂકે કહ્યું, તો એમાં શુ તારુ ગયુ,
વનિતા કહું તે કરને વ્રત, કાયા કદનાણુ તુજ થારો તર્ત. ૨૦૮
ચિંતની તુજ ટળશે ચિંતાય, ન કરે તો આપુ દન્યાય,
કામની કહું તે કરને કામ, ઉમા માહેશ્વર વ્રતનું નામ. ૨૦૯
ઉમા માહેશ્વર વ્રત આચરો, કોડવસા કહું તમ કરો;
વિશભર સેવે દુઃખ વામિયે, ઔઠાં પુણ્ય પ્રીતે પામીએ. ૨૧૦
કોટિ લક્ષાંડ તણો કિરતાર, સફળ થાય તારો અવતાર,
અવની આકાશ પવન ને પુર, નારાયણનું સધળે નર. ૨૧૧

પસક એક પરબ્રહ્મનો યાપ, ઠાટિ કલ્પ મનુષ ભવ ભય;
 કોડ બ્રહ્માંડ નવાં નિત કરે, હરિહર દુઃખ સર્વનાં હરે. ૨૧૨
 વનિતા રાખો દૃઢ વિશ્વાસ, પંડિત કહે રહું તુજ પુર પાસ;
 વચન બોલ આશિકળ થશું, જશ ત્રહી દુઃખ ટાળી જશું. ૨૧૩
 માનની બોલ રાખો માહરો, સાચે શ્રેય થરો તાહરો;
 સાચી પેરે દીજે શીખ, મત કરતાં રાખો મા બીક. ૨૧૪
 હસે તેને હસવા દીજીએ, ઉમા માહેશ્વર મત કીજીએ;
 પ્રેમદા તેને પ્રણમી પાગ, જડી મુને જશવંતી જગ. ૨૧૫
 ઉમા માહેશ્વર મત કેમ કરું, કિયે દિવસથી એ આચરું;
 કાણુ નક્ષત્ર ને કાણુજ વાર, કાણુ માસ તિથિ છે સાર. ૨૧૬
 કાજ ધૃષ્ટ ઉપાસીક સેવ, કાણુ પૂજવો દેવત દેવ,
 વેદ ધર્મ જે જાણો જયયા, કહો મુને માંડિને કયા. ૨૧૭
 કહો વિધિવન રહો આદિશ, કાણુ પ્રકારે પૂર્ણ ધૃષ્ટ;
 શા શા પુણ્ય કરું શા દાન, કેવો ધર્મ ને કાણુ ધ્યાન. ૨૧૮

દોહરા.

માર્ગશિર કે ચૈત્રમાં, શુકલ પક્ષ શુભ વાર;
 તિથિ આઠમ કે ચૌદશ, પુણ્ય નક્ષત્રે સાર. ૨૧૯
 અષ્ટ દળ તાંબૂળનું કરો, કળશ સ્થાપી કર જોડ;
 સુવર્ણમય બે મુર્તિયો, ઉમા સાથે હર જોડ. ૨૨૦
 શ્રી કળ સોપારી સહિત, તાંબૂળ વસ્ત્ર વિવેક;
 બ્રાહ્મ દશાની ભાવના, ધૃષ્ટિ જાણો એક. ૨૨૧
 શીળ સંતોષ સુધર્મથી, પૂજા પદ્મત પાઠ;
 એક વર્ષ એમ આચરો, માનની મારે માટ. ૨૨૨
 તજો કામ ને કલ્પના, તજો લાલચ ને લોભ;
 તજો અહમ્દ પ્રેમદા, કાણુ ન જામો ક્ષોભ. ૨૨૩
 મન મારી મન વશ કરો, હેડું રાખો હાથ;
 તન મન ધન અર્પણ કરો, ઉમા માહેશ્વર સાથ. ૨૨૪
 પંદરે પંદર દિવસે, ઉપવાસ પૂજન કામ;
 ઉમા માહેશ્વર મત એ, નિર્મળ રુદ્ર નામ. ૨૨૫
 ઉઘાપન એક વર્ષનું, બ્યારે પૂરું થાય;
 હોમ હવન બ્રાહ્મણુ જમે, એ મત એમ કરાય. ૨૨૬
 અસત્ર થશે પરબ્રહ્મએ, કળી શકે નહિ કાય;
 વીસલક્ષ જન્મવૈભવ મળે, વિધવાપણુ નહિ હોય. ૨૨૭

મહારાજ રહેા આ ગામમાં, વિવેક કરાવેા પ્રત;	
શણ્ણ ગાંઠ બાધી સુંદરી, તે વેળાએ તર્ત.	૨૨૮
પંડિત રાખ્યો પ્રીતથી, લેશ ગણી ન લાજ;	
માત તાત ને વાત કહી, કહો તો કરીએ કાજ.	૨૨૯
મા કહો તો નિશ્ચે મરું, પિંડ ધરું નહિ પ્રાણ;	
સાચી વાત વપુ વસી, વિપ્ર તણી વરવાણ.	૨૩૦
માતા પિતાએ મન ધર્યું, ધર્મવંતી દદધીશ;	
ના કહેવે નિશ્ચે મરે, સ્ત્રીહત્યા હોય શીશ.	૨૩૧
સજ્જન મળ્યા સૌ એકઠા, વચન કહ્યાં વિવેક;	
વનિતા પ્રત સુખે કરો, ન્યાય સાશ્વતો નેક.	૨૩૨
ઋષિ રાખ્યો ઘેર રાખમાં, આપે નિત અન દાન;	
ગાયત્રી જપ માંડિયો, શિવ પૂજન સન્માન.	૨૩૩
મનોહર માર્ગશિર માસમાં, શુદ્ધ આઠમ શુરવાર;	
પુષ્ય નક્ષત્રે પ્રીતથી, ચાપ્યા દેવ દાતાર.	૨૩૪
જે ન્યમ લખિયું શાસ્ત્રમાં, રાજસ ખરચી રિદ;	
વિપ્રે પ્રત મંગલિયું, જૈમુન્ય સાચો સિદ્ધ.	૨૩૫
પ્રીતે નિલ પૂજા કરે, પંદર દિવસે પુણ્ય;	
તન મન શિવને સોપિયું, નેક રહી નહિ ન્ય.	૨૩૬
સૂત કહે શૌનક સુણો, મહાદેવ તણો મહિમાય;	
શિવ પુરાણ સુંદર કથા, સુખ સાગર સીમાય.	૨૩૭
જન્મ મરણ જ્ઞેષ્ઠમ ટળે, ટાળે જન્મમાં દંડ;	
અષ્ટાદશ અધ્યાય આ, ભવ બ્રહ્મોત્તરખંડ.	૨૩૮
ગાય શીખે ને સાંભળે, ભણે ગણે કરી ભાવ;	
ભવ જળમાં ખૂડે નહિ, નીતમ એવું નાવ.	૨૩૯
શિવ પૂજન સૌ કેા કરો, વિવિધ પ્રકાર વિકાસ;	
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળદાસ.	૨૪૦

શ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે 'ઉમા માહેશ્વર પ્રત કથન' નામનો અષ્ટાદ્યોધ્યાય:

અધ્યાય ૧૯ મો.

દોહર.

પ્રથમ પૂજું પરબ્રહ્મને, સેવું સારદ સકત;
જપ જર્મું જગદંબનો, જયો સરવે જગત.

વિદ્યા રૂપી વિરંચીને, વર્ણુઆ ચારે વેદ;	૨
વળતી હુડી વ્યાસને, લણિયા ભારત બેદ.	૩
આદ્ય, મધ્ય ને અંત પણ, અક્ષરદેયણી આપ;	૪
પંડિત કહેવાણા પ્રીતથી, એ ઈશ્વરી પ્રતાપ.	૫
હીડવું હોસે ચાલવું, વાણીતણી નિગલ;	૬
તે કાચે મુઝે નહિ, સદાય નહિ જો શક્ત્ય.	૭
લક્ષ્મીવર લક્ષ્મીવડે, શક્તિથી શિવ મ્હોય;	૮
બ્રહ્મા બ્રહ્માણીવડે, પૂજતા જગમાં જોય.*	૯
પુરુષ થકે છે પ્રકૃતિ, પ્રકૃતિ થકે પુરુષ;	૧૦
અદિકું આણુ ઈમાં નથી, મમત કરે તે મૂખ.	૧૧
બીજ થઈ સૌ નિપને, વૃક્ષ થઈ હોય બીજ;	૧૨
આગળ પાછળ એક નહિ, આ મુણતે રીઝ.	૧૩
નારી વણુ નર એકલો, વેદ ન વાધે વંશ;	૧૪
વર વિણુ વનિતા વાંઝણી, પાપતણો પ્રશસ.	૧૫
વિશભરથી વાધી વિગત, જગદયે જાયું જકત;	૧૬
એકીબૂત એ જાણવા, સાચાં શિવ ને શક્ત.	૧૭
મમત કરે તે મૂખા, હરીહર એ છે એક;	૧૮
ઉમા લક્ષ્મી એ એક છે, વિચાર મહે વિવેક.	૧૯
સૂત કહે શૌનક સાંભળો, કહું બ્રહ્મોત્તરખંડ;	૨૦
જનમ મરણુ જોખમ ટળે, ટળે યમહૂતના દડ.	૨૧
મનવાંછિત માગ્યાં મળે, ધર્મર્થ કામ ને મોક્ષ;	૨૨
પૂરણુ પાપ પ્રવચ કરે, દાખો નહિ કાઢિ દોખ.	૨૩
આગણીસમા અધ્યાયની, કહું કથા કરજોડ;	૨૪
કૌતુક તેમાં કારમા, જશ ઉપાર્જન જોડ.	૨૫
વેદ વચન વાણી વિમળ, શાસ્ત્ર પુરાણે સાખ;	૨૬
શિવ પુરાણુ મહિ સ્તવન, લવ બ્રહ્માની ભાખ.	૨૭

ચોપાઈ.

ગુણીજન રહો ગુણવંતી ઘેર, પ્રીતે પૂજા માંડી ઘેર;	૧૫
કોડે વચણુ વિપ્રનાં કીધ, દાન દક્ષિણા બોલ વિધ દીધ.	૧૬
ધ્યાન ધરણીધરનું ધર્મ, કરણાનિધનું સ્થાપન કર્યું;	૧૭
સુમહુર્ત આબો જો દીશ, સ્થાપ્યા તવ ઉમાપતિ ઈશ.	૧૮

પુરણુ ગ્રીત માંડી પ્રેમની, હેત પ્રતિમા ક્રીધી હેમની, સહજ પૂજન તો નીતે કરે, પરે દિવસ મડળ ભરે	૧૭
તે દિન અદિકા ઉત્સવ થાય, શિવના ગુણ શિવ સેવક ગાય, વાળે ઢાલ મૃદંગ નિશાણુ, પ્રમદા પુણ્યવતી અમાણુ	૧૮
લક્ષ્મી જોવા મળિયા લોક, શામાએ તો તજીએ શોક, કોઈ સ્તુતિ કોઈ નિંદા કરે, ધર્મવતી મન લવ નવ ધરે.	૧૯
એક મનને એક જ ચિત્ત, પરબ્રહ્મ પૂજે આણી ગ્રીત, છક બળ ભેદ સર્વે છાડિયુ, ઉમામહેશ્વર વ્રત માંડિયુ	૨૦
મનસા વાચ્યા કાયિક કામ, નિમેષ નિમેષ ઉમા શિવનામ, શ્વેત કરતા સવત્સર થયુ, ક્રોધિ જન્મનુ પાતિક ગયુ	૨૧
ઉદ્યાપન કીધુ જે દીશ, પુજ્યા તવ ઉમાપતિ ઇશ, વર્ષા વિગ્ર વારુ વેદિયા, અહાવિદ્યાના જે બેદિયા.	૨૨
મનોહાર ત્યાં પૂરણુ કીધ, દાન દક્ષા દિલથી દિધ, મધ્યરાત્રી તે માનનિ, ધરે 'ધ્યાન' શિવનુ કામનિ	૨૩
રૂડો અધ બેઠો છે ઋષિ, મહાદેવ મત્ર જપે છે મુષિ, મહાદેવે નિચાર્યું મન, શામાએ સોંપ્યુ તન મન ધન	૨૪
એ શામાનો ટાળું શોક, સ્વર્ગ મૃત્યુ જાણે ત્રિલોક, માત તાત ને જાણે ગામ, કરુ સર્પા એનુ કામ	૨૫
ગુણ વધારુ ઋષિનો ધણો, વધે મહિમા એ વ્રત જ તણો, અબળાની પહોંચાડુ આશ, પુરણુ થાએ પુણ્ય પ્રકાશ	૨૬

દેહરૂ.

સ્થાપન કીધુ જે કામમા, હેતે પ્રતિમા હેમ, કુલમાંથી પ્રગટયુ કારમુ, શિવલિંગ શુધ્ધક્ષમ *	૨૭
જન્મ આલથી ધન્દુ નીસરે, ગહણહકારે જ્યોત, પ્રતિમાથી પ્રગટ થયુ, ઉદયકાર ઉદ્યોત	૨૮
શતકોટિ સૂર્ય ત્યાં ઉગિયા, જ્યજ્ઞવકાગે સૌ જોય, જાણે ધન્દુ અયુતધા, હર્ય હેત જાહુ હોય	૨૯
પ્રગટ થયા પોતે પ્રભુ, દેવાધિદેવ તે ઇશ, કારણ ક્રોધિ અહાડના, આઘ નિરંજન ઇશ	૩૦
ઉધડી આખ અધા તણી, થયો દેખતો તર્ત; પ્રથમ એને સજ્જે દ્રવ્ય, વનિતા કરુ વ્રત	૩૧
કામ સરખી કાયા યર્ષ, ચાતુર નિર્મળ ચંદ, સહિ ઋષિમાં શોભિયો, તેનીસ ક્રોડમા ધન્દ.	૩૨

વેદ જ્યારે વદને વસ્તા, દીર્ઘ દિવ્ય દર્શન,	૩૩
ઐકે ઉનમ ત્યાં નવ સ્ત્રી, પ્રભુ થયા પુર પ્રસન્ન.	
દેવાંશી દેહે થયો, અગમ નિગમ શુષ્ક જ્ઞાન,	૩૪
સકળ વાતે સિદ્ધિ ચર્ચ, ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન	
વિસ જન્મની વાર્તા, વસી વિપ્રને વાસ,	૩૫
સ્તુતિ કીધી શૂળપાણી, પહોતી પ્રેમે આરા	
કરતા હરતા કરણાનિધિ, ભરતા ધરતા ભોગ,	
વિશ્વપતિ છે વિશ્વમા, શિવ સિદ્ધિ સન્નેય.	૩૬
દુશ્મન સૌ ડરતા થયા, ધારણુ આવી ધીર,	
પત્યમહાભૂત કરતા પ્રભુ નગ નામ નવાણે નીર	૩૭
કોટિ બહા કરતા તમો, ચૌદભવનના નાય,	
તુ ભૂધર ધરણિધરા, સ્તુતિ માડી એ હાય	૩૮
કરજોડી ઋષિએ કહ્યું, વિશભર વિશ્વ વિયાસ,	
આશાપુરી માહરી, પૂરો જીની આશ	૩૯
જરા વાધે જ્યમ જગતમાં, વિધવાપણુ ન હોય,	
શારદા રુદ્ર સરખી મણો, નિદા ન કરે કાપ	૪૦
વૈભવ વાસવ સારખો, ઘણી લક્ષ્મી ધરસૂત્ર,	
ધૈર્ય એને આપિયે, પુત્ર તણે ઘેર પુત્ર	૪૧
ઉમા સહિત ધૈર્ય હસ્તા, નારીએ નિરખ્યા નેહ,	
પુરાતન પાપ પ્રલય થયા, યદ્ય દેવાંશી દેહ	૪૨
જગત જનેતા જગતપત્ય, જગપાવન જગદીશ,	
અનેક સ્તુતિ એવી કરી, પાગ નમાવ્યુ શીશ	૪૩
કરણાનિધિ દષ્ટે કામની, ભવતારણુ જૂ જૂય,	
દુર્લભ દર્શન દેવને, રામા દીકુ રૂપ	૪૪
ધૈર્યવદન ત્રિનેત્ર ધર, ઈન્દુ ભાળ શીર ગગ,	
અર્ધાંગિ ઉમા વસ્યા, શોભા સુંદર અગ	૪૫
બાહે વાસુકી એરખા, હેડે શેષના હાર,	
કાને કુન્ડળ ઝંઘમઘે, અપરમપાર અપાર.	૪૬
સૂર્ય ચંદ્ર અમિતણાં, તરતીળ નેત્ર એ તણ,	
અષ્ટ સિદ્ધ નવનિધિ રિધ, આતુર ચાલે ચરણ	૪૭
વિષ્ણુ લક્ષ્મી વદન કરે, બહા સ્તુતિ ભાખત,	
અર્ધાંગિ ઉમા વસ્યા, દિલમાં નિત્ય દાખત.	૪૮

જેના દર્શનથી ટળે, લક્ષ ચોરાશી ખાણ,	
મહાદેવ નિરખ્યા માનની, પૂર્ણ ત્રિશૂળ છે પાચ.	૪૯
ગદ ગદ કંઠ ગળી ગઈ, શોભા અદ્ભૂત સગ,	
દુવે મારે ઉનમ કથી, રાત્રુ રૂડો રગ	૫૦
ધુમ્રપાની ધ્યાને ધરે, કાયા વેઠ કષ્ટ,	
કોણ પુણ્ય પ્રગટ થયુ, ધરણીધર નિજ દ્રષ્ટ	૫૧
અક્ષા યાક્યા ભણી ભણી, વર્ણી યાક્યા વેદ,	
સ્વપ્ને શિવ નિરખ્યા નહિ, ભ્રમ્યા ભૂતલે ભેદ	૫૨
ખટ દર્શન હિંડે જોળતા, નિમેષ ન નારાણ,	
ભેળી જગમ જશ જપે, પડિત કરે પારાણ.	૫૩
ધન્ય અવતાર ધન લાગ્ય મુજ, ધન્ય માત ધન્ય તાત,	
ઉમા માહેશ્વર વ્રત ધન્ય, ધન જશ રૂપી જાત	૫૪
ધન્ય વિમ્ર ત્રિશાનિધિ, ધન્ય આજ્ઞાનુભા લાવ,	
ધન્ય સુખ દુઃખ પુરયને, મળ્યુ ભવ તરવા નાવ.	૫૫
ધન્ય પૂજન ધન્ય પ્રતિમા, ધન્ય ઋષિનું રૂપ,	
ઉમા માહેશ્વર વ્રત ધન્ય, ધન્ય એ ભોળો ભૂપ.	૫૬
ધરણી પ્રત્યક્ષ જોલિયા, પ્રમદા પાગે લાગ,	
અતર ઇચ્છા ઉપજે, મન ગમે તે માગ	૫૭
ઉનમ કાંઈ રાખેશ મા, મનમા હોય જે હામ,	
ઈન્દ્ર લોક વૈકુંઠવર, સિંધર પદ આપુ ઠામ	૫૮
નરેન્દ્ર કરું નવખડ નિધ, અક્ષલોક ભરપૂર,	
ચૌદ લોક ચિંતામણિ, જ્યાં લગ અદ્ર ને સૂર	૫૯
કહે કામની ઉનમ કથી, ભુગતે ભેજા હાથ,	
કોટિ અક્ષાડ કરનાર કૃત, નિરખ્યો ભોળોનાથ	૬૦
જન્મ મરણ ભેખમ જરા, ટળી ગયુ મુજ તર્ત,	
પરબ્રહ્મ તમ પ્રતાપથી, સર્જણ ફળ્યુ મુજ વ્રત	૬૧
સનકાદિકને સ્વપ્ને નહિ, અક્ષા લમે છે ભેદ,	
નિરજન તમને નિરખીયા, વિખાણુ જેના વેદ	૬૨
ચણુરિવિદ એક ચિત્ત ધરુ, વૈકુંઠ કેલાસે વાસ.	
આ લોકે મુજ મન રહ્યુ, પૂર્ણ માયાનો પાત	૬૩
વ્રત મુને સર્જે ફળ્યું, શમ્ભો મારો શોક.	
વિપ્રતણી ગત શી થશે, લક્ષ્મી હસશે લોક.	૬૪
આશીર્વાદ વિમ્ર કહો, અખડ સૌભાગ્ય એ પુત્ર,	
તેહ વચન ક્યમ ધિરુ થશે, સાચો અક્ષર સુત	૬૫

વેદ જ્યારે વદને વસ્થા, દીર્ઘ દિવ્ય દર્શન,	
એકે ઉનમ ત્યાં નવ રહી, પ્રભુ થયા પુર પ્રસન્ન.	૩૩
દેવાંશી દેહે થયો, અગમ નિગમ શુભ જ્ઞાન;	
સકળ વાતે સિદ્ધિ થઈ, ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન.	૩૪
વિસ જન્મની વાર્તા, વસી વિપ્રને વાસ;	
સ્તુતિ કીધી શૂળપાણીની, પહોંતી પ્રેમે આશ.	૩૫
કરતા હરતા કરણાનિધિ, ભરતા ધરતા ભોગ,	
વિશ્વપતિ છે વિશ્વમા, શિવ સિદ્ધિ સન્નેય.	૩૬
દુરમન સૌ ડરતા થયા, ધારણુ આવી ધીર;	
પથમહાભૂત કરતા પ્રભુ, નગ નાગ નવાણે નીર	૩૭
કાટિ ઘણા કરતા તમે, ચૌદલવનના નાથ;	
તું બુધર ધરણિધરા, સ્તુતિ માડી બે હાથ.	૩૮
કરજોડી જાણિએ કંઈ, વિરાભર વિશ્વ વિવાસ;	
આશાપુરી માહરી, પૂરો સ્ત્રીની આશ	૩૯
જશ વાધે જ્યમ જગતમાં, વિધવાપણું ન હોય;	
સારદા રુદ્ર સરખી ગણો, નિંદા ન કરે કોય.	૪૦
વેલવ વાસવ સારખો, ઘણી લક્ષ્મી ધરસુત,	
ધંધર એને આપિયે, પુત્ર તણે ઘેર પુત્ર	૪૧
ઉમા સહિત ધંધર હરયા, નારીએ નિરખ્યા નેહ;	
પુરાતન પાપ પ્રલય થયાં, થઈ દેવાંશી દેહ.	૪૨
જગત જનેતા જગતપત્ય, જગપાવન જગદીશ;	
અનેક સ્તુતિ એવી કરી, પાગ નમાવ્યુ શીશ.	૪૩
કરણાનિધ દહટે કામની, ભવતારણુ બૂ બૂપ;	
દુર્લભ દર્શન દેવને, રામા દીર્ઘ રૂપ	૪૪
પથવદન ત્રિનેત્ર ધર, ધંદુ ભાળ શીર ગગ,	
અર્ધાંગે ઉમા વસ્ત્રાં, શોભા સુદર અગ.	૪૫
ખાંદે વાસુકી બેરખા, હેડે શેષના હાર;	
કાને કુંડળ અધમધે, અપરમપાર અપાર.	૪૬
સૂર્ય ચંદ્ર અમિતણાં, તરતીય નેત્ર એ ત્રણ;	
અષ્ટ સિદ્ધ નવનિધિ રિધ, ચાતુર ચાલે ચરણ	૪૭
વિષ્ણુ લક્ષ્મી વંદન કરે, ઘણા સ્તુતિ ભાખત;	
અર્ધાંગે ઉમા વસ્ત્રાં, દિલમાં નિત્ય દાખત.	૪૮

જેના દર્શનથી ટળે, લક્ષ ચોરાશી ખાણ;	
મહાદેવ નિરખ્યા માનની, પૂર્ણ ત્રિશૂળ છે પાંચ.	૪૯
ગદ ગદ કંઠ ગળી ગર્ધ, શોભા અદ્ભૂત સંગ;	
હવે મારે ઉત્તમ કશી, રાત્રું રૂડો રંગ.	૫૦
ધુમ્રપાની ધ્યાને ધરે, કાયા વેઠ કષ્ટ;	
ક્રોધ પુષ્પ પ્રગટ થયું, ધરણીધર નિજ દ્રષ્ટ.	૫૧
જ્વળા યાક્યા બણી બણી, વર્ણી યાક્યા વેદ;	
સ્વપ્ને શિવ નિરખ્યા નહિ, જ્વળા ભૂતલે બેદ.	૫૨
ખટ દર્શન હિંડે ખોળતા, નિમેષ ન નારાણ;	
જોગી જંગમ જશ જપે, પંડિત કરે પારાણ.	૫૩
ધન્ય અવતાર ધનભાગ્ય મુજ, ધન્ય માત ધન્ય તાત;	
ઉમા માહેશ્વર વત ધન્ય, ધન જશ રૂપી ભત.	૫૪
ધન્ય વિપ્ર વિદ્યાનિધિ, ધન્ય જ્ઞાનલુપ્તો ભાવ;	
ધન્ય સુખ દુઃખ પુષ્પને, મળ્યું લવ તરવા નાવ.	૫૫
ધન્ય પૂજન ધન્ય પ્રતિમા, ધન્ય ઋષિનું રૂપ;	
ઉમા માહેશ્વર વત ધન્ય, ધન્ય એ ભોળો ભૂપ.	૫૬
પરબ્રહ્મ પ્રત્યક્ષ બોલિયા, પ્રમદ પામે લાગ;	
અંતર ઇચ્છા ઉપજે, મન ગમે તે માગ.	૫૭
ઉત્તમ કાર્ધ રાએશ મા, મનમાં હોય જે હામ;	
ઈન્દ્ર લોક વૈકુંઠવર, સ્થિર પદ આપુ ઠામ.	૫૮
નરેન્દ્ર કરું નવખંડ નિધ, જ્ઞાનલોક ભરપૂર;	
ચૌદ લોક ચિંતામણિ, ન્યાં લગ ચંદ્ર ને સૂર.	૫૯
કહે કામની ઉત્તમ કશી, ભુમતે જોડ્યા હાય;	
ક્રોધ જ્ઞાન કરનાર કૃત, નિરખ્યો ભોળોનાથ.	૬૦
જન્મ મરણ જોખમ જરા, ટળી ગયું મુજ તર્ત;	
પરબ્રહ્મ તમ પ્રતાપથી, સફળ ફળ્યું મુજ વત.	૬૧
સનકાદિકને સ્વપ્ને નહિ, જ્વળા ભમે છે બેદ;	
નિરંજન તમને નિરખીયા, વિખાણુ જેના વેદ.	૬૨
ચણીરવિદ એક ચિત ધરું, વૈકુંઠ કેલાસે વાસ;	
આ લોકે મુજ મન રહ્યું, પૂર્ણ માયાનો પાસ.	૬૩
વત મુને સફળે ફળ્યું, શમ્યો મારો શોક;	
વિપ્રતણી ગત થી યશે, લક્ષ્યા હસશે લોક.	૬૪
આશીર્વાદ વિપ્ર કહ્યો, અખંડ સૌભાગ્ય એ પુન;	
તેહ વચન કવચ થિર યશે, સાચો અક્ષર સુત.	૬૫

‘નતતણું ફળ પામિયાં, સત સહસ્રધા સુખ;	
વચન જાય એ વિપ્રનું, દારણુ તે તો દુઃખ.	૬૬
દુનિયાં વારી નવ રહે, હચુ કરતામાં હાણુ;	
તરણુથી હળવો થશે, પંડિત તજશે આણુ.	૬૭
તે હત્યા ક્યમ છૂટશુ, પ્રત્યય યાશે પુણ્ય;	
બાકી તમ દર્શન થકી, નેક રહી નવ નૃન્ય.	૬૮
કંથ મુવો ક્યમ શુદ્ધશે, પતિ વિણ ક્યાંથી પુત્ર;	
ભાર રહેશે ક્યમ બ્રહ્મનો, સાચપણાનું સ્ત્ર.	૬૯
પુત્ર પ્રસવર્તા પાપ છે, નિશ્ચ બાધામાં વંક;	
સત કયાથી સ્વામી વિના, શિરપર ચઢે કલંક.	૭૦
એહ વાત નવ સભવે, માને નહિ જન કોય;	
મુવાં ન યાએ શુવર્તા, હાણુ હસારત હોય.	૭૧
પરબ્રહ્મ કહે મુણુ પ્રેમદા, તનથી શોક કર તાજ;	
વિશ સહસ્ર વર્ષ ભોગવો, ભરતખંડનું રાજ.	૭૨
મહા માયાના વચનથી, હૈયામાં ધણું હેત;	
સ્વામીનાં સુખ ભોગવો, પરિવાર પુત્ર સમેત.	૭૩
સાત પુત્ર સહક્ષણુ, પંડિત પ્રતાપિક પ્રૌઢ;	
પરણ્યા પતિના વીર્યથી, ગુણસાગર ગુણગૂઢ.	૭૪
સમુદ્રાંત પૃથ્વીતણુ, ભોગવો વિવિધ વિદ્યાસ;	
અંતે વિમાન વૈકુંઠનાં, ગિરિ કૈલાસે વાસ.	૭૫
કરજોડી કહે કામનિ, અચરજ એહ અપાર;	
પરણી એક પ્રહરે મુવો, ભામનિ કહે ભરતાર.	૭૬
નાહો નદીએ નાહવા ગયો, સર્પે ડસિયો સાય;	
મૃત્યુ પામે તેને થયાં, પૂરણુ વર્ષજ પાંચ.	૭૭
બાળી ભરમ તેને કર્યો, ધણુ દુઃખ પામ્યું ગામ;	
તે મુજને ક્યાંથી મળે, એનું તે શું નામ?	૭૮
શુદ્ધિ વિણ બોલુ અમો, રેખ ન કરશે રીસ;	
કહો વચન તે કંયમ ફળે, આપ કહોને ઈશ.	૭૯
હસારત બાધા દેશમાં, ધણુ અવગુણ સૌ ગાય;	
માતા પિતા સહિતે મુને, દેશે દડ જગરાય.	૮૦

એપાઈ.

નિર્મળ કુળની સાંભળ નાર, ફરી ફરી પૂછે શું સાર;
શિવ સાચું કહે છે સાક્ષાત, પૂર્વ જન્મની સાંભળ વાત.

દાખ્યો દ્રાવિડ રૂડો દેશ, વનિતા વિમ્બની તું સુવેશ,	૮૨
જરવતી જોમનનું જોર, તન મન ધનથી રાખે તોર	૮૩
અદિકો રાખતી તું અહકાર, વશ વર્તિક આઠણુ ભરતાર,	૮૪
શોક્ય તારે હુતી એક, તે ઉપર બહુ વેર વિવેક	૮૫
કથને તો વશ વર્તિક કીધ, તન મન ધન તેનું તો લીધ,	૮૬
કામણ દુમણ મોહણ માર, વશ કીધો આઠણુ ભરતાર	૮૭
એસે એસાયો તુજથી જમે, કરે કામ જે તુજને ગમે,	૮૮
તે નરને તુજ સાથે નેહ, બાધી લીધો તેનો દેહ	૮૯
શ્રી ખીણનો ન કરે સગ, ભોગ શોકનો કીધો ભગ,	૯૦
વેર વનિતાનો કર્યો વછોહ, ધર્મ સોપ તે કીધો દ્રોહ	૯૧
ચિત્ત રહ્યું નહિ તારુ ચોક્ય, ચતધા દુ ખ પામી તુજશોક,	૯૨
કામ વાસનાથી કળકળી, મ દિન સ્વામીશુ નવ મળી.	૯૩
અપુત્રત નેરહી અભોગ, તેથી કાયામા પ્રગટ્યો ગેગ,	૯૪
માનની દુ ખે પામી મૃત્ય, શાપ મરતા દીધો તુજ તર્ત	૯૫
તુએ વાંઝણી રહેજે ધણુ, તુજને વચન ફળજે મુજ તણુ	૯૬
વળી એક ખીણુ છે પાપ, એક ચિત્તે સાલળ તું આપ	૯૭
કર્યો કર્મ છૂટે નહિ કોય, જીવતિ તારુ પાતિક જોય,	૯૮
પૂર્વ જન્મની છે પાપણી, શોક્ય વધ સાચી સાપણી	૯૯
તારી પાસે રહેતો એક બહ, સાચવતો સધ્યા ખટ કર્મ,	૧૦૦
શિવ પૂજન કરતો તે સુખે, વેદ સાર ઉચરતો મુખે	૧૦૧
વનિતા હુતી તું જોમનવેશ, સમારતીતી શિરના કેશ,	૧૦૨
હાવભાવ, કટાક્ષ જ કરે, હેતે પુરુષતણા ચિત્ત હરે	૧૦૩
વિમ્બ પડોશી તારો જેહ તેણે દીઠો એક દિન તુજ દેહ,	૧૦૪
રનેહ કરવા આલ્યો તુજ સાથ, વિહ્વળ થઈ આલ્યો તુજ હાથ	૧૦૫
તિરસ્કાર તે તેનો કીધ, મુખથી ગાળો દશવિશ દીધ,	૧૦૬
વિપરીત તેને લાગી વાત, તેણે કીધી પોતાની ધાત	૧૦૭
મરણુ સમે મન તુજમા રહ્યું, તુને પાપ અહાલ્યાનું થયું !	૧૦૮
કાર્ષક કાળ તારો દેહ પડ્યો, જીવ અન્ય યોનિમાં જન્મ અજો	૧૦૯
કર્ષક વર્ષ ભોગવિયુ નર્ક, ધણાં પાપમા તુ થઈ ગઈ,	૧૧૦
કાર્ષિક પુણ્ય પ્રભાવે કરી, આ વિમ્બ મદિર અવતરી	૧૧૧
તુજ પ્રેમથી તે પામ્યો મૃત્ય, તે પ્રગટી પરપથો તો તર્ત,	૧૧૨
પ્રણુતા વોહોત મુવો તુજ સાથ, રણુસબધે આલ્યો હાથ	૧૧૩
કોડવાર કરું શુ કરી, નર એ તારો સ્વામી નથી,	૧૧૪
અદ્ય આલ્યો ને અદ્યજ ગયો, તારો તુજને એ શીકળ થયો	૧૧૫

રૂડાપો દીધા કાધી રાંડ, માટી કહેવાણો મિથ્યા માંડ;
 તે તેને મારગ લાગિયો, વનિતા ધાવ તુજને વાગિયો. ૯૯
 શામા જાણી નવ કાધો સંગ, નથી અભડાયું તારું અંગ;
 મહાદુઃખ પામી શોક જ મુર્છ, તે હાથા પણ પૂર્વે થઈ. ૧૦૦
 કાંઈક પુણ્ય પ્રતાપે કરી, ભણા આજણ કુળમાં અવતરી;
 આજણ આ બિજાને આવિયો, તે તારા મનમાં લાવિયો. ૧૦૧
 તેણે મત કરાવ્યું તુને, મહાસુખથી સંતોષ્યો મુને;
 સંકટ તારું સર્વે ટળ્યું, પાતિક પૂર્વે જન્મનું વળ્યું. ૧૦૨
 તારું સંકટ આજ્યો ટાળવા, વચન પંડિતતણું પાળવા;
 ઉતારવા મથિથી ગાળ, પુર બાધુ કરશે પ્રતિપાળ. ૧૦૩
 ઉપાધતેનો કહું છું એક, વનિતા સાભળ ધરી વિવેક.

ઢાહરો.

પહેલા ભવ ફરે। પતિ, પરણ્યો તારો જેહ;
 તે પાંડરપુર અવતર્યો, નારી તુંજશું નેહ. ૧૦૪
 વશ કાધો જે વિપ્રને, સૌંધું તન મન ધન;
 અંતકાળે તેતું રહ્યું, માનની તુજમાં મન. ૧૦૫
 મરણે યા મતિ સા ગતિ, પુગણુ કહે એ પેર;
 પંડિત પાંડરપુર વિશે, મુણવંત ફેરે ઘેર. ૧૦૬
 વિદ્યાવંત તે વિપ્ર છે, સેવે છે શિવ શક્ત્ય;
 અવિદ્યા એકે નથી, બ્રહ્મવિદ્યામાં ભક્ત. ૧૦૭
 સ્વામી મળે એ સ્વપ્નમાં, સુખ સાગર સન્નેગ;
 પૂર્ણ સુખ પ્રમદા પતિ, ભાવતા ઉપભોગ. ૧૦૮
 પૂર્ણ ગર્ભ તેનો થશે, સ્વામી તારો સૂત્ર;
 બત્રીસ લક્ષણુ આગળો, પામીશ તેથી પુત્ર. ૧૦૯
 શિવની વાત એમ સાંભળી, ઢળી તે નારિ ધણું;
 એ સુખથી તો દુઃખ ભણુ, એથી રૂઝું મર્ણુ. ૧૧૦
 ત્રાહે ત્રાહે કહે તારુણી, શામા પામી શોક;
 વચન શિવનું નહિ ટળે, લક્ષ્યા હસશે લોક. ૧૧૧
 શિવ મહારાજ સાંભળો, અદિકા થયો ઉત્પાત;
 મતતાણું ફળ પામીઆ, કરિશ નિજ તન ધાત. ૧૧૨
 શમણામાં લાડુ જમે, સહેજે પામે સુખ,
 જાગે ત્યારે જીવંડો, લૂંડી વેઠે જૂખ. ૧૧૩
 સાત કન્યા પરણે સ્વપ્નમાં, હર્ષ ધણેરો હોય;
 અચણ્ય જાગતાં એકલો, કંથ કહે નહિ કોય. ૧૧૪

પાંચ પુત્ર વૈભવતણું, સ્વપ્ને પામે સુખ;	
વનિતા વહાણે વાંઝણી, માનવી ન જીવે સુખ.	૧૧૫
હેમ જડે બહુ હર્ષમા, ધણો દેખે છે ગર્થ;	
વહાણે નવ ટળે વાણિયો, એક ન સરે અર્થ.	૧૧૬
સુખ સજ્યા પોટે સ્વપ્નમાં, ખાતે હિચિ ખાટ;	
જાગે ત્યારે તરફડે, શિત ટાળવા માટ.	૧૧૭
સ્વપ્ન સાચું હોયે નહિ, એ તો આડો અંક;	
વચન તમારું જો ફળે, કુડા ચડે કલક.	૧૧૮
મત મહારું વહેતું ગયું, ગયો બ્રાહ્મણનો ભર્મ;	
સોવસા જાય સતિપણું, ગયો નિયમ ને ધર્મ.	૧૧૯
આમહત્યા સઘે કરીશ, યુધ્ધ જશે સૌ ગર્ક;	
વૈકુંઠતણા તો વાપદા, પડતું પડશે નર્ક.	૧૨૦
પાપે પડિત આવીયે, પાપે કીધું મત;	
પાપે તમો મુજને મળ્યા, નારી રાઈ તર્ત.	૧૨૧
પરબ્રહ્મ તવ પ્રસન્ન થયા, કોટિ બ્રહ્માંડના નાથ;	
ઉઠાડી આદર કરી, હેતે જાણ્યો હાથ.	૧૨૨
કરજોડી કહે કામની, એ તો મહા ઉત્પાત;	
કલંક ઉપજે કુળ વિશે, વિપરીત ભૂંડી વાત.	૧૨૩
સ્વપ્ન સાચું ક્યમ માનીએ, ક્યમ માનેલક્ષ લોક;	
એ તો દુઃખનું મૂળ છે, સમુદ્ર સમાને શોક.	૧૨૪
જાય સ્વપ્નમાં જાતરા, અડસઠ તીરથ માથ;	
જાગે, તવ જંજળમાં, ધરમાં ગોથાં ખાય.	૧૨૫
સ્વપ્નામાં હાથી ચડે, ઘેર ઘોડા સુખપાલ;	
જાગે જર દેખે નહિ, કૂટે નીત કપાળ.	૧૨૬
મહારુદ્ર કરે સ્વપ્નાવિષે, પોખે ચેરાશી નાત;	
નિશા નિર્જમે નેહથી, પાંગણુ (?) નહિ પ્રભાત.	૧૨૭
ભોળા શિવ છે જૂપતિ, અપરમપાર અપાર;	
પ્રસન્ન થયા જો પ્રીતથી, કરો શિવ સંહાર.	૧૨૮
મા બાપ મુજને મારશે, પંચઈટાળી લોક;	
અડધી અવનિએ ડાટશે, સજ્જન પામે શોક.	૧૨૯
મહાદેવ કહે શુંજી માનવી, વચન મિથ્યા નહિ થાય;	
સ્વપ્ન તારું સાચું થશે, તજ તું મન ચિતાય.	૧૩૦
વર તારો છે વેગજો, જોજન ત્રણસે સાઠ;	
પ્રત્યક્ષ પતિ મળશે તુને, મત મહિમાને માટ.	૧૩૧

ચતુરા કલંક ચઢે નહિ, પલક ન બેઝે પાપ;	
સહટ પડે સજારજે, આવીશ આપો આપ.	૧૩૨
નમશે નરેન્દ્ર નવ ખંડના, દૂરજગે સદુ દુ ખ;	
સતી કહેવાશે સર્વથી, સ્વર્ગતણાં નિજ સુખ.	૧૩૩
જગ બાધામાં જાણુરો, નિર્મળ નારી નામ;	
ઉમા માહેશ્વર ત્રતથી, ચિર પદ પામીશ ઠામ.	૧૩૪
પ્રેમદા પતિને પ્રીતથી, કહેરો ન્યારે વાત;	
મનનો સદેહ ભાગશે, સપૂત પ્રગટશે સાત.	૧૩૫
અલખત ભોગવ ઈન્દ્રની, વીસ દળારાં વર્ષ;	
ઈકાતેર પરિયા સહિત, પ્રગટે પુરણુ હર્ષ.	૧૩૬
એમ કરી ઈશ્વર ગયા, પામ્યા અતરધ્યાન;	
ખીજુ કાઈ જાણે નહિ, મહાદેવતણાં એધાણુ.	૧૩૭
વિપ્ર હેતે વાળાવિયો, દાન દક્ષિણા દીધ,	
કરજોડી કહે કામની, સાચા છોજ સિદ્ધ.	૧૩૮
જાણુ થયું બહુ જગતમાં, વિપ્રને પ્રજીઈ મત;	
નર પંચુ અધો હતો, થયો દેખતો તર્ત.	૧૩૯
વિપ્ર વૃદ્ધ વરુવો હતો, થયો તે પૌવનવેશ;	
કચન જેવી કાયા થઈ, દાખ્યો બાધે દેશ.	૧૪૦
શારદાને સારુ થશે, વિશ્વ વખાણે વર્ગ;	
તથા તે જાણે ક્યા થકી, સુખ ભોગવશે સ્વર્ગ.	૧૪૧
ધિયર માંય પોતે વમે, શુણ્ણવંત પિતાને ઘેર,	
મૂત કહે શૌનક સુણો, પ્રેમદાની કહું પેર.	૧૪૨
કૌતિક સરખું કારમુ, મૂરખ નવ માને મન;	
ઈશ્વર ઇચ્છા બળવત છે, જાણે ડાહ્યા જન.	૧૪૩
કોટિ બ્રહ્માંડ બાજે ધડે, રચના રચે અપાર,	
સાચુ કરતાં સ્વખનું, વિશ્વભરને શી વાર.	૧૪૪
ક્યાં સંયોગ છે મયુરને, અમસ્ત કળશથી હોય;	
વિચિત્ર વિશ્વભરની ગતિ, કળી શકે નહિ કાય.	૧૪૫
નિદ્રાવશ નારી થઈ, સ્વખમાં પામી સુખ;	
ભરતાર પોતાનો બેઠિયો, દીર્ઘ જગતાં દુઃખ.	૧૪૬
અરે દેવ આ શુ થયું, શુ કહેશે સંસાર;	
શિવ વચન સાચું થશે, મહોકમ ખાધયું માર	૧૪૭
નિત નિત પ્રત્યે નેહથી, નર નારી સુખ નેટ;	
વનિતાને તો વાધિયો, પુરણુ ગર્ભ જ પેટ.	૧૪૮

રૂપ રંગ વાધ્યું ધણું, વાધ્યું ઉરધર એન;	
કટિ પશ્ચાત છે કારમું, નીતમ શોભે નેન.	૧૪૯
લજ્જા વાધી લક્ષ્મી, કોટિધા વાધી કાચ;	
આટ ધણું ઉર હવું, ચતુરા ચિંતા માંહ.	૧૫૦
સંદેહ ઉપજ્યો સર્વને, માત પિતા મન મેલ;	
રડાપણમાં સુખ શુ, ખોટો એના ખેલ.	૧૫૧
દાવાનળ સરખું દુઃખ થયું, હેડથી ઉતર્યું હેત;	
કન્યા દીડી કારમી, વસંત વૃક્ષવત વેત.	૧૫૨
રવિ વાધે ઉતરાયણે, દક્ષિણાયન વાધે મન્દુ;	
રૂપ વાધ્યું રામા તણું, સસિતા પૂરે સિંધુ.	૧૫૩
પાટ માસ છાનુ રહ્યું, થયું જગ મધ્યે જાણ;	
કલંક ચઢ્યું શિર કામની, પુર બાધે પ્રમાણ.	૧૫૪
માત તાતે વિચારીયું, હણીએ તો તો હાણ;	
સ્ત્રી હત્યા કર્યા ધૂટીએ, પડીએ નર્કની ખાણ.	૧૫૫
એનું કર્યું એ ભોગવે, પ્રગટયાં પાપ બહુ પુર;	
વાત ચાલી સૌ વિશ્વમાં, હાકેમ તણે હજુર.	૧૫૬
નર નારિ મળિયાં વિપ્રનાં, સજન સહોદર સર્વ;	
ફટ ફટ કહે સૌ સર્વદા, ધણો આણી મન ગર્વ.	૧૫૭
કુળ લજ્જાનું કામનિ, શિર પર શામ કલક;	
અંગારો કુળમાં અવતરી, આડો વાળ્યો અક.	૧૫૮
સુખ દાખવ માં માનની, પાપણિ પૂરણ પેર;	
કુવે પડેરે કામની, લક્ષ હજાહળ એર.	૧૫૯
બાળ મત એ તાહરું, બાળ તુજ ભાવના લક્ષ;	
બાળ અવતાર તું તાહરો, જૂઠી કહે જક્તા.	૧૬૦
દેખે તેવું દુનિયાં કહે, સોંઠે નેવાને સાથ;	
કાજળ કંકુ કોટિધા, હેત સર્વને હોય.	૧૬૧
વનિતા વેશ લજ્જાવિદો, વંશ ઉઠાડી વાટ;	
જન વિદ્યા જીવતિ કરી, દુર્મતિ વાળ્યો દાટ.	૧૬૨
કહ્યું હાકેમે હા કરી, બ્રાહ્મણનો નહિ રહે ભાર;	
માનનીને જો મારશો, કોટિધા ખોશો કાર.	૧૬૩
અવતાર ધિક્ક અભાગણી, ધિક્કાર જપ તપ મત;	
ધિક્કાર શાણીને સતીપણું, તાત લજ્જાનો તર્ત.	૧૬૪
વિદ્રે મત કરાવિયું, ઈશ્વર તે તો આપ;	
પ્રત્યક્ષ તેને પ્રભુ મળ્યા, પાપણી તારાં પાપ.	૧૬૫

એમ ભણે રિધ રાવળે, પાટવી પુર પ્રધાન;	
નાત જાત નર નારિએ, અધિક કર્યું અપમાન.	૧૬૬
માત તાત મોસાળ પક્ષ, સર્ગસંબધી સાય;	
સ્થળ આગળ ઉભી કરી, બાંધીને બે દાય.	૧૬૭
હસે રમે ઘણું હેતથી, હર્ષ ધણેરા હોય;	
ચિંતા ના'ણે ચિત્તમાં, જગત બધું તે જોય.	૧૬૮
રાજ કહે રામા મુણે, બોલો સાચા બોલ;	
જુઠામાં જય નહિ રહે, તરત ઉતરશે તોલ.	૧૬૯
સાચે રાચે રમણ, સાચે રીઝે ઈચ;	
સાચું બોલ તું સુંદરી, નરપતિએ નામી શીય.	૧૭૦
જીવતી તારો જાન કાણુ, નારિ કહે નરનું નામ;	
તુજને મૂકે જીવતી, કુંડું કીધું છે કામ.	૧૭૧
નારિ કહે નરપતિ મુણે, પરબ્રહ્મ મુને પ્રસન્ન;	
ઉમા સહિત ઈશ્વર મળ્યા, દીર્ઘ મેં દર્શન.	૧૭૨
વિશંભર મત પ્રતાપથી, પ્રગટ્યું પૂરણ પુણ્ય;	
નારાયણ મેં નિરખિયા, નેક રહી નહિ નૂન્ય.	૧૭૩
મહાદેવ મુજને કહ્યું, પ્રેમદા પાગે લાગ;	
ઉનમ કાંઈ રાખીશ માં, મન ગમે તે માગ.	૧૭૪
કરજોડી મેં તો કહી, વિશંભર આગળ વાત;	
વચન જાય છે વિપ્રનું, એ તો મહા ઉત્પાત.	૧૭૫
પ્રાણ તજશે એ પડિતો, નર તો યશે નિરાશ;	
તે હત્યા મુજને બેસશે, હેતે થાશે હાસ્ય.	૧૭૬
વરદાન દીધું વિશ્વેશ્વરે, ચિત્તની તજ ચિંતાય;	
લક્ષ કરોડ વીસે વસા, અપ્રજ વચન નહિ થાય.	૧૭૭
પ્રતાપ મતના પુણ્યથી, પામીશ રૂડો પુત્ર;	
સ્વામી પહેલા ભવ તણો, સ્વપ્નામાં મળશે સુત્ર.	૧૭૮
ભોગ ભોગવળે ભામની, નર ઉપર ધરજે નેહ;	
પ્રત્યક્ષ તે તારો પતિ, તુજને મળશે તેહ.	૧૭૯
કર જોડીને મેં કહી, વિશ્વપતિને વાત;	
અણુ ઘટનું અદિકું યશે, વરતાશે ઉત્પાત.	૧૮૦
જન્મ મારે છે જગત સૌ, જન્મ મારે લક્ષ લોક;	
સંકટ પડે સંભારજે, સમાવીશ તારો શોક.	૧૮૧
અંતરધ્યાન ઈશ્વર થયા, કીધું વિપ્રનું કામ;	
ઈચન જેની કાયા કરી, જય વાંચો ગુણ ગામ.	૧૮૨

સ્વપ્ન મહિ સ્વામી મળ્યો, ભોગવિયા બહુ ભોગ, ઉદર ગર્ભ મારે રહ્યો, સાચો એ સન્નેગ	૧૮૩
જૂઠું જળ્યો તો મારજો, સાચુ જળ્યો તો સાખ, સૂર્ય ચંદ્ર બે સાખિયા, બાણુ નહિ જૂઠી લાખ	૧૮૪
મહીપતિએ સાચુ માનિયુ, ધર્મ ધુરધર ધીસ, એને દુખ દધ દુભીએ, તો તો કાપે ધસિ	૧૮૫
બોળોનાય એ ભૂપતિ, ક્રાંતિ બ્રહ્માડ કરનાર, અવળાતુ સનળુ કરે, એને શાની વાર	૧૮૬
નગ્ન ધધ નાગો ફરે, રીઝે ચોળે રાખ, સહજે આપે સ્વર્ગ સુખ, હજાર કરોડ લાખ.	૧૮૭
ન્યાન કરે નિમેષમા, તિલ તાંદુલથી તર્ત, એક વર્ષ એણે કર્યા, વનિતા જાતે પ્રત	૧૮૮
નરપતિ કહે નિજ નાતને, કરો ગમે તે કાજ, વનિતા જાતે પ્રતવતી, લોખું નહિ એની લાજ	૧૮૯
કામની જાતે બ્રાહ્મણી, એને પૂજ્યા ઈશ, તમે તમારુ ભોગવો, શા માટે છેદુ શીસ.	૧૯૦
વદે વિપ્ર વૃણી સહિ, કુકુ એ છે કર્મ, દડો નહિ કેમ દેશ પતિ, ધરતી રહેશે શો ધર્મ	૧૯૧
કાલે કાઈ બીજુ કરે, ફદ રચીને ફાંક, કાન નાકે છેદો તમો, લક્ષધા કહે એમ લોક	૧૯૨
મહીપતિ કહે માતુ નહિ, વિપ્ર જૂઠી એમ વાત, પામે દુખ જો પ્રેમદા, અતિ માય ઉપાત.	૧૯૩
ઈશ છે પ્રત્યક્ષ એહને, નિશ્ચે માનો નિરધાર, સ્વમામા સ્વામી મળ્યો, ભોગવ્યો, ભવ ભરતાર	૧૯૪
કિરતાર આઘ તેવુ કરે, સો મણુને કરશે શેર, કાડીને કુજર કરે, કરે તરણાનો મેર	૧૯૫
મુરખ સૌ માનો નહિ, કરો છો જૂઠા જોર, કિરતાર તમ ઉપર કાપશે, નથી ચતુરા એ ચોર	૧૯૬

ચોપાધ.

રીઝ થકી બોલ્યો રાજન, મેદની સહિ વિચારો મન, સહકા જન્મ જળ્યો તેમ કરો, પૂજો કે એને પરહરો	૧૯૭
એ કહે છે મેં પૂજ્યા ઈશ, તે ઉપર મહારે નહિ રીસ, કદાચ સ્વપ્નુ સાચુ હોય, તે માટે દુભો શા કાપ.	૧૯૮

ભારે ન્યાતના બોલ્યા બહા, મુકાય કેમ અમારો ધર્મ,	
સૌંદા તે નારીને સાથ, એક કહે હું છેદુ નાક	૧૯૯
એક કહે હું છેદુ કર્ણ, એથો કહે છેદુ હું ચર્ણ,	
નીચ એક કહે છેદુ નાક, વિપરીત વિષ્ર બોલે એમ વાંક	૨૦૦
એક કહે તળાઓ ગામ, ઠગ કહે એનો ફેડો ઠામ,	
લખ લખ લવરી બોલેલોક, રામાના મનમાં નહિ શોક	૨૦૧
હર સંભારી હેતે હસે, ધર્મ ચૂકતા બાહ્ય ધમે,	
શિવ મારો જ્ઞે સાચો હરો, જખ મારતા સર્વે જશે	૨૦૨
જૂઠાને મન જૂઠું હોય, રમે પાછી કાંઠો કોય,	
જેના મનને ફાવે જોડ, તેવા વાક્ય વહે જન તેહ	૨૦૩
નિર્મળ નારી હું છું નેટ, પતિનો ગર્ભ રહ્યો છે પેટ,	
વિપરીત બોલ વનિતાના વસ્યા, હડહડ સૌંક્ર એને હમ્યા	૨૦૪
શ્રી ચરિત્ર કરે છે ધણું, તોય ઉતાંગે તરુણી તણ,	
રામા ઉપર સૌ રૂપીયા, અન્યાયી અગ દમવા ઉઠ્યા.	૨૦૫
એક હાથે એક વળગ્યો ચર્ણ, એક છેદ નાસીકા બે કર્ણ	
જૂનમ કરવા માગ્યો જોડેલે, કૌતિક એક ચયુ તેડેલે	૨૦૬

દોહરા.

કર જોણે સીના અલા, નુદયા તેના હાથ,	
અહેતા ચર્ણ પગ ત્રુટિયા, વિપરીતચષ્ટ એમ વાત	૨૦૭
મસ્તક બાંધુ જેમણે, તેનું મસ્તક તર્ત,	
કંઈને શિત નવર ચઢ્યા, મૃત્યુ પામ્યા તર્ત.	૨૦૮
નિંદા કરતા જે નારની, લાલચુ લોભી લડ,	
તે માન્ય થઈને પડ્યા, દેર દીધા દડ.	૨૦૯
નમતા જે જન નારીને, તે ઉગરીયા તર્ત,	
બાકી સર્વે બાપડા, મેળે પામ્યા મૃત્ય.	૨૧૦
રાજ રામાની સ્તુતિ કરે, હું અપરાધી રાંક,	
કરનારે કૃત ભોગ યુ, ક્ષમા કરો મુજ વાક.	૨૧૧
મેં તારુ માન્યુ ખરુ, ઈશ્વર મોટા આપ,	
શોભ્યો ગર્ભ સ્વામી તણો, ન માને તેના પાપ	૨૧૨
સતી શોક સમાવિયે, ધારી રૂડો ધર્મ,	
અપ બુદ્ધિ શુ ઓળખે, કુડા જેનાં કર્મ	૨૧૩
સ્થળ સ્થાને શિવજળ કરે, જગ સ્થાને સ્થળહોય,	
શિવ કૃપાએ સૌં ચરો, કળી શકે નહિ કોય	૨૧૪

ગાલ વળડે ગુણુ વધે, આપે લાખ કરેડ,	
નિર્મળ કરે નિમેષમાં, ક્ષણ માત્ર નહિ ખોડ.	૨૧૫
ધંતુરે ચઢાવે ધન દીએ, પાનીય સમર્પે પુત્ર,	
આર્ક થકી અલખત દીએ, ઘણી લક્ષ્મી ધરસૂત.	૨૧૬
વનિતા પ્રત કર્યું તમો, ઉમા માહેશ્વર નામ;	
રાજ રાજેશ્વર રીઝિયા, કર્યું તમારું કામ.	૨૧૭
પાર ઉતારે પલકમાં વિશ્વભરને શી વાર;	
સ્વપ્નામાં સાચો મળ્યો, ભામની તુજ ભરતાર.	૨૧૮
સાચાં તમો જૂઠું જગત, કાં રાગ કાં રાંક;	
શર્ણુ આખ્યાં તારે સહિ, ક્ષમા કરોજી વાંક.	૨૧૯
શત્રુનો ગુણુ માનજો, ચઢાવ્યું જેણે આજ;	
ગુણુ વાધ્યો બાધા ગામમાં, ધડીમાં ઉતરી ગાજ.	૨૨૦
કલંક ચઢ્યુંતું કુળ વિષે, થયું તે આજપંપાજ;	
મહિમા વાધ્યો માનુની, ધડીમાં ઉતરી ગાજ	૨૨૧
અપટ થશે કપટીતણું, હસશે તેને હાથ;	
આરાધે તે ઉગરે, પાપી તજશે પ્રાણ	૨૨૨
નિંદા કરશે એ નારની, વનિતાયું રાખે વેર;	
કીરતાર તે ઉપર કોપશે, કારમો થાશે કેર.	૨૨૩
મયાદા રહી માખાપની, વાધી કીર્તિ કુળ ગામ;	
અગટ દીકું જ્યાં પારખુ, નિર્મળ આલ્યુ નામ.	૨૨૪
કપટીએ કર જોડિયા, પાપી લાખ્યા સૌ પાગ;	
અહંકાર તળ્યો સૌ અનભીએ, આશ્રે સધળી આગ.	૨૨૫
પુણ્યવંતા પૂજા કરે, ચતુરાને લાગે ચર્ણુ;	
વનિતાને વંદે સહુ, વિપ્ર આદિ સૌ વર્ણુ.	૨૨૬
અધિક લે બાધા આખડી, બીજો નહિ ઉપાય;	
ભાખ્યાં અંગ ભૂમિ પજા, તે સ્તુતિથી સાજા થાય.	૨૨૭
માનતા આવી મહી વિશે, કા કહે ઉમા એહ;	
આલ શક્ત આ અમિકા, દેવી કરે દેહ	૨૨૮
જુઠાનાં જોર ઉતારિયાં, પાપીએ ખોયા પ્રાણ;	
અવતરીયા એ અમિકા, જશ જગતમાં જાણ	૨૨૯
એમ દિવસ જાહુ વડી ગયા, પાકો ગર્ભ છે પેટ;	
જન જાએ સૌ જાતરા, ગોકરણેશ્વર ઢંઢ	૨૩૦
ગોકરણેશ્વર ગુણુનિધિ, પૂજે પ્રાણી માત્ર;	
દર્શન દુર્લભ દેવને, જન જાએ સહુ જાત્ર.	૨૩૧

માથ કૃષ્ણ ચતુર્દશી, લક્ષ ક્રાંતિયા લોક;	
મળે ત્યાં મોટી મેદની, શમે સર્વના સોક.	૨૩૨
જગત કરે સૌ જાતરા, દે મન મમતા દાન;	
મનવાંછિત માઝ્યાં મળે, મહાદેવ તણાં બહુ માન.	૨૩૩
અસંખ્ય લોક છે સંધર્મા, ગામ પરગામ પ્રદેશ;	
માત તાત સંગે ખરાં, શારદા નામ સુવેશ.	૨૩૪
દેવતાઈ ધરતી દાક્ષણી, સ્થિર પદ રૂડો ઠામ;	
ગોકરણેશ્વર શિવ સ્વયે, નારાયણ નિર્મળ નામ.	૨૩૫
ધનહીનને ધનવંત કરે, ચક્ષુહીન ચાંચે ચંદ્ર;	
મૂરખ કવિતા કરે, અલ્પ કર્મોને ઇન્દ્ર.	૨૩૬
સોમવતી અમાસ શુભ, સૂર્ય ગ્રહણુ તે દીશ;	
જગત કરે સૌ જાતરા, આઘ નિરંજન ઈશ.	૨૩૭
અગ્ર પીઠ પરાક્રમી, પ્રત્યક્ષ દેવ પરબ્રહ્મ;	
એક સમાન એક નહિ, ધારી જોતાં ધર્મ.	૨૩૮
નામ લેતાં નવનિધ દીપ્તિ, સેવા કરતાં સુખ સ્વર્ગ;	
શિવ સમો દાતા નહિ, વેદ લખાણુ વર્ગ.	૨૩૯
જન્મ મરણ જોખમ ટળે, શિવ દાતા સમર્થ;	
શિવ સેવા સમજ્યો નહિ, વપુ ધર્યું તે બ્યર્થ.	૨૪૦
ગોકરણેશ્વર જાતરા, પૂજે તેને પૂણ્ય;	
શિવ સમીપ સદા રહે, ન રહે એક નૂન્ય.	૨૪૧
મળી અસંખ્ય ત્યાં મેદની, અપરંપાર અપાર;	
ત્યાં આવ્યો તો જાતરા, બામનીનો બારતાર.	૨૪૨
સ્વપ્ન મહિ એ સ્વામી મલ્યો, તનયા દીટો તેહ;	
શારદા કહે સ્વામી માહરો, નારીને પ્રગટ્યો નેહ.	૨૪૩
દહાડી સ્વપ્નમાં દેખતી, બાવે કરતી બોમ;	
પ્રગટ દીટો તે પતિ, જાત્રામાં મળીઓ જોગ.	૨૪૪
કૌતિક દીર્ઘ કારમું, અચરજ પામી આપ;	
કાને વાત કહી નવ રાગી, પાસે છે માગાપ.	૨૪૫
વાતો કરતી વનિતા નિત, હેતે કરતી હાસ્ય;	
તે દ્રષ્ટે દીટો ધણી, પ્રેમદા ઉભી પાસ.	૨૪૬
દર્શન કીધું દેવનું, યુધ નિધ આવ્યા બહાર;	
એક એકને જોળખ્યાં, તે નરને તે નાર.	૨૪૭
નારી નિત્ય નિરખતી, સ્વમા મહિ સ્ત્ર;	
પ્રગટ તે દીટો પ્રણ, ન્યાંળી જોયું નર.	૨૪૮

તેજ દેહ તેવું વદન, તેજ આંખ તે ચર્ચુ;	
તેવું બોલતું ચાલતું, તદવત્ નાસિકા કર્ણ.	૨૪૯
તેજ મુજ તે ચોટલી, તેજ વપુ તે વેણ.	
તેજ કામ કટાક્ષ કૃત, નરનાં રૂડાં નેણ.	૨૫૦
પાંચ તરફથી પરખિયા, સ્વામીનાં સેધાણ;	
અરસપરસ મીટે મળ્યાં, યોગખિયાં એધાણ.	૨૫૧
લક્ષ કરોડ વિમે વસા, એ સ્વામી મહારો આપ,	
સ્વમ જે સાચું થયું, પરબ્રહ્મનો પ્રતાપ.	૨૫૨
કથ બેગવતી કામની, સ્વમા મહિ સુખ સાર;	
મત્યક્ષ દોઢો તે પ્રેમદા, વાધ્યો સ્નેહ અપાર.	૨૫૩
દિવસ નથી બહુ વહી ગયા, નથી ગયાં કે ગામ;	
સવારે સૂતાં ઊઠીને, તુરત મળ્યા તે હામ.	૨૫૪
પૂજી શિવ પાછાં વળ્યાં, પૂરણ વાધી પ્રીત;	
નિરખ્યા હર જર્ઘ નારિએ, ચંચળ થઈ ચિત.	૨૫૫
કંથ કામનિ કામાતુર થયાં, લેશ ગણી નહિ લાજ;	
મુખનો કીધો મટકલો, મટી ગઈ મન માઝ.	૨૫૬
મનમાં વિચાર્યું માતુની, કોડવસા મુજ કથ;	
મેદનીમાં મંજશે નહિ, પરવરશે જે પંથ.	૨૫૭
સઘ સ્વમ પેરે થરો, હેને આવે હાથ;	
ઉભો રાખ્યો આદર કરી, સ્નેહ ધણો તે સાથ.	૨૫૮
કામનીએ કર ઝાલિયો, ચેતાળ્યાં માળાપ;	
ઉદર ગર્ભ મારે રહ્યો, આ પુરુષ પ્રતાપ.	૨૫૯
એતું વીર્ય મૂજ પેટમાં, ભાવે કીધો ભોગ;	
માજમ રાતે નીત મળે, સ્વમામાં સંભેગ.	૨૬૦
નીશા વિગે નીતે રમે, પૂર્ણ સ્વમમાં પેર;	
ક્રીડા કરી કલોલ શું, મુણવંત આવે ઘેર.	૨૬૧
નિશા વીતે નાશી જતો, હેતે આવ્યો હાથ,	
જીવો . પેરથી પારણ, સત્ય પ્રકારે સાથ.	૨૬૨
સૂર્ય ચંદ્ર બે સાખીઆ, વચમાં ઉમા ધર્શ;	
જૂઠી વાત જમુ નહિ, બ્રહ્મહત્યા મુજ શીશ.	૨૬૩
ગામના લોક અહીં છે ધણા, નિજ પોતાની નાત;	
વગોવાશે સઘ વિશ્વમાં, જીવતિ તારી જાત.	૨૬૪
છાની રહે તુ છોકરી, પુરુષનો લીજે પાર;	
સર્વે એકાંતે તેડિયો, ભામની ને બરતાર.	૨૬૫

જેસાયોં ત્યાં બળકરી, માત પિતાનાં માન;	
સમ દીધા તેને ધણા, કથન સંભળાવ્યાં કાન.	૨૬૬
કહો મહારાજ કાણુ છો, કાણુ તમારી જાત;	
અહીં રહો છો કે વેગળા, કાણુ માત કાણુ તાત.	૨૬૭
કુંવારા છો કે પરણ્યા, કાણુ ગામ કાણુ કામ;	
શાં તમારાં છોકરાં, શું છે તમારું નામ.	૨૬૮
જોવા આવ્યા છો જાતરા, જોતા તમારી વાટ;	
સાચુ જોલો સવક્ષણા, ઉભા હતા શા માટ.	૨૬૯
રહ્યા નારીને નિરખવા, જોઈ જુવતિની જાત;	
મન મુખ મક્કણુ ધણુ, વારું કહો તે વાત.	૨૭૦
પ્રથમ નિરખી છે પ્રેમદા, કે તે નિરખી આજ,	
સાચું જોલ સવક્ષણા, લેશ ધરિશ મા લાજ.	૨૭૧
ફરી ફરી ફેરા ખાઓ છો, માનનીનું નિરખી મુખ;	
વિહજ ધણો તારો વપુ, કહો વિતગ મુખ દુઃખ.	૨૭૨
આપ્તા તુજને ઈશની, શત સ્ત્રીહત્યા શીશ;	
કુર્કુ જોવાથી કાપશે, ગોકરણેશ્વર ઈશ;	૨૭૩
રામ દવાઇ રહે ધગે, અમ પૂછે મા બાપ;	
પહેલી દીડી કે આજ તે, અદ્ય ન જોલો આપ.	૨૭૪
વાંક ગુન્હો કે પાપ પ્રુપ્ય, રૂડી કે ભુંડિ રીત;	
આજ અથવા પહેલી હતી, પ્રમદશું તુજ પ્રીત.	૨૭૫
કોઇ તારો ગણતું નથી, વેર પ્રીત કે વાંક;	
જે હોય તે સાચું કહો, આજ દીન અક્ષર આંક.	૨૭૬
નેહ શો નજરે દેખતાં, માન્યું કયમ તુજ મન;	
હથી નજર કયમ હેતથી, તવધ્યુ કેમ તુજ તન.	૨૭૭
અલહત્યા ધણી ભોગવો, જૂઠું જો જલ્પો જાપ;	
રુર્કુ કે ભુંકું હશે, વાંક ગુન્હો સૌ માફ.	૨૭૮
જુદિવંત તે જોલિયો, નારીને નિરખું નીત;	
ભામનીને નિત ભોગવુ, પૂર્ણ સ્વપ્નમાં પ્રીત.	૨૭૯
ખવરાવું ને ખાઉં છુ, ચવરાવુ ચાવુ પાન;	
મુખ સર્વે સમણાતણું, માનની દેછે માન.	૨૮૦
કાણુ જાણે કાણુ દેશમાં, છે પાસે કે દૂર;	
નિદ્રા માંહે નારી મળે, હેત ધણે હજાર.	૨૮૧
સાત મહિના મેં સામટી, ખરી ભોગવી ખ્યાત;	
માનની ઉદરે ગર્ભ છે, વનીતા કહેતી વાત.	૨૮૨

પૂર્વ જન્મની પ્રેમદા, સંભોગે મળતું સુખ;	
આળપંપાળ જાગે થતું, દેહ દાવાનળ દુઃખ.	૨૮૩
પ્રત્યક્ષ દીઠી તે પ્રેમદા, સુખ પામ્યો શરીર;	
હેત સમજાતું સાંભળ્યું, નેન લરાણું નીર.	૨૮૪
દેખતાંમાં દુઃખ ગયું, સાંભરે ચાતો શોક;	
પ્રગટ ક્યાંથી પ્રેમદા, લક્ષ ધણા છે લોક.	૨૮૫
આગા શ્રી ઈશ્વર તણી, જપું નહિ મુખ જૂઠ;	
માનો કે નવ માનો તમે, રીઝો કે ખીજી રૂઠ.	૨૮૬
સુખ થાતું સ્વપ્ના વિશે, તે મેં પ્રત્યક્ષ દીઠ;	
અહીં ક્યમ જુહું બાલિયે, પ્રોઠા દેવળ પીઠ.	૨૮૭
મનુષ ધણા છે નાતનાં, તે નરનાં મા બાપ;	
સન્નન બેમાં સાધ્ય છે, જુગતે કલો જવાળ.	૨૮૮
ધણાં મનુષ છે ગામનાં, લક્ષધા ખીજા લોક;	
મનુષ સાથ મહીપતિ તણાં, ફજેત કરતા જે ફેક.	૨૮૯
અરસપરસ બેતાં સગાં, નાત જાત ને ગામ;	
સંદેહ બાગવા સર્વનો, ઠરી રહ્યા તે ઠામ.	૨૯૦
સાથે નર નારી હતાં, સાથ પિતા ને પૂત;	
સાથ સહોદર સન્નનનાં, ત્યાંહાં બાધુ ધરસૂત.	૨૯૧
પૂર્ણ ન્યાય એમ પંચમાં, એને ખાંપણ શીરા;	
સ્તુતિ કાધી સંભુતણી, જ્યાં ગોકરજેશ્વર ઈશ.	૨૯૨
સ્વપ્ન સાચું હોએ નહિ, અસંભવ એ તો વાત;	
પુરુષ જુઠો પંચે કલો, જીવતિ જુઠી જાત.	૨૯૩
સ્વપ્ને ગર્ભ રહે નહિ, સ્વપ્ન તો આળપંપાળ;	
પ્રપંચ રચ્યો છે પ્રેમદા, શીર ઉતારવા ગાળ.	૨૯૪
જાર કર્યું છે જીવતિ, રંડાપણમાં રોક;	
નામ લેછે શમજાતાણું, ફજેત થાય જે ફેક.	૨૯૫
માને એની માવડી, માને એનો બાપ;	
ધણી વિણ ગર્ભ રહે નહિ, વેદ પુરાણે છાપ.	૨૯૬
નથી દીર્ઘ નથી સાંભળ્યું, શમજાતું સાચું સુખ;	
ન્યાય કાધી એમ નાતમાં, ભાગે ન સ્વપ્ને જૂખ.	૨૯૭
મહેણું શિરનું ટાળવા, જીવતિનું મુખ બાળ;	
લવરી છે લેખાવની, એ તો આળપંપાળ.	૨૯૮
નિંદા થઈ તે નગરમાં, થયું નરપતિને જાણ;	
કૌતિક સાંભળ્યું કારમુ, વિપરીત સરખી વાણ.	૨૯૯

જૂઠું કે જલ્દી નહિ, જૂઠો નવ દે દંડ;	
જૂઠા ન્યાય તોળે નહિ, નહિ લોભી નહિ લંડ.	૩૦૦
દેહેરે આગ્યો દેશપત્ય, પૂછી લીધા પાર;	
સાચની સાક્ષી પૂરશે, હર ઉપર આધાર.	૩૦૧
નગર બાધુ કૌતક જુએ, કાણુ સાચ ને જુઠું;	
કે જીવતિને નિંદતા, નરને દે સૌ પૃઠ.	૩૦૨
દૃઢ સૌ બેને કરે, જુઓ નારી ને જાર;	
લગ્ન રાખે ઈશ્વરી, નોધારાં આધાર.	૩૦૩
નર પાસે બાધુ નગર, નારી પાસે નિજ નાત;	
સ્વદેશી પરદેશીયાં, ઉભા જોવા ખ્યાત.	૩૦૪
કૌતિક જોવા કારમુ, મેદની સંધ સમેત;	
વનિતા ને વિશ્વાસ છે, હર ઉપર બહુ હેત.	૩૦૫
નરપતિ કહે નર નારીને, જો સાચો હોય સાર;	
માને કયમ આ મેદની, પ્રીછે કયમ સસાર.	૩૦૬
બોલ બોલો છે બાદલા, કથન ન માને કાય;	
સાખ પૂરે શિવજી સ્વયે, હેત ધણું હોય.	૩૦૭
સાચું માન્યું સુંદરી, વિરાજુર વિશ્વાસ;	
તરત સૌ આગ્યાં ત્યાંહાં, પરબલ કેરી પાસ.	૩૦૮
કામનીએ કર જોડિયા, કથન સંભળાવ્યાં કર્યું;	
સાચાનો શિવ સાખિયો, અચરણુ કેરો શણું.	૩૦૯
લખ્યાં કર્યાં સૌ લોકમાં, લીધા લાખેણો લાવ;	
શિવજી સાખ જો પૂરશે, હું નારી એ નાવ.	૩૧૦
એક પતિ હું પ્રેમદા, પેલા જવની પ્રીત;	
સંગ થયો છે સ્વમર્મા, રૂડી છે એ રીત.	૩૧૧
ખીજ વાર જો બોલશે, લાડકવાયો લડ;	
કિરતાર તે ઉપર કોપશે, દેવ તણો શિર દંડ.	૩૧૨
ત્રિગમાંથી સર્વે લલો, શિવજી કેરો સાદ;	
એ જાતાં એ જામની, નહિ જૂઠો અપવાદ.	૩૧૩
માને નહિ મારું યશે, કારમો ધરણુ કોપ;	
ધરા હતી નહોતિ કરું, લેશ માત્રમાં લોપ.	૩૧૪
પુરપતિ કહે પરબલ સુણો, પૂરણુ સૌ પ્રસવ;	
દિલ માને દુનિયાંતણું, છો જો તમ દર્શન.	૩૧૫
મહાદેવે મન વિચાર્યું, પ્રેમદા પુણ્ય પ્રતાપ;	
નિર્મળ કરવાં નર નારીને, ઈશ વિચાર્યું આપ.	૩૧૬

પંચવદન ત્રિનેત્ર તન, શુભવતી શિર ગંગ;	૨
કર્પુર ગૌર કરુણાનિધિ, અધનાસા અર્ધગ.	૩૧૭
ચંદ્ર ક્રાંતિ ચિંતામણિ, અરુણ ક્રાંતિ ઉદ્યોત;	
દર્શન દુનિયાં દાખિયુ, જગપતિ જગત્ત જોત	૩૧૮
સકળ થઈ સૌ જાતરા, નારીપે વાધ્યો નેહ;	
નારી નહિ એ નિર્મળા, દિવ્ય દેવાંથી દેહ	૩૧૯
મોતી વધાવી માનની, મોટમ પામી માન;	
લાજ વધારી લોકમાં, ધૃષ્ટિ સાં અંતર્ધાન.	૩૨૦
જાતિ સ્મર્યું તેને થયું, નિસ જન્મની વાત.	
પ્રકાશ કર્યો તે પુર વિશે, શિવ મહિમા સાક્ષાત	૩૨૧
રુકું રતન ચિંતામણિ, હેતે જડિયુ હાથ;	
પુરુષ પરવાણો પુર વિશે, સ્ત્રી સોહાવી સાથ.	૩૨૨
ધણી ધણીઆણી તે ખરા, ગામથી આવે ઘેર;	
ગાળ ઉતરી ને શુભ વધ્યો, પરિત કર્યું પુર પેર.	૩૨૩
માત પિતા ને નાત જન, કાં રક કાં રાય,	
માન્યું સાસુ મેહની, શિવથી શું નવ થાય.	૩૨૪
પુત્ર પ્રસવિયો પ્રેમદા, તે આકાર તે મુખ,	
આકાર એધાણે આજણે, સજ્જન પામે સુખ.	૩૨૫
ધણી ધણીઆણી ધર્મવંત, ઠરી રજા તે ઠામ;	
નર નાર થયાં તે નિર્મળા, નવે ખંડમાં નામ.	૩૨૬
રાજ્ય રાજવતીતણુ, ધન્ધ સરીખો આપ;	
ભોગ સકળ સુખ ભોગવ્યા, પરમેશતણો પ્રતાપ.	૩૨૭
યજ્ઞ કર્યો જર ખરચીને, દીધા વિપ્રને દાન;	
હવજ બધાવી ધર્મની, માગણુ પામે માન.	૩૨૮
સાત પુત્ર સિંરામણિ, એકથી એક સરેસ;	
વૈભવ ઘેર વાસવ તણો, નરપતિ જેવા નેક.	૩૨૯
પ્રજા પાળી પુરુષ પ્રીતથી, રિદ્ધ ભોગવ્યું રાજ્ય;	
રાજ્ય ચલાવ્યું રામવત, અસત્ય અન્યા તાજ્ય.	૩૩૦
દશ હજાર વર્ષ ભોગવ્યું, આપ કહેવાણો ધન્ધ,	
સૌભાગ્ય સપુત સમસ્તમાં, ન્યમ તારામાં ચંદ્ર.	૩૩૧
અતે પદ વૈકુઠ વસ્યા, વિમાન ચઢી વહંત;	
ક્રાંતિ ધન્ધાસન કંપકૃત, રીઝે કેલાસ રહંત.	૩૩૨
શિવ સાનિધ્ય શોભિત સદા, રાજ રાજેશ્વર રૂપ;	
જન્મ મરણુ છૂટું જગત, તે લાભનિ તે જૂપ.	૩૩૩

સદ્ગુણ મનખો સહેજે કર્યો, સદ્ગુણ કર્યો અવતાર;	
ધીઠાતેર શત ઉધર્યા, પરિયાં સદિત પરિવાર.	૩૩૪
દુંદુભિ વાઝ્યાં દેવનાં, ગડગડીઝ્યાં નિશાન;	
જીત નગારાં દેધને, પરવર્યો પુણ્ય પ્રમાણ.	૩૩૫
ઉમા માહેશ્વર પ્રતનું, માણ્યો જશ મહિમાય;	
અક્ષય અજરામર અચળ પદ, સુખ સાગર સીમાય.	૩૩૬
મોત તાત મોસાળ પક્ષ, અરસખરસનો નેક;	
પરિયાને પ્રભુવત કર્યાં, વડો એક વિવેક.	૩૩૭
મૃત કહે શૌનક સાબળો, ઉમા માહેશ્વર પ્રત;	
જાણુ અજાણુ જે કરે, તેહ ઉધરશે તરત.	૩૩૮
મોટો કુણુ મહાદેવથી, દાતા દુજો ન દેવ;	
અવું જાણી સૌ કરે, વિષ્ણુ વિરચી સેવ.	૩૩૯
નેતિ નેતિ નિગમ કહે, પુરાણ ન જાણે પાર;	
વેદ યાક્યા વર્ણન કરી, વિશ્વતણો આધાર.	૩૪૦
પાલક પોષક એ પ્રભુ, એ અવની આકાશ;	
કરતા સંહરતા સૃષ્ટિનો, તેજ પુંજ પ્રકાશ.	૩૪૧
એ લધુ એ દીર્ઘ પદ, એ વગ વાણી વેદ;	
કરતા હરતા ધરણી ધરા, જ્ઞાંત ન રાખો બેદ.	૩૪૨
જૂર ગૂણુ બેદે નહીં, મમતી મૂરખ મન;	
દેવ સરખા દાખે નહિ, શું જાણે માનવ જન.	૩૪૩
બોળો શિવ એ ભૂપતિ, વરદાતા વર વેદ;	
શ્રદ્ધાવંતા ઓળખે, જૂર ન જાણે બેદ.	૩૪૪
ખટ દર્શન કરે જોળતા, ધુમ્રપાની નીત ધાય,	
વિરચી નવ વર્ણી શકે, કાણુ કહ્યો ન જાય.	૩૪૫
કલ્યાણરૂપ કરુણાનિધિ, શિવ નામ એ સત્ય;	
પુણ્યવંતા નર પ્રીછશે, મૂરખને નવ ગત્ય.	૩૪૬
શિવ કહેતાં સ્વર્ગ પામીએ, હર કહેતાં હજાર;	
ભવ બાણુતાં ભવ જળ તરે, નિર્મળ નારાણુ નર.	૩૪૭
જોખા ચાર ચઢાવતે, ચક્રવર્તી પદ હોય;	
વિભૂતિ ધરે વૈકુંઠ પદ, કળી શકે નહિ કાચ.	૩૪૮
સ્વાક્ષ ધરે રિધ સિધ મળે, પામે પૂરણુ પેર;	
વિસ કોટિ વાસવતણી, મણી સમૃદ્ધ હો ધેર.	૩૪૯
નર્મદા નીર એ નિર્મળાં, અધનાશા ચર્ધ આપ;	
પરસવેદ પરશ્વજનો, શિવતણો પ્રતાપ	૩૫૦

વિષ્ણુ દેવ થયા વડા, વિવાદી બોલે વઢ;	
સહસ્ર કમળ સેવા થકી, ચતુર્ભુજ પામ્યા ચક્ર.	૩૫૧
ગોદાવરીમાં ગુણુ ધણો, પાપ પ્રભ લણુ પટ;	
ગૌતમ કાજે મોકલી, એક જ છોડી લટ.	૩૫૨
સાગરમતી સુખદાયની, કશ્યપ કાજ કિરતાર;	
પાર્વતીના. ભય થકી, ભવે હિતાર્યો ભાર.	૩૫૩
લોભી લાંચી લંડીઆ, કુડ કપટ કરતાર;	
વિશ્વંભર છે વેગળો, સર્વ વસ્તુનો સાર.	૩૫૪
અહંકારી અળખામણો, દલીથી સિવ દર;	
પુણ્યવંત પાસે વગે, હરિ જનને હજૂર.	૩૫૫
દામ એમાં ઘેમે નહિ, નામ લેતાં કરે ન્યાસ;	
જળ ધારાથી જશ દીપ્તે, રીઝે વગાડે ગાલ.	૩૫૬
યોગી સિર જટા ધરે, રાખે ધરમાં રિદ્ધ;	
સ્વભામાં હોતિ નથી, સાચા દિલ વિષ્ણુ સિદ્ધ.	૩૫૭
ગુર્જર દેશ ગરુડો ધણુ, વેગનપુરમાં વાસ;	
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળદાસ.	૩૫૮
શિવ સેવા શિવ શિવ કહો, વાણી શિવમય વેદ;	
ઓગણીસમા અધ્યાયમાં, બ્રાંત ન રાખો બેદ.	૩૫૯

(ઇતિશ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) ‘ઉમા માહેશ્વર મત મહિમા નિરુપણ’ નામનો
એકોનવિંશોધ્યાય.

અધ્યાય ૨૦ મો.

દોહરા.

સરસ્વતી મતિ દાધિની, અતિ ગુણુ વાણી વિલાસ;	
જયે છત્રપતિ કરણ, પૂરે મનની આરા.	૧
પામરને પંડિત કરે, બ્રહ્માને તુકી ભાવ;	
વેદ ચાર વર્ણન કર્યા, ભવ જળ તગ્વા નાવ.	૨
નેહ ધણો નારદ પેરે, વેણુ ધરી ગાયું માન;	
તન મન ધન તે વિષ્ણુનો, માત તમારું માન.	૩
શારદા રૂપે સુદરી, વચ્ચા ત્યાસને મુખ;	
પુરાણ અદાર પ્રકાશિયાં, ભાવિકની ભાગી ભુખ.	૪
જશ દીધા જવદેવને, માનની પામીતી મુત્ત;	
અષ્ટપદી આરાધિતે, તરણી જીવી તર્ત.	૫

સકળ મનખો સહેજે ક્યો, સકળ ક્યો અવતાર;	૩૩૪
ધિકાતેર થત ઉધર્મા, પરિયાં સહિત પરિવાર.	
દુંદુભિ વાઝ્યાં દેવનાં, ગડગડીઆં નિશાન;	૩૩૫
જીત નગારાં દેધને, પરવર્યો પુણ્ય પ્રમાણ.	
ઉમા માહેશ્વર મતનું, માણ્યો જશ મહિમાય;	૩૩૬
અક્ષય અન્નરામર અચળ પદ, સુખ સાગર સીમાય.	
માત તાત મોસાળ પક્ષ, અરરપરસનો નેક;	૩૩૭
પરિયાંને પ્રભુવત કર્યા, વડો એહ વિવેક.	
ચૂત કહે શૌનક સાંભળો, ઉમા માહેશ્વર મત;	૩૩૮
જાણુ અજાણે જે કરે, તેહ ઉધરશે તરત.	
મોટો કુંજ મહાદેવથી, દાતા દુનને ન દેવ;	૩૩૯
એવું જાણી સૌ કરે, વિષ્ણુ વિરંચી સેવ.	
નેતિ નેતિ નિગમ કહે, પુરાણ ન જાણે પાર;	૩૪૦
વેદ શાક્યા વર્ણન કરી, વિચિત્રો આધાર.	
પાલક પોપક એ પ્રભુ, એ અવની આકાશ;	૩૪૧
કરતા સંહરતા સૃષ્ટિનો, તેજ પુંજ પ્રકાશ.	
એ લધુ એ દીર્ઘ પદ, એ વર વાણી વેદ;	૩૪૨
કરતા હરતા ધરણી ધરા, જ્ઞાત ન રાખો ભેદ.	
ભૂર ગૂણુ ભેદે નહીં, મમતી મૂરખ મન;	૩૪૩
દેવ સરખા ઘણે નહિ, શું જાણે માનવ જન.	
ભોળો શિવ એ ભૂપતિ, વરદાતા વર વેદ;	૩૪૪
અદ્વાંતા ઝોળામે, ભૂર ન જાણે ભેદ.	
ખટ દર્શન હરે જોળતા, ધુમ્રપાની નીત ધાય,	૩૪૫
વિરંચી નવ વર્ણી શકે, કોણે દબ્યો ન જાય.	
કલ્યાણરૂપ કરણાનિધિ, શિવ નામ એ સત્ય;	૩૪૬
પુણ્યવંતા નર પ્રીછશે, મૂરખને નવ ગત્ય.	
શિવ કહેતાં સ્વર્ગ પામીએ, હર કહેતાં હનૂર;	૩૪૭
ભવ ભણતાં ભવ જળ તરે, નિર્મળ નારાય નર.	
ચોખા ચાર ચઢાવતે, ચક્રવર્તી પદ હોય;	૩૪૮
વિભૂતિ ધરે વૈકુંઠ પદ, ઠળી થકિ નહિ કાય.	
ચ્છાક ધરે રિધ સિધ મળે, પામે પૂરણ પેર;	૩૪૯
વિસ કોટિ વાસવતણી, ધણી સમૃદ્ધ હો ઘેર.	
નર્મદા નીર એ નિર્મળાં, અધનાશા થઈ આપ;	૩૫૦
પરસ્વેદ પરધભનો, શિવતણે પ્રતાપ.	

વિષ્ણુ દેવ યથા વડા, વિવાદી જોલે વઢ;	
સહસ્ર કમળ સેવા ચક્રી, ચતુર્ભુજ પામ્યા ચક્ર.	૩૫૧
ગોદાવરીમાં ગુણ ધણો, પાપ પ્રજા લણ પટ;	
ગૌતમ કાજે ગોકલ્લી, એક જ છોડી લટ	૩૫૨
સાગરમતી સુખદાયની, કરચપ કાજ કિરતાર;	
પાર્વતીના ભય ચક્રી, ભવે ઉતાયો ભાર.	૩૫૩
લોભી લાંચી લંડીઆ, કુડ કપટ કરનાર;	
વિશંભર છે વેગજો, સર્વ વસ્તુનો સાર.	૩૫૪
અહકારી અળખામણો, દભીથી શિવ દૂર,	
પુષ્પવંત પાસે વસે, હરિ જનને હજૂર.	૩૫૫
દામ એમાં બેસે નહિ, નામ લેતાં કરે ન્યાલ;	
જળ ધારાથી જરા દીએ, રીઝે વગાડે ગાલ.	૩૫૬
ચોગી શિર જટા ધરે, રાખે ધરમા રિહ;	
સ્વમામાં હોતિ નથી, સાચા દિલ વિષુ સિદ્ધ.	૩૫૭
ગુર્જર દેશ ગરુવો ધણું, વેમનપુરમાં વાસ;	
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળદાસ.	૩૫૮
શિવ સેવો શિવ શિવ કહો, વાણી શિવમય વેદ;	
ઓગણીસમા અધ્યાયમાં, ભાંત ન રાખો ભેદ.	૩૫૯

(ધતિશ્રી અહોત્તરખંડે) 'ઉમા માહેશ્વર વત મહિમા નિરુપણ' નામને
એકેનાધિરોધ્યાય

અધ્યાય ૨૦ એ.

કોહરો.

સરસ્વતી મતિ દાયિની, અતિ ગુણ વાણી વિલાસ;	૧
છત્રે છત્રપતિ કરણ, પૂરે મનની આશ.	
પામરને પડિત ક્રો, અહાને ત્રુડી ભાવ;	૨
વેદ ચાર વર્ણન કર્યા, ભવ જળ તગવા નાવ.	
નેહ ધણો નારદ પરે, વેણા ધરી ગાયું માન;	૩
તન મન ધન તે વિષ્ણુનો, માત તમારુ માન.	
શારદા રૂપે મુદ્દરી, વચ્ચાં ગ્યાસને મુખ;	૪
પુરાણ અઢાર પ્રકાશિયાં, ભાવિકની ભાગી ભુખ.	
જરા દીધા જયદેવને, માનની પામીતી મૃત;	૫
અષ્ટપદી આરાધતે, તરણી જીવી તર્ત.	

કળિયુગમાં કાલિદાસને, પ્રસન્ન થઈ તું પુણ્ય;	
કાવ્ય રચ્યાં કૃપા થકી, ન રહી એકે નૃન્ય.	૬
શંકર સ્વામી સિદ્ધિ વર્ષા, પુણ્યવત ચત્રાવ્યો પંથ;	
અનેક આગમ શાસ્ત્રના, ગુણુનિધ રચિયા અંથ.	૭
તત્ત્વ તમો ત્રિવેદીનું, અવ્યક્ત કર્યા બહુ વ્યક્ત;	
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, જાપ જપે. જક્ત.	૮
આઘ અંત ને આજ પણ, હેત તારું જો હોય;	
પડિત કહેવાય પરાક્રમી, કળી શકે નહિ કેવ.	૯
ગુણુ ગ્રહું ગણુપતિ તણા, દેવાધિ દેવ દાતાર;	
સિંદૂર અગે શોભતું, મોદિક તણો આદાર.	૧૦
જગદંબા મા જેહની, ત્રિપુરારિ છે તાત;	
સિદ્ધિ શુદ્ધિ જી જેહની, ત્રિધ વિષે વિખ્યાત.	૧૧
દુડાળો દુઃખ લંજનો, મુઠાળો સમર્થ;	
પ્રથમ એહ પૂજાય છે, એ વિણુ ગાતું વ્યર્થ.	૧૨
આઘ શક્તિ અન્નપૂર્ણા, જીવાડણુ જશ રૂપ;	
એથી કેા મોટું નહિ, લાગે જેને ભૂપ.	૧૩
સસ્યે સૃષ્ટિ જીવશે, સસ્ય વિના સૌ શૂન્ય;	
ખટ દર્શન ખોળે સદા, ધારક વેદની ધૂન્ય.	૧૪
અન્ન આધારે સૃષ્ટિ સૌ, રક રાય ઝાપિ જન;	
અન્નપૂર્ણા એ ઈશવત, જે પૂરે છે અન્ન.	૧૫
માણેક હીરા મોતીઓ, દૈવત જર બહુ દાખ;	
એકે દિવસ અન્ન નવ મળે, રિદ્ધિ સર્વે રાખ.	૧૬
હાથી ઘોડા માત્ર ધન, ધરમાં લીલા લહેર;	
અન્ન વિના ઓપે નહિ, લાગે કડવા ઝેર.	૧૭
જપ તપ સંખ્યા સ્નાન એ, સજ્જન લાગે સાર;	
સૃષ્ટે સર્વ શરીરને, અન્ન તણો આધાર.	૧૮
આરાધું અન્નપૂર્ણા, ચૈત વંદન ગુરુ ચણુ;	
કથા બ્રહ્મોત્તરખંડની, કવિ સુણાવું કર્ણ.	૧૯
એક અક્ષર એક પદ તણું, સુણતે ગંગા સ્નાન;	
ભણે ગણે જો ભાવથી, પગ પગ પુણ્ય ગૌદાન.	૨૦
નિર્મળ નૈમિષારણ્ય, સદસ અકંચાસી ઝખ;	
શૌનક સનકાદિ સહુ, મુનિવર મોટા મુખ્ય.	૨૧
સત પુરાણીકને કહે, પ્રીતે પ્રણમી પાગ;	
શિવ પુરાણ સંભળાવિયું, જડી સ્વર્ગની જાગ.	૨૨

ઐકાનવિશ અધ્યાયની, ખરી સુણાવી ખ્યાત;
અમૃત પાત્રું અતિ ધણું, વિસમાની કહેા વાત. ૨૩
તમેા પુરાણુ ખીજાં કહ્યાં, વૈકુંઠ પામતાં કથ;
શિવ મહિમામાં સુખ ધણું, સદૃજઅમૃત ધન વૃથ. ૨૪
શિવ શિવ કહેતાં સુખ જડે, જશઆપે જળધાર;
ભવ કહેતાં ભવજળ તરે, પર બ્રહ્મ ઉતારે પાર. ૨૫
સૂત કહે સૌનક સુણેા, વહાલી રદ રદ્રાક્ષ;
અંગ ધરે ઈંદ્ર પદ જડે, શાસ્ત્ર પૂરે છે સાખ. ૨૬

આપાઈ.

રૂડાસહસ્ર અઠવાસી ઝાપિ, મહાનુભાવ મોટા જે મુખી;
ભારદ્વાજ દુર્વાસા દેવ, શુદ્ધ કરે સૌ શિવની સેવ. ૨૭
અગસ્ત્ય પૌન્દ્રસ્ત અત્રિ અંગિરા, સુંદર શોભે છે તે ધરા;
ગૌતમ ગર્ગ તથા ગાંગેય, માર્કંડેય દેવાધિદેવ. ૨૮
સૂત પુરાણીક ઓઠ્યાવાણુ, સુણુજો સૌનક ચતુર સુખણુ.
તરણુ તારણુ ત્રિયોકજ તણું, કહું કયાંતર ગુણનિધ ધણું. ૨૯
ઉંચા રાખવા ન પડે હાથ, સ્નેહ કરેા શિવજની સાથ;
હેકું રાખવું ન પડે શીરા, આઘ નિરંજન રીઝે ઈંચ. ૩૦
ભારે વેઠવી ન પડે ભૂખ, શતધા સ્વર્ગ થકી બહુ સુખ;
મનુષ્ય દેવ પિતૃ ઝણુ મટે, શુદ્ધ ભાવે જો શિવને રટે. ૩૧
કાપા વેઠવું ન પડે કષ્ટ, અમૃત ધનની થામ્યે વૃથ;
શાસ્ત્ર વેદ પુરાણે સાખ, રૂડું રતન એ છે રદ્રાક્ષ. ૩૨
રદ્રાક્ષ ધરતાં શિવ પદ રૂપ, રદ્રાક્ષ ધરેા સૌ ભોગીભૂપ;
રદ્રાક્ષ વિખણુ મસ્તક ધરે, કોડે શિવની પૂજા કરે. ૩૩
રદ્રાક્ષ બ્રહ્મા ધારે કંઠ, અખિત્ર રદ્રાક્ષ ધરે વૈકુંઠ;
નીચ જન રદ્રાક્ષને નડે, તેને અડકે નાંવું પડે. ૩૪
રદ્રાક્ષ ધરે તે શિવ પદ લિપે, રદ્રાક્ષ ધરે જમશ્ચિર પમ દિયે;
રદ્રાક્ષ દેખે જેની કાચ, જમ જોરાળા નાસી જાય. ૩૫
રદ્રાક્ષ ધરે જે નર નારીઆ, મનુષા દેહ સુખે તારીઆ;
રદ્રાક્ષ ધરે અષ્ટાદશ વર્ણુ, ચતુર્ભુજના ચાપે ચર્ણુ. ૩૬
બ્રહ્મા રદ્રાક્ષનો જાણે ભેદ, જેણે વર્ણુન કીધા વેદ;
રદ્રાક્ષ રદ્રમાં અંતર નથી, કોડ પુરાણુ કહે છે કથી. ૩૭
રદ્રાક્ષ ધરે તે સ્વર્ગે જાય, રદ્રાક્ષ ધરે તે સ્થિર પદ થાય;
રદ્રાક્ષ ધરે ઇકાંતેર તરે, રદ્રાક્ષ ધર્માંથી પાતક હરે. ૩૮

રદ્રાક્ષ ધરે નવ લોપે પાપ, એ તો વેદ પુરાણે છાપ,	
રદ્રાક્ષ મહિમા કોણુ જ કળે, અડસટ તીર્થ તે સફળે ફળે.	૨૯
હેતે જાણ્યે અજાણે ધરે, શિવ લોપે તે તો સચરે,	
રદ્રાક્ષને નિંદે કો આપ, તેત્રીસ કોટિનો શિર શાપ.	૪૦
હેત ઉપાસન ખીજા હોય, રદ્રાક્ષને નિંદે નહિ કાય,	
પારસથી લોહ ક્યન થાય, રદ્રાક્ષ ધરે તે સ્વર્ગે જાય.	૪૧
ખમ જો માન સંગે નર નાહ, બગ શીંગેને હસ જ થાય,	
રદ્રાક્ષ સમુ તારક નહિ કાય, જગદીશ ઇશ મહિમા જોય	૪૨
નિંદક રદ્રાક્ષના નરકે પડે, વદનારા વિમાને ચઢે,	
રદ્રાક્ષ ધરે નહિ ઉની આય, પામે પ્રીત પદારથ પાંચ	૪૩
ધર્મોર્થ કામ ને અતે મોક્ષ, રદ્રાક્ષ ધરે તે નર નિર્દોષ,	
રદ્રાક્ષ ધરે તે શિવ પદ સત્ત, રદ્રાક્ષ રત્ન ત્રિલોચનિક તત્ત	૪૪
તે ઉપર કહું એક આખ્યાન, તે સાબળતે શિવ વિમાન,	
આવાગમન સાંભળતા ટળે, મોક્ષ પદવીને મહિમા મળે	૪૫
સાંભળે વેદ પુરાણે વાણુ, ટળે લક્ષ ચૈરાસી ખાણુ,	
રદ્રાક્ષ તણો મહિમા મહા મૂલ્ય, અઠા વિષ્ણુ રૂપ સમતુલ્ય	૪૬
રદ્રાક્ષ ધરે તે જાણે ઉચ, ન ધરે તે નમેરો નીચ,	
અધમ જાતિ રદ્રાક્ષ જ ધરે, તેના શત ઇકાતેર તરે	૪૭
ઉચ ધર્મ ન ધરે રદ્રાક્ષ, પડે નર્દ સુશસ્ત્રે સાખ,	
વિપ્ર પાસ રદ્રાક્ષ ન હોય, રખે પ્રમાણુક શૈતા કાય	૪૮
ભરમ રદ્રાક્ષ ધરે નહિ અઘા, જાણો તેના કુદા કર્મ,	
રદ્રાક્ષ વિનાનો આઠાણુ શૂન્ય, સધ્યા વદનનું નહિ પુણ્ય	૪૯
વિપ્ર રદ્રાક્ષ અમે નવ ધરે, રખે વરણુ તેનું કો કરે,	
વિપ્ર અગ રદ્રાક્ષ ન અડે, પૂજે તે નર નરકે પડે.	૫૦
રદ્રાક્ષ ન ધાણે દ્વિજ જો ગળે, આઠાણુ ભોજનમા નવ વળે,	
પવિત્ર આઠાણુનો જો પુત્ર, મણુકો એક શિખાને સુત	૫૧
એક મણુકો જો ન ધરે અગ, સઘ ન કરચો તેનો સગ,	
વિભૂત રદ્રાક્ષતાણુ નિત કામ, નિર્મળ આઠાણુ તેનું નામ	૫૨
વિદ્યાવત કે સુરખ હોય, જગ્ગ રદ્રાક્ષ ધરે મા કાય,	
કડી ખીજા બાધે અઘા, ધર્મ શાસ્ત્ર તણો નહિ ધર્મ	૫૩
પાપે પેટ પોપણુ કારણે, ખીજા ધર્મ બાધે બારણે,	
શિવને નિંદે શિવ નર કહે, તે રદ્રાક્ષના ગુણ શુ લહે	૫૪
એક મુખીને ત્રણ મુખ ચાર, પચ મુખી શિરોમણી સાર,	
એકાદ રદ્રાક્ષ માણુજો, સાક્ષાત શિવ તેને જાણુજો	૫૫

સ્ત્રાક્ષને ષોડશ પણુ સુખ, ટાળે જન્મ મરણનાં દુઃખ;
 કોડે સ્ત્રાક્ષ ધરી નહિ કંઠ, વેગળું છે તેને વૈકુંઠ. ૫૬
 સાચો બ્રહ્મશિવ પૂજન કરે, અગિયાર સહસ્ર સ્ત્રાક્ષા ધરે;
 પગલે પગલે ગંગોદક પુણ્ય, સ્ત્રાક્ષ ધરી તેને શી નૃપ. ૫૭
 સહસ્ર ધારીતે શિવનું રૂપ, ભાગ્યશાળી ભવસેવક ભૂપ;
 અયુત ધરે વિરંચી હોય, મહિમા કળી શકે નહીં કોય. ૫૮
 સોળ સોળ બાહુ એકશિખાય, બાર મણકે ઘેર ખોરખાય;
 બત્રીસ તણી કંઠી તે કંઠ, ચોવીસ સાર બાંધે વૈકુંઠ. ૫૯
 ખટ્ટી ખટ્ટિકાને કુંડળ ઠાઠ, ગણુવા મણુકા એકશત ને આઠ;
 એક સ્ત્રાક્ષ ઉપવીત બાંધવી, તદ્દ પશ્ચાત્ સંખ્યા સાધવી. ૬૦
 શત અગિયાર મુકુટ હોય શીરા, આપ જાણુવો તેને ઈશ;
 ત્રણે સાઠ ધર્મે બહુ ધર્મ, છૂટે જન્મ મરણનાં કર્મ. ૬૧
 સ્ત્રાક્ષ ધરીને પૂજે ઈશ, તેને દેવ નમાવે શીશ;
 અરણ્ય ઉદય અજવાળું ચામ, સ્ત્રાક્ષ ધરે અધનાસી જાય. ૬૨
 થોડું કામ ને પુણ્ય છે ધણું, શું વખાણુ કરું તે તણું;
 અંતકાળે જો અંગે અડે, નિશ્ચે જન્મહૂતો ના નડે. ૬૩
 જન્મ ક્રિદર જુગતેથી જોય, રખે સ્ત્રાક્ષ એ પાસે હોય.
 યમહૂત જાણે જો શિવ કોપરો, લક્ષ વસા લગળ લોપરો. ૬૪
 પોઠારીને કહે પુરાણુ, અદ્ય યુદ્ધ ન લહે અજાણુ;
 મૂરખને યમે મારિયા, હરિહર નિંદીતે હારિયા. ૬૫
 નથી બેસતો એમાં ગર્થ, અન્ય વાદ કરે તે વ્યર્થ;
 પાપી કળિયુગ હોય પ્રચંડ, દેવ તણો મમતી શિર દંડ. ૬૬
 પાપી પ્રોઠાં પાપ જ કરે, તે સ્ત્રાક્ષ અંગે કયમ ધરે;
 અભાગિયાનાં ઉઠાં કર્મ, તે શું જાણે શિવનો ધર્મ. ૬૭
 ચાંપા સુખડ તુળસી તણી, સ્ત્રાક્ષ પવિત્ર તેથી લક્ષ ધણી;
 રામ સેવક વા વિષ્ણુ રટે, દીજને તો સ્ત્રાક્ષ જ ધટે. ૬૮
 પલક પુણ્યથી છૂટે પાપ, ક્રિદરને આપે કેલાસ;
 ચાર કણુ ચોખા જેથી ચઢે, અવતરવું તેને નવ પડે. ૬૯
 સ્ત્રાક્ષ ધરે તો રૂવત ચાય, મહાદેવ તણો એવો મહિમાય;
 ઈશ્વર ઉધારે લાખ કરોડ, જશ પામ્યા બેઠા સિવ જોડ. ૭૦
 આખ્યાન કરું એ ઉપર એક, વિશ્વંશર દેરો જુવો વિવેક;
 શાસ્ત્ર સાખ વદે છે વેદ, બ્રાત ન રાખો એમાં બેદ. ૭૧
 શૌનક પ્રત્યે સૂત કહે કયા, જશવંત વ્યાસથી જાણી જ્યા,
 લક્ષ્મીવરે લક્ષ્મીને કહી, પ્રસિદ્ધ પુરાણુમાં ત્યાથી ચર્ચ. ૭૨

શુભમાં શુભ ધણું છે શુભ, સતવાદીને એની મુઝ;
અકરમી ક્યાંથી છે જ થાય, શુભદિણ ક્યમંગલા નાહ. ૭૩
મૂકી દો મનનો આંખજો, શિવ મહિમા મુખે સાંભજો.

દોહરા.

નગર કાસ્તીરનો નરપતિ, ભદ્રસેન ભડ ભૂપ;
રામ રાજ્ય સરીખડું, રતિ પતિ જેવું રૂપ. ૭૪
દાતા દાન દરિયાવ દીધ, સમૃદ્ધિ શુભ ધર સૂત;
ધર્મ મુત એક તેહને, પ્રતાપવંતો પુત. ૭૫
બનીસ લક્ષણ આગજો, ચૌદ વિદ્યા શુભ જાણ;
સુર પુર મુગ્ધલણો, ભક્ષપણ કેરો ભાણ. ૭૬
સોળ કળા સંપૂર્ણ તે, બાળત બોતરી શુદ્ધ;
ચોસઠ માંહે ચાતુરી, સકળ શાસ્ત્ર શુભ શુદ્ધ. ૭૭
ઉચ વાત અગે ધરે, નીચ વાતનો નેમ;
હીરા માણેક મોતિયાં, પત્તક ધરે નહિ પ્રેમ. ૭૮
શિવશિવ શિવ મુખથી કહે, ચતુરાઈતણે એચાસ;
સહસ હાથે શિવની કૃપા, માંહે ધણેરા માલ. ૭૯
મહા રદ કહે મા બાપને, સગળે દેખે શિવ રૂપ;
નીરખે દરખે જન સહિ, ભદ્રસેન ભડ ભૂપ. ૮૦
પુત્ર બીજા પ્રધાનનો, રૂડો રાજ રતન;
તારક નામ છે તેહનું, જોગ વાત જતન. ૮૧
ધર્મને તારક મિત્ર બે, એક રૂપ એક દેહ;
મીત મીન ને જળવત, જ્યમ દાદુર ને મેહ. ૮૨
એકઠા મુવે એકઠા રમે, જમે એકઠા અજ;
સ્વભાવ પ્રકૃતિ શાણપણ, મહિમા એક મગન. ૮૩
એક એકને દોઢે ડરે, વિજેગ થકે દુઃખ થાય;
શિવ પૂજન સાથે કરે, નિત ગંગામાં નાહ. ૮૪
બીજા શું મન માને નહિ, બીજા શું ન કરે વાત;
જાણે જીવ બે એક છે, જોતામાં જુદાં જાત. ૮૫
એક ધડી અળગા નહિ, અંતર ન ધરે એક;
ધર્મ ઉપર શુદ્ધિ ધરે, ન્યાય શાસ્ત્રના નેક. ૮૬
જૂઠી વાત જલ્પે નહિ, જ્ય ન જૂઠાં જોડ;
સાચા સાથે રનેહ છે, કાણું માત્ર નહિ જોડ. ૮૭
લાડકવાયા લક્ષ પતિ, સામદ પ્રોઠા સંગ;
રૂડાં આજુબજુ રતનાં, એક ન ધરે અંગ. ૮૮

ન પહેરે કલેષો કડાં, ન પહેરે કંચન હાર;	
પહેરાવે માળાપને, એને મન અંગાર.	૮૯
મુક્તાદળ કંડી સાંકળી, સોના રૂપાં સુળ;	
માત તાત મોઢાં ધણાં, ધારે તે બે ધુળ.	૯૦
માત પિતા પહેરે તમે, બલીબોલે એમ બાપ;	
અમને તમે આપો ધણી, રૂડી જે રદાક્ષ.	૯૧
સ્નેહ સોના ઉપર નથી, મોતી ઉપર નહિ મન;	
હેત નહિ હીરા પર, તલસે રદાક્ષપર તન.	૯૨
કાને કુંડળ રદાક્ષનાં, મુકુટ રદાક્ષનો શીશ;	
ખાંહે રદાક્ષના બેહેરખા, દિલ રીઝે તે દિશ.	૯૩
કંઠ માળ રદાક્ષની, હેતે રદાક્ષ બે હાથ;	
શોભે સોળે અંગમાં, શોભે રુદ્રયા સાથ.	૯૪
પૂજે નિત્ય રદાક્ષને, રદાક્ષ ધરીને નાથ;	
રજ માત્ર ગણે નહિ રતનને, રદાક્ષ તણા ગુણ ગાય.	૯૫
શિવ શિવ કહે રદાક્ષને, સહિને દે એમ શીખ;	
નીત્ય પુરુષ નિંદા કરે, કહેશે માનવી લિખ.	૯૬
રદાક્ષ જેણે ધારી હશે, ઈંદ્રવત થાય છે અંક;	
નિંદક તો નરકે ગયા, રજાં છોકરાં રંક.	૯૭
જર કારણ જૂઈ વદે, કરે પરધર્મ થું પ્રીત;	
ભરમ રદાક્ષ આઠણ તજે, વર્ણસંકરની રીત.	૯૮
નીચું જોઈ નરપતિ રજા, પંડિત સજા સમેત;	
ધર્મ ખીજો ધારે નહીં, હર ઉપર બહુ હેત.	૯૯
અનણ્યા અલોક એનહિ, વિપરીત કરે નહિ વાત;	
સાક્ષાત શિવ પુરાણના, વારુ કહે છે વાત.	૧૦૦
ડાહ્યા પંડિતને દેશપત્ય, શિખામણ દેતા સર્વ;	
હેતે હાથ જોડાવિયા, ગુણવંત તળવ્યો ગર્વ.	૧૦૧
માળાપ સહોદર સજ્જનાં, રુદ્રામાં રાખે રીસ;	
રૂડા પુત્ર રાજા તણા, રદાક્ષ ધરે કયમ શીશ.	૧૦૨
નવખંડના નરપતિ જીવો, પ્રતાપવંતના પુત્ર;	
હેમ મુકુટ હરખે ધરે, સોનાં રૂપાં સૂત.	૧૦૩
તમ સરખા અલાગિયા, કુળમાં નવ દીક્ષ દોષ;	
જોગી જોદ જટા ધરે, રદાક્ષ સિદ્ધને સોય.	૧૦૪
કોણ પરણશે કામનિ, કયમ રહેશે વિદ્ધ રાજ્ય;	
મુકુટ ધરે માણેક તણા, રદાક્ષ કરે તન તાજ્ય.	૧૦૫

પિતા પ્રત્યે પુત્ર કહે, સોએક ખાઈ સમ;	
આગળથી એતાવિયે, કહેસો જે કીધું કેમ,	૧૦૬
રાખ ચોળી રણમાં જશું, પરાણે તજશું પ્રાણ;	
નિદો મા મ્હાક્ષને, વિપરીત વદો કેમ વાણ.	૧૦૭
તમ ગહપણ તમ કને, રેહેવા ઘો રૂડી રીત;	
માણેક મોતી ઉપરે, પલક ન પરે પ્રીત.	૧૦૮
હઃ મૂઢી સૌ હારિયા, ધંધે સૌ સાને ધાય;	
હવે જો એમને વારીએ, જોગી થઈને જાય,	૧૦૯
વિશ્વ કહે સૌ વાઝીયાં, લક્ષ્મી નિદે લોક;	
પુત્ર ગણાય એ પાટવી, રાત સહસ્ત્રધા શોક.	૧૧૦
એક સમય તે રાજ ઘેર, પધાર્યા પરાશર ઝગમ;	
શ્રુતિ સ્મૃતિ વાણી વિમળ, વેદ વચ્ચા છે મુખ.	૧૧૧
કાટિ સૂર્યથી કાટિધા, તથે તેજ તપ ત્યાં;	
મહારાજ રાજ રાજેશ્વર, પધાર્યા પુરમાલ.	૧૧૨
ચતુર શૂંપ સામે આવિયો, જશવંત પુરુષ જે જાગ;	
મદક્ષિણા પંદર કરી, પ્રીતે પ્રણમ્યો પાગ.	૧૧૩
ચંદ્ર બિંબ ચિંતામણિ, ઉદય, કાર ઉદ્યોત;	
અહા વિષ્ણુ રૂદ્ર રેવ, જળહળતી જ્યમ જોત.	૧૧૪
અગર અજવાળું થયું, પૂર્ણ તેજ પ્રમાણ;	
રાજા રીઝ્યો રુદ્રમાં, ભાલે ઉદિયો ભાણ.	૧૧૫
ભરી છાત્ર પૂજા તણી, ધસમસ ધાયો ધીર;	
અર્ધ પાછ પૂજા કરી, નિર્ભય ગગોદક નીર.	૧૧૬
ચણામૃત મુખમા ધર્મા, ભક્ષ ભોજન સર્વન;	
સિંહાસને સોહાવિયાં, શિરપર જાગે જન.	૧૧૭
પુર પતિ પ્રેમદા સદિત, ચાપે ગુરુના ચર્ચ;	
અરસપરસ સુખ દુઃખની, કથા મુણાવે કર્ણ.	૧૧૮
વાયુ વ્યંજન વિધવિધ, શુભ સેવા સાક્ષાત;	
અરસપરસ આનંદમાં, વિનોદ તણી ચર્મ પાત.	૧૧૯
મહીપતિ સદિત મુણ માનની, મલિન કયમ તારું મુખ;	
અલખત છે ઘેર ઈંદ્રની, દેહ ધરે શે દુખ.	૧૨૦
સાચું જોલ મુલક્ષણ, દુર્બળ કાં તુજ દેહ;	
અષ્ટધા સિદ્ધ નવ નિદ્ધ ઘેર, ધરે ચિંતા શીદ તેહ.	૧૨૧
રણિવાત યથા તવ રાયજી, હેતે જોગ્યા હાય;	
અદ્ય પાત દુઃખ દેહમાં, સાચું કહું તમ સાથ.	૧૨૨

દેશમા દુ ખ કાને નથી, કિંચિત માત્ર નહિ કષ્ટ,	
કૃપા તમારી મુજપરે, નિત નિત અમૃત વૃષ્ટ	૧૨૩
પુત્ર ડાહ્યા પરાક્રમી, શુભ લક્ષણ સુમણ,	
અગ આબૂપણ નવ ધરે, એવો એહ અમણ	૧૨૪
ધરે માળા રદ્રાક્ષની, અતિ આપાવે અગ,	
પુખરાજ ઝવેરને પરહરે, રદ્રાક્ષ હિપરે રંગ	૧૨૫
રુદ્ર રીઝે રદ્રાક્ષથી, ધરે રદ્રાક્ષનું ધ્યાન,	
રડી કહે રદ્રાક્ષને, મોટમ આપે માન.	૧૨૬
લોહી છુ હુ લોકમા, વરુવા દેખી વાન,	
જશ એ તો જોગી તણા, કુડળ ધારે કાન	૧૨૭
દીકરી દે કાણુ દેશપતિ, શત્રુ માને કપમ શર્મ,	
જશ ગમાવે જગતમા, ધરણી પતિનો નહિ ધર્મ	૧૨૮
મુકુટ મણી ના પેહરે, હેત મુક્તાશ્વ હાર,	
પુત્ર પાસે બેસારતા, ભાગે છે મુજ ભાર.	૧૨૯
પુત્ર એક પ્રધાનનો, જુગતે એની જોડ,	
અગ રદ્રાક્ષ ધરે અતિ, ખરી એ બેમા ખોડ.	૧૩૦
બે જણને દેખી બળું, વારું ન કરે વીર,	
અમ યાવ જોરો કરે, સઘ તળે શરીર	૧૩૧
રાખ ચોળે જર્જ રાજની, કાણુ મેં નવ ખમાય,	
વારું કામ નિરાદ મળે, પરણાવા કેમ જવાય.	૧૩૨
જાન પહેરે ઝવેરના, આબૂપણ આપે અગ,	
જીવો મુકુટ રદ્રાક્ષનો, રડો વરનો રંગ	૧૩૩
વાધા કસખી કાયા નહિ, રદ્રાક્ષને જોડે રાખ,	
ડાહ્યા મમ દે દીકરી, સાચા દુ ખની સાખ	૧૩૪
ભાવે વિભૂતિ ભૂપને, રાણી કેમ રીઝત,	
દુ ખ મોટુ એ દિલમા, ખાતે મન ખીજત.	૧૩૫
હસ્થા પરાગર હેતથી, પુત્ર એ બે પવિત્ર;	
ધિકાતેર અથી ઉદરે, ચારુ એહ ચરિત્ર.	૧૩૬
હીરા હેમથી હાનિ છે, માણેક મોતીથી મર્ણ,	
રદ્રાક્ષ સમાન રુદ્ર નથી, ત્યા સાબગ તે કર્ણ	૧૩૭
તત્ત્વ રદ્રાક્ષ ત્રિલોચના, હેને આબુ છે હાથ,	
મહીપતિ ચિતા મેવ તુ, સદેહ ભાર્યું તુજ સાથ.	૧૩૮
ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાન જે, તણુ તત્ત્વ શુણ ગાન,	
ઉત્પત્તિ અર્લેક તણી, આઘ જન્મ અનુમાન	૧૩૯

પવિત્ર એ એ પુત્ર છે, શાણા સમજી સત્ય,	
મૂરખ છે તુ મહીપતિ, શિદ મુકાવે પત્ય.	૧૪૦
જાતિ અર્થુ છે એહને, તોળ્યું એમણે તરત;	
આળપપાળ તનથી તજ્યાં, સિદ્ધ તણુ એસત	૧૪૧
નિશ્ચ બાધા વિભૂતિથી, આખર વિશ્વ વિભૂત,	
કનક રત્ન એ ગરમાં, ધરે હેત જે ધૂત	૧૪૨
લોભીને વહાલી રમા, કામીને વહાલી કામ,	
સતીને વહાલો નિજ પતિ, ક્રોડને વહાલા રામ.	૧૪૩
હેત અમૃત છે હાથમાં, પીએ અન્ય કેમ ઝેર,	
આબૂપણુ વહાલા તેહને, વિશ્વથી જેને વેર	૧૪૪
ધન ધરતીમા નિપજે, જોડ તે જન્મળ,	
કોની સાથે સોંટે નહિ, અલખત આળપપાળ	૧૪૫
પૃથ્વીથી પથ્થર નીપજે, ક્રોડ રાજ રતન,	
રીઝે કેમ ક્રોડ તે યજ્ઞ, જાણી કરે જતન.	૧૪૬
જેમ લોહુ ને લાકડું, જેમ એ કાચ કપીર,	
હીરા, માણેક, મોતીયા, જેમ અકળનું નીર	૧૪૭
જર જોડે જમ મૂકે નહિ, હર નહિ પહેરે હેમ,	
મમત કરે તે મૂખા, પવિત્ર ન આણે પ્રેમ	૧૪૮
સાચો સિદ્ધ શુકદેવજી, ગૌતમને ગગેવ,	
શાં આબૂપણુ એહને, નમે દેવાધિ દેવ.	૧૪૯
છુડાડે શોભા બહુ, જર આઝે જમ લોક,	
તારો પુત્ર જાણે સર્વ, શીદ ધરે છે શોક	૧૫૦
સર બંધસોનાનાશિર પગે, તરતીજ પાધડી એતાર,	
દોલલા દડ જમદત્તા, મહોકમ ખાવો માર	૧૫૧
પુણ્ય કરશે તે પામશે, શિવ સેવાથી સ્વર્ગ,	
જર જોડી જખ મારતા, નિશ્ચય પડશે નર્ક	૧૫૨
ઉપવીત દે છે જે સમે, વિભૂત ધરાવે વેદ,	
કેસર આખ કરે નહિ, બાત શુ રાખે બેઠ	૧૫૩
મુળ્યા બાધિ મુઝની, કછોટા વાળે કાચ,	
ઉપવિત કર્મ તેને ધરે, કા રાક કા રાખ.	૧૫૪
ઉપવિત દેજો ઈન્દ્રને, ભારે કહેવાયે થહા,	
સુનર્ણથી સિદ્ધિ નહિ, ધારે ભસ્મ તો ધર્મ.	૧૫૫
રાજસુ યજ્ઞ રાજા કરે, ધણાં દોમે છે ધૂત,	
વિભૂતિ અગ ધર્યાવિના, વેદ વળે નહિ મત	૧૫૬

મહારુદ્ર કરે જ્યાં મહીપતિ, 'નેક ન રાખે ન્યૂન;	
વિભૂતિ અગ ધર્મા વિના, પ્રલય થાય છે પુણ્ય.	૧૫૭
પુત્રે દોઠું છે પારણું, રુદ્રાક્ષ થકી તો રાજ;	
હેતે આબું હાથમાં, તે કરે ક્યમ તાબ્ય.	૧૫૮
માને તે તો મુરખ, ભૂંડા મમતી બુખ;	
તે તો નર નરકે પડે, કર દીવો લઈ કૂપ.	૧૫૯
ગંગા જળને પરહરી, પીએ નવાણું નીર;	
બાવના ચંદન પરહરી, બાવળ ઘસી ધરે શરીર.	૧૬૦
પ્રભુ નામને પરહરી, ભજે કુણુ જૂડાં જૂત;	
પુણ્યવંતને પરહરી, કોણુ ધારે ધૂત.	૧૬૧
પેડા ઘેબર પરહરી, કોણુ ખડ કુણુ ખાય;	
નિંદે તે નરકે પડે, સાચા સ્વર્ગે જાય.	૧૬૨
પદ્મનીને કોણુ પરહરી, શંખણી સાથ મુહાય;	
પરમેશ્વર પૂજન પરહરી, ખોટે ધંધે ક્યમ ધાય.	૧૬૩
કોણુ કંપવૃક્ષ પરહરી, ગોખરુની શી ગોડય;	
કોણુ મુખ સળ્યા પરહરી, ખરા લાભમાં ખોટય.	૧૬૪
કોણુ પંડિતને પરહરી, હો જૂડાણું ભેટ;	
માયા ભૂંડી મરણીથી, વેબવ સધળી વેઠ.	૧૬૫
કોણુ અમૃતને પરહરી, પીએ હજાહજ ઝેર;	
કોણુ રતને પરહરી, 'કોડી લાવે ઘેર.	૧૬૬
કોણુ વિપ્રને પરહરી, નીચને નીચ દે દાન;	
કોણુ પ્રભુને પરહરી, મલપિને દે માન.	૧૬૭
કોણુ ગાયને પરહરી, ગર્ધવ રાખે ઘેર;	
વરણું એક કુભારને, મહારાજે કીધી મહેર.	૧૬૮
કોણુ રેવા જળ પરહરી, તડાગ દાખે દર્શન;	
પુણ્યવંતને પરહરી, પાપીયું કોણુ પ્રસન્ન.	૧૬૯
માન પિતા કોણુ પરહરી, કરે ગણિકાની સેવ;	
રુદ્રાક્ષ ભરમને પરહરી, દુનને કોણુ દાખે દેવ.	૧૭૦
જેને કમં જે લખ્યું, તેને જુદિ તે થાય;	
ડહાપણમાં કુલી જશે, કાં રૂક કાં રાય.	૧૭૧
વિપ્ર વેરાળી વર્તિયા, જોગી જંગમ સિદ્ધ;	
મમત કરી સરવે મુખ, રજમાત્રે ન પામ્યા રિદ્ધ.	૧૭૨
માયા મોહે મારિયા, હીરો ના'બો હાથ;	

વિદ્યા સૌ વહેતી 'ગર્ભ', સ્ત્રાક્ષ તજી તે સાથ.	૧૭૩
પુત્ર તારાએ પરખિયું, દેવત મોડું દીઠ;	
આલી બેઠા જુગતે કરી, પુણ્ય પરક્રમ પીઠ.	૧૭૪
મેલાવ્યું મેલે નહિ, જોર કરે જીવ જાણ;	
નિશ્ચે પડશે નરકમાં, ઉલટી હત્યા થાય.	૧૭૫
તારું મન નિશ્ચળ કરું, નરપતિ તુજશું નેહ;	
સાચી વાત સંભળાવશું, ટાળું મન સંદેહ.	૧૭૬
આખ્યાન કહું એ ઉપરે, પ્રવક્ષા રૂઢી પેર,	
તારા પરિયાં તારવા, પુત્ર પ્રગટ્યો તુજ ઘેર.	૧૭૭

ચોપાઈ.

નગરખંડમાં નંદીગામ, નરેન્દ્રપાળ નરપતિનું નામ;	
રૂડો સતવાદી સુદર રૂપ, ભારે ભયપણુ કેરો ભૂપ.	૧૭૮
વશ વરતે અઘ્રાદશ વર્ષ, ચતુર્ભૂજનાં સેવે ચર્ણ;	
પુર મધ્યે કાંઈ નહિ પાખંડ, વણ વાઢેકોને નહિ દંડ.	૧૭૯
મોટો રાજા મહીપલ મુખી, સુખ સંપત્ત પ્રજા છે સુખી;	
ભર્યા પુર ભારે ભંડાર, રિદ્ધ સિદ્ધ ને કણ કોઠાર.	૧૮૦
તેહ ગામમાં ગણિકા ઝોક, વડું કર્મ ને વડો વિવેક;	
રૂડું રૂપ ને રૂડો રંગ, રૂડા જનને શોભત સંગ.	૧૮૧
જોખનવંતિ મહંતિ મૂળ, કામની જેમ કમળનું પુલ;	

લક્ષ્મીની લક્ષ્મી લીએ, દાન જલચક્ર દુર્ગજને દીએ.	૧૮૯
દાખી સૌ લોકે દાતાર, ભૂપતિ સરખા માને ભાર;	
જર આપે તે જરી રમે, બિલ્લુક હોયતે ભોજન જમે.	૧૯૦
અલખત ભોગવે પોતે આપ, કુળ ઉદય ગણે શુ પાપ;	
કુળાચાર તે કારજ કરે, દેશપતિથી ચાને ડરે.	૧૯૧
કામની પૂરે મનની કામના, નગરનારમાં છે નામના;	
શુભ રૂપે સુદિર સ્થારખી, પદની રૂપ પુરણ પારખી.	૧૯૨
ગણિકા કેરા કુળમાં પડી, જશ જીતવા બુદ્ધિ જડી,	
શિવ પૂજન કરાવે સત્ય, મહાદેવ મંત્ર ઉપર બહુ મત.	૧૯૩
શિવ ભક્તને મોટાં માન, શિવ કથા રસ ગ્રહે કાન;	
નીત નીત દર્શન શિવનું કરે, શિવ પૂજન માટે દિવ વરે.	૧૯૪
એક મર્કટ કુકટ છે એક, પાસે બાધી રાખ્યા છેક;	
નાચ નચાવે તેને તાન, ગણિકા પોતે ગાયે ગાન.	૧૯૫
ધાલે રૂદાક્ષની માળા મળે, બાધે નીત તે મેડી તળે;	
બાધે રૂદાક્ષ ચરણ ને હાથ, હાસ્ય ચર્ચા મુદ્ધ મર્કટ સાથ.	૧૯૬
જીવ થકી તે વહાલાં ધણુ, શું વખાણુ કરુ તે તણુ;	
પથ નાચે ને ગણિકા ગાય, રીઝે દેખી સર્વ સભાય.	૧૯૭
શિવ પૂજનનાં ગાંધુર્વા માપ, વળતી ખીજે ધધે ધાપ;	
કંઠે હાથે પાગે ધણી, બાધે માળ રૂદાક્ષ જ તણી.	૧૯૮
સહજ માર્ગ રમતની રીત, મર્કટ કુકટ ઉપર પ્રીત;	
રમતની શોભા દાણે સહુ, એમ કરતાં વિત્યા દિન બહુ.	૧૯૯
જીવતી ઘેર આવે બહુ જાર, વનિતાનો ચાલે બવહાર,	
જેવા જાર તેવું લે મૂલં, સહસ્ર દાસીનું સહેજે મૂળ	૨૦૦
જેવા જારી જર જોગવે, ભામાની તે રીતે ભોગવે,	
એક થકી તે એક કરેડ, ખરુ મૂલ તેમાં નહિ ખોડ	૨૦૧
ઉપમા છે અલખત આડીએ, વનિતાની શોભા વાડીએ;	
વારુ વનરપતિ ત્યાં ફળે, કારણ તેનું કો નવ કળે	૨૦૨
ભાત ભાતનાં ફળ ને પુલ, ઉપમા દેતા એહ અતુલ,	
પથી જન આવી ઉતરે, કામ દેખીને મનકું કરે.	૨૦૩

હોહુરા.

એક દિવસ એક વૈશ્ય જન, કેટિધ્વજ કૃત કામ,	
વનિતાની વાડી વસ્ત્રો, નિર્મળ ચંદ્રશ નામ.	૨૦૪
આકાર ઈન્દ્ર સરિખડો, રાજેન્દ્ર સરીખું રૂપ;	

કુળેર સરિખો કટપતરુ, બાઝંશાળી નર બૂપ.	૨૦૫
આબૂધણ અંગ ઓપતા, સોલિત શુભ શણગાર;	
અલખત ઘેલો અવનવો, બાગ્ય તણો લંડાર.	૨૦૬
કર કંકણ છે કનકનાં, અતીશે રત્ન અમૃત્ય;	
અંદ્રબિબથી ઓગણી, સોભા ચરદસમ તુલ્ય.	૨૦૭
નવ અદ જડિયા નંગમાં, જઝાં નક્ષત્ર સમવીસ;	
મણિ મનોહર મેળવ્યાં, દીપ જ્યોત જ્યમ નિશ.	૨૦૮
જળહળ જ્યોત ઝગછી રહી, જેવરલો નહિ જોડ;	
કાણુ મૃદ્ય કરી શકે, લાખ કરોડાં કોડ.	૨૦૯
હાથે પહેર્યુંતું હોશીએ, ધાર્યું ગણિકા પ્રથ;	
હેડે હેમ ઠરી ગયું, યર્ષ અમૃત ધન મથ.	૨૧૦
નારી હરખી નિરખતે, દેહ સહિત ધન દેહ;	
રીઝવું એ રાજેન્દ્રને, કોડે કંકણ લેહ.	૨૧૧
લક્ષ વસા લોભી ધણી, નિર્મળ કુળની નાર;	
સૌથી ગણિકા સો ધણી, શું કહું વારંવાર.*	૨૧૨
લોભી સ્વર્ગના દેવતા, માનવીનું શું મૂળ;	
લોભ ખીજ ડિ પાપનું, પામે સંકટ શળ.	૨૧૩
મન ખુચું ત્યાં માનની, કરે નહિ ધરનું કામ;	
રીઝવવા રાજેન્દ્રને, ઠરી રહી તે કામ.	૨૧૪
હાવભાવ કદાક્ષ કૃત, છત પોતાની છાપ;	
ઈન્દ્ર આગળ જ્યમ ઉર્વશી, એમ દેખાતી આપ.	૨૧૫
કાકિલ ખીજ કામની, લોભી જન કહેવાય;	
હોય શાહુકાર જો સો વસા, જર ઉપર મન જાય.	૨૧૬
ચતુર ચોર ચતુરા ચતુર, તોડે તે લે તર્ત;	
એ વાતે સંદેહ શો, પડે જો બેની શર્ત.	૨૧૭
નિહાળ્યું કંકણ નારંગી, કાલી ઘેલી યર્ષ;	
ગ્રીહ પ્રતાપ પોતા તણો, ગુણ દેખાડવા ગર્ષ.	૨૧૮
મુંદર સોળ સોલિત સળ્યા, દિલરીઝણ સગ દાસ;	
કામ બાણ વૃષ્ટિ યર્ષ, પ્રેમી જનની પાસ.	૨૧૯
અક્ષ દેખાડી ચિત હર્યું, મુખ દાખી હર્યું મન;	
કેશ નાખી કાયા દરી, પરવશ પડીયું તન.	૨૨૦
નથી દીડી નથી સાંભળી, પ્રતાપ પ્રેમદા પાસ,	

અવની માહેથી નીસરી, કે ઉતરી આકાશ	૨૨૧
છત છત્રીસે રાગણી, ત્રોવિધ તેના તાન,	
વનિતાને કેણુ વર્ણવે, અઘ્રવ તણે અનુમાન.	૨૨૨
ચોરાસી આસન ચાતુરી, બોતોર-કળા યુગ્મ,	
સોળ ખનિસ ચોસઠ ચિતે, શામને સુઝત	૨૨૩
સકટ હરણા નામ શુભ, રાખે નામનું નીર,	
ધૂતીને ધન થે સહિ, ધર્મ ન ચૂકે ધીર	૨૨૪
પધારો કહીને પ્રીત્યો, આવો આવો આજ,	
કાષ્ઠક માન મૂકે મને, કાષ્ઠક રાખે લાજ.	૨૨૫
મદ હાર્ય માનની કરે, છદ કરતી છેક,	
આનદકદ કૃત કામની, વ્યભિચાર તણે વિવેક	૨૨૬
બગ વેસ્થા માર્જર ઝે, ત્રણેયના ગુણુ તેહ,	
ધીરે ધીર પગ ધરે, આહે પરનો દેહ	૨૨૭
સ્ત્રી ધૂર્તમા ત્રણુ ગુણુ, અમૃત હિતસન્માન,	
ખીણ ખડતાળે કરે, રીઝી દે દેહ દાન	૨૨૮
મહા મનોહર મોહની, મોહન મત્ર શુભ સિદ્ધ,	
મોહન રૂપ મદની ભરી, નિહાળે નર નવનિદ્ધ	૨૨૯
જશ નીકળે છે જળથી, જીવતી રૂપ જે જાળ,	
પાપી પુરુષ પતટાય છે, નિશ્ચ ખુટે કાળ	૨૩૦
ગાન તાન સન્માનથી, વશ કીધો તે વીર,	
લોભાણે ભગ લાનચે, ધારણુ ન રહ્યું ધીર	૨૩૧
આદ્ય અત ને આજ પણુ, શાણા ડાણા શર,	
વનિતાએ સૌ વશ કર્યા, નારીએ લીધુ નર	૨૩૨
પડિત પુરાણિ પરાક્રમી, રાણા રાય ને રક,	
જોગી બોગી સિદ્ધ શુભ, અબળા આડો અક.	૨૩૩
અજીત કહાવે એકલી, મહા માયા મહેરાણુ	
જશવત જીયા જગતમા, સમણુ શર સુગ્મણુ.	૨૩૪
પામર પશુ ને પખીઆ, દાતા ને ઝુઝાર,	
વશ વર્ત્યા વનિતા તણે ભામનીશુ ખોયો ભાર	૨૩૫
અહકાર રાખે અર્જુવતણે, હુટે બાધી લક,	
નામ મોટાં નરેન્દ્રનાં, રામા આગળ રક	૨૩૬
ગમનકાળ ગુરુપત્નીઘેર, ચડ્યો ચતુર મન ચદ,	
સદ્ગુણ લગ અગે સંયા, અહંયા કાળે ઇન્દ્ર	૨૩૭

પંડિતો પારાશર સમા, મછગંધાશું માણ;	
સરસ્વતી સાથ ઘડા ભમ્યા, આપ હરું જગદાણ.	૨૩૮
ભીલડી રૂપ ઉમા મર્યું, દેખી ભવ ભમિયા આપ;	
ભામની ભરવાડાં તણી, શ્રી કૃષ્ણે મૂક્યું માપ.	૨૩૯
ખીન્ન જન કાણુ આપડા, પજા પ્રેમને પાશ;	
કામ કામની વરા સૌ, સુંદરીને સાળાશ.	૨૪૦
ચતુરા ચતુરને ચૂકવે, ક્રૂમપાની ચૂકે ખ્યાન;	
કવિતા કરજોડી રહે, માનનીયું મૂકે માન.	૨૪૧
શુકદેવે જીતી સુંદરી, સાંભળ્યાં કાને સૂત;	
કોઈકે ગ્રંથાંતરમાં કહ્યું, પ્રગટયો છે એ પુત.	૨૪૨
વૈશ્ય કહે વનિતા સુણો, કહો મુજ સરખું કામ;	
ખરદેશી પંથા અમો, નિર્મળ માહરું નામ.	૨૪૩
અધર્મ થકી ખીટું અમો, કરું નહિ કુડું કાજ;	
ગણિકાના સંગ ગમે નહિ, લોપું કયમકુળની લાજ.	૨૪૪
ગણિકા કહે સુંણુ ગુણુ નિધિ, વચન મારું સ્થિર થાપ;	
કંકણુ તારા કર તણું, ઇચ્છા હોય તો આપ.	૨૪૫
પંથી કહે સુણુ પ્રેમદા, એનું *મૂલ્ય અમૂલ્ય;	
જ્યમ તમ કયમ તુજને જડે, ચિંતામણિ સમણ્ય.	૨૪૬
ગણી આપ્યા છે ગાંઠથી, શત કોટિ મુવણ્ય;	
દામ નથી તુજ દેશમાં, કામની સાંભળ કણ્ય.	૨૪૭
ખામે આભૂષણુ પંડિતો, ઘાઘણુ મામે લિખ;	
લંડ કોઈ લાઈ રાકે નહિ, શ્યામા સાંભળ શીખ.	૨૪૮
લાભ લેઉં નહિ તુજ કને, મૂળયું આપો મૂલ્ય;	
રિદ્ધ વેચી શરવરી રમું, શોભે તુજ સમ તુલ્ય.	૨૪૯
નારી કહે સુણુ નિર્મળા, લુવતી હું ગણિકા જાત;	
તાલેવંતને તાકીને, રાજ કરું દિન રાત.	૨૫૦
ભરતારની પેરે ભોગવું, પતિવ્રત આણું પ્રીત;	
ધણી ખીન્ને ધારું નહિ, રૂડી રાખું રીત.	૨૫૧
નારી વચને નિર્મળ હસ્યો, એ તો સાંભળ્યું આણુ;	
ડાઘાં યર્ષ દાખો મુને, કંથ તમારો કાણુ.	૨૫૨
પાતરને પતિ નવ મળે, વંચાને નહિ પુત;	
અકર્મીને ઉઘમ કરો, સાચું કહું એ સ્વ.	૨૫૩
આપું તે આરત કરી, પ્રભાતે ચાલું પંચ;	

પરદે કેટલા દિવસ તું, તું કમની હું કંથ.	૨૫૪
ધારું નહિ ખીજે ધણી, વચન મારું નહિ જાય,	
ચિત્ત ચણી ચૂકું નહિ, જો ધરતી ઉચ્ચ થાય.	૨૫૫
પાણી પ્રતિષ્ઠા એટલી, દાણું નહિ ખીજે દેહ;	
સતી કહેજો કે સંખણી, તારું મન માને તેહ.	૨૫૬
ભૂપ નવા નિત ભોગલું, જરતું જેને જોર;	
રીઝવીને રાજી કરું, નહિ ચાડી નહિ ચોર.	૨૫૭
અમો નાર કોની નહિ, કો નહિ મારે કંથ;	
રીઝો તો વાસો રહો, પળો ગમે તો પંથ	૨૫૮
કંકણ આપે તો કંથ તુ, વેચી તુંજ વેચાઉં;	
ત્રણ દિવસ હું તાહરી, ચિરતા રાખી ચાઉં.	૨૫૯
પુરુષ ખીજો પરદું નહિ, ધારું નહિ કો દ્રષ્ટ;	
તન મન ધન જેમ જીવડો, સોંપું તુજશે સ્પષ્ટ.	૨૬૦
સૂર્યચંદ્ર જે સાખિયા, સાખી ઉમા ઈશ;	
ત્રણ દિવસ હું તારી, સાખી શ્રી જગદીશ.	૨૬૧
ભૂપ ખીજો નવ ભોગલું, કાં રાય કાં રક;	
સમૃદ્ધિ આપે શત ધણી, અવલોકું નહિ અંક.	૨૬૨
સ્વામી કહીને સોવરાં, ધણી કહી લધઅ ધન;	
વેચાઈ એ દિન વાવડે, મળે જો જેથું મન.	૨૬૩

ઝવેર લિંગ કનકે જડયં, મહાદેવ ઉપર મન;	
તન મન ધન તે વૈશ્યને, પ્રીતે કરે પૂજન.	૨૭૧
નર કહે નિજ નારી સુણે, સ્ત્રીના કરવા સંગ;	
પવિત્ર પાસે ક્યમ રાખીએ, લાખેણું સિવ લિંગ.	૨૭૨
અંગ થકી અળગુ કર્યું, પરઠ મુજને પાપ;	
જીવ થકી વહાણું ધણું, જાણું આપો આપ.	૨૭૩
જીવે જીવ જે માહરો, વપુએ સિવનું મત;	
લાખેણું લિંગ દેખું નહિ, તે વેળા મુજ મૂલ.	૨૭૪
મહેલ તારામાં માનની, જોઈ પવિત્ર કુષ્ઠ જાગ;	
પ્રીતે પ્રશ્ન પધરાવીએ, પૂજન પ્રણમી પાગ.	૨૭૫
મૂઠા કહી મળુસમાં, પવિત્ર ઢેકાણા પાસ;	
એ છે મારો જીવડો, દેખે ન દાસી દાસ.	૨૭૬
આણુ મારા એ પિંડનો, જરૂર મહારો એ જીવ;	
પરબ્રહ્મ તણી એ પ્રતિમા, દૈવત મુજનું શિવ.	૨૭૭
આત્મા એ છે તો ધરું, એહ સુધી પિંડ આણુ;	
એહ વડે અલખત કરું, એહવણુ હોશે હાણુ.	૨૭૮
રિદ્ધિ લાખ કરોડની, તન સહિત સર્વ તાન્ય;	
એ સંગ આધુષ્ય બાંધિયું, એ સાથે રિદ્ધિ રાન્ય.	૨૭૯
એક પલક તો એ વિના, પરઠું નહિ દેહ આણુ;	
ઉપદેશ ગુરુએ આપિયો, વણો તે વેળા વાણુ.	૨૮૦
જળ વિયોગે મચ્છ મરે, નર કહે મુજને નેહ;	
પૂજનથી રહે પ્રાણીઓ, દુઃખ પામે બહુ દેહ.	૨૮૧
ચિંતા ન કર કહે ચિંતની, કાળજીનું ચિર રાખ;	
દગો દેઈ નહિ દિલ થકી, શ્રી સૂર્યની સાખ.	૨૮૨
શાળિગ્રામ ઘુજસી પીપળો, પુરાણુ ચંડી પાઠ;	
રૂઠે તેને રામજી, કરે ઠગાર્ધના ઠાઠ.	૨૮૩
મૂકયુ ૧લગ મંડપનિષે, લાંગી મનની ભાત;	
રંગ ભોગ બન્ને ચયા, આટારીએ એકાંત.	૨૮૪
મન માન્યા મેવા મહત, ખાનપાન મોજન;	
રાગ રંગ તરતિય તર, ઝળ હળમાં બહુ ધન.	૨૮૫
ડાહાપણુ બેટના દેહમાં, આસન બેઠ અપાર;	
સુખ સાગરમા શોભિયાં, જ્યમ ભામની ભરતાર.	૨૮૬
આજી સુખ સાગર જ્યાં, પડે દાવાનળી દુઃખ;	

અમૃત મેવા બ્યાં અતિ, પડે વેઠવી જુખ.	૨૮૭
સાત પુત્ર છે જેહને, હર્ષા ધણેરો હોય;	
દુ.ખ વેળા દીસે નહિ, કાડી દહને કાપ.	૨૮૮
એટલે એક કૌતુક થયુ, ઉકયો અગ્નિ અવ,	
પાવક બાધે પરજબો, શોભા ટળી ગઈ સઘ	૨૮૯
ધૈર્યની ધૃષ્ટિ ચકી, જાળવત્યમાન થઈ જવાળ,	
મહેવ મેડી મંડપ બળ્યા, અલખત આળ પંપાળ.	૨૯૦
આબ્યાં નહિ કો આચમાં, નાઠાં સૌ નર નાર,	
બૂમ પડી દશે દિશા, ઠંધી નહિ કાઈ ઠાર.	૨૯૧
મંડવ * નાઠા મહેલથી, કુરકુટ મર્કટ બે માલ;	
કાઢો કાઢો કહે કામની, તનના જન પેઠા તાલ.	૨૯૨
કાઢ્યાં મર્કટ ને કુકડો, તે વેળાએ તર્ત;	
સુખ પામ્યા સજ્જન સૌ, મોડી નાખ્યુ મૃત્ય.	૨૯૩
વૈશ્ય પિયારો વલવવે, લેવાને શિવ લિંગ,	
પાવકમાં કચમ પરવરે, કોઈ રથું નહિ સગ.	૨૯૪
કુટે પીટે કળકળે, પોકાર કપોં ધડી પાય;	
• જોરાવર નવ જઈ શકે, અગ્નિ તણી બ્યાઆય.	૨૯૫
લક્ષ ઉપાય લોકે કપોં, લિંગ ન આબ્યુ હાય,	
બળી ભરમ મંડપ થયો, શત કટકા તે સાથ.	૨૯૬
રામ સહિત રૈયત સહિ, લક્ષ્યા મળિયા લોકે,	
જીવતા જન સૌ નીસર્વા, શમીયો સોનો શોક.	૨૯૭

ચોપાઈ

મળ્યા લોક પુર કરાબહુ, જીવતાં નીસર્વા હરખ્યા સહિ,	
કામની મહેલ કરાવે કાવ, ચતુર તણી એમાં છે આલ.	૨૯૮
ગણિકાએ સભાળ્યો ગર્થ, આબ્યા હાયસર્વો નિજ અર્થ;	
માનનીને સૌ માનવ મળ્યા, વૈશ્યતણાં તો જીવતર બળ્યાં.	૨૯૯
શિવલિંગને દીર્ઘ બળ્યું, ચૈતન વૈશ્યતણુ તો ટળ્યુ;	
પડ્યો ધાસોદ્ર પ્રોઢો પેટ, થયો નિરાશ નિર્મળશા નેટ.	૩૦૦
નિર્મળ કહે નારી સાંભળો, મૂક્યો મેં મનનો આબળો;	
તમો કરો તમારું કામ, જીવાર મારો ને રામરામ	૩૦૧
મેં કચ્યું તે હું પામિયો, વૈભવ પ્રુષ્ઠ સધળુ વામિયો,	
હોંશ કરી હોડે હારિયો, ખુટ્યો કાળ માત તે મારિયો.	૩૦૨

હૈય નીચ નારીને નમે, ગુણવંતા શિવને ક્યમ ગમે;	
કેડ વાત દહીએ શુ કપી, નિમેશ વાક તમારો નથી.	૩૦૩
જે કરે તેજન ભોગવે, જશ અપજશ જગમા ભોગવે;	
ચાકરચિતના માન્યા ધણા, મન માન્યા જન પોતા તણા.	૩૦૪
સામદ જે સતવાદી સાત, વૈશ્યે કરી તે આગળ વાત;	
ગણે કળકળશે મા કાચ, હોનાર હરી કરે તે હોય.	૩૦૫
ઘેર જઈ કહેજો સૌજન્યા, કર્મ મારા કેરી જે ક્યા;	
ધણેક આધેા તેને ગર્વ, વંભવ સરવે જાણેા વ્યર્થ.	૩૦૬
ખજના સૌ ખુટાવિયા, લક્ષ્મી બડાર તે હુટાવિયા;	
ગણિકા કહે ધણુ ધણા, શિવ લિંગ સોના રૂપા તણા.	૩૦૭
જડાવુ ઝવેરની જોત, હીરા માણેક હોય ઉજોત;	
માંગુ લિંગ તે ક્યાથી જડે, એ વાતે તો અચરજ અડે.	૩૦૮
કહે વૈશ્ય સાંભળ સુદરી, ચેત વાત કહું ચિત્તે ધરી;	
ખાસુ અખાસુ મેં નહિ થાય, કેડવસા પાડું છુ કાચ.	૩૦૯
શિવલિંગ પાસેથી ગયું, મારું આયુષ્ય આવી રહ્યું;	
આમે જીવ ધર્મો તે જાય, શા માટે કરીએ અન્યાય.	૩૧૦
મોતે મરતાં નરકે પડું, સત્ય પાળતાં સ્વર્ગે ચડું;	
ધણેક મારી ગાઠે ગર્વ, એક ન સરે તેથી અર્થ.	૩૧૧
સત્ય પાળવે શિવપદ જડે, નિંદા થાય તે નરકે પડે;	
રજ વચનનું જોખમ થયું, વળતુ દેવત મુજમાં શુ રહ્યું.	૩૧૨
સત્યનો આધેા ઉગે સુર, સત્ય નીર પવન ને પુર;	
સત્યની બાધી વરસે વૃષ્ટ, સત્ય આધાટે સરજ સંક.	૩૧૩
સત્ય થકી ઝડતુ વન ફળે, સત્યે સધળુ આવી મળે;	
સત્યે ધરતી પાકે ધાન, સત્યે અર્જુન મર્યાદા માન.	૩૧૪
સત્યે હરિશ્ચંદ્ર રાજન, નીચ ઘેર વેચાણો વન;	
તેના ધરનું કારજ ઠરું, ચોપાં *ચાર્યા પાણી ભર્યું.	૩૧૫
સત્યે ધર્મ ધુરધરધીરા, પાડવ વન ભમિયા દશદિશ;	
સત્યે કરણે દીધી કાચ, સત્યે અગ્નિ શીતળ થાય.	૩૧૬
સત્ય પાળે તેને સતોષ, નિર્મળ નામ તેને નહિ દોષ;	
આમે કર્મે લખ્યુ તેમ થાય, શા માટે મુજ સત્ય મૂકાય.	૩૧૭
દેટલા કાળ જીવીશુ આપ, શિવ પદ જડશે સત્ય પ્રતાપ;	
જેકા જાયુ તે તો મરે, મુણવતા મ્યમ સત્ય પરહરે.	૩૧૮

- એમ કહી આળ્યો તે બહાર, ગુણવતિ ગંગા જે ઠાર;
તેજ્યા જન્યક પ્રાણાણુ સર્વ, દીધાં દાન હુટાબું દ્રવ્ય. ૩૧૯
- મળી મેદની જોવા કાજ, ઈન્દ્રવૈભવ પણ કીધો ત્યાજ;
અગર ચંદન મગાવ્યાં કાષ્ટ, ચિતા રચી મરવાનો ઠાક. ૩૨૦
- શ્રીફળ ફેફળ જોના ધૂત, ચિતા યત્ર ભખવો છે વર્ત;
સ્નાન દાન કીધાં પૂજન, મરવા હિપર તેનું મન. ૩૨૧
- મનસા વાચ્યા કર્મણા કીધ, ચતવસા મરવું તે સિદ્ધ;
ગણિકા રહી પોતાને ઘેર, તે પણ આપ વિચારે પેર. ૩૨૨
- ધિક્ક ધિક્ક છે મારો અવતાર, હસશે સહિ સહિ સસાર;
કહેશે કેંકણ લીધું સોહેવ, હાથે પ્રજ્વાળ્યો એ મેહેલ. ૩૨૩
- આ લોકે તો મહેલું શીરા, પરલોકે કાપ્યો રહે ઈશ;
ત્રણ દિવસ એ મારો ધણી, એની સમૃદ્ધ મેં લીધી ધણી. ૩૨૪
- એણે એનું સત રાખિયું, બહું વચન જે મુખ ભાખિયું;
મારુ બ્રાહ્મ્યું મિથ્યા થયું, સત વહેતા પાણીમાં ગયું. ૩૨૫
- કંથ કહો તે કુર્કુ યશે, પચાસ પરિવાનું પાણી જશે;
સૂર્ય ચંદ્ર સાખી રાખિયા, ભતાર મુખથી મેં ભાખિયા. ૩૨૬
- કામની કંથ સાથે જે બળે, ત્યારે વચન પોતાનું પળે,
લાગેણું કેંકણ મેં લીધ, કંથ લોભે પોતાનો કીધ. ૩૨૭
- પ્રીતે તે બ્રાહ્મ્ય પાળીએ, વચન જતુ પાછું વાળીએ;
એમ કહી હુટાવે ગર્થ, વૈભવ સર્વે જાણ્યો વ્યર્થ. ૩૨૮
- રાત્ર પ્રજ્ઞ સતવાદી સૌ, દે શીખામણુ બાબત બહુ;
ગણિકાને તે શાની લાજ, શાને પ્રાણુ કરે છે ત્યાજ. ૩૨૯
- લક્ષ આવે ને લક્ષજ જાય, ચતુરા તારે શી ચિંતાય;
કુળાચાર તારો કીજીએ, પંધીને મરવા દીજીએ. ૩૩૦
- ગણિકા કહે સુણજો સૌ લોક, કજેત કરોછો શાને શેક;
ત્રણ દિવસ વચન આપિયું, સ્વામી પદ ચિરતા આપિયું. ૩૩૧
- સ્ત્રી ન બળે સ્વામીની સાથ, પડે યમકેકરને હાથ;
કંથ સાથ કાષ્ટ નવ ચડે, પંદર સહસ્ત વર્ષ નરક પડે. ૩૩૨
- સ્વર્ગવાન સ્વામીશું ચર્ષિ, એની સાથે સ્વર્ગે જઈશ,
વિપ્ર તેડાવી દીધા દાન, મહાદેવ દર્શન દ્વિજ સન્માન. ૩૩૩
- કુમ કુમ હાથા કુમકુમ રોળ, કામની મનથી કરે કલોત્પ,
ઈન્દ્ર સરખી રિધ્ધ સિદ્ધ રાજ, તરણીએ સહિ કીધું તાજ. ૩૩૪
- એક ગણિકાને બીજા વૈશ્ય, સળધ ન તુટે સુણજો કેશ;
શેભી સ્વામી કરે સંગ, ગુણવતી વહે છે જ્યાં ગંગ. ૩૩૫

હોહર.

અગ્નિ જ્વાળા અદિકી કરી, પાવક પુરણ પ્રીત;	
અપલાયા તે જસમાં, રાજસ રૂડી રીત.	૩૩૬
ભુવે જગત જશ ગાય ગુણ, શોભિત બાધી મુદ્ધ;	
અમૃત ધન ઉઠયો અદિક, ધર્મ પુષ્પની વૃદ્ધ.	૩૩૭
હોણાયો અગ્નિ અલ્પ, પ્રગટયા પુરુષ પ્રતાપ;	
સાક્ષાત્કાર શિવજી સ્વયે, આઘ નિરંજન આપ.	૩૩૮
અકસ્માત જ્યમ અમૃતી, અરુણ ઉદય કે ધન્ધુ;	
હેમ ઠર્યું હર્યું વાધિયો, અમૃત ફેરો સિંધુ.	૩૩૯
અંધારે અજવાળિયું, દીપક જ્યોત દશ લાખ;	
જયજય બોલ જગતે કહ્યો, ભૂપત આદે મુખ લાખ.	૩૪૦
પંચવદન ત્રિનેત્ર ધર, ગંગાધર ગંભીર;	
જટા મુકુટ ઉપવિત* અહી, ધર્મ ધુરંધર ધીર.	૩૪૧
નારાયણ દર્શન નિર્મળા, વેદ વિમળ જશ વાણ;	
અર્ધોગે ઉમા આઘશક્તિ, નગર ભુએ નિર્માણ.	૩૪૨
છપત્ર કોડ આમુંડ ચિત્ત, અષ્ટોત્તર શત વહેરાધ;	
ચૌદ લાખ ચેત્રી સહિત, જગદંબા ગુણ ગાધ.	૩૪૩
કૃતિમ રૂપ કાળિ તણું, કૃષ્ણા કૃષ્ણ અવતાર;	
અનેક એવી એકમાં, નોધારો આધાર.	૩૪૪
બાધ અર્માબર ધરા, ગજ અર્માબર ગાત્ર;	
મૃગ અર્માબર મલપતિ, નિરખી માણસ માત્ર.	૩૪૫
દુર્લભ દર્શન દેવને, બ્રહ્મા વિષ્ણુ ધન્ધ;	
સો પ્રગટ દીકા પ્રણ, ચૌદ લોક ચિત્ત ચંદ.	૩૪૬
સદસ કૃષ્ણ જે શેવને, ધરતીના ધરનાર;	
શોભે શિવની ક્રોટમાં, હરએ હેમે હાર.	૩૪૭
બાંહે વાસુકિ બેરખા, જે ધર રત્નની ખાણ;	
કાને કુંડળ અધમધે, જગત પતિ તે જાણ.	૩૪૮
ઉપમા કોણ આપી શકે, વર્ણવી ચાક્યા વેદ;	
નેતિ નેતિ નિગમ કહે, બ્રહ્મ ન જાણે બેદ.	૩૪૯
રૂઢમાળ રૂઢાક્ષ ધર, ત્રણ ક્રોટિ રવિ તેજ;	
વરદાતા એ વિશ્વપતિ, હરિ પ્રગટે છે હેજ.	૩૫૦
માગ્ય માગ્ય મહા રૂઢ કહે, દેવ તણો જે દેવ;	
વિષ્ણુતણો એ વિષ્ણુવર, સુર સનકાદિક સેવ.	૩૫૧

ઈન્દ્રતણે એ અધિપતિ, ધર્મતણે એ ધર્મ;	
વેદતણે એ વેદવર, કર્મતણે એ કર્મ.	૩૫૨
કાળતણે એ કાળ છે, સત્યતણે એ સત્ય,	
ત્રિગુણતણે એ આત્મ છે, પુણ્યવંતનાં રાખે પત્ય.	૩૫૩
સરજીયુ પાલયુ સંહારણે, એથી પાપા પાર;	
મોદે લોક ચિંતામણિ, દેવ વડે દાતાર.	૩૫૪
પુણ્ય પ્રગટયું એ પુર તારું, જડી સ્વર્ગની જામ;	
ગણિકા વૈશ્ય બે હરખિયાં, પ્રીતે પ્રણમ્યાં પામ.	૩૫૫
અંતરિક્ષ વિમાને દેવતા, દેવાધિદેવ દર્શન;	
માનની સૌ મહિમા જીવે, પ્રજા થયા પ્રસન્ન.	૩૫૬
ધુમ્રપાની ખાને ધરે, ચારે વેદ ગુણ ગાય;	
પ્રત્યક્ષ કોને નવ મળે, રોષે સ્વર્ગમાંપ.	૩૫૭
પુરણ પાપી પ્રાણિયા, નીચ કર્મે શી ન્યૂન;	
દીર્ઘ દર્શન દેવનું, પ્રગટયું મોહું પુણ્ય.	૩૫૮
સકૃત તો સ્વપ્ને નથી, અધર્મ અપરમપાર;	
કાયા વિષે કુટિલતા, કરુણા કરી કિરતાર.	૩૫૯
નગરમાં નીચ જાણે સૌ, કરે છ કુડાં કાળ;	
પતિતને પાવન કર્યાં, રીઝ્યા ક્યમ શિવ રાજ.	૩૬૦
વિશંભર કહે વૈશ્ય મુણ, પાળ્યું આકિન માન;	
સત્ય ન મૂક્યું સૌ વસા, દીધું દેહનું દાન.	૩૬૧
આકિન એક જ પાળવા, તન કર્યું તે તાળ;	
વૈભવ વાસવ સરખો, રિધિવિધ મૂક્યું રાજ.	૩૬૨
શિવચિંત્ર કાળ સમર્પિયું, વૈશ્ય દેવત દેહ;	
અલખત કરી અળખામણી, તો જૂળ પામ્યો એહ.	૩૬૩
ખોલતાં તો ખોલે સહિ, પાળે તે પુણ્યવંત;	
તે બનેયે પાણિયું, અધિક જૂળ અનત.	૩૬૪
અધ બધિર દીકા ધણા, શુખના વેડણ હાર;	
તને મોત વહાલું નથી, લાગે શુભ સંસાર.	૩૬૫
દરિદ્ર કુઃખ દશ ક્રોધિયા, કરે જાતનાં જાતન;	
તને મોત વહાલું નથી, જાણે કાયા રતન.	૩૬૬
એક આકિનને કારણે, ચિત્તમાં મુઠ્ઠા ચાપ;	
રાખે ભરોસો ધરાનો, તો તે નિર્મળ ચાપ.	૩૬૭
નૃપ મુજને વહાલો નથી, વહાલો નહિ ધનવંત;	
પ્રીતે વહાલો પરમાર્થી, સતવાદી જે સંત.	૩૬૮

ઉંચ જાત વહાલો નથી; વહાલો નહિ શૂંષ લંડાર;	
પુણ્યવંત વહાલો પરમાર્થી, દેહ વહાલો દાતાર.	૩૬૯
ભણ્યો ગણ્યો વહાલો નથી, છને બાધુ જગત;	
જોરાવર વહાલો નથી, ભાવિક વહાલો ભક્ત.	૩૭૦
અહંકારી અળખામણો, જરૂર અળખામણો જર;	
શિવજી તેને ક્યમ મળે, જોહ કરે બ્રહ્મચાર.	૩૭૧
ભાવે બ્રહ્મ વિદ્યા જોને, વચ્ચો તેનો વચ્ચાઉ;	
બ્રહ્મ ભોજન ભાવે કરે, ખવરાવી હું ખાઉં.	૩૭૨
રીઝે રામ સેવક પરે, જોડા ઉપર ખીજ;	
વશ વશુ વૈરાગ્યને, હોય જો શુદ્ધિ ખીજ.	૩૭૩
દંભી દેખી દુઃખ ધરુ, જય ગાઉં જ્યાં દેખું જોમ;	
ભેખ વગોવી જો કરે, તેના કર્મના ભોગ.	૩૭૪
નગરતણી જો નાયકા, જર કાજ કરતી જર;	
કંથ કલો માટે બળે, અચરજ એક અપાર.	૩૭૫
પરબ્રહ્મ કહે પ્રસન્ન છું, માગ માગ તું માગ;	
ઉનમ કાંઈ રાખેશ માં, જડી અમૂલ્ય જાગ.	૩૭૬
ગણિકા કહે તમો અણુનિધિ, અદિકું માણું એક;	
અણુવિદ આહું ચિત્તથી, ફરી નં ધરીશ દેહ.	૩૭૭
આવાગમન ફેરો દળે, લક્ષ ચોરાચી ખાણ;	
અધ દળે ગર્ભવાસના, વહું વદને શું વાણ.	૩૭૮
જંજળ જન્મ ને મર્ણુની, દળે યમદૂતના જોગ;	
વશું વાસ કૈલાસમાં, રોરવ ટાળો રોગ.	૩૭૯
વિશંભર કહે રે વૈશ્ય તું, માગી લે મનનો મેલ;	
ઉનમ કાંઈ રાખેશ માં, ખરો જાણુજો ખેલ.	૩૮૦
વૈશ્ય કહે મહાદેવને, અળણુ પુરુષ હું અઘ;	
સારુ જો તમને ગમે, શિવજી આપો સલ.	૩૮૧
મળો તમો મા બાપને, ધણીને ધર સૂર;	
પાંચ પ્રતાપિ પ્રગટશે, પુણ્યવંતા તુજ પુત.	૩૮૨
સાત સહસ્ર વર્ષ સામું, સ્વર્ગ સરીખું સુખ;	
બોગવરે તું ભવ કહે, દેહમાં રહે નહિ દુઃખ.	૩૮૩
અંતકાળે તુને આવશે, વૈકુંઠતણાં વિમાન;	
સુખ સાગરમાં ઝીલશે, મહા રૂ તણાં બહુ માન.	૩૮૪
દુઃખ ગયું બધા દેશનું, દીર્ઘ દિવ્ય દર્શન;	

ધન્ય અવતાર ગણિકા તણો, પરમેશ્વર થયા પ્રસન્ન.	૩૮૫
મર્કટ ખીન્ને કુકડો, પશુ જાત અનાથ,	
રુદ્રાક્ષ દેખી શિવ રીઝીયા, હેતે મૂક્યો સિર હાથ.	૩૮૬
જોળાનાથ એ ભૂપતિ, પ્રસન્ન સહજમાં યાથ,	
શિવ કહેતાં શિવ પદ જડે, ગુણ હરનાં જો ગાય.	૩૮૭
ઈશ અંતર ધ્યાને હવા, દેવ પશુ અંતરધ્યાન;	
અદ્ય રહ્યું એ કામમાં, વસુધા રવિ વિમાન.	૩૮૮
વૈશ્યને કીધા વાયદો. વનિતાએ કહી વાત;	
રિદ્ધ સિદ્ધ ઘેર ભોગવો, સહસ્ર વર્ષ એક સાત.	૩૮૯
શિવ આપ્યા નવ લોપિયે, માત તાત જીવે વાદ;	
આપણુ મળશું એકઠાં, તજો મન ઉઝાડ.	૩૯૦
અતુરા અદી વિમાનમાં, પ્રીતે પાર્થિવ પાસ;	
જગતમાહે જશ જીતીઓ, પહોચી ગિરિ કૈલાસ.	૩૯૧
મંદીર ગયો તે વૈશ્ય જન, મળ્યાં માત ને તાત;	
કવિ કહે સંક્ષેપમાં, વિત્યાં સહસ્ર વર્ષ સાત.	૩૯૨
પાંચ પુત્ર તેને થયા, રિદ્ધ સિદ્ધ સૌંપ્યું રજ;	
ધ્વજ બધાવી ધર્મની, કીધાં રૂડાં કાજ.	૩૯૩
અતઃકાળે ઈશ. મતાપથી, વડાં વેદ વિમાન;	
ગિરિ કૈલાસે પરવર્ષો, હરનું ધરતો ધ્યાન.	૩૯૪
ઈકાંતેર શત ઉદ્યોગ, ન રહી એકે ન્યુન;	
શૌનક પ્રત્યે સૂત કહે, પાળો ધર્મ તો પુણ્ય	૩૯૫
નર નારી નહે મળ્યાં, પ્રેમદાને તે પત્ય;	
પરિધાને મનુવત કર્યો, જોણે પાળ્યા સત્ય.	૩૯૬
પ્રીતે સત જો પાળશે, કાં રંક કાં રામ;	
વિમાન વેકુંઠથી આવશે, કે કૈલાસે જાય.	૩૯૭
એ રીતે આકિન પાળશે, એ રીતે ધારે ધર્મ;	
એ રીતે સત સુહાવશે, ધૂટશે સધળાં કર્મ.	૩૯૮
વૈકુંઠ નથી કાઈ વેગળું, વેગળો નહિ કૈલાસ;	
ધર્મ સત્ય આકિનથી, પરબ્રહ્મ તેની પાસ.	૩૯૯
અચરજ દીર્ઘ અતિ ધણુ, જગમાં થયો જ્યક્ષર;	
મહિમા એ મહાદેવનો, સુકિતનો દાતાર.	૪૦૦
પિતા પ્રત્યે પારાધરે, કહ્યું મહાત્મ્ય સાક્ષાત;	
મર્કટ ને કુકુટ તણી, વિખાણુ કરી તવ વાત.	૪૦૧
રુદ્રાક્ષ ધરી ન્યાવતી, પ્રગટ્યું તેનું પુણ્ય;	

પશુ યોની તો પરહરી, ન રહી એકે ન્યૂન.	૪૦૨
મર્કટ કુકુટ બે જણા, ક્ષય પામ્યાજે કાળ;	૪૦૩
તે તારો પ્રધાનનો, બુદ્ધિસાગર બાળ.	૪૦૪
ધર્મ પુત્ર ધનવંત છે, તે ને તારો તન,	૪૦૫
પુર્વ ભવમાં માંકડો, મહા મનોહર મન.	૪૦૬
તારક પુત્ર પ્રધાનનો, તે કુકુટની કાય;	૪૦૭
જાતિ રમરણ છે એકને, ગુણ ગોવિંદના ગાય.	૪૦૮
રૂઢાક્ષ પ્રતાપથી, હેતે હરનો હાથ;	૪૦૯
અત્યક્ષ દીઠા છે પ્રભુ, ચૌદ લોકનો નાથ.	૪૧૦
સોનાં રૂપા એ શુ કરે, ધનને જાણે ધૂળ;	૪૧૧
હીરા હાથ જે આપ્યો, મૂકે ન મોઢે મૂલ.	૪૧૨
વિરાજર કેરી વારતા, પ્રીછ્યા છે અપાર;	૪૧૩
કહોજ નોજ કહ્ય તજ, પામ્યા મનુષ્ય અવતાર.	૪૧૪
મહીપતિ તુજ સુત મરકટો, કુકુટસુત પ્રધાન;	૪૧૫
અજાણ્ય નથી એ જાણ્ય છે, મહાદેવતણાં બહુ માન.	૪૧૬
માયા ઉપર મન નથી, રાજ ઉપર નહિ રીજ;	૪૧૭
અથર્થતિ મોડી કલા, બે ઉત્પત્તિ બીજ.	૪૧૮
રૂઢાક્ષ ધરે રાજ ધર્મ, સહજ વાતમાં સૂત,	૪૧૯
જાણ્યો મહિમા મુકે નહિ, રામ પ્રધાનનો પુત્ર.	૪૨૦
જીવતા સુખી જોખ છે, મુવા પાછળ મોક્ષ,	૪૨૧
શત જન્મનું જ્ઞાન છે, નર બને નિર્દોષ.	૪૨૨
ટળી છે જમની જાતના, જન્મ મર્થ જન્મળ;	૪૨૩
સોનાં રૂપા શાને ધરે, માળામાં દીઠા માન.	૪૨૪
સ્વર્ગ સહજ વાતે જશે, વહેશે એ વિમાન;	૪૨૫
ધીકોતેર શત ઉદરે, ધણુ ઉપને જ્ઞાન	૪૨૬
પારાચર તો પરવર્ષા, નારાયણ પર નેહ;	૪૨૭
પ્રધાન સહિત રાજ તણો, ભાગ્યો મન સદેહ.	૪૨૮
રૂડો મહિમા રૂઢાક્ષનો, કળી ન શકે કાપ,	૪૨૯
રૂઢવશ રૂઢાક્ષથી, હરિ ઉપર ચિત્ત હોય.	૪૩૦

રુદ્રાક્ષ ધરી શિવ પૂજન કરે, ઈકાંતેર શત તેના ઉતરે.	૪૧૮
રુદ્રાક્ષ ધરી જપે જે જાપ, રજ ન લોપે તેને પાપ;	
રુદ્રાક્ષ ધરી મૃત સંખ્યા પડે, યમકિંકર તેને નહિ અડે.	૪૧૯
રુદ્રાક્ષ ધરે સૌ નર ને નાર, ઉંચ નીચ જે વર્ણ અદાર;	
વિધવા સ્ત્રી પણ ધરે વિશેષ, ન્યાય શાસ્ત્ર તણે છે નેક.	૪૨૦
મોહું મહાત્મ્ય શું જાણે મૂઢ, પાપી પાપ કરે છે પ્રોઢ;	
અભક્ષાં ભક્ષ જે શુંડાં લાખે, આઘ પુરુષને શું ઓળખે.	૪૨૧
ગાંડા ઘેલા કર્યાતર ગણે, શિવ મહિમા તે ક્યાંથી શણે;	
દાતા માણસને જે દમ, ગુણ તેને શિવના કયમ ગમે.	૪૨૨
સુણે શૃંગાર ને ગીતા તજે, શુંડા તે કયમ શિવને લજે;	
સાચા શિવ વિષ્ણુના ભક્ત, ઈશ્વર ઉપર તે આસક્ત.	૪૨૩
જેનાં પૂરણ હોયે પાપ, રુદ્રાક્ષ તણી અભક્તિ આપ;	
રુદ્રાક્ષ તણાં ભારે છે બેદ, વર્ણન કરી શકે નહિ વેદ.	૪૨૪
રુદ્રાક્ષ તણે જે ધરે ધર્મ, તે બ્રાહ્મણ તે ભારે બ્રહ્મ;	
રુદ્રાક્ષ તણી સદ્ભક્તિ સેવ, જાણે વિષ્ણુ કે મહાદેવ.	૪૨૫
જાણે વ્યાસ જાણે શુકદેવ, ધરી રુદ્રાક્ષ કરે નિત સેવ;	
મદ મતિ મૂરખ માનવી, જેની બુદ્ધિ દિસે દાનવી.	૪૨૬
તેને મન કયમ સાચું વસે, હરિ નિંદા કરતો તે હસે,	
ઠહેરો રાખ ચોળે શું ચાપ, રુદ્રાક્ષ ધરે કયમ સ્વર્ગે જાય.	૪૨૭
મૂરખ એવું મનમાં ધરે, કર્મહિણ કયમ પૂજન કરે;	
જનક સરખા જાણે જોગિયા, ભરમ રુદ્રાક્ષ ધરે ભોગિયા.	૪૨૮
ધરે સહસ્ર અઠવાસી ઝાપિ, સદા સંતોષ સુખ માને સુખી;	
મારું મારું કરતાં મરે, ભરમ રુદ્રાક્ષ કયમ અગે ધરે.	૪૨૯
જાણે નારદ તે મહિમાય, સામ ગાનમાં ગુણ બહુ ગાય;	
માને શારદા જાણે શેષ, જેને શિવના છે ઉપદેશ.	૪૩૦
અડાળ એક ધાત્યોતો સૂળીએ, આલ્યોતો સૌની મૂળિયે,	
તે શૂળીથી ત્રુટી પડ્યો, ભાગ્યે મણુકો અગે અડ્યો.	૪૩૧
બીજે જન્મ અવતરિયો બૂપ, રુદ્રાક્ષ પ્રતાપે રૂઝું રૂપ;	
અવિદ્યા નહિ તેમાં કશી, શિવ ભક્તિ તેને મન વસી.	૪૩૨
શિવની પૂજા શિવનું ધ્યાન, શિવભક્તને દે બહુ માન;	
ભરમ રુદ્રાક્ષ તે ધરતો અગ, પૂજે લાખેણું શિવ લિંગ.	૪૩૩
અંતકાળે અર્થ તેના સર્થો, ઈકાંતેર સુદાં ઉદ્યો,	
પાંચમે ભવ શિવ પદ પામીઓ, વેદના જન્મ મર્ણુ વામિયો.	૪૩૪

જેણે નહિ સુણી હોય કયા, તેને મન તો સધળું ટથા;
 પશુ પક્ષી માનવ કે દેવ, ઉદરે શિવની કરતાં સેવ. ૪૩૫
 અડસઠ તીર્થ જો પૂર્વે કરે, તે પુણ્યે સદ્રાક્ષ જ ધરે;
 અંગ સદ્રાક્ષ ધરો સર્વથી, જૂત પ્રેતાદિક ભય ત્યાં નથી. ૪૩૬
 અઠાળ મૃત્યુ તેથી નહિ હોય, કુડ કપટ વળગે નહિ હોય;
 અડે ન કામણુ દુમણુ અંગ, સદ્રાક્ષ તણો જો હોયે સંગ. ૪૩૭
 કોડ પુરાણુ કહે છે સૌ કથી, સદ્રાક્ષ સમુ કાઇ છિતમનથી;
 રાજ ભય આડી કે ચોર, પરઠે નહિ જો શિર પર જોર. ૪૩૮

દોહરા.

મહિમા શ્રી મહાદેવનો, ન કદિયે કામો કામ;
 કુળહિણને કહેવું નહિ, નિંદક જેનું નામ. ૪૩૯
 કહેવું ઉભયકુળ શુદ્ધને, જેનું નિર્ભળ મન;
 સાત્વિક વૃત્તિ જેહની, જોવા તેવા જન. ૪૪૦
 હરિહરમાં અંતર નવ ગણે, વડો હોય વિવેક;
 ભક્ત જન તેને જાણવો, લક્ષ કરોડે એક. ૪૪૧
 સૂત કહે શૌનક સુણો, વેદ વચન બવહાર;
 એક જીજ્ઞાસ્યે શું કહું, શિવ ગુણ અપરમપાર. ૪૪૨
 સેવક સાધુ સાંભળે, ગુણુ જ્યાં શિવના ગાય;
 તેના પાપનો પોટલો, નિંદક ઘેર લઈ જાય. ૪૪૩
 આઘ નિરંજન એક છે, લક્ષ કોટિયા નામ;
 જે નામે જે જન જપે, થાયે તેનાં કામ. ૪૪૪
 લેખ લખાવી આપતાં, પુરાણુ તણો જે પાઠ;
 વીસ ડગલાં નહિ વેગળી, વેદુંક જેરી વાટ. ૪૪૫
 શ્રીગોડ માળવી વિષ્ણુ શુભ, વેગનપુરમાં વાસ;
 પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ શામળદાસ. ૪૪૬
 શિવ પૂજે શિવ શિવ કહો, શિવશું રહો કરજોડ;
 શામળ કહે રાજી રહે, રમાપતિ રણુછોડ. ૪૪૭

શ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'સદ્રાક્ષ માહાત્મ્ય નિરુપણુ' નામનો વિરોધ્યાય:

આધ્યાય ૨૧ મો.

ચોપાઈ.

શ્રી ગણપતિને નામુ શીરા, આરાધું ઉમાપતિ ઈશ;
 સિદ્ધિ શુદ્ધિ નિર્ભળ નારીઓ, રિધ વિધ તનયા ધર્મધારિણો.

લક્ષ લાભ જોવાની જાત, ક્ષેત્ર કલ્યાણ જોના જમાન;	
પરમહા પિતા જગદના માત, સ્વામી કાર્તિક ભાવિક બાત.	૨
શ્રી ચારદની કીજે મેવ, દુઃખ લંબની દાતા દેવ;	
દંસવાદની મોટી માત, વેણા પુસ્તક વેદ વિખ્યાત.	૩
નિર્ભય નામ નિરજન રૂપ, કમ્પે ખોળતા ભારે ભૂપ;	
જોને કુકર્ષા શુભ સરસ્વતિ, તેને* દુઃખ રહે નહિ રતિ.	૪
તેત્રીશ કોટી તેને પ્રસન્ન, જોને ચારદનાં દર્શન;	
જેદ દાજે યમ કરા દંડ, કયા કદ્દુ બહોતર ખડ.	૫
સાંભળવા ધ્રુવે મોટા સિદ્ધ, નિમિષ માત્રમાં પામે નિધ;	
શ્રીજી જેદનાં વર્ણન સુણે, ભાવે બ્રહ્માદિક નીત ભણે.	૬
ગંગા મહાત્મમાં શુણે ધણે, સદસ ધણે ચિત્ત પૂજન તણે;	
બાવીસ અધ્યાય બાવીસ આખ્યાન, વર્ણન વેદ કરે વ્યાખ્યાન.	૭
કોડે સુણી નહિ શિવની કથા, વચ્ચો જન્મ તેના તો વૃથા;	
સાંભળ્યું તેણે જગ જીતીયો, રૂડા પુરુષ તણી રીતીઓ.	૮
એક સમે ગંગાની તીર, ખ્યાન ધરે મોટા દદ ધીર;	
મનનાં માત્ર સદુકો મોડિયા, કર સૂત આગળ જોડીયા.	૯
શુણુ રૂડા શિવ કેશાબ્ધો, જન્મ સદગ કરી લોહરિ લાહો;	
અમૃત રસ ધિયો ને પામ્યો, અમૃત કળ ખવરાવી ખામ્યો.	૧૦
અક્ષરે અક્ષરે અમૃત ઝરે, સાંભળતાં સૌનાં મન કરે;	
નિર્ભય દ્યોત નિમિષારણ નામ, સદસ અકથાસીનો તે કામ.	૧૧
સૂત કહે શૌનક સાંભળો, મૂઢી છો પ્રપંચનો આમળો;	
કદ્દુ પ્રથમ મનોહર કથા, રકષ પુરાણે જાણી જાણ્યા.	૧૨
છાનામાં છાનું શુભમાં શુભ, શિવ ઉમા સગદે સુખ;	
નારાયણે લક્ષ્મીને કહ્યું, ત્યાંથી પ્રગટ જગતમાં યયું.	૧૩
નિરચી બોલ્યા ચારે વેદ, માંહી મત્ર એક ભારે બેદ;	
રુદ્રા માહે પામ્યો રીઝ, પ્રથમ તેનું માપત્રી ખીજ.	૧૪
એક શામ ને એક જ રધુ, એ જ વેદ તો જણો લધુ;	
યજુર્વેદ ત્રીજો જાણીયો, સમુદ્રવત વર્ણન વાણીયો.	૧૫
અથર્વેદ ચોથો ચાલકા, લક્ષ કોડ લક્ષણ લાલકા;	
માંખણુ રૂપ તેમાંથી સાર, શિવ મહિમા છે અપરમપાર.	૧૬
તેનું દોહન જાણો દામ, રૂદ્રાધ્યાય ધરાવ્યું નામ,	
કદ થોડું ને કળ છે ધણ, વર્ણન કરે તમશ્ચ તે તણ.	૧૭

કોડ પુરાણ દરિ દરનાં હોય, રદ્રાધ્યાય આગળ નહિ કોય;	
રદ્ર જાપથી શિવજી ફળે, એકાદશ વાર ભણે તો વળે.	૧૮
અગિયારસ તે મહારદ્રજ હોય, મહિમા કળી શકે નહિ કોય;	
એથી અધિક કરે જે કામ, અતિરદ્ર તો તેનું નામ.	૧૯
રાજસુય યજ્ઞનો રંગ, પશ્ચક ન આવે તે પાસંગ;	
અશ્વમેધ આવે જે યજ્ઞ, રદ્ર જાપથી માણે મગ્ન.	૨૦
કોડ યજ્ઞ ત્રિવિધના તંત્ર, સર્વે એ સહિતાના મંત્ર;	
સૌનું ખીજ ગાયત્રી એક, ચારે વેદનો એક વિવેક.	૨૧
વિધ્યુયાગતણા ગુણ ગણે, તેએ મત્ર સહિતાના ભણે;	
આઝાં હોમવાં જય તલ ધૂત, રદ્રાધ્યાય ભણવો ત્યાં તર્ત.	૨૨
એ સધળો દિજને અધિકાર, ત્રણેયવર્ણ મહિમન આધાર;	
દક્ષે રદ્રનો કીધો હોય, કયો ત્યાંહાં કિરતારે કોય.	૨૩
કોડવાર કહું શુ કથી, રદ્રાધ્યાય સમુ કાર્ધ જગમાં નથી;	
રદ્રાધ્યાય મહિમાની રિદ્ધ, જાણે તે તો મોટા સિદ્ધ.	૨૪
તરણુતારણ ત્રિલોકજાણુ, શું વખાણુ કરું તે તણું;	
કોટિ પૂજન શિવનાં કથી, રદ્ર જાપ સમુ કો નથી	૨૫
રદ્ર જાપ જે ભાવે ભણ્યે, તે અવતાર છે ઈશ્વર તણો;	
રદ્રાધ્યાય કરે અભિષેક, લક્ષ પૂજન તે આગળ લેશ.	૨૬
રદ્રાધ્યાય ભણી જળ ધરે, પૂર્ણ ઇકાતેર પરિયાં તરે;	
રદ્રાધ્યાય વડે આ વૃષ્ટ, રદ્રાધ્યાયથી રોભે સદ્ધ.	૨૭
રદ્રાધ્યાય કરે સૌ ઋષિ, બ્રહ્મા આઘ મુરેશ્વર સુખી;	
રદ્રાધ્યાય પ્રતાપિ ઋષ, રદ્રાધ્યાય છે ભારે ભૂષ.	૨૮
રદ્રાધ્યાય પ્રતાપિ ઈન્દ્ર, રદ્રાધ્યાય પ્રતાપિ ચંદ્ર;	
રદ્રાધ્યાય પ્રતાપિ રવિ, રદ્રાધ્યાય પ્રતાપિ કવિ.	૨૯
રદ્રાધ્યાય એ વાણી વેદ, જન્મો જન્મના ટાળે એદ;	
જીવો ભાગ્ય તણી ચર્ચ દશા, પ્રથમ વેદ વિધ્યુગુપ્ત વસ્યા.	૩૦
વિશંભરે તો વર આપીયો, સદિ પાલણુ કરી ચાપીયો;	
વળતો વેદ વિરંચી ભણ્યો, ગુણ સદિ રચનાનો ગણ્યો.	૩૧
રદ્ર વિધાન રદ્ર ગણને હાય, સદિ સહારણુ શોભ્યુ સાય;	
કયો દશરથે યજ્ઞ જ કામ, રિધપતિ ઘેર પ્રગટયા રામ.	૩૨
એવા આઘ અંતે ને આજ, રદ્ર જાપથી સરશે કાજ;	
ખીજુ તલ્લ એથી શું કહે, દધિ ધૂત ધય મધ્યે રહે.	૩૩
મમતીનો મળશે નહિ મેળ, રેત પીલ્યે નહિ પામે તેલ;	
હઠીલા જીહી હોકો હોડ, રદ્ર વિધાનની ન મળે જોડ.	૩૪

આગિયા અરુણ ઉદય નહિ થાય, મિથ્યા ખોટું રસતે ધાય;	
ન પામે કોડી કાંઈ જાતન, ક્યાંથી દેખે રાજ રતન.	૩૫
સ્ત્રાધ્યાય સકળ મુખ ધામ, ધર્માર્થ મોક્ષ પદ કરું કામ;	
સ્ત્રાધ્યાયથી રીઝે ધર્મ, સ્ત્રાધ્યાય ભણે જગદીશ.	૩૬
સ્ત્રાધ્યાય માટેય મુનિ, ધુત્રપાની કરે નીત ધૂની;	
સહસ્રશ્રદ્ધાય ભણે છે શેષ, ધર્મ તણો એમ છે ઉપદેશ.	૩૭
આથ અત છે સ્ત્રવિધાન, પહોંચાડે વૈકુઠ વિમાન;	
સ્ત્રાધ્યાયનું પરડે પુષ્પ, વળતી શી તેને રહે નૃન્ય.	૩૮
સ્ત્રાધ્યાય ભણે નિશ દિશ, પ્રસન્ન રહે ઉમાપતિ ધર્મ;	
સ્ત્રાધ્યાયથી વિદ્યા પ્રણે, મહિમા કા એનો નવ કળે.	૩૯
સ્ત્રાધ્યાયથી વાયક સિદ્ધ, સ્ત્રાધ્યાય એ રુડી રિદ્ધ;	
સ્ત્રાધ્યાયથી આયુષ્ય વધે, પુરાણ પડે પૌકારી વદે.	૪૦
મૃત્યુન્મય જપ તેનું નામ, જીવો વેદમાં કામો કામ;	
ઝંક બાપડા મૂરખ મર્મ, શુ જાણે શિવજીના ધર્મ.	૪૧
ભૂંડા મોક્ષા ભૂંડું ભાષે, તે મૃત્યુન્મય શુ જાણખે;	
ખરા નક્કીની જેને ખપ, તે શું જાણે શિવના 'જપ.	૪૨
પાપી ઝેર હજાહજાર પિયે, તે જિગરે નહિ મારગ કિયે;	
અર્ધ ભાગ્ય ને અર્ધજન ભુદ્ધ, તે શુ જાણે શિવને શુદ્ધ.	૪૩
જાણે નારદાદિક નર રૂપ, જાણે સિદ્ધ બ્રહ્માદિક ભૂપ;	
જાણે વ્યાસ સનકે શુકદેવ, જેને મન નથી અહમેવ.	૪૪
જાણે નવગ્રહ વિષ્ણુ વ્રત, કાળ મૃત્યુન્મય જીતે તર્ત;	
સ્ત્રાધ્યાય મૃત્યુન્મય લખો, રામાદિક સ્તવમાં રખો.	૪૫
શુક્રાચાર્યનો જશ જામિયો, સંજીવકે મૃત્યુન્મય પામિયો;	
જાણે વરુણ વાયુ કુબેર, સાચા જેના હોયે શેર.	૪૬
જાણે વસિષ્ઠ વાલ્મિક અગસ્ત, જાણે પારાશર પૌલસ્ત્ય;	
સ્ત્રાધ્યાય જપજાગે જ્યથા, કર્તું આખ્યાન એ ઉપરકથા.	૪૭
મૃત્યુન્મય મૃત સંજીવન હોય, એમાં સદેહ ન રાખો કાપ.	
મૃત્યુ કાળના ભાગે તંત્ર, એવો એ મૃત્યુન્મય મંત્ર.	૪૮

દોહરા.

શુભ રાજા સિદ્ધપુર તણો, સિદ્ધસધ સુજાણ;	
વૈભવ ઘેર વાસવ તણો, બળવણ કેરો ભાણ.	૪૯
રાજા બેઠો રીઝમાં, ઘણી લક્ષ્મી ધર સૂત્ર;	
પાસે બેઠો પાટવી, પ્રતાપવનો પુત્ર.	૫૦

સિદ્ધસંધ તો શર છે, નિસ ધણે વળી તન;	
નિરખે હરખે નિત મહાનું, મહીપતિ કેરુ મન.	૫૧
બત્રીસ લક્ષણ આગળે, કળા બોહોતેરી શુદ્ધ;	
ચોદ વિદ્યા ચોસક કળા, સોળ સંપૂર્ણ શુદ્ધ.	૫૨
સજે શણગાર બહુ શોભિતા, મસ્તક બાધે મોળ;	
સામુદ્રિક છે શોભિતાં, દીર્ઘ બાહુ કપોળ.	૫૩
ઠણું પર્વતે ચપળ ચક્ષુ, ચક્ષુર્તીર્ના ચેન;	
વરણ વાયુ કુબેરવત, ઇન્દ્ર અધિપતિ એન.	૫૪
ઇન્દ્ર ચંદ્રી અવનવો, પ્રતાપ પુરંદર પૂર;	
કાયા કામ ચક્રી અધિક, દાતા ભક્ત ને શૂર.	૫૫
ધ્વજ ચર્મ ને છત્ર ધર, સામુદ્રિક સંધાણ;	
પ્રતાપ પ્રભુમ્ન સારખો, અશપતિ એધાણ.	૫૬
શરદ ચંદ્ર જેવું વદન, નિર્મળ અંશુજ નેણ;	
દત પંકિત દાહમ કળી, વદને અમૃત વેણ.	૫૭
પિતા નિરખે નિત નેહથી, હરખે હેત બહુ હોય;	
નથી દોઢા નથી સાંભળ્યો, કદર્પ સરખો કાપ.	૫૮
કાલો ઘેલો કાટિધા, સુતનું દેખી શાણ;	
રાજ બીજ રણિયામણો, પંચ કરે પ્રમાણ.	૫૯
શુભ દિવસ શિરોમણિ, કાંઈક પર્વણી પુણ્ય;	
કોડે ઋષિ સૌ તેડિયા, નિમેષ ન રાખી નૃત્ય.	૬૦
શંકર શ્રીધર અવન ચિત, ગર્ગ ગૌતમ ગણિવ;	
અત્રિ અંગિરા ને અમરુત, દીર્ઘ દેવાધિદેવ.	૬૧
વૈશંપાયન વાલ્મીકિ ઋષિ, માર્કંડેય યુનિ રાજ;	
જાળાલી જમદગ્નિજી, ગુરુ ભૂત કરતા કાજ.	૬૨
પારાસર ત્યાં પરકિયા, દુર્વાસા દિવ્ય રૂપ;	
અર્ષ પાદ પૂજા અતિ, ભક્તિ કરતા ભૂપ.	૬૩
સનક સનાતન સાત્વિકી, જનક જયદેવ જગદીશ;	
ધામ ધારક ને કચ્છ સિત, રાજ નામે શીશ.	૬૪
આસન બેસણ અધિક પદ, અમૃત તણા આહાર;	
કદળી દાહમ કાટિધા, સિતા શ્રી સદકાર.	૬૫
વસ્ત્ર આભૂષણ વિધ વિધે, રત્નમય દક્ષણાય;	
રુપિ નિરખે રાજ સુખી, આનંદ અંગ ન માથ.	૬૬
જન્મપત્રિકા પુત્રની, મેલી ઋષિને ચર્ણ;	
સુખ દુઃખ હાણુ ને વદ ખોટ, ધર્મ કર્મ મહો કર્ણ.	૬૭

પુત્ર મિત્ર કલત્ર સુખ, વદો વિમ્ન શુભ વેણુ;	
તમને જ્ઞાન ત્રિકાળનું, કહો જે કારણ કહેણુ.	૬૮
જેમાં શુદ્ધિ જેટલી, તેવું કહો તતખેવ;	
આ અવસર જાણું અમો, છો દેવાધિદેવ.	૬૯
આયુર્દા છે કેટલો, કેટલી પરણશે નાર;	
મારા સમ સાચુ કહો, વાણી જે વહેવાર.	૭૦
જ્યોતિષ જગદિશવત ગણું, અંતર નહિ લગાર;	
પૂર્વ ભવ જાણો તમો, સધળા સાર અસાર.	૭૧
લિલાટ વિધાતાએ લખ્યું, કળી શકે નહિ કાય;	
જ્યાવશે જન્મોત્તરી, હોનારત તે હોય.	૭૨
વેદ પુરુષ જે વિન્ધ પત્ય, જ્યોતિષ તેનાં નેણુ;	
ખીજી વિદ્યા ખાપડી, જ્યમ દીપક છે રેણુ.	૭૩
નવ ગ્રહ નિરખ્યા ગ્રહાનિધિ, દશા બેદ દિન નિશ;	
મેલી જન્મોત્તરી મેદની, વળતી ધૂણાવ્યું શીશ.	૭૪
મહાદશા અંતર દશા, રિષ્ટ પતાકા જોઈ;	
સર્વે નીચું નિહાળિયું, બોલી ન શક્યું કોઈ.	૭૫
મૂકયો નિસાસો મુનિવરે, અધિક મૂકયો મન આપ;	
ગદ ગદ કંઠ ગળી ગયા, સમજો સુતનો ખાપ.	૭૬
કાંઈક કૌતુક કારણ, હોંધ કરતે હાણુ;	
પડિતને સૌ પરણ્યા, પુરપતિ જોયા પાણુ.	૭૭
જે છે તે સાચું કહો, કિરતારે લખ્યું કર્મ;	
હોનાર હરો તે તો હરો, શાને રાખો શર્મ.	૭૮
મહાતુભાવ મોટા તમો, કહો અક્ષર એ આંક;	
છટ્ટીએ લખ્યુ બાલમાં, વિમ્ન તણો શો વાંક.	૭૯
સુખ કરમાણું મુનિ તણું, સમજ્યો શાણો રાય;	
કાંઈક કહ છે કુવરને, ધણનો જાણો ધાય.	૮૦
મહારાજ સાચુ કહો મુને, વિમ્ન તણું જે મત;	
લખ્યા લેખ છૂટે નહિ, ન્યાણુ તે તો તર્ત.	૮૧
ઋષિ કહે રાજ સુણો, ગ્રહ મોટા ગંભીર;	
સુખ દુઃખ સર્વે ગ્રહ યકી, શોભિત સર્વ શરીર.	૮૨
ગ્રહથી આયુષ્ય જોગવે, ગ્રહથી ધારે ધર્મ;	
ગ્રહથી પુત્ર પરિવાર છે, ગ્રહ બધાણુ કર્મ	૮૩
જન્મ મર્ણુ ને પરણુની, બધાણી જે રીત;	
ટાળ્યું કોનું નવ દળે, પ્રમાણુ કરે સઉ પ્રીત.	૮૪

પાપ પુણ્ય પવિત્રતા, ખરી ખોટી જે ખ્યાત;	
અહ દોષ દાખ્યો નવ દળે, જ્યમ પટકુળે લાત.	૮૫
ચોંદ લોક સુધી ચોગણું, અહનું સધળે જોર;	
ડહાપણુ દાનું નવ રહ્યું, હોય પવિત્ર કે ચોર.	૮૬
અહ જોગથી રાજ રિધ, અહ જોગથી ભીખ;	
ભોગ જોગ તે અહ યત્રી, અહ સિદ્ધાર્થ સીખ.	૮૭
લેખ લખ્યો લલાટમાં, હાર દોડ કે છત;	
તે તો દાખ્યું નવ દળે, પ્રમાણુ કરે સૌ પ્રીત.	૮૮
વેદ પુરાણુ પદ શાસ્ત્ર છે, શ્રુતિ સ્મૃતિના સાર;	
સર્વે અગ એ વેદના, નિર્ણય એ નિરધાર.	૮૯
મહીપ કહે સૌ મુનિવરો, ઉતાવળા દહો વ્યાક;	
રહે ધીરજ રહેતી નથી, કર્મ તણો શો વાંક.	૯૦
પારાશર કહે પૂછીશ મા, તન દાઝે તુજ તર્ક;	
મુત તારો દિન સતતમે, નિશ્ચે પામે અત.	૯૧
રાખ્યો દાનો નવ રહે, કિરતાર મળે જો કોડ;	
માથે મૃત્યુ સર્વને, ખરી લખાણી ખોડ.	૯૨
દેવ દાનવી રામ રંક, ચતુર વિચારો ચાલ;	
સર્વે કાળની આંચમાં, કોઈ આજ કોઈ કાલ.	૯૩
ચવેણું ચારે ખાણું, અળગો ન રહે જઠ;	
કેટલું ખોળે ધાલિયુ, કો મુખમાં કો મૂઠ.	૯૪
બેડી દગલા બાળકી, હલાવે કર ને કોટ;	
થોડે થોડે આરતાં, સર્વે યાએ લોટ.	૯૫
નીમરે કો દરણા યત્રી, પાંચ મણે કણ પાંચ;	
કાળ દોને મૂકે નહિ, ઉગરે નહિ કો આંચ.	૯૬
ઇન્દ્ર ધજા રવિ ચંદ્રમા, સત્ય સુધી એ શીખ;	
સમ પાતાળ સહિત સૌ, માથે કાળની બીક.	૯૭
ડો મેરુ અચળા ચળે, અથવા સળકે શેષ;	
કે ગંગા ઉલટિ વહે, લખ્યું ન બૂલે લેશ.	૯૮
જે અક્ષર છટીતણા, જેવો કર્મનો લેખ;	
જાયુ સઉ જગા કારણે, કોઈ મીન કોઈ મેષ.	૯૯
પૃથ્વીપતિ પૃથ્વીપર પજો, પામ્યો મુર્ખા મર્મ;	
ચેતન ત્યાસ કે ચેતના, સિયિત શરીરનો ધર્મ.	૧૦૦
હાલકે હલકે બહુ થયુ, દિલ જણુ હાહાકાર;	
સર્જન શોક સાગર પડ્યાં, અતિદુઃખ અપરમપાર.	૧૦૧

કલ્પાત કરે ને કરગરે, હૈહુ હણે જે હાથ,	
રાય રાણી પ્રધાન પુર, શોક ધરે સૌ સાથ.	૧૦૨
પુત્ર વિજ્ઞેગ ક્યમ સહી શકું, કર્મ તણે જે કર;	
અન્ય ઉપાય એક નથી, સજ્જન પીજીએ એર.	૧૦૩
વચન ન જાયે વિપ્રનું, નિશ્ચય થાશે નેટ;	
પહેલો પિંડ આપણ તજે, પાળી મારી પેટ.	૧૦૪
આમાં દુઃખ ધડી એકનું, જીવ જરૂરી જાય;	
પ્રૌઢ વિજ્ઞેગ એ પુત્રનો, સાચે નહિ સહેવાય	૧૦૫
પુત્રવડે પરિવાર સુખ, પુત્રથી પુણ્ય પ્રસંશ,	
પુત્ર મરે તવ શું રહે, વટે માહરો વંશ.	૧૦૬
વિશ્વ કહે સૌ વાંઝિયો, દારુણ મોહું દુઃખ;	
શુભન કાઈ વાંછે નહિ, માનવી ન જીવે મુખ.	૧૦૭
વંઝયાથી વિપરીત કિયું, વંઝયાથી કુણુ ગાળ;	
કાઈ રહે નહિ સારવા, મર્ણુ પામે જો બાળ.	૧૦૮
મહેણાં દે આ લોકમાં, પરલોકે યમદંડ;	
બીજે કો મૃકે નહિ, પુત્ર વિના કર પિંડ.	૧૦૯
નિર્મુખ સૌ પિત્રિ રહે, જો પડશે એ પુત્ર;	
લક્ષ્મી લહેર લીલા જશે, રાજાશે ધર સુત.	૧૧૦
જોર થકે જીવે નહિ, નહિ સિપારસ સઘ;	
લાંચ લેનાર નહિ એહમાં, હાણુ દુઃખ એ દઘ.	૧૧૧
સુત વિના શી સાહેબી, સુત વિના શી સિદ્ધ;	
સુત વિના તે સુખ કિયું, વંશ વિના શી વિધ.	૧૧૨
અદયા દાળ ઉતરે બહુ, કુંવર ન આવે ઘેર;	
પનોતો કાઈ કહે નહિ, પુણ્ય તણી શી પેર.	૧૧૩
દેવ પિત્રિ ને મનુષ્ય રણુ, ત્રણેય માથે હોય;	
પુત્ર વિના કુણુ છોડવે, સર્ગા સંબંધી કાય.	૧૧૪
કુટુંબ હોય કોડાં ગમે, લક્ષ્મી વાંલા લોક;	
સુત વિના સમતો નથી, માત પિતાનો શોક.	૧૧૫
પાળક પુત્ર પરાક્રમી, બીજા ક્રાતના બાળ;	
પુત્ર મુવે ક્યમ પરહરે, માથા કેરી ગાળ.	૧૧૬
અસવ નહિ તે વાંઝણી, મટે અવન અવરે બાળ;	
અસન્યા કેડે સુત મરે, તે પણુ આળપપાળ.	૧૧૭
પિતા મુવે ને પિંડ ધરે, કરે શ્રાદ્ધ અમૃત્વ;	
સુત સંવત્સરી સાચવે, બાકી સરવે ધૂળ.	૧૧૮

અપુત્રવંત અભાગીયો, અપુત્રવંત અટોળ;	
પિત્રાર્થ પુઠે બોલશે, તે ક્યમ સહેશું બોલ.	૧૧૯
રાજા દુઃખે ઋષિ તણા, તનમાં પ્રગટ્યો તાપ;	
એને ઘેર ક્યાં આવિયા, પરઠ્યું પ્રાંદું પાપ.	૧૨૦
એણે પ્રથમ ક્યાં પૂજિયો, સૌ એઠે આધને સમ;	
આત્મહત્યા કરી મરે, કરશું તેનું ક્યમ.	૧૨૧
વિચાર કયો ઋષિયો મળી, ચિત્તમાં ધરીચિંતાવ;	
કરવું ધરે તે કીજીએ, સિર બેસે હત્યાવ.	૧૨૨
હાથી ઘોડા માલ ધન, જરૂરી ને જોર;	
પુત્ર વિના સહિ પારકું, ધણું અધારું ધોર.	૧૨૩
પુત્ર વિના પાપી પિતા, પિત્રી નિર્મુખ જાવ;	
પુત્ર વિના પુણ્ય શું કરે, ધણના મોટા ધાવ.	૧૨૪
વિકાર અવતાર અપુત્રનો, લક્ષ્યા કહે એમ લોક;	
પુત્ર વિના જે આજિયો, જીવત હોયે શોક.	૧૨૫
ચિતા રચાવું કાજવત, દહન કરું મુજ દેહ;	
પુત્ર વિના જીવું નહિ, નિશ્ચય મરતાં નેહ.	૧૨૬
રાણી કહે સુણ રાવજી, જળા મૂકું તમ હાથ;	
પુત્ર વિયોગે પિંડ તબું, અમો તમારી સાથ.	૧૨૭
પ્રધાન કહે સુણ પુરપતિ, અતિ દુઃખ દિલ અપાર;	
તમો મરો જીવું અમો, વિમળ નહિ બ્યવહાર.	૧૨૮
ડમરોળ થયું તે દેશમાં, અધિકા ઉલકાપાત;	
પ્રાણ તજવા તત્પર થયાં, પ્રધાન માત ને તાત.	૧૨૯
વિમાસે વિપ્રો સહિ, ક્યમ જમ્યે નિજ ઘેર;	
રાજા રહે ક્યમ જીવતો, શી કરવી એ પેર.	૧૩૦
અજ જમુ ખું એહનું, લીધાં દક્ષણા દાન;	
એને મરવા દીજીએ, એ વાતે અપમાન.	૧૩૧
શાસ્ત્ર સમજાવ્યાં સહસ્રધા, ગીતાવત બહુ જ્ઞાન;	
પ્રતિત તોય પડે નહિ, કાંઈ સુણે નહિ જ્ઞાન.	૧૩૨
પંચમહાભૂતનાં પુતળાં, કાળી કાયા કૂડ;	
જળ પરપોટા જાત જ્યમ, માને સાચી મૂઢ.	૧૩૩
જગમાં કો જીએ નથી, જે જાયું તે જાવ;	
રાખ્યું કાનું નવ રહે, કાં રંક કાં રાવ.	૧૩૪
કાયા માટી કારમી, ચર્મે વિદ્યું ચિત;	
બહુ નસોએ બાંધિયું, વધુ માહે શું વિત.	૧૩૫

દાણો પાણી અવતરે, લેહેલે દેલે જાય;	
સુખ દુઃખ જાવે જોગવે, કાળ સરવને ખાળ.	૧૩૬
પેસે જો પાતાળમાં, બેસે ચેર ચોટ;	
નાઈ કે ધટે નહિ, કાળ તણી ચિત્ત ચોટ.	૧૩૭
મમત કરે તે મૂરખા, રાખ્યું કે ન રહત;	
સવે કાળની ચાંચમાં, વારા ફેર વહત.	૧૩૮
કે અંશી કે નેતું સો, કે પંચાણું પૂર;	
ન થયો મોતને વાપરો, જાતું એક જરૂર.	૧૩૯
માત તાત કાપે નથી, નહિ પુત્ર પરિવાર;	
વારા ફરતી અવતરે, કુવે ઘેડ* અપાર.	૧૪૦
મંકાડો એક તે સમે, માલંતો તો મંદ;	
પારાશરે પરખાવિયો, એકવીસવાર થયો ઇન્દ્ર.	૧૪૧
દેવ દેવ યઈ પડે, દેવ ચાપ કંઈ દેવ;	
કીડી ચાએ કુંજરી, કુંજર કીડી સેવ.	૧૪૨
વૃક્ષ ઉગે વસુધા પરે, કે દિન વાસવ ચાપ;	
ધટમાળ ફરે કુવા તણી, એક ભરે એક ઠક્કવાપ.	૧૪૩
શિયાળ સિંહ યઈ અવતરે, સિંહ ચાપ શિયાળ;	
એમ જ ફરતી છાંયડી, જીતે નહિ કે કાળ.	૧૪૪
એક મેલે એક ઉપડે, ખલ માંકડીનાં બેલ;	
જીવ ક્યારે મરતો નથી, મૃત્યુ તણો શો મેળ.	૧૪૫
મરે તે મોટા જાણીએ, ધરે જો ન અવતાર;	
ભટકે સઉ જૂઠિ પરે, સકળ સૃષ્ટિ સંસાર.	૧૪૬
સઉ ઋષિએ સંભળાવિયાં, પુરાણ શાસ્ત્ર શુભ પેર;	
માયા જાળ મહીપત્ય પડ્યો, તે ક્યમ ઉતરે ઝેર.	૧૪૭
મહારાજ મુનેશ્વર ઇષણા, અગમનિગમ ગુણગોળ;	
અર્બક જોગરે માહરો, માયું છું એ માન.	૧૪૮
શાસ્ત્ર પુરાણ શોધી જીવો, ક્યમ ચૂકે એ કાળ;	
જીવે જરૂર ક્યમ માહરો, લાડકવાયો બાળ.	૧૪૯
તપોબળ છે તમ કને, જાણો સધળા જન;	
કરો મૃત્યુને વેગળું, માણો એવો મંત્ર.	૧૫૦
મળ્યા એકઠા મુનિવર સહિ, વપુએ કયો વિચાર;	
જીવે સુત ક્યમ એહનો, નિશ્ચય કરો નિર્ધાર.	૧૫૧

* ઘેડ-ધટમાળ. કુવા ઉપર પાણી ઘટવાના જે માટીના ઘડા, તેને એક બીજા સાથે કિળા તેની ગોળ દાર કરવામાં આવે છે તે.

સનકાદિક કહે ચકિત વડી, અવન કહે મોટા ચંદ્ર;	
ધરણી મોટી ધર્મે કહ્યું, અંગિરા કહે ઈન્દ્ર.	૧૫૨
વસિષ્ઠ કહે વિષ્ણુ વડા, ગગિવ કહે ગંગ;	
નરસિંહ કહે મોટી નર્મદા, રાખી શકશે રંગ.	૧૫૩
વાલ્મિક કહે મોટા વરણ, કાષ્ઠિક કહે કુબેર;	
શેષ મોટા શુકદેવ કહે, જેહ ઘેર અમૃત મેર.	૧૫૪
નારદ કહે નરહરિ વડા, અત્રિ કહે ના યત;	
માર્કંડેય ચંડી કહે, ભૂપ ન થાએ ભગન.	૧૫૫
કસ્યપ કહે મોટા કૃષ્ણજી, બગદાસ્ય કહે બાળદેવ;	
કૃપાચાર્ય કાર્તિક કહે, સહિ સહિની કહે સેવ.	૧૫૬
જેને જેહ ઉપાસના, વિશ્વાસ તણો વિવેક;	
મન કોતું માન્યું નહિ, આઘ પુરુષ છે એક.	૧૫૭
બ્યાસ કહે વિપ્રો સુણો, શમાતું સૌનો શોક;	
એ સૌ ડાળાં પાંખડાં, ફાંફાં મારો ફેક.	૧૫૮
પોતે મરે ન અવતરે, કરશે તે શું કામ;	
જનમ મરણુ જેને નહિ, સંભારો આ કામ.	૧૫૯
જેને માત પિતા ધણી, જેને બાળકિ બાળ;	
જેને માથે કાળ છે, તે કયર્થ છોતે કાળ.	૧૬૦
કાળનો કાળ તો એક છે, જેને જન્મ નહિ મર્યું;	
માત પિતા જેને નહિ, સુતને નાંખે તે શણું.	૧૬૧
આઘ અત જેને નહિ, મારું તારું નવ હોય;	
આઘ પુરુષ તો એક છે, કળી શકે નહિ કોય.	૧૬૨
મર્યું છતી કો નવ શકે, વિખાણુ કરે તે વ્યર્થ;	
તેત્રીસ કોડ છે દેવતા, શિવથી સરશે અર્થ.	૧૬૩
એહ કાળની આંચમાં, આવ્યા બ્રહ્મા કોડ:	
આવ્યા ઈન્દ્ર અનેકધા, ઈશ તણી નહિ બેડ.	૧૬૪
કાળને વશ સૌ કલ્પયા, અધો ઉર્ધ્વ આકાશ;	
જળ યળ વનસ્પતિ સૌ, સૃષ્ટિ કાળની આધ.	૧૬૫
એકવીસ કોડ બ્રહ્માંડ લગ, સૌ કાળની ચાંચ;	
કાળ કરે છ કાળિયો, અધિકી મારે આંચ.	૧૬૬
પાતાળે પગ પરઠિયા, સત્ય લોકમાં શીશ;	
કાળ તણો એ કાળ છે, આઘ નિરંજન ઈશ.	૧૬૭
કાળ તણો એ કાળ છે, સુરિનર મુનિવર સેવ;	
જન્મ મરણુ જેને નહિ, મૃયુંજય મહોદેવ.	૧૬૮

જરૂરી જીવાડી શકે, મૃત્યુજ્ય મહારાજ;	
રૂઢિધાન રાજા જીવો, અર્લક કાજે આજ.	૧૬૬
જરો કાળ જમ્ય મારતો, મુવાં જીવતા યાવ;	
એ સમાન બીજે નથી, અર્લક તરણ ઉપાય.	૧૭૦
હઠ તણ હિમત ધરો, વરો વિમ્બ હજાર;	
કરો ચાપના કુંભની, વિધિવત્ત કહુ બહુ વાર.	૧૭૧
મૃત્યુજ્ય મૃત્યુ જીતશે, વાર નહિ ધડી એક;	
રૂઢિધાય રીતી કરો, વિચાર તણા વિવેક.	૧૭૨
છથે શાસ્ત્રમાં જાપ છે, મૃત્યુજ્ય મોટે મન;	
રૂઢિધાય રાજા વડો, અવર ન ધારો અન્ય.	૧૭૩
બીજા દેવ સૌ બાપડા, માથે જેને મોત;	
જાપા તે સર્વે જરો, ગોશ્વ ગોળા સોત.	૧૭૪
મૃત્યુજ્ય મત્ર મહાદેવનો, તેહ જાપાવો તર્ત;	
આપુપ વધરો એ યડી, જમ્ય મારે છે મૃત્ય.	૧૭૫
શુક્રાર્ય સામે કરો, આણી મનમાં રીઝ;	
મૃત્યુજ્ય ત્યાં મર્ણુ શું, જાણું જીવન બીજ.	૧૭૬
રાજા ઉઘો રીઝમાં, રાખો સર્વનો શોક;	
દગલા બહુ ધન ધાન્યના, તેજા લક્ષ્મી લોક.	૧૭૭
સો કહેતામાં સદસધા, એક કહેતાં એકવીસ;	
રૂઢિધાન ત્રપિ કરો, જોયી રીઝે ધસ.	૧૭૮
વસિષ્ઠ આદ્ય વિગ્રો વસ્ત્રા, ગોતમ ગુણ ગંભીર;	
જાબાલી જમદગ્નિ છે, ધર્મ ધુધર ધીર.	૧૭૯
માર્કંડેશ્વર મુનિવરા, પારાશર પરબ્રહ્મ,	
ચંદ્ર ચવન ને ગુરુ ભૃગુ, ધ્યાની મોટા ધર્મ.	૧૮૦
અત્ર વસ્ત્ર દક્ષિણા અધિક, કંકણ કુડળ હેમ;	
ધન સમૃદ્ધી ધણ ધણા, પુરુષ પદારથ ગ્રેમ.	૧૮૧
પૂજન ચતુષ્પ્રીતથી, મૃત્યુજ્ય રૂઢિધાન;	
બાળક મુવાની બીક છે, ગાય ગોવિંદ ગુણ ગાન.	૧૮૨
ઉલટ અતિ આનંદ બેર, શોભ્યા દિન ન્યાં સાત;	
ભાવિક કુણ ભાગી શકે, વિપરીત ચર્મ ગર્ભ વાત.	૧૮૩
અહ દોષ કયમ ટાળ્યો ટળે, લલાટ લખાણો લેખ;	
કિરતાર કયમ છૂટો પડે, નારાયણ ઘેર નેક.	૧૮૪
સાતમે દિન સધ્યા સમે, વૃષસુત નદીએ નાભ,	
અકસ્માત ધરણી પશ્યો, મૂર્છાગત તે યાવ.	૧૮૫

શ્વાસ નહિ ચેતન નહિ, વદને ન વરે વેણુ;	
તન સર્વે ત્રુટી ગયુ, નમી ગયાં બે નેણુ.	૧૮૬
હાહાકાર સઘળે હવો, પુરણુ દુઃખની પેર;	
સુખપાળે સુવારીને, ગુણવત આણ્યો ઘેર.	૧૮૭
ખીક હતી બદ્ધ દેશને, મરશે રાખનો બાળ;	
ઋષિ બિચારા શુ કરે, કોને ન મૂકે કાળ.	૧૮૮
પડિત જપ માળા જપે, કજોત થશે તે ફેક,	
પુઠ બોલે પુર સહિ, લાડકવાયા લોક.	૧૮૯
વિપ્ર સૌ વિરમય થયા, ભોંય પડ્યા બે હાથ;	
ભાર રાખ્યો બ્રાહ્મણ તણે, ચોદ લોકનો નાથ.	૧૯૦
મૃત્યુજયને કુણુ માનશે, કરે કુણુ રૂઢ વિધાન;	
વિપ્ર વચન જૂઠું પડે, ઉતરે રૂઢનું માન.	૧૯૧
પૃથ્વી બદ્ધ પ્રલય યશે, ડાલશે દશ દિગ્ગપાળ;	
શેષ નાગ તો સળકશે, જો મરશે એ બાળ.	૧૯૨
એનું આપણુ અજ જમ્યા, ધાર્યું એનું ધન;	
લડ કહેવાશુ લોભિયા, એમ કહે મુનિ જન.	૧૯૩
વેદ વચન વહેશે નહિ, મૃત્યુજય તજે માન;	
રૂઢ જાપ રાજાપ કયમ, દેહેવટ ન જાણે દાન.	૧૯૪
લોકે જાણુ લક્ષવસા, માળાપ કહે પામ્યો મૃત;	
કલ્પાત કરી સૌ કળકળ્યા, તે વેળાએ તર્ત.	૧૯૫
આણુ પ્રમાણુ વેળા થઈ, ઋષિ કરે શિવ સેવ;	
ઉગારો મહારૂઢજી, મોટા છે મહાદેવ.	૧૯૬
મુનિ કહે મહીપતિ સુણે, ધારણુ રાખો ધીર;	
ગુજ મરતે સર્વે મરે, સૌંધ્યા સઘ શરીર.	૧૯૭
નિરજનને નહિ નિંદશો, અમને છે વિશ્વાસ,	
બહાદુર થઈ બેસો તમે, પરબ્રહ્મ કેરી પાસ.	૧૯૮
સાંભળો શ્રુતિએ વેદની, રૂઢ વિધાનની રીત;	
મૃત્યુજય મહિમા સાંભળો, પ્રણમ્ય રાખી પ્રીત.	૧૯૯
કુટી રોઈ જીવ કાદસો, નર નહિ જીવે નેક;	
કરવુ હોય તે કીજએ, વહાણુ માહે વિવેક.	૨૦૦
પુત્ર પોતાડો પારણે, કયો દીપક દશ વીસ,	
કલ્પાત કાઢી નાંખિયું, આરાધ્યા પછે ઈશ.	૨૦૧
રૂઢ જાપ ઋષિ કરે, મૃત્યુજય જપ મુન્ય;	
સહસ્ર પાંડ સહિતા તણા, ધારવા માંડી ધુન્ય.	૨૦૨

પ્રસન્ન કર્પા પરશ્વજને, ભલી સાંભળી બાપ્ત્ય;	
એકતાણું તો શું ગળું, શ્રવે જન દશ લાખ.	૨૦૩
વિશ્વાસ વિના શિવ ના ફળે, વિશ્વાસ વિના સૌશ્વન્ય;	
વિશ્વાસ વિના શિવ વેગળા, પ્રલય થાય છે પુરુષ.	૨૦૪
આદિન ખરું જો આપમાં, હોય જો દદ વિશ્વાસ;	
વિશંભર નથી વેગળો, પગલે પગલે પાસ.	૨૦૫
વિશ્વાસ વિના જપ કાટિધા, મનમાં નહિ જો મુદ;	
અફળ જશે અનેકધા, જ્યમ વાયે વૃષ્ટિ મુદ.	૨૦૬
તબ્યો મુખવા તેમમાં, વિશ્વાસ હોતો જો વર્ત;	
દુનિયાં ખાધી દેખતાં, સિતળતા યર્ષ તર્ત.	૨૦૭
વિશ્વાસ પાંડવ પાંચને, નારાયણ રાખ્યું નીર;	
પ્રભુએ પુર્યાં પ્રીતથી, પાંચાળીનાં ચીર.	૨૦૮
ખરું પોતાનું મન નથી, ખરો નથી વિશ્વાસ;	
તેને મંત્ર યાનો ફળે, નિત્યે રહે નિરાશ.	૨૦૯
દદ વિશ્વાસ ઋષિને રહે, મૃત્યુજ્ય જેનું નામ;	
કાટિ બ્રહ્માંડ ભાજે ધડે, કરશે એનું કામ.	૨૧૦
સરજે સૃષ્ટિ પક્ષકમાં, અપરંપાર અપાર;	
તે તે જૂઠો કર્મને પડે, કદાચે જે કિરતાર.	૨૧૧
મંત્ર જૂઠા નહિ વેદના, વડો સાચો છે વેદ;	
વિશ્વાસ રાખે સૌ મુનિવરા, ભાંત ગણે નહિ ભેદ.	૨૧૨
પ્રભુઆ ભવ પ્રાતરકાળમાં, રૂઢ કળશનાં નીર;	
અભિષેક કર્યો સિત્ર મંત્રથી, શુદ્ધ થયું શરીર.	૨૧૩
મૃત્યુજ્ય મંત્રથી છાંટણું, ત્રોવિધ કીર્ષાં તર્ત,	
અંધકાર નાસે જ્યમ અરુણથી, મોડી નાખ્યુ મ્રત.	૨૧૪
છત્રપતિ મંત્રનાં છાંટણું, પુરણ કીર્ષાં પૂઠ;	
આશીર્વાદ અધિકા યજ્ઞી, આળસ મોડી જીઠ.	૨૧૫
નિદ્રા આવી'તી નર કહે, ઉઠયો મોડી અંગ;	
આશા પુરી ઈશ્વરે, ધરમાં આવી ગંગ.	૨૧૬
પુરુષથી પાપ ડરે ધણું, ડરે સાચથી જૂઠ;	
મૃત્યુજ્યથી મૃત્યુ ડરે, પક્ષક ન પરજે પૂઠ.	૨૧૭
નાસે હસ્તી સિંહથી, વ્યાધથી નાસે હરણ;	
ગરુડથી નાસે ઊરગ જ્યમ, મૃત્યુજ્યથી મરણ.	૨૧૮
અન્યાય નાસે ન્યાયથી, ધર્મ યજ્ઞી કુકર્મ;	
મૃત્યુજ્યથી મૃત્યુ તમ, સલહિતથી શર્મ.	૨૧૯

જીભને ચીકટ નવ આડે, અધર્મીને ઉપદેશ;	
હરિહર લાંથી વેગળા, ન્યાહાં પાપ પ્રવેશ.	૨૨૦
કાગળ ડરે ન્યમ નીરથી, કુડથી ડરે કૃષ્ણ;	
મૃત્યુજયથી મૃત્યુ ડરે, પડિત પૂરે પ્રજા.	૨૨૧
સાપથી રક બીએ ધણુ તડકેથી નામે દાઢ;	
મૃત્યુજયથી મૃત્યુ ડરે, વહારથી નામે ઘાડ.	૨૨૨
લોભીને લાજ આડે નહિ, દાતાશું ન રહે દામ;	
મૃત્યુજય પામે મૃત્યુ કશું, રજે ગુણુ શું નહિ રામ.	૨૨૩
દુખ સુખનાં ડોકુવા, રાખો ન્યેગ કે ભોગ;	
મૃત્યુજય મુકાવશે, રોરવ ટળશે રોગ.	૨૨૪
ઘેર ઘેર સદ્વિદ્યા નથી, ઘેર ઘેર નહિ સંતોષ;	
મૃત્યુજય ત્યાં ફળે, જો યજ્ઞ નિર્દોષ.	૨૨૫
માથે મર્ણુ સહિને લખ્યું, સહિને માથે કાળ;	
સાચા દિલ વિશુ શિવ કયાં, સર્વે આગપપાળ.	૨૨૬
અમરીષને એકાદશી, બીજે રુખમાંગદરાય;	
મત વિશ્વ બાધુ કરે, જગમાં એક જીજ્ઞાસ.	૨૨૭
સર્વે ભાગવત સાંભળે, વગે કરી વિવેક;	
શુભ કેહ્યો શુકદેવજી, ઉધર્યો પરીક્ષત એક.	૨૨૮
પાખો જ્યદેવ પદ્માવતી, લીધો લાખણુ લાહો;	
અષ્ટપદી આખો દિવસ, ધણા બીજા ગુણુગાઓ.	૨૨૯
હરિશ્ચંદ્ર સત્યે તપ્યો, આપ ઉદ્યો એક;	
બીજા મોયેક સાલજમા, જેના શુદ્ધ વિવેક.	૨૩૦
ન્યમ ત્યમ જીતાણુ નથી, મૃત્યુ કાળની આંચ;	
ન્યમ ત્યમ દાહ્યુ નવટળે, પ્રમાણુ કરે એમ પાંચ.	૨૩૧
સદ્ ગુરુ તો શોધે મળે, ન્યાવટ શાવટ નેક;	
શિવ ભક્ત શોધે મળે, લક્ષ હજારે એક.	૨૩૨
સ્વર્ગ સુધી સાચુ નથી, કાળ ન જીતે કાવ;	
સત જીએ સત્ય લોકમાં, હરિજન જોવા હોય.	૨૩૩
લાલચને વશ લોભિયા, સત પાખી ફુંજુ સિદ્ધ;	
કયમ જીતે તે કાળને, રંકને કયાથી રિદ્ધ.	૨૩૪
અઠ્યાસી સદસ યજ્ઞ એકઠા, શિવ પૂજે છે તર્ક;	
બીજે દાણુ નવ ટળે, મુનિવર મોડે અત.	૨૩૫
તણુ મુર્છિ તાદુલ યકી, કર્યું સુદમ્મા કામ;	
બીજા દાતા આપે બહુ, લક્ષ કરોડ દામ.	૨૩૬

ઘેર ઘેર ધ્વજ આપતો, તનમન મનથી તર્ત;	
દુનિયાં શાને દુઃખ ધરે, માયે નહિ જો મર્ત.	૨૩૭
આનંદ ફેલ્યો અતિ ધણો, શોભી બાધી સજ;	
જ્યજ્યકાર જગમાં થયો, વર્ષા પુષ્પની વૃષ.	૨૩૮
હોમ યજ્ઞ હવે કર્યા, બ્રહ્મભોજન ભરપૂર;	
ગામ જમાડ્યું ગુણનિધિ, નિત નિત નવલે નર.	૨૩૯
દોલ મૃદંગ ધ્વજ ધર્મની, ધણાં સદામત ધાટ;	
જશ વાધ્યો બધ જગતમાં, રિવ પૂજનબોહ કઠઃ	૨૪૦
ગુણ ગંધર્વ ગાયે ધણા, નાચે અસરા નૃત્ય;	
વેદ મંત્ર વિગ્રો વદે, જ્યે શાસ્ત્રમાં જલ.	૨૪૧
વોળાબ્યા સઉ વિમ્બે, ખાનપાન સન્માન;	
સંગ્રહ કરી સંતોખિયા, દીર્ઘાં દક્ષિણાં દાન.*	૨૪૨
રાજા રાજસભા વિષે, બેઠો જશ રૂપી ભ્યાય;	
એટલે શ્રી નારદ મુનિ, તરત પધાર્યા ત્યાંય.	૨૪૩
પુરપતિ સાગો પરવયો, ધર્મ પુરધર ધીશ;	
અર્ધ પાઘ પૂજા કરી, મન્ય આજનો દિશ.	૨૪૪
કોણુ જન્મ પુણ્ય પ્રગટિયું, પૂર્ણ ભાગ મુંજ પેર;	
ઋષિ નારદ પધારિયા, ધણા હેતથી ઘેર.	૨૪૫
આજ મારે ઘેર શ્રી હરિ, આજ મારે ઘેર ગંગ;	
આજ મારે ઘેર ધૈર્ય છે, ઋષિ પધાર્યા રંગ.	૨૪૬
આનંદ ઉત્સવ અતિ ધણો, કોડ દિવાળી દીરા;	
પ્રીતે આજ પધારિયા, બ્રહ્મા વિષ્ણુ ધૈર્ય.	૨૪૭
આસન બેસાર્યા અધિપતિ, પુખ્તરાજ સોના પત્ર;	
વાયુ વ્યંજન વનિતા કરે, સિરપર ધાર્યું છત્ર.	૨૪૮
મહારાજ રાજરાજેશ્વરી, સુખ સાગર સુખ ધામ;	
મહારાજ મુજને દીજીએ, સેવક સરખું કામ.	૨૪૯
નારદ કહે નરપતિ સુણો, સાંભળી સ્વર્ગ વાત;	
તે જોવાને કારણે, શુભ વાણી સાક્ષાત.	૨૫૦
કૌતિક કાને સાંભળ્યું, કૌતિક દીકું ક્ષત;	
અર્જુવ કલટયો હર્ષનો, યદ્ય અમૃત ધન વૃષ્ટ.	૨૫૧
ધમપુરીમાં હું હતો, સદજ વાતમાં સુખ;	
ધર્મે અનુચર મોકલ્યા, શું કહું મુજને મુખ.	૨૫૨

તેડવા તારા તનને, સહસ્ર તણે સરદાર,	
પાછા આગ્યા એક પલકમાં, કપકાને નહિ પાર.	૨૫૩
કુંવર ક્યાં રાજ તણે, તેડી લાવો તાં તર્ત;	
આયુષ્ય તો આવી રહ્યું, માથે હુંકયું મર્ત.	૨૫૪
ધર્મ કહે કયમ આવિયા, પાછા વળીને પીઠ;	
ક્યાં રાજનો બાળકો, તમ પાસે નહિ દીઠ.	૨૫૫
દૂત કહે સુણ દેવતા, વિપરીત થઈ ત્યાં વાત;	
જીવ ગયો જોતાં અમે, વેદ વચન વિખ્યાત.	૨૫૬
સેઈ આવતા'તા તમ ભણી, વાટે થયુ એક વ્યર્થ,	
વીરભદ્રે મૂકાવિયો, શિવનો ગણ સમર્થ.	૨૫૭
વિંટયા અમને વાટમાં, માયો મો'કમ માર;	
મૂકાવ્યો તે માનવી, નરપતિ સુત નિરધાર.	૨૫૮
મહિમા મૃત્યુંજય તણે, જપગ્યો જપ જપન;	
સજીવન કીધો સ્વમન્ત, મહીપતિ માણે મન.	૨૫૯
ચાલે કયમ શિવ ગણ પ્રતિ, જેહ આપણે સ્વામ;	
જીવ દેહે આરોપિયો, લીધો'તો તે કામ.	૨૬૦
ઉડી ઉમે એ પલકમાં, કાણ ન લાગી વાર;	
ફરી આયુદ્ધો આપિયું, વર્ષા 'દશ હજાર.	૨૬૧
કયો વામદો શિવગણે, મહા સુખ દીધાં માન,	
આયુદ્ધો અતે આવશે, વૈકુંઠલ્યાં વિમાન.	૨૬૨
ત્યાર સુધી અલખત કરો, સહસ્ર ઈન્દ્રની સિંધ;	
પૂજે નિત પરબ્રહ્મને, રાજ વૈભવે રિંધ.	૨૬૩
યમદ્રોતે યમ આગળ કહ્યું, તે મેં સુણ્યું કાન;	
નારદ કહે જોવા આવિયો, સાચ જૂઠું પરમાણુ.	૨૬૪
નિર્ભય થયો તે નરપતિ, રૂડી સાબળી રીત;	
અતઃપર્યાં નારદ હવા, ખૂરણ આણી પ્રીત	૨૬૫
સંદેહ ભાગ્યો મન તણે, સજીવન સૂત આપ,	
મૃત્યુંજય રૂઢ વિધાનને, પૂરણ જશ પ્રતાપ.	૨૬૬
રૂઢ સમાન રૂઢું નહિ, રૂઢ સમાન નહિ સેવ;	
મૃત્યુથી ઉગારશે, મૃત્યુંજય મહાદેવ.	૨૬૭
સૂત કહે શૌનક સુણો, રૂઢ વિધાનની રિધ;	
કુર્લેષ મોટા દેવને, શિવ પૂજનની સિંધ.	૨૬૮
મૃતગ થાયે જીવતાં, નિરધનિયાં ધન હોય;	
મહિમા શ્રી મહાદેવનો, કળી શકે નહિ કાંપ	૨૬૯

જન્મ મર્ણુ શિવને નહિ, નહિ આદ્ય નહિ અત,	
અદ્યા વિષ્ણુ નિત ભજે, ભજે સાધુ ને સત	૨૭૦
મહા કલ્પાત પ્રવય સમે, સત્યલોક સુધી નીર,	
તેહ સમે શિવ શક્તિનું, શોભે જ્યોતિ શરીર	૨૭૧
પોતે મરે ને અવતરે, કાયા ભેદે કાળ,	
તે કવચ છૂટે કાળને, એ તો આળપપાળ.	૨૭૨
જેની પાસે જેટલું, જે કરમે સમર્થ,	
તેટલું તે આપી શકે, અન્ય વખાણો વ્યર્થ	૨૭૩
વજ્રપા પામે પુત્ર કુળ, ટળે અઝંચની આંચ,	
મનવાંછિત માઝ્યાં મળે, પામે પદારથ પાંચ	૨૭૪
નં સહે યમની યાતના, નડં તણી નહિ ભેટ;	
જન્મ મર્ણુ વ્યાધી નહિ, પુનરપિ નાવે પેટ.	૨૭૫
રૂઢ વિધાન બ્રાહ્મણ કરે, હેતે પોતે હાથ,	
તણે વર્ણુ બ્રાહ્મણ વરુણ, શિવ પૂજન તે સાથ	૨૭૬
અધિકાર વિપ્રને વેદનો, રૂઢ જાપનો રીજ;	
સર્વે વર્ણુ શિવ શિવ કહે, મૃત્યુજય એ ખીજ.	૨૭૭
રૂઢ વિધાન રૂઢી કરો, અહર્નિસ પૂજો ધર્મ;	
બ્રહ્મોત્તરખંડે કથા, મયાર્થ એક ને વીસ	૨૭૮
જીવન મુક્તિ ભોગવો, મુવે મુક્તિપદ હોય,	
સમવિસ નડં સ્વપ્ન નહિ, ગ્રાંજી ન શકે કાંચ	૨૭૯
અદ્ય મહાસિદ્ધ નવ નિધ રિધ, વિધવિધ સુખ વિવાસ;	
પિતા પુત્રપ્રીતમ તણો, કહે કવિ શામળદાસ.	૨૮૦
શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, વેગનપુરમાં વાસ;	
શિવ મહિમા સક્ષેપમાં, હરધરો નિજ આશ	૨૮૧
ગાય શિષ્યે ને સાંભળે, દયા ધરી દે દાન,	
આ લોકે યશ પામરો, પરલોકે શિવ વેમાન.	૨૮૨
અડસટ તિરથ યડી અદ્વિત, પ્રાપ્ત થાય છે પુણ્ય,	
શિવ મહિમા જે સમજાયા, તેને શાની નૂન્ય.	૨૮૩
ગંગા ગયા ને ગોમતી, કાશી ને કેન્દર,	
કુળ દર્શન રેવા સમુ, મુક્તિ પદારથ આર.	૨૮૪
વિમાન વહે વૈકુંઠના, વિવિધ ભોગ વિલાસ.	
શિવ સેવો સુખ પામરો, કહે કવિ શામળદાસ.	૨૮૫

(પ્રતિશ્રી બ્રહ્મોત્તરખંડે) 'મૃત સંજીવન મૃત્યુજય મંત્ર કથન' નામનો એક વિરોધ્યાય;

અધ્યાય ૨૨ મો.

ચોપાઈ.

પૂર્ણ શ્રી ગણપતિના પાપ, સિદ્ધિ સિદ્ધિ તણે ને રાય;	૧
દુઃખલંબન દુંડાળો દેવ, સમ્યક્ પ્રકારે કરીએ સેવ.	૨
શોભિત સેવત્રે સિદ્ધરસાર, ઉત્તમ મોદિકના શુદ્ધ આહાર;	૩
પવિત્ર પાર્વતી કરે તન, ચિંતામણિ સમ તે પાવન.*	૪
શુભ કામે પૂજે સર્વથા, યોગ્યવાત બોલાવે યથા;	૫
ઉત્પન્ન હવેા ઉમાને અગ, સિદ્ધિ બુદ્ધિ સેવે સતસંગ.	૬
રિધિવિધ તનયા પૂજન પાત્ર, શ્રેષ્ઠ કલ્યાણ બેના જામાત્ર;	૭
લક્ષ લાભ એ પુત્ર લાયકા, શાશ્વત કરે સાહકા.	૮
સ્વામી કાર્તિક બોહો શુભ બધુ, કરુણાનિધિ કૃપાને સિદ્ધ;	૯
બુદ્ધિ દેવણું નિર્મળ નામ, કરે મનનાંજિત પૂરણ કામ.	૧૦
સિદ્ધિ દાયક શુભ સરસ્વતી, બહો મનોહર મોદત્ર મતિ;	૧૧
સરસ્વતી સેવે પામે સિદ્ધ, પામર જોણે પંડિત કીધ.	૧૨
હંસવાહિની શોભિત સાય, વિણા પુસ્તક હેતે હાય;	૧૩
વસિષ્ઠ વાલ્મિકિ આસ શુકદેવ, સિદ્ધિ પામ્યા ને કાંધી સેવ	૧૪
ચાર વેદ બાણિયા શુભ બ્રહ્મ, સરસ્વતીથી ધાર્યો ધર્મ;	૧૫
નેત્ર વિના સસાર જ શૂન્ય, સરસ્વતી પાખી સર્વે નૂન્ય.	૧૬
મંત્ર જંત્ર ને પ્રીતિ પાપ, સરસ્વતીએ ઠરાવ્યા ઠાઠ;	૧૭
બણવા ગણવા લખવા લેખ, બાવન માત્રિકા માહે વિવેક.	૧૮
બાધું બ્રહ્માંડ બાધું બત્રીશ, વર્ણુવ હરિહર બ્રહ્મા ધરિ;	૧૯
ગાન તાન રાગો ને રમ, સરસ્વતીથી શોભે સૌ સંધ.	૨૦
ચોદ વિદ્યા ને ચાર વેદ, બારતીએ બતલાવ્યા બેદ;	૨૧
કૃપા શારદા કરી હવી, તે કહેવાણા મોટા કવિ.	૨૨
સૃષ્ટિ મંડાણ તે તો સરસ્વતી, એમાં સંદેહ ન રાખો રતિ;	૨૩
કાળની કાળ ને બ્રહ્મની બ્રહ્મ, ધાર્યો જોણે સધળા ધર્મ.	૨૪
કૃપા કરે તો ગ્રંથ જ કરું, ચરણ રેણુકા મસ્તક ધરું;	૨૫
ગુણ નિરંજન કરે ગાર્હ, પલક એકમાં પાવન ચાર્હ.	૨૬
સૂત કહે શૌનકશું જ્યા, રકંધ પુરાણ મહિ એ કથા;	૨૭
બ્રહ્મ રૂપ બ્રહ્મોત્તરખંડ, ટાળે યમદૂતોના દંડ.	૨૮
શિવ ભક્તને પુન્યાતણું, કારણ પુણ્યતણું છે ધણું;	૨૯
શિવ ભક્તની પૂજા કરે, પાતિક પંચ જન્મનાં હરે.	૩૦

શિવ ભક્તને દે જે માન, વૈકુંઠતણા તેને વિમાન;	
શિવ ભક્તની પ્રદક્ષિણા કરે, તેને દેખી યમકંકર ડરે.	૧૬
શિવ ભક્તશુ જોડે હાથ, તેને વશ વિશંભર નાય;	
હેતે ભક્તને દેખી હસે, તેને ઘેર મહા લક્ષ્મી વસે.	૧૭
શિવ ભક્તના ચાંપે ચર્ણુ, તેને વહાલા અશરણુ શર્ણુ;	
શિવ ભક્તને પોખે આહાર, હરતા તે હૈયાને હાર.	૧૮
શિવ કથા જો નિત સાંભળે, આવા ગમનને ફેરો ટળે;	
શિવ કથા શુણુ જોણે ગણ્યા, ચાર વેદ તેણે તો ભણ્યા	૧૯
શિવ કથા સત માની લીધ, ક્રોધિ યત્ત તો તેણે કીધ;	
શિવ ઉપર રુદ્રાનો રગ, ઘેર ખેટો નાહે નિત અંગ.	૨૦
શિવ કથા જોને ચિત્ત ચઢે, અડસઠ તીરથ ન ફરવાં પડે;	
શિવ મહિમા જો નવ ધારિયો, જન્મારો તે તો હારિયો.	૨૧
શિવ કથાથી નવ રાચિયો, બુદ્ધિ દિણી બારે કાચિયો;	
શિવર્નિદામાં જે નર ભયો, ચાન યોનિ શતધા અવતર્યો.	૨૨
શિવ કથામાં ન રહ્યો ગર્હ, અવસ્થ જોગવશે એ નર્ક;	
સમજ્યો નહિ શિવનાં પુરાણ, ભટક્યો લક્ષ્યોરાસી ખાણ.	૨૩
શિવ કથા સમજ્યો જે સાર, ઉદરતાં તેને શી વાર;	
શિવ કથા જો ધવણે ધરી, અવતરણું નહિ તેને ફરી.	૨૪
શિવ દાતા અતિશે અંક, એ આગળ ખીળ સૌ રંક;	
એ ઉપર એક કહું આખ્યાન, વનિતા પાપણી ચઢી વિમાન.	૨૫
દક્ષણમાં એક બાજકળ ગામ, નહિ પુણ્ય તણું ત્યાં નામ;	
કુડાં માણસ કપટી જન, નીચ કર્મ ઉપર બહુ મન.	૨૬
કથા કીર્તન કે નહિ કાંઈ પ્રત, પડે નર્ક જો પામે પ્રત;	
નહિ પુણ્ય કે ન મળે દાન, મોટા પુરુષ ન પામે માન.	૨૭
તેમાં બ્રાહ્મણ રહેતો એક, વિપરીત તેનાં કર્મ વિવેક;	
અધિકિ વાત કરે આડીઆ, ઇચ્છે ચિત્ત ચોરી આડીઆ.	૨૮
કુસ્તંગા સંગે તે તો રહ્યો, તુચ્છ બુદ્ધિ લમ તરુકર થયો;	
વગડે જઈ પડાવે વાટ, હુટિ સોહાશણના ધાટ.	૨૯
બ્રાહ્મણ સૌને પાડે બીડ, પવિત્ર જનને દે બહુ પીડ;	
કુડાં કામ એમ નિત્યે કિયે, પાપી પાન અપેચા પીએ.	૩૦
અધમ જાતશુ જોસી જમે, શુણુ ગણિકાઓ ફેરા ગમે;	
સતીઆ શિર ચઢાવે આળ, બુદ્ધિ દિણો મારે બહુ બાળ.	૩૧
આમીશ લક્ષ અતિશે કરે, દુનિયાં તેને દેખી ડરે;	
શુણુ દિણો જાણે ગણિકા ઘેર, પ્રીડે નહિ પુણ્ય ફેરી પેર.	૩૨

ખાદ્યભુતલ્લા ન પાળે કર્મ, આચરે અનેક રીતે અધર્મ;	
તેને ઘેર કામનિ શુભરૂપ, અતિશે કામાતુર અનૂપ.	૩૩
કદી નવ જોલાવે કંથ, ચતુરાચે વિચાર્યું ચંત;	
ભૂંડો ન આવે ભરતાર, જીવનિ કરતાં શીખી જા.	૩૪
જેનું જેનું ખાઇએ અન્ન, તેનું તે પર માને મન;	
જેને જેવો હોયે સંગ, તેને તેવો ઇમે રંગ.	૩૫
તે તેના ધણીએ જાણિયું, અંતરમાં અદિકું આણિયું;	
લીધું ખર્ચ તેણે તે દીશ, છેલ્લા માંડપુ સ્ત્રીનું શીશ.	૩૬
સાચું જોવ મયમ કીધું જા, કેટલા તો ભોગલ્યા ભરતાર;	
ત્યારે તેણીએ માન્યું છેક, મેં ભોગવિયા નર શત એક.	૩૭
ત્યારે તે નર હેતે હસ્યો, વનિતા જોઇ રુદ્ધમાં વસ્યો;	
શા માટે તું જારી કરે, મુજથી દિવમાં શે નવ ડરે.	૩૮
કામની કહે રે સાંભળ કંથ, ચતુર વિચાર કરોને ચંત;	
તું દાહાડી પરમંદીર જાય, શા માટે ગણિકાસંગ ખાય.	૩૯
હું છું કામાતુર કામની, બર જોજન બાસું બામ્મની;	
જો એ જો બોગી ભરતાર, કરું જણી તે માટે જા.	૪૦
જો ગમે તો મારી નાંખ, સમજે તો તો સર્વે સાંખ;	
તું મૂકે ગણિકાનો સંગ, પરને હું ના સોંપું અંગ.	૪૧
ભામનીનો જોલ્યો ભરતાર, નીચ જુદિની સાંભળ નાર;	
કહ્યું એક કરો માહરું, જો વિદ્ય રીઝે તાહરું.	૪૨
જા રૂને નિતે જઈ આવ, દામ તે પાસેથી લાવ;	
નગણીશ જાત બાત કોઈ કામ, રહે આપીને લાવો દામ.	૪૩
તે આપુ ગણિકાને અમો, ત્યારે જીવતાં રહેશે તમો;	
કારજ તેણે તેવું કીધ, દામ લોભથી કાપા દીધ.	૪૪
ધણીક કાળ એવું આચર્યું, કુર્કું કંથ કામનિએ કર્યું;	
અભક્ષાભક્ષ ને મૂક્યો ધર્મ, વળની તેને શાની ધર્મ.	૪૫

દોહરો.

નગરતણા જે નરપતિ, જીગત થયું લાં જણ;	
ખાદ્યભુ ભૂંડું આચરે, દેશ તણી છે હાણ.	૪૬
દુકાળ પડે મજ દેશમાં, દુનિયાં દેવટ જાય;	
મારી નાંખ એ મૂલને, શુણ જોવા સૌ ગાય.	૪૭
કહ્યું રેયતે ભૂપને, ચઢી રાયને રીસ;	
હત્યા એ ગણવી નહિ, છેદી નાંખો શીસં.	૪૮

અધિપતિ ત્યાંથી ઉઠિયો, સામદ દશ વિશ સાથ,	
તોલ નેઉં એ ધરતણો, ખણ્ય ધર્યું નિજ હાથ.	૪૯
રાણી રાજને કહે, વિગ્ર વિગ્રમાં વેર;	
વણ સમજે ના મારશો, અમૃતમાં ભજશે ઝેર.	૫૦
ભક્ત શિવના છે જૂપતિ, થોકુ હોય તો સંખ,	
કાને સુણ્યુ ન માનશો, સાચુ દેખો આખ.	૫૧
તે ગણિકાએ સાલણ્યુ, ત્યાંથી આવી તર્ત;	
ચેતો હોય ને ચાતુરી, માથે આંચુ મર્ત.	૫૨
બ્રાહ્મણને એ બ્રાહ્મણી, અદિકાં ધૂણ્યાં આપ;	
મારે નિશ્ચે મહીપતિ, ન ગણે પુણ્ય કે પાપ.	૫૩
ગણિકા ચેતાવી ગર્ભ, રક્ષાં મુણ્દિણુ ઘેર;	
મારવા આવે મહીપતિ, પરઠાણી શી પેર.	૫૪
નારી કહે રે નાહોલા, પુરમાં નાશીશું પેસ;	
ચતુર રમાડું ચાતુરી, જહાર. આવીને ભેસ	૫૫
ચોક્કા કીધા ચિતની, ચૂલેથી ચોળી રાખ;	
અમોઢ આપઅગે ધર્મો, ભણે શિવશિવમુખભાખ.	૫૬
માટી મસળે માનની, ગોળા કપો દસ વીસ;	
દીપક જ્યોત દશે દિશ, પૂજવા માઆ ઈશ.	૫૭
વાંકા ચુંકા ને વામજ્યાં, શોખ્યા પાર્થિવ સગ;	
જળાધારી જીવતિ કરે, લાખિણી શિવ લિંગ.	૫૮
ધર્મ હિણી ધૂમાડો કયો, દીધા ધીનો ધૂપ;	
એટલે, આવ્યો મારવા, બ્રાહ્મણ ધરમાં જૂપ	૫૯
કૌતિક દોકુ કારમુ, જૂપતિ શિવને ભક્ત;	
ભૂડો એ બ્રાહ્મણ નથી, જખ મારે છે જખ.	૬૦
સાચું માન્યું સર્વથા, તણ રાવણ રીસ;	
મદક્ષિણા પદર કરી, સહજ નમાન્યુ શીશ.	૬૧
મુખ આગળ મહેરો દિમની, પુરપતિ મૂરો પાંચ;	
મદીર ગયો તે મહીપતિ, ઉની ન આવી આંચ.	૬૨
કુડા કથન જેણે કલા, દીધા તેને દંડ;	
બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણી છે ભલા, લોકો બીજા લડ	૬૩
કપટે કંચને કામની, રાજ ભોળવ્યો રીજ,	
પરાણે પાર્થિવ પુણ્યા, જોયુ પુણ્યનું બીજ.	૬૪
હાથ તાળી દેઈ દસ્યાં, કેવો ભોળવ્યો જૂપ,	
પાર્થિવ ઉપાડી નાખિયા, ધરમા ઉડે કૂપ	૬૫

સ્વભાવ પગો જાએ નહિ, કરીએ કોડ ઉપાય;	૬૬
ગૌ ખીલે બાંધી ગર્ભની, વધુ ભૂએ ના ખાય.	
લાવ લીધા એ લાખિણો, પય સાકર શુભ પેર;	૬૭
સ્વભાવ તેનો નવ ટળે, તે ફળ કડવાં ઝેર.	
લસણ વાવીએ લક્ષ વસા, બસસ કસ્તૂરી બંધ;	૬૮
બદ્ધોલી ઉઠે બોહો ત્યાં, અતિશે વાધે ગંધ.	
વજનાગ પ્રીતે વાવીએ, ખાતર ખાંડ ને ધત;	૬૯
સ્વભાવ ટળે નહિ તેહનો, ખાય તે પામે ત્રત.	
એ વાત રહી એટલે, નર નારીને નેહ;	૭૦
સ્વભાવ ટાળ્યો નવ ટળે, તે તો તેનાં તેહ.	

ચોપાઈ.

બમણું પાપ તેથી નીત કરે, દેશપતિથી તે નાંડરે;	૭૧
જેણે ધર્મ કુળનો મૂક્યો, આતુરી સર્વે ચૂક્યો.	
ચૂક્યો વિવેક વિદ્યા ને વ્રત, ધણેક દિવસે પામ્યો ત્રત;	૭૨
જીવત પર્વતે કુડાં કામ, મુખથી નવ કલા શ્રી રામ.	
અવધિ અન્યાય અપરમપાર, વિત્રતણા તન્યા વહેવાર;	૭૩
યમ ચાતના નીચાં નર્ક, ધણા કષ્ટમાં પડિયો ગર્ક.	
જેવું પાપ તેવો ત્યાં માર, વેદવચન બોલે બવહાર;	૭૪
શિપારસ કાની નવ હોય, મારું તારું ન કરે કોય.	
ડાટયું સાટયું ના'વે અર્થ, આપ્યું હોય તે આવે અર્થ;	૭૫
વસ્ત્ર આપ્યાં તે અંગે ધરે, ના'ખ્યું તે શું આઢી, ફરે	
પાપાં તે મીઠાં જળ પીએ, ન પાપાં તે કપાંથી દીએ;	૭૬
આપ્યાં તે તો ભોજન ખાય, ના'પ્યાં તેને ચિંતા ચાય.	
સુખ દીધાં તે પામે સુખ, દુઃખદાયકને વળગ્યાં દુઃખ;	૭૭
જીવતિ તેની જીવતી રહી, વંજતી ગત્ય તેની શી ધર્મ.	

નીચ કર્મની નાર જે, વિધવા તેનો વેશ;	
માગી ખાવા સંચરી, પુરજન સાથ પ્રવેશ.	૮૧
કરે કામ લક્ષ લોકનાં, પીરસે રાધિ પ્રીત;	
અર્ભક તેડે લોકના, રાખે રુડી રીત.	૮૨
અન્યાય કયોં છે અતિ ધણો, ધાયોં નહિ કાંઈ ધર્મ,	
સંગે પાપ વળગી રહું, જીવે પાછલાં કર્મ.	૮૩
અતિ અર્ભક જેણે હણ્યા, અન્યાય અદેકા કીધ;	
વ્યભિચાર અતિશે આચર્યો, લક્ષ્મી લોકની લીધ	૮૪
ભટકે ભિક્ષા કારણે, તાકે સૌનો માલ;	
ચાહે તેવી ચોરી કરે, ખોટો જીનો ખ્યાલ.	૮૫
કોનાં વાસણુ ને લૂગડાં, લહે કાઇનું ધન;	
અસત થકી ના ઝોસરે, માફું એનું મન.	૮૬
ગોકરણેશ્વર જાતરા, કીધું દીવ્ય દર્શન;	
અલય સૌ પાતિક થયાં, પુરણુ મન પરસન.	૮૭
જેનું સામર્થ્ય જેટલું, કીધા તેણે તે પ્રુણ;	
કયા કીર્તન શ્રવણે સુણ્યા, નેક રહી નહિ ન્ય	૮૮
પાપણીએ પૂજા નવ કરી, ન કયાં દર્શન દેવ;	
પાંપીને પ્રુણ કથમ ઉકલે, તુચ્છ છે જેની દેવ.	૮૯
વિધવા જાતી'તી વાટમાં, કયા કહેતો'તો વ્યાસ;	
સાંભળવા સંજે મયાં, પલક બેઠાં તે પાસ.	૯૦
તાકવા કોનું લુગડું, ધરેણું કરવા હરણુ;	
વ્યાસ વચન કાંઈ સાંભળ્યાં, અક્ષર બે ચાર કર્યું.	૯૧
કયા ક્યારે નથી સાંભળી, પલક ન કીધું પ્રુણ;	
હરનામ ક્યારે લીધું નથી, સર્વ રુદ્ર છે શન્ય.	૯૨
પુરાણુ વાંચ્યું તે પંડિતે, કહેવાણી કૃત કામ;	
ન્યાર કહે પડ્યું નર્કમાં, અરે રામ શ્રી રામ.	૯૩
જંતુ પડશે જીવતાં, કરે જન જે જાર;	
સમ કલ્પ તે સામટાં, મોહોકમ ખાશે માર.	૯૪
લોહ પાસે બંધન કરે, દે ધમરાજ બહુ દંડ;	
વ્યાલિંગન હોયે અતિ ધણું, તપ્ત લોહના સ્થળ.	૯૫
કાં પુરુષ કે પ્રેમદા, કાં રાય કાં રંક;	
કરે તેવું ભોગવે, નિશ્ચય પદ નિ રોક.	૯૬
વિસ કાટિધા વેદના, તરુણી ભોગવે તેહ;	
દ્રુમ હરી લે પારકું, દગ્ધ થાય તે દેહ.	૯૭

કામનીને કાને પડ્યા, વચન રૂપી આ બાણ;	
મરથર તે ધ્રુજ પડી, જાણે છુટ્યો પ્રાણ;	૯૮
ચટકા લાગ્યો ચિત્તમાં, શોધ્યું આપ શરીર.	
વચન કહ્યું જે બાસણ, તરણી વાગ્યા તીર.	૯૯
ઝટકા વાગ્યો જોરાવરી, બેથી ધસ્યા હાય;	
પંડિતને ક્યમ પૃષ્ઠિયે, સલા દેખતા સાથ.	૧૦૦
હાય ધસે હેઠું હણે, વળી ધુણાવે શીરા;	
ફૂલ પોતાનાં સાંભરે, શું યારો જગદીશ.	૧૦૧
એક પાપ એણે કહ્યું, કર્યા મેં તો કંઈ કોડ;	
મજ સમોવડ પાપણી, ન મળે જગમાં જોડ.	૧૦૨
અનેક કર્મ એવાં કર્યાં, લીધું દ્રવ્ય અપાર;	
તે દુઃખ ક્યમ વેઠ્યાં જશે, જમ દૂતોના માર.	૧૦૩
ક્યમ વેઠાય લોહ સાંકળો, ક્યમ વેઠશે ભૂખ;	
અગ્નિ આંચ ક્યમ વેઠ્યું, દિલ એ દારુણ દુઃખ.	૧૦૪
કીટ દરડતા વેઠવા, ક્યમ વેઠશે ધંધ;	
ચંતની ચેતી ચિત્તમાં, ધાપોં મનમાં ધંધ.	૧૦૫
નેત્ર સિંચાણ કાઢશે, કાક જોતરશે માંસ;	
દેહ અગ્નિમાં દાઝશે, એહ રહે આકાશ.	૧૦૬
એમ દુઃખ અનેકધા, વેઠવાં પડશે વેદ;	
ઉકોટા આવે અતિ ધણો, ખરો પામે મન ખેદ.	૧૦૭
કથામાં બેઠી કામની, ગાંઠે બાંધ્યા જોલ;	
પૂછી જોઈ પંડિતને, કરું તેહનો તોલ.	૧૦૮
ઉઠી લોક આશ્રમ ગયા, રહ્યો એકલો બાસ;	
કરે જાલી ઉભી કામની, પ્રમદા પંડિત પાસ.	૧૦૯
એકાંત તેડ્યો તે વિપ્રને, વિસ્તારી મ્હી વાત;	
મેં કરતુત માઠાં કર્યાં, અતિશે એ ઉત્પાત.	૧૧૦
અભક્ષાભક્ષ અદર્કાં કર્યાં, અપેયા પાન અપાર;	
કહેતાં લજ્જા પામિયે, શું કહું વારંવાર.	૧૧૧
પ્રકાશ્યાં પાપ પોતાતણ્યાં, કલંક કહ્યાં કંઈ કોડ;	
પંડિતને પ્રિય ક્ષિપ્ર્યુ, રીઝ્યા શ્રી રણુજોડ.	૧૧૨
હાયે મેં હત્યા કરી, ધણા કર્યાં ગર્ભપાત;	
છિદ્ર તમને કહું કેટલાં, વિપરીત ભૂંડી વાત.	૧૧૩
મહારી તે શી ગત ત્યાં થશે, ક્યમ વેઠશે નર્ક;	
પંડિત જાણી પૃષ્ઠિયે, ધણા દુઃખમાં ગર્ક.	૧૧૪

વિષ્ણુ કહે વનિતા સુણો, દુષ્ક ન આણો મન;	
સવેળાં એવાં તમે, પ્રગટ્યું કાંઈક પુણ્ય.	૧૧૫
શુદ્ધિથી બાધા તમે, પાણી પેલી પાળ;	
કહારી નાંખ એ કલ્પના, તને લોકની લાજ.	૧૧૬
અયમ કરતુત્ર અલય થશે, હરિહરપર નો હેત,	
દદ શુદ્ધિ ત્રિશાસથી, ચતુરા કહું તે ચેત.	૧૧૭
દંશ હોય જ્યમ સર્પનો, લાગ્યા પેલી લહેર;	
એટલું અમ અળગું કરો, ન ચઢે વળતું ઝેર.	૧૧૮
ઉપાય છે એક એકનો, સાચો સદ્ગુણ હોય,	
પ્રીતે જન જે પરાક્રમી, કદ ન પામે કાંઈ.	૧૧૯
પ્રાંઠ સમાસરે પ્રેમદા, રામ તજ આ ટાણ;	
કહું કરને કામની, વેદ શાસ્ત્ર નિર્વાણ.	૧૨૦
એક વાર તે સાબળ્યું, વારું કયા વચન;	
પલક મહિ પલળી ગયું, માનની તારું મન.	૧૨૧
આત્મા રાખ આનંદમાં, રચાયા છોડ તું શોક;	
આજથી હું કહું તે કરો, જખ મારે જમ લોક.	૧૨૨
સાચુ બોલને, સર્વથી, તને અસતનો સંગ,	
શિવ ખૂળે શિવ શિવ કલો, રામશુ રાખો રગ.	૧૨૩
કાઠી નાંખો કલ્પના, તને લાગ્ય ને લોભ;	
રૂડા ઉપર રીઝજો, ખોટા ઉપર ક્ષોભ.	૧૨૪
કયા મહિ ને સાબળો, પાળો તેટલી પ્રીત,	
સતોષ રાખો સર્વદા, એ છે રૂડી રીત.	૧૨૫
પરનિદાને પરહરો, પરદ્રવ્યથી મૂક પુઠ;	
શિવ મહિમા જ્યાં સંભળે, આળસ મરડી બિઠ.	૧૨૬
અતિરો મેલું વજ્ર છે, સાધુ રૂપ શિવ નામ,	
વારંવાર ઘો વજ્રને, તરત થશે તુજ કામ.	૧૨૭
કામવાસના કલ્પના, હર્ષ શોક શ્રદ્ધ હાણ;	
સમદ્રષ્ટિ હોય સહજમાં, જશ અપજશ સમ જાણ.	૧૨૮
વિષ્ણુ ગયો એવું કહી, બાધ્યુ નારીએ ગાંઠ;	
નિલ કયા એમ સાબળે, હરશુ આરત આંટ.	૧૨૯
અંતકાળે એ ઉદ્ધરી, હરિશુ આણી હેત,	
પિપર સ્વચ્છર મોસાળના, પરિયાં સ્વર્ગ સમેત.	૧૩૦
સ્વામી સ્વર્ગ પહોંચાડિયો, કરતો જે કુડ કામ;	
વસિષ્ઠા તે વૈકુઠમાં, સ્થિર પદ મળિયો કામ.	૧૩૧

મૂકાળ્યો મહાનર્કયી, ટાળી જમ, જંમળ;	
બુધવંતા નર બાંધશે, પાણી પે'લી પાળ.	૧૩૨
હાવો અવસર નહિ મળે, મનુષા દેહ મહા મૂળ;	
અહંપદ મૂકા વેગળું, પામે લાભ અતુળ.	૧૩૩
સમાં સહોદર મળતિયાં, માત તાત મોસાળ;	
હિદાર પામે પલકમાં, મોટા વોરે માલ.	૧૩૪
જૂઠાને જમ જીતવો, સાચાને છે સે'લ;	
શિવ શિવ કહેતાં સ્વર્ગના, માણે મોટા મે'લ.	૧૩૫
જાણીતા જે જન છે, સાચા સમજી સત્ય;	
કથા પુરાણ નિત સાંભળી, નિર્મળ રાખે મત્ય.	૧૩૬
સાંભળવું ને સમજવું, પૂછવું આણી પ્રીત;	
પોતે સરવે પાળવું, રૂઝની એ રીત.	૧૩૭
શુરની વાતો માનવી, નિંદા ન કરવી નેદ;	
દહ વિશ્વાસ જે રાખશે, સ્થિર પદ પહોંચે ઠેક.	૧૩૮
નિંદાથી નરકે જશે, વંદે વૈકુંઠ હોય;	
અહંકારી ના હિદરે, કપડી ન તરે કાપ.	૧૩૯
પંચ પર્વણી સાંભળે, કથા પ્રજુની કાન;	
તે નર તો ભવ જળ તરે, મહારત્નતણાં બહુ માન.	૧૪૦
શાસ્ત્ર માંહેથી શોધિયે, દુધ માંખણ ને છાશ;	
ગુણને ગાંઠે બાંધિયે, ન વસ પાપી પાસ.	૧૪૧
આરણીગુણચિત્ત નલાવિયે, વિચાર કરીએ મન માંધ;	
લાભ ખોટ મનમાં ધરી, રહીએ સુખ છે જ્યાંય.	૧૪૨
સંગ્રહ ગુણ સુપદ તણો, વારુ સાંચીએ વસ્ત;	
ઠાઠી નાખીએ કુશકા, હારદ રાખીએ હરત.	૧૪૩
મત કરીએ વિધ વિધનાં, તીર્થ ફળ જ્યાં જણાય;	
પાપ પુણ્યને પરખીએ, કયાથી કિલ કળાય.	૧૪૪
વર્ણાવર્ણ્ય બેદે કરી, ઉચ નીચ અનંત;	
કરવું ઘટે ત્યાં કીજીએ, સેવા સાધુ સત.	૧૪૫
પ્રાકૃત પૂજન પુણ્યનાં, સેવા રમરણ સાખ;	
કથા માંલિ સર્વે કલાં, લલપણ રૂડી લાખ.	૧૪૬
કથા કર્ણ ન સાંભળી, ધણોડ જોજો ગર્થ;	
બુદ્ધિ હોય તો બુડીઓ, ગયો જન્મારો વ્યર્થ.	૧૪૭
મારું મારું કરતાં મુવો, હોડે ધસતો હાય;	
શિવ પૂજન સમજ્યો નહિ, આપ થયો અનાથ.	૧૪૮

નવ 'ખાધું' નવ ખરચિયું, દાટયું. ધન. તે ધૂળ;	
અદ્ય. શુદ્ધિ હંડી ગઈ, નહિ ડાળ નહિ મૂળ.	૧૪૯
કૃષ્ણ કથા કે રામરસ, વિષ્ણુ પુરાણ કે શક્ત;	
સાંભળવું પુણ્યવંતને, ભાવે ભજવી ભક્ત.	૧૫૦
શિવ કથા 'શિરોમણિ,' રૂડો રેવાખંડ;	
ગંગા મહાદમ્યમાં ગુણ ધણો, ટાળે જમના દંડ.	૧૫૧
સૂત કહે શૌનક સુણો, કથા સાંભળો કર્ણ;	
ધર્માતર શત ઉદ્ધરે, જાય જો શિવને શર્ણ.	૧૫૨
પાપિણી હુતી પ્રેમદા, કુડો પાપી કંથ;	
કથા સાંભળી ઉદ્ધર્ષી, નિર્ભળ થયું જો અંત.*	૧૫૩
પરીક્ષિત તયોં પૃછા થકે, સંભળાવ્યું શુકદેવ;	
વર્ણન કર્યું તે વ્યાસજી, તન્યો મન અહમેવ.	૧૫૪
ધર્મરાજ ધર્મે તયોં, કનક દાનથી કર્ણ;	
સચેથી હરિચંદ્ર તયોં, પામ્યા હરિનાં ચર્ણ.	૧૫૫
બ્રહ્મ વિદ્યા બ્રહ્મા તયોં, દાને તયોં બળિરાય;	
નારદ ગુણ ગાતાં તયોં, ગૌતમ ગંગા નાંચ.	૧૫૬
એમ અનેક કંઈ કોટિધા, જાણે બાધું જન્મ;	
શિવ નામે સેજે તરે, ભવના ભાવિકે ભક્ત.	૧૫૭
ધંતુરો ને આકડો, ચઢાવતાં શી વાર;	
પવિત્ર થાથે પલકમાં, પામે ભવજળ પાર.	૧૫૮
ગાલ વળડે ગર્થ શો, બેસે નહિ રાખમાં રિદ્ધ;	
નાણું ન બેસે નીરનું, શિવ આપે છે સિદ્ધ.	૧૫૯
જાત ભાત જોશો નહિ, કરો ન કાંઈ કોસેર;	
પાપીજન પાવન થશે, હોય તરણુનો મેર.	૧૬૦
રૂઠ તો રૂઢાણે મળે, રિદ્ધપતિ ચોળે રાખ;	
સેવક પામે સાહેબી, લક્ષ કરોડાં લાખ.	૧૬૧
બેસે પ્રેતે બળદપર. ધારે ભગવી ધ્વજ;	
ગરુડ આપ્યો ગોવિંદને, ઈન્દ્ર ઐરાવત ગજ.	૧૬૨
ભંડાર આપ્યો કુબેરને, ચતુર્ભૂજને ચક્ર;	
બ્રહ્માને વેદ સમર્પિયા, સિંહાસન પામ્યો શક.	૧૬૩
ચૌદ રત્ન દીધાં દેવને, મનમાં આણી મેર;	
ટળી ચિંતા ચૌદ લોકની, જિજ્ઞસું પોતે ઝેર.	૧૬૪

દેવનો દેવ મહાદેવ છે, કાળ તણો એ કાળ;	
સત્ય નામ છે સિવતણું, બાકી આળયંબાળ.	૧૬૫
ઉત્તમ અધમ કે બાળ વૃદ્ધ, રાવ રૈયત કે રંક;	
નરનારી કે નરપતિ, કથા સુણો નિઃસંક.	૧૬૬
અપેક્ષા રાખો આરસી, માંહે દીસે જ્યમ મુખ;	
શરીર શુદ્ધ થાયે સહી, પગાય દુરિતને દુઃખ.	૧૬૭
મોંઢ મેઠ પર્વત કલ્પો, સૌથી મોટો શેષ;	
એ સૌનો આધાર તો, મોટા દેવ મહેશ.	૧૬૮
વૈભવ મોટો વૈકુંઠનો, સ્વર્ગનું મોટું મુખ;	
સૌને સરજ્યું મહાદેવજી, દુર કરનારો દુઃખ.	૧૬૯
તેજ મોટું તરણી તણું, અમૃત મોટો ઇન્દુ;	
એ સૌ શિવે સરજ્યું, કૃપાનિધિ કરુણાસિંધુ.	૧૭૦
ક્ષીરસાગર મોટો સર્વથી, ધાતુમાં મોટું હેમ;	
સૌ સરજ્યું મહાદેવજી, પુણ્યવંત ઉપર પ્રેમ.	૧૭૧
બ્રહ્મા વિષ્ણુ ઇન્દ્ર રવિ, નવ મંદ તારા કોડ;	
શશિ શારદ નારદ સૌ, રહે શિવશુ કરજોડ.	૧૭૨
વેદ આર દ્વિજ ઉચરે, પુરાણ તણા બહુ પાઠ;	
શિવ પૂજન સમજ્યો નહિ, વિદ્યા જોડી વાટ.	૧૭૩
ડાઘા પથ છે દશ કોટિધા, ધણા ધડે છે ધાટ;	
શિવ સેવન સમજે નહિ, વખાણુ ચયા તે વાટ.	૧૭૪
જેખ ધરી ભટ્ટકે ધણા, દુનિયા ડાઘા દીઠ;	
શિવ સેવન સમજે નહિ, ધ્યાન કુટિયા ધીક.	૧૭૫
વેપાર ચલ્યો વહાણુનો, હીરા માણેક હાટ;	
શિવ પૂજન સમજ્યો નહિ, વૈભવમાં ઉડી વાટ.	૧૭૬
સાધુ માંહે શિરોમણિ, કાયા કપટનો કાટ;	
શિવ સેવા સમજ્યો નહિ, વેશ વજોળ્યો વાટ.	૧૭૭
હોય કાળો ને કુળડો, નિર્ધન દુર્બળ રાંક;	
શિવ સેવામાં સમજ્યો, અલખત આડે આંક.	૧૭૮
સાચા બોલો સર્વથા, સેવા સિંધુ સંત;	
તેને સ્થો સૌ જાળખી, એ તો વિદ્યાવંત.	૧૭૯
સંતોષ શીલ સાચે દિલે, દલ મોટો દાતાર;	
શિવ કૃપા તે ઉપરે, કરે વહાલો કિરતાર.	૧૮૦
નીચ નિંદક જે નારકી, જેની આંખમાં ઝેર;	
મનસા વાચા કર્મણા, વિશંભર સાચે વેર.	૧૮૧

રામ કૃષ્ણ ગોવિંદ ગુણ, તંત્ર ધણેરુ તોય;	
શિવ શિવ શિવ અક્ષર વિના, બીજું કાંઈ ન જોલ.	૧૮૨
અથ તણો મહિમા કહું, સમજો શાણા સિદ્ધ;	
ઈશ હિમા પ્રયે કહ્યાં, વચન શુદ્ધ વિધ વિધ.	૧૮૩
વીસ જન્મનો વાઝિયો, અપુત્રવત અપાર,	
માધ મહિનામાં સાબળે, પામે પુત્ર નિર્ધાર.	૧૮૪
સુત પામે સદેહ નહિ, નિમેષ રહે નહિ નુન્ય;	
આવણુમાં સકટ દરે, પ્રગટે પ્રોઢાં પુણ્ય.	૧૮૫
દેહ રોગી હોય દામણો, પીડતો હોય પિંડ;	
પૂર્ણ સાબળે પોષમાં, શિવ બ્રહ્મોત્તરખંડ.	૧૮૬
કુંવારો હોય કોઈ નર, કન્યા ઇચ્છે કામ;	
આશ્વિન માસમાં સાબળે, પામે કન્યા ને વળિ દામ.	૧૮૭
વચીકરણ હોય વિશ્વનું, કાર્તિક સુણે કથાય;	
સાંભળતાં રનેહ વાપે ધણો, વચન ન હોય વૃથાપ.	૧૮૮
મૂરખ કે કોઈ માનવી, કાલ સમજે નહિ કાલ;	
વૈશાખે વર્ણન સુણે, પુરણ પંડિત થાય	૧૮૯
મોક્ષાર્થી મહિમા સુણે, બાગે માસ શિવ નામ,	
અતિ સુખ પામે આપથી, મુક્તિપદ ધિર કામ	૧૯૦
સદા નિરતર સાંભળે, પામે શુભ* ને પાત્ર,	
કૈલાસ વાસ પામે સદા, નાગે ઉતી આંચ.	૧૯૧
અનેક કોટિ ગુણ અથમાં, જાણે જવરલા જન;	
જરા મરણ છૂટી શકે, મહાદેવપર રહે મન.	૧૯૨
સુર્જ દેશ ગરુડો ધણું, વણાવણું વિવેક,	
પુણ્ય ધણું જે પુર વિશે, ન્યાવટ કેરો નેક.	૧૯૩
શામળ કવિ વસે ત્યાંહા, ગરુડો કીધો અથ;	
સત્ય માર્ગ શિવજી તણો, પવિત્ર પુણ્યનો પંથ.	૧૯૪
સૂતે કર્મ રોગક મુણ્ય, અથ સાંભળતા પુણ્ય;	
શિવ ભકિત જે મન વસી, નેક રહે નહિ નુન્ય.	૧૯૫
ઓતા વકતા સાંભળે, લણે ગણે ન ગાય;	
અસન તેને પરમેશ્વરી, આશા પુરણ થાય.	૧૯૬
અણ મહાસિદ્ધ નવનિદ્ધ રિધ, ધણી લક્ષ્મી ધર સુત;	
સપુત સૌભાગ્ય સુવદણો, અમદા અસવે પુત.	૧૯૭

ધર્મીય કામ ને મોક્ષ પદ, ચા'ય પદારથ જે ચાર;	૧૯૮
શિવ કથા રસ સાલળી, દેહ કદાવે દતાર.	
સંવત સત્તર ચૌલોતરો,* આવણુ માસ સુમળ;	૧૯૯
શુભ શુધ દેવણુ શારદા, અદ્વલ દેવણુ એ ઈશ;	
આદ્યણુ ભાદ ચારણુ કવિ, સૌને નામુ શીશ.	૨૦૦
કવિ પૂર્વે તો કાદિધા, પડયું જમતા જે જુઠ;	
શામળ ભટે સંધી કર્યું, માન દેષ રાખ્યું મુઠ.	૨૦૧
વિચાર કર્યો નિજ મનમાં, સંસ્કૃતનો છે સાર.	૨૦૨
કરવો અર્થ પ્રાકૃત પડે, પ્રાકૃત પાખી ન પાર.	
સંસ્કૃત રૂડી શાળ છે, ખાખા વિણુ ન ખવાય;	૨૦૩
પ્રાકૃત તાદુલ પાધરા, ઝટ ચવાય ગવાય.	
સંસ્કૃત મોરે સોના તણી, પંડિતવિણુ ન પરખાય;	૨૦૪
પ્રાકૃત પૈસા તેરના, વારંવાર વપરાય.	
સારુ સંસ્કૃત સર્વથી, જવરલે સમજે કાલ;	૨૦૫
એવો ગ્રંથ કઠિણુ છે, અદિક રચિ હે હોય.	
જેનુ મન જ્યા માનશે, તે તો સાંભળે ત્યાંય;	૨૦૬
એમા વારતા એક છે, સંસ્કૃત પ્રાકૃત માંય.	
મમત કરે તે મૂરખા, અહકાર કરે અજળ;	૨૦૭
મહિમા બાવન માત્રિકા, પ્રૌઢું પુણ્ય પુરાણ.	
સંસ્કૃતમાં વાંચે સહિ, જુગતે રૂડી જગ;	૨૦૮
પ્રાકૃત વિના જો પ્રીછવે, તો નિત પ્રણમ પાગ.	
નામા લેખાં નાણાવટાં, બહુતર ગણુતર ભાર;	૨૦૯
પ્રાકૃત વિના પ્રીછે નહિ, પામે ક્યાંથી પાર.	
પેાત પેાતાની બોલિયો, પેાત પેાતાનો ગર્થ;	૨૧૦
પરદેશીને પ્રિય નહિ, સ્વદેશમાં નહિ વ્યર્થ.	
વિધુ શિવ ને શક્તિનાં, નિર્મળ રૂડાં નામ;	૨૧૧
પ્રાકૃતમાં પ્રીછે સહિ, જો જો હમો હમ.	
રામ કૃષ્ણ ગોવિંદ શુણુ, શિવ મહાદેવ કે શક્ત;	૨૧૨
પુણ્ય નામ એ પ્રાકૃતે, જાણુ બાધુ જગત.	
કેનૈયો રીઝે કિરતને, રૂડા છત્રીસે રાગ;	૨૧૩
જગદંબને ગરબા ગમે, પ્રાકૃત લાખિણે લાગ.	

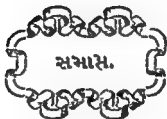
સ્થૂળ સૂક્ષ્મ લઘુ દીર્ઘમાં, લગણુ તગણુના ભેદ;	
લેશ માત્ર લે'તા નથી, વાણી વ્યાકરણુ વેદ.	૨૧૪
તેત્રીસ ક્રાંતિ દેવતા, સહસ્ર અઠવાસી ઋષિ;	
સંસ્કૃત નામ શોધી જીવો, પ્રાકૃત સૌને મુખ.	૨૧૫
હોડ કરશે તે હારશે, મમત કરે તે મૂઢ;	
ધૈર્યને મન એક છે, પુણ્યવંત પ્રાકૃત પ્રૌઢ.	૨૧૬
નાનાભટ ગુરુ ચરણુની, પુરણુ રજ પ્રતાપ;	
આઘ ચક્રત અનપુરણુ, અકલ દેવણી આપ.	૨૧૭
બટુક નાય બલિહારી તુજ, પ્રાકૃત અપરમપાર;	
કર્ણ કામ મન ચિત્તવ્યું, નોધારા આધાર.	૨૧૮
ધૈર્યની ધૈર્ય થઈ, સરસ્વતી દીધી સિદ્ધ;	
પૂર્ણ કૃપા પરમેશ્વરી, રસનામાં શિવ સિદ્ધ.	૨૧૯
જે કાં અંથ આ સાંભળે, તે સ્વચક્રિત દાન;	
કરુણાનિધિ કૃપા કરે, મહાદેવ તણાં બહુ માન.	૨૨૦
એક અંથ જે સાંભળે, આણી મનમાં ભાવ;	
ટાઢો, ઉના, ચાંચિયો, સ્વપ્ને ન ચઢે તાવ.	૨૨૧
એક અંથ જે સાંભળે, પુરણુ થઈ પ્રસન્ન;	
પુણ્ય આંદ્રાપણુમતનું, ને રેવાનું દર્શન.	૨૨૨
એક અંથ જે સાંભળે, નેહ નમાવે શીય;	
તેને કોડ પૂજા વળે, પ્રસન્ન રે' ઉમા ઈશ.	૨૨૩
શ્રીગોડ માળવી વિષ્ણુ છે, વિદેશરનો તન;	
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, મહાદેવ ઉપર મન.	૨૨૪
લઘુ બાંધવ લાધા તણો, નાનાભટનો શિષ્ય;	
દ્વિકર સૌ કવિયોતણો, ધૈર્ય દેવ મુજ ઈશ.	૨૨૫
પામર છું પડિત તણો, ઋષિ સૌને રાંક;	
સેવક એના સેવક તણો, હું છું આડે આંક.	૨૨૬
ધૈર્ય શ્રી ધૈર્ય તણી, એક ક્યો અબ્યાસ;	
શિવ પૂજે શિવ શિવ કહો, કહે કવિ સામળદાસ.	૨૨૭
શિવ સમરે સુખ પામિયે, લીલા લહેર વિલાસ;	
શિવ પૂજે શિવ પદ જડે, કહે કવિ સામળદાસ.	૨૨૮

શિવ પૂજે સુખ સ્વર્ગનું, ઇન્દ્રાદિક અભ્યાસ,	
શિવ પૂજે શિવ શિવ કહે, કહે કવિ શામળદાસ	૨૨૬
ઓતા વપ્તા સમગ્રતા, કહે કવિતા કરજોડ,	
શામળ કહે શિવ શિવ કહે, રીઝે શ્રી રણુછોડ	૨૩૦

(ઈતિશ્રી પ્રહોત્તરખંડે) 'કથા શ્રવણ મૂળ વર્ણન' નામનો દ્વાર્વિશોધ્યાય

મૂળ પ્રત કવિ નર્મદાશકરના સમદર્શી પ્રાપ્ત થયેલી તે જ્ઞાની લખેલી છે તે જણાતું નથી કવિએ, ઈર્ષ બીજા પ્રત ઉપરથી સુધારે કીધા છે, પરંતુ બંને મૂળ પ્રતો મળી નથી કવિની પ્રત મેં પ્રથમ પ્રત ગણી છે લખ્યા સાક્ષ નથી ફળીજ પ્રત સુરતના વ્યાસ જુલાભાઈ રામજી બનીની, સવત ૧૮૭૭ ના ફાગુણ ૯, વદ કે સુદ તે જણાવ્યું નથી લેખક લલુભાઈ ગીરભરાકર, ગામ સીસોદ્રા ત્રીજા પ્રતનાં આગનાં પાછલા પાનાં ગયાં છે અને અશુદ્ધ ધણી છે ચોથી પ્રત અમદાવાદમાં છપાયેલી તે.

કવિ શામળે આ અર્થનું નામ શિવપુરાણ રાખ્યું છે, પણ તે સાર્થ નથી શિવપુરાણ તો જૂદું જ છે આ તો માત્ર શિવમાહાત્મ્ય છે

હરિ દાસ.*

—૭૭૭—

ધ્રુવાખ્યાન.

—૭૭૭—

કડવું ૧ હું.

રાગ કેદારે.

પ્રથમે શિવસુત્ર પ્રણયુ, બ્રહ્મસુતા પામે નમુ,
જેમ સ્તવુ ધ્રુવ ચરિત્ર, મતિ માગનાશ. ૧

શ્રી ગુરુ ચરણ કૃપા કરી, માયુ મતિ વાણી ખરી,
મને કરી કહું ચરિત્ર, ભક્ત ધ્રુવનાશ. ૨

હાળ.

કહું ચરિત્ર જન ધ્રુવજ કેરુ, આપો અવિચલ વાણી,
ચિંતા અશુભ અરિઘા આજસ, વિમ્ન હરે બ્રહ્માણી. ૩

અનેક દોષ આર્ધ મનના ટાળો, અક્ષર મતિ ઉદ્ધાસ;
ધ્રુવ ચરિત્ર કહું જેથી આનંદ, પામે શ્રી હરિના દાસ † ૪

રકદ પુરાણે એહ કથા છે, કાશીખડે સાર,
વળી કથા તે શ્રી ભાગવતમાં, સક્ષેપે વિસ્તાર. ૫

કાશીખડે જેહ કહ્યું છે, ધ્રુવજનું આખ્યાન,
કહે હરિદાસ મારી મતિ મદે, કહેયુ તેહ નિધાન. ૬

મૂળ કથા કહું છૌં માડીને, સાંભળજો શ્રી કાર,
પચાશ કાટિ યોજન પૃથ્વી, ત્યા પર્વતનો વિસ્તાર. ૭

અઘટે કુળ પર્વત છે મોટા, તેહેમાં ઓઢ અતિ મેર,
ચદ સૂર્ય ને તારા મડળ, જે પાછળ દે દેર. ૮

* આ કવિ સ્તવતીર્થ-ખખાતનો રહીય, સ ૧૬૭૪ માં દેવાત હતો, એમ જણાય છે. એનું પ્રહલાદ ચરિત્ર પણ છે. ધ્રુવાખ્યાનની બે પ્રત મળી છે, જેમાંની એક સ ૧૮૫૭ ના આપાડ સુદી ૩ ને શુક્રવારની લખી છે એ પ્રત ઘણી અશુદ્ધ છે બીજી પ્રત બહુ શુદ્ધ છે, અને તેની લખ્યા સાલ ૧૬૭૪, આપાડ શુદ્ધ ૬-૭ વાર ગુરુ છે મૂળ પાઠ તેનો જ સંખ્યો છે જુની પ્રતથી બીજી પ્રતમાં ન્યા કડી, કે પદનો ફેર તે દીપ્તિપ્રભા આપ્યા છે આધુનિક પ્રતમાં ને જુની પ્રતમાં ખંદોનો કાઢો ફેર છે, તે આપ્યા નથી

† પાઠ. “અનેક દુષ મનના ટાળો, અક્ષર શુભ મતિ આપો,
કહું ચરિત્ર ધ્રુવજ કેરું, શ્રી હરિને જે વહાલો.”

સહજ ચોરાશી જોજન જોયો, સ્વર્ણમયી નિજ દેહ;
 અનેક રત્ન શૃંગમાં તેહના, સહુપે અધિકો એહ,
 એક સમે વિધ્યાચળને ઘેર, નારદ ઋષિ ત્યાં આવ્યા;
 પૂજા કરીને આસન આધ્યું, ભકિતએ રૂડા લાગ્યા. ૧
 નારદજી તે આસને બેઠા, મૂક્યો મન નિશ્વાસ;
 વિધ્યાચળ પૂછે કાંઈ ઇચ્છા, સ્વામી લીલ વિલાસ. ૧'
 નારદ કહે વિધ્યાચળ સાંભળ, મેરુ કરે છે ગર્વ;
 બીજા પર્વત તે શું મુજ આગળ, મુજથી નાહાના સર્વ. ૧:
 તજને પણ મનમાં નથિ ગણતો, એમ કહી ઋષિ જાવ;
 વિધ્યાચળ મનમાં દુઃખ પામ્યો, કોધ ધર્યો મન માંવ. ૧.
 મેરુ તણી મોટમ જણીને, વિધ્યાચળ આભમાન;
 મનમાં કોધ ધરીને વાધ્યો, ઉઘ્યો ગગન સમાન. ૧:
 સર્વ લોકના મારગ રુંધ્યા, ચાલે નહીં ખટ કર્મ;
 ચંદ્ર સૂર્યના રથ નવ ચાલે, રહ્યો મુધમાંધર્મ. ૧'
 અંધકાર થયો બ્રહ્માંડે, બાકુળ થયા સર્વ દેવ;
 બ્રહ્મસદને તેહ સધળા, આવ્યા મળી તતખેવ. ૧'
 બ્રહ્મા ઈદ્ર કહે અમ એ શું, બલપરાક્રમ નવ ચાલે;
 અગરિત ઋષિને શરણે જાઓ, તેહ નિવારે કાળે. ૧:
 કાશીમાંહે વસે તે બ્રાહ્મણ, કરશે સહુનાં કાળ;
 અગસ્તિ વિના કે વિધ્યાચળને, ન શકે વારી આજ. ૧.
 દેવ સર્વ આવી કાશીમાં, ઋષિજીને કહી ગત્ય;
 વિધ્યાચળને કરો નિવારણ, રાખો અમારું સત્ય. ૧૮
 અગસ્તિ ઋષિ તે મોટા તાપસ, જેણે કાલાનલ વશ આવ્યો;
 સુર નર સહુને આસન આપી, બોલ્યા મધુરી વાણ્યો.* ૨૦
 જાઓ દેવો તમો પધારો, માનો સાચી વાત;
 દુઃખ તમારું થશે નિવારણ, ન કરો આંસુપાત.† ૨૧
 કાટિ કલ્પ બહુ તીર્થ કાળે, થઇને યતિ સંન્યાસી;
 તે પુન્ય માટે એક જ ક્ષણ, જો પમાય ક્ષેત્ર જ કાશી. ૨૨
 અનેક યત્ન દાન વ્રત કાળે, થઇએ બ્રહ્મ અભ્યાસી;
 તે પુન્ય માટે એકજ ક્ષણ જો, રહેવા લાગે કાશી. ૨૩

* પાઠ. “અગરિત ઋષિ મહા મોટા તાપસ, જાણે અગ્નિ ઝલકળત,
 આસન આપી દેવ બેસાડયા, બોલ્યા મુખથી વાત.”

† પાઠ. “પણ કાશી મેલતે કેમ ચિત્ત ધારો, આવ્યા આંસુપાત.”

કહો દેવો એ કમલ મૂકારો, કાશી તીરથ આજ,	
તમે અમારે શરણે આવ્યા, તે પણ કરવું કાજ.	૨૪
દેવો કહે પધારો સ્વામી, તમ્હે હશે ત્યા કાશી,	
અમે તમારે શરણે રહેશું, સદા નિરતર વાશી.	૨૫
એમ કહીને અગસ્તિ ગા'યા, કરવા દેવનાં કાજ,	
વિંધ્યાચળ દૂનો ત્યા આવ્યા, તાપસ ઋષિ મહારાજ.	૨૬
અગસ્તિ ઋષિને નારી સાથે, લોપામુદ્રા નામ;	
વિંધ્યાચળે ઋષિને દેખીને, કીધા પ્રેમે પ્રણામ.	૨૭
નીચો થઈ ઋષિ સાથે જોડ્યો, દીને આઠા સાર,	
અમે આવું ત્યાલગી નીચા રહેજો, ગુરુ જોડ્યા તેણીવાર.	૨૮
દક્ષિણ દિશ જવું છે મ્હારે, મારગ અમને આપો,	
આવતા સુધી નીચા રહેજો, રખે ઉડીને વાપો.	૨૯
એહવું કહીને ઋષિજી ચાલ્યા, વિંધ્યાચળ રહ્યો હેઠા,	
માર્ગે શ્રી શૈલ પર્વત આવ્યો, ત્યા જઈ ઋષિજી બેઠા.	૩૦

ઉથલો.

નગરૌપ ઉપર ઋષિજી બેઠા, કહે એહ કાજ ચોટું સહી;	
કરજોડી શ્રી ઋષિજી સાથે, લોપામુદ્રા જો'યાં તહીં	૩૧

કંકડું ૨ જી.

૨૧મ ગોડી.

શ્રી શૈલ પર્વત તીર્થ જ સાર, ત્યા અગસ્તિ કીધા નમસ્કાર;	
સાબળો લોપામુદ્રા સોય, આ તીર્થ કીધે મુક્તિ હોય	૧
વળતું જાયે ઋષિ સુદરી, તો શે સમારો કાશી પુરી,	
જે મુક્તિ એણે તીર્થે હોય, તો કાશી ન સમારે કોય.	૨
કહે અગસ્તિ તમે સાબળો સાર, એંહા તીર્થ બહુ ભૂમિ મુકાર,	
નમિય, હેમ ને ગંગા દ્વાર, સિંધુ, સરસ્વતી, પ્રયાગ, કેદાર	૩
યમુના રેવા તાપી ખરી, મહીસાગર ને જોદાવરી,	
સેતુમદ્* જગન્નાથ વળી, ત્રિવેણી ગંગામાં મળી.	૪
માનસરોવર, બદ્રિકાશ્રમ, શ્યંપાણિ જે બાળે કર્મ;	
મહામેઠુ તીર્થ પ્રભાસ, જે કીધે છૂટે ગર્ભવાસ	૫
તીર્થ પૃથ્વી ઉપરે બહુ, હવે મનસા તીર્થ છે તે કહું,	
સત્ય, અહિંસા, ક્ષમા, દયા, દાન સકુપે ઉંચ શ્રી ભગવાન	૬

* પાઠ. 'સેતુબદ્ધ' સ્થાને 'શ્વેતબિંદુ' છે

દૃઢ ઈદ્રિય વિશ્વાસ જ હોય, દાન, વિવેક, વૈરાગ્ય જ સોય;	
સાધુ સંગતિ ને નિર્ભેજ ગ્વાન, તેહ પમાડે મુક્તિ નિધાન.	૭
મુક્તિ ભક્તિ સત્સંગતિ સ્નાન, પુણ્યમહિ જે તીરથ ગ્વાન;	
પુણ્યતીર્થ એ કલ્યાસસાર, સાત તીર્થ અળગાં છે નાર.	૮
અયોધ્યા, મથુરા, માયાપુરી, કાશી, કાંતિ,* અવંતી ખરી;	
અને સાતમી દ્વારામતી, અહિયાં મુક્તિનો સથય નથી	૯
જે ફળ એટલે તીર્થ કરી, તેહ પમાડે કાશીપુરી;	
કાશી વિના શુદ્ધ મુક્તિ ન હોય, સાંભળ લોપામુદ્રા સોય.	૧૦
લોપામુદ્રા કહે સુણો કંથ, તેનું મુજને કહો દષ્ટાત;	
કાશી પામ્યો કાણુ તીર્થ કરી, સાયુજ્યમુક્તિ કાણુ પામ્યો મરી.	૧૧
વળતા અગસ્તિ કહે સુણુ નાર, એક બ્રાહ્મણ હુતો નગર મુઝાર,†	
ભણ્યો શાસ્ત્ર અને આગે વેદ, સંગીત જ્યોતિષ વૈદકિ બેદ.	૧૨
સકળ પુરાણ વેદાંત જ વળી, વૃદ્ધ થયો ગયું યૌવન ટળી;	
શિવશર્મા તેનું નામ જ સાર, તે તીર્થ ગયાનો કરે વિચાર.	૧૩
વિમાત્ર્ય મનમાં મરવું ખરું, તે માટે જઈ તીર્થ જ કરું,	
ત્યાંથી† તેહ અયોધ્યા ગયો, સાત દિવસ તે ત્યાં જઈ રહ્યો.	૧૪
પછી તે આવ્યો કાશી બહુ, રાજધાની દિડી શીવ તણી;	
વિશ્વનાથ પૂજ્યાં બહુ લિંગ, ગંગામાંહે પખાલ્યું અગ.	૧૫
ત્યાં પૂર્વજ ને કુળદેવ, સાત દિવસ લગી કીધી ઐવ;	
જે મરણ પામે એણે સ્થાને, તારક મંત્ર કહે શિવ કાને.	૧૬
વિમ્બ અત્યજ ગતિ સરખી હોય, વેદવાક્યને માને ઝોય,	
કાશી એવું તીરથ સાર, ત્યાં રહે તેને નહીં અવતાર.	૧૭
ત્યાં યજ્ઞ તે બ્રાહ્મણ જાય, વેગે આવ્યો કાંતી માંય;	
કાંતિ તીર્થ પુણ્યનો ન અંત, ત્યાં વસે છે કમળા કથ	૧૮
વિષ્ણુપુરી વાસી ભગવાન, સર્વ લોક તે વિષ્ણુ સમાન;	
લાંહાં વાસ રહે જે વીર, ચતુર્ણ તેનું થાય શરીર.	૧૯
બ્રાહ્મણને તે યાત્રા યજ્ઞ, ચાલ્યો સાત દિવસ ત્યાં રહી;	
વેગે આવ્યો અવંતીપૂરી, ત્યાં થી શણુની પૂજા કરી.	૨૦
કાટિ લિંગ ત્યાં સિવજી તણાં, અનેક તીરથ બીજાં ધણાં;	
અવંતી એવું ઉત્તમ નામ, પાતક ન કરે કાણુ વિશ્રામ	૨૧
બ્રાહ્મણ ચાલ્યો યાત્રા કરી, વેગે આવ્યો દ્વારિકાપૂરી,	
તેજ-પુજ દીક્ષા રણછોડ, ઝીલ્યો ગોમતી પહોંત્યા કોડ.	૨૨

નિકમ, કલ્યાણુ, માધવ, દેવકી, પવિત્ર ચક્રવર્તી શ્રી કૃષ્ણચક્રવર્તી;	
ધર્મ અર્થ ને પ્રાપ્તિ કામ, મુક્તિ પમાડે દારિકા નામ.	૨૩
અષ્ટ તીર્થ પૂજા સક્રિયણી, રાજધાની દિકી હરિ તણી,	
મુક્તિદેત્ર તે દારિકાં કરી, આઠાણુ આલ્યો તે માયાપૂરી.*	૨૪
જ્યાં ગંગા સંગમ હરિનું દાર, સર્વ તીર્થ માંહે જે સાર;	
એકવાર ત્યાં ઝીંચે જોઈ, પુનરપિ જન્મ ન પામે તેહ	૨૫
નિર્મળ નીર વહે જન્મહવી, સાં વસે માયા વૈષ્ણવી;	
તે માટે માયાપૂરી નામ, આઠાણુ પામ્યો ઉત્તમ કામ.	૨૬
સાત દિવસ તે સ્થાનકે રહ્યો, તેણે સમે તેને જવર આવિયો;	
સંભાસ્તું ધર કુળ પરિવાર, જાણ્યું વણસશે પોતાં સાર.	૨૭
એવી ધરની માયા યર્ષ, અતિશે અગે પીડા યર્ષ;	
વિભાસ્તું મન કે શું કરું, ચિત્ત ચતુર્ભુજ ચરણે ધરું.	૨૮
માયાપૂરી અતિ ઉત્તમ સ્થાન, મરતાં ચિત્ત હવું ભગવાન;	
પડી દેહ થયો જાણુ સમાન, વૈકુંઠથી એક આગ્યું વિમાન.	૨૯
પુણ્ય, મુજશ,† જે ગણુ સાર, ચતુર્ભુજ જાણે વિશ્વાકાર;	
સદૃશ સખિ અતિ સુંદર સહી, ચમર ઢાળે ઉભી રહી.	૩૦
સુવર્ણનું તે છે વિમાન, વિમ્બ બેસાચ્યો તેણે સ્થાન;	
શિવશર્મા ચતુર્ભુજ કચ્યો, બેસી વિમાને વૈકુંઠ સાંચ્યો.	૩૧
શિવશર્મા વૈકુંઠ ગયો, પિશાચ લોક સર્વ હેઠો રહ્યો;	
તે જોઈને ઉચેરા જાય, સિદ્ધ લોક દિગ્ગ નભમાંય.	૩૨
તે જોઈ ગયા મેહેલી ટળી, ગાધર્વ લોક ત્યાં દીઠા વળી;	
એમ કરતાં દીડી યમપૂરી, ધર્મરાયે આવી સ્તુતિ કરી.	૩૩
એમ કરતાં પૂરી દીડી ધણી, આગ્યું વિમાન ધ્રુવ મંડળ ભણી,	
શિવશર્મા પૂછે કાણુ એહ, કાણુ પુરુષ એ નૂતન દેહ.	૩૪
ઉત્તમ દીસે એવું ધામ, કાણુ પુરુષ એનું શું નામ;	
હરિગણુ કહે સુણો આઠાણુ વાત, ઉત્તાનપાદરાય એનો તાત.	૩૫
હરિના જન એ ધ્રુવ અવિધાન, એણે આરાધ્યા શ્રીભગવાન;	
તે માટે અવિચળ પદ લણું, વિષ્ણુ ગણે આઠાણુને કણું.	૩૬
શિવશર્મા પૂછે હરિજન, કહો વિસ્તારી એહ વચન;	
ક્યમ પામ્યો એ ઉત્તમ પૂરી, ક્યમ આરાધ્યા અવિગત હરી.	૩૭

* પાઠ “માયાપૂરી એવું તીર્થ મહત્ત, જાહાં વસે કમળા કય.”

† પાઠ. ‘નંદ સુવદ’

એ આખ્યાન કહો મુને નાય, હરિગણુ કહે સુણુ બ્રાહ્મણુ વાત;
સાંભળવા મન અતિ ઉદ્દાસ, હરિગણુ બોલ્યો વચન પ્રકાશ.*

૩૮

—સપ્તમસ્કન્ધ—

કડવું ૩ બું.

રાગ દેશાખ.

હરિગણુ કહે સુણો બ્રાહ્મણુ વાત, એણે આરાધ્યા વૈકુંઠનાથ;

જગતાતે આવીને એહેને ઉદ્યો ૨.

૧

કલ્પાંત તણે સમે સહી, પૃથિવી તો જળમય થઈ;

બીજ ગૃહી જગદીશ જળમધ્ય રહ્યા રે.

૨

ઢાળ

એક સમય પૃથિવી જળમહિ, ફાટી તે પાતાળ;
ત્યારે શેષતણે ઉછંગે, પોઢ્યા શ્રીગોપાળ.

૩

તેમની નાભિયત્રી એક અંબુજ ઉપનું, વિશ્વ થયો વિસ્તાર;

તે મધ્યેથી બ્રહ્મા ઉપના, કરવા સૃષ્ટિ આકાર

૪

શ્રી હરિની તવ હવી આઘા, સૃષ્ટિ કરો તરકાળ;

કમળમાંથી વિરંચિયે જ્યેષ્ઠ, પૃથ્વી છે પાતાળ.

૫

તંવ નાસિકાથી પ્રગટ્યુ અદ્ભુત, વરાહ ફરે રૂપ;

તેણે પૃથ્વી કાઢી લીધી, હૃદયે હિરણ્યાક્ષ ભૂપ.

૬

તે ઉપર સૃષ્ટિ આરબી, બ્રહ્માએ તે વાર;

પ્રથમ આરંભે પુરુષ નિષાવ્યા, પુત્ર તે સાત અદાર.†

૭

મરિચિ, ભૃગુ, કૃત, અંગિરા, વસિષ્ઠ ને કદંબ;

દક્ષ, પુલસ્ત્ય, પુલહ, દશપાપા, ધર્મ, અત્રિ, મુનિ કુચિમ.

૮

એ સોળ પુત્રે મળી સૃષ્ટિ જ કરીધી, નવ રહ્યા યોગીશ;

એણીપેર એ પુત્ર કહ્યા છ, બ્રહ્માના પંચવીશ

૯

નવ પુત્રજ રહ્યા જે યોગી, તેહ તણ્યાં એ નામ;

રિશુ, હંસ ને અરણ્ય પતિ, નારદજી હરિનું ધામ.

૧૦

સનક, સનાતન અને સનંદન, યોધા સનતકુમાર;

એ નવપુત્ર રહ્યા યોગેશ્વર, નારાયણના અવતાર.

૧૧

પછિ બ્રહ્માએ જ્યેષ્ઠ વિચારી, એમ નહિ ચાહે સૃષ્ટિ;

સ્વાયંભુવ અને સત્યરૂપા, પ્રગટ્યા મુનિની દષ્ટિ.

૧૨

* પાઠ. “મૂળ યજી તુજને કહું મર્મ, જેણે પાળ્યોએ હરિ બ્રહ્મ,
જેહુ કર જોડી કહે હરિદાસ, સુણુ બ્રાહ્મણુ વાણી વિશ્વાસ.”

† પાઠ. “પ્રથમ આરંભે ઋષિ પતિનિષાયા, વેગે કરી અદાર.”

મનુ સત્યાને હવાં જે બાળક, તણ કન્યા જે તંન;	
તેનો વંશ વિખ્યાત નિર્મળો, નારાયણના જન.*	૧૩
ઉત્તાનપાદ એ ધર્મી રાયને, સુંદર જે ઘેર નારી;	
સુરુચિ સુનીતિ નામ તેહેનાં, વિદુરે કલાં વિસ્તારી.	૧૪
સુરુચિ તો માનીતી રાયને, સુનીતિશું નહીં માન;	
પુત્ર એકેકા બેને સુંદર, ઉત્તમ ધ્રુવ અભિધાન	૧૫
એકવારને સમયે રાજ, બેટો સિંહાસન;	
સકળ સભા સુંદર તે દીસે, ધર્મ વિવેકી જન.	૧૬
ઉત્તમ કુવર રાયને બોલે, રમતો પાસે રાણી;	
રાજ સાથે હાસ્ય વિનોદે, વદે સુરુચિ વાણી.	૧૭
તેણે સમે કેા આવીને, સુનીતિ બાઈજીને કહી એ વાત;	
ધન્ય જીયું એ માત પુત્રનું, લાડ લગાવે તાત.	૧૮
બોલ સુણીને સુનીતિએ ધ્રુવ, તેણી તેણીવાર;	
હમણાં તમે સભામાં જઈ, રાયને કરો નમસ્કાર.	૧૯
દાસી સુત સાથે મોકલી, વસ્ત્રથી શણગાર્યો બાળ;	
જઈ અણામ કરી રાજને, ઉભા રહી તત્કાળ.	૨૦
ઉત્તમ બાધવ બોલે દીઠો, પોતે કીધું મન;	
સુરુચિ જાણ્યું રખે રાજને, બોલે બેસે તંન.	૨૧
પિતાજીને અણામ જ કીધો, સભામાંહે શીઘ્ર;	
સપત્નિ કરો પુત્ર જોઈ, સુરુચિ મન ઘઈ વ્યથ.	૨૨
સભામાંહે જવ સાંચર્યો એ, પિતા કરે પાસ;	
સુભટ સહુ મન રીઝ પામ્યા, સુરુચિ મનમાં ત્રાસ.	૨૩
બોઈજી આવે બેસવા, તવ અપર માથે દીઠો તંન,	
વિદુરને મૈત્રેય કહે, સાંભળો એહ વચન.	૨૪
આગળ બાહિ અહીંને બોલી, સાંભળ કાલા વાત;	
તું અક રાયનો કેમ પામે, દુર્ભાગી તાહારી માત.	૨૫

* પાઠ. આ લીંગીઓ વધુ છે —“ઉત્તાનપાદ ને પ્રજા રાજ, મન જાવન પાવન.

દેવહુતી અદિતી સુતી, એ કન્યા તણે સાર,
કહે મૈત્રી વિદુર તું સાંભળ, તેહ તણે વિસ્તાર.”
દેવહુતી દીધી કર્મને, આદિતી સુચિને નેહ;
પ્રસુતિ દીધી દીજ પ્રજાપતિને, જે ઘેર ઉમિયા દેહ
પ્રજ્વલિયને પુત્ર હવે, અગ્નેય તેહ નામ,
તેહ તણે સુત નામજ કહીયે, તેનો ઋષભદેવ અભિધાન
હવે ઉત્તાનપાદ રાજ મહા બળિયો.”

† પાઠ. “જ્યારે અપર બાધવ.”

પુણ્ય નહીં કાંઈ તાહરિ, તું માનજે નિરધાર,	
એ દષ્ટાત જ પેખજે, જે સુનીતિ ઉદર અવતાર	૨૬
મારી કૃપે અવતરત તો, જેસત રાય ઓછા,	
પણ ભાગ્યહીણિને કંદેરે આપ્યો, પૂજના નહીં શ્રીરંગ.	૨૭
આ જોને કુવર માહરો, રાય ખોલે ઉત્તમ ભાવે,	
સર્વ લોકના રાજ તેહને, અનેક પેઢે લગાવે *	૨૮
છમ્પા દોય જો જેસનાની, તો આરાધો જઈ ઈશ,	
મુજ કુપે અવતાર માગો, જો તુષ્ટે જગદીશ	૨૯
તપ સિદ્ધાસન યોગ્ય યાગો, સાબળ કાપા તન,	
તે રાજ નારી વસ્ત્ર હુતો, બોલી નવ શકયો વચન.	૩૦
બાળક મનમાં દેખ પામી, પોતે આશ્રમે જાય,	
અણુ રાતા, ગેતો દેખી, હાદે ચાંપો માય	૩૧
અરે પુત્ર તુજ કાણે દુષ્ટ્યો, કહેની સાચી વાત,	
અપરમાયે માન્યો નહિ કે, નવ માન્યો તુજ તાત †	૩૨
માતા તમો રાણી, એ પણ રાણી, એહેને શે છે માન,	
એ પદતર અમને કહો માણ, નારી સર્વ સમાન	૩૩
ઉત્તમ એ પણ કુવર રાયનો, મારો પણ એ તાત,	
એહ અધિક ને હુ શે ઓછો, કહો મા મુજને વાત	૩૪

ઉથલો.

કહો આઈ વાત મુજને, માતા હુ ખ પામ્યા ધણું,	
વળતી વાણી સુનીતિ બોલી, વચન સુણી બાળકતાણું.	૩૫

કડવું ૪ થું.

રાગ વિસાડી.

સુનીતિ બોલ્યા ધ્રુવજી સુણો, એ વાક આપણા કર્મ જ તણો,	
જન્મોત્તરે જહુ દીર્ઘાંતરે હુ અ, તો કચમ મામિયે આજવે સુખ.	૧
મારું નામ તો રાણી સહી, પણ મુને રાયનું દર્શન નહીં,	
સુરુચિને વસ્ત્ર વર્તે રાય, એ સર્વ આપણા તપ મહિમાય ‡	૨
તે માટે વડો એહનો તન, આપણુશુ નહીં રાયનું મન,	
પૂર્વ કર્મ ભોગવિયે આજ, જો પૂજ્યા નહીં શ્રીમહારાજ	૩

* પાઠ “સર્વ દેશના રાજાઓને, પેર પેર લાડ લગાવે”

† પાઠ વધુ કહી. “શિવે ધણું કર ધર્યો રુદ્રયે, રાવા લાગ્યાભેયજી,
ત્યારે ધ્રુવજી મ્હે સાબળ માતા, કાનણ પુણું એહ”

‡ પાઠ. “તે તો આપ આપણા તપ મહિમાય”

કીધાં નહીં તીરથ વ્રત દાન, તો કયમ તુષ્ટે શ્રીભગવાન* રાજપાટ સિંહાસન માન, ધન વિદ્યા શૌભા મશ માન.	૪
સુખસપત્તિ સત્સંગતિ સાર, ઉત્તમ કુળ બોહોળો પરિવાર; ગજરથ અશ્વ ઉત્તમ અધિકાર, નહિ વૈરી તને બ્યાધિ લગાર.	૫
દૈદ્રિય વશ્ય ચિંતા નહિ શેષ્ટ, ક્ષમા દયા વૈરાગ્ય વિવેક; મન વાણી સમ દષ્ટ જ ખરી, એ સર્વ હોયને સન્નુખ હરી.	૬
હરિપૂજ્યા વિષ્ણુ કાંઈ નથી, સાંભળ કુંવર કહુ વીનતી;† પૂજ્યા હોયને શ્રીઅવિનાશ, તો સર્વ પોહોંચે મનની આશ.	૭
શિવ પામ્યા કૈલાસ જ પુરી, જે આરાધ્યા અવિગત હરી; સુરપતિ પામ્યા અમરાવતી, જે આરાધ્યા શ્રીલક્ષ્મી પતિ.	૮
ઉત્તમ પદ પામ્યા દ્વિપાળ, જે આરાધ્યા શ્રી ગોપાળ; જળપતિ પદ પામ્યા જે વરુણ, જે આરાધ્યા અસરણ્યશરણ.	૯
પર્વત પદવી પામ્યા સાર, જે આરાધ્યા જગદધાર; ચંદ્ર સૂર્ય પામ્યા સ્વસ્થાન, જે આરાધ્યા સ્યામલવાન.	૧૦
મનોરથ હોયે મન માંહે, તે સફળ હરિ પૂજે યાયે; લક્ષ્મી હરિની નિજ કિંકરી, સદા કાળે આરાધ્યા હરી.	૧૧
શેષ નામ સકળમાં પ્રૌઢ, જે આરાધ્યા ગરુડારૂઢ; અનેક યજ્ઞ તીર્થ વ્રત દાન, સખળી સેવા શ્રી ભગવાન.‡	૧૨
આરાધ્યા પામે શ્રી રામ, એકે સિદ્ધ ન પામે કામ; એહવો દાતા સમરથ હરી, તેને પામીએ મહાતપ કરી.	૧૩
સુશ્રિએ કહ્યું તુને સાચુ સહી, તપવિત સુખ કે પામે નહીં; પૂર્વે જેણે તપ મહા કર્યાં, આ ભવે ફળ તે અનુસર્યાં.	૧૪
તે માટે મુજ્યું ધ્રુવજી વાત, આપણું તપ છે થોડું તાત, કુંવર એહેનું તપ છે ઘણું, તે સૌ પૂર્વે કીધા તણ.	૧૫
એને તપે એ ભોગવે રાજ, આપણુ શું દુઃખ ધરિયે આજ; કહે માતા મૂકી નિશ્વાસ, બોલ્યા ધ્રુવ વાણી વિશ્વાસ.	૧૬

કહ્યું ૫ મું.

રાજ આસાવરી.

વચન સુણી નિજ માતા કેરાં, બાળક બોલ્યો વાણુરે;
તપવડે જે હરિ મળે તો, મા મન આનંદ આણુરે

૧

* પાઠ. “પ્રેમે પૂજ્યા નહિ શાલિગ્રામ”

† વધુ કહી “જે પુજ્યાહોય શ્રી મહારાજ, તો મનવાંછિત ફળ સીધેકાજ.”

‡ વધુ કહી. “પણી માંહે તારકાત્મ, તે ત્યાં હરિ પૂજા મહિમાય.”

પુત્ર હું તુજલધુ વય તણો, પણુ કહું તે માનો સારે;
તપ કરી હરિને રીઝવું, મારો સમરથ જગદાધારે.

૨

ઢાળ.

સમરથ જગદાધાર ખ્યાએ, આપે રૂળ જેણીવાર;
એહો પાપી જાણુ જે માગે, માત ઉદર અવતાર. ૩
સુરુચિયે મુને વાક્ય કહ્યું છે, સાંભળો કહું તે આજ;
હરિ આરાધી આવ ઉદર મારે, જો તું ઇચ્છે રાજ.* ૪
જે વચન મુજને કહ્યાં રૂડાં, તપ આરાધન નાથ;
પછે કહ્યું મુજ ઉદરે આવો, તેહ ફૂડી વાત. ૫
તે માટે હું તપ કરું, વનમાં જઈ મહા ઔઠ;
આશિષ માતા દો તમે, આરાધુ મરુડાનું. ૬
આરા આપો માતશ, મનમાં ધરી આનંદ;
જેણે કરીને મળે મુજને, પૂર્ણ પરમાનંદ. ૭
પુત્ર તું વરસ પાંચના, ક્યમ મોકલું મહાવન;
મુને જોઈને શાંતિ પામે, દુઃખ મારાં મન. ૮
સપત્નીનાં વાક્યરૂપી, જાણુ વાગ્યાં એહ;
દેહ મારે છિદ્ર મોટાં, ક્યમ સમાવું તેહ. ૯
પુત્ર તુજને રહે ધરતાં, સાથ મને આનંદ;
જ્યમ સાગરમાં પૂર વાધ, દેખી પૂરણુ એંદ. ૧૦
અનમેષ્ય અળગો જો જાયે તો, પ્રાણુ મારા જાય;
તે મેં તુજને એકલો, વન જાઓ ક્યમ કહેવાય.
પુત્ર એહું સાંભળીને, માને લાગ્યો પાય;
આસુપાત એહાં ઝરે, માનાં ચરણુ દાહન થાય.
માતાને પ્રણામ કરીને, સાંચર્યા તે વીર;
તવ સુનીતિએ આશિષ દીધી, આણીને મન ધીર.
મુખ માળા કંઠ આરોપી, પુત્રને જીવે માય;
વૈરાગ્ય ધરિને સાંચર્યો, મહાવન મધ્યે જાય.
એકલો જાળક સાંચર્યો, શુકન પુઠે દેવાય;
વિભાસે મન દિશ ન સૂઝે, ધર્મ તેહને સહાય.
તવ સમર્પિ દેષે પડ્યા, ન જોલાગ્યો તે જાળ;
પ્રણામ કરીને પાયે લાગ્યો, અધ જળ્યાં તત્કાળ.
જણે સાત સાગર ઉર્વિવંતા, એહા છે ઋષિ દેવ;
પૂજ્યા અગ્યાં માહંત દેખી, જોડ્યા કુવ તતખેન.

સ્વામી ઉત્તાનપાદ પિતા મારે, મુનીતિ મમ માત;	
હું મુક્તિ અર્થે નિકળ્યો છૌં, સાંભળો ઋષિ વાત.	૧૮
અરે કાલા બાળક તુજને, તો તો વૃદ્ધ આચર્યું કીધ;	
કારણ કહેરે મુક્તિ શી, વૈરાગ્ય કોણે દીધ.	૧૯
સ્વામી મુજને રાય પાસે, મોકલ્યો માયે જેહ;	
પિતાજીને જાણે રમતો, ઉત્તમ બાધવ તેહ.	૨૦
સ્વામી મુજને યઈ ધમ્મજા, બેસવા આછંગે,	
અપર માયે કત્યો અગળો, જાલીને દક્ષિણ અંગે.	૨૧
તે માજીએ મુને અમ કહ્યું, વન તપ કરો જઈ તન;	
પછિ મારી કુસે અવતરી, કરો સિંહાસનપર મન	૨૨
તું પુત્ર છૌં હીનભાગિણીના, હીન તાહારું કર્મ;	
મમ ઉદ્દેશી રાજ્ય પામો, વચન બોલ્યાં મર્મ.	૨૩
પિતાજી બોલ્યા નહીં, તવ સાભળી રહ્યો હું અવ;	
વૈરાગ્ય મુજને જીપનો, તમે ભાગ્યે મળ્યા ઋષિ દેવ.	૨૪
અરે બાળક શું મજા છે, કહે અમને સત્ય;	
અભિલાષ હોય તે કહે કુંવર, અમો સાંભળું તુજ અત્ય.	૨૫
બાળક ધ્રુવજી બોલિયો, સાંભળો કહું ઋષિરાજ;	
સિંહાસન જે પિતાતણું, તેનું નથી મારે. કાજ.	૨૬
જે આસન કોઈએ ભોગવ્યું, હોય તે ઉપર શું મન,	
પિતાની ઋદ્ધિ ભોગવી, શું યશ વધારે તન ?	૨૭
જે ઉપાવ્યુ હોય પોતે, બાંહે બળે કરી સાર;	
તે વડે યશ પોતે વધારે, ધન્ય તે અવતાર.	૨૮
તે માટે સ્વામી પિતા કેરું, રાજ્ય કરો તે તન;	
મારે તેનો અપ નથી, સાંભળો ઋષિજી વચન.	૨૯
જે પદ કોણે ભોગવ્યું હોય, તે શું નહીં મારે કામ,	
અણુભોગવ્યુ સર્વપે જિયું, કહો ઋષિ તે કામ *	૩૦
દેવ મુનને જે પદ દુર્લભ, કાળે ન પામે કોય;	
અવિચલ પદ જે આતિ ઉત્તમ, કહો ઋષિ મુને સોય.	૩૧

ઉત્તરો.

કહો ઋષિ મુને સોય, સ્વામી જેહ પામુ વેગે કરી;	
મનોહરવચન ધ્રુવનાં સુણી, પછિ બોલ્યા ઋષિ કરુણા કરી†	૩૨

* વધુ કહી "સ્વામિ એક સ્થાનક અપૂર્વ, મુજને આપો સત્ય,
ચતુરમુજ્જુ કર ચિંતન, મુજને આપો મય"

† પાઠ "કેળેથી હાનિદાસ કહે, પછે ઋષિ બોલ્યા કરુણા કરી"

કડવું ૬ કું.

રાગ ધન્યાશ્રી.

ઋષિએ વિચારી મન ધણું, જોય તેજ તે ક્ષત્રિયતણું,
આપણું મન ન આજ્યું એહ લગે રે. ૧

એકસો એ બાળક સહી, મન છે સ્થિર ચંચળ નહોં;
મતિ થઈ ઉત્તમ પદને પામવા રે.* ૨

ઢાળ.

મતિ થઈ ઉત્તમ પદને લેવા, વળી વળી પૂછે બાળ;
વિધિ વિસ્તારી કહિયે સ્વામી, જે પામું તત્કાળ. ૩

મરીચિ ઋષિ બોલ્યા સુણ બાળક, તું પદ વાંછે જોહ;
હરિ આરાધ્યા પાછે ધ્રુવજી, કેા નવ પામે તેહ. ૪

હરિના ચરણ કમળ હોય પૂજ્યાં, તો નિશ્ચળ પદ લહિયે;
હરિ પૂજ્યા પાછે બાળક, નયિ કેા વિધિ જે કહીએ. ૫

અત્રી કહે સાંભળે બાળક, આણી મન આહ્વાદ;
એ પદ ગૃહીએ તો જો લીજે, હરિપદપંકજ સ્વાદ. ૬

કહે અંગિરા સાંભળ ધ્રુવજી, કહું એક સાચી વાત;
રહે કમળમાં ધ્યાને રાખી, જોએ વૈકુંઠનાથ. ૭

પુલસ્તિ કહે હરિને તો મળિયે, નિશ્ચિન લીજે નામ;
કેશવ કૃષ્ણ મુકુંદ મુરારી, સમરી જે હરિ નામ. ૮

પુલહ કહે નિશ્ચળ પદ લહિયે, સુણ બાળક કહું સાર;
અવિગત અખા વાસ બ્રહ્મનો, જોજે નિરાકાર. ૯

કુંત કહે કુંવર હરિ સધળે, વ્યાપક છે સુણ ગત્ય;
પણ ધ્યાજે તારો અંતરાત્મા, પામિશ હરિપદ સત્ય. ૧૦

વસિષ્ઠ કહે હરિ કૃપા દેવે, જો નિહાળે ક્ષણ એક,
અષ્ટ મહા સિદ્ધિ આદિ લઈ, લહિએ અર્થ અનેક.† ૧૧

ધ્રુવજી કહે સ્વામી એ સધળું, તમેા કહ્યું તે સત્ય;
પણ કેવા છે હરિ કેઈ વિધિ, ધ્યાપ્યે તે કહો ગત્ય. ૧૨

તવ સાતે ઋષિ નિર્ધારી બોલ્યા, સુણ બાળક અમ વાત;
સાંભળ રૂપ સુંદર શ્રી હરિનું, ધ્યાય તું વૈકુંઠનાથ. ૧૩

અલશી પુણ્ય સમુ તન સુંદર, પીત વજ્ર ધનસ્પામ;
ભણે કમલદલ દીર્ઘ લોચન, વિશ્વ ઉદ્ભવ ધામ. ૧૪

* પ્રત બેમાં ચારે લીટી નથી, અનેબીજી ધણી કહીએ પણ નથી. † બીજી પ્રતમાં સાત ઋષિનાં આપ્રમાણે નામ આપ્યાં છે; મરીચિ, અન્ન, અંગીરા, કલસત, કલત, કૃત ને વસિષ્ઠ.

મસ્તક મુકુટ ને દૌસ્તુભ કંઠે, કુડળ મીનાકાર;	
નિર્મળ નાસિકા અધર ક્રામળ, દત્તરત્ન મણિ સાર.	૧૫
પિચિત્ર શૌભા દેહ ચતુર્ભુજ, વજ્ર અકુશ એધાણ;	
ધ્વજ પદ્મ ને પાયે રેખા, કરે નિગમ વખાણ.	૧૬
શાખ ચક્ર ને ગદા પદ્મ ધરિ, ગરુડાસને કરે ગત્ય;	
સદા ચરણ તે સેવે લક્ષ્મી, જગતની માતા નિત્ય	૧૭
એદા હરિને નિચે આપ્યે, આણી હૃદયે રૂપ,	
જેવું કદ્યુ તેડવું ચિતવજો, સદા નિરતર ભૂષ	૧૮
એવા હરિ ચિતવતાં બાર્ષ, મન અતિ નિર્મળ થાય,	
એવકને હરિ નહીં વિસાગે, દયાળ વૈકુઠરાય.	૧૯
આ મત્ર છે દ્વાદશ અક્ષરી, સ્મરજો શ્રી વાસુદેવ,	
જેવા કલા તેવા ચિતવજો, તુને મળશે દેવાધિદેવ.	૨૦
એમ કરી એક મત્રજ આપ્યો, કૃપા કરી ઋષિ રાય,	
માળા જપજો “ૐ નમો, ભગવતે વાસુદેવાય.”	૨૧
બ્રહ્માએ શ્રી વિષ્ણુ આરાધ્યા, કમળે રહી જો વાર;	
એણે મત્રે પ્રકટ થઈને, વેગે કીધી વાહાર.	૨૨
મતુ રાગએ રાગ્ય પામવા, શીઘ્ર જપ્યો એ મત્ર,	
વાસુદેવ ત્યાં વેગે આવ્યા, ક્ષણ નવ કીધા અત્ર	૨૩
નારદ ઋષિજી એણે મત્રે, કીધું હરિતું ધ્યાન,	
સદાય જપતાં એહ મત્રથી, પામ્યા શ્રી ભગનાન.	૨૪
બાળક તુ તો એણે મત્રે, પામિશ વૈકુઠરાય;	
જેવું કદ્યુ છે તેતું તું તો, ધ્યાન ધરે મનમાય.	૨૫
સુતા બેસતા અને જાગતાં, કારજ કરતાં જેહ;	
જેવા કલા તેવા ચિતવવા, મળશે શ્રી હરિ સ્નેહ	૨૬
ધ્રુવજીને એમ કહી ઋષાશ્વર, ચાલ્યા તેણી વાર,	
મધુવન દેશે બાળક ચાલ્યો, ઉલટ અમ અપાર.	૨૭

કંઠવું ૭ મું.

રાગ ગોડી—પૂર્વછાંયો.

સમ ઋષિની શીખ લક્ષને, સાચરચો તે બાળ,

મારજે જાતા સદજે મળિયા, નારદ ઋષા દયાળ.

૧

ચોપાઈ.

ધ્રુવે દીડા નારદજી સહી, વેગે ચરણે લાગ્યો જઈ,

પૂછે નારદ વૃ કાણ બાળ, કહે મુજને સાચુ તારકાળ

૨

શા માટે તું આળ્યો વન, કહે બાળક તું કોનો તન;	૨
સ્વામી સાંભળો સાચી વાત, ઉત્તાનપાદ રાજ મારો તાત.	
સુનીતિ મારી માતા સહી, તેને રાજ ઈર્ષ માને નદી;	૪
એક વાર હું મોકલ્યો રાજ, સેવા કરવા પિતાને કાજ.	
બીજા બાળક મોકલ્યા સાથે, રાજ્ય દ્વારે ગયો હું પ્રભાતે;	૫
સિદ્ધાસનપર બેઠા રાજ, અનેક સભા સુંદર જોડાય.	
અપર માત બેઠી છે સંગે, તેનો મૃત ગયને ઓછંગે;	૬
અનેકપેર લડાવે રાજ, તે દેખી મુને યર્ષ ધ્રુવજાય.	
મેં તો મન વિમાર્યું તહી, એનો પિતા તેમ મરોસહી;	૭
અંકારોહણ કરવા ગયો, અપર માતને દૂખ જ થયો.	
અળગો રાખી કહી એક વાત, મદભાગિણી તારી માત;	૮
તેને ઉદરે તું આળ્યો તન, ક્યમ પામીશ રાજ આસન.	
મારે ઉદરે જો આવતો, તો તો રાજ્યાસને બેસતો;	૯
હવે કરો જર્ષ તપ તકાળ, આરાધી સુત શ્રી ગોપાળ.	
જે વારે તુષ્ટે જગદાધાર, તવ મુજ કુલે માગ અવતાર,	૧૦
તો તો આસન યોગ્ય જ થશે, સુણી મુજ મન વૈરાગ્ય વસ્યો.	
તે માટે સાંભળીએ સ્વામ, મુજને આપો ઉત્તમ હામ;	૧૧
સદા કાળ જ્યાં બેસું રહી, મુજને કૈવલ ઉઠાડે નહીં.	
દેવ ધંદને છે દુષપ્રાપ્ય, એવું પદ સ્વામી મુને આપ્ય;	૧૨
કરુણાહુ ધર્યાસુત સાર, કરંતા હરિડા વિશ્વ ઉપકાર.	
નારદજી કહે સુણ શુભમતી, તું બાળક તપ જોગ જ નથી;	૧૩
હવડાં શું તપ, શું તારે માન, તું બાળક છો રમત સમાન.	
નાના ઉપરે કરવી દયા, એન્હાં વચન માહતે કર્યા;	૧૪
સરખા જાણી કરવી પ્રીતિ, એ તો ધર્મ શાસ્ત્રની નીતિ.	
મોટા જાણી કરવી સેવ, તે વિધિ સાચી અવસ્યમેવ;	૧૫
પાછા વળી કહે નારદ વાત, બાંહે ગૃહી સિર મૂક્યો હાથ.	
આનંદી નારદનો પાણુ, એન્હું જ્ઞાન બાળક તું આણુ;	૧૬
તે માટે પાછો વળ બાળ, શા તપ, ક્યમ મળશે ગોપાળ.	
વળતા ધ્રુવજી એણી પેર વદે, માતવાક્ય વાગ્યાં મુજ રહે;	૧૭
તે માટે રહું છૌં સાંભળી, છિદ્ર પર્જાં રસ જાયે ગળી.	
સ્વામી તું છૌં દીનદયાળ, કેવો છે મુને કહે ગોપાળ;	૧૮
દયા કરીને કહેા મુને જ્ઞાન, જેણી વિધિ પામુ ભગવાન.	
કરુણા આવી બાળક ભણી, નારદ નંદપિત્રોદયા દયા આણી;	

કડવું ૮ મું.

રાગ કેદાર ગાડી.*

નારદ વળતા બોલિયા, ધન્ય ક્ષત્રિય કરા બાળ;	
મધુવનમાં જઈ તપ કર, તુજને મળશે શ્રી ગોપાળ.†	૧
હસતું વદન હરિતાલું જોતું, કુંડળ લેહેકે કાન;	
રેષા રૂડી તિલકની, તન શોભિત બીનેવાન.	૨
મીવા કંછુ ચિત્રક સોહિયે, અધર શતો રંગ;	
દશન પંક્તિ હીરાવળી, મધ્યે વિણત શોભે સંગ.	૩
ચાર ભુજ આયુધ સંયુત, ગદાધર ચક્ર પાણ;	
કટિમેખળા સકુમાર સુંદર, પીતવસન પરિધાન.	૪
અરણ્યતણી શી કહું શોભા, નખરલ સુંદર શોભે;	
ખટ દશ ચક્રે અંકિત જેથી, ભક્તતણ્યાં મન લોભે.	૫
મુનિવર શંકર સિર ધરે, સૂર ચણોદક લે શીખ;	
તેહું અરણ્ય પખાળિયે, બાળક મુણે તણ રીશ.	૬
એહા હરિને રહે ધરિયે, જાણીએ લક્ષ્મી પાસ;	
એકે મને જવ દષ્ટિ લાગે, દીસે વિશ્વ મોહન હાસ.	૭
દ્વાદશ અક્ષર મંત્ર બહુવા, પ્રથમ કરજો સ્નાન;	
એ મંત્રે હરિ પૂજજે, નમો વાસુદેવ ભગવાન.	૮
દુર્વા તુળસી પુષ્પ ફળ, નાના વિધનાં પૂજન જોય;	
સકળ બ્યાપક હરિ જાણી, પરમ પ્રીતિ આણી સોય.	૯
સ્નાન કરજો જઈ યમુના, દિન પ્રત્યે ત્રણ વાર;	
માસ સુધી દિન ત્રણ ત્રણે, કરવો ઘોર કૃતનો આહાર.	૧૦

* પાઠ, રાગ આદોશ.

† વધુ કહી. “જેનાં ચણું પવિત્ર કરે વિશ્વને, નખમણીનણે બાણ;
ખાંદાંની સુંદર આંચલી, અતિ સુંદર તેજ સમાન.
કહી શોભે અતિ મેખલા, ને નાણી સદિયા સાર;
સિવ લાંઠન સદિયા શોભિત, કંઠે ઐરવુદ્ય હાર.
ચતુર્ભુજ બાંહે જોરખા, કાને તે કુંડલ સાર,
મસ્તક સુગઢ સોહામણો, કંઠે તે એકાવળ હાર.
મુખે સોહે અતિ નાસિક, નયણાં સકોમળ જાણ;
ધન્ય અંકુસ ને ધન્ય કલશ છે, સંખ ચક્ર ગદા પાણ.
પિતાંબર ને ત્રરૂડ આસન, લક્ષ્મી રહે જેની પાસ;
એવા હરિને ધ્યાએ, જેનું મુખકારી છે હાસ.”

ખીજી પ્રતમાં એથી તે સાતસુધીની કહી નથી. એમ આ કડવાંમાં ઘણી કહી વધુ છે, ઘણી કહીમાં ફેર છે ને ઘણી કહી નથી.

ખીજે માસે છઠે દિન, પત્ર સૂકાં આહારજ હોય;	
ત્રીજે માસે દિવસ નવમે, લઈ રહેજે તોય.	૧૧
ચોથે માસે દ્વાદશમે દિન, કરે પવનનો આહાર;	
પાંચમે માસે લેહે લાગશે, તવ વીસરશે વ્યાપાર.	૧૨
છઠે માસે શ્રી હરી પામશે, એમ કહી નારદ જાય;	
ઋષિજીને ચરણે નમી, ધ્રુવ આજ્યો મધુવન માંય.	૧૩
ઠાંસિદી કહિ ગયો, એક દીર્ઘ તટ પાવન;	
ત્યાં કીધુ મન તપ કરવા, આરાધવા જગજીવન.	૧૪
પવિત્ર વન વનસ્પતિ રૂડી, નિર્મળ યમુના નીર;	
સદા વાસ વસે શ્રી હરી, દર્શન જહેને ધીર.	૧૫
ધન્ય તરુવર તે વનતણી, ધ્રુવ દીઠે પામે આનંદ;	
ભાગ્યે માહારે મળ્યા ઋષિજી, મળશે શ્રી જોવિંદ.	૧૬
શ્રી નારદજીએ મારગ દાખ્યો, હવે રચું તેહ ઉપાય;	
વેણા વાતાં વળ્યા ઋષિજી, આળ્યા નગરી માંય.	૧૭

ઉથલો.

આળ્યા નગરી મહિ નારદ, પ્રભ મન વિરમે ધણું;	
ધ્રુવજીને શેઠિ રાજા આદે, સદુએ ચિંતાતુર બણું.	૧૮

કહેણું ૯ મું.

રાગ રામમી.

શુકજી કહે સુણ પરીક્ષિત વાતજી, યથા મહા દુઃખી ઉત્તાનપાદજી;	૧
પુત્ર વિયોગે ઝૂંરે અપારજી, અન ઉદક તેન કરે આહારજી.	૨

હાળી.

અન ઉદક રાયે આહાર મૂક્યો, યથા હાહાકાર;	
પ્રભ સમળી શોક પાળે, કરે નહિ વ્યાપાર.	૩
નારી હુસું ચારે વર્ણની, કેા ધવરાવે નહીં બાળ;	
કાજ ક્રોધ કરે નહીં, ચઉટે પડી હડતાળ.	૪
સુનીતિ એક મામે બેઠી, ચિત્રામણુ લખી હોય;	
ધ્રુવજીના વિયોગ માટે, પશુ પંખી સૌ રાય.	૫
ઉત્તાનપાદ રાય મોહોલે નાવે, ઝરે નીર તે ચખ;	
તેણે સમે ત્યાં આલિયા તે, પવિત્ર નારદ ઋષ.	૬
ચિંતાતુર રાજાને દેખી, બોલિયા ઋષિ એહ;	
રાજા વૅં કાં દુઃખી દીસે, કહેતી અમને તેહ.	૭

સ્વામી હું નારીવશ્ય હતો, બોલ્યો નહીં તેણી વાર;
 પુત્ર વિરાધ્યો બાળક ધ્રુવ, જે ગયો પંન મુઝાર. ૮
 હિંમો આબ્યો બેસવા, તવ મેં ન બોલાવ્યો તંન;
 અપરમાયે દુષ્ટ વચન બોલ્યાં, ક્રોધ આણી મંન. ૯
 સ્વામી કઠિણ વનમાં બાળ મારું, ત્યાં વાધ મહા વિકરાળ,
 દારણ દીઠે સખળ ખીડીશે, તવ ક્રોણ કરશે સંભાળ.* ૧૦
 તરસ્યો ભણી ક્રોણ નીર પાશે, જૂખ્યો ક્રોણ બોજન;
 ખીડીશે તવ ક્રોણ પાસે આવી, કહેશે મધુર વચન. ૧૧
 માખણપે તન દામણું, તેણે તડકા ક્યમ વેઠાય;
 એણે દુઃખે વજ્ર માહારી, નથી પડતી કાય. ૧૨
 નારદ વળતા બોલિયા, સાંભળો કહું રાગન;
 દુઃખ ન ધરવું પુત્રનું, તેહને રાખશે ભગવાન. ૧૩
 જેકા હરિને સરણે ગયા, તેને રાખે વેકુંઠ નાથ;
 એહો ક્રોણ જે હરિના જનને, કરી શકે ઉપધાત. ૧૪
 અગ્નિ જળ ને શસ્ત્ર રક્ષસ, દેવ ને નર નાથ;
 કિનર ગાંધર્વ ને યક્ષ આદે, ભૂત ને વળી વાધ ૧૫
 એટલા દુષ્ટ જંતુ આદે લખને, કરે કોટિ ઉપાય;
 પણ હરિના જનશું કાંઈ ન ચાલે, સત્ય માનો રાય. ૧૬
 એહ પુત્ર તે ધન્ય તારો, યશ વાખ્યો ત્રેલોક્ય;
 સર્વ કુળ દુજ ઉદ્ધર્યુ, સસારડો કીધો ફાક. ૧૭
 રક્ષા કરે તેની દેવતા, સાંભળો સાચું રાય;
 થોડે દિને ઘેર આવશે, એમ કહી નારદ ભાય. ૧૮

ઉથલો.

એમ કહી નારદ સાંચરયા, એણે વચને હરખ્યો રાયરે;
 હરિગણ કહે સાંભળો શિવશર્મા, ધ્રુવનો તપ મહિમાયરે. ૧૯

કડવું ૧૦ મું.

રાગ આદાલો.

સ્વામી સાંભળો શિવશર્મા વાત એ, નાથ ન મૂકે ધ્રુવજ મને યડી છ. ૧
 આવિયો એ, બાળક મધુવન માહે એ, જ્યાર્હા નિર્મળ શ્રી યમુના વહેછ. ૨

* પાઠ. “સ્વામી વનમાં વાધ સિંધ, વધ્યો હરો તેજાળ,
 અરણ્યમાંહે એકલો, ને ખાતા હરો શિવાળ ” ૧૧-૧૨ કડી બીજી પ્રતમાં નથી.

દાળ.

પવિત્ર જળ જમુનાનાં વહે, ત્યાંહાં ઉત્તમ છે મધુવંન;	
સદા હરિ વાસો રહે ત્યાં, વૃક્ષ શ્રુમિ પાવંન.	૩
કાલિદી કાઠે ગયો, એક દીર્ઘ તટ પાવંન;	
ત્યાં ધ્રુવજી તપ માંડિયું, આરાધવા ભગવંન.	૪
અંશુલાભર રહી હોતો, હંચા રાખ્યા હાથ;	
પવન રોધી રહે માહે, જીવે વેકુંઠનાથ.	૫
દશ દ્વાર રોધી કરીને, ભગવી બ્રહ્મ આમ્ય;	
દ્વાદશ અક્ષર મત્ર જપે તે, ધરી મન વૈરાગ્ય.	૬
એમ કરતાં દિવસ કટલે, લાગ્યું હરિશ્રુ મન;	
છટે માસે સર્વ દીર્ઘ, વિષ્ણુમય દિશિ વંન.	૭
અદ્ર સૂર્ય ને પરશુ પક્ષી, મીન ને પાતાળ;	
નાગ નગ વિપવેશી મુદ્રા, વિષ્ણુમય વાપ શિયાળ.	૮
ત્રૈલોક્ય દીર્ઘ વિષ્ણુમય, સર્વ ચતુર્ભુજનું રૂપ;	૯
જેહો કલ્યો છે સતતપિય, એહો વ્યાપક જૂપ.	
વિષ્ણુ વેકુંઠનાથ વ્યાપક, અવિનાશી અવિકાર;	
હયોકેશ ગોવિંદ માધવ, મોહન વિશ્વાધાર.	૧૦
અગણિત ને અવિનાશ અવિચિત્ર, અનાદિરૂપ અભેદ;	
અવ્યક્ત આનંદી અગમ્ય આત્મા, ત્યોતિરૂપ અછેદ.	૧૧
એહો વિશ્વાધાર દેખી, ધ્રુવે માંડ્યુ ખ્યાન;	
એકાદશ ધ્રિય સમર્પી, રાખ રાખ ભગવાન.	૧૨
દટે સર્વને વિષ્ણુ દેખે, હરિ આગળ પદ ભણે;	
એહા એ જગદીશ સમરે, ભણે હરિ પૂજું પાણે.	૧૩
નાસિકાએ હરિ ચરણ કમળનો, ભણે લેઉં છોં વાસ;	
મન રહે મોહન નિહાળે, ચિતવે અવિનાશ.	૧૪
અષ્ટાંગ યોગે કરી મન શુદ્ધ, ભજે શ્રી ગોપાળ;	
ભય પામ્યા ત્રૈલોક્ય તપથી, ઉપની ધૂત્ર જ્વાળ.	૧૫
પૃથ્વી તો આકુળ યદ્ય, ન્યમ હરિત ભારે નાવ;	
ભય પામ્યા સર્વ દેવતા, કરી ધંદ આગળ રાવ.	૧૬

ઉચ્ચલો.

ધંદ આગળ રાવ માંડી, ભય પામ્યા સુરનર સદી;	
હરિગણ કહે સુણો શિવશર્મા, ધંદ ત્યાં જોયું જઈ.	૧૭

કલ્પ ૧૧ મું.

રાગ ધનાશ્રી.*

સૂરપતિને વિમાસણ યઈ, જાણે ધ્રુવ જોયો ત્યાં જઈ;
મતિ કરી બાળકને ઉડાડિયેછ.† ૧
સર્વ દેવ તે ટોળે યથા, ધ્રુવજીને પાસે ગયા;
વચન કલાં બાળક તપથી પાડશુંછ. ૨

હાળ.

ઈદે જાણ્યું તપથી પાર્કુ,‡ એહું વિમાસ્યું મનછ;
અનેક અપ્સરા તેડી આણી, મોકલવા મધુવનછ. ૩
અરે સહુ મધુવનમાં જાઓ, જ્યાં તપ સાધે છે બાળછ;
પ્રપંચ કરી તેને ઉડાડો, તપ ભાજી તત્કાળછ. ૪
સ્વામી અમોઘી ત્યાં શું ચાલે, યૌવન હોયે કામીછ;
એ બાળકને કામ કોધ નહિ, ક્યમ ઉઠે કહો સ્વામીછ. ૫
કામ કોધ ભય આળસ તૃષ્ણા, નિદ્રા પાર્શ્વેડી જેહછ;
મોહ મત્સર મદ માયા લોભી,§ તપને ભાંગે તેહછ. ૬
એહું સાંભળી ઈદે પ્રેર્યા, અનેક પેરના જૂતછ;
આવીને તે ધ્રુવને બિહાવે, જાણે રૂપ યમદૂતછ. ૭
એક આજ્યો બાલાને રૂપે, લાંબી ઢાટ કરડે દંતછ;
બીજી તે પાડાને રૂપે, ભાંગે પર્વત પંથછ. ૮
ત્રીજી આવી જીને રૂપે,¶ મૂંઝે શ્વાસોશ્વાસછ;
એક આવી વૃક્ષ ઉમાલીયું, જાણે પડે વને ત્રાસછ. ૯
એક આજ્યો છે વાઘને રૂપે, મેઘ તણી પેરે જાગેછ;
એક પવન અતિ વસમો વાયે, શૃંગ પર્વતનાં ભાગેછ. ૧૦
એક આજ્યો બાળક લેઈ, વધ કરવા ધ્રુવ પાસેછ;
એકે અજગર મધને વીટયો,** જાણ્યું બાળક નાસેછ. ૧૧
એક અગ્નિના ભડકા યઈને, સમીપ આલ્યો આવેછ;
અનેક પેરના જૂત જ એહો, બાળકને બીહાવેછ. ૧૨
ધ્રુવ પાછળ વીટીને બેઠા, ચિહ્ન કરે બહુ ત્રાડેછ;
અત્યંત પેરનાં રૂપ કરી કરી, બાળકને ભય પમાડેછ. ૧૩

* પા. રાગ ધવલ ધનાશ્રી. † પા. “મત યઈ તપથી પાડવાછ.”

‡ પા. “ઈદે જાણ્યું તપ તીવ્ર મંડ્યું.” § પા. “મોહ મદ મત્સર લોભ ને તૃષ્ણા,

વનમાં જે ધ્રુવછ.” ¶ પા. “હસ્તીને રૂપે.” **પા. “એક અગ્નિરૂપ યઈ આજ્યું.”

કડવું ૧૨ સું.

રાગ વિરાડી.*

શુકલ કહે સુણ પરીક્ષિત વાત, એક આલ્યો યધ્ધિવની માત;	
અરે ધ્રુવજ સાંભળ વાત, હું સુનીતિ છૌ તાહારી માત.†	૧
મુને મુખી વન આલ્યો સહી, કુધા તુપા મુજ નિદા યધ્ધિ;	
પુત્ર તું મુજને આલ્યો કહી, બીજો દિવસ હું પુઠે યધ્ધિ.	૨
શુશ ગહ્વર ગિરિ જોવાં વન, કો આમ નજર નવ દીઠા તેન;	
શું કરું કુંવર બહુ પરિવાર, મારે ધ્રુવજ તું આધાર.	૩
હવડાં શું તપ તુજને બાળ, હોઠા ઘેર જઈએ તત્કાળ;‡	
તે અંગૂઠે મૂકી આલ્ય, તું જ બાળકને શો વૈરાગ્ય.	૪
બાળક બાળ સંધાતે રમો, પેહેલો આશ્રમ એ નિર્ગમો;	
બિજો આશ્રમે આવે નાર, કીડા કીજો પુત્ર વિચાર.	૫
નીજો આશ્રમે સુત ધન ધાન્ય, યદા તીયે વ્રત કીજો દાન;	
ચોથે આશ્રમે તપની વાત, વનમાં જઈ આરાધા નાથ.	૬
હવડાં શું તપ તુજને તન, હાસ્ય કરે છે વૈરી મન.‡	
જાણે બહે ગયો વનવાસ, વૈરી બેઠા કરે છે હાસ.	૭
તે માટે થાઓ મુને સહાય, તુજ પાએ મેં કપમ રહેવાય;§	
સપત્નીએ વાયક જે કલાં, તે તો મેં નવ જાણે સલાં.	૮
આકુંદ કરીને આગળ રોય, અણુ ઉઘાડી ધ્રુવ નવ જોય;	
મનમાંહે કાંઈ નવ ધરે, મીઠી આંખ આરાધન કરે.	૯
જૂતે કીધા કાઠિ ઉપાય, લાગે નહિ ધ્રુવને મન માંય;	
ગયા વળગવા સધળા મુખી,** આબું ચક્ર તવ વેકુંક યકી.	૧૦
ચક્ર સુદર્શન પાછળ ફરે, બાળકની વને રક્ષા કરે;	
દીકું ચક્ર રવિ તેજ પ્રકાશ, નાઠા ભૂત ગયા આકાશ.	૧૧
પડિયો ત્રાસ અતિ ત્રેલોક્ય, દેવ ઈંદ્ર ગયા બલલોક;	
કમળભૂ કને કેહી વારતા, સાંભળો વચન અમારા પિતા.	૧૨
ધ્રુવના તપ આગળ ન રહેવાય, જ્વાળાએ સહુ આકુલ થાય;	
કોનું આસન લેશે બાળ, આરાધે છે શ્રી ગોપાળ.††	૧૩
સ્વામી વચન કહેા તત્કાળ, કોનું પદ એ લેશે બાળ;	
સ્વામી અમને ચિતા થાય, ત્રિલોક આકુળ આકુળ થાય.	૧૪

* પા. રાગ ગોડી. † પા. “આવી જોડયુ વાણ, સાંભળ કુંવર અવર સુનાણ.”

‡ બીજી પ્રતમાં આ કહી નથી § પા. “હારી કહે બેઠા દુર્જન.”

¶ પા. “અરે પુત્ર તું નાનું બાળ, હોઠા ઘેર જઈએ તત્કાળ.” ** પા. “જૂઝી.”

†† તેરનું પૂર્વાધિને ચૌદમી કહી, બીજી પ્રતમાં નથી, અને એમ ઘણીકરીઓ બીજી પ્રતમાં નથી.

સુરનર આગળ બોલ્યા બ્રહ્મ, અરે દેવ સૌ સુશુભે મર્મ;
એ આરાધે છે શ્રી હરી, તમે જાઓ ચિતા પરહરી. ૧૫
એ આરાધે વૈકુંઠનાથ, કેનો એ ન કરે ઉપધાત;
હરિનો જન એ દૂભે નહીં, બ્રહ્માએ વાણી એમ કહી. ૧૬
એ માગે છે અવિચળ ધામ, અમો તમે તે ન લહું હામ;
એવું સાંભળી દેવ જ જાય, શું વીલું વળતું વન માંય. ૧૭

—ૐ—

કડવું ૧૩ સું.

રાગ મહાર.*

હરિગણ કહે સાંભળ શિવશર્મા, ધ્રુવના તપની વાતજ,†
બાળપણે એણે સતોખ્યા, તપ કરી વૈકુંઠનાથજ. ૧
દયા કરી પછિ મધુવન આવ્યા, ગરુડ ચઢી ગોપાળજ;
પાસે રહીને ધ્રુવ બોલાવ્યો, બહિ મહીને બાળજ. ૨
જગ પુત્ર તે બહુ શ્રમ કીધો, હું બાણ સૌ તેહજ,
તે બાળક મન શુદ્ધિ વિધે, આણી મુને રાખ્યો સ્નેહજ. ૩
એવું સાંભળી દૃષ્ટિ ઉઘાડી, દીઠા દીનદયાળજ;
રુદે મધ્યે ઉપાસ્યા જેવા, ગરુડાસન ગોપાળજ. ૪
લઈ આજંગે બેસાઓ બાળક, શિરે ધરયો હરિ હાથજ;
જાણુ પિતા મળ્યા બહુ દિવસે, આભ્યાં અશ્રુપાતજ. ૫
ધ્રુવ કહે મમ પિતા તમે સાચા, મન ઉત્પર્યું હરિ સાથજ;
ગદગદ કંઠ થયા ગોવિંદજ, ધ્રુવને રુદે ધર્મો હાથજ. ૬
હરિગણ કહે સાંભળ શિવશર્મા, ધ્રુવને આભયું ઝાનજ;
સ્તુતિ કરવાને ઈચ્છા મનમાં, તે જાણ્યું ભગવાનજ. ૭
શંખપાણિનો પોતે નાથે, સ્પર્શ કપોળે કીધોજ;
વાણીતણા કલોલ ઉપન્યા, અનંત અભયા દીધોજ. ૮
હિરણ્યગર્ભ નમો વિશ્વપિતા, જય રૂઢ નમો મહા રૂપજ;
વિજય નમો સર્વ દેવ ઈંદ્ર તું, વ્યાપક વૈકુંઠ ભૂપજ. ૯
દૈત્ય વંનને દહન આગિ તું, દેવ અભય કરી પાનજ.
સર્વ વાસ આભાસ દેવ તું, સકળ રૂપ ભગવાનજ. ૧૦
સરજે પાળો અને સંહરો, સધળે તાહારો વાસજ;
તુ ઉપહાર પૂજ્યો તે તુ, પૂજનહાર અવિનાશજ. ૧૧

* પા. રાગ પ્રભાતી † બીજી પ્રતમાં 'જ' નથી, પણ કડવા ૧૪ માં છેલ્લે 'જ' લ.

કડેવું ૧૨ મું.

રાગ વિરાડી.*

શુકલ કહે સુણ પરીક્ષિત વાત, એક આઘ્યો યર્ધ દુવની માત;	
અરે દુવજી સાંભળ વાત, હું સુનીતિ છાં તાહારી માત.†	૧
મુને મુકી વન આઘ્યો સહી, કુધા તૃપા મુજ નિદ્રા ગર્ધ;	
પુત્ર તું મુજને ચાલ્યો કહી, બીજો દિવસ હું પુઠે થઈ.	૨
મુશ ગહ્વર ગિરિ જોયાં વન, કો આમ નજર નવ દીઠો તંન;	
શું કરું કુંવર બહુ પરિવાર, મારે દુવજી તું આધાર.	૩
હવડાં શું તપ તુજને બાળ, ઉઠો ઘેર જઈએ તત્કાળ,‡	
તેં અંગૂઠે મૂકી આઘ્ય, તુ જ બાળકને શો વૈરાઘ્ય.	૪
બાળક બાળ સંધાતે રમો, પેહેલો આશ્રમ એ નિર્ગમો;	
બિજો આશ્રમે આવે નાર, કીડા કીજો પુત્ર વિચાર.	૫
ત્રીજો આશ્રમે સુત ધન ધાન્ય, યસ તીયે પ્રત કીજો દાન;	
ચોથે આશ્રમે તપની વાત, વનમાં જઈ આરાધા નાથ.	૬
હવડાં શું તપ તુજને તંન, હાસ્ય કરે છે વૈરી મંન,§	
જાણે બલે ગયો વનવાસ, વૈરી બેઠા કરે છે હાસ.	૭
તે માટે થાઓ મુને સહાય, તુજ પાપે મેં કયમ રહેવાય;¶	
સપત્નીએ વાયક જે કલાં, તે તો મેં નવ જાયે સલાં.	૮
આકુંદ કરીને આગળ રાય, ચક્ષુ ઉધાડી દુવ નવ જોય;	
મનમાહિ કાંઈ નવ ધરે, મીંચી આંખ આરાધન કરે.	૯
જૂતે કીધા કોટિ ઉપાય, લાગે નહિ દુવને મન માંય;	
ગયા વળગવા સમજા મુખી,** આઘ્યું ચક્ર તવ વૈકુંઠ ચકી.	૧૦
ચક્ર સુદર્શન પાછળ ફરે, બાળકની વને રક્ષા કરે;	
દીર્ઘ ચક્ર રવિ તેજ પ્રકાશ, નાઠા જૂત ગયા આકાશ.	૧૧
પડિયો ત્રાસ અતિ ત્રૈલોક્ય, દેવ ઈર્ષ ગયા બ્રહ્મલોક;	
કમળજી કને કહી વારતા, સાંભળો વચન અમારા પિતા.	૧૨
દુવના તપ આગળ ન રહેવાય, જ્વાળાએ સહુ આકુલ થાય;	
કોનું આસન લેશે બાળ, આરાધે છે શ્રી જોપાળ.††	૧૩
સ્વામી વચન કહો તત્કાળ, કોનું પદ એ લેશે બાળ;	
સ્વામી અમને ચિતા થાય, ત્રિલોક આકુળ બાકુળ થાય.	૧૪

... રાગ ગોડી. † પા “આવી જોહ્યુ વાણુ, સાંભળ કુંઅર ચતુર સુખણ.”

‡ બીજી પ્રતમાં આ કડી નથી § પા. “હાંસી કરે બેઠા દુર્જન”

¶ પા. “અરે પુત્ર તું નાનું બાળ, ઉઠો ઘેર જઈએ તત્કાળ” ** પા “મૂકી.”

†† તેરનું પૂર્વાર્ધને ચૌદમી કડી, બીજી પ્રતમાં નથી, અને એમ ઘણી કડીઓ બીજી પ્રતમાં નથી

મુરનર આગળ યોત્સ્યા ધ્રુવ, અરે દેવ સૌ મુણ્ણને મર્મ;
એ આરાધે છે શ્રી હરી, તમે જાઓ ચિંતા પરહરી. ૧૫
એ આરાધે વૈકુંઠનાથ, કેનો એ ન કરે ઉપધાત;
હરિનો જન એ દૂલે નહીં, ધ્રુવોએ વાણી એમ કહી. ૧૬
એ માગે છે અવિયળ ધામ, અમે તમે તે ન લહું ધામ;
એવું સાંભળી દેવ જ જાય, શું વીલું વળતું વન માંધ. ૧૭

—૭૭૭૭૭૭—

કલ્પું ૧૩ મું.

રાગ મહાર.*

હરિગણ કહે સાંભળ શિવશર્મા, ધ્રુવના તપની વાતજ;
બાળપણે એણે સંતોખ્યા, તપ કરી વૈકુંઠનાથજ. ૧
દયા ધરી પછિ મધુવન આવ્યા, ગરુડ ચઢી ગોપાળજ;
પાસે રહીને ધ્રુવ યોલાવ્યો, બહિ ગ્રહીને બાળજ. ૨
જગ પુત્ર તે બહુ શ્રમ કીધો, હું જાણું સૌ તેહજ;
તે બાળક મન શુદ્ધિ વિષે, આણી મુને રાખ્યો સ્નેહજ. ૩
એહું સાંભળી દૃષ્ટિ ઉઘાડી, દીઠા દીનદયાળજ;
રુદે મધ્યે ઉપસ્યા જેવા, ગરુડાસન ગોપાળજ. ૪
લઈ આહંગે બેસાઓ બાળક, શિરે ધર્યો હરિ હાથજ;
જાણું પિતા મળ્યા બહુ દિવસે, આવ્યાં અશ્રુપાતજ. ૫
ધ્રુવ કહે મમ પિતા તમે સાચા, મન ઉત્તર્યું હરિ સાથજ;
ગદગદ કંઠે થયા ગોવિંદજ, ધ્રુવને રુદે ધર્યો હાથજ. ૬
હરિગણ કહે સાંભળ શિવશર્મા, ધ્રુવને આવ્યું જ્ઞાનજ;
સ્તુતિ કરવાને ઈચ્છા મનમાં, તે જાણું ભગવાનજ. ૭
શંખપાણિને પોતે નાથે, સ્પર્શ કર્યો કીધોજ;
વાણીતણા કલોલ ઉપન્યા, અનંત અભયા દીધોજ. ૮
હિરણ્યગર્ભ નમે વિશ્વપિતા, જ્ય રત્ર નમે મહા રૂપજ;
ત્રિભુવ નમે સર્વ દેવ ઈંદ્ર તું, બ્યાપક વૈકુંઠ બ્રૂપજ; ૯
દૈત્ય વંનને દહન અગ્નિ તું, દેવ અભય કરી પાનજ.
સર્વ વાસ આભાસ દેવ તું, સકળ રૂપ ભગવાનજ; ૧૦
સરજો પાળો અને સંહારો, સધળે તાહારો વાસજ;
તું ઉપહાર પૂજ્યો તે તું, પૂજનહાર અવિનાશજ. ૧૧

* પા. રાગ મહારાતી. † બીજી પ્રવર્તમાં 'જ' નથી, પણ કડયા ૧૪ માં છેલ્લે 'જ' છે.

કહણું ૧૨ મું.

રાગ વિરાડી.*

શુકલ કહે સુણુ પરીક્ષિત વાત, એક આઝો યર્ધ મુવની માત;	
અરે મુવજી સાંભળ વાત, હું મુનીતિ છું તાહારી માત.†	૧
મુને મુઝી વન આઝો સહી, મુધા તુષા મુજ નિદા ગર્ધ;	
પુત્ર તુ મુજને ચાઝો કહી, બીજો દિવસ હું પુઠે યર્ધ.	૨
મુશ ગહ્વર ગિરિ જોયાં વન, કો આમ નજર નવ દીઠો તન;	
શુ કંઠે કુવર બહુ પરિવાર, મારે મુવજી તું આધાર.	૩
હવડાં શુ તપ તુજને બાળ, હોઠા ઘેર જઈએ તતકાળ,‡	
તેં અગૂઠે મૂઝી આઝ, તું જ બાળકને શો વૈરાગ્ય.	૪
બાળક બાળ સધાતે રમે, પેહેલો આશ્રમ એ નિર્ગમે,	
બિજો આશ્રમે આવે નાર, ક્રીડા કીજો પુત્ર વિચાર.	૫
ત્રીજો આશ્રમે સુત ધન ધાન્ય, યજ્ઞ તીર્થે વ્રતકીજો દાન;	
ચોથે આશ્રમે તપની વાત, વનમાં જઈ આરાધા નાથ.	૬
હવડાં શુ તપ તુજને તન, હાસ્ય કરે છે વૈરી મન,§	
જાણે ભલે ગમે વનવાસ, વૈરી બેઠા કરે છે હાસ.	૭
તે માટે થાઝો મુને સહાય, તુજ પાંખે મેં ક્યમ રહેવાય,¶	
સપત્નીએ વાયક જે કહ્યા, તે તો મેં નવ જાયે સદ્યા.	૮
આકુલ કરીને આગળ રોય, ચક્ષુ ઉધાડી મુવ નવ જોય,	
મનમાંહે કાઈ નવ ધરે, મીઝી આંખ આરાધન કરે.	૯
ભૂતે કીધા કોટિ ઉપાય, લાગે નહિ મુવને મન માંય,	
ગયા વળગવા સધળા મુખી,** આઝુ ચક્ર તવ વૈકુંઠ ચકી.	૧૦
ચક્ર સુદર્શન પાછળ ફરે, બાળકની વને રક્ષા કરે,	
દીર્ઘ ચક્ર રવિ તેજ પ્રકાશ, નાઠા ભૂત ગયા આકાશ.	૧૧
પડિયો ત્રાસ અતિ ત્રેલોક્ય, દેવ ઈદ્ર ગયા બ્રહ્મલોક;	
કમળજી કને કહી વારતા, સાંભળો વચન અમારા પિતા.	૧૨
મુવના તપ આગળ ન રહેવાય, જ્વાળાએ સહુ આકુલ થાય;	
કોનું આસન હેશે બાળ, આરાધે છી શ્રી ગોપાળ ††	૧૩
સ્વામી વચન કહો તતકાળ. કોનું પદ એ હેશે બાળ,	
સ્વામી અમને ચિંતા થાય, ત્રિલોક આકુળ બાકુળ થાય.	૧૪

* પા રાગ ગોડી. † પા “આવી બોલ્યુ વાણુ, સાંભળ કુઅર ચતુર મુનિજી.”

‡ બીજી પ્રતમા આ કડી નથી. § પા “હારી કરે બેઠા દુર્જન.”

¶ પા “અરે યુત તુ નાનુ બાળ, હોઠા ઘેર જઈએ તતકાળ.” ** પા “મૂઝી.”

†† તેરજી પૂર્વાર્ધને ચૌદમી કડી, બીજી પ્રતમા નથી, અને એમ ઘણી કડીઓ બીજી પ્રતમાં નથી.

સુરનર આગળ ઘોડ્યા પ્રહા, અરે દેવ સૌ સુશુભે મર્મ;
એ આરાધે છે શ્રી હરી, તમે જાઓ ચિંતા પરહરી. ૧૫
એ આરાધે વૈકુંઠનાથ, કેનો એ ન કરે ઉપધાત;
હરિનો જન એ દુલે નહીં, પ્રહાએ વાણી એમ કહી. ૧૬
એ માગે છે અવિયળ ધામ, અમે તમે તે ન લઈ ઠામ;
એવું સાંભળી દેવ જ જાય, શું વીધું વળતું વન માંય. ૧૭

—૭૭—

કંઠવું ૧૩ મું.

રાગ મહારા.*

હરિગણ કહે સાંભળ શિવશર્મા, ધ્રુવના તપની વાતજી,†
બાળપણે એણે સતોખ્યા, તપ કરી વૈકુંઠનાથજી. ૧
દયા ધરી પછિ મધુવન આવ્યા, ગરુડ ચઢી ગોપાળજી;
પાસે રહીને ધ્રુવ બોલાવ્યો, બાહિ મહીને બાળજી. ૨
જગ પુત્ર તે બહુ શ્રમ કીધો, હું જાણું સૌ તેહજી;
તે બાળક મન શ્રુદ્ધિ વિષે, આણી મુને રાખ્યો સ્નેહજી. ૩
એહું સાંભળી દૃષ્ટિ ઉઘાડી, દીઠા દીનદયાળજી;
રહે મધ્યે ઉપસ્થા જવા, ગરુડાસન ગોપાળજી. ૪
લઈ આજંગે બેસાઓ બાળક, શિરે ધર્યો હરિ હાથજી,
જાણ્યું પિતા મળ્યા બહુ દિવસે, આવ્યાં અશ્રુપાતજી. ૫
ધ્રુવ કહે મમ પિતા તમે સાચા, મન ઉત્સ્યું હરિ સાથજી;
ગદગદ કંઠે થયા ગોવિંદજી, ધ્રુવને રહે ધર્યો હાથજી. ૬
હરિગણ કહે સાંભળ શિવશર્મા, ધ્રુવને આવ્યું જ્ઞાનજી;
સ્તુતિ કરવાને ઈચ્છા મનમાં, તે જાણ્યું ભગવાનજી. ૭
શંખચાણીનો પોતે નાથે, સ્પર્શ કપોળે કીધોજી;
વાણીતણા કલોલ ઉપન્યા, અનંત અભય દીધોજી. ૮
હિરણ્યગર્ભ નમે વિશ્વપિતા, જય રૂ નમે મહા રૂપજી;
વિષ્ણુ નમે સર્વ દેવ ઈંદ્ર તું, બ્યાપક વૈકુંઠ બૂપજી; ૯
દેસ વંનને દહન અગ્નિ તુ, દેવ અભય કરી પાનજી.
સર્વ વાસ આલાસ દેવ તું, સકળ રૂપ ભગવાનજી; ૧૦
સરજો પાળો અને સંહરો, સધળે તાહારો વાસજી;
તું ઉપહાર પૂજ્યો તે તુ, પૂજનહાર અવિનાશજી. ૧૧

* પા. રાગ પ્રભાતી. † બીજી પ્રતમાં 'જી' નથી, પણ કડવા ૧૪ માં છેલ્લે 'જી' છે.

અગ્નિરૂપ તું ઉદક જ કહિયે, પૃથ્વી તું આકાશ,	
વાયુરૂપ તું વ્યાપક કહિયે, તત્વ સકળ હદ શાસ	૧૨
આરે ખાણુ તું રવેદ જરાધુજ, ધંજા ઉદ્ભિદ કહિયે,	
અદ્ર સુરજ તું તારા મડળ, ગિરિસાગર નદી લહિયે	૧૩
તીર્થ દાન તું યજ્ઞ કહિયે, જપ તપ સેવા વર્તે,	
સત્ય સતોષ મોક્ષ તું માધવ, ધર્મ ધ્યાન સમર્થ	૧૪
મન શુદ્ધિ ચિત્ત ને વિગત બ્રહ્મ તું, દામા વૈરાગ્ય વિવેક,	
એન્હા માહે સકળથી અળગો, અવિગત બ્રહ્મ અરોપ	૧૫

કહેવું ૧૪ મું.*

રાગ વસંત.

સ્વામી શાની તમને સધળે દેખે, સર્વ રૂપ તાહારુ એક,	
ઉત્તમ મધ્યમથી પ્રભુ અળગો, જાણે કમલ વિવેક	૧
વિશ્વરૂપ અશુભ એક ઉત્પત્તિ, કરવા રમત વિસ્તાર,	
સધળે અગે પ્રકટ થયા, કયમ કહેતા આવે પાર	૨
ઉત્તમ અગે સેવ કરાવે, થઈને આપો આપ,	
અમ સરખા તુજ ગતિ કયમ જાણે, બ્રહ્માને દુ પ્રાપ્ત	૩
દેવ સર્વમા ધંદ્ર તું સ્વામી, ગ્રહ સર્વમા અર્ક,	
નક્ષત્ર મધ્યે અદ્ર જ્યોતિ તું, ટાળો તિમિર જ નર્ક	૪
લોક સર્વમા સત્યલોક તું, સમુદ્ર સર્વમા ક્ષીર,	
નદી સર્વમા ગંગા તું હરિ, નિર્ભજ નામ શરીર	૫
સરોવર માહે માન સરોવર, પર્વતમા હેમ જાણુ,	
ધનુ સર્વમા કામદુધા તું, સમર્થ સારંગપાણુ	૬
ધાતુ સર્વમા સુવર્ણ તું હરિ, મણિમાં રશ્મિક સાર,	
કમલ નીલ તું વનસ્પતિમાહિ, તુળસી જગદાધાર	૭
શિલા સર્વમા શાવિત્રામ તું, મુક્તિક્ષેત્રમા કાશી,	
સર્વ તીર્થમાં પ્રયાગ શિરોમણી, રંગ ચેતન અવિનાશી.	૮
મનુષ્ય વર્ણમા બ્રાહ્મણુ તું હરિ, ગરુડ પક્ષીમાં રૂપ,	
વ્યવહારમા સત્યવાણી તું હરિ, વેદ ઉપનિષદ બ્રૂપ	૯
મત્ર સર્વમા પ્રણવ તે તું હરિ, યજ્ઞમાહે સોમ પાન,	
અક્ષર સર્વમા મહાર તું હરિ, તાપ અગ્નિ ભગવાન	૧૦

ક્ષમાવંતમાં પૃથ્વી ગોવિંદ, દાતામાં વરસાદ;	
પવિત્રમહિ ઉદ્ધૃત જ કહિયે, ધનુષ શસ્ત્રમાં નાય.	૧૧
વેગ સર્વમાં વાયુ વેગ તું, નિર્ભય સર્વમાં હાય;	
ધ્વજ સર્વમાં મન તું મોહન, આકાશ વ્યાપક નાય.	૧૨
શુભાત્મા તું ચલણુ વલણુમાં, નિત્ય કરવા સંધ્યા સ્નાન;	
યજ્ઞ મધ્યે અશ્વમેધ જ કહિયે, દત્ત મધ્યે અભયદાન.	૧૩
નાગ સર્વમાં શેષ નાગ તું, ષડન્ગતુ માહે વસંત;	
યુગ ચારેમાં કૃતયુગ તું હરિ, તિથિ અમાસ ભગવંત.	૧૪
નક્ષત્ર મધ્યે પુષ્ય તે તું હરિ, પર્વ મધ્યે સંક્રાંત;	
યોગ સર્વમાં વ્યતિપાત તું, તૃણમાં દર્ભ શ્રીકાંત.	૧૫
ઉલ્લમમહિ મોક્ષ જ તું હરિ, વૃક્ષમાં અશ્વત્થ કહિયે;	
વેલી સર્વમાં સોમવેલિ તું, નામે કલ્પિમલ દહિયે.	૧૬
સાધન સર્વમાં પ્રાણ્યાયામ તું, પૂજનમાં વિશ્વનાથ;	
મિત્ર સર્વમાં નારીરૂપ તું, ધર્મરૂપ મહા બ્રાત.	૧૭
તુળ પામે કા સ્થળ નહિ ઠાણી, સધળે તાહારો વાસ;	
એન્હું કહી ધ્રુવ અરણે લાગ્યો, બોલી વાણિ વિશ્વાસ.	૧૮

—પદપદપદપદ—

કંડવું ૧૫ સું.

*રાગ—

સ્વામી એ સંભળો, શિવશમાં વાત એ;	
નાથ આનંદે ધ્રુવશું, બોલિયાશ;	૧
બિસાત્યો લઇને, બાળક આછંગેર;	
રંગે દસી બોલ્યા, ત્યાં શ્રી હરિશ.	૨

દાળી.

રંગે ધરી કુદે બાળશું, બોલિયા વેકુંદનાથ;	
ધ્રુવ ઇચ્છા તુળ મન વશી, તે બાણું છોઈ હું વાત.	૩
કમલનયન વિશાક્ર બાળક, તું તો માહારો જન;	
જે પદ કાળે કા ન પામે, ત્યાં ધસું તે મન.	૪
આ આણી સધળા અવતરે છે, અને રડવડે સોય;	
અંનવૃદ્ધિથી ઉત્પત્તિ, વૃદ્ધિ સૂર્યથી હોય.	૫
સૂર્યને આધાર થા તું, સર્વ દેરો રાય;	
મહ નક્ષત્ર ને ચંદ્રમાળા, તેમને તું સદાય.	૬

ન્યોતિય ચઢે આધાર તારો, સર્વનો ધ્રુવ રાય;	
મધ્યસ્થ થઇને ફેરવો, ચઢેને ધરી ન્યમ થાય.	૭
કો કો પદ જુગ ચાર રહેશે, કો યુગ દસ ને બાર;	
પણ સદસ ચોક્કડી રાજ્યગુજને, ચોદ મન્વંતર સાર.	૮
એ પદ બ્રહ્મા ઈંદ્ર સુર તે, કો ન જાણે વાત;	
શ્રી મહાદેવજીને મેં આપ્યું, સર્વપેં સાક્ષાત.	૯
એણે પદે રહી રાજ્ય કરજે, કહે જગદાધાર;	
તારું ચરિત્ર ગાથ સાંભળે, તેને નહીં ફરી અવતાર.	૧૦
ઓતાજન કો સાંભળે, અને વક્તા ગાયે જોડ;	
બ્રહ્મહત્યા આદે સધર્મા, પાપ ધૂટે તેહ.	૧૧
અનેક સ્તોત્ર ભણે મારાં, દહ ભક્તિ યાન વેરાગ;	
પણ તારાં ચરિત્ર સમીપ નાવે, સાંભળે તે માહભાગ.	૧૨
આવ આપણુ કાશી જઈએ, સાંભળ મારી વાત;	
ભક્તિ મુક્તિ તો પામીએ, જો પૂજીએ શંભુ નાથ.	૧૩
સાંભળ ધ્રુવ હું કાશી આણું, દિન પ્રતિ એકવાર;	
પૂજા કરવા સિવ તણી, જવું દિન પ્રત્યે નિરધાર.*	૧૪

કડવું ૧૬ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

હરિગણુ કહે સુણો બ્રાહ્મણ વાત, ધ્રુવ પ્રતિ જોત્યા શ્રી વૈકુંઠનાથ;
હાથ ગ્રહી બાળક, આછંગે ધસ્યોજી.

૧

હાળ.

ગરુડાસને બેસારમો બાળક, જોત્યા વૈકુંઠનાથ;	
આવ આપણુ કાશી જઈએ, સાંભળ મારી વાત.	૨
જે કાશી વૈકુંઠે અધિકારી, સદા વસે જ્યાં ધરા;	
વિશ્વનાથનું દર્શન કરીજે, નાભીજે જઈ શીશ.	૩
જે મહાદેવ આધાર સર્વનો, હું પૂજું તે નિલ;	
તે માટે હું પૂજ્ય વિશ્વને, શંભુ માટે સત્ય.†	૪

* પ્રત બેમાં આ પ્રમાણે ઉચ્ચો છે:—

“સત્ય માને નિરધારે, ધ્રુવજી હું કાશીએ આણું સહી;
કબોડી હરિદાસ કહે, ધ્રુવ પ્રત્યે નાથ જોત્યા સહી.”

† પ્ર. “અથ રાજે રાત જન્મમાં, હું માન કરું તે સત્ય.”

જે કાશી આનંદ વન કહી, મુક્તિ તણો લાગર;	
સદા નિરંતર ત્યાં છે શિવજી, કહું તે છે આકાર.	૫
પાંચ વદન ને પંદર નેત્ર છે, શ્રવણ દ્વય દશ હાથ;	
જટામાંહે તે ગંગા રહે છે, એંહો ઉમિયા નાથ.	૬
સર્પાભરણ હલાહલ કંઠે, પાણે ધણું ત્રિશુલ;	
કાશીમાંહિ વસે તે શિવજી, હોદે અઘનાં મૂળ.	૭
એંહા શિવને હું ધ્રુવ પૂજું, અનેક ધરં ઉપહાર;	
વૈકુંઠથી હું કાશી આવું, દિનં ત્રણે એકવાર.	૮
એક સમે મેં સંજૂ પૂજ્યા, કમળ ચડાવ્યાં નેત્ર;	
મહાદેવે મુને ચક્ર સુદર્શન, આપ્યું એક પવિત્ર.	૯
તે ચક્રવડે સહુ વિશ્વ રક્ષું છૌં, માનો ધ્રુવ નિરંધાર;	
તે ચક્રે તપ કરતાં તારી, આવી કીધી સાર.	૧૦
આવો આપણુ કાશી જઈએ, શિવનું દર્શન કીજે;	
વિશ્વનાથની પૂજા કરતાં, પૂર્ણ અર્થ સર્વ સીજે.	૧૧
વરી નહીં એંહું રાજ્ય તણને, થઈએ અતિ ઉદાસ;	
પિશાચ ઘેરે ભિક્ષા માગી, પણ કાશી કીજે વાસ.	૧૨
સંસાર ગતિ અધકાર નિવારે, જે રહે જે કાશી;	
ગરુડાસને બેસારવો બાળક, આત્મા વૈકુંઠવાસી.	૧૩
ત્યાં જઈને સર્વ તીર્થ કરાવ્યાં, ધ્રુવને વૈકુંઠરાયે;	
ધ્રુવેશ્વર એક લિંગ જ સ્થાપ્યું, કાશી તીરથમાંહે.	૧૪
હવે ધ્રુવનું ધ્રુવ પદ પામિશ, સંગે લઈ તુજ માય;	
એકવાર તું બાળક તારા, નગર વિથે હવે જાય.	૧૫
તારો પિતા તારા બ્રાતને, સર્વે આપશે રાજ્ય;	
પછી તેહ તો વનમાં જશે, સર્વે કરીને ત્યાજ્ય.	૧૬
તારો બાધવ રાજ્ય કરતાં, જશે મૃગયા વંત;	
ત્યાં થકી તેને યજ્ઞ મારશે, રાજ્ય ચશે સર્વ શૂન્ય.	૧૭
માતા તેની વનમાં જશે, બાળક સુતને નેહ;	
પુત્ર વિયોગે પ્રવેશ કરશે, ચિતામાંહિ નિજ દેહ.	૧૮
પછી ધ્રુવ તું રાજ્ય જ કરજે, વર્ષ સદસ છત્રીશ-	

ક્રકલું ૧૭ મું.

રાગ લાલુઆત મહાહાર.

ધ્રુવને પદ આપી શ્રી હરી, અંતરા થયા;	
નગર લણી વળ્યો બાળ, હરિ વૈકુંઠે ગયા.	
મંન વિમાસે બાળ, પુર લણી આતતાં;	
તેહેના નવ આસે ચરણ, પોતાને ઘેર જર્તા.*	૨
વળી વળી વિચારે બાળ, કે મેં કંઈ નવ લલ્યું;	
મૂઝી હરિ અશ્રુત પાન, રાજ્યનું વિષ ગ્રહ્યું.	૩
આરાધે હરિને જોહ, જોહેવી મતિ કરી;	
સકળ કળ આપે તેહને, તેહેનું શ્રી હરિ.	૪
રાજ્યના સુખને કાજ, વૈરાગ્ય મુજ મનનવવસ્યે;	
મુને વાલો વિશ્વાધારે, એ આપીને હરિ હસ્યો.	૫
અગાનખણે નવ જાણ્યું, માગી મેં હરિ કને;	
તણ મોક્ષ સંબંધી રત્ન, એ શી ઇચ્છા મુને.	૬
જે નવ પામે કામ, યોગી કલ્પે કરી;	
તે હું પામ્યો રામ, ■ માસે શ્રી હરી.	૭
જ્યમ સ્વપ્નું દીસે રાતે, મુને તો ત્યમ થયું;	
પામ્યો હું તો પરમનિધાન, હરિપદ શે ગયું.	૮
નાપિએ કહ્યુંતું વચન, બાળક તુને તપ કર્યો;	
જવ મળશે તમને નાથ, તમે શું માગશો?	૯
તેતો સાચું થયુંસૌ મારે, આજ માગી જાણ્યુંનહીં;	
શું જાઉં છોં હું ઘેરે, પાછો ઠાણે ચર્ધ.	૧૦
એમ ચિંતાવર થયો બાળ, વિમાસે મંનમાં;	
હળવે ઉપાડે પાગ, જવાને પર્તનમાં.	૧૧
સાંભળો દૌરવ વાત, નગરે આવ્યો તદા;	
શુક કહે સુણ હો રાવ, માગે હરિ પદ સદા.	૧૨

* એના પળી, બીજા પ્રવર્તમાં નીચેની કહીઓ છે—

“હું મૂરખ રે, માગી ન જાણ્યું હરિકે; તણ આગમરે, રાજ્ય ઇચ્છા થઈ મુજને.
રાજ્ય માટેરે, માહારે વૈરાગ્ય વસ્યે; રાજ્ય આપીરે, મુજને મારો હરિ અરથે.”

કડવું ૧૮ સું.

રાગ ભૂપાળ.*

મૈત્રેય કહે મુલ્ય વાત, ધ્રુવજી નગરે ગધારે;	
હરખ્યા માત ને તાત, કાણે આવ્યા કલારે.	૧
સામે આલ્યો રાય, સાથે સેના બહારે;	
આનંદ પામ્યા લોક, પુઠે નર છે સહારે.	૨
સુતને મળવા જાય, રાય પાળો ચધરે;	
સુરુચિ સુનીતિ માય, તનની પીડા ગધરે.	૩
સુતને બેઠયો તાત, પ્રેમ રુદ્યે ધરીર;	
આવ્યો આંસુપાત, શીરા આઘણું કરીર.	૪
માતાને બેઠયો તંન, સુતવિયોગ જ દલ્યારે;	
હે મા તમ આશીષે, મુને શ્રી હરિ મળ્યારે.	૫
બેઠયો ઉત્તમ જાતે, પછી પરધાનું લખીરે;	
આવ્યા પુરે સર્વ સાથે, પોહોતી મન રળીરે.	૬
આજીવ મંગળ યાય, કરે રાય દત્ત બહારે;	
કદળી સ્થંભ રોપાય, સંતોષ્યા ઋષિ સહારે.	૭
ચંદન ચોકે વાટ, હાટ ધર સોહિ બહારે;	
મંદિરે ચોક પુરાય, કે સર્વ માતી તણારે.	૮
ધ્વજ પતાકા સાર, પાલખી અસંખ્ય કહારે;	
હસ્તીના નહિ પાર, તે નિહાળે નગર સહારે.	૯
સુતને લાવ્યારે ઘેર, આનંદો રાગ સહારે;	
સુનીતિને સુખ સાર, મનસા સકળ ચધરે.	૧૦
ધ્રુવજી આવ્યા ઘેર, શીલા વાધી બહારે;	
હરિગણ કહે સુલો વાત, કૃપા ગોવિંદ તણારે.	૧૧

—:૦:—

કડવું ૧૯ સું.

રાગ ધનાઝી.†

મૈત્રેય કહે છે વિદુર સાંભળો, ધ્રુવ આવ્યા ઘેર જોહ;	
આજીવ મંગળ અતિ હવા, ઘુને કહું કયા ગતિ તેહ.	૧

* રાગ દેસાખ. † સુધારે. ‡ પા. “લખ્યો સુરુચિને પાય, મન અતિ પ્રેમે ધરી;

હું હરિપદ પામ્યો માત, વચન તમારે કરી.” § પા. રાગ ભૂપાલ.

ધ્રુવજી પુર આવ્યા પુરે, આનંદ પામ્યા લોક;
 માતા પિતા પરિવાર સહુને, હર્ષ થણો નહિ શોક. ૨
 રાજ લોકને પ્રીતિ વાધી, ધ્રુવ દીઠે આનંદ;
 પુરમાં જાણે વિષ્ણુ વાસે, લક્ષ્મીશું ગોવિંદ. ૩
 એમ કરતાં બહુ વર્ષ હવાં, પછિ વૃદ્ધ હવે તે રામ;
 ધ્રુવજીને તે રાજ્ય દર્શને, પોતે ગયો વનમાં. ૪
 રાજ્ય ધ્રુવ કરતા હવારે, સકલ પૃથ્વીનું સાર;
 આરે પાગે ધર્મ જ ચાલે, સદા જેજેકાર. ૫
 એક જ વાર બીજ વાવીને, કણુ લઈએ સત વાર;
 વનરપતિ તે સદા પ્રેમથી, ફળે હાર અદાર.* ૬
 ન્યાં માગે ત્યાં મેઘ જ વરસે, કશે નહીં ઉપદ્રવ;
 માળાપ પેહેલાં શિશુ મરે નહીં, કરે આનંદ જ સર્વ. ૭
 મૈત્રેય કહે છે વિદુર સાંભળો, થયો એક ઉત્પાત;
 ઉત્તમને તો યજ્ઞ માચ્યો, ધ્રુવજીને જ આત. ૮
 વિદુર કહે છે સ્વામી કહિએ, સાચી માચ્યો એક;
 યજ્ઞ તણો ક્યાં વાસ દતો, પ્રભુ કહો કયા ગતિ તેહ.† ૯

વલણુ.

કહો કયા ગતિ તેહ સ્વામી, સુશુર્તા હોય ઉત્લાસ;
 વળતા મૈત્રેય જોલિયા, સાંભળો હરિના દાસ. ૧૦

—સમસમસમસમ—

કહવું ૨૦ સું.

રાગ સામેરી.

મૈત્રેય વળતા જોલિયા, સાંભળો વિદુરવિખ્યાત;
 તમે વૈષ્ણવ જન હો, તો સત્ય માનો વાત. ૧
 માતા જે ઉત્તમતણી, જોળવા નિસરી તેહ;
 પુત્ર વિથોગે કષ્ટ પામી, પડી તેહેની દેહ. ૨
 એમ કરતાં વાત આવી, ધ્રુવજી ફરે ઘેર;
 આત તમારો યજ્ઞ માચ્યો, ઉપન્યું તેથું વેર. ૩

* વધુ કહી. “નદી વહે સર્વ નિર્મળા, દધી મધુ ધૃત ખીરરે;

સુખ શરીરે ઉપજે, નહિ વ્યાધિ લગારરે.”

† પ્રત બીજમાં અહીંયાંથી કહવા ૨૧ ની એવી ભેગસેગ કાઢી છે કે, તેને છૂટ પાડવા સુરક્ષ હોવાથી પ્રથમ પ્રતનો જ પાડ આપ્યો છે.

મનમહિ અતિ ક્રોધ વાધ્યો, બોલિયો ધ્રુવ ત્યાંહે, યક્ષનેા સહાર વાળુ, વમે છે દહેા ક્યાંહે.	૪
નગરમાં સાવધાન કીધા, જ્ઞેધ લીધા સાથ; જ્ઞાત માહારો યક્ષે માચ્યો, તેહેને કરશુ ધાત.	૫
મેરુગિરિની ગડાસધ, ચુકા દૂતી એક, ધ્રુવજી તેણે કામ આવી, જ્ઞેવા લાગ્યા છેક.	૬
ત્યાં રહીને રાંખ પૂચ્યો, ધાર્ધ આંખ્યો યક્ષ; ધ્રુવજી આંખ્યા ક્રોધ સાથે, તેણે દીર્ઘ ચક્ષ.	૭
ઉત્તમના વૈરી દેખીને, ધ્રુવે મુક્યા બાણ. એક યક્ષ નાસી ગયો, તવ બહુના લીધા પ્રાણ.	૮
તેણે જાંઘને જાણુ કીધુ, કાઈ એક આંખ્યો બાળ; યક્ષ સધળા તેણે માચ્યા, ઉપન્યો બહુ કાળ.	૯
યક્ષે એહું સાંભળી, આચુધ લીધાં હાથે; શુભ શુભી ખડગ ફરશી, અર્ધ ચડા સાથે.	૧૦
હળ મુશળ ને કરણુ આમર, સાગ ને તરવાર; સનાહ પાખર અંજે પેહેરી, આવિધા તે કાર	૧૧
શરીર તો લોટે જડ્યુ, તવ ઉધાડા બે યક્ષ. ધ્રુવજી જેણે કાંમે હુતા, ત્યાં સહુ આંખ્યા યક્ષ.	૧૨
ધ્રુવજીએ તવ બાણ મૂક્યાં, સમરિયા ત્રીરંગ, સનાહ પાખર સર્વ છેલા, ઉધાડા થયા અગ.	૧૩
સર્વ યક્ષ સાવધાન થઈને, મૂકિયા બહુ બાણ; ધ્રુવજી ઉપર વૃષ્ટિ કીધી, ઢાંકિયા સહકેકાણુ.*	૧૪
અતર મારગ દેવ આંખ્યા, જ્ઞેવાને નિરધાર, બાળ ઢાંક્યો દેખિયો, તવ થયો હાહાકાર	૧૫
દેવ સર્વે એમ વિભાસે, જાણે હાચ્યો બાળ, પ્રગટ થઈને બાણુ મૂક્યા, સમચ્યા દેવ દયાળ.	૧૬
સિંહની પેરે સૂર ધાયો, મારિયા રણ છેક; યક્ષ સર્વના પ્રાણુ લીધા, અળગો રહ્યો તવ એક.	૧૭
ધ્રુવજી તો જીતી વળ્યા, બાણુ નથી યક્ષ કાય; એવે વળતો એક આંખ્યો, જાણે પર્વત હોય	૧૮
ચિત્રરથ યક્ષ નામ તેહેનું, એકલો આક્રશ, અતરિક્ષ રહી રચી માયા, નથી બીજો પાશ.	૧૯

જળ શિલાની વૃદ્ધિ માંડી, રણો કરડે દત્ત, અમરમણે અતટે જાણ્યું, કે દમણાં ચરે કદપાત.	૨૦
મળ ભૂતને રુંધીર નાંખે, અધકારે છાયો સૂર, વૃદ્ધિ તો એહી કરે, કદપાતનું જ્યમ પૂર.	૨૧
ધડિયે શબ્દ મિહામણો, ધડિયે હિડાડે અખ, ધડિયે ઘોર અધારજ માટે, એમ કરે સુદ્ધ લખ.	૨૨
એહો ભાર યક્ષે કરીયો, તવ હવો હાહાકાર; પાછી ધ્રુવજીએ ધ્યાન માડ્યું, સમસ્થા દેવ મોરાર.	૨૩
જ્ઞાન દૃષ્ટિએ જોયું જગજીવન, પીડાએ છે જન, રજ્યે એહેને યક્ષ માટે, એ તો મારો તન.	૨૪
બ્રહ્માજી બાણ તે ચૂક્યું, ને કરી ધ્રુવની સાર; અળગા રહીને માર કરતાં, વાળિયો સુધાર.	૨૫
રુધિરની તવ નદી ચાલી, ધડ તણાયા જાય, યક્ષની જે રચી માયા, તે તો મિથ્યા ચાય.	૨૬
મનુષ્ય ને યક્ષ બીજા, ધ્રુવ તણો જે તાત, તે દુખ ધરતા સર્વ આવ્યા, કહી સુતને વાત.	૨૭
તુ તો વૈષ્ણવ સત દીસે, કા ચડાવે રીસ, બ્રહ્મા આદે ત્રણ રૂપે, જાણીએ જગદીશ.	૨૮
સાધું જનને ક્ષમા જોઈએ, ન કરે આમ ઉત્પાત; પાદ જોહેના પૂજ્યા જોઈએ, તેને કરે કા ધાત.	૨૯
જાણુ છૌં તે વૈર લીધું, ઉત્તમ કેરે આજ, તારી હવેશી સ્તુતિ કરીએ, જેને મળ્યા શ્રી મહારાજ.	૩૦
તવ રાજના ભડારી આવ્યા, કુખેર તેહનું નામ, ધ્રુવે દોઢા આવતા, તવ કીધા પ્રેમ પ્રણામ.	૩૧

ઉત્થલો.

ધ્રુવજીએ પ્રણામ કીધો, જોત્યા વાણી હાસ્ય; કુખેર કહે કાંઈ ગાગીએ તમ્હે, કહે સેવક દરિના દાસ	૩૨
--	----

કહ્યું ૨૧ અં.

રાગ પ્રભાતી.

કુખેર કહે સાબળ ધ્રુવ વાત, ઉત્તાનપાદ રાવ તાહારો તાત,
તે કુળમાં અવતરિયા તમ્હે, કાંઈએક માગો આપુ અમ્હે.

તે માટે હું છૌં તુષ્ટમાન, જે માગે તે આપું દાન;	
ધ્રુવજી કહે સાંભળો શિવદાસ, વિષ્ણુ ભક્તિની મહારે આશ.	૨
સ્વામી આપો તો એહ દાન, સદા સેવા મહારે ભગવાન;	
કુબેર કહે તમે યુદ્ધ પરહરો, એ તો મારું ગમતું કરો.	૩
એ આપડા છે ઉપદેવ, સદાકાળ કરશે તમ સેવ;	
વૈર તમ્હારે એ શું નહીં, તે તો સત્ય જ માનો સહી.	૪
ધ્રુવજી તું છૌં વૈષ્ણવ જન, તારું જોઈએ નિર્મળ મન;	
સમ ઋષિએ કહી તુને વાત, સધળે જોજે શ્રી રઘુનાથ.	૫
તે શે તમ્હારે નાન્યું મન, એ તો છે શ્રી શિવના જન;	
ધ્રુવજી છો તમે મોટા રાય, અંતર્યામી કુબેર જ થાય.	૬
તવ ધ્રુવજી આવ્યા સ્વસ્થાન, આઠાણુને બહુ દીર્ઘ દાન;	
છત્રિશ સદસ વર્ષ કીધું રાજ્ય, સર્વ લોકનાં સીધ્યાં કાજ.	૭
પચાસ કોટિ પૃથ્વીનું માન, ત્યાં સધળે ધ્રુવજી રાજાન;	
એમ કરતાં તે જહ જ થાય, રાજ્ય સુતને સાંપી વન જાય.	૮
કલ્પ વત્સને (?) આપી રાજ, આરાધ્યા સ્વામી મહારાજ;	
ગંગા તીરે માંડ્યું ધ્યાન, આરાધન સ્વામી ભગવાન.	૯
વૈકુંઠથી આવિયું વિમાન, અળકે મોતી સૂર સમાન;	
નંદ સુનંદ ગણ બે જેહ, વિમાન સાથે આવ્યા તેહ.	૧૦
જેણે સ્થાનકે કરે છે ધ્યાન, તેણે સ્થળે આવિયું વિમાન;	
પાસે આવી ઝાલ્યો હાથ, ધ્રુવ કહે સાંભળીએ વાત.	૧૧
શ્રી નાથે મુન્હે કહી વાત, સાથે હશે મ્હારી માત;	
તે માટે તો મંદિરમાં જઈ, સાથે માતાને લેશું સહી.	૧૨
તવ હરિગણ તે આવ્યા ઘેર, સંતોષ્યા ધ્રુવે બહુ પેર;	
માત પુત્ર માંહે બેઠાં એવ, વિમાન ચાલ્યું અવરયમેવ.	૧૩
ચંદ્ર સૂર્ય મહામાળા જેહ, વાયુ તારા મંડળ તેહ;	
તે પર અવિચળ પદ કરે રાજ, સ્થાપ્યો શ્રી સ્વામી મહારાજ.	૧૪
એ આખ્યાન સાંભળશે જેહ, ચાર પદારથ પામે તેહ;	
કવિતા કહે સેવક શ્રી રામ, વાસો છે ત્રિગાવટિ ગામ.	૧૫
મહિ સંગમ છે અતિ ઉદ્દાસ, ગાય સાંભળે વૈકુંઠવાસ;	
વહાલેજીએ આપ્યો અધિકાર, કૃપા કીધી દેવ મુરાર.	૧૬
મનસા વાચ્યા દદ વિદ્યાસ, સદા રામને જાણો પાસ;	
સેવક જનની પૂરે આરા, બેહુ કરજોડી કહે હરિદાસ.	૧૭

બીજી પ્રતમાં કહ્યું રર મું રાજ પંચમ, કરી, નીચેની લીટીઓ વડુ આપી છે.

કયો આરંભ કેદારો સ્વામી, કરવા મુવ આખ્યાન;
સાધુ સમર્પા માટે સ્વામી, પામ્યો શ્રી ભગવાન.
ગોડી માહે કહ્યો તીર્થ મહિમા, સિવરામો એકદરીયો;
દેશામે નાથી કમળથી હરિ, બ્રહ્માજી અવતરીયો.
વેરાડીએ વૈરાગ્ય પામ્યો, માત વચને મુવ બાલ;
આસાવરીએ પછેવન જ આવ્યો, ત્યાં સમ્રઝપિ મળ્યાદયાજ
ધનાશ્રી એમાં મુવને પદ વિધ કહી, સમ્રઝપિ સધાન્યા;
વળી ગોડીમાં મારગ ભતાં, નારદ ઋષિજી આવ્યા
અંદોલે મુવને હરિ જોળખાન્યા, મોહ્યા મધુવંત;
રામશ્રીએ ઉત્તાનપાવતું, ટળ્યું દુઃખ યરા માન
વળી અંદોલે મહા તપ માંડ્યો, લાગ્યુ હરિસુધ્યાન;
ધવલ ધનાશ્રીએ મુક્તિ ભેટયા, આવ્યુ ચક્ર સત્ય માન
ગોડીમાં પછે દેવ સતોખ્યા, બ્રહ્માએ તેણી વાર,
પ્રભાતીમાં પ્રકટ થયા હરિ, કીધી મુવની સાર.
વસતમાં હરિની સ્તુતિ કીધી, મુવને મુવપદ આપ્યું;
અંદોલ ગોડીમાં રાજ રીઝી, ભવબંધન દુઃખ કાપ્યું.
વળી ધનાશ્રીમાં સિવદર્શન પામ્યા, મુવજી કાશીએ આવ્યા;
બાણાવલીએ મુવ પુર ભણી આવ્યા, હરિ વૈકુંઠ સધાન્યા.
મલારમાં મુવ મારગમાં ભતાં, ચિતા બહુ મન આણી;
ભૂપાલો સામો ગયો રાત્ર, મુવજી "આવ્યા ભણી.
દેશામે મુવ પુરમાં આવ્યા, પરણ્યા નારી હવા પુત્ર;
પછે રાત્ર્યે કર્યું પ્રજા બહુ પાળી, યજ્ઞ કર્યા બહુ સુત્ર.
પોતે રાત્ર્યે પુત્રને આપી, વંન ગયા તેણી વાર;
અરણ્ય જઈ અતર આરાધ્યો, ગયા મુવ મેડળ, મેહેલ્યાં માત.
મૈત્રી કહે વિદુર હું સાંભળ, મુવ ચરિત્ર વિરાળ;
પરમેશ્વરના પદને પામ્યો, પાંચ વરસનો બાળ.
એક ચરિત્ર મુવનું સાંભળતાં, પદોએ મનની આરા;
નિર્ભળ યરા અદરલોક પરલોક, પામે વૈકુંઠ વાસ.
એકાદશી વૈષ્ણવ વ્યતિપાતે, પૂર્ણમાસી અમાસ;
એ યોગે હરિ ચરિત્ર કહેવા, પૂરે શ્રી હરિ આરા.
સંવત્ સોલસે સાડત્રી વર્ષે, મુવજીનું આખ્યાન.
એકાદશી રાત્રિવારે પુણ્ય, કયારસ પાવન
શ્રી ભગવત કયારસ પીવાને, શ્રવણે કીધું પાન,
કોઈએક કયા કાશીખંડની, સમર્પા શ્રી ભગવાન
સ્તબતીર્થપુર વૈકુંઠ તોલે, કવિતાનો તાંડાં વાસ;
સાંભળતાં વૈકુંઠપદ પામે, કહે સેવક હરિદાસ.

ૐ આ કાવ્યની લખ્યા સાવ વિ. સંવત્ ૧૮૫૭ આપાડ સુદી ૭ ને શુક્રવાર છે.

ધ્રુવાખ્યાન સમાપ્ત.

વિષ્ણુ દાસ.*

રુદ્રભાંગદ આખ્યાન.

—સમસમસમસમ—

કહેવું ૧ હું.

રાગ ગાડી.

પ્રથમે પ્રણમ ગણપતી રાય, જેથી કાર્ય સરાડે યાય.	૧
દયા કરેા મને હુંદાસાદેવ, નીર્મળ મતિ આપેા અવશ્યમેવ.	૨
હંસવાહની સરસ્વતી માય, અમે મુજને કરેા ક્રીપાય.	૩
દેહ થકી દાળેા દૂર્ભેતી, નીર્મળ વશ આપેા સરસ્વતી.	૪
માહારા ગુરુને ચરણે ચીત ધરુ, હૃદય માંહે હરી ચિંતન કરુ.	૫
હરી ભટને ક્રીયાએ કરી, ગાવું ચરીત રુદ્રભાંગદ પૂરી.	૬
વૈષ્ણવ જનને નમું કરજેડ, જૂલ્ય જાણી મા દેતા ખેડ.	૭
નારદ પુરાણ વીરે ઇતિહાસ, બેઉ કરજેડી કહે વિષ્ણુનાસ.	૮
એકવાર માંધાતા રાય, વસિષ્ઠ ઋષિને લાગ્યા પાય.	૯
સ્વામી મુજને કહીયે સોય, કર્મ કાષ્ટ શી વીધનાં હોય.	૧૦
તેમાં શુષ્ક ને આદ્રક જેહ, સ્વામી મુજને કહીએ તેહ.	૧૧
કરે પ્રાશ્નિત ને તે દહન, તે ત્યાં ક્રોડોની હુતાશન.	૧૨
વળતા વસિષ્ઠ બ્રાહ્મણ વાણ, મુણ માંધાતા ચતુર સુજાણ.	૧૩
માનસીક વાચી કાચીક જેહ, કર્મ કાષ્ટ ત્રીવીધના એહ.	૧૪
વણ જાણે જે પ્રાશ્નિત થાય, શુષ્ક કર્મ જાણેા તે રાય.	૧૫
જાણી નવાં નીપાવીએ જેહ, આદ્ર કર્મ ત્યાં કહીએ તેહ.	૧૬
મત હરીવાસર હુતાશન, ત્રીવીધ કર્મને કરે દહન.	૧૭
તેનેા મહિમા છે અતી ધણેા, કહે વસીષ્ઠ માંધાતા મુણેા.	૧૮
શુષ્ક કહું સૌનકને જેહ, હું ત્યાં તમને કહું છું તેહ.	૧૯
એક સદસ દીને ત્યાં યાગ, ના આવે મત ઘેડસમેા ભાગ.	૨૦
સકળ તીર્થ કરે રૂળ જેહ, મત ગુલ્ય ન આવે તેહ.	૨૧
માત ખીતા પક્ષ દશદશ હોય, દસ પ્રેમદા પક્ષે સોય.	૨૨
ત્રીશે પૂર્ણ ત્રિભાગી થાય, મતધારી સૌ વૈકુંઠ જાય.	૨૩
એકાદશી ઉદે વેળા હેય, તે દહાડે મત કરવું સોય.	૨૪

* સુશ્રુમ દષ્ટિએ અવલોકન કરતા હવિદાસ તેજ વિષ્ણુદાસ હશે. દેશ ને કાળ એક જ જણાય છે.

અન આહાર ત્યાં લીજે નહીં, રજની જાગણ કરતુ સહી	૨૫
કરીએ દાદશીએ પારણું, એહ પ્રત ત્રીનારાયણુ તણુ	૨૬
આગે કર્યું છે જેણે રાય, સાંભળ તેહ તણે મહીમાય	૨૭
જેહ કરતા સારેધાર, મહા પાપ ધૂરે નર નાર	૨૮
વિદેહ નમ રુદ્રમાગદ રાય, સૂર્યવંશી બળીએ કહેવાય	૨૯
જેહ તણે મન છે આનદ, સદા કાળ મેવ ગોવિંદ	૩૦
રાણી ત્રણસે રાયને વળી, તેમાં મૂખ્ય છે સંધ્યાવળી	૩૧
તેને પૂત્ર ધર્માગદ એક, જે જાણે મન જ્ઞાન વિવેક	૩૨
રિદ્ધ સિદ્ધ સપત્ય અતી ધણી, એવી રાજધાની રુદ્રમાગદ તણી	૩૩
હિતમ પ્રત હરીવાસર જેહ, રાય રુદ્રમાગદ પાળે તેહ	૩૪
વર્ષ આઠથી એથી માંલ, રાયની આણુ ફરે નમ જ્યાહ	૩૫
હરી ભજન કરે નહીં જે કાપ, તેને દડ રાગનો હોય	૩૬
દશમી તણે દીન સારેધાર, પડે વગડાવે નમ મોજાર	૩૭
એવુ રાજ કહે વચન, વાહણે પ્રત હરીવાસર દીન	૩૮
હરીવાસર પ્રત જે સોપશે, તેને દડ રાગનો થશે	૩૯
સૌ રાયની આજ્ઞા શીર ધરે, હરીવાસર પ્રત સૌકા કરે	૪૦
એણી પેરે કરાવે પ્રત રાય, આણી માત્ર સૌ વેકુઠ જાય	૪૧
જમ સદનનો માર્ગ જેહ, દિવસ કેટલે લાગે તેહ	૪૨
ઉદસવાસ થયો સૌ ત્યાહિ, એવે નારદ આઘ્યા જમપુરી મહિ	૪૩
ધર્મરાય બહુ માન જ દીધ, રૂપિને પ્રણામ જ કરીધ	૪૪
નારદ પૂછે કહો રાય ધર્મ, તારુ સ્થાનક દીશે એમ	૪૫
ઋષિના વચન સુણી અવશ્યમેવ, ધર્મરાય બોલ્યા તતએવ	૪૬
ભૂતળ રાય રુદ્રમાગદ જેહ, હરીવાસર પ્રત પાળે તેહ	૪૭
તેના મુન્ય તણે મહીમાય, આણી માત્ર વૈકુઠ જાય	૪૮
જમસુદન કો આવે નહીં, તે માટે થયુ ઉદ્વેગ અહીં	૪૯
બ્રહ્માને સમજાતુ એહ, તો મારુ દુ ખ ટાળે તેહ	૫૦
ત્યાંથી નારદ ને ધર્મ રાય, વેગે પોહોઆ બ્રહ્મ સભાય	૫૧
ત્યાં વેદગીરિ ને સાગર જેહ, મૌર્તવત બેઠા છે તેહ	૫૨
ગૃહ નક્ષત્ર નદી ગુણસાર, રજની દિવસ ને યુગચાર	૫૩
પદ્મ માસ સવરસર હોય, મૌર્તવત બેઠા સૌ કાપ	૫૪
મહા મોટા બેઠા મુનિજન, જમને દેખી વિમાશે મન	૫૫
ક્રોધશોક સાધુ એશે અવતર્યો, તેણે ભગ એ માર્ગકર્ણો	૫૬
તે માટે ઇહાં આઘ્યો એહ, તેહ વાતમાં નહીં સદેહ	૫૭
ધર્મરાય પછે આઘ્યા લાહે, ચતુરાનન બેઠા છે જ્યાહે	૮૫

મહા શોક દુઃખ આણું મન, ચણું લાગે ન કરે રુદન.	૫૯
પૂછે વિરંગી મુણો ધર્મ રાય, કાણે બંચીધો તુંજ મહીમાય.	૬૦
એવાં વચન સુણાં નીધાર, ધર્મરાય બોલ્યા તેણીવાર.	૬૧
સ્વામી ધીકજીવ્ય કહીએ આપ, જોવી ખંડીત હોય પ્રતાપ.	૬૨
સ્વામી હું સેવક તાહરો, મહીમા સર્વ ગયો માહરો.	૬૩
સ્વામી કાર્ય સેવક નવ કરે, રૌ રૌ નરકે તે સંચરે.	૬૪
તે માટે તારી આજ્ઞા જોહ, મેં તો કાંઈ નથી લોપી તેહ.	૬૫
તે લોપી રુદ્રમાંગદ રાય, પાપી પુન્ય વૈકુંઠ જાય.	૬૬
તજ્યાં કર્મ ને ધર્મ અનેક, હરીવાસર મત પાળે એક.	૬૭
તે ત્યાં સર્વ વૈકુંઠ જાય, આપણે શો કરવો ઉપાય.	૬૮
જમસુદન કો આવે નહીં, તે માટે થયું ઉદ્ધસ તહીં.	૬૯
ધર્મ તણું વાયેક સાંભળી, બ્રહ્માજી પછે જોત્યા વળી.	૭૦
હરીના નામનો મહીમા જોહ, સાંભળ હું તને કહું તેહ.	૭૧
કાશીને કુરુક્ષેત્ર જ જાય, પૂજર તીર્થ લાભાય ગવાય.	૭૨
પ્રયાગ જપને કરે વિશ્રામ, તે પામે અદકું હરિનું નામ.	૭૩
રતવંતી સર્વ પતીને પાણુ, મદ માંસ રચ્યું નિર્વાણુ.	૭૪
વિપ્ર થકી તે જોજન કરે, હરીને નામે તેઓ પશુ તરે.	૭૫
એવો નામતણો મહીમાય, બ્રહ્મા કહે સાંભળો ધર્મરાય.	૭૬
તે હરિનું મત પાળે જોહ, કેમ વૈકુંઠ ન પામે તેહ.	૭૭
શિવ બારકરનો અનુચર જોહ, કદાચમે વશ થાયે તેહ.	૭૮
પશુ હરી સેવક સાથે નીરધાર, મેં નવ ચાલે એક લગાર.	૭૯
એવાં વચન સુણીને સારોધાર, કાગળ લંપટ (૧) મેહેલા તેણીવાર.	૮૦
નારદ કહે બ્રહ્માને વાત, એમ કરતાં નવ ચાલે તાત.	૮૧
કહે વિષ્ણુદાસ એવું સાંભળી, બ્રહ્મા મન વિમાશે વળી.	૮૨

—:—

કેકેયું ૨ જી.

રાગ આશાવરી.

કાંઈ બ્રહ્માજીએ સાંભળીઈ જોહરે, ત્યારે વચન શ્રીનારદ કહેરે. ૧

હાળ.

સનમાન દીધું અતિ ધણું, દુઃખનો કરવા ભમ;
 પંચતત્વથી પ્રગટીઈ, એક નારી રૂપ સુચંગ. ૧
 લાવણ્ય શોભા અતિ ધણી, જોના તેજનો નહી પાર;
 અવલોક મન ત્યાં બ્રહ્મા તણું, વિદ્વળ થયુ તેણીવાર. ૨

તે માટે વશીષ્ઠ કહે, માંધાતા તું અવિધાર;	
માન ભાવ જે જન હોય તે, નૈણે નવ નીર્ધે નાર.	૩
પછી જ્ઞાન દષ્ટે જોયું બહાચે, વિચારીઈ તતખેવ;	
ધર્મ પ્રત્યે જોવવાને, થયા તત્પર ભૂદેવ.	૪
પછે બ્રહ્મા પ્રત્યે જોલે કન્યા, મુજને કહેા નીર્ધાર;	
દર્શણે પર્વત કરું પાણી, હેલાં માત્ર મોજાર.	૫
તહાં લગી સુમાર્જ આચરે, જ્યાં લગી ધંદી વશ હોય;	
જપ તપ તીર્થ ત્યાં લગી, સર્વ આદરે નર સોય.	૬
તહાં લગી દેવાર્ચન કરે, ત્યાં લગી દે બહુ દાન;	
ત્યાં લગી ધર્મ ક્રિયા કરે, ત્યાં લગી દુરીતું નામ.	૭
ત્યાં લગી સ્તુતી સ્મૃતી લણે, ત્યાં લગે ધવણ શુણ્ણ જાણ;	
જ્યાં લગે વાગ્યાં નવ હોય, સ્ત્રી તણ્યાં કટાક્ષ બાણ.	૮
તે માટે આજ્ઞા આપેા તે, કરું હું મારા તાત;	
વળતી ત્યાં બ્રહ્માજી વદે, સાંભળ પૂત્રી વાત.	૯
સંસાર કારણ આપણાં, ભગવંત વહાલા ધર્મ;	
તે માટે તુજને કહું તે, કરોને કારજ ધર્મ.	૧૦
પૃથ્વીતલ પધારીએ, નિર્મળ તારુ મંન;	
જો ધરા ધર્મ કેના ધરે, પૃથ્વીતણા સજન.	૧૧
એક રુદ્રમાંગદ રાગ લલો, અવની તળ અવતાર;	
વેગે વિશેષે કરી જઈ, છલ પાડને એકવાર.	૧૨
તે તણું મત મૂકાવજે, માથું છું એ માન;	
મદ્રાચળ ઉપર જઈ તું, કરજે સંગીત ગાન.	૧૩
તેણે વને મૃગયા જશે, આવશે રમતો ત્યાંહે;	
ગાયન તારું સાંભળી રાગ, મૂર્છા થશેતી જ્યાંહે.	૧૪
ત્યારે મહી તું બેઠો કરજે, સલ વચન માંગજે સાર;	
કેા સમે માથું ના ન કહેતો, હું છું ધરની નાર.	૧૫
તે રાય તુજને ત્યાં પરણશે, આપશે એ નિર્ધાર;	
કેા સમે રંગે વિવાસ ત્યાં, હંડાવજે મત સાર.	૧૬
હવે પૂત્રી તું સાંભળ સહી, મોહણી તારું નામ;	
ત્યાંહાં થકી પ્રેમદા પર્વરી, તાતને કરી પ્રણામ.	૧૭
બલસુદનથી સાંચરી તે, ધટીકા ચાર મોજાર;	
મંદ્રાચળ ગીરી ઉપર પાંદોચી, જે છે મોહણી નાર.	૧૮
અવલોકતાં દ્રષ્ટે પડી, શલ્યા એક સુચંગ;	
તેના ઉપર પ્રાચીન છે માહા, રદ્ર કેરુ લિંગ.	૧૯

શિવલિંગની શોભા ઘણી, તે તહાં કહી નવ જાય;
મોહણીએ ત્યાં પૂજા કરી, આનદ અગ ન માય. ૨૦
અભિનવા ત્યાં નાદ કરીને, આપને ઈશ્વર માન;
મહાદેવજીની આગળ રહીને, આરભે નૃત્ય ગાન. ૨૧

પલણી.

આરબ્યું નીજ ગાન એવી, વાણી વશીછે કહી;
રક્ષમાંગદ મૃગયા ગયો, હવે તે કથા સાંભળ સહી ૨૨

કંઠવું ૩ જું.

રાગ-આસાવરી.

કાઈ વશીછે રવિ જાગરે એમ વાણીરે;
કાઈ રાણી તેડી સંધ્યા સાથે મન જાણીરે. ૧
કાઈ એમ બોલે રક્ષમાંગદ રાયરે;
મૃગયા રમવા જવા મન થાયરે. ૨

ઠાળી.

છઠ્ઠા થઈ મૃગયા જવા, આશા પુરી ચત્ત;
સંધ્યા વળી વળતું વદે, સાંભળો માત્રા કંથ. ૩
મૃગયા જઈ બહુ જંતું હણી, બધારો મોટાં કર્મ,
તમે ઇંદ્રીના નીઘે કરી, આરાધા પરિષદ. ૪
વળતી તે રાજજી કેહે, રાણીજી સુણીએ વાત;
તારાં વચન માટે જંતુને, નહીં કરુ ઉપધાત. ૫
ધર્માંગદ પૂત્રને તેડીને, બળાતું સૌ આ રાજ;
પછી અસ્વારૂઢ થઈને, રાય સાંચર્યાં વનર્માં જ. ૬
પછી જોજન અઠ્યોતર આવ્યા, નમ્ર થકી તે રાય;
એક દીકું વન રળીયામણું, આણુદ અંગ ન માય. ૭
વનસ્પતિ ભાર અઢાર શોભા, અનેક આતિ ઉત્તમ,
તે મધ્યે છે રળીયામણો, વામદેવનો આશ્રમ. ૮
અમ્મ થકી પછી ઉતર્યાં, આશ્રમ પોહોંચ્યા રાય,
પછી અન્યોઅન્ય ભેટ્યા સહી, આણુદ અગ ન માય. ૯
રાજ કેહે મેં પૂર્વ ભવે, શા રાં કીધા છે પુન્ય;
જેણે કરી સર્વે સુખ પામ્યો, તે મને કેહો મુનીજન ૧૦

વડાણ.

મને કહો મુનીજનંત ઝેવી, રાજ વાણી આચરે;
વિષ્ણુદાસ કહે ઋષિ જોય્યા, તે વચન ત્યાં શ્રવણે ધરે.

૧૧

કહેવું ૪ થું.

રાજ આસાવરી.

વામદેવ કહે સાંભળો રાયરે, મહીમારે કરું કર્મ તારા તંણોરે; ૧
પૂર્વે તું હતો શૂન્યો અવતારરે, આચાર વિવેક તું જાણતો સહીરે. ૨

ઢાળ.

આચાર વિવેક તું જાણતો પણ, દુષ્ટ હતી ધરનાર;
તે દુષ્ટે ચાલ્યો તીર્થ કરવા, મહાવન મોગર. ૩
મહા તીર્થ કરતાં તું ગયોરે, મંદ્રાચળ છે ન્યાહિ;
એક વ્યાસ પણ કરતો સહી, પછી તું રહ્યો જઈ ત્યાહિ. ૪
અસુન્ય રાયની મત મહીમા, તે સાંભળીયો ત્યાહિ;
પછે કેટલેક દીવસે આવીયા, પોતાનો આશ્રમ ન્યાહિ. ૫
પછી મત આરબું શ્રાવણે, દ્વિતીયા શુકલ પાવન;
નારાયણ લક્ષ્મી તણી પુનઃ, કરી તે દીનપ્રતીદીન. ૬
અર્ધ દિવસ પ્રત્યે જુગવા, બહુ પુણ્ય ચઢન સાર;
એક જુગત તું ભોગી રાજ, કરી તે માસ ચાર. ૭
તે માટે સતોપજ પામ્યા, સ્વામી શ્રી હરી જેહ;
ત્યાં થકી તારુ રીષ્ટ થયું, પછી પામ્યો આ દેહ. ૮
તે પુન્ય માટે રાજ ગૃહે, તું પામીયો અવતાર;
ધર્માગ્રહ પછી પૂત તારે, સંધ્યાવળી ઘેર નાર. ૯
પછી રાય વળતો એમ કહે, ઋષિને કરી પ્રજ્ઞામ,
મંદ્રાચળ તે પર્વત જાવા, છે મુજબ મુજને સામ. ૧૦
આશીષ માગી ત્યાં થકી રાયે, સાંચ્યાં તતખેવ;
પછી થોડે દીવસે આવીયા, ન્યાહિં મંદ્રાચળ અવશમેવ. ૧૧
ત્યાં અશ્વ હેઠળ બાંધીને, પર્વત ચઢ્યા જૂપાળ;
ઝટલે મોહણી કેરુ ગાયન, સાંભળીયું તતકાળ. ૧૨
ત્યાં નાદ બાણે વીધીઓ, ત્યાં આગ્યો અવશ મેવ;
તેનું રૂપ દેખી રાયજી, મુછાં થયો તતખેવ. ૧૩
પછી કર ગ્રહીને બેઠો ક્યોં, પટકૂદે નાખે વાય,
અમૃત વાક્યો ઉચરે ને, બેઠો ક્યોં તે રાય. ૧૪

રાગ કહેરે કામની, તું કાણ કેની નાર;	
અહીંઆ આવી કાણ કારણે, મુજને કહે નીરધાર.	૧૫
હું તનયા જાતણી, મોહણી મારું નામ;	
તું સરખો કે કય વરવા, આવી આણે ઠામ.	૧૬
ત્યાં રાગ વળતો એમ કહે, મોહની તું અવિધાર;	
જે માગે તે આપું તને, તુ માય મારી નાર.	૧૭
મોહણી કહે હું જ્યારે માગું, ઈચ્છા મુજને થાય;	
તમે તે વારે ના નહોં કહો તો, વરું તમને રાય.	૧૮
સત્ય વચન રાધે આપીયું, આણુંદ પામી નાર;	
ગાંધર્વ વિવાહ કર્યો પછી, ને યથા જોજેકાર.	૧૯
કેટલાક દીવસ ત્યાં રહ્યા, આનંદ અંગ ન માય;	
હવે કહો તો આપણુ દેશ જઈએ, એમ યોગ્યા રાય.	૨૦
અખળા કહે તે કીછએ, જે ચિત્ત માને શામ;	
પછી રાય મોહણી આવીયાં, હય બાંધેા જે ઠામ.	૨૧
સાં એહેગોધા એહનીરી,* ચંપાર્ધ અશ્વને પાય;	
આપદા ભાંગી એહની, તેને ઉદક છાંટયું રાય.	૨૨
આપદા ભાંગી દેહની, તતક્ષણુ તેણીવાર;	
તેને મનુષ્યની વાંચા થઇ, જળ છાંટતાં નીરધાર.	૨૩

વલણુ.

હેલાં માન મોજર, રાગત્રયે યોધી સહી;	
વિજયદાસ કહે ગત જન્મની, તેણે કયા કઈ પેરે કહી.	૨૪

કકલું ૫ મું.

રાગ કેદારો.

એહેગોધા એમ ઓચરે, રાગ તે શ્રવણે ધરે;	
પેહેલા જન્મની વાતાં કરે, તે સાંભળવા એક ચિત્ત કરે.	૧

ઠાળ.

પેલા જન્મની વાત કહું, રુદ્રભાગદ અવિધાર;	
સાંજ નગ વીરે હતી, પાહાણુ ધેર અવતાર.	૨
રૂપકળા લાવણુ વિશેષ, હું હતી બળવંત;	
પીયુ પરરામાની સાથે રમે, મુજ સાથે નહીં ચીત.	૩

* એહેગોધા-પરણા-એક પ્રાણી. એહનીરીના અર્થે ખજર પડતી નથી.

મેં મનમાં વીચાર કીધો, કેમ પીયુડો વશ થાય;	
પછી ક્રાષ્ટ્રિક સૈયર સાથે જૈને, કલો સર્વ ઉપાય.	૪
પછી સૈયર કહે સાંભળરે, બાઈ મારે હતી એ પેર;	
ક્રાષ્ટ્રિક સ્ત્રી શુભવંત સાંભળી, હું ગઈ તેને ઘેર.	૫
તેણીએ ત્યાં કામણ કરી આપ્યું, મુંજ વશ થયો ભરથાર;	
એમ કહી મને મોકલી, તેહ તણા ધર દાર.	૬
પછી તે સ્ત્રીને મેં નેણે નીખી, આણુંદ અંગ ન માય;	
પાણ તણી એક આપી મુદ્રિકા, હું લાગી તેને પાય.	૭
પછે તેણીએ પુછ્યું શું બાઈ તારે, વશ નથી ભરથાર;	
મેં કહ્યું માતાજી તમારું, વચન સારોધાર.	૮
પછી તેણીએ એક ચૂર્ણ આપ્યું, મેં પીયુને દીધું તેહ;	
પછે દુઃખ જતાં રોમ ઉપન્યે, ક્ષીણ થયો તેના દેહ.	૯
સન્નાથી ઉઠ નહીં, મૂળે મેહેલે નિ.શ્વાસ;	
હવે અબળા અને કર સુખી, હું ચર્ષક તારા દાસ.	૧૦
પછી હું વળી તે સ્ત્રી કને, રૂરી આપ્યું ચૂર્ણ જેહ;	
તે ત્યાં મેં સ્વામીને દીધું, દિવ્ય થયો તેના દેહ.	૧૧
પછી કથ મારે વશ વરત્યો, અંબુદીન સારોધાર;	
પછી મૃત્યુ પામી હું અબળા, નાખી નર્ક મોતર.	૧૨
શુભ પદર મેં ત્યાં કષ્ટ વેઠ્યું, ઘણું પામી વેદના ત્યાંહે;	
પછી ધરેળીને દેહ રાગ, પામી છુ હું આંહે.	૧૩
તે માટે જો વળી ધ્રુવે, વશ કરવા ભરથાર;	
તે સ્ત્રીને ત્યાં અંતકાળે, નર્કમાં નહીં કાર.	૧૪
માટે ત્રાવણુ હાદથીનું પુન્ય મુજને, જે આપો તમે રાય;	
તો નિશ્ચે હું હરીપદ પાસુ, નથી બીજો ઉપાય.	૧૫
તેણે સમે ત્યાં રાય પ્રત્યે, એમ કહે મોહણી નાર;	
એ અધમ જાતને પુન્ય આપવા, તમને નહીં અધિકાર.	૧૬
જેણીએ ભરથાર વશ કીધો, તે આશિત કેમ મુકાય;	
યય વીષધરને પાછાંજે તો, વીષ શરાડે થાય.	૧૭
જેમ જેમ સૂક્ષ્મ તણુ ચરે, તેમ તેમ દૂઝે ગાય;	
પાત્ર કુપાત્રતણે એ અંતર, સત્ય જાણજો રાય.	૧૮
પછી રાગ કહે જેમ સૂર્યની, સઘળે સરખી પ્રલ;	
તેમ મારે મન સર્વ સરખું, ટાળું એનું કષ્ટ.	૧૯

રાય હરીચંદ્રે આપ* વેચ્યું, ઋષિને સૌંધું રાજ;	
પ્રારથાં હસ્તી દધીચે આપ્યા, સત્ય રાખવા કાજ.	૨૦
શંખે માંસ પોતાનું આપ્યું, કપોતનું દુઃખ દાણ્ય;	
જીવાત્માને જીવતત્ત્વ આપ્યું, સત્ય વચન ત્યાં પ્રાણ્યું.	૨૧
એમ કહી રાય મુકીત આપ્યું, મન કૃષ્ણ સાથે સાર;	
પછી દીવ્ય દેહને કન્યા પામી, હેલાં માત્ર મોખર.	૨૨
આવી રાયને ચરણે લાગી, હૈડે અતિ ઉલ્લાસ;	
તતક્ષણ ત્યાં વૈમાન આણ્યું, પામી વૈકુંઠવાસ.	૨૩
વશીષ્ઠ ઋષિ વાણી વદે, સુશુ માંધાતા રાય;	
પછી ત્યાં યજ્ઞી તે રાણી રાજ, નમ્ર પોતાને જાય.	૨૪

વલણ.

નમ્ર ભણી તે જાય રાજ, તેમાં નહીં સંદેહ;	
કહે વિષ્ણુદાસ ધર્માગદ પૂત્રે, વાત સાંભળી તેહ.	૨૫

કડવું ૬ કું.

રાગ કેદારો.

ધર્માગદે ભણી વાત, આવે છે મારો તાત;	
રળીયાત થયો તે મનમાં અતી ધણોર.	૧

ઠાળ.

મનમાં ધણું રળીયાત થયો, ધર્માગદ તેણીવાર;	
સૈન્ય સકળ સંગાથે સામે, આવ્યો સારોધાર.	૨
એક જોજન ગયા પછી, ત્યાં સામા દીઠા રાય;	
અન્ન યજ્ઞી ઉતરી ધર્માગદ, લાગ્યો પીતાને પાય.	૩
પછી અન્ન્યોઅન્ન્ય અર્ધિંગન દીધાં, આણી પ્રેમ અપાર;	
કુશળ વાતાં નમ્ર તણી મને, કહો કુંવર નીરધાર.	૪
કહે કુંવર રાય તમારી, આઠા સર્વકા પાણે;	
આણી માત્રકો ધર્મ ધીરજથી, અન્ન માર્ગે નહીં ચાલે.	૫
એમ વચન અવણે સાંભળીને, રાય થયા રળીયાત;	
વળી પૂત્ર ધર્માગદ પ્રેમે પૂછે, પીતાને સૌ વાત	૬
આ ભાર્યા તે કેણુ છે, તેના તેજનો નહીં પાર;	
નામ કન્યા કે સમૂહ તનયા, કહો મુજને નીરધાર.	૭

પછી રાય કહે મુણુ ધર્મોગદ, ઘણા એના તાત;	
નામ મોહણી મારી બાપા, પૂત તારી માત.	૮
મંદ્રાયળ તપ કરતી હતી, મૂઝ કારણ નીધોર;	
સત્ય વચન જમણે કર આપીને, મેં ત્યાં વરી એ નાર.	૯
ત્યાર પછી દીન કેટલાક ત્યાં, મુખે રહ્યા તેણે ઠામ;	
ત્યાં થકી હું ત્રોતેર દીવસે, આઠ્યો આપણે ગામ.	૧૦
ધર્મોગદ એવાં વચન સાંભળી, મોહણીને લાગ્યો પાય;	
અંખે મુજને કરો કૃતારથ, હૈકે હર્ષ ન માય.	૧૧
ત્યાં થકી પછે સૈન્ય સાથે, આઠ્યા નગ્ર મોત્તર;	
મોહણી માત્ર સહુ હર્ષ પામ્યા, થયો ત્યાં જયજયકાર.	૧૨
મા બાપને સાથે આઠ્યો, ધર્મોગદ મન બાઠ્યો;	
પછી પૂત મોહણીને તેડી, ઘેર પોતાને આઠ્યો.	૧૩
પછી માતની ભક્તિ કરે ઘણી, બહુ આપ્યાત્યાં શણુગાર;	
નાના વિધનાં પટકૂળ આપ્યાં, તેના લેઉં નહીં પાર.	૧૪
પછે સંધ્યા ત્યાં તત્કાળ આઠ્યાં, મોહણીને લાગ્યાં પાય;	
સેવાભાવ ભક્તિ કરે, આનંદ અંગ ન માય.	૧૫
સ્વપત્નીનો ભાવ ન આણે, રાણી *મન રળીયાત;	
સંધ્યાવળીને અળગાં તેડી, કહે ધર્મોગદ વાત.	૧૬
ઘણી બાપાં હોય પુરુષને, સાંભળ સાચું માય;	
લઘુએ વૃદ્ધની સેવા કરવી, એવો સંમૃત* ન્યાય.	૧૭
માહાન વૃદ્ધપણું તું જાણજે, પીયુને વડલજ હોય;	
તેની ભક્તિ વિશેષ કરવી, સતીનો ધર્મ ત્યાં સો'ય.	૧૮

વલણુ.

તે સતીને નીલેં પક્ષે, સાર કરે ભગવાન;	
તું માતાજી સાંભળ સહી, તે ઉપર કહું આખ્યાન.	૧૯

કહેવું ૭ મું.

રાગ સામેરી.

વશિષ્ઠ કહે તે રાણી યુલુવંતરે, ચીતવીધેતેત્યાં નવ ચળીરે;	
કહે કુંવર ધર્મોગદ વાતરે, સાંભળો માત સંધ્યાવળીરે.	૧

હાળી.

સંધ્યાવળી તમે સાંભળો, હું કહું સારોધાર;	
ખાદાણુ એક હતો સહી, શંકક નમ્ર મોભાર.	૨
તેને વેશ્યા સાથે સ્નેહ ધણો, ક્રીડા કરે અનુદીન;	
પણુ ઘેર ભાર્યા સાધવી, તેથી ન માને મન.	૩
તે ખાદાણુ ત્યાં સહુ તળયું, ધર્મ કર્મ આચાર;	
સેવા તે બેઠીની કરે, સાધવી ધરની નાર.	૪
એક દીવસ માંસ મહીપતણું, તેણે કર્યું મોજનં,	
પછી પિંડ પાપે પૂર્ણુ પણુ, શંકા ન આણે મન.	૫
ધર્માંગલ કહે છે તે વિપ્રને, તે પાપને સંજ્ઞેગ;	
દેહ વખે દુઃખ ઉપજ્યું જે, ભગંદર ફરો રોગ.	૬
વેશ્યાએ રાખ્યો ત્યાં લગી, જ્યાંહાં લગી હતું ધન;	
પછી મેલ્યો ખરહરી, મહા દુઃખ પામ્યો મન.	૭
પછી દીન વાક્યો ઓગરે, સ્ત્રી પ્રત્યે તત્કાળ;	
તુ જ્યારે અજાણા સાધવી, તું કરે મારી સંભાળ.	૮
ધીક ધીક જીવત્ય મહારું, હું ત્યાં થયો અનામ;	
સાધવી તુજને ખરહરી હું, મોહો વેશ્યા સાથ.	૯
જે કાંઈ સાધવીને ખરહરી, અન્યથી રાખે સ્નેહ;	
આ જન્મથી યદરમે જન્મ, તેને નયુસકે દેહ.	૧૦
પછી ઉલકની તે દેહ પામે, ભોગવે દુઃખ આપ;	
સાધવી સ્ત્રીને ત્યાગ કર્યોના, એવો છે પ્રતાપ.	૧૧
પછી સ્ત્રી કહે રાખે મનમાં, ધરો દુઃખ લગાર;	
મેં સેવા તેની કરી, એહ તમારો ઉપકાર.	૧૨
ચડિકા માતાજી કીજીએ, આરોગ્ય મુજ ભરધાર;	
નવદુર્ગા વૃત તમારો હું, કરીશ ત્યાં નિર્ધાર.	૧૩
સૂર્ય તમારી સ્તુતિ કરુ ને, નમી નમી લાગું પાય;	
હું હર્ષે દેખ્યા વધામણાં, સ્વામીને જો સુખ ચાપ.	૧૪
સ્વામી તણી જે કાંઈ સેવા, કરે વિવિધ પ્રકાર,	
પણુ સ્ત્રી તે તેની શંકા મનમાં, નવ ધરે કાંઈ લગાર.	૧૫
એણી ઘેરે કરતાં રોગ વધ્યો ને, સાધવી કરે છે સેવ;	
પછી સ્ત્રીએ અવની વિશે, પીયુને પોહાજ્યો તતખેવ.	૧૬
તેનું મન ગયું વેશ્યા કને, ગૂણે ચકી ન બોલાવ;	
પછી સ્ત્રીએ મન વિમાસીયું, હવે કોણુ કરું ઉપાય	૧૭

પછી ગઈ વેશ્યા કને, જેને કહી તે પેર;
 તેણીએ આપી કંચુકી, લાવી પોતાને ઘેર. ૧૮
 તે દેખાડી જે ક્યને, તે લીધી રદ્યા બાર;
 તત્કાળ તેના પ્રાણ છાંચા, હલા માત્ર મોગર. ૧૯
 પછી સ્ત્રીએ મન વિચાર કરીને, સગપણ કીધું સાથ,*
 ભર્યાર સાથે બેઠું, ઉદ્યાર્યા વૈકુંઠનાથ. ૨૧
 સતી કેરેા ધર્મ મેં ત્યાં, કહ્યો તમેને માત;
 મોહણી ઉપર દ્રેષ માતા, મિથ્યામાં કરતી માત. ૨૧
 સંધ્યા વળતી એવું સાંભળી, ત્યાં યયાં મન રળીયાત,
 ધન્ય ધર્મોગદ કુવર મારા, તેં કહી ઉત્તમ વાત. ૨૨
 ત્યાં મોહણીને ખટરસ, નિત્ય કરાવે ભોજન;
 સંધ્યાવળી રહીયાત યેને, આણુંદ આણે મન. ૨૩

વડાણું.

આણુંદ પામી મન માતા, તેમાં કાઈ સદેહ નહી.
 વિષ્ણુદાસ કહે હવે ધર્મોગદ, મોહણીને કેહે છે સહી ૨૪

—સસસસસસસ—

કડવું ૮ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

વશિષ્ઠ વાણી ઝાચરેરે, સુણ માધાતા રાખજ,
 ધર્મોગદને કેહે છે મોહણી, આણુંદ અંગ ન માયજ. ૧
 સાભળ પૂત્ર ધર્મોગદ સાસુ, તુમને કહું છું આજજ;
 હવે રાગને આંહી તેડી લાવેા, ક્રીડા કરવા કાજજ. ૨
 એવુરે સાંભળી પૂત્ર પિતાને, તેડી લાવ્યો ત્યાહેજ;
 વદન જોઈ વીનતાતણું પછે, રાવ રીઝ્યા મન માહેજ. ૩
 વળતી વાક્ય કહે મોહણી, રાવ મુલો નીરધારજ;
 તમઘેર વિનતા સાધવી, સંધ્યાવળી નાદજ. ૪
 સતી સકળમાં શિરોમણી છે, સર્વ ગુણની બાજજ;
 જેને આપે મુજ પીતા પડે તો, હું તે કાણુ માતજ. ૫
 આપણુ બેઠુંને આશા જે, તે આપે ત્યાં નારજ;
 તો તો સ્વામી ક્રીડા કાજે, નીલે યઈએ અપારજ. ૬
 એવાંવચન ત્યાં શ્રવણે સાભળી, ચિંતાતુર યયા રાખજ,
 તવ ધર્મોગદ જઈ વિનબ્યા, સંધ્યાવળી માયજ ૭

બેઠ કરજોડી કરું વિનતી, સાંભળ મારી માતજ;	
રાત્રને હવે આઠા ઘોને, વિદાસ મોહણી સાથજ.	૮
પૂત તણાં એવાં વચન સાંભળી, વળતી બોલ્યાં માયજ,	
શીશ છેદાય આપણું પણ, વચન કહ્યું નવ જાયજ.	૯
ખાઈએ વિષ અથવા જળ વેહેતે, પુરે આપ મૂકાયેજ;	
અથવા અગ્નિ પ્રવેશ થાય પણ, વચન કહ્યું નવ જાયજ.	૧૦
વેરે આપણો હાથ સંક્રામળ, વશીયર મૂખ મૂકાયેજ;	
અથવા બાંધ વઢને જઈએ, પણ વચન કહ્યું નવ જાયજ.	૧૧
અથવા ધર ધર વાત આપણી, ચાતી સર્વ અપાયેજ;	
પડે દડ શીર ખમી રહીએ, પણ વચન કહ્યું નવ જાયજ.	૧૨
વળતી ધર્મીગદ એમજ બોલ્યો, સાંભળ મારી માતજ;	
હવે પ્રાણ તજીશ હું તારી આગળ, જો નહીં માને વાતજ.	૧૩
વળી માત પ્રત્યે પ્રતી બોધ કારણે, કુંવર બોલ્યો વાણજ,	
મારા પિતાને કુરુખ દેશે તેને, ધાત કરીશ નીરવાણજ.	૧૪
એવું વાક્ય શ્રવણે સાંભળી, મનમાં કંપી માનજ;	
પછી પુત્ર પ્રત્યે એણી પેર બોલે, સુણ ધર્મીગદ વાતજ.	૧૫
આગે એવી રીત છે જે, સુણો કુંવર નીરધારજ;	
વૃદ્ધ વિનતાને સંતોષે તો, અવર વરે પીયુ નારજ.	૧૬
ખીજી સ્ત્રી વરતાં ધન લાગે, તેથી દ્વિગુણ પ્રમાણજ;	
જો આપે તો આપુ આઠા, વિદાસ રાજ સુભણજ.	૧૭
એવું વાક્ય શ્રવણે સાંભળી, પુત્ર થયો રળીયાતજ,	
પછે કોટીક ધણુ તેને ધન આપ્યું, આયુષ દીધું માતજ.	૧૮
પછી પિતા પ્રત્યે જઈ સૂત બોલ્યો, આનંદ અગન માયજ;	
આઠા આપી અમ માતાએ, કીડા કીજો રાયજ.	૧૯
ધર્મીગદનું વાક્ય સાંભળી, થયો તે મન વિસ્લાસજ;	
હવે રાજ રાણીશું રમે, કરજોડી કહે વિજયદાસજ.	૨૦

—૩૩૩૩૩૩૩૩—

કંકડું ૯ મું.

રાગ—સામેરી.

વશિષ્ઠ વાણી આચરેરે, સુણ માધાતા રાયે;	
પુત્રનું વાક્ય સાંભળી, આનંદ અંગ ન માયે.	૧
પછે ધર્મીગદને લાજબું, જે રાજ્ય રીદ લંડાર;	
મળ માળજે પુત્ર વડ, મનધરી પ્રેમ અપાર.	૨

પીતાનાં વાક્યો યદરિ, પુત્ર ચત્રાવે રાજ;	
ત્યાં પ્રભ સૌ સુખ ભોગવે, દુઃખ માત્ર કીધાં ત્યાજ.	૩
વણ ખેડી વસુધા-અંન પાકે, માઝ્યા વરસે મેહ;	
મનમાં જે ઈચ્છા કરે, તત્કાળ પામે તેહ.	૪
આદાણુ જન પાળે સહી, વેદનાં સધર્માં કર્મ;	
દાય કાઈ ચૂકે નહી, પોતાતણો ફળ ધર્મ.	૫
સૌ સત્ય માર્ગ આપરે, કો નહીં કરે અન્યાય;	
એક હરીવાસર તત પાળતાં, સર્વ કો વૈકુંઠ જાપ.	૬
અણી પેરે રાજ્ય કરે સહી, ધર્માંગદ જે તંન;	
મોહણી સાથે મોહે વર્ષો, જે રક્ષમાંગદ રાજન.	૭
અહો રાત્ર રાજ રાણી સાથે, કરે ક્રીડા વિવિધ પ્રકાર;	
રાય કામ બાણે થયો વિહળ, સૌ તન્મ્યા ધર્મ આચાર.	૮
એમ આઠ માસ વહીને મયા, બહુ ક્રીડા કરતાં રાય;	
નવમે માસે ધર્માંગદ, દિગ્વીજી કરવા જાપ.	૯
મંદ્રાચળના પર્વત વિષે, રહેતા વિદ્યાધર જેહ;	
ત્યાં ત્રીસ દીવસ ધર્માંગદે, યુદ્ધ કરી જીત્યા તેહ.	૧૦
પછી પંચમણી જે વિદ્યાધરના, લીધા ત્યાં તતખેવ;	
મણી એક કોટીક સુવર્ણ આપે, દીન પ્રત્યે અશ્વમેવ.	૧૧
ખીજે મણી બહુ વસ્ત્ર આપે, અબીનવાં પ્રતીદીન;	
ત્રીજે નીત્યે અમૃત શ્રવે, એથો તે આપે અંન.	૧૨
પાંચમે મણી આકાશ મતને, આપે સારોધાર;	
તે લીધા ધર્માંગદે ત્યાં, હેલાં માત્ર મોગર.	૧૩
પછી દાનવ માત્ર જીત્યા સહુ, યુદ્ધ કરી તતખેવ;	
નાગ લોકને વચ્ચુ જીત્યા, કન્યા લાભ્યા અશ્વમેવ.	૧૪
ગજ અશ્વ રથ ધર્માંગદ સોપી, લાગ્યો પિતાને પાપ;	
પૂત્રનું આક્રમ જોષ કરીને, મનમહિ હરખ્યા રાય.	૧૫
અતિ પર્મ સુંદર વચ્ચુતી, એક હતી કન્યા જેહ;	
ધર્માંગદ રાજ સગ પુરણી, પ્રાણિ મહજુ કીધાં તેહ.	૧૬
પછી રાજ્ય ધર્માંગદ કરે, એમ દીન પછી દીન જાપ;	
વિષય બાણે વીધી નાખ્યો, રાણી વિદ્યાસે રાય.	૧૭
હરીવાસર દીવસ બાણી, કરે ન અવનો આહાર;	
અપવાસ માત્ર કરે સહી, બીજે તળ્યો સર્વ વિચાર.	૧૮
અણી પેરે કરતાં આવીથો, ઉતમ કર્તિક માસ;	
ધર્માંગદ રાજ તણો, મન થયો ઉદલાસ.	૧૯

કાર્તિકે કીજે દાન પુન્ય, તે અક્ષય સુકીત થાય;
સંસાર બંધન છૂટીએ, ઉદારે વૈકુંઠરાય. ૨૦

વસિષ્ઠ.

ઉદારે વૈકુંઠરાયરે, તેમા કાંઈ સદેહ નહી;
વશિષ્ઠ વાણી ઓચરે, માધાતા તું સંભળ સહી. ૨૧

કંઠવું ૧૦ મું.

રાગ નટ.

રાજા રાણીશું રમે, એકગમે ભોગ વિલાસ,
અવર વાત નવ આદરે, કીડા આસન અભ્યાસ. ૧
કામ બાણે વેંચેા સહી, અહોરાત્ર મોહણી સંગ
એણીપેરે કરતાં આવીયો, અધિક માસ સુયંગ. ૨
શકલપક્ષ દીન દશમને, પુત્ર પામ્યો મન આનંદ;
દેવતા સંકો પોઢીઆ, એક જગે છે ગોવિંદ. ૩
ધર્મોગદ મન હરખીયો, આનંદ અભ્યંતર આણ;
પ્રયોધ ઓગળ્યે કારણે, નમ્રમાં કરાવું જાણ. ૪
ધર્મોગદ હસ્તી ચગો, ડેકો વાગે નમ્ર મોખર;
આજ દોસદશમી તણે, હૃદય આજ્ઞા આહાર એકરાર. ૫
વાહાણે પ્રત એકાદશી, નીરાહાર રહે સૌ કોય,
જામણ હરીના જાનશુ, નિર્ગમે રજની સોય. ૬
ડેકો વાગતો આવ્યો સહી, રાય મોહોલ મોખર;
વાહાણે પ્રયોધ એકાદશી, રમૂતિ રાયનેધર્મ નાધાર. ૭
તવ તંમેળ મૂખથી રાજાએ, તળ્યો તેણી વાર;
સૈંજ્યા તજ બેઠો થયો, કર મલા મોહણી નાર. ૮
સ્વામી સૈંજ વિલાસતાં જહુ, મનમતા કરતા રગ;
વદન તમિળ તળ્યો સહી, મુજને કરી મન ભંગ. ૯
વગતા રાજા એમ કહે, સાક્ષળ મોહણી નાર;
વાહાણે પ્રયોધ એકાદશી, મુજ ધણ પ્રત નિરધાર. ૧૦
આજથી આસન ભોમી કરવું, પ્રભાતે જમવું અજ,
રેણી જાત જાગવું, દાદશી કરવું બોજન. ૧૧
પ્રયોધ પ્રત મહીમા ધણે, સુણ સુદરી કહું તેહ,
અહાત્યાદિક પાપ ધટે, કાતિ પ્રતની અહ. ૧૨

દીપક ધન મહીમા ધણો, એમ વદે ભૂપાળ;
રજની ત્યાં વહી ગઈ, ને થયો પ્રાત કાળ.

૧૩

કહવું ૧૧ મું.

રાગ-આંદલ ગાડી.

સ્વામી રાયતું વાક્ય જોદરે, તે મોહણી શ્રવણે ધરે;
થકી રાણીએ રચ્યો કપટ ઉપાધરે, રાય પ્રયે એમ ઉચરેરે.

૧

હાળ.

રાય પ્રયે એમ ઓચરે, મોહણી સારોધાર,
સ્વામી તમને નવ ધટે, એ પ્રતનો અધિકાર.

૨

જતી અથવા સન્યાસી, વિધવા નારી સૌય,
સ્વામી તેને પ્રતતણો, અધિકાર નિમે હોય.

૩

સ્વામી પ્રગને પ્રતીપાળીએ, ને દુષ્ટનો સંહાર;
ત્રીજો તમને રણછ એક, દાન તણો અધિકાર.

૪

મત ક્યાંથી દેહ તણો ત્યાં, જળ વીર્યનો ક્ષય થાય;
પછે દુષ્ટ ત્રીતી નવ શિક્ષા, વળી દેહ બપાઈએ જાય.

૫

જે થકી આગળ દુષ્ટ હોય, તે નવ કરવા આચર્ય;
તે કનકને શુ કીજીએ, જેણે થકી ત્રુટે કર્ય.

૬

તે માટે તમને કહું છું, એ તમને મત અપવાસ;
આપણુ જે જણુ રાયછ, કરીએ બોય વિવાસ.

૭

એવા વચન ત્યા સાલાળી, વળતી બોલ્યો રાય,
જે છટ મત વિષ્ણુતણુ, મોહણી દેમ મૂકાય.

૮

પછે મોહણી વળતુ વદે, સાબજોરે ભૂપાળ,
મદાત્મજ તં કોય દીધા, સ્વામી તે સજાર.

૯

હવે સ્વામી પોતાતણું જો, પાળો સત્ય વચન,
તો તમને હું કહું છું જો, કરોને આજ બોજન.

૧૦

સત્યને આધાર સર્વકે, ચદ લારકર ને વાય,
એમાં જે ધટતુ હોય તે, કીજીએ હવે રાય.

૧૧

રાગ કહે તુ માત્ર આપુ, સમદ્રીપતું રાજ,
પણુ હરીવાસર છકવાને, એ શુ માગે આજ.

૧૨

મોહણી કહે મારે રાત્યનો, અર્થ નથી લગાર;
તુંજ કને આવી વિલસવા, મારે પ્રાણના આધાર.

૧૩

હવે શીશ છેદીને જો આપો, તોહને ગ્રીષ્મ આજ;	
તમારું મત છંડાવવાનું, મારે છે ત્યાં કાજ.	૧૪
હે મૂરખ રાજા મન વીધે, તું વીચારીને જોય;	
એ અજ્ઞ આધાર વરતે, વિશ્વ સૌ ક્રોધ.	૧૫
એ અજ્ઞપૂર્ણ વિશ્વ માતા, વિશ્વ રક્ષણી જેહ;	
વિશ્વકર્તા વિશ્વહર્તા, વિશ્વમૂર્તિ એહ.	૧૬
એને તજે તું સુખી નહી, સુખ દુઃખ કારણ એહ;	
એ પ્રસંને વિષય પ્રસન, અન્ને રહે આ દેહ.	૧૭
રાજા કહે જો હવડાં મુજને, મૃત્યુ આવે દેહ;	
તોય પણ હું વિષય મતને, નહી મૂકું ત્યાં તેહ.	૧૮
મેરુ સ્થાનક ચળે ને વળી, સાગર સાતે જેહ;	
તોપણ મોહણી વિષયમત હું, લોપું નહી આ દેહ.	૧૯
મુજ પ્રજા સર્વ પાળે એ મત, વિષય વાસર જેહ;	
હું રાજા મુજ મોહણી, કંઈ પેરે લોપું તેહ.	૨૦
અદ્ધ ભારકર ચળે અથવા, વેદ ચારે જેહ;	
તોયે પણ હું રાય હરી, વાસર ન મૂકું તેહ.	૨૧

• પલ્લવ.

કંઈ પેરે લોપું તેહ એવી, રાજાએ વાણી કહી;	
વશિષ્ઠ વાણી આચરે, મધિતા સાંભળ સહી.	૨૨

—સસસસસસસ—

કડવું ૧૨ મું.

રાજા પરજ.

રાજા ફેરાં વાયક જેહરે, મોહણીએ સાંભળ્યાં તેહરે,	
ચિંતાતુર થઈ મન રહેરે, પછે મૂખ વાણી તે વહે.	૧

હાળ.

મોહણીએ સાંભળ્યારે, વચન જે રાજા તણાં;	
પછી ક્રોધે ઉઠી નીસરી દુષ્ટ, વચન બોલે અતી ધણાં.	૨
અરે દુષ્ટ રાજા પાપી, ધીક જીવ્યુ તાહરું;	
સત્ય વચન પાળી નવ શક્યો, માગ્યું તે ન આપ્યું મોહરું.	૩
તેને ધર્મોગદ સામો મળ્યો તેણે, એમ ત્યાં વાણી કહી;	
સત્યવાદી તાતને દુષ્ટ, વચન કહે છે ક્યમ સહી.	૪
મોહણી કહે રે ધર્મોગદ તું, સાંભળ વાત કહું ખરી,	
સત્ય વચન જમણે હાથ આપી, ત્યાં રાજાંએ મુને વરી.	૫

હવે આજ માગ્યું માદરું, તે રાજ આપે નહીં;
 તે માટે હું જાઉં છું, તું ધર્માગત સાંભળ સહી. ૬
 તેને સંતોષી રાજ કરે, તેડી લાવ્યો જાહે પરી;
 શૈ નવ આપે તાત વેગે, લાવો ઘેર આદર કરી. ૭
 સત્ય વચન જોહેવું રાજજી, તમે એને આપ્યું જો સહી;
 ધર્માગત કહે વળી વળીને, તાત આજ કેમ પાજો નહીં? ૮
 પછી રાજ કહેરે પુત્ર એવું, માગ્યું તે કેમ અપાય;
 કહે છે હરીવાસરને દીવસે, બોજન કરો તમે રાજ. ૯
 જો નર્ક હોય તો આજ હો, બોલ બોલાવો સહી;
 પણ હરીવાસરને દિવસ રાજ, હું બોજન કરું નહીં. ૧૦
 પુત્ર એવું સાંભળીને, ચિંતા મન પામ્યો ધણી;
 પછે આવ્યો જ્યાં સંધ્યાવળી, જનેતા પોતા તણી. ૧૧
 હે માત મારી સાંભળો મુજ, તાત દુઃખ પામે ધણું,
 મોહણીને વર આપ્યું રાજે, સત્ય વચન પોતાતણું. ૧૨
 જે વારે હું કાંઈ પ્રારથું, ત્યારે નકરો કરવો નહીં;
 આજ હરીવાસરને દીન બોજન, કરો તે કહે છે સહી. ૧૩
 હરીવાસરનો લંગ ન હોય, સત્ય વચન રાજનું રહે;
 ઉપાય તે વેગે કરો, એમ ધર્માગત વાણી કહે. ૧૪
 પછી સંધ્યા વળતી આવીયાં ને, એવી ત્યાં વાણી કહી;
 કાં દમે છે તું નાથને, મોહણી તું સાંભળ સહી. ૧૫
 પ્રેમદા પીયુને દમે તે, વાજોળ વનમાં અવતરે;
 વળી એ મુખવાળી આકળી, અવતાર એ તે ત્યાં ધરે. ૧૬
 કાષ્ટએલા* થઈ અવતરે ને, તેમાં કાંઈ સંદેહ નહીં;
 હું તે તણું દ્રષ્ટાંત કહું, મોહણી તું સાંભળ સહી. ૧૭

વલણ.

મોહણી તું સાંભળ સહી, સંધ્યાવળી એમ આચરે;
 વિષ્ણુદાસ કહે માહા પાપ ધ્રુટે, નરનાર તે અવશે ધરે. ૧૮

—અન્તઃખંડ—

કડવું ૧૩ અં.

રાગ રામઝી.

એણી પેર બોલ્યાં સંધ્યાવળી નારજી, સુષુ મોહણી તું સારોધારજી;
 જેને દુખી કીધો જરથારજી, તે કથાનો કહું વિસ્તારજી. ૧

ઢાળ.

તે કયાને વિસ્તાર કહું, મોહણી તું અરિધાર;	
હું કુંઠારી કન્યા હતી, મુજ પિતાને ધર દાર.	૨
તેણે સમેતી કયા કહું છું, મોહણી સામળ વાત;	
અગ્નિહોત્રને પાળે સહી, માનભાવ મારો તાત.	૩
ત્યારે કાષ્ટ તાતને આંગણે, ત્યાં આવી કાપે સુધાર;	
સખી સાથે રમતી ગઈ હું, કાષ્ટ હણે તે કાર.	૪
લઘુ વેશ મારું હું હતી, જાણતી નહીં વિવેક;	
ત્યાં કષ્ટમાંથી વીડારતાં, નીકળી ઇચ્છે જાએ.	૫
આંગળી દબલી પ્રમાણુ તે, નવનીત તે આકાર;	
મૂખશામ કળ્પે અધિક કામળ, તેના ન જાણું પાર.	૬
તે વાપશની દ્રષ્ટે પડી, તે ગ્રહી ચંચ મોભાર;	
કરશબ્દ પ્રહાર મેં કર્યો, નાખી ગયો તેણી વાર.	૭
અવની ઉપર તે પડી, ટળરળે દુઃખ અપાર;	
આપદા જાણી દયા આણી, પાણી છાંટ્યું મેં તે વાર.	૮
સાવધાન કાષ્ટ એલા થઈ, આપદા બાગી દેહ;	
તેને મનુષ્યની વાચા થઈ, મુજ સાથે બોલી તેહ.	૯

વલણ.

મુજ સાથે બોલી તેહ, એણી પેરે કાષ્ટ એલા કહે વળી;	
ગત જન્મની કયા કહુરે, તે સુણે નાર સંધ્યાવળી.	૧૦

—૨૪—

કડવું ૧૪ મું.

રામ-રામમી.

કાષ્ટએલા એમ બોલી વાણુજ, સુણે સંધ્યાવળી માત સુજાણુજ;	
પેલા ભવતું કારણુ જોહજ, સામળ તુજને કહું છું તેહજ.	૧

ઢાળ.

સામળને તુજને કહું, કર્ણકુળ* દેશ મોભાર;	
કૌડીય ઋષિને ઘેર પુત્રી, હતી હું નિરધાર.	૨
તે નગમાં રહેતો સહી, સત્ય કુલીન આજણુ એક;	
તેને પુત્ર બહુ ગુણવાન હતો, જાણતો મન વિવેક.	૩
તે સાથે પાણી ગ્રહણ કરાવ્યું, મુજ પીતાએ અશ્વમેવ;	
અનેક આગ્રણુ કનક ભૂષણુ, આપીયાં તતખેવ.	૪

- સાસરેથી મુજને ચઢ્યા, આબ્રણ અંગ અનેક;
તે સાસુ સસરાતણે મન હું, વાહાલી વહુ વર એક. ૫
- કેટલાક દહાડે મર્ણુ પામ્યો, સ્વસુર મદારો જેક;
સાગવન* કીધું સાસુએ, પત્ની સાથે ઈશ્નો દેહ. ૬
- પછે ક્રિયા કર્મ તે તણી, કીધી અમો નિરધાર;
પછી માસ ખીજે કંથ મારો, ગયો રાજદાર. ૭
- ત્યાં ગુણકા એક દ્રુ પડી, વિહળ થયું તેનું ચંત;
પાણુ ગ્રહી તેને ઘેર લાવ્યો, પ્રેમ સાથે કંથ. ૮
- પછી વિવિધ કીડા ત્યાં કરે, જે મુજ તણે ભરધાર;
વિષયામદે માતો સહી, તેણે તન્યા ધર્મ આચાર. ૯
- આબ્રણુ ધન વિકે કરીને, ખાવ તે સંગાથ;
એમ નિકલ કંથ થયો સહી, સંધ્યાવળી સુણ વાત. ૧૦
- એણીપેર રમતાં ધન રહીત, ત્યાં થયો મુજ ભરધાર;
પછે અન્ન ત્યાં પામે તહી, મન ધરે દુઃખ અપાર. ૧૧
- મુજ કને એક રજી હતું, કર્ણુ આબ્રણુ સાર;
તેણે સમે પીયુડે ગ્રસ્થું, તે આપ મુજને નાર. ૧૨
- પતિનું વાચક સાંભળીને, કીધો મેં તીરસ્કાર;
પછી રીસાર્થ પીપરમાં મર્ષ, મુજ પિતાને ધરદાર. ૧૩
- ત્યાંથી અલ્પ ધન મેં ગ્રાહ્યું, સળળ કર્યું ભરધાર;
પછે નાવે બસી સંચિયો, મહાસમુદ્ર બેટ મોળાર. ૧૪
- એક સદસ્ર જોજન નાવ ગયું, ભમ થયું તેણીવાર;
મારા કંથને લાધ્યું સહી, એક કાષ્ટ પદ આધાર. ૧૫
- તેને વળગી પરવયો, એક બેટ આવ્યો ત્યહિ;
ત્યાં પર્વત દીઠો પીછેડે, વિરમય થયો મનમાંહિ. ૧૬
- બહુ શૂંગ છે શીખર તણાં, બહુ વૃક્ષ અર્જુ અપાર;
કેકીલા શબ્દ કરે ધણુ, વ્યાધ વરણુ નિરધાર. ૧૭
- ભયભીત થયો તે દેખીને, ક્યાં ભય મારો કંથ;
એક વૃક્ષને ઓળવે રહી, પીયુડો થયો આશ્રમ. ૧૮

વલણુ.

- પીયુડો થયો આરામ ત્યાં, કાષ્ટએલા વાણી કહે;
વળતું વાચક ઓચરે, તે સંધ્યાવળી શવણે ગ્રહે. ૧૯

કંકણું ૧૫ મું.

રાગ મહદ્ધાર.

- કાષ્ટએલા વાણી કહે, સાંભળ સધ્યાવળી વાતરે;
તે પર્વત ઉપર ગદા એક, હતી ત્યાં શાક્ષાતરે. ૧
- સુણુ બાઈ તેણે સમે, એક રાક્ષસ રહેતો ત્યાંહરે;
તેને જદ્દ વિનતા ઘેર છે, તેણે દુઃખી/હૈયા માંહરે. ૨
- પછી એકવાર રાક્ષસ ગયો, વરાણુથી નેત્ર મોળારે;
અદ્રષ્ટ થઈ જોતો ફરે, અતી સુંદર કોની નારે. ૩
- ત્યાં કાશીરાજને ઘેર છે, એક કન્યા સારો ધારે;
આત્રણુ અંગે અળહજે, તેને કંઠે એકાવળ હારે. ૪
- લઘુ વયે ધણુ શોભતી, રત્નાવળી અવિધાનરે;
સુંદર ચાલ ને ચાતુરી, કો નવ આવે રૂપ સમાનરે. ૫
- નિર્ચંતે પોહોદી હતી લાં, પિતાના ધર માંહરે;
ત્યાં દીપ શ્રેણી ઝગમગે, સુંદર શોભે બાંહરે. ૬
- મૂખ ચંદ્રવત્ શોભા ધરે, વેણી સૈન્યા પર નામરે;
બ્રમર બ્રમુદી શોભતી, જોતા હોય અનુરાગરે. ૭
- ત્યાં યુગ્મસ્તન શોભા ધરે, તે નાળીકર સમાનરે;
ઉપર બિંદુ શોભતાં, શિવલિંગ શોભામાં જાણુરે. ૮
- ઉદર કોમળ પત્ર કમળ, ઉરુ અધા કદળી સ્થભરે;
દસ આંગળીઓ મગધળી, ત્યાં દ્રષ્ટ જોતો દભરે. ૯
- તેને નિદ્રામાં સંજ સંગાયે, હરી ગયો દૈત્ય દુષ્ટરે;
વેગ અપરમીત જાગી ઉડી, મનમાં ધરે બહુ કષ્ટરે. ૧૦
- પણુ ધીરજ ધારી કામની, માનની મુખ ગોવિંદરે;
હરી ધર્મ મારો રાખજો, દુષ્ટે તે કીધો પ્રદરે. ૧૧
- તે સમે પીયું મારો વનમાં, જુદા હેઠળ જાણુરે;
નિદ્રામાં જાણે નહીં જો, દુષ્ટ આત્મો પ્રમાણુરે. ૧૨
- ઉતાવળો તે રાક્ષસ આવ્યો, પોતાનારે સ્થાનરે;
આશ્ચર્ય થઈ કહે રાક્ષસી, આ કોણુ રૂપ નિધાનરે. ૧૩
- એ અજળાને તુ યાને લાગ્યો, શુ ધાર્યું છે મન કાજરે;
સત્ય કહો મુજને વળી, મુજને કરી શુ ત્યામરે. ૧૪
- રાક્ષસ વળતો એમ કહે, સાંભળ સાચુ નારરે;
એ ભક્ષ આણુ તારે કાજે, મારે છે એક બાહારરે. ૧૫
- રત્નાવળી વળતું વદે, તમો બાઈ સાંભળો વાતરે,
તમને જદ્દ જાણી કરી, મને લાગ્યો કીડા કાજરે. ૧૬

ત્યાં રાક્ષસી બેઠી સહી, સાંભળ મારા કંથરે;	
મુંજ ઉપર એહને લાવીયો, તે તારો આણું અંતરે.	૧૭
મનમાં રોષ ધર્યો ધરી, તે આવી રાક્ષસી ત્યાંહરે.	
કાષ્ટએલા કહે સંધ્યાવળી, મારો પીયુડો પોડયો જ્યાંહરે.	૧૮
મધુરે વચન મારો પીયુ જગાડ્યો, રાક્ષસીએ તેણીવારે;	
તેનું રૂપ દેખી કરી, બપ પામ્યો મુંજ બર્ધોરે.	૧૯
માનવી મન બીછીતો રખે, સત્ય વચન સાંભળ આજરે;	
તારા હીતને કારણે, હું આવી છું એક કાજરે.	૨૦
મારો પીયું મુંજ ઉપર લાવ્યો છે, અપૂર્વ સુંદર નારે;	
તે તુંને પરણીયું સહી, તું માર મુંજ બર્ધોરે.	૨૧
એક આયુદ્ધ આપું તુંજને, કરજે રહેમાં પ્રહારે;	
તારાજી શ્રુત્ય પામશે, તું માનજે નિર્ધારે.	૨૨
લાં વળી હું તુંજને કહું, માનજો મન વિશ્વાસરે;	
આજ તણા દહાડે ચક્રી, થઇ રહીય તારી ઘાસરે.	૨૩

કડવું ૧૬ મું.

રાગ કાલેરો.

સંધ્યાવલી સાંભળ સહી, કાષ્ટએલા બેઠે વાણ;	
મારા કંથને કહે રાક્ષસી, તું ચતુર મનમાં જાણ.	૧
અનર્થ વાચક જો બોલ્યો, કરું પ્રતિજ્ઞા હું સાર;	
ગૌ હયા ગૌ માંસ આહારી તે, પાપ મુંજ શિર બાર.	૨
બ્રાહ્મણ થઇ વેદ ન જાણે, ક્ષત્રી લોપે કૂલ આમાર;	
સેવાદાન શૂદ્ર તજે, તે પાપને મુંજ શીર બાર.	૩
કુળવંતી કંથને તજે, કંથ તજે સુંદર નાર;	
પૃથ્વીમાં જે અનર્થ થાય, તે મારે શિર બાર.	૪
તે માટે હું કહું તુંજને, આણો મન વિશ્વાસ;	
આ શણે મારા કંથને, મારીને કરજે નાશ.	૫
વૃક્ષ દેખાડે રાક્ષસી, રહેા ગુપ્ત આણે કામ;	
એણે સ્થળે એ આવશે, તું કરજે સોપું કામ.	૬
તે કામવશ થઇ આવશે, કામની સાથે કંથ;	
નિથે કરી ત્યાં કંથ મારો, આવતાં લેજે અંત.	
એમ કહી અજગી રહી, વૃક્ષ થડે નિરધાર;	
જેથું ધરે તે કામની, વેગળેથી શ્રીકાર.	

તેણે સમે તે પાપી રાક્ષસ, યથો કામવથ તેણીવાર;
રત્નાવળી સમે લેઈ, આગ્યો ક્રીડા કરવા નિર્ધાર. ૯
કામાંધ દીઠા રાક્ષસને, રત્નાવળી જે નાર;
એ મને ખદ કરે સહી, ક્રીડા વીધે નિર્ધાર. ૧૦
તે કામાતુર દીઠા સતી, કુવરી કયો વિચાર;
પછે મધુર કામજ વાક્યવાણી, વહે વળતી નાર. ૧૧

—ॐॐॐॐॐॐ—

કંકણું ૧૭ મું.

રાગ ત્રેપાડા.

રાક્ષસ જીને પ્રારથે, રત્નાવળી હે નાર;
કર કામક્રીડા હું સાથે, એમ કહે નિર્ધાર. ૧
રત્નાવળી વળતી વહે, કમળ કામળ વાણ્ય;
જે કુમારી સમે રમે, મહા પાપી નિશ્ચે જાણ્ય ૨
કર્મ પ્રભાવે તુને પામી, સાચું માનો એક;
કર્મ મુંજને અહીયાં લાવ્યાં, તેમાં નહીં સંદેહ. ૩
વળી વચન એક નને કહું, માનજે સાચી વાત;
વિધિ યુક્ત પાણી, મહાશુ, કરી વિલાસજે મુજ સંગાથ. ૪
ખાણજુ પેલા તરુવર હેઠળ, પોદયો હતો જેહ;
કાળે વિવાહતણું કરવા, તેડવો અહીં તેહ. ૫
ખાણજુ કેરાં વિધિ વાપક, વિના વિવાહ જે હોય;
શ્રુતી સ્મૃતિ જાણી પેરે વર્ણવે, અશુભ કહીએ સૌય. ૬
વિપ્ર વચનથી જે કાંઈ કહીએ, જ્ય સર્વ પામે તેહ;
સુખ સપત્ય નિશ્ચે પામીએ, આપણુ કરીએ એહ. ૭
એમ વાક્ય શ્રવણે સાંભળી, હૃદયોં તે હેડા માહે;
પછી ખાણજુને તે ગયો તેડવા, તાક્ષણ આગ્યો ત્યહિં ૮
તે સ્થળે તો દીઠા નહીં, મારગ જૂલ્યો હુંય,
ચોપાસ જોઇ ત્યાંદાં આગ્યો, મન વિમારો શુય. ૯
જે વૃક્ષ ઉપર વિપ્ર બેઠો, તે તળે બેઠો વીર;
વિચાર મન સાથે કરે, મનકું ન પામે સ્થીર. ૧૦
ધૈર્ય ત્યાં વીરે ધરીને, આણી મન વિશ્વાસ. ૧૧
ઉપર થકી તેણે શાંત મારી, યથો જરૂર કીધો નાસ
તે સમે આવી રાક્ષસી, પામી તે મન ઉશ્વાસ;
વિપ્રને સ્થાનક લેઇ ગઇ, કહે સેવક વિશ્વદાસ ૧૨

—ॐॐॐॐॐॐ—

કડવું ૧૮ મું.

રાગ પરજયો.

કાષ્ટઐલા એમ ઓયરે, સંધ્યાવળીશું વાતરે;	૧
મારા પીયુને લઇ ગઈ, રાક્ષસી ગઈ રળીયાતરે.	
રાક્ષસી ને વિગ્ર ખડુ કરે, હાથ આણુંદ હોયરે;	૨
મણી માણક ધન જે હતું તે, સૌંધું સર્વ સોયરે.	
રાક્ષસી કહે તું સાંભળ સ્વામી, આ કન્યા છે જેહરે;	૩
વણારશીમાં જે કરી, હું ઉપર લાવ્યો તેહરે.	
ત્યાં સ્થાનક વિચેશ્વરતણું, પાપનો નહીં પ્રવેશરે;	૪
ત્યાં કાપે બધન ભવ તણાં, પછી ઓદારે દેવેશરે.	
કાશીરાગ ત્યાં રહે, તે ચાપ એનો તાતરે;	૫
દુઃખ પામતો તે ત્યાં હશે, રાગ દીવસ ને રાતરે.	
એકને એના તાતને ઘેર, પોહોયતી કરીએ શામરે,	૬
માહા પ્રાશિતને છેડવા, આપણુ જાએ તે કામરે.	
પછી મણી માણક જે ધન હતું તે, લીધું સારોધારરે;	૭
હસ્તણી રૂપ ધર્યું સહી રાક્ષસી, તેણે એણી વારરે.	
ત્યાં વીખને રત્નાવળી, આરૂઠ એ જાણુ હોયરે;	૮
ખીજે મુતે આવીયાં, વણારશીમાં સોયરે.	
દીર્ઘ નમ્ર પોતાતણુ, મંન થયું ઉલ્લાસરે;	૯
અતુલ્ય મહીમા સતી તણે, કરજોડી કહે વિશ્વલુદાસરે.	૧૦

—સપ્તમસ્વર—

કડવું ૧૯ મું.

રાગ ખીલાવલ.

રત્નાવળી આલ્યાં ત્યાહે, પોતાના નમ્ર માંહે;	
વશેરે વશે સંજૂજ જ્યાહે, રત્નાવળી આલ્યાં ત્યાંહે.	૧
પછે તલાર? ત્યાં આલ્યો સહી, રત્નાવળીએ વાણી કહી;	
પિતાને મળવાને તેડી લાવો અહી.	રત્નાવળી. ૨
એવી વાણી રત્નાવળી તણી, તલારે ત્યાં વાણી સુણી;	
વગે આલ્યો તે રાગજી લણી.	રત્નાવળી. ૩
આવીયા તે હર્ષને પામી, રહે રાગને શિર નામી;	
પુત્રીને મળવા પધારો સ્વામી.	રત્નાવળી. ૪
તેને હેડે હર્ષ ન માય, ભૂપતી ભેટવાને જાય;	
પુત્રી દેખી આણુંદ પામે રાય.	રત્નાવળી. ૫

ત્રેમયી પુત્રી સંગાથ, આલિંગન દીધુરે તાત;	
શી પેર થે બાઈ કોહોની વાત.	રત્નાવળી. ૬
પછી રત્નાવળી બોલ્યાં સહી, અથ ધત્તી વાર્તા માંડી કહી;	
આ વિષ્ર પ્રસાદે આવી જીવતી અહી.	રત્નાવળી. ૭
એક આસને અમે બેઠા તાત, સાંભળોને મારી વાત;	
મુજને પરણાવો પિતાજી એ સંગાથ.	રત્નાવળી. ૮
રાક્ષસી સ્ત્રી વેશે થાય, હસ્તણી વળી ધરતી કાય;	
આપ્યું ધણું દ્રવ્ય મુજને રાય.	રત્નાવળી. ૯
હેડામાં હર્ષ રાગને ન માય, ત્રણે તેડીને લાબ્યા ઘેર રાય;	
પછી આનંદે આમ્મવ થાય.	રત્નાવળી. ૧૦
સારે સારે વરત્યો જે જે કાર, રાગએ કીધો વિચાર;	
વિષ્રને કન્યા પરણાવી નિધાર.	રત્નાવળી. ૧૧

* * * * *

—સમપદસમપદ—

કહેવું ૨૦ મું.

રાગ વસંત.

સંધ્યાવળી તે કહે કાષ્ટઐલા, સાંભળ બાઈ તું વાત;	
રત્નાવળી રાયે પરણાવી, મારા પીયુ સંગાથ. સંધ્યાવળી. ૧	
મણી માણેક જે ધન હતું, સર્વ સમર્થું રાયે;	
જે જે કાર સાર થઈ રહ્યો, આનંદ અંગ ન માયે. સંધ્યા. ૨	
પછી ધણા દીવસ ત્રણે રહ્યાં, ત્યાં વિશ્વનાથને કામ;	
કહે રાક્ષસી સ્વામી આપણુ જાણ્યો, જેહ પોતાને ગામ. સંધ્યા. ૩	
પછી આઠા માગી મઈ રાક્ષસી, સ્વસ્થાનક અશ્વમેવ;	
વળી ધન હતું તે લઈ આવી, આપ્યું તે તતખેવ. સંધ્યા. ૪	
પછી બ્રાહ્મણ ગામ પોતાને આવ્યો, બેઠું સ્ત્રી સગાથ;	
પછી કાષ્ટઐલા કહે પીયુ આગ્યાની, મેં સાંભળી વાત. સંધ્યા. ૫	
વળતી કંથ કેને જાવાની, ઈચ્છા રઈ આત મુજને,	
ત્યારે સ્વજન બંધુ સર્વે કહેરે, સાંભળ બાઈ કહું તુજને. સંધ્યા. ૬	
એક આબણુ ત્યાં તુજ કેને માગ્યું, તેં નવ આપ્યું તેહ;	
આગે દુઃખમાં તે દૂભવ્યો, સ્વામી તારો જેહ. સંધ્યા. ૭	
પછી પીયુડે મને તેડું મોકલ્યું, હું અતી રુડું લાવી;	
બાઈ મારા આનંદ પામ્યા, મને સાસરે વળાવી. સંધ્યા. ૮	
દ્રષ્ટે દેખી પીયુ આનંદ પામ્યા, માન દીધું અપાર;	
મારે હાથે સર્વ સમર્પીયું, અર્થ મર્થ ભંડાર. સંધ્યા. ૯	

પછી યેહી સીને ત્યાં વચન કહ્યું, મારો જે ભરથાર;
 આજ પછી અન્યોઅન્યથી, સેવા કરવી સારોધાર. સંધ્યા. ૧૦
 તેણે સમે ખાઈ મારા મનમા, ગર્વ ધણેરો હોય;
 મુજ સરખી સોભાગ્ય સુંદરી, ખીજી નવ દીસે કોય. સંધ્યા. ૧૧
 ઘણા દીવસ રહી રાક્ષસી, પછી સ્વસ્થાનક ગઈ તેહ;
 પીયુને કહું તે વચન નવ લોપે, મારું વાયક જેહ. સંધ્યા. ૧૨
 એક સમે એકાંત સમે, બેઠાં ત્રેમદા સ્વામી,
 ક્રીડા હાસ્ય વિનોદમાં, હું મૃત્યુ ત્યાં પામી. સંધ્યા. ૧૩
 પછી જન્મ દૂત આવી મુજને, લેધને ગયા તેણીવાર;
 કથ તળ્યો મારે મુજને, નાખી નર્ક મોગર. સંધ્યા. ૧૪
 પછી ભોગ નર્ક બહુ ભોગવ્યા, તેનો નવ લહું પાર;
 હવે કાષ્ટઐવાતણો, જન્મ ધર્યો નીરધાર. સંધ્યા. ૧૫
 તે મારે વળી સી કોઈ જે, જો નવ માને ભરથાર,
 તે કામનીને કર્યાઈ નર્કમાં, નવ મળે ત્યાં કાર. સંધ્યા. ૧૬
 કાષ્ટઐવા મેલુમીને માગે, એક વચને વ્રત માયું આજ,
 સંધ્યાવળી તું માતા માહરી, કર નીચે તું કાજ. સંધ્યા. ૧૭
 કાષ્ટઐવાવળી એમ કહે, સંધ્યાવળી તું છે માત;
 માધ શુદ્ધ એકાદશી તણું, પુન્ય આપો મારી માત. સંધ્યા. ૧૮
 સંધ્યાવળી કહે મેં તેને, પુન્ય આપ્યું સારોધાર,
 દિવ્ય દેહ તે પામી ત્યાં, હેલાં માત્ર મોગર. સંધ્યા. ૧૯
 તતક્ષણ ત્યાં વિમાન જ આવ્યું, પામી વૈકુંઠવાસ;
 કારણ કંથ તળ્યાનું એ, કરજોડી કહે વિષ્ણુદાસ. સંધ્યા. ૨૦

કહણું ૨૧ સું.

રાગ વેરાડી.

સંધ્યાવળીનાં વાયક જેહ, મોહણીએ સાંભળીયા તેહ;
 વળતી કહે તે મોહણી નાર, સંધ્યાવળી સુણ સારોધાર. ૧
 જો તું એમ જાણે છે મન, તો પીયુ દુઃખ ટાળો શૈન;
 રાય તણું ત્યાં વ્રત છે જેહ, મારે અર્થે છંડાવવો તેહ. ૨
 અથવા વચનમાં કહેશે ધણું, આપો શીશ ધર્મીગદતણું;
 તેહિ પાપ છેદતાં શીશ, રાજા મનમાં ધરશે રીશ. ૩
 તો તે આવે ન મારે કાજ, વળી તમ પાસે માયું આજ;
 એવાં વચન મુણી અશ્વમેન, સંધ્યાવળી ધુન્યાં તતખેવ. ૪

- પછે દદ વિશ્વાસ રૂદેમાં કરે, સંધ્યાવળી વાયક ઓચરે;
તણએ રાન્ય રીધ લડાર, ગામ દેશ તણું નિધાર. ૫
- ઘેરતણએ પૂતભાયાંસહી, પણ હરીવાસરમતતણએ નહી;
તણએ મીત્ર ને જાંધવ જેહ, ધર્મ રાખવા તણએ તેહ. ૬
- એવાં મનમાં કરી વિચાર, રાય પ્રત્યે બેઠ્યાં તેણીવાર;
હવે પુત્રનું શીશ આપો રાય, જેમ વચન ઓશીંગણ રાય. ૭
- પણ હરીવાસર મત કરે દીન, સ્વામી નહી લીજે બોજન,
એમ વચન સુણી નિધાર, રાજા હરખ ધરે તેણીવાર. ૮
- દદ વિશ્વાસ રૂદેમાં ધરો, શોક મોહ મનથી પરહરો,
ત્યારે પૂત્ર ધર્માંગદ જેહ, રાજાએ તેડાવ્યો તેહ. ૯
- તતક્ષણ આવી નિરધાર, બાહાર્ક રૂપ શ્રીકાર,
માત પિતાને લાગ્યો પાય, શી આઝ્ઝા કરો મુંજ માય. ૧૦
- માતા કહે સાંભળરે બાળ, ધર્મ રાખતાં વાધે કાળ;
મત રેહે વળી વચન જ રેહે, સુણે પીતાણ વચન જે રેહે. ૧૧
- પિતા રૂહેરે પુત્ર છે ઈશ, ધર્મ રાખવા માણ શીશ;
મસજ યર્ધ આનદો ધણું, તેજ વધ્યું ત્રિભોવનતણું. ૧૨
- ગમા જળે કીધાં સ્નાન, ધરણીધરનું ધર્યું ધ્યાન;
કીધા હાદશ તિલક વિશાળ, માત પીતા કને આવ્યો બાળ. ૧૩
- રૂદે સ્મરણ ગોવિંદનું ધર્યું, શીશ બાપને ખોલે ધર્યું;
ધર્માંગદ કહે સારોધાર, વેગે વધરો રણે લાગે વાર. ૧૪
- એવાં વચન સુણી અશ્વમેવ, રાજાએ ખડ્ગ મહુ તતખેવ;
તેણે સમે ધયો હાહાકાર, કંપ્યા દેવ અમુર નરનાર. ૧૫
- કંપ્યા જલ ને કીંતર જેહ, ગુણ ગાધર્વ સૌ કંપ્યા તેહ,
કંપ્યા સાગર દીનકર સૌથ, નાગ લોક કંપ્યા સૌ કાપ. ૧૬
- સ્વર્ગ સદનનાં જે મહારાજ, તપ ધ્યાન મૂક્યાં સૌ કાજ;
ચિંતાતુર યર્ધ કરતા વાત, પૃથ્વી તળે છે કાંઈ ઉત્પાત. ૧૭
- તેહ તણું સત્ય જોવા દેવ, સ્વર્ગ યહીસૌ આવ્યા તતખેવ;
વિમાન અત્રીક્ષે સૌ બમે, રાયે ખડ્ગ મહુ જે સમે. ૧૮
- વળી આવ્યા ત્યાં શ્રી માહારાજ, રાય તણું જોવા સત્ કાજ;
મોહણી કરે મનમાં વિચાર, શીશ આપશે એ નિધાર. ૧૯
- પણ હરીવાસર નહી મૂકે રાય, મેં ત્યા શો કરવો ઉપાય ?
મેં જાહાની આગળ જઈ, શો ઉત્તર દેવાશે તહી. ૨૦
- પછી રાજાને નમાવ્યું શીશ, પુત્રનું શીશ કાં હદો ઈશ,
એ હરીવાસર કરો છેદન, કાં નથી કતો રાય બોજન. ૨૧

રાય કહે પ્રત લોખું આજ, મારા કુળને લાગે લાજ;	
એવાં વચન કર્યાં નિર્વાણ, તતક્ષણ અર્ધ અર્ધ રાયે પાણ.	૨૨
શીશ છેલ્લા માંઓ પ્રહાર, સાજો કર ત્યાં ભુગદાધાર;	
જૂવન ઢોરી પરીપાલન જેહ, ક્ષમા ક્ષમા એમ બોલ્યા તેહ.	૨૩
માગ માગ આપું વરદાન, હું તને આજ યયો તુષ્ઠમાન;	
રાય કહે તું શ્રી હરી મલ્યો, હવે માગના સંદેહ ટલ્યો.	૨૪
પછી રાય રાણી ધર્માંગદ જેહ, આપસરીખાં કીધાં તેહ;	
પુષ્પ શુદ્ધિ થઈ નિર્વાણ, અમ્મર તણ્યાં વાગ્યાં નિથાણ.	૨૫
હરીવાસર પ્રતનો મહીમાય, વશિષ્ઠ કહે માંધાતારાય;	
જે કો પ્રત આચરશે જેહ, શ્રી હરી પદને પામશે તેહ.	૨૬
રાય તણે મન બહુ ઉત્થાસ, બેઉ કર નોડી કહે વિષ્ણુદાસ;	
સર્વ સભા મન એક ચીતધરી, મૂખવાણી બોલ્યા શ્રીહરી.	૨૭

કહવું ૨૨ મું.

રાગ ધન્યાશ્રી.

રુદ્રમાંગદ પરીવાર સાથે પામ્યો ઉત્તમ હામણ;	
તેને દયાળે દયા કરીને, પોંચી મનની હામણ.	૧
તેણે સમે જાણા અચેર, બોલ્યા ધર્મરાયણ;	
સ્વામી આપણો નહીં અર્થ સરીયો, હવે શો કરીએ ઉપાયણ.	૨

હાળ.

હવે શો ઉપાય કરશુ, મને કહોને આજ;	
તે રાજ તો છગ નહીં પડ્યો, સ્વામીએ કીધું કાજ.	૩
આપણે અહીંથી મોકલી, સુદર મોહણી જેહ;	
મનમાં ધણું નિરાશ થૈને, બેશી રહી છે તેહ.	૪
એવાં વાયક સાંભળીને, વીમાસ્થુ મન માંહે;	
સારે જાણા સુર ટાળે મળી, તત્કાળ આવ્યા ત્યાંહે.	૫
તાતને દેખી મોહણીને, લલ્યા આવી મંન;	
માહા દીન રૂપે ઊભી થૈ રહી, બોલાય નહીં વર્થન.	૬
ચંદ્રવિન જેમ નીશા શોભે, નદી જળ પીણ જેમ;	
પતિ વિના સ્ત્રી દેહ પ્રાણ વિણ, મોહણી શોભે તેમ;	૭
વાણી જેમ વ્યાકુળ વિના, પ્રભાવિના રાય જેમ;	
મહસ્થ સ્ત્રી વિણ શોભીએ, મોહણી શોભે તેમ.	૮

પત્ર વિના જોમ વૃક્ષ શોભે, ધન વિના નર જોમ;	
વિગ્ર શોભ વૃત્તિ વિના, મોહણી દીસે તેમ	૯
પછી દુષ્ક ધરી પ્રેમદા વદે, મારા પિતાજી અવિધાર;	
મેં દ્રોહ કીધે કયનો, ધિક્ક ધિક્ક મારો અવતાર	૧૦
પછી બ્રહ્માજી વળતુ વદે, મોહણી શોક મા આણ,	
અહીં અમારો તો અર્થ કરવા, તું આવી છે નિર્વાણ	૧૧
તે અમ્મર સૌ સતોષીયા, કો નહીં પુજ સમાન,	
હવે માગ કન્યા વરદાન તુ, આપીએ તે વરદાન	૧૨
મોહણી કહે હું શુ માગ, સાબળો સાચું દેવ,	
જો અર્થ એકા તમારો મેં, નહીં થયો અશ્વમેવ.	૧૩
પછી અમ્મર કહેરે મોહણી, ધન્ય ધન્ય અતુરસુગણ;	
તું માગ વર પ્રેમે કરી, મનમા લગ્યા મા આણ.	૧૪
તેણે સમે પુરોહીત રાખનો, ત્યાં આવ્યો અશ્વમેવ,	
મહા કોષ મનમા ધરીને, જોાયથો તતખેવ	૧૫
જીવતવ્ય તમારા ધીક છે, ધિક્ક ધિક્ક તમારાં જ્ઞાન,	
તમે શુ જાણી અહીં આવીયા, એને આપવા વરદાન.	૧૬
એ દુષ્ટ નારી અવતરી, ધીક ધિક્ક એનો અવતાર;	
અણે તરછેડો કયને, એનો નર્કમાં નહીં ઠાર.	૧૭
પછી નેત્રમાંથી ઉપનીરે, અગ્ની કેરી જ્વાળ,	
મોહણી તે ત્યાં બળીને, બરમ થઈ તલકાળ.	૧૮
અનેક સ્થાનક તે બમી, કો નવ આપે ઠાર;	
ચોખ્ખૂમા તે ત્યાં બમી, તોહે ન પામી પાર.	૧૯
ધણેક કાળે પાર પામી, છેદાયા સૌ કર્મ,	
કરજોડીને ઉભી રહી, જ્યાં બેઠા રાજા ધર્મ	૨૦
ત્યાં કરજોડીને કરગરે, સૌ અમ્મર બેઠા જ્યાંહિ	
મોહણીને દેખી કરી, દેવતા બોલ્યા ત્યાંહે	૨૧
દશેમવેધા જે કરે, એકાદશી તત સાર,	
સૌ દેવતા કહે મોહણી તે, મહા તું નિરધાર.	૨૨
દેવાચ્યન દીપ વિના, સાક્ષી વિના બોજન;	
સૌ દેવતા કહે મોહણી ત્યાં, તુ રહે અતુદીન.	૨૩
જેને માથે ગુરુ નહીં, નહીં જાણે ગુરુમય,	
તે સ્થાનક કહે દેવતા, ત્યાં તારુ સ્થાનક રમ્ય.	૨૪
અપવિત્ર સ્થળ સૌ તમારાં, જે ઘેર નહીં હરી સેવ;	
મોહણીને ત્યાં વરદાન દે, સર્વ મળીને દેવ	૨૫

એમ દહીને દેવ ત્યાંથી, સ્વસ્થજે સૌ જાય;
વશિષ્ઠ વાણી ઓચરે, સુણ માંધાતા રાય. ૨૬
વલણુ.

સુણ માંધાતા રાય એવી, વશિષ્ઠ વાણી કહી;
એચરીત રક્ષમાંગદેરુ, મેં તને સંભળાવ્યું સહી. ૨૭
એ પવિત્ર વ્રત સર્વે દરો, મન પોતાને નીચેકરી;
વૈકુંઠ પદવી પામવા, એકવાર બોલો શ્રી હરી. ૨૮

—*—

કહવું ૨૩ મું.

રાગ પ્રસાતી.

વશિષ્ઠ ત્રપિણ બોલ્યા વાણ, સુણ માંધાતા ચતુરમુખણ;
રક્ષમાંગદનું એ આખ્યાન, કથા અનોપમ પર્મનીધાન. ૧
જે કો સાંભળે નર ને નાર, મનવાંછીત પૂરે મોરાર;
પ્રયાગ ત્રિવેણી કરીએ સ્નાન, મેરુ કનકગીરી આપે દાન. ૨
તે થકી ફળ પામે ધણુ, ચરીત સુણે રક્ષમાંગદતણું;
હરીવાસર દીન અવણે ધરે, અષ્ટોતર પિત્રુ ઓદરે. ૩

મેવાડે મન થયો ઉદ્ધાસ, વિષે રાક્ષસ કીધો નાશ, બિલાવવે જઈ ભેટ્યા રાવ, રત્નાવળીનો કયો વિવાય	૧૨
વસતે આશા પૂરણ થઈ, કાટએલા વૈકુંઠ ગઈ, વેરાડીએ ભેટ્યા અવિનાશ, રાજની મન પોતી આશ.	૧૩
પરજીએ સુખ પામ્યા અપાર, આલ્યા વણારથી મોઝર, ધન્યાત્રીએ અઘાઠિક સોય, મોહણી પાસ આલ્યા સૌ કૈય	૧૪
પ્રભાતીએ મરજદા કહી, મનની આશા પોતી સહી, નારદીક કથા પુરાણ કથા સાબળી, પોતી મારા મનની રળી	૧૫
ઉત્તમ રાગ રાગણી ઝોગણીય, સુણતા પાપહરે ભુગદીય, સવત સોળ યોત્રીશો સાર, જોઈ સુદી દશમી ગુરુ વાર.	૧૬
પદ પાંચરો ઉપર વીરા, સક્ષેપે કડવા ત્રેવીશ, અળણે કીધો અખ્યાસ, કરજોડી કહે વિધુદાસ	૧૭
સકળ સભા હરી પદચીત ધરી, એક વાર બોલો મુખ હરી, ભલે ભકતવચ્છળ ભગવાન, સુખદુ ખનેભણો સમાન	૧૮

રુદ્રભાંગદ આખ્યાન સમાપ્ત.

આ ધા ર ભ દ.

શામળશાહનો વિવાહ.

કડવું ૧ હું.

રાગ રામઝી.

પ્રથમે પ્રભુમુ દેવકીનંદરે, સુરનર વંદે મહા મુનિજનંદરે;
કરુણાસિંધુ અતિ પાવનરે, વિગ્ર દરવા કરુ પ્રયત્નરે.

હાળ.

વિગ્રહરણુ શુણુ પૂરણુ, તેજનો અંખાર;
પિતા પતિ દેવાસનો, સુધશુધ સુંદર નાર.
માત ઉમિયા હેમતનયા, સ્વામી કાર્તિક જ્ઞાત;
લક્ષ લાભ સુત શોભતા, સેનાપતિ વિખ્યાત.
સિંદૂર લેપન સદા સોહીયે, એક ઉન્નવળ દંત;
મુખક વાહન મલપતો, દુદાલે જશવત.*
પુખ્ત સેવનાં સદામણી, મુક્તાશ્લ કઠે માલ;
મોદક ભોજન ગણપતિ, છે ભક્તનો પ્રતિપાલ.
આયુદ્ધ દરસી પાણુ સોહે, મહા પરાક્રમ ગુણુરાય;
પ્રથમ પૂજન આઘ તુ, શુભ કાર્ય ત્યાં કહેવાય
જ્ઞાતા સુરપતિ ધર્મ મુનિવર, શેષગણુ ગાધર્વ;
તાંહાં આઘ પૂજગણુપતિ, તુજ કૃપાએ સુખ સર્વ.
મૂઠ જાળક અજ્ઞાન ગતિ હું, શરણુ આબ્યો આજ,
દાસ જાણી આશ પૂરણુ, કરો તુ મહારાજ.
સન્મુખજોજો સીધે દાતા, એવા દીવ્ય લોચન આપ;
દેખાડીને શુભ વાટડી, મુજ રહીયા તણીજડ કાપ.
વર્ણુન મુખ કેમ કરુ તારુ, એકમુખ એક રસનાય,
નખ શિખ આમ્રણુ રૂપથી, રવિચંદ્રમા ઓળગાય.
સ્તુતિ કરી ભાવ ધરી, કરજોડી માય માન;
સાહે દરજે વિધન દરજે, રહે રહેજે ભગવાન.

પિતાબર પહેરે સદા, ગુણપતિ ગુણગબીર,
આપ વાણી દયા આણી, રહીયા રહે રઘુવીર
અપરિમિત આપે કવિ, તુજ ચરણે આબ્યા કોડ,
તો કૃપા કીધી બુધ દીધી, સિદ્ધ કીધા કવિ પ્રીત
બ્રહ્મતનયા બાવ સાથે, રાવ સુણીએ માત,
દિન દુર્બળ દાસ તાહરો, મેહેલ મસ્તક હાથ
હસવાહની હસીત વદની, મ્હેત અબર સોહો,
કમળ મુખી કમળનયણી, કૃપા દેટે તું જોરે
એક હસ્તે કનક કળશ તો, સુધા પૂરણ પ્રમાણ,
એક હસ્તે અક્ષયમાળા, સ્કાટિક મણિની જાણ
એક કરમા ધરી વીણા, એક હસ્તે પુસ્તક સાથ,
મુક્ત માળા મનોહર ધરી, વરદાયીની વિખ્યાત
વર્ણન ન થાએ તુજ તણું, મુજથી કેમ વર્ણવાય,
સહજ જીહા શેષ મુખમા, તોહે પાર ના તારો પમાય
ભુવનેશ્વરી તુજ ભક્ત છર્ષી, મુજનામ માત્ર આધાર,
દાસ જાણી દયા આણી, કરો મારી સાર
મૂરખ મન ધ્રુવ કંઠે, બાણવા ચારે વેદ,
તુજ કૃપા વિનાં માતાજી, કેમ પામે રાંકડો ભેદ.
મીન ધ્રુવે ચદ્ર મડળ, અપગ ગિરિવર શૂંગ,
નિર્ધન ચિંતામણિ ધ્રુવે, મુને હરિ જનસ રંગ
મહા ગણપતિ સરસ્વતિ, ગુરુ ઇશ કરુણા સર્વ,
દયા કરજો વિધન હરજો, તજ્યો છે મન ગર્વ
હરિ ભક્તના ભુવન મુજને, સદા વાહાલા તેહ
જેહ તણે સગે કરીને, થાય નિર્મળ દેહ
હાલે કથા કહુ શુભ હિતમ, ભક્તનો મહિમાય
નરસિંહ મહેતો ભક્ત જેહ, તેહેના કુવરનો વિવાહ

— ૦ —

કંઠવું ૨ જી.

રાગ ગાડી.

નરસિંહ મહેતો નાગરની નાત, માતુભાવ વૈષ્ણવ વિખ્યાત,
જુનાગઢમાં વાસો રહે વિષ્ણુ ભક્તનો મહિમા લહે
મહિમા જાણી મેવે હરિ, દદ વિશ્વાસ અતરમાં ધરી
કામ કોધ નહિ લવનેશ, અતરગત પૂરણ દેવેશ

તૃપ્ત્યા લોભ વિષે નહિ મન, મિથ્યા ગ્રહ દારા મુત ધન;
 મિથ્યા મોહ માયા અહંકાર, મિથ્યા જાણે મન સંસાર.
 ક્ષણભંગુર કાયા છે જોય, આ સંસાર સ્વપ્નવંત હોય;
 અચિત્ત વાત જગતની કરી, સ્થિત પક્ષ સાચી દરિતણી.
 એવું મન જાણીને તદા, લક્ષ્મીવર સેવે સર્વદા;
 કમલાદાન્તની સેવા કરે, રામ કૃષ્ણ વાણી ઉચ્ચરે.
 હરિ મંદિર સુંદર ધરમહિ, નવ રંગિત મંડપ છે તાહિ;
 ચિત્રામણ્ય ચોભા અભિષેકી, લીલા જે લક્ષ્મીવર તણી.
 પ્રથમ ચિત્રામણ્ય મચ્છરૂપ, વાળ્યા વેદ ત્રિભોવન ભૂપ;
 બીજે કમ્બજનો અવતાર, ઉદ્ધીમચન કીધું મોરાર.
 ત્રીજે વરાહ રૂપ વિશાળ, રાખી મહી જાતાં પાતાળ;
 ચોથો નરસિંહ પરિપ્લવ, હીરણ્યકશ્યપ વધ કીધો કર્મ.
 પાંચમો પ્રભુ વામન ચર્ચ, બળિરાય પ્રતે જાચી મહી;
 છઠે પરશુરામ જગદીશ, નક્ષત્રી કીધી વાર એકવીશ.
 સાતમે શ્રીરઘુપતિ મહારાજ, રાવણ વધ વિબીષણ રાજ;
 આઠમો હરિ પૂર્ણ પ્રકાશ, સ્વયંભુ પ્રકટ્યા અવિનાશ.
 નવમે બુદ્ધ સ્વરૂપે હરિ, દશમે દેહ કલંકી કરી;
 બકત માત્રનાં કરવા કાજ, એ અવતાર ધર્મા મહારાજ.
 નરસિંહ મેહેતે સેવ્યા હરિ, ચિત્ત ચતુરભુજ ચરણે ધરી;
 ચૌદ ભુવન તણો જે ઇસિ, પૂરણ પ્રીત ધરે જગદીશ.
 કાણ કૃપાથી કરુણા કૃષ્ણ, સંભળાવું સાંભળો પ્રભુ;
 પૂર્વ કથા નરસિંહા તણી, ના જાણે અક્ષર એકા જણી.
 એક સમોવડ બધવ જન નાર, હાસ્ય વચન બોલી નિર્ધાર;

નરસિંહ મેહેતો શ્રવણે ધરે, શું માણું મન શોય કહે;
મૂરખ મન મુઝે નહિ વાત, શિવ ચરણે લાગ્યો સાક્ષાત.
મસ્તક કર મૂક્યો ભગવાન, તવ મહેતાને ઉપન્યું જ્ઞાન;
નરસિંહ મેહેતો વર માગશે, જન્મ જન્મ તણાં દુઃખ જરો.
ભટ આધાર કયા તે કહે, જે નર બીતર દરિ રહે;
ભાવ ધરી મુખરો નરનાર, પુનરપી જન્મ ટળે સંસાર.
સાધિ દું સમગ્રવું વાત, મસ્તક કમળાપતિનો હાથ,
હાલે સકળ સભા ચિત્ત ધરી, એકવાર મુખે બોલો દરિ.

—

કંઠકું ૩ જી.

રાગ ધનાશ્રી.

નરસિંહ મેહેતો શિવ સ્તુતિ કરે, પ્રકટયું બીતર જ્ઞાન;
દયા કરી મુજ દિનને, ધન્ય ધન્ય શ્રી ભગવાન.
આજ વર મુજને આપીયે, માણું કરજોડી મન;
જે વસ્તુતમને પાહાલી પ્રભુ, તે મુજને આપો વરદાન.

હાળ.

વરદાન મુજને આપીયે, દુઃખ કાપીયે ત્રિપુસાર;
જે સદા વક્ષભ પ્રભુ દુર્લભ, તે આપીએ નિરધાર.
સદાશિવ આનંદ પામ્યા, પ્રેમ વક્ષભ વદન વિશાળ;
વરદાન મુજને આપીયું, એમ વદે દીનદયાળ.
ગદન ગતિ જે સદા મુર મુનિની, પાર ના પામે શેષ;
સનક સનકાદિક આલે, વિધિ ના જાણે લેશ.
તે સદા વાહાલો મુજને, જે કૃષ્ણ સ્વરૂપ;
તે આપ મુજને દેખાડું, એમ વદે ગિરિમ ભૂપ.
પછે નરસંયો કર ધર્યો ને, સચર્યા શિવ તાહે;
વૈકુઠપુરીમાં હાં પધાર્યો, શ્રી કૃષ્ણ બેઠા જાહે.
કનક ભોમ વિશાળ સુંદર, તેજનો અંગાર,
સદા ભોમ વિશાળ સુંદર, ચર્ધ રહ્યો જગદાર.
રત્ન માણેક મણિ મનોહર, સ્તભ જડીયા સાર;
છગ્ન ઝરુખા સવટી, જાલીયાં ગોખ આપાર.
નવરંગી મંડપ મનોહર, ચંદ્રવા ચોવટાં જોહ;
મુકતાશળ રત્ન જગદજે, ત્રિલોક શોભા તેહ.

ગાલીયા જાજમ તકીયા, સુકળાત શુભ વિરાજ;
 મધ્યે વિરાજે સિંધાસન, તે દીરો ઝાકઝમાળ
 સભા મધ્યે સુભટ બેઠા, શ્રી કૃષ્ણ મહા રથધીર,
 અકૂર આધવ ઉગ્રમેન, બળીભદ્ર બાંધવ વીર
 વાસુદેવ નદન વિશ્વવદન, ભકતનો વિશ્રામ,
 સિંધાસન શોભા વિરાજિત, પૂરણ શ્રીધનસ્થામ.
 ચોપાસ તકીયા અગમગે, રવિ ચદ્ર કાટી પ્રકાશ,
 પ્રણામ કરતા પરવરે, જે અનેક હરિના દાસ
 તાલ તાન ને છદ માને, જન નારદ હાથ;
 ગુણ ગાંધવ ગાન કરી કહે, ધન્ય ધન્ય વૈકુંઠનાથ.
 બાવના ચદન અગર બેહેકે, સુગંધ બહુ પેટે થાય,
 કરતૂરીનો પરમ પીમવ, મદન માસ્ત વાય.
 ભકતવત્સળ ભૂપ બેઠો, ત્રિભોવનનો રાય;
 હૃદિન દુર્બળ દાસ પ્રભુનો, વર્ણુન કેમ કરી થાય.
 મુગટ મસ્તક પરમ મુંદર, તેજનો અખાર,
 કરણ કુડળ મકરાકૃત, કંઠે મુકતા હાર
 શ્રીવત્સલાહન મણિ કીરતુભ, કંઠ વિજયતિ માળ,
 પિતાબિર પરિધાન અગે, ભકતનો અતિપાળ.
 અબજનબાહુ શખ ચક્ર, મહા પદ્મ વિરાળ,
 મુદ્રિકા કંકણ બેરખા, તે દીરો ઝાકઝમાળ
 કટીમેખળા વળી કુદ્રધટા, ચરણ નેપૂર સાર,
 પદ કમળ વદિત વિશ્વને, એવો અખિલ પ્રાણાધાર
 એહેનું નામ માત્ર પ્રેમ સાથે, ધર્મુ ત્યાહાં શ્રી કૃષ્ણ.
 હાવે નરસૈયાને કરી કરણા, તે કહેશુ પ્રશ્ન
 વસણુ.

તે કહેશુ પ્રશ્ન ભાવે, સત જન ત્રવણે ધરો,
 આધારભટ્ટ કહે હર્ષ સાથે, હરિહરિ મુખ ઉચ્ચરો.

—સંસ્કૃત—

કડવું ૪ થું.

રાગ કેદારી.

સદ શિવજી સાંચર્યાં, નરસિંહ મહેતો બાહે ધર્મ,
 પરવર્યાં જાહાં બેઠા ત્રિભુવન ધણીર.

સભારે મધ્યે આવી રહ્યા, હરિ દીઠે હર્ષીત થયા;
મહા રણિયાત મળવા નાથનેરે.

હાળ.

મળવા નાથને સિવજી પધાર્યા, હમડે હર્ષ ન માય;
વેગળેથી વિશ્વનાથને દેખી, ઉઠ્યા શ્રી જુહારાય.
અવિનાશી આસનથી ઉઠ્યા, ઉઠ્યા શ્રી બળદેવ;
અકૂર આધવ સર્વે, પ્રણમ્યા મહાદેવ.
જ્ય જ્ય શબ્દ સભામાંહિ ઉઠ્યો, હરિહર મેટ્યા જ્યારે;
ધન કરુણા મુજને કાઢી, શ્રી હરિ ખોલ્યા ત્યારે.
સિદ્ધાસન બેસાજ્યા શંકર, પૂજા રચી પરિવ્રજા;
દીનદયાળ કૃપાનિધિ દે'છે, આજ સરણ શુભ કર્મ.
બાવનાચંદન લેપન અંગે, કૃષ્ણાગરના ધૂપ;
કરી આરતી દાર સમરખા, હાખ્યા વૈકુંઠ ભૂપ.
શ્રી શંકર પ્રતે કરજોડી ખોલ્યા, ત્યારે શ્રી મહારાજ;
સ્વામી સીમે થઇને કહેતું, અમ સરખું જે કાજ.
રખે વિલંબ કરે વિશ્વંભર, અતર બેઠ ન આણે;
તમે સમેાવડ કે નહિ વદ્ધભ, પોતાના કરી જણા.
તદા કાળ શંકર એમ ખોલ્યા, સાંભળીયે અવિનાશ;
આ નરસૈયો ભક્ત આહરો, તે કરવો તમ દાસ.
વચન સુણી વિકૃલજી ઉઠ્યા, કરુણા કાઢી નાથે;
નરસૈયાને રૂદીયે લીધા, બીડીયો* રૂદીયા સાથે.
આધવજીએ કર મસ્તક મૂક્યો, જન્મ મરણ બે ભાગ્યો;
અરે નરસૈયા ભક્ત કયો, મન ઈચ્છા વર કાંઈ માગો.
ભક્ત વડે કરુણાનિધિ સુણીયે, નવ ઈચ્છું સુખ સાજ;
લક્ષ્મીથી મુનિવર ચિત્ત ચળીયા, તેહ તણું નહિ કાજ.
એ સંસાર વિષે સચરાચર, વસ્તુ સકળનો નાશ;
નિર્લે પદ તારું નિભોવનમાં, એમ જોતાં અવિનાશ.
તે માટે તમ ચરણે રાખો, ભક્ત કરી ભગવંત;
અવસ્થ કષ્ટ પડે તુ મોટો, સમર્થ શેઠ શ્રીમત.
સાંભળ સ્વામી ગરુડગામી, ભક્તવત્સલ ભૂપાલ;
આશા એક મારા મન તણી, પૂરો પરમ દયાળ.
જે લીલા લક્ષ્મીવરે કાઢી, વ્રજપુર ગોકુળ માહિ;
તે લીલા દ્વારામતિમાહે, વૈકુંઠ પદ્મી માહિ.

તે લીલા પ્રભુ ગુપ્ત રચી છે, તે બ્રહ્મા ના લહે ભેદ;
 જે લીધારસ દુર્લભ તે સુર મુનિ, પાર ના પામે વેદ.
 દાસ્ય વિનાદ ક્રીડારસ સાગર, પ્રેમ ચપળ ચતુરાધ;
 ભોગ વિલાસ વિવિધ શોભા, ભુક્ત રચી ચતુરાધ.
 તે લીલા પ્રભુ નયણે નિરખું, અવણે સુણું મુખ ગાઉં;
 લીલા શ્રી કૃષ્ણ સુધારસ સાગર, તે મધ્યે નિત્ય નહાઉં.
 તે માટે નિકમજી સુણીયે, પૂરણ પ્રેમાનંદ;
 ઈચ્છા છે હરિ લીલા કીર્તનની, ગાવા ગુણ ગોવિંદ.
 સુણી વચન શામળીયો હૃદ્યા, સુંદરવર એમ બોલે;
 ધનં ધનં રે તું નરસિંહા, નહિ ભક્ત કેા તુજ તોલે.
 કુંજ લીલા ગુપ્ત અગોચર, તેહતણું તુને જ્ઞાન;
 એહેવું ઠી કર મસ્તક મૂક્યો, ત્રુઠ્યા શ્રી ભગવાન.
 અરે નરસૈયા મુજ લીલાના, તું જ કીર્તન જે ગારો;
 ભૂતલ મહિ નર નારી સુશૃતા, પાપી પાવન ધારો.

વલણુ.

પાપી પાવન ધારો સહી, તેમાં કંઈ સદેહ નહિ;
 આધારભટ્ટ કહે ઓતાજન, સહુ હરિ હરિ પ્રુખ ઉચ્ચરો સંહી.

કહવું ૫ મું.

રાગ, દોહરી રામઘી.

હાવે હરિજન સહુ અવણે ધરો, કહું અમૃત વાણી;
 નરસિંહ મહેતાને કૃપા હવી, ત્રુઠ્યા સારંગવાણી.
 મહેતાને* લીલા દેખાડવાને, રાખ્યા શ્રી ભગવાન;
 શંકરને આજ્ઞા કરી, હવા અંતરબ્યાન.
 નરસૈયાનો કર ધરી, ઉઠ્યા શ્રી યદુરાય;
 સજા સહુ આજ્ઞા કરી, ઉઠી આસને જયાર.
 સોલ સહસ્ર શત આઠનાં, મંદિર છે વળી જાંહે.
 નરસૈયાને લાવીયા, પ્રેમે પ્રભુજી તાંહે.
 મણિમા સ્તંભ જડાવીયા, મધ્ય માણેક ચોક;
 છર્મી ઝરૂખાં રાવટી, મુકતાફળના ગૃહ ગોખ.

.. “નૃસિંહ મહેતાજીને લીલા”

15. “ઉઠ્યા શ્રી યદુનાથ; ગોપાંગનાને આજ્ઞા કરી ઉઠ્યા લક્ષ્મી સંધાય”

કનક થાળ ભરી કામની, મુકતાફળે વધાવે;
 નિરખે મીટ માંડી શ્રી હરિને, મંદિરમાં પધરાવે.
 સાંભળો સર્વે સુંદરી, શ્રી હરિ એમ બોલે;
 આ ભક્ત ધણું વજ્રલ મુને, કે નહિ બહેનેતોલે.
 એક સુંદર મંદિર શોભતું, છે તેજનો અંખાર;
 તાંહાં નરસૈયો પધરાવીયો, સાંધ્યા સેવક ચાર.
 પછે પેસે પ્રણામ કરી પ્રભુ, રંગમેહેલ પધારે;
 એ લીલા કહું જૂતલ વિષે, નરસહો મન વિચારે.
 પછે નરસૈયાને પ્રેમે અતિ, ધણી તાંહાં સેવા થાય;
 બોજનસમે શ્રી નાય લિધ્યા, નરસીસંગ શ્રી જદુરાય.
 પછે ઉબોદક મેહેલ્યાં ભરી, મોગરેલ મદાંય;
 પિતાંબર પેહેરણુ ભજે, ફેશર અંગ ચર્યાય.
 ખાવના ચંદન અર્ગંગ, અંગ લેપન થાય;
 કૃષ્ણાગર ઉવેખીએ, બહુ મુગંધ તાંહ વાપ.
 સસભામા સન્મુખ રહ્યાં, રુકિમણિ કરજોડ;
 આરોગી લિધ્યા શ્રી હરિ, રાજા શ્રી રણુછાડ.
 હરિને રત્ન જડિત પાવડી, ચરણે ચિત માહારું;
 પદ નખ શોભા નાયની, રવિ ચંદ્ર કાઠી આવારું.
 મહાપ્રસાદ મહારાજનો, ફળ પાર ના જાણું;
 તે નરસૈયે આરોગીયો, કેા કેાણુ ભાગ્ય વખાણું.
 ખાજડે બેઠા શ્રી હરિ, મુખવાસ આરોગે;
 ખીડી ખરાસ લવંગની, સદા લેઈ સંજોગે.
 રુકિમણિના હાથની, પ્રભુજી ખીડી નેલે;
 તે નરસૈયાના મુખમાં, પ્રેમે પ્રભુજી મેલે.
 એમ લીલા લાડ કરાવતાં, દીન વીત્યા વીસ;
 એક સમે કરુણા કરી, બોલ્યા શ્રી જગદીશ.
 અરે નરસૈયા છાનો રહી, તું જોજો અ. જોખ;
 આજ રાસ ચાશે અર્ધ રાતનો, મધ્ય માણેક ચોક.
 આશિષ શુદ્ધની પૂર્ણિમા, રહો ચંદ્ર પ્રકાશ;
 વળી રત્ન મણિની જ્યોતમાં, દીપક ચોપાસ.
 જગદ્ગજ મંદિર ચર્ચ રહ્યાં, વળી તેજ અંખાર;
 તેણે સમે પહેલી નીચા, ગદ્ય ધટીકા ચાર.
 સન્ધ્યા સમે સહુ સુંદરી, મલી બેઠી વાત;
 આજ માણેકઠારી પૂર્ણિમા, લલી શોભે છે રાત.

રકિમણી કહે છે સાંભળો, સર્વ મુંદરી આજ;
 મોટો દહાડો સહુ મલી કહો કૃષ્ણને, પ્રભુ રાસ રમાડ.
 સભાથી ઉઠ્યા પ્રભુ, પછે વિનતિ કહેજો;
 વાગ્ન વત્ર સણુગાર સહુ, તતપર થઈને રહેજો.
 સભા ચડી ઉઠ્યા પ્રભુ, મંદિરમાં આગ્યા;
 મણિ મુકતાડળ પુષ્પથી, મહારાજને વધાવ્યા.
 બેઠા તાંહાં સિંધાસને, પાસે આવી નાર;
 કરજોડી કહે મુંદરી, પ્રભુ વિનતિ અવિધાર.
 દીન વચન કહે કામની, પ્રભુજી સુણીયે રાવ;
 ના રખે કહેતા નાયજી, એક મનનો ભાવ.
 જે લીલા મજપુર ભોમમાં, કયો રાસ વિકાસ;
 તે દિવસ ફરી આવીયો, ભુજો ચંદ્ર પ્રકાશ.
 આશ રાશ રમવા તણી, સર્વને મુગ્ધામ;
 માન માજે છે માતુની, માનો શ્રી જુદુરાય.
 વચન સુણી વીનતા તણું, ઉઠ્યા શ્રી અવિનાશ;
 હા ભણી સિદ્ધે થયા, પ્રભુ રમવા રાસ.

બલણુ.

રાસ રમવા સિદ્ધે ઉઠ્યા, તે સુણો શ્રોતા ચિત્ત ધરી;
 આધારભટ્ટ કહે ધન હરિજન, જે જોલો મુખથી શ્રી હરિ.

કડવું ૬ કું.

રાગ સામરી.

વચન સુણી વીનતાતણું, ઉઠ્યા શ્રી અવિનાશ;
 નરસંયાને દેખાડવા, વળી રમ્યો તાંહાં રાસ.
 રૂપ કળા મુણુ આતુરી, નટવર લીધા વેશ;
 મદન મોહન શોભા ભજે, તે ઘણા ના લહે લેશ.

ચાલે.

લેખ ભેખ ને વેખ હરિનો, પાર ન આવે ઈશિર;
 રાસ લીલાતણી રચના, રચી શ્રી જગદીશર.
 મોર મોગટ ધર્યો હરિએ, જડિત નંગ અપારરે;
 રતન મણિ માણેક મુકતા, તેજનો અંબારરે.
 તિલક કેશર મધ્ય મૃગમદ, કરણ કુંડળ જ્યોતરે;
 વદન મુંદર વિશ્વ મોહન, ત્રિજોવન ઉઘોતરે.

કંઠ કંસ્તુભ હાર મુકતા, કંઠ વૈજયંતિ માળરે,
પિતાંબર કટી કાઢ કંછયો, મોહન મદન ગોપાળરે.
કટીમેખલા અતિ ઝગહળે, બાલુબંધ વિશાળરે;
મુદ્રિકા પોહોચી પરમ સુદર, દીશે ઝાંઝમાળરે.
ચરણ નેપૂર ધુધરી, રણકાર ખટકે મનરે;
મોરલી મોહને ધરી, શબ્દ ગર્જત ધનરે.
કૃષ્ણાગર મૃગઅગઅર્ચન, અખીલ ભક્તસ્વરૂપરે;
સુંદરી પ્રયે રહી સન્મુખ, વહે વૈકુંઠ જૂપરે.
જીજ્ઞાસા વાળં ધરે કરમાં, નથી નિરખ્યો રાસરે;
સુંદરી સદુને સમીપ તેડી, શિખરે અવિનાસરે.
અંગે સોલ શણગાર સાચો, રૂપ અનંગ માનરે;
ભક્તવત્સલ જૂપ પાસે, બજે લાયકા નિધાનરે.
ચોંકે દીપક યોગવા, રત્ન મણિમાં જ્યોતરે;
મદન મોહન રક્ષા મધ્યે, કાઠી રાશી ઉઘોતરે.

આલે.

એમ રાસ રચ્યો અવિનાશી, ત્યારે સાંભર્યા મજવાસી,
લીલા રસકુંજ સદનું માંહાં, સુખ બાળપણનું મન માંહાં.
જે રાસ જદાવન કીધા, તે શ્રી ભાગવત પ્રસિદ્ધો;
ત્યારે સાંભરી મજની નારી, સંભારી રાધા પ્યારી.
સાંભર્યા સકળ મજ બાળ, સાંભર્યા નંદ ગોવાળ;
ત્યારે સાંભર્યા જશોદા માત, ત્યારે નેત્રે વહે આંસુચાત.
બહુ નીર નયણેથી ઢાળે, સહુ સખી વદન નિહાળે;
જહુરાપતણી પટરાણી, પછે બ્રાહ્મ્યાં રક્તિમણી વાણી.
મારા સમ જે કહેતાની મોરારી, કાં રોવા શ્રી ગિરિધારી;
પછે વચન વહે જહુનાથ, ગદગદ કંઠ કહેતા વાત.
મુને સાંભર્યો મજનો સાથ, નંદ તાત જશોદા માત;
જે લીલા મજપુર માંહે, તેહેનો લક્ષ્યો ભાગ નહિ આહે.
ગ્રાહેનું કહેતામાં મૂર્છા પામ્યા, એક મુદ્ગર્ત મહી સ્થળ વામ્યા;
પછે ઉઠાયા મલી સર્વ શામા, કરજોડી વહે સત્યભામા.
ઉઠો રાસ રચ્યો મહારાજ, નહિ તો દેહ કરશુ તાજ;
એમ વિવિધ વચન કહ્યાં નારી, ત્યારે ઉઠ્યા શ્રી ગિરિધારી.
તળ્યો શોક સકળ અવિનાશી, પણુ વિસરે નહિ મજવાસી;
પછે રાસ રસીક રમે રસીયો, નરસંવાના મનમાં વસીયો.
હરિ લીલા નિરખે ને રાચે. થેઈ થેઈ કરીને નાચે.

હુહો.

નરસૈયો નિરખી રહ્યો, રાસ રમે વગરાજ,
નિઃશંક હરિ નિભે થયા, તજ તારણી લાજ.

ચાલ.

ત્યારે લાજ તજ ગિરધારી, ઉવટયો દધી કુંજવિહારી;
મોરલી કર મોહન ધારી, કરે રાગ રસ ઠસક ભારી.
માનુની કર જંત્ર મૃદગ, કરે થેઈ થેઈ નવલો રંગ;
સોલ સહસ્ર શત આઠ નારી, ઉવટયો રસ સાગર ભારી.
જાણે સોળ કળાનુ રૂપ, ઉવટયો રસ સાગર ગુણ ભૂપ;

હુહો.

રસ સાગર ગુણ ઉવટયો, ચદ્રશા તાન તુરંગ;
કળા કમળનયણી તણી, પ્રકટયા કાટી અનંગ.
વિદ્યા ચૌદ ચોરાઈ કળા, ગુણ લક્ષણ બત્રીશ;
વાળં વીશ ઘોડશ સાંભળ્યાં, રાગ રંગ છત્રીશ.
લીલા નવ રસ નટવરે, અઢેકપે અનુક્રમ;
સોળ સહસ્ર શત આઠમાં, સચરાચર પરિષ્કમ.

ચાલ.

પરિષ્કમ તણી જે લીલા, પરિષ્કમ પારની કીડા;
મંડળી માંહે મોહનજ રે સોહે, દેખી સુરતર મુનિવર મોહે.
પિતાબર કીધાં પરિધાન, ફરતા ભમરી ભમે ભગવાન;
ત્યારે શ્રી હરિ શોભે જેમ, ધન દામની ચમકે જેમ.
આવ્યુ માનુનીને અભિમાન, હરિ હવા તે અંતરધ્યાન;
તોહેના પાર ના પામે કોઈ, આવ્યા નરસૈયો જ્યા હોઈ.

હુહો.

શ્યામા સહુ વીહીવલ ચર્ષ, રહી અંખે જગદીશ;
અમ અપરાધ કરો પ્રભુ, એમ ના કીજે રીશ.
એ રાસ રસીક મન નવ ગમ્યો, તે તજગયા મોરાર,
કહે રૂકિમણિ આપણુ કર્યાં, જે એણે તજમજનાર.

ચાલ.

એણે વચને વિઠલજ રે હસીયા, નરસૈયાના મનમાં વસીયા;
ત્યારે હસ્યવચન સુણી કૃષ્ણ, કીયું જોયું તે આવ્યા વિષય.
પછે તાંહાં આવી સહુ નારી, જાંહાં બેઠા કુંજ વિહારી;
જઈ ચરણે નામ્યું શીશ, અપરાધ વણુ શી રીશ.

કહે વચન રસીક રહીઆળી, પછે બોલ્યા શ્રી વનમાલી;
કહે કૃષ્ણ રાસ રમું સારે, નરસૈયો આવે બ્યારે.
કહે પ્રભુ પ્રત્યે પટરાણી, તમે સાંભળો સારંગપાણી;
હરિ ભક્ત સદા તમ વહાલો, નરસૈયાને લેઈને માહાલો.
હરિભક્તમાં અંતર કરશે, તો લક્ષ્ય ચોરાશી કરશે;
એહેવું વચન સુણી ગિરધારી, કહે ધન ધન શુધ તમારી.
માહારા ભક્તને નમે જોહ, મુજને જન વલ્લભ તેહ;
માહારા ભક્તસું હીડે દેખ, તે શત્રુ સમાન મુજ લેખ.
હરિભક્તનો દેખી થાશે, તે તો રૌ રૌ નરક બચાશે;
અમ શ્રી મુખ પોતે બોલે, માહારા ભક્ત સદા મુજ તોલે.
એહેવો ભક્તવત્સળ બરદધારી, હરિ જન કરો હિતકારી;
નરસૈયાને કરુણા કીધી, ઉપમા સમ તોલે દીધી.
પછે નરસૈયો તે લાવ્યા, મધ્ય માણેક ચોક આવ્યા;
વળી રાસ રચ્યો ગોપાળ, આપી નરસૈયા કર તાલ.

દુહો.

નરસૈયો કાંઈ નવ લહે, તાલ તાન રંગ ગાન;
પછેરમરણ કીધું સતગુરુ તણું, જે શંકર શ્રીભગવાન.
શ્રી શંકર ગુરુ સંભારતાં, પ્રકટ્યું જ્ઞાન રસાળ;
નરસૈયાના તનમાં, રીઝ્યા દીન દયાળ.
તે માટે શ્રોતા સુણો, સદગુરુ કરવો શિશ;
ગુરુ કરુણા વિના કેમ લહે, જય જગત્ ગુરુ જગદીશ.

ચાલ.

વળી રાસ લીલા મધ્યે રાપી, નરસૈયો થયો તાંહાં ગોપી;
જે વ્રજપુર રાસ રચીયો, તેહેવો નરસૈયાથી મચીયો.
નરસૈયાને મધ્યે લીધો, પ્રભુ આપ સરીખો કીધો;
સમે દાણુ માનનો બ્યારે, પ્રભુએ ગ્રેમ જણાવ્યો ત્યારે.

દુહો.

માન કરે મૃગ લોચની, નેદાનંદકુમાર;
ત્યારે નરસૈયો દ્વતી થઈને, મનાવે મનોહાર.
દાણુ માન રસ રાસમાં, ન્યૂન રહ્યો નહિ ભેદ;
એ લીલા રાસ સિંધુનો, પાર ના પામે વેદ.
પછે નરસૈયાને રીઝ્યા, કહે શું આપું અવિનાશ;
અરે નરસૈયા જાણજે, હું સદા રહું તુજ પાસ.

પછે પિતાંબર જે અગનો, આપ્યો દેવ મોરાર;
 પછે રુકિમણિ રીઝ્યાં ધણું, આપ્યો ઊરનો હાર.
 રાસ રસિક પૂરણ રમ્યા, સકળ ભુવનનો નાથ;
 રંગે રંગની વહી ગર્ભ, પ્રેમે ભયો પ્રભાત.
 એ રાસલીલા શ્રવણે સુણે, નરનારી જે ગાય;
 મહીમા શ્રી મહારાજનો, પાપી પાવન યાય.
 ઈચ્છા મનમાં જેવી ધરે, તેહેવી પહોંચે આશ;
 હાલે નરસૈયાના કુંવરનો, હું વિવાહ ભાવે ગાશ.
 હરિ લીલા અથાગ જળ, ભક્તતણો મહિમાય;
 સાત સમુદ્ર કરે એકઠા, અંજલિમાં કેમ સમાય.
 કૃપા હવી હરિ ભક્તને, કરુણા સાગર સારમપાણ;
 મન વાંચિત ફળ આણીયું, પદ પામ્યા નિર્વાણ.
 દયા કરી મુજ દીનને, સમજાવ્યો સન્મુખ યથ;
 આધારભટ્ટ કહે હરિ કૃપાએ, ભવતણી ભાવટ ગર્ભ.

કડવું ૭ મું.

રાગ મદલુર.

હરિ કરુણા રે, નાથે ભક્તને અતિ ધણી;
 સ્તુતિ માંડી રે, નરસૈયે હરિ તણી.
 કરજોડી રે, દિન વચન બોલે તદા;
 પ્રભુ પદ રજ રે, દાગે ભવની આપદા.
 નહિ સ્વરને રે, ઈંદ્ર જહા સિવને તમેા;
 તે લીલા રે, આજ રહી નિરખી અમેા.
 હું તો દીનજીવે, દાસ તમારો શ્રી હરિ;
 એક વિનંતિ રે, મહારાજ લો તમેા ચિત્ત ધરી.
 સન્મુખ બુઝો રે, તાંહાં પ્રભુ કહેવાયજ;
 તુજ નામે રે, પાપી પાવન થાયજ.
 બહુ આધે રે, પાપી જન પાવન થયા;
 તુજ નામે રે, ઉદધી માંડી પર્વત તપ્યા.
 જો હા ભણો રે, અનોપમ વાતની;
 ધણું ઇચ્છા રે, લીલા ગાવા નાયની.
 જે લીલા રે, કૃષ્ણ કૃપાળ કરી આંહાં;
 તે લીલા રે, ગાઉ જઈ મૃત લોક માંહાં.

માહારે મન રે, ભાવ હવો એ વાતજ;
 તે માટે રે, હા ભણીયે શ્રીનાથજ.
 એહેવું સુણી રે, હર્ષ ભરાણા નાથજ;
 હસી વદને રે, જોડ્યા શ્રી ભગવાનજ.
 તેણે સમે રે, નાથ હુતામુખભોગમાં;
 નરસૈયા રે, લીલાગાઓ મૃતલોકમાં.
 તું જ વાણી રે, પ્રેમ આણી જનજેસુણે;
 તેહેને મુજ પદ રે, સત્ય કહું શ્રીહરિ ભણે.
 પછેશીખ જ રે, નાથ પામે દાસે કરી;
 તેણે સમે રે, ગદગદ કંઠે શ્રી હરિ.
 આશિર્ગન રે, ભક્તને દીધું પ્રેમથી;
 જઈ કહાવજો રે, પોહોત્યા કુશળી જેમથી.
 માન આપ્યું રે, સીખ કહું કેમ પરવરે;
 પથ્ય મોકલું રે, ભૂતલ જન પાવન કરો.
 નરસૈયા રે, ધુજ વાણી કીર્તનહરો;
 જન્મ જન્મનાં રે, પાતીક સદુ પ્રસવે થરો.
 પછે કર ગ્રહી રે, હરિ રુકિમણિ પાસે ગયા;
 કરી આપ્યા રે, ભક્ત જવાતતપર થયા.
 તેણે સમે રે, લક્ષ્મીજી વાણી વહે;
 કેમ સીખજ રે, આપું જે વસીયા રહે.
 સ્વામી માસજ રે, દીન જાતાં જણયા નહિ;
 પછે લાવ્યાં રે, સાકર મધ બેલાં દહી.
 દધી વંદન રે, મહેતાજી સીમે કરોતમો;
 હાવે ક્યારે રે, દર્શન પામું અમો.
 વળી બોલે રે, પટરાણી શ્રી હરિ તણી;
 ધણી ધ્રુવજ રે, મૃત્યુ લોક જોવા તણી.
 મહેતાજી રે, મુન પગરણ મારો તમો;
 તમો તેડજો રે, શ્રી કૃષ્ણજી સાથ આવું અમો.
 મહેતાજીએ રે, સાષ્ટાંગ પ્રણામ તદા;
 માતા પાળજો રે, તે દિવસ આવે જદા.
 શરણુ ગાંડજો રે, મેહેતે બાંધી દદ કરી;
 તેણે સમે રે, સુંદરવર જોડ્યા હરિ.
 નરસૈયા રે, ધુજ વાણી પ્રકટે ગંઢી;
 સત્ય જણજો રે, હું આવી ઉમો તાંહી.

પછે ચરણે રે, ભક્ત નમી તાંહાંથી ફરે;
 દેવ દુંદુભિ રે, પુષ્પટ્ટિ તાંહાંથી કરે.
 બળીભદ્રજ રે, ઝોધવ અફૂર આવીયા;
 તાંહાં ભક્ત રે, પ્રેમ આલિંગન લાવીયા.
 સદુ સાથજ રે, વળાવીને વળ્યા;
 ફરી જોજો રે, શ્રી હરિ મુખથી ઉચ્ચયાં.
 પાછી ચાલી રે, મેહેતો મન નિલેં થયા;
 હરિની કરણાએ રે, પાપ તાપ ભવના ગયા.
 મુક્તિ એકમાં રે, જૂનેગઢ પહોંચ્યા જઈ;
 યથા આશ્ચર્યજ રે, શ્રી હરિની કરણા થઈ.

વલ્લભ.

કરણા થઈ મહારાજની, સુઠયા જગજીવન;
 ભટ્ટ આધાર કયા કહે, હરિ જોલો હરિજન.

કડવું ૮ મું.

રાગ આંદોલ ગોડી.

સ્વામીએ નરસૈયાને, કરણા ફીધી નાથે રે;
 વાત રે સચરાચરમાં વિસ્તરી રે.
 સ્વામીએ વૈષ્ણવને, કીધે સાક્ષાત રે;
 નાથે દેખાડી લીલા આપણી રે.

હાળો.

નાથે દેખાડી લીલા આપણી, તેનો જલ્લા ના લહે પાર;
 તે લીલા નિરખી હરખી, પછે આવ્યા નગર મોઝાર.
 તેત્રીશ ઠોઠી સહસ્ર અડધાસી, અગમ ગત ત્રિપુરાર;
 આનંદ સાગર ઉલટયો, જઈ મળ્યા કુટુંબ પરિવાર.
 પછે જોઈ જાત તણી ગૃહણી, દુતી જોણે ઠામ;
 નરસૈયા તાંહાં જઈને, કયો દંડવત પ્રણામ.
 અરે માતા તુજ વચને કરી, હું પામ્યો વૈકુંઠનાથ;
 તે કયા હું માંડી કહું, સાંભળો સર્વ સાથ.
 મૂરખ મુજને કલો લાભી, ચઢી સખળી રીસ;
 અપવાસ સાતમે હવું દર્યાન, પ્રકટયા ઉમિયા ધ્રી.
 પછે મુજને લેઈ ગયા, શ્રી કૃષ્ણ દુતા જાંહે;
 અપરમિત સુખ નાચનું, અમો રહી નિરખું તાંહે.

તે સર્વ કરણા તમારી, તમ વચન માટે મોહે;
 હાવે માતા મસ્તક હાથ મેહેલો, ત્રિભોવન જશ હોયે.
 એહેતું કહીને નમ્યા ચરણે, વેગે બીજી વાર;
 ત્યારે શ્રાત ગૃહણી વદે મુખથી, ધનધન તમ આવતાર.
 પછે આસન આપીયાં, ઉત્તર અંગ ના માય,
 નરસૈં મેહેતો ચયો નિર્ભય, રહ્યા હરિ ગુણ માય.
 પછે સગાં સમ્મન્ધી મિત્ર આદે, સહુકો મળવા જાય;
 નરસૈંયાતુ કરે દર્શન, જન્મ સાર્યક થાય.
 અયાચક વ્રત ધરે પોતે, ભક્ત નિર્ગુણ ગાન;
 અન્ય વાત ન ઉચ્ચરે, મન ભળે શ્રી ભગવાન.
 પછે ઐમ કરતાં દિવસ પુઠે, દિવસ તે વહી જાય;
 કુટબ વાપક કઠિન બોલે, તું રજ્યું કાહેતું ખાધ.
 પછે મેહેતાએ કુટબ ચકી, કયો જીજવો વહેવાર;
 કહે લોહ સાંકળ સર્વથા ભાગી, ત્રુકયા દેવ મોરાર.
 પછે ધરમાઠાં પરમ મુંદર, રચ્યું મદિર જેહ;
 ઉપમા તોને અવર નહિ, વેકુંક શોભા તેહ.
 સિંધાસન ઉપર બિરાજે, શ્રી લક્ષ્મીવરની જોડ;
 સકળ મેવા પ્રેમ પૂરણ, કશી પેર નહિ ખોડ.
 એક મુદ્દત ઉત્તમ દિવસ, આવ્યો * * * સાર;
 નરસૈં મહેતે રચી પૂજા, પ્રેમ પ્રાણ આધાર.
 આરતી આવારણાં કરી, રહ્યો બેહુ કરજોડ;
 મદારાજ પંચ દાસની, પ્રભુ પૂરો મનનાં કોડ.
 હા ભણજો હર્ષ સાથે, પૂરણ પરમાનંદ;
 લીલા નિરખી નાથની, તે ગાવા ગુણ ગોવિંદ.
 જ્યારે પુષ્પ આપ્યું શીશથી, સન્મુખ શ્રી જદુરાય,
 ધંટા વાળે વીણા વાળે, ભક્ત આશ્ચર્ય થાય.
 પછે અંજલી ઉઠક ભરીને, ભક્ત કહે મુખ વાત;
 સવા લાખ કીર્તન પ્રભુનાં, પૂરણ કરજો નાથ.
 ત્યારે મેહેતે કયો પ્રારભ, પ્રેમ કીર્તન જાણ;
 અભોગ વાળ્યો નરસૈંયાનો, પ્રેમે સારગપાણુ
 પ્રથમ કીર્તન લક્ષ્મીવરનું, સાનિધ્ય બોલ્યા સોહે;
 અકરમાત મદિર વિષે, પુષ્પ વૃદ્ધિ હોયે.
 પછે ધન ધન વદે મેહેતો, ઉત્તર અંગ ના માય;
 ઐમ અદરનિશ આનંદમાં, હરિ ભકિતમાં દીન જાય.

પછે જોઈ પુત્ર થયો ગ્રૌઢો, વર્ષ દ્વાદશ જેલ;
 નાત નાગરમાં કઠિણ છે, કળા પડશે દેહ.
 આવ ધર આપણું મોહું, સદા કુળ પાવન;
 દ્રવ્ય જોતાં આપણે, હરિ નામ રૂપીયું ધન.
 સુણી વાણી વચન મહેતો, વદે વચન સાર;
 કુંઝરની તું રખે ચિંતા, ધરે મનમોહે નાર.
 કુંઝરનો તે વિવાહ થારો, આવરો લક્ષ્મીનાથ;
 હાવે મુજને રખે કહેતી, ફરી મુખથી વાત.
 વલણ.

રખે મુખથી વાત કહેતી, થઈ નિર્લે હરિ ભજ્જે;
 આધારભટ્ટ કહે હરિ હરિ ભજ્જે, નિર્લે થઈ ચિંતા તજ્જે.

કડવું ૯ મું.

રાગ ધવલ ધનાઢી.

હાવે હરિ જોભો હરિજન સહુ, હાવે પ્રેમ ધરી નરનારજ;
 નરસિંહ મહેતાના કુંઝરનો, વિવાહ સંભળાતું સારજ.
 જગત તળમોહે વાત ધરપર, ચાલી જાંઠા હરિજનજ;
 નરસિંહ મહેતો જૂનાગઢમાં, વિષય લોકત પાવનજ.
 કરે કળાઈ સહુ મોહિમોહે, નાગરી નાત મોઝારજ;
 વર જોઈયે તો નરસિંહ મહેતા ધર, વર્ષ થયાં છે બારજ.
 એમ કહેતાં શ્રોતા મુણજો, કરુણા કીધી નાથજ;
 નરસિંહ મહેતાનો પુત્ર પરણ્યો, તે વિસ્તારી કહું વાતજ.
 વડનગર નાગર બહુ વસે, તાંહાં સજીની કિતપત્રજ,
 મદન મહેતો વજર રાવનો, નાત મોહે અધિપત્રજ.
 તેહેને ધેર એક કન્યા, સુદર, વર્ષ સાતમાં સારજ;
 કાંતિ કળા ગુણ પૂર્ણ ચાતુરી, રૂપ રૂપતણો ભંડારજ.*
 એ સરખો વર જૂનાગઢમાં, હોશે રૂપ નિધાનજ;
 જોવા મોકલીયો જોહને, જોહેને સામુદ્રિકનું જાનજ.
 ત્યારે દીક્ષિત ગોર તેડાવ્યા પોતે, શિદ્ધે પધાસ્યા ધેરજ;
 આસન આપી પૂજા કીધી, સંતોખ્યા બહુ પેરજ.
 મદન મહેતો કહે દિક્ષીતજ, શિદ્ધે કરો એક કાજજ;
 આ કન્યા સરખો વર જોજો, શિદ્ધે થઈ મહારાજજ.

* પાઠ. “રૂપે અળાનો અવતારજ.”

ચોપક્ષે પૂરે ન કલંક એકે, સાખ સદા શુભ જેહેનીજ;
 વાટ અર્થ જે જોઇયે તે લોની, ન્યૂને વાત નહિ તેહેનીજ.
 વાહન અન્ધ ને સેવક સોંપ્યા, જૂનાગઢ ભણી ભજ્યોજ;
 તાંહાં વાસ નાગરનો સખજો, દિક્ષીત વેગે પળાવ્યોજ.
 ગોર પિતામાં બેદ ન ગણવો, ધર્મ ચાલ્યો અમ બોલેજ;
 વિદ્યા વેદ સકળ ગુણ જોતાં, અવર કાણ તમ તોલેજ.
 સામુદ્રિક લક્ષણ ગુણ જોતાં, તમ ચિત્ત ગોઠે જેહેવોજ;
 પછે વિધાતાએ ભાવગેલખ્યો છે, આવી મળશે તેહેવોજ.
 સેષ આતા દિક્ષીતજ આલ્યા, જૂનેગઢ જમ પહોંતાજ;
 પરસ્પરે નાગરમાં જમ મલીયા, વર ધર લક્ષણ જોતાજ.
 આમત્રણ આવે અતિ સખજાં, વિદ્યાવંત ગુણ ખ્યાતજ;
 દિક્ષીત ગોર મદન મહેતાના, સચરાચર વિખ્યાતજ.
 વાત પરસ્પર નાગરમાં પૂછે, શું આવ્યા છો આજજ;
 વજરની પુત્રીને અર્થે, વર જોવાને કાજજ.
 જેહેને ઘેર વર છે પ્રીદા, તે દિક્ષીત પાસે આવેજ.
 વિનય કરી ભોજનને તેડે, મોટમ ભાવ જણાવેજ.
 અંકકપે અઢીયાતા વર ધર, ધરમ પેર વખાણેજ;
 સામુદ્રિક સકલકે જોતાં, દિક્ષીત મન ના આવેજ.
 નાગર લોક કોહોની લાજ ના રાખે, બોલે શુભ વચનજ,
 એક દિવસ દિક્ષીતને પૂછે, કો વર ના આવે મનજ.
 વજર સાથે હોમ સમોવડ, વર ધર સરખી જોડજ,
 તેહેવો વર આ જ નરસંધાને ઘેર, પૂરે મનનાં કાડજ.
 શુભ વચન શિશ્ને દિક્ષીત, ઉઠ્યા તેણી વારજ;
 નરસંહ મહેતાને ઘેર આવ્યા, વણ તેડે નિર્ધારજ.
 ભક્તરાજ આસનથી જાળ્યા, દીધાં બહુ પેર માનજ,
 કુળ મંદિર પાવન મુજ કીધું, બોલ્યા ભક્ત ભગવાનજ.
 આ જ કૃતાર્ય કરવા દિક્ષીતજ, પધાર્યા અમ ઘેરજ,
 કાર્ય કોહ અમ સેવક સરખું, વિનય કરી બહુ પેરજ.
 દિક્ષીત કહે તમ જોષ પુત્રને, જોવા તણી ઇચ્છાયજ,
 નરસંહ મહેતે શિશ્ને તેજાવ્યો, ઉત્તર અંગ ન માવજ.
 સુંદરવર સકલાગિ વિચીક્ષણ, સામુદ્રિક શુભ દેહજ;
 દિક્ષીતજ વર જોતાં હખ્યાં, વદે વચન મુખ તેહજ.
 નરસંહ મહેતા તમ કુળ પાવન, નાગરી નાત મોઝારજ,
 નિર્ધન છો પણ હરિ સાથે નેહ, તૃણવત્ આ સંસારજ.

પડાણુ.

તણવત્ સર્વ સંસાર ભંકતને, અમો મન ઐહેવું લઈ;
આધારભટ્ટ કહે હરિ જોલો, તો કયા રસ માંડી કહું.

કહેવું ૧૦ મું.

રાગ ગોડી.

દિક્ષીતજી મુખથી ઉચ્ચરે, નરસિંહ મહેતો શ્રવણે ધરે;
દિક્ષીત કહે મહેતાજી મુણે, વિષ્ણુ ભક્તનો મહિમા ધણે.
વેદશાસ્ત્ર ભાગવત હું લઈ, તેહેમાં તત્વ કયા તે કહું;
ધર્મશાસ્ત્ર જોલે જેહ, વિષ્ણુ ભક્તને નિર્ભજ દેહ.
વિષ્ણુ ભક્તમાં વાસો હરિ, વેદ વચન તે સિદ્ધ કરી;
વિષ્ણુ ભક્તની સેવા કરે, તે ચોરાશીમાં નવ ફરે.
વિષ્ણુ ભક્તની દષ્ટે પડે, તેહેને યમ ક્રિંકર નવ અડે;
વિષ્ણુ ભક્તપર આણે દયા, તે ઘેર લક્ષ્મીવરની મયા.
વિષ્ણુ ભક્તપર કરુણા દણ, તેહેને જન્મમાં નહિ કણ;
વિષ્ણુ ભક્તની પૂજા કરી, તે પૂજા પોહોંચે શ્રી હરિ.
વિષ્ણુ ભક્તને સંગે રહે, તેહેને શ્રી હરિ મારો કહે;
વિષ્ણુ ભક્ત તણો મહિમાય, મહા પાપી જન પાવન થાય.
વિષ્ણુ ભક્તપર દ્રેષી ખંડ, તેને જન્મજન્મ યમડંડ;
જેહેને સદ્ગુરુની કરુણા હશે, વિષ્ણુ ભક્તને વહાલો થશે.
દંડ વિશ્વાસ રૂદેમાં ધરે, વિષ્ણુ ભક્તની સંગત કરે;
નરસિંહ મહેતાને દિક્ષીતજી કહે, વિષ્ણુ ભક્તનો મહિમા લહે.
મહેતાજી તમો પરમ પવિત્ર, સદા શ્રી હરિ સરખા મિત્ર;
સદા શિવે તમ કરુણા કરી, તો પદ પામ્યા શ્રી હરિ.
હાવે અમને પાવન કરો, કહું વચન તે શ્રવણે ધરો;
જેણ પુત્ર તમારો જેહ, વડનગર પરણાવો તેહ.
મદન મહેતા તણી દીકરી, કન્યા રત્ન અતિ સુંદરી;
વજ્ર મહારાજનો જેહ, જ્ઞાતિમાં અધિકારી તેહ.
તેહેની પુત્રી તમ સુત વરે, ઐહેવું દિક્ષીતજી ઉચરે;
ઐહેવું કહીને દિક્ષીત રહ્યા, મહેતો ગંગાદ કંઠે યયા.
રૂઢીયામાંહિ નિમાસે ધણું, પાળે વચન પ્રભુ રૂકિમણિ તણું;
ઘેર બેઠા વિવાહની વાત, હા ભણું હરિ તારો હાથ.

એહેવું વિચારી મહેતોજી વદે, દિક્ષીતજી સાંભળીએ રહે;
 હા ભણતાં જીજ્ઞાસે ચાલે, અમો રાંક ને તે છે રાખ.
 વિચારોની રદીયા સાથે, કેમ નીપજશે આગળ વાત;
 બાકી મુજને ચિંતા નથી, માહારે માથે કમળાપતિ.
 જોહેની આશ સદા હું કરું, અવર વાત અન્ય ચિંતા નવ ધરું;
 ઘેર બેઠા આવે કન્યાય, જો સન્મુખ મારે યદુરાય.
 તો કાંના કહીયે મુખ આજ, પણ બમો રાંક ને તે મહારાજ;
 લીધું શ્રીફળ પાણુ નવ થાય, શેક કંગે તો સહુ મહિમા જાય.
 પણ ઈશ્વરી ઇચ્છા જોહ, સાચ કહું નીપજશે તેહ;
 એવું કહી મહેતોજી રહે, ફરી વચન દિક્ષીતજી કહે.
 અમો શ્રીફળ આપ્યું આજ, યાચો શિલ્પે કરવું કાજ;
 હા ભણી મહેતોજી હસે, પનોતું પગરણ કેમ ધશે.
 દિક્ષીત મુદ્ગર્ત વિચારી જોય, આજ શ્રીફળ આપ્યું શુભ હોય;
 મહેતો મન પામ્યા આનંદ, કરે કાર્ય માહારૂ ગોવિંદ.
 કુટુમ્બ નાતમાં તેડાં કીધાં, આદરમાન બહુ પેરે દીધાં;
 પાન સોપારી શ્રીફળ સાર, સોંધો તેજ સુગંધ અપાર.
 ચૂઆ ચદન ચર્ચે સાથ, શુભ શ્રીફળ લેઈ મૂક્યું હાથ;
 સ્વજન કુટુમ્બ ગૃહ્યો મુખ થાય, મળી માનની મંગળ ગાય.
 વેદ વચન વાડવ ઉચ્ચરે, મહેતો શ્રી હરિનાં કીર્તન કરે;
 હાસ્ય વચન મુખ બોલ્યા જોહ, રજા વદન વણસાડી તેહ.
 પછે દિક્ષીતજીને આજ્ઞા કરે, મહેતો વસ્ત્ર આચ્છાદન કરે;
 નરસિંહ મહેતો આજ્ઞા કરે, દિક્ષીત પંથ વિશે સંચરે.
 વાનગર પહોંચ્યા તીર્થવાર, આવ્યા મદન મહેતાને દ્વાર;
 વજર પ્રત્યે દિક્ષીતજી વદે, આપ્યો હર્ષ તે સખળો રૂદે.
 મેલ્યો વિવાહ કન્યા તણ્યો, અર્થ કર્યો પ્રભુએ આપણો;
 વર સામુદ્રિક જોતાં સાર, કૃપા કરી શ્રી દેવ મોરાર.
 વાત કરે પૂરણ વિરતરી, ભટ્ટ આધાર કહે કહો હરિ;
 પૂરણ પ્રેમ ધરીને મન, હરિ બોલો ભાવે હરિજન.

—૩૩૩૩૩૩૩૩૩૩—

કેટલું ૧૧ મું.

રાગ પરજયો સોરઠી.

દિક્ષીત ઘેર આવીયા, કરુણા કીધી નાયેર;
 મદન મહેતો વજર રાખે, પૂછે માંડી વાતેર.

કાણુ પર ધર નામ તેહેનું, કહો મુજને નિર્ધારે;
 દિક્ષીતજીની પાસે આવી, મળ્યું કુટુંબ પરિવારે.
 દિક્ષીત કહે મટેતાજી સુણો, અમો વર જોયો વિખ્યાતરે;
 તેહ તણો મહિમા કહું, સાબિળો સહુ વાતરે.
 પર પરમ મુદર પરમ મનોહર, સામુદ્રિક એવાણુરે;
 ચોપસે પૂરો પરમ કુળવત, શુભ ભક્ત શારંગપાણુરે.
 કુટુંબ સર્વે પરમ મુદર, તેજનો અગારે;
 વદન જોતા નામ લેતા, ધૂટે ભવ સંસારે.
 જાનાગઢમાં રહે વામો, નરસિંહ મહેતો નામરે,
 તેહ તણો વર આવશે, રૂપ તણો નિધાનરે.
 વદન સુષુતા મદન મહેતો, હવા બોહ કુર્ધાતરે;
 હણી છાં દાત સાથે, જાણે ચપુ કંપાતરે.
 વટે ગરબી* રહી ધરમાથી, સુણી દિક્ષીતની વાતરે;
 નરસિંહ મહેતો નિર્ધન સોધ્યો, કીધા મહા ઉત્પાતરે.
 રાંકને કેમ રામ નમશે, રૂન કોડી માટ રે,
 કુટુંબ સર્વે મળીને જોડું, કરે મન ઉચ્ચાતરે.
 મહેતી કહે છે મદનનાથને, મેં દેહ કરવો ત્યાજરે;
 નરસિંહ ઘેર કન્યા મહારી, કેમ ખમુ મહારાજરે.
 તાલ કુટીને પેટ ભરે છે, સદાનો નિર્ધનરે;
 સાતમાહે અપમાન જ પામુ, કેમ હરે મુજ મનરે.
 સ્વામી સાચુ કહું તમને, ઉપકીર્તિ સહુ સસારરે;
 ફેાક કરવા દિક્ષીતીઓ મોકલો, ફરી જાયે ખીજ વારરે.
 નીમીઆ નથી પજો વરનો, આજ નાગરીનાત મોઝારે,
 ફેાક કરતા લાજ જશે તો, ખમીશ મહારાજરે.
 દિક્ષીત કહે શુ બડખયે છે, ના લહો તેહેની પેરરે,
 નરસિંહ મહેતો ફારીકા જાનને, ફરી આવ્યો ઘેરરે.
 અમો જર્થ ત્યા શ્રીફળ આપ્યુ, નાત મેહલી જાણુ રે;
 નામ લેશે જો ફેાકનું તો, તર્જુ માહારા પ્રાણુ રે
 નરસિંહ મહેતો સદા પાવન, ભક્ત હરિનો જોહ રે,
 બ્રહ્મદિકને સ્વપ્ને નહિ આવે, તે સાથે જહુ રનેહ રે.
 તેહેનું મન એક નિર્ભે છે, સાહે શ્રી ચદુરાય રે,
 ક્ષણભરુ છે દેહડી જોળન, દેખતા અધ જાપ રે.

એહેવું સુખ સંસારનું, મધ્યાહ્ન છાયા જાણુ રે;
 એહેવું મન જાણી તે મહેતો, બન્ને શારંગપાણુ રે.
 વચન એહેવું સાંભળીને, વચન બોલ્યા મુખ રે;
 થનારું હવે થઈ રહ્યું, હાવે ફેકટ ધરવું દુઃખ રે.
 શીખામણુ દીધી ગરુડીને, વાથો સધળો સાથ રે;
 વિધાતાએ જે નિર્મ્યું, તે હવું સાક્ષાત રે.
 મદન મહેતે ધીરજ રાખ્યું, વિચાર્યું મન સાથ રે;
 હરિભક્તની પૂજા કરીએ, તો પૂજ્યા વૈકુંઠ નાથ રે.
 કુટુંબ સર્વે પ્રીછ્યું, પ્રીછવી ધરની નાર રે;
 દિક્ષીતજી હાવે શિશુ થઈને, લગ્ન લો નિર્ધાર રે.
 દિક્ષીતજીને સતોખીને, સખળ દીધાં માન રે;
 લગ્નનું નિશ્ચય કરીને, તેડાવો વર જન રે.

વલણુ.

તેડાવો વર જન દિક્ષીતજી, શિશુ થઈ ચિંતા તજોરે;
 આધારભટ્ટ કહે તરો ભવ જળ, ભાવ સાથે હરી બજોરે.

—૬૬૬૬૬—

કેહવું ૧૨ મું.

આશાવરી.

વડનગરમાં વારતા, ખસ્ખરે સદૃશ યાચેરે;
 વિવાહ મલ્યો વજીર કન્યા તણે.
 ઈર્ષ નરસિંહ મહેતા તણે વર જોઈ રે;
 ઈર્ષ તેહરે મદન મહેતાતણે ઘેર આવશે રે.

ઢાળી.

આવશે ઘેર તેહ વર, એ લખીતના સંજોગ;
 જોવા સરખો રે થશે વિવાહ, એમ વહે નાગર લોક.
 પછે દિક્ષીત પ્રત્યે વહે મુખથી, મદન મહેતો જાણુ;
 સ્વામી લગ્નનો નિશ્ચય કરીને, જુઓ જોય પ્રમાણુ.
 પછે દિક્ષીતજીએ લગ્ન જોયાં, જોવી વેદ વિચાર;
 મદન મહેતે લખી તાંહાં, ક્રોધાતરી નિર્ધાર.
 સ્વપ્ત થી ગદ પૂરાતન, નાગરી નાતમાં થીમંત;

* * * *

પૂજા આરાધન પરમ કુળવંત, પરમ તેજ પવિત્ર;
 દાસ પ્રણામ શુભ શાંતિચુલ, શ્રી હરિ સરખા મિત્ર.

સકળ વિદ્યા વિચીક્ષણુ, ઉપમા જોગ અપાર;
 નાત નાગર માહે શ્રી હરિ, ભક્તનો અધિકાર.
 આનંદ સાગર અંગ ઉલટયો, પ્રેમ વદન પ્રસન્ન;
 સદા રાસની ધર્મ ચર્યા, રસિક હરિ કરીર્તન.
 અવતાર સાર્થક તેહનો, જેને સદા તમ દર્શન;
 હમો દાસ છું હરિદાસના, વિનતિ ધરજો મન.
 વડનગરથી લખીતંગ, સેવક મદન મહેતા નામ;
 વજ્રર કહાવે રાયનો, તે કરે દંડ પ્રણામ.
 અમ સુતાને તમ કુચર વરતાં, ચર્ચુ કુળ પાવન,
 હાવે શિદ્ધે થઈ બહુ જન સાથે, પધારો હરિ જન.
 વૈશાખ શુદ્ધ પચમી પાવન, યોગ શુભ ગુરુવાર;
 તે દિવસ ઉપર પધારો, કરો લમ શુભ વિચાર.
 એમ લમ પત્રિકા લખીને, મોકલ્યો ધાઠણુ એક;
 મુખ વચન કહેજો મહેતાને, પ્રણીપત કરી વિવેક.
 વેગે વિમ્ર સંચર્યો તાહાંથી, તે સીધા માર્ગ મહિં;
 જૂનેગઢ જઈને પોહ્યો, ભક્ત પ્રભુનો જાહે.
 કોકાતરી શિદ્ધે આપી, નરસિંહ મહેતાને હાથ;
 હરિ ભક્તે વાંચી કરી, ચપલ મન રળિયાત
 પછે સેવા કાધી વિપ્રની, શિદ્ધે તેણી વાર;
 ભક્ષ ભોજન દાન દક્ષિણા, સંતોખ્યો નિર્ધાર.
 વિત્રે વેગે વળાવી, તેની કરી પ્રણીપત બહુ પેર;
 વડનગર પહોંચ્યો જઈ, આબ્યો મદન મહેતાને ઘેર.
 વાત સર્વે માડી કહી, વર ધર અતુપમ હોય,
 નિર્ધન છે પણ તે સમોવડ, તેજવત નહિ કોય.
 વાત કરતાં કુટુંબ સર્વે, ઉલટ અગ ના માય,
 પછે કાર્ય વિવાહ સામગ્રી, પુરો પરિવાર તત્પર થાય.

વસણુ.

પરિવાર સઘળો પનોતો, કરે સામગ્રી વિવાહર;
 આધારભટ્ટ કહે હરિ જોલો, ભક્ત દર્શને જન્મ સાર્થક થાયર.

—સસસસસસ—

કડવું ૧૩ મું.

હરિજન હહી હર્ષના માયજી, નરસિંહ મહેતાને કરજી થાયજી;
 તેહેના કુવરનો કહું વિવાયજી, દેહનાં કુટુંબ દૂર પળાયજી.

ઢાળ.

જળ દુર્ભેતિ દેહની, અતિ અગ નિર્મળ થાય,
મન સ્થિર કરી ઓત્તા સુણો, કહુ ભકત રસ વિવાય
નરસિંહ મહેતો ભકત ભાવે, ભાગે શારંગપાણ,
પતિવ્રતા ઘેર માનુની, મન વદે મધુરી વાણ
પ્રશ્નિપત કરી વિનવે, નરસિંહ મહેતાને જોહ
સ્વામી લખ દહાડા દૂકડા, કાઈ નથી ચિંતા તેહ
સ્વામીજી સન્મુખ જુઓ, મન વિચારો મહારાજ,
સામગ્રી ધરમા નથી, ઘેર પગરણ પુત્ર કાજ
કુદુઅ સ્વજન નાત તેડવા, જાનની શી ચેર,
નથી ચિંતા મન વિરો, શુ રહ્યા બેસી ઘેર
પછે નરસિંહ મહેતો વદે મુખથી, સુદરી સાલગવાત,
મુજ જાનતણુ કારજ કરશે, દારીકાનો નાથ,
એ પ્રથમ જાણુ દારિકા, તેડવા લક્ષ્મી જોડ,
ભકત કારજ કરે સદા પોતે શ્રી રણુછોડ
પતિવ્રતા મુખ વદે વળતી, સુણો સ્વામી વાત
કારજ કાહેના કર્યા કૃષ્ણે, તે કહેા મુજને ખ્યાત
સુણી વાયક વદે મહેતો, કૃપાનિધી અવિનાશ,
વિષ તણે રથાનક કરી વિષયા, ઉગાયો ચંદ્રહાસ
દુર્વાસાના શાપથી, અમરિષ રાખો ભૂપ,
અવતાર દશ મુવા ધર્મ, અહેવો ભકતવત્સન ભૂપ
અપર માતાએ નિભાછો,* ધ્રુ તો નાહાનુ જાળ,
વનમા પ્રકટયા અવિચલ પદ, કર્યો ધ્રુ શ્રી ગોપાળ
ભકત રક્ષા કાજ નાથે, ચલ પૂર્યો વાસ,
હરિજનકરમય નિખાતીયો,† પ્રદવાદ રાખો દાસ
દ્રોપદીની લાજ રાખી, સલામાદે યદુવીર,
નવસે નવાણુ પૂરીયા, આકાશ ગાંગે ચીર
પય પાડવ તણી રક્ષા, કરી સર્વે જગદીશ,
કારજ આવે દાસનું, પ્રણ લેઈ ચઢાવે શીશ
તે માટે સુણુ માનુની, મુને સદા વહાવા નાથ,
પ્રથમ તેડુ કૃષ્ણ રુકિમણિ, પછે વિવાહની વાત

એહેતું કહીને વસ્ત્ર પહેર્યું, ઉવટ અગ ના માય;
 લક્ષ્મીવરને નમી મહેતો, મારગ તતપઃ થાય.
 દ્વારિકા પ્રત્યે સચરે, અતિ દુર્ગ્ધ ધરતા મન;
 આજ મુજને કરો કરુણા, મને જગજીવન.
 અનેક ભક્તને કરી કરુણા, દિનાનાથ દયાળ;
 દીન જાણી દયા આણી, કરો મુજ સંભાળ.
 નરસિંહ મહેતો પરવરે, શ્રી કૃષ્ણ મળવા ડોડ,
 એક પહોર રાત્રે ધન જગડી, શિખર શ્રી રણુછોડ.
 રત્નાગરની ગર્જના, અતિ શબ્દ સુદર થાય,
 ગોમતીજી પજા દૃષ્ટે, ઉવટ અગ ના માય.
 સમીપ આવી સ્નાન કરીધું, સર્વા મેવકના કાજ;
 જન્મ સાર્યક આજ માહરો, કયો શ્રી મહારાજ.
 ગોમતી મર્જન અખીલ પાવન, વસે શ્રી યદુવીર;
 સ્નાન જગ રૂળ સુણો ઓતા, યાયે ચક્ર શરીર
 વલણુ.

યાય ચક્ર શરીરે, તે જળ સુણો ઓતા ચિત્ત ધરી;
 આધારભટ્ટ કહે હરિ બોલો, કયા કહું વિસ્તરી.

કડવું ૧૪ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

નરસિંહ મહેતો હખ્યો ધણું, શ્રી કૃષ્ણ મલવા ડોડ,
 પછે ત્યાંથી નિસર્પા, જાહા છે શ્રી રણુછોડ.
 પછે પ્રભુજીએ મન વિમાસીધુરે, આવે ભક્ત મારે આજ;
 શિશુ સન્મુખ સાચ્યો રે, સ્વામી ત્રિભોવન મહારાજ.
 હાળ.

મહારાજ પોતે શિષ્યે સાંભા, સંચર્યા મોરાર,
 એહવે દૃષ્ટે પજો સેવક, નરસંધો નિર્ધાર.
 દડવત્ કરતો જર્ઘ નમ્યો, શ્રી હરિ ચરણે દાસ,
 તાલણુ કર ગ્રહી ઉઠાઓ, રહીયે ધયો અવિનાશ
 મહારાજ એક મુદ્દત સુધી, રાખ્યો રહીઆ સાય;
 પુનરપિ ચરણે ભક્ત લાગ્યો, ધયો ભસ્તક હાય.
 પછે પ્રેમ આણી ધયો પાણી, નરસંધાનો તોહે;
 મદિર .માહાં તેડી ગયા, રુકિમણિ દુતાં જાહે.

મહારાજની ધર નાર જે, પટરાણી લક્ષ્મી નામ;
 તાહાં નરસૈયો ઉભો રહીને, કર્યો દંડ પ્રણામ.
 સાદ્યાંય પ્રણામ તદા, જમ ચરણે નામ્યુ શીશ;
 આશિષ દીધી ભક્તને, તમ કૃપા શ્રી જગદીશ.
 પછે સિંહાસન મણિ રત્ન હીરા, જડિત માંજો જોડ;
 એક આસન ભક્તને, એકે વિરાગે રણુછોડ.
 કહો મહેતા કુશળ છે, ઘેર સ્વજન સુત પરિવાર;
 કારજ કહેલું અમ સરખુ, એમ વડે જગદાધાર.
 ત્યારે નરસિંહ મહેતો કહે પ્રભુ, ત્રિલોક તાહારે હાય;
 હુ દીન દુર્બળ કેમ લહું, ધર ક્ષેમ તાહાં શુભ વાત.
 દયા તાહારી જહાં હરો, તહીં સદા છે કલ્યાણ;
 હાવે વિનતિ છે દાસની, તે સુણો શારંગપાણ.
 શ્રીલક્ષ્મીજી ચિત્તમાં ધરો, ને સાંભળો મહારાજ;
 સસારમાંહાં છે વારતા જે, પ્રભા કરતી લાજ.
 તમ દાસને ઘેર કામ મકટપુ, પુત્રનો વિવાહ;
 તે તમે પાળે નથી થાવું, સાંભળો યદુરાય.
 શ્રી લક્ષ્મીજીએ મુજને કહ્યું, શ્રી મુખ મહારાજ;
 જે પુત્ર પગરણે આવશ્યુ, તે દિવસ આખ્યો આજ.
 વાત કહેતાં વિચમ થાયે, હુકડો છે વિવાહ;
 એક માસ માંહે દીન સાત વીસા, સુણો શ્રી યદુરાય.
 વિના તેડે નથી જવું, પ્રતિજ્ઞા મુજ એક;
 ના કહો જો નાથજી, તો તમ્હુ માહારો દેહ.
 એહેલું કહીને નમ્યો ચરણે, કંઠ ગદગદ થાય;
 એહવે સમે સુકિમણિ પ્રત્યે, વડે શ્રી યદુરાય.
 સુદરી સત્ય જોલજો, શી સુજ આપો આજ,
 ભક્તવત્સલ બરહ તજો, કે કરો સેવક કાજ.
 દંધીસુતા વાણી વડે, સાંભળો માહારા નાય;
 અર્જુનતણો રચ ખેડતાં, મુજને ના પૂછી વાત.
 ત્રિલોચન ઘેર વહી કાવડ, ઉદકની પ્રમાણ;
 ત્યારે મુજને શે ના પૂછ્યું, સુણો શારંગપાણ.
 પાંચ પાંડવ તણાં કારજ, કર્યો ઠામો ઠામ;
 રાજસૂયમાં દાસની પેઠે, કર્યો ધરનાં કામ.
 બાળપણમાં જોય જોકુન, ઉગાર્યો મજ સાથ;
 જોવદન કેમ કર ધર્યો, કેમ અલો કાળી હાય.

નહિ પહોંચે પરાક્રમે, કા બહા ના લહે પાર;
 મુજ દાસની કેમ આસ પૂરી, તે કરવી સાર.
 એ નરસિંયો ભક્ત પ્રભુનો, કયો આપ સમાન;
 તે માટે પ્રભુજી શિદ્ધે યાવું, સુણો શ્રી ભગવાન.
 એહેવું કહી રકિમણિ રહ્યા, પછે વદે શ્રી યદુરાય;
 અરે નરસૈયા આવશું, તુજ પુત્રને વિવાય.

વલણુ.

આવશું વિવાહ તુજ ઘેર, વાત એ નિથે કરી;
 આધારભટ્ટ કહે ઔતા જન સહુ, ભકિત ભાવે કહો દરિ.

કડવું ૧૫ સું.

રાગ ગાડી ઢાહોરી.

નરસૈયાને કરુણા કીધી, દીનાનાથ દયાળ;
 સેવક કદ નિવાર્યા, ભક્તવત્સલ ભૂપાલ.
 હા બણી દરિએ વિવાહ જાવું, હમડે હખ્યો દાસ;
 આરોગવા ઉઠ્યા યદુનંદન, શિદ્ધે શ્રી અવિનાશ.
 સોધા તેલ સુગંધ લાવ્યા, સેવક તેણીવાર;
 માર્જન કીધાં મોહનજીએ, જીવન જગદાધાર.
 નરસૈયાને શ્રી દરિ, ઉઠાડે અવિનાશ;
 ઉઠાભક્ત ઈચ્છા મુજ મનમાં, ભોજન કીજે પાસ.
 ગદગદ કંઠે થયો નરસૈયો, બોલ્યો મધુરી વાણુ;
 મુજ દિનપર કરી કરુણા, સમર્થ શારંગપાણુ.
 મહા પ્રસાદ મહારાજનો, ઈચ્છે બહા ઈશ;
 સ્વમ વિષે નહિ સુર મુનિને, તે મુજને જગદીશ.
 એહેવું કહી આસનથી ઉઠ્યા, ભોજન કરવા દાસ;
 કનક કચોલે તેલ સુગંધી, સેવક ઉભા પાસ.
 મહેતેજીએ માર્જન કીધાં, ઉષ્ણોદક શુદ્ધ રનાન;
 કનક પાવડી ચરણ મેલી, પિતાપર પરિધાન
 કરી રનાન મંદિરમાં આવ્યા, સાથે શ્રી રણુછોડ;
 ગ્લ જડિત આસન તાંહ માળાં, સરખાં શોભિત જ્વેડ.
 કેશર ચંદન ને કરતૂરી, સુગંધ લેપન યાપ;
 જોપીચંદન તીલક ધર્મો, ને ઉજ્જટ અગ ના માય.

કચન થાલ કચોલાં પૂર્યાં, નાહાના વિધ પકવાન;
 શાક પાક પંચામૃત ભોજન, આગેઆ લગવાન.
 મહા પ્રસાદ આપ્યો હરિએ હાથે, કરુણા કીધી નાથે,
 ભક્તમાં પ્રભુ ભેદ ન આણ્યો, વેદ પુરાણે વાતે.
 પટરાણી પીરશે અતિ પ્રેમે, શ્રી લક્ષ્મીજી નામ;
 નરસંયો રુદીયામાં વિમાશે, હું મોટો ભાગ્યવાન.
 આરોગ્યા શુદ્ધ આચમન કીધા, ઉડ્યા શ્રીઅવિનાશ,
 રત્ન જડિત બાજટ હરિ બેઠા, પાસે તેઓ દાસ.
 ખીડી બરાસ તબોલ મનોહર, આપે શ્રી હરિ હાથ;
 પુગીફળમાહે લવંગ એલચી, આરોગે નિભાવનનાથ.
 નરસંયો તબોલ આરોગે, હૃદયે હર્ષ ના માથ;
 કૃષ્ણાગર ઉવેખી મેહેલ્યાં, સુગંધ વીજણુ વાય.
 કર જોડી નરસિંહ મહેતો કહે, પરમ કૃપા મુજ આજ;
 લમ દિવસ સંગત થાએ માસમાં, શિક્ષે થાવુ મહારાજ.
 કૃપા કરી કરુણાનિધિ બોધ્યા, મુણુ નરસંયો આજ;
 અમો પહેલાં તમે શિક્ષે પધારો, કરવા મંદિર કાજ.
 જન માન મડપ ધેર રચના, કરજો જ્ઞાત વહેવાર;
 સામગ્રી સર્વ કરવા અર્થે, મેવક સાંપ્યા ચાર.
 તે ચારે તણા અભિધાન સાંભળો, પરાક્રમવતા જોહ;
 સકળ કળા રૂપ વિવેકજી, હરિએ સાંપ્યા તેહ.
 એક ઈચ્છા ભોજનનો દાતા, બીજો હેમ દાતા જાણુ;
 ત્રીજો વસ્ત્રઅલંકૃત પૂરે, ચોથો વાહન પ્રમાણુ.
 બીજી વસ્ત્ર એવી બહુ પ્રકટે, જોધ્યે જાંઘાં અનેક;
 શ્રી હરિએ શીખામણુ દીધી, કરજો પરમ વિવેક.
 કહે નરસંયો કરુણાનિધીને, મુણીએ મહારી વાત;
 એ શોભા સહુ શોભાવજો, આવશે લક્ષ્મીનાથ.
 વદે પુરુષોત્તમ જન સમે, તુ કરજો માહારુ રમણુ;
 લક્ષ્મી સહિત તુજ સાચ આવીશ, બોધ્યા અચરણુ સર્ણુ.
 વદે નરસંયો નમી ચરણે, પ્રતિજ્ઞા મુજ એહ;
 જન સમે માહારો નાથ ન દેણુ, તો તજું માહારો દેહ.
 ગ્રહુ વચન શ્રી લક્ષ્મીજીનું, ગ્રહું વચન યદુરાય.
 નયો સેવક સાષ્ટાંગ ગત, ગદ મદ કંઠ થાય.

વલણ.

ગદ ગદ કંઠે ચાપરે, પ્રબુજીએ આલિંગન દીધાં સગી;
આધારભટ્ટ કહે હરિ જોવો, સેવકને આજ્ઞા કરી.

કડવું ૧૬ મું.

રાગ રામઝી.

હરિજન હમડે હરખીયા અપારજી, સેવક મોખ્યા હરિએ ચારજી;
આજ્ઞા કીધી દેવ મોરારજી, કુશળ પધારો નગર મોઝારજી.

હાળ.

પધારો રે પ્રબુજી વદે, તમે સેવક આજ્ઞ;
વળી વેગે કહાવજો, અમ સગ્રખું હોય કાજ.
રથ એક મુદર સગ કરાવ્યો, વળાવવાને દામ;
મહેતોજી ચરણે નમી કહે, ધન શ્રી અવિનાશ.
અણામ કીધા પ્રેમશું, રથ ચઢવા છુટી વાર;
જૂનેગદ પોહોંઆ તાહ, એક પહેરમાં નિર્ધાર.
હરિકૃપાથી હર્ષ સાથે, આવ્યા મદિર માહિ;
સારથીને સતોખીને, રથ શિખે વાળ્યો તાહ.
હાવે સેવક ચાર સાથે છે જોહ, પ્રભુતણા નિર્ધાર;
તેહેને મંદિર આપ્યું ઉતરવા, નરસિંહ મહેતે સાર.
તે કારજ ધરનાં કરે ચાહારે, મંડપ રચના થાયે;
સામગ્રી વીવાહ તણી, વિવિધ પેર નિપાયે.
પકવાન નાહાનાં વિધ તણાં, કહેતાં ના આવે પાર;
ખાનં ઘેવર જોસેખી, સેવ કળી કસાર.
કુટુંબસ્વજન નાત મળી, કરેવાત અન્યો અન્ય;
હુતો નિર્ધન આજ સુધી, પૂર્વ પ્રકટ્યું પુણ્ય.
ભાઈ સદા સેવક કૃષ્ણનો, તેહેને તાહાં શી ન્યૂત;
મૂરખ મન લહેતા નથી, જેહેનું હૃદય શૂન્ય.
સોઠ મોટો શીશ જેહેને, ત્રિભોવનનો નાથ;
સમે અવસર શિઘ્રે આવી, ધરે મસ્તક હાથ.
હાવે સ્ત્રી રચના મંદિર મંડપ, વિવિધ ચિત્રામણ;
સ્વજન સુત પરિવારને, વિવિધ વસ્ત્ર આભરણ.
ચઢવા ચોકમાં વિરાજત, વિવિધ પેરના તાહિ;
ગાલીયા જાજમ તકીયા, રાગે મંડપ માહ.

સુગન્ધે છંટકાવ કીધા, છાંટ્યાં કુંકુમ દાર;
 તોરણુ ટોડે ઝગમગે, તેજનો અંધાર.
 પાછંત્ર દારે ગર્જના, ઉલટ અંગ ના માય;
 મલી મંડપમહિ માનુની, સૌભાગ્ય મંગળ ગાય.
 મિટાન ભોજન સહુ કરે, ધર સ્વજનમૃત પરિવાર;
 મહેતા તણે મંદિર વિષે, અર્ધ રહ્યો ને ને કાર.
 મહેતો લક્ષ્મી કાન્ત સેવે, રાચે હરિ કીર્તન;
 તેહેવે પતિવ્રતા આવી વદે, મુખથી પરમ વચન.
 સ્વામી પ્રભાતે ઘેર વૃદ્ધશાન્તક, દિવસ ચોથો ભણુ;
 જ્ઞાત મહાજન તેડવાં, પ્રણિપત કરી નિર્વાણુ.
 પછે શિઘ્રે મહેતો સાંચ્યાં, જ્ઞાત મેળવી સર્વ;
 માન માગી વદે મુખથી, તજી મનનો ગર્વ.
 હરિ ભક્તને અભિમાન નહિ, ઉપવાદ નહી અંગ જોડ;
 પરદારા ને પર દ્રવ્ય નહિ, તેહેની સદા પાવન દેહ.
 મહેતો કહે સર્વ સાંભળો, મુજ દિન મુખની વાત;
 હાવે શિઘ્રે થતું જ્ઞાત મહાજન, જન અર્થે સાથ.
 વિનય વાચક કરીને, હા ભણાવે મુખ;
 કેટલાક નાત અદેખા, તે સખળ પામ્યા દુઃખ.
 વદે મુખથી હાસ્ય વાચક, સુણો મહેતા વાત;
 વસ્ત્ર વાહન આપશે તો, આવશું તમ સાથ.
 સગર્ધ શિઘ્રે કરો, કહે મહેતો મુખ વાણુ;
 ને જોધયે તે પૂરશે, સમર્થ શારંગપાણુ.
 પછે તે ધધરાવીયા, સહુ સાથ મંડપ મહિ;
 હાવે સ્વાર્થી નાગર હરિથી, સંતોષ પામ્યા તાંહે.
 તેલ પાન મુગન્ધ શ્રીફળ, સકળ અર્થે સાથ;
 કર્યા કેસર છાંટણાં, તે કૃપા વૈકુંઠનાથ.
 પછે સગર્ધ શિઘ્રે કરી, ગંઠાં જન લુગત અપાર;
 સુખપાલ અન્ધ રથ મેગલ, શણુગાર્યા નિર્ધાર.
 વસ્ત્ર આભણુ મુખડી, મેવા વિવિધ વિખ્યાત;
 ડેરા તંજુ ગજેચક, કનાત તકીયા સાર.
 નાગર લોક વહેવારીયા, વળી રાંક આદિ શોહ;
 તે જન લીલા નિરખવાને, સર્વ તતપર હોયે.
 વરરાયને નવડાવીયા ને, ધરાબ્યો શણુગાર;
 વસ્ત્ર આભણુ તેલ અંગે, રૂપ રૂપને લંડાર.

વરગાય અર્થે તેજ તતપર, હણ હણે કેદાણ;
 મોહારડે મથિ રત્ન હીરા, જડિત નંગ પલાણ.
 ક્રુષ્ણ અર્ચાને શુભ શ્રીફળ, ધર્મ વરને હાથ;
 લક્ષ્મીવરને નમી ચરણે, થયો તતપર સાથ.
 તાત મહાજન સર્વ તતપર, અવર ધીમ જન;
 વાણંતના નિર્ધોષ વાળે, શબ્દ ગર્જત ધન.
 શબ્દ જય જય સર્વને, ધન ધન શોભા જન;
 નરસિંહ મહેતે અમરણ માંડયું, પધાગે ભગવાન.

— . ૦ —

કડવું ૧૭ મું.

રાગ વેરાડી.

નરસિંહ મહેતો હરિ ચિંતન કે, દિન વચન વાણી ઉચરે;
 કર્ણેડી માયું માન, સાર કરો માહારી ભગવાન.
 કાં વિષમ કેડો મહારાજ, સમે જન તતપર થઈ આજ,
 ફરી ફરી શુ કહીએ ધણુ, પાળો વચન પ્રભુ સ્કિમણી તણુ.
 પ્રથમ કૃપાથી કર્યો સનાય, લીલા સર્વ દેખાડી નાય,
 ઉખાણો જગતે મહારાજ, બાંહે પ્રભાની મોટી લાજ.
 નરસૈયો તે તાહાગે કર્યો, સદાશિવે તમ ખોળે ધર્યો;
 તે દિવસનો તાહારો હાથ, ત્રિભોવનમાં છે ચાલી વાત.
 તે માટે ત્રિભોવનના ધણી, લાજ રાખો હવે એવક તણી;
 નરસૈયો જાને નહિ જાય, તો લોકહસારત તારી થાય.
 પ્રતિષ્ઠા પ્રભુ કરો ખરી, તમ પાખે દેહ તજવો હરિ;
 તે માટે પ્રભુજી કહું આજ, ભક્ત લાડ પાળો મહારાજ.
 જન સકળ તાર્હાં તતપર હોય, તેડે મહેતાનેસહુ કોય;
 મહેતે મન વિમાસણ કરી, અમો રાંક મહારાજ હરિ.
 ઉખાણો આવે કહેવાય, પ્રીત સમોવડ ચાલી જાય,
 અમો દુર્બળ વિપ્રને મન, કેડે તાલ ને હરિશીર્તન.
 તે માટે લાજ્યા જગદીશ, ભુવન ચતુરદશ કરો ઈશ,
 અષ્ટમાસિક સરખી ઘેર દાસ, અધીગે લક્ષ્મી અવિનાશ.
 નિરાકાર સાકાર સ્વરૂપ, બ્રહ્મ પુરાતન વૈકુંઠ ભૂપ;
 બ્રહ્મા ઈંદ્ર ઉમિથાપતિ દેવ, ભક્તિ બાવે ઈંદ્રે હરિ સેવ.
 આધવ અક્ષર સરખા દાસ, મુજ સરખા કાંઈ ભૂતલ વાસ,
 દિન દુર્બળ હું કા થયો, કૃપા કરી મમ સાહામુ ભુઓ.

દિનાનાથ કરવી સંભાળ, તમે તાત ને હું છું બાળ;
જન સકળ તતપર સહુ સાથ, તજુ દેહ ના આવ્યા નાથ.
એહેવો વિચાર કરે જોડલે, અત્રીખ રથ જોયો તેટલે;
ગર્જના રથની ગોવિંદ, મહેતો મન પામ્યા આનંદ.
દોઠો રથ આવ્યા અવિનાશ, ગદ ગદ કઠે હવો તોહાં દાસ;
મુજ દીનને કરુણા કરી, લક્ષ્મી સહિત, પધાર્યા હરિ.
કનક રત્ન મણિ મુક્તા જ્યોત, ત્રિભોવનમાં થયુ ઉદ્યોત,
અશ્વ ચાર જોતરીયા રથ, ભકતવત્સલ જોડા સમર્થ.
અખીલ ક્ષણ અવિનાશી સોહે, મહેતા વણુ ન દેખે ટાથે;
મહેતાને મન હર્ષ ના માય, નમી નાથને તતપર થાય.
હાવે હર્ષ ને ભાગ્યે શોક, વાળે વાણંત નાહના ઘોષ;
મુખપાલ સમીતે કરી, જોડા મહેતો જોડા હરિ.
મહેતો કહે ધન ધન મહારાજ, સેવક જનની પૂરી આશ;
આધારભટ્ટ કહે ચાલી જન, હખ્યાં હરિજન કહો ભગવાન.

કડવું ૧૮ મું.

રાગ આંદાલ ગાડી.

સ્વામી નરસિંહ મહેતો હર્ષે ધણું,
જગજીવન સાથે જનમહિ, સ્વામી પોતે.
મહેતો જન માહે જયરે;
તેહેને થાય માર્ગમાં શુકન ભલ ભલારે.

ઢાળ.

થાય શુકન તે અતિ ભલા, તે સુણો શ્રોતા જન;
સુદરી કુંકમ કુબે, પૂરણ વદન પ્રસન્ન.
શ્રીફળ મૂક્યું કુંભ ઉપર, વંદના સહુ સાથ;
મહેતો કહે મહારે શુકન ચા જોવા, સાથે વૈકુઠનાથ.
જૂનેગઢથી સાચ્યાં, શોભાતણો નહિ પાર;
તેર દિવસ જઈ પોહોત્યા, વડનગર મોઝાર.
વધામણિયા વેગે આવ્યા, મદન મહેતો જાહે;
મહારાજ તારી જન આવી, રહી વાડી મહિ.
વજ્ર મહારાજ તણો, તે વદે મુખથી વાત;
કહો જનનું શું માન છે, ને કવણુ મહેતા સાથ.

વધામણિયા વટે વળતા, જનનો બહુ સાથ;
 મદન મહેતા સાંભળો, તે વિસ્તારી કર્ક વાત.
 ગજ એક આગળ મદગલિત છે, પાંચ પરમનિસાણુ;
 સુખપાત્ર સાથે ચાર કુતલ, સજળ શોભા જન.
 ત્રીસ ઉપર ત્રેણુસે રથ, વીસ જે તોખાર;
 પાત્રા રાત બંધુક કરમાં, સજળ ને ઝંઝાળ.
 નગારાંની જોડ જિટ, ગડગડે બહુ પેર;
 જૂનાગઢમાં મદન મહેતા, નવ રજુ દેઘેર.
 નાગરના અધિપતિ જાને, અવર ખીજો સાથ;
 સહુ કુટુમ્બ નાત નાગર, શી વખાણું વાત.
 વાટ ધાટે જાંઘાં વાસો, રહે મહેતા જન;
 તે સ્થાનક ભજે તેમ, શું યોગ તેજ નિધાન.
 બજાર સાથે વિવિધ મેવા, વસ્તુનો નહિ પાર;
 નથી નિરખી સાંભળી, એવી જાન છે નિર્ધાર.
 મદન મહેતા વધામણિયા, સંતોખ્યા બહુ પેર;
 સાહામા જવા હર્ષ સાથે, તેડાં દીધાં ઘેર ઘેર.
 કેશર ઘોળી તૈયાર ઠીધાં, શ્રીફળ ફેફલ જોડ;
 તેલ પાન મુગન્ધ સોંધા, કર્પાં તતપર તેલ.
 વહેવારીયા ધનવંત મોટા, અવર મિત્ર જે હોય;
 મદન મહેતા તણી સાથે, સાહામા ગયા સહુ કૈય.
 સુખપાત્ર મેગલ શોભતા, શોભા તણો નહિ પાર;
 વાજીન નાહાના વિધના, તાંઢાં ચર્ચ રહ્યો ધમકાર.
 ત્યારે મદન મહેતા જાન નિરખી, સજળ છે શોભાય;
 વહેવાઈને મહેતો મળ્યા, ઉલટ અંગ ન માય.
 પ્રણામ કીધા મદન મહેતા, અવર ખીજો સાથ;
 તેલ પાન મુગન્ધ શ્રીફળ દેઈ, સંતોખ્યા ભડી ભાત.
 નરસિંહ મહેતા પ્રભુ પૂજ્યા, ગ્રેમશું પરિચર;
 અંજિય માગે રહ્યા છે, તે કો ના જાણે મર્મ.
 પ્રણીપત સજળી ચર્ચ રૂકી, વહેવાઈને બહુ માન;
 પરમ શોભા સહિત આવે, નગર મધ્યે જાન.
 ઉતારા આપ્યા ભલા મંદિર, મહા મનોહર સાર;
 હરિભક્ત આવી ઉતર્યા, હવો જય જયકાર.
 ત્યારે મદન મહેતા આપ્યા લેખને, શીઘ્રે મારગ જાય;
 સામગ્રી પુઠે યઈ જે, યશે પ્રભાતે વિવાહ.

વસણ.

પ્રભાતે વિવાહ થશે જે, હર્ષ મનમાંનાં અતિ ઘણો;
આધારભટ્ટ કહે ઓતાગન, સહુ ભાવ સાથે હરિ ભણો.

— ❦ —

કડવું ૧૯ મું.

રાગ ધનાગ્રી.

હરિગન હરિ હરિ મુખ ઊયરે, કહું હરિભક્તનો મહિમાય;
નરસિંયો નિલેં યથો, જેની જનમાં શ્રી જુદરાય.
નરસિંહ મહેનો સ્તુતિ કરેરે, મંદિર પધારો મહારાગ;
પ્રેમે પૂજ્યા શ્રી હરિરે, જેથી સરે સકળ શુભ કાળ.

હાળ.

શુભ કારગ કરવા દાસને ઘેર, પધારો પરિચ્છદ,
અર્ધાંગલક્ષ્મી સહિત શ્રી હરિ, કાષ્ઠ ના જાણે મર્મ.
ભોવનમાંનાં ભંડાર સ્થાનક, વિરાજે ભગવાન;
ભક્ત મોટો નરસિંયો, જેની કૃષ્ણ રૂકિમણિ જન.
આનંદ અંગે રૂઝ* સગે, દિલટ અગ ના માય;
પ્રભાતે મનીષાં માનુની, સોભાગ્ય મંગળ ગાય.
લમ ઉત્તમ તેહ દિવસે, હાડે હર્ષ ના માય;
મદન મહેતા તણે મંદિર, વૃદ્ધશાંતિ યાય.
માનુની મનપત્ની મંડપ માહે, સાચરી તેણીનાર;
વરરાયને કરવા કલુશી, જ્ઞાતનો આચાર.
નરસિંહ મહેતા તણે મંદિર, પરવરી સર્વ કોણ;
ગીત માંગળ પરસ્પરે ગાયે, આચાર સધળો હેણ
ત્યારે સામગ્રી શીઘ્રે કરે, વરધોડાની વિખરાત;
નરસિંહ મહેતા તણે મંડપ, જ્ઞાત મહાજન સાથ.
લમ ધડીયાતાં ખરાં, જે જ્ઞાત નાગર જાણ;
રાત ઘટિકા તેર ચહતે, લમ શુભ કલ્યાણ.
સાળેવા મુંદર જાગે, વરરાય તતપર યાય;
મની મંડપ માંહા માનિની, સોભાગ્ય મંગળ ગાય.
નરસિંહ મહેતા સિધાગે, ભંડા વિરાજે જગદીશ;
પ્રણીપત પરિ ઘણની કરી, ચરણે નામ્યુ શીશ.

મહારાજ શીઘ્રે આજ ચાતું, નાય રુકિમણિ જોડ;
 તંમ દાસ વરઘોડે ચઢે, ભક્તના પહોંચાડે કોડ.
 મહેતા તણે જે પુત્ર શ્રી વર, શીઘ્રે આગ્યો તાંહે;
 નરસિંહ મહેતો જઈ બેઠો, કૃષ્ણ રુકિમણિ બેઠો નાંહે.
 નાય નિરખ્યા નિર્મળા, થયો મન આશ્ચર્ય બાલ;
 પામ્યો મોહ મૂર્છાગત હવી, તે દેખતાં તતકાળ.
 નરસિંહ મહેતે ઉઠાજો, સુત શીઘ્રે સાહી પાણ;
 અરે કુંવર નમો પ્રભુ ચરણે, નિખોં નાયને નિર્વાણ.
 લક્ષ્મી નાયની જોડ નિરખી, હરખ પામ્યો બાલ;
 કોટી કોટી પ્રણામ કીધા, રીઝયા દિન દયાળ.
 (સારે) પ્રભુમનના અંગનાં, આપ્યાં આબ્રણ વાગા સાથ;
 તે કુંવરને પહેરાવે, પરિણમ પોતે હાથ.
 પછે પ્રભુએ તેડાવી, મહેતાતણી જે નાર;
 માણેક મહેતી પધારે, અકાન્ત છે જણ્ય ચાર.
 પુત્ર કહે રે માત નમીયે, નાયને નિર્ધાર;
 લક્ષ્મીજીની સાન્નિધ્ય છે, જીવન જગદાધાર.
 મહેતી મન આશ્ચર્ય હવી, જઈ ચરણે નામ્યું શીશ;
 આશીશ દીધી રુકિમણી, તમ કૃપા શ્રી જગદીશ.
 મહારાજજી અવિધરીએ, વિનતિ વિઠ્ઠલરાય;
 લાજ રાખી આજ તો, રાખો હરિભક્તને મહિમાય.
 શીઘ્રે ચાતું શ્રી હરિ, શ્રી લક્ષ્મીજીની કરુણાય;
 વરઘોડો વિખ્યાત શોભા, સર્વ તમ પસાય.
 પછે કૃષ્ણજીના અંગનાં, આબ્રણ હુતાં જેહ;
 તે નરસિંયાને સર્વ સાંધ્યાં, હરખ સાથે તેહ.
 આલિંગન દેઈ પ્રેમ સાથે, વહે શ્રી અવિનાશ:

ચૂઆ ચંદન મુગધ મુધા, સર્વ આકર્ષકોલ;
 વરરાય વરઘોડે ચઢે, કામની કુંકુમ રોળ.
 વરરાયના કરમાંદાં, કુંકુમે અર્ચી શ્રી કૃષ્ણદેહલ પાન;
 વાણંત વાણે વિવિધ ચેર, તે સખળ શોભા માન.
 લીલવટ કુંકુમ સાથ અક્ષત, નયણે કાળજી સોહે;
 વરરાય કંઠે દાર શોભા, વિશ્વ મોહન હોયે.
 તોખાર તેજવંત હિપર, યથા વર અસવાર;
 મણિ હીરા રત્ન જડિત ખૂંપે, તેજનો અંખાર.

વલણુ.

તેજનો અંખાર પ્રકટયા, કૃષ્ણ કરુણા કેમ લહું;
 આધારભટ્ટ કહે હરિ કૃપાથી, હરિ બોલો કયા માંડી કહું.

કહેયું ૨૦ સું.

રાગ * * * *

વરરાય વરઘોડે ચઢે, હરિ કરુણારે,
 સાહાયેલા શત ચાર, શ્રી હરિ કરુણારે;
 અશ્વ ગજ રથ ને ખલખી, હરિ કરુણારે,
 વાણંતનો નહિ પાર, શ્રી હરિ કરુણારે.
 મહાજન માનિની જાતે, હરિ નગર લોક બોલેજયજયકાર; શ્રીં
 શીઘ્રે અર્ધ સહુ સાંચર્યું, હરિ મદન મહેતાને દ્વાર. શ્રીં
 મસ્તક મેડ મહેતી બજે, હરિ રામચુદોવો લીધાહાય; શ્રીં
 મદન મહેતાને માંડવે, હરિ આવ્યો સધળો સાથ. શ્રીં
 પાંદાંકવા આવે પ્રેમશું, હરિ મદન મહેતાની સુંદર નાર; શ્રીં
 ચાર સોહાસણું સંગ છે, હરિ ઉત્તર અગ અપાર. શ્રીં
 બાજઠે વર ઊભા રહ્યા, હરિ સાધકે હાંટ્યાં નીર; શ્રીં
 તેહેને ઉમીત આપીયાં, હરિ જે જે મન ઈચ્છાય. શ્રીં
 ઘાટબધા અતિ શોભતો, હરિ નિરખીને સાસુએ સાહુ નાક; શ્રીં
 મહેતી દરખે કરી વઢે, હરિ હુ મોટી સૌભાગ્ય. શ્રીં
 માંહેરે વર પધરાવીયા, હરિ વિપ્ર વઢે સાવધાન; શ્રીં
 તાંદાં મામે કન્યા પધરાવીયાં, હરિ બોલો જ્ય જ્ય શ્રી ભગવાન. શ્રીં
 સુદર્ત સમે શુભ લગ્નમાં, હરિ હસ્તમેધાપક યાય; શ્રીં
 વાણંત વાજે સોહામણાં, હરિ પુષ્પશૃષ્ટિ કરે સુરરાય. શ્રીં

આશ્ચર્યજ લોક હવાતદ્ય, હરિં ગાએ ભક્તતણે મહિમાય; શ્રીં
 હાવે મધુપર્ક વેળા ચર્ધ, હરિં જોલે જે જદુરાય. શ્રીં
 નરસિંહ મહેતો તેડાવીયા, હરિં માણેક મહેની સાય; શ્રીં
 મદન મહેતો તેડાવીયા, હરિં પત્ની કર જળ પાત્ર. શ્રીં
 વર વહુઅર જોડાં તણ, હરિં પાસે દિક્ષીત મોહ; શ્રીં
 કન્યા સ્વસ્ત બહુવર્તા, હરિં પુષ્પવૃષ્ટિ તાંહાં હોય. શ્રીં
 મદન મહેતો નિરખી રલા, હરિં નરસિંહ મહેતાનું રૂપ; શ્રીં
 ચતુરભુજ રૂપે દેખીયા, હરિં જાણે વૈકુંઠ ભૂપ. હરિં
 મોર મુગટ હીરે જડચો, હરિં કુંડલ કણે મકરાકાર; શ્રીં
 દોરતુભ મણિ કંઠ બજે, હરિં પિતાંજર આતકાર. શ્રીં
 રાખ ચક્ર ગદા પદ્મચું, હરિં આબ્રહુ અંગ અપાર; શ્રીં
 મદન મહેતો આશ્ચર્ય ધાય, હરિં કરજોડીને રહી નાર. શ્રીં
 નરસિંહ મહેતાની મુદરી, હરિં જાણે કમળાનો અવતાર; શ્રીં
 મદન મહેતો ચરણે નમ્યો, હરિં ભાગ્યું દુઃખ સંસાર. શ્રીં
 વર વહુઅર ચરણે નમી, હરિં જોડ્યા જગદાધાર; શ્રીં
 એ વધુ વાણી પ્રકટશે, હરિં યશ જગતે વિસ્તાર. શ્રીં
 શિશ ધર્મો કર કૃષ્ણજી, હરિં તુઠ્યા જગજીવન; શ્રીં
 મહેતો હુતા તેહેવા થયા, હરિં હરિ જોડ્યા હરિજન. શ્રીં
 વલણ.

હરિ જોસો હરિ જન ભાવે, એમ કૃપા શ્રી હરિ કરે;
 આધારભટ્ટ કહે શ્રી કૃષ્ણનામે, ભવસાગર હેલાં તરે.

કડવું ૨૧ મું.

રાગ કેદારો.

નરસિંહ મહેતો નિર્ભળ કીધો, મસ્તક મોહનજીએ કર દીધો;
 વહુઅર મોહોજાણા કરે સર્વ, તણ્યો મદન મહેતે ગર્વ.
 આવી નરસૈયાની નાર, મુખ જોઈ આપા સર્વ શણગાર;
 પૂર્વે આપ્યા કમળા માત, તે સાંધ્યા સહુ વહુને દાય.
 શીઘ્રે મંગળ વર્ત્યા ચાર, બાણ વેદ પછે કંસાર;*
 હર્ષે આરોગે જોડુ જોડ, પોહોત્યા પ્રભુ કરણાથી કાડ.
 સખી સહુ મલી પ્રેમ વચન જોલે, નહિ કો વહુવર એ તોલે;
 ડુળ ગોર ગોત્રને નમસ્કાર, હરિ કરણાથી જયજયકાર.

* પાડ. "આદ્યાજી વેદ બાણે પછે કંસાર."

રાખી સાત દિવસ લગી જન, ભોજન ન્હાના વિધ પકવાન;
 એવા ચરમ મનોહર યાય, તેહેની શોભા કહી નવ જાય.
 હવે સમો પહેરામણી ધન ધન, હર્ષે મદન મહેતાનું મન;
 પ્રણીપત્તા કરી તેડે, વહુવર ગાંઠ પટોલી છોડે.
 મંડપ મલીયા સધળો સાથ, જનને માન પૂજા બહી ભાત;
 કેશર છાંટા ઝાકમઝોળ, કામિની હર્ષિત કુંકુમ રાજ.
 ચૂઆ મદન ને મોગરેલ, શ્રીફળ ફેફળ નાગરવેલ;
 બેઠા નરસિંહ મહેતો જાહે, મદન મહેતો આબ્યા તાહે.
 બોલ્યા કરજોડી તેણીવાર, માહારો સફળ થયો અવતાર;
 પહેરામણી વારુ વિધ યાય, તેહેની શોભા કહી નવ જાય.
 વરને આપ્યાં વસ્ત્ર આબ્રણ, મદન મહેતો નમ્યા ચરણ;
 મુંદર મહેતી ચરણે લાગે, વચન માન દિન થઈ માગે.
 મહેતાને ચુરમાની જોડ સાર, મહેતીને મુક્તાફલ હાર;
 હર્ષે સકળ પહેરાવી જન, જે જેહેવા યોગ તેહેવે તેહેવું માન.
 મહેતા મદનની પુત્રી સાર, તેહેને વસ્ત્ર સદિત શણગાર;
 સુખપાલ એક સજ કરી સાજ, સાથે દારી સેવા કાજ.
 આજણુ ભાટ બંદીજન જેહ, દીધાં દાન સંતોખ્યા તેહ;
 નરસિંહ મહેતો હુતાં જાહે, મદન મહેતો આબ્યા તાહે.
 સાંધી કન્યા કર ચરણે લાગ્યો, માહારો જન્મ મરણ બે ભાગ્યો;
 સેવા ચોર સદા છર્ચ રયામ, તમો હરિ ભક્ત મહા નીજ નામ.
 મૂર્ખ હું નવ જાણુ વાત, તમને કરણા વૈકુંઠ નાય;
 એહેવું કહી ચરણે લાગ્યો સોહે, હરિજન હરિ બોલો સહુ કોયે.
 ત્યારે આજા માગી ચાલી જન, એ સર્વ કરણા શ્રી ભગવાન;
 વાજે વાજીત બહી ભાત, આબ્યો જાનીવાસે સાથ.

વલણુ.

જાનીવાસે સર્વ સાથ આબ્યો, જાન સહુ આનંદ અપાર;
 વાણી વદે ભટ્ટ આધાર, હરિજન હરિ બોલો એક વાર.

—૬૬૬૬૬—

કડવું ૨૨ મું.

રાગ ધવલ ધનાશ્રી.

મહેતો હર્ષભેર આબ્યા તાહે, જાહાં રૂકિમણિ રણછોડજી;
 નમી ચરણે મદ મદ થઈ બોલે, દિન વચન કરજોડજી.
 મહારાજા તમ દાસ તણો સુત, વરી આબ્યો વિખ્યાતજી;
 જે દર્શન રવખે નહિ સુર મુનિને, તે કરણા મુજ નાયજી.

જન માંહાં જગદીશ પધાર્યા, રાંકતણે ઘેર રાખ્યો;
 જૂનેગઢ જાવું જહુનંદન, શીઘ્રે સજ્ઞર્ધ ચાપ્યો.
 તતક્ષણ ત્રિકમણ ઉઠ્યા, રક્તિમણિ પ્રાણ આધાર્યો;
 કનક રથ શ્રી નાયનો વિરાજે, વત્યો જયજયકાર્યો.
 શુભ મુહૂર્ત સમે સહુ તતપર, જન સકળ ભલી ભાત્યો;
 નગર લોક વળાવવા સહુ દેા, મદન મહેતાની સાથ્યો.
 તાલ મૃદંગ નદેરી નગારાં, ઉલટ અંગ ના માપ્યો;
 ઢોલ જંત્ર સરણાર્ધ રસિક જન, આનિની મંગળ ગાય્યો.
 યોજન એક વળાવી પાછા, મદન મહેતા આવ્યાયો;
 નરસિંહ મહેતાને ચરણે નખીને, પ્રેમ વચને યોલાવ્યાયો
 સદા સેવક છું હરિજનનો, કહેવું દાસને કાજ્યો;
 તમ સરખી સેવા નથી કીધી, કૃપા નથી મહારાજ્યો.
 એહેવું કહી ચરણે નખીયા, વહેઆં સાકર પાન્યો;
 નરસિંહ મહેતા આલિંગન દીધું, યોલ્યા દર્શન માન્યો.
 તેણે સમે રથ અંત્રીખ પ્રકટયો, સમર્થ શ્રી જહુરાય્યો;
 વિદ્યુત વણું સર્વે દીઠા, પુષ્પવૃષ્ટિ મુર રાખ્યો.
 ધન ધન મુખ સહુકે યોલે, વત્યો જયજયકાર્યો;
 નરસિંહ મહેતા સુખપાલ વિરાજે, હરિ યોલે એકવાર્યો.
 તેર દિવસ માર્ગમાં વીત્યા, વાટ ખર્ચ ભલી ભાત્યો;
 દિવસ ચૌદમે જૂનેગઢ, પધાર્યો સહુ સાથ્યો.
 નરસિંહ મહેતા તણે મંદિર, આવી હર્ષભેર જાન્યો;
 પંચામૃત ભોજન પકવાને, હિપર ફેફલ પાન્યો.
 સંતોખીને વસ્ત્ર સમર્પ્યાં, કરી પ્રણિપત બહુ પેર્યો;
 મહેતા પાસે આગ્રા માગી, શીઘ્રે પધારે ઘેર્યો.
 મહેતાજી મંદિરમાંહાં આવ્યા, જાંહાં રક્તિમણિ રણુછાડ્યો;

* * * * *

દિન વચન મુખ ગદ ગદ વાણી, યોલે ત્યાં નરસિંહ દાસ્યો;
 મુજ રાંકને કરણા કીધી, પરમ કૃપા અવિનાશ્યો.
 તેણે સમે વહુઅર આવ્યાં, જાંહાં વિરાજે નાય્યો;
 ચરણે નખીયાં ચતુષ્જને, ત્યારે મસ્તકે મૂકયો હાથ્યો.
 કહે કૃષ્ણ વાણી વધુને, માગો મન ઇચ્છાય્યો;
 વધુ કહે વિશ્વંભર સુણીયે, કૃપાનિધી જહુરાય્યો.
 તમ સરખાં રસાગી સસરા શીર, જન્મ જન્મ પાપે લાગ્યો;
 જેહેવી કરણા નરસિંહ મહેતાને, તેહેવી કૃપા હું માગ્યો.

એહેવું કહી વધુ ચરણે નમીયાં, ત્યારે મસ્તક મેહેત્યો પાણી;
 કરી કરુણા નરસિંહના સરખી, બોલ્યા ત્યાં પુરુષ પુરાણી.
 મહેતા કને હરિ આજા માગે, પોતે અશરણશરણી,
 નરસિંહ મહેતો પરિવાર સંધાતે, નમીયા હરિને ચરણી.
 કૃપા કરી કરુણાનિધિ બોલે, સુણ નરસૈયા દાસી;
 અહરનિશ હું તુંથી નથી અળગો, ભક્ત હદે મુજ વાસી.
 ગદગદ કંઠે નરસૈયો બોલે, સાંભળો શ્રી મહારાજી;
 આ ધન વૈભવ વાહન ભૂષણ, એહે તણુ નહિ કામી.
 સેવા કરું શ્રી લક્ષ્મીવરની, સંત સમાગમ પાઉં;
 હરિલીધારસ સિંધુમા, આનંદે નિત્ય નહાઉં.
 ભક્તવત્સલ મુને ચરણે રાખો, ભવોભવ ભક્તિ તાહારી;
 કષ્ટ સમે હરિ ભક્તને ઊગાર્યો, નિલ કરી સાહે અમારી.
 તેણે સમે ત્રિકમણ બોલ્યા, સુણ નરસૈયા સાચું;
 પ્રેમ ભક્તનો બાંધ્યો હૈ, કુડ કપટે નવ રાચું.
 નરસૈયા તુજ મુતનો વિવાહ, જે મુણે ને ગારી;
 તેહેને પુનર્થી જન્મ નહીર, પાપી તે પાવન ચારી.
 એહેવું કહી કર મસ્તક મુકયો, ત્રુકયા શ્રી ભગવાન;
 લક્ષ્મી સહિત હરિ આજા માગી, હવા ત્યાં અંતરધાન.
 સેવક ચાર અતુરભુજતણા, આખ્યા હુતા જેહણ;
 નરસિંહ મહેતાની આજા લેધને, શીઘ્રે સધાર્યા તેહણ.
 નરસિંહ મહેતો સેવે નિલ હરિને, મન દદ એહેવું ભણી;
 પૂર્ણ કૃપા પુરુષોત્તમ કેરી, કવિ કહે શું વખાણી.
 એ કથા પરિપૂરણ કીધી, કર્તા શ્રી ગોવિંદ;
 સર્વ જનની પૂરણ કૃપાથી, અતિ હિપન્યો આનંદ.
 પ્રભુજ મુજ મસ્તક ગાજે, આપી અનિયસ વાણી;
 દીન ભણી કરુણા મુજ કીધી, પદબંધ પૂરણ પ્રમાણી.
 કવિજન કા ખેડ ના દેશો, હું સૌ ભક્તતણો દાસ;
 આધારભટ્ટ પ્રેમે ગાયે, પુરે હરિ સૌ આસ.

—૩૩૩૩૩૩૩૩૩૩—

* પ્રથમ પ્રતની લખ્યા સાલ વિ સં ૧૮૪૩ પ્રથમ આવણ શુદ્ધ ૯ વાર સોમ. લેખક, દ્વિતીય પ્રત સુવ રૂપરશમે ઝાંડેશ્વરમાં લખી છે. ત્રીજી પ્રતની લખ્યા સાલ વિ સં. ૧૮૧૬, પોસ વદ ૧૫ તીયા ને વાર શુકે, લેખક કણ્ણી પુત્ર રામનાથ, ગામ વસોનો રહીસ. સાધારણ રીતે બનો ત બહુ મળતી છે, સહજ માઠ ફેર છે તે દીપણમાં આપ્યા છે.

ગો પાળ દા સ.*

—વચનવચનવચન—

વલ્લભાખ્યાન.

—મનમન—

આખ્યાન પેહેલું.

રાગ કેદારી.*

વંદુ શ્રીચિત્રલ મુંદરવર,† નવધન સ્થામ તમાલ;‡
જગતીતલ† ઉદ્ધાર કરેવા, પ્રગટયા પરમદયાલ.

૧

* એ વૈષ્ણવ ભક્ત કવિ શુદ્ધદેવ સંપ્રદાયના આચાર્ય વલ્લભના પુત્ર ગુંસાદિય વિકૃલનાથના સમયમાં એટલે સંવત ૧૬૨૪-૩૦, ઇ. સ. ૧૫૭૦-૭૬ માં હોવાત હતો. 'વલ્લભાખ્યાન' સિવાય એનો એક બીજો ગ્રંથ કરેલો કહેવાય છે. 'ભક્તિપિયૂષ'; પણ એ ગ્રંથ કોઈ પણ વૈષ્ણવ પાસેથી મળતો નથી, પણ તેમાંનાં કેટલાંક પદો વૈષ્ણવો ગાય છે. ગોપાળદાસના ચરિત્ર સંબંધી આ પ્રમાણે કિવંતી છે. અમદાવાદથી એક ગાદ ઉપર અસ્તરવા ગામ છે, ત્યાં આજે વલ્લભાચાર્યની બેઠક છે. ત્યાં બાઇલા કોઠારી નામે ગુંસાદિયનો કોઇ ભક્ત રહેતો હતો. એને ગંગા ઉપનામ ગોમતી-અર્થાત્ ગંગાગોમતી નામે કન્યા હતી. ગોપાળદાસ કડી માંતના ઉપાધ્ય ગામનો રહીશ હતો તેની સાથે એ કન્યાનાં લગ્ન પાંચ વર્ષની બાળવયમાં થયાં હતાં. પાછળથી ખજર પડી કે ગોપાળદાસ કેવળ મુગો છે. બાઇલા કોઠારી ગોપાળદાસને પોતાને ઘેર રાખતો. એક સમયે ગોસાંદિય વિકૃલનાથ, દ્વારકાંની જગ્યા નતાં બાઇલા કોઠારીને ત્યાં ઉતર્યા. ત્યાં ગોપાળને ફરતો જોઇ પૂછ્યું કે, 'આ મુગો છોડો કેાલુ છે?' ઇલા કોઠારીએ કહ્યું, "એ તો ગંગાગોમતીનો 'વર છે." વિકૃલનાથે કહ્યું, 'ગંગાગોમતીનો વર તે સાગર હોવા જોઇએ!' પણ ગોસાંદિયએ જોજીન લીધું ને પાનખીડી આવતાં, ગોપાળને પાસે બોલાવી તેના ગદામાં તે ચર્ચિત ખીડી મૂકી, અને ગોપાળદાસની જીભ છૂટી થઇ. તત્સમયથી કે તે પછીથી તે સારો કાવ્ય કરનારો થયો અને ગોસાંદિયની આજ્ઞાથી તેણે આ કાવ્ય લખ્યું છે. એમ કહે છે કે જે રાત્રીના ગોપાળના મુખમાં ગોસાંદિયે ખીડુ મૂક્યું, તે રાત્રીના તેને રાસલીલાનાં દર્શન થયાં હતાં. 'ભક્તિ પિયૂષ' કાવ્યમાં તેનું વર્ણન છે.

† આ કાવ્યની પ્રથમ પ્રત રા. રા. સાકરરામ હલપતરામ દીવાને, ૧૮૬૦-૬૧ માં છપાવી હતી. તે પછી મુંબઇના બાલકૃષ્ણજીના મંદિરના મહારાજશ્રી જીવનલાલે, પંડિત શ્રી ગદુલાલજીની સાથે રહી, એ કાવ્યનું સંપૂર્ણ સંસ્કરણ કરી, એ ઉપર પ્રજ્ઞાભાષામાં ટીકા લખી, વલ્લભાખ્યાન અથવા નવાખ્યાન એ નામે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. કોઇ પણ ગુજરાતી કાવ્યપર પ્રજ્ઞાભાષામાં ટીકા થઇ હોય તો તે માત્ર આ એક જ કાવ્ય છે.

‡ આ કાવ્યની મૂળમાં શ્રી જીવનલાલજી મહારાજની પ્રતનો પાઠ મુખ્ય રાખ્યો છે. તે ગોપાળદાસનો જ મૂળ પાઠ છે એમ કહેવું મુશ્કેલ છે. મૂળ પાઠવાળી પ્રત શ્રી જીવનલાલ મહારાજને પણ મળવી દુર્લભ થઈ પડી હતી. બીજી પ્રત સુરતના કચરજ નૌતમરામ લાલની પ્રતપરથી ઉતારેલી વલ્લભરામ વૈષ્ણવે લખેલી સંવત ૧૯૧૩ ની છે. એ સિવાયની બીજી પ્રતો પણ મેળવી, પણ તેમાં ઘણા પાઠાંતર જણાયાથી, શ્રી જીવનજી મહારાજની પ્રત જ એ મુખ્ય રાખી છે અને લાલની તથા ગોવિંદદાસની પ્રત ગૌણ રાખી; પણ તેનાં તથા બીજી પ્રતોનાં પાઠાંતર અ

શ્રીપુરુષોત્તમ સ્વતંત્ર ક્રીડા, લીલા દ્વિજતનુ ધારિ;	
સાત દિવસ ગિરિવર કર ધાર્યો, વાસવ* વૃષ્ટિ નિવારિ.	૨
તે પ્રભાટ્યાનું કારણ કહિયે, જો સુરતાં મન આણો;	
કરો કૃપા હું કરું વીનતી, પોતાનો કરિ જાણો.	૩
બાપકરૂપ અદ્વૈત બ્રહ્મ જે, તેજોમય કેહવાય;	
આરજપંથાં અધિકારી મુનિજન, તે માહે લય થાય.	૪
અક્ષર આદિ અખંડ અનૂપમ, ઉપમા કહી ન જાય;	
અસ્તિત્વ વસ્તુ સહિકા મહિ બોલે, નિગમ નેતિ નેતિગાય.	૫
નિર્ગુણનો નિર્દેશ અટપટો, રસના શિ પેરે કહિયે;	
રૂપ વર્ણુ વપુ દદ પદારથ, લાં એકો નવ લહિયે.	૬
તેદયકી પુરુષોત્તમ અસંગ, લીલા અચલ વિદાર;	
બ્રહ્મજ્ઞાની ને મુક્તિઆરજી, સપને નહિ વેહેવાર.	૭
ભ્યાં જુદાવન આદિ અચલ શશી શરદરેણુ બહુ વેશ;	
વનદેવી પદ કુમકુમ મુખ સુખ, પરસે રંગ વિશેષ.	૮
ભ્યાં સરિતાઆમીકરે ^૧ મણિગણ, ઉભયબદ્ધ સોપાન;	
કમલ કુસુદ નાના અલિ સુંદર, મધુર કરેત્યાંહાં ગાન.	૯
કનકલતા માલતી મહિકા, વિવિધ કુસુમ મકરંદ;	
શીતલ પવન મુંકારે લહરી, પરસે અતિ આનંદ.	૧૦
પદ્મરાગ મરકતમણિ રક્ષાદિક, શ્રીગોવર્દન સોહે;	
બ્રહ્મ રત્ન લાં કૌણુ બાપડા, શ્રીહરિનાં મન મોહે.	૧૧
નાના પક્ષીની શબ્દ માધુરી, શોભાતણો નહિ પાર;	
વિવિધ પ્રકારે ભુજવા કેહેતાં, ^૧ અંથ થાય વિસ્તાર.	૧૨
રમામા શતદલ* નયન સુંદરી, ભુષતણો નહી પાર;	
અનેક રાસમંડલ રચના ^૨ રચી, ખેલે શ્રીનંદકુમાર.	૧૩
એણી પેરે નિત નવલી લીલા, ધોપ વાદા ^૩ અંકાર;	
અંગ રવેદ મકરંદે મોહા, મધુપ કરે ગુંગર.	૧૪

—આ આખ્યાનનાં પદો નિચ શ્રી વલ્લભ સંપ્રદાયના વૈષ્ણવો સમય સમયે ગાય છે. તેથી તેના તાલ વગેરે સંપ્રદાયે નિર્માણ ક્રીધા છે તે પ્રમાણે આપેલા છે. ૧ હંદાસ રાગનું ૧ હું આખ્યાન, દોઢ પોહોર રાતે ગવાય રખાઠ. “વન્દુશ્રી વિઠ્ઠલવર સુંદર.” ઉમદારાજ જીવનજીની પ્રતમાં પ્રથમ પંક્તિની છેવટે “જી” આપેલી છે, પણ તે ભૂલ હશે. † પૃષ્ઠી ઉપર.

* હન્દ્ર. † સ્વસ્થની સ્મૃતિ. ‡ આર્યનો અપભ્રંશ આજન. આજનનો ખીલો અર્થ વેદ તેનો જે પંથ તે નિકામ કર્મમાર્ગ. § અનિર્વચનીય. || સુવર્ણ. || પદ્યથિયો. ૧ પાઠ. “કહેતાં.” ** સો પાંખડીનું કમળ. ૨ પાં મૂળ પ્રતમાં “રસના” છે તે ભૂલ જણાય છે. †† મૃદંગ વીણા આદિનો શબ્દ. ‡‡ અચક્રા મધુરી શબ્દ.

એ પ્રભુને મન ધ્વજા ઉપની, જસ થાના વિગ્તાર,	
અધિકારી થાએ એ વાણી, નહિ કાવને હિચાર	૧૫
બુલમેથી સદિ નીપની, અતિ સુદર ધક્કાડ,	
ઝોંદ લોક નાના વૈચિત્ર્યે, ભૂમહ્ય નવખડ	૧
ખ પોતાનિ વ્યક્તિ કહેવા, સદિ તે દ્વિધા પ્રકાર,	
દંવી આસુરી બે ઉપગવી, પ્રભુ મન કરી વિચાર	૧૭
ભક્તિ મુદ્રી ને માયા દાસી, એ ભૂત પ્રગટાવી,	
તેમાં પડેલી નખશિખ સુભગા,* શ્રીદરિને મનભાવી	૧૮
કૃપાકટાક્ષે હુવા અક્ષગમાં, ઉપના સત્તા અગત,	
ભક્તિથીન હુવા મોજાગી, તે વૈષ્ણવ ગુણવત	૧૯
બીજે કટાક્ષે જે જન ઉપના, માયામા થયા લીન,	
કર્મજડ આસુર અન્ય ઉપાસક, ભજન ધર્મથી લીન	૨૦
ઐર્ષ્યપ્રકાંડે સદિ દ્વિધા, ગુણમિથિત આનિ જાય,	
ભક્તિમારગી જીવ સ્વતતર, કેવલ ભક્ત ન થાય	૨૧
શ્રીપુરુષોત્તમે વગિ વિચાર્યું, હવે પ્રકાર રચો કરિયે,	
મહારી મેવા અને કથારસ, નિરૂપવા તતુ ધરિયે	૨૨
ભક્ત જીવના ભાગ્ય વિસ્તર્યા, ધ્વજા કરી હરિસાર,	
તેને હિતે આપોપે પ્રગટયા, શ્રીવલ્લભરાજકુમાર	૨૩
પૂર્ણમહા શ્રીનક્ષત્ર સુત, પુરુષોત્તમ શ્રીવિકૃતનાથ,	
શ્રીગોકુળમા પ્રગટ પદાર્થો, સ્વજન કીધા સનાથ	૨૪

આખ્યાન બીજું.

રાગ રામકલી તાલ આડો ચોતાલો. †

લક્ષ્મણસુત શ્રીનલ્લભરામે, સ્મરણકરતા કુષ્ટિત જને,	
કનિજન તરેવા નહીં અવર ઉપાય,	
યતપુરપ હરિના શ્રુતિ ગુણ ગાય. દાળ-ટેક. ૧	
ગાય શ્રુતિ ગુણ રૂપ અહર્નિશ, કરી ધ્યાન વિચાર,	
આનંદરૂપ અનુપ સુદર, પામે નહિ કાંઈ ખાર	૨
પ્રાણપતિ પ્રાગટ્ય કારણ, કાઈ ઐક કહું મતિમદ,	
હર સુર નિધાતા નવ લહે, સાક્ષાત્ બ્રહ્માનંદ	૩
શ્રીવલ્લભન ચદ મુખ રચિ, અગ્નિ તે અવતાર,†	
દિગ્ગતિવક ત્રિભુવન નામ, નિરૂપમ રૂપ અગીકાર	૪

* સુદર † જીવ ‡ દિવસ ઉગતે જવાય છે ૧ પાઠ “અગ્નિનો અવતાર”

દેવલોકિ કુંદુભિ વાજ્યાં, આનંદ કરે રે નિ શંક;	
અસુરતિમિર ઉછેદવા, ભુવિ વહ્નિભદેવ મયંક.*	૫
પૂરણ પુરુષ પ્રમાણ પંથા, વ્યાખ્યાતા વેદાંત;	
ત્રંથ સર્વે રસરૂપ કીધા, પોતાને સિદ્ધાંત.	૬
રસિક રસના રસિક વાણી, જાણી નર નવખંડ;	
ઉર્ધ્વપંથા મુગ્ધસ પસર્પો, વાધયો બ્રહ્માંડ.	૭
એક બ્રહ્માંડે જોના જસન માયા, તેના હુવા કોટિ અનંત;	
તોએ ત્યાં થકી વાધયો જઈ, વસ્યો મુખ ધીમંત.†	૮
અનુષ અમલ ઉદ્યોત ઉદયો, ભૂતલ દ્વિજમાર્તંડ,	
ભક્તિ મારગ કેસરી, ગજ માયિકમત શતખંડ.	૯
દિવિજય દશ દિશાયે કીધો, પરિક્રમાને વ્યાજ,‡	
નીરથ સકળ સનાથ કીધાં, ચરણ રેણુ સમાજ.	૧૦
પત્રાવલંબે પડિત જીત્યા, માયિક મતમાર્તંગ;	
શ્રીકૃષ્ણ પૂરણ બ્રહ્મ થાપ્યા, જોનાં રૂપ કોટિ અનંત.¶	૧૧
અમારગ ગિર થાપવા, આપવા બળભાનંદ;	
નામ આપ્યા જીવને, શુભ મિષ્ટ મુખ મકરંદ.	૧૨
અનેક જીવને કૃપા કરવા, દેશાંતર પરવેશ,	
કોમલ પદ જ્યાં કેમલ વિલસે, ધન્ય કહું તે દેશ.	૧૩
અંગ વંગ કલિંગ કીકટ,‡ મગધ મરુ સુર સિંધ,	
તે તામસના અધ હસ્યાં, પરતાપ પદ રજ ગધ.	૧૪
કનકસ્નાન શતમણુ સુવર્ણે, કરાવ્યું મહિપાલ;	
તે મુકીને વેગે આનિધા, રાજ દષ્ટિ ન પાછી વાલ.	૧૫
ત્યાંથી દક્ષિણ મધુ પાવ ધરિયા, પાંડુરંગ શ્રી વિદ્યનાથ,	
નેત્ર મળતાં વાત કીધી, વચન દીધું હાથ.	૧૬
વચન(નથે શ્રી નાથે મામ્યું, કીધી શ્રી વહ્નિભદ્રાં વાત;	
અમને તે ધ્રુવજા એહ છે જો, હું નદન તમે તાત.	૧૭
તે પુરષોત્તમ પ્રગટસે, શ્રી વિદ્યલ રૂપનિધાન;	
નેત્ર કમળે નાના ભાવે, દેશે ભક્તને સન્માન.	૧૮
સાદાથી વૃંદાવન પાંચિ ધારિયા, જ્યાં મધુપ કરે ઝંકાર;	
કુસુમ દ્રુમ નવમલ્લિકા, મકરંદનો નહિ પાર.	૧૯
તરુ તમાલ અતિ શોભતા, હેમ જ્યૈષ્ઠિકા સઘોડ,¶	
લલના તે સુભગા લટકતા, હિંડે તે મોડામોડ.	૨૦

* ચદ્ર † ભુદ્ધિમત્. ‡ બાહ્ય, ગિષ. ૧ “યાડ અનંત.” § ગયાજની પાસેનો પ્રદેશ.
¶ સઘાત શબ્દનો અપભ્રંશ અર્થ સઘ થાય છે

તાનધુનિ મુનિ મયુરરૂપે, સાંજળે ધરિ ધ્યાન, નિત્ય લીલા ગાન શ્રવણે, કરે તે મંડુપાન.	૨૧
કુન્નસદન સોયામણા, સોખાતણો નહિ પાર; વિવિધ રાસમડલ રચના રચિ, એવે શ્રી નંદુમાર.	૨૨
રંગે તે રમતા દીઠડા, બનદેવ શ્રી ગોવિંદ; એ પુત્રભાવે પ્રગટરો, મન ઉપન્યો આનંદ.	૨૩
બલદેવ શ્રી ગોપીનાથ કહિયે, શ્રી વિદ્ય નદનંદ, ^૧ એ વેદપથ વિસ્તારરો, જન આપશે આનંદ.	૨૪
ત્યાંથી કેરી ઘાટ પાઉ ધરિયા, કહિ કથા તત્વ સમાધિ, રસયુગ પુરપોતમ પ્રમાણ્યા, સસ્તવતિ તણ આધિ *	૨૫
ગિરિરાજને આશ્વાસ દીધા, ધરી કામળ અરણ્ય; હરખે તે સામા આવિયા, શ્રી ગોવર્દન ઉદ્ધરણ્ય	૨૬
હલી મલીને આલીયા, અરણ્યાટાં જ્યાં નિજધામ; નવરંગ નાગર પ્રગટિયા, મન પૂરવા બહુ કામ	૨૭
તત્વસખ્યાયે કહ્યા પદ, સારમાહે સાર, હવે કાષ્ઠિક સ્તુતિ કરે, શ્રી વલ્લભ રાજકુમાર	૨૮

આખ્યાન ત્રીજું.

રાગ ધન્યાશ્રી-તાલ ચર્યરીત.

આ પોસ મધ્યાને નોમે શ્રીનાથજી, અખાજી ઉર ઉપનો આનંદ;	
આ અદ વૃદાવનતણો પ્રગટિયો	૧
સૌભાગ સુધરી મલી ધવલગાયે, સુહાસ રૂડા કંઠનાનાદ,	
આદ્દાદ ઉપનો તે અગોઅગ ધણો	૨
સ્તિકાસદન સુહામણ્યુ, શૌભા રૂઢી લેહેરડે જાય,	
આ વાય વાદિત તે સમેતણા	૩
સર્વસ્વ દાન તેણે સમે, કરે રે શ્રી વલ્લભજી ઉદાર,	
સુકુમાર સુત ઉદયો શ્રવણે સુણી	૪
પાતાલે શેષ નાગ રીઝ્યા, ઉપર ધંદાદિક દેવ,	
તતખેવ મુણિ નિસાન વજડાનિયા	૫
સિદ્ધ ગંધર્વ જાણુ અપજરા, ઉનટિયા વૃત્ય ને નાદ,	
આદ્દાદ ભર્યા શ્રી વલ્લભજીને માનિયા.	૬

૧ ખાડ “નદાનંદ.” * મનોન્યયા, † કાશીથી સાત ગાઉ દૂર અરણ્યાદિ નામનુ રચણ
‡ દિવસ ઉગને ગવાય છે ઈ માતા-મા

બ્રહ્મા મહાદેવ મુનિ હરખિયા, વરખિયા કુસુમ સમૂહ;	
આ મોહ ટાળ્યો જગતના જીવનો.	૭
નિગમ સામ શાખા સદસ્યું, કરે રે ભલા નિર્ગોપ;	
આ ઘોષપતિ ભગવંત બેટતાં.	૮
વેદવિહિત કૃત્ય સર્વે ક્રીધાં, દીધાં બહુપેરે જોદાન;	
માનસું સજન સંતોષિયાં.	૯
કનકકચોળાંકુમકુમ ભરયાં, અક્ષત દૂર્વાભરયા રે સુચાળ;	
માલ પારિજાતની મહમહે.	૧૦
તોરણ પરણું સહકારના, † ધરણીયે ચંદનતણાં નીર;	
વીર શ્રી ગોપીનાથ શ્રી વિદુલ પ્રગટિયા.	૧૧
દધિ દૂધ ધૂત મધુ માંડવે, સેરડિયે વહેરે સુગંધ;	
સુગંધે મોહા અલિકુલ આવિવા.	૧૨
સૂત માગધ સાધુ સર્વે મળ્યા, ભગિયા તે માહોમાંહ;	
ઉચ્છાદ ભરયા કો કોને જાણે નહીં.	૧૩
શુકદેવ સખલ આનંદિયા, વંદિયા શ્રી વલ્લભજનાં ત્રણ;	
ગિરિધરણુ શ્રી ભાગવત માહારું નિરખશે.	૧૪
સકલ કલા કલિકાલમાં, કલ્પદ્રુમ પ્રગટિયો આજ;	
કાજ મનવાંછત પૂરવા. †	૧૫
તૈલંગ તિલક ત્રિભુવન ધણી, મણી ચરકત ધનવાન;	
સમાન રૂપ નિરખતાં કોયે નહીં.	૧૬
ગણકર્ણ ગર્ગાદિક આપિયા, દિયે રે આશીશ, ‡	
જગદીશ શ્રી વલ્લભ ઘેર પ્રગટિયા.	૧૭
ધવળ ધન્યાગી ગાનજે કરે, ઉચ્ચરે શ્રી વિદુલજી અવતાર;	
સારસ્વત † લીલા તે જન લહે.	૧૮
દાસનો દાસ જાય વારણે, આરણે રણોરે ઉચ્છવ જીવે;	
કો કો ન ભાખવંત તે સમે.	૧૯

આખ્યાન ચોથું.

રાગ † છુપાલિ-તાલ આડોચોતાલે. ‡	
તે પદ વંદુ શ્રી વલ્લભનંદ, ત્રિભુવનમંગલ પરમાનંદ;	
સકલ જીવનો ટાળ્યો દંડ, જગમાં વ્યાપ્યો મુખ મકરંદ.	૧

* મધમયે, † પાદકા. ‡ આગે, ૧ પાદ “કારજ મન વાઝજત પૂરવા ભજાજન તણા.” કુન્દોપિ, ૨ પાદ. “દિયે નાનાવિધના આશિશ.” † ધન્યાશ્રી રાગ, ૩ પાદ સાર સુખ લીલા, ૪ પાદ ફેર ૧૭ ગ્રુપ કલ્યાણ. ૬ પ્રહર દિવસ ચઢે ગવાય છે.

સુખદ વેદું શ્રીવલ્લભસુતના, પદાંબુજ સુકુમાર;	
નિગમ રહસ્ય વિચાર કીધો, સકલજન નિરતાર.*	૨
બ્રહ્મકુલ હરિ અવતર્યા, તે ટાલવા ભૂમિભાર;	
શ્રીનાથ વિઠ્ઠલ નામ, નિરૂપમ વૃંદાવન શૃંગાર.	૩
એક રસના કેમ કરું ગુણ, પ્રગટ વિવિધ વિહાર;	
નિત્ય લીલા નિત્ય નૌતન, શ્રુતિ ન પામે પાર.	૪
સકલ શાસ્ત્ર પ્રમાણુ બોલે, સારમહિ સાર;	
તત્ત્વમહિ તત્ત્વ ત્રિભુવન, ભક્તનો આધાર. ^૧	૫
સર્વે અગોઅગ રસ ભર્યા, રસ ભર્યાં લોચન ચાર;	
અલણ્વલણે બોધ્યા, હૃદે ભાવ અનેક પ્રકાર.	૬
મુખ સુગંધમોહા અલિ સકલ, તે આવી/કરે રે ગુનર;	
સરસ વચન ઉચ્ચાર માત્રે, સંશયનો પરિહાર.	૭
નામબ્યાજે પ્રગટ કીધો, મુક્તિ શત્રુહાર;	
ભુજદડ પરસેં ભયહર્યા, એવા નાથ અમિત ઉદાર.	૮
સ્વસ્વરૂપ અર્થે પ્રોજ્યા, ^૨ કૃત હૃતા જે સંસાર;	
રાજકાજ જોડિયા જન, ઉચ્ચાવચ નરનાર.	૯
આગલ અંશે પ્રગટિયા, તે ગ્રથ કહ્યા બહુવાર;	
શ્રી યશોદા ઉત્સવ લાક્ષિત, પૂરણ અતિ સુકુમાર.	૧૦
અનેક ધર્મ કહ્યા પ્રબુજ્યે, નિગમને અનુસાર;	
ગિરિરાજધરનો તાપ ટાળ્યો, લક્ષ્મણ સુત નિરધાર.	૧૧
પોતે તે પ્રગટ પોતાતણો, રસતણો કર્યો રે ઉચ્ચાર;	
પોતે તે અગોઅગ સુખદ, શોભા સદન અંગીકાર.	૧૨
અંધસંખ્યાએ કહ્યાં પદ, શ્રીભાગવત રસરાજ;	
ભક્તજન પદ રજ પ્રતાપે, સકલ સરીયાં કાજ.	૧૩

આખ્યાન પાંચમું.

રાગ સામેરી-તાલ પ્રથમની-તુકો આઠા ચોતાલામાં અને
પાછળની દીપચંદીમાં.^૬

શ્રી વિઠ્ઠલ સુખકારી, નામે નિષ્પાપ ચાપ નરનારી;	
દુર્ગત સકલ નિવારી, પ્રગટયા શ્રી વ્રજપતિ રાસવિહારી.	૧
માયિક મતજેણે અંજો, ભક્તિ મારગજેણે બહુપેરે મંજો;	
ઉત્પથ જન સરવે ડંજો, મુરખ હેતુ કુશબ્દ વિતંજો.	૨

* ઉદ્ધાર. ૧ પાઠ “ગોધારનો આધાર.” † અપરિચિન્ન-પ્રમાણ અથવા માપથી સંહિત પ્રયોજ્યાનું અપગ્રસ તે પ્રોજ્યા. ‡ સંખ્યાપણી ગવાય છે

વદન સુધાકર જોતે, વચન સરસ રસ રાસ ઉઘોતે;
નવ જલ ધન વધુ પેતે, ભક્તિસરસ કીધાં પ્રભુ હો તે. ૩
ભક્તિપક્ષ દદ કીધો, વચનસુધારસ જન શ્રુતિ પીધો;
અર્થ સકલ જેનો સીધો, તે લીલામાહિ તાણીને લીધો. ૪

વલ્લભ અથવા ઢાળ.*

જે લીલામાહિ અંગિકરિયો, તેનો સકલ તાપ નિસ્તરિયો;†
જેને વિઠ્ઠલનાથ વિચારે, તેને પ્રગટ પદારથ ચારે. ૫
ઉપરાંત ભજનશ્રુણ આપે, મજમંડળ સ્થિર કરિ થાપે;
તેને દેવ મુની સરવે ગાયે, તે સર્વ ઉપરાંત સુઢાયે. ૬
તેહને કાલ કરમ નવ બંધે, જમ તે શિર ધનુષ ન સંધે;
એહયો મારગ શ્રી વલ્લભવરનો, જ્યાંહાં નહી પ્રવેશ વિધિહરનો. ૭
જ્યાંહાં નિત્ય રાસ બહુપેરે, મધ નાયક નિરતતા ઘેરે;
જ્યાંહાં રતનજડિત તટ સરિતા, નવપક્ષવ ભૂમિ હરિતા. ૮
જ્યાંહાં રતનધાતુ ગિરિ રાજે, વાદિત્ર વિવિધપેરે વાજે;
જ્યાંહાં મુવતિ યૂથ બહુ માંય, શ્રીજી શ્યામલવર્ણ સુઢાય. ૯
એણીપેરે શ્રી ગુસાઈજીને જાણે, જાણી અહર્નીશ ગાય વખાણે;
તે જીવજાત હોમ કાપ, તેને તતક્ષણ સરવે સુખ હોમ;
સેવકજન દાસ તમારો, તેને રૂપવિચોગ નિવારો. ૧૦

—:૦:—

આખ્યાન છઠું.

રાગ પરજ. તિતાલ અથવા દીપચંદી.‡

સગુણ સનેહી સાંભળા વાંલા, અહર્નિશ દરશન આપો;
પરમસુખ દેવાને કાજે, મજમંડલ સ્થિર કરિ થાપો. ૧
શ્રી વલ્લભકુંવર ક્રેડામણા, તમારું નામ નિરંતર લીજે;
રૂપ મુધા રસ માધુરિ તે, લોચન ભરિ ભરિ પીજે. ૨
તે પદ ક્યારે દેખીશું, જે ગોધન પૂઠે ધાયે;
મજમંદરી મુખ સુખ પામીને, વારંવાર અઘાયે. ૩
દિવસ સહિ શ્યામા મલી, રસરૂપતણો જસ ચાપે;
ગોપમંડળી મધ્ય દેખીને, વારંવાર મુખ થાપે. ૪
વાસરફ નિવાંહ એમ કરે, સખી સાયંકાલે ચેખે;
અલક* મુખ ખુરરજી† લાગી તે, કમલં ભમર વિસેખે. ૫

* બીજી પ્રતમાં અગ્રે વલ્લભ અથવા ઢાળ નથી. † નિવૃત્ત થયો. ‡ મુત્ય. § રાતના બે વાગે અથવા તે પછી ગવાય છે. ¶ તૃપ્ત થાયે. †† દિવસ. ** વાંકડીઆ કરા. †† ગાયત્રી ખરી.

ગોપાળદાસ મળી મધ્યે, રંગ અનેક ઉપજાવે;
 મતગજગતિ મલપતા તે, શ્રી ગોકુલમાંહે આવે. ૬
 લોચનભુંગ પીયે ધણું તે, પ્રગટ મુખ મકરંદ;
 કમલપત્ર જેવી આંખડી તે, ભેઈ ભેઈ ટાલ્યા દંડ. ૭
 ભેતાં તૃપ્તિ ન ઉપજે પ્રભુ, અધર સુધારસ પાથે;
 ભુજ લતા બીડી ભામિની તારે, દિવસ તાપ છુટાથે. ૮
 પૂરણુ સુખ દર્ષ ગોષ્ઠમાં પ્રભુ, આવેરા પાઉ ધારે;
 જ્યોત્સના લે જામણા ને, રાઈ લૂણ ઉતારે. ૯
 વચ્ચાચર્ચા મુખરજ પોંછિને, રૂપ સકળ નિહારે,
 ઉભી થાય રામાવલી કર, કોમળ અંગ સંભારે. ૧૦
 કરી પેરે પેરે વારણા સુતને, સદનમાંહે પધરાવે,
 સુદરી ગૃહકારજ મિથે વળી, નિરખવાને આવે. ૧૧
 ઉચ્છ્વાદક સોંધાઈ ભેલી વલી,^૧ અંગ અધોલ કરાવે,
 અગવત્ કરી સ્વચ્છ વધૂને, પછે તેલ ચઢાવે. ૧૨
 અનેક સુગંધ વસન ને ભૂષણ, ફૂલ અંબોડે ફાવે;
 ઠણઠણતો વા'લો લાડકડો, તે ભોજનશાલાયે આવે. ૧૩
 રાધા અધર સુધા વના હરિને, ખીજી કાંઈ નવ ભાવે;
 માત પધારે ને નિશાથે આવે, પ્રીત નવી ઉપજાવે. ૧૪
 માતાનું મન રજવા વા'લો, આરોગ્યા બહુ આકે;
 સુગંધ ખીડી કરે ધરીને, ઉઠ્યા નૂપુરને નાદે. ૧૫
 સકલ મળમાં પોદિયા વા'લો, વિવિધ^૨ રસ મુખ દાન:
 એ લીલા મ્હારે મન વસો તે, ભક્ત માંજે માન. ૧૬
 શ્રીવિકૃલ દ્વિજરૂપ તમારી, લીલા એણીપેરે આઝી,
 આહવે^૩ કેમ ચાલશે તે, પ્રીત અમરું બાઝી. ૧૭

—૦૦૦૦૦૦૦૦—

આખ્યાન સાતમું.

રાગ ખિલાવલનાં ચાલ ચર્ચરી.^૩

આપ સેવા કરી શીખવે શ્રીહરિ, ભક્તિપક્ષ વૈભવ સુદૃઢ દીધા;
 પોતાની લીલા તે વદન પોતે કહી, ઉચ્ચાર આનંદ અધિક દીધા. ૧
 વેદદ્વિમધ્ય નવનીત જે ભજનરસ, મણિત માધુરી જીવે શ્રવણે પીધા,
 તકસમ^૪ કર્મપથ રનેહ રસ હીન જે, સ્વેત જણી વિમુખ તાણી લીધા. ૨

* ગાપ-ગાઠ, ગાયન રાખવાનો વાડો. † અક ગોપીનું નામ. ‡ વચ્ચેનાં છંદો ફૂલજીને. § તિખરણ.
 || અનેક પ્રકારે. ¶ એક જાતની સુગંધી ૧ પાટ. અર્થ. ૨ પાટ ત્રિવિધ ** હડાવડું, ઠગણ. †† સૂરજ
 ઉઘ્યા પહેલાં ગવાય ૩ પાટ રાગ સામેરી. ‡‡ ણસ.

એ ચરણ ચરણ વના લોક દશચારમાં, કહો કહેનો કાંઈ અર્થ સીધા;
 શું કહું ચતુર અર્થ અર્થ અને વિસ્તરે, બજે નહીં પણ જન્મ વિષય કીધા. ૩
 બોલ વલ્લભ સુવન વિમલ વાણી;
 જેની ગતિ અલ્પાદિદેવે ન જાણી. ૪
 નદનંદનરૂપે રાસલીલા કરી, પોતે ન ઉચ્ચરી છાની રાખી,
 દિવસ એકાદની ઉત્તરાકુંવરપ્રત, વ્યાસનંદન વિમલવદન ભાખી. ૫
 અલ્પાદિ મહામુની અતિમાન પારંગત, તે મધુ સિંધુની કહિયે માંખી;
 ન કોય હુવો ન હોય એ રૂપસમ, તેહના સકલ નિજ નિગમ સાખી. ૬
 એ પ્રભુ રસપુંજ ભૂમિપર સચિ કરી, ભાગ્યહીન જીવ જોણે કષ્ટિકા ન ચાખી;
 તેને દેવ ઉપર રહ્યા ધિક્કાર બોલે, મંદમતિ કહી અને નિંદા દાખી. ૭
 વિશુધ* વાંછે વાસ વસુમતી† ઉપરે, શ્રી વલ્લભકુવરની ટેહેલાં કરવા;
 ઘોષથી વેગે પાછિ ધારે તે ગિરિભણી, શ્રી ગિરિરાજ ધરણ્યુના તાપ દરવા. ૮
 પુલ ફેટે ભર્યાં વસન વાધાતણા, વિવિધ ભુષણુ તે અંગ ધરવા;
 તુરંગુ આલ્યો વાસુ વેગે ઉતાવળો, જાણે નૌકા ચાલી સિંધુ તરવા. ૯
 દિવસ એકાદનો નિરહ તે ભુગસમે, નીરાજન‡ મિથે રૂપ હૃદય ધરવા;
 જીવને એ કૃત્ય નિત્યપ્રતિ ક્ષણુક્ષણે, શ્રી વિકૃતનાથ એવા ઉચ્ચરવા. ૧૦
 રૂપ એક એક તે ભિન્ન અર્થ વિસ્તરે, વિવિધ લીલા કરે ભજન સાર;
 વિવિધ વચનાવલી નેશુસંશે‡ કરી, સગનાઈ સચ્ચવે નિસવિહાર. ૧૧
 રત્નમુકતાવલી પાટસુતે* કરી, ગલસરી† શોભિતા કરે સિંગાર;
 વિવિધ કુસુમાવલી પ્રથિતા‡ દાથે કરી, એકએકને કહે આરોપે હાર. ૧૨
 વિવિધ મેવા ભોગ મધુર મિષ્ટાન્ન રસ, રસમસ્થા અર્પે તે બહુ પ્રકાર,
 વિવિધ ખીડા સુગંધ કર્પુર એલચી, લવગ યુગીડુ અને ખેરસાર. ૧૩
 વ્યજન*‡ શીતલ વાયુ સુકુર† કરકમલ ધરિ, દેખાડતાં મોહે સકલ સસાર;
 એ અહર્નિશ ધ્યાન વિકૃલાધીશનું, સકલ કલિમલ‡ દુરિત કોટિ દાર. ૧૪
 એ પ્રભુ ભુમિ પ્રગટ વિપ્ર વરતતુ ધરી, દીઠે ત્રિભુવન ચિત્તચાલે;
 હાવભાવાદિક કોટિકોટિક કહે, મદનભુરવિચારુ‡ તે વેગે ટાળે. ૧૫
 જાવરંદો‡‡ સખી જાણે ચિત્રે લખી, વાંછિત નાથની છાંઈ નિહાળે,
 કમલ ખજન‡‡‡ મીન*‡‡‡ મધુપ જ્યાહાં ત્યાહાં ચક્રી, વક્ત્રોચન‡‡‡ પ્રાંત પાછાં વાલે.
 * દેવતા † પૃથ્વી ‡ સેવા § ઘોડો || આરતિ || સજ્જાત અપ્રપ્રશ ફેરાને ** રથમ
 †† ગજાની શેર. ‡‡ ગુંથેલી કુંડસોપારી. *‡ પંખો. †‡ આરસી. ‡‡‡ પાપ. §‡ મદન કહેતાકામ
 ‡‡‡ એટલે તાપ. વિચા એટલે પીડા. || ‡ જાલીઆંના છિદ્ર || ‡‡ અતિ અચ્ચલ એક જાતનું પક્ષી.
 *‡‡ માણું ††‡ વાંછી દહિ. ‡‡‡ જિસદનું અપપ્રશ.

—૩૩૩—

* દેવતા † પૃથ્વી ‡ સેવા § ઘોડો || આરતિ || સજ્જાત અપ્રપ્રશ ફેરાને ** રથમ
 †† ગજાની શેર. ‡‡ ગુંથેલી કુંડસોપારી. *‡ પંખો. †‡ આરસી. ‡‡‡ પાપ. §‡ મદન કહેતાકામ
 ‡‡‡ એટલે તાપ. વિચા એટલે પીડા. || ‡ જાલીઆંના છિદ્ર || ‡‡ અતિ અચ્ચલ એક જાતનું પક્ષી.
 *‡‡ માણું ††‡ વાંછી દહિ. ‡‡‡ જિસદનું અપપ્રશ.

આખ્યાન આરંભું.

રાગ ધન્યાત્રી-તાલ આડો ચોતાલો.*

લલિત મનોહર, શ્રીવલ્લભ સુવન સુગમ્ય, નખશિખરુંદર, મજજન જીવનપ્રાણ. ૧
 વદનકાંતિ જાણે ઉદયા દ્રાવિક બાણ, દિગ્ગુલમંડન અગદયા પુરુષ પ્રમાણ. ૨
 નામ તે નિરુપમ, ઉચ્ચરે સદ્ગુણ કલ્યાણ, તેના સાખી ચારે વેદપુરાણ. ૩
 અસુર હણેવા, અહવાદ કરપાણ,† ભક્તિ કરેસહુ, વાજંતેરે નિસાણ. ૪
 વૈષ્ણવજનને આપે પદ નિર્વાણ, આરગ મુગતો,‡ ઢાય ન માગે દાણ. ૫
 ચરણચાંખડી,§ વંદે રાણેરાણ, સરસ યથા તે હુતા જે પ્રેત પાપાણ. ૬
 હતિતપતિતનું, જીવે તમે અગદ અંધાણ, શેષ સદસમુખ, ઉચ્ચરે જેહેનાં વખાણ. ૭
 ચૌદલોકમાં, વરતે જેહની આણ, ત્રાસતિભિરનું, જાણે સકલ વિહાણ. ૮
 અધર્મ સકલનું, પેરે પેરે કીધુ વિનાણ, ધર્મ સકલનું, પ્રભુજીવે કીધુ ત્રાણ.¶ ૯
 સન્મુખ કીધા, જે હુતા બ્રહ્મજાણ, નિર્ભય કીધા શિરધરી નિજ પાણ.** ૧૦
 નિગમ તત્ત્વરસ, જસભર કરી સંધાન, રૂપસુંદરતા, યું કહું નહીં પ્ર એ સમાન. ૧૧
 કૃપા કરી હરી, રાખી બલવિધ કાન,†† સેવકજનને, રાખી લ્યો એહ લા'ણ.†† ૧૨

વસણ અથવા હાળ.

એહેવા તે ગુણનિધિ નાથ ગાતાં અહાહત્યાદિક અથ ટલે;
 લીલા તે લહરીસિંધુ ઝીલે, રાસરે† રસિકને લાઈ મલે. ૧૩
 નિઃસાધન જનહિત કરેવા, શ્રીનાથવિકૃલ આવીયા;
 મજમાં તે દીડે મલપતા તે, મજસખી મન બાવીયા. ૧૪
 કમલનેણે ને અમૃતવેણે, વાક્ય માધુરી રેડતા;
 વેદધ્વની મિથે હરતચલણે, શોભે સૌને તેડતા. ૧૫
 બાત બાત લીલા કરે પ્રભુ, સાત સરૂપ સોહામણા;
 એકએકથી અધિક શોભે, મજસખી લે બામણા.‡‡ ૧૬
 પેરપેરે પરિવાર સોહે, દેવ મોહે નિરખતાં;
 ઉગ્રાહ આનંદ અધિક વાધ્યો, કુસુમ વરખે હરખતાં. ૧૭
 રંગે તે રંગ્યા રસબચ્ચા, પ્રભુ ધોષમાં લીલા કરે;
 અધિક અધિક પ્રતાપ પૂરણ, જસ દસોદિશ વિસ્તરે. ૧૮
 અતપુર લીલા કરે પ્રભુ, સકલ જન સંતોષતા;
 જાણે મતમાતગ ધૂટયા, તુપૂરને નિરધોષતા. ૧૯

* ચોહોર દિવસ ચહડે ગવાય છે. ૧ પાઠ. “પુરુષ પુરાણ.” † કૃપાજનો અપમંસા—ખાડુ
 ‡ મુક્ત, પ્રતિબંધ રહિત. § પાદુકા. || વાહણ. ‡ એક જાતનું રાસ વિહનનનો અપમંસા જ રક્ષા.
 ** હાય. †† મર્યાદા. ‡‡ લાબ. ૨ પાઠ. “રાધા.” §§ જોવાસણું; બંધેયાં. || વગાડતા.

હાર કંકણ કર્ણભૂષણ, નાદ નાના હીડતાં;	
ગાન ગાયે ને સૂર સહાયે, શ્રી નવનીતપ્રિયાજીને પોદતાં.	૨૦
સંધ્યાસમે સિંગાર નૌતન, પ્રલ યુંથે સઠિ મલી;	
સદન શોભા નિરખતાં તે, લક્ષ્મી મન પામ્યા રલી.	૨૧
વાસ વાંછે મજ વસેવા, એણીપેરે સુખ પામવા;	
શ્રી પુરુષોત્તમ ઉત્તમવરને, સમે જોઈ શિર નામવા.	૨૨
પ્રતિસદન શોભા અતિધણી, બણી વેદ વદને ન જાય;	
મકરદ માતા બમર યુંજે, પક્ષી નાદ મુકાય.	૨૩
લીલાને અનુસાર કલરવ,* ફજતાઈ દિજઈ શોભતા;	
સ્વસ્વભાવ ભાગી ધ્યાન રાગી, કોઈક ભાવે લોભતા.	૨૪
સહચરી રત્ન સુકંઠનાદે, ગાન સુજસ પ્રકાર;	
રસિકજન સૌ સંગી મયિને, કરે તે ઉચ્ચાર.	૨૫
એણીપેરે લીલા કરે, શ્રી વલ્લભ રાજકુમાર;	
ભક્તજનના કોડ પૂરે,† આપે અશ્વવિહાર.	૨૬

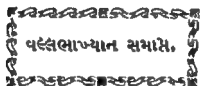
આખ્યાન નવમું.

રાગ ખિલાસ. તાલ આડો ચોતાલો. ‡

નિતપ્રતિદક્ષણદક્ષણમુખરિથે, શ્રી વલ્લભનો પરિવાર રે રસના;	
શ્રી પુરુષોત્તમ પ્રગટિયા, જગત કરેવા ઉદ્ધાર રે રસના.	૧
કલિમાંકરણ્યએહ છે, બીજું સરવ ભૂમિનો ભાર રે રસના;	
એ વિના બીજું સરવે બેઠતું,‡ ચૌદલોક યજુમાર રે રસના.	૨
શ્રી ગોપીનાથજી મુકામણા, નવજલ ધન તનુભાણુ રે રસના;	
સુખ દાતા લઘુ ભાતના, પૂરણપુરુષ પ્રમાણુ રે રસના.	૩
કમલલોચન કરુણા ભસ્માં, શ્રી વિઠ્ઠલ સુખરાસ રે રસના;	
દોહડે તાપ વિવિધ ટળે, રમરણુ માન અધનાસ રે રસના.	૪
શ્રી ગિરિધર નર શૂણ્ય, બ્રહ્મ સકલ કુરિધર રે રસના;	
વક્તા વેદશાસ્ત્રતાણા, શ્રી ભામિનીજી ભરતાર રે રસના.	૫
શ્રી ગોવિંદ આનંદમય, ધર્મસકલનું ધામ રે રસના;	
શ્રી રાણીરંજન રૂડલાં, ભક્તસકલ વિશ્રામ રે રસના.	૬
શ્રી બાળકૃષ્ણજી બાલુવા, મુંદર બીનલેવાન‡ રે રસના;	
કમલ લોચન કમલાપતિ, છબી કે નદીં એ સમાન રે રસના.	૭

* અતિ મધુર. † મધુર ચપ્પ કરેલો તે. ‡ પક્ષી. ૧ પાઠ. પૂરે. ‡ સવારમાં ગવાય છે.

શ્રી ગોવિન્દપતિ અતિ શુભનિધિ, તાતતલો પ્રતિર્જન રસના,	
પારવતીપતિ પ્રેમમુ, શોભા સકલ કુટુંબ રે રસના	૮
શ્રી રઘુપતિ અતિ મજગતિ, રતિપતિ કૃષ્ણલિહાર રે રસના,	
ભનકી જીવન એ સદા, મધ મશ્વિરત્નમય દાર રે રસના	૯
જદુપતિ જીવન જગતના, સદા મન પ્રસન્ન દુલાસ રે રસના,	
નાદ* તે માહાગણી તણા, મુખ માધુરી વિલાસ રે રસના	૧૦
શ્રીધનસ્થામજી સીંચે મુધા, જીવન સમ્પલ્લભાડ રે રસના,	
નાદ તે કૃષ્ણાવતીતણા, લીલા નિત્ય અખડ રે રસના	૧૧
લક્ષ્મી સત્યભામા એ બેડ, અગ્રજની અનુદાર રે રસના,	
શ્રીનવનીત પ્રિયાજીને રીઝ્યા, એવા વિવિધ પ્રકાર રે રસના †	૧૨
ગોભા યમુના કમના દેવગ, જેહને સાતબધવ મોભાગ રે રસના,	
એહના અરણ્ય રમરણ્ય કરી, શ્રીવિક્રમ પદ રજ રતિ માગ રે રસના	૧૩
પુન પોત્રાદિક મુખ શુ કહું, જે તુ મુખમાં એ રે રસના,	
શ્રીવિકૃલ્લકલ્પદુમ કલ્યા, તેની સાખા પસરી અનેક રે રસના †	૧૪

વલ્લભાખ્યાન સમાપ્ત.

* પતિ-નાથ † પાઠ “શ્રી નવનીત પ્રિયાજીને જેલે રીઝ્યા, સેવ્યા વિવિધ પ્રકાર”
† રસના-જીભ

પો ઠા *

મોરધ્વજાખ્યાન

કુડકું ૧ લું.

રાગ કેદારો.

પ્રથમે પ્રણમું મણુપતી રાયછ, સુરીનર વાંછે જોની સાયછ;
સરસ્વતી માતા મારું માનછ, કૃપા કરજો શુરુ ભગવાનછ. ૧
મણીપુરથી ત્યાં આશ્વો અશ્વછ, પદ ખુરીએથી ઉડે ભસ્મછ;
પાછળ સૈનાનો નહીં પારછ, અર્જુન રક્ષણી છે નીરધારછ. ૨
નરનારાયણ સાથે જોડછ, તે સાથે છે છપત્ર કોડછ. ૩

ઠાળ.

સૌ સેન અમે બધુવાહન, ને ત્રપકિતુ વીર;
સૌ સેન્ય પાછળ ગાજતું, આવતા રાય રણધીર. ૪
પરિક્ષિત પ્રશ્ન પૂછે તદા, અશ્વતથો ઉદેશ;
આત્રી થકી ઉત્તર દિશા, સકળ રાજ્ય દેવેશ. ૫
ત્યાં સેન્યાને સામે મળ્યો, તામ્રકિતુનો તોરંગ;
તો આ અભિલાખી યજ્ઞનો, બને અશ્વ મળ્યો પ્રસંગ. ૬
પાદધાત સુંબન શ્રવણ, જાત પરસ્પર પ્રીત;
હીસારવ કીધા ધણો, અશ્વતથી એ રીત. ૭

ચોપાઈ.

મોરધ્વજ સુત તામ્રધ્વજ નિધાન, બદ્ધધ્વજ બળીઓ રાજન;
વાન્ધ્ય પત્ર લખ્યું જે ભાલ, એ હથ પાંડવનો ભૂપાલ. ૮
નરનારાયણ રક્ષણી, પાછલ અનંત દેશના છે ધણી,
સુવેદ વૃષકિત પ્રહુમ, અનુસાલવ અનિરુધ બલુવાહન. ૯
હંસધ્વજ ને લીલધ્વજ રાય, પ્રાક્રમ ધર્મ અતુલ મહીમાય;
અહો અશ્વ એમ રાજા ભણે, જુગમ જગ યાશે આપણે. ૧૦
પ્રથમ જગ કીધા છે સાત, દીક્ષિત સદા અમારો તાત;
વાસુદેવ લીજે સંજુકતા, મોરધ્વજને જીવનમુક્તા. ૧૧

* કોઈક પ્રતમાં મોડા પણ નામ છે. એ જ્ઞાને બારેઠ હતો. એ ક્યારે થયો તે તમી ન પણ આ કાવ્યની પ્રત સંવત ૧૭૭૩, શાકે ૧૬૬૭-૬૮ માં લખાયલી મળી છે

પ્રધાન કહે સાંભળો બ્રુપાળ, પડતો આલ ગ્રહે કાણ બાળ;
 વિધધર બિલ* કર આપો અંગ, અંધ કુપ જેમ દીપ પતંગ. ૧૨
 અસંખ્ય સેના પાડવતણી, ક્ષત્રી મધ્ય છે મુગટામણી;
 નહીં કે વાત સુણી મહારથી, જેને વિશ્વંભર ભારથી. ૧૩
 અદ્યપ્તેન સ્વામી આપણું, યારો વેળા પર લીપણું;
 અતિહઠ ગર્વ વિપત મહારાજ, અર્જુન દ્રવ્યતણું એ વ્યાજ, ૧૪
 રાજા કહે અમી સંસ્કાર,† મારુત એક અદ્યાદ્ય ભાર;
 ચિંતામણી આગળ સૌ દ્રવ્ય, તેમ હું એકને એ છે સર્વ. ૧૫
 એ સેન્યા મધ્યે બે બળસેત, બઝવાહન ને મધકેત;
 તે સમ ત્રૈલોકે નવ લલા, આજ મુને શ્રીનારદે કલા. ૧૬
 અઘપિ અનિરુધ ને પ્રદુમ્ન, પરમેશ્વરના પ્રાણુ જીવન;
 બ્રહ્માત્મજ કહે શું કહું કથી, પણ પેલા બે સરખા કાનથી. ૧૭
 ચતુરંગણી સેના મંથી બહુ, અર્ધચંદ્ર આકારે સહુ;
 દશોદીશા સેના વીસ્તરી, તવ અર્જુનને કહે છે શ્રી હરી. ૧૮
 મોરધ્વજ મુજ સરખો જાણુ, તેના સુત બળીયો મુજ પ્રાણુ;
 લીધો અશ્વ કરે હયમેધ, પવિત્ર વાણી જેમ સુરમુખ વેદ. ૧૯
 દેવાલીરે એ ભક્ત ગંભીર, ચરન્તપુરીનો પાવન વીર;
 શ્રીમદઈ ભક્તિ વિષે સ્વારથી, સદા સુમત જીવ પરમારથી. ૨૦
 શમ દમ જીત ઈંદ્રિય વૈરાગ્ય, વાચા અચલ સદા સૌભાગ્ય;
 એ અજીત જોધ જીયો નવ જાય, જે પારથ અહીં શી વિધ થાય. ૨૧
 ત્યારે રથે બેઠા દીનદયાળ, ગરુડબૂહ રચ્યો તતકાળ;
 ચંચે રણા છે બધુવાહન, પાંખે અનિરુધ પ્રદુમ્ન. ૨૨
 નીલધ્વજ હંસધ્વજ બે દટ, કટિ મધકેતુ અનુશાલવ પ્રદ;
 પારથ રહે સાત્યકી ચોદ૧ ચર્ણુ, ધૌનાશ્વ રાખે ધન વર્ણુ. ૨૩
 રણુ આંગણે સનમુખ વોહ મલી, દ્વાદશધન ઘટિ મહી રલી;
 તવ તામ્રધ્વજ કહે ત્રિજીવનરાય, સદા તમે અર્જુનને સહાય. ૨૪
 હવે એક ક્ષણ રહો જે તાત, તો હું દેખાડું મારા હાથ;
 પછી માર્યાં કપિધ્વજને શરસાત, આબ્યાં બાણુ જેમ પ્રલયધાત. ૨૫
 ત્રણુ બાણુ કરી શણાંશણુ, ખટ બાણુ પાંખો હનુચર્ણુ;
 ચાર બાણુ કરી હયમાર, વિરથ કીધા વિશ્વાધાર. ૨૬
 નવ શરે સાત્યકિ પ્રદુમ્ન, અન્ય જોધ જે નાના જનન;
 તામ્રધ્વજનું પરાક્રમ જોહ, જોતામાં હરી આબ્યા તેહ. ૨૭

* બિલ-સર્પને રહેવાનું ઘર-દર. † રેતી. ‡ સ્પર્શ થતા-રજજેટલો અગ્નિ હોય તો તે ગમે તેનો નાશ કરે છે. § મહ-મારી. અથવા શ્રી-લક્ષ્મી તેનો મહ-ગર્વ. ¶ ચાર.

વંદેણુ.

તે જોઈ હરી આવીયા, મન ધરીને કોધરે;
અનિરુધને આગ્રા કરીને, ચક્ષો જાલવ જોધરે.

૨૮

—૦૦૦૦૦૦૦૦—

કહેણું ૨ જી.

રાગ રામગ્રીની ચોપાઈ.

તે સામા પ્રેય્યાં અનિરુદ્ધ, ધર્મ ધૈર્યધર વિદ્યા સિદ્ધ,
સન્મુખ આવી યોગ્યા વાણુ, ચેત ચેત તુ ચતુરસુજાણુ.	૧
આપ અથ શો કરે વિચાર, છેદીશ જેમ શાલી કેદાર;
જેમ વહી બાળે નવખંડ, તેમ જોધ સર્વને દેશું હડ.	૨
તાત્રધ્વજ કહે પ્રાક્રમ તુજ તણું, જાણું છુ મા બોલીશ ધણુ;
મદનપુત્ર અબજાણું જોર, અબજા ગ્રહી ચાલો ચીકાર.	૩
તુને બાણસુરે બાધ્યો બળકરી, તુ તરકર નૃપ કન્યા વરી,
લખિત કિશોર કુસુમવત કાવ, એકે બાણે અતરિક્ષ જાવ.	૪
તવ કોપ્યો અનિરુદ્ધ જાણુ, ધનુષ ચડાવી લીધાં બાણુ,
તાત્રકેતુ મુર્ઝાગત કયો, વિશ્વરૂપ વદતાં વિસ્તર્યો.	૫
બાણસુતાપતિ અદ્ભુત કોપ, જાણે રાહુ ચદ્ર અનોપ;
ઉડે સૈન્યા વિપરિત વાધ, અધો મુખ જોધા ઉર્ધ્વપાય.	૬
તવ તાત્રકેતુ કોપ્યો વિકરાલ, અનિરુધને વિંટયો રારજાલ,
રતિસુત મુછાં યઈ જાણુ, પ્રણમ તાત પધાર્યા પ્રમાણુ.	૭
મુકે બાણુ જાવ પ્રાણુ અંગાર, સેન સર્વ નાહું નીરધાર;
તાત્રકેતુ સન્મુખ રહી વઢે, ત્રેલોક્યે પડઁદા પડે.	૮
કામ વિરામ કાધો બળધણું, એ ભૂપતિ તિવક ત્રિભુવનતણું,
એમ દેખી ધાયો મધકિત, ચઢી આળ્યો જેમ સાગર સેત.	૯
તાત્રકેત આળ્યો નીરધાર, મુછાં પમાજ્યો બોમિમુજાર;
વજ્ર લાખે જેમ પર્વત ખસે, જાણે બ્યાધીપે આપધ ધસે.	૧૦
પૌવનાથ સાલવ સલ્લકી, કૃતવર્મા માર્યા રણુ ચક્રી,
તવ બભ્રુવાહન કહે જળવંત, જોજે સન્મુખ આળ્યો અંત.	૧૧
તે પ્રાન્ન* પામ્યો હૃતદર્શન જાણે મત્રે ખીદ્યો સર્પ;
હંસધ્વજ રાયે છાંડી હામ, અન્યરાયે રણુ કર્યા વિરામ.	૧૨
એ જીગ્તે સૌ મૈના હણી, જાણે અત્પ આયુષના ધણી;
રુધીરનદી યોગીની મહતીર, વિપરીત વીતર(૧) વિકલ શરીર.	૧૩
કરે કુલાહલ આમીલ (૧) અત્ત, જીવજ્ય ઇચ્છે સદા પ્રસન્ન,
કહે રાજ અર્જુન અવિધાર, કાં સૌ સૈન્ય પમાડ્યું પાર.	૧૪

ગોત્ર નિકંદન પાતીક જશ, જે હતા લાગીશ તે લત;
સાથે કૃષ્ણ માટે જશ સોપ, તમ પ્રાકૃતથી જશ નવ હોય.

૧૫

વલણુ.

અર્જુન જશ પામે નહીં, જે સાથે ન હોય કૃષ્ણચર;
ધનંજય ક્રોધો ધણું, એમ સાંભળીને પ્રશ્નરે.

૧૬

—:૦:—

કંકડું ૩ ભું.

પૂર્વછાયા.

પ્રશ્ન એવાં સાંભળીને, ક્રોધો કુંતા તન;
ધનવત્ ભાં ગર્જ રણો, સૌ સંહારે એમ મન.

૧

કવચ ટોપ ભાયા સળ્યા, ત્યાં વામદક્ષિણ જેઠ;
પ્રતિયા ધનુષે ચઢાવી, રથ મધ્ય બેઠો તેઠ.

૨

સારથી શ્રી કૃષ્ણ હવા, ને મડમડે નીચાન;
તે સમે રાગ શોભતો, જેમ શોભે ગગને બાણ.

૩

ટંકાર ધનુષ તણો ક્યોં, તેણે કંકડડું પ્રહાર;
મહી મંડળ ધૂજ રણું, ગ્રહતણાં ભાગે ભાંડ.

૪

મેઠી અટારી સો પડે, ન અહવું ઇંચાણ;
એણી પેરે અર્જુન ચઢ્યો, તવ રાય ચેત્યો જાણ.

૫

તામ્રધ્વજે કર ધનુષ લીધું, મન બળે વૈકુંઠનાથ;
સુધર્મના સાક્ષી હરી, જે વિદ્યા જશ વિખ્યાત.

૬

ચોપાઈ.

ભાં અર્જુને માર્યો થત બાણ, તામ્રકેતુએ છેઘાં ભુજ પાણ;
મલ જુદે વળાયા બેઠે શર, પરમેશ્વરે રથ કીધો ચૂર.

૭

ગગન ચઢે પેસે પાતાળ, જાણે જેડી કાલ દુકાલ;
તલ ઉપર ધંધાલી ધરા, મેઠ પામ્યા અજરામર નરા.

૮

અંતરિક્ષ ભુધ અપર્મિત થાય, સંસ્કૃત્ય ઝાંખા ક્ષીણ વાય;
અર્જુનને નાંખ્યો ભૂપાસ, પડતાં ઝીલ્યો શ્રી અવિનાશ.

૯

તામ્રકેતુ કહે રાજો હરી, નીકર જુદ ન કરતો ફરી;
કોપાકાંત હવા હરી તદા, મારી રાયતણે શીર ગદા.

૧૦

વિશ્વે જાણ્યું આણ્યું મર્ણુ, મુર્ખા પામ્યા સર્ણુશર્ણુ;
પ્રભુ વખાણે કીર્તિ વિવેક, આપણ સકળ મધ્યમા એક.

૧૧

પછી અર્જુન રથ બેઠો ગોવિંદ, રાગ પામ્યો પર્મ આનંદ;
સાત દિવસ એ વિધી સંગ્રામ, નિશા પ્રભાત નહીં વિગ્રામ.

૧૨

ધૂળે ધરા અમર દીગપાળ, અહગણુ જક્ષી ઋષી સુરવ્યાલ	
દારુણુ જુધદીકુ સુરનાય, લીધુ ચક્ર સુદર્શન હરિયેહાથ	૧૩
અતલે આયુધ ધૂળે ત્રૈલોક, અખિલ ચરાચર સર્વે શેલ,	
રાગઅંકે કર્યો મનમા વિચાર, વિશ્વ સર્વથા યાશે સંહાર	૧૪
કૃપાનાથનો જાણી કોપ, જુપાતિ આલ્યો શત્રુએ અગોપ	
જાદવેદ પુણ કરે રતુતી, કૃપા કરો હરી કમલાપતિ	૧૫
નાથ સુદર્શન કરો નિવાર, તું વિશ્વજાર વિશ્વાધાર	
પાડવ સાથ અતરંગત ગ્રીત, પુણ્ય આપી દીધા જુગજીત	૧૬
જરાતણા પોતે રક્ષણી, તું સે ન સાર* કરે અમતણી,	
એ કરશે અમે કીધા સાત, નવધા ભક્તિ ભજે મુજ તાત	૧૭
અમ દેહ છેહરાખો એ તણુ તારે કોણુ અન્ય આપણુ ?	
બાથક ઔદભુવન દેવેશ, મેરુ મશકત સરખો આવેશ	૧૮
દીનાનાથ દયા સુમતી, સમુદ્ર ચક્ર આનંદા અતી,	
વહી ચર્ણુ માંજુ ગોપાળ, જઈ અર્જુનને વીટો તતકાળ	૧૯
કર્ણુ ચક્ર વળ્યુ નીરધાર, અર્જુન સૈન્ય વીંટિય અપાર,	
અર્જુન પારથ હવો રાજન, એવે આલ્યુ સુદર્શન	૨૦
બાણુ પ્રાણુ છેદ્યા તન તણુ કીધુ મૈન્ય વિશે ભગાણુ	
નારાયણુ સાથે સર્વાય, મોહ પામ્યા રણુ જીત્યો રાય	૨૧
દેવ દુરુહિ શખદ નિશાન, મુગ્ધ અશ્વ લેઈ કર્યું પ્રપાણુ	
રણુ નીધી મમ કર્યો નકીકિશ પ્રાત કાળે પુરી પ્રવેશ	૨૨
તામ્રધ્વજ સાથે બહુ રાય પિતા પ્રત્યે જઈ લાગ્યો પાય,	
તવ ગુરુપુછે આપો આપ, સમય વિના કેમ આલ્યો બાપ	૨૩
અન્ય અશ્વ પરનો કે આપણો, નારવાર્માએ પાડવ તણો,	
ગોત્ર નિકંદની જુધિદિર રાય કરે જરા વિશ્વજાર સદાય	૨૪
દક્ષિણુ દીશા જતા હથવળ્યો, મુજને જતા સન્મુખ મળ્યો	
નર નારાયણુનો સગામ, આ બકુલધ્વજને પુછો સ્વામ	૨૫
મત્રી કહે તમે મહિમાવત, પુત્ર પ્રાકૃતી મહા બળવત	
મત્ર જુકેત જાણે સૌ ભેદ, ક્રીવા શુદ્ધ ત્યા વીધી નિશેદ †	૨૬
ચક્ર લાવ સતોખ્યા હરી, અશ્વ આણ્યા બે બંધન કરી,	
વિજય કરીને આલ્યો તન, હરી સાથે છે સાચુ મન	૨૭
પાડવ મેના હુતી ધણી, વીશ બાર ફોહિણી આપણી,	
ધર્મ પરાક્રમ તું કહુ કથી, હરી મુર્છા પામ્યા શુદ્ધ નથી	૨૮

વસણ.

શુદ્ધ નથી ઓ કૃષ્ણને, એમ ત્રવણે સાબળી;
આ પુણ્ય સવે ત્રયા ચણુ, દેહી ત્યાં ધરણે ઢંગી.

૨૯

કંકણું ૪ થું.

પૂર્વછાયા.

મોરખનજ મુરછા ગયો, રત્નીજ* સભાસૌ રોહ,
હરિ હરિ એ શું કર્યું, સમે† આખો ત્યાં રયોહ.

૧

શ્લોક—પરિત્યજ્યે વ સપ્રાપ્તો, હૃષીકેશ ધનંજય. ॥

હયાગ્યા નૈવ મે યજ્ઞે મવિષ્યન્તિ મતિર્વપ ॥ ૧ ॥

૨

ચખોલો,

વણુરોળો‡ રિદ્ધસંપતિ, આભસુ પામ્યો ગમ;
મદભાગ્ય ઓ મદાનિશા, પામી પતિ પ્રસંગ.

૩

શ્લોક—યથા હિ દુર્મયા નારી, પતિ પ્રાપ્તી નિશા સમે ॥

કદાપિ દૈવયોગેન, નિદ્રા કુર્ગતિ લે શ્રિયા ॥ ૨ ॥

૪

દુહો.

મદાશકતે મણી ગયો, હાર્યું રાજ્ય અનૂપ;
ભૂત ભજે ભગવંત તણ, જેમ જંગા સાનિધ કૂપ.

૫

શ્લોક—ધાણ્ડેવં પરિત્યજ્ય, અન્યદેવ મુપાસતે ॥

તૃપિતો જાહવો તીરે કૂપ સ્થનતિ દુર્મતિ. ॥ ૩ ॥

૬

ચોપાધ.

હરી તણ હય લાખો શુ ભણી, ક્યાં કોડીક્યાં કૌસ્તુભમણી;
ક્યાં તુલસી ક્યાં વિજયાવન,‡ ક્યાં નરકટક ક્યાં સમગ્ગન.
ક્યાં હાટક ને ક્યાં હરીઆલ, ક્યાં શુધ સાલ ને ક્યાં દુઝાગ;
કાં મેરુ શખો પાપાણુ, ક્યાં કસ્તુરી ક્યાં પોશાણુ |
ક્યાં અન્ય દલિ ને ક્યાં વેદ વ્યાસ, ક્યાં મહારાજપતિ ક્યાં અન્યદાસ;
ક્યાં કાપર ને ક્યાં અન્ય ધીર, ક્યાં શુદ્ધ યદન ક્યારે ખદીર.
ક્યાં સૂરજ ક્યાં મદ ઉલોત, ક્યાં ચંદ્રમા ને ક્યાં અલોત,‡
યોગયજ્ઞ તપતીરથ કયા, શ્રી વાસુદેવ વિના સૌ વ્યા.
મન મારે નિત્ય લાલચ હતી, ન્નેવા ચર્ણુ શ્રીકમલાપતિ;
ચર્ણુરજ શીવ શીશે ધરે, ચર્ણુરજે સૌ પાતક નીમ્તરે.

૧૦

૧૧

* કૃત્વિજ. † સાબરી ‡ વખર અમે કું ભાગ્યુ વન. ॥ કહેલ. ॥ આગિયો.

ચર્ચુરજથી અકર જેહ, મનવાહિત ફળ પામ્યો તેહ;	
તે રણમાં છે ત્રિભુવનરાય, મેં યજ્ઞાસન તજ્યું નવ જાપ.	૧૨
નોતો જાત હું જ્યાં શ્રીપતિ, અન્ય પદારથ મનને નથી;	
એક ચર્ચુરજનો અભિલાષ, સદા હું સ્વામિનો દાસ.	૧૩
દ્યાશીલ મયાકર આજ, મુજને મળજો શ્રી મહારાજ;	
અંતરજામી અંતરવાસ, સ્થાવર જગમ રહો પ્રકાશ.	૧૪
ત્રેમ લહી પુરુષોત્તમ જેહ, માયા શુદ્ધ રચે ત્યાં તેહ;	
તવ રણ સ્વચ્છ થયા નરનાથ, ભાગ્યું સેન્ય નહીં કો સાથ.	૧૫
કુણ્ડલ એમ ગણમાં યાય, ધૈર્ય પુરુષની ધીરજ જાય;	
શુ દાવાનલ ચાલ્યો વહી, કે હીમાચલ આવ્યો અહીં.	૧૬
એમ સેન્યમાં શુદ્ધ કોને નથી, રણથી ચાલ્યા કમળાપતિ;	
એવી માયા રચી ભુગદીશ, પોતે દ્વિજ પારથ મહાધીરા.	૧૭
રત્નપૂર જોવા પ્રપંથ, ગયનું ધૈર્ય જોવાને સંય;	
વળી પ્રજનું જોવા મન, નમ્ર મધ્ય આવે ભગવંન.	૧૮
ગૃહસ્થાશ્રમ રાજનો જેહ, અર્જુન સાથ દેખાડે તેહ.	૧૯

વલ્લભ.

અર્જુનને દેખાડવા, હરીએ મલો છે હાથરે;	
અહંકાર ભક્તનો ભાંજવા, ત્યાં ધનંજય છે સાથરે.	૨૦

કહેણું ૫ સું.

રાગ મારુની ચોપાઈ

જમત શુરુ જૈહ ને અર્જુનબાળ, હાથે જોટિકા કંઠે માળ;	
દીર્ઘ પૂર આનંદા ધણું, સમજોમ ધર કંચન તણું.	૧
મણી મુક્તા વિદ્યુતમય સ્થંભ, ધર ધર આજીવ નાટારંભ,	
રોડો (૧) ભણે શું કહું વિવેક, શું કહું રસના છે એક.	૨
સ્તવતાં શેષ ન પામે પાર, કિંચિત શુદ્ધિ હરિનો આધાર;	
વણીવણી ધનવંત છે ધણા, પર્મ ભક્ત પરમેશ્વર તણા.	૩
કો ધર કીર્તન કો ધર વેદ, લીલા વરતે શુદ્ધિ અબેદ;	
કો સત્કાર કરે ઉપકાર, આવે જોવન (૧) અન અપાર.	૪
નર હરી નામ તણો વિશ્વાસ, જ્યાં જમરાણો પામે ત્રાસ;	
મધ્ય નીશા મર્ધ માથે સશી, કમલવાસ અહર્મારજા વશી.	૫
સાય સ્વરૂપ રામન આંગણે, દંપતિ પરસ્પર એમ જ ભણે;	
સીંદુ મુજને વલ્લભ અતિ, જેમ મદનવશ વલ્લભથી પતિ.	૬

સામા મુખ ચુંબન ધનસ્થામ, જાણું છું શુદ્ધ સાવિત્રામ;	
દુગ્ધ અંગકામલ કમલ સમાન, જેમ ચર્ચુ કામવ શ્રી ભગવાન.	૭
ચંદ્ર વદન મુખ તારું શુભ હાસ્ય, જેમ હરિનામ જીમે વાસ;	
નીજ અંગના કહે મારા કંથ, તમને હું દેખું ભગવંત.	૮
તવ કૃષ્ણ કહે અર્જુન સુણવાત, એમ પ્રેમ જોતાં હવો પ્રભાત;	
પ્રભ સર્વતું જોતાં મન, રાજદ્વારે આગ્યા ભગવત	૯
વૈભવ આગળ વળીયો છેક, શુ કહું મુખ રસના છે એક;	
રાજદ્વાર ગ્રહ ગંધર્વ જક્ષ, યદ્યમંડપમાં સુર સ્થમ રક્ષ.	૧૦
રવી સભાજેમ સુરપતી તણી, ચૌદ ભુવનથી શોભા ધણી,	
રમ્ય સ્થળ શોભે નિરધાર, રાજ્યાસન છે હારોહાર.	૧૧
આચાર્ય રવીજ શોભા માન, રાજને મન હરિતું ધ્યાન;	
દીક્ષાસન એટા રાજન, ત્યા પધાર્યાં શ્રી ભગવાન.	૧૨
વૃદ્ધ વેશ દાતાશુ કામ, જઈ રાજને કયો પ્રણામ;	
જોઈ સ્વરૂપને વિસ્મય થાય, ધણું વૃદ્ધ શોભા કહી તવ જાન.	૧૩
ઉત્તમ કેશ ઉત્તમ ટિપવીત, વેદાધ્યયન વાડવ સૌ જીત;	
આગળીએ વળગાઓ બાળ, નીલવટ ચંદ્રવત શોભે બાલ.	૧૪
ભૂપતિ જાણે નિતાનિત્ય,* કાં તમે વિપ્ર કર્યું વિપરીત;	
પ્રથમે હું કરું દંડ પ્રણામ, પછી ભંદ્ર કહે કરે સ્વામ.	૧૫
રાજ ઉડી લાગ્યો પાપ, ઉલટ્યો આનંદ અંગ ન માપ;	
બહે કૃપા કીધી ત્રપિરાજ, પતિત પાવન કહો શું કાજ.	૧૬
વિપ્ર કહે રાજ અવિધાર, અર્થો હોય ન કરે વિચાર;	
પ્રીછે નહીં પીડા પરતણી, હોય આરતી મીડી આપણી.	૧૭
રાજ કહે આરત હોય જોહ, માગો સર્વસ્ત આપુ દેહ;	
પ્રભુ કોણુ તમારું નામ, કોણુ સ્થળ સ્વામી સ્વસ્થાન.	૧૮
વળતું જોલ્યા વિપ્ર સુગણુ, સાબળો રાજ દીક્ષાવાન;	
ધર્મપુર મારો વિશ્રામ, કૃષ્ણચર્મા તે મારું નામ.	૧૯
પુત્ર પ્રજાપતિનો વીહીવાય, શીવાનામ કન્થાનું રાય,	
આનું દ્રવ્ય જાત્રવા તારે રાજ, વિપરીત વાત હવી છે આજ.	૨૦
સભા સર્વ સુણે દર્ષ કાન, વિપ્ર વારતા જે ભગવાન;	
વાટે વિપરીત વેરી મળ્યો, સિંહે સુત આલ્યો આઝળો.	૨૧
નખે વિદાયોં તલ તલ કરી, ત્યાં મેં નરસિંહ સ્મરીયાહરી,	
કહું ન માન્યું દીધા દત, મેં કટપી કીધુ કલ્યાંત.	૨૨

સિંહ કહે જા મદિર વહી, અમે કાલ કોને વશ નહો,
આશ્રય પામ્યો કહે નીજ રાય, શી ઈચ્છા આપુ કહે કીપાય. ૨૩
એવું કહેતામા જોલ્યો રાય, અન્ય દેહ, દ્રવ્યે કાજ ન થાય,
યંચાયને એક વાચ્યા કહી, તે કા સાચુ માને નહો ૨૪
તીર્થ રૂપ કહે નીચે કરી, શુ માગ્યુ છે વન કેશરી,
જે ઈચ્છા સ્વામિને મન, તે લો માગી કંગે પાવન ૨૫
વળતી વિગ્ર વદે છે વાણુ, સાબજો રાજ અતુર સુખણુ,
સાર્થકને છે એવો ભાવ, ધર્મ અગ રાજનુ લાવ. ૨૬
દક્ષિણ અગ નૃપતીનુ જેહ, મુજને આમીશ વલ્લભ તેહ,
સુણી વિરમય પામ્યા લોક, આગ્યો એક અપૂરવ સ્વોક ૨૭
રાજોવાચ્ય. શ્લોક

મિત્રાર્થે પ્રમુકાપયુ, દ્વિજત્રીહુરમીશિયો ॥

પરોપકાર ગત પ્રાણ તસ્ય મૂમિ સનાતન ॥ ૪ ॥ ૨૮

વલણુ.

મોરબજે મનમા અહુ, જગતું સાર્થક આજ,
મને પવિત્ર જાણી પિંડ માગ્યો, ભલે પધાર્પા મહારાજ. ૨૯

—સપ્તમસ્કન્ધ—

કહેવું ૬ ફું.

સારંગ.

તેઆં સુત પત્ની પ્રધાન, નમ્રવાસી પ્રજા પ્રધાન,
ગણુ ગાંધિવ સૂર સત્વિજ રક્ષ, સૂરદ સળધી સ્વસુર સુપક્ષ ૧
તેડી ગાંધિવની સભા, સુર વિમાન જોતા રહી નભા,†
ત્યાં રાજા જોલે અમૃત વાણુ, મનસા ઉદય હવો છે બાણુ ૨
આવો વિગ્ર જોસો આસન, પૂજી પદને આપુ તન,
વિગ્ર કહે તો પુજી કરો, મનસા શુદ્ધ અજે ધરો ૩
નહો તો એક ઉતરની વાત, તમે વિચારો તમારી જાત,
વળતી ગ્રહ પૂછો સૌ મિત્ર, મનસમા† કાર્ષ નરહે અત્ર ૪
તે તો ધર્મ ન કીજે હેવ, જે ઉપયોગ ન આવે દેવ,
ના સ્વામિ જોસો આસન, મેં વિમાસ્યુ મારે મન ૫
જગતુ પ્રજા પામ્યો આજ, મુજ બુદને આગ્યા મહારાજ,
મનસા શુદ્ધ ગ્રહો મુજ દાન, પ્રસન્ન થયા મન શ્રીભગવાન. ૬
જેશી પાટ કર આગળ ધર્યો, દડ પ્રણામ રાજાએ કર્યો,
વિધિપૂર્વક પૂજે રાજાન, કેમ અર્પણુ કરુ એ દાન ૭

* સિંહે † આકાશમા ‡ મન ૬ ખતરો

વેદ માર્ગ દેખાડો ખરો, દૃઢ દાસનો અનુગ્રહ કરો;
 વળતા શ્રાપતિબોધ્યાવાણુ, સાંભળો રાજા ચતુરમુખાણુ. ૮
 તેડો સુત પત્નિને સંગ, વેદેરી આપે અર્ધું અંગ;
 માયા મમતા શોકન કરે, તણે જાણુ સરખું ચિત્ત કરે. ૯
 શુચિ શૈલ* સંતોષ સંગાથ, હાસ્ય વદન નહીં આસુપાત;
 અસત્ય અવિદ્યા અનિત્ય અધર્મ, કંપે વિચિત્રતાં દે કર્મ. ૧૦
 કશી વાત ન ધરવી મન, એ પશુ ને રહેતા વન;
 એમ જાણી રાખો દૃઢ મન, ફરી ફરી બોધન પ્રગટે તન. ૧૧
 પંચેદ્રિસદ્ જુગતે સદી, ચૈતન્ય દેહ એ પામે નહીં;
 એ અવસર જાણી નીરધાર, હરી સ્મરણથી પામે પાર. ૧૨
 જગ દાન જગ તપનાં કર્મ, વિન જાણે એ સદ્ગુણમ;
 ત્યાં શુચિથી સ્નાન કર્યું રાજાન, દેહસાધન આપ્યાં બહુદાન. ૧૩

વલણું.

દાન આપે રામજી, મન ધરી ઉદ્દાસ રે;
 પવિત્ર મન પોતાતાણું, હરી પામવાની આશ રે. ૧૪

—(૧૦૧૦૨૦૨૦૨)—

કંડવું ૭ મું,

રાગ રામઝી.

આશ હરીની કરે રાજનજી, પારે બેઠા પ્રભુ પાવનજી;
 પુણહરીને રામએક મનજી, કુટુંબ મળી આગ્યું કહે રામ ધનજી. ૧

ચોપાઈ.

રાજા આગળ આત્મા સર્વ, જયજમકાર કરે હૃત ગર્વ;
 સિદ્ધ અથગ રોપ્યા બે સ્થંભ, ત્યાં ચારે વેદ તણે પ્રારંભ. ૨
 રૂપી સર્વ બણે ધન ધન, બણે વેદ ત્યાં ગરજે ધન;
 શ્રીપતિ અર્જુન સાથે બણે, બણે વામન બળીને આંગણે. ૩
 પતિપત્તા શ્રી કુમોદવતી, તાત્રધ્વજ સ્વરૂપે અતી;
 મોરધ્વજ મોટે પુન્ય પાન, ના આવે તોલે કાણુ માન ૪
 રાજા કહે શો કરો વિચાર, અનિત્ય દેહ મૃગજળ સંસાર;
 પદ પત્રવત પગ જે સદા, મનસા શુદ્ધ રાખોની યદા. ૫
 એ ક્ષણભંગુર કાયાનો બંધ, તે સાથે શો કરો સંબંધ;
 સ્વાર્થ અર્થે મળી સદા, હરી સ્મરો ભાગે આપદા. ૬

બાધી ત્રિમકર બોહોલી બાહિ, આચા અમર મરણ ક્ષણ મહિ;	
શત સંવત્સર પૂરણ ચાપ, મર્ણુ પામે મોહ મત નહીં જાય.	૭
બાળ કીશોર ને યૌવન જરા, સદા દિવસ નહીં પાધરા;	
નિરર્થક મોહ મનોરથ ધણી, તન ધન યુવતી યુવ ધર્મણી *	૮
જાણે અજરામર અવતાર, ન કરે મર્ણુ તણે વિચાર;	
જન જૂથો માયા જગજાળ, આચાપાસ ભમે શીર કાળ.	૯
ધૂટે નહીં વગૂતો અતી, પામે ઉર્ણનાભની ગતી;	
જનમ મર્ણુ પુનર્થ અવતર્ણુ, લક્ષ ઓર્થાંશી વર્ણી વર્ણુ.	૧૦
એ અવતાર તણો એ અંત, ટળે કલેશ ભગે ભગવંત;	
કપટ રહિત ચિત્ત નિશ્ચય કરી, પૂર્ણ પુરુષ આરાધે હરી.	૧૧
દેહી મહિ વસે દેવેશ, શોધ્યો લાયે શાસ્ત્ર ઉપદેશ;	
શુરુ કૃપાથી જાએ વ્યાધા, સિંધવ સિંધુ મહિ જ્યા.	૧૨
જ્યાંથી આવે દહ વિશ્વાસ, આપ ઉજવલ જોત પ્રકાશ,	
ભાગે ભાંત મન થાયે નાંત, શ્રીપતી ભજી લેને એકાંત.	૧૩
પગથી પગથીએ ચઢતો જાય, જે વિધિ ધિયળી ભમરી યાય;	
બળે કર્મ કરી પુણ્ય ને પાપ, બાહ્યાભ્યંતર દેખે આપ.	૧૪
અરૂપ બ્રહ્માબલીમ અન્યકત, ધટધટ વ્યાપીક પુરુષ પ્રકૃત;	
પિંડ બ્રહ્માડિ સરખો રમે, મેરુ પ્રમાણુમાં સમ સમે.	૧૫
ભક્તિ શું રસ ભગવંતમાં મળે, કનક મેલ વન્દીમાં મળે;	
ત્યાં ભવબંધન કટ અનત, જ્યાં લગી ભક્તિ નહીં ભગવંત.	૧૬
વાધે વાય શાને નિરગમું, જ્યાંથી ચોતે ત્યાંથી સમું.	
વારે નહીં ભજતા ભગવાન, યથા તીર્થમાં કરતા સ્નાન.	૧૭
જળ સીતળ સગ પાવક તાપ, અર્ક તર્જની તેમ જુગ વ્યાપ;	
જાણે એક ઈશ્વર એક આતમા, જેમ દર્પણ કંકણ હાથમાં.	૧૮
નિર્ગુણ સગુણ સદા સાનિધ, જેવી મનસા તેવી સિદ્ધ;	
કેવળ બ્રહ્મ ઉપદેશી રાય, તેડી વિષ્ટ પ્રખાળે પાય.	૧૯
જોજો ભક્ત બાવ્યના ધણી, સ્વપૂજા કાંધી પ્રભુ તણી;	
વાંગમન કાલે શુદ્ધ શૂંપ, તમે પ્રત્યક્ષ પરમેશ્વર રૂપ.	૨૦
હું રંક ઉપર કાંધી મયા, ત્રિપ્ર સ્વરૂપે તારી દયા;	
ધટ ધટ વ્યાપીક શ્રી ભગવાન, એમે પ્રભુજી લીજો દાન.	૨૧
પોતે દાતા અતીથિ દેવ, કલેકર સ્વસ્ત ભણું તતખેવ;	
વળતી ઉઠયા પોતે શૂંપ, ચિત્તે ચિત્ત મેળવ્યુ સ્વરૂપ.	૨૨
તીવ્ર ધાર કરવતની જોડ, દ્રષ્ટે દેખી હરખ્યો તેડ;	
આયુધરૂપે વિશ્વાધાર, મોહ સાગર ઉતારે પાર.	૨૩

ઘેટો સચંભ વચે બૂપાલ, હાથમાં સ્મરણીય તુલસીમાલ;	
નૃપનારી સુત છે એકમના, ચૌદલોક વાધી ગર્જના.	૨૪
નારાયણ નારાયણ નામ, મનસા શુદ્ધ મુખ કેવળ રામ;	
કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃપાલ દયાલ, મોહ સાગરની પાડે પાળ.	૨૫
અંતરિક્ષ આબ્યાસર્વ ઝપિદેવ, દુંદુભી પુષ્પ વૃષ્ટિ તતખેવ;	
અમર નાર બેસી વૈમાન, પુષ્પે વધાવી કરતાં ગાન.	૨૬
રાખ્યો રથ જોવા શ્રી બાન, દીકી દીક્ષા શૌભામાન;	
વજ્ર ધાર લઈ મૂક્યું શીશ, વિશ્વ જગે જયજય ભુગદીશ.	૨૭
આગળ સ્ત્રી રુદ્યા પર પાપ, પાછળ તામ્રદેવ સુતરાપ;	
એક ચિત્ત હરી સ્મરતાં મુખે, કરવત ધાર તણાતાં મુખે.	૨૮
વેદ ઉપવેદ દ્વિશોદિશ બણે, સાં કરવત તાણ્યું બળ ધણે;	
આબ્યું રહે સ્મર્યાં શ્રી રંગ, આસુપાત હવું વામાંગ.	૨૯

વસણ.

વામાંગ આસુ જે પડ્યું, તે દીર્ઘ શ્રી ધનરાયમ;	
નકારવ મુખથી બણે, ઉચિત નદી એ કામ.	૩૦

કહ્યું ૮ મું.

રાગ સામેરી.

રાખ્યો કરવત વિષ્ર કહે, બાગો મન સંદેહ;	
આસુ બિંદુ વસુધા પડ્યું, નવ મહું ઉચિત દેહ.	૧
ત્રેલોક્ય સૌ અચરત થયું, આશ્રય પામી સભાપ;	
શ્રમ માત્ર પ્રયા થયો, ઉપયોગ ન આવી કાય.	૨
કુમોદવતિ ધીરજ ધરી, સતી સાધવી સુગણ;	
પંચમહાભૂતનું સ્મરણ કરતી, કર્મ સાક્ષી બાણ.	૩
તવ બીજાં અંગ કુમોદવતીએ, સતીએ જોલાબો રાય;	
નાથ નયન જળનો દોષ દર્ષ, પ્રભુ દેહ મૂડી નાથ.	૪
વચન સુણી રાગ બણે, હરી જમણું અંગ વિખ્યાત;	
વામાંગ ઉપયોગ ન આબ્યું તે, કરે આસુપાત.	૫

દુહો.

જે એક દેહ સંજોગ, અર્ધ આબ્યું ઉપયોગ;	
અર્ધ અંગ મુજંગ મૂક્તા, મુક્તાકીદ પતંગયો.	૬

અર્ધ ઉર્ધ્વ અધોગત જોહ, હરી મહાદુઃખ પ્રગટ્યું એહ;	
હરી કોણુ મત મારી યાશે, હરી નામે પાતક નાશે.	૮
હરી કોણુ જન્મનાં કૃત્ય, હરી વચન કહો પ્રત્યક્ષ;	
હરી યજ્ઞતું કૃગ નહી પામ્યો, ગર્ભવાસ વ્યથા નહી વાગ્યો.	૯
હરી કર્મસાક્ષી છો બાણુ, સ્તુતી કરતો અમૃત વાણુ;	
કરજોડીને લાગ્યો પાય, પ્રત્યક્ષ હવા યદુરાય.	૧૦
નરનારાયણુ ટપ-સાનિધાન, પ્રજુ આપે છે પરદાન;	
ધન્ય ધન્ય સત્ય તું માન, કે નવ આવે નીચે તું સમાન.	૧૧
મેં જૂએકલ દ્રષ્ટી ધરી, તે મન દ્રઢ રાખ્યું જ્યાં હરી.	
તું નીજ ભક્ત સમો નહીં અન્ય, તેં સંતોષ્યું મારું મન.	૧૨
ધન્ય સ્ત્રી ત્રિકુલ તારણી, પ્રભુએ પ્રશંસા કીધી ધણી;	
ધન્ય પુત્ર તું ઊપમા અતી, અમો રણમાં સંતોષ્યા જતી.	૧૩
ધન્ય દેશ પ્રજા ને પ્રધાન, હરીએ કીધા આપ સમાન;	
પછી રાય મન વિચારી કરી, અંજલી એક જલનીભરી.	૧૪
પેલા યજ્ઞ ક્યાં છે જોહ, પુન્ય હરીને આપ્યું તેહ;	
પુણ્ય પ્રસંગથી રાજાએ જોહ, અરુણ સહિત અર્ક મધ દેહ.	૧૫
હરી ભણે ઇચ્છે તે માન, નિત્યે યજ્ઞ કરે સૌભાગ્ય;	
રાજા ભણે સર્કલ મુજ અમ, નીજ આત્મા કેવલ્ય જલ.	૧૬
મન ઇચ્છા પુરણુ હવી, કૃપ ક્યાં જોવો જાનહવી;	
જે રણુ જોધા કુતા બહુ, તે તેડાવી આપ્યા સહુ.	૧૭
ભેટ્યા જૂપતિ ઝાણવ થાય, પચ શબ્દ નિશાને ધાય;	
ભક્તિ ભાવ રીઝ્યા ભગવાન, તણુ દિવસ રહ્યાબહુ માન.	૧૮
કરી સૈન્ય માનને પેહેરામણી, વઘાજૂણુ માલા ધણી;	
કરજોડીને લાગ્યો પાય, મહમદ કંઠે હવો તે રાય.	૧૯
પુત્રે કૃપ દીધાં છે ધણાં, તે કૃપણુ સાંજો અમ તણાં;	
પ્રણિપત કીધી ત્યાં ધણી, મોરખજ રત્નપુરીનો ધણી.	૨૦
પ્રીત રીત આનંદા સર્વ, સકળ જૂપ અર્જુન હત ગર્વ;	
બેહુ અથ રત્ન રીધ રાય, આપી હરીને લાગ્યો પાય.	૨૧
સેવા કરવા શ્રીપતી તણી, અથ પાળવા યયા અમણી;	
ગજે ચઢી ગોવર્ધનરાય, મોરખજ હલય ત્યાં જાય.	૨૨
જેમુનિ કહે જન્મેજયરાય, એ હરી ભક્ત તણો મહિમાય;	
જાણો તે જો જાં આચરી, દેહને પ્રાણુ જશે પર હરી.	૨૩
પોઠા કહે કથા પામ્યા ઉક્તા, વિષ્ણુભક્ત ને જીવનમુક્ત,	
એમ જાણી ને મનસા ધરી, એક વાર ભણો મુખે હરી.	૨૪

મૂળ જીલકૃ.*

—સમસમસમસમ—

નરસિંહ મેહેતાના પિતાનું શ્રાદ્ધ.

—સમસમસમ—

કડવું ૧ છું.

રાગ—સામેરી.

શ્રી શિવ સુત લાગું પાયજી,

રમરણ કરતાં કારજ સિદ્ધ થાયજી.

૧

ઢાળ.

થાય કારજ તેહનું, જે સમરે ગૌરીનંદન;

શીવ તણો સુત સેવીયે, તો હૃદય થાય પાવન.

૨

મસ્તક મુગટ સોહામણો, કુંડલ ઝલકે કર્ણ;

તેની શોભા થી વર્ણવું, એવાં શોભીએ આભર્ણ.

૩

સર્પતણું ઉપવીત સોઢીએ, ઉર સેવંત્રાનો હાર;

મુખક વાહન મલપતો, મોદિક અમૃત અહાર.

૪

સુધ સુધ સોપાંએ સુદરી, લક્ષ લાલ બે તન;

રીધસીધ બેઠીએ કુંવરી, તે રૂપ કળા પાવન.

૫

પૂત્ર કેરી વધૂ કહાવે, મન કમના કહેવાય;

જામાન ક્ષેમ કુશળ કહીએ, પિતા કૈલાસનો રાય.

૬

સ્વામિ લાંડારી તાહરો, કુખેર જેતું નામ;

રમરણ કરે જે તાહેરું, તેનું સિદ્ધ થાયે કામ.

૭

વલણ.

કામ થાયે તે તણ, જે પૂજે તારા પાયરે;

હરીગુણ ગાવા હરખ મુજને, હિલટ અગ ન માયરે.

૮

કડવું ૨ છું.

રાગ સામેરી.

સરસ્વતી તમ ચણે લાગુ પાયજી;

અવિચલ મતિ હું માગુ માયજી.

૧

ઢાળ.

માગું અમૃત વાણી અવિચળ, સુધો અક્ષર આપીયે;

સેવક જાણી માત મારી, મુને થીર કરીને થાપીયે.

૨

* આ વ્યાસ કવિ સવત ૧૮૧૧ માં હયાત હતો, અમદાવાદમાં રહેતો હતો. એના પિતાનું નામ જાણીએ છીએ.

હવકવ* કંઈ જાણું નહીં, હરી ગુણ ગાવા મન થયું;
 વેદ મેદ પામે નહીં તો, કેમ જાણે મેં કહ્યું. ૩
 તેં અનેક કવિના કષ્ટ જાણ્યાં, જેને તમે મયા કરી;
 ક્રિપાદ્રષ્ટ કરેા કરુણાનિધ, આશા પૂરેા માતા ધંધરી. ૪
 માત મહારી ક્રિપા કરીને, અવિચળ વાણી આપીયે;
 તારા ત્રિપુરા તોતળા, અજુધને ઉઘાપીયે. ૫
 આકારો તુ પાતાળે તુ, મૃતલોક સચરાચર ખરી;
 ત્યાં જોઈ ત્યાં નહીં તુ વિન, સધળે રહી છે વિસ્તરી. ૬
 આદ તું અનાદ તું, સ્થાવર જંગમ જાણીયે;
 સેવક જાણી દયા આણી, ચિત્તમાં તમે આણીયે. ૭
 વહાણ.

આપીયે ચિત્ત દિલ જાણી, સેવકનાં કારજ સરે;
 ચરણે તારે આવીયો, આર્ધ તું ભવસાગર ઉકરે. ૮

કડકુંડું ૩ છું.

રાગ સામેરી.

હરિ ગુણ ગાતાં નિર્ભળ ચર્મજીભ,
 એકાગ્રચિત્તે નીજ નામ ઝડીએજી. ૧

હાથ.

ઝડીએ નામ એક ચિત્તે, ભાવ ધરીને મન,
 અનેક ભક્ત ઉદારીયા, સ્વામી તે જીમજીવન ૨
 નરસર્ધ મેહેતો યાત નાગર, જેનો જીનાગદમાં વાસ;
 તેના પિતા કેરા શ્રાદ્ધ અર્થે, આવ્યા શ્રી અવિનાશ. ૩
 મેહેતા તણે વડ ભાત કહીએ, બસીધર તેનું નામ;
 તેણે ત્યાં મનમાં ધર્યું, કરું પીતા શ્રાદ્ધનું કામ. ૪
 શ્રાદ્ધ દિવસ તેના આવીયો, મેહેતે કયો વિચાર;
 નરસૈયાને પ્રીછીએ તો, તે કરે નકાર. ૫
 તે તો વેરાગી ચર્મને બેઠો, આખણે ગૃહસ્થા ધર્મ;
 શ્રાદ્ધ જો નવ કરીજીએ તો, નાતમાં નવ રહે સર્મ. ૬
 પિત્રિ આશા કરીને બેઠો, તેના લાગે દોષ,
 શ્રાદ્ધ જો નવ સારીયે તો, પિત્રિ ન પામે મોક્ષ. ૭
 પિત્રિ તમ થાયે નહીં તો, ધણે લાગે સંતાપ;
 તે મુખમાં દુઃખ પામે ધણ, તે પિત્રિ દે જમ આપ. ૮

વરસમાં બે દિવસ આવે, સંવત્સર ને શ્રાદ્ધ;
તે દિવસ જે જાણે નહી, તો મોટો કુળ અપરાધ. ૯
માટે આપણ કીજીએ, એ પિતા કેરું કાળ;
ભાઈને દો નોતરું, તમો જમવા આવજો આજ. ૧૦
સગા કુટુંબીને તેડીએ, યુજ્ય ને પરિવાર;
રૂડી રીતે શ્રાદ્ધ સારીયે, તે આપણો આચાર. ૧૧

વલણ.

આચાર આપણો એ ખરો, સાલિળ સુધું નારરે;
ધન્ય દિવસ આપણો જે, દીજ આવે બારરે. ૧૨

કડવું ૪ થું.

રાગ રામઝી.

મેહેતા બંસીધર કહેવાપણ, મેહેતાને ઉત્તર અંગ ન માપણ;
આવ્યાઅધિપત નાતનો જાણીજી, ભલે પધાર્યા બોલ્યા વાણીજી. ૧

હાથ.

વાણી એવી બોલીયા, તમે ભલે પધાર્યા સ્વામ;
અહીં લગી કેમ કીપા કરી, કંઈ હમ અરખું કહેાકામ. ૨
ત્યારે બંસીધર મેહેતો, બોલ્યા કરી અણામ;
નાતમાં દો નોતરાં, સ્વામિ તમારું એ કામ. ૩
શ્રાદ્ધ છે મુજ પિતાનું, તમને કહું છું નાથ;
માટે વહેલા આવજો, તેડીને સરવ સાથ. ૪
એવું કહીને ઉડીયા, મેહેતાજી તેણીવાર;
વહેલા આવજો સ્વામિ, તમે તેડીને પરિવાર. ૫
વાટે જાતાં વિમ્મ મળ્યો, તેને કયો નમસ્કાર;
ઠાલે વહેલા આવજો, કરાવવા શ્રાદ્ધનો આચાર. ૬
ત્યાંથી મેહેતા આવીયા, નિજ ભાતકેરે દાર;
દેખી કરી દુઃખ પામીયા, ભાઈનો જે આચાર. ૭
તીલક છાયા અંગ શોભે, કેટે તુલસીની માલ;
વેરાગીમાં મળીને બેઠા, કરમાં લીધી તાલ. ૮
અરે નરસૈયા તુને નોતરું, કાલે પિતાકેરે દન;
વેહેલો થઈને આવજો, તું કરવાને બોજન. ૯
એવું કહી બંસીધર મેહેતો, આવીયો નિજ દાર;
સાઠ સામઝી મંગાવીધણી, નેહધડે હરખ અપાર. ૧૦

આવી નારી બંસીધરની, જ્યાં મહેતાનું દાર;	
વેરાગી દય વીરા મળીયા, તેમાં મહેતા સાર.	૧૧
નાર બંસીધર ફેરી, મહેતા પ્રત્યે કહે વાણ;	
વેહેલો આવજો ભોજન કરવો, તારા આપનું શ્રાદ્ધ જાણુ.	૧૨
પિંડ પુત્ર જટલા તે સહ, જાણો તમે એવિ વીર,	
વહુને વહેલો મોકલજો, જરવા લાગે નીર.	૧૩
એવું કહીને આવી તે, જ્યાં પોતાનું ધર દાર;	
સામગ્રી કરતી ધણી, હૃદયે તે હરખ અપાર.	૧૪

કંડેલું ૫ મું.

રાગ મારુ.

મહેતા બંસીધર નાતરાં દધને, નીજ મદિર આબ્યા;	
એવકને આજ્ઞા રીધી, તે સામગ્રી સર્વ લાબ્યા.	૧
કુટુંબ સૌ તેજવીને, કારજ સૌ આલતાં કર્યા;	
ભલો ભલો સૌ કહે છે, તે કામ કરે હરખ અર્પ્યા.	૨

હાળ આપાઈ.

તેણે સમે મહેતા મંદિર આવીયા, નારીને મન લાવીયા;	
નારી પ્રત્યે વાત જ કરે, નરસૈં મહેતા વાણી ઝોચરે.	૩
શ્રાદ્ધ પિતાનું છે જોઈ, વડો જાત કરે છે તેહ;	
તેહ નાતરું કહીને ગયા, ત્યાર પછી ભાભી આવીયાં	૪
કહ્યું વહેલા તમે આવજો, કુટુંબ સર્વને લાવજો;	
નાત નાગર સૌ આવે સહી, તમે વહેલા આવજો તહીં.	૫
નારીને મોકલજો સાંજ, જરવા નીર ને કરવા કાજ;	
એવું વચન સુણીને નાર, બોલી મહેતા પ્રત્યે તે વાર	૬
નારીને મન નવ આવી વાત, મહા દુઃખ ધરે મન સાથ;	
કરમે કર ઈર્ષ કહે નાર, તમે એક પિતાનો પરિવાર.	૭
એને તો રીધ છે ધણી, તમારે ભક્તિ પ્રસુતણી;	
તમારો મદિમા મોટો ધણો, ઉચ્ચ પ્રસુના નામ જ તણો.	૮
માળા તો તુલસીની સાર, પુણ્યમાં વેરાગી દય જાર;	
હાથ માળા રાખોછો તાળ, વળી તિલક છાપા ને માવ.	૯
નિશદિન ભજો છો હરી, કર માંહે જપમાળા ધરી;	
કુંચ તમને શું કહીએ એહ, શ્રાદ્ધ આપણે કીજો તેહ.	૧૦
એજો કરમ તણી છે વાત, તમ બેનો સરખો વાત;	
નાથ નિર્ધનનો અવતાર, તોએ શ્રાદ્ધ એ કીજો સાર.	૧૧

સાત નાગરની કહીએ સાર, કુટુંબ સ્વજન ને પરિવાર;
પુણ્ય લાણેજને નોતપો, કહો કેમ દીજે નિર્ધન ખરાં. ૧૨
વલણુ.

દીજે કેમ નોતરાર, સંપત નહોં લગારરે;
ધન વિના જે માનવી, તેને માને નહોં સંસારરે. ૧૩

કંઠવું ૬ કું.

રાગ મારુની ચાલ કુકડી.

ધન વિના સુનો સંસાર, ધન વિના જીવવું ધિકાર;
ધન વિના મિથ્યા અવતાર, ધન વિના લુપ્તો સસાર. ૧
ધન વિના માને નવ કાચ, ધન વિના સુખ નવ હોય;
ધન વિના એટા સહુ કરે, નિર્ધન દુઃખે ઊદર ભરે. ૨
ધન વિના પિયર નહોં માન, ધન વિન નર પશુ સમાન;
ધન વિન સર્ગા ન લેખે કાચ, ધન વિન કુટુંબ ન માને કાચ. ૩
ધન વિના સગુ નવ કાચ, ધરણીધરને પ્રીત નવ હોય;
ધને કરીને ધન જોગાય, ધને કરી સગું સહુ યાય. ૪
મહા ધને કરી બાળક વરે, ધને સુકલની કન્યા જડે;
ધનવંતની સૌ આશા કરે, પુણ્ય પરવણીએ પાછા નવ દરે. ૫
ધન વિના સુનો સંસાર, ધન વિના જીવવું ધિકાર;
ધન વિના સુકીત શું કરે, ધન વિના અરથ નવ સરે. ૬

વલણુ.

સુકીત શું કરે બાપડો, જેને ક્ય નહોં લગાર રે;
ધન વિના જે માનવી, તેનો એજે ગયો અવતાર રે. ૭

કંઠવું ૭ કું.

રાગ રામગ્રીની ચોપાઇ,

એવાં વચન પ્રકાશ્યાં નારજી, ધન વિન જીવવું ધિકારજી;
ધન વિના સુનો સંસારજી, ધન વિના દુઃખ અપારજી. ૧

ઠાળ.

ધિક જીવવું સંસાર તેનું, સગું ન માને કાચ;
માન વિના જીવે એસીએ તો, મર્યુથી અદકું હોય. ૨
એવાં વચન સુણી નારનાં, મેહેતોજી યોગ્યા વાણી;
નવેનિધ છે આપણે, તમે બને સારિંગપાણી. ૩

ધને મદ વાધે ધણો, ધને કરી દુઃખ પામીયે.	
માટે ધનને તણને, શ્રી હરી ચરણે શીર નામીયે.	૪
માયા મોહ વળી લોભ લાલચ, ધને કરી બહુ હોય;	
ત્રિવિધ તૃષ્ણા અધિક યાધે ત્યારે, મુક્તિ મારગ ખોલ.	૫
સ્મરણ કરે શ્રી કૃષ્ણનું, જે થકી હોય આનંદ;	
લાવે ભક્તિ કરે બુધરની, પ્રીતે પ્રેમાનંદ.	૬
ધરણી ધરને ધાધણે, ગુણ ગાધણે ગોવિંદ તણા;	
તે મુક્તિ આપે અતિ સુદર, સુખ ભોગવીએ ધણા.	૭
સંત જનની સેવા કરતાં, સુખ ઉપજે તતકાળ;	
વચન મારું માનીને, તમો ભજો શ્રી ગોપાલ.	૮
ચેલી કાં થઈ કામિની, મનમાં ધરે કાં દુઃખ;	
જેને ઘેર ધન અતિ ધણું, તેને શરીર નહિ સુખ.	૯
શ્રિતા ધણી રાતે ભય ધણો, વળી ચોરનો ભય હોય;	
રખે મારું મારું કરે તું, રટણ ન કરવું સૌય.	૧૦
વિશ્વાસ રાખો ભગવંતનો, તો હરી પૂરે આશ;	
ત્રિવિધ પાતક મટે સહી, જો રાખો હરિ વિશ્વાસ.	૧૧
કીધા હોય જો. કૃષ્ણજની, તો સર્વ સર્વ સંસાર;	
તે વિના શું કીજીએ, અતે સગો વિશ્વાધાર.	૧૨

વલણ.

સગો વિશ્વાધાર નિશ્ચે, તુ સત્ય માનજે સુદરી;	
સંગે નવ આવે ધન, માયા મોહ મેલો પરહરી.	૧૩

કંઠવું ૮ મું.

રાગ સામેરી.

સગું નહીં આપે ધનમાલ, સમરો સુંદરી શ્રી ગોપાલ;	
એવાં વચન સુણી તે નારી, મેહેતા પ્રયે બોલી વિચારી.	૧

ઢાળ.

બોલી વિચારી મેહેતા પ્રયે, સાંભળો સ્વામિ વાણી;	
વચન સારું કહ્યું સ્વામિ, મદ ભરી બોલી જોડાણી.	૨

રાગ ફેર.

તે સહું નહીં જાય સ્વામિ, માટે કહું છું મસ્તક નામી;	
વળતું તે શું કહીએ ધણું, મન નહીં માને મુજ તણું.	૩
દુર્બલ જાણીને બોલે વાણી, ધન જોળન મદભરી જોડાણી;	
તે તો મમં મેહેણા બોલે, ગણે છે તરણને તોલે.	૪

નવ મણે મુજને જોઠાણી, મુંદરી વદે એમ વાણી;
 નથી જાતું ને નથી ખાતું, દંથ તમે કહેશે અઢાતું. ૫
 એ આઢ સારોજ તમે, વારે વારે શું કહીએ અમે;
 આઢ સારો રહે મુંદરી, એમ જોલે પ્રણામ જ કરી. ૬
 મણે તેવું દરીએ એમ, જઈ નોતરીએ આઢણુ તેમ;
 હેતે જમાડીએ રડી રીત, તો પિત્રિ પામે ધણું પ્રીત. ૭
 ન્ને વિપ્રને દીજે દાન, તો પિત્રિ પામે મોક્ષ માન;
 નાનની વાળી મારી જોહ, જઈ ધરણે મુકી તેહ. ૮
 તે ઉપર કર્જ લીજીએ, કીજે આઢ દીવસ ન મુકીયે;
 મહં ચોખા વેહેલાં લાવીએ, કુટુંબને નોતરું કહાવીએ. ૯
 વાળી લીધી ને તોલ કીધી, વણીકને ઘેર આપવા દીધી;
 ભણે આખ્યા મારે મન જાગ્યા, હમ ઉપર તમે કીધી મયા. ૧૦
 કારજ કહીએ ને સુખીઆ ચક્રએ, જે કામ હોય તે અમને કહીએ;
 હો વાળી હમ કારજ કરો, હમને નાણું આપો મન ધરો. ૧૧
 આઢ દિવસ આખો કાલે ખરો, એટલું કારજ અમારું કરો;
 હો જનસ અર્થ સારો આપણો, તો મહીમા રહે અમતણો. ૧૨
 . ઉથલો.

અર્થ સારો મહેતા ભણે, કરો એટલું કામ રે;
 આ ધરણું રાખી કરીને, હમને આપો દામ રે. ૧૩

કેકડું ૯ મું.

જાતું બસીધરને ઘેર, એમ વિચારે પેર પેર;
નિરાશ થઇને નારી આવી ઘેર, કહે મેહેતાને માંડી પેર.

૭

આલ.

નારી કહે છે નાથને, સહુ કહે છે નકાર;
હવે કહીશુ કોને નોતરાં, મેહેતા કરે વિચાર.

૮

તત્ક્ષણ મેહેતા આવીયા, જ્યાં નોતનો અધિકાર;
મેહેતાજી વચન ઉચરે, તમે સાંભળો વિનવી મારી.

૯

કાલે પિતા કેરુ શ્રાદ્ધ છે, તમને કહુ એક વાત;
સર્વ કુટુંબ નકાર કહે છે, તમે આવો અમારા નાથ.

૧૦

તમને જાણી દિખત આવીયા, મુને મોટા કરે મહારાજ;
જાહું તમને શું કહુ, તમે રાખો મારી લાજ.

૧૧

માન દો ધનવંતને, જેને ધનનો અહકાર;
તમારે તો સર્વ સરખુ, ન કરતા નકાર.

૧૨

ઉચ્ચે.

ન કરતા નકાર, એમ મેહેતા વાણી ઉચરે;
તમે આવો પરિવાર સાથે, તો કરજ અમારું સરે.

૧૩

કડવું ૧૦ મું.

રસ—

વચન મહેતાજીનાં સુણીને, અધિપતિ એમ ઉચરે રે;
બસીધર નોતરાં દધને, હવડાં તે પરવરે રે.

૧

તારે મેહેતા વાણી ઉચરે, સાંભળીએ સ્વામી આજરે;
રક જાણી મુજને, તમે પાવન કરો મહારાજ રે.

૨

વિલખ ન કરશો અધિપતિ કેહ, સંધિ સામગ્રી કરો રે;
હમો સૌને તેડી આવશું, તમે મદિર પરવરો રે.

૩

આતુરશુ મેહેતાજી ઉઠ્યા, હરખે ઘેર આવ્યા રે;
ગોળ ધઉં ચોખા મગ સાથે, સર્વ સામગ્રી લાવ્યા રે.

૪

રજની વીતી વાત કરતાં, હરીના શુષ્ક જાનમાં રે;
આનંદ મંગળ આજીવ થાયે, હરિના રસ તાનમાં રે.

૫

કંથ ખતે કામની કહે છે, ધી લેવા જાઓ તમે રે;
હવે વિલંબનું કામ નથી, માટે કહુ જઉં અમેરે.

૬

નાણું વટલોઇ લઇને મેહેતા, ચોટા મધ્યે જાયેરે;
પ્રેમ આણે અતિ ધણો, ઉલટ અગે ન માયેરે.

૭

નવ ગણે મુજને જોઠાણી, સુદરી વટે એમ વાણી,
 નથી જાણુ ને નથી ખાણુ, કંથ તમે કહેશો અહાણુ. ૫
 એ શ્રાદ્ધ સારોજી તમે, વારે વારે શું કહીએ અમે,
 શ્રાદ્ધ સારો કહે સુંદરી, એમ જોલે પ્રણામ જ કરી. ૬
 મહે તેણુ કરીએ એમ, જઈ નાતરીએ આઠણુ તેમ,
 હેતે જમાડીએ રૂડી રીત, તો પિત્રિ પામે ધણું પ્રીત. ૭
 જે વિમને દીજે દાન, તો પિત્રિ પામે મોક્ષ માન,
 નાકની વાળી મારી જોઈ, જઈ ધરેણુ મુકા તેહ. ૮
 તે ઉપર કર્જ લીજીએ, કીજે શ્રાદ્ધ દીવ્ય ન સુકીયે,
 ધઈ ચોખા વેહેલા લાવીએ, કુટુંબને નાતરાં કહાવીએ. ૯
 વાળી લીધી ને તોલ કીધી, વણીકને ઘેર આપવા દીધી,
 ભલે આન્યા માટે મન લાગ્યા, હમ ઉપર તમે કીધી મયા ૧૦
 કારજ કહીએ ને સુખીઆ ચક્રએ, જે કામ હોય તે અમને કહીએ,
 સો વાળી હમ કારજ કરો, હમને નાણુ આપો મન ધરો. ૧૧
 શ્રાદ્ધ દિવસ આવ્યો કાલે ખરો, એટલું કારજ અમારું કરો,
 સો જનસ અર્ધ સારો આપણો, તો મહીમા રહે અમતણો. ૧૨

ઉથલો.

અર્ધ સારો મેહેતા ભણે, કરો એટલું કામ રે,
 આ ધરેણુ રાખી કરીને, હમને આપો દામ રે ૧૩

કહેણું ૯ સું.

રાગ રામઘી.

અર્ધ સારો અમારો આજીજી, કહું છું તમને રાખો લાજીજી. ૧

હાળ.

લાજ રાખો એમ મેહેતા ભણે, નાણુ આપો મુખે ઉચરે;
 કારજ કરો હમારું સાર, રજે કહો મુને નકાર. ૨
 વચન મેહેતાનું સાંભળી, નાણુવટી તે બોલ્યે વળી,
 નાણુ લીજે ને કારજ કીજે, લાખ રાખે સ્વામિ નવ બીહીજે. ૩
 સામઘી સહુ લઈ તેણીવાર, મેહેતાજી આવ્યા સાર,
 નાતરાં નાતે દેવાને સાર, કરે મેહેતા મન વિચાર. ૪
 મેહેતા કહે સ્ત્રીને વાત, નાતરાં કહેવાં વિખ્યાત,
 કુટુંબને કહાં નાતરાં, તે કાઈ ન માને ખરા ૫
 નારી નાતરાં કહે ધણુ જા માને નહીં તે તણુ,
 વિચાર નહીં તે તણો, મહીમા બંસીધરનો ધણો. ૬

જાતું બંસીધરને ઘેર, એમ વિચારે પેર પેર;
નિરાશ થઇને નારી આવી ઘેર, કહે મેહેતાને માંડી પેર.

૭

આલ્હ.

નારી કહે છે નાથને, સહુ કહે છે નકાર;
હવે કહીશું કોને નોતરાર, મેહેતા કરે વિચાર.
તત્સાથુ મેહેતા આવીયા, ન્યાં નાતનો અધિકારી;
મેહેતાજી વચન ઉચરે, તમે સાંભળો વિનતી મારી.
કાલે પિતા કેરું શ્રાદ્ધ છે, તમને કહું એક વાત;
સર્વ કુટુંબ નકાર કહે છે, તમે આવો અમારા નાથ.
તમને જાણીદિખત આવીયા, મુને મોટો કરે મહારાજ;
જાણું તમને શું કહું, તમે રાખો મારી લાજ.
માન દો ધનવંતને, જેને ધનનો અહંકાર;
તમારે તો સર્વ સરખું, ન કરતા નકાર.

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

ઉથલો.

ન કરતા નકાર, એમ મેહેતો વાણી ઉચરે;
તમે આવો પરિવાર સાથે, તો કારજ અમારું સરે.

૧૩

કડકડું ૧૦ મું.

રાગ—

વચન મેહેતાજીનાં સુણીને, અધિપતિ એમ ઉચરે રે;
બંસીધર નોતરાર દધને, હવડાં તે પરવરે રે.
તારે મેહેતા વાણી ઉચરે, સાંભળીએ સ્વામી આજરે;
રંક જાણી મુજને, તમે પાવન કરો મહારાજ રે.
વિલંબ ન કરશો અધિપતિ કેહ, સીધું સામગ્રી કરો રે;
હમે સૌને તેડી આવશું, તમે મંદિર પરવરો રે.
આતુરશું મેહેતાજી ઉઠ્યા, હરખે ઘેર આવ્યા રે;
ગોળ ધડ ચોખા મગ સાથે, સર્વ સામગ્રી લાવ્યા રે.
રજની વીતી વાત કરતાં, હરીના શુષ્ક જાનમાં રે;
આનંદ મંગળ આજીવ યાથે, હરિના રસ તાનમાં રે.
કંથ પ્રતે કામની કહે છે, ઘી લેવા જાઓ તમે રે;
હવે વિલંબનું કામ નથી, મારે કહું જઈ અમેરે.
નાણું વટલોષ લઇને મેહેતો, ચોટા મધ્યે જાયરે;
ત્રેમ આણે અતિ ધણો, ઉલટ અંગે ન માયરે.

૧

૨

૩

૪

૫

૬

૭

નવ ગણે મુજને જોઠાણી, સુંદરી વદે એમ વાણી;
 નથી જાણું ને નથી ખાણું, કંથ તમે કહેશો અહાણું. ૫
 એ શ્રાદ્ધ સારાણ તમે, વારે વારે શું કહીએ અમે;
 શ્રાદ્ધ સારો કહે સુન્દરી, એમ બોલે પ્રણામ જ કરી. ૬
 મલે તેવું કરીએ એમ, જઈ નાતરીએ પ્રાણજી તેમ;
 હેતે જમાડીએ રૂડી રીત, તો પિત્રિ પામે ધણું પ્રીત. ૭
 જો વિપ્રને દીજે દાન, તો પિત્રિ પામે મોક્ષ માન;
 નાકની વાળી મારી જેઠ, જઈ ધરેણે મુકી તેઠ. ૮
 તે ઉપર કર્જ લીજીએ, કાજે શ્રાદ્ધ દીવમ ન મુકાયે;
 ધઈ ચોખા વેહેવાં લાવીએ, કુટુંબને નાતરાં કહાવીએ. ૯
 વાળી લીધી ને તોલ કીધી, વણીકને ઘેર આપવા દીધી;
 ભલે આખ્યા મારે મન લાગ્યા, હમ ઉપર તમે કીધી મયા. ૧૦
 કારજ કહીએ ને સુખીઆ થઈએ, જે કામ હોય તે અમને કહીએ,
 લો વાળી હમ કારજ કરો, હમને નાણું આપો મન ધરો. ૧૧
 શ્રાદ્ધ દિવસ આખ્યો કાલે ખરો, એટલું કારજ અમારું કરો,
 લો જનસ અર્થ સારો આપણો, તો મહીમા રહે અમતણો. ૧૨
 ઉથલો.

અર્થ સારો મેહેતા ભણે, કરો એટલું કામ રે;
 આ ધરેણુ રાખી કરીને, હુમને આપો દામ રે. ૧૩

કહેણું ૯ મું.

રાગ રામગ્રી.

અર્થ સારો અમારો આજણ, કહું છું તમને રાખો લાજણ. ૧
 ઠાળી.

લાજ રાખો એમ મેહેતા ભણે, નાણું આપો મુખે ઉચરે;
 કારજ કરો હમારું સાર, રખે કહો મુને નકાર. ૨
 પચન મેહેતાનું સાંભળી, નાણાવટી તે બોલ્યો વળી;
 નાણું લીજે ને કારજ કીજે, લાખ રાખે સ્વામિ નવ બીઠીજે. ૩
 સામગ્રી સહુ લઈ તેણીવાર, મેહેતાણ આખ્યા સાર;
 નાતરાં નાતે દેવાને સાર, કરે મેહેતા મન વિચાર. ૪
 મેહેતા કહે સ્ત્રીને વાત, નાતરાં કહેવાં વિખ્યાત;
 કુટુંબને કહ્યાં નાતરાં, તે કાઈ ન માને ખરાં. ૫
 નારી નાતરાં કહે ધણું, કા માને નહીં તે તણુ;
 વિશ્વાસ નહીં તે તણો, મહીમા જંસીધરનો ધણો. ૬

જાવું બંસીધરને ઘેર, એમ વિચારે પેર પેર;
નિરાશ થઇને નારી આવી ઘેર, કહે મેહેતાને માંડી પેર.

૭

આલ.

નારી કહે છે નાચને, સહુ કહે છે નકાર;
હવે કહીશું કાને નોતરાં, મેહેતા કરે વિચાર.
તત્ક્ષણ મેહેતા આવીયા, જ્યાં નાતનો અધિકાર;
મેહેતાજી વચન ઉચરે, તમે સાંભળો વિનતી મારી.
કાલે પિતા કેરું શ્રાદ્ધ છે, તમને કહું એક વાત;
સર્વ કુટુંબ નકાર કહે છે, તમે આવો અમારા નાથ.
તમને જાણી દિખત આવીયા, મુને મોટો કરે મહારાજ;
શ્રી તમને શું કહું, તમે રાખો મારી લાજ.
માન દો ધનવંતને, જેને ધનનો અહંકાર;
તમારે તો સર્વ સરખું, ન કરતા નકાર.

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

ઉથલો.

ન કરતા નકાર, એમ મેહેતા વાણી ઉચરે;
તમે આવો પરિવાર સાથે, તો કારજ અમારું સરે.

૧૩

કુટુંબ ૧૦ મું.

રાગ—

વચન મહેતાજીનાં સુણીને, અધિપતિ એમ ઉચરે રે;
બંસીધર નોતરાં દધને, હવડાં તે પરવરે રે.
તારે મેહેતા વાણી ઉચરે, સાંભળીએ સ્વામી આજરે;
રેક જાણી મુજને, તમે પાવન કરો મહારાજ રે.
વિલંબ ન કરશો અધિપતિ કેહ, સંધિ સામગ્રી કરો રે;
હમે સૌને તેડી આવશું, તમે મંદિર પરવરો રે.
આતુરશું મેહેતાજી ઉઠ્યા, હરખે ઘેર આવ્યા રે;
ગોળ ધઉ ચોખા મગ સાથે, સર્વ સામગ્રી લાવ્યા રે.
રજની વીતી વાત કરતાં, હરીના ગુણ ગાનમાં રે;
આનંદ મંગળ આજીવ થાયે, હરિના રસ તાનમાં રે.
કંથ પ્રતે કામની કહે છે, ધી લેવા જાઓ તમે રે;
હવે વિલંબનું કામ નથી, માટે કહું છઉં અમેરે.
નાણું વટસોઇ લઇને મેહેતા, ચીંટા મધ્યે જાયેરે;
એમ આણે અતિ ધણો, ઉલટ અંગે ન માયેરે.

૧

૨

૩

૪

૫

૬

૭

નારીને તો હરખ ધણે, મેહેતા હરીને સંભારે;
 મેહેતાજી તો ચીટે આઘ્યા, વૈષ્ણવને મન ભાવે. ૮
 પછી વૈષ્ણવ આદર કરી કહે, તમે બલે આઘ્યારે;
 પર્મ વૈષ્ણવ મેહેતા તમે, હમારે મન ભાઘ્યારે. ૯
 પ્રભાતનાં કાંઈ કીર્તન બોલો, બલે હરીરસ આઘ્યારીયેર;
 હરીરસ સંભળાવીને, અમને પવિત્ર કરીએર. ૧૦
 તારે કીધા કરી મેહેતાએ, કીર્તન આરંભું સર્વથીર;
 ધીની સુધ ગયા વીસરી, વૈષ્ણવ ક્રો લેહેતો નથીર. ૧૧
 નરસેં મેહેતા કરે કીર્તન, ભક્તિ રુદ્રમાં ધરીર;
 શ્રાદ્ધ વીસરી ગયા મેહેતો, તે જાણે છે શ્રી હરીર. ૧૨
 સો બેળા થઈને નાગરા, માંહેા માંહે એમ બચરેર;
 જમીશું નરસેંને ઘેરશું, માંહેા માંહે વાતો એમ કરેર. ૧૩
 ચાલો આપણુ સર્વે જમએ, નાત સહુ પરિવારે;
 આઝાં દેખી નરસેંઆ સરશે, તો આવશું કરી તુછકારે. ૧૪

ઉથલો.

તુછકાર કરશું નાગર બણે, એમ સર્વ કરે વિચાર રે;
 શું કરે દુરીજન લોક, જેને માથે જીગદાધાર રે. ૧૫

કડવું ૧૧ સું.

રાગ સામેરી.

નાગર નરસેં મેહેતાને ઘેર આઘ્યા, બાળ જોષાળ સર્વેને લાઘ્યા;
 તે જાણે દેવાધિ દેવ, નાગરને ઇમ વિદ્યાની ટેવ. ૧

ઠાળ.

ટેવ ઇમ વિદ્યા તણી, નાગર સર્વે આવીયા;
 કહે બહાર આવો સીધુ લાવો, નરસેં મેહેતા ક્યાં ગયા. ૨
 અસુર થાયે એમ દિજ બણે, મહેતોજી ક્યારે આવશે;
 શાક સામગ્રી ને પાત્ર, મેહેતા ક્યારે મગાવશે. ૩
 આદર તો દીસે નહીં, નરસેંના નોતરે આવીઆ;
 મેહેતાબસીધરને તજી કરી, સૌતમારે મંદિર આવીયા. ૪
 સીધું દીજે રસોઈ કીજે, જમવાને સર્વ આવશે;
 અસુર થાયે જમતાં આઘણુને, રસોઈ તત્પર કેમ થશે. ૫
 નારીમુખે નિશાસ મૂકે, મેહેતે કલાહતા ખટને ચારે;
 હવે શરમ રાખો શ્રી હરિ, વારે ધાઓ વિશ્વાધારે. ૬

હરખ હતો મુને અતિ ધણો, મારે ક્યારી આલ્યો શોકરે;
ઠગવિદ્યા કરી નાગરે, મુને મેણાં દેશે લોકરે. ૭
પ્રાણણુ પ્રી જાશે ને કાલુક યારો, હું મોહું દેખાડું કેમ કરી;
વારે ધાઓ વિકૃષ્ટા, મારી સાહે કરેને શ્રી હરી. ૮

ઉથલો.

સાહે કરજો શ્રી હરી, સેવકની પત રાખીએ;
ક્રીપા સિંધુ સ્વામિ મારા, મેવકનાં દુઃખ કાપીયે. ૯

કહવું ૧૨ મું.

રાગ મેવાડો.

હરખ હુતારે, હરી મુને અતિ ધણારે, હરે શોક થયો અપાર;
નાગરી નાતે ઠગ વિદ્યાકીધી ધણીરે, વારે આવો વિશ્વાધાર. હરખ ૦ ૧
નાતરાં દીધાંતારે, મેહેતે તો ખટને ચાર;
સગાં સગાં તે સૌરે, નાગર તો આલ્યા હુવાર. હરખ ૦ ૨
સીધુ તો છે થોડુરે, તો કેમ યારો આવાર;
ખીજું મળવાનું નથીરે, લગજ રાખો જુગદાધાર. હરખ ૦ ૩
પ્રાણણુ ધણા આલ્યારે, તે જાશે પાછા નિરધાર;
મેહેણું મુજને દેશે રે, સૌ આખો સંસાર. હરખ ૦ ૪
ક્રીપાના સિંધુ અમને ક્રીપા કરેરે, લાજ રાખેલી આણીવાર;
દીન જાણી અમને દયા કરેરે, નાતમા તમો રાખો વેહેવાર. હરખ ૦ ૫

વલણુ.

વેહેવાર રાખો વિકૃષ્ટા, નાગર આલ્યા અનેકરે;
દીધાં હતાં દશ નાતરાં, કેમ કરું વિચાર વિવેકરે. ૬

કહવું ૧૩ મું.

રાગ મારો.

તેણે સમે કૃષ્ણ આધવ, બેઠા વાતો કરે રે;
આનંદમાં બેઠા પ્રજુજ, અકૂરસુ આચરેરે. ૧
જુનાગઢમાં ભકત નરસૈ, તે મારે મન આલ્યારે;
તેને ઘેર નાગર સહુ મળી, જમવાને સર્વ આલ્યારે. ૨
નરસૈ તો ભકિત કરે મારી, કીર્તન મુખે આચરેરે;
નાગર સર્વે નાત મળીને, લાં બેઠા કાલુક કરેરે. ૩
દાસ મારો દુઃખ ધરશે, ત્યાં તો હું પરવરેરે;
તમો વહેલા આવજો ત્યાં, પરથમ તમને નાતરે રે, ૪

રૂપ નરસૈયા કેરું કીધું, નાના પ્રકારનું રસાધરે;
 કંઠ માળા તુલસી કેરી, અંગે શોભે વિશાળરે. ૫
 તિલક લલાટે અંગે છાપા, કર માંહે જ્યાં માધરે;
 રૂપ વિપ્ર નરસૈયાનું ધરીયું, ભક્ત જન પ્રતિપાલરે. ૬
 વટલોઈ હાથમાં ધૂત તણી છે, ધી લઈ ઘેર આગ્રહ રે;
 પોતે આગ્રહ માંદર માંહે, નારને મન લગાવ્યારે. ૭
 સ્વામિ હવે કેમ જશ રહેશે, નાગર તો આગ્રહ ધણારે;
 મેહેતો કહે શ્રી કૃષ્ણ સારું કરશે, માઓગુણ ગોવિંદ તણારે. ૮
 એવું કહીને બહાર પધાર્યા, નાગર સહુ આવી મળેરે;
 આવો ખેસો પ્રણિપત કરે પ્રભુ, તમે આગ્રહ તે બધેર. ૯

વલણ.

આગ્રહ બલે ઉતાવળ કરો, એમ બોલ્યા દીન દયાળરે,
 જે જોઈએ તે લીજીએ, પાક નીચવાવો તતકાળરે. ૧૦

કડવું ૧૪ મું.

રાગ મારુ.

એવું વચન સુણીને વિપ્ર બોલ્યા, કહો રસોઈનો કીયો ઠાર રે;
 ધર્મશાળા દેખાડી, વાડી પરમરસાર રે. ૧
 અટલ ઉદય આગ્રહ, વણીક રૂપે તતકાલ;
 કૃષ્ણનું કારણ કોન જાણે જે, ભક્તનો પ્રતિપાળ. ૨
 આવીને પ્રણામ કયો ત્યારે, મેહતા બોલ્યા વાણ રે;
 જે જોઈએ તે આ વિગ્રોને આપો, એમ બોલ્યા સારંગપાણ રે. ૩
 ત્યારે બાલણ મન આનંદ પામ્યા, ઉદય અંગ ન માય રે;
 વાણીઓ કાઠ એક આવીયો, તેણે રાખ્યો મેહેતાનો મહિમાય રે. ૪
 શેઠ સામગ્રી આવીને લાગ્યા, ગોધુમ* પિષ્ટ અપાર રે;
 મગ તાંદુલ ધત શરકરા, શાકનો કીધો અંમાર રે. ૫
 જે જોઈએ તે લીજીએ, આ સામગ્રી સામાન રે;
 બોહો નાહો તત્પર થાઓ, રસોઈમાં રહો સાવધાન રે. ૬
 રનાન કરી વીપ્ર સૌ આગ્રહ, પાકશાળાને ઠામ રે;
 લીધાં સીધાં કારજ કીધાં, થયાં ચાલતાં ઠામ રે. ૭
 હાક વાગી નાતમાં આજ, બોજન નરસૈયાને ઘેર રે;
 ત્યારે વિચારે જંસીધર મેહેતો, એ કાણે કીધી પેર રે. ૮

વેહેલા થઇને વિગ્ર આગ્યા, નાગરનો નહિ પાર રે; ૯
કુટીલ વિદ્યા શું કરે, જ્યાં બેઠા શ્રી ગોપાળ રે.
સગા સંગાથે આગ્યા મહેતા, જસીધર ભાઈ બેઠ રે;
કુટુંબ સૌ મહેતાતણું, આવી બેઠા સૌ તેહ રે. ૧૦
પ્રેમ કરી વિગ્ર સૌ બોલ્યા, પ્રભુ નરસૈયા કરે રૂપ રે;
વિગ્રહ જાણતા નથી, જે લીલા વેકુંઠ ભૂષ રે. ૧૧
આદર અતી દેખી કરીને, આચારજ બોલ્યા વાણ રે;
મહેતાજી શ્રાદ્ધ સારીએ તો, થાય મહા કલ્યાણ રે. ૧૨

વલણુ.

કલ્યાણુ થાયે આપણું, આચારજ એમ ઉચરે રે;
પ્રેત માર્ગને પરહરી, પિત્રિ મોક્ષ મારગ સાચરે રે. ૧૩

કડવું ૧૫ મું.

રાગ કલ્યાણુ.

પ્રભુ શ્રાદ્ધ સારે તેણી વાર રે, દીજ બેઠા વેદના અધિકાર રે. ૧
શ્રીહરી રનાન કરીને આગ્યા રે, પ્રભુ આચારજને મન લાગ્યા રે. ૨
પ્રથમ આવાહન કીધાં જ્યારે રે, પિત્રિ આનંદ ઉપન્યો ત્યારે રે. ૩
ધન્ય કુળમાં નરસૈયા અવતાર રે, જેને ઘેર આગ્યા જીમદાર રે. ૪
અંત્રીક્ષથી જુએ સૌ દેવ રે, પ્રભુ શ્રાદ્ધ સારે તતખેવ રે. ૫
પ્રથમ દેવ તર્પણ ત્યાં કીધું રે, હરીએ હેતે જળ કરમાં લીધું રે. ૬
પછી પિત્રિ તરપણ કીધાં રે, પિત્રિ દેવે આશીર્વાદ કીધાં રે. ૭
હરીએ હાથે શ્રાદ્ધજ કીધાં રે, પિત્રિને મોક્ષ પાવી દીધાં રે. ૮
પિત્રિ દેવ બોલે ધન્ય ધન્ય રે, કુળમાં દીવો નરસૈયા તન રે. ૯
ધૂપદીપનવેદ્ય આરતી કીધી રે, પિંડ ખાંધે ચડાવીને શીખ* દીધી રે. ૧૦
દેવ હુંદુભિ વાગે અપાર રે, પિત્રિ મોક્ષ પામે નીરધાર રે. ૧૧
વિગ્ર તિલક કરી આશિર્વાદ દે છે રે, કૃષ્ણ પ્રતે તે એમ કહે છે રે. ૧૨
તમે શ્રાદ્ધ કીધું અપાર રે, દક્ષિણા આપો વિશ્વાધાર રે. ૧૩
પોતે પીતામ્બર ઝાડ્યું સાર રે, તે આચારજને આપ્યું તેવાર રે. ૧૪
એવે વિગ્ર આગ્યા ધણુ દાર રે, તેને આદર દે છે મોરાર રે. ૧૫
મોહાર પાંચ પાંચ દક્ષિણા આપી રે, વિગ્રનાં દરિ નાખ્યાં કાપી રે. ૧૬

વિદાય.—પિંડવાળા દર્બની સેર હજાવવાપડે પિતૃ પિંડનું વિસર્જન કરવામાં આવે છે તથા પિંડ સુંઘવાથી એમ દર્શાવવામાં આવે છે કે, પલ્લીને બાંહે તે પિંડનું ચળમાનથી બકણુ જેથી પુત્રરૂપે પિતામહ તેના વંશને વિશે હતપત્ર થાય.

તમે શીઘ્રે થાઓ કહે ભગવાન રે, હવે રસોઈ થઈ સાવધાન રે. ૧૭
 વિષ્ર આંખ્યાની વેળા થઈ રે, ઓધવ પુછે છે હરીને જઈ રે. ૧૮
 જે જોઈએ તે માંગી લીજે રે, હમો જે કારજ હોય તે કીજે રે. ૧૯
 પછી વિષ્ર નાહીને આંખ્યા રે, દ્વિજનારી તણે મન ભાંખ્યા રે. ૨૦
 મુને આવડી આશા નહોતી રે, આજ મુજને કીધી સમોતી રે. ૨૧
 દેખી કુટુંબ ને પરિવાર રે, નારીને હધડે હરખ અપાર રે. ૨૨
 વિષ્ર બેઠા છે હારોહાર રે, તેને પૂજે છે જુગદાધાર રે. ૨૩
 સુકડ કેસર કુંકુમની આડ રે, ચોખા ચોડે છે લેલાડ* રે. ૨૪
 જાઈ જાઈ અપકના હાર રે, કંઠે આરોપે રિશાધાર રે. ૨૫
 હરીએ પૂજા કરી રસ રીતે રે, પછી પીરસણ માંઝાં પ્રીતે રે. ૨૬
 સુદરચોહોટખઆ લાડુ જેહ રે, પીરસ્યાં દહીવડાં પુરી તેહ રે. ૨૭
 પીરસે દૂધપાક લેહેચી અપાર રે, પીરસી ચર્કરા ધૂતની ધાર રે. ૨૮
 જેણે જેવી ધમ્મા કીધી રે, તેને તેવી રમોઇ દીધી રે. ૨૯
 રસોઇમાં સાક કીધાં અપાર રે, જાણણુને પીરસે વારંવાર રે. ૩૦
 વાલોર ચીલાડાં ને વંતાક રે, જ્ઞાપીશ જાતનાં કીધાં સાક રે. ૩૧
 જાણાર્પણ કીધું જેવારે રે, અકરુરજી પધાર્યા ત્યારે રે. ૩૨
 કૈલાસથી અનપૂર્ણા આંખ્યાં રે, સાથે કામધેનને લાંબ્યાં રે. ૩૩
 અકુર દોશી થઈને આંખ્યા રે, પ્રભુએ સાન કરી સમજાવ્યા રે. ૩૪
 પીતાંબર આપો અપાર રે, એમ જોલ્યા જુગદાધાર રે. ૩૫
 લાડુ પુરી લેહેચીનાં ભોજન કીધારે, સાક દાળ જમી આચમન કીધારે. ૩૬
 સર્વ જમ્યાં નાગરની રીતે રે, મુખવાસ આંખ્યા પ્રભુએ પ્રીતે રે. ૩૭
 મૃગમદા પુગી ખીડી પાન રે, લવિંગ એલચી આપે ભગવાન રે. ૩૮
 ધન્ય ધન્ય નરસેયા અવતાર રે, નાત મધ્યે રાખ્યો વહેવાર રે. ૩૯
 આપણે જાણ્યું એને ઘેર શું ખાશું રે, ઠગ કરી બેસીધરને ઘેર જાશું રે. ૪૦
 એવું જાણી લાંબ્યા સામટી ધાડ રે, લજ્જા રાખી જુગદાધાર રે. ૪૧
 નાગરમાં નહીં કાઈ નરસે જેવો રે, માથે શેઠ શામલશા તેવો રે. ૪૨
 અંતરજામીએ વાત નાગરની જાણી રે, અકુરશું જોલ્યા સારંગપાણી રે. ૪૩
 અકુર તમે એકરા આવો રે, પેલાં પીતાંબરની ગાંઠડી લાવો રે. ૪૪
 એકું પિતાંબર દ્વિજને કીજે રે, એટલું કારજ અમારું કીજે રે. ૪૫
 વચન સુણીને ગાંઠડા લાંબ્યા રે, જેમ સમુદ્રમાં પુર આંખ્યાં રે. ૪૬
 ગાંઠડા છોડ્યા જુગદાધાર રે, નાગર હધડે હરખ્યા અપાર રે. ૪૭
 નાતે ક્યાં અધિપતિ જાણી રે, તેને જોલાવ્યો સારંગપાણી રે. ૪૮
 એટલે અર્જુન પારેખ થઈને આંખ્યા રે, આંધે મોહોરની થેલી લાંબ્યા રે. ૪૯

આવી ઉભા રહ્યા તતકાળ રે, આહણુ પ્રત્યે બોલ્યા શ્રી ગોપાળ રે. ૫૦
 એક કારજ હમારું કીજે રે, એકું પીતાંબર દિજને દીજે રે. ૫૧
 એવું મુણી દિજ એમ બોલે રે, નહીં કા નર નરસૈયાની તોલે રે. ૫૨
 નાતે કયો અધિપતિ જાણી રે, તે શું બોલ્યા સારિંગપાણી રે. ૫૩
 એક પીતાંબર ને પાંચ મોહાર વેહેચી રે, દક્ષિણા આપે સમોતી મેહેતો રે. ૫૪
 એક નાગરને તેડાવે રે, તે તો હરખમેરે સાં આવે રે. ૫૫
 આસને બેસાડી તીલક કીધું રે, મોહાર પાંચ ને પિતાંબર દીધું રે. ૫૬
 એમ વસ્ત્ર આપ્યાં અનેક રે, હેતે હરી આપે કરી વિવેક રે. ૫૭
 નાગર કહે ખંસીધરને વાત રે, ધન્ય નરસૈયો તારો બ્રાત રે. ૫૮
 ભોજન રૂઝાં ચર્ચાં અપાર રે, પિત્રિ સંતોખ્યા અપાર રે. ૫૯
 ભલી કહી સ્વામિ તમે વાત રે, એ નહીં બીજો, કનિષ્ઠ મુજબ્રાત રે. ૬૦
 એવાં વચન મુણી બોલ્યા મોસાર રે, એ તો એક પિતાનો પરિવાર રે. ૬૧
 નરસૈ મેહેતો ખંસીધર એક રે, અકુર સમજાવે કરી વિવેક રે. ૬૨

વલણુ.

વિવેક કરી સમજાવીયા, સાંભળોને દિજરાજ રે;
 પિતા એક ને પૂત્ર બે, તે એક ધરમાં મહારાજ રે. ૬૩

કડવું ૧૬ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

નાત નાગરી વિદા કીધી, હરીચ તોણીવારણ;
 અણક ત્યાંહા પડતુ ઘણું, તે પ્રભુ કરે વિચારણ. ૧
 કેડ કરીને કાઢાડી નાખ્યું, પોતે જુગદાધારણ;
 પેહેરામણી ખરીપૂરણ કીધી, વરત્યો જય જયકારણ. ૨
 નાગર સર્વે આનંદ પામ્યા, મનમહિ ઉમગણ,
 બાળગોપાળ સર્વે સંતોખ્યા, પૂરણ પ્રેમાનંદણ. ૩
 ભલો નાગર તું નરસૈયા, ધન્ય તારો અવતારણ,
 આશા મોગી અધિપતિ સાંચર્યા, કયો સર્વને નમસ્કારણ. ૪
 આપ આપણે સ્થાનક જાએ, રહ્યા જુગદાધારણ,
 પછી અકુર ઓધવ અર્જુન પરવર્યા, વરત્યો જય જયકારણ. ૫
 પત્ની કહે છે પ્રભુ પ્રત્યે, સાંભળો સ્વામી વાતણ,
 અસુર યાયે ભોજન કીજે, ઉઠ્યા મારા નાયણ. ૬
 વચન મુણી વીનતા પ્રત્યે, પછી બોલ્યા વિશ્વાધારણ;
 ભોજન કીધાં બ્રાહ્મણે, ત્યારે હું આરોગ્યો તોણીનારણ. ૭
 એવું કહીને અતરપિયા પોતે શ્રી જુગદાધારણ,
 જ્યાં કીર્તન કરે છે નરસૈ મેહેતો, તેને સાંભળ્યું તેવારણ. ૮

આહાણુ જાએ ને કૌતુક થાયે, એમ કરે મન વિચારણ;	
એવે ભોજન કરીને વિષ્ર આહ્યા, મેહેતો છે જે ઠારણ.	૯
મેહેતાણને મસ્તક નામીને, જોલે પ્રેમ વચનણ;	
ભોજન કીધાં પીતાખર લીધાં, એનરસૈયા તુને ધન્યણ.	૧૦
ઠગ નાગર તે કરે ઠગાઈ, મેહેતા મન એમ જાણેણ;	
વગર જમ્યા આહાણુ ગયા, તે મેહેતો મન દુઃખ આણેણ.	૧૧
નિર્મુખ આહાણુ નાગર જાયે, ગદગદ કંઠ મન વિચારણ;	
પછી ધી લીધું રુપર્યાકેરું, મંદીર જાએ તેણીવારણ.	૧૨
મેહેતાણ મંદિરમાં આહ્યા, લીની વટલોઈ હાથણ;	
ત્યારે મેહેતી કહે વળી શાને લાગ્યા, જમ્યો સધળો સાથણ.	૧૩
તવ મેહેતાણએ મનમાં જાણ્યું, આહ્યાતા જહુનાથણ;	
કીધી કૃપા કમલા કંથે, અંતર દીધી હાથણ.	૧૪
જાકતતણો મહિમા છે મોટો, સાંભળેરે તું નારણ;	
લજ્જા રાખવા પોતે આહ્યા, સ્વામિ દેવમોરારણ.	૧૫
આનંદ આહવ સરવે તેનો, વરત્યો જય જયકારણ;	
નારે સરવે માંડી કહ્યું તે, કીધું દેવમોરારણ.	૧૬
તણુ જણ્યા સાથે હતા બીજા, તેણે કયોં કારભારણ;	
નરસૈ કહે છે નારને, તે સ્વામી ધુજ દેવમોરારણ.	૧૭
એ શ્રાદ્ધ મેહેતાના પિતાનું, પામ્યાં છે આદ્યારણ;	
લાવે કલાવે સાંભળે, તેને નહીં પુનરપી અવતારણ.	૧૮
સંવત અઠારસૌ પરીપૂરણ, તે ઉપર અગિયારણ;	
ચૈત્ર સુદ એકાદશી, ચંદ્રસુત સુધવારણ.	૧૯
તે દિવસે થયું પરિપૂરણ, મેહેતાના પિતાકેરું શ્રાદ્ધણ;	
સુણતાં સુખ ઉપજે ધણું, ને દળે સૌ અપરાધણ.	૨૦
ગાયે શીખે ને સાંભળે, વળી તેની પોહોંચે આશણ;	
અવણે સુણતાં સુખ ઉપજે, ને મળે શ્રી અવિનાશણ.	૨૧
સેવક શાંતિ અવતર્યો, રાજનગરમાં વાસણ;	
લાઈબદસુત એમ આચરે, મૂલણ હરિનો દાસણ.	૨૨

ઉચ્ચો.

નામ નારાયણતણું, ભેદ ભવ જંજલરે;	
ઓતાજન અવણે સુણીને, જાળે શ્રી ગોપાળરે.	૨૩

ના કે ર.*

—૧૩૩૧૩૩૮૮૧—

ચંદ્રહાસનું આખ્યાન.

—સપ્તમસ્કન્ધ—

કેડવું ૧ હું.

રાગ રામગ્રી.

મહિષાવતીથી સહુ ઈર્ષા સાથે મહુ એ ૧
ઢાળ.

કટક સહીઈ સાથી પરવરીઈ, આબુ અપકપુર દેશ,
હસધ્વજ તા રાગ મોડુ, એક પત્નીવત નરેશ ૨

તેહતણા બે કુઆર ચઢીઆ, સુધન્વા સુરય,
જેણે નર નારાયણ હારી મનાવ્યા, એહવા તે સમરય. ૩

પછે તે બેહુના કમળાં ઉતાર્યા, પુરાણે પરસિદ્ધા,
શ્રી મહાદેવે કઠિ બાધના, ગંગા માહેથી લીધા ૪

ત્યાંહાંથી ઘોકુંડાં ચાલી આબુ, મણિપુર આશ્રમ જોયુ,
કુટમ નિકળન કયાહા કરાબુ, માહાર મન તાં મોહુ ૫

તહીં કૃષ્ણજીએ કથા કહી, વેદ પુરાણ વદીતા,
* * * * * ૬

તેણે હવડા રૂઝુ છે, એ તજને સભગાતુ,
જન્મ કાટિના પાપક જાણે, સસાર પાર ઉતારુ. ૭

વલતાનારદ એણીપેરે બોલીઆ, સાબળોને અર્જુન,
એકે મને થઈ તમ્હો સાબળો, જીવત તમારુ ધન્ય ૮

* આ કવિ વડોદરાનો રહીય, જ્ઞાને વણીક દેશનાજ હતા એના પિતાનું નામ વિક્રામજી
મેના રચેવા અયો શિવ વિવાહ, ક્રુવાખ્યાન, મહાભારતનો કેટલોક ભાગ, ચંદ્રહાસાખ્યાન અને
ઢવાક છુટક પદો છે. શિવ વિવાહના અથ ઉપરથી જાણાય છે કે એ સ ૧૭૧૬ મા હેયાત હતો
સવત ૧૮ દસ રાત ઉપર” એટલે ૧૭ સેં તેના ઉપર ૧૦ ને તેના ઉપર ૬ એટલે ૧૭૧૬ મા
“ક્રુવાખ્યાન” અને “શિવ વિવાહ”ની રચનાની બાબા જેવી છે, તેના કરતા ચંદ્રહાસાખ્યાનની
ચનાની બાબા નિરાળા છે, અને તેટલા માટે એ જા આખ્યાન તેજ બાબામા રાખ્યું છે એની એક
પૃષ્ઠ પ્રત મારી પાસે છે, જેના આગળ પાછરા પત્રાઓ નથી, માત્ર ચાર જ કડવા છે. ખીજ
ત છગનલાલ વિદ્યારામ સવલ પાસે છે, જેની નકલ મળી છે અસલ પ્રત તેણે આપી નથી
મારી પાસેની પ્રત ઘણી અશુદ્ધ છે. † કટક—સૈન્ય. સટી=સો ‡ ગરવક ‡ અશ્વમેધનો અશ્વ

કધ્વિય નગરનો રાજા મોટો, સુધર્મ તેહનું નામ,
 પ્રજા પાળે પવિત્ર પોતે, કરે તે ઉત્તમ કામ. ૯
 તેહને ધેર નહિ લાન ને લાનયા, હુતું અપુત્રવાન;
 અહગનિશે મનમાંહિ હજે, સમરે શ્રી ભગવાન. ૧૦
 એમ કરતાં તે અનંગસેનાએ, * એક પુત્ર તાં જણીઈ,
 કહે રાજાએ કાંઈ નહીં સારુ, એ કા આવીઈ રણીઈ † ૧૧
 પત્રિકા જ્ઞેપીએ કીધી, મૂળ માહિ આબુ દૃષ્ટ;
 ગમે તેનું ચાએ રાજા, તાં આબુ અરિષ્ટ ‡ ૧૨
 કહે રાજા ભાષ્યા શુ કરીએ, મનશુ કંગે વિચાર,
 હુનાર પદારથ હશે સહિ, § કાષ્ઠ તેહનું નથી પ્રતિકાર. ૧૩
 વળતા જ્ઞેપી એણીપેરે જાણે, એહને અધીકુ અગ,
 એક વરસનું બાલક ચારો, તારે દેશમાં પડશે ભગ. ૧૪
 એક વરસનું બાલક થઈ, ને દલ પરેડી || આબુ,
 દેશમાંહા તા ભંગળ પડીઈ, અને નગર તેહનું વેડાય ¶ ૧૫
 કહે નારદ સાંભળો રે અર્જુન, તહને કહું દૃષ્ટાંત,
 નગર તે કહી પેરે વેડાઈ, ભાવે તે સુણુ માહંત ૧૬
 શાસ આંત્રા અને અવખણુ, કહું * * ધાએ;
 વાત ખીત ને મીત સનેપાત, અને ધડેડ ધાએ. ૧૭
 અખીલ ગંગ કલેવરને વીટે, મરતી વેળા તે અવસાન;
 ત્યમ તેનું નગર જ વેડાઈ, વળી મૂડ રાજાન. ૧૮
 તેહની શ્રીએ સારવાન ** કીધુ, મૂગતાં † પદારથ પેડી,
 એહેવા માહે ધાત્રી ત્રાહ પામી, બાલકને લેધનાડી ૧૯
 બેભીત ‡ ‡ તાએ હવી ત્રાડી, § § કુતલકપુર માહે પેડી,
 રમ્ય સ્થાનક બાલકના દીઠા, ત્યાહા આવીને બેડી. ૨૦
 ખાડે દળે ને પાણી આણે, વત વાસીદુ કરાએ;
 એમ કરતાં કા કાષ્ઠએક આપે, એણીપેરે પ્રાણુ ધરાએ. ૨૧
 એમ કી ગાળક ઉગેરે, જાણે મધૂરી વાણી,
 રાજકુઅર તા ઉગેરે, સધુ જુએ રદેશુ જાણી. ૨૨
 પુરુષ કેરા કર્મ તણુ રે, કહી છે નથી છેહ, ||
 કલ્પ બાળકણુ ઉછરી, મજને પાળે એહ ૨૩

* સુધર્મ રાજાની રાણી † રણીઈ=અડણીઈ ‡ અરિષ્ટ=મહા દુષ્ટ § સહિ=સહી
 || પરેડી=શત્રુનું ¶ ભંગળ થયું=કુટાણુ. ** સહગમન-સતી થઈ. †† સુજિત પામી. ‡‡ બચલીત
 § § ત્રાસ પામી || છેહ=છેડો

પાળી પોળી ઓઢું કીધું, વરસ ત્રણનું તંત; ૨૪
 અરસાત તાં તેહની, ધાત્રી પાળી તાં પતન.
 સકામળીને દહન દેવરાત્ર્યું, અન્યો અન્ય બોલેવાણી;
 નમાઉ નખાયુ બાલક, એ કયમ ધરશે પ્રાણી. ૨૫
 આઈ આઈ* તાં કરતું હોડે, અને કરે આઈદ;
 અંન ઉદક તાં કાંઈ ન મમે, દીન દામણી મંન. ૨૬
 એમ કરતાં તે ઠા આવે, રાખે તેહને વાણી,
 રહે રહે રેછપાંતું તારાનું, આવે છેતાદરી આઈ. ૨૭
 એમ કરીને દષિત રાખે, અદરુ પદરુ તાંકાં નિઁઁ;
 આવતી ન દેખે અંગાઈ તાં, રાતેયોચને રાએ. ૨૮
 બીજાં બાલક જે ઠા આવે, પૂછે પરપંચ વાણી,
 કહે રેછપાતાદરી ક્યાં અંગા, માદરી માના મૂળ. ૨૯
 નારે ભુંડા નથી મૂળ, એ શેરી માંડાં જાએ;
 કરે આઈદ ને પેટજ દૂટે, અંગા પૂઠે ધાએ. ૩૦
 ધાતાં ધાતાં પડે આખડે, બિડી ઉમો થાએ,
 તેવડ તેવડા આપે સુખડી, એમ બાળકને વાહે. ૩૧
 એમ કરતાં તે રમતે લાખું, રમે સખા તેજેડી;
 એક સખુડ તેવડે તેવડે, આપું જાહેથી છોડી. ૩૨
 એક વારને સમે શેરી માંડાં, આપું રમતું રમતું બાલ;
 એક સખુ તેહને પડખું લાખું, માહા મુંદર વિશાલ. ૩૩
 અતિ ટેલડું અને વાટલુ, અધીડું તેહનું તેજ;
 લૂલી લૂલી સુખમાંડાં મૂક્યું, અને કરે સકુ હેજ.** ૩૪
 મયજી નદીની સલાઈ થયે રે, કંચીત માત્ર કનેકે;
 લક્ષ્મીનારાયણની મુર્તિજ, પાંખું રહ્યું રહ્યું હેરું. ૩૫

કડવું ૨ ભું.

રાગ—

માહિ માંહે તે રમે, તેવડે તેવડા તાં સ્તવે;
 બોલે ન બોલતે, વડતે વડાએ. ૧

ઠાળ.

તેવડ તેવડા એમ બોલ, બાલે બાલને અણુચમતું;
 જે રમકડું હુને પડખું લાખું છે, તેજે એ નથી રમતું? ૨

* મા. મા † દામણું=દયામણ. ‡ સમજની § આમતેમ-અન પર. || માના. ¶ રમકડું
 † દેવ. †† સલા=શીવા, સાવિત્રામની મૂર્તિ.

શા માટે તેણે રમ્ય, તે તો જીવન માહારું;	
એણે સખે અહમે ત્યારે રમણું, જ્યારે ખાશું મહારું.	૩
સદા સર્વદા હું જીતું, અદ્ય જીવતું આપ;	
હું ન હારું તમને હરાવું, તે સખાનું પ્રતાપ.	૪
કહે નારદ સાંજી રે અર્જુન, અદ્ય જીવતું આપ;	
ફલીઆ માર્હાં સદુ દયા કરે, તે લક્ષ્મી નારાયણનું પ્રતાપ.	૫
જેહવાં જમણ તેહના કુંઅરને, તેહેવાં તેને અંન;	
જેવાં સૂખડાં તેહના કુંઅરને, તેહવાં તેહને દયણ.*	૬
જેહવાં વચ તેહના કુંઅર પેહેરે, તેહવાં તેહને શીવડાવે;	
દોષાં તણાઈ તેહના કુંઅરના પુઢે, ત્યાંહાં તેહને પુઢાડે.	૭
ઉત્તમ શિરખાં ને ગાલમસૂરીઆં, તે તાં તેહેને ઓઢાડે;	
* * * * *	૮
એક વારને સમે તે નગરનું, દુષ્ટશુધ્ધ પ્રધાન;	
તેહને ધરે મુનિ જન, પધાર્યાં કરવાને અંન.	૯
તેણે સમે તે ત્યાંહાં ગઈ, રમતું રમતું બાસ;	
બ્રાહ્મણની દબે પડ્યું રે, * મનોહર વિશાલ.	૧૦
બેસ બેસ રે મુંદર બાલક, પછે તું તાં રમજે;	
આજ અમ્હે આંહાં બોજન કર્યું, સાથેથી તું જમજે.	૧૧
બ્રાહ્મણ સધળા તે તાં આબ્યા, અને કીધાં રનાન;	
સાથેથી તે બાલક ઉઘાડી, કરાચું પપ પાન.	૧૨

કેકેલું ૩ જી.

રાગ વેરાડી.

આરોગીને ઊઠ્યા બંભ, કહે પ્રધાન માહારું જીવતબ્ધન;	
લ્યવંગ કપૂર એલચી પાન, બીડી કરી આપે પરધાન.	૧
ચૂઆ અંદન ને મલીઆગર્યાં, બ્રાહ્મણને અંગે લેપન કર્યાં;	
વાલા વેળના નાંખે વાય, કહે અમ્હારું જીવતબ્ધન રાય.	૨
આપ્યા મુગતાફલના હાર, આપ્યાં દિવ્ય વચ તે સાર;	
આપ્યાં મુગટ કુંડળ કાન, બ્રાહ્મણ પુન્યા અતિ વિધાન.	૩
પૂન્યા બ્રાહ્મણ અતિ વિશાળ, સાથેથી તાં બાલ પૂજાય;	
આરોગી બ્રાહ્મણ સુખીઆ થાય, બાલક ઉઠી રમવા જાય.	૪

* આપવું-આપે. † ઢોલિયો-ખાટલો. ‡ એસીકા. § બ્રાહ્મણ. જીએ, કાઢાનડે પ્રા. વક ૧૩ મી. 'તિણિ અવગણિલ અધવ બંભ.' ‥ વિગળ-વિગળો.

- નઆ બાહ્યુ તેડું પ્રધાન, કાં એક પ્રજા કીજે કાન;
અમ્હ સાથે જો જમીઉ બાવ, શોધી કા'ડું તેની લાલ. ૫
- એ બાલ્ય તાં કહેનુઅ છે, એહનું કારણ કહેશું પછે;
સામુદ્રિક તાં પાઠે ભણું, જાણું લક્ષણ બાલ્યક તણું ૬
- એહવા બાલ્યેક ધણાં રડવડે, પેટ ભરે ને પાધર* પડે;
એહને નથી માત ને તાત, હું શું જાણું એહની વાત. ૭
- અમ્હોઁ ધણુંએ કહીએ આજ, રાજ્ય તણાં ત્યાં મોટાં કાજ;
રાજ્ય થકી અમ્હો આણું જસા,† મોજનના ત્યાં સ્વાદ જ કસા.† ૮
- તમ્હો એવડી શી પૂછુ છુ સાધ્ય, એણીપેરે બોલ્યા દટણ્ય;
હમારી વાણી સત્ય જ હશે, તારી લક્ષીનું બોગતારી‡ ધશે. ૯
- વળી માહારી સાંભળ વાત, એ તારું યારો જમાન;
એહનું કહેતાં ચકી રીસ, ડસણુ ડસે|| દલાવે શીશ. ૧૦
- સકલ શાઅને તમ્હો સ્તવું, ઉદર ભર્યાનું ગમે ત્યાં મલવું;
એવડું તમ્હો શો કીધું બરો, જ કેવળ વેદીયામ કહાવું ઢોરો. ૧૧
- પચ્છમ સુધીઆઓ લાગી શીખ, નીગમી** પૃથવી ને માગી ભીખ;
એમ તમ્હારી વાણી સત્ય જ હશે, માહારું જમાન એ બાલ્યક ધશે ? ૧૨
- સભારે છે ઇમા†† ધડીપ ધડી, ઉડી પેટમાંદાં ફાલ જ પડી;
શું જાણીએ મનોભાવની વાણુ, કેવારે સુધી થાએ નિર્વાણુ. ૧૩
- પછે તેડાબાળે પસાય,†† કરી પ્રજામને બોલ્યો વાય,‡‡
સમસ્યાએ તાં કીધી સાન, બાલ્યેક દેખાડું પરધાન. ૧૪
- એ બાલ્યેકને લેધ જાઉં લાંદાં, મહા આરણ્યક ને ઉદસ્ત||| બપોદાં;
માહા વન ને કંટક ધણા, સ્થાનક વાધ સધત††† તણા. ૧૫
- સાંભળુને તાં માહારી વાત, એહને જઈ કરજો કેપધાત;***
એટલું દેજો મજને માન, રમે કો જાણે કાનોકાન. ૧૬
- કરી કામ આણું મૂં††† બણી, આણું મહિધી બે દુઝણી;
એક સાંભલું માહારી વાણુ, માર્યાનું સાવજો એધાણુ. ૧૭
- એહનું સાંભળી પસાય જાય, આપે સૂખડી બાલ્યકને વાહાય;
બાલ્યેક વાહાણું તે તાંદાં જાય, પૂછે રમસ હજી કેટલેએક યાય. ૧૮
- હવે આવી રમત તે દૂકડી,††† વળી આપી જીજી સુખડી;
એમ વાહીને લેઈ ગયા, નગરથી યોજન બાર જઈ રહ્યા. ૧૯

* ગામનો સીમાટા. † જન્મ તેમ. ‡ કેવા બોગવનારો || હોડ કરડે જ ગર્વ ** રખડુ
† એમ †† પિશાચ=ભ્રાતા. ‡‡ વાણી || ઉજડ †† સિદ્ધ *** મારી નાખજો. ††† મારી.
†† પાસે.

બાલ્યક ઉતાચું તાં ભોમ, વડિ કાંડુ ^૧ રોમે રોમ;	
એક ખડગ ઉઘાડીલિ, ત્યારે ધૂળ્યુ બાલ્યકનું હર્ષલિ.	૨૦
એક કહે તું વહેલું યાએ, ખીજું કહે ભાઈ નારે નાએ;	
પૂર્વે કંઈ આત્મા પાપ, તે અવતાર પામ્યાં છે આપ.	૨૧
વળી આઢાવા રતનને હણું, તું નથી ક્યાંહાં કામ આપણું;	
કશું કરીએ તે મહિષી સાર, શું કરીએ તે અરથ ભંડાર.	૨૨
ખાવા મળરો સધળુ સાથ, સેહેસે આપણું એક જ હાથ;	
ધીકય ધીકય આપણું અવતાર, આહવા રતને કયમ કરીએ પ્રહાર.	૨૩
આહવા રતને કયમ મારીએ, ભુરું ઉદર તે કયમ ઠાગીએ,	
નારદ તાં અર્જુનને કહે, બાલ્યકને ત્યાંહાં એકજ ભેએ.	૨૪
બાલ્યકને મંન્ય એહ જ પપુ, રમે માહારુ લેઈ જાએ સપુ;	
લઘૂલાધરી વિદ્યા કટે, સપુ લેઈ મુખ માહે ધટે.	૨૫
એ સખાને લેઈ જશે, વપતૂ મૂને નહીં આપશે;	
ખીજ સખાને લેઈ જાએ, તેનું મળને દખ નવ યાએ.	૨૬
તેહનું દખ ન યાએ લગાર, મુખમાંહાં છે તે પ્રાણાધાર;	
બાલ્યક રૂદન કરે અપાર, વાહારે ધાળે વિશ્વાધાર.	૨૭
રામ કૃષ્ણ ગોવંદ ગોપાળ, દીનાનાથ તું દીન દયાલ;	
માધવ મધુસૂદન મોરાર, તું જુગંજન જુમદાધાર.	૨૮
ભૂધર ભૂપત્ય સારમ્પાણ, દામોદર નરસિંહ નારાણ;	
સ્વામી ધ્રુવની કીધી સંભાળ, મારી લમ કરજો તતકાળ.	૨૯
સ્વામી અમરીખને ^૧ ઉધાર્યું, ચરણોદક કીરીટનું કર્યું,	
રાખ્યું ગોવરધન કર ધરી, રાખ્યું અજમેલ ઉધરી.	૩૦
સ્વામી રાખ્યા વેદ જ ચાર, રાખ્યું ધરા ધરીને ભાલ;	
રાખ્યાં નદ ને દેવકી માત, કારાએહથી તે જગતાત.	૩૧
સ્વામી હિરણ્યકશ્યપને હણ્યું, સ્તંભ ફેડી નરસી પ્રગટ્યું;	
સ્વામી સ્તંભમાહે પૂત્યુ વાસ, રમરતાં આઠ્યા શ્રી અવિનાશ.	૩૨
પછે પસાયને આવી દયા, છેદી આંગળી ને મૂકી ગયા;	
આવી હરણી ચાંપે પાપ, ધરે હર્ષ આણે વેરાપ.	૩૩
હરણી મનશુ કરે છે વાત, આ શ્યુ દીસે છે હિપાત;	
પંખી જાતે તાં છાંહડું કરે, ચમરી ગાય તા ચમરજ ધરે.	૩૪
મારત તે તાં મધૂગ વાપ, સનહિ સનહિ ^૧ તે સૂરજ તપાપ,	
બાલ્યક રૂદન કરે અપાર, કુલંદ આખું તેણીવાર.	૩૫

કુલંદ મુક્યું રાખવા દેશ્ય, કુંતલકપુર તાણુ નરેશ;	
દેરા પાળે ને રક્ષા કરે, બોલ્યું હુંતે પુહુત કરે.	૩૬
રાજા કુલંદ હેઠા ઉતર્યા, બાલ્યકની પાસે આવી ઠર્યા;	
પાય વરસનું સુંદર મખ, * કરે આફંદ ને આણે દમ્બ.	૩૭
રાજા કુલંદ પૂછે વળી, કહે કેહેણે છેદી આંગળી;	
છેદી આંગળી ને ગયા કહી, કહેરે બાલ્યક અમ્હે જાઉં તહીં.	૩૮
સાચી કહે રે મળને વાત, કુણુ માત ને કુણુ છે તાત;	
ગોત્ર ગદાધર ત્રિકમ તાત, ભાઈ ભૂદર ને મોહન માત;	૩૯
માહરે વડાઉ વસુદેવ, વડી આઈ વામન અવસ્થમેવ.	
રાજા કુલંદ હેઠા ઉતર્યા, બાલ્યક પાસે આવી ઠર્યા.	૪૦
ફર્ષ દણાધર મર્દન જેહ, માંમુ માધવણ ત્યાં તેહ.	
દામોદર માહરે મુસાળ, બાકી સધળા આળપપાળ;	૪૧
કુલંદ રાએ જોઈ આન, હું તું છુરે અપુત્રવાન,	
જી મુજને તુઠ્યા ભગવાન, તું એહને લેધ જાઉં કહીં ન.	૪૨
એહેને તાં લઈ જાઉં ઘેરે, પુહું પંડિત પેરે પેરે;	
દશ વિધિ કેરા પુત્ર કે'વાય, એહવું છે શ્રુતિનું ન્યાય.	૪૩
એક પુત્ર સ્વદારા સાર, એક પુત્ર પુત્રનું નિર્ધાર;	
એક પુત્ર તે તનઆં તણું, એક પુત્ર તે જાઇનું ગણું.	૪૪
એક પુત્ર જે આપે કાય, એક પુત્ર વિકોં લીજે સાય;	
એક પુત્ર ગોલક કહેવાય, એક પુત્ર ક્ષેત્રપતિ થાય.	૪૫
એક પુત્ર કુંડલક જેહ, એક પુત્ર કો નાખે તેહ.	૪૬

કેકલું ૪ થું.

રાગ ગાડી.

કુલંદે વેગે થઈ સ્વાર, લીધુ પુત્ર પ્રેમે કર સાર;	
પંપુઆલીને આંધુ રહે, વળતું કુલંદ એમ વાણી વદે.	૧
આજ અમ્હારું જીવતઅ ધન, પામ્યું પુત્ર હું વૈષ્ણવજન,	
ઉતાવળું મંદિરમાંદાં જાય, ઉતટ અંગે તાં ના માય.	૨
વેગે આઁયા ચંદનાવતી, વાટ જીએ ઘેરે મેધાવતી;	
આવી ઉભાં રહ્યા તે દાર, આવમડુ દેવા આવી નાર.	૩
મેધાવતીએ ધખાલ્યા પાયે, આપ્યાં આસન બેઠા રાયે;	
સ્વામી સુંદર અતિ વિશાળ, આપણુ એ કેહેતું બાલ્ય.	૪

મલિજરે તું મેધાવતી, આપણને ત્રુઠ્યા કમળાપતિ;	
હું ગઈ તું વનમુઝાર, જોવાને તાં ચર* ચોર ચખાર.	૫
પાંચ વરસનું રાત્રી બાળ, જપે રામકૃષ્ણ ગોપાલ;	
મેં પૂછ્યું તે મળેને કહ્યું, કારણ સધળું મેં તાં લઘુ.	૬
મેં તાં પ્રીછ્યું સહી નીરધાર, એ કુચર ઉતારશે પાર;	
તેજા બાણીતા જોતકી,† જન્મપત્રિકા મૂને આપુલખી.	૭
એ બાલ્યેકથી ચચેશ સુખી, કુલંદે એહેવી વાણી બખી;	
સ્વામી એહની શી જન્મોતરી, અમો વાત તાં કહેયું ખરી.	૮
અમ્હો તાં એહના જોઆ પાણી,‡ વળતા જોવી બોલ્યાવાણી,	
સ્વામી ધણું શું કહીએ કથી, એહેણુ બાઅવાન કો નથી.	૯
ન હઉ ન હવડાં હજે, નહીં સરજ્યા સ્વામી પછે;	
એહનું વદન એવું વિકાસ, એહનું નામ ધરુ ચદ્રાસ.	૧૦
અમારી વાણી માનો નરેશ, છતી આવશે ચારે દેશ;	
સુખીઆ હોશો તહમારા લોક, ક્ષમા દયા મન સદા સંતોષ.	૧૧
આલ્યુ એહેની જન્મોતરી, અમ્હોવાત તાં કહેયું ખરી;	
મન ન મલ્યે તું કરજો રોષ, આજ પછે નહીં જોઈ જોષ.	૧૨
અતિ સતોખ્યા તે જોતકી, આપ્યાં આબ્રણુ તે ધર થકી;	
આપ્યા મુગતાફસના હાર, આપ્યાં દિવ્ય વસ્ત્ર તાં સાર.	૧૩
નારદ કહે અર્જુનને વાત, તેહેને વરસ થયાં તાં સાત,	
સાત વરસનું થઈ તે બાલ્ય, જપે રામ કૃષ્ણ ગોપાળ.	૧૪
માએ બાપને હરખન માએ, આંખડીએ તાં અમી ઝરાએ;	
તેજા શુરુકીધુ જાતિકકર્ણુ,‡ અને સતોખ્યા બહુ બાહણુ.	૧૫
લુડ કર્યું તાં કીધું અછે, મરોપવિત તાં દીધું પછે;	
આઠ વરસનું બાલ્યક થયું, તેવું અધ્યારુને ઘેર બાણુવા ગયું.	૧૬
અધ્યારુ બાણુવું ચદ્રાસ, માઈતણુ કરાવું અધ્યાસ;	
નિશાળગરણું કરે કુલદ, મેધાવતી મન અતિ આનદ.	૧૭
સહસ્ર ખડીઆ સોના તણા, બે સહસ્ર રૂપાના ધણા;	
તે માંહે સરકરા ભરાએ, દશ દશ બાલ્યકને કૃપા કરાએ.	૧૮
બંદીજન તાં જોજે કરે, કુંચર નિશાળે સાંચરે;	
ગાએ ગીત તાં સોભાગવતી, ત્યમત્યમ આનદ મેધાવતી.	૧૯
ખીજે દાઢે ગઈ નિશાળ, લેછે બેઠું સધળાં બાલ્ય;	
અધ્યારુ કહે ચદ્રાસ, માઈતણુ તમ્હો કરુ અધ્યાસ.	૨૦

* દૂત † જોતકી ‡ હાથમાની રેખા § સરસ્વતી || સરસ્વતી તણે. "સરસ્વતી સરસ્વતી તું મોરી માય." એ.

આ તો પે'લું ભલે મળ્યે ભણ્યું, પછે તાં તમો મીઠાં ગયું;	
બારાખડી કુહુ મારા તંન, સકળ વિદ્યા ભણું અનુદિન.	૨૧
મળ્યે મીઠું ને બારાખડી, અધ્યારું ભણવા આખડી;*	
માઇકાકલા ને સધોઈ સમાન, તે તુ મારે વિષ સમાન.	૨૨
અધ્યારું ભણાવું ધાત, કૃષ્ણ નામ વિના સર્વ કધાત;	
નસકટ કહેતાં એ સો અર્થ, રામ નામ વિના સર્વ અનર્થ.	૨૩
અધ્યારું કહે કહુ ગ્નાન, જોડમાહે નાહી નામ મુક્તિ નિધાન;	
એ ભણ્યે અધ્યારું શું હોએ, ગ્નાન દૃષ્ટે નિહાળી જોએ.	૨૪
એક વિદ્યા અવિદ્યા જાણ, જોમાંહાં નહી સાર્યંગપાણ;	
પોયાં થોયાં સર્વેવ પરહરું, સહસ્ર નામનું સંમહ કરું.	૨૫
ભોજે ભાવે બૂધરને ભજ્ને, વિષ પીઈ કાં અમૃત લજ્ને;	
અમ્હો ભણ રાખુ રહે રામ, નિજ પદઆપે શ્રીભગવાન.	૨૬
અધ્યારું આખ્યુ રાઈ પાસ, સ્વામી એક વિનતિ છે આશ;	
અમ્હારું ભણાવ્યું એ નવિ ભણે, એ તો કાર્ધ અભિનવું ગણે.	૨૭
જુ સુની મુકું નિશાળ, લેઈ એસે સધળાં બાળ;	
અરે ભુંડા તુ એ શુ ભણું, હું કહું તે અવણે સુણું.	૨૮
કુહુ રામકૃષ્ણ ગોવંદ ગોપાળ, દીનાનાથ તુ દીનદયાળ;	
માધવ મદન મુકુંદ મોરાર, તું જગજીવન જુગદધાર.	૨૯
બૂધર બૂપલ સાર્યંગપાણ, દામોદર નરસિંહ નારાણ;	
એક નવકર્ડ તાહારું બાલ, વણસાડી સધળી નિશાળ.	૩૦
વળતા એણીપેરે બોલે રાએ, અધ્યારું વળી લેઈ જાએ;	
વેહેણુ ભણાવું સંહિતા વેદ, અંજલિ વિદ્યા પછે બેદાબેદ.	૩૧
માહારા કુંઆરને સર્વ કરું, વિદ્યા પાઠે વિસ્તરું;	
ખીહાવી ભણાવું બલ, વિદ્યાતણું કરાવું આરંભ.	૩૨
અધ્યારું કહે અંદાસ, મુજને રાએ દીઠા છે આજ;	
ખીહાવી લીધી કાંમડી, † ઉભા રહી તે ધડીએ ધડી.	૩૩
અધ્યારું તું અક્ષર કહે, તે તું મારે દેએ ન રહે;	
તે તું મુજને વિસરી જાએ, એકજ વાહાણું વૈકુંઠરાએ.	૩૪
અધ્યારું તું અક્ષર કહે, એક નવી ભણું તાં ભલે;	
ગર્ભ વાસના ‥ છોડે પાસ, ભકતવચ્છલ એહવું અવિનાશ.	૩૫
ભલે "મળું" ** તાં કારણ વડું, કારણ કાયા આભયંતરે જડયું;	
આભયંતર માહિજે ખટયું મલે, અકળ ભલે ને કા નવી કહે.	૩૬

* બાધા. † સધોઈ=સ્થિત્થો. ‡ રામ-નાન. § નવાઈનો. ¶ ખીહવડાવવાને સોડી લીધી.

શન્ય મડળ મોંડાનું નામ, સકળ જૂત કેરું વિશ્રામ;	
મીડું મંડળ વૈકુંઠવાસ, કર્મબંધકના છોડાવે પાસ.	૩૭
યે લીટીમાં બહુ વિસ્તાર, વિસ્તારતાં નવી લાધે પાર;	
एक लीटी तां परठी पंड, बीजी जइ चागी ब्रह्मांड.	૩૮
ઓ અંકાર* આરાધુ જ્યોતિ, આપે મુક્તિ જે છે અણુછતી,†	
શુરુ પ્રસાદે જાણું મર્મ, ઓ અકાર તે કેવળ બ્રહ્મ.	૩૯
નન્યુ નારાયણ જાણ્ય, જગ સચરાચર સારથ્યપાણ;	
સકળ જૂત મહિ સરખું જેહ, બહુ ઘટ ભીંતર વ્યાપે તેહ.	૪૦
મમ્મુ કહેતા માયા છાંડ, પ્રેમ પ્રિતનાં બ્રહ્મસું માંડ;	
એક અબંધંતર અંતર નથી, બાહેર શુ કહીએ બીજું કથી.	૪૧
યે મોંડાં તાં બાણ જ કહું, માંહેલ્યુ તાં મર્મ ન લહું;	
પાપ પુણ્ય જે છે જૂનૂઆ, તેમમ્મા હાથે યે લાડુઆ.	૪૨
શુદ્ધ હુએ તો સાધુ શ્વાસ, જૂગતે દરીને યોગ અબ્યાસ;	
ઉડીઆણુ જલંધર બધન, સહુ એ અજરામર દદ.	૪૩
ધામ સંધુ ફેકટ માટ, કરશું જઈ ડરંગમ ધાટ;	
સાધુ સહીએ સકલ કૃતલી,‡ તે કહે એ ઢાંડે ઢોફલી.	૪૪
અલખ નિરંજન એકાકાર, અકળ સ્વરૂપ ન જાણું પાર;	
એક માંહે જડીઆ જેહ, અન્યે જનને ભાઈડા તેહ.	૪૫
પવન બાંધી મન રાખું સ્થિર, મન રાખે તે વીરલા વીર;	
કામ ક્રોધ ને મોહ અહંકાર, તે કારણુ મીડા બે ચાર.	૪૬
અકળ માંહે છો ડ આંકડા, યુધ્ધ માંહે બીજાં ફાંકડાં;	
સેહેજ માંહે છુતાં સાપલાં, આપોઆપ રમે એકલાં.	૪૭
અલખ નિરંજન નહીં દીન રાત, છેકા એઈ બીજા માત;	
મન પવન બેહુ બલદીઆ, પરસંગે કાંધી પોડીઆ.	૪૮
રાસ પરાણું સાથે લીધ, તે કારણુ યે મોંડાં કીધ;	
કવણુ પ્રકારે સ્થિર મન રહે, સાધક પૂછે સદ્ગુરુ કહે.	૪૯
આદ્ય પુરુષ જે જ એકલું, તે કહીએ ક કુ કેવળુ;§	
બગપતિ પૂછે કુહુ શ્રી રામ, માપારૂપ કુહુ પ્રસંગ.	૫૦
સ સ્વતુ ખૂણે ખોસી રહું, સદ્ગુરુ વચને તે મેં લહું;	
ગ ગ્યુ જે કહે એ ગોહરી, જેણે વિશ વાર વિપ્ર કરે ધરી.	૫૧
શન્ય મંડળ માંહે તેહનું નાશ, સાધુ લાધે જો શ્રી અવિનાશ;	
ચોડું કહેતાં ધણી શુદ્ધ, પરમાનંદ તંણી પરસિદ્ધ.	૫૨

ધણું કહેતાં થોડું કહેવાયે, ઘણું ઘટ ચહડીવૈયમ જાયે;	
ધણા પીંગલા સાધે યોગ, અન ઉદક ન પામે ભોગ.	૫૩
પૂર્વ છાંડી પશ્ચિમ પશ્યું, તે કહીએ નન્નુ* આવલ દુબલુ;	
ચતુષ્પજ ચરણ કમળ પ્રસાદ, આઘ પૂર્વનું ભણું આઘ.	૫૪
પ્રકૃતિ કરી વાણી વિસ્તરી, તે ચચ્ચાણની ચોપડી,	
છછછા વિદ્યા વાદ ન કરે, કરણ થકી કાર્ય મન ધરે.	૫૫
મદનરૂપ મન માહે મધ્ય, તે છછછા વિદ્યાનું પોટલું;	
જજ્જુ જે હડિ આપો આપ, જજ્જુ જે સચરાચર વ્યાપ.	૫૬
જ્ઞજ્ઞુ જેવુટિ પાણીઉ, તે જ્ઞજ્ઞુ જે હશે વાણીઉ;	
દોગાર્ધ ન કીજે વિદ્યાવાદ, ના દેવંદકે ઉદ દે નાદ.	૫૭
ડગલુ પશ્ચિમ દક્ષ સત્રામ, આન ખડગ ખેડુ હરિનામ;	
બીજતણી તાં સાંજે જમ્મ, ધનુક તણે આકારે તમ્મ.	૫૮
સર્વ ઔષધી કરું રાએ, નજ્જાં ખાહુ ચંદ્રમાએ,	
નગરતણી ચારે પાખ જ, ભેતાં ભેતા મારે જખ જ.	૫૯
બે ઢાકી બે ભેઈ શક, તે ટટ્ટા ટોપલી ખાંડેક;	
અમૃત ભરી આવ્યુ ગાડઉ, પીતાં પીતાં અમર થઉં.	૬૦
બાલકૃષ્ણ બોલે બાટીઉ, તે ઢઢે બીનુ ગાડીઉ;	
આ સંબધ તેણે વસે જલ્મ, પખી છૂટી વન તાડકડ્યુ.	૬૧
ગયા પ્રાણ ફંધાણા કંક, ઢઢા રામણ વલીઉ ગઠ;	
માયા મોહ લગાયુ ચત, માયારૂપ રંગ અનંત.	૬૨
માયા કાયા આબરવેતરે જડી, તે ઢઢા સરવણની પુછડી,	
તણુ ગુણ કહેઈ ત્રવેણી સંગ, તણુગુણ માયા રૂપ પ્રસંગ.	૬૩
તણુ ગુણ કહીએ જે તીરથ તરી, તેળળા ની તપ્યે લીટી,	
સકળ લોકમાર્હાં સતનું રાજ, ધટપટ માહે તેહનું કાજ.	૬૪
ગનાન સહિતામહિ જે કહ્યું, તે તલ્લુ બોલે કાનકઉ;	
સોલ સધાણુ છુતેર જળીયાં, અધુઠ કોમજહા પીએ નાવીયાં	૬૫
દમન કરીને દીસે આપ, તેહને ન લોપે પુવ્ય ને પાપ;	
ચંદ્ર સૂર્યની દીના સાંય, તેહ વડુ રાવળ કહેવાય.	૬૬
ધનુષ ધરીને તાણુ બાઆણુ, પણુછ સાહીને પાણુ આણુ;	
યોગ તણે સત્રામે મરે, તે ઘણુ ધાંણુક ધધુડી ધરે.	૬૭

* દરેક વર્ગનો અંત વ્યવજન અનુનાસિક હોવાથી તેને કામે નકાર લખ્યો છે. અહીંયા એનો ડ એ અર્થ થાય છે. † આ ચાર લીપીનો અર્થ સ્પષ્ટ નથી. અનુમાનથી એનો અર્થ ચકાર સમજાવવાનો છે એમ લાગે છે. ‡ અહીંયા ન નો અર્થ ત્ર થાય છે.

નન્નુ નામ નારાએણુ જાણ્ય, સીતા શુદ્ધ જે સાલીગ્રામ;	
સાર કરું સ્વામી મજાતણી, નન્નુ પોતર પરડું નામ અણી.	૬૮
પરદારા માતા જે ગણે, પર દ્રવ્ય પરડું પાપાણે;	
પરનિદા કીજે સાંભળે, પપ્પા પોલી પરડી પતે.	૬૯
કૃષ્ણગર સાથે ખેલી આલ્ય, નાટ્યું નાગ પેરી પદ્મઆસ;*	
નાટક નાચે ત્રિભોવન રાએ, ફફફા ફગડે જોતરે જાએ.	૭૦
જોત્ય પ્રકારે ઉગ્યું સૂર, ચમત્કાર ત્યાંહાં થઈ છે દૂર;	
ખાહેર થકી ન જ જાય ગણી, ઘઘ્યા માની તે ચાંદણી.	૭૧
ભક્તિ કરી મળે ભગવાન, રહે હમગમાંહે રાખું ધ્યાન;	
સાત સઆર માંહે પેર, ત્યાંહાં ભજોજઈને મ માજીમેર.	૭૨
મન માંહે જપુ અજપા મન, કરી મેખલા સાધુ યંત્ર;	
મંત્ર પવંત્ર બાંધી વંતુ કાળ, ત્યાંહાં મમ્મે જઈને બાંધી પાળ.	૭૩
પતન કરુ ચોર છે ચાર, એક ન સે રુંધું પશ્ચમ દ્વાર;	
જે દેા મરમ જાણે એકલું, જે વચ્ચુ પારસ પોટલું.	૭૪
રથણી જાણુ જુગતે કરી, મોહ માપા નિદ્રા પરહરી;	
વિષય તૃષ્ણા ટાલુ સત્, તે રુઠ રાય કટાર મક્ક.	૭૫
લલાઉ ટાલુ અંધકાર, આસન દારુ દશમે દ્વાર;	
ગગન મંડળમાં ભમતું જાએ, તે લહ્યા લોડી કહેવાએ.	૭૬
કરું વિનતિ સૂણું શ્રી કાંત, પ્રેમ પ્રીતડી બાંધુ ચંત;	
રમે રમે તે દાદશ માંહે, ઘઘે વાડી માંડી ત્યાંહે.	૭૭
સસલુ ચરતું વંત મુઝાર, સંત સંગત્ય લાગી એણીવાર;	
પશ્ચિમ નેત્ર કરી પરડીઈ, તે શશુ કોટે મરડીઈ.	૭૮
આગે સમ ધાતનું સ્થમ, ત્યાંહાં પ્રગટ્યું અયોની શંભ;	
હિરણ્યકશ્યપ હરે મારીઈ, તે વષ્ણુ ખૂણે ફાડીઈ.	૭૯
સપનાંતર જસ સંસાર, જૂઠું મૃત ને જૂડી નાર;	
અસુભજ ચરણે રાખું ચંત, તે સંસાર તું છેદંત.	૮૦
નમ્મ દેવ ત્રિભોવન નાથ, અમૃત આપ્યું રદ્દને હાથ;	
કોપ ધણું કરી વેગ્યું ભાગ, તે હ્રદા હરણુ જે પાગ.	૮૧
ગનાન ખડગ ખેદુ વૈરાગ, મદન માયા દેખે માગ;	
અનહદ સુષ્ટે વાસે મોર, તે ખડીઉ ખડખડગ મોર ચોર.	૮૨
અધ્યારુ અક્ષર પચાશ, એ માઈનું કરું અબ્યાસ;	
જેહણે છૂટું ભવના પાસ, કરજોડીને કહે ચંદાસ.	૮૩

- અધ્યારું આખ્યું રા પાસ, સ્વામી એક વિનતિ છે હાસ;
એક ભાઈ એણે ભવ કરી, તે તાં મજ આગળ વિસ્તરી. ૮૪
- તેનું મેં તાં અર્થ ન યાએ, કલકી તમારી કળી ન જાએ;
જોળે બેસાર્યું ચંદ્રાસ, માય બાપને દીધું આસ. ૮૫
- માય બાપને દેખાજું ભણી, મેધાવતીએ શ્રવણે સૂણી;
વળતાં એણીપેરે બોલ્યાં માત, કુંઝરે કીધાં સનાય. ૮૬
- અતિ એવું પ્રહસાન, એ તું જાણે જનક રાગન;
કી જાણે શ્રી શુકદેવ, કી જાણે પરિક્ષત અવસ્થમેવ. ૮૭
- અધ્યારું આખ્યું નિશાળ, ગમે તે ભણવા હું બાળ;
એ તું હે છે જેહેનું નામ, જેહ અપાવે વૈકુંઠમ. ૮૮
- છોરુ છોરુ હુઝારે માત, તોહે માત ન મૂકે હાથ;
એણે અંગ આપતું કીધું આપ, મનબાણતાં આપોઆપ. ૮૯
- વેળૂ કીધું વાસુદેવ, પડનસે નાખે અવશ્યમેવ;
સોઢ વરસતું થયું ચંદ્રાસ, માય બાપનું દીધું આસ. ૯૦
- અમને આજા દયુ નરેશ, છતી આવું ચારે દેશ;
વલતુ એણીપેરે બોલે કુહંદ, અભાગીઉં હું બુંકું મંદ. ૯૧
- માદરા કર્મતણું તાં વાંક, રતન પામ્યું હુંતું રાંક;
ચંદ્રાસ તાં આલ્યાં સમરથ, સાથે લીધાં પાંચ જ રથ. ૯૨
- અને અથ તાં લીધા સાત, સાથે સ્વામી વૈકુંઠનાથ;
બાણજઢે મળ્યા સર્વ ભૂપ, પ્રતાપ પાસે અઘણ સ્વરૂપ. ૯૩
- આપ્યા રથ ગરથ લાંડાર, આપ્યા તેજ ને તોખાર;
આપ્યા મેગળ મહા ગ્રાહ, અને સંતોખ્યા ગરુડારૂઢ. ૯૪
- આપ્યા દાસી ને તાં દાસ, અતિ સંતોખ્યા તે ચંદ્રાસ;
તેજા ઠાકૂર બાળગોપાલ, સાંભળુને સહુ ભુપાલ. ૯૫
- હવે અમ્હારું કહ્યું કરું, વિષ્ણુ તણી સેવા વિસ્તરું;
દશમે દશ વાના કરું ન્યવેઘ, એણીપેરે બોલે સંહિતા વેદ. ૯૬
- તેણે દાઢે જમો એકવાર, હવિષ્યાજનો કરજો આહાર;
અને સાચરે શયન જ કરું, સ્ત્રી સેવા પહરી પરદરું. ૯૭
- એકાદશીએ બોલે વેદ, દંતધાવન તાં કરજો નખેદ;
અને કુમલા કરજો જાર, મત પ્રારણુ તે નિરધાર. ૯૮
- જુ મનમાંહે હુએ ભાવ, તું ફલ આહાર કરજો તાં જાવ,
એકાદશીએ કરુ જાગણ, સંતોષુ અશરણુશરણુ. ૯૯
- દ્વાદશી તાં સાધુ ખરી, જેહવી તાં અમરીએ કરી;
કે કરી રુકમાંગદ રાએ, એણે મતે વૈકુંઠ જાએ. ૧૦૦

આઠ વરસને એથી માહે, ચદ્રાસ તા સાદ પડાએ,	૧૦૧
એકાદશી નહી કરે અખડ, તે કને રાગ લેશે ડડ	
કહે નારદ સાલધુ અર્જુન, તાહા બાણ ખેડે નીપજે અન,	૧૦૨
અને વરસે માઝ્યા મેહ, સ્ત્રી ભરથાર માહે અતિ રનેહ	
એહવૂ રાજ કરે ચદ્રાસ, કૂળે વનરપતિ બાગે માસ,	૧૦૩
માહારી વાણી માણે શુધ, ગાય કરે સવાદ્યહુ દૂધ	
અઠાતરશુ જે તા વાધ્ય, તે કહેને ન કંઈ અસાધ્ય,	૧૦૪
એક આશ્રજ મૂને અર્જુન, માયનાપ પહેલુંન મરે તન.	
કહેતા નારદ મેં વાણી કહી, પ્યવા ચદ્રાસ ક્ષાજમતી લેઈ.	

કડવું ૫ મું.

રાગ ભૂપાળ.

દેશ જીતી આઞ્યુ ચદ્રાસ, હૃષ્યા માહો અતિ ઉદુલાસ,	૧
વધામણીઆ આગળથી જાએ, આપુમુને મેધાવતી માએ	
તહમારુ બ્યજ્ય આઞ્યુ ચદ્રાસ, તમ જુઠા શ્રી અવિનાશ,	૨
તેહેને આપી વધામણી, માયબાપે તા અતિ ધણી	
નગર હુકડા આબ્યા રાય, ઉનટ તા અગે ન માય,	૩
સાથે કટકતણુ નહી પાર, ઊંટ તે તા સહસ જે ચાર	
ખુરાસાણી સહસ જે ચાર, વૃષભ પોડીઆ સહસ અદાર,	૪
માણ્યક હીરા મોતી બર્ધા, સીમાડે તે આગલ્યે ધર્ધા	
સોના રૂપા તણુ નહી પાર, વસ્તુ લાબ્યા એક લાખસાર,	૫
અને લાબ્યા ગજરથ જીતરીશ, પ્રતાપ તેના શ્રી જીગદીશ	
માએ બાપ તા સાહાર્મા જાએ, ઉલટ તા અગે ન માએ,	૬
ચદ્રાસ તે તાહેઠા ઉતર્ધા, માય બાપ બણી સામા સાચર્ધા.	
કર્ધા દડવત ને લાગ્યા પાએ, ગદગદ કહે વાણી બોલાએ,	૭
અમા કરે છે ઓવારણાં, વિધન વેલાળઉ તમ તણા.	
અતિ અજરામર રહેજે, તાહારુ કુખ મજને આવજે,	૮
હૃષ્યા સાથે આધ્યુ માન, હાલે આસુ ને કરે વાત	
વાજે પય શબ્દ નીશાણુ, દેવ કુદભી વાઝ્યાં પરમાણુ,	૯
બધી જન તા જે જે કરે, કુચર નગરમાહાં સાંચરે	
વિણા વસન ચગ મૃદગ, કૃષ્ણ કીર્તન કુએ અતરંગ,	૧૦
રાખતણા હોય નિર્ધોષ, હરિ નામે સદા સતોષ	
સોલાગ્યવતી અક્ષણુ* ભરી, માર્હાં તે તાં શ્રીકળ ભરી,	૧૧
ચદ્રાણુ વધાઞ્યુ લીની ભરી ચાળ, ચદ્રાસ વધાઞ્યુ અતિ વિશાળ	

* અક્ષત ચોખા તાહુલ, ચારણીમા ભરી, કઇ શુભ કામ માટે લાવવુ તે

- પુષ્પ તે તાં સોનાતણાં, છ કુસુમ રૂપાનાં ધણાં;
વધાવા આવે સુંદર નાર, અને ઉઘાડાં મેહેલી દાર. ૧૨
- ચંદ્રાસ આળ્યા આપુલે* અવાસ, હમડા મહિ અતિ ઉલુલાસ;†
પુનરપિ સાંઘડું દે મેધાવતી, રાતી ન રહે તે તા રતી. ૧૩
- કહે માતા પુત્ર હવે નહિ, * * *
ચંદ્રાસે તાં કીધુ સ્નાન, અને પૂજ્યા શ્રી ભગવાન. ૧૪
- ભાવે ભક્તિ કીધી તે ધણી, નવધા ભક્તિ તે ગોવિંદતણી;
કરી નૈવેદ્ય આગત્ય મુખવાસ, એણીપેરે પૂજ્યા શ્રી અવિનાય. ૧૫
- સ્વામીની સ્તુતિ કીધી સહી, એકાગ્ર એકી પગે ઉભે રહી;
વળતા એણી પેરે બોંધાં માએ, બોજન કરવા ઉઠા રાએ. ૧૬
- કરી બોજન ને આસુદાઈ યાએ, પ્રભાત ચઉને ઉઠીઆ રાએ;
કરી દંતધાવન ને કીધુ સ્નાન, ઉઠીઆ પૂજ કરવા ભગવાન. ૧૭
- કહે નારદ દેખાડું બણી, પૂજ વિધિ તે ચંદ્રાસજ તણી;
પેંહું પખાત્યા શાલીઆમ, લક્ષ્મી નારાએણુ લેતાં નામ. ૧૮
- ખાવના ચંદન ચરચ્યાં પાણે,** કપૂરકાચલી તે તાં આણે;
જાતિક પુષ્પ ને અપક વેલ, મહિ મોગરુ આણી મેલ. ૧૯
- તુલશીમંજર મુક્યા ભરી, પેરે પેરે પૂજ્યા નરહરિ;
કૃષ્ણાગર ઉવેણુ ધૂપ, વ્યામી પામ્યા અઠંય સ્વરૂપ. ૨૦
- સ્વામી આગળે દીપ ધણા, અને નિર્ધોષ તે શંખજ તણા;
કપૂર આરતિ કીધી બરાસ, કરી નૈવેદ્ય મુક્યા આગળ મુખવાસ. ૨૧
- સ્વામીની સ્તુતિ કીધી સહી, એકાગ્રે એક પગે ઉભે રહી,††
કરી ડંડમત અતિ ઉલુલાસ, સભા મહિ આળ્યા ચંદ્રાસ. ૨૨
- તેડાળ્યા નગર નિવાસી લોક, અતરસું તા આવે થોક;
આળ્યા રાએ ને કીધુ જૂહાર, હું કહું તે માણુ નિરધાર. ૨૩
- વિજયંતણી તાં સેવા કરું, મોહ માયા નિદ્રા પરહરુ;
સાંભળું તે દેખાડું બણી, નવધા ભક્તિ તે ગોવિંદ તણી. ૨૪
- દસમે દેવર વાડી કરુ, શ્રી ભરયાર કષ્ટ પાલખી ધરું;
સેવક આગત્ય દીપક ધણું, અને નિર્ધોષ તે શંખજ તણુ ૨૫
- વૈષ્ણવ જન તે કીર્તન કરુ, ને નિવેદ્ય સમે દસ વાંના ધરુ;
* * * * નખેદ, એણીપેરે બાલે શામવેદ. ૨૬
- તેણે દાદે જમું એકવાર, હવિષ્યાનનુ કરવુ આહાર;
અને સાયરે સેનજ કરું, શ્રી સેવા પરહરી ન પરવરું. ૨૭

* પોતાને. † આનંદ. ‡ કરીધી ૬ ભેટલુ તે, આલેગન ૧૧ સ્વચ્ચ નિદ્રા લેવી ** હાથે.
† આ લીટી ૧૬ માં કહીયા આવેલી છે.

એકાદશીએ બોલે વેદ, દંતધાવન તાં છે નખેદ;	
અને કુગલા કરન્ને બાર, તત પ્રારંભુ તાં નિરધાર.	૨૮
જુ કાંઈ ભાવ હુએ મન મહિ, તુ ફલબાહાર કરવું તાહિ;	
એકાદશી કરતો જાગ્રણ, અને સંતોષુ અશરણુશરણુ.	૨૯
દ્વાદશી તમ્હો સાધુ ખરી, જેહવી તાં અમરીએ કરી;	
કરી જીમ રુકમાંગદ રાએ, એણે મતે વૈકુઠ જ જાએ.	૩૦
[અષ્ટ વરસથી એહસી મહિ, ચંદ્રાસનું તાહાં સાદ પડાયે;	
એકાદશી નહી કરે અખડ, તે કને રાજા લેશે ડડ.]	૩૧
હટે કમલમાહિ રાખો ધ્યાન, એહવુ છે તે શ્રી ભગવાન;	
શાખ ચક્ર અને ગળ પદ્મ મનગ્યાણુ, એકે પાણે કમલ તું જાણુ.	૩૨
મરતકે મૂળતા મકર કુડવ કાન, સ્યામ સુંદર તાહાં છે ભગવાન;	
કૌસલજ મણિ હટે શ્રી રંગ, વાહનઅમ સારથગ ધનુષ સોહે શ્રી રંગ.	૩૩
મદ મૃગ ચદન પીત પાગ્રણુ, વેણા વસધર અશરણુશરણુ;	
[બાવના ચદન ચરમ્યા પાણે, કપૂરકાચરી કેસર આણે.	૩૪
જાતિકે પુષ્પ ને ચપક વેલ, મ્યાંહે મોગરુ આણે મેલ;	
તુલસી મંજર મુખ્યા જરી, પેરે પેરે પૂજી નરહરિ.]*	૩૫
કામ કોષ મદનું રીસ, પસં મહો મહર અડતાલીશ;	
ભિનમ જાણુમું જાહા વિજીતુ નેધસ, ત્રણ મરત એકજગદીશ.	૩૬
ધંમ લોકને આપુ ઉપદેશ, નીજ ગુણ કહે ચંદ્રાસ નરેસ;	
વિજીતણી તમો કરન્ને સેવ, નરહરિ સતોષને અવસ્મમેવ.	૩૭
કહે નારદ તુસાભળ વિવેક, જેહના કુળમાહાં વૈષ્ણુવશ્મિક;	
એકાતરશું કુળ ઉધરે, વૈકુંઠ વાસ વેગે કરે.	૩૮
પીયું પ્રતે કહે મેધાવતી, આપણા પૂન્યતું પારજ નથી;	
આપણે કીધાં ધૂમરપાન, એકાગ્ર ધરીને ધરિયું ધ્યાન.	૩૯
ઉર્ધ પાણે કાંટ ઉડુલાસ, તુ કુંઞર પામ્યાં ચંદ્રાસ;	
પંચામ્ર સાધી નરનાર, એક મને રહી વન મૂઞાર.	૪૦
હિમ હાડ ગાત્યાં ઉડુલાસ, તુ પૂત પામ્યાં ચંદ્રાસ;	
મકર માધવટો નાહ્યાં સહી, ત્રવેણી તટી સંગે રહી.	૪૧
ખેહુ માધવ પૂન્યા ઉડુલાસ, તુ પૂત પામ્યાં ચંદ્રાસ;	
વિષ્ણુધરની પૂજા કરી, એકાગ્ર એક પગે રહી ખડી.	૪૨
કોએક કમલ ચડી પૂન્યા ધરિ, એણી પેરે પૂન્યાજગદીશ;	
એકાગ્રમને પુજા ઉડુલાસ, તુ પૂત પામ્યાં ચંદ્રાસ.	૪૩

આપણે યજ્ઞઆ મોટા યાગ, કીધાં વ્રત મોટાં સોભાઅ;	
એકાંત ઉજવ્યાં વ્રત ઉહુલાસ, તું કુંઅર પામ્યાં ચંદ્રાસ.	૪૪
ખટ દરેશનને દીધાં માન, આપણે દીધાં કન્યાદાન;	
ધણું ધણું શૂં કહી કથી, આવાંવેનાથ, તું કુંઅર પામ્યાં ચંદ્રાસ.	૪૫
કેહે જૈમુનિ મેં વાણી કહી, કહી કયા એટલેથી રહી;	
અર્જુને નારદને કહ્યું, સ્વામી ત્યાર પછે શું થયું.*	૪૬

કડવું ૬ હું.

રાગ રામશ્રી.

રાગ કુલંદ કેહે વિનતી, પુત્ર સાંભળુ ચંદ્રાસ રે;	
એકાંતર શૂં ઉધાર્યો, તું વિજ્યજીતું દાસ રે.	૧
એક સાંભળુ વિનતિ, માહારી પૂત્ર અવિધાર રે;	
આપણું ધર્મજ રાખીએ, એમ બોલે સંહિતા સારે.	૨
આપણું જેણે મૂક્યાં અંધ, એ તે કુંતલકપુર રાજનંદ રે;	
તેહને ધરે એક મંત્રિય છે, તે પ્રધાન દૃષ્ટ્યુધ્ધન રે.	૩
આપણે બોલ છે ઉધર તેહ, તે બીનનૂ હા રાય રે;	
વરસ બેહુનું પુહુતુ નથી, શું કરવું કાવે ઉપાય રે.	૪
અપાર બાપા જે મોકલુ, દૃષ્ટ ગણી તાં બેટ રે;	
હું તાં કહેવા હોડતુ, જોઈ તમારી ત્રાટ રે.	૫
એહેવી વસ્ત આંહાં ચકી મોકલુ, નએણે નરખી શકે રાય રે;	
કુંતલપુરનું રાજીલ તે, રળીઆત અતિ ધણુ યાય રે.	૬
દૃષ્ટ્યુધ્ધને મોકલુ, કાંઈ એક તાં વિશેષ રે;	
ગામવ ગુરુએ મોકલુ, કાંઈ એક તાં વિશેષ રે.	૭
સેવક તાંચે ચવાવીઆ, ઉલટ અંગે ન માય રે;	
વસતિ દીકી દીપતી, ઉલટ અંગે ન માય રે.	૮
એમ કરતાં આવીઆ, સરોવર ફેરી તીર રે;	
પૂજા અર્ચ્યાં ત્યાંહાં કરી, સંતોખ્યા યાદવ વીર રે.	૯
પૂજા કરી પધારીઆ, મંનશું કરે વિચાર રે;	
પ્રધાન તે તાં બોલીઆ, ઉભા રાજ દૂઆર રે.	૧૦
કહુ રે ક્યાંહાંથી આવીઆ, તાહારે શૂં કામ રે;	
સ્વામી અહમો આવીઆ, રાયના લેઈ દ્રામ રે.	૧૧

* આકડવામાં જ્યાં 'જુ' છે તે 'જે' ના અર્થમાં, 'તુ' 'તે' ના તથા 'તો' ના અર્થમાં થયા છે.

કુહરે કુલદ મૂઠ શું, તમરો આન્યા આવો ઠામ રે;	
સ્વામી કુલદ તુ આવી ન સકયા, કાર્ધ એકલુત ઠામ રે.	૧૨
કુહરે તમરો છું ઢેટલા, તમને અપાવું ધાન રે;	
સ્વામી આજ ત્રતએકાદશી, અમરો નહીં જમુ પ્રધાન રે.	૧૩
કરજોડી કરું વીનતી, સાંભલો ચતુરમુખશુ રે;	
એકાદશી નહીં મૂઠીએ, જુ નીસરી જાએ પ્રાણુ રે.	૧૪
સાંભલો સ્વામી વીનતી, એટલુ દેવો માન રે;	
પ્રભાતે કરાવી પારણુ, અપાવજો લાર ધાન રે.	૧૫
દ્રવ્ય લેઈ ઉતારીઆ, તે તાં રાજને દ્વાર રે;	
પ્રધાન તે તાં બોલીઆ, કુતલપુરના રાય રે.	૧૬
એ થઈ માયા ઉકરુ, પેલુ પાપીઈ કુલદ રે;	
આફળીએ રહ્યું માનતું, અળાગીઈ તે મન રે.	૧૭
સ્વામી મોકા ને કુંદુ અગ્રાતુ, હું થઈ અસ્વાર રે;	
દ્રવ્ય તેતુ લેઈ આવુ, જોઈ આવું સમાચાર રે.	૧૮
આમા લેખને સાચરાયા, ઉતાવલાં તા જન્ય રે;	
દશ દિશે દીસતુ આશ્રજ,* મનમા કેતુક ચાય રે.	૧૯
ઠામ ઠામ વાળ્ય કૂવા, સરોવરને પાળ રે;	
દેવલ હીશે દીપતાં, પરખનો નહીં પાર રે.	૨૦
વાટે સાંદામુ જે મલે, તેહેને કઠે ઉતરી માલ રે;	
કરે જપ માલ ગુલશી તણી, જપે રામ કૃષ્ણ ગોપાળ રે.	૨૧
એહેવુ જોતુ આવીઈ, કુલદ કેરે દ્વાર રે;	
પૂત પીતા ઉભા મત્રી, ને કીધું જૂઠાર રે.	૨૨
ઉતારા અપાવીઆ, આનદે સેવક જન રે;	
અન તો નીપાછઆરે, અષ્ટાદશ ભોજન રે.	૨૩
આરોગીને ઉઠીઆ, સખા કા ગયા પરધાન રે;	
પછે લાગા પૂજવા, તમરો કુલદ કુહરે કાન રે.	૨૪
કુહરું ને કયો હાનું દીકયરુ, તમારે અદાસ રે;	
એણે ધિકતરચુ ઉધાચ્યા, એ વિષ્ણુજનું દાસ રે.	૨૫
સ્વામી આરા તમહારી, હું ગઉતું વન મૂઝાર રે;	
અન્યાથીને મારવા, જોવા ચોર અખાર રે.	૨૬
કુતલપુરથી નીકલ્યા, ચ્યાર જોષણુ જાણુ રે;	
બાલ્ય રોતું સાંભલ્યુ, મુખે જપે સાચંગ પાણુ રે.	૨૭

એક છેદી આંગળી, અધીક તેહેનું અંગરે;	
ન જાણીએ તે કહો ગયા, કરી ને સ્તાં અંગ લાંબ રે.	૨૮
પછે મેં તાં જોઈ, હું હું અપુત્રવાન રે;	
પુત્ર કરી મેં પાલીઈ, મૂને ત્રહા શ્રી લગવાન રે.	૨૯
સ્વામી અમ્હો અનુચર તમ્હારા, આપ જીવતાં આપ રે;	
પુત્ર જે હું પામીઈ તે, તદમારુ પ્રતાપ રે.	૩૦

કડવું ૭ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

મંત્રીય મન મારે એતીઉરે, દુઃખ તે હપડે ન માય;	
મૂરે મનનું મન મારે, વાત તું કહોને ન કહેવાય રે.	૧

ઢાળ.

વાત કહેને કહેવાય નહી, ધૂરત ને ધૂતાર;	
હસીને તાં બોલીઆરે, કુલંદ તું અવિધાર.	૨
ભાઅમ તાહારા વંશનું, રે પુત્ર તાં ચંદ્રાસ;	
એકાતરશું ઉધાર્યાં રે, એ વિજયજીનું દાસ.	૩
એક સાંભલો, વિનતી, અમ્હારી તાં આજ;	
ઉતાવણુ કાંઈ ઉપન્યું, કુંતલકપુરમાં કાજ.	૪
પુત્ર તાહારું તેડને, ચંદ્રાસ વેગે જાય;	
પત્ર આપવા મદનને, વેગે વિલમ મ માય.	૫
હાં સ્વામી હું અપારા યએશ, એમ બોલીઆ ચંદ્રાસ;	
આતા તુકુને તેણે મોકલું, મૂને તાહારું વિશ્વાસ.	૬
એકાંત બેસીને પત્ર લખીઈ, સ્તાંહાં નહોં જીનું કાપ;	
શુભ અક્ષર મન મારે, લખીઆ ધૂરત લક્ષણ સોઅ.	૭
સ્વરતે શ્રી કુંતલકપુર, સ્થાને પૂજારાધે મદન;	
આ પત્ર મારે જે લખ્યું, છે તે વેગે કર્યે તેન.	૮
એક ઉલ એહેવી લખારે, મનશું કરી વિચાર;	
વાતીને વેગે કરે, પુત્ર સારોધાર.	૯
સારોધાર સહી કરજે, રજે લાગે વાર;	
વિષ દેજે વેગે કરી, ચંદ્રાસને નિરધાર.	૧૦
તું કુળ મ જોએશ કુલંદનું, રૂપ મ જોએશ જાત;	
વે* મ જોએશ, વાત મ જોએશ, શર મ જોએશ સાત.	૧૧

આચાર મ જ્ઞેએશ, વિચાર મ જ્ઞેએશ, લક્ષણ ન જ્ઞેએશ એક;
 દિવ મ જ્ઞેએશ, સેવ મ જ્ઞેએશ, વિષ્ણુ ભક્ત વિવેક. ૧૨
 વેગે કરીને વિષ દેજે, મોહલ્યું છું એક;
 આપણને પ્રાણજ્ઞે કહ્યું દુષ્ટ, એ બાળક છે તેક. ૧૩
 મુખે વચન મદનને કહ્યો, વાંચે બેસી એકાંત;
 રખે ખીજું કે સંભલે, મનમાંહે આવશે ભાત. ૧૪
 આસા લેઈને સંચારાયા, માતા તણે અવાસ;
 દેઈ પ્રદક્ષણ ચરણે લાગ્યા, આઈ છું મૂને તુ આશ.* ૧૫
 હું પ્રધાને મોહલ્યો, કુંતલપુર કાંઈ કામ;
 પત્ર આપવા મદનને, રાખને કરવા પ્રણામ. ૧૬
 વલતાં તે માતા બોલીઆં, સંભલો કુંઞર વચન;
 શ્રી પ્રધાનને કહુ એટલું, જે જાશે માહારું તંન. ૧૭
 કુલંદ આવી ઉભા રહ્યા, પ્રધાનને કીધું બૃહાર;
 સ્વામી મુજને દીજે આશા, તુ હું થાઉં અસવાર. ૧૮
 વલતા તે પ્રધાન બોલીઆ, મદનને ઉદુલાસ;
 આવતા મૂને એક કહ્યું, જે મોહલ્યો એદાસ. ૧૯
 મેં તુ શ્રવણે સંભલ્યું, એ વિષ્ણુજનું દાસ;
 ચરણ જોવા દાઝ છે, અતિ મદનને ઉદુલાસ. ૨૦

કડવું ૮ મું.

રાગ દેશાખ ગોડીન†

મેધાવતી રાણી કરે વિનતી, સંભલોને પુત્ર ચંદ્રાસ;
 મેં માતાએ કાંઈ બળ નહિ આલે, મૂજને કાં મૂકું છું નિરાશ.
 . કુંઞર વહેલું આવજો.
 હવે કથમ પ્રાણુ ધરેશ કુંઞર, તારાં દુખ લેઈ મરેશ. ૧
 જળ વિના જળચરણું એન જીવે, વૃક્ષ વિના પંખી જાત; કુંઞર.
 અપત્ય અંબા વ્યના કેહી પેરે જીવે, તે જૂરે દિવસ ને રાત. કુંઞર. ૨
 જોડા વિછોડ કપોત ન જીવે, ટોળા વિછોડ કુરંગ; કુંઞર.
 ગાય વ્યના વાછરૂ ન જીવે, સાર કહુ શ્રી રંગ. કુંઞર. ૩
 વીન પંજર કરી માતા ચલાવે, અને દે આશીષ; કુંઞર.
 વિધન તારાં પૈલાં જાઉં સહુ, તુને રક્ષા કરજો જગદીશ. કુંઞર. ૪
 તારા ચરણ કમળને ચતુષ્કુળની રક્ષા, આગળીને અવિનાશ; કુંઞર.
 તાહારી પીડીને પરચલની રક્ષા, જંગલની જગનાથ. કુંઞર. ૫

કંકણું ૯ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

મેધાવતી કહે કુવર મારા, રણુ રાખો રણુદેવજ,	
મસ્તકે મહાદેવની રક્ષા, બ્રહ્મીએ બ્રહ્માદેવજ	૧
કપોલે કાળીકાની રક્ષા, નાશીકાએ નારાણજ,	
આંખડીએ અખીકા રેન્ને, પ્રદે સારગપાણજ	૨
જઘાએ યાદવની રક્ષા, કટીને કમળા કાંતજ,	
ઉદરને આઘ પુરુષની રક્ષા, દુટીને દેવ અનતજ	૩
તાહારી પૂઠને પીતાખરની રક્ષા, કૂખને કૃષ્ણ કૃપાળજ,	
ભુજડડને બૃધરની રક્ષા, દેહેને દેવ દયાળજ	૪
દસનને દામોદરની રક્ષા, શહવાને ભુગપાળજ,	
દત્તને દામોદરની રક્ષા, ગજાને ગોપાળજ	૫
તાલુઆને ત્રીકમની રક્ષા, નીલવટને નદજ,	
શ્રવણને સારગધરની રક્ષા, મસ્તકને માધવ યુકુદજ	૬
શરીરને શામળીઆની રક્ષા, વેળાકવેળા વિખજ,	
વાટે ઘાટે વિશ્વભરની રક્ષા, કૃપા કરન્ને છુને કૃપાળજ	૭
દેધ પ્રદક્ષણા ચરણે લાગ્યુ માતાનુ માન્યુ મનજ,	
મેધાવતીએ આપી સૂખડી, આરેગો માહરા તનજ	૮
પુનરપિ વળી પગે લાગ્યુ, અને કીધૂ જુહારજ,	
ખેમ કુશલીએ જઘ આવો, પરણી લાવો બેનારજ *	૯

કંકણું ૧૦ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

માતાએ મોકલાવીઈ રે, ચતુર તે આસ્યુ ચદ્રાસજ,	
મૂરત લીધૂ મન ધરે રે, લક્ષ્મી નારાએણુ પાસજ	૧
દતે દીનાનાયની રક્ષા, રચનાએ રણુછોડજ,	
કંઠે રક્ષા કમળાકરની, રકઘે તેત્રીશ કોડજ	૨
પેટે રક્ષા પચ્ચાનનની, વાંસે વિશ્વાધારજ,	
કટીએ કેશવજની રક્ષા, જઘાએ ભુગદાધારજ	૩
રણુ વેળા દસો દિશ રખેવાલી, અધારે તો ધસજ,	
અજવળે અખીકાની રક્ષા ખેડુ ધરન્ને ચીરાજ	૪

* કવિ પ્રેમાનંદ કૃત અભિમન્યુ આખ્યાનમાં અભિમન્યુને રણમાં જતી વખતે કુતા માતાએ આજ પ્રમાણે આશિષ દીધી છે † સંધ્યાકાળ

ઢાળ.

લક્ષ્મી નારાયણ પાસે લીધા, રહે માહા શ્રીરગ,	
અથ એહેવ્ પવાણીઉં, અથક ને અભગ	૫
એક પોતે એક પાલુ,* આયુધ પોડસ વીથ,	
માહા રાણ મનમાહાં છે જે, રાખશે યુગદીશ	૬
એહેવ કહીને સાચરું, ચદ્રાસ વેગે જાએ,	
નગર મહિથી નીસરતા, શુકન સારા થાએ	૭
પથ શબ્દ વાણન વાળે, આગળ રલા નૃત્ય કરાએ,	
બદીજન જે જે કરે, એક વર પરણીને જાએ	૮
કામની વર કોડામણ, અને ગાતી અતિ રિસાળ,	
શ્યામા સમીપ્ય માહમી મલી, શ્રીફળ સજૂકા થાળ.	૯
કામધેન કોડામણી, અને સવત્છી† ગાને,	
પેરે પેરે પાલી પેજલી, એક વિપ્ર સાહી હાથે પગાયે	૧૦
કામની મસ્તકે બેડલા, અને અશુ ભરીઆ કુલ,	
શુકન વદી સાચ્યાં તે, સમરીને શ્રી શલ	૧૧
ખર ડાખૂ બોનઉં, અને તોરણ ચાર બધાય,	
પહેલે પુહરે અધૂરડા તે, કુરગ યમણાં જાવ	૧૨
શુકન વદી સાચ્યાં, આબ્યા નગર સમીપ,	
સરે વર તીર અતિભલ્લ, નિર્ભગ તેહનું નીર	૧૩
નીર નિર્ભગ તેહનું દીકુ, અને કીધું સ્નાન,	
ભકિત નવધા ત્યાહાં કરી, અને પૂજ્યા શ્રીભગવાન	૧૪

ઢાળ.

એક મને ઉનટ કરી, સ્થાનકે સ્થિર કરી મન,	
માતાએ આપી સુખડી, અને આરોઆ તે તન	૧૫
વળતા નારદ બોલીઆ, સાલણ અર્જુન,	
સાર પછે શૂ થઉં તે, સાલણ એકે મન	૧૬
પછે તે ત્યા પૂઢીઆ ‡ ને થયા આશાત,§	
અથ તે ચરતું કીધું, મન માહે ન આણી જાત	૧૭
મહા નિદ્રામહિ ઉંધા, આગળ અથ ચરાએ,	
સેવકને નિદ્રા પડી, સજળ એકુ થાએ	૧૮
તેણે સમે ત્યાહાંથી નીસરી, કુતલકપુરથી નાર,	
દષ્ટશુધ્યની દીકરી, વિષયા બાલ કુઆર	૧૯

* પદાતિ-પગે ચાલતો સીપાઈ † વાજરડાવાળી ‡ સુતો § આસુદા.

ખીજ ચંપક માલણી, રામની તનયા જાણે;	
સહી સમાણી સાચરી, પ્રેમ મનમાંહ આણે.	૨૦
વાટ માંહી આવીઆરે, દણે, તેણે કાર;	
કુસુમ વેલી કામનીરે, ઉલટ અંગ અપાર.	૨૧
ઉલટ અંગે અપાર, ફળ પડે તે કરે પ્રહાર;	
ત્યાંહાં ખૂંખારવ લુહુલુ, કરે સહી તે નિરધાર.	૨૨

હાળા.

એમ કરતાં આવીઆં, સરોવર ફરી તીર;	
વાર દીકું પદની, નિર્મળ તેહનું નીર.	૨૩
ધ્રુ રે આપણુ હાલીએ, સહી સમાણી સાય;	
પાણી માહે પરવર્યા, યાં હાય ઉપર હાય.	૨૪
મહા જળમાં પરવર્યા, વાઅ ને બોલણાં યાએ;	
તરતાં તરતાં તારુણી, અનેક કુળકી ખાએ.	૨૫
એક એકનું પગ તાંણે, અને બે સાહે પાણુ;	
એક એકની ત્રીવા પંજે, અને બોલે નવલી વાણુ.	૨૬
એકએકના કેસ સાહે, ચાપે પાણી માંહે;	
વિષયા થઈ આકુલી, વાણી ત્યા ન બોલાએ.	૨૭

કંઠલું ૧૧ મું.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

મર્જન કરીને સાંચર્યા રે, જલથી આવ્યા બાહર;	
વસ્ત્ર જ ખીજ પાલટયારે, મહા અનોપમ સાર.	૧

હાળા.

વસ્ત્ર ખીજ પાલટયાં, આપોપરે જાયે;	
હેલું ચંપકમાળણી, આગળથી પવાયે.	૨
વિષયા ત્યાં પાછે રહી, એક જ દાસી પાસ;	
એક પુરુષ પુહું નરખીઈ, તે સૂર્ય કોટી પ્રકાસ.	૩
મહા અનોપમ નરખીઈ, લોચન કમળાકાર;	
દસન હીરા તગવગે, કા કામનુ અવતાર.	૪
નેપૂર તાં ઉતારીઆં, આપ્યાં દાસી કરે પાણે,*	
શનૌ શનૌ સાંચરે, પ્રેમ મનમાંહ આણે.	૫
પટકૂલ પાણે સાહીઈ, અને ઉર્ધ્વ રાખ્યું તેહ;	
રખે શબ્દ તાં સાંજળે, અને જાગે એહ	૬

અધને કરી વિનતી, તૂરી* તું અવિધારઃ ૭
 દેઈ પ્રદક્ષણા ચરણે લાગી, રણે કરે કૃતકાર.
 પાસે આવી ઊભી રહી, અને પુરું દીર્ઘ પાત્ર;
 બાકી કાગળ ફાટ માંહ, બાહરે કિંચિત્ માત્ર. ૮
 શનૌ શનૌ કાઢીઈ, અને વાંચીઈ તાં તેહ;
 વિષયાને ઠારે વિષ લખી, અને વિમાસે તાં એહ. ૯

કડવું ૧૨ સું.

રાગ આશાવરી.

વિષયા મન્ય વિમાસે છેવાત રે, વેરાસીઈ માહારુંતાતરે;
 વિપરીત કાં લખ્યુ રે. ૧

ઢાળ.

વિપરીત શા માટે લખ્યું, એહવું આલપપાલ,
 હવે માહરે હાથે કષિએક, (કરુ) મારું વેવીશાળ.† ૨
 વિષને ઠારે વિષયા કરુ, એહ માહારુ વિવેક;
 * * * * *
 પાસે પરત્યથી નરખીઈ, દેવદાર ફેરું દુમ;
 દૂધ કાઢી તેહનુ ને કીધુ, * * * મર્મ. ૩
 યમણે કરે ટચી આંગળી, તેહનુ ભરીઈ દૂધ;
 કાજળ કિંચિત્ નેત્રનું, અક્ષર કીધુ શુદ્ધ. ૪
 બેઈ લેવયે ટળકે, વયે લખીઈ ન્યાયે;
 વિષયા દેયો વેગે કરી, અત્ય લાંહાં લખ્યું વિષયાએ. ૫
 લેછ કાગળ બીડીઈ, અને ગાહાલીઈ ફાટ મુઝાર;
 અવશ્ય એમ તું નીપજે, જુ તુઠે શ્રી ત્રિપુરાર. ૬

કડવું ૧૩ સું.

રાગ ધનાકી.

વિષયા મન વિમાસે છે વાત રે;
 હું તુઠે શ્રી ત્રીપુરારીયે તુઠાતાં કેમ ખ્યાત રે. ૧

ઢાળ.

પુત્ર રાય તુઠેશે, એમ કુએકે જગદંબા માય;
 †આપ તાહારી સ્તુતિ કરું, ગવરી ગુણ પમાએ. ૨

આઈ અંબા ચંડી ચારું, હું એ વરને પામેશ;	
અખીલ પ્રત છે તાહરાં, ને ભાવતું કરેશ.	૩
નવ દાદા નવરાતના, અપવાસ તાં કરેશ;	
જવારા વાવી કરી, કેનક કુંભ ચાપેશ.	૪
આઈ આલે* એમ સાંભળીયું, ઉખાનેઆપ્યું વરદાન;	
તે માટે આપ અંબકે, મુજને દેશે માન.	૫
એક મેન આઈ તું, વરાહી સાવીત્રીય અપાર;	
શ્રેષ્ઠ કરતાં તુ પામી, બહા સરખું ભરતાર.	૬
એક મનેતુંસ્તવી ચાનકે, સ્થીર કરીયા વર ક્ષમક્ષણી,	
તું કુજ પામી, કૃષ્ણ સરખું કંથ ખમખમી.	૭
અહવું કહીને સાંચરી, ઉતાવળી જંજાય;	
અંપક માળણીને જઈ મલી, ઉલટ અંગ ન માય.	૮
અંપકમાળણી તાંહાં હસી, આનંદશું અપાર;	
વિષયા શું પુઠે રહી, જોઈ તે ભરથાર.	૯
અરે ખાઈ અહવું શું કહે, પોતાના મનની વાત;	
મજને તાં વર શોધશે, માહારું તાં તાત.	૧૦
વળતા તે નારદ જોલીઆ, તમ્હો સાંભળો અર્જુન;	
તાર પછે શું થઈ, તે સાંભળો એકે મન.	૧૧
પછે તે તાં જગીઈ, ઘેઠા થયા ચંદ્રાસ;	
કાગલા કરીને મુખ પખાલ્યું, આરોગ્યા મુખવાસ.	૧૨
એક પુકુર રહ્યું પાછલું, અને થયા અસ્વાર;	
વેગે પછે તે આવીઆ, પ્રધાન કરે દાર.	૧૩

કડવું ૧૪ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

કાંઈ ચંદ્રાસ આવી ઉભા રહ્યા, કાંઈ આતા તે માગે મદનની રે;
અા સાત પોણે અખે પાટી, કહેવરાવીકે માંહોમાંહે. ૧

હાળ.

માંહો માંહે કહાવીઈ, મોકલ્યો છે દ્રષ્ટુધ્ય;
પત્ર લેધને આવીઆ, સમા તે ચાર છે શુદ્ધ. ૨
સાત પોલેય છે પોલીઆ, વળી છે રે અનેક,
છેહલ્યુ પોલીઈ મદનનું, તેહનું નામ વિવેક. ૩

વિવેકે જઈ વિનબું, મદનજી અવિધાર;
 પોતે આવી કા ઉભુ રહ્યું છે, લાગી છે વડી વાર. ૪
 તાત તમ્હારે મોકલ્યું છે, પત્ર લેધને પાણ્ય;
 ઉતાવલું કાંઈ ઉપનું છે, સ્વામી મનમાહે જાણ્ય. ૫
 મુખ વચન મજને કહ્યું, હું દાસનું હું દાસ;
 નમણી કરી તું બોલે, મજનું છે નામ ચંદ્રાસ. ૬

કડવું ૧૫ સું.

રાગ ધનાશ્રી.

મદનના મન માંહે ઉલટ, ધન ધન અવતાર;
 પીતુની આગના પાળવા, દીકુ તું અવિધાર. ૧

ઢાળ.

ધન અવતાર માહરો, મગ્ગશે વિષ્ણુજનું દાસ;
 મદન તાંઈ તેનો સેવક, વિષ્ણુનો ચંદ્રાસ. ૨
 સજા સંજુકેતુ ઉડીઆ, ડંડમત કરતા જાણે;
 ચંદ્રાસ તો દુષ્ટે પડ્યા, ઉલટ અંગે ન માણે. ૩
 હૃષ્યા સાથે આપીઓ, જાણે પ્રાણધાર;
 આજ હું કૃતાર્થી કીધ, સ્વામી સેવ્ય સેવે સાર. ૪
 વળતા ચંદ્રાસ બોલીયું, મોકલ્યુ તાહારે તાત;
 અર્કાત બેસો ને પત્ર જ વાંચું, પછે કરશું વાત. ૫
 વળતા તે મદન બોલીયું, એથું હું કહ્યું આજ;
 અર્કાત્ય બેઠા તેહ જ કીજે, જેહ માંહે લખ્યું ઉપાજ. ૬
 લેઈ કાગળ ચાંચીઈ, જાનોમાનો મન માંહે;
 એહ વસ્ત્ર એમ નીપજે, જી તુઠે કષલાસ કરે રાજે. ૭

કડવું ૧૬ સું.

રાગ—

મદનના મનમાંહે ઉલટ છે અપાર રે; તુઠા તાં યુગદાધારે;
 ત્રિપુરાએ તુઠે એમ હુંએ, વિપવાની પુહુએ આસ. ૧

ઢાળ.

તુઠે શ્રી ત્રિપુરાએ, તુ તાં એમ હુલાસ;
 પૂજ્ય યાએ પ્રધાનનું, જમાઈ ચંદ્રાસ. ૨
 ગાલવ ગુરુને તેડીઆ, સાંભળુ ગુરુજી વાત એહ;
 મૂને કાગળ મોકલ્યુ, અમારે તાતે, તેહ. ૩

તું કુળ મ જ્ઞેયેશ કુર્લદનું, રૂપ મ જ્ઞેયેશ જાત;
 વે મ જ્ઞેયેશ, વપૂ* મ જ્ઞેયેશ, શ મ જ્ઞેયેશ સાથ. ૪
 આચાર મ જ્ઞેયેશ, વિચાર મ જ્ઞેયેશ, લક્ષણ મ જ્ઞેયેશ;
 તુ દેવ મ જ્ઞેયેશ, સેવ મ જ્ઞેયેશ, વૈષ્ણવ મ જ્ઞેયેશ, ભક્તિ મ જ્ઞેયેશ. ૫
 વેગે કરીને વિષયા દેજે, મોહલ્યું છે એહ;
 આપણને બાહણે કહ્યું હુતુ, એ બાલ્યક છે તેહ. ૬
 વેગે કરીને વિષયા દેજે, કારણ છે તાતાં તેહ;
 * * * * * ૭
 કારણ તાં જાણી કરી, મહીઈ તાં વાર;
 જાણુ જોધી તેડીઆ, લગત આપ્યું સાર. ૮

કડવું ૧૭ અં.

રાગ ભૂપાળ.

તેહુ તેહુ જોધી તે જાણુ, લગત આપ્યું પરમાણુ;
 જાણુ જોધી કહે વાત, લમને રેખા આવી સાત. ૧
 લમને શુક આબ્યુ ત્રોજી, ગુરુ અગીઆરમુ રાશી બીજું;
 ગોરજવેલાએ હાથેવાલ, ચંદ્રાસ યાશે ભૂપાલ. ૨
 મદનજી છે વાલે બેણી, તેહુને માહારી તાડકે રાણી;
 વિષયા બાધને કરાબ્યુ સ્નાન, ચંદ્રાસને દેજે ધણુ માન. ૩
 મદનજી પખાલે છે ચરણુ, તાડકે નામે છે વરણુ;
 સૌભાગ્યવતીને તેડાવું, તે વે મગજ વરતાવું. ૪
 જાણુ જોધીને તેડાવું, મોટા પડિતને પધરાવું;
 એણી પેરે પૂછે છે મદન, કુળ કુણુ રાજનિધાન. ૫
 સાખ કુણુ તમ્હારુ ગોત્ર, માંડીને કહુ શાસ્ત્ર;
 વલતા બોલે છે ચંદ્રાસ, મદનજી સાંજળને ઉડુલાસ. ૬
 ગોત્ર ગદાધર ગોવિંદ, વેદે વિશ્વ વિરાળ મુકુંદ;
 માહારુ કુળ તાં શ્રી કૃષ્ણ, શાખા સામળ વિષ્ણુ. ૭
 માહારી ત્રીકમજી છે તાત, ભાઈ ભૂધર લક્ષ્મી માત;
 માહારી વડાઉચ વાસુદેવ, વડીઆઈ વામન અવસ્યમેવ. ૮
 ફઈ ફણાગરમદન જોહ, મામો માધવજી તાં તેહ;
 માહારે મદસુ સાલ, બાકી સરવે આલપંપાલ. ૯

હાળી ફેર.

ચંદ્રાસ ચુરી મદિ પધરાબ્યા, સૌભાગ્ય રમણુ,
 સૂર મુનિ જોવાને લાહા આવ્યા રે, સૌભાગ્ય રમણુ. ૧

વરત્યાં તે મગળ ચાર રે, સોં આપ્યા તેજ ને તોખારે; સોં ૨
 આપ્યા મેગળ પ્રોઢારે, સોં સંતોખ્યા ગરુડારૂં રે. સોં ૩
 આપ્યા દાસી ને તાં દાસ રે, સોં અતિ સંતોખ્યા ચદ્રાસ રે, સોં ૪
 આપ્યું મોનું રૂપુ સાર રે, સોં ઠાલા કીધા તે ભંડાર રે. સોં ૫
 સર્વ આવીને રહ્યું રે, સોં પછે બોલ એહવુ કહ્યું રે; સોં ૬
 હવે સમર્થું છું પ્રાણુ રે, સોં વતેં મગળ ચારે સાળયાલ રે. સોં ૭

કડવું ૧૮ મું.

રાગ દેશાખ.

એણી પેરે બોલે નારદ દેવરે, એ સુણુ સવ્યસાચી અવસ્થ મેવરે. ૧
 ઢાળ.

સવ્યસાચી તાહ દહે, દ્રષ્ટુધ્ય બૂડું મૂડું,
 ચદ્રાસને ચતુભુજ રાખે, એહેને કાપશે કૂડ ૨
 આગે એણે મારવાનું, કીધું તા મર્મ,
 વિધન તા વે'હુ ગઈ વે*, રાખીઈ પરબ્રહ્મ. ૩
 વિષ્ણુની સેવા કરીને, વિપયા પામ્યુ ચદ્રાસ;
 ભાર પછે શુ થઈ તે, તજને કહુ ઉડુલાસ. ૪
 પછે દ્રષ્ટુધ્યે બાધીઈ, કુલદ અવરે બધ,
 ને હુકમ કરીને તાડીઈ, ભાંજ્યા સધેસધા. ૫
 એમ થયા માયા ઉફરા, અને આણુ છું અભિમાન,
 ચદ્રાસે ચિત્ત ફેરવ્યુ, અમને નહી કાર્ષ માન. ૬
 સદાએ બેઠા લાવતા, રાયના તા દ્રામ,
 હવડાં સેવક મોકલ્યા, અમ્હારે છે કામ ૭
 સેવક જે કા મોકલે, તેહને અભિમાન,
 અમ્હો જે અપાવીઈ, તેહેને નહી તાં ધાન ૮
 અમ આગલે એહવુ, કહ્યું એકદશી અપવાસ,
 અમ્હો વૈષ્ણવ છપ્પએ, બોલ્યા દાસના તા દાસ ૯
 એમ દેસ દીઈ સર્વે, વરણુ તે અદાર;
 ચાલે લોભજ મહેલીઈ, ને વિનતી અવિધાર ૧૦

કડવું ૧૯ મું.

રાગ—

એણી પેરે ભાં પ્રધાન બોલિયુ, સંભલ્ય કુલદ તાહ;
 અભિમાન કુલદ એ બધુએ લહુ રે. ૧

ઢાળ.

અભિમાન તજને એવડું, ચંદ્રાસ ફેરી આણ;	
થએ માયા ઉદરું, અરે મૂઠ અળણ.	૨
શંખ ચક્ર વંસ વેણા, અને કરે છે તાં તાલ;	
ધરે ધરે વાળે ધંટડી અને કરે તુલસી વિચાળ.	૩
તિલક દીલાં તેણે ભરીઆં, શંખના નિર્ધોષ;	
એતુ કાંઈ રુઝું નહીં, એ શું કરું છું લોક.	૪
તમને કુંણે કહું હુતું, એવડું કરજો કામ;	
પોતે પનુતા થાવા બેઠા, રાયના રાખી દ્રામ.	૫
વળી અપાર તાડીઉં, અપાર પાડી રીર;*	
જેતાં મૂકાવે નહી, ને શીયલ ચઉં જરીર.	૬
ત્રાહે ત્રાહે પ્રધાનને, લાચું લોક જંપત શીખ;	
આ વાર મુકાં જીવતો, વેરું માગી ખાશું બીખ.	૭
પછે મેહેલ્યું જીવતું, તે નહ જો ખાઈ;	
ત્રાં ભરથારે પ્રીછીઉં, ને વિમાશું મનમાંથી.	૮
પૂત તાં માહરુ હશે, ચાહાં મોકલ્યું ચંદ્રાસ;	
આપણે ત્યારે પ્રીછીઉં, મોકલ્યું મદનને પાસ.	૯
આપણે જીવી શું કીજો, સુ કાઢીએ પ્રાણ;	
કે અરમરું જઈ કીજીએ, જીમ વહે વેદ પુરાણ.	૧૦
પ્રધાને ત્યાં સાંભલ્યું, એ બાળે છે દેહ;	
મરહુમા બેસી રહ્યું, હુંઆ પૂતે લેખ.	૧૧

કેહવું ૨૦ અં.

રાગ રામગી.

પછે પ્રધાને દંડીઉં દેશરે, દ્રવ્ય લેધને સાંચર્યો ૧.	૧
--	---

ઢાળ.

દ્રવ્ય લેધને સાંચર્યું, ઉચટ અંગ ન માએ;	
પૂત્રે કામ કીધું હશે, રળીઆત મનમાં થાએ.	૨
પાલખી ઉપર તીછીઉં, † હંડ લેધને પાણ;	
ભારવાહુ ઉપાડે ખીજીઉં, પ્રહાર કીધું નિર્વાણ.	૩
ઉતાવળા તમ્હે સાંચરુ, નહીતુ મારેશ કાર;	
વહેલા ચઈને સાંચરુ, બાઈ નગર મૂઝાર.	૪

* જુમ-ચીસ. † મુકા ‡ ફરીયા. § અગ્રિયા બળી મરણ. ¶ બેડું સ્થા-તિષ્ઠ-બેસડું.

પછે તે તાં બોલીઆ, સાંભળો કહું તાં સોચે;
 નીર્ધોપને કુળે અવતર્યું, પાપીઈ તાં સોચે. ૫
 એમ જાએ ઉતાવળુ, માસ્તવેગે* જાએ;
 શનકાઠપરે પંખી બોલે, ગ્રંથ ને કાકકાયે. ૬
 કાગ તાં ઉડાડીઆ અને, હવે સસલા શિયાલ;
 એ તાં કાઈ કુહું નહી, એતાં આલપંપાલ. ૭
 વળી આધેરા સાંઘ્યાં, વણીદર બોલ્યાં વાણુ;
 અનીક્ષયી તાં એમ કહે, પ્રધાન તું તાં જાણુ. ૮
 હવે અમ્હે જાઈ છૂ, અમ્હારી તાં ઠામ;
 મદનને તાં આપીઈ, જે દુતા કાઈ દ્રામ. ૯

કહું ૨૧ સું.

રાગ આદેહાલ.

સ્વામી એ નગર સમીપે આગ્યુ છે, પ્રધાન એ ઉલટ અગે ન માએ. ૧
હાળ.

ઉલટ અંગે માએ નહી, કુંઅરે કીધું હોશે કાજ;
 વાણી તાં પ્રથા કીધી, વાડવ ફેરી આજ. ૨
 પાંચ શબ્દ તાં સાંભલ્યું, ચંગ ને મૃદગ;
 સહી કુંઅરે કાજ કીધું, રંગભેર જોડું રંગ. ૩
 નગર માહે સાંઘ્યું, સાદામા બેટયા ભાટ;
 પેરે પેરે પીલ્યાપે જાએ, આશીરવાદ દીધુ વાટ. ૪
 ભાવ્ય તાહારા વંશનું, દૃષ્ટ્યુધ્ય પ્રધાન;
 ધન ધન કુંઅર મદનજી, અમને દીધાં બહુ માન. ૫
 એકાતરશૂ ઉધરાયા, વિષયા મનની પુહુતી આરા;
 જમાઈ તાહાર નિરખીઈ, ચતુર છે ચંદ્રાસ. ૬
 એહેવૂ કેહેતાં કેપે ચડીઈ, એ ચ્યું બોલ્યા વાણુ;
 યાચક માટે ઉસરુ, નહીતર કાહું પ્રાણુ. ૭
 વળી આધેરુ સાચ્યું, તા સાંઘામા તે બેટયાખભ;
 પેરે પેરે પીલ્યા પીજલ્યા, સ્વામી તુને તુહુ શ્રીરાંભ. ૮
 ભાવગ તાહારા વંશનું, તી ધન તાહારુ અવતાર;
 ધન કુંઅર મદનજી, અમ્હને આપ્યાં શણુગાર. ૯
 એકાતરશૂ ઉધરાયા, વિષયાની પુહુતી આરા;
 જમાઈ અમ્હે જોઈઈ, ચતુર છે ચંદ્રાસ. ૧૦

એહેવૂ દેહેતાં કોપીઈ, અને ચઈ ક્રતાંત કાળ;
આશ્વજી તાં ઉલાળી લીધાં, વાડવનાં તતકાળ.

૧૧

કહવું ૨૨ મું.

રાગ કેદારે.

સ્વામી એ ત્રીજી પોલે, પેસે છે પ્રધાન એ;
વાત મંનમાંહ વિમાસતું એ.

૧

ઢાળ.

વાત મંનમાંહ વિમાસે, સાંઢાંમી ભેટી નાર;

ચેરે પેરે ખીલી ખીજલી, ગાતી ગુણ અપાર.

૨

પ્રધાન પત્યે એમ કહે, તમારી પુહુતી આશ;

જમાઈ તે તાં જોઈઈ, વૈષ્ણવ ભક્ત ચંદ્રાસ.

૩

અરે રંડા ભૂંડી ભંડા, એ સ્યું બોલી આલ;

અખલા માટે આસકે, નહીતુ આણું દાસ.

૪

દંપત્ય બેઠાં નરખીઆં, તે તાં ચોરી મધ્ય;

દ્રષ્ટુધ્ય તે પાખીએ, ને ટળી સધળી સધ્ય.

૫

મદન સાંઢાંમુ સાંચ્યું, ઉતાવળું તાં જાય;

રળીઆત માહારંબાપ થારો, અને વેગે વેલો ધાય.

૬

છૂરે છૂરે ધર ધરે, અને કરડે આઠ ને દંત;

અરે ભૂંડા કુંઅર માહારા, તાહારં આલ્યું અંત.

૭

અરે કુંઅર મદન કાલા, તું જારે વંન મૂંઅર;

ધંતી સંન્યાસી ધધને, બીખ માગ બારોબાર.

૮

વલતા તે મદન બોલીઆં, સ્વામી કાં કરે હું રીસ;

લખાણું તમારં જે હુવું, તે મેં ચડાવ્યું શીશ.

૯

કહવું ૨૩ મું.

રાગ રામખી.

સ્વામી એછણી પેરે બોલ્યો છે મદન રે;

કોપ ન કીજએ તે અતિ ઘણું મંન રે.

૧

ઢાળ.

કોપ ન કીજે અતિ ઘણું, દ્રષ્ટુધ્ય પિતા પ્રધાન;

હુવું તે આખી રહ્યું, જુહન બહન્યેવીને માન.

૨

સ્વામી તમ્હે કાંહુ હુવું વાણ, તમારે મન એ વાત;

વિશેષ્ય કાંઈ કાન્યું નહી, હુએને સંતોષ્યું યામાત.

૩

કરજોડી કરું વિનતી, સાંભળો સ્વામી આપ;	
વરાયુ એ કપડીઉં, ચંદ્રાસ નામ તે મા આપ.	૪
અરે ભુંડા કાલ મુવા મદન, વિચાર વિના કાં કીધું કામ;	
સ્વામી મેં તે વાંચીઉં, સભા સુણ્યું તેણે કામ.	૫
લાઝ પાપી વાંચીએરે, પત્ર માદારા પાણુ;	
અપાર સ્વામી અતિ ભલુ, મદન બોલે વાણુ	૬
વાંચતાં વાચતાં આવીઉં, અરધ ઉલે વચાલે;	
વિપને ઠારે વિપયા દીડી, અને થઉં તે ન ટાલે.	૭
મદન તું તા રહે કુલુતા, અમે કરી છે રીસ;	
લખ્યુ માદરું જે હતુ, તે ચડાવ્યુ શીશ.	૮
અપાર હું રલીઆસ થઉં, અને માદારી પુલુતી આશ;	
એકાતરથુ ઉધરાયા, એ જમાઈ પૂજ્ય ચંદ્રાસ	૯
એમ કરતા તે દીન ગયુ, ગયા પૂરા ચાર;	
વળી મંત્રીએ મંત્ર રચ્યું, રહેશું કરે વિચાર.	૧૦

કડવું ૨૪ સું.

રાગ રામગ્રી.

સ્વામી એધને પેરે બોલા, પંછે પ્રધાન એ;	
દેઈ માન યામાત્રને અતિ ધણ રે.	૧

ઢાળી.

માન જમાઈને અતિ ધણુ દીધુ, માદરી પુલુતી આશ;	
એકાતર ઉધરાયા, તું જમાઈ ચંદ્રાસ.	૨
અહમારે એહેવુ રીત છે, પૂજે કુળમાતા કુળદેવ;	
પરપયા પૂઠે દિવસ ચુએ,* પૂજ્યે અવસ્યમેવ.	૩
એકમને તમ્હેા જમને, પ્રિતે પૂણુ યામાત્ર;	
ગ્જે કાપે ચંડીકા, અને કરે ઉપધાત.	૪
કૂલુ કેહે વે'લા જમએ, સ્વામી સંજા અપરાંત;	
આવાર સ્વામી અમ્હેા જાણુ, મનમાંદાં લહી ન ભાંત.	૫
કરજોડી કહું વિનતી, ચરણે નમાવુ શીશ,	
એહેવું કહી તેડીઆ, તતક્ષણુ તા પચાસ પીશ.	૬
આવીને ઉભા રહ્યા, અને બોલ્યા અધાત;	
શસ્ત્ર લેધને સાચરુ,† ચંડીને પરસાદ.‡	૭

સમી સજી જઈ રહુ, તતક્ષણ તેણે ઠામ;
રખે તમે તિમ કરો, એક વાર કીધું કામ. ૮
કૃત્તર તાં માર્યું નહી, એને વાત પડી વિરામ;
આણી વાર કરશું એટલૂ, તુ તમેને મારેશ ઠામ. ૯
એમ કહીને મોકલ્યા, સાબલ્ય માહારી વાત;
વેગે શીર છેદા તેહેનું, કરજો ના ઉપવાત. ૧૦
શીઘ્ર ચઢને સાંચરીઆ, પચાસ ઉતાવલા જાય;
આવીને ઊઝા રહ્યા, ચડીના દેહેરા માંહે ૧૧

કંઠલું રપ સું.

રાગ રામગી.

એણી પેરે બોલ્યા નારદ દેવજી, સૂચુ સવ્યસાચી અવસ્થામેવજી. ૧

હાળ.

સવ્યસાચી તમ્હેા સાંભળો, [દૃષ્ટજીવ્ય તા મૂઠ;
ચદ્રાસને અતુરભુજ રાખે, એહેને કાપશે કુડ. ૨
આજે એણે બે વાર, મારવાનું કીધું મર્મ;
તે વિધન તાં વેદતા ગયા, જિનુ રાખીઉં પરબ્રહ્મ.] ૩
વિષ્ણું સેના એમ કરે, વિપરીત કીધું મર્મ;
વિધને ઠામે વિધ્યા કરી, પરણ્યાબ્યા પરિબ્રહ્મ. ૪
વૈષ્ણવની દયા કરી, વિધ્યા પામ્યુ ચદ્રાસ;
ત્યાર પછે સ્પૂ ચઢે, તે ઘુજને કંઠુ ઉડુલાસ. ૫
એમ કહીને મોકલ્યા, ચંદ્રાસ દેહેરે જાયે;
ઉતાવલું કાંઈ ઉપન્યુ, કુંતલકપુરમાં તા રાયે. ૬
રાયે છે તોરંગ માહ, દર્પણમાંહ મુખ જુએ;
વધૂ તાં વિપરીત દીર્ઘ, અને આશ્રજ હોએ. ૭
અરીસા માહે મૂખ જોતાં, નિરાંધ કેરુ વાર,
કમળ* પાખે ધડ નિરખ્યુ, એકલું શરીર * * * ૮
માલકર ગુરુ તાં તેડીઆ, સાભળો ગુરુજી વાત;
કમળ પાખે ધડ નિરખ્યુ, એ સ્યુ કહીએ ઉત્પાત. ૯
માહાપુસ્તકમા અરિષ્ટ લખ્યા, લાતી વાચ્યું તેહ;
તે મહિ જે લખ્યું હુએ, પટે કીજે એહ. ૧૦
અરીષ્ટ સંધા વાચકે, તત્તીપુંના ચ્યંત;
જે દાદાનું અણ્યુ તાહરું, ત્રીજે આવે ચ્યંત ૧૧

આથે અંતર્માં ચેતીઈ, ખટમાંગે રાજનં;
પછે વૈકુંઠ પામીઈ, આવીઈ વિમાન.

૧૨

કહવું ૨૬ મું.

રાગ રામઝી.

એણી પેરે વિમાસે કુતલકપુર રાયજી;
તું રયું કરવું કાજ હવે, વિમામે મન માયજી.

૧

ઢાળ.

કહેને પરણાવું દીકરી, અને કહેને સૂર્ય રાજ;

* * * * *

૨

આત્મા સાધન હું કરું, અને જાઈ વન મુજાર;

વનજીવ તે તાં પેહેરીઆં, મૃગવરમ તે તાં સાર.

૩

અમ તાં વિમાસતા, તાં રાએ આઘ્યા બહાર;

મદન તાં ઉભો રહો, રાયને કીધું જૂદાર.

૪

વક્તા તે રાએ બોલીઆ, મદન સાંભળોને આજ;

કહેને પરણાવું દીકરી, અને કહેને સૂર્ય રાજ.

૫

વળતા મદન બોલીઆ, સ્વામી મુને મન વિશ્વાસ;

મજને જોતાં ખીજું નથી, ચતુર છે ચંદ્રાસ.

૬

પૂજ્ય થઈ પ્રધાનનું, વૈષ્ણવ શિરોમણી સોય;

માદારી દુઝે ન પડે, અવર ખીજું કાપ.

૭

અતિ જાઈ ઉતાવલો, વેગે વહેદે તેડે;

કુતલક કહેરે કુંઅર માદારા, રાએ વાત જોડે.

૮

એહેવું કહી તાં મોકલ્યો, મદન વેગે જાએ;

ચંદ્રાસ અંતરું આલીઆ, ચંડીને દેહેરે ધાએ.

૯

કહવું ૨૭ મું.

રાગ રામઝી.

એણી પેરે જોતયા મદનજી, ચંદ્રાસ સાંભળો રાજનંજી.

૧

ઢાળ.

ચંદ્રાસજી તમહો સાંભળો, તમને તેડે કુતલક રાએ;

ઉતાવળું કાંઈ ઉપનું છે, રાયના મન માહે.

૨

મજને દીધી આઆ, તમાહરે તાં તાતે;

રાએ કાપે ચંડીકા, ને રાએ કરે ઉપધાતે.

૩

સ્વામી એહવું રથું કહું, ભાવ ન કોજે ભગ;
મેં તું ચુરી માહે સુંધું, છે માહારું તાં તંન. ૪
હું તમ્હે જાનૂઆ નથી, એ તું એક શરીર;
તે માટે આપ દયા કરજે, ચંડીકા મહાવીર. ૫
એહવૂ કહીને મોકલ્યા, આપીઉં ઉપહાર;
ચંદ્રાસ ચંદ્રતથું આલીઉં, ચંચલ ચડી તોખાર. ૬
સેવક લાગ્યા આવના, તે વાલીઆ મદન;
ચંદ્રાસ પૂઠે પરવડું, જીવતવ્ય માહે ધ્યન. ૭
હરિહર નથી જાનૂઆ, એ તું એક જ અંગ;
એકલો જાઉં છું એટલે, રખે વૃતનું ચાએ ભગ. ૮
એમ કહીને મોકલ્યા, આવીઆ ચંદ્રાસ;
રાએ નેવણે નરખીઆ, હુએ નિહુજનું દાસ. ૯
પછે પરણાવી દીકરી ને વનમાંહ તે જાએ;
સુંધું રાજ ગાધર્વ વિવાહ, તાંહ સત્વરચે કરાએ. ૧૦

કડવું ૨૮ મું.

રાગ રામખી.

એણી પેરે બોલે નારદ. દેવજી, સુંધું સલ્યસાચી તાંહા અવસ્થમેવજી. ૧

હાળી.

અવરયમેવ તમ્હે સાંભળો, રાએ ગયા વનમોઝાર;
વનકુલ તે તાં પેહેરીઆં, અને મૃગચર્ચ તે સાર. ૨
એક મને આરાધીઆ, સ્વામી શ્રી અવિનાશ;
પછે કુંતલક પામીઉં, રાએ તે વૈકુંઠવાસ. ૩
વક્તતા તે નારદ બોલીઆ, તમે સાંભળો અર્જુન;
ત્યાર પછે રથું નીપન્યુ, દેહેરે ગયા મદન. ૪
હાર તાં ઉધાડીઆં અને ખડખડાવા તતકાળ;
અરુ લેખને ઉડીઆ, અખીલ સહુ તે ચંડાળ. ૫
આણી વેલા કુણુ છે તું, મજને કહેને આજ;
મૃત્યુ તે તાં માથે ચડયું, તું આખું કીમે કાજ. ૬
દીસે છે તું એકલું, કો નહી તારે સાથ;
કુણ પાપી પ્રાણીઉંરે, મરેય માહારે હાથ. ૭
ખાંડુ જેજું લાલે લાલા, ત્રિશૂલ કરી પ્રહાર;
મારીને કટકો કર્યું ત્યારે, બોલ્યા બોલ બે ચાર. ૮
આઈ મજને કાં મારે, ત્રિશૂલ કરી પ્રહાર;
મહિષાસુર તાં હું નહી, આઈ દેવી કરું નિચાર. ૯

શુંલ નિશુંલ તાં હું ન હું, ન હું રક્તખીજ;	
ત્રિશૂલ ધરીને કા મારે આઈ, એવડી શી ખીજ.	૧૦
મુંડ મુંડ તાં હું ન હું, ન હું વળી જેહ;	
મધુદેવ તાં હું ન હું, આઈ શત્રુ તાહરા તેહ.	૧૧
શત્રુ સર્વે સંધારીઆ, તેહનું કીધું નાશ;	
આઈ મૂને કાં મારું, હું છું શિવનું દાસ.	૧૨
મજને મુઆનું દુઃખ નથી, સાંભળો માહારી વાત;	
એક કરું વિનતી તે, તાં તમને માત.	૧૩
ભાખી દીધી ચંદ્રાસને, દીધું કન્યાદાન;	
હૃદ તે આપી રહ્યું, બદન્યવીને દીધું માન.	૧૪
પછે મેં તો એમ કહ્યું તું, તાં ચતુરસુખણ;	
મેં ॥ ચુરી માહે માહેરો, બદન્યવીને સુધું પ્રાણ.	૧૫
તે માટ તજને કહું છું, દૃષ્ટાણનું પૂત;	
આઈ અંબે ચંડકે તું, ચાએ સાખીભૂત.	૧૬
તે મારે તમને કહું છું, ચંદ્રાસને કરજે બાણ;	
કૃત સંકલ્પ આશીર્વાદ થઈ, મદને આપ્યા પ્રાણ.	૧૭

કડવું ૨૯ મું.

રાગ રામઘો.

અણીપેરે બોલ્યા નારદ દેવજી, સુણું તાંહાં સવ્યસાચી અવસ્થાએવજી. ૧

ઢાળી.

સવ્યસાચી તમ્હેા સાંભળો, મદન બોલે વાણ;	
રામકૃષ્ણ ગોવિંદ જપતાં, તતક્ષણ છોડ્યા પ્રાણ.	૨
સેવક તે તાં આવીઆ, મત્રીને કીધું પ્રણામ;	
સ્વામી તમ્હેા આઝા દીધી, તે અમ્હેા કર્યું કામ.	૩
વલતા નારદ બોલીઆ, સાંભળો અર્જુન;	
સાર પછે શું થઈ (ઉપનું) તે, સંભળાવું એકે મન.	૪
ચંદ્રાસના મનમહિથી, એક ઉપનું વિચાર;	
હાવે હું તાં જમીન કરે, પ્રધાનને જીહાર.	૫
આગળ ચંપકમાલણી, હસ્તીએ થઈ અસ્વાર;	
નગરમાહે સાંચર્યાં, ઉઘટ અગે છે અપાર.	૬
વધામણીઆ આગળથી થયા, સાંભળ પ્રધાન તુ આજ;	
યામાત્ર તે તાં પામીઈ, કુંતલકપુરજનનું જે રાજ.	૭

વળતા પ્રધાન બોલીઆરે, એ શું કહીએ દાસ;	
કુંભ ચંપકમાનણી ને, કુંભ તે ચંદ્રાસ.	૮
મળ આગળે એ રયું કહ્યું, આવી તે તાં આજ;	
ભૂંડું વાંછ્યું રાયને, એ તહમારું કાજ.	૯
પછે આવ્યા દૂકડા, સડુકા જોવા જાએ;	
દૃષ્ટ્યુધ્ય તે પાપીઈ, વિમાસે મનમાહે.	૧૦
આવીને ઉભા રહ્યા, મંત્રીને કીધું પ્રણામ;	
પ્રધાન મનમાહે એતીઈ, મદન માર્યું તેને કામ.	૧૧

કહ્યું ૩૦ સું.

રાગ સોરઠી.

પ્રણામ કરી પાછુ વળ્યું, ને વિમાસે મનમાહે;	૧
જૂરે મનમાંનું મનમાંહાં, ચિત્ત કહેને ન કહેવાએ.	
મેં રયું કીધું રે કીધું રે, કીધૂ માહારે હાય;	૨
કુડ તાં મળને કાપ્યું કાપ્યું, એ રાખે વેકુંદનાથ.	
મનમાંહાં જૂરે અતિ ધણુ, કહેને ન કહેવાએ;	૩
અમલે તે આવ્યું પૂછવા, મૂને કારણ કુંડને તાહે.	
અંગ ઉધાર્કુ વરણુ ઉધાર્કાં, અને ઉધાર્કુ શીશ,	૪
ચંડીને દેરે સંચરાયા, પાડતું અતિ ચીસ.	
માતાએ કુંઅર મોકલ્યો, અમલ જમ્મને વાંલ;	
માહારે પુન્યે આવશે, એહનું ખૂટ્યું કાળ.	૫
એહતું કહીને સાંચરાયા, ચંડીને દેરે મશાણ;	
ભૂત પ્રેત મે પામીઆં, કો આવ્યું પાપીઈ પ્રાણ.	૬
એક કહે થાપેણે મેલી લોપીશું, મંત્ર વિધી જોહ;	
એક કહે હું કૃતધની, વિશ્વાસઘાતી તેહ.	૭
એક કહે હું જ્ઞાનઘાતકી, જ્ઞાનણુ વિધીઆ સાજ,	
એક કહે મુને ત્રણુ સ્ત્રીહત્યા, બાલ્યક કીધો ઉપધાત.	૮
એક કહે મેં માતાગમની, લગનીનું દીધું ભોગ,	
એક કહે મેં ગુરુજતીયું, કીધું તું તાં સંભોગ.	૯
એક કહે મેં માળા પાજ્યા, લાંબવ્યા બહુ ગામ,	
એક કહે પરનિદા કીધી, ને ન લીધું હરિનું નામ.	૧૦
એક કહે મેં દેવળ પાજ્યાં, ફાડી સરોવરની પાળ;	
એક કહે મેં ગોચર લાંબ્યાં, બાળી પીપલાની ડાળ.	૧૧

એક કહે મેં આપવાસ દોળી, અને કાળે ભરીઈ પેટ;	
એક કહે મેં સાધ સંતાપ્યા, ખટ દરશનથું ખેટ.	૧૨
આબું પાપીઉં આપણુ નારી જઈએ, રખે સંધર્ષ યાએ;	
આપણુપે એ મહા હત્યારું, અહીં થકું તાં જાએ.	૧૩
વળતી ચાલ્યું લેઈ આવીઈ રે, ચાલ્યું દેરા માહે;	
દાર ઉઘાડી ત્યાં જોઈઈ, માઢરૂ પૂત્ર પડયું છે કપાહે.	૧૪
આવીને ઉભુ રહ્યું રે, પજો દીઠા મદન;	
હૃષ્યા સાથે ચાપીઉ, મુને જોલ દે માહરા તન.	૧૫
એમ કહી આફં કરે છે રે, ભૂકું મૂઠ અળણ,	
અંગ આપણું આછાડીને, તત્તણુ કાઢયા પ્રાણ.	૧૬

કહવું ૩૧ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

પ્રાણસ કાળે પૂજારૂ પ્રગટયું, કુસુમ ચદન કરી પાણીજ,	
આનંદ ભરીઈ જાતુ આબું, જઈ પૂજું સ્વાણીજ.	૧
દાર ઉઘાડીને તાં જોયું, આતાંજ કહે કાણીજ;	
પુત્ર પ્રધાન બે મારી નાખ્યા, આ વાત કહેણે નવી જાણીજ.	૨
સહી શત્રુએ કહેણે મરાયા, અહીં નાખ્યા છે તાણીજ;	
તાપસ મનમાંહાં એમ વિમાસે, આવડું ક્યું અણજાણીજ.	૩
હત્યા માહરે માથે ચડશે, મિથ્યા મૂક્યાં અનાહાતણીજ;	
ચંડીના દેહેરા માહે મારી નાખ્યા, પજા તન ને તાત મણીજ.	૪
સહી નરપત્ય દેા નવું જોઈ, છે કરાવી ઉપધાતજ,	
હાવે તાં હુ રાજનીતિ રાખું, જઈ સંભળાવું વાતજ.	૫
ધાતું ધસમસું ભરડક આબું, સાસ ભરયું નહી સાંનજ,	
સભા સંજીવની સિંહાસને જોઈ, વિષ્ણુ ભક્ત રાગનજ.	૬
કરજોડી કહુ વિનતી, સાંભળેા સ્વામી કાનજ;	
ચંડીના દેહેરામાહે મારી નાખ્યા, પજા પૂત્ર પ્રધાનજ.	૭
તે માટે હું કહેવા આબો, વેગે દેવરાવું દહનજ;	
એહવાં વચન તાં શ્રવણે સાંભળી, અને ઉઘ્યા ચંદ્રાસજ.	૮
અણુદણુ* પગે ચાલ્યુ જાએ, અને ચચ્યા નિરાશજ;	
અરે આઈ એ કાં માર્યું, એહવું તું કાં કીધું નારાજ.	૯
હું અપરાધી તે સેને માર્યું, મદન તાં શિવનું દાસજ;	
આઈ અંચે જે જગદંબે, એ રયું કીધું કાજજ.	૧૦

- પ્રાણુ આધાર એ તાં માહરું, એહની અદમી લાજજી;
હું અપરાધી તે શૈં ન માર્યું, મદન કોં માર્યું આજજી. ૧૧
- ધિક્કધિક્કય તોજીવતવ્ય માહરું, ધિક્કધિક્કય માહરું તંનજી;
દાર ઉઘાડીને તાં જોયું, પડ્યા દીઠા મદનજી. ૧૨
- કમળ સરખાં તેહનાં લોચન, અને તાં હસતુ વદનજી;
કનક ઘેરખા ભારે શોભે, મૂરટે જઘ્યાં રતનજી. ૧૩
- અઘોં ઉધતાં બેહુ પડ્યા, તાત ને તંનજી,
પૂજા પાલરી સર્વ વિખરાણી, ઢંચુ બાવના ચંદનજી. ૧૪
- ઉઠ મદન એવડી શી નિદ્રા, હું આવ્યું ચંદ્રાસજી,
તુ અલિંગન દે હલવેસું, આનદે ઉહુલાસજી. ૧૫
- તારા મનમે એમ આવ્યું છે, મુસુ કીધું વિધાસજી,
મુખામુખે કહેવા આવુ, વાણી કરો પ્રકાસજી. ૧૬
- * * * * *
- જી મરું તુ કરું આતમહત્યા, દે જઈ વન વાસજી. ૧૭
- * * * * *
- ઉઠ મદન એવડું સ્યુ સતું, સાહ કરુ નહી સાનજી
વિપયા તાહરી બેહેન આવી છે, અલિંગન દે કોં નજી,
દૃષ્ટ્યુધ્ય લેઈ કોં તુ પુઠ્યું, તું મોહું પ્રધાનજી ૧૮
- હુતુ તાહરું પૂજ્ય પ્રધાન, સ્યું મુજને દેને માનજી,
તનયા તાહરી લાડ કરે છે, મામે કન્યાદાનજી. ૨૦
- હવે મદનને પૂજયા કરી, અને આપુ કાપાનું ડંડજી,
શરીર આપીને થાઈ ઓશીક્ષ, જાણે તે બ્રહ્માંડજી. ૨૧
- એહવુ કહીને બાહરું પધાર્યા, અને કરાવ્યુ કુંડજી;
અતિ મનોહર અને ચૂખડું, જાણે તે બ્રહ્માંડજી. ૨૨
- પાવક તાં પહેલુ પધરાવ્યું, ઉપર મહેલ્યા વારીજી,
જવ તવ તાં પ્રથમે હોમ્યા, તે મઈ પાવક આહીરીજી. ૨૩
- પંચાત્રત તાં પડે હોમ્યુ, સ્ત્રી લાણીને સારીજી,
હવે માહરું શરીર જ હોમુ, આઈ ઉપર ઉતારીજી. ૨૪
- રામકૃષ્ણ બોલો રે ભાઈ, જીવન જીગદાધારજી;
લેઈ અન્ન નેત્રનનેતાં, છે હુતાશન માંહમેમારજી. ૨૫
- કટકા કિંચીત કરીને મૂકે, એવડું દૂષ્ય કયંમજી,
કરજોડીને કરે વિનતી, સાંભલો માહારી મા અંખજી. ૨૬
- સુર મુનિવર અતરિક્ષ જીએ, તેમને આત્રજ થાએજી,
ચંદ્રાસને શરણાગત રાખે. પૈકુંવાસી રાએજી. ૨૭

પછે તે તાં સરીર સધલું, દુતાસન માહ હોમ્યુંજી,	
પછે એકલાં અસ્થી ઉગર્ધાં, દુતાસનમાં નામ્યુંજી.	૨૮
લેઈ વચ્ચે તાં કમળ માંહે, મેંચુ કૃષ્ણાર્પણ તાં દહીઉંજી	
* * * * *	૨૯
લેઈને ખડગ કમલ માંહે મેંચુ, અને રિત્તી સાગી દાખીજી	
આર્ધ તું તા સકિત નિખળુની, વેદ પુરાણે સાખીજી	૩૦
ભક્ત-ચત્ર તા ખીરદ બૂધરનું, ભગતે વિનતી દાખીજી,	
માદર પ્રાસ તાં છે રે મીઠું, ચડી જો જો ચાખીજી	૩૧
વળી ખડગ કમલ માંદા મૂકે, અને ઘોલે વાણીજી,	
આર્ધ તું તા રહી રહી જીએ, રંગ ભેર રદ્રાણીજી	૩૨
સુરનર મુનિજન અતરીક્ષથી જીએ, તે મુખે ઘોલે વાણીજી,	
મદાદેવ સાથે ગગા આવ્યાં, ઈંદ્ર સાથે ઇંદ્રાણીજી	૩૩
તુમરે મોતા નારદ આવ્યા, જ્ઞાના સાથે જ્ઞાનાણીજી,	
* * * * *	૩૪
વિપયા મહે સૂણ ચપકમાળણી, વિનતડી હવે ધારુજી,	
આપણે સ્વામી જોડે ઉધરીએ, ઘોલે સ્મૃતિ સારુજી	૩૫
અરણ્ય કમલ લેઈ પામે બેસુ, અસ્થી લેઈ નિરધારજી,	
શીઘ સ્વામીનું ખોળે લેતા, મંનસુ કરજી ન વિચારજી	૩૬
જન્મ જન્મના સ્વામી કને, માત્ર ચદ્રાસ તા બગ્યારજી,	
લેઈ ખડગ કમલ માંદાં મૂક્યુ, અને વાવર્યું હાથજી	૩૭
ત્રાહે ત્રાહે ત્રિભોવન નાએક, વાણી વૈકુંઠ નાથજી,	
હરી હરી હરખે દે તાલી, ઉત્તર અગે કરે વાતજી	૩૮
આપણુ બેઠું એશાગર્વાન કરજી, ઉધરજી આપણો નાથજી,	
અમલ ભાર્ધ તા સાહી સાહી, રાખે બીડી બીડી બાથજી	૩૯
પછે ચડી પ્રત્યક્ષ થયાં, આવી સાલા હાથજી,	
માગ્ય માગ્ય હું તુજને તૂડી, આપું તો વરદાનજી	૪૦
જો માગે તે તુજને આપુ હું થઈ ગુપ્તમાનજી,	
અરે આર્ધ તું મૂજને ત્રુડી, મુજને દીધુ માનજી	૪૧
જન્મ જન્મ ભક્તિ બૂધરની, ને રહે કમલમાદ આનજી,	
ચદ્રાસતણા સરીરે ચડીએ ત્રિશૂળ ફેરવ્યુ હાથજી	૪૨
દિવ્ય દેહ તા થઈ દેખતા, અને મુખે વાણી નાથજી,	
અખીલ અભિનાય પૂર તારી, પૂરુ મનોરથ મનનીજી	૪૩
તાહરે માથે સ્વામી મોટો, સમરથ સારગવાણીજી,	
વળી આર્ધ એક બીજું માણ, પૂર માદર લાડજી	૪૪

માહરે સસરુ ને સાણુ, એ બેહુને જીવાડજી,
કહે ચડીએહને નહી જીવાડું, એહના રડવડશે હાડજી ૪૫
વૈષ્ણવ જનનો એ તો દોખી, એહનું મ ચડાવેશ પાડજી ૪૬

કડકું ૩૨ સું.

રાગ ગુડી.

વળી વળી પૂછે ચદ્રાસ, આઈ એક મુને દ્યુને આરા,
આહા આવી મુઠે પ્રધાન, માતા કંરણુ કુણે કામ. ૧
સાંભળને સાચુ ચદ્રાસ, તુ તો છે વિષ્ણુનો દાસ,
એણે તજને કીધુ ફૂડ, ત્રણ વાર રાખ્યો ગરુડારુદ. ૨
પ્રથમ ફૂડ તા કીધુ તહીં, પાચ વરસનુ હુતુ જહીં,
સાંભળને તુ માહરી વાત, તુજને કરાવી ઉપધાત. ૩
પછે પશાયને આવી દયા, છેદી આગળીને મેલી ગયા
પછે બીજુ તા ફૂડ કર્યું હસીને વાચેક ઉચર્યું ૪
કેહે કુલદ ત સાંભળ આજ, ઉતાવણુ ઉપન્યુ છે કાજ,
તાહરો મોકલ્યને ચદ્રાસ, મજને તેનો છે વિશ્વાસ. ૫
વિખ દેવરાંચુ મદનને હાથ, વિષયા પરણ્યાંચુ વૈકુંઠનાથ,
તિ વિષ્ણુજીએ વિપરીત કર્યું, વિષને કામે અમૃત ધર્યું ૬
વિષને કામે વિષયા કરી તે પરણ્યાંચા શ્રી નરહરિ,
દંપત્ય દીકા ચુરી મધ્ય, દણ્ડધ્યની ટળી છે મુદ્ધ ૭
સાંભળ બોલ અહારા કહા, તેહના મનેરથ મનમા રહા,
ત્રીજું ફૂડ તા તેહ એ કર્યું, હસીને વાચેક આમર્યું ૮
સાંભળને તું ચદ્રાસ, તુ તો છે વિષ્ણુનો દાસ,
આજ અહારી પૂરો આસ, જમાઈ તો તું ચદ્રાસ ૯
અહારે કુળે એહવી રીત, ચડી પૂણુ એક ચત્ય,
સાંભળને તું તા સત્ય, ત્યાહા વિષ્ણુજીએ કીધું વિપરત્ય. ૧૦
રાચેના મનમા એહેવુ થઈ, રાંચ્ય મેહેલીને વનમા રહું,
મદન ગયા તે રાજદાર, કેહે કુતનક વિનતિ અવિધાર ૧૧
સાંભળને તુ વિનતી આજ કુણુ યોગ ગાદી છે રાજ,
સ્વામી મૂજને આવે છે વિશ્વાસ, ચદ્રાસ છે વિષ્ણુનો દાસ ૧૨
દેઈ દીકરી આપ્યું રાજ, આતમ સાધન કરવા કાજ,
વળતા એણી પેરે યોગ્યા મદન, દેહેરે જાવા છુ દરશન ૧૩
સેવક આવતા હતા જોહ, મદને વાળી મોકલ્યા તેહ,
હુનાર પદારથ હુએ સહી, તેહનું કાઈ પ્રતિકારજ નહી ૧૪

ચંડી વાણી એમ બિચરે, ચંદ્રાસ તાં થવણે* ધરે;
 વૈષ્ણવ જનસં દ્રેખજ કરે, પુત્ર વિયોગે તે તાં મરે. ૧૫
 વળી વળી સૂં કહીએ કથી, એટલા ઉફરે દુઃખજ નથી;
 *પુત્ર વિયોગે જાએ પ્રાણ, તેહનું જીવું તાં પ્રમાણ. ૧૬
 માહરં એહવુ છે તાં સ્વામ, તે અપાવે અવિચલ કામ;
 હવે આઈ માહરં પલુલાડ, એ જેહુને માતા તુ જીવાડ. ૧૭
 †જેહવું કીધું તેહવું લલ્યુ, તે દુઃખતાં એણી પેરે તરત સહ્યુ;
 ચંડી વાણી એણી પેરે કહે, દણ્ણખને તાં મરતા દેખે. ૧૮
 વૈષ્ણવ જનના દ્રેખી જેહ, કહે સ્વામી શત્રુ મારા તેહ;
 માહરં સ્વામી જે ભગવત, તેહની ભક્તિ કરે જે સત. ૧૯
 તેહને દુઃખ દેખાડે જેહ, સ્વામી કહે શત્રુ માહારા તેહ;
 ગુણ ઉપરે ગુણ કરે જેહ, શાનું આશ્રજ માતા દેહ. ૨૦
 ‡અવગુણ ઉપરે ગુણ કરાએ, તે આશ્રજ માતા કહેવાએ;
 કૃષ્ણ કહે જીવિહર પ્રતે, કે સ્ત્રોત એક જ અર્થે. ૨૧

દુહો.

અવર પીઠીઆ શંભુ નહી પાપ, વૈષ્ણવ જનના દેહને દમે;
 વૈષ્ણવ જનના દેહને દમે, વિષ્ણુ લણે તે મજને નથી ગમે. ૨૨

રાગ ચાલતો.

સાંભળને કહુ દર્શાત, વૈષ્ણવ જન જે હુઆ મહંત;
 દુર્વાસાએ દુહુભવ્યાઈ અમરીખ, સુદર્શનને દીધી શીખ. ૨૩
 હરજયકસ્યપે દુહુભવ્યા પ્રહલાદ, નરસિંહએ ઉતાર્યું નાદ;
 વિભીષણ દુહુભવ્યા રાવણ રાજન, તુ તેને નરહુ સતાન. ૨૪
 કૌરવે દુહુભવ્યા પાંડવ અપાર, તુ તાં તેહનું કીધું સંદાર;
 વળી વળી કહેને ચંદ્રાસ, વાણી સલ પ્રકાશ. ૨૫
 લોચન મીંચ્યાં મૂરત માત્ર, અગોખ્યચઆં ચડી ઉકાતેન તાત;
 મંત્રીએ કીધુ પ્રજ્ઞામ, મેં સુ કીધું હુત કામ. ૨૬
 આવીને બેલુ ચંદ્રાસ, હર્ષઆ માહે અતિ ઉહુવાસ;
 વિષ્ણુજના વાહાલા જેહ, મનમોહ દુખ ન આણે તેહ. ૨૭
 જેહુને દીધું સનમાન, પાલખી માહા બેસુ પ્રધાન;
 મદન તે તાં શયુ અસવાર, અને આવ્યા નગર મૂઝાર. ૨૮
 મહેવ તે આન્યુ ચંદ્રાસ, હર્ષઆ માહે અતિ ઉહુવાસ;
 દીધી આગના ત્રેમજ ધર્મ, ધરે ધરે તાં મહોચ્છવ કર્મ. ૨૯

* અહીંથી ચંદ્રહાસના વચન શરૂ થાય છે. † અહીંથી દેવીનાં વચન છે.

‡ અહીંથી ચંદ્રહાસના વચન છે. § મૂળમાં દુહુભવ્યાને સ્થાને 'દુહુઆ' છે.

સસરાને આપું ઉપદેશ, નીજ મુણ કહું ચંદ્ર નરેશ;	
સાંભળો મદન કહું જે અહો, કાંઈએક ધર્મ આચરુતક્ષો.	૩૦
આજ લગેજે કીધું પાપ, તે વિષ્ણુજી છોડવશે માઆપ;	
હવે આંધ્રુ સત્ય સંતોષ, અજ પાળો રહીત નિર્દોષ.	૩૧
દેશ માહે વરતાવું ધર્મ, લવલેશ માત્ર ન અધર્મ;	
સૌ કુટુંબને તું પરિવાર, તેહનો કરું વ્યાપાર.	૩૨
વિષ્ણુતણી તમ્હે સેવા કરો, માયા મોહ પેહેલું પરહરો;	
સાંભલું ને દેખાડું બણી, નવધા ભક્તિ તે ગોવિંદ તણી.	૩૩
[અિકાદશી નહી કરે અખંડ, તે કને રાગ લેશે દંડ;]	
નારદ કહે સત્ય સાચવો રાય, સાલીઆમતણો મહીમાય.	૩૪
ચંદ્રાસે રાખ્યા મુખ માંય, તેતાં જીવન જાદવગાય;	
શિશ્વા શુદ્ધ જે સાલીઆમ, કોડ વિધન હરે તે નામ.	૩૫
જન્મકોટીનાં કીધાં પાપ, તે વિષ્ણુજી છોડાવે માય બાપ;	
નામે આજમેલ ઉધર્યું, નામે કૃપ અવિચલ કર્યું.	૩૬
નામે ત્યાં ઉગયોં પ્રહ્લાદ, હરિ વિના સરવે મિથ્યા વાદ;	
એહવા તે જે જપે નરહરિ, નહી રહે વિખની વેલડી.	૩૭
પાણે તે જે ખૂજે ગોપાળ, નહીતર તે અરણી ડાલ;	
નેત્ર તે જે હરિમુખ જુએ, નહીતર મેરખીજના ચાંદલાહોએ.	૩૮
મસ્તક તે જે નમે હરિલાડ, નહીતર તુ વિપનું ઝાડ;	
કરણ તે જે હરિશુણ્ય સૂએ, નહીતર તુ ઉર્નનાં કોતર ગણે.	૩૯
ચરણ તે જે ચતુરભુજ બણી જાએ, નહીતર કે તેને કહેવાએ;	
નાશિકા તે જે કહીરે અપનાય, નહીતર કેપય દોહલે પાસ.	૪૦
સાંભળો રે તમે તાં લોક, વૈષ્ણવ વના જન્મ તાં ફોક;	
અકલ સ્વરૂપનું ચરણોદક કરે, સકલ વ્યાધ તારાજ કરે.	૪૧
વાયુ* વાએ હુતાશન પ્રગ્લબ કરે, વિષ્ણુ પાદોદક મસ્તક ધરે;	
જન્મકોટીનાં સંચીત કલે, કીધાં હોય તેતા દળે.	૪૨
તે સધળાં અવેલે જાએ, કરતાં ચણોદક મહીમાએ;	
કોઠે ધરું તુલશીની માળ, ગોપીચંદન તીલક વિરાળ.	૪૩
કરે જપ માલ તુલશી તણી, યમ ન જુએ તેતા બણી;	
શંખ ચક્ર શરીરે ધરૂં, ગોપીચંદન લેપન કરૂં.	૪૪
શંખતણા કરો નિર્ધોષ, હરિ નામે તાં અતિ સંતોષ;	
નવધા ભક્તિ ગોવિંદ તણી, કહે ચંદ્રાસ કરો અતિધણી.	૪૫

સસરાને દીધુ પ્રતિગોધ, વેદ પુરાણ તા સહિતા ગોધ, અવસ્થા મેહેવાની સહી, દણ્યુધ્વ તા શુદ્ધ જ ધર્મ.	૪૬
ઝોણીપેરે પૂઠે અર્જુન, વૈષ્ણવ કેહેવા કહીએ જન, સ્વામી મુજને ધણેરી આશ, વૈષ્ણવ લક્ષણ કહું પ્રકાશ.	૪૭
*કામ ક્રોધ લોભ નહી અહંકાર, તૃષ્ણા રહીત નરનાર, સંત સગને મળે જોહ, કહે નારદ પૂર્વે વૈષ્ણવ તેહ	૪૮
છગ છમ નહી વચ દ્રોહ, પાપ રહીત મનમાંહ તેહ, મિથ્યા અપવાદ બોલે નહી જોહ, કહે નારદ સર્વે વૈષ્ણવ તેહ	૪૯
સ્વામી દ્રોહી નહી કૃતધની, વિશ્વાસઘાતી નહી મધની (૧), લીલા લપટ નહી જોહ, કહે નારદ સર્વે વૈષ્ણવ તેહ	૦
વૈષ્ણવ જનને દેવ નહી, દે માન, કરજોડીને કરે પ્રણામ, બ્રાહ્મ વિષ્ણુ અતર નહી જોહ, કહે નારદ સર્વે વૈષ્ણવ તેહ	૫૧

કડવું ૩૩ મું.

રાગ—

કહે અદાસ સૂણો અવિનાશ, નામ માત્ર છોડુ ગર્ભવાસ, માહરે સરવે રણ થયુ, વૈકુઠ નાથનું દરશન થયુ	૧
અપાર સતોખાયાયુગનાતાત, તેણે નગરે રહ્યા દિનાનાથ, જૈમિનિ જન્મેજ્યને કહે, ત્યાંહાંથી ઘોડાવાલ્યાં છે એક	૨
આવ્યા બગદાસ્યમને આશ્રમ, તા પૂછે છે ધર્માધર્મ, વૈકુઠનાથતામોન જ કહે, સ્વામી આશ્રમ કરી શે ન રહે.	૩
સાંભળ સ્વામી શ્રી યુગદિશ, બ્રહ્મા સાંભળે એકશ વીસ, એટલાને આશ્રમશુ કરું, સત્ય સત્ય વાણી તાં વિસ્તરું	૪
અશ્વમેધ તણી એ કથા, સાંભળો જનમેજ્ય સરવથા; એક મને સાંભળે નર ને નાર, તેહને ત્રુઠે દેવ મોરાર.	૫
જેજે સાંભળે ને તે તાં ગાએ, તેહના પાપ નિવારણ થાએ, કેહેના કુળમાંહા કેવા મન, સાંભળતાં પાપ થાએ નિકંદન †	૬
* * * * *	
જે સાંભળે તેહની પુણ્યે આશ, બેહુ કરજોડી કહે નાકરદાસ	૭

દીપ્પણી.

નાકરકૃત ચદ્રહાસાખ્યાનના કડવા ૪ ચાની કડી ૨૧ થી કડી ૮૨ સુધીનો કટલો
ભાગ વાંચનારને સમજવો કઠિણ હોવાથી, તેને સમજાવીતી જરૂર જણાય. બાળ

જન્મે છે ત્યાર પછી પોતાની માતા અને પિતર સંબંધીજનો પાસેથી બોલવાની ભાષા શીખે છે. એ જે બોલે છે તે શુદ્ધ કેમ બોલે, અર્થનો અનર્થ કરતાં ન શીખે, સનાતન વર્ણોચ્ચાર ખગાડી ન નાંખે એટલા માટે જ્યારે બાળક મોટું થાય છે, ત્યારે એના માતાપિતા કાર્ધ સદ્ગુરુને શિક્ષણ માટે સોંપે છે. બાળકની વૃત્તિ સદા ચંચળ છે. રમત ગમતમાં તેનું ધ્યાન સદા રહે છે. છતાં નૈસર્ગિક રીતે જ અનુકરણ કરવાની અને કહેતું રમવાનું રાખવાની શક્તિ તેનામાં વિશેષ હોય છે. બાળવયમાં તે જે સાંભળે છે, જે જોય છે, જે કહે છે-તેની છાપ તેના મીલુ જેવા હૃદય ઉપર એવી પડે છે કે બાળકાળની છાપ, આજન્મ પર્યંત તે બૂધી જઈ શકતું નથી. પ્રાચીન ઋષિ મુનિઓએ બાળકમાં રહેલી આ શક્તિને કેમ ખીલવવી તેને માટે સંસ્કૃત ભાષામાં અલૌકિક રુઢી શોધી દાઢી છે. તેઓએ ભાષામાં ત્રિકૃતિ ન થાય એ માટે, અને લખી રાખવાની કળ તે સમયમાં પ્રચલીત ન હોવાને લીધે, મોડાં યાદ રહી શકે એવા નાના નાના સૂત્રો રચી, વ્યાકરણ બનાવ્યું છે. અક્ષરો અને શબ્દમાં શું સામર્થ્ય છે તેના તેઓ સારી રીતે યાતા હતા. એક રીતે જોતાં તેઓના ધ્યાનમાં આ ખાસ આવેલું કે શબ્દના સદુપયોગમાં મુક્તિનું સાધન સમાયલું છે.

एकः शब्दः सम्यग्ज्ञातः सुप्रयुक्तः स्वर्गे लोके च कामधुग् भवति ।

જો માણસને એક શબ્દનું સારું જ્ઞાન થાય, અને તેને સારી રીતે યોજતાં આવડે તો સ્વર્ગ લોકમાં, તેમજ આ લોકમાં તેને મનવાંચિત પ્રાપ્ત થાય.

અક્ષરબ્રહ્મમાંથી અક્ષરોત્પત્તિ કેમ થઈ, સ્વર અને વ્યંજનમાં બેઠે કેમ પદ્મા, વ્યંજનોના કક્કા આદિ બેઠેલાં સ્થાનને લીધે શા માટે થવા, જગતમાં પહેલું મનુષ્ય ઉત્પન્ન થયું ત્યારે તેને બોલતાં કોણે શીખવ્યું, ઋષિ મુનિઓના અભિપ્રાય એ વિષયમાં શું છે, આધુનિક શબ્દશાસ્ત્રીઓના મત કેવો છે એ સર્વનો વિચાર જો કે અગત્યનો છે, તોપણ તેનું અત્ર સ્થાન નથી. અત્ર તો એટલું જ જાણવું બસ છે કે, બાળકના મગજ ઉપર બારરૂપ ન થતાં, સરળતાથી યાદ રહી શકે તે માટે પાણિની મહર્ષિએ સુદર રૂતો રચી વ્યાકરણની યોજના કરી. પૂર્વકાળમાં તે શિષ્યોને શુરુમુખથી શીખાડવામાં આવતું. પ્રાકૃત ભાષામાં તેજ પદ્ધતિને અનુસરીને તેવાં જ સૂત્રો રચવામાં આવેલાં છે.

આ ચંદ્રહાસ આખ્યાનમાં આવેલો “સિદ્ધો” તેનો નમુનો છે. જુના સમાના એ સિદ્ધો વર્ણસમાન્તાય સર્વ મેહેતાશ્રમે બહાવતા. નાગરી, ગુજરાતી, અંગ્રેજી, ફારસી આદિ લીપીની ઉત્પત્તિ એ માંથી થયેલી છે. મેહેતાશ્રમે તથા ખીજા કેટલાકોનો એવો મત છે કે અખીલ જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લયનું કારણ પણ એ જ છે. ભગવાન પતંજલી દહે છે કે, “तस्य वाचकः प्रणवः, तज्जपस्तदर्थमावबन्म” તે ઈશ્વરનો વાચક પ્રણવ છે, તેનો જપ કરવો, અને ભાવના કરવી એ મુક્તિનું સાધન અથવા ઈશ્વરપ્રતિષ્ઠાન દહેવાય છે. એવા આ ઠંકારને આર્ય પ્રગણે માહમંત્ર માન્યો છે; વેદને ન માનનારા એવા જૈનો પણ તેને આદર આપે છે; મંત્રો એના પ્રથમ ઉચ્ચાર વગર નિઃક્રમ ગણાયા છે. અને વિષે ઉપનિષદાદિ ગ્રંથોમાં પણ અતિ ઘણું વિવેચન કરવામાં આવેલું છે. સિદ્ધો

પર્યુના પ્રારંભમાં એટલા જ માટે એનો ઉચ્ચાર કરવો ચાલુ રાખવામાં આવેલો હોય એમ લાગે છે.

ઔકાર બે પ્રકારે લખવામાં આવે છે. પ્રથમ (૩) ત્રગડો કાઢી, તેના પેટામાંથી આવી (૫) માત્રા કાઢવામાં આવે છે. તે ઉપર (~) ચદ્રાકારે એક લીટી કાઢી તે ઉપર (૦) મીડું મૂકવામાં આવે છે. ઔ લખવાની પ્રાચીન બીજી રીતિ આવી છે. પહેલા પપ્પા જેવો પાંચડો કાઢવામાં આવે છે. તેના પૂર્વમાં આમ જ પાન કાઢવામાં આવે છે, ને તેની પાછલ એક ઉભી લીટી કાઢવામાં આવે છે. પછી તેનું માથું બાંધવામાં આવે છે, ને તેની ઉપર એક માત્રા ને એક મીડું મૂકવામાં આવે છે. આ મોં પ્રાકૃત ભાષાની રીતિનો જથ્થાપ છે, અને તેજ સિદ્ધોશીખવતા પૂર્વે બાલકને કેમ લખવો તે શીખવવામાં આવેલો હતો. "સિદ્ધો વર્ણ" ને એ નામ તો એટલા માટે આપવામાં આવ્યું છે કે તે સર્વ સિદ્ધિદાતા છે. તે સત્ય છે, કારણ કે ઔમા સર્વ રાક્ષસ રહેતી છે, અને તે સિદ્ધ વર્ણ છે.

એટલા માટે બાલકને શિક્ષણનો પ્રારંભ કર્યા પૂર્વે, મંગલવાચક નમસ્કાર કરાવી મેહેતાજીએ સ્વર અને વ્યંજનનું જ્ઞાન આપવું શરૂ કરતા હતા. મેહેતાજી જે પ્રમાણે ઉચ્ચાર કરે તેના મહોં સામું જોઈને, બાલક તે પ્રમાણે ઉચ્ચાર કરતાં શીખે, અને મેહેતાજી જે પ્રમાણે લખતાં શીખવે તે પ્રમાણે બાલક પણ પાટી ઉપર લેખણ પકડી લખતાં શીખે છે. અદુણા રાજામાં જેમ અક્ષરિના અમંગલા જુદા જુદા વિભાગ પાડી શીખાડવામાં આવે છે, તેમજ પૂર્વે પણ શીખાડવામાં આવતું હતું.

બાલક ઔ નો ઉચ્ચાર અને લખણ આખું એમને એમ શીખવાને અશક્ત હોવાથી, મેહેતાજી તેના વિભાગ પાડી શીખવે છે મેહેતાજી પ્રથમ "મળી" એમ બોલી પપ્પા જેવો જ કાઢે છે. બાલક પણ તે ઉચ્ચાર પકડી, તેમજ કરતાં શીખે છે. નાકર કવિ ચંદ્રદાસને પોતાના સમયનું સ્વર અને વ્યંજનનું શિક્ષણ અધ્યારુ દ્વારા અપાવે છે. અધ્યારુ હાથમાં સોટી લઈને ચંદ્રદાસ સામે ઉભો રહી પોતે સિદ્ધો વર્ણ બોલે છે, અને ચંદ્રદાસને તે પ્રમાણે બોલવાની ફરજ પાડે છે. પણ ચંદ્રદાસ બીજા વિદ્યાર્થીઓ પ્રમાણે ન વર્તતા, ચાલુ નિયમથી ચિત્ત જઈ, મેહેતાજીનો બોલેલો શબ્દ પ્રથમ અડધી લઈ તેને વેદાંત અને પરમાત્મા પ્રત્યે ઘટાવે છે.

સિદ્ધો વર્ણસમાચાર્ય: અને સ્વર શિક્ષણ આ પ્રમાણે છે. બધીએ ધ, મીડું (૦), બે લીટી અથવા બહાલી-બહાલી, એક લીટીમાં પંડ, બીજી ઉપર, અથવા આગળ પડાયો એટલે ઔ-ઔકાર.*

નજો વિટાળો (ન). મમા મોળ (મ). મમ્માના હાથમાં બે બાડવા (:) સૌરાણી ચોકડી, પાસે વાળી કુડાળી (સિ), હાણું દોડકું (દ) માથે છોકરું (૦). આ સર્વનો અર્થ ઔ નમ. સિદ્ધ થાય છે.

* આગળ પડાયોનો અર્થ ઔમળેશાય નમઃ ઔમળપત્યે નમઃ હોય એમ અનુમાન કરતાં લાગે છે.

આટલું પ્રથમ શીખવ્યા પછી સ્વર શિક્ષણ શરૂ કરવામાં આવતું હતું

અંક.	સ્વ.	મોં પાઠ.	અનું સ્વસ્વ.	મોં પાઠનું કારણ.
૧	પ	“ભાણીએ”	જે અથવા મોં	લખતાં અક્ષરના અંગેના વિભાગ પાડી સહેલાઈથી શીખવવાની રીત.
	૦	“મીડું”		
	ઝા	“એ લીટી-ખલાંટી		
	—	“એક લીટી ત્યાં પંડ		
		(કાનો માથા ઉપરની આડી લીટી માટે)		
		ખીજ ત્યાં ઉપર (માત્રા)		
		(એ થયો આગળપડાયો)		
૨	ન ૦	નત્રો વીંટાળો.	ન	પહેલાં મીડું વાળીને કરવું પડે તથા નત્રો વીંટાળો કહ્યો.
૩	મ	મઝમા મોળ	મઃ	મોળના જેવો આકાર માટે; વિસર્ગ તે બે લાડવા.
	:	“મઝમા હાથે બે લાડવા.”		
૪	તમ	સૌરાણી ચોકડી, પાછી વાળી કુંડાળી (કવિતામાં શુદ્ધ-નાં સિ કહ્યો છે.)	સિ	જો ચોકડી કરીને કરવો પડે છે તે માટે કુંડાળી તે હ્રસ્વ ધ માટે.
૫	દ	“હાણું ઢોકલું.”		
	૦	માથે ઢોકલું	દ	પ્રથમ ઢોકલાની માફક લખવું પડે છે માટે ઢોકલું તે મીડું.
		(કવિતામાં નથી).		
૬	ઞ	એનબેન લાયા.	ઞ	અ અને આ બે લાઈ સરખા છે.
		“અન્યે છત્રે લાખડા.”		
૭	આ	ખીજને કાનો છે.	આ	ખીજ અને કાનો કરવો.
		(કવિતામાં નથી.)		
૮	િ	આગળચાલીસમાં દેડકાં.	િ	કારણ સમજાવતું નથી. હ્રસ્વ ઇકારનું ચિહ્ન હશે.
૯	ૃ	હેડલાં ઇંકાસણાં.	ૃ	દીર્ઘ ઇકારનું ચિહ્ન હશે.
૧૦	ઉ	ઉપર વાળી ઉકારસી.	ઉ	હ્રસ્વ ઉકારનું ચિહ્ન.
૧૧	ઊ	“આઈ આઈ અંકાડા.”	ઊ	દીર્ઘ ઉકારમાં આંકડો વાળવો.
૧૨	ઈ	આંકડા “ખીજાં ફોકડાં.”	ઈ	આંકડાની પેટ કહાડ- વાનું માટે.

ફવલ હસવા જેવું પણ કરેલું દેખાય છે. સુરપદ ઉચ્ચાર ન કરવાથી આમ બન્યું હોય એમ લાગે છે. દાખલા તરીકે “ધધ્ધા ધુંટ ચડાવ્યે જાય, દહે કહે દીવેટીઓ, લક્ષ્મી માર્યું લેસહું;” વગેરે.

આજ પ્રમાણે આંકની મોંપાઠમાં પણ રમુજ લાવવા બોલાતું,—જેવું કે

૧) એક અડીઈ અડી, કુકડો બિલાડી વડી,
કુકડે મારી ચાંચ, ને બે અડીયામ પાંચ.

૨) પંદર એક પંદર, પાડી કરે કુતર,
પાડીએ પાડી ચીસ, ને પંદર દુ ત્રીસ. વગેરે

પૂર્વના લઘુતરની મોંપાઠમાં, માત્ર સ્મરણશક્તિથી કામ લેવામાં આવતું, તેથી ફેટલીકવાર એ પ્રમાણે કપોત કલ્પિત રચના ચાલતી, અને એકનું સંભળી બીજા તેનું અનુકરણ કરતાં ચિખતા.

પ્રાચીન અને નવીન સ્વર વ્યંજન લખવામાં જે ભેદ પડ્યો છે તે આ પ્રમાણે છે.

પ્રા.	સં.	ગુ.	પ્રા.	સં.	ગુ.
અ	અ	અ	નું	તું	વ
ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ડ	ડ
ક	ક	ક	ઘ	ઘ	ઘ
ષ	જ	ખં	જ	મ	ભ
ઠ	છ	છ	ચા	ચા	યા
ત	જ	ઝ	લ	લ	લ
ન	ટ	ડ	ઝ	ઝ	ઝ
ણ	ળ	ણ	હ	હ	હ

ગામડી મહેતાશઓની શાળાઓમાં કકાનો જે મોંપાઠો લેવામાં આવતો તેનો એક પ્રકાર આ પ્રમાણે છે.

અક્ષર મોંપાઠ.

ક “કકો કેવેલો.
કકો કે’ વેલો.”

ખ ખખખો ખાખેલો.

“ખખખ ખુલે ખોસી રહું.”

કારણ કે સમજાયું વગેરે.

કૃત્ત્ય પરમાત્માનું સ્વરૂપ કે ઉપરથી નામ. બાળકને મહેતાશ ચપટી વગાડી કહે કે, કકો વહેલો વહેલો કહે.

ખાખજેવાવાદનો, અથવા ખાખમાં ખ વહેલો છે.

લુની લિપમાં ખ, પાકુ વ ની પ્રમાણે લખાતો, તેથી કાવતામાં “ખખખ ખુલે ખોસી રહું” એમ લખ્યું છે; પણ નિચે એ પ્રમાણે “વણ ખુલે કાડીઈ” એમ લખ્યું છે. પદારની અંદર

- કાપો મુકવામાં આવે છે તેથી ખુણેથી ફાડી કાઢ્યું છે. તેથી આ ખ (વ) અને પ (વ) સરખા દેખાય છે, પણ વાંચવામાં તેનો ભેદ વાક્ય ઉપરથી સમજવામાં આવતો હતો.
- ગ "ગંગા ગોરી ગાય વિચાય." ગોરી=ધોળી—સ્વેત ગાયમાંગ પહેલે આવે છે તેથી. "ધધેયો ધુંટ ચડાંચે જાય." ધ માં વચ્ચે ગાંઠ આવે છે તે ધુંટ. "ધધે ધુનસ માર્યો જાય." આ નીતિનું વચન છે.
- ડ "નન્નો આવલ દુમેલો." ૫ માં આવલ—આમળા (વળ) દેવો પડે છે, પણ એક બીજાથી ઉલટાં મોઢાં છે તેથી દુ=બે+મેલો= બે મેલવેલા છે.
- ચ "ચચાણની ચોપડી." ચચો—ચાચો—કાકા. ચચો અને ચોપડીમાં ચ પહેલો છે.
- છ "છછો વિધા પોટલું." છછોનો આકાર પોટલું—બાચકું જેવો છે. જ જળો જેર વાણીયો. (અર્થ સ્પષ્ટ સમજાતો નથી) જ જળ જેર વાણીયો. એ નીતિનું વચન છે. વાણીયા કાઈ માણસ જેર-વશ થાય.
- ઝ ઝંઝારાની સેરિખો. ઝંઝારાની શેખીખોર. ઝંઝારા જેવો (સેરિખો—સરખો) ઝંઝો એટલે જંગલી—રાત્રી, તેવો જે હોય છે તે શેખી—અડાસવાળો હોય.
- ઞ નન્નો ભાટ ચોરંટો. નન્નો ખાંડ ચંદરમા." અર્થ સ્પષ્ટ સમજાતો નથી. જુની ગુજરાતી લિપિ (વર્ણમાળા) મા સંસ્કૃત જ પ્રાકૃતમાં જ (ઞ) આમ ખાંડ ચંદ્રમા જેવો લખાતો તે ઉપરથી (જુવો વર્ણમાળામાં પડેલા ભેદના ઉપર આપેલા નમુના)
- ટ ટટાપોળી ખાંડ ખાઉ "ટટા ટોપલી ખાંડકું." પોળી (ટોટલી) ખાંડ સહિત ખાઉ એવો અર્થ નાકરની કવિતામાં આપેલું બરાબર નથી.
- ઠ "ઠઠા છનો ગાડવો." ઘીના ગાડવા જેવો ઠનો આકાર ઢ માટે. ઉત્તર ગુજરાતમાં ફટલાક વિલાગમાં ધીને છકહે છે.
- ડ રાવણ ગાંઠ." રાવણની ગાંઠ—વાંકણ. રાવણની પેઠ વાંઠ એવી એક પ્રકારની ગાંઠ વાલી લખાય છે (જુવો ઉપર)
- ઢ "ઢઢા શરવણ પુંઠ." ઢ નો આકાર ફૂતરાની વાકી પુંછડીને મળતો આવે છે તેટલા માટે તેને આનની અથવા શ્રવણ નક્ષત્રની પુંછડી જેવો વહેલો કહ્યો છે.

- ૧ જુજુણે તેને શલ્યો દેવ. જુની ત્રણ પાણુ સિલાના-પત્થરા દેવ પેઠે
(શલ્યો દેવ-સિલા દેવ)
- ૨ “જુજુણ ત્રણે લીટી.” તાવેથા જેવો ધાટ છે માટે
(કવિતામાં આપેલું સમજાતું નથી.)
- ૩ તત્તો તાવેથો. તથો કાલવામાં બેવળ આપવા પડે છે બાવળ-બે
“તત્તો બોલે કાનઈલિ.” (કવિતામાં આપેલું સમજાતું નથી.)
૪ તથા વળસક બોવળ દે. તથો કાલવામાં બેવળ આપવા પડે છે બાવળ-બે
વળ શબ્દનો અપભ્રંશ હશે (કાવ્યમાં એને
વિષે કઈ લખાણુ નથી લલિયાની નજર ચુકથી
રહી ગયું હશે)
- ૫ હહો કે દિવેટીઓ. દીવટમાં હ પહેલો આવે છે તેથી
૬ “ધધો કે ધધોળીઓ.” ધધા માટે ધ (ધર્મ) ધોળીઓ શબ્દ વાદ કરે
ધધો ધાણુક ધધુદીકરે. કાવ્યમાં ધનુષ અને બાણ સાથે ધધાને
સરખાવ્યો છે તે એના આકારને લીધે છે
“ધાણુક ધધુડી” ના અર્થે ધધોળીઓ હશે
- ૭ ન ન ધોરીઓ. કાગળ પોલો (લુગળી વાલ્યા જેવો) હોય તેવો
૮ નન્નો કાગળ પોલેરો. નન્નું પોલર પરથી અણી” ધાટ. કાવ્યમાં જરા પાઠ ફેર છે
નન્નો પટેલીઓ. ધાટ. કાવ્યમાં જરા પાઠ ફેર છે
- ૯ ધપ્પા ધોળી પાટ. પહોળી પાટના જેવો ધાટ
“ધપ્પા ધોળી પરડી પજો.”
- ૧૦ ડૂડૂડા પગડું જોતે જાય. કમા એક પાખડું જોઈએ તેથી પગડું છે ત્યા
“ડૂડા ડૂગડે જોતરે જાએ.” પાખડું જોઈએ એમ કાગળે છે
ડૂડા ડૂગળું જોતુ જાય. ડૂ સમજાવતા નીતિની રીતિએ જણાવ્યું છે કે,
ડૂગળું—ડૂગાવલો—બોથો પડેલો, સામા
માણસ સામું જોતો જોતો જાય છે તે પરથી.
- ૧૧ બબ્બામાં ચાંદરણુ થાય. વ પ્રથમ આમ લખાતો અને તેમાં વચ્ચે
“બબ્બામાંની તે ચાંદ્રણી.” લીની દોરવી પડે માટે આકૃતિ સમજાવવા
વ ચાંદરડું કહ્યું
- ૧૨ “લલલે લાલ લેર. કાવ્યની મોંપાઠ રચે નથી
લલલે મારું લેસલુ.” “લેસલું મારવું” એમ બોલાતું હશે એમાં
લેસ પ્રથમ છે તેથી લેસલું લેસ જના-
વર-પરુ
- ૧૩ “મમ્મે બાંધી પાળ.” ક થી મ સુધી પાંચવર્ગ પૂરા થાય તે છે તે માટે
પાલ બાંધી એમ બોલાતું હોય, અથવા

	મગમે મોટકો.	મની પડખે કાનો કરવો પડે છે તેથી બાંધી પાળ કર્ણુ
૫	“યર્યો પારસ પોટલું.” યર્યો પારસ પેટકો.	મોટકો—મટકી જોખ્ખો. મટકીમાં મ પહેલો જોખ્ખો.
૨	રરુરા કટાર મલ.	યમાં પડખે પેટ કાઢ્યા જેવું લખાય છે તેથી
૩	“રરુ રાય કટાર મલ.”	કટારીના હાથા જેવો આકાર માટે
૪	“લલ્લા ઘોડી વારણુ.”	અર્થ સ્પષ્ટ સમજાતો નથી.
૫	બબા ઘોડી વાસુદેવ.	ઘોડી વાળતા વધી દેખાવ થાય તેવો ધાટ તેથી
૬	“શરશુ કોટે મરડીઉ.”	વાસુદેવમાં વ પહેલો છે તેથી (કાવ્યમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ નથી)
૭	“પુષુ ખુલ્લે ફાડીઉ.”	કોઈ આગળથી મરડેલો છે માટે.
૮	સરસા સડખે દંત.	ખુણા ખુણુ લીટી દોરવી પડે છે.
૯	સરસા તુ હેદંત.	સમાં (૨ કરીને બે લીટી દોરવી તે દત્તી સ) બે દંતા છે, એ સ દત્તી છે.
૧૦	“હહહા હરણુના બે પગ.”	(કાવ્યની સુખપાઠ બરાબર નથી)
૧૧	હહહા હડ બે પગ.	જેમ હડમાં બે પગ રાખતા આકાર થાય તેવો.
૧૨	“ખડીઆ ખાટક મોર ચોર.”	ફાને માટે ચોરને જેમ બાંધે તેમ પાછળ લીની દ ને મ ખેંચવો પડે છે તેથી.

તાણી બાંધ્યા બે મોંડા ચોર. વિસર્ગનાં બે મોંડા લણી તે બાંધ્યા એવો ભાવ.
જે પ્રત ઉપરથી નાકર કવિનું આ અદ્વૈત આખ્યાન અત્ર આપવામાં આવ્યું છે
તે ધણી અશુદ્ધ છે અને તેમાં લલિયાએ ધણી અક્ષર બૂલો કરેલી છે, તેથી કાષ્ઠવાર કવિ
ચોજીત અસલ રાખે કયો હશે તે ખ્યાનમાં નથી આવતું એટલા માટે ઉપલી ટીપ્પણી
આપવાની જરૂર પડી છે. એમાંના દોષ સાક્ષર વર્ગ જણાવવાની કૃપા કરશે તો
ખીજી આવૃત્તિ વખતે સુધારી શકશે જે વાંચકોની આસપાસ અવતરણ ચિહ્ન મૂકેલા
છે તે કાવ્યમાંના છે એમ સમજવું અવતરણ ચિહ્ન વગરનાં વાંચકો લોકમાં પ્રચલિત
છે, તે છે.

મારી લખેલી મોંપાઠમાં કેટલીક શકા હોવાથી, તે ભાવનગરના મહેતાજી રા દેવશંકર
વૈકુણ્ઠને તપાસવા મોકલી હતી તેઓ જૂના શિક્ષણના એક સારા શોધક છે. રા દેવશંકરે
કેટલીક સારી સૂચના આપી છે, તે માટે તેમનો આભાર માનું છું

વ્યાધ મૃગલી સંવાદ.

—૨૨૨—

ઠાળ.

ગંગા સાગર હેમગર, નીલ શિખર કૈલાસ;	
મહિમા શંકર મન ધરે, ગાથુ મૃગલી સવાદ	૧
સાબળતા સુખ ઉપજે, મનમાં ધર્મ વિચાર,	
પારવતી અત્યે કહે, ઉમીયાકથ ઉદાર.	૨
તે પૃથ્વીમાહે પરવર્યું, આરા માહે સાર,	
તે પ્રત ઉમીયાએ આદર્યું, કીર્ષા પરમ ઉપકાર.	૩
તે મહિમા મનમાં ધરીને, કરજે સઉ શિવરાત,	
વદીને વર આપીયો, મૃગદ હલુ પરભાત	૪

રાગ સામગ્રી.

ગજ વદનને કરુ પ્રણામ, જેમ સરાડે સીંગે કામ;	
વીણાપુસ્તક ધરીને પાણુ, માતા મુજ આપો અવિચલ વાણુ.	૫
કૈલાસ પર્વતનું કરું ધખાણુ, શિખર સહુ તે હસ સમાન.	
ધંચતાણુ ત્યાં છે સ્થાન, એકા મુનિ ધરીને ધ્યાન *	૬
પચવદન ને જુજ ખટને ચાર, નેત્ર ત્રણ છે ત્રિપુરાર,†	
પ્રીત મગરજુ જટા જોગેષ્ટ, હાથ રહે ભસ્મની ગોસ્ટ ‡	૭
ઝાંઝી ખખ્ખર કાંધે ધરે, વૃષભ વાહન ચઢી સચરે,	
એક કરમાં પિનાક એકેતાલ, બીજા કરમાં બ્રહ્મ કપાળ	૮
સંસારમાહે એ જીવન, જેને પાર ન જાણે બ્રહ્મ,	
જપમાળા ઝાલી જગદીશ, ધ્યાન ધરી એકા ઉમિયા ધંચ	૯
લેહ લાગી તીર્હા ત્રિપુરાર, વિસ્મય પામ્યા ઉમીયા નાર,	
ભુવન ચતુર્દશ દુજને ધાય, ધ્યાનતણે મુજને કહો મહિમાય	૧૦

પાર્વતિઉવાચ.

સધળા ગિરિમા મોટો મેર, તે પાછલ રવિચંદ્રી દીએ ફેર,	
જે મરગી જે અવની તોડે, તે જળા અવની ઉપર હોયે.	૧૧
તે અવની શેષે શિરધરી, તે તો ઉમીયાવરે વચ્ચ કરી:	

* પાઠ. “વિશ્વભરતું ધરીએ ધ્યાન.” † પાઠ “ત્રણ જટાજ ગોટ સાર”

‡ પાઠ “પાસે રહે ભસ્મની ગોટ, કરે પિચાચ રોટારોટ”

ઈન્દ્રોવાચ.

હુ ગાઉ જે સવાદ અનત, તેનો મહિમા જાણે સત * ૧૨
માનવી સુરીનર સડુકા સાઘ, પુછે પારવતી કહે પ્રાણ નાથ,

પાર્વતિઉવાચ.

તમે વ્રત કલા જે બહુ, મેં તે સઘ જ કીધાં સહુ. ૧૩
વળી કહે જે હોયે ગોપ્ય, તે મારા મનમાં લોપ્ય,
ન કીધું ને અવણે સુર્યું, નવ કોયે આગળ સ્વામીએ બહુ ૧૪
તે કરાવો અવણે પાન, ગતતણુ જે હોય વિધાન,
વળી વળી મુજને કરાવો રાહ, તે તણો માંડું આરભ ૧૫

ઈન્દ્રોવાચ.

વળતા બોલ્યા ત્રિપુરાર, તું તો સાચુ સાબળ નાર,
એ વ્રત મેં કોને નથી કહ્યું, સ્થિર યર્ષ મારે હૃદે રહ્યું ૧૬
એકમને જે કા આદરે, તે ભવસાગર કુસ્તર તરે,
માથ મહીને મહિમા બહુત, અધારી તે રાત અનંત ૧૭
શિવરાત્ર છે તેહનું નામ, કૈલાસ પર્વત આપે ઠામ,
કહે પાર્વતી મુજને કહે સોમ, સ્વામી નર તે આધરી આઠાય ૧૮

ઈન્દ્રોવાચ.

સાબળ જેહને કીધી સઘ, પ્રાધીર્ષ એક કરે પારધ, ૧૯
શુણુ દેવી તેની કહું કથા, જેથી જમ જ મલોકની વ્યથા
પૂર્વ કલ્પે કોઈ નિષાદ, જીવધાતક મોટો વ્યાધ ૨૦
બહુ પર્વત વન ફરી, આવ્યો પારધી કોઈ વાધરી,
તેણે દહાડે કંઈ દીકું નહિ, આહોડીને સંખ્યા થઈ ૨૧
બેઠો આરત કરે અપાર, વાટ લુએ તે ધરની નાર,
આજ મુને તે લાધ્યું નહિ, છોર વાટ જોશે સહી ૨૨
છો છાનો રહિ ચડાતુ બાણ, આંહી બેઠો નવ હોએ હાણ,
આલ્યો લઈને બેસુ આહાર, જળ પીવાને આવે તપાર ૨૩
ત્યાં હતી સરોવરની પાળ, ઝુકી રહી બિલીની ડાળ,†
કદા કાળનું હતુ એક લિંગ, અપુણ્ય શુષ્ક હતુ તે બિંબ ૨૪
પારધી જઈ ચડિયો વૃક્ષ, પાખલ હતી તીક્ષ્ણ પ્રત્યક્ષ,
ટાંઢે તન કપારવ કરે, સંજુને મન તપ જ સરે ૨૫
ભોળા ચક્રવર્તી મનમા ધરે, ભક્તિ ભાવે કોઈ પૂજા કરે,
મ્રગ જોવાને નાચ્યુ શીશ, નમસ્કારે રીઝયા ધીશ. ૨૬

* પાઠ. “એવો છે તે અનાદિ અનત, સુરનર સહુ આવે એકાત ”

† પ્રા કા ત્રિ આ આ લીટી વધારે છે

“એક આશ્વલેઈ બેસશું ત્યાય, પાણી પીવા આવશે આવ ”

પછી તેણે ચુંટ્યા વૃક્ષપાન, અગલી ઉપર ધર્મ ધ્યાન,
શબુ ઉપર પક્ષા બર્ષ, પહેલા પોહરની પૂજા ચર્ષ. ૨૭
સુખ નહી રહ્યો ટળવળી, એટલે આવી અગલી મળી;
વેગે કરી ચડાવ્યું બાણ, કારંગીના* લેવા પ્રાણ ૨૮
અગલા કેરો એક સ્વભાવ, દોહદશ ઉપર રાખે ભાવ;
દીકો વ્યાધ ચડાવ્યું બાણ, કારંગીના ઢળ્યા ઝોસાન. ૨૯
તીખટ તીખટ મ કરીશ પ્રહાર, સાંભળ મારા બોલ બે ચાર;
અચરજ હવે આહડી† હદે, વન ચરતે મુખ વાણી વદે. ૩૦
આગે મેં બહુ કીધા કાત, તે તો મુખ ન કરતા વાત.

પાર્થી.

સાચું વચન કહેની મુઝ, જેમ જીવતી મૂકે તુજ,
પુછે આહડી વારંવાર, મુખ બોલી તે કવણુ વિચાર. ૩૧

મૃગલી.

સાંભળ પાર્થી સમ સાવધાન, કહું મુજ ગત જન્મનું યાન;
મને નથી તારો વિશ્વાસ, માહારે છે મંદરની આશ. ૩૨
વળી વળી તારુ કરું વખાણ, બીહું છું હુ તારે બાણ;
તે ઉપર હું કહું વાર્તા, મારી ગતજન્મની કથા. ૩૩
ગતજન્મે હતી અપેસરા, ઈશ્વર આગળ કીધી બરાડા,
રાખતી હરણાકશ્યપની વત, ઈશ્વર આગળ કરતી નૃત્ય. ૩૪
સાચું છે સાંભળ જે તુ, રાત્રી રેકે દાનવને હું;
મુજને લાગી ધડી બે ચાર, રોષે બરાલા ઈશ અપાર. ૩૫
અમે શાખ્યાં જશું તે ચાર, સાંભળ તેનો કહું વિચાર;
ઉર્વશી મેનકા ગંભા ત્રણ, ચોથો હરણ્યક એકનો વર્ણ. ૩૬
ઈશ્વરને શાપે હરણ્યા થયાં, અનુગ્રહ માગી આંહી રહ્યાં;
પુછ્યું ત્રિગતથી ત્રિપુરાર, મુક્તિતણે કરો વિસ્તાર. ૩૭

ઈશ્વર.

વળી વળી કળી બોલ્યા શબ, “તું તો સાચું માનજે રંભ;
એક અણુપુણ્યું લિંગ હશે, વન માહે આહડી આવશે. ૩૮
તે ધનુષ ચડાવી બેસશે, ત્યારે તુજને વાચા થશે,
સાંભળ આહડી સાચું તુ, તેણે નાતિ સમરણુ હું. ૩૯
ત્રણુ ભારણ એકે ભરથાર, મૂખ બોલે કારંગી ચાર;
વળતું એમ વિચારે આપ, તે પાર્થીનાં જશે પાપ.” ૪૦

* મૃગલી. આ શબ્દનું મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપ કુરંગી છે † પાર્થી

‡ બરો-બડાહ હું એ નામ એક બીજા સાથે પ્રેમ રાખતી હતી

ઈંદ્રોવાચ.

હુ ગાઉ જે સંવાદ અનંત, તેનો મહિમા જાણે સંતઃ* ૧૨
માનવી સુરી નર સહુકે સાઘ, પુછે પારવતી કહો પ્રાણુ નાથ;

પાર્વતિઉવાચ.

તમે પ્રત કહ્યાં જે બહુ, મેં તે સઘ જ કીધાં સહુ. ૧૩
વળી કહો જે હોયે ગોપ્ય, તે મારા મનમાં લોપ્ય;
ન કીધું ને શ્રવણે સુશ્રુ, નવ કોયે આગળ સ્વામીએ બેસ્યુ. ૧૪
તે કરાવો શ્રવણે પાન, ગતતણુ જો હોય વિધાન,
વળી વળી મુજને કરાવો શભ, તે તણો માર્કું આરંભ. ૧૫

ઈંદ્રોવાચ.

વળતા બોલ્યા ત્રિપુરાર, તું તો સાચુ સાંભળ નાર;
એ પ્રત મેં કાને નથી કહ્યું, સ્થિર ધર્મ મારે હૃદયે રહ્યું. ૧૬
એકમને જે કા આદરે, તે ભવસાગર દુસ્તર તરે;
માધ મહીને મહિમા બાણુંત, અધારી તે રાત અનંત. ૧૭
શિવરાત્ર છે તેહતું નામ, કેલાસ પર્વત આપે કામ;
કહે પાર્વતી મુજને કહો સોધ, સ્વામી નર તે આધરી આકાષ ૧૮

ઈંદ્રોવાચ.

સાંભળ જેહને કીધી સઘ, પ્રાપીર્ષ એક કરે પારધ; ૧૯
શુણુ દેવી તેની કહું કથા, જેથી જાણ મલોકની બધા.
પૂર્વ કલ્પે કોઈ નિષાદ, જીવધાતક મોટો વ્યાધ ૨૦
બહુ પર્વત વન ફરી, આબે પારધી કોઈ વાધરી;
તેણે દહાડે કઈ દીઠું નહિ, આહુડીને સંખ્યા ઘઈ. ૨૧
બેઠો આરત કરે અપાર, વાટ જીએ તે ધરની નાર,
આજ મુને તે લાખ્યુ નહિ, છોડ વાટ જોશે સહી. ૨૨
છો છાનો રહિ ચડાવું જાણુ, આંહી બેઠો નવ હોએ હાણુ,
આલ્યો લઈને બેસું આહાર, જળ પીવાને આવે તપાર. ૨૩
ત્યાં હતી સરોવરની પાળ, ઝુકી રહી બિલીની ડાળ,†
કદા કાળનું હતું એક લિંગ, અપુન્ય શુષ્ક હતું તે બિંબ. ૨૪
પારધી જઈ ચડિયો વૃક્ષ, પાખલ હવી તીક્ષ્ણ પ્રત્યક્ષ,
ટાઢે તન કપારવ કરે, શંભુને મન તપ જ સરે. ૨૫
બોળા ચક્રવતી મનમાં ધરે, ભક્તિ ભાવે કોઈ પૂજ કરે;
અગ જોવાને નામું શીથ, નમસ્કારે રીઝયા ઇશ. ૨૬

* પાઠ. “એવા છે તે અનાદિ અનંત, સુરાર સહુ આવે એપ્રત”

† પ્રા. માં ત્રિ. માં આ લીધી વધારે છે.

“એક આશ્રલેઈ બેસશું ત્યાં, પાણી પીવા આવશે આય.”

પછી તેણે સુંદર્યા વૃક્ષપાન, મૃગલી ઉપર ધર્યું ધ્યાન;
શંભુ ઉપર પડ્યા જઈ, પહેલા પોહરની પૂજા થઈ. ૨૭
સુખ નહી રહ્યો ટળવળી, એટલે આવી મૃગલી મળી;
વેગે કરી ચડાવ્યું બાણ, કારંગીના* લેવા ગ્રાણ. ૨૮
મગલા કેરો એહ સ્વભાવ, દોહદશ ઉપર રાખે ભાવ;
દીઠો વ્યાધ ચડાવ્યું બાણ, કારંગીના લેવા ઓસાન. ૨૯
તીખટ તીખટ મ કરીશ મહાર, સાંભળ મારા બોલ બે ચાર;
અચરજ હવે આહડી હરે, વન ચરતે મુખ વાણી વરે. ૩૦
આજે મેં બહુ કીધા ધાત, તે તો મુખ ન કરતા વાત.

પારધી.

સાચું વચન કહેની મુઝ, જેમ જીવંતી મૂકે તુજ;
પુછે આહડી વારંવાર, મુખ બોલી તે કવણ વિચાર. ૩૧

મૃગલી.

સાંભળ પારધી થઈ સાવધાન, કહું મુજગત જન્મનું રાન;
મને નથી તારો વિશ્વાસ, માહારે છે મંદરની આશ. ૩૨
વળી વળી તારું કરું વખાણ, બીહું છું હું તારે બાણ;
તે ઉપર હું કહું વાર્તા, મારી ગતજન્મની કથા. ૩૩
ગતજન્મે હતી અપેસરા, ઈશ્વર આગળ કીધી ખરાઈ
રાખતી હરણાકરપની પ્રત, ઈશ્વર આગળ કરતી નૃત્ય. ૩૪
સાચું સાંભળ જે તું, રાચી રંક દાનવને હું;
મુજને લાગી ધડી બે ચાર, રોષે ભરાયા ઈશ અપાર. ૩૫
અમે શાખ્યાં જણું તે ચાર, સાંભળ તેના કહું વિચાર;
ઉર્વશી મેનકા રંભા ત્રણ, ચોથો હરણ્યક એકનો વર્ણ. ૩૬
ઈશ્વરને શ્રાપે હરણ્યાં યપાં, અતુમહ માગી આંહી રહ્યાં;
પુછ્યું વિગતથી ત્રિપુરાર, મુકિતતણો કરો વિસ્તાર. ૩૭

ઈશ્વર.

વળી વળી કળી બોલ્યા શંભ, “તું તો સાચું માનજે રંભ;
એક અણપુણ્યું લિંગ હશે, વન માહે આહડી આવશે. ૩૮
તે ધનુષ ચડાવી બેસશે, તારે તુજને પાત્યા ચશે;
સાંભળ આહડી સાચું તું, તેણે જાતિ સમરણ હું. ૩૯
તણુ ભારણ એક ભરથાર, મુખ બોલે કારંગી ચાર;
વળતું એમ વિચારે આપ, તે પારધીનાં જશે પાપ.” ૪૦

* મૃગલી. આ શબ્દનું મૂળ શબ્દ સ્વરૂપ કુરંગી છે. † પાતધી.

‡ બરો-બડાઈ. § એ નામ એક બીજા સાથે પ્રેમ રાખતી હતી.

તે બાણી મુઝનેકરી મયા, કરમ તણ ગ્રહી જીવ દયા;
 તું પંડ બાઈ સગા સરવ, માહરિ ॥ પરિ પુરણ ગરભ. ૪૧
 હું છું પુત્રી તું છે પિતા, સ્ત્રી વેધ્યાની છે માટી હત્યા.
 મુજમાં નવિ લોહી ને માંસ, નવ પોહિએ ગુજ કુટુંબની આસ. ૪૨
 પાછળ આવશે મોટું દરણુ, તારા કુટુંબનું પોપણુ કરણુ;
 પારધી અને વિચારી જોય, આવ્યું ભક્ષ ન મેલે કાપ. ૪૩
 દયા કરું તો જાણે ખાજ, હું જીવતી નહિ મુકું આજ;
 પારધી અને વિચારી જોય, મરવાને નવ આવે કાપ. ૪૪

મૃગલી.

વાયા દધને વેધીશ કેમ, તારુ મન મનાવું એમ,
 પ્રસવ થયા પછી કરજે કર્મ, જઈ આવું મારે આશ્રમ. ૪૫
 એવાં પાપ તે પડજો શીશ, જો ન આવું ઉગમતે દીશ,
 દીવે દીવો જે કોઈ લાય,* પોએ પાપ સધાતે પાપી. ૪૬
 છાણેછાણુ ભાજે જોહ, મહા પાપી કહીએ તેહ;
 જે કોઈ પ્રેમદા પીડને દમે, પીછે મેલીને પોતે જમે. ૪૭
 ધણા દિવસનું વસોવે દહીં, સર્ગા સ્વજન જશનાસુ નહીં,
 નર હોએ ને નિદે નાર, ભેલાજી રાખે વેહેવાર. ૪૮
 એક નહિ ને બીજને માન, તે નરજીવો સ્થાન સમાન;
 જે બહુને રાખે સમ પ્રીત, નાર કહે તેહને નિત્ય હિત. ૪૯
 અંતર આણું મનમાં જોહ, મહા પાપી તો કહીએ તેહ;
 માતાતાતની ભાજા નવ કરે, રો રો નરકે તે સંચરે. ૫૦
 નર નારીને કરાવે લાડ, ન દે સિખ ને યાએ કુહાડ;
 શીશ ઉધાડું મૂકે આપ, તેને પીછે માર્યાનું પાપ. ૫૧
 પોએ જ્ઞાન ને મંત્રાર, મરકટને જે ધાલે આહાર;
 અમન આહાણી જે કો કરે, રો રો નરકે તે સચરે. ૫૨
 ક્ષત્રી જે રણ દેખીબીહે, વિગ્રાં આપત દેખીને કપેજોહ;
 કુળ મેલી નાશે જોહ, મહા પાપીયા કહીએ તેહ. ૫૩
 ઈંછતે ગર્થે નવ કરે ધર્મ, અહતજો નવ જાણે મર્મ;
 છતે તુણશી વન વાવે નહિ, ધર્મ પૂર્વજ યાપે નહિ ૫૪

ગણવિ † પગ ‡ સાજ વચરનો § પાઠ “અણુદેખીને જોછવે વિગ્ર.” (પ્રા. ઠા ત્રિ.)
 † પા. “બાપે અભાધદે વેચે તુણ, ગાને મહાભા ન માને મૂળ.” (પ્રા. ઠા ત્રિ.)

પાવન પ્રતિષ્ઠા અગલી કરે, જળ પાન કરીતે પાછી સચરે; સુણ આહોડી તે પાપ મુજ, ન આપુ જો ઉગતે સુજ.	૫૫
આપણે આશ્રમે આવી ઠરે, પારધી બેઠા વિમાસણ કરે, વળતા તેણે સુટયા વૃક્ષપાન, અગલી ઉપર ધરવા ધ્યાન	૫૬
ઈશ્વર ઉપર પંડીયા જઈ, બીજા પહેરની પૂજા ચર્ધ, સુખ નહિ રહ્યો ટળવળી, બીજા અગલી આવી મળી	૫૭
આહીડે ચડાવ્યું બાણ, કોરગીના પાડવા પ્રાણ, મહા પાપી ઐ દોસે વ્યાધ, અહીં બેઠા તે મારે સાધ	૫૮

બીજા મૃગી વચન.

તીખટ તીખટ મ કરીશ પ્રહાર, સાબળ મારા બોલ વિચાર, મોટું દુઃખ જો મુજને સહી, મારી બેન તે મારી અહીં	૫૯
આણી વાટે કોઈ જી સચરી, કહે મારી કે શી પેર કરી, વળી વળી કોરગી કહે, એકવારે મુવા ત્યા બે	૬૦
તેને ગર્ભ હતો જોઈ, દશ માસવાડાનો બાણેજ, તુ જોને ન કરત પ્રહાર, તો તારો જીવત અવતાર	૬૧
બહેન વિનાશુ જીવ્યું સસાર, હવે જઈ રહેશુ કેને માર, સાચુ વચન કહે મુજ સહી, કે મારી કે જીવતી અહીં	૬૨

પારધી વચન.

તારી બેન આવી હતી, તેને તો મેં મારી નથી, તે પ્રતિષ્ઠા કરી ગર્ધ, તેણે મુજને કરચ્યા ચર્ધ	૬૩
--	----

બીજા મૃગી વચન.

હણે કોરગી કરી મુવિચાર, કામ આકુલી છુ નિરધાર, દેવરાવી તે નસુદાન, હુ આવીશ ઉગમતે બાણ	૬૪
પારધી મને વિચારી જોય, આ'વુ બક્ષ ન સુકે કોય, પ્રથમ અહીં તે તારી બેન, તુમાં સધળા તેનાં ચહેન	૬૫
તેની વાટ જોઉં છુ સહી કોઈ આવે કોઈ આવે નહીં, એવાં પાપ પડજો શીથ, જો ન આવુ ઉગમતે દીશ	૬૬
*ઉત્તમ ચર્ધ કરે મધુપાન, ધર્મ છોડી હિંડે સ્વાન જે કોઈ કરે મીનના હાર, મહા પાપી કહે નિરધાર,	૬૭
અણુગળ્યું પાણી જે કા પીએ, કરે ધર્મ દયા નહિ દીએ જે કોઈ કરે ગળીતુ કામ, તેને નરક વિના નહિ કામ,	૬૮
કહે કોરગી તે વળી વળી, જે કોઈ કર્યું વાવે ગળી.	૬૯

સહિ જનની નિંદા કરે, કર્મને છોડી અધર્મ કરે;*
 વડ વાઢે પીપળ દે ધાય, છુદ્ધિના અધિકારી થાય. ૬૯
 વડ છે અહા વિચારી નેય, પીપળે પ્રત્યક્ષ વિખ્યુ હોય;
 બેએ બળદે નેહળ ન વહે, તેહને વીસાગો નવ દીએ. ૭૦
 જે કાઈ કરે પટેલ તલાટ, મહા પાપી લોપે કુળવાટ;
 છળ બળે લોભે કરી, પુરે શાખ ખોટી કે ખરી. ૭૧
 કુળ ધરમ નવ તે આચરે, લોકતણી ત્યાં નિંદા કરે;
 વિશ્વાસઘાત ત્યાં જે કા કરે, કદપ કોટી નરકે સંચરે. ૭૨
 થોડે બ્યાજે કા લીધે, બીજાને પરઠાવી દીધે;
 મહા પાપી તાહાં કહીએ તેહ, રૌ રૌ નરકે સચરે એહ. ૭૩
 બીજાને શીખામણુ દે, આપણુ પુણ્ય કાઈ નવ કરે;
 ડાહ્યો યથ નવ જાણે મર્મ, મત્ર પામે કરે મોટા કર્મ. ૭૪
 અમાસે જે દીએ રુદુદાન, મહા પાપી તે નરક સમાન;
 જે કાઈ હોયે ઋગુવતી નાર, પાચદિવસ લગી રહેવું બહાર. ૭૫
 આવે ઘેર વણુ કીધે સ્નાન, તેના પુરવજ નરક સમાન;
 એવી પ્રતિજ્ઞા અગલી કરે, જળપાન કરી પાણી સંચરે. ૭૬
 આપણે યાનક આવી કરે, પારધી બેઠા વિમાસણુ કરે;
 તેણે પાછા ચુંટ્યા પાન, અગલા ઉપર રાખ્યુ ધ્યાન ૭૭
 અગાન પડ્યો એહે અણુજ, ત્રીજા પહરની યઈ પૂજ;
 હવે પ્રથમ વાયે પડીયાં પાન, આવ્યો અગલો યયું જાણ. ૭૮
 દરશને લાં દીઠા કુહારો, પારધી હેઠે ઉતાયો;
 હવે મારુ સીધું કાજ, ફાટે ગુજને દીઠા આજ. ૭૯

મૃગ વચન.

તીખટ તીખટ મ કરીશ પ્રહાર, સાંભળ મારા બોલ બેચાર,
 આણી વાટે કોઈ સ્ત્રી સંચરી, કહે મારી કે શી પેર કરી. ૮૦
 સ્ત્રી વિનાનું જીવિત સસાર, હવે જઈ રહેયુ કેને બાર;
 વૈષ્ણવ જન અને ભાણેજ, આહાણુને કેમ ન કીજે હેજ. ૮૧
 જતિ સન્યાસી આવે બાર, બ્યાંલગિ મંદિર નોહે નાર,
 પારધી તું સુણુ મમવિચાર, ખટ દર્શન કેમ કરું ઉપકાર. ૮૨
 વળી વળી તું સાંભળ યાન, સ્ત્રી વિના મંદિર સ્મશાન,
 સાંભળ સાચું કહું છુ માન, પુરવજ જગ ન પામે પિડાન. ૮૩

* વધુ લીધી. “તેને બાને રાધિ ધાન, તે પાપી જાણે સ્મૃતિ કાન;
 શદ્દ હોઈને નવ માને જાન, માટે ઉપાધ ને છોડે ધરમ;
 મો ગોચર જાળવે જેહ, મહાપાપી તેને કહીએ” (મા. કા. ત્રિ)

શ્રીને કાળે રામે મેલ્યું રાજ, ધંદ્ર સરખો અહલ્યા કાજ;
 *શ્રી કારજે તે સંચર્યો, ગગન નક્ષ વન માહે પરવર્યો. ૮૪
 સાચું કહેની તું તો સહી, કહે મારી કે જીવતી ત્રહી;
 વળતો બોલ્યો પારધી, તારી શ્રી મેં વેધી નથી. ૮૫
 સમ કરીને તે તો ગર્હ, કહે આવશે કે આવે નહિ;
 મગ વદે જાવા દે આજ, મારે શ્રી સંધાતે કાજ. ૮૬
 તારું મન મનાવું હમે, જર્હ આવુ મારે આશ્રમે;
 પારધી ભણે વિચારી જોય, મરવાને નવ આવે કાય. ૮૭

મૃગ વચન.

એવાં પાપ પડજે તે શીશ, જો ન આવું ઉગમતે દીશ;
 જે વેચે મૂઠ ઘી તેલ ભેલ, ચોમાસે ખરે સંગ્રહે તેલ. ૮૮
 લોહાનો જે વકરો કરે, શૈ શૈ નરકે તે સંચરે;
 પડવાને દિન તેલે નહાય, દિવસ કેટલાનું માખણ ખાય. ૮૯
 †એકાદશીએ અખપાન જ કરે, શૈ શૈ નરકે તે સંચરે;
 એકાદશી અમાવાસીયા સાર, શ્રી ઉપર જેને પ્રેમ અપાર. ૯૦
 કામે પીડાય વિકર્મ કરે, શૈ શૈ નરકે તે સંચરે;
 જે કાય કવિતા કુડી કવે, તેનું પાપ તેને શિર વસમે. ૯૧
 ‡વિગ્ર શૂદ્રની સેવા કરે, તે નિશ્ચે પાપે પેટજ ભરે;
 ગીત ગાઇને જીવે ખંભ, વિશ્વાસનો કરે જે લંગ. ૯૨
 જે કાષ્ઠ કણસણ કલધીનું કરે, છોડી કરમ ન ઉદર ભરે;
 પુરુષ પુરુષ શું કરે વિરોધ, પડીકે વેદ ન જાણે રોગ. ૯૩
 કુડાં ઔષધ આપે જોહ, મહા પાપી તો કહીએ તેહ;
 જળ માહે લધુશંકા કરે, પાણી કાઠે શુક્ર કય સ્વરે. ૯૪
 ઘેએ ચીર ઉતારે આળ, તે કહીએ પાપી સમતોળ;
 એવી પ્રતિજ્ઞા મગલો કરે, જળ પાન કરી પાછો વળે. ૯૫
 આપણે યાનક આવી કરે, પારધી બોઠો વિમાસણ કરે;
 વળતાં તેણે સુંદર્યા વૃક્ષપાન, મગલા ઉપર ધરવા ધ્યાન. ૯૬
 ઇશ્વર ઉપર પડીયાં જર્હ, ચોથા પહેરની પૂજા યર્હ;
 મુખ નહોં રહ્યો ટળવળી, ચોથી મગલી આવી મળી. ૯૭
 સાત પાંચથું આવી ચડી, આહોડીની દ્રષ્ટે પડી;
 હવે મારું સીધું કાજ. પુરણ ભાતું આગ્યુ આજ. ૯૮

* પા. "કેયા ક્રીયજ્ઞો હ્યો કયો."

† પા. "વેચે દુધ અને વળી દહીં, અમાવાસ્યારે સારે નહિ." (પ્રત ૨ જ માં.)

‡ પા. "જે જાત જાણીને દે ઋતુદાન, તે પામે નરક મહાન.

હંદે બોલે જે લાભે દરી, પૂરે શાખ જે ખેડી ખરી." (પ્રત ૨ જ માં.)

મનમાંહે થયો આનંદ, સધાના ઉતારે બંધ,	
વેગે કરી અડાબુ બાણ, નાના મોટાના પડીયા માણ.	૯૯
બાળક માતાની પુઠે યાવ, રંગે પાગધી ધાવે ધાવ,	
નાદાનડીઆંબાળક ટળવળે, અન્યો અન્ય તે પાછા પળે.	૧૦૦
ધનુષ ઉપર ધરી રહ્યો ધ્યાન, હરણને ઘટે વિપ્રિત સાન;	
પારધીને કહે મના કરતી માપ, અમ ઉપર કરજો કુરપાપ.	૧૦૧
એમ વિચારી જોતી આપ, એક મારતા બેનું પાપ,	
જે તું કહે તે ખાઉં સમ, જઈ આવું મારે આશ્રમ.	૧૦૨
વળી વળી વિનતી કહી, વહાણે પાછી આવીશ સહી,	
પારધી બણે વિચારી જોય, મરવાને નવ આવે કોય.	૧૦૩
જે કાઈ આપોપુ કરે વખાણ, વા'ણ વાય ઉગમતે ભાણ,	
ભાઈ બેહેન મરાવે જોહ, ધર જમાઈ રહ્યો નર તેહ.	૧૦૪
આપણથી દહાડે વડો, જે જોલે તે સામુ ચડો,	
વડા ભાઈને કરે દુકાર, પાપી પ્રાણી તે નિરધાર.	૧૦૫
દોહાવાને જે કરે ત્રિકાળ, પાપી ભોલા મરિ બાળ,	
પરકાજે ધરે અભિમાન, પરધેર જઈ કરે અલ પાન.	૧૦૬
સ્ત્રી વગર ને ઝાઝા ઝંજો ? શબ્દ જે અતર મુકે મોકળો,	
જે પાપણી રડાવે બાળ, નિશ્ચે તેને કોપે કાળ.	૧૦૭
ગાંઠત્યા ઘાંઠત્યા જોહ, ઝીંઠત્યા મોગી તેહ,	
બાળકહત્યા જે કા કરે, રૌ રૌ નરકે તે સંચરે.	૧૦૮
ધાઠણ હોય ને ન બણે વેદ, અને નવ બણે જપ ભેદ,	
દયા વિના આપે જે દાન, આઠણ મૂંઝે સંખ્યા સનાન.	૧૦૯
વેદ તણી જે નિંદા કરે, રૌ રૌ નરકે તે સંચરે,	
વૈષ્ણવ જનની નિંદા કરે, જગ છેદન કરી ઉદર ભરે.	૧૧૦
ધાઠણ સિવાય જુએ જોય, માહ પાપી કહીએ જોહ દોય,	
અસલવત ને છુટેકાજ,* મુખથી જોલે મિથ્યા વાય.	૧૧૧
હિંસા પાપ કરી જીવે જોહ, મહા પાપી કહીએ તેહ,	
એવાં પાપ લાં લાગે મુજ, જો વાહણે નવ આપુ હું જ.	૧૧૨
એવી પ્રતિજ્ઞા મગલી કરે, જળ પાન કરી પાછી ફરે,	
આપણે સ્થાને ગયા નીરધાર, કુટુંબ મળીને ક્યો વિચાર.	૧૧૩
મગ્યો બણે હું જાઉં આપ, તુને નહિ પ્રતિજ્ઞાનું પાપ;	
આપણે તે આગળ લીધા સમ, જવાનું કહે કરતુ કેમ.	૧૧૪

મૃગી વચન.

ભણે ભાર્યા સ્વામી અવધાર, અમો છુ તમારી નાર,
દીધો ઘોન તે પાળીએ વાચ, તે પાળવી સ્વામી સાચ ૧૧૫
ભૂખ તેના કુટુંબને દમે, તે કાજે જે પારધીને ગમે,
આપણે તેને દીધો કાલ, નિરાશ કેમ ગેલીએ નિટાળ ૧૧૬

મૃગ વચન.

હુ એક-ડો નાઉં ફેર, બાકી સધળા રહો તમ ઘેર,
આપણે થાનકે આનંદ ધરો, બેઠા બાળની સેવા કરો ૧૧૭
કદાચ જે જીવતા ઉગરે, પિંડદાન મુખ માહે ધરે.

મૃગી વચન.

ભણે કોરગી સાબળ કથ, હવે અમારો આણીશ અત ૧૧૮
કલા પચા જૂઠાની તોલ, અમ શ હતા બીલાબોલ,
તમો મરો અમો સ્ત્રીએ જીવતા, અમો જાણુ સ્વામી તમ છતા ૧૧૯
કો કુટુંબ કો પરિવાર, મિથ્યા મેળવ્યો આ સસાર,
નહ્યુ દાણી નહ્યુ લેવા કાજ, ઉદર અતપ્યા એ છે આજ. ૧૨૦
કોડ ગાળનું દીજે દાન, તોયે વિધવા તુણુ સમાન,
જે કોઈ વિધવા દમશે દેહ, લોક ભણે રાડ કૃપણ એહ. ૧૨૧
જે અગતણી સુશ્રુષા કરે, લોકને મન વેલિઆરણી ઠરે,
તુ પાખે પુત દેશે ગાળ, તે ન શહેશ પાછી મવાળ ૧૨૨
કદાપિ જે માતા કહે, ધરડી રાડ બેસી કા રહે,
એવા ઘોત જ્યારે મજને દહે ત્યારે કોણુ આગળ જમને કહે. ૧૨૩
જાણી તુ જ્યાં ઉભરથાર, તો આ તનને ઠોકર માર,
વળી વળી કોરગી કહે, ભુડી વિધવા બેસી રહે ૧૨૪
તુ પાખે ઝાણુશા લાડ, લોક માયે તોડેશ ઝાડ
દીન દામણી દીસુ અપાર, તું પાખે મજના ઉરથાર ૧૨૫
કથ વિના છે સ્ત્રી અનાથ, સુડલો કેમ ખળકાવુ હાથ
સગા રનેહમા છે સહુ કોય, જ્યાલગી સ્વામી મસ્તક હેય ૧૨૬
સ્વામી તે સભારો વાચ, ઈશ્વર આગળ કરતા નાચ,
એમ વિમાસી જોની તું, આ યોની પામ્યા તુજ ૧૨૭
પૂર્વ કરતુક્રીયા બેના રનેહ સ્વામી કેમ વિસારે નેહ
વળી વળી સ્વામી તું અવિધાર, લઈ ચાનની સધળો પરિવાર ૧૨૮
મહારી કહે તારો પાડ, એક વાર પાળો અમારા લાડ,
મહારી જાશે પ્રતિજ્ઞા, જુઠા બોલી એ અમના ૧૨૯
નીશ મધ્ય તારણી જોયરે, બાનક બેઠા કલકલ કરે,
બેઠા પારધી વિમાસુ મન, મુને થયો છે ત્રજો દન ૧૩૦

આબ્યું બક્ષ મેલ્યું પરહરિ, છોરું વાછરું જાશે મરી;
 જાવાને મન ક્યો વિચાર, અગલો આબ્યો લઈ પરિવાર. ૧૩૧
 આશ્ચર્ય જ થયો આહેડીહદે, વનચર જોલ તે આબ્યા રહે;
 ગયા ચાર ને આબ્યા ધણા, જોલ પાળવા તે આપણા. ૧૩૨
 વદે કોરંગો તું આર્વિધાર, વહેલો યા હવે કરની પ્રહાર;
 કાં આહેડી ચિતા કરે, તારું કુટુંબ જૂએ નરિ મરે. ૧૩૩
 આહેડીએ તવ ક્યો વિચાર, હું સધજાને કરીશ પ્રહાર;
 ખાશે મળી સધજો પરિવાર, મેં નિરવતું તાં નીરધાર. ૧૩૪
 મન વિચાર્યું આપ સંઘાત, હું નહિ લેઉં એનું પાપ.

વ્યાધ વચન.

તમારા સમ માને ખચિત, જાઓ ચરે થઈ નમિત. ૧૩૫
 પારધી કહે સાંભળ રે તું, જોકે નહિ મારું હું;
 તમે પ્રતિષ્ઠા સાચી કરી, મેં મારા મનની મત પરહરી. ૧૩૬
 અગલીએ દીધી આશીષ, તુને પ્રસન્ન હજી જગદીશ;
 તેને ત્રુઠયા શ્રી અવિનાશ, બાળ્યું ધનુષ ને છુટયો પાસ. ૧૩૭
 અગણ્યપણે જો ઈશ પૂજિયો, તો આહેડી નિર્મળ દેહ થયો;
 પાપતણા જેમ પહોરજ ગયા, તેમ તેને મન ઉપની દયા. ૧૩૮
 શિવરાત્રી જોયો વિચાર, ઉદ્ધરિયો જેવોના પરિવાર;
 એ ત્રત ઉમિયાને કહ્યું, ઈશિરે ત્યાં મુખ ઉચ્ચર્યું. ૧૩૯
 ઈશિર વળી વળી જોડ્યા જોલ, નથી ત્રત કોઈ એ સમતોલ;
 આહેડી મંદીર પરવર્ધો, મંદ મંદ તાં ડગલાં જઈ બર્ધો. ૧૪૦
 શામા પુછે કહે લાવા ખાજ, છોરું વાછરૂં જુએ વાટ;
 રામા પુછે કંઈ આબ્યું હાથ, જે દીન જેઉં છું વાટ. ૧૪૧
 આહેડો કહે સાંભળ નાર, વનચર આબ્યાં વન મોઝાર;
 સત વચન ઈર્ષ તે સંચર્ધો, પાછે પગલે તે પરવર્ધો. ૧૪૨
 જોની મન વિચારી આપ, વેરી હોય તે ગણવો પાપ;
 એમાં વેરી ન આવે ઘેર, કહે કામની વેધીએ કષ્ટ પેર? ૧૪૩
 બણે બારળ કંઈ વારુ તે કીધ, હવે આપણાં કરજ સીધ;
 બણે જીવતા મુક્યા જંત, આપણને છોડાવશે ભગવંત. ૧૪૪
 પેર પેર પ્રેમદા પ્રીછવી, આહેડીએ બારળ રીઝવી;
 પારધીને ત્રુઠયા લીલવિલાસ, શ્રી છુટી કરમના પાસ. ૧૪૫
 માગ માગ કહે ત્રિપુરાર, આપું (તને) અરથ ભંડાર;
 મહારી પુજા પ્રેમે કરી, તે સર્વે મેં મનમાં ધરી. ૧૪૬

પારધી માગે ઈશ્વરનાં ચરણુ, તાલણુ પારધી ઢળીઆ ધરણુ;
શિવરાત્રીનો મહિમા કયોં, કુટુંબ સહિત પારધી આધર્યો. ૧૪૭
મત શિરામણિ છે શિવસત, તેની કાઈ ન જાણે વાત;
ચતુર્દશી મત જે કોય કરે, તેહનાં કરજ સધળાં સરે. ૧૪૮
ઈશ્વરનું મત આદરે જેહ, સંસાર પદારથ પામે તેહ;
તે મહિમા જાણો ઉમીવા નાર, તે વિધાતાએ કીધું નિરધાર. ૧૪૯
તેણે પારધી છુટ્યો પાસ, છુટ્યાં હરણુ સ્વનો આપ;
વિકાસુત કહે કરન્નેડી હસ્ત, સાંભળતાં ઉપજે હરિ ભક્ત. ૧૫૦
ગાતાં સુણતાં ગંગા સ્નાન, કરે પારણું દઈને દાન;
તેને ઈશ્વર કૃપા કરે, સકળ કામ તેનાં સરે.* ૧૫૧

*પ્રા. કા. ત્રિ.માં ઉપસંહારની જે કડીઓ આપેલી છે તે અને અમારી પ્રતની કડીઓ વચ્ચે એટલો મોટો અંતર છે કે તે કેમ બનવા પામ્યું હશે, તે સમજવું નથી. કવિતાને અંતે એની અંદર નાકર કવિનું શુદ્ધ નામ આપેલું છે, જ્યારે અમારી પ્રતમાં કવિ પોતાને “વિકાસુત” તરીકે જાણાવે છે. નાકર કવિએ પોને પોતાની દેવપાત્રિમાં સરકરજીમાં કરેલી હસ્તલિખિત પ્રત ત્રિમાસિકના મગ્ગ કર્તાઓને હાથ લાગી હોય તો કહી સકાય નહિ ઉપસંહાર સરખાવવાને માટે પ્રા. કા. ની પાક નિચે આપેલું. એ દરખાં કડવું ને રાજ મેધ છે.

“માગ માગ વર આણું એમ, બેઠ્યા શ્રીત્રિપુરાર,
કૈલાસ પર્વત વાસિયા, સ્થાનક રિથર કરી કાર. ૧
વરત અનોપમ એ સદી, શિવરાત્ર અનોપમ સાર
વ્યાધ મૃગ બેઠે ઉદ્ધર્યો, અંતરિક્ષ આપ્યો કાર. ૨
એ મત જે કો આદરે, અને કરે અખંડ,
જામણુ જે કો જાગરો, તેને ન વાળે જમ દંડ. ૩
એ મત જે કો આદરે, માસ માસે કરે જાગરણુ;
તેનો ઉપચાર તે કરે, જેમ બોલે તે બ્રાહ્મણુ.
મનોરહાર તે પૂરીએ, ઉપર શ્રી કૃણ સાર,
તે આગળ જાગરણુ કીજિયે, નિરાયે પહોર તે ચાર. ૪
સ્વજન સહુ સતોખિએ, વિપ્રને દીજિયે દાન,
એક મને જે આદરે તેને તુડે શ્રી જગવાન. ૫
મૃગ રિથર સ્થાનક સ્થાપિયે, અંતરિક્ષ આપ્યો તેને કાર,
વ્યાધ મૃગ બેઠે ઉદ્ધર્યો, શિવરાત્રે કયોં ઉપકાર. ૬
એક મને જે સંભળે, નનાર નિર્ભય થાય,
જે જન ગાયે ને શિખે, તેના ટળે ત્રણ તાપ. ૭
પાર્વતીએ પૂછિયુ, કણુ શ્રી અવિનાશ,
જેહુ કર્નેડી વિનવે, નાકર હરિને દાસ. ૮

૯૩૪) “વ્યાધિ મૃગની સવાદ” કા યની એક પ્રત રા તનસુખરામ મનસુખરામ ત્રીપાઠી પાસેથી મ
 દતી બીજી પ્રત મારી પોતાની પાસે છે રા તનસુખરામની પ્રત સામાન્યત બહુ શુદ્ધ છે મ
 પાસેની પ્રતના છેતના બે પાનાનથી પરંતુ રા તનસુખરામના જોડેથી જ તે ભૂલી છે એ કાવ્ય “પ્રાચી
 કાવ્યમાળા ત્રિમાસિક” ના આઠમા વર્ષના ત્રીજા અંકમા છપાઈ ગયું છે મારી બે પ્રત અને
 પ્રતમા બહુ મોટા પાક ફેર છે રા તનસુખરામની પ્રતમા “વિકસિત કૃત અગ્રી સવાદ,” બ
 પ્રતમા “વિકસિત કૃત વ્યાધિ મૃગની સવાદ,” પા. કા ત્રિ. મા “અગ્રી સવાદ અથવા શિવ
 ત્રીની કથા” એવા નામો આપ્યા છે આ કા ત્રિ મા ધી લીધેલો વધારે જોવામા આવે
 અને જુદા જુદા રામમા ૧૦ કડવામા જોઈ પાડવામા આવ્યા છે, તે મૂળ છે કે રોધ કરનારા સ
 ધકનો કરેનો ફેર છે તે મૂળ પ્રત જોયા વગર કદી શકાય નહિ તેમજ પા. કા ત્રિ. મા જે
 લીધે વિરોધ કડીઓ જોવામા આવે છે અને રાખડના ફેરફાર જોવામા આવે છે તે પણ અસહ્ય
 નકલ, એને માટે પણ મને સંપૂર્ણ શંકા છે મને માનવાને કારણ છે કે એ કાવ્યના અસહ્ય રામ
 કોઈથી ફેરફાર કરવામા આ યો દરો અને સરકૃત શિવરાત્રીની કથામાથી સબધ મેળવવાને કે
 કડીઓ નવી બનાવીને ઉમેરવામા આવી હોવી જોઈએ અને તેમ કરવા જતા કડીઓ અને લી
 ઉવટ પુલટ થઈ ગયેલી હોવી જોઈએ વાચનારને એ ફેરફાર આ કા ત્રિ. મા અને આમા જો
 રાહજ માલમ પડી આવશે આ. કા ત્રિ. મા એક જ પ્રત ઉપરથી એ કાવ્ય બાપવામા આવ્યું
 તેથી એ બૂલ સવામાવિક છે

માધવદાસ.*

રુક્મિણી હરણ.

કંઠકું ૧ લું.

રાગ ગાદી.

ચરણ ચતુરભુજના મન ધરી, પ્રથમે સ્તુતિ પ્રેમે કરી,	
ચૌદ ભુવન કેરો જે રાય, સેવક કેરી કરવી સહાય.	૧
ભક્તહિત ભૂતન અવતરી, અવની ભાર નિવારણ કરી,	
સેવકજનની રક્ષા કરે, ચરણાગતથી નવ ઓસરે	૨
એહેના પ્રભુ શ્રી દીન દયાળ, મુજ રક ઉપર થાઓ કૃપાળ,	
નિર્મળી વાણી આપો નાય, કૃપા કરી શિર મેહેનો હાય	૩
રુક્મિણિ વિવાહ ખાવા મન, આપો વાણી થાઓ પ્રસન્ન,	
હાવે પરિક્ષત રાગ પૂછે પ્રશ્ન, કહો શુકલ વિવાહ શ્રી કૃષ્ણ.	૪
સાબળતાં મન આનંદ થાય, રુક્મિણિ કૃષ્ણતણે વિવાહ,	
તવ શુકલએ વાણી ઉચરી, સાબળ પરિક્ષત પ્રેમે કરી	૫
દેવત રાયની તનયા દેવતી, તેહેને તાહા પરણ્યા હગપતિ,	
હાવે રુક્મિણિ પરણ્યા જાદવરાય, તેહેનો તુજને કહું ઉપાય.	૬
એક વિદર્ભ દેશનો બીમકરાય, સસવાદી સાહસીક કહેવાય,	
પ્રભતણું અતિપાલન કરે, વેદ વિહિત ધર્મ આચરે	૭
એહેવો રાગ ધર્મ સુગણ, નિરાદિન બજતો પુરુષપુરાણ,	
તેહ રાગને ખટ સતાન, પાય પુત્ર કન્યા રૂપવાન	૮

* આ કવિ સુરતનો રહીય, જ્ઞાને વાલ્મિકી કાવચ હશે, એના પિતાનું નામ સુદરદાસ. મેણે શ્રીમદ્ ભાગવતનો દશમ સ્કંધ રચા છે એના જ હસ્તાક્ષરનો સંખેનો આખો અથ રાજપીપળા નામે અડિયાના એક મહિરમા, સાતુ ચરણદાસની સેવામાં છે એમ મિ ૭ વિ રાવત કહે છે. મિ ૧૧વત જણાવે છે, કે એ અધની સંગ્રાપિત સં ૧૭૭૫ મા થઈ છે.

“સવત સત્તર પચોતર ને રાકની સખ્યા કહું,
પંદરસો ને એકાચતર તે દક્ષિણાચન રવિને લહું
બાદ્રપદ કૃષ્ણ પક્ષ દ્વિતીયા, ચંદ્ર શુક્રાસર વળી,
કોલવયેજ તૈલલ કહું ને, નક્ષત્ર દેવતીને મળી”

એમ અધના છેવટમાં છે ગારી પાસે એ કવિનું જોડતું કવણ છે તે પરથી જણાય છે કવિતા સં રહિત, પણ સાદી છે ૭ વિ રાવળના જણાવ્યા પ્રમાણે એણી શુદ્ધ જ છે

જેણે પુત્ર રૂઢમેયો જેહ, રાત્યભાર શિર વહેતો તેહ;
પુત્રી એક રૂઢમિણિ અવિધાન, વિવાહ જોગ દવી રાજન. ૯
શ્રી કૃષ્ણજીતણા ગુણ રૂપ, શ્રવણે સાંભળીયા તે ભૂપ. ૧૦

કહવું ૨ જી.

રાગ ગોઠી.

વિપ્રમુખે દરિના ગુણ જેહ, રૂઢમિણીએ સાંભળીયા તેહ;
માતપિતા કન્યા રૂઢમિણિ, ધરે ધ્યાન નિત્ય વેકુંઠધણી. ૧
લોહેલાગી લક્ષ્મીવર સાથ, મન વચન કર્મ વચ્ચા શ્રીનાથ;
રમતાં જમતાં સુતાં સહી, કૃષ્ણ રૂઢેથી મૂકે નહીં. ૨
તવ દારિકાં જે ઝાપિ નારદરાય, રૂઢમિણી ઠેરે કલો ઉપાય;
કૃષ્ણ પ્રયે સંભળાવ્યો જર્ઠ, વિવાહ જોગ તે કુંવરી થઈ. ૩
હવે ભીમકરાવતણો પરિવાર, મક્કી એકઠાં કરે વિચાર;
રૂઢમિણિને વર રૂઢે રાય, શોધીને કરવો વિહીવાય. ૪
શ્રી કૃષ્ણ જાણવ દારકાંપતિ, બળીયો ચીદ બુવનનો પતિ;
ગુણ રૂપ રસ લીલા અવતાર, અવની આગ્યા દરવા જાર. ૫
તેહેને દીજે કન્યાદાન, પામીજે જે પુરુષનિધાન;
રૂઢમેયો રાજનો તન, તેહતણું નવ માને મન. ૬
રાય દમધાપતણો સુત જેહ, શીશુપાળ વર સુંદર તેહ;
તગ્હે બોલ લલો બોલો કહું, તેહેને કન્યા પરજીવશું. ૭
સુણી સર્વ અણુબોલશું રહ્યું, કુંવરને નવ જાએ કહ્યું;
મહા ગોટે તે સહી બૂપાલ, પંચાણું અણોણી શીશુપાલ. ૮
તેહેને કન્યા આપું સહી, એહ થકાં દો બળીયા નહીં;
તે સાથે કરશું વિવાય, જેહને દીધે દોય મદિમાય. ૯
એહેવાં વચન સુણી રૂઢમિણી, મનમાં ચિંતા પામી ધણી,
મેં મનસા વરીયા જડુનાથ, ખાંધવ અન્ય વિચારે વાત. ૧૦

કે મેં દાનપુણ્ય કીધાં નહીં, તેણે દુઃખ સાગર પડી સહી,
ચયો ઘેરી મુજ બાંધવ પાપી, એ શી દુર્ભતિ તેહેને બાપી. ૪
પ્રભુ પાળે કાચે નહીં માહરે, દુઃખ સાગરથી કાણુ ઉઠારે;
સ્વામી માહરે એક તું વૈકુંઠનાથ, નિજજન જાણીને ગ્રેહજ્વલેહાથ. ૫
એહેતું વિચારતી અજળા બાળી, શ્રી કૃષ્ણજીસુ લાગી તાલી;
પ્રભુ કૃપા સાધુ શ્રી મોરારી, ગોવંદ રક્ષક ગોવર્ધનધારી. ૬
જેહવા સાંભળ્યા છે અશરણુ ચરણુ, તેહેતું ધ્યાન ધરું છુદ્ધવંત;
શુભ પીત વસન તન વનમાલી, કણે કુંડળ વેણુ રસાળી. ૭
કટીકિકણી આશ્રણુ બિરાજે, એહવા સુંદર જોઇને મન લાજે;
એમ રૂઢિભિણીએ ધ્યાન ધર્યાં જ્યારે, પ્રભુ અંતઃકરણુ વસીયા સારે. ૮
કામ ક્રોધ લોભ નહીં જેહને, પુણ્ય પવિત્ર બધી મહી તેહને;
પછે શીઘ્ર વિપ્ર એક તેડાવ્યો, વેગે વાડવ પાસે આવ્યો. ૯
પછે લખી પત્ર મુદ્રા કીધી, વાડવ કર દેઇ દક્ષિણા દીધી;
દ્વારકાં આવ્યો તેડવા જાય, એક દિવસે દીજ પોહોત્યો ત્યાય. ૧૦
એ શ્રી ભગવત ઇચ્છા જાણો, રખે મન ચંકા આણો. ૧૧

કહતું ૪ થું.

રાગ ગોડી.

વિપ્ર વેલાવ્યો દ્વારકાં જણી, પત્ર લખી આપ્યું રૂઢિભિણી;
ધૈરવી આજ્ઞાએ આપ્યો તાંહ, દ્વારામતિમાં એક દિનમાંહ. ૧
એકા કૃષ્ણજી સભા મુઠાર, વિપ્ર રજ્યો જઈ તેહને દ્વાર;
પ્રભુને તવ કીધો નમસ્કાર, અર્ધ પાઘ આદે પૂજા વિધિ સાર. ૨
આદરભાવ કીધો જદુરાય, પછે દીજને લઈ જીવનમાં જાય;
પછે નાનાં વિધનાં જે પકવાન, ભોજન કીધાં દીજ ભગવાન. ૩
પછે વિપ્રતણા પ્રભુ આંપે પાપ, સમાચાર પૂછ્યા જદુરાયા
સ્વામી ધર્મ તમ્હારો જેહ, તમથી સુશ્રી છે સર્વ તેહ. ૪
ધર્મે તમ્હારી રક્ષા કરે, નિત્યકર્મ સંખ્યા આવરે;
સંતોખી તે આહાણુ બહો, સંતોખે જે મોક્ષને મલ્યો. ૫
તે માટે કહ્યો છે તોખ, જે વિધ જાયે સધળો દોખ;
વળી અહર લોકે પરલોકે સુખી, સધળા સાધનમાં જે મુખી. ૬
અસંતોખી હોયે જેહ, કહીં સુખ નવ પામે તેહ;
તૃષ્ણા કયમે ત પામે અંત, તેહ સદા લેહેવો દુઃખવંત. ૭
જો ધનવંતને તૃષ્ણા ઘણી, ઇચ્છા તેહેને અદકા તણી;
એકા કારજ તેહેતું નવ થાય, નિશ્ચે નર દુઃખીયો કહેવાય. ૮

નિધન નર સંતોષી જેહ, મહા સુખીયો નર જાણીયે તેહ;
તે ચૌદ લોકે અધિકારી થાય, અતિ સંતોષી જે કહેવાય. ૯
સાંભળ આજણુ સાચું બણું, સંતોષી મુહને વદાલો ધણું;
વળી વળી તેહેને કરું પ્રણામ, એણી પેરે જોડ્યા મુંદરશ્યામ. ૧૦

કહયું ૫ મું.

રાગ સામેરી.

વળી પૂછે એમ વૈકુંઠરાય, સંતોષી સુખીયા થાય;
સાધવી રૂપે જેહેની લક્ષ્મી, સર્વ ઉપર આણે દયાય. ૧
એહેવો જાણણુ હોય જેહ, મુને વદાલો નિશ્ચે તેહ;
તમ દેશતણે જે રામ, તેહેનો કહેવો છે ધર્મ ન્યાય. ૨
નીજ પ્રભ કેહી પેરે પાળે, ન્યાય સ્મૃતિને સંભાળે;
કરે ધર્મતણી રક્ષામ, નવ આગે કો અન્યાય. ૩
જાંઠા રાય સુધર્મો હોય, તેહેને પ્રભ સુખ સર્વ કોય;
તમ્હે આજ્યા શું છે દીવરાજ, દંઈ કહો અમ સરખું કાજ. ૪
કહો કારણુ તેહેવું તાત, ગુપ્ત હોયે તો જાઈએ એકાંત;
નહી ગુપ્ત તો પ્રગટ કહીએ, આજ્યાનું કારણુ લહીએ. ૫
એહેવાં વચન સુણી દીવરાજ, કહે સાંભળીએ મહારાજ;
અંતરનું કારણુ જાણો, વિનંતિ કહું જે મન આણો. ૬
કુંદનપૂરી બીમકરાય, તેહેને સુંદર એક કન્યાય;
અવણે સુણી તવ શબ્દપ્રામ, તેહેને ચિત્ત વરયા છે સ્વામ. ૭
માત તાતનું માન્યું મન, પણ મૂર્ખ છે અમજ તન;
તેણે તેડાવ્યો શીશુપાળ, કન્યાને પ્રકટી જ્વાળ. ૮
પછે તેડી મુહને એકાંત, લખ્યું પત્ર સકળ વૃત્તાંત;
ખીડી મુજ કર સાધો જેહ, હરિ આગળ મેહેલ્યો તેહ. ૯
કારણુ સદુ કાગળ મારિ, વાંચી પ્રીછો મનમારિ;
સિદ્ધ ભાગને ધમ્મે શીઆળ, તે સરખું થાય છે ગોપાળ. ૧૦

કહયું ૬ હું.

રાગ દેસાખ.

લખી લેખ કરી સુદા જેહ, પ્રભુ આગળ પત્ર ધર્યું તેહ;
હું તો આજ્યો એ કારણુ સ્વામી, પ્રભુ લીધો કર આનંદ પામી.
ખીડીયો ઉકલ્યો નાથ, લેખને આપ્યો રહીયા સાથ;
સ્નેહ સજગ તેહેનો જાણી, મન રીજ્યા સારંગપાણી.

વિપ્ર વાંચે લખ્યું પત્ર જોહ, પ્રભુ સાંભળતાં આણે સ્નેહ;
અતિ આદરશુ લખીયો લેખ, તે કાગલ માહ કાંચન રેખ. ૩
અતિ વિરહથડી વ્યાકુળ નારી, લખીએ વાણી સખળી સારી;
પ્રભુ વિરહીણીનો મેહ જાણીને, કહે હર્ષ સખળ સ્નેહ આણીને. ૪
ભલે વિપ્ર તત્તો આવ્યા, સુંદરીના સંદેશ લાવ્યા;
વિપ્ર મુખ તે કાગળ સાંભળી, સુણે વેણું સુંદર વનમાલી. ૫
જેમ મનુષ્યતણી હોય રીત, મનમાંહે અતિ આણે પ્રીત;
હીજ વાંચે પ્રભુ શ્રવણે ધરે, રખે સ્વામી ચિત્તથી વિસરે. ૬
તવ દીજ જોલ્યો પ્રભુ અવિધારો, રખે રૂઢિચિને તમે વિસારો;
તેહેનુ ચિત્ત તહારે ચણું રહ્યું, તેહનું નિર્મળ મન નવી જાયે કહ્યું. ૭
પ્રથમ લેખ લખીયો જ્યારે, જળ ધારા નયણે વહે ત્યારે;
તેહના સ્નેહની શી વાર્તા કહીએ, દુઃખ દેખી તેહેનું ક્યેમ રહીયે. ૮
પત્ર વિષે લખ્યું રૂઢિભિણી નારી, તે સાંભળીએ શ્રી ગિરિધારી;
તે સુણતાં મન આનંદ યાય, તેહેનો વિરતારી કહું ઉપાય. ૯

કડવું ૭ મું.

રાગ મારુણી.

સ્વરિત શ્રી દ્વારાવળી દેશ, જ્યાંહાં વસે છે શ્રી દેવેશ;
રાય રણુછોડ પ્રભુપ્રતિપાલ, દીન નાય તહો દેવ દયાળ. ૧
કુંદન પુરનો બીમકરાય, તેહેની હું રૂઢિભિણી કન્યાય;
કરજોડીને કરું પ્રણામ, માહારા અંતરજામી સ્વામ. ૨
શુણુસાગર સુણીયો જોહ, માહારા ચિત્તમાંહે વસીયો તેહ;
કરુણાસાગર સારંગપાણુ, માહારું મન તમ ચણું જાણુ. ૩
તાહરું રૂપ જોણે નિર્મલું હશે, તેહને ચિત્ત નવ ખીજું વસે;
તાહરા શુણુની એહેવી રીત, અન્ય પદાર્થસુ નહિ પ્રીત. ૪
એહેવી કવણુ હશે જે નાર, તમને મેહેલીને મોરાર;
અન્ય પુરપસુ પ્રીત કરે, તેહેનો સ્વામી શું ઉગરે? ૫
આત્મ સમર્પણુ મેં તુને કર્યું, તવ ચણું મુજ ચિત્ત જ ધર્યું;
પણુ રખે સિદ્ધનો ભાગ શીઆલ, ધન્યા કરતાં દેવ દયાળ. ૬
પૂર્વે કાંઈ હોયે દાન, નિયમ વત પુણ્ય નિદાન;
તો કરજો પ્રભુ અંગીકાર, હું દાસી તાહારી નિર્ધાર. ૭
અહાં જરાસંધ સાથે શીશુપાલ, તેજ્યા અવર બહુ મહીપાલ;
તાહારા દેખી રાગ જોહ, આવી અનેક મલ્યા છે તેહ. ૮
તેહનાં મુખ કરવાને બંગ, વેગે વાહાર કરો શ્રીરંગ;
હરિ આસંકા લેખને નાર, પ્રભુ કરશે મન એહ વિચાર. ૯

સ્વેચ્છા સ્વયંવર કન્યા વરે, તે કાંઈ વાત નથી આસરે;
 માત પિતા પ્રભુ ઇચ્છા ધરે, એક અગ્ર બાંધવ પરહરે. ૧૦
 તમ્હો કહેશેા દરણુ કંઈ પેર થાય, તેહેનો તલને કહું ઉપાય;
 અમ કુળ કન્યાનો ધર્મ એહ, નગર બાહાર અંબીકા છે જોહ. ૧૧
 પ્રથમ જઈ તેહેની પૂજા કરે, વળતી કન્યા વરને વરે;
 લગ્ન દિવસ આડે દિન એક, અંબીકા પૂજન હોયે વિશેક. ૧૨
 તે વેળા તલો આવી નાય, દાસીતણો પ્રભુ એહેને દાય;
 ને તલો કરશેા પ્રભુ પ્રમાદ, તો મેં એહ વિચાર્યું આદ. ૧૩
 એકશત જન્મે કરી દેહ તનું, પણ હું પ્રભુકેરાં ચર્ણ બનું;
 એહવું જાણી દીન દયાળ, સીધા યઈ માહારી કરો સંભાળ. ૧૪
 ને પ્રભુ ચિત નહોં આણો વાત, તો નીજ કરવી આત્મજ ધાત;
 વળી લોક વિધે હસારત ચારો, ભકત વત્સલ શિદ્ધ તમારું જારો. ૧૫
 એહેવું પત્ર સુણીને જહુરાય, હવે નિઝે દીજ મેં કરવી સદાય;
 સુણતાં રહે આનંદ પામીયા, બાવન અધ્યાય પૂરા થયા. ૧૬

કેડવું ૮ મું.

રાગ વેરાહી.

એહેવું પત્ર સુણીને જાદવરાય, રૂઢિભિણે મેં કરવી સદાય;
 તેહની ચિતવૃત્તિ જાણી સહી, મુજ પાણે તે વરશે નદી. ૧
 રૂઢમેયે તેઓ શીશુપાલ, મુજને ઉવેખી બૂપાલ;
 એણી પેરે બોલ્યા શ્રી ભગવંત, કુદ સકળનો ચારો અંત. ૨
 હવે અંગીકાર રૂઢિભિણે કરું, શીશુપાલાદિક ચિત ન ધરું;
 પછે સારથીને વેગે તેડીયો, અથ ચારશુ રચ લાવીયો. ૩
 સેનક સુગ્રીવ મુખ્ય બળીદક, કમ્પે તે નવ પામે થક;
 તે રથ આરૂઢ હવા જહુનાય, વિમ્ર સંજ બેસાર્યો સાય. ૪
 રાત પાછલીએ વિદર્ભદેશ, ઉપવનમાંહાં આવ્યા દેવેશ;
 બળદેવજ સખળ દલ દોઈ, પાછળ આવી પોહોત્યા સહી. ૫
 પછે હવું યુદ્ધ તાંહે, સંગ ચઢયું સૈન્ય રણમાંહે;
 હવે કયા બીમકની કહું, શીશુપાલ તેહેને સાથે લહુ. ૬
 પૂર રચના કીધી આતિ ધણી, શી શોભા કહું તેહ તણી;
 ચોક ચોટાં શણગાર્યાં હાટ, ચંદનવાસે છાંટી વાટ. ૭
 ઘેર ઘેર મહિલા મંગળ ગાય, પ્વજ પતાકા તોરણ બંધાય;
 પછે બીમકરાયે કીધું સ્નાન, વિપ્રતણે કર આપ્યાં દાન. ૮
 વિનાયક પૂજન કીધું રાય, ગ્રહચાંતિ વિધિગત થાય;
 જાગ્યક જન સંતોખ્યા બહુ, અત દાન આપે વિધે સહુ. ૯

પછે કન્યાયે કીધું મંગળ સ્નાન, દીવ્ય વસ્ત્ર કીધાં પરિધાન,
સોળ શણગાર સન્યા રૂઢિમણી, વાટ જીવે જગજીવન તણી.
હવે જન લક્ષ આળ્યો શીશુપાલ, તેહેનો મહિમા સુણુભુપાલ. ૧૧

કડવું ૯ મું.

રાગ રામઝી.

દમધોપ મન આનંદ થાય, શીશુપાલ કન્યા વરવા જાય;
દેશ દેશના બેલા રાય, જે કાચે નિજ મિત્ર કહેવાય. ૧
મસ્તકે મુગટ ધર્યો શીશુપાળ, સુંદર બહુ આવી જન વિશાળ;
નાહાના વિધ કર્યો સુંગાર, બૂપણુ રતન જડિત નહીં પાર. ૨
પહેર્યા સુંદર વસ્ત્ર અપાર, સાથે તેજા વર્ણ અદાર;
અતુરંગણી સૈન્યા સજ કીધ, પંચોણુ અક્ષોણી સંગલીધ. ૩
તેવીસ ક્ષોણી જરાસંધ તણી, મત્યુ સૈન્ય સંગ શોભા ધણી;
અવર બૂપ મલીયા છે અનેક, સૈન્યા શણગારી જે વિવેક. ૪
ગજ રથ હય પાલા નહિ પાર, પાખર ટોપ સૈન્યા હથિપાર;
આહારે દિશા તણા વૃષ જેહ, સીધે થઈ સઘ આઘ્યા તેહ. ૫
દેતવક અને શીશુપાલ, કાશી રાજા જરાસંધ બહુરાજ;
તે સધળા જે છે રાજન, ભય રામ કૃષ્ણનો ધરતાં મન. ૬
કાળયવનનો કીધો અંત, જાદવ જોહ મહા બળવંત;
તેહેનાં વેધ્યાં છે અભિમાન, ઉચ્છ્રકળ આવશે બાગવાન. ૭
તેહેને છતવાને કહું રાય, સૈન્ય સામઝી લેઈ જાય;
વાગે મુધર ઘંટ વિશાળ, સૈન્ય સકળ તે ઝાકઝમાળ. ૮
વાળે પંચશબ્દ વાજંત, રાયતણે શિર ધરીયું છત;
મહા દલ મેલીને રાજાન, ભયે જીકતે આવે અભિમાન; ૯
બૂપતિને મન આનંદ થાય, વિદર્ભ દેશ વિષે સહુ જાય;
ભક્ષ્ય ભોજ્ય થયાં વિવિધ પ્રકાર, સ્વાગત આદરમાન અપાર. ૧૦

કડવું ૧૦ મું.

રાગ વેરાડી

શુક્રજ કહે સાંભળ બુપાળ, જન લેઈ આળ્યો શીશુપાલ;
ઉતારા તેહેને આપ્યા સદી, સૈન્યતણી તાંહાં સંખ્યા નહીં. ૧
સૈન્ય તેહ દેખી રૂઢિમણી, મનમાં ચિંતા વ્યાપી ધણી;
રૂઢિમણી ધરમાં જોતી વાટ, શ્રી કૃષ્ણ દેવ નાભ્યા શામાટ. ૨
રુદન કરે મનમાં દુઃખ ધરી, પ્રભુએ મુકુને વિસારી ખરી;
જનમ જનમ પ્રભુ તાહારી દાસ, માહારી સદાય કરો અવિનાશ. ૩

આવડી વાર કાં લાગે આજ, વેગે સદાય કરો મહારાજ;	
સ્વામી હું તાહારી કિંકરી, માહારી સદાય કરો નરદરિ.	૪
સાચી પ્રીત ઉમિયા ચિવતણી, મેં પૂજા નવ છોધી ધણી.	
ભક્તવત્સલ પ્રભુ તાહારું નામ, સાર કરો માહારી મુંદરયામ;	૫
તવ વામ અંગ કરક્યુ તેણીવાર, ઓઢેવે આખ્યો બ્રાહ્મણ દાર.	
આનદે દીકા દીજરાય, વેગે વધામણી તે ખાપ;	૬
અહો માતા શ્રી કૃષ્ણ બળદેવ, સૈન્ય સદિત આખ્યા તતખેવ.	
સાબિગતાં સુદરી તેણી વાર, કંઠતણો નીજ આખ્યો દાર;	૭
રક્તિમણી લક્ષ્મીનો અવતાર, તેણે આખ્યો કંઠેથી દાર.	
તેહતણે પ્રતાપે કરી, ત્રિમ તણે ઘેર રિદ્ધિ સિદ્ધ ભરી;	૮
ધંદ્રના સરખી સમૃદ્ધિ સહી, બ્રાહ્મણને ઘેર ક્ષણુર્મા થઈ.	
હવે રાય બીમકે જાણી વાત, કૃષ્ણદેવ આખ્યા સાક્ષાત;	૯
પછે પૂજા સામગ્રી લેઈ રાય, શ્રી કૃષ્ણ દેવતા પૂજ્યા પાપ;	
આજ સફળ થયો મારો અવતાર, પછે ઉતારો આખ્યો મોરાર.	૧૦

કડવું ૧૧ મું.

રાગ ગાડી.

ક્યાં સરસવ ક્યાં કહીયે મેર, ક્યાં બહરી ને ક્યાં નાલીકર;
રૂઝમિણી કન્યા સુંદર દેહ, તેહેને ધટતો વર સહી એહ. ૧૦
પણ દેવ વચન સહી નિશ્ચે જાણુ, કન્યા રૂઝમિણી સારંગપાણુ;
જો નિશ્ચય કીધો નિર્ધાર, લોકતણે મન હર્ષ અપાર. ૧૧

કડવું ૧૨ અં.

રાગ સારંગ.

મંદિરો મંદિરે પ્રજા સહુ જોહ, કહે રૂઝમિણીને વર ધટતો એહ;
તેણે સમે રૂઝમિણી કન્યાય, શ્રી અંબીકા પૂજવાને જાણ. ૧
ધોડસ અંગ સભ્યા શણગાર, સુંદર તન શોભા નહીં પાર;
દીવ્ય વસ્ત્ર મણિમય આભણુ, રવિ તુલ્ય કુંડળ લલકરે કર્ણ. ૨
કટીમેખલા નેપૂર ઝમકાર, શોભે કંઠ એકાવળ હાર;
લાવણ્ય લખિત મનોહર વાણુ, સવગિ સુંદર સુખખાણુ. ૩
સોળ કળા શુભમાન મયંક, શોભે સુંદર તે નિષ્કલંક;
સંગ સખીતણો નહીં પાર, નાનાં વિધ કેરા ઉપહાર. ૪
મેર મદંગ વાજે નિસાણુ, ઢોલ દદામાં શણાઈ જાણુ;
વૃદ્ધ વનિતા સંગ મંગળ ગાય, પ્રેમદા અડવણુ આશી જાણ. ૫
કળા નૃત્યકી આગળ કરે, વેદ આસિરા વાડવ ઉચરે;
મદ્યા ચારણુ બંદીજન જાટ, સુંદર રચના કીધી વાટ. ૬
આયુધ નમ્ર ધર્યો નીજ હાથ, રક્ષા જોદ કરે સંગાત;
વળી સંગે બાંધવ આદારો હોય, સજીવથીયાર આઘ્યાસર્વકોય. ૭
પછે આઘ્યાં સીધે અંબીકા દ્વાર, મનમાં વરવા છે મોરાર;
પછે ચર્ચુ પખાળી આસન લીધ, કૃષ્ણ રમરણુ રુદીયામાં કીધ. ૮
મન રંગે મંદીરમાં જાણ, પૂજા કરી અંબીકા માય;
ધૂપ દીપ નેવેદ અનેક, તાંબુલ અર્ચ્યા કીધિ વિશેક. ૯
જૂપણુ વસ્ત્ર સમર્પણુ કીધ, નેવેદ કૃતે ઉદ્ધારી લીધ;
દીગ પત્ની સર્વ પૂજા કરી, દેવી આસિકાં અર્પણુ કરી. ૧૦
પૂજા પૂર્ણ કરી કરજોડ, રૂઝમિણી વર માગે રણુછોડ;
મન વાંછિત વર અંબીકા દીધ, દુઃખ દોહલાં દૂર જ કીધ. ૧૧
બહુ સ્તુતિ રૂઝમિણી નાર, રંગ મંડપમહિ આવી સાર. ૧૨

કડવું ૧૩ અં.

રાગ સામેરી.

અંબીકાંની પૂજા પ્રેમે કીધીરે, સ્તુતિ કરીને આસિકા લીધી રે;
આવી ઉભી મંડપ મુઝારે, સાથે સખી જનના નહીં પાર રે. ૧

પ્રેમે જોતા પ્રભુની વાટરે, હલ્લુ નાખ્યા નાથ શા માટ રે,	
મન કીધો એહ વિચાર રે, રક્ષા કરે છે જોહ અપાર રે.	૨
હવડા આવશે જાદવરાય રે, એટલે કરુંછુ એક ઉપાય રે;	
દુષ્ટ દુષ્ટ જેમ વચાય રે, પાપી તે પરવશ થાય રે.	૩
મોહનીયે મોહન કર્યું રૂપ રે, કાટી કળા કંદર્પ રૂપ રે,	•
કાંચનવત કામળ દેહ રે, ચાલે ગજગતી ચાલે તેહ રે	૪
તેટેની શોભાનો નહિ પાર રે, નાશીકા જાણે તેલની ધાર રે;	
જુ જમરની શોભા ધરતી રે, નેત્ર કટાક્ષ કામિની કરતી રે.	૫
વેણી જીયે વાસુખી વ્યાસ રે, રાશી મોલ કળા શોભે ભાલ રે;	
દત દાડમ અધર પ્રવાળી રે, મધુર વાણી રસાળી રે.	૬
ત્રીવા કઠ કપોત સમાન રે, તેટેની શોભા પરમ નિધાન રે,	
જુજ શોભે સુદ સમાન રે, નખ સુન (ગ) શોભાવાન રે	૭
કટી લક કસરી સાર રે, અંધ કદની શ્રીકાર રે,	
સર્વ અંગે સોલ શૃંગાર રે, મુદરીની શોભા અપાર રે.	૮
એહેનુ જોષ કામિનીનુરૂપ રે, મોહ પામ્યા જોહ સકળ જૂપ રે,	
મૂર્છાધર્ષ પડીયા ધરતી પીડ રે, સુધ સુધ નહી કાનેશરીર રે.	૯
કરયા પડીયા હથિયાર રે, એહેલુ પરાક્રમ કીધુ નાર રે;	
દીજ વનીતા વૃદ કુમાર રે, સાથે સખી જનનો નહીં પાર રે.	૧૦
ચાલે ચતુરા મદ ગતિ ચાલરે, પથ જોતી નાથ કૃપાળ રે,	
ક્ષણ એક ધર્યું ધ્યાન કુમારી રે, રમત્યા સુખ સાગર બિહારી રે.	૧૧
પ્રીતે નેત્ર નિરખે રે, ચોહોદશે કૃષ્ણને પેખે રે;	
એહેવે પ્રભુનો રથ દીઠો રે, અમૃતથી લાગ્યો મીઠો રે.	૧૨
દષ્ટે દષ્ટ મલી નર નારી રે, તવ શોભા પ્રકટી સારી રે,	
તેહેનો મહિમા કલો નવ જાય રે, શુકજી કહે સાંભળ રાય રે.	૧૩
શેષ મુખે સદસ જીહારે, તોહે હરિ વર્ણન નવ થાએ રે,	
પ્રભુ રથ ચનાવી આખ્યા લા રે, રક્ષિણી બે.ં રથમાહે રે.	૧૪
બેલ જાજા મન હર્ષ ન માય રે. શકજી કહે સંભાળ રાય રે	૧૫

નીજ બળ માટે મલકાતા રાય, સકળ જોદ્ધ મનમાં પરતાય;	
જો જો પરાક્રમ જાદવતણું, આંહાં આવી બળ કીધું ધણું.	૩
આપણને કાંઈ નવ ઉગર્યું, અદ્ભૂત કર્મજ એણે કર્યું;	
ક્યાંહાંયા એ આત્મા ગોવાલ, અવગણના કરતાં ભૂપાલ.	૪
આપણુ ભ્રમ પમાઆ સહુ, કર્યું કર્મ હરઆડે બહુ.	
પરસ્પર એમ વદતા વીર, આપણને શું કરવું ધીર;	૫
રાય પ્રત્યે ક્યેમ કહીશું વાત, એ આહીરે કીધા ઉત્પાત.	
નિત્ય નિત્ય વન ચરાવે ગાય, આવી કાણુ કીધો અન્યાય.	૬
રાયને કહેશું રૂઢિભિણી હરણુ, સુણતાં તતખેવ સહુને મરણુ;	
એણે ભૂરકી નાંખી કે શું કર્યું, આપણને કાંઈ નવ ઉગર્યું.	૭
સૈન્ય સિંધ મધ્યે શીઆળ, પરાક્રમ એ કીધું ગોવાલ;	
આપણા કુળને લાગી લાજ, મોટી યોડ લગાડી આજ.	૮
જરાસંધ જાણે શીશુપાલ, અવર બહુ બીજા ભૂપાલ;	
ધિક ધિક રે હવત આપણાં, ગોપે પરાક્રમ કીધાં ધણાં.	૯
આપણુ છતાં હરીને જાય, એહેવું વિચારી પૂછે શુંય;	
ત્રેપન અધ્યાય પૂરા થાય, હવે કૃષ્ણહ રૂઢિભિણી દેખ જાય.	૧૦

.કંઠકું ૧૫ મું.

રાગ મારુણી.

હરિ રૂઢિભિણી હરણુ કરીને જાય રે, બળદેવજી સંગ પળાય રે;	
જાદવ દલ જય જય કાર રે, છતી આત્મા દેવ મોરાર રે.	૧
સુણતાં રૂઢિભિણીનું હરણુ રે, સહુ નૃપ યથા વિવર્ણવદન રે;	
જાંહાં તાંહાંથી જોદ્ધા ધાયરે, સજી આયુધ ટોપ સૈન્યાય રે.	૨
અતુરંગણી સૈન્યા સર્વ રે, મનમાંહે ધરે સહુ મર્વ રે;	
મજ રથ પાલા નહીં પાર રે, પાખરીયા ત્રોલ તોખાર રે.	૩
બંદી બોલે જોદ્ધ વખાણુ રે, વાજે વાજંત ધુની નિસાણુ રે;	
નવા સુભટ ઉઘાડા અંગ રે, મદ ઝરતા સહુ માતંગ રે.	૪
દલ પૃથવી પૂર પ્રમાણુ રે, જુરી રેણુપે છાણા ભાણુ રે;	
શેષ નાગ સલકે બ્યાંહ રે, ધરણી તે કુંમ કુંમ થાય રે.	૫
રણા રાખી ભાર ભૂપાલ રે, રાય જરાસંધ શીશુપાલ રે;	
મુઠ કરવા વેગે જાય રે, બીજા સળ પૂઠે ધાય રે.	૬
જોદ્ધાએ ક્યોં જાં બેલરે, જાદવ દલ થયું મુખ મેલરે.	
જ્યમ વરસે અંશુદ જાણુ રે, જાદવપર મેહેલ્યાં બાણુ રે;	૭
જ્યમ અબ્રે છવાયો ભાણુ રે, વેરી કપટે લીધાં બહુ પ્રાણુ રે.	
તવ રૂઢિભિણીને લય થાય રે, મલ્યા દુષ્ટ ધણા એ રાય રે;	૮

શું ચારો ને શું નીપજરો રે, દીરા હાથ યજ્ઞ ઉખડશે રે.
 એમ ખીલીતાં જાણી નારી રે, તવ જોડ્યા દેવ મોરારી રે; ૯
 ધર ધીરજ અખળા બાલી રે, ભય તણ રહે ચિંતા ટાળી રે,
 એહેવું કહી સારંગપાણુ રે, પછે મેહેલ્યાં નાનાં વિધ બાણુ રે; ૧૦
 ધણા જોદ્ધ છડાવ્યા પ્રાણુ રે, બગદેવ કરે બહુ દાણુ રે.
 હળે તાણીને મુસળે મારે રે, એમ સૈન્ય સકળ સંહારે રે; ૧૧
 મહા મોટા આગ્યા રાય રે, તે નાદારી સહુ જાય રે.
 દમધોષ સુત શીશુપાલ રે, ધણું શોક ધરે બૂપાલ રે; ૧૨
 દેતો જરાસંધ પ્રતિમોધ રે, શા માટે ધર્યો દુઃખ કોષ રે,
 ક્યારે હાર એ ક્યારે જીત રે, ક્યા રે સુખ દુઃખ એહેવી રીત રે. ૧૩
 એથી નાહાઠો હુ સતર વાર રે, તવ ન ધર્યું દુઃખ લગાર રે;
 તે જીયો અદારમી વાર રે, સુખ નવ પામ્યો તેણી વાર રે. ૧૪
 આપણને વિમુખ મહારાજ રે, જાદવ સૈન્યને મુખ લહુ કાજ રે;
 એક કાળ એહેવા છીએ રે, જાદવ દલ જીયા તેહને રે. ૧૫
 જ્યારે સમય આપણો ચારો રે, ત્યારે જાદવ સર્વ જીતારો રે;
 એમ સમજાવ્યો શીશુપાલ રે, નીજ દેશ ગયો બૂપાલ રે. ૧૬
 ખીજા અવની કેરા રાય રે, પોતાને દેશ પલાય રે;
 તવ રુદ્રમૈયો એમ જોલે રે, જીતું જાદવ નહી મુજ તોલે રે. ૧૭

કડવું ૧૬ મું.

રાગ માલવ ગાડી.

રુદ્રમૈયો રાજા શરો, બળ જોલે પરાક્રમમાં પૂરો;
 જાદવને જીતી આવું, રુદ્રમિશ્રીને વાળી લાવું. ૧
 નહોતર હુ નગરી નવ પેસું, અન્ય સ્થાનક વિષે જઇ રહેશું;
 એહેવી કરી પ્રતિજ્ઞા રાય, એક અક્ષૌણી દલ લેઈ ધાય. ૨
 દુર્વાચક મુખથી જોલે, જાણે નહી કે માહારે તોલે;
 વાયુ વેગે રથ ચલાવ્યો, જાદવ દલપ્રત્યે આવ્યો. ૩
 મૂક્યાં તણુ બાણુ તે જાણુ, શ્રી કૃષ્ણ ઉપર નિર્વાણુ;
 હરિ કર્યાં નિવારણુ ત્યારે, મેહેલ્યા ખટ સર તવ મોરારે. ૪
 અથ સારથીનો કર્યો અત, સર છેલ્લા સહુ ભગવંત;
 છેદી ધ્વજ પડી રણપાત, રુદ્રમૈયો હવે વિરથ. ૫
 તવ રથ મેહેલી જહુનાથ, પછે ખાંડુ ગણુ નીજ હાથ,
 રુદ્રમૈયાને હણવાને જાય, તવ નાગ્યાં રુદ્રમિશ્રી પાય. ૬
 મનમાંહ બહુ પામ્યા દુઃખ, પ્રભુ પ્રત્યે વદે તવ મુખ;
 સ્વામી આંધવ જોઈ એ મારો, નીજ સ્થાવક જાણી હિંગારો. ૭

તવ કૃષ્ણે મન વિચારી, રૂઢિમૈયાની પાધ ઉતારી;
અળવે બંધ બાંધ્યો નાથે, કપ્યાંત્રિ મૂક્યું જહુનાથે. ૮
અરધ મૂછ કાતરી નાખી, રથ પાછળ બાંધ્યો રાખી;
દલ અક્ષૌણી હરું તે માર્યું, કે વાત ન કહેવા ઉગાર્યું. ૯
પછે બળભદ્ર વીરે આવી, રૂઢિમૈયો મેહેલાવ્યો છેડાવી;
રૂઢિમિણી અગ્રે બોલ્યા નાથ, રખે દુઃખ પામો મન સાથ. ૧૦
કાંઈ વાંક નથી રે અમ્હારો, એકલો બાંધવ હુતો તમ્હારો;
તેહવું ફળ પામ્યો આજ, મનમહિ મ ધરણી લાજ. ૧૧
લક્ષ્મી કહે બાંધવ એક, ઉન્માર્ગ આચરે તેહ;
જે ઉત્તમ જન જ હોય, સત્ય માર્ગે ચાલે સોય. ૧૨
તે જાણે વિવેક ધણેરો, તજે માર્ગ અશુભ અનરો;
માયાએ કરી દેહ ધારી, સુખ દુઃખતણા મોગ્યની વારી. ૧૩
જે ન્યમ સમ્યું ત્યમ થાએ, અંહી કોહોને નહિ ઉપાયે;
રૂઢિમિણીને ધણું સમજવી, તેહેની વેદના સર્વ સંમાર્તી. ૧૪
રૂઢિમૈયાનો જાણી વિચાર, ત્યાંહાં નગર વસાવ્યું સાર;
તેણે ખીરદ પોતાનું પાળ્યું, રૂઢિમિણીનું કુળ ઉજાળ્યું. ૧૫

કડવું ૧૭ મું.

રાગ સામેરી.

રૂઢિમિણી લેઈ કૃષ્ણજી જાયજી, જાદવ જન આનંદ થાય જી;
આવ્યા દ્વારીકાં નગર મોઝારજી, હરિ પરપ્યા રૂઢિમિણી નારજી. ૧
જીગતે કીધો વિવાહયજી, તેહેને હૈડે હર્ષ ન માયજી;
પુર વાસી જોવા જાયજી, મલી માનુની મંગળ ગાયજી. ૨
શબ્દગાર્યાં ચીટાં હાટજી, ચંદન જળે છાંટી વાટજી;
તરીયા તોરણ દારજી, પૂર વર્ષો જયજયકારજી. ૩
મદયા પ્રાણાયુ ભાટ અનેકજી, તેહેને આપ્યાં દાન વિરોપજી;
મલ્યા દેશ દેશના રાયજી, જોવા આવ્યા હરિ વિવાયજી. ૪
દ્વારીકાની શોભા કહીયેજી, તેહેનો કહેતાં પાર ન લહીયેજી;
વિવાહની શોભા સારીજી, પ્રભુ પરપ્યા રૂઢિમિણી નારીજી. ૫
તેહેની શોભા કહી નવ જાયજી, શ્રી કૃષ્ણ રૂઢિમિણી વિવાયજી;
જાદવ જન આનંદ અંગ જી, રૂઢિમિણી હરિ પ્રસંગ જી. ૬
વસુદેવ દેવકીજી માય જી, તેહેને હૈડે હર્ષ ન માય જી;
તાંહાં ઘેર ઘેર આવજી થાયજી, હર્ષે રૂઢિમિણી હરણ ગાય જી. ૭
બહુ મહિપતિ કેરી નારી જી, ગાય રૂઢિમિણી હરણ સુખકારી જી;
તેહેને આનંદનો નહીં પારજી, વર્ષો ત્યાંહાં જયજયકારજી. ૮

રૂમિણી હરણ જે ગાશે રે, તેહેનાં ભવનાં દુષ્ટત જાશે રે.
એહેવો કૃષ્ણતણો મહીમામણ, વસુદેવસુ પ્રીતજ યામણ
યયા ચોપન પુરા અધ્યામણ, શ્રી ભાગવત દશમ કથામણ.
તેહનો જન્મ મણી લય જાયણ, સાંભળતાં કૃષ્ણ કથામણ.

—પ્રમદ—

લક્ષ્મણાહરણ.

પદ ૧ છું-રાગ કેદારો.

શ્રી શુકળ કંઠે સાંભળ રાય, લક્ષ્મણા હરણનો ઉપાય:
અથ જાય સુણતાં શ્રી હરિની કથા રે,
રાય દુર્યોધન પુત્રી જોહ, નામ લક્ષ્મણા તાંહાં તેહ;
તેહેનો તે સ્વયંવર વરવા તેહતણો રે.

ઢાલ.

સ્વયંવર તેહેનો વરવા અર્થે, મત્યા રાણા રાય;
હવે સાંભળુ શ્રી કૃષ્ણ તણો, તાંહાં નીજ ઇચ્છાએ જાય.
પછે રથ સામ્રદ કરી અર્ચા ધરી, રથ એટો રાધવ વીર;
સીધ થઈ દસ્તીનાપુર આવ્યો, મનમાંહાં આણી ધીર.
હવે દુર્યોધન ઘેર મંડપ રચના, વિવિધ પ્રકારે હોય;
પંચશબ્દ તાંહાં વાણંત વાજે, મત્યા જૂપત સર્વ કોય.
તેણે સમે તે મંડપ મધ્યે, કન્યા આવી ત્યાહિ;
સાંભ કુંવર તેહેનું રૂપ દેખતાં, વિચારીયું મનમાંહિ.
પછે કન્યા હરણ કરી ચાલ્યો, તવ કાંધે મન જૂપ;
નીજ આપ ઇચ્છાએ હરણ કર્યું એણે, જુઓ કર્મ એ બાલરૂપ.
એ બળીને જયી ભોમ ભોગવે, ઉન્મત્ત યયા પણ તૃણ;
એણે પ્રાણકરી મુજ કન્માનું, કપમ કીધુ સહી હરણ ?
એ જાદવ હવડાના વાંધા, અધર્મ કર્મ એણે કીધુ;
એ ઉછાછળા યયા માયા ઉફરા, આવી અપજશ દીધું.
એહને બલી પેર શીખામણ દીજે, એહવુ જોલ્યો રાય;
પછે નીજ સૈન્યા રાત કૌરવ આદિ, સહકે સામ્રદ યાય.
સમ બીજમ દોણ ને કર્યું, દુરાશન અશ્વસ્થામા જોહ;
રાકુની સાથે રાય દુર્યોધન, સીધ સંચર્યા તેહ
પછે ખટ મહારથીએ આવી ઘેરો, વેગે કૃષ્ણ કુમાર;
ખટ ખટ વીર એક એક મહારથીએ, કર્યો સાજને પ્રહાર.
પછે કુંવર તે પર અર્ચા પાઠવે, અન્યો અન્ય તેણી વાર;
વળી તીવ બાણ એક એક પ્રત્યે, તેણે ખટ ખટ માર્યા સાર.

- એમ ધણું યુદ્ધ કીધું તવ સાથે, કૌરવ જોદ્ધ અપાર;
પછે સુત રથ હયગજ હેદી રાજાએ, કયો ભગ તેણી વાર. ૧૨
- પછે નાગપાશ મૂક્યું સહી રે, વીકટ બાણ બિહાળ;
તેણે કંગી સાંમને ખાંધો, હેલામાંહે તતકાળ. ૧૩
- સૈન્ય સંગાતે પાછયો વળ્યો, તેહેને હસ્તીનાપુર લેઈ જાય;
કૌરવ મન આનંદ હવો, તું સાંભળ પરિક્ષિત રાય. ૧૪
- હવે તેણે સમે ઝાપિ નારદ આવ્યા, મુક્તપુરી છે જાહે;
સકળ સજાજન જાદવ સાથે, કૃષ્ણદેવ છે તાહે. ૧૫
- પછે આસન આપી પૂજા કીધી, કયમ કૃપા કીધી કહો આજ;
ઝાપિ કહે હસ્તીનાપુરે સાંઘ કુંવર, મહી રાખ્યો કૌરવ રાજ, ૧૫
- દુર્યોધનની પુત્રી લક્ષ્મણા, સાંમે કર્યું તેહેનું હણ્યું;
એહતું કહી ઝાપિ નારદ વળ્યા, તવ ઉઠ્યા અસરણ ચણ્યું. ૧૬
- નીજ સૈન્યા સજ કીધી શ્રી કૃષ્ણે, જાદવ જોદ્ધ બળવંત,
ઉત્તરેન રાજા આદિ સર્વ, ચંદ્રા સુગટ ગ્રહવંત. ૧૮
- ત્યારે બળબદ્ધ કહે તણો સર્વ રહો અહિ, તાંહા કોહોનું નહિ સમ,
હું એકલો જો લાવું સાંખને, બોલ્યા એહેવું રામ. ૧૯
- એણે અણમીઠે એ કર્મ કીધું, સત્ય સાંભળો જોદ્ધ;
પણ સહસા સ્વજન સગાતે, આપણ કયમ કરીએ વિરોધ ? ૨૦
- એહેવું કહી રથ બેઠા હળધર. ઉદવ સંગ લઈ જાય;
પછે હસ્તીનાપુર વાડીએ ઉતર્યા, તે જાણ્યું કૌરવરાય. ૨૧
- ધૃતરાષ્ટ્ર પ્રત્યે પછે ઉદવ મોકલ્યા, આગ્યા સજામુજાર,
આદરયુક્ત સાથે ઉદવજની, પૂજા કરી તેણી વાર. ૨૨
- ઉદવ કહે અહિ રામ પધાર્યા, ઉતર્યા વાડીમાંદ;
મુજને તમ પ્રત્યે શીઘ્ર મોકલ્યો, પૂછ્યા કુશળ ઉપાય. ૨૩
- એહેવું સાંભળી હખ્યાં સહુ, પતિ કૌરવ સાંહમિ જાય,
પછે અર્ધપાદે કરી પૂજા, પ્રેમે અણમી લાગ્યા પાય. ૨૪
- બળદેવ કહે સુણો કૌરવપતિ, તમો ખાંધો સાંઘ કુમાર;
તે માટે ઉત્તરેન કહાવ્યું છે, તમો અન્યાય કયો અપાર. ૨૫
- તણો વાત નવ વારુ કીધી, અમો સાંધું છું તદને;
તમો અમ સાથે વેર કરો છો, દોષ ન દેશો અમને. ૨૬
- ત્યારે કોધ કરી દુર્યોધન બોલ્યો, જુઓ કાળની ગતિ વિપ્રીત;
ચણ્યું તૃણ કયમ ચઢે શીશ, જુઓ જાદવ કરી રીત. ૨૭
- ઉત્તરેન રાજા ચર્ષ અમને, શીખામણ શી કહાવે;
અમ સાથે કાણું નવ ચાલે. જાદવ કાણુ કહાવે ? ૨૮

એહેવાં કૌરવપતિનાં વાયક સુણી, મન ક્રોધ્યા બળદેવ;	
જો મુજ વાયક નવ માનું તો, ગર્વ ઉતારું તતખેવ.	૨૯
એહેવું કહી પછે હળ ગ્રહી, હાથે હસ્તીનાપુર તળે ધાલ્યું;	
હાહાકાર થયો ગામમાં કહે, પુર સારુ કેમ ધાલ્યું.	૩૦
ત્યારે નગરલોક મહા દુઃખ પામ્યા, મન જાણ્યું હલ ચંત;	
મહા આદોલન હતું તે પુરમાં, હળધર મહા બળવંત.	૩૧
પછે મન જાણ્યું જો હસ્તીનાપુર, લેઈ નાંખું ગંગામહિ;	
કૌરવપતિ મનમાંહ દુઃખ પામ્યો, ગર્વ રહિત થયો ત્યાહિ.	૩૨
પછે તતક્ષણ દુર્યોધન ત્યાહાં આવ્યો, બીજમ દ્રોણ સંગ યાય;	
બળભદ્રતણી સ્તુતિ કરી ધણી, પછે શીઘ્રે નમ્યો જઈ પાય.	૩૩
સ્વામી અપરાધ ક્ષમા કરો માદારા, તમચું કીધો ગર્વ;	
શર્ણુ રાખી સ્વામી મુજને, ચર્ણુ નમ્યા પછે સર્વ.	૩૪
બહુ સ્તુતિ કરી સંતોખ્યા, હળધરનીજ બુવન વિષે પધરાવ્યા;	
સહુકો મન આનંદ હતું, સાંઝના બંધ છોડાવ્યા.	૩૫
પછે તતક્ષણ લગ્ન સમે માંડી, તતક્ષણ ચોરી સ્ત્રી તેણી વાર;	
લક્ષમણા સાંઝ પ્રયે પરણાવી, વત્યો જયજયકાર.	૩૬
દ્વાદશ સહસ્ર હસ્તી આપ્યા, દશ સહસ્ર તોખાર;	
વળી એક સહસ્ર ત્યાં દાસી આપી, કંચન મણિ ભંડાર.	૩૭
પછે પહેરામણી લેઈ સાંઝ ફુવર, સંગ સાથ લક્ષમણા નાર;	
કૌરવ સાથે આગ્રા માંગી, રામ વળ્યા તેણી વાર.	૩૮
એક રત્ન જડીત રથ ઝુંદર, તેણે વરકન્યા બેઠાં સાર;	
રથે બેસી બળદેવ સંચર્યા, આણી પ્રેમ અપાર.	૩૯
કૌરવપતિ વોળાવા ચાલ્યો, માર્ગ વિષે તે સોય;	
હળધર ફેરી ગ્રહી આગ્રા, પાછા વળ્યા સર્વ ક્રોધ.	૪૦
હળ હસ્તીનાપુર તળેથી, ન કાઢ્યું અઘાપિ છે તેહ;	
હવે બળદેવ દારીકાં માંહે આવ્યા, કરી કૌરવ સાથે રનેહ.	૪૧
પછે ઉમ્મસેન આદે, સર્વ ક્રો, નદવ સાહામા આવ્યા તાંહે;	
યંચશબ્દ તાંહાં વાજું વાજે, સહ આવ્યા પુરમાંહે.	૪૨
ઉમ્મસેન સભાએ બેઠા, સહુ કૃષ્ણ નદવ વીર;	
કહી વાત વિસ્તારી રાગે, શર શિરોમણિ ધીર.	૪૩
ત્યારે ધન્ય ધન્ય નદવ સહુ કહે રે, તમથી શું નવ યાય;	
શ્રી ભાગવત દશમતણા, પૂરણ થયા અડસેઠ અધ્યાય.	૪૪

ઝોખાહરણ.

—૪૪—

કકલું ૧ લું.

રાગ કેદારે.

પ્રથમે પ્રણમ ચરણ, એવક જન વાણું સહી;	
અંત કરણુ બુધ નિર્મળ માગવા રે.	૧
અનીરુદ્ધ વિવાહની કથા, સુણતા જાયે ભવ બ્યા;	
બુધ નથી સંક્ષેપે કહું સાંભળો રે.	૨
હવે પરિક્ષિતરાજ પ્રશ્ન કરે, શુકલ પ્રત્યે ઉચરે;	
મન ધરે ઝોખાહરણુ કથા કહો રે.	૩

કાળ.

કથા કહો મુખ્ય ઝોખાહરણની, બાણાસુર સમામ;	
શ્રી કૃષ્ણ સાથે તેણે યુદ્ધ કીધું, તે કહો મુજને સ્વામ.	૪
શુકલ કહે સુણ પરિક્ષિત ગજ, કથા કહું વિસ્તાર;	
બલી રાજનો પુત્ર મહા બળી, બાણાસુર નિરધાર.	૫
ઔણીતપુર કેળે તે રાજ, મહાસુબદ બળવંત;	
મહા ઉમ તપ જઈને કીધો, આરાધ્યા ભગવત.	૬
ઉચ્ચ કાળે તે અગ્નિ જ સાધે, શીત કાળ મધ્ય વાર,	
મેઘવૃષ્ટિ તે સહે તન ઉપર, આતુર માસ મુઝાર.	૭
મહા ઉમ તપ કીધો બાણે, શંકર હવા પ્રસન્ન;	
માગ્ય માગ્ય વર બાણાસુર, પ્રસન્ન થયો તુને મન.	૮
તવ રામ કહે ભુજસદસ આપીએ, માહરા પુરમાહાંવાસ;	
રક્ષા નિત્ય મુજ પુરની કરવી, જાણીને નીજ દાસ.	૯
પછે તતક્ષણુ તે વરદાન આપીયું, મેં કરવી રક્ષાય;	
પછે શંભુજી ઔણીતપુર વસીયા, આનંદ પામ્યો રાય.	૧૦
જેતાં તેને સદસ ભુજ થયા, વાધ્યુ મહાબળ પ્રાણ;	
પછે ચાલ્યો દિગ્વિજય કારણ, નૃપ નાઠા સહુ નિવોણ.	૧૧
પર્વત ભાલ ચૂરણુ કરે, કર બળ પીડા ન સહેતાય;	
પણુ યુદ્ધ તણો કર્તા કે ન મળ્યો, આકુળ બ્યાકુળ ચાય.	૧૨

ઉચલો.

આકુળ બ્યાકુળ ચાયે રાજ, પછે શંકર સંગે આવીયો,	
સ્નામી મુજબળ પીડા વાધી, કહે ચરણે શીશ નામીએ.	૧૩

કડવું ૨ જી.

રાગ—

બળની પીડા રાખને ચાયછ, શંકર ચરણે નાખ્યો રાયછ;
હવે સાહે સ્વામી છ, માહારી કરો રે.

૧

હાળ.

સાહે કરો સ્વામીછ માહારી, બળ પીડા બહુ ચાય;
યુદ્ધ કરવા કોઇ ચોદ્ધ મેલાવો, જ્યોતી પીડા જાયે. ૨
પછે કોધ ધરીને શંભુ બોલ્યા, તાહરા બળને બાંજે;
એહોવો જોદ્ધ જે પ્રકટ થયો છે, જે બળ તાહારું બાંજે. ૩
સ્વામી તે હું કંઈ પેર પામીશ, કંઈ પેરે પ્રાપ્ત થાય;
આ જ્વળ ભમ ચૈ પડે, તે વારે જાણે મળશે રાય. ૪
ત્યારે જુદ્ધનો કરનાર મળશે, એમ બોલ્યા મહાદેવ;
રાગ મન રળીઆત હવો, પછે ઘેર આપ્યો તતખેવ. ૫
તે રાજાને ઘેર પુત્રી પ્રગટી, આખા ચતુર મુનશી;
તે નીતે, સેવા કરે શંકરની, મનમાંહાં આનંદ આણી. ૬
એક સમે આખા ગર્ધ, પૂજા કરવા શ્રી ત્રિપુરાદ;
તેણે સમે ઉમિયા શંકર, કરે કીડાં કામ વિહાર. ૭
તેહ નિરખી આખા નીજ મન, અભિલાષ કર્યો ભર્તાર;
મન ધમ્મજા ભર્તાર તણી, થઈ આનંદ અંગ અપાર. ૮
તે કારણ જાણી પાર્વતી, આખા તણી મન વાત;
કૃપા કરીને તે ઉપર, પછે વર આપ્યો સાક્ષાત. ૯
વૈશાખ સુદિ દ્વાદશીની, રાત્રે પામીશ તું ભર્તાર;
સ્વપ્ન વિષે તું પામીશ જોહેને, તે યારો તુંજ ભર્તાર. ૧૦

ઉથલો.

પ્રત્યક્ષ થશે ભર્તાર, એ વર ઉમિયાએ આપ્યો સહી;
આનંદ પામી આખા સુલતાં, વાત કોહેને નવ કહી.

૧૧

કડવું ૩ જી.

રાગ ગોડી.

મધ્ય રાત્ર જપ દારણ થઈ, સ્વપ્ન વિષે પીયુ પામી સહી;	
ક્રીડા કીધી વિવિધ પ્રકાર, મહા સુખ પામી ઓખા નાર.	૩
પ્રભુમનનો સુતઅનીરુદ્ધ જોઈ, સુર શિરોમણિ ભણીએ તેહ;	
સુગટ શિશ ને કુંડળ કાન, દિવ્ય વસ્ત્ર કીધાં પરિધાન.	૪
સુકતાદળનો કંઠે હાર, કટી કીકંણીનો ઝમકાર;	
શોભા સુંદરનો નહિ પાર, મહા સુભટ તે પરમ ઉદાર.	૫
જઈ બેઠો ઓખાની સૈન્ય, દોટી સૂર્ય ફેરે નણે તેજ;	
સ્વપ્ન વિષે તેહેસુ ક્રીડા કરી, કુમારવત ભાંગ્યું મુંદરી.	૬
અનીરુદ્ધ કુંવર ઉડી નાચ, સ્વપ્ન વિશે તેનો જુગ સ્થાય;	
એમ કરતાં નાગી મુંદરી, જોતાં માંહ સુદધુદ્ધ વિસરી.	૭
સ્વપ્નતણે નવ દીઠો કંથ, પામી પ્રેમદા શોક અનંત;	
વીહીવક્ષ ચિત્ત અળળાનું થયું, કુમારવત મુગ ભાંગી ગયું.	૮
તે માટે બહુ વ્યાકુળ થઈ, દેહતણી ચૈતન્યતા ગઈ;	
સ્વપ્નતણું સુખ સાંભરી ચંત, બાણસુતા થઈ મૂર્છાવંત.	૯
અહો દૈવ તે એ કાં કર્યું, મારે આજ કાંઈ નવ ઉગર્યું;	
સ્વપ્નતણું સુખ મહારું ગયું, મહા દુઃખ મુજને પ્રગટ થયું.	૧૦

કંડવું ૪ થું.

રાગ આશાવરી અથવા ગોડી.

સ્વપ્ને પામી ભર્તાર, ઓખા નાગી રે;	
દીઠો નહિ તાંહાં કંથ, રેવા લાગી રે.	૧
ગદગદ કંઠે કામિની, આંસુ ઢાળે રે;	
ચક્રાત થઈ ચોહોપાસ, પીયુને નિહાળે રે.	૨
ચિત્રલેખા અતુરસુગળજી, દોભાડ કુમારી રે;	
વળી સખી જનનો નહિ પાર, સ્વરૂપ તે મુંદરી રે.	૩
જઈ પૂછે સઘળી નાર, તુ કાં દુઃખ આણે રે;	
બાઈ બાણસુર તાત, તે તુજ પરણાવે રે.	૪
તમ્હે બાળક અતિશય કુમારી, શોક નવ ધરવો રે;	
મનની કહે મુને વાત, તો ઉદ્વેગ કરવો રે.	૫
ઓખા કહે સુણે, મુજને વર પાર્વતી રે;	
હુ પામી સ્વપ્ને ભર્તાર, ક્રીડા કરતી રે.	૬
માહારું ભાંચું કન્યાવત, નાગી લોન દેખું રે;	
હાવે ક્યમ મલસો તે દંય, કહે ક્યમ પેખું રે.	૭
માહારે પૂર્વ જન્મનું પાપ, મેં અધર્મ કીધા રે;	
નવ કીધા જપ તપ દાન, તે અપયશ લીધા રે.	૮

મેં ફોડી સરોવર પાળ, કે જાળ વહેણાં રે;	
કીધી વિવાહ મલતો ભગ, ને સર્વ સુખ ખોલાં રે.	૯
વળી કુડા ચઢાવ્યાં આળ, લેધ રણ નાખ્યા રે;	
કે મેં કુડી પૂરી સાખ, કે સાધું સંતાપ્યા રે.	૧૦
પરધન કીધું હરણ, કે ચાપણ રાખી રે;	
મુજ દેવે દીધા દેડ, દુ.ખ સાગર નાખી રે.	૧૧
પીધુ પામી સ્વપ્ન મુઝાર, તે લીધા ઉગાપી રે;	
મેહે અનળ પ્રગટ્યો અગ, દેહ પ્રજાળી રે.	૧૨
કો વૂતેં ચોર્યું ચિત્ત, તે નિર્જીણ મેહી રે,	
ફરી પામીશ કવણ પ્રકાર, કહો વિધિ કઈ રે.	૧૩
ચિત્રલેખા તુ મુજ માત, હું તો દુ ખે બારી રે,	
મુજ મેલવ મારો કથ, સદા સુખકારી રે.	૧૪

ઉથલો.

સ્વપ્ન વિષે મેળવ મુજ કંચને, સુખકારી તે આવી ગયો,	
સખી પીયુઝ વિના માહરો, દેહ આજ પરવશ સહી થયો.	૧૫

કહવું ૫ મું.

૨૧મ દેશાખ.

ઝણી પેરે બોલી ઓખા નાર, ચિત્રલેખા મારા પ્રાણાધાર	
તુજથી સહી થાશે કાળ, કરો સહાય સખી મારી આજ.	૧
સ્વપ્ન વિષે સુખ પામી ધણુ, તમ આગળ કઈ પેરે બાણુ,	
અત્યક્ષ આવી બેઠો મેજ, સ્થામ ગૌર શરી સુદર તેજ.	૨
મણિ (એ) મુગટ કુંડળ કાન, પિત્ત વચ્ચે કીધા પરિધાન,	
મણિ રત્ન મુકતાફળ માળ, સુદર ચપળ નયણ વિશાળ	૩
બકુટી બમર તે નુદર બાળ, મૃગમદ અદન તિલક વિશાળ,	
અમૃત વદતો વાણી મુખ, સ્વપ્ન વિષે બહુ આબુ સુખ	૪
મનોહર તેજતણો નહિ પાર, જાણે કામતણો અવતાર,	
તેહેના રૂપ ગુણ ન લકુ, એક રસના કૃષ્ણ પેરે કહુ	૫
તે વર આણી આપો આજ, સખી જન માહારી રાખો લાજ,	
નહિતર માહારા જાશે પ્રાણ, ચિત્રલેખા તવ બોલી વાણ.	૬
અરે બાઈ તેનું શું જાણે નામ, કોહોનો પુત્ર વસે કાણુ ગામ;	
ઉમિયાવર મિત્યા નવ થાય, જાણવા વિના શો કરું ઉપાય	૭
વસમો ગદ શોણીતપુર ગામ, રક્ષા કરે જેહેની સુદરસ્થામ;	
મહા બળીઓ બાણુસુર રાય, સૈન્ય તણી સખ્યા નવ થાય	૮

આહાં આવી કાધું જોણે કામ, મહા બળીએ દીસે સંભામ;	
િવેસમ વાત ક્યમ સાધી જાય, તવ ઓખા તેને લાગી પાય.	૯
આમ નામ તેહનું જાણું નહિ, દીઠે તેહેને ઓખાનું સહી;	
મેળવ મુને સ્વમ ભર્તાર, ચિત્તલેખા મુજ પ્રાણ ઉગાર.	૧૦
જે નવ મેળવે માગે કંથ, તો સહી આણીસ દેહનો અંત;	
એહેનું કહી પછે અબળા રોઈ, આગોટે અવની પર સોઈ.	૧૧
ચિત્તલેખા તવ અતુરસુખણ, પછે વિચારી મુખ્યોત્તી વાણ;	
કહું ધીરજ રાખે માહારી માત, વિચારવા સરખી છે વાત.	૧૨
પછે દિવસ સમની અવધ જ કરી, શોધી કાઢું ઉપાય આચરી;	
તાહારે દુઃખે મુજને દુઃખ ધણું, કરવું કાર્ય સખી તુજતણું.	૧૩
ઉપાય મેં કરવો નિર્ધાર, સકળ પ્રાપ્ત કર્મને અનુસાર;	
ઓખા કહે મુજ છે વિશ્વાસ, તુજ વિના નહિ પોંચે મુજ આશ.	૧૪
ચિત્તલેખા તુ માહારી માત, અવધ દિવસ તે આખ્યા સાત;	
પણ હું મારું છું મૂકી માન, મુજને આપો છવતદાન.	૧૫

કહવું ૬ છે.

રાગ આશાવરી.

કાંઈ ચિત્તલેખા મનમાંહે ચિત્તા ધરતી રે;	
કરતી રે ઉદમ સખી મુખ કારણે રે.	૧
કાંઈ ઓખા કેરો હરવાને શોક રે;	
ત્રિલોક્ય રે વરતુ સખે દિવસે સહી રે.	૨

ઢાળી.

સખેત દિવસમાં સર્વ વરતું, સર્વ મૃત્યુ પાતાળ;	
ગણ્ય ગાંધવ ને યક્ષ કિન્નર, અસુર સુર બૂપાલ.	૩
અમરાવતી સર્વે લખી, તેત્રીસા કોટી દેવ;	
સુરપતિ સુર પરિવાર સાથે, સકળ રૂપ અવેવ.	૪
પાતાલ કેસ નામ લખીયા, દશ દિશા ટિંગપાલ;	
અવની તથા મહા સુભટ બળીયા, લખ્યા બહુ બૂપાલ.	૫
કુટુંબ સહુ પરિવાર સાથે, લખ્યા ત્રણે લોક;	
અનેક વિધિ વિચિત્ર રચના, ટાળવા સખી શોક.	૬
તે અવધ દિનમાંહાં વરતી લાવી, પટ વિષે ત્યાંહાં નાર;	
પછે ઓખા પ્રત્યે દેખાઓ, સખી શોધ તુજ ભર્તાર.	૭
પછે સ્વર્ગના સર્વ દેવ નિરખ્યા, દગે ત્યાંહાં દિગ્પાળ;	
પાતાલવાસી સર્વ નિરખ્યા, બૃમંજ બૂપાલ.	૮

મન વિષે જોતાં થાયે વિરમે, ચિંતાતુર પછે થાય;	
દણ લગે નથી દિસતો, માહારો જીવન જે મુખદાય.	૯
પછે જોતાં જોતાં નગર દીર્ઘ, પશ્ચિમ સાગર તીર;	
જાદવતણો પરિવાર ગ્રોટો, જોદ મહારણુધીર	૧૦
શ્રી કૃષ્ણને નીરખતાં, મનમાંહાં પ્રમોદિત થાય;	
એહેવા સરખું રૂપ તેહેનું, મહા મનોહર કાય.	૧૧
પછે આગળ જોતાં દૃષ્ટ દીઠો, કામનો અવતાર,	
પ્રધુમ્ન કેરું સ્વરૂપ જોતાં, લજ્યા પામી નાર.	૧૨
કામ રૂપ પ્રતિબિંબ એટલું, મનોહર મુજ નાથ,	
સહી એહેના કુળમાંહાં, કંથ આરો વિચારે મન સાથ.	૧૩
પછે હર્ષ ધરતાં અતિધણો, ઉમિયાને લાગી પાય,	
અર્ધ ધીરદ પાલે તમાહરું, સખી સફળ ઉદ્ધમ થાય	૧૪
જાદવ તણો પરિવાર જોતા, દીઠો અનિરુદ્ધ વીર;	
તવ લજ્યા પામી સું-રી, મુખ ઉપન્યુ ગભીર	૧૫

ઉચ્ચો.

મુખ ઉપન્યુ ગભીર સ્થામા, આનદ પામી મંનજી,
સ્વપ્ને ભતારને, દીઠો, તે શોધી કાઢ્યો તનજી.

કંડવું ૭ મું.

રાગ વેરાડી.

લાવી પટ જોઈને જાણુ માર, શોધી કાઢ્યો નીજ ભતાર,	
ચિત્રલેખાને લાગી પાય, ધન્ય ધન્ય રે સખી મુજમાય.	૧
માહારા મનનો તરકર જેહ, શોધી કાઢ્યો આપ્યો તોહ,	
હાવે એ વર આપો આજ, મિત્ર વિના કોણ કરે કાજ.	૨
સખી સર્વ આશ્ચર્ય મન ચર્ષ, અદ્ભુત કર્મ કર્યું તે રહી,	
ઓખા કહે સહી માગુ માન, મુજને આપો જીવતદાન	૩
માહારા માણુ ઉગારો સખી, એ વર કારણ હું મહા દુખી,	
પાર્વતીનો આપ્યો કથ, સ્વમવિષે માહારે ચોર્યું ચિત.	૪
તુજ પાછે કેમ પ્રત્યક્ષ મળે, માહારો શોક સતાપ જ દળે,	
સખી મુજને તાહારો વિશ્વાસ, માહારા મનની પૂરો આરા.	૫
નિશ્ચય કારણ તુજથી યારો, દુખ સકળ દેરો ક્ષમ યારો,	
સખી કહે જાઈ સાભળ વાત, એ વર તારો વિશ્વ વિખ્યાત.	૬
ચૌદ જીવનપતિ શ્રી કૃષ્ણદેવ, સુરનર આદિ કરે જેની સેવ;	
જાદવપતિ કહીએ અગણી, વડસસરો વૈકુંઠનો ધણી.	૭

તેહેનો કામ કુંવર અવતાર, જેહેના પરાક્રમનો નહિ પાર;
મહાદેવ સરખા જતા જતી, જેહેને ઘેર પટરાણી રતી. ૮
તેહેનો પુત્ર અનિરુદ્ધ વીર, શુર ચિરોમણિ મહારણધીર;
સાગર મધ્યે વાસી દારિદ્ર, મુક્તપુરી જે જીવતારિકા. ૯
અંક સુદર્શન રક્ષા કરે, રાત દિવસ પૂર પાછગ કરે;
ત્યાંહાં ગત્ય સમર્થ નથી કોય, જયપિ મહાણુદિવંત હોય. ૧૦
છાપન દેવી ભદ્રવનો વાસ, મોટા ભેદ વસે યોદ્ધાપાસ,
બળદેવે બાધિત શ્રી રણુછોડ, જેણે દાનવ માર્યા કોડ. ૧૧
શ્રી કૃષ્ણતણો મોટો પરિવાર, સૌંચ સદસ એક ચત આઠ નાર,
એક લક્ષસહ એંસી કુમાર, પુત્ર પૌત્ર તણો નહિ પાર. ૧૨
જટલી સ્ત્રી પુત્રી તેટલી, વળી વાર્તા કહું કટલી,
સ્વચરપક્ષની સુણતાંવાત, ઝોખા મનમાં ધર્મ રળીઆત. ૧૩
વળી વળી લાગે સખીને પાપ, વર લાવો માહારી માય,
મુજ દીન ઉપર કરુણા કરી, મારી સદાય કરો સુંદરી. ૧૪
ઉમિયાનો વર આપ્યો એહ, તેસુ મુજને લાગ્યો સ્નેહ;
દયા ધરી દીયો જીવતદાન, વળી વળી માયુ એહજ માન. ૧૫

કડવું ૮ મું.

રાગ રામગી.

ઝોખા સખીને લાગી માયજી, આજ તે માહારી કરવી સદાયજી,
નિશ્ચય કારજ તુજથી થાયજી, ઉપાન કરવો ત્યાંહાં તે માયજી. ૧

હાળ.

માત માહારી ચિતલેખા, કરો ઉદમ આજ નિશ્વાસ,
સહી મુને તારજે તું, કરીય સહી મુજ કાજ. ૨
ચિતલેખા મનમાદા વિમાને, ઉમિયાતણુ વરદાન,
તે સહી નિશ્ચય સફળ થારો, સત્ય કરી તું માન. ૩
જેના સાગી સખી નિશ્ચય કરતી, વટે પુખ્તી આપ્તીદ,
રક્ષા કરજો કૃષ્ણજી વળી, ઉમિયાપતિ ધૃથ. ૪
કુરાળે કારજ કરી વહેવી, આવજો તુ માય,
આપ્તા લેખને ઉતપની, આકાશ માર્ગ પવાય. ૫
ત્રિજે મૂર્તે આવી સહી, ગોમતી ફેરી તીર,
મન વિચારે કેમ ભઈય પુરમાદા, રાખ્યુ નીજ મન ધીર. ૬
તેણે સમે સંગમ ગોમતી, સંખ્યા કરે નારદ દેવ;
જેહેને સુનર મુનિજન સર્વ, એવે વિષ્ણુ વદનભજે. ૭

અધર્મર્થેણ સખી નાચિકા ગ્રી, ધરી બેઠા ધ્યાન;
 તેણે સમે આવી ચિત્રવેખા, નિજ રૂપિતણે સાનિધ્ય ધ્યાન. ૮
 સંધ્યા અંતે વિનતિ કરું, જો પ્રસન્ન મુગ્ધને થાય;
 પછે સ્મરણ કીધું કૃષ્ણનું, સ્વામી થાઓ માહારી રહાય. ૯
 હરિ હરિ નીજ મુખ બિચરે, કરી સંપુટ પાણુ;
 તવટાંણે સંધ્યા કરીને, રવિ વદે વળતા વાણુ. ૧૦
 તું કવણુ નારી કાંઠાં જામ્યા, કાંઠાયકી આવી આજ;
 જોમતી તીરે કરે ચિતા, કશુ તાહારે કાજ. ૧૧
 પ્રસન્ન થઈ ઋષિ પૂછીયું, આનંદ પામી નાર;
 કરજોડીને કરે વિનતિ, ગ્રેમે કરે નમસ્કાર. ૧૨
 સ્વામી બાણાસુરની આખ્યા તનયા, રૂપ મુંદર સાર;
 તેહેને ઉમિયા દેશે વર હવો, સ્વપ્ને આપ્યો ભર્તાર, ૧૩
 સ્વપ્ન માંઠાં રંજે રમી ગયો, તેણે હવી વ્યાકુલ નાર;
 ચૌદજીવન વળતી દેખાડ્યું, પતિ આજખ્યો તેણી વાર. ૧૪
 શ્રી કૃષ્ણ સુત જે પ્રદુમ્ન, તેહતણો અનિરુદ્ધ તંન;
 ચિત્ત વિત્ત તેણે હરી લીધું, કયું વીહીવલ મન. ૧૫
 તે કારણથી આવી અહિં હું, લેવા અનિરુદ્ધ વીર;
 પૂર સુદર્શન રક્ષા કરે, મહા શૂર જાદવ ધીર. ૧૬
 જો સહાય કરે ઋષિ માંઠારું, તો નગરમાં મ્હે જવાય;
 જેમ આખાને અનિરુદ્ધ મલે, જે કહો શીઝે ઉપાય. ૧૭

ઉથલો.

મુગ્ધને કહો ઉપાય ઋષિજી, ચિત્રવેખાએ વિનતિ કરી;
 જેણી પેરે પામુ અનિરુદ્ધ તે, વિધિ કહો કરુણા કરી.

કંકર્ણુ ૯ મું.

રાગ રામગ્રી.

ઋષિજી માહારી કીજે સહાયજી, જેણી પેરે દારકા માહે જવાયજી;
 અઠ્ઠ સુદર્શન કરે રક્ષાયજી, સહાય વિના ત્યાં સિર ઉદાયજી. ૧

ઢાળો.

ઉદાય સિર સહાય પાખે, મજથી નગર નવ પેસાય,
 જો તહમે મુગ્ધને કરુણા કરો, તો સફળ કાર્ય થાય. ૨
 ઋષિ કહે તુને ભય નહિ, મેં વર આપ્યો સહી એહ;
 તામરી વિદ્યા સમર્પા, મોહની મેં જ જેહ. ૩

જાતાં વળતાં ન દેખેકા, જા કરી નિશ્ચય આજ;	
વળી વિધન રહીત માર્ગો હજો, સહી સફળ થાશે કાજ.	૪
પણ યુદ્ધ સમે યુગ્મને સંભારે સહી, જોવા પ્રેમ અપાર,	
એહેવાં વચન ઋષિનાં સાંભળીને, વદે વળતી નાર.	૫
મુને પક્ષે મયતાં કૃષ્ણજી, આવતાં જાતાં વાટ;	
એ વિદ્યા તેહેને શું કરે, મુને એહજ ભય તે માટ.	૬
પછે શીઘ્રે આવી દારીકાં, જાંઠાં કૃષ્ણતણે અવાસ,	
તેહતણી શોભા પરમ સુદર, સૂર્ય કાટી પ્રકાસ.	૭
કદાચિત ઇન્દ્રવેદી ઉપજે, તો કરવી માહારી સહાય;	
નારદ કહે તુને જાતાં વળતાં, કશું વિધન નવ થાય.	૮
એહેવું વચન ઋષિનું ચોર ધરીને, સંચરી વેગે તાહાય;	
અંત્રીક્ષ માર્ગે ઉતપત્તી, ઋષિ સહાયથી તેણી વાર.	૯
તે જોતાં ત્રિભોવન તૂટા નાવે, ચક્રીત ચતુરા થાય;	
હરિ હરિ જપતી ઋષિ રમરે, પછે જીવન મધ્યે જાય	૧૦
પ્રદ્યુમ્ન કેરા જીવન પાસે, જીવન અનિરુદ્ધ હોય;	
તેહતણી શોભા નિરખતા, આનંદ પામી મોય.	૧૧
દિવ્ય વેદી સ્થંભ કાંચન, મરકત મણિ આતંકાર,	
તોરણ મણિ સુક્રાંતણી, જેહની શોભાનો નહિ પાર.	૧૨
રથામ સુદર ચપળ લોચન, બ્રહ્મકી સુદર ભાસ;	
આગળ જીજ્ઞાને મુગટ મસ્તક, કુડળ બેઠું રસાળ.	૧૩
કદીમેખલા રવી કાટી ઝળકે, ઝળકે કહે મુકતા માળ;	
તેહેને દિવ્ય અંતર પહેરણ, હરિચંદન તીલક વિશાળ.	૧૪
નીજ જીવન માંઢાં ફેરાફેરે, થીર નથી તેહનું મન;	
નીજ જીવન ઉપર રહી, અત્રિક્ષ નીહાળે તતક્ષણ.	૧૫
ચિત્ત રિથર નહિ મનને વિચારે, નીજ રમઝેરી વાત;	
તેહેને ખાનખાન ને ગાન સુંદર, ન ભાવે વળી વાત.	૧૬
ઉપાય કરે નીજ પણ, ન ખાને તેહેનું મન;	
ચિત્ત હર્યું તેહેનું ચંતની, તેણે વ્યાપીયો મહે તન.	૧૭
તવ ચિત્તવેખા મન વિચારે, મુજ સખી ગલ સહુ વીર;	
પણ બાધાવી જોઈ એહને, એ જોઈ મહારણધીર.	૧૮

ઉથલો.

ચર શિરામણિ ધીર રે, તેહેને જાવાનું પ્રેમ કરી;
કરણ સખજી મીઠું એહેનું, નીજ ચિત્ત માંઢાં ધરી. ૧૯

કડવું ૧૦ મું.

રાગ આંદોલ ગાલી.

સ્વામી એ ચિત્રલેખા એણી પેરે જાયે, તોડે રે કાંએ નહિ તુજ તણે રે. ૧
સ્વામી એ સુભટ શિરોમણિ વીર એ, ધીરે તુજ વિના કેા નહિ રે. ૨

હાળ.

નહિ વીર કેયે તુજ વિના, તું સુભટ ચતુરસુમણ; ૩
કહે કુશળ છે તું કામકુંવર, તુને હોયે કલ્યાણ.
તુને લેવા હું આવી સહી, એમ વડે અંત્રિક્ષ વાણ; ૪
તે સુભટ શ્રવણે સાંભળી, નિરમે થયો નિર્વાણ.
તેહેને સમીપ આ સર્વ મોહી રહી, કહોને નહિ દેહ સાન;
ચિત્રલેખાએ સદુ ચિત્ત કરી, પછે જાણાવ્યો જાગવાન. ૫
તવ કામકુંવર વડે વાણી, કવણુ છાં તું નાર;
કાંઠાં થકી આવી કાર્ય શું છે, કવણુ તાહારો ઠાર. ૬
નીજ કહે કારણ કામિની, નીજ તાહારા મનની વાત;
આણે સમે એવડું કાર્ય શુ છે, કેમ આવી અર્ધશત. ૭
જ્ઞતાંત કહું સ્વામી સુણો, તહમો છો ચતુર સુમણ;
આખા કારણે લેવા આવી, સત્ય વાયકે જાણ. ૮
તેહેને સ્વમમાંહિ તું વરી ગયો, સહી ઉમિયાનું વરદાન;
તે આખાનું ચિત્ત હરી લીધું, નથી તેહેને સાન. ૯
તાહારે મહે બ્યાકુલી સહી, હવે તજશે પ્રાણ;
એહેવું અનિરુદ્ધ સાંભળીને, વડે મુખથી વાણ. ૧૦
હવે કુશળ છે કહો આખા નારી, મહા ચતુરસુમણ;
પછે ચિત્રલેખા એમ વડે, તેહેનેય છે કુશળ કલ્યાણ. ૧૧
તેહેના કુશળ ફેરો કહું મહિમા, સુણો માહારી વાત;
મહાનાદ દાનવ પરાક્રમી, વિષ્ણુ ભક્ત જે વિખ્યાત. ૧૨
તેહતણો સુત વિરોચન, તેહનો જાળી સત્યવંત;
તેણે કાર્ય કીધાં અપરનાં, તે રાય મહા જાળવંત. ૧૩
વિષ્ણુ ભક્ત મહિ શિરોમણિ, જેણે કર્યો મોટો જાગ;
વામન રૂપે જાગ્યા વિષ્ણુએ, મેદની ત્રણ પાગ. ૧૪
પછે દારપાળ થઈ રહ્યા, હરિ જૂનલ આદિ રાજ;
જાણાસુર સુત તેહ તણો, મહા સુભટ તે સહી આજ. ૧૫
મહાદેવ પ્રસન્ન હવા તદા, બુજ સહસ્ર આબ્યા જાણ;
રક્ષા અર્થે રહ્યા પુરમાં, પાર્વતી પતિ નિદાન. ૧૬

તેહ તણી તનયા ઝોખા નારી, તેહનો વિહીવણ દેહ;
 તુજ વિના તે કાણુ ન જીવે, તેહને સખળ વાધ્યો સ્નેહ. ૧૭
 શું જાણીએ તાંહાં શું થશે, સ્વામી હું તો આવી યાહે;
 ચતુર છો તહમો સીધે ચાઓ, હેલાં લેઈ જઈ ત્યાંહે. ૧૮
 કુશળ કારણ કાણુ પૂછે, તુને સીધે ચા તું નાર;
 મુનેઝોખા મેલવ મેહે સખળ, સહી જશે મહારા પ્રાણ. ૧૯
 સ્નેહતણું પરાક્રમ છે સખળ, કાણું વાર સાંસો યાવ;
 ચિત્તલેખા અનિરુદ્ધને લેઈ, આકાશ મારે પલાય. ૨૦
 પાછલી રાત્રિ તણે સમે, આવી રહી ધરમાહે;
 ઝોખાને મંદિર જઈ રહી, અનિરુદ્ધ સંગાતે ત્યાંહે. ૨૧

ઉથલો.

અનિરુદ્ધ સાથે ચિત્તલેખા આવી, મનમાંહા આનંદ યાવજી;
 તનનો તાપ દબ્યો ઝોખાનો, મનમાં હર્ષ ન માવજી. ૨૨

કડવું ૧૧ મું

રાગ કલ્યાણ.

ચતુર ચિત્તલેખા સહી, અનિરુદ્ધને રે લાવી નીજ નાર;
 હુવન વિખે પધરાવીયા, ઝોખાનો રે પ્રાણુ આધાર. ચતુર૦
 નિરખતાં આનંદ ઉપને, તેહને હેડે રે હર્ષ ન માવ;
 જોષ જોષ વદન પીયુ તણુ, તેહના મનમાંહારે આનંદના માવ. ચતુર૦
 ચિત્તલેખાને સખી વિનવે, તું ધન્ય ધન્ય રે માહારી માત,
 પ્રાણુદાતા મહારી પ્રેમદા, ત્રિભોવન માંહે તુ થઈ વિખ્યાત. ચતુર૦
 પ્રીત પૂર્ણ તાહારી મેલહી, તું ધન્ય ધન્ય રે કર્યો સફલ અવતાર;
 તન મન ધન કરું વારણે, તે કીધો રે મોટો ઉપકાર. ચતુર૦
 તુને ઝોસીકળ ચાઈ ક્યમ કરી, તાહારા ગુણનો પાર ન યાવ;
 નિશદિન તુજ ગુણ ગાઈશું, એમ જાણી રે મન આનંદ યાવ. ચતુર૦
 તે સખી ધર્મ રાખ્યો સહી, અહ લોક રે કીધું શુભ કામ;
 ટાળ્યો તાપ માહારા મન તણો, મુજ મેળવ્યો રે સ્વપ્ન દેરો સ્વામ. ચતુર૦
 હાવે કાર્ય સીધ્યાં સખી મહારાં, તે આપ્યું રે મુને જીવતદાન;
 પ્રાણુવદન માહારો નાચજી, લેઈ આવી રે મુજ સાનિધાન. ચતુર૦
 એક જીહ્વાએ ગુણ ચા કહું, જે કહેતાં રે નાવે પાર;
 હાવે હું સહી દાસી તાહરી, વણુ મૂલ્યની રે તુ પ્રાણુદાતાર. ચતુર૦
 એમ વિનય કરી બહુ વિનવે, કરજોડી રે સખી લાગે પાવ;
 પ્રાણુ રાખ્યા તે માહારા, ઝોસીકલ રે તુજને ન ચવાવ. ચતુર૦

અમ્ર વિનય કરે સખી અતિ ધણી, તેહેના મનમાં હર્ષ ન માય;
હવે અનિરુદ્ધની સ્વાગત છે, હું તેહનો રે તુંને કહું ઉપાય. ચતુર૦

કંકણું ૧૨ સું.

રાગ માલવ ગોઠી.

નીજ મંદિર અનિરુદ્ધ આણી, કરે સ્વાગતિ આખારાણી;
તરહો આખ્યા ગોટે પથ, અમ્ર પાખ્યા મહારા કથ. ૧
કૃષ્ણાગરે મદન કીધા, સ્વામીને બહુ સુખ લીધા;
ઉણ્ણાઈ રનાન કગવે, નીજ નાથને તે નવરાવે. ૨
તન મળેન કરતાં અંગ, આખ્યાં વરત બહુ નવ રંગ,
છે ભૂપણ અગ ધરાવે, તેહેની શોભા મુદ્ર લાવે. ૩
પછે રમરણુ કચ્છુ જગદીશ, મણિ મુગટ મનોહર શિશ;
મકરાકૃતિ કુડળ કાન, ઝગકે રવિ કાટી સમાન. ૪
શશી કાટી તપે તેહેને બાળ, કીધુ મુગમદ તીવક વિશાળ;
મણિ મુકતાકળનો હાર, લઈ કંઠે આરોધો નાર. ૫
મનકુ મોહે ભ્રષ્ટ તેહને, ભૂપણ શોભે તન તેહને;
ભુજ અંગદ પેહેરાવે સોય, મણિ પોહોતી કર શોભિત હોય. ૬
કરમુદ્રિકા બદ્ધ બાત, નવ ગ્રહ મધ્યે સાક્ષાત;
કટી કિંકણી રતન જડાવ, મણિ માણેક રતન પ્રભાવ. ૭
સહુ આગળ અંગ ધરાવી, સખી દર્પણ વેગે લાવી,
તેહેમાં વદન દેખાડે નિહાળી, રહી આગળ ઉભી બાળી. ૮
સેવાએ સતોખ્યા સ્વામી, પ્રેમદા મન આનંદ પામી;
પછે ગાંધવ વિવાહ કરીયો, આખ્યાએ અનિરુદ્ધ વરીયો. ૯
મણિને લેઈ અગ્નિ ચાલ્યો, તે સાગિધ્ય લેઈ કર આપ્યો;
સખી જન સહુ મંગળ ગાય, મલિલા મન મોદ ન માય. ૧૦
વેદાકતિ વિવાહ કીધો, ચિત્રવેખાએ જશ લીધા;
પછે કરતાં કામ વિહાર, કરે ક્રીડા વિવિધ પ્રકાર. ૧૧
નર નારી વાધો રનેહ, કહેતાં શુણુ નાવે છેહ;
બક્ષ ભોજન સેવા સુખ, જાયે દર્શન દુષ્ટ ત દુષ્ટ. ૧૨
ખોલે મધુર વચન મનુહારી, વદે લીધા આનંદકારી,
નિત્ય નવન નવલ વિહાર, કરે ક્રીડા પ્રેમ અપાર. ૧૩
રહે કંથ તણે કંઠ લાગી, કાણુ રહે નહિ અજાણા અગગી;
રંક હાથે ચડ્યું રે રતન, તેમ કરતી બહુ જાત. ૧૪
દિન પીત્યા બહુ તતકાળ, પછે જાણ્યું છે રાગપાલ.

કડવું ૧૩ મું.

રાગ સામેરી.

હવે નિશાચર નર જે રખવાળ, જોઈને વિચારે મન વાત;	
તન કાન્તિ ઓખાની ફરી, એ શો ઘટે ઉત્પાત.	૧
એહેના મનમાંહાં હર્ષ બહુ, પુરુષનો પામી સંગ,	
અવેવ અંગ તણા કરચા સહી, ઉદય થયો સુખ રંગ	૨
રાગન પ્રત્યે જઈ જાણુ કરીએ, વિપરીત ગતિ કહેવાય;	
જો જાણુશે તો આપણો, સહી અંત કરશે રાય.	૩
એહેવું વિચારી રખવાળ તે, આવીયા રાયની પાસ,	
એકાન્ત સ્વામી વિનતી, તે કહેશું સત્ય પ્રકાશ.	૪
સ્વામી તમે ગુણુવત હો, વળી વિશ્વમાંહાં વિખ્યાત;	
સેવક થકી અમે ક્યમ કહું, માટે વિચારો વાત.	૫
તમે સમોવડ નહિ પરાક્રમી, મહા સુભટ બળીયો વીર;	
તાહારે સહસ્ર જુજ શોહામણા, બગવંત મોટો ધીર.	૬
મન ગમે તે કીજીએ સ્વામી, કહીએ સાત્તુ આજ;	
પણ રખે અમપર રીસ કરતા, ક્ષમા કરો મહારાજ.	૭
વિપરીત વાત વિચારતાં, નીજ સંદેહ પ્રગટે મન,	
પણ ઓખાના મંદિર વિષે, કાંઈ કારણ છે ઉત્પન્ન.	૮
નિજ કાન્તિ ફરી તેહના દેહની, જૂઓ કરી મન વિચાર;	
બાળ અવસ્થા પ્રથમી, તે નથી લેશ લગાર	૯
તમ મોટા કુળને ખેડ લાગી, અસંભવ થઈ વાત:	
ક્યાંહાં થકી તે પુરુષ આવ્યો, થયો મહા ઉત્પાત.	૧૦
તહેને કોણ જાતા નિવારે, નિત્ય આવે ને નિત્ય જાય;	
જા મહા બળીએ હામ કીધી, અન્યથી નવ થાય	૧૧
રખવાળનાં વાચક સુણી, વિરમય થયો જૂપાળ;	
પગથકી તે મરતક વિષે, તેહેને અગ્નિ ઉડી જવાળ.	૧૨
દિગમૂઢ રાય થઈ રહ્યો, સાંભળ્યાં વાચક વીર;	
બ્યાકુળ હવો મન વિચારે, સુધ નહિ રાય સરીર.	૧૩

ઉત્તરો.

સુધ નથી રાય શરીર, વળતો વિચારે બળવંત;	
અરે દેવ તે એ શું કીધું, એમ કરતો મોખ્યાં અંત.	૧૪

કડવું ૧૪ સું.

રાગ સામેરી.

રાય આરત કરતો અંત, મન માંહે લાગી અંત;	
મન વિગ્રહ ધણું તે થાય, પુત્રીને મંદીરીયે જાય.	૧
નિશ અર્ચા જોઈ વીર, સુધ નવ રહી રાય શરીર;	
દેખી મહા મુંદર અપ, જાણે ત્રિભોવન કરે જૂપ.	૨
સારે પાસે રમે નરનારી, કરે લીલા આનંદકારી,	
મહા બળીઓ વિર પ્રદાશ, વાયુ વીજન હોયે ચોહોપાસ.	૩
અંબુજવત નયન વિશાળ, મણિ મુકતા કંઠે માળ;	
શિર મુગટ ને કુંડળ કાન, અલ્પકાવળી શોભાયમાન.	૪
કટીરસના મણિ આટકાર, તેહેની શોભાનો નહિ પાર;	
જોઈ રાજા વિરમય થાય, માહારા પુરમાં ક્યમ પેસાય.	૫
તાંહાં રક્ષા કરે ઉભિયા કંથ, તાંહાં ક્યમ આળ્યો બળવંત;	
અવર ગણ દેવ દિગપાળ, પ્રવેશ કર્યો ક્યમ બાળ.	૬
આળ્યો માહરા નગર સુઝાર, કો બળીઓ મહા રણધાર;	
સુરપાત અથવા કામ, તે વિણ કો ન કરે હામ.	૭
એ બળીઓ મહા બળવંત, એહેનાં પરાક્રમનો નહિ અંત.	
એહેવું રાયે વિચારી અંત, અતિ કોષે કરડે દંત.	૮
સાથે સૈન્ય તણો નહિ પાર, સુધ સામગ્રી ઝુઝાર;	
તેહેને આગા આપી રાય, પોતાને મંદિર જાય.	૯
હવે જોઈ કરે સંગ્રામ, તત શીવે ચપો સુત કામ;	
મહી પરિધને ધાયો વીર, પ્રાણે કીધા સહુ ધીર.	૧૦
એહેવું જાણીને જૂપાય, રાયને તન પ્રગટી જવાળ;	
સંગ તેજા બહુ ઝુઝાર, તેહેના પરાક્રમનો નહિ પાર.	૧૧
ચતુરંગણી સૈન્યા જોઈ, સજ કીધી બળીએ તેહ;	
શિર પાખર ટોપ સન્નાહે, ગજ રથની ગણના નવ થાયે.	૧૨
ગજ હય રથનો નહિ પાર, મહા બળીયા સુખટ અપાર,	
બત્રીશે આયુધ અંગ, સજ સૈન્યા ચર્ષ ચતુરંગ.	૧૩

કડવું ૧૫ સું.

રાગ પરજયો.

ઓખા સૈન્યને રે, દેખી ધરે મનમાંહાં ત્રાસરે;	
ચતુરંગી સૈન્યા બહુ, તે આવી મંદિર પાસ રે, ઓખા ૧	
આયુધસંભાળે મહા બળીયા, તેહેના ઉઘાડાં નહિ અંગ રે;	
હય રથ પાપી પેળે બહુ, મદ ઝરિત માતંગ રે, ઓખા ૨	

નીજ કાયા કંપે કામિની, નયણે વહે જળ ધાર રે;
 હવે શી પેર ચાશે શ્રી હરી, આદંદ માંહ્યું અપાર રે. ઓખાં ૩
 મતિ કોણ પ્રગટી પિતા તુજને, મૂર્ખ માહારી માત રે;
 સગા સખંધી અંધ યવાં તે, ન ગ્રીછે કોઈ વાત રે. ઓખાં ૪
 નિર્યંક મુજને દુઃખ દીધું, નવ વિચાર્યું મન સાથ રે;
 મુને ઉમિયાએ વર આપીયો, પામ્યો અવિચળ નાથ રે. ઓખાં ૫
 વણ પ્રીછે વિપ્રીત કીધું, મહાપાપી માહરે તાત રે;
 સમળ્યા પાપે સૈન્ય પ્રેર્યું, કરવાને ઉત્પાત રે. ઓખાં ૬
 ગાંધિવવિવાહએ વરયો છે, જે આપ્યો ઉમિયા કંથ રે;
 તે મૂરખ રાપ દેખી ન શક્યો, કાપીયો બવવંત રે. ઓખાં ૭
 માતા માહારી દિનમતિ, તેહેને ન સુઝે વાત રે;
 વૈરણ થઇને વેર પોખ્યું, કાંઈ ન સમળ્યો મારો તાત રે. ઓખાં ૮
 મેં ધર્મ રાખ્યો કુળતણો, નથી અધર્મ કીધો એહ રે;
 કોણ પિતાને કહે પ્રીછવી, મન લહે કારણ તેહ રે. ઓખાં ૯
 એક ખેડ લાગી મંત્રી પાપે, પ્રેર્યું સૈન્ય અનંત રે;
 પિતા પાપી પીડ ન લહે, દુષ્ટ કીધું અંત રે. ઓખાં ૧૦
 હાવે સાર માહારી કરો ઉમિયા, રાંકર લાગ્યું પાપ રે;
 શ્રી કૃષ્ણને કરું વિનંતિ, પ્રભુ કરો માહારી સદાય રે. ઓખાં ૧૧
 વીરહીણી મિનીતા વલવલે, હવેશીયશે મુજ પેર આજ રે;
 તેહેને નેત્રથી જળધાર ચાલે, રમણું કરે મહારાજ રે. ઓખાં ૧૨
 સુકૃત માહાર કાંઠાં ગયું, પૂર્વનાં પ્રકટયાં પાપ રે;
 વિષ પ્રકટ્યું આજ માહારે, પામી મન સંતાપ રે. ઓખાં ૧૩
 હું દાનવ કુળમાં પ્રકટ થઇ, પ્રભુને નહિ માહારી દાઝ રે;
 પણ પુત્ર પ્રભુમન્યુ તમારો, તેહ તણી કરજો સદાય રે. ઓખાં ૧૪
 અનિરુદ્ધ કહે રે મુદરી, કાં પામે મન સંતાપ રે;
 એ સૈન્યનો શો આશરો, જે મોકલ્યું તું જ બાપ રે. ઓખાં ૧૫
 આયુધ વિના છો તમ્હે સ્વામી, સૈન્ય અસ્ત્ર અનંત રે;
 તમને વટવાડ કરવા નહિ દેઉં, સુકામળ મુજ કંથ રે. ઓખાં ૧૬
 કા કાપર ચાતુ કામિની, ધર ધીરજ આખા નાર રે;
 આ પરિધ છે જે લોહતણી, તેણે કરું રણ સદાર રે. ઓખાં ૧૭
 સ્વામી તમ્હે નીજ એકલા, ને દુષ્ટ સૈન્ય અપાર રે;
 કંઈ પેર વદશે કંથ માહરા, લલુવય તુ ભર્તાર રે. ઓખાં ૧૮
 અમ મસ્તકે છે કૃષ્ણજી, ગાંજ્યો ન જઈ નાર રે;
 જે તુજ પિતાએ મોકલ્યા, તે માહારે મન સહુ ચાં રે. ઓખાં ૧૯

એમ રોતી દેખી કામિનીને, ધીરજ દેતો ધીર રે;
પછે પરિધ લેધને નિસર્થો, જે સુભટ સિરોમણિ વીર રે. યોગ્યા. ૨૦

કહવું ૧૬ મું.

રાગ ગોહી.

હવે યોગ્યાતણે મન દુઃખ અનંત, સહાય કરો માદરી શ્રી ભગવંત;
ધીરજ દેધને અનિરુદ્ધ વીર, ભોગલ ગ્રહી ચાલ્યો રણ ધીર. ૧
જેમ વનમાંહે સિંહ પરવરે, ત્યમ અનિરુદ્ધ વદવા સાંચરે;
કર આહી ભોગલ હથિયાર, મંદિર થકી ચાલ્યો બહાર. ૨
દેખી સિંહ બળ યુધ જેમ પળે, ત્યમ સૈન્ય સાહાયુ ખલભલે;
પછે જઈ ભોગલના કાપી માર, સૈન્યતણે વાળ્યો સંહાર. ૩
યોદ્ધાએ યુદ્ધ કીધું ધણું, અતિપરાક્રમ સહી અનિરુદ્ધતણું;
ચતુરંગણી સૈન્યા જે બહુ. મારી હાર મનાયું સહુ. ૪
પછે શેષ રહ્યા તે નાશી ગયા, રાયતણે પાસે આવીયા;
અહો રાય શું કહીએ ધણું, સકળ સૈન્ય માર્યું આપણું. ૫
બાળક પશુ બળીઆ સહી, સકળ સૈન્ય તેણે માર્યું તહી;
એહેવું સુણી રાય પામ્યો કોષ, મહા બળીયા સહુ તેણા જોદ. ૬
ભૂપતણે મન સખળી રીસ, પાઠવીયા ચોદા લક્ષ ત્રીસ;
ચતુરંગણી સૈન્યા લેઈ, યુદ્ધ કરવા સહુ આજ્યા સર્પ. ૭
મહાબળીયા જે કહાવે વીર, શર સિરોમણી જે છે ધીર;
તે આજ્યા તેહને કરતા માર, બાણ ગદા ફરશીના પ્રહાર. ૮
યોગ્યા મંદિર ઘેરું જઈ, સાવધાન સુભટ સ્વસ્થ થઈ;
પરિધ ગ્રહીને અનિરુદ્ધ રાય, જોદ ઉપર કાપી ધાય. ૯
મહાસંત્રામ સુભટ સહુ કરે, વદતા પાછા નવ ઓસરે;
અનિરુદ્ધ સુભટ મહા બળવત, સુભટ સહુનો આજ્યો અંત. ૧૦
જેહેને ભોગલ મારે શિશ, વળે પ્રાણ મુખ પાડે ચીસ;
મારી સૈન્ય સંહારજ કર્યું, નાહારું શેષ રહ્યું ઉગર્યું. ૧૧
આવી વૃપને પાસે રહ્યા, સમાચાર તે સખળા કહ્યા;
નહાનકડો પશુ મહા બળવંત, સૈન્ય સર્વનો આજ્યો અંત. ૧૨
રાયતણે મન ચિંતા યાય, હવે કરવો મેં કવણુ ઉપાય;
એ બાળકનું પરાક્રમ બહુ, સૈન્ય માત્ર સંહાર્યું સદુ. ૧૩
રાજાએ મન કરી વિચાર, પડો ફેરવ્યો નગર મુઝાર;
સૈન્ય સકળ તેજું તેણીવાર, મહા બળીયા જોદ તે સાર. ૧૪
પંચ રાજ વાજે રણુ તૂર, સુભટ સકળ સંગ ચઢીયા શર;
સૈન્યાએ ટોપ ધર્ષા સર્વ અંગ, મદ ઝરતા શોભે માતંગ. ૧૫

ગજરથ હથ પાલા નહીં પાર, આયુધ છવીશે અંગ સાર;
ખુરી રેણુએ છાંલો ભાણુ, ભેર અદંગ વાજે નિશાણુ. ૧૬
સલકયો શેષ ને ધ્રુજ ધરા, પદ ધા પ્રયત્ની વાજે ખૂરા;
એહેવે આન્યું સૈન્ય (અસંખ્ય) અપાર, તવ દુઃખ પામી ઓખા નાર. ૧૭

કડવું ૧૭ મું.

રાગ દેશાખ.

દલ ભેઈ આવતું રે, ઓખા અતિ ચિંતાતુર થાય;
દલ સંખ્યા લેઈ રે, આન્યો પાપી પોતે રાય. ૧
લિમિયા વિનવું રે, તાહારો વર નવ મિથ્યા થાય;
દુઃખસાગર પડી રે, માહારી શિથે કરે પ્રભુ સહાય. ૨
દલ આન્યું બહુ રે, સંગે અભતલો નહિ પાર;
અનિરુદ્ધ એકલો રે, માહારો સુંદર જે ભર્તાર. ૩
કોમળ કંથજી રે, આયુધ વિણુ છો આપો આપ;
હવે હું શું કરું રે, પાપી કોપ્યો માહરો બાપ. ૪
વદન નીહાળતી રે, માહરો કંથ સકોમળ અંગ;
દુષ્ટે શું કર્યું રે, રગ વિષે સહી કીધો ભંગ. ૫
વાક કરો કયો રે, જે હું પામી બહુ સંતાપ;
આ જન્મે નહીં રે, માહારે પૂર્વતાણું કા પાપ. ૬
અનિરુદ્ધ બોલીયો રે, સ્વામા ટાળો મનથી શોક;
જુદા એહેતુ કરું રે, જપમ સહી જુએ સધળા લોક. ૭
સહાય કરશે સહી રે, સમરથ સ્વામી જલ્દવાય;
જુદે જીતયું રે, મુજને નથી એહેની બ્રમણાય. ૮
દલ તૂજ તાતનું રે, જેમ કાંઈ અજાપયોધર કંઠ;
દુઃખ તજ સુંદરી રે, છોડી મેહેલ મનરથકી ગંઠ. ૯
અર્કતુલ જ્યમ મલે રે, નાંહાંના અગ્નિતણો અંગાર;
ગગન વાદલ ધરા રે, હિડાડી નાંખે મારત સાર. ૧૦
તીમીર ન રહી શકે રે જ્યારે પ્રગટ હોય જેમ સૂર્ય;
તો ચિંતા કરી રે, ભય પામે કા ભામની જૂર. ૧૧
આનંદભેર વળો રે, મંદિરમાં જાઓ ઓખા નાર;
ભોગલ અહીં તદા રે, ધીરજ રાખી વિવિધ પ્રકાર. ૧૨
શોક સમે નહીં રે, અખલા ચિંતાતુર થાય;
પંર પેર ગ્રીષ્મ રે, બળીયો અનિરુદ્ધ રાય (૨) રાય. ૧૩
પરિધ લેઈ નિસર્ગો રે, કાઈ એક દીસે કૃતાન્તકાળ;
નિર્ભય ભય નહીં રે, આવી ઉભો નાંહાં જૂપાલ. ૧૪

ઉત્થલો.

જૂપાલ છે તાંહાં રહ્યો આવી, ભય કાઢોનો નહી;
ભોગલ લેધને વીર ઉભો, રમરે શ્રી હરિને સહી.

કંકણું ૧૮ સું.

રાગ સામેરી.

દલ માંદાદલ આબું અપાર રે, મહાબળીયા જોદ બુઝાર રે; ૧
રાગ સંગ સકળ પ્રધાન રે, તેહેને બળનાં નાવે માન રે.
ભડ અનિરુદ્ધ ભોગલ પાણુ રે, લેઈ ઉભોય બળ મુળણુ રે; ૨
તવ ચિત્તલેખાએ સંભાર્યું રે, ઝપિનારદ વચન વિચાર્યું રે.
યુદ્ધ જોવા ઝપિને કાડ રે, કર્યું ચિંતવન તવ કરજોડ રે; ૩
તવ નારદ-વેગે આબ્યા રે, કર વીણા ઉત્તમ લાબ્યા રે.
દલ અસંખ્ય જોઈ ઝપિરાય રે, મનમાં નીજ આનંદ થાય રે;
અંત્રિક્ષ બોલે ઝપિ ધીર રે, તું બલો અનિરુદ્ધ વીર રે. ૪
પ્રહુમનના તન ધન્ય ધન્ય રે, તે સંતોખ્યું મુજ મન રે;
તાહાકે જુદ્ધ જોવા મન હીસે રે, તું સુભટ ચિરોમણિ દિસે રે. ૫
પુજ ભય કાઢોનો નહોં ધીર રે, કરશે રક્ષા યદુવીર રે;
જઈ દ્વારામતિ હરિ રામ રે, લેઈ આવીશ જાદવ સઠાય રે. ૬
ઝપિ નારદ તુંજરુ વાયે રે, યુદ્ધ જોતા આનંદ થાયે રે;
તાહારી ત્રિજીવન થાશે ખ્યાત રે, એહેવી નારદ તણી સુણી વાત રે. ૭
અનિરુદ્ધ મન આણી કોષ રે, અહી ભોગલ ધાયો થોધરે;

એહેનો કંપમ કીજે સંહાર રે, જે ઓખાનો ભર્તાર રે;	
નીજ ઝાંધવ વિવાહે વરીયો રે, એહેણે ક્ષત્રીના ક્ષય કરીયો રે.	૧૫
એહેને મારે સુખ નહીં લેસ રે, વૃદ્ધ મધ્યે હોયે કલેશ રે;	
એ મોટાનો તન જાણો રે, એહેને માથે છે અપરાણો રે.	૧૬
માહારામનમાંહ એ વિચાર રે, નાગપાસનો કરીચિ માર રે;	
એહેને રાખો કરીને બધ રે, જેમ આગળ ન હોયે ધંધ રે.	૧૭
એહેવું રાખ મંત્રી વિચારી રે, મેહેલ્યું નાગપાસનિર્ધારી રે;	
અનિરુદ્ધ બાંધ્યા તેણી વાર રે, દુઃખ પામી ઓખા નાર રે.	૧૮
અરે દેવ તે એ શું કીધુ રે, રંક રત્ન હરીને લીધુ રે;	
અંત્રિક્ષથી નારદ નિર્ભે રે, અમૃત વાણી મુખથી વર્ષે રે.	૧૯
અનિરુદ્ધ ચિંતા નવ ધરવી રે, તાહારી સહાય હવડાં કરવી રે;	
જર્ઠ દ્વારકા જાલવરાય રે, હવડાં લૈ આર્ત સહાય રે.	૨૦
એહેવું કહીને જાય રે, બાહાસઠે અધ્યાય પૂરા થાય રે;	
સંક્ષેપે બાગવત સાર રે, હરિવંશે છે વિસ્તાર રે.	૨૧
કાંઈએક હરિવંશની કથાય રે, કહી સંક્ષેપે સુખ થાય રે;	
કા કવિ જન ઓડ મા દેશો રે, મુજ મૂરખને નવ કહેશો રે.	૨૨

•કડવું ૧૬ સું.

રાગ કેદારો ગાડી.

મોહનજી રે પ્રજુ કરો માહારી રે સહાય;

હું મહા કષ્ટે નાથ પામી સંક્રામણ ભર્તાર.

તેહેને બંધ કર્યો મુજ પિતાએ, નાગપાસનું દુઃખ થાય. મોહનજી રે.

મુને ઉભિયાએ વર આપીયો, જે સુદર ચતુર સુગણ;

તેહેને ચિત્તલેખા લાવી જર્ઠ, મુજ જાતા રાખ્યા પ્રાણ. મોહનજી રે.

હું તો દુઃખસાગરમાં પડી, મર્ગદનો થયો લોપ,

અહો દેવ તે એ શું કીધુ, એવડો કર્યો કાં કોપ. મોહનજી રે.

કાળ ચક્ર આઠ્યું સહી, અણચિંતઠ્યું મુજ આજ;

અપરાધ કાંઈ કીધો નથી, કરો સાચ માહારી નાથ. મોહનજી રે.

દોહદો સ્વામી સાંપઓ, માહારો પ્રાણ આધાર;

વિપત્ત પડી વહારે ચક્રો, કમળાતણા ભર્તાર. મોહનજી રે.

દ્વારકાવાસી ત્રિહલા, તું દીનનાથ દયાળ;

વિદ્ય ટાળો માહરું, પ્રજુ તમ્હે કૃષ્ણ કૃપાવ. મોહનજી રે.

કૌભાંડ મંત્રીએ લહું કહ્યું, જનતો રાખ્યો કંપ;

દુઃખસાગર મધ્યે પડ્યા, હવે સહાય કરો ભમવંત. મોહનજી રે.

રાજાતણું ચિત્ત ફેરવો, પ્રભુ કાં લગાડો વાર;
 એ દુઃખ સહું જાણે નહિ, હાવે માહરા પ્રાણ ઉગાર. મોહનજી રે.
 પાપી પિતા કાપ્યો ધણું, દીસીઓ સહી મતિ મૂઠ;
 વહેલા પધારો વિઠ્ઠલા, ગોવિંદ ગરુડારૂઢ. મોહનજી રે.
 વિશ્વના પાલક વિઠ્ઠલો, ચૌદ જીવન પ્રતિપાલ;
 કરજ્યા કરો કૃષ્ણજી, અમ્હો અમાની છું બાલ. મોહનજી રે.
 હું અસુર કેરી કન્યા, માહારી ન કરો સાર;
 પણ પુત્ર અનિરુદ્ધ તમ તણો, તેહેના પ્રાણ ઉગાર. મોહનજી રે.
 મુને છાંડતાં કેમ છૂટશે, અનિરુદ્ધે ગ્રથા મુજ પ્રાણ;
 તમ્હો ભક્તવત્સલ ખીરદ પાજો, શિષ્યે સારંગપાણ. મોહનજી રે.
 પક્ષ કરો તમો કૃષ્ણજી, અનિરુદ્ધ તમ્હારો કુમાર;
 એ ઉમિયાએ મુજ સમર્પ્યો, પ્રેમે સદા ભર્તાર. મોહનજી રે.
 વિલાપ કરતી કામિની, સંભારતી મોરાર;
 અનિરુદ્ધ પ્રભુને વિનવે, પ્રભુ જીવન જગદાધાર. મોહનજી રે.

ઉથલો.

જીવન જગદાધાર સ્વામી, સહાય આવીને કરો;
 એહેવે નારદ આવ્યા દારકા, શિષ્ય કહેવાને અનિરુદ્ધ હર્યો.

કંઠવું ૨૦ મું.

રાગ મેવાડો.

દારકાવાસી સહુ મન દુઃખ ધરે, જાદવ જન વણી જેઠ;
 રૂઢિણિ બહુ પેર ચિતા મન ધરે, બહુ દુઃખ પામી રે દેઠ. દારકા.
 અનિરુદ્ધને તાંહાં કાપે દેખે નહિ, મંદિર માંહિ નાર;
 સખી જનને તે પૂછે પેર કરી, ન લહે કોણુ લગાર. દારકા.
 કે નવ જાણે સુત કાંહાં ગયો, વિરમય સહુકો થાય;
 પ્રભુમન માહા દુઃખ આણે, ધણું મૂર્છાગત સહુ થાય. દારકા.
 જાદવ જીવતી સહુ સ્વજન મહ્યાં, કરતાં મન વિચાર;
 સેવક મોકલ્યા છે પછે શોધવા, કરતાં દુઃખ અપાર. દારકા.
 રૂઢિણિ વળતાં વાણી ઉચરે, સુણો પ્રભુ પ્રાણ આધાર;
 કરજ્યાવંત માહારો ક્યાં ગયો, સેં મન ન જાણો ગોપાલ. દારકા.
 પુત્ર ગયો કહી નીજ પોતતણો, યે બેઠાં નિશ્ચિત;
 આજ અતિ વેળા સખળ મુને પડી, તે તમ્હો ન ધરો રે ચિત. દારકા.
 જો ખીજને દુઃખ જ્યારે પડે, તાંહાં તું તતક્ષણ ધાય;
 તેહેને જાળી સહાય કરો તહમો, તાંહાં આજસ કેમ થાય. દારકા.

જે સંભારે તમને દુપદી, પાડવની કરો સહાય;
 ગળ ગ્રહો તેને જૈને તમહે છોડાવ્યો, એહેવા જાદવરાય. ૬૧૨કા.
 સેહેણાદેણી એવી કૃષ્ણજી, એહ અયમ મુજ પ્રાણ;
 દારામતિમાં આજ ખાતર પડ્યું, કયમ ચૈ બેઠા અમણ. ૬૧૨કા.
 અંતરજામી સર્વ લહે સહી, જાણે સહુની વાત;
 કઠિન થૈ કેમ બેઠા સહી, હુઆ છે મહા ઉપાત. ૬૧૨કા.
 હાહાકાર તે નીજ પૂર થૈ રહ્યો, દુઃખનો નાવે પાર;
 કારણ પ્રાજ્યું કાંઈ પડતું નથી, કરતાં સર્વ વિચાર. ૬૧૨કા.
 શ્રી કૃષ્ણજી કહે જાદવ સાંભળો, હવે કાંઈ ન રહ્યો ધર્મ;
 અનિરુદ્ધને તાં કાંઈ હરી ગયું, કીધું દુષ્ટત કર્મ. ૬૧૨કા.
 વિસમ નગર સહી આપણ તણું, વસીયાં સિંધુ મુગાર;
 અક સુદર્શન નીત રક્ષા કરે, જાદવનો નહિ પાર. ૬૧૨કા.
 આંહાં આવીને જોણે એમ કર્યું, તેથી અવર શુ નવ ચાય;
 તેણે આપણને તૃણવત કચ્યા, તીનો નવ સત્ય ઉપાય. ૬૧૨કા.
 રૂઢિભિણિ પ્રત્યે શ્રી હરિ એમ કહે, ધીરજ રાખો મન;
 અનુચર જીવાને અમહે જે મોકલ્યા, તે જોશે ત્રણ ભુવન. ૬૧૨કા.
 શોધ જડે તો ઉપાય કીજીયે, જૈ ત્યાંહાં કરીએ વાહાર;
 અણજાણે તે શુ કરીએ સહી, માનો સત્ય પ્રકાર. ૬૧૨કા.
 રૂઢિભિણિ સાચું વાચક માનજો, સત્ય સત્ય ગણવું વચન,
 જાદાહોયે તાંહાંથી આણી આપવો, જેમરહે તહારુ મન. ૬૧૨કા.
 માસ ચતુર એમ કરતાં વહી ગયા, શોધ નહીં સમાચાર;
 જાદવ જન સહુદુ ખ પામ્યાં ઘણું, રોતી તે રૂઢિભિણિ નાર ૬૧૨કા.

વસણ.

નાર રતીસુ જાદવ દુઃખ પામે ઘણું, સમાચાર જાણ્યો નહીં;
 સભામાંહે બેઠા સકળ જાદવ, એહેવે નાર આવી ત્યાં સહી.

કંકણું ૨૧ મું.

રાગ ધનાગ્રી.

હવે જાદવ જન સહુ ચિંતા કરે, ઋષિનારદ આગ્યા અવસરે,
 શ્રોણિતપુરથી વેગે કરી, ઋષિ નારદ આગ્યા દારામતિ. ૧
 અર્ધ પાછ પૂજ્યા ઋષિરાય, કંઈ સ્વામિ અર્દિ કરી કૃપાય;
 બ્રહ્મ આત્મજ ઋષિ બોલ્યા વાણ, સાંભળ સ્વામી સારંગપાણ. ૨
 સ્વામી માહરો પુત્ર અશ અવતાર, કાંહા ગયો કહો કામ કુમાર,
 સ્વામી છુ છે અંતર જામ, અનિરુદ્ધનો રોધ્યો કંઈ ઠામ. ૩

દુઃખસાગરમાં અનિરુદ્ધ વીર, નાગપાસે બાંધ્યું છે શરીર;	
આપ ધમ્માએ ગયું કેા દરી, દુઃખ દીર્ઘ તેહનું દંટે દરી.	૪
શ્રોણીતપુર બાણાસુર રાય, બળી મુત મહા બળીયો કહેવાય;	
તેહેના પૂરની રાંકર રક્ષા કરે, પૂર પ્રવેશ થકી તે મરે.	૫
તેહેની તનવા રૂપ નિધાન, ઉમિયાએ આપ્યું વરદાન;	
સ્વપ્રાંતરમાં અનિરુદ્ધ રમ્યો, આખા દેરા મનમાં ગમ્યો.	૬
ચિત્રસેખા કીધી ધન્ય હામ, તેણીએ આવી કીધું કામ;	
અનિરુદ્ધને સેઇ તાહાં ગઈ, એક પહેારમાં પરાક્રમ સહી.	૭
બાણાસુરે જાણી તવ વાત, કાપ્યો મહા બળીયો સાક્ષાત;	
પાઠવીયા યોદ્ધા મહા શૂર, અનિરુદ્ધે તે કીધા ચૂર.	૮
પછે કૌભાડે વાયો બૂપાલ, તવ નાગપાસે બાંધ્યો તત્કાળ,	
તેહ સ્થકી તન બધન હવું, તેથી દુઃખ પામ્યો અભિનવું.	૯
મૃદુર્ત એક રહ્યો તે કાર, તેહેના દુઃખનો નવ લડું પાર,	
સૈન્ય મેલવતા વિલમ્બ થાય, શિઘ્ર યઈ આત્મા જીદુરાય.	૧૦
જનું જોગન સદસ અગિયાર, ગરુડ ચઢી જાઓ મોરાર;	
મૃદુર્ત એક રહ્યો તેણે કાર, તેહેના દુઃખનો નાવે પાર.	૧૧
હવેશિમે સંચરો ત્રીભોવન તાત, વિલંબ તણી નવ કરવી વાત;	
પછે ગરુડ રમ્યો શ્રી રણગેડ, તતક્ષણ આવી સ્તવે કરજોડ.	૧૨
સ્વામી આજ્ઞા દીજો આજ, શિમે ચઢાવી કરવું કાજ;	
બળભદ્ર પ્રણમ્ય દેવ મોરાર, ગરુડારૂઢ હવા તેણી વાર.	૧૩
ઉઝો પંખી બળ અતિ ધણ, પરાક્રમ પ્રોઢ છેવ તેહ તણ,	
શ્રોણિતપુર આબ્યો તેણી વાર, સહુકો પામ્યા હર્ષ અપાર.	૧૪
એ હરિવંશ તણી છે કથા, દશમ વિષે બોલી સર્વથા.	૧૫

કડવું ૨૨ મું.

રાગ સામેરી.

ગરુડ ચઢી પછે ગોવિંદજી, શિમે આબ્યા તાહે.	
આવરણ સધળાં નિવાયી, પૂરે રક્ષા કારણ જાહે	૧
પુઠેસ્થકી સાત્યકી લાબ્યો, સૈન્ય અક્ષોણિ બાર,	
ચતુરંગી સૈન્યા મલી, જોદાતણો નહિ પાર.	૨
પુઠેસ્થકી આવી મળ્યા, સહી યોદ્ધ જાદવ શર;	
જ્વલતણી સખ્યા ગોબીએ, ઉલટયો સાવેર પૂર	૩
બાણાસુરનું નગર ઘેરું, ફરી વળ્યા ચોહોપાસ;	
તવ રાયને કહેતા હવા, નીજ જોદ્ધ ધરતા ત્રાસ.	૪

સ્વામી સખળ સૈન્ય આવીયું, એક પંખી મોટી ઝોલ;	
મહા પરાક્રમી દીસે ધણું, તે વિષે ત્રણ આરુઢ.	૫
તે રાય તાંહાં સાંભળી, ક્રોધથી ધુન્ને કાય;	
પછે મુદ્દ કરવા સંચયો, બહુ સૈન્ય સાથે રાય.	૬
પછે પાર્વતી પતિ આવીયાં, તે લડી કરવા સહાય;	
સંગ ભૂત પ્રેત પીશાય, કિન્નર યક્ષ ગણના ન થાય.	૭
અનેક સંગે ભૂતાવળ, સાકીનીનો નહિ પાર;	
પછે તુંબળ મુદ્દ માર્યું ત્યાંહાં, વરત્યો હાહાંકાર.	૮
એક એક સૈન્ય મુખ આવીયાં, કૃષ્ણને શ્રીમહાદેવ;	
સાત્યકી સાથે બાણાસુર, કૌભાંડ ને બળદેવ.	૯
સ્વામી કર્તિક કામ સાથે, કરે બહુ સંગ્રામ;	
સમાન મુદ્દ કરતા હવા, બળીયા મુલત તેણે કામ.	૧૦
બ્રહ્મ અસ્ત્ર મૂક્યું કૃષ્ણજીએ, તે દેખતાં તેણી વાર;	
નાગાસ્ત્ર મેહેલ્યું શંકરે, તે ગરુડાસ્ત્ર જગદાધાર.	૧૧
વાયવાસ્ત્ર મેહેલ્યું શંકરે, પર્વતાસ્ત્ર શ્રી જગદીશ;	
અગ્ન્યાસ્ત્ર પાર્વતી પતિએ, મેધાસ્ત્ર લક્ષ્મી ધંધ.	૧૨
કર અસ્ત્ર લીધું શંકરે, વિષ્ણુ વાટવાસ્ત્ર તર યદુવીર;	
એમ અન્યો અન્ય અસ્ત્ર મૂકે, મુદ્દ કરે બેહુ વીર.	૧૩
અંત્રિક્ષ વિષે જ્ઞેતા હવા, સુર બ્રહ્માદિક મુતિ જોહ;	
મહા તુંબલ મુદ્દ હરિહરતણું, રહી જીએ કૌતુક એહ.	૧૪
શ્રી કૃષ્ણ મંન વિમાસે, ભૂતાવલી નહોં પાર;	
પાદવ સર્વને બાક્ષ કરતી, રખે એહ નિર્ધાર.	૧૫
મોહાસ્ત્ર મેહેલ્યું કૃષ્ણજી, તવ મોહ પામ્યા ત્રિપુરાર;	
વૃષભ ઉપર રહ્યા પોઢી, એવા પરાક્રમી મોરાર.	૧૬
પછે હરગણ સહુ પ્રાજે કર્યા, પાઠ્યાં નાનાં બાણ;	
કર્તિકી કુંવર ગયો નાશી, કામ બળથી જાણ.	૧૭
બળીએદે પ્રાજે કર્યો, કૌભાંડ ત્રાહાશી જગ;	
સાત્યકી સાથે બાણાસુરને, મુખ સખળ થાય.	૧૮
મહારુદ્ર મોહ્યા બાણામુરને, ચંદ્રો ક્રોધ અપાર;	
સાત્યકી સંગ્રામ મૂકી, આન્યો જાંહાં મોરાર.	૧૯
શ્રી કૃષ્ણ ઉપર બાણ મેહેલ્યાં, પાંચસેહે તેણી વાર;	
તવ જાંહાં બાણે કૃષ્ણજીએ, કર્યો વેગે મહાર.	૨૦
અમ્મ રથ સારથી, આયુધ કર્યાં તેહનાં ચૂર;	
પંચજન્ય પૂર્યો કૃષ્ણજી, બળવંત જાદવ ચૂર.	૨૧

બાણાસુર પર ચક્ર સુદર્શન ફેરે તેહ;
તે સહીને કાટરી આવી, નમ કરી નીજ દેહ. ૨૨
નિઃવસ્ત્ર દેખી નાચ્યને, તવ વિમુખ યથા મોહાર;
કાટરી લેઈ ગઈ બાણુને, તુજ બદ પાશ્યું નિધાર. ૨૩
ઉથલો.

નિધાર પાશ્યું ખીરદ સહી, હવે યુદ્ધને કરવું નહીં;
રાખને પ્રતિજ્ઞાધ દેધને, નીજ મંદિર તેડી ગઈ. ૨૪

કડવું ૨૩ સું.

રાગ સામેરીની ચોપાઈ.

કાટરી રાયને લેછ જાય, એહેવે સિવને ચૈતન્ય થાય;
તરીયો જવર પ્રેયો ઈશ, તણુ વદન તેહેને તણુ શિશ. ૧
તણુ ઉદર અને તણુ ચર્ણુ, તન કાળો ને વિપ્રીત વર્ણુ;
મહા કૂર રૂપ નીજ તેહ, જેહેનો મહા લયંકર દેહ. ૨
આબ્યાં જાંઠાં છે બળદેવ, ગ્રીષી મારી બરમની હેવ;
હરિ પ્રેયો અકાળે વાય, તેણે બરમ દ્વિભગિરિ જાય. ૩
તેણે મૃગે બરમ તે લાગી, પડયું તતક્ષણુ પ્રયવી લાગી;
ખાખ શેપને લાગી અંગ, તવ ગાત્ર થયાં સહી લગ. ૪
દેહે ધૂળે વ્યાકુળ થાય, મેલી નેત્ર જૂંભા બહુ ખાય;
ત્રાહે ત્રાહે હો વૈકુઠરાય, આ પીડા નવ સહેવાય. ૫
હરિએ આલિંગન દીધુ, તંત્ર શીતળ બળતું કીધુ;
વિધ્યુ જવર પ્રેયો સામ, એકાંતયો મહાસંભ્રામ. ૬
હરિએ આરા તેહેને આપી, વિધ્યુ તેહેની પુઠ આપી;
જઈ * ને અંગ વળગ્યો, તે કપમ ન થાયે અળગો. ૭
શિવનો જવર કીધો લંગ, તેહેનાં જાંઘ્યાં સધળાં અંગ;
તવ મનમાંહ એહેવુ આવે, તુને હાર ન કાએ મનાવે. ૮
ત્રિલોક વિષે નહીં કોય, મુને સુદે જીતે સોય;
મન નિશ્ચય કીધો એહ, સહી આઘ પુરુષ તાહા એહ. ૯
એહેવું તરીયેકીધો ચિત વિચાર, જે પ્રણમ્યાદેવ મુરાર;
અપરાધ ક્ષમા કરો આજ, ત્રિલોક પતિ મહારાજ. ૧૦
તહો કરુણાસિંધુ કૃપાળ, દયાવત તું દેવ દયાળ,
તાહારી માયાએ મોહા જેહ, તુને નવ જાણે પ્રમુ તેહ. ૧૧
નેતિ નેતિ કહે તુને વેદ, તે તાહગે નવ લેહ બેદ;
અજ ધંશતણો તુ સ્વામી, આઘ પુરુષ તું અંતરજમી. ૧૨

લક્ત હેતુ ભૂતલ અવતાર, તાહરો કેા નવ પામે પાર;	
નિર્ણુમય ધારી દેહ, સેવકપર ધરવો સ્નેહ.	૧૩
સજે પાળે ને સંહારે, ત્રિગુણાતીત દેવ મોરારે;	
કેવળ બ્રહ્મ કૃષ્ણ અવતાર, તાહરો નિગમ ન જાણે પાર.	૧૪
તાહરો ગુણનો પાર ન જાણુ, મદ જુદિ છેક શુય વખાણુ;	
આમી માહરો તાપ નિવારો, હુ સેવક રક તહારો.	૧૫
એમ કીધી સ્તુતિ અનંત, પછે કરણા કીધી ભગવત,	
તતક્ષણુ તેહેનો ટાપ્યો તાપ, વળી વચન વડે પ્રભુ આપ.	૧૬
આખાહરણુ સુણે નર જેહ, તે ત્યજવો તેહેનો દેહ;	
વળી તુજ મુજ મહિમા ગાય, તેહેને સમીપરખે તુ જાય.	૧૭
તવ ત્રિયો જોડીને પાણુ, મુખથી એમ બોલ્યો વાણુ,	
તાહરો સેવક હોય જેહ, તેહેનો કર લાગે જેહેને દેહ	૧૮
તેહેતું નવ લેવું નામ, મેં સત્ય કહ્યું સ્વામ,	
જેહેને વહાલો વૈકુંઠરાય, તેહેને મેં પ્રભવ કેમ ગાય.	૧૯
એહેવું કહીને લાગ્યો પાપ, પછે આજ્ઞા મહી જવર ગાય;	
પછે સજ યર્ષ રાજા બાણુ, લાગ્યો સૈન્ય તેહ સુગણુ	૨૦

કેકેલું ૨૪ સુ.

રાગ વેરાડી.

બાણુસુર બળીયો બળવત, સૈન્યતણો નવ લાગે અત.	
પછે આવી યુદ્ધ માંડ્યુ તેણીવાર, મેહેલ્યા બાણુતણો નહિ પાર.	૧
વીર વડે ધરતા મન રીસ, તવ કાપ્યા શ્રી જગદીશ,	
ચક્ર સુદર્શન મેહેલ્યુ નાથ, બાણુસુરના છેલ્લા હાથ	૨
જુબ અન્ને મોહા ત્રિપૂરાર, લક્તવતસળ આબ્યા તેણીવાર;	
શ્રીકૃષ્ણદેવને ક્યો પ્રણામ, સાહામા પ્રણમ્યા સુરસ્થામ	૩
કર જોડી રાણુ સ્તુતિ કરે, લક્ત કાર્ય નીજ દેહ તું ધરે,	
નિરાકાર કેહે સાકાર, પ્રગટયા ઉતારવા જુ ભાર	૪
તાહરો કેા નવ પામે પાર, લક્ત હેતુ ભૂતલ અવતાર;	
તાહારી માયાવે મોહા સહી, તે પ્રભુ તહમને જાણે નહો.	૫
મૂર્ખ જીવ અજાની અધ, મિથ્યા પાસે બાધ્યા બધ,	
અભિમાને આવરીયા દેહ, કેહી પેરે તુજને જાણે તેહ.	૬
કૃષ્ણદેવને જાણે નહી, આત્મ હતારો તે સહી;	
જયમ સુરજથી પ્રગટે અબ, આવી આછી દે તે બંબ.	૭
પ્રકાશ કહો શકે કયમ રહે, તેહની માયા તેહેને અહે,	
તમથી માયા પ્રગી જેહ, અજાની ભીંતર માને તેહ	૮

અગ્નિ તમને નવ લહે, દિનાદ્વારણુ તે માટે કહે,
 વૈરાટરૂપ તહમારું દેવ, યૌદ જીવન તે તારા અવસ્થમેવ. ૯
 દાનવ દેવ ન જાણે ભેદ, નેતિ નેતિ તે કહે છે વેદ;
 તમને ઈશ્વર જાણે નહિ, અધ યથા અભિમાને સહી. ૧૦
 સાંભળ સ્વામી જગદાધાર, હવે કરો તહમે ઝેની માર,
 એ સેવક મુજ વનજ ઘણું, રાખો તન એ રાખનણું. ૧૧
 પૂર્વે હિરણ્યકશ્યપનો અંસ, પ્રત્તાદને વર આપ્યો ભગવત,
 તાહારો વરા અવધ એ સહી, પાગો તમહો જે વાચા કહી. ૧૨
 ભક્ત તણો મદ ટાળ્યો સહી, હવે તમહો એને વધરવો નહીં,
 શ્રીકૃષ્ણ કહે રાજુજી સુણો, એ એવક છે સહી તમહો તણો. ૧૩
 અવધ અમાટે નિમ્ને સહી, વળી પ્રજુજી વાણી કહી,
 હવે જુજ રાખ્યા તેણી વાર, ગમ ગણુ મુખ એ સહી નિર્ધાર. ૧૪
 મુજ તમ વીચ અતર જે કરે, ઝૈરવ નકે તે સંચરે;
 એ મુજ તમ વીચ કાંઈ અતર નહીં, આપણુ બેઠુ તે એકજ સહી. ૧૫
 પછે બાણાસુરને લગાડ્યો પાપ, કર તેહેને ફેરવીયો યઈ સાધ;
 શ્રોણીત વહેતું રહ્યુ તેણી વાર, દીવ્ય દેહ હુવો તેણી વાર. ૧૬
 પછે આખા અનિરુદ્ધ આપ્યાં ત્યાહે, રથ બેસાડી હરિહર બ્યાહે;
 નાગપાસ ધૂટ્યા તેણી વાર, દીવ્ય દેહ હુવો તેણી વાર. ૧૭
 હરિહર વિવાહની વિધિકરે, તે કથા હરિવંશની વિસ્તરે,
 સક્ષેપે બોલીશ તે કથા, સાભગતા જાએ તે વ્યથા. ૧૮

કડવું ૨૫ મું.

રાગ ગાડી.

હરિહરમુદ્ગત એક જ સહી, આનંદશુરે, અન્યો અન્ય કીધો ત્રિવેક. મન ગોવિંદશુરે.
 હરિહર મની વિવાહ કરે, આં સહુ પામ્યા હર્ષ અનેક મનં
 ગરુડને તેણો ગોવિંદજી, આં દારિકાં મોહ્યો તેહ. મનં
 લેઈ આવ્યો સહુ પરિવારને, આં જાદવ જન સપ્રજા જેહ મનં
 પછે આગા મહી ખમ્યાલીઓ આં શિષ્યે ગરુડ તેડે જાય. મનં
 રૂમિણિ પ્રત્યે એમ જૈ કહ્યુ, આં અનિરુદ્ધનો વિહીવાય મનં
 શ્રોણીતપુર શોભા ઘણી, આં બાણાસુર તાંહાનો રાય મનં
 ઉમિયા ઈશ્વર સહુ મ'યા, આં કરે વિવાહ મની વિસ્તાર. મનં
 જાદવ તેડા જન માંહાં, આં હું લેવા આવ્યો પરિવાર. મનં
 તેહેને હૈડલે હર્ષ માયે નહિ, આં આપે વધામણી નાર મનં
 સજ યાયે જાદવ સર્ કા, આં તેહેમં હર્ષ તણો નહીં પાર. મનં

સ્ત્રી જન સાથે સજ થયાં, આં	મહા બળીયા સર્વ કુમાર.	મન૦
સોલ સહસ્ર ને ઐકસો આઠ, આં	તેહેમાં પટરાણી આઠે નાર.	મન૦
વળી પુત્ર પૌત્ર દૌહિત્ર જેહ, આં	પરિવાર તણે નહીં પાર.	મન૦
જીવે જન ચાલી સહુ, આં	આવી તાંહાં નિર્ધાર.	મન૦
ઉતારા આપ્યા સહી, આં	સેવા કરે બહુ રાય.	મન૦
લક્ષ્ય ભોજન આપ્યા લલાં, આં	હજ્યો બાણાસુર રાય.	મન૦
ઉમિયાના પરિવારસુ, આં	અષ્ટ કુલ પર્વત જેહ	મન૦
તે નોહોતરમાંહે આવીયા, આં	અષ્ટ કુલ પર્વત જેહ.	મન૦
નગરતણી રચના કરી, આં	માનુની મંગળ ગાય.	મન૦
પંચ શબ્દ વાળે ધણા, આં	આનંદ મંગળ સાય	મન૦
રૂઝમિણિ મન આનંદ ધણે, આં	કહેતાં નવ આવે પાર.	મન૦
વિધિવત્ વિવાહ તાંહાં થયો, આં	વત્યો જયજયકાર.	મન૦

કડવું ૨૬ સું.

રાગ આલવ ગોડી.

જહુપતિની આવી જન, તેહેને કીધાં આદરમાન;	
વિહીવાહની સગર્ષ થાયે, મહી મગળ માનુની ગાયે.	૧
બેહુ મહીયા બળીયા વેહેવાઈ, મહારુદ્ર ને જાલ્લવાઈ,	
પાર્વતીને મન હર્ષ અપાર, પરણાવે બાણકુમાર.	૨
વેદોગતિ કુળ આચાર, કરે રીત્ય સકળ વહેવાર,	
મંડપની રચના રચાય, ચિત્રામણુ કલાં ન જાય.	૩
તેજા દીજ જોય અનેક, તેહેને આપે દાન વસેક;	
ગૃહપૂજા શાન્તિક જેહ, શ્રી શંભુએ કીધી તેહ	૪
લક્ષ ભોજ્ય તણે નહિ પાર, અન્ય કેરો કીધાં અંબાર,	
મત્યા ચારણુ જાટ વૈતાલ, તેહેને આપે દાન જૂપાલ.	૫
પટે અનિરુદ્ધને નવરાવે, શણુગાર સકળ પહેરાવે;	
શિર મુગટ ને કુંડળ કાન, શોહે સુદર શોભા માન.	૬
પિતાંબર શોભે અંગ, તન શોભા કેટી અંગ,	
શશી સરખા નયણુ વિશાળ, હિર મજ મુક્તાની માળ.	૭
વરવોડે વીર ચઢાવે, બહુ, સુત્યનો વાજ અણુઓ,	
તેહેની શોભા કહી નવ જાય, શિર છત્ર ને ચમર ઢળાય.	૮
આબેલાનો નહીં પાર, મજ પાલખી અશ્વ અપાર;	
કેસરીયા વાગા ગોહે, સમવય જોઈ મોહે.	૯
વાળે પંચ શબ્દ નિસાણુ, દુંદભીના નાદ અમાણુ;	
ધટી તાંહાં ગોળા હવાઈ, વળી અનેક હોયે સગર્ષ.	૧૦

સાથે સ્વજન સોઠ નહી પાર, વયો તાંહાં જોજેકાર;	
માનુની મલી મંગળ ગાય, મન પ્રસુક્ષિત આનંદ થાય.	૧૧
નૃસંહી તાંહાં આગળનાચે, તેહેને ગાને સહુ મન રાચે;	
વર આબો મંડપ દાર, તેહેની શોભાનો નહિ પાર.	૧૨
તાંહાં સાક્ષક છટિ નીર, તેહેને આખ્યાં જૂથણ ચીર;	
પછે આસન ઉભા વીર, ચઢી સોહોળી સ્થામ શરીર.	૧૩
જોવા મળ્યો સહીએરનો સાથ, આખાજનો સુંદર નાથ;	
વડસસરો વૈકુંઠરાય, એહેનું ભાયગ કહ્યું નવ જાય.	૧૪
સહુ કહે અન્યો અન્ય વાત, મહા સુંદર વર વિખ્યાત;	
કોણુ ભાયગ આખા નારી, વયો અનિરુદ્ધ વીર વિહારી.	૧૫

કંઠબું ૨૭ મું.

રાગ ભૂપાળ-ધોળ.

ઉમિયાજ પોહોકે છે રસ રીત્યે, અતિ આનંદ મન પ્રસુક્ષિત ચિત્તે;	
શેષ બરતી શંકર નારી, ઇંડીય પોંડીય નાંખે ઉતારી.	૧
સુન જલપે પુંસરીયા ધાય, સુંદરવર જોઈ આનંદ થાય;	
હેમ ઝારી દીધી જળધાર, સાંપડ મેહલ્યું તાંહાં લેઈ સાર.	૨
સખી જન મુખ કંચૂકી લહે, તેહેને જોઈ જોઈ મનડાં મોહે;	
જુસળ સુસળ રવે ત્રાક, ઉમિયાએ પોહોક્યા ઝાલી નાક.	૩
ધાટ મમે ધાલીને તાણે, જીવાવરને માંહેર આણે;	
સાંપડ જાંઘ મેહેલીને પાય, અતિ આનંદ હર્ષ ન માય.	૪
એહુ પક્ષ માનુની મંગળ ગાય, આગળ અંતરપટ ધરાય;	
દ્વિજવર જોલે છે સાવધાન, હસ્તમેસાપ કયો શુભવાન.	૫
વાજે ફુંદભી બેર અદંગ, તાલ પખાજ સરણાઈ સુચંગ;	
વાજે વાજેનો નહીં પાર, જયક જોલે જયજયકાર.	૬

જુએ સર્વ જમાડી જન, આપ્યાં શ્રીફલ શેફળ પાન;	
કાધી પહેરામણી તેણી વાર, વસ્ત્ર બૂધણ આપ્યાં નહિ વાર.	૧૧
સુખ સૈન્યા સામગ્રી જેહ, આપ્યાં પાત્ર કનકનાં જેહ;	
આપ્યા દાસી દાસ શણુગાર, ગજરથ પાલખી ને તોખાર.	૧૨
મણિ માણેક કંચન લંડાર, અમૂલ્ય આપ્યા મણિમય હાર;	
બળી સુત પામ્યો મન આનંદ, પામ્યો ગુરુ કમળ શ્રીગોવિંદ.	૧૩
વસ્ત્ર બૂધણ પેહેરાવી જન, જાદવને દીધાં બહુ માન;	
પેહેરામણી કાધી બલી રાય, દંડવત કરીને લાગ્યો પાય.	૧૪
હરિ હર કેરી લેઇ આગાધ, દારકાં ચાલ્યા જાદવરાધ;	
કડવાં અઠાવીશ હરિવંશની કથાય, સંક્ષેપે કપોં સર્વ ઉપાય.	૧૫
વિસ્તાર કરતાં થયો વિસ્તાર, સુણતાં પુણ્ય તણો નહોં પાર.	૧૬

કહેવું ૨૮ સું.

રાગ ધનાશ્રી.

પેહેરામણી કાધી ધણી રે, રાજ લાગ્યો પાય;	
મહા રૂઢ તણી લેઇ આગા, હરિ સર્વ દારામતિ જાય;	
ગોપાળજીએ જીત્યું રે, જીત્યું રે રૂઢિભિણિ નાય.	૮૬.
સર્વ સૈન્ય શું આગ્યા, દારકાં નગરી રચના રચાય;	
ધ્વજ પતાકા શોભા ધણી, તાંહાં સમગ્ર સજાઇ ચાય.	ગોપાળ૦
તોરણ મણિ મુકતાતણાં રે, ઘેર ઘેર બાંધ્યાં દાર;	
અગર ઉવેખ્યા આંગણે, તેહેના પરિમલનો નહિ પાર.	ગોપાળ૦
ચંદન જળ લેઇ ખાંટયા, ઘેર ઘેર નાચે રેલ;	
આંગણય ગાયે માતુની ને, રોપ્યા કહલી રથેલ.	ગોપાળ૦
વાજાત નાદ હોયે અતિ ધણે રે, વત્યોં જયજયકાર;	
વિશ્વ વધાયે પુણડે, ચિત્ત મુહિત નર ને નાર.	ગોપાળ૦
પુષ્પ વૃષ્ટિ દેવતાએ કરી, સુર આગ્યા યેસી વીમાન;	
નૃત્ય કરે તાંહાં અપ્સરા ને, તાંહાં ગાંધવ ગાયે ગાન.	ગોપાળ૦
અનિરુદ્ધ રે ઓખા વરીર, જીયા જાદવ રાય;	
આનંદ વરતી રહ્યો દારિકા માહિ, જાદવ હર્ષ ન માય.	ગોપાળ૦
ભાયગ ઓખા નારીનું રે, અનિરુદ્ધ પામી નીજ કંચ;	
વડસસરો વૈકુંઠધણી, તેહેનો બ્રહ્માદિક ન લહે અંત.	ગોપાળ૦
આનંદ પામ્યા કૃષ્ણજી ને, આપે દીજને દાન;	
જાનક સતોખ્યા સહ, તેહેને દેઈ આદરમાન.	ગોપાળ૦

વિવાહ હવે આપ્પા તણોરે, અનિરુદ્ધ કામ કુમાર,	
હરિહરના પરાક્રમ જય ગાતાં, તે પામે પદ મોરાર.	ગોપાળ૦
ત્રેહસઠમે અધ્યાય થયો પૂરણ, શ્રી ભાગવત દશમ કથાય;	
સુદર સુત એમ વિનવે, હરિ કરજો માહારી સદાય.	ગોપાળ૦
હું અલ્પભતિ સમજી નહીં, મુજ માંહાં નહીં પુરા જ્ઞાન,	
અનેક કવિ આધાર મહીને, કીધું એ આખ્યાન.	ગોપાળ૦
હું અગ્નિની કાંઈ નવ જાણું, વિનય કરું કરજોડ,	
સાધુ સંગતે અથ જ મોતો, મુને મ દેશો ઓડ.	ગોપાળ૦

વિશ્વનાથ જાની*

—સમયસમય—

નરસિંહ મેહેતાનું ચરિત્ર.

—સમય—

કુડવું ૮ સું.*

રાગ—

મેહેતાએ ઘણું એક વાર્તા, ઝીઝે કહો સમાંચાર;
દસિત વદને કહેવા લાગ્યા, નહિ નાનું નિરધાર. ૧૨
એક સ્વિસ મેહેતાણ પાસે, આગ્યો વેષ્યુવ જન;
નીચ વરણ હુતો તે પોતે, ઘેર માંડવું કિરતન. ૧૩

* આશરે બસે સાઠ વર્ષપર રચાયેલા વિશ્વનાથ જાની દ્વારા નરસિંહ મેહેતાના ચરિત્રની આશરે, જસો વર્ષે હપર લખાયેલી ઘણી છલું એક પ્રત મને મળી છે. એનાં પ્રથમનાં ૧૦ પાનાં ફાટી ગયાં છે, અને છેવટનાં પણ તેટલાં જ પાનાં ગયેલાં હશે એમ માનું છું. ભૂતી ભેડણીના નિયમ પ્રમાણે એ પ્રત લખાયેલી છે. “ઉ”-“અ” ની નીચે વર્તુલ કદાચીને લખ્યું છે. ફ, ક, દ, ઈ જેવે કેટલાક અક્ષરો ભૂટી જાયે લખાયેલા છે. તેમ ભેડણીમાં આવ્ય, લાવ્ય, પાવ્ય, તમાદારે, તાદારે એમ ય ને દહાર - લખવામાં આવ્યું છે. ૩ અને ૬નો ભેદ રાખ્યો નથી-બધું બાને ૩ જ લખાયેલો છે. બદુધા ૧૧ ૧૧ લીટીઓ છે. વચ્ચલા બાગમાં ૫૫ થી ૧૩ પાના સુધીનો બાગ કોઈએ ફાટી ને બાગ દારમાળાનો છે; એટલે કમનસીબે દારમાળા સંબંધી ને ચર્ચા ચાલે છે, - જાની છે, તેનો નિર્ણય થવામાં બધું અગત્યનો બાગ નાશ પાડ્યો છે. વિશ્વનાથ ખંડમાંના કુંવાખાઈના મળેરાના વિભાગને અતિ કવિ એવો જ ને -

વિવાહ હવે! ઝાખા તણો, અનિરુદ્ધ કામ કુમાર,	ગોપાળ૦
હરિહરના પરાક્રમ જરા ગાતાં, તે પામે પદ મોરાર.	
ત્રેહેસઠમે અખ્યાય થયે! પૂરણ, શ્રી ભાગવત દશમ કથાપ;	ગોપાળ૦
સુદર સુત એમ વિનવે, હરિ કરજો માહારી સહાય	ગોપાળ૦
હું અદ્યપભતિસમબ્ધ નહીં, મુજ માહીં નહીં પુરા યાન,	ગોપાળ૦
અનેક કવિ આધાર શ્રીને, કીધુ એ અખ્યાન.	ગોપાળ૦
હું અગાની કાંઈ નવ જાણું, વિનય કરું કરજોડ,	ગોપાળ૦
સાધુ સગતે ગ્રંથ જ મોતો, મુને મ દેશો ખોડ.	ગોપાળ૦

વિશ્વનાથ જાની*

—સમયસમય—

નરસિંહ મેહેતાનું ચરિત્ર.

—સમયસમય—

કડવું ૮ મું.*

રાગ—

મેહેતાએ ધણુ એક વાર્તા, જીએ કહો સમાચાર;
હસિત વદને કહેવા લાગ્યા, નહિ નાચુ નિરધાર. ૧૨
એક દિવસ મેહેતાજી પાસે, આગ્યો વેષુવ જન;
નીચ વરણુ હુતો તે પોતે, ઘેર માડવું કિરતન. ૧૩

* આશરે બસે સાઠ વર્ષપર રચાયેલા વિશ્વનાથ જાની કૃત નરસિંહ મેહેતાના ચરિત્રની આશરે, બસો વર્ષ ઉપર લખાયેલી ધણી છઠ્ઠી એક પ્રત મને મળી છે. એનાં પ્રથમનાં ૧૦ પાનાં ફાટી ગયા છે, અને ઉવટના પણુ તેટલા જ પાના અધેલાં હશે એમ માનુ છું. જૂની જોડણીના નિયમ પ્રમાણે એ પ્રત લખાયેલી છે “ઉ”-“અ” ની નીચે વર્ક કઢાડીને લખ્યું છે ક્ષ, ઙ, દ્ર, ઈ વગેરે કેટલાક અક્ષરો જૂની જ દેખે લખાયેલા છે તેમ જોડણીમાં આવ્ય, લાવ્ય, પાવ્ય, તમાહારો, તાહારો એમ ય ને હકાર સહિત લખવામાં આવ્યું છે ૩ અને દ્વો બેદ રાખ્યો નથી—બહુ ભારે ૩ જ લખાયેલો છે. બહુધા ફરેક પૃષ્ઠપર નવ નવ લીટીઓ છે. વચલા ભાગમાં પથથી ૧૩ પાના સૂધીનો ભાગ કોઈએ ફાટી નાખ્યો છે. એ ભાગ હારમાળાનો છે;—એટલે હમલસીયે હારમાળા સંબંધી ને અર્થો આલે છે, અને હારમાળા ફોની છે, તેના નિર્ણય થવામાં બહુ અગત્યનો ભાગ નારા પાવ્યો છે. વિશ્વનાથ જાનીના આ કાવ્યમાંના કુવરબાઈના મામેરાના વિભાગને અતિ કવિ લખે છે કે,

“સંવત સત્તર આઠ અબિનવો, ચેત્ર વદ રતિવાર,
તાપતરણુ તેરસને દાઢે, પુણ્ય તલો નહિ પાર.”

“ગોવિંદ કૃપાએ ગ્રંથ બાધ્યો, પ્રેમે પાછણુ દેરા.”

અને એની ઇતિશ્રીમાં લખ્યું છે કે “ઇતિશ્રી મહામેરનરસિંહ મેહેતાનું જાની વિશ્વનાથ કૃત સપુરણુ.” અગ્રે કડવાં ૪૦ પૂરાં થાય છે, અને “હાર ચરિત્ર” ૪૧ માં કડવાં શરૂ થાય છે. અપૂર્ણ છતાં આ કાવ્ય અત્ર દાખલ કરવાનું વાસ્તવિક મેં એટલા માટે ધાર્યું છે કે, સવત ૧૯૬૫ માં જન્મેલા પ્રેમાનંદની ૧૩ વરસની વયે, પાટણમાં વિશ્વનાથ જાનીએ કુંવરભાઈનું મામેરું સ્વી સમપ્રત કાઢ્યું છે; અને બીજા પાંચ વરસ “હાર ચરિત્ર” અથવા જેને “હારમાળા” કહેવામાં આવે છે તે પૂર્ણ કર્યું હોય તો, પ્રેમાનંદની અસાડ વરસની વયે પાટણમાં એક કવિએ “હારમાળા” લખી છે; અર્થાત્ જેને પ્રેમાનંદની “હારમાળા” કહેવામાં આવે છે તે “હારમાળા” સંપૂર્ણ પ્રેમાનંદની હોઇ રાખી અસાધ્ય જ છે. વળી પ્રેમાનંદના મામેરા અને દુહામાં વિશ્વનાથ જાનીના કાવ્યની છાયા પ્રત્યક્ષ નહિ, પરંતુ તેના કેટલાક ચરણો જોવામાં આવે છે એ જોતાં આ સમ અવસરને નથી કે પ્રેમાનંદે વિશ્વનાથનું કાવ્ય જોયા કે સાંભળ્યા પછી હુંડી અને મામેરું રચ્યું પણુ હોય!

કરજોડીને કરી. વિનતિ, મેહેતાજી પ્રીતે;
કીરતન છે આજ આપણે મંદીર, આવજો વેહેલા રાતે. ૧૪

પ્રસન્ન થૈને હા બણી, તે મનમાંમાં આણી પ્રેમ;
મેહેતાજીએ મન્ય વિચાર્યું, એ બિયા તે એમના એમ. ૧૫

સમી સાંઝથી ધરમાં ધાલી, સાંકળ બાહાર દીધી;
મેહેતાજીએ હા બણી તેસુ, * * * ૧૬

* * રાતે મેહેતાજી, દીઠા શુદ્ધણે બુવન;
મગન થઇને તાલ વળડે, નાચી કરે કીરતન. ૧૭

તતક્ષણ સૌંદર્ય મળીને આવ્યા, મેહેતાના મેહે મુગર;
મેહેતીને કહે વાંક નહિ આવું, પ્રીછો આજે સમાચાર. ૧૮

* * * * *

મેહેતાજી બોલ્યા સૌ પ્રતે, આ સ્વામી મારા પોઢ્યો પોતાને ઘેર. ૧૯

હાર લિધારીને દેખાયા, મેહેતો દીઠા સંજ્યાએ;
હવડાં જોઈ અમો આવ્યા છું, વિરમે મન સૌ થાએ. ૨૦

વીમ દોડાવી તાંદાં જોવરાયું, જુએ તો નાચે ગાય;
ફરી આવ્યા તો મેહેતો દીઠા, મેહેતાના ધર માંદાંય. ૨૧

મહિમાંહે જોઈ રહા સહુ, લજ્જા પામ્યા મન;
મરે ભડત તે એ દિસે છે, અકલિત મત એ ધન. ૨૨

મેહેતાજીને જે કા નંદે, તે ગણુવે અસન;
પાગ્ય લાગીને સૌંદર્ય આવ્યા, પોતાને ભોવન. ૨૩

દેવ ચરિત મેહેતાનુ દીઠું, ટલી મનની બ્રાંત;
તે દિવસથી તે સમસ્તે, મૂડી મનથી ખાંત. ૨૪

વિશ્વનાથ જાની કૃત બીજું એક કાવ્ય પણ એવી જ રીતિવાળુ પ્રાપ્ત થયું છે. તેની અસલ પ્રત ડા રા. વનસુખરામ મનસુખરામ પાસે છે તેના પ્રથમના અને છેવટના પાના ફાદી ગયા છે, પણ વચલા કડવાના અંતમાં વિશ્વનાથ એવી છાપ જોવામાં આવે છે. એ કાવ્યનું નામ “અનિમની લડાઈ” છે. એ લડાઈ ક્યારે થઈ તેના નિશ્ચય થાય તો વિશ્વનાથ જાનીએ માયેશને અતે જે સાલ આપી છે તેની સત્યતા સંપૂર્ણ સિદ્ધ થઈ શકે. અને “અનિમની લડાઈ” નો રચનાર વિશ્વનાથ અને નરસે મેહેતાના ચરિત્રનો રચનાર વિશ્વનાથ જાની એક જ છે કે બિન્ન છે, એ પણ નિશ્ચય થવાની જરૂર છે.

આ કાવ્યમાં જ્યાં મને યોગ્ય ને આવશ્યક જણાયું છે ત્યાં જ જોડણી સુધારી છે.

† કાવ્યનો પ્રારંભ ૮ માં કડવાની ૧૨ મી કડીથી થાય છે. નાગરોએ આવીને મેહેતાની ઘણીયાણીને સમજાવ્યું કે, મેહેતો નીચ કે હંચ ગમે તેને ત્યાં જઈ નાચે છે, ગાયે છે, તેથી નાગરોની આબરુ જાય છે. મેહેતાએ, મેહેતાને સમજાવી તેમ ન કરો, એમ ન્યાતિલાએને ધીરજ આપી નાગરો ગયા પણ મેહેતાજી ઘેર આવ્યા, ત્યારે સર્વ વર્તમાન કહી મેહેતાએ હવેથી તેમ ન કરવાનું સ્વીકાર્યું. અહિંથી કાવ્યનો પ્રારંભ છે.

વલણુ.

ખાત મૂકી સરવે કાએ, દીધી જ્યારે * ૬,
મેહેતાજીની ભક્તિ ઉપર, સહુની વાધી બુદ્ધ ૨૫

કડવું ૯ મું.

રાગ દેશી ચાલતી.

ભક્ત શિરામણિ નરસિંહ મેહેતા, જેને અહરનીશ હરિનું ખ્યાન,
એક ક્ષણ ચિત્તથી ન વિસારે, કૃષ્ણ લીલાનું ગાન ૧
જેવી લીના નેણે નરખી, તેહની કં * * બધ
ઉપનિષદના સરખી જેની વાણી, પ્રભાસુકૃત(૧) સ્તવન ગોવદ. ૨
આગનાએ કરી કીરત વખાણુ, નરખી લીલા સાર,
પામર પ્રાણી કવી કાતના, તેહને થયો ઉપગાર ૩
નીત નેણે પ્રદાવન પેજે, દેખે સુદર શામ,
સમદરશી જે નર છે તેથી, ન હોએ વેગલો રામ ૪
પ્રેમસનું પાત્ર પોતે, ખરમાર્ય જેની દેહ,
ગાન તાન ને કીરતન કરવું, ભક્ત વધારવા નેહ ૫
જેહની ચતા કરે શામલિયો, અળગો નહિ લગાર,
મેહેતાનું મન મોહન સાથે, મોહન ચતાવે વહેવાર ૬
એક દિવસ મેહેતાને મેદિર, પ્રાહુણી સત આબ્યા ઘેર,
* * * * * ૭
* * * * *
મેહેતાજીએ માન દધને, સૌ કેા બુવન ઉતાર્યા ૮
ઓજન કરી મેહેતાજી રહ્યા છે, દિનસ રહિ ધની ચાર,
તોણા વાસી રાખે નહિ, એક મનુષ * આહાર. ૯
આદરભાવ પ્રેમજ્વાળે કીધો, બહુ વિધ દીધુ માન
મેહેતાજીને આત્મા આપી કરો જમાડવાનો સામાન. ૧૦
અન સામગ્રી હવડા લાવ્યો ક્ષણ નહિ લાગે વાર,
એમ કહીને ચોટે ચા-ચા, મેહેતા પરમ ઉદાર. ૧૧
વાટે જાતે મેહેતાજીને, મનીષ્યા વૈષ્ણવ જન
જેથી કૃષ્ણ કરી કર જોઆ, બોલ્યો પ્રેમ વચન ૧૨
મેહેતાજી આજ કૃપા કરીને, આવો મારે ભૂવન
ઓચ્છવ છે આપણને મલિર, આવી કરો પાવન ૧૩
મેહેતાજી રીઆત ચર્ધને, ચા-ચા તમના તમ
હરિ કીરતનમા મગન થયા, ને વિસર્ધો ધનનો મરમ ૧૪

શામલિયે તેવી સમે વિચાર્યું, પ્રાહુણા જોશે વાટ;
 મેહેતો લીન થયા હું મહિ, માહરે પજો ડિયાટ. ૧૫
 તતક્ષણ રૂપ ધર્યું નરસૈનું, પોતે જુગજ્વન;
 એન સામગ્રી લઈને પોતે, આઘ્યા મેહેતાને સદન. ૧૬
 મેહેતીના મુખ આગળ મૂક્યું, આઘ્યા કહી વચન;
 પાક રચી જમાડજો સૌને, હું જાઉં છીરતન. ૧૭
 રસોષ નીપાર્ધ સૌકા જમાડ્યા, મનમાં હાથ ધરી આત;
 વિરામ પામ્યા નિદ્રા આવી, જાગ્યા થયે પ્રભાત. ૧૮
 છીરતનથી મેહેતોજ ઉઠ્યા, સાંજરી ધરની વાત;
 પ્રાહુણા ઘેર જૂઝ્યા રહ્યા, ને એ તો મહાઉત્પાત. ૧૯
 ચિંતાતુર આઘ્યા ધર માહે, જીને પૂછ્યો સમાચાર;
 ઘેલુ લાગ્યું સ્વામી મારા, કહેવા લાગી નાર. ૨૦
 તમે સામગ્રી આપી ગયા છો, પૂછો છો શું આમ;
 એટલી વારમાં કોઈ કેમ વિસરીયાં, જુઓ વિચારી સ્વામ. ૨૧
 મેહેતે ગત ખીછી મનમાં, જે શામલિયાનાં કામ;
 કાણુ લાડ પાલે એમ રંકના, વિના સુંદર શામ. ૨૨
 શીખ માગીને પ્રાહુણા આઘ્યા, પ્રસન્ન છે જેનું મન;
 મેહેતો મગન થયા સેવામાં, નિરમળ જુદિ પાવન. ૨૩
 એક પક્ષક સાધુની સંગતી, જે કો પામે જન;
 કોટી જનમના પાપ હરે, ને યાચે હરિ દરસન. ૨૪
 મેહેતાજીની સંગત પામ્યા, પ્રાહુણા થયા પાવન;
 જેહના સીતને (?) અમર પામે, તેનું આરોગ્યા અન. ૨૫
 વલણ.

અત્ર આરોગ્યા હરિ હાથનો, મેહેતાજીને સંગે કરી;
 હરિમજે હરિદાસ સેવતાં, સંદેહ નહિ એમાં ફરી. ૨૬

કડવું ૧૦ મું.

રાગ સામેરી.

જુનાગઢ માગર, એક નાગરને ઘેર તહેવાર;
 તેડી જમવા સધળી યાત, નોતરાં કરી પ્રભાત. ૧
 ઢાળી.

નોતરાં કરી સૌને ગયા, પાક સામગ્રી કાઢી ભલી;
 તે નાગર સાધુ કહાવે, હરિજનસુ રહેતો મળી. ૨
 આમંત્રણ કરવા પ્રેમસું, આઘ્યા મેહેતાને જુવન;
 આગ્રેહ કાઢી અતિ ધણો, મેહેતે માન્યું વચન. ૩

મધ્યાહ્ન સમે તેડી આલ્યો, મેહેતાને વિનતિ કરી; મનમાંનાં સંદેહ એમ રાખે, જે મેહેતો જમે જમ્યા હરિ.	૪
નાગર સૌકો નાહિ બેઠા, જેને પૂરણ મદ અહંકાર; ધને પૂરા, વિષે શૂરા, દેવના કરનાર.	૫
નીઠાર નિદા કરવા લાગ્યા, બોલ્યા આણી દેખ; * * * યાપે, નાગરને અવસ્થામેવ.	૬
નરસૈં મેહેતો તે સભામાં આબ્યા, 'બેઠા સ્નાતા યર્ધ; હાસ્ય માંડયું નાગરે, એષ્ટિક વાણી મુખથી કહી.	૭
માળા ધરી ભક્ત આબ્યા, કીધા સૌને પવિત્ર; પ્રસાદ ખાપે નીચના, કરે નાટીક બહુ ચરિત્ર.	૮
દીઠાંસણા અતિ ધણું, કીધા એમ વિચાર; નરસૈંયાને સંગ અમે, નહિ જમું નિરધાર.	૯
ધર ધણીને કહ્યું સરવે, 'વટાળવા તેજા અમે; અમે અમારે ઉડી જાવું છું, તમે ને નરસૈં જમે.	૧૦
વિહલું મુખ યર્ધ ગયું તેનું, ટવળવા લાગ્યો સહિ; નરસૈંયો જમશે નહિ, ને તમે તે બેસો અહિ.	૧૧
વિચાર્યું જે યાત તજશે, જો નહીં માનું કહ્યું; નરસૈંયેયે તો લાંજ મૂકી, પણ હું તો કામ મૂકી રહું.	૧૨
સત ચૂકી માન મૂકી, મેહેતાને વિનતિ કરી; સ્વામી ન્યાત ઉપર કેમ થવાયે, આજે તો જાઓ દરી.	૧૩
માયા કરી વાહાણુ છુડા, વિષે જલની માંહે; તાંહાં ભવસાગરનું નાવ આબ્યું, કેમ કરીને સમાયે.	૧૪
નરસૈં મેહેતો ચાલ્યા ઉડી, નૈત્રમાંહાં નહીં રીસ; તીરસકાર પામ્યો ભક્ત જાણી, કેમ્યા શ્રી જીમદીશ.	૧૫
પ્રીતિયાં ચાલતાં કત્યાં, વિપ્ર સૌ તત્પર થયા; અજ લેવા કારણે, રસોઈશાળામાંહાં ગયા.	૧૬
પાક ઉવાઓ જેટલે, વિપરીત દીઠું તાંહાં; નરકના દગલા વલ્યા, ક્યવચે તે કરમી તે માંહાં.	૧૭
દુર્ગંધ ચાલી તાંહાં ચકી, સહી ન જાએ લગાર; મોહ વણુસાડી પ્રીતનારા, નીસરા સૌ બાહાર.	૧૮
કહેવા લાગ્યા માંહેમાંહે, જમણુ તો ગયું રદ યર્ધ; જોવા ચાલ્યા નાગર સરવે, પણ પાસે જવાયે નહિ.	૧૯
એક નાગર સમજી હુતો, તેણે વાત કહી ખરી; મેહેતાજી ઉવેખ્યા સરવે, તે દેવે રહ્યા હરિ.	૨૦

વચન તેનું સત્ય માન્યું, ઉડીને પુરૂં ચાલ્યા;
 મેહેતાજીની વાટમહિ, વળતા એ જઈ મલ્યા. ૨૧

સ્વામીજી અમો હાસ્ય કીધું, તે અપરાધ ક્ષમા કરે;
 તમ વિના સૌ કેમ જમે, કૃપા કરી પાછા ફરે. ૨૨

સાબળતા રહીઆત યહને, પ્રસન્ન મુખે પાછા આવીયા;
 સામા આવી પાયે લાગી, સૌ તણે મન ભાવીયા. ૨૩

મેહેતાજીને કણો સધળો, અનતણે વિસ્તાર,
 તમો પધાર્યા એટલે તો, જમન થયું સૌ છાર. ૨૪

નાના મોટા જૂખ્યા જાણી, મેહેતે મન કરણા ધરી,
 રસોઈશાળામાંહાં પધાર્યા, અમૃતદ્રષ્ટિ પ્રેમે કરી. ૨૫

પાક સમયો તે સમે, ક્ષણ ન લાગી વાર;
 પકવાન માંદારી પીમળ પ્રગટયો, શાક પાક ચમત્કાર. ૨૬

પાચ્ય નમીયા મેહેતાજીને, નાગર સૌ તેણી વાર;
 ધન ધન વાણી આચરે, મેહેતો કારણ અવતાર. ૨૭

આમા માગી મેહેતા પ્રતે, જમવા બેઠું સૌ સાથ,
 મેહેતાજીની પગતે, સૌકા થયું પુનાત. ૨૮

ધાળ ગાઈ નરસૈં મેહેતે, પ્રસાદ કીધું અન;
 ન્યાત સધળી તે પ્રસાદે, ચંઈ તે પાવન ૨૯

તે સમે શ્રીમુખ મેહેતે, પદ ગાયું પ્રેમે કરી,
 સાંભળ્યું સૌ નાગર સાથે, ગાજીને બોલ્યા હરિ. ૩૦

રાગ કાલેરો.

વટલો રે નાગર નરસૈંયો, બોટયું આહિરનું ખાધું રે;
 ને અવર રસ સહુ ઢોળી લીધો, અમૃત કચોણુ લાધું રે. વટલો.
 નીત ઉડી સુદર શામલિયો, વૃદ્ધવનમાંહાં જાયે રે;
 નરસૈંયાને માંહે બેસાડી, આહીરડામાંહ બાયે રે. વટલો.

રાગ ચાલતો.

જમી ઉઠ્યા સમસ્ત નાગર, હેડે હરખ ન માયે,
 મેહેતાજીને પાચ્ય નમીને, સૌકા મંદિર જાયે. ૩૧

જેને માયે શામળો, તેને ઉવેખે કોણુ,
 ભક્તની ખ્યાત વધારવા કેરુ, પોતે પાળે પોણુ ૩૨

વલણુ.

પોણુ પાળે, દોષ ટાળે, સમરીએ બાંજે બીડ;
 એકમનો જે કે આરાધે, તેની સમે ભવ પીડ. ૩૩

કડવું ૧૧ મું.

રાગ—

નરસં મહેતો વૈષ્ણવરાજ, હરિ આરાધ્યા મૂકીને લાજ;	૧
રાત દિવસ ભજે ભગવાન, પ્રેમ ધરીને કરે ગુણગાન.	૨
હરખ શોક જોને નમજે લેશ, પરમાર્થ જોને આવેશ.	૩
વસ્ત્ર અંગે પેહેરે અતિસાર, વૈષ્ણવના અંગે ધરે શલ્યુગાર.	૪
તોરા છોગા મસ્તક ધરે, નટવર રૂપે કીરતન કરે.	૫
કૃષ્ણ છબીલાનું ધરે ચિત્ત ધ્યાન, તેની ભક્તિ ને તેવો વાન.	૬
મંગળ રૂપ જોને હેડે વસ્ત્ર, અમંગળ તેને ન હોયે કશું.	૭
અરૂપ સુંદર મહેતાતણું, જોને ભક્તિ રસનું પાપણુ ધણું.	૮
પહરણો ઝીણો વસ્ત્ર અનૂપ, પાઘડીએ શોભે છે રૂપ.	૯
ઉપમા મહેતાની કહેવાયે, લખપતિ જેથી ઝાંખા ચાયે.	૧૦
અમૃત ભર્યું છે આંખ મોઝાર, નિર્મળ દ્રષ્ટિ રહિત વિકાર.	૧૧
કૃપા દ્રષ્ટિ જે ઉપર કરે, તે ભક્તિ હરિની આચરે.	૧૨
સંગત પામે નર ને નાર, તે નિર્લજ્જ થઈને ભજે મોરાર.	૧૩
શ્રી પુરુષ સૌ કીરતન કરે, મહેતાની જોડે તાલ ધરે.	૧૪
નગર લોક થયાં વૈષ્ણવજન, ઘેર ઘેર મહેતો કરે કીરતન.	૧૫
અણીપેરે મહેતો સમરે ગોપાળ, અમ કરતાં વિત્યો બહુ કાળ.	૧૬
ધંધરી ધણા અમ થઈ, મહેતાની શ્રી વૈકુંઠ ગઈ.	૧૭
મહેતોજી થયા અસજ, કુંવરબાઈએ ભર્યાં લોચન.	૧૮
મહેતોજી કહે ટળ્યો જંગળ, પુત્રી સમરે શ્રીગોપાળ.	૧૯
કેટલા દિવસ ગયા પછી વહી, ગોવિંદ ગતિ નવળએ લહી.	૨૦
શામળદાસ સુત હુતો જે, પામ્યો રામ શરણુ તાંહાં તે.	૨૧
હૃદ સુખ મહેતાને ગયું, અહીં સુખ અંતર ગત લહ્યું.	૨૨
ગયા સધળા પૂરના લોક, મહેતાને નવ બાપે શોક.	૨૩
કુંવરબાઈ અતિ દુઃખીણી થઈ, આણું આણું ને સાસરે ગઈ.	૨૪
તાતે મુક્યો મસ્તક હાથ, તાહારે માથે છે ગોકુલનાથ.	૨૫
મહેતે વળી નિનતિ કરી, તાલ ધરીને સમસ્થા શ્રી હરિ.	૨૬
વહુ વિધવા તે ધર્યાં રહે, મહેતાતણી તે પેરેજ લેહે.	૨૭
જાણો જે સસરા છે દેવ, ભાગ્ય હોય તો કરુ અનીસેવ.	૨૮
પછે હરખ શોક મનનો પરહરી, સસરાની સેવા આચરી.	૨૯
પૂજા વિધની સાધે પેર, હરી ભજે બેસી રહે ઘેર.	૩૦
મહેતાજીની વાણી જોહ, માથે શીખે ને સાંભળે તેહ.	૩૧
અવર શ્રી શિખે તે કને, હરિ ભજે સૌ એક મને.	૩૨

માનખાઇ નામે એક નાર, તેહને ઘણું વાહાલા મોરાર.	૩૩
રતનખાઇ ખીજી સુદરી, તેહને વાહાલી બકિતજ હરિ.	૩૪
લાજ રહિત ને નિર્મળ મન, મેહેતા સાથે કરે કીરતન.	૩૫
ગાવા લાગે ને વાહે તાલ, સંસારની તેને છુટી જાળ.	૩૬
ખીજી સખી એવી બે ચાર, તેણીએ મૂકયો લોકચાર.	૩૭
જાંઘાં જાંઘાં મેહેતા નીરતજ* કરે, ત્યાં પૂઠે સૌ ગાતી ફરે.	૩૮
નોતન રીત મેહેતાની ખરી, બે પાસા ઉભી સુંદરી.	૩૯
નાએ કંઠ બરાવી હાય, એણીધેરે વશ કીધો ગોપીનાથ.	૪૦
પુરુષ રૂપે નરસૈયો જે, સખી ભાવ મન ધરતો તે.	૪૧
નિર્દૂમ અગ્નિ હોયે જમ, નરસૈ નિર્વિકારી તમ.	૪૨
જમ અગ્નિમાં ટાઢક નહિ લેય, તમ વિષય સુદ્ધિનો નહિ પરવેશ.	૪૩
મન જીતી અમ કીરતન કરે, મેહેતાના સરખુ ચિત્ત ધરે.	૪૪
પચાગ્નિ તપ કલ્પનુ જે, પગસમ તાયે નાવે તે.	૪૫
પણુ મેહેતાજીનું છે વચન, શ્રી મુખે જે કહ્યું પાવેન.	૪૬
મારું ગાથું ગારો જેહ, ધણા ગોદા ખારો તેહ.	૪૭
મારું ગાથું ગારો જેહ, સુખે વૈકુઠ જશે તેહ.	૪૮
એ વચનનો ભેદ વિચાર, જાણ્યા હશે તે લેશે નિરધાર.	૪૯
કૃષ્ણ ભક્ત નરસૈ સમાન, કલજુગમાં નહિ હોયે નિદાન.	૫૦
નરસૈની પાણી જે ચિત્ત ધરે, બવસાગર તે નિશ્ચે તરે.	૫૧

વલણુ.

બવસાગર તે તરે નિશ્ચે, જે જાણે મત મેહેતાતણી;	
લાડ પાળે સંકટ ટાળે, ભક્ત વતસલ વૈકુઠધણી.	૫૨

કંઠવું ૧૨ મું.

રાગ કેદારો.

પરવત મેહેતો નાગર જે, જુનાગઢમાં રહેતો તે;	
લેહેતો ભક્ત શ્રીહરિ તણી એ.	૧
ગોવિંદના ગુણ ગાયે નિત્ય, હરનિશ ધ્યાન હરિનું ચિત્ત;	
પ્રીતે પૂજે દારકા ધણી રે.	૨

હાળ.

દારકાનાથની પૂજા કરવા, નેમ પાળે એહ;	
માસ એકે દ્વારામતિ જપને, હરિપદ પૂજે તેહ.	૩

સંવત્સરમાં દ્વાદશી એપ, કરે સ્થિર શુદ્ધ આષ્ટી;	
ભક્તિ જોઈ પર્વત મેહેતાની, ત્રુઠા સારંગપાણી.	૪
સ્વપનમહિ તેને દર્શન દીધું, આગ્રા આપી સાર;	
હું માટે તું શ્રમ કરાં છાં, તો રહીશ તું મેહે મુઝાર.	૫
આતઃસમે તુજ સિંધુ તીરે, અતિમા છે એક મારી;	
તેને લાધને પૂજન કરજે, મનસા ફળશે તારી.	૬
નિકટજ આળ્યો તારે મંદિર, કૃપા કહીને હુંય;	
ત્યાં રહીને સેવા કરજે, ફરીશ મા હાતું તુંય.	૭
આતઃસમે ત્યાં જઈ જોયું, તો દીઠા શ્રી મહારાજ;	
* * * * *	૮
દીનબંધુ દયાનિધી સ્વામી, ભક્ત વત્સલ પ્રભુ કહાવ્યા;	
એક અને આરાધ્યા ભક્તે, તો તેને મંદિર આળ્યા.	૯
પરવત મેહેતા નગર માંહે, વૈભવનો નહિ પાર;	
રીઘ સિંધ સંપત શુભ સધળું, પુત્ર કલત્ર પરિવાર.	૧૦
કીરતન ઓગળવ સદા નિરંતર, હોયે ભૂતન મોઝાર;	
આલગોપાળ સૌ કે તેના, ભક્તિ કરે મોરાર.	૧૧
એક દિવસ પરવત મેહેતે, કીધી સગઈ કીરતન;	
વિનતિ કરી નરસૈં મેહેતાને, તેણા પોતાને જીવન.	૧૨
નિશાએથી કીરતન આરંભ્યું, મળ્યો વૈષ્ણવ સાથ,	
સખી સંગાયે મેહેતા નાચે, સમરે ગોપીનાથ.	૧૩
તાલ મૃદંગ ને વેણા વાજે, ઝાલરી ને કરતાલ;	
મગન થઈને મેહેતો નાચે, રંગ આગ્યો છે રસાળ.	૧૪
પરવત મેહેતો ગાવા લાગે, આણી મન આનંદ;	
લોક સૌ તાંહાં જોવા આળ્યા, નરનારીનાં વૃન્દ.	૧૫
એક દ્રષ્ટિએ સૌ નિહાળે, મેહેતાજીનું રૂપ;	
હંરિરસ અમૃત રેડે વિણા, વાજંત રાજ અનૂપ.	૧૬
શુદ્ધ શુદ્ધ સૌકા ગયું વિસરી, જોઈ મેહેતાનું કીરતન;	
મેહેતો નીરજે અંતરગતિ, આનંદ તણે નંદન.	૧૭
તે સમે ત્યાં તૃપિત થયા ને, મેહેતે માંગ્યું પાણી;	
નર નારી ઉભા સૌ પાસે, પણ કેણે ન સાંભળી વાણી.	૧૮
ગાન તાનના રંગમાં ભુલ્યા, ધરના માણસ જેઠ;	
મેહેતાજીના સંગી જે કા, રસ મગ ચર્ષ ગયા તેઠ.	૧૯
તતક્ષણ જાણ્યું હેલ છત્રીલે, જેજલ માંગ્યું ભક્ત માગે;	
ઝરી ઝરીને પ્રયુજ પધાર્યા, મેહેતે દીઠા તેવારે.	૨૦

નરસૈ મહેતે પ્રણામ કરીને, જળ પીધું તેણી વાર;	
કનક ઝારી આપી જળ પીને, હરિના કરમોઝાર.	૨૧
મેહેતાજી પોતે એકલા નીરખે, સુંદર શામળવાન;	
ઝારી એકલી લોકે દીડી, વિરમે થયા તે સ્થાન.	૨૨
ફરી ગગનમાં જાતી દીડી, હેમતણી તે ઝારી;	
પરવત મહેતા આદે લહીને, સૌ કારણાં મન વિચારી.	૨૩
મનમાં મરમ પ્રીછવેા સૌ કાએ, જે મહેતે માગ્યું હતું પાણી;	
આપણે કાએ ચિત ન ધરીયું, કૃષ્ણે પાયું પાણી.	૨૪
જેજેકાર થયો તેણી વેલા, પુષ્પશ્રિ સાં કીધી;	
નરસૈ મહેતા ત્ય કરે છે, મનસુ તાલી દીધી.	૨૫
ધન ભક્તિ નરસૈ મહેતાની, તેની ચંતા ચતુરજૂજ જાણે;	
હાથે કરી હરિ પાણી પાયે, જેને દેવ વખાણે.	૨૬
ધન ધન જીવ્યું તે પ્રાણીનું, જે સંગ મહેતાના પામ્યા;	
ભવસાગર તરીઆ તે સેહેજે, જનમના દુઃખ વાગ્યા.	૨૭
કીરતન કરતાં રાત વિહાણી, અરુણ ઉદે થયો જે વારે;	
ચાળ ગાર્હ ભોગ સમર્પ્યો, વેહેચી આપ્યો તે વારે.	૨૮
પ્રભાત સમે સુધી કીરતન, નવ તે કીધ * ;	
ગાયન કરતા મહેતાજી પધાર્યા, (મહેતાજી) મહા ભાગ.	૨૯

વસણુ.

મહાભાગ સાધુ શિરામણિ, નરસૈ મહેતા ધન;	
સદા નિરંતર અંતર ખાતે, કરે કૃષ્ણ કીરતન.	૩૦

કુકલું ૧૩ મું.

રાગ મારુણી.

મહેતાની ઘેર ઘેર વાત, જુનાગઢમાં વર્તી ખ્યાત;	
દૂરિજન લોક તે કરે બહુ વાત, કઠિણ હૃદયની નાગરી નાત.	૧
કા કહે એનો ભ્રષ્ટ આચાર, ઉધાડો ગાએ શણગાર;	
કા કહે એમાં પરાક્રમ ધણું, દેવત સાધન વીરજાતણું.	૨
મંત્ર જંત્રનું કારણ ખરું, તેણે કરી સહુ કરે પાધરું;	
કા કહે એ છે વૈષ્ણવ જન, હરિ છે એ ઉપર પ્રસન્ન.	૩
કા કહે કલિનાં કૌતક ધણાં, મન સાચાં ન હોય કા તણાં;	
હરિ મળવાની છે કઠણ વાત, કર્યાદાંથી મળે કાધે ઉત્પાત.	૪
ધણા લોક જાણે છે દેવ, પણ પાખંડીની છે એહેમાં દેવ;	
એહેવું સહુકા મનમાં ધરે, મહેતાની. નિદા આચરે.	૫

શું જાણે વૈષ્ણવની ગતિ, પશુજાત માણસ મંદમતી; જેહેના* દુષ્ટત દોષ* પામશે, તે સાધુને શિર નામશે.	૬
જેહેને માથે છે પાપના ભાર, તે હરિ જનસુંધરે અહંકાર; પૂર્વ જન્મનું જો છે પુણ્ય, તે વૈષ્ણવ વાહાલા હોયે મન.	૭
કારણ રૂપ મેહેતો નરસૈ, તેહેની ગત દુષ્ટે નવ લહી; જેહેને વાહાલા દેવ મોરાર, તે સાધુ સાથે રાખે ભિન્નચાર.	૮
શ્રી દામોદર જે રણછોડ, આરાધે તેહેને કર્ત્તેડ; અંતરજામી જેહેનો સ્વામ, તેહેને નહીં ખીજી શુ કામ.	૯
કે આગળ શાહાને કાંઈ કહે, જેહેને સ્વામી પોતે લહે; સમરતાં આવે તતકાળ, લક્ષ્મણસલ હરિ દીન દયાળ.	૧૦
સકળ ભુવનનો મોટો દેવ, કામ પડે આવે તતખેવ; એક ચરિત્ર મેહેતાનું સાર, તેનો કહું માંડી વિસ્તાર.	૧૧
એક સમે જણ્યો આવીયા, રૂપેઆ સો સાત લાવીયા; આવી પૂછ્યું નમ્ર મોઝાર, કે પારખ હુંડી કરનાર.	૧૨
જાળ્યું નહીં કે પુરના લોક, પણગાંઠે છે રૂપેઆ રોક; નાગર લોક બેઠા છે જાંઠાં, આવીને બોલ્યા અમ તાંઠાં.	૧૩
હુંડી કરવા આવ્યા અમો, કે પારખ દેખ્યા જો તમો; રૂપેઆ ગણી આપુ રોક, દારકાં જઈને લેશું ચોક.	૧૪
તે પ્રત્યે બોલ્યા વચન, કપટી નાગર ખોટાં મન; હાભાઈ આંહાં મોટો ધનપાલ, હુંડી કરશે તે તતકાળ.	૧૫
જાંઠાં તાંઠાં સધળે હુંડી કરે, કહીઆંથી પાછી નવ ફરે; હવે વિદાયે બોલ્યા લોક, જે લેશે રૂપેઆ રોક.	૧૬
નરસૈ નાગર વાસે આંહાં, આ પેલું ધર જાણ્યા તાંઠાં; નાગર લેકે કીધું હાસ, પણ વ્યાપારીને મન વિશ્વાસ.	૧૭
નવ્ય લહી કપટીની વાત, સાંભળતાં મન થયા રળીઆત, ધર પૂછીને આવ્યા તાંઠાં, મેહેતાજી બેઠા છે જાંઠાં.	૧૮
આવીને કીધો પ્રણામ, મેહેતાજીએ આપ્યો કામ; માન દેખને પૂછ્યું નામ, કહો કાંઈ અમ સરખું કામ.	૧૯
સ્વામ અમારી છે વિનંતિ, જે હુંડી કરવી દારામતિ; રૂપેઆ રોક લ્યો સો સાત, લખો હુંડી ચાલું પરલાત.	૨૦
મોટા વ્યાપારી જાણ્યા તમો, તે માટે આવ્યા હું અમો; મેહેતાને મન હરખ અપાર, હા મારો મોટો વ્યાપાર.	૨૧

પોતે મન જાણું તતખેવ, નાગરને ઠગવિદ્યાની ટેવ;
જો સરવે મોકલીયા આમ, તો દામોદરજી કરશે કામ. ૨૨
રૂપેઆ ગણી લીધા હાય, સંભાર્યા શ્રી દારકાનાથ. ૨૩

વસણ.

દારકાનાથનું સમરણ કરી, રૂપેઆ લીધા સે સાત;
લખી હુંડી સામળશા નામે, પરદેશી કીધા રળીઆત. ૨૪

કડવું ૧૪ મું.

રાગ વેરાડી.

સ્વસ્તશ્રી દારામતિવાસ, સામળશા હું તાહારો દાસ;
અનેક ઉપમાના છો જોગ્ય, શુભસ્થાન છો સદા આરોગ્ય. ૧
ગૌબાહણીનીલ્યો સભાળ, વાચ્યા અવિચળ ને પરમ દયાળ;
પ્રતિપત જશનો ભંડાર, કૃપાનિધિ પૂરણ ઉદાર. ૨
સદા સેવક જૂનાગઢ વાસ, લખિતગ મેહેતા નરસે દાસ;
તમ કૃપાએ કુશળ છે આમ, મોટો આશરો તમારું નામ. ૩
શુભ ચિતન તમારું કરું, જથા આપ્યાએ કારજ કરું;
અપર આદર્શની એ છે વાત, રૂપેઆ લીધા સે સાત. ૪
મોવર્ધન દામોદરદાસ, લાખ્યા છે હુંડી તમ પાસ;
રૂપેઆ ગણી રોક આપજો, વાણેતરની પત રાખજો. ૫
મેં તમનું કીધા બ્યાપાર, તમે કરજો જેમ વાધે કાર;*
આડત જેમ ચાલે આપણી, કરવી ચિંતા સેવકની ધણી. ૬
ક્ષણ એક વિસરતા નથી, શું કીજો જો કામારથી;
વળી વળી શાહજી એ વિનંતિ, કાર ન કરવો એક રતી. ૭
ચોડામાંદી ધણ જાણાવું, કૃપા કરી મનમાં આણવું,
અમને તમાહારો આશરો, બ્યાપાર આપણનો છે ખરો. ૮
તમાહારા નામ પ્રતાપે કરી, પેદીની શોભા છે ખરી;
વાણેતરમાં ગણ્યા અમને, લાજ અમારી છે તમને. ૯
સેવકની હુંડી છે એહ, ચકારજો ઉતાવળી તેહ;
લખી હુંડી ને દીધી આશ, ઉઠ્યા મન આણી વિશ્વાસ. ૧૦
મહેતાજીને નમીયા પાયે, લે હુંડીને થયા વિદાયે;
રૂપેઆ શત શત ગણાજેહ, મેહેતે પરમારય ખર્ચ્યાં તેહ. ૧૧
વેપારી ચાલ્યા તેણી વાર, મારગ માહે કરે વિચાર. ૧૨

વલ્લભ.

વિચાર કરતા પરવરે, દ્વારામતીને પથ,
વેપાર જોઈ મહેતાતણે, વિરમે પામ્યા ચંત * ૧૩

કડવું ૧૫ મું.

રાગ રામઝી.

હુડીવાળા કરે વિચારજી, મહેતાજીનો દીઠો વહેવારજી. ૧

વેપાર જોઈને કહો કયમ ચાલેજી, નામુલેખુ ખાતે નવ લહેજી. ૨

હાળી.

ખાતાવહી દીસે નહીં, નહીં નાણાવટની રીત,
હુડી નામે નોંધી નહીં ને, સમરજી હરીનુ ચિત્ત ૩

સેવા શાલીઆમની, ને તુલસી દલ ને તાલ,
ખોટી હુડી કયમ લખે, જોહેને ભક્તિ શ્રી ગોપાલ. ૪

સમરજી સેવા બહુ કરે, ને પાળે સ્વાં નેમ;
જોહેતુ જોઈને શેઠ એમું, રાખે છે અતિ પ્રેમ. ૫

શામળશા જે શેઠ એનો, કહાવે છે ધનપાલ,
હુડી નેણું નરખતા, આપસે મણી તતકાળ ૬

મિથ્યા હુડી કયમ લખે, જે હોયે હરિના જન,
કુડ કપટથી વેગળા રહે, ધરે કુષ્ઠ પાવન ૭

માહોમહિ વિચાર કરતા, ચા'યા બેહુ જમ,†
* * * * * ૮

વલ્લભ.

* * * ધીધો ફરવાનો વિચાર.

શામળશાનું રૂપ લીધું, શામળીએ તેણીવાર.

કડવું ૧૬ મું.

રાગ સામેરી.

જાત્રીજ બેહુ કરે વિચાર, શામળશા ન મલ્યા નિરધાર,
દુર્ધા પાછા મૂકી નિઃશ્વાસ, કામ ન થયું ને મન ઉદાસ. ૧

અંતરજામી દીનદયાળ, તતક્ષણ તાર્દા થયા કૃપાળ,
શ્રીવર સુદર દારકારાયે, જાણ્યુરખે હુડી પાછી ફરી જાયે. ૨

નરસિંયે દીધું મુને કાજ, વાર લાગે તો મુહુને લાજ;
તતક્ષણ પ્રકટયા ત્રિભોવન ભૂપ, શામળ પારખ સુદર રૂપ ૩

દીસંતો મોટા ધનપાલ, તેજ ધણું ને તીલક વિશાળ;
 પારખના સરખી પાધડી, કહો પ્રભુજી કયમ આવડી. ૪
 નેત્ર વિશાળ ને જાનિવાન, ત્રિભોવન માંદાંકો નહિ સમાન;
 મૂકતાકેળ કાને શોભંતાં, મુખે તાંબોલ અતિ ઓપંતાં. ૫
 અણીઆળુ નાક શુક ચંચ સમાન, બ્રહ્મડી સોહે આકાર કમાન;
 નીચી એકતાઈ ને સુંદર ઢોલપય, તતક્ષણ શીવી લાભ્યું કાણુ. ૬
 કાને કુંડળ જ્યોત પ્રકાશ, કંઠે પછેડી બેઠુએ પાસ;
 નીચા છેડા લટકે કણા, સોહે ગાંઠડી નહીં કંઈ મણા. ૭
 વેઠ વીંટી કર નંગે જડી, તતપર કાણે આણી ધડી;
 મોટી હુંદ ને તેહવી ચાલ, ચરણે ચમકે મોજાં લાલ. ૮
 ખભે દોત ને નીચી ચાલ, રૂપ શોભાળ્યું શ્રી ગોપગ;
 લેખણ એક ખોરી છે કરણ, કયમ શીખ્યા એવાં આચરણ. ૯
 લડસડતા ચાલે છે નાય, પારખની પેરે નાખે હાથ;
 વાણોતર છે સંગ બે ચાર, કે વહી કે કોચગી ધરનાર. ૧૦
 નરસે કારણ ધરીયું રૂપ, કમળાને કહે વેકુંભૂપ;
 જેમ હૂંડીવાળા પાછા વળ્યા, ચોટાને નાકે જઈ મળ્યા. ૧૧
 આવતા જોઈને અરથી બેઠ, વિચાર કરવા લાગ્યા તેહ;
 ફરી ફરી થાક્યા આપણ સહી, આ પારખ કેા દોઢા નહીં. ૧૨
 આ પારખ કેા દીસે છે નવા, તતક્ષણ રળા ઉભા પૂછવા;
 ચોટાં સધળાં જોઈ જોઈ વળ્યા, (પણ) શેઠ આવાં ક્યાંથી નવ મળ્યા. ૧૩
 ઉતાવળા જઈ પૂછે જેમ, પારખ મધુરે હસતા તેમ;
 કહો શેઠજી તમેા કાંહાં વસેા, અમ સામુ જોઈ જોઈ શું હસેા. ૧૪
 વળતા શેઠ બોલ્યા વચન, ચિંતાતુર સેં છે તમેા મન;
 વાસ હમારાને શું કરેા, કાજ હોય તે મુખ ઉચરેા. ૧૫
 ભરતકે મૂણે ને કર ધસે, નરસે કેા જુનેગઢ વસે;
 તેણે ત્યાં કીધું ઉતપાત, રૂપેઆ લીધા સેં સાત. ૧૬
 સખી હૂંડી શામળશાને નામ, જોઈ જોઈ થાક્યા આખું ગામ;
 ઘેર ઘેર હોંકું છું પૂછતા, શામળશા નવ યાએ છતા. ૧૭
 પણ મનમાંહાં મોટા સંદેહ, ભક્તજન કહાવે છે તેહ;
 તીલક તાહ ને કીર્તન કરે, તે મિથ્યા પરધન કયમ હરે ? ૧૮
 તમેા દીસેા છે મોટા ધનપાલ, કહો કંઈ શામળશાની ભાળ?
 સુણી વાણી એવી પ્રકાશ, પારખની પેરે કીધું હાસ. ૧૯
 અરે ભાઈઓ કાં ઉતાવળા, શા માટે થાએ આકળા;
 શામળશા તે મળશે આંહાં, લાવો હૂંડી જોઈએ કાંહાં. ૨૦

અરથી મન થયા રળીયાત, કંઈએક ત્યાં દીગે છે વાત;
હુડી લઇને આગળ ધરી, વાંચીને યોલ્યા નરહરિ. ૨૧
ખોટા તે ચોટાના લોક, નરસૈના રૂપેઆ રોક;
શામળશા તે મહારું નામ, જાના વસીએ આણે ગામ. ૨૨
હરિજન વિના કે નવ આગળે, જુડી હુડી નરસૈ કથમ લખે;
શામળશા છોડે ગાંઠડી, દીઠે ટાલાદી ચૈ આખડી. ૨૩
શેઠ ઉભા રૂપેઆ ગણે, પારખી લીધા બેહુએ જણે;
માહોમાંહે થયા રળીયાત, મેહેતાજીની પૂછી વાત. ૨૪
કાગળ વળતા જાળે લેઈ, મેહેતાજીને કેહેજે જઈ;
પ્રીતસું કરવો વેહેપાર, તમ કરજે જેમ વાઈ કાર. ૨૫
દુર્જન લોકે કથની કથી, અમ તમ વચ્ચે કંઈ અંતર નથી,
જે વારે તમનેજોઈએ જેહ, અમ સરખું વળી લખજે તેહ. ૨૬
અહરનિશ તમારા પત્રનીજોઈ હું વાટ, તમ અરથે માંડ્યું છે હાટ;
તમ આધારે રલા છુ અમે, એમાં સંદેહ ન રાખશો તમા. ૨૭
એક ક્ષણું વિસરતા નથી, ધણું શું કહીએ મોંહે કથી;
અરથી બેહુ થયા વદાય, ચાલ્યા લાંથી નમીને પાય. ૨૮
ધંન ધંન રે સંગતિ સાધુની, સંભારોને ગત વિધની,
મેહેતાની સંગત પોમીએ, હરિ દર્શનથી દુઃખ વામીએ. ૨૯
સંગત સાધુની ક્ષણ એક જેહ, અક્ષય સુખ પમાડે તેહ;
સાધુ સંગતનો જે મહીમાય, સહસ્ર જીવ્યાએ ન કહેવાય. ૩૦
અરથી હોંઆ કરી પરણામ, જે પોહોલ્યા પોતાને ઠામ;
કાગળનું કહ્યું જે શેઠ, કામ થયું ને પોહોલ્યા ઠેઠ. ૩૧

વલણ.

ઠેઠ પોહોલ્યા અરથી બંને, આવ્યા જુનાગઢ માંહે,
આનંદ મનમહિ આણી, આવી નમ્યા મેહેતાને પાએ. ૩૨

કડવું ૧૭ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

વેહેપારીનાં સર્થો સહુ કાજજી, મેહેતાની સગતે મળ્યા મહારાજજી,
હુડી નાણું પામ્યા રોકજી, કીધી જાત્રા શમ્યા સહુ રોકજી. ૧

હાળ.

શેઠ શમ્યા સહુ મન તણા, રલા માસ એક દ્વારામતી,
પડે જુનાગઢ માંહા આવીનાને, કહી મેહેતાજીને સહુ ગતી. ૨

પ્રસન્નવદન દીકાં બંનેના, મેહેતે મનમાંહે લક્ષ્ય;	
શામળશા તે મળ્યા દીસે છે, કારણ પણ દીસે થયું.	૩
કુશળ વાર્તા પૂછી મેહેતે, તે વારે કહી માંડી વાત;	
શામળશા તત્કાલ મળ્યા, આપ્યા રૂપેઆ સો સાત.	૪
વાંચી હુંડી તમતણી, ચાંપી રહીવા સાદાય;	
ધણું વાહાલા છે શેઠને, તમ ઉપર અતિ રળીઆત.	૫
મુખ વચને જે કાઢાવીયું, તે કહ્યું સર્વે કથી;	
વારંવાર એમ ઉચાર્યાં જે, મેહેતાશુ અંતર નથી.	૬
રેખાચિત્ર મેહેતો થયા, નયણે ચાલી આંસુ ધાર;	
શેઠ માહારો દયાનિધિ છે, રાંકની કરે સાર.	૭
હું વાણીતર રંક એહેના, કૃપા રાખે જેઠ;	
લાડ ખાળે દીનનાં તે, લક્ષણ મોટાનાં તેઠ.	૮
આત્મા આપી વહેપારીને, ગ્રહી કરમાં તાલ;	
કીર્તન માંડ્યું પ્રેમસું, સમર્પા શ્રીગોપાળ.	૯
જાત્રીને સહુ ઉભા રાખી, પૂછે પુરના લોક;	
દૃષ્ટ હુંડી શામળશાએ, આપ્યા રૂપેઆ રોક.	૧૦
ધન્ય ધન્ય એહજ વાણીતરને, ધન્ય એહજ શેઠ;	
અનેક ખીજ શેઠ વાણીતર, તે સહુ દેવની વેઠ.	૧૧
સમાચાર એમ સહુને કહેતા, પોહોત્યા પોતાને ઠામ;	
હુંડીચરિત્ર સાંભળીને, આશ્ચર્ય જ પામ્યું ગામ.	૧૨

મોશાળા ચરિત્ર.

કંઠકું ૧૮ સું.

૧૧ રાગ આશાવરી.

દયાનીધિ શ્રી ઘમોદને, ચરણે નામી શીશ,	૧
કામના પૂરે મનતણી, સમરથ શ્રીજગદીશ	
બ્રાહ્મણ ને વળી ભક્ત હરિના, સોનું ને સુગંધ,	૨
ધન નાગર નરસૈયો જોણે, રચ્યા બહુ પ્રબંધ	
અથ સધળાતણુ સાધન, મન્ય વસ્યો વિશ્વાસ,	૩
હરિ મધ્યાનું મન કરે તો, સેવા હરિના દાસ	
દાસની પાસે સદા પ્રભુજી, સમરથ શ્રી મહારાજ,	૪
સકટ વેળાએ સભારે તો, સારે સધળાં કાજ	
કેટલે કામે કરણા કીધી, વિનતિ જાહા જાહાં કરી,	૫
દોરી પરજન અને પારખ, હાર આપ્યો શ્રી હરિ	
વળી અનેક કામ લાડ પાડ્યા, તે કલો વિસ્તાર,	૬
નિશ્ચળ મન કરી હરિઆરાધ્યા, ન ગણીયો લોકાચાર	
તદરૂપ પોતે થે રહ્યો, તેને કશી છે ન્યૂન,	૭
કસિમાંહે અવતરીને, કીધું સદું પાવન	
એક નામ નારાયણ તણું કહો શું ન થાયે કામ,	૮
કલ્પદ્રુમ અને કામદુધા, તે ભક્તને હરિ નામ	
આઠ નવ ને ચાર ચર, (૧) યર્ધ રહે ચરણે અનુસરી,	૯
મોટમ થી(એ) મેહેતાતણી જે, જાળસુંનેએ ભરી	
મેહેતા કરે પ્રત્ન પરપો, પછે વીતા વરસ દશબાર,	૧૦
તે કારજ તો સિદ્ધ પામ્યું, જોયા બાહુતા બજાર (૧)	
સકળ પૃથવી સોના કરી, દેખે છે હરિના દાસ,	૧૧
જાની જેના રહેમાંહે, રમાપતિનો વાસ	

કંઠકું ૧૯ સું.

રાગ આશાવરી-રાગ ફેર.

મેહેતાની પુત્રી છે જેહ, કુવરબાર્ધ નામ કહાવે તેહ,	
નેહશ્ચ પરણાવી મંગિરોળ મામમા રે.	૧
સાસરીયામાં રહે સદા, સેવા કરે આણીને મુદા,	
કલ્યાણિત કાહોને દુવે* નહીં રે	૨

- નાહાની વેહેમાં* મુર્ધ માત, પણ માથે જન મેહેતાજી તાત;
વાત ન પ્રીછે કો રે તે તણી રે. ૩
- તેહેને આબું સીમંત સમે, કુંઝરીને સહુ મેહેણે દમે;
ક્યમે કરી મેહેતો મોહરસાળું લાવશે રે. ૪
- પંચમાસી પુત્રીતણું, અંબા વીણુ ગયું અણુમણું;
હવે લાણું સીમંતની શોભા ધણી રે. ૫
- કુંઝરખાઈ કહે વાણી રે, મહારે જનકે વાત ન જાણી રે;
આણીવારકું કાગળ મોહલો રે. ૬
- જોખસો પંજો નામ રે, તે રનેહે સાધશે કામ રે;
ધામરો પિતાતણે જઈ આવશે રે. ૭
- સ્વસ્તશ્રી જીરણા પ્રકાર રે, તેડીને સહુ પરિવાર રે;
નરસૈને મેહેતા શીઘ્ર પધારજો રે. ૮
- માંગરોળથી લખે રે, આવવું લખને વશેખડું રે;
નિશેખઈ તમ વિણુ અવસર નવ સરે રે. ૯
- અવસર તમ પુત્રોતરો રે, મહિમા આવે રહે ધણો રે;
હરિ લણે પણુ છે કારજ ધનતણું રે. ૧૦
- ખચ્યાં જોષશે દ્રામ રે, મોટાપુળની મામ રે;
ગામમાંદાં મહિમા રહે તંમ આવજો રે. ૧૧
- ગોપું લખીયું વચન રે, મેહેતા હસીયા મંન રે;
એ જન રે હરિ લીલામાંદાં શું લહે રે. ૧૨
- સમરથ વૈકુંઠ નાથ રે, સદા ભક્તને સાથ રે;
હાથ રે સિર છે શ્રી હરજીતણો રે. ૧૩
- ગોટે બાંધી તાલ રે, ગોપી ચંદન તિલક વિશાળ રે;
માળારે કંઠે દુધસીતણી રે. ૧૪
- ખાણું છે સીમંત રે, તમે સો સખ્યા સંત રે;
ભગવંત ભક્તને કરુણા કરે રે. ૧૫

કંકણું ૨૦ મું.

રાગ રામગ્રી.

સંપુટ સાથે શાલિગ્રામજી, દામોદર જેહેનું નામજી.

ઢાળ.

દામોદરજી નામ જેહેનું, શુભ સામગ્રી એહ;
હૂંડી પત્રી ને ખચી ખાણું, તે નાથજીનું નેહ. ૧

એક રથ મનોહર માગી આવ્યો, સધલ* સધળે અગ;	
એક વૃદ્ધ બળદ ને આપલો, જોતર્યા જોડી પ્રસંગ.	૨
સહસ્ર કટકે વણી સાંગી, શોભાનો નહિ પાર;	
ખટખટ ચેચું ચાવતાં, બહુ શબ્દ થાયે સાર.	૩
હાંકતાં બેસે બળદીઆ, આપલો તાણી બાય;	
નાથે અસ્થા નવ રહે, નકાનતર બહુ થાય.	૪
ચઢે બેસે ને ઉતરે, તાણે જાવી નાય;	
જેઠું વાણી ઓચરે, એમ પોહોલ્યો સમજો સાથ.	૫
ખાંતીલો જોખલો પજો, પેહેલો પેઠા ગામ મોઝાર;	
વાટના જે દેગ દીઠા, તે કહેતો સમાચાર.	૬
કુંઅરબાઈનાં સાસરીયાંમાંડા, કહી સધળે વાત,	
કાણુ સામગ્રીશું આવ્યો છે, બાઈઆ કુંઅરવહુનો તાત.	૭
સ્વર્ગથી જેમ અપ્સરા દોડે, અમરાવતીને કાજ,	
બળકતી ચુરી રૂપે રૂડી, નહે નમતી લાજ.	૮
અલક અહીં શું રહી ઉભી, મેહેતો આવ્યા દાર,	
કારજ મૂકી કામીની, હસવા તે લાગી નાર.	૯
શંખણી સાહામો ઉભો માંડી, શીશ અંબર ઓઢ;	
કુંઅર કેડે શુ ચઢાવ્યો, તરણી પહરો અયોજ.	૧૦
મેચ અહીંથી રહે અળગી, ચપણો માહારો પાગ,	
ઉરજાં માહારે અંગ ખુંચે, જોવાનો નહીં લાગ.	૧૧

વણણુ.

જોવાનો કોહોને લાગ મળે નહીં, એહેવી બીડ લાસણી મેહેતો જોવા કાજ,
અવસ્થા જોધને સહુ હસે, બાઈ એ આવી શુ કરશે કાજ.

કડવું ૨૧ મું.

રાગ રામઝો.

માંડામિરાનેસુ આવીયો, જીતમાન વહુજનો તાત;	
જોવા નરનારી મળ્યાં, વિરમયે લહી વાત માંડામિરાને.	૧
તરણી એ તાલ વખડશે, ફેરવશે માળા;	
ટાપીવાળા સહુ નાચશે, ચતુરા જોની ચાળા માહામિરાને.	૨
જેજે કૃષ્ણ લાળે રસે, કહેશે કરજોડી;	
કુંઅરબાઈને કામની, ચિંતા નહીં થોડી માંડામિરાને.	૩
સાસરીયા શેકે ધણુ, મેહેણુ મુખ બાળે,	
તોપણ તાત વહુજ તણો, વાતી નવ રાખે માંડામિરાને.	૪

શાંદાને અહીં કૃપણુ આવીયો, સમજી દહે શાણી;
 ધન વિના નાગરી નાતનું, કહો કયેમ રહે પાણી. માંદાંમિરાને. ૫
 દુર્ભજ પિયર જેહેનું, દુઃખસુખનું સેહેનું;
 મેહેણાં નિશદિન સાંખવાં, કુંઝરી ક્યાંદા દહેનું. માંદાંમિરાને. ૬
 નણુંદતણો નાકાટડો, મહીલા એ મરશે;
 આ સામગ્રી સારુ જુઓ, માંદાંમિરુએ કરશે. માંદાંમિરાને. ૭
 શોષેવય સાસુ ખોલશે, સુખ મર્મની વાણી;
 લાડકી લોહોનારું નથી, કો નવણાનું પાણી. માંદાંમિરાને. ૮
 અવસર માથે સાંભરે, ખાખ ને વીરા;
 સચું સગાને હામ છે, માતા તે હીરા. માંદાંમિરાને. ૯
 સાસુ સસરાના જણ્યા, સમજ્યા છે સાથી;
 મન રાખે મહિસાતણું, તેહેવા ત્રિજીવન કાંદાંથી. માંદાંમિરાને. ૧૦
 સુંદરજી* સસરાયકી, લાગ્યો મનમાંદાં રંચ;
 કુંઝરખાઈને એમ કહે, આ દીઠા સંચ. માંદાંમિરાને. ૧૧

વલણુ.

સંચ જુઓ સસરાતણા, મથા નથી કાંઈ સંગ;
 લગ્નમથા થઈ આવીયા, વાર નાતમાં રહેશે રંગ. ૧૨

કંકડું ૨૨ સું.

રાગ દેશાખ.

આ રય જે રળીયામણો, સુણ સુંદરી;
 ભાગ્યો કટકા વીરા, ઘેહેલી કાણે કરી. ૧
 બળદ નિખોં બે બાપડા, સુણું એહેના બેકુને ન અઢે રીસ, ઘેહેલી. ૨
 શુપત માંડી દીસતી નથી, સુણું નહીં રખતીઆં બે આર, ઘેહેલી. ૩
 ચંગતણો જુઓ કાયળો, સુણું ઢેડે લુલસીના હાર, ઘેહેલી. ૪
 કામિની રયે કાંઈએ નથી, સુણું અહીં આવ્યાનું શું કામ, ઘેહેલી. ૫
 પુરુષનાં સુખ નહીં રહે, સુણું મહિલા કયેમ રહે મામ, ઘેહેલી. ૬
 વૈભવ વૈરાગી ધણા, સુણું એ શાહાને તેજા સાથ, ઘેહેલી. ૭
 ટોપીવાળા ચોકમ બેસશે, સુણું તે વાર હસશે નાગર સાથ, ઘેહેલી. ૮
 ફાટ કટકે કાંઈખાંધીયાં, સુણું તરણી જે બે તાલ, ઘેહેલી. ૯
 અંગ ચક્ર શું ચીતપાં, સુણું શોભે સરસ રસાળ, ઘેહેલી. ૧૦
 સંપુટ જે સોદામણું, સુણું તેમાંદાં મૂર્તિ છે એક, ઘેહેલી. ૧૧
 તે કને મેહેતો માગશે, સુણું વાર મળ્યો વિવેક, ઘેહેલી. ૧૨

* મેહેતાજીના જમાઈનું નામ હતો.

પડ્યુ છાપરુ છાણુનુ, સુણુ ઉતાર્યા અભિરામ, ઘેહેલી ૧૩
 હરિપ્રસાદે બે બગદીઆ, સુણુ તેહેને નરખે આણુ ગામ, ઘેહેલી ૧૪
 પછે કુંઅરબાઈ બેગી મળ્યાં, સુણો તાતણ, ૧૫
 સળળો દિસે સાજન, વિચારો વાતણ ૧૫
 પિતા પ્રયે પુત્રી કહે, સુણો કહી પેરે રેહેશે લાજ, વિચારો ૧૬
 પુત્રી પ્રભુ સભારીએ, સુણુ કુંઅરી, ૧૭
 સમરથ વૈકુંઠનાથ, ઘેહેલી કાણે કરી ૧૭
 તે આપણાથી અળગો નથી, સુણુ સુખે હમો સહુ સાથ, ઘેહેલી ૧૮
 કૌતુક નિર્ખો સહુ વળ્યું, સુણો તાતણ, ૧૯
 પુત્રી ધુણે શીશ, વિચારો વાતણ ૧૯
 અહીંયાં તુકુતુ આવવુ, સુણો તાહા લજત જગદીશ, વિચારો ૨૦

કડવું ૨૩ સું.

રાગ વેરાડી.

પુત્રી બણે પિતાણ સુણો, તમને ભરસો પ્રમુચ્છતણો,
 તેણે નાવે એક નાડાછડી, હું ન મુઠ મરતા માવડી ૧
 હાસી કરશે આણુ ગામ, હળુએ હળુએ લો હરીનું નામ
 દ્રવ્યતણું કારજ ત્યાં જેહ, હરિ નામે નવ થાયે તેહ ૨
 સસારીને શા હરિ નામ, કહો પિતા ક્યમ સરશે કામ,
 હરિ કહેશે ને હસશે લોક, વિના સંપત અહીં આણું ફોક ૩
 કહેશે વૈષ્ણવની દીકરી, માહામેરુ મુખ બોલો હરિ,
 વહુને નહીં લાગે ભૂખડી, હરિ સમરો સારી સુખડી ૪
 વિણાહા (૧) વાણી એણી પેરે કહે, પિતા પ્રાણુ કહો કંઈ વિધ રહે,
 માડી વિના કે ન લહે મરમ, ખરો કંઈણુ છે મૃદરથા ધરમ ૫
 ધન પામે ક્ષણું એક નવ સરે, ધનવતની સહુ આથા કરે,
 મરણ થકી મારું છે ધણો, દુર્બળ છે છાંતું કે બણો ૬
 ધન પામે કુંડુ બહુ કલ,* નવ શોભે અતિ ચણુ નિર્મળ,
 ચતુરપણુ નિરધનનું જેહ, ઘેહેલાં માહે ગણાયે તેહ ૭
 કહેશે દુર્બળની દીકરી, પિતા દાઝ મનમા રહી ખરી
 જો સમરથ માથે છે હરિ, તો આવડું કાં આશીઆળી કરી ૮
 પિતાણ પ્રીછા નહીં ધરમ, સાસરીયા બહુ બોને મરમ,
 ઉઠા, હરીશુ લવ લવ કરે, હું એ માણસ છુ મન ધરે ૯
 વજ્રયકી વિસમ છે જેહ, અણુનેહેતાંનાં વાચક તેહ,
 અણુવિચારું કંઈએ બકે, મોટાને કાણુ વારી શકે ૧૦

પલણી.

વાગી કે શકે નહીં, સાસરીયા વિકટ અપાર;
દુરબળ ધરનું છોકરું જાણી, કે ન રાખે ભાર.

૧૨

કડવું ૨૪ મું.

રાગ વેરાડી દેશી ફેર.

મેહેતાજી કહે મારી પુત્રી, સમરો શ્રી અવિનાશી;
શ્રાકૃષ્ણ મહોસાણું વૃણુને કરશે, સુખે કરવા દે હામી. ૧
મનની ચિતા મૂકા કુંચરી, ગળે દહ વિશ્વાસ;
વિશંભરને વાર નહીં લાગે, તાહારી પુરશે આશ. ૨
કરી પ્રશંસા પુત્રી વાહાલી, મેળવો સ્વજન સહુ સાથ;
મેહેતાજીએ ઉતારા મહે, સમસ્ત વૈકુંઠનાથ. ૩
ધાન્ય વેદીઆ તેડવા આવ્યા, બોજન કરવા આવો;
નૃપજીએ એક નાગર બોલ્યો, વૈષ્ણવ વિષ ન કહાવો. ૪
મહાપ્રસાદ મહારે મંદિર છે, મેહેતા આવીને મેહેશે;
સગપણ સાચું સદા સંતનું, દન પંચ સાત રહેશે. ૫
મહાપ્રસાદ વૈષ્ણવને વાહાલો, કિતો ઉત્તમ ધરમ;
ચોટાએ જાણી પેરે બોલે, મેહેતાજીનું મરમ. ૬
ઉજ્જ્વલ આકરું મૂકાવ્યું, મેહેતાજીને નાહવા;
પારખું જોઈએ મેહેતાજીનું, જે ભક્ત કહાવે છે આહવા. ૭
સમજી ન આપશે સહુ કે વાર્યું, એ જગે કયેમ અડારો;
અળખાં રીતે સહુ આલોકે, સ્નાન થી પેરે યારો. ૮
મેહેતા આવ્યા મરજન કરવા, બેસવા માંજો બાજડ;
નરનારી સહુ કૌતક કરવા, મળી રલાં છે કહે કહે. ૯
એક સુંદરી આડી ઉતરી, ટાહુ માગ્યું પાણી;
નિરધન માટે તે તરુણીએ, ત્રવણે સુણી નહીં વાણી. ૧૦
મેહેતાજીએ મનમાં વિમાસ્યું, આહાવું જળ કયેમ મૂકે;
કહ પડે શામળીઆ સંભાળું, ચતુર રાય નહીં ચુકે. ૧૧

પલણી.

ચતુર્થીએ ચૂકે નહીં, લે ભક્તની સંભાળ;
ગર્જના કરીને મહાવાર અલાપ્યો, સમસ્ત શ્રી ગોપાળ. ૧૨

કડવું ૨૫ મું.*

પદ ૧ હું-રાગ મહલાર.

ગોપાળજી તમચી ભક્તિ દોહલી;
તારા દાસને છે સદા સોહલી રે. ગોપાળજી. ટક.

કાણે કલો કામી, ને કાણે કલો કપટી, કાણે કલો તાલ કુટીઓ રે આળ્યો, આપવા મૂકવા નહીં કાંઈ એહેને, કાહોની માહામેરુ તે શુ રે લાળ્યો.	ગોપાળજી. ૨
તેણે સમે પુત્રીએ વચન એવું કહ્યું, શુ સભામાં હાં બેઠા ચગ વાહો, માહામેરા વેળા તો મામ રહેવી નથી, હજી ગોપાળને શુ રે ગાઓ.	ગોપાળજી ૩
ચંગ ને તાલ મારા દેહ સાથે છૂટરો, ધરણી આકાશ જે વારે એક યારો, લોકડા બેલશે તે સહુ ખમશુ પશુ, કૃષ્ણની ભક્તિ કયમ મૂકી જશે.	ગોપાળજી. ૪
તેણે સમે વેહેવાઈએ હાસ્ય એવું કર્યું, આણીને મૂકીયુ ઉણુ પાણી, રાત દિવસ જેહેતું લજન કરાછા, તે તુકુંને સમજી આપશે આણી	ગોપાળજી. ૫
ચેત્ર સુદ દ્વાદશી મેધ ધટા ચઢી, ગડગડી કુંડીમાંહે પુઠો, સમજી આપીજેહેવો, નરસૈયા મુજબો,* તેહેવો સમસ્ત વૈષ્ણવને તું રે હુઠો.	ગોપાળજી ૬

પદ ૨ જી—શુદ્ધ મહાસાર.

ધન વરસાવો, વિકૃષ્ટા સમજીને કાળે, નરસૈયાને કૃપા કરી, લાડ પાળ્યાં મહારાજે	ધન ૧
વેહેવાઈના મડપ વિષે, જળધારા ચાવી; ઉમરમાંહાં પાણી ચઢ્યું, ન શકે કે હાલી	ધન. ૨
ગાળે ગડગડે અતિ ધણું, બોલે દાદુર મોર, આકાશ માહે વરસે ધણો, કરે જાપેયા સોર.	ધન ૩
નાગર સહુ વિરમે ચયા, ધ્રુજે હેડા માહે, જળધારા ખુટે નહીં, રચે વહી જાયે	ધન. ૪
મેહેતાને ચણું નમ્યો, સહુ નાગર સાથ, અપરાધ હમારો ક્ષમા કરો, રાખો વરસાત.	ધન. ૫
વ્યાકુળતા જોઈ સર્વની, મેહેતે કરજ્યા આણી, કૃષ્ણજીને વિનતિ કરી, રાખ્યું વરસતું પાણી	ધન ૬

* અત્રે મૂળ પ્રતમાં “પદ ત્રીમુખતું સમાપ્ત.” † ઉમરા હપર

પદ ૩ જી—રાગ મેઘ મહલાર.

મુખથી અણપતાં મહલાર, શ્રીખ વિષે ધન વુઠો;	
ઠગ હાંસીવાળા સહુ હાર્યો, ત્રિભોવન નાથ તાર્હાં તુઠો.	૧
મોજન કર્યું લાલી સામગ્રી, સમજને મહાપ્રસાદ;	
હરિ આરોગીને આપે, અંતરગત આત્માદ.	૨
કળ ન પડે કીર્તન વિના, મનશું મેહેતે માંડયું ગાન;	
તાલ ગ્રહી મેહેલી મન ચિતા,* સમર્પો શ્રી ભગવાન.	૩
ડાહ્યા શાણ્યા સહુ વીર જો,† એહેની કડિણુ છે જાત;	
જંત્ર મંત્ર કામણો એ જણે, તેણે વરસાવ્યો વરસાત.	૪
ઈંદ્રજાળનું બળ હશે એહેમાં, તે પરાક્રમ સહુ ફેક;	
એ સારુ કાંઈ મોહોસાણું ન ચાપે, ન મળે દ્રવ્ય કાંઈ રોક.	૫
પ્રખળ માયાએ જૂઠ્યા સહુકો, ફરી માંડી સર્વે હાંસી;	
મેહેતેજ મગન થઈને, સમત્યા શ્રી અવિનાશી.	૬
કૌતક જોવા કુંવરખાઈનાં, સાસરીયાં સહુ આવે;	
મૂરખ મોટા હાસ્ય કરે છે, આ માહમેરું શું લાવે.	૭

વલણુ.

શું કરશે મોહોસાણું એભીયા, ગાઠે કરે છે ગાન;	
લાજ મૂકી નાગરી નાતની, તેહેમાં થી હોયે સાન.	૮

કડવું ૨૬ મું.

રાગ ગોડી.

મેહેતો માણસમાંહાં કીર્તન કરે, બરસો જૂધરનો મન ધરે;	..
આરતણાં બે વેદનાં પાત્ર, શાસ્ત્ર બધ્યા સાથે બહુ છાત્ર.	૧
સુધુવા આવી બહુમુંદરી, મહેતા (ને) કરજોડી કહેજે હરિ;	
પૂરણ પુણ્ય કરી અવતરી, આ જો મહેતાની દીકરી.	૨
ગોરી હવડાં પેહેરશે આખું ગામ, એકવાર લેશે હરિનું નામ;	
તુલસી તાલ ને શાંતિઆમ, રાગ રોકડો ગાઠે દ્રામ.	૩
છાંદસજી કહે છાંનાંરહે, વાત વૈષ્ણવની ગતિ તમે નવ લહે;	
મેહેતાને માથે શ્રી હરિ, તેહેમાં શુ સમજને સુદરી.	૪
કરજોડી કરતાં વિનતી, રિદ્ધ પ્રકટ ચાશે અણુજતી;	
વામા વૈષ્ણવનો શો વાંક, દેવે રાંન્ધો (૧) લેહે છે રાંક.	૫
પંડિત વ્યંગ વચન ઉચરે, સુણીને દીકરી દુઃખ મન ધરે;	
નિર્ધન નાગરને બહુ પાપ, સાંહનિ અહીં આખ્યો રે આપ.	૬

* મૂળમાં ધણે ઠેકણે ચિંતાને જાહેલે ચંતા છે. † વીરજો-વાનો કરે. ‡ શબ્દ સમજાયો નથી.

નિશાસા મૂકે ને રુએ, કપડી બેઠા કીર્તન જૂએ;
મસ્તક ધુણે ને મુખ, હસે, મેહેતાને મન રુડું વસે. ૭
જય કૃષ્ણ વાણી ઉચરે, ગાઠે કહી કંઠે કર ધરે;
મહા પ્રસાદ આપ્યો મોગરી, પખાળી પાત્રમાંહે ધરી. ૮
પછેડી આચ્છાદન કરી, આરોગ્યા ત્રિભોવન પતિ હરિ;
હસ્તતણી સ્મરણી જેહ, મેહેતે પાત્રમાંહાં મૂકી તેહ. ૯
તાલ મહીને થાળે જ ગાય, આરોગો આવી જદુરાય;
સિદ્ધ ભક્તનું રાંખે મન, જણો રાય પ્રભુ જગજીવન. ૧૦
પુષ્પ પત્ર જળ આગળ ધરે, આઘ પુરુષ તું અંગે કરે;
અમૃતથી અતિ ભાવે ગ્રાસ, જેહ સમર્પે, તુલુને દાસ. ૧૧

કહવું ૨૭ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

આરોગો અવિનાશી આવી, રસોઈ સકળ વિધ સાજી;
ભરોસો ભૂધરનો છે ભાવે, તેજમ્યા ભક્તની ભાજી. ૧
ખાદું ખારું મીઠું મધુરું, કાંઈ ન આપ્યું મનજી;
સમે અસમે રસેહ ધરીને, આવી આરોગો અમજી. ૨
કાયા કાંચિઆ કરથી ઝોટી, ખાતાં લાગે વારજી;
સુદામાની શી સામગ્રી, પ્રભુ આરોગવા સારજી. ૩
ભુંડી કયેમ કહીએ તે ભીતડી, બેર બાપડી લાવીજી;
આખી જીયાં તે ચિત્ત ન આપ્યું, ભૂધરને મનભાવીજી. ૪
ધણું ટળવળી તાંહ જળજનું, પત્ર આરોગ્યા પ્રેમેજી;
દુર્વાસાથી 'દુઃખ નિવાર્યું, પાંડવ પામ્યા ખેમેજી. ૫
દુપદ સુતાના કરથી કદલી, ફળની પ્રાશી છાલ્યજી;
કયેમ ભાવી તે કૃપાનાથને, વાત કરતાં વાહાલ્યજી. ૬
ઝોટા કુરમો મુખમાંહાં મૂકી, આળસ થયું કર ધોતાં જી;
કર બેહુ કૃષ્ણ કામળીએ લોહા, ઈંદ્ર અમર અજ જોતા જી. ૭
હુખી ભાખરી કહો કયમ ભાવી, ભક્તે આણી મહારાજ જી;
તેમ મોગરી માહારા કરથી, આરોગોની આજ જી. ૮
તમને તે અતિ મીઠું લાગે, જે સમર્પે દાસ જી;
ધણું ટળવળી વિજ વામાની, માંગી પીધી છાસ જી. ૯
એ લાહુ લેહેયે ધારી ઘેવર, શકતણા નહીં પાર જી;
એક સીત* જાની જામ્યા છે, આરોગો વિશ્વાધાર જી. ૧૦

કડવું ૨૮ મું.

રાગ કેદારો.

ધરસાદ યાગીને સહુ વળીયું, નરનારી કરે હાંસી;
 પ્રાણી માત્ર હજો સહુ મુખીયું, મેહેતે દીધી આશી.* ૧
 આંસુડાં ભરતી આંખ રાતી, હુંઘરખાઈ કહે વાણી;
 ૨૬ થયા પશુ પેર નાગરની, તાત તમે નવ જાણી. ૨
 ગાઢે ગાન કીધે શું યાચે, માંહમિરા વીણુ તાત;
 શીખામણુ મેં ધણીજી કહી, પશુ મનમાં ન આણો વાત. ૩
 પુત્રી મેં માંહમિરેં નજ યાચે, કરનારો તે કરશે;
 કષ્ટ મ પામીશ હુંઘરખાઈ રે, દુઃખ દામોદર દરશે. ૪
 આપણે માયે સમરય છે મોટો, લક્ષ્મીજનો નાય;
 માંહમિરેં પેહેરામણી પુત્રી, લખી લાવો સહુ સાથ. ૫
 સગાં સહુ સાસરીયાં કેરાં, ગ્રિય સ્વજન પાડોશી;
 હુંઘરખાઈ કો રખે વિસરો, સાજન ડોસા જોશી. ૬
 કામકાજ કરતાં કો ધરનાં, કણખી માણસ માણી;
 સોઈ ધોખી સ્વજન સખંધી, પશુતણા રખવાળી. ૭
 રનેહી જો કો હુંઘરખાઈનાં, જોહેવું. આપવું જોહેને;
 તાહારીધંજા હોય જાંઠાંજેવી, સંભારી લખાવજો તેહેને. ૮
 મુનું રુપું રાકડ લખાવજો, ખાંત્ય રખે મન રાખે;
 સાવધાન ધર્મને સહુ સંભારજો, (નહંતો) મેહેણું રહેશે ભવ આખે. ૯
 લાજ હુંઘરીનાં આંસું લોભાં, શીશ ફેરવ્યા હાય;
 દીકરા હુંઘરખાઈ કાં દુઃખ આણ્યાં, સમરો વૈકુંઠનાથ. ૧૦
 મુખ પખાળી મંદિર પોહોતી, સાદ કરે સહુ આવો;
 માંહમિરે મોટા ધર કેરું, સાસુજી સર્વ લખાવો. ૧૧

વલણુ.

લખાવો સાસુજી, ઘટે પેહેરામણીની રીત;
 પિતાજી પૂરી પાડશે, જોહેને ચામળીયાસું છે પ્રીત. ૧૨

કડવું ૨૯ મું.

રાગ સામેરી મહલાર.

મુખ મરડીને સાસુ બોલ્યાં, યાગા કરે વિશ્વાસ, વહુજી.
 કાગળનો કચલો તો કીજો, જો જીની હોય આશ, વહુજી. ૧

મોટે મોટી નણદલ બોલી, લખાવતાં શુ જાય, માડી,
કટકો કાગડ ખરચ થયે, અધિક ન્યૂન નહીં થાય, માડી. ૨
વડસાસુ કહે રેહ રેહ છાની, હુ રે લખાતું લેખ, વહુજી,
તે કાગળ મેહેતાને આપજો, વિગતે કરી વિશેષ, વહુજી. ૩
લખો પડીકાં કુમકુમકેરાં, પટોળાં દશ વીચ, વહુજી,
નારીકુંજર નાના વિધનાં, આપશે શ્રી જગદીશ, વહુજી. ૪
રેટ શણીયાં સાળુ સાવડ, છાએલ લખો સંચાર, વહુજી,
પામરી ને પટકા પછેડી, બહુ મૂલ્યનાં સાર, વહુજી. ૫
ચોક લખો દશ થરમા ફેરા, ચોલેરાં પચાસ, વહુજી;
કમખા કાપડાં ધણેરાં જોઈએ, લોક કરે સહુ આશ, વહુજી. ૬
સહસ્ર મેર સુનાની, શ્રીફળ લખો સં સાત, વહુજી;
વીશ મણુ વાંકડીયાં જોઈએ, મળશે નાગરી નાત, વહુજી. ૭
ખીરાદક મશરુ ને મોળીયાં, મગીયાં અમરી ઘાટ, વહુજી,
તાળા ને દપક સુરંગે, નિર્ખી* લેજો નાટ,† વહુજી. ૮
જેહેને જેગમે તે લખાવો, એટલું તો જોઈશે આજ, વહુજી,
પછે ચોશાય તેહેવું કરજો, જેમ ધરની રહે લાજ, વહુજી. ૯
જો મહેતા માથે હરિ છે, તો તાં શાહનાં વાંક, વહુજી,
મંહિમેરું કરશે જોતાં, આડો આંક, વહુજી. ૧૦
નણદી કહે સહુ સમજી લખાવ્યું, ભૂધ્યા ખરાં નિરવાણુ, વહુજી,
લખ્યાથી મેહેતો નહિ ચૂકે, માટે લખાવો વળી બે પાંદાણુ, વહુજી. ૧૧

વસણુ.

કલા પ્રમાણે સહુ લખ્યું, ને હસીયો સધળો સાથ;
હુઅરબાઈએ કાગળ લઈ, આપ્યો તાતને હાથ ૧૨

કડવું ૩૦ સું.

રાગ સામેરી.

પિતાજી શી પેર યારો, આપણે આવડું કયેમ અપારો,
સ્વપ્ને નવ મળે જેહ, સાસુએ લખાવ્યું તેહ. ૧

દાળી.

કાગળમંહિ લખ્યું ખરું, પણ લખ્યા પ્રમાણે નવ મળે;
અવસર વીત્યો હવડા, અમો મેહેણું નહીં ટળે. ૨
માહારી પુત્રી પ્રભુ સભારીએ, સમરથ શ્રી ત્રિભુવન ધણી,
દામોદરજી દોરીને મન એ, સામગ્રી નહીં ધણી ૩

કાગળ કુંઝરખાઈ કને રાખે, સાદ કરવા આવજે;
 નાહોતરો નાત્રે સગાં સબંધી, શીઘ્ર વેહેલાં કઢાવજે. ૪
 બ્યાકુલ થઈ તે વાચક સુણતાં, વચન પુત્રી ઓચરી;
 હા! પિતાજી સર્વે આબુ, આંખેથી આંસુ ઝરી. ૫
 ભુંડી બરાસે છળીલાને, છાજ મંડપમાંહાં ધરા;
 જુઓ જદુપતિ શું કરે છે, લાડડી કાં લોચન બરા. ૬
 પ્રતીત આવી કુંઝરખાઈને, જનક જુહુ નવ કહે;
 બકતવત્સલ ખીરદ મોહુ, સાસરીયાં તે શું લહે. ૭
 શીઘ્ર થાઓ સ્વજન તેડે, વહુજી વાણી ઉચરી;
 મેહેતોજી માંહાંમેરુ લાવે, સમરથ માથે શ્રી હરિ. ૮
 તાલ લીધી તિલક કીધુ, રમરણી સુભ કર ધરી;
 મેહેતોજી મંડપ પધાર્યા, કરજોડી કહેતા હરિ. ૯
 લાવ્યા છે વેરી છાજ ક્યાં છે, વચન ઓચા જેટલે,
 નાગરના નરનારીએ, મહા હાસ્ય માંડ્યું તેટલે. ૧૦

કહવું ૩૧ મું.

રાગ દેશી ચાલતી.

આગે નાચરૂપ મનોહર રસિયા, હાથે તાલીદેન હસીયા;
 ચંદ્રવદની તે હસતાં રાજે, ઉપમા જે કહીએ તે છાજે. ૧
 સુ અમરપુરી છે એહ, નરનારી નિરખે તેહ;
 કેા છૂટી વેણીએ રે દોડે, જે* પીતાં પુત્ર તરોડે.† ૨
 કેા કરે ઝહી ગુંથતી વેણી, ઉપમા અદ્ભુત મૂનવેણી;
 કેાહોને ચાલતાં ચુડી ખળકે, * * * ૩
 ઝીણુ ઝીણુ ઝાંઝરીઆં વાગે, સુણી સુતો રતી પતિ જાગે;
 જમકૃષ્ણ કહી કરજોડે, શીરા ધૂણે ને મોં મચકોડે. ૪
 ખસે ઓહલું શીશ, માટી નેત્ર ચઢાવી કરે રીસ;
 શંખણી અવળી થઈ સાડી, સમું ઓહ એમ કહે માડી ૫
 લટ મુક્તાક્ષની ત્રુટે, કટીથી ફાલી છૂટે;
 એક સરુએ સ્પરે કરે સાદ, સોહે નવલ વીંછીઆનો નાદ. ૬
 પ્રયુ(૧) શોણી પાગ બારતી, ચાલે કૌતક કાટ કરંતી;
 ઉન્મત્ત ઉરજ અતિ રોખે, કેા કેાહોને કાજે નવ થોખે. ૭
 મેહેતોજી કરે માંહાંમેરું, માહારે મન ગમતું જઈ પેહેરું;
 એમ બંગ વહે મુખ વાણી, ગૃહથાળા બીડ બરાણી. ૮

ઝાંઝા કુંકુમ મેહેલ્યાં છે ઘોળી, તાંહાં નાગરની મળી ટોળી;
હાથે સાન કરે મુખ વારે, મેહેતો શામળજીને સંભારે. ૯
છેડેથી છોડી બે તાલ, મેહેતે ગાજી કહ્યું ગોપાળ;
હાં હવડાં છાજી ભરાણી, એમ વ્યંગ વદે સહુ વાણી. ૧૦

વલણ.

વાણી વ્યંગ સહુકા વદે, મેહેતે ગ્રહી જો વારે તાવ;
કાગળ ધયોં છાજમા, સમસ્યા શ્રી ગોપાળ. ૧૧

કડવું ૩૨ સું.

રાગ કેદારો.

કૃષ્ણ કહીને કાગળ ધયોં છાજમાહાં, શામળા સાંભળ વાત માહારી,
વહાલા માહારા વાર લાગે રખે અધધડી, કુંઝરખાઈ કુંઝરી તે છેરે તાહારી. કૃષ્ણ. ૧
શામા સંગે તેડજે, શીઘ્ર રથ ખેડજે, વ્યાળસુ યઈ રખે સુઈ રહેતો,
માહાંભરે તાહારા ધરથી ધટે જોહેવુ, હું કહું તો જો તું હોય અવહેતો.* કૃષ્ણ. ૨
માહારે કાજે રખે જાથ કંઠી માગવા, કૃષ્ણ, મળ્યા વિષે કરજ કાઠી,
આ સમામાહાં વેગે આવી કૃપા કરો, તો ઘીન તુજ દાસની ચોખે દાઢી. કૃષ્ણ. ૩
દોસી દશ વીશ ને સુની નાણાવટી, ઝવેરી તેસી ને સુગંધી ગાંધી,
સરવને તેડી કરી તીલ અિકમાં, આવજો મોટ મોટરી બાધી. કૃષ્ણ. ૪
ભક્તને બળ ધણ, બૂધરાતુજ તણું, લેખે કોહોને મણું, તાહારો કાઠાવી,
નાથ નાગર નરસંધો કરે વિનતી, મોડુ માહાંભરે તું આપ્ય આવી. કૃષ્ણ. ૫

કડવું ૩૩ સું.

રાગ રામખી.

અણીયેર મેહેતે માંડ્યુ ગાનજી, સમર્થ સ્વામી શ્રી ભગવાનજી.

હાળો.

સમર્થ શ્રી ભગવાન સમસ્યા, અંતર ગતિ આહાલાદ,
ધણેકામે આવી સાહાયકીધી, સાંભળી ભક્તની સાદ † ૧
અબમેલને અંકે નામે, આપ્યો વેકુંઠ વાસ,
સાધન સાંહાસુ ન જોયુ, પ્રભુ મન લાસોઈ દાસ. ૨
ગજરાજ ગ્રહો ગ્રાહે, તેની કીધી વાહાર;
અરધ નામે ઓધરીયો, હરિ સમર્થ જગદાધાર. ૩
ગોવરધન ગિરિ કર ધરીને, રાખ્યાં વચ્ચ ગોપાળ;
ગુરુપુત્ર આણી આપીયો, ને પીધી પાવક જાળ. ૪

* અલહેતો=નાદાન, વગર સમજનો, નાની ઉમરનો. † સોની. ‡ સાદ=વાત. § ભારથો.

અમરીપને ઊગારીયો, પંચાલી પુત્ર્યાં ચીર;
 દુર્લભનના દુઃખથી, ઊગારીયા પાંચે વીર. ૫
 સ્તંભ માંહાંથી પ્રકટ થાતાં, દાણું ન લાગી વાર;
 ઉજ્જ્વલ તેજથી ઊગારીયો, સુધ-વા કીધી તેહેની સાર. ૬
 પથ તક માખણ મંદિર પેસી, પીધું શ્રી મહારાજ;
 ચતુર્ભુજને ચોરી કરતાં, મન ન આવી લાજ. ૭
 ચંદ્રદાસની ચિંતા કરી, ધ્રુવજીને યથા પ્રસન્ન;
 અપિપ્તનીના આદરે, માગી આરોગ્યા અન્ન. ૮
 કાંચુઆઝોટીમુખમાંહે, મૂક્યા, રિદ્ધ સિદ્ધ આપી નાથ;
 કામ ભાવે ઉઘારિયો, ગોપિકા કરો સાથ. ૯
 કન્યગ્રી* થઇને કૃપાસાગર, રહી ત્રિસોયન ઘેર;
 વિશ્વંભરીઓ પટલ કાઢાવ્યો, એ પ્રભુની પેર. ૧૦
 કપીર નામે કારી દક્ષણ, સંભાસ્યા સુખધામ;
 તમ નાથ નાગર નરસૈયાને, છે માંહાંમિરાંનું કામ. ૧૧

વલણુ.

કામ કીજે કૃષ્ણજી, લાડ પાળો આજ;
 કુંઝરખાઇ છે તાહારી પુત્રી, રાખો આવી લાજ. ૧૨

કડકું ૩૪ મું.†

રાગ રામગ્રી.

ઉઘડી ઉડીયો વેગે વૈકુંઠપતિ, ગરુડ કર્યા ગરુડ કર્યા વણ વાણી;
 ચાલ ચતુરા ચતુર્ભુજ ભણે ભામની, નિષ્ઠ નેદીકે માંહારી ગત ન જાણી. ઉઘડી. ૧
 જનધણા ડગ ફરે, ગયા વના નવ સરે, રિદ્ધ સિદ્ધ અગરડું કરીને રે જાણી;
 નરસૈયો નાગરો ભક્ત માહારો ખરો, છાજ તાંહાં જે ભરો શીઘ્ર થાઓ. ઉઘડી. ૨
 સાવડું સૂત્ર પટકલ સોવરણી કથી, રંગ નાના તણી રેલ વાહો;
 આપણો નાગરો હાથ મસ્તક ધરો, હેત આણી તેહેને હાથે સાહો. ઉઘડી. ૩
 દેશ પરદેશની ભાત જે જે ભલી, એકથી એક જે અધિકાં જાણો;
 સ્વપ્ને જે નવ મળે, નામ કો નવ કળે, અંત આગસ તજી તેહ આણો. ઉઘડી. ૪
 હેમ હથસાંકળાં, નંગ નિરમલ ભલાં, સરસ રણગાર જે સુષ્ટે સારો;
 રીત ને ભાત રોકડ રખે વિસરો, દીન થઈ કરગરે દાસ માહારો. ઉઘડી. ૫
 છાજ મંડપ ધરી, મેહેતો મુખ કહે હરિ, કુંઝરી કમળા જઈ રાખ્ય રાતી;
 ભક્તનો ભાવ પૂરણ કસ્ય ભામની, સરસ સીમંતની રીત સોહોતી. ઉઘડી. ૬

* કલગી-કુણગી. † નરસિંહ મેહેતા કૃત કાવ્ય સંગ્રહના પૃ. ૫૪૮ પદ ૨૪ મા સાથે, અને પ્રેમાનંદના મામેરાના કડવા ૧૩ માના ૧ લા, પદ રાગ પ્રભાતવાણ સાથે આ કડકું ૩૪ મું સરખાવે. ‡ તદિકે-તિદિકે. § અગર-અગ્ર, આગળ.

એક માગે તો અગીઆર મણું આપીએ, આપણા ધર તણી રીત રામા;
એહેવું કહી શીઘ્ર આવી ઉભા રહ્યા, વિશ્વ ઠગ કરે જુએ રે કામા ઉધકી. ૭
અમર અજ ઈંદ્ર જે સ્વપ્ને દેખે નહીં, માગ મુખ બોલતા વેગે વાણી;
નરસૈયો નાથ લક્ષ્મી સહીત આવીયો, તેણે અણુગણી ગાંડી અનત આણી. ઉધકી. ૮

કહવું ૩૫ મું.

રાગ મેવાડો.

મંડપમાંહે થયો આતકારજી, દોસી યધને આઠ્યા મોરારજી;
રથથી ઉતર્યા શ્રીચક્રપાણીજી, સાથે સોહે શ્રીરમા રાણીજી. ૧
આવતાં જોઈને મેહેતો ઉભા થાયજી, હરિને બેટી લાગ્યા પાયજી;
દોસેણુ આઠ્યાં મંદિર માંહેજી, કુંઅરબાઈને કરવા દયાયેજી. ૨
હેતે કરીને રૂઢીએ લીધીજી, પુત્રી તે કાં ચિંતા કીધીજી;
મેહેતા સરખો તાહારે બાપ જી, તો શૈં હોયે તુહુને તાપજી. ૩
લખ્યાથી અધિકું લાઠ્યાં અમોજી, વળી જે જોઈએ તે માગો તમોજી,
કુંઅરબાઈએ જાણ્યું મંન જી, મેહેતા કારણુ આઠ્યાં ત્રિભુવનજી. ૪
શકે શ્રી હરિએ કીધી કૃપાયજી, આ બીયા તે દીસે લક્ષ્મી માયજી;
પાય લાગી જોડી હાથજી, માયે કર મુકયો દોસણુ માતજી. ૫
કુંઅરમાઈ હરખ્યા અપારજી, મેહેતા જાણ્યો દેવ અવતારજી;
મંડપ માંહે દોસી બેઠાજી, તણુ ભુવન નહીં કો દીઠાજી. ૬
મેહેતા ઉપર ધણુ પ્રસન્ન જી, ત્યો મેહેતાજી જે મપે મંનજી;
આપવા બેઠા જગદાધારજી, વસ્તુતણા વાઠ્યા અંબારજી. ૭
ભાત બલીને લખીએ ન જાયજી, દીઠે નરનારી મન લલચાયજી;
અબર અવનીમાં ન સમાયજી, કવિ એક જીએ કરી શુ ગાયજી. ૮
પાધડીચીરા ને શિર બંધજી, પટકા બાદલાઈ દીઠે યાયે આનંદજી;
સુપણાં સાવ સુદર ભાતજી, ચરમા પામરી કસમેરી જાતજી. ૯
મચર અલખ્યા બારતા સારજી, કમરવેલી શૈલાં અપારજી;
મુગટા શીણીયાં ઢી* લાલજી, મુસ્ય ન ગણે કો દલાલજી. ૧૦
સાહબી સુશી* ચકલા અનેકજી, ધોતીયાં પોતીયાં દોરીયાં વશેકજી;
ચીર પટોલાં પીતાંબરજી, સુદ્ધી કલધર નીલાંબરજી. ૧૧
ટુકડી અનોપમ ને શુભ જમાજી, બાદલાઈ કીરતાસ જોની કામાજી;
વીળપુરી અતલસ જુઓ રામાજી, ઝીણા બાદલાઈ શુભ સામાજી. ૧૨
રૂડા કમખા ને પઠાણીજી, કરણાટકી તુરકીતર(ગ) કર્દાથી આણીજી;
હોટ આવી સ્વપ્ને ન જાણીજી, ભુટીદાર સુદર જુઓ બાઈ પાણીજી. ૧૩

* ઢી-મુગટી વીરાનગરા નાગરોમાં આ સજ્જ હજી પ્રચલિત છે † એક જાતની સાડી
પેશમી, કલધર અથવા કલધરની જાતની પાણુ સાડી

દુંખણીયાને દોરની સાડીજી, તાસ દુમાસ ને ઘીટલી વાણીજી;
 ત્રંધડો ગજીઓ જીઓ માડીજી, નારીની જામપુરી કાંઠાંથી કાઢાડીજી. ૧૪
 ભારે મૂલ્યતણા લરચીજી, ગોરે ગાત્રે ખરો રહે ખુંચીજી;
 આ એજદી કાંઠાંથી કાઢ્યાજી, વિટલને નવ ઓળખે વાઢ્યાજી.* ૧૫
 સાડી સરસ ગોડીયા કરીજી, બાંધણા જોની જાંઘને આધેરીજી;
 ધાટડી ચોળી બહુ ચીરજી, દોસી ચર્ધ બેઠા શ્રી જહુવીરજી. ૧૬
 શ્રીફળ સોપારી ને સુવર્ણ નાંણું જી, કોડ જીએ કહીયે ન જાણ્યું જી;
 સુનાનાં દડખાં બે પ્રોઠ જી, જીવોને લાભ્યા ગરુડારૂઠ જી. ૧૭
 અંતરીક્ષ દેવ દુહંબી વાળે જી, ઉપમા જે કહીએ તે જાળે જી;
 કુંઅરખાઈ મડપખાઈ માલે જી, પિતાજીઆપે મોસાણું વાઢાલે જી. ૧૮

વલણુ.

વાહાલે મેહેતો મોહોસાણું આપે, સાનિધ ગોકુળનાથ;
 મનગમતાં ને મનમાન્યાં, આવી પેરે સધળો સાથ. ૧૯

કડવું ૩૬ સું.

રાગ મારુ.

મેહેતોજી બોલ્યા મુખથી વાણી, કુંઅરખાઈ તેડો ગોર ગોરાણી;
 આપો અમારીને રે પટોળી, પૂજી પ્રેમે ચરણા ચોળી ૧
 સદા કરે શુકલ શુકલાણી, પાગ પખાળી શિશં ઘો પાણી;
 રતનાને રૂડી સાડી, આપો તિલક કરીને માડી. ૨
 પૂજ્ય પ્રાહુણા દેશ પ્રદેશી, વિપ્ર વેદીયા નગર નિવાસી;
 યુગ્મ વજ્ર જણપ્રતે આપી, જયા જોએ લલ્લું ચુર માપી. ૩
 તેડો સાસુ ને જોડી જોડાણી, સાડી સરસ શુદ્ધ પઢાણી;
 માહાલણા દેવરની માડી, ગરવે પેહેરે દક્ષિણની સાડી. ૪
 જોડે લ્યો પુત્રી બે ચરમા, સસરાને સોપો લઈ કરમાં;
 સરસ શોભિતો જામો, જામાત્રને અંગસું ખાંમો. ૫
 હમ અલકાવલ મોટાં મોતી, કંઠે ધર, કુંઅરી શું જોતી;
 આ બે મણિ સુંદરજીને કાળે, પ્રેમે મોકલ્યા શ્રી મહારાજે. ૬
 સસરા સાસુની જે માડી, આપ કુંઅરી ઉત્તમ બેસાડી;
 આંખે આંસુ લારે બે ખુંધી, કોતુંકે ગ્રહરાણા રુંધી. ૭
 દપતી દીઅર જે જોડાણી, અદ્ભુત રંગ પટોળી પાણી;
 દીવ્ય દીપતી દુસાળા, આપો વેડાખાંધના સુત પઢાલા. ૮

* વાઢ્યાજી-વઢવાડીઆ કે વાડીઆ-વાઢાણના બાંધનારાં † દડબા-પથરા

સાદ કરો નહુંદ નણુદોઈ, આપો વસ્તુ અનોપમ જોઈ;
નણુંદતણા જે કુંઅર નાંહાના, બાદબાઈ ચીરે રહેશે ઈના. ૯
તોડો માથીજ ને માસો; સાડી સરસ લરૂચી ખાસો;
વિલાં કાકીજ ને કાકો, આપો જેમ જગમાં રહે સાકો. ૧૦

કડવું ૩૭ સું.

રાગ મારુ.

પુત્રી સાદ કરીને તોડો, આપો મામીજ ને મામો;
સાસુજને પૂજ પ્રેમશું, પેહેલા મસ્તક નામો. ૧
ફાઈ પુચ્ચો વૃદ્ધ ત્યાલાનાં,* આપીને દો માન;
કોહોને આપવું ગાદો પૂછો, જે થોડું સાંભળે કાન. ૨
નાહાનાં મોટા સગાં સબંધી, પ્રિય જન પાડોંશી;
કુંઅરબાઈ કો રખે વિસારો, સાજન ડોસાડોસી. ૩
પીતાંબર પેહેરીને પાંકડી, હોડે મોડામોડ;
નાહાની વાહુને નારીકુંજર, સોહે સરખી જોડ. ૪
કુંઅરબાઈનો કલધેરની સાડી, ઘેડ ઉઠેલી જુઓ;
કડી ધરતાં કટાક્ષસું નિરખે, રતીપતિ મન મોહે. ૫
લાડકુંઅર જે લક્ષણવંતી, અંબર ગ્રહે આધેરી;
રખે અંગ ઉધાડું દેખે, હેડા સાથે હેરી. ૬
લાછબાઈને લાખી તાસ્તો, જીવવહુને જુના સાડી;
માહારા સમ જો મુખ ઢોકોતો, ત્યાયોજ કહેરવી આડી. ૭
રાજબાઈનું રૂપ નરખતાં, લટકે ત્રિભોવન નાય;
મરકલડે મેહેતાજ આગળ, જોડે આવી હાથ. ૮
પુલબાઈ પુલી મંડપમાં, છોરી છોડે ચીર;
જુટીદાર દેખીને બાઈયાં, સંભારે જડુવીર. ૯

વલણુ.

જડુવીરે ચીર પુચાં, ખૂટે નહીં કદાપ;
મેહેતા કારણલોકે સહુને, માધવસું યથો મલાપ. ૧૦

કડવું ૩૮ સું.

રાગ ધનાશ્રી.

મંડપ મલપતી મધુર મુખ બોલતી, મૃગાવતી કહે વાણી;
જગનકુંઅર કહે તાંહ જોરે કમળા, આ અંબરનું પાણી. ૧

* આ રાખ્દ એવી રીતે લખાયેલો છે કે જે 'ત્યાલ્યા' 'તાલા' 'તાલ' 'ત્યાલ્ય' એમ ચાર રીતે બેસાડી શકાય છે. † ગાદે-મોટો સખ્દો. ‡ બીજી કોઈ એ નામની સ્ત્રી હશે.

રાગ રેર.

ઉઘોતકુંઝર આનંદ પામી, માનબાર્ષ મન પુલી;	
આપા ચિત્રલખીશી નિરખે, મોટી સુંધ શુધ બૂલી.	૨
લાખેણી લટ મુકી મુખપર, મરકલડે મગનેણી;	
મકરધ્વજ સરખે મોઢ પામે, નાગફણા તુલ વેણી.	૩
લોચન ઉપર લટ લલીતાની, નાગેણુ સરખી લલકે;	
લોકીક પુસ્પતણું શું લેખું, જોતાં મદા મુનિના મનટલકે	૪
હસવું રમવું કેહેવું સુણવું, કૌતુક કરે કાજ;	
સ્વર્ગશુવન સરખું જો કહીએ, કવિને મોટી ખોજ.	૫
સહસ્ર ગણી સ્વર્ગથી શોભા, બૂતલ ઉપર લાસી;	
લાડ પાળવા લક્ષ્મી સાથે, જાંઠાં આવ્યા અવિનાશી.	૬
માંગરોળમાં મોટા મહાજન, શેઠ સંધ શ્રીપાલ;	
મોહન મનજી ને પૂજે પારેખ, કીધી ઝાંકઝમાળ.	૭
ડેપો દોસી ને શરો સુંની, ગણાજી ગાંધી આવે;	
સ્નેહી જે સસરાજી કેરા, સંભારી તેડાવે.	૮
કાંઠાનો કળખી ને ઘાળી ઘાણેણુ, મોટી માળણુ ડાહ્યાઈ;	
નાહાનો નાપીક ઉભો નિરખે, કરમાં વીંજણો સાધી.	૯
તેજપાલ તંબોલી તેજો, ઉભા સારણુ શેઠ;	
મેહેતાને મુખે ના ન નીસરે, લહી વિદ્યુતની વેઠ.	૧૦
પાણીદારી પુરુને આપે, નૂતન રંગની નાટી;	
ભાટ રખે જો એક વિસરે, ગુણી પ્રગટ હોયે ધાટી.	૧૧
ટાળાં સર્વ ગાંધવનાં તેડી, માંજું દરિગુણુ ગાન;	
પ્રેમેસું પટકુલ પામરી, આપે શ્રી ભગવાન.	૧૨
અશ્વતથા ખેડયું ને રક્ષક, દલવાડી ને દોસી;	
કરણસીઆ ? કુનાંદ* ભયો, આપે શ્રી અવિનાશી,	૧૩
કર આદી જેણે જે માગ્યું, તેહેને તે આપ્યું સાર;	
કારીગર કે ન વિસરે, પશુતણા પોંડાર.	૧૪
આખતાં ખુટયો નહીં, વચ્ચે તણે ત્યાં જ્યંવાર;	
પછે મેહેતેજએ કૃપાકરી, પહેંચી આખ્યાં નગ્ર મોઝાર.	૧૫

વલણુ.

નગ્ર આખે વેહેંચી આખ્યાં, સહુનાં પુરી કોડ;	
મેહેતા માથે હાથ મુકી, લક્ષ્મી સહિત પધાર્યાં શ્રીરણુહોડ.	૧૬

* કુનાંદ કે કુનાંદ ? વચ્ચેના અક્ષર જાણ્યર વંચાતો નથી. † આડી-આડવું, ધારવું.

કંઠવું ૩૯ મું.

રાગ ખીલાવલ.

ચતુર્ભુજ ચોળે વિખાણો, મેહેતાજીનું મન,	
ઝડ ને ઝાં દવે ત્રવાડી, કહે જીવિત તન ધન્ય.	૧
પ્રાગજી પારધી જોઈ, કેહ મેહેતા મોટી વાત,	
વિરમે પામ્યા આજણા, મેહેતા સ્વેદ બરાણુ ગાત.	૨
ત્રિલોચન ત્રવાડી જોલે, પચોલી પરિ પ્રીતે,	
જીથો આખર ઝમકી ઉઠ્યો, લહી રસિકની રીતે.	૩
ડોહા દવે ને રામો રાવજ, જશવત જાની જોડ,	
કેશવજી કરોતિનો તાહાં, હસે હાથોં હેડ.	૪
પાઠી ગોત્ર પ્રસન્ન થઈને, વદે મુખથી 'વાણુ,	
વ્યાસ વ્યાસજી અવિલોકતા, કહે વૈષ્ણુવને શી તાણુ.	૫
કાકાનજી કણસારો, અને સરીયો સ્થામ;	
પિતાંબર પક્ષો નવ પ્રીછ્યા, પ્રભુજીનાં એ કામ	૬
અષ્ટ દાસ અઘ્યાસી, અદ્ભૂત વિદ્યાકેશ જાણુ,	
વ્યાકરણો વૈદ્ય જોધી, વિશ્વે કીધુ વિખાણુ.	૭
વેરાગી વિશ્વદાસના, એ દાસ નામે સિધ્ધ,	
૫૬ વામા વારણે જામ, દેતી બહુ આશીશ.	૮
બખ્ષ વસ્ત્રે બરી બાળ્યાં, સતોખ્યા સરવ લોક;	
કમ્પતરથી કુઅરખાઇનો, ટળ્યો સધળો શોક	૯
કાપડું એક વિસર્જી, તે વિશ્વે જાણી વાત,	
કૃષ્ણજીએ કાપડાનો, વરસાચો વરસાત.	૧૦
નરનારી સહુ વિરમે પામ્યા, વસ્ત્રો જોજોકાર;	
પ્રેમ આણીજોગ્ય જાણી, સર્વે કીધા મેહેતાને નમસ્કાર.	૧૧

વલણુ.

નમસ્કાર કીધા પ્રેમજી, વદે વાણી મેહેતા ધન્ય,	
નાગરી નાતમાંહ પ્રકટી, સહુ કીધુ પાવન	૧૨

કંઠવું ૪૦ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

કુકુમ કેશર ઘોળીયાં ને વત્યોં જોજોકાર,	
છેલ છખીલી છાટે જમરકે, ઉપમાનો નહીં પાર,	
વૈષ્ણવે જીયુ રે જીયુ, હાથોં હરિના દેખી રે	૧
મૃદ* મનોહર ગાન કરે ને વાજે બહુ નીરાણુ,	
ટીલાટળકાને ચોખા ચાદલા, મહા સતોષ મુજા વિખાણુ. વૈષ્ણુવે રે	

- ગીત ગુરુવાણી સાદામા સાદામી, સીમેત કર્યાગાય; વૈષ્ણવે. ૩
 લલીતા લાજ મૂકી લોકની, આનંદ હિરન સમાય.
 ક્રાંદન પાન ને કૂલ શ્રીકૃષ્ણનો, વાળ્યો આડો આંક; વૈષ્ણવે. ૪
 અનમેહતાં અપરાધી પાપી, હરિજનને કહે રાંક.
 ચાર વેદની આથીય ઉત્તમ, વદે વિગ્ના જન; વૈષ્ણવે. ૫
 વૈકુંઠ શોભા અતિ વાધી, છૂટે નાહાના છંદ.
 આઠ ચાર ને નવ નિમિષ, ન મેહેલે ચરણ નિવાસ; વૈષ્ણવે. ૬
 જે હરિનો આગ્રય રેક તે, કથેમદુઃખ પામે દાસ.
 હિપમા એક શમે શી કહીએ, કોડે કહી ન જાયે; વૈષ્ણવે. ૭
 મેહેતાજી માંહાંમેરાં વેળા, નરખે વૈકુંઠરાયે.
 રીતભાત પરિપૂરણ કીધી, મેહેતો થયા વિદાય; વૈષ્ણવે. ૮
 મોટા મહાજન નગરતણાજે, પુઠવળાવવા જાય.
 પાછાવળ્યા પુરવાસી ને, આગળ થયો પોતાનો સાય; વૈષ્ણવે. ૯
 મેહેતોજી જૂનાગઢ પધાર્યા, ભજતાં વૈકુંઠનાથ.
 કુંચરખાઈપર સાસરીયાં, સહુ સદા રહે અસન; વૈષ્ણવે. ૧૦
 મેહેતાજીની મામ દીડી, પછે સહુકે રાખે મંન.
 માંહાંમેરાં મેહેતાતણાનો, કલો જ્યાં બુધવિસ્તાર; વૈષ્ણવે. ૧૧
 ભાવે કરીને સાંભળે, તે તરે નર વા નાર.
 સંવત સત્તર આઠ અભિનવો, ચૈત્ર વદ સનિવાર; વૈષ્ણવે. ૧૨
 તાપહરણ તેરથને દહાડે, પુણ્ય તણો નહીં પાર.
 સુણે બણે ને ગાય શીખે, સ્થિર રાખીને મંન; વૈષ્ણવે. ૧૩
 વૈષ્ણવના ગુણ રસનાએ લાખે, અભુજ થાય અસન.
 હરિજનનો મહિમા અદ્ભુત, કહ્યો ન જાયે લેશ; વૈષ્ણવે. ૧૪
 ગોવિંદ કૃપાએ ક્રય બાંધ્યો, પ્રેમે પાટણ દેશ.
 ચાર પદારથ ભક્તના, રનેહે હરિ વશ થાયે; વૈષ્ણવે. ૧૫
 ઈંદ્ર અમર અજ અણું ન જાણે, તો 'જ્ઞાની' જનશું ગાયે.
 શ્રી માહામેઠં નરસે મેહેતાનું જાની વિશ્વનાથ કૃત સંપૂર્ણ.

- જુનાગઢ નગ્ર મોઝાર, વાધી ખ્યાત મેહેતાની અપાર; ૨
મોહોસાણું કીધું ચક્રપાણી, ઘેર ઘેર ચાલી તે કાઢાણી.
સુણી જશ મેહેતાનો વારુ, લોક આવે દર્શન સારુ; ૩
કેટલા દુષ્ટ શુદ્ધિને ધરતા, અગ્નિને નિંદા કરતા.
જેહેને મન નહીં વિશ્વાસ, તે હરિજનની કરે હાસ્ય; ૪
આર્વદી સદા ભક્ત જન, ગ્રાણી માત્ર ઉપર પ્રસન.
પુરમાંહાં એક ઉત્તમ ઠામ, જાંહાં દામોદરનું શુભ ધામ; ૫
હરિ મંદિર શોભા છાજે, જાંહાં સ્વયં દામોદર વિરાજે.
રાજ્ય સેવા તાંહાં નીત યાજે, જંદીજન ગુણ જથ ગાજે; ૬
નીત દર્શન પામે સહુ લોક, તેણે ન મળે કાહોને શોક.
રાજદ્વાર માંડલિક કેરુ, તાંહાંથી સમીપ છે દેહેરું; ૭
નરસિંહ મેહેતો વૈષ્ણવરાજ, નીત આવે દર્શનને કાજ.
કરમહિ ધરે બે તાલ, ગાતા આવે ગુણ ગોપાલ; ૮
સાથે સોદે વૈષ્ણવની ટોળી, સીજે સખી સકળ મન ભોળી.
જમ ઉદ્ધવ શોભ્યા વ્રીજમાંહે, તેહેવી મેહેતાની શોભાએ; ૯
લીલા રૂપનું ધ્યાન ધરતા, મેહેતો એણી પેરે દેહેરે સાંચરતા.
આવે નીત આયમતે સૂર, જેને હદે હરિરસ પૂર; ૧૦
ગાજે, આરતી આનંદ આણી, રહી સન્મુખ સારંગપાણી.
પ્રતિમા હરિની આતકાર, લોકે પૂજી ચઢાવ્યા છે હાર; ૧૧
એકઠી થઈ છે બહુ માળ, તેણે શોભે સ્વરૂપ ગોવાળ.
મેંતો આરતી કરી નમે જેવારે, હાર આપે દામોદર તેવારે; ૧૨
પ્રતિમાનું ચૈતન્ય જેહ, વૈષ્ણવ સાથી દેખે તેહ.
હાર આપી મુકે માથે હાથ, મેહેતો ગાજી કહે ગોપીનાથ; ૧૩
ગુણ ગાતા મંદિર આવે, અંગ હાર કરી શોભાવે.
સહુ વિચાર કરતા ચાલે, હરિ પોતે હાર કઠે ધાલે; ૧૪
ધણા કાળ તપ સાધે, તો હેને એ ગત કેમ ન લાધે.
જો હિમે ગાળ્યાં હશે અંગ, તો પામ્યા મેહેતાનો સંગ; ૧૫
એહેની ચર્ચુરજ અડકે જેહેને, ગર્ભવાસ ના હોયે તેહેને.
એ કારણરૂપ કે કાહાવ્યો, આપણે લાયકે આર્હાં આવ્યો; ૧૬
મેહેતાની નિત્ય મંડળી જેહ, નીત રચના દેખે એહ.
મેહેતાને કૃપા અપાર, એણી રીતે પામે નીત હાર; ૧૭
વૈષ્ણવ, કરે માંહામાંહે વાત, અનુક્રમે વાધી છે ખ્યાત.

વારતા ચાલી નમ્ર મોઝાર, વિરમયે પામ્યા મન અપાર;	
સહુને મન એવો ભાવ, મેહેતો બવસાગરનું નાવ.*	૧૮
એહેને સંગ પત્રક જો રહીએ, તો સઘ કૃતારથ થઈએ;	
ઠામ ઠામ લીધી સંભાળ, એથી અળગો નથી ગોપાળ.	૧૯
એહેની બાબીએ જો કામ દીધું, પ્રયમ તાંહાંયકી કૃણ સીધું;	
એહેને નાતે વાપ્યો જે વારે, એ રૂપ દેખાડ્યાં તે વારે.	૨૦
જો બોજન સમે હઠ કીધો, તો તાંહાં પ્રથુએ દંડ દીધો;	
લોકે પ્રાધુણ્ય સંત આપ્યા, તેવા શીઘ્ર પોને સામગ્રી લાખ્યા.	૨૧
પાણી માગ્યું તે વાત ન જાણી, આવી પાણીથી ચક્રપાણી;	
હુડી માટે હસીયા લોક, તો રૂપેયા પામ્યા રોક.	૨૨
પુત્ર પરણાવ્યો તે પ્રસિદ્ધ, * * * *	
મોહસાણું પુત્રીને કીધું, કહો કરજો કંઠાંથી લીધું.	૨૩
એ તો નિથે પ્રકટયો દેવ, એહેને ભાગ્યે પામીએ કૈવ;	
એહેવી સાધુએ વાત વિચારી, મેહેતાની કીર્તિ વધારી.	૨૪
અનુકંમે મેહેતાની વાત, સાંભળી સૌ નાગરી નાત;	
દેવીજનને દેષ જ આપ્યો, એ તો પાખંડે સિદ્ધ કહેવરાવ્યો.	૨૫
મહા મોટા વેદાંતી જેહ, અહંકારના ઢગલા તેહ;	
હાર પામ્યાની ગતિ જાણી, બોલ્યા મન્નજરવંત એમ વાણી.	૨૬
જેહેનો વેદ ન જાણ્યો પાર, તે કલિમાંહાં ન મળે નિર્ધાર;	
તે મેહેતાને હાર કયમ આપે, પ્રતિમા માંહે ચૈતન્ય નવ બાપે.	૨૭
જેહેને પાઠે સહસ્ર પુરાણ, તેહેનો વિસમે પામ્યો**;	
જોગી તપીય કંન્યાસી, તેહેને મનમાંહાં આવે હાંસી.	૨૮
સકળ તીર્થ હમો કરીઆં, જગ જપદાન કર્મ આચરીયાં;	
બાપ તે સલજો ધર્મ ખોટો, ચેલો વિષથી નરસૈયો મોટો.	૨૯
નાચી કુદી વાહે રે તાલ, તેણે રીઝ્યા શ્રી ગોપાલ;	
મૂરખ થયું આ ગામ, નરસૈયાને કરે પ્રણામ.	૩૦
નવ્ય પામીએ લીધે સમાધ, કયમ રીઝે કીધે વિપાધ;	
વૈરાગી હુતો જેહ, ભીમ આદે સિદ્ધડા તેહ.	૩૧
સહુએ વિરમયે વાત વિચારી, એક સુઝ અંતર નિર્ધારી;	
સહુ એકમતો એમ કીજે, એહેની પરીક્ષા કાંઈએક લીજે.	૩૨
જે મંડળિકને એમ કહીએ, અમો તાહારા નગરમાં શું રહીએ;	
નરસૈયે નગરી ભણે કીધી, એહેને શિક્ષા જોઈએ દીધી.	૩૩

પછે રાજદ્વારે સહુ આવ્યા, મંડળિકને મને ભાવ્યા;
 વૈરાગી જતી સંન્યાસી, બહુ કાળના જોગી અવ્યાસી. ૨૪
 વિપ્રઆવ્યા પુરીનાવાસી, આવી વાત મેહેતાની પ્રકાશી;
 રાજ તાહારી નગરી મહિ, ઉત્પાત અતિશે યાચે. ૩૫
 એક નાગર નરસૈયો નામ, તેણે વણસાડ્યું આખું ગામ;
 સહુ લોકને બુરખી નાખી, તેહેની આ સભા સહુ સાખી. ૩૬
 ઘેર ઘેર હડિ છે ગાતો, પરભીને કંડે બાંધ વાતો;
 ગાય ઉધાડો શૃંગાર, નિર્લજ કીધાં નર ન નાર. ૩૭
 કરે એહેવો આખનો આજો, સહુ લોકને લાગે મહાલો;
 રૂઝાં વસ્ત્ર પહેરે છે અંગે, પરનારી સાથે રમે રંગે. ૩૮
 એમ કરતાં બહુ દિન વિત્યા, અમો તમને કહેતા મોહોતા;
 હાવું તો વાત ગઈ વાધી, મન મહિ તે તો ગાંઠ બાંધી. ૩૯
 પરમેશ્વર એહેને મળીઆ, મેહેતો દેવ કરી સહુ ગણીઆ;
 નિત્ય આપે હરિ એહેને હાર, દમોદર દેહેરા મોહાર. ૪૦
 ધર્મ તેણે લોપ યાચે, અમે તે દુઃખ કયમ સહેવાચે;
 માટે મે વચન તેડી ભાખો, એહેને ઉપાધ કરતો રાખો. ૪૧
 મંડળિકે સુણીયું જે વારે, અતિ કોષિ ભરાયો તે વારે.* ૪૨

પદ ૧૭ મું-રાગ કેદારો.*

હો! ઘેહેલા નાગરા ન કીજે વાદ;
 જો વૈષ્ણવ નામ ધરાવીયું તો, વડવાનો શો સ્વાદ. ઘેહેલાં
 ભક્તને બકતું કશું રે, જે લક્ષ્મીવર માંહે લીન;
 પંચમુખે પંચવસ્ત્ર તણને, સંધરો કૌપીન. ઘેહેલાં
 શુકદેવ દુર્વાસા વ્યાસજી, કરતાં ભગુઆં અંગીકાર;
 નટુઆની પેરે તું રે કરાંછાં, ગાય ઉધાડો શૃંગાર. ઘેહેલાં
 શ્રીકૃષ્ણ સ્વામી સર્વનો રે, બાઈ ભક્તનું એ છે રે કામ;
 માધવાશ્રમ કહે રે સંન્યાસી, નથી ભિન્ન કેશવરામ. ઘેહેલાં

પદ ૧૮ મું-રાગ રામઝી.

કાણુ ઠાકુરને વિનવું વિહલા, કમજાના નાથ મનશુ વિચારો;
 દ્રીપદી લાજને કાળે આવ્યા હરિ, દુઃખ પામે કયમ દાસ તાહારો. કાણુ

* એ કડવા પછી વણજી છે. વણ 'કેધ' રાજથી સર થાય છે. તે પછીના આઠ પાનાં કપટી ગયા છે. ત્યારપછી મંડળિક નરસિંહ મેહેતાને મોલાવેલો અને સંન્યાસીઓ સાથે વાદ ચરૂ થયેલો, તેનાં ૧૬ પદ કહેલા પાનામાં જતાં રહ્યાં છે ૧૬ મા પદની છેલ્લી તુક "ભણે નરસૈયો ભગુવા મુખી, પેહેરો પંચ વસ્ત્રનો વાજો રે" મુઠા, છે, જે એ પદ નરસિંહ મેહેતાકૃત કાવ્ય સંમદમાં હારમાળાનું ૨૮ મું આપેલું છે.

પ્રકટ થયું નામ જૂતલ વિષે બૂધરા, નરસંયા નાથ એહેવું ખીરદ કહાવો;
સેવક સંકલ ટાળીએ ત્રિકમા, તો તમો નાથ બલા રે ભાવો. દેણું
લોક દેખે સદુ, દૌતક કરે જલુ, મંડળિક મદ બયોં કર જૂએ;
નરસંયાયા પ્રભુ હાર એક આપીએ, જોગીઓનાં જળ શીત યાવે. દેણું

પદ ૧૯ મું-રાગ મારુ.

હાર ના આપે રે, મેહેતા તુંહુને સન્યાસી શાપે રે. ટેક.
પુરી ભક્તિ વિના જૂલો ભયો, જીવ જંજળે વાલો રે;
ધણા નિવસ છાંતું દંભ ચલાવ્યું, આજ કંઠે સાલો રે. મેહેતાં
પરમપરમલ પરમેશ્વર, તે રહ્યો વિશ્વ વ્યાપી રે,
તે સાથે તાહારે મૈત્રીશાની, રખે તુંજતો નાશી પ્રકાશી રે. મેહેતાં
તું રામની નિંદા કરે ને, ઘેહેલા ગર્વ રાખે રે;
ભીમ ભણે, તો હાર જડે, મુખ રામજી ભાખે રે. મેહેતાં

પદ ૨૦ મું-રાગ મારુ.

*હલ્યા મુહુને શાપ ન લાગે રે, હાયોં દુર્વાસા આગે રે. ટેક.
અમરીષ સા* * કરી, ગાહુઆ થેને ગાઠો રે;
ભક્ત સાહાય સુદર્શન ધાયું, કેહેવો જોગી નાહાઠો રે. હલ્યાં
ફરી સંન્યાસી શરણે આવ્યા, ભક્ત મોટા કીધા રે;
અમરીષ કારણ કૃષ્ણજીએ, દરા જન્મ લીધા રે. હલ્યાં
રાજ તો ઘેહલો યથો તે, સિદ્ધ જોગીએ જાણ્યો રે;
નરસંયો કહે નિષ્કળ ન જાએ, મેં કૃષ્ણ વિખાણ્યો રે. હલ્યાં

પદ ૨૧ મું.

હલ્યા તુંહુને હાર વિચારે જડશે, મેહેતા તુંહુને વિપત્ત પડશે રે. ટેક.
તું પાધડી બાધે ખુણાઆલી, ઓઢીણા જામા પટકા રે;
જી સાહામું જોઈ આખ નચાવાં, કરે હાયના લટકા રે. હલ્યા.
નગર લોક મોહું તો, લંપટ દંભ ભેખ ધારી રે;
તોં કંઠે હાય ધરી, નચાવી પારકી નારી રે. હલ્યા.
હેલાં હાર મંગાવો મેહેતાજી, કયાં છે દેવ મોરારી રે;
મંડળિક કહે બે ધડીનું સાદું, પછે નાખીશ મારી રે. હલ્યા.

પદ ૨૨ મું-રાગ પરજીઓ.

હુંતો તાહારે ભરોસે વાદ વહુંઘો, મહારા સામળીઆ હું સુધો રે. ટેક.
મંડળિક મુજને મારશે તો, લોક હસારત યારો રે;
માહારે તો કાંઈ જાન નથી, તાહારું ભક્તવચ્છલ ખીરદ જાશે રે. હુંતો.

પ્રહ્લાદથી હિરણ્યકશિપ હાવો, અમરીયથી દુર્વાસા રે;
તમ નરસંયોથી મંડળીક હારે છે, તાહારી મુજને આશા રે. હુંતો.
સંન્યાસી વૈરાગી વિરમય બોલે, એ ધણા ને હું એક રે;
બણે નરસંયો આઘ્ય માહારા વાહાલા, હાવું વળ્યો છે છેક રે. હુંતો.

પદ ૨૩ મું-રાગ સામેરી.

હો ગુણવંતા નાગરા, ન કીજે હરિશું ગર્વ જે;
હઠે હાર આપે નહીં, તે, સુકૃત ખોયું સર્વ રે. હો.
હઠે દાનવ પદ્મી પામે, તે રહે થોડા કાળ રે;
તપખળે વરદાન આપી, પછી ઉઘાપે ગોપાળ રે. હો.
હિરણ્યકશિપુ રાવણ હઠે ગયો, હઠે ગયો દુર્યોધન રે;
અકળસ્વરૂપશું અટક સાહની, તુ માત્ય મમતા મંન રે. હો.
ક્યમ વારા વાળ તાહારી, હરિ બળ્યા જમતમ રે;
અટપટી ગત ગા [ગોપાળ] * કેહે અદ્ભુતાશ્રમ રે. હો.

પદ ૨૪ મું-રાગ રામઝી.

સદા તુ [દયાળ, હુ દીન] દામોદરા, કર્હુ ગુણ તાહરા મન વિચારી,
શરણાગત ભ[ણી, કૃપા નાથળ] આવીયો, કર ગોપાળ સંભાળ માહરી. સદા.
દેવના દેવ [સુણુ દેવકી નંદન], વિશ્વપાળક એહેવું ખીરદ તાહરે;
પોણુ પોતાતણુ પાળીએ, * * * ધાધએ વાહરે. સદા.
જ્ઞે માહરા કર્મનેભાળવાં ભૂ[દરા બેસશે, પતિત પાવન]તારી લાજ જાશે,
એહવું જોઇ આળશ કરે તું કૃષ્ણજી, છાંડશે તો ઊંપહાસ શાશે.] સદા.
દુષ્ટ ભાવે થકી, તારી તે પૂતના, અધાર નરક વિષેથી ઊગા[રી;
* *] વતા મામકી એધરી, શાપ મૂકાવી ગૌતમ નારી. સદા.
નામ [સંભારતા દુપદી પાટ પુરીયાં, અનિયળ ધ્રુવ પદ પામે આગે;
બણે નરસંયો હઠ * * * . સદા.

પદ ૨૫ મું-રાગ રામઝી.

ગરવ ન કીજે થેલડા, શુ [સાન ગુમાયો,]
સુકીત ત્યજ્યા ખોઇ હઠ વડે શું કામ કમાયો. ગરવ.
છતે નેત્રિ થયો આધજો, જોને મન વિચારી,
છે મોહું ભારણ માયાતણુ, તેણે મૂક્યા રામ [વિસારી] ગરવ.
શાહિને અરથે આહાં આવિયો, આવી કરજ તે શુ કીધુ;
વિવેક અમૃત [મેલી દધને] કેમ હળાહળ પીધુ. ગરવ.
અણચિતબ્યુ બોલીએ નહી, શુ હંદે થયુ શૂન્ય;
અન્યુત]શ્રમ કહે હઠ તણ, કરેા મેહેતા મુન્ય ગરવ.

પદ ૨૬ મું-રાગ રામઝી.*

[એક આવ]ની ધરા, દેવ દામોદરા, કહું ગુણ તોરડા, કવણુ વાણી;
શુક સારાંદ, નારદ નિ]ગમ હરી, અવિગતિ ગતિ નવ જયેરે જાણી. એક.
વિશ્વપાદક તું [પ્રભુ સદાય ક]રી, દાસ્ય દેરા ગર્ભવાસ કરે;
શરણુ હો શ્રીહરી, દાસ જાણી કરી, અન્ય જીવ [કાઈ ન] હી અનેરા. એક.
સગણુ સારંગધર, સુંદર શુભમતિ, વિનતી જુગપતિ મુણે રે સ્વામી;
સંસાર પાર ઉતાર કરુણાનિધિ, [ગોવિંદ ગોપાળજી મરડ]ગામી. એક.
નંદના નંદ મુકુંદ મુરલીધરા, ગોકુલચંદ ગોવિંદ ગોવાળ;
ભણે નરસૈયો સાદાય કર શ્રીહરી, દીન જાણી પ્રભુ લીજે સંભાળ. એક.

પદ ૨૭ મું-રાગ રામઝી.

શ્રી રઘુનંદ મતિમંદ હું માનવી, દાનવી બુધ દાળો રે દેવા;
માનના સ્વાદ ને વાદ કરી બોલીએ, બુલીએ રામજી તોરી સેવા. શ્રીં
અકળ અવિનાશ મકાશ બુધ કીજીએ, દીજીએ દર્શન રામ રૂડા;
તાહારા નામનું નાવડું દહાવ કીધું નહીં, તે નર ભવ જળ માંહે બૂડા. શ્રીં
બ્રાત વિભીષણુ ત્રેમ વિચીક્ષણુ, અંજની સુત વુલસી રે દાસ;
બીમ ભણે જોણે રામ નવ બોળખ્યા, તે પામીયા માતનો ગર્ભવાસ. શ્રીં

પદ ૨૮ મું-રાગ રામઝી.

દેવા ભક્તઆ ધૃષ્ટ તે કૃષ્ણ કાદાર્વાસદા, આજ મામ મુકી કાં નંદ કાલા;
ઈંદ વૈભવ સુદામાને તે આપીયું, આજ કૃપણુ ચયો કાં રે વાદાલા? દેવાં
* * * * જાઓ અધ ઉતરડીયા દાન ધાટે;
તે ખરાપણું તાહરું કર્યાગયું નાચજી, આજ નાશી ગયો મંડળિક માટે? દેવાં
નકાંસુર શિશુપાલ જરાસંધ જીતી, જ્ઞેદાના તે બંધ છાંબ્યા;
પ્રલંબ બકાસુર તરણુ તે તાડીયા, કેશી ને કંસના કંઠ મોઝ્યા, દેવાં
ભાવે કભાવે જોણે તું ઉપાસીયો, તે જનની ગર્ભ ન આવે વળતો;
ભણે નરસૈયો મેધ તું માધવા, રાખ્ય બાળકને બાપ બળતો. દેવાં

પદ ૨૯ મું-રાગ જોતશ્રી.

મેહેતા રામનું લીજીએ નામ તેણે ધૂટીએ રે;
એ તો કૃષ્ણચંદ ન સરેકામ, મિથ્યાતાલ ધૂટીએ રે.
નિર્મળ નામ શ્રી રામૈયાનું, પીતાં પાતક જાયે રે;
રામચંદ્ર એ નામે ગાયો તો, મોઈ જીવાડી ગાયે રે. મેહેતાં
રાજવલ્લભ્યન હજાહજમોચન, દીનાનાથ દયાળ રે;
રામ મુકી મેહેતા શું મહે, ગોવિંદ ગોવાળ રે. મેહેતાં

* આ પદનો કેટલોક ભાગ અહેરાઈ ગયેલો છે, પણ દારમાજાની શ્રીં અંબાલાલ જાનીવાળી પ્રવર્તમાં એ પદ હોવાથી તેની સાથે મેળવી બરાબર કીધું છે.

તોતારવામી અંતરળમી, નામે ભવ નિરતાર રે;
રધુનાથાશ્રમ કહે નરસૈયા, આગ્ય રામજી પાસે હારરે. મેહેતા૦

પદ ૩૦ મું-રાગ જૈતશ્રી.

તાહારો રેહવારે ભગુઆ રામ, રામનું મરતી વખતે કામ, અમો નવ માનીએરે.
કેથ પળાય ને આંખ મળાય, શ્રવણે સંભળતા રેહીએ રે;
લવ લવ વાઘે શ્યાનની પેરે, તે વારે રામ રામ કહીએ. અમો નવ૦
જનમનો ભેગી કુટુંબ વિભેગી, યોઈ બેઠા ધણીઆણી રે;
ધરણી ગઈ તે વાનરે આણી, રામની ઉપમા જાણી. અમો નવ૦
રંગીલો છબીલો ને છોગાલો, ગોવાળો વેંકુઠરાય રે;
ભણે નરસૈયા એહેવાને મુકી, તાહારા રામજીને કાણુ ગાય. અમો નવ૦

પદ ૩૧ મું-રાગ કાફી.

નરસૈ હાર મંગાવ્ય, તાહારો શામળો સુતો જગાવ્ય.
કોધ કરી બોલે પરધાન, મેહેતાજી ઉતર્યું અભિમાન. નરસૈ૦
વાદ કરતાં થે વડી વાર, હલ્યા લંપટ નાગર નાધો હાર. નરસૈ૦
તું સંત થઈ જગતને નમે, પરનારીનું રંગે રમે. નરસૈ૦
વેણુવ થે વણુસાડ્યું ગામ, હાવું નહીં નાકાનું કામ. નરસૈ૦
* * રાય રીસે ભરાણો, મરણુ માથે આવ્યું ભણો. નરસૈ૦
વડી વારનો માળા માગે, તાંહાં તાહારો શામળો રો નવજાગે. નરસૈ૦
તુંહુંને લોક હસારત થારો, હવડાં તાંહાં વહાણું વાહારો. નરસૈ૦
બોલ્યો પ્રધાન કરી રીસ, વાહાણું વાહારે છેડું શીસ. નરસૈ૦

પદ ૩૨ મું-રાગ પરજ.

શામળીઆ શું સુતો સોડ તાણી રે;
મેં તો દુભણુ કાંઈ નથી જાણી રે. શામળીઆ૦
સમોવડ સાથે શોભીએ, દુભાતા જગદીશ રે;
કાઠી ઉપર કોહાડો, હું રાંક ઉપર શી રીસરે. શામળીઆ૦
વૃન્દાવન દુમ શીતલ છાંસા, જમના ત્રદ સુમેધ સમીર રે;
રાધીકાજી પાગતલાંસે, ઘણું ઉંથ્યા શામ શરીર રે. શામળીઆ૦
જમ જગ્યા દ્રોપદીને કાજે, હાથીની કાધી વાર રે;
જરાસંધને જીતી મુઠાવ્યા, રાજ વીર હજાર રે. શામળીઆ૦
માનીતીને કારણુ લાગ્યા, પારિજલિકનું ઝાડ રે;
નરસૈયાને હાર આપતાં, કાપો ચક્રશે પાડ રે. શામળીઆ૦
વસુદેવ નંદ ત્રે મુઆ તો, હું ઉપર શો કોધ રે;
ભણે નરસૈયા હવડાં વાહાણું વારો, ભગ્ય ભદ્રવજ્રેદરે. શામળીઆ૦

પદ ૩૩ મું-રાગ પરજ.

શામળીયો તાહારે વેહેરે* સુતો, તું તો વિપે રસમાંહાં મુકયો. શામા;
ન્યાં વિપય તાંહાં વિષ્ણુ નહીં, એમ વડે વેદ પુરાણ રે;

રામ તજી જેણે વિષય સેવ્યો તેણે, પુરુષ થકોષ હાણુ રે. સામ.
 સનકાદિક સંકર શ્રી નારદ, શુકજી સનક સુખત રે;
 ગૌર સુની કપીલે ગાયો, નિર્મળ શ્રી રઘુનાથ રે. સામ.
 નારાયણને નિદ્રા નથી, નરસે કરી જો વિચાર રે;
 પ્રસાદપુરી કહે સાચે હરિ સુતો, જેવારે તે ગાયો ચણુવાર રે; સામ.

પદ ૩૪ મું-રાગ રામઝી.

દેવા ભક્તિ વહાલી, તુંહુને ભક્તિ વહાલી, વૈકુંઠી બોમ્મ આગ્યા ચાલી;
 અખીસ સ્વરૂપ તું દેવને દુર્વભ, ગોપીયાંચે મળે બાંધ ધાલી. દેવા.
 શ્રી સુખે કોહો છો જે ભક્ત આધીન છું, દાસને પ્રાણુની પેરે રાખું;
 સરવતી સાહે કરી રે તું કૃષ્ણજી, વાંકું કંઇ કર્મ મારું શું બાપું. દેવા.
 ભક્તિ માટે જસોદા ઘેર અવતર્યો, કંસ કુળ નારાન નાથો કાળી;
 ભક્તિ કારણ અમરિય ઉગારીયો, લીધા અવતાર વાળીય વાળી. દેવા.
 કાટ માહે વાસ પૂર્યો ભક્ત કારણ, દાસ પ્રહ્લાદને અભેદાન દીધું;
 નરસૈયાયા પ્રજા, ભક્તવત્સલ હરિ, હારને કાં તે અમુર કીધું. દેવા.

પદ ૩૫ મું-રાગ સામેરી.

ટટલે અરથ ન થાએ ઘેના, ટટલે અરથ ન થાએ;
 આઠ માસ વળવળે બપેયો, પશુ મેધ પાણી ન પાએ. ટટલે.
 સાચી સેવા વિન રામ મળે નહી, જૂઠી તાહરી પ્રીત રે;
 આકૃષ્ટિયે હરિ હાર આપશે, હોમ જોગ સાધ્યાની રીત રે. ટટલે.
 વાયુનું રોધન શરીરનું રોધન, ઘટ ઘટ મારગ પરખો રે;
 અક્ષભારતિ કહે નરસૈયા, તું જોગી થા અમ સરખો રે. ટટલે.

પદ ૩૬ મું-રાગ સામેરી.

અમ્યો ભોગી રે, જેહેનું પૂર્ણ પાપ હશે તે યાશે જોગી. અમ્યો.
 જટા ધરે જુગાફીશ મળે તો, વડ અતિ કાલે રે;
 દંડ ધરે દીનાનાથ] મળેતો, અંધ જે તે બાલે રે. અમ્યો.
 દંડ વતે દયાળ મળે તો ભોરિંગ ભોમે] લોટ રે;
 ભરમ ચઢાવે ભગવાન મળે તો, * * * અમ્યો.

* આ કાવ્યની હસ્ત વિખિત પ્રતનાએ પછીનાં પાનાં ફાટી જવાથી, ખડિત સ્થિતિમાં કાવ્ય મારે હાથ આવ્યું છે. હારમાળાના નિર્ણયને માટે જ, તેમ જ હુડી મામેરામાં પ્રેમાનંદ કેટલું છે તેનો સુજ્ઞાતી વિદ્વાનોને વિચાર કરવા માટે જ, એ અપૂર્ણ કાવ્ય મેં અત્રે દાખવ્યું હતું છે. વિશ્વનાથ જાનીની સંપૂર્ણ હારમાળા પ્રાપ્ત થઈ હોત તો નિશ્ચયી કહી શકાત કે, હારમાળા પ્રેમાનંદ કૃત કેટલું અને શું છે. આ વિષય વિશેષ જાણવાની જેઓને નિષ્પ્રસાદ હોય, તેઓએ નરસિંહ મહેતાકૃત કાવ્યસંગ્રહની મારી પ્રસ્તાવના જોવી.

દુહવ કાવ્ય દોહન

(વિભાગ ૨ જો)

પ્રેમાનન્દભટ્ટ.

— વચન —

રાધિકાના વિરહના દ્વાદશ માસ. ✓

મંગળાચરણ.

પ્રથમુ ગિરિભનંદને,^૧ ચારદા લાગું ચર્ચુ;
ઉપન્યો હરિ રસ ગાવાને, વિનતિ ધરજો કર્ણુ. ૧

રાગ સામેરી.

ઘેત્રે ચતુર્ભૂજ નાવીઆ, રાધાજી કરે વિચાર;
જે લાવે પીયૂની વધામણિ, આપું એકાવળ હાર. ૨

અંદન ચીર ન ભાવે રે, ન સોહાવે સહિયર સાય;
દિવસ ગયા અતિ દોહલે, વેરણુ આવી રાત. ૩

આ પેલી ગોરજ દીસે, હાંસે ઘાળી ઘેન;
મોહન મોરલી તું વિના^૨, કોણુ સુણાવે કર્ણુ. ૪

સાંજે સંજોગી સહુ મળ્યું, દીસે છે રજની ભોગ;
સહિયર કેને ન કહી રાકું, દોહલો નાય વિજોગ. ૫

ચીર ચબેલીના ચોસરા, ચંપા કેરી માળ;
તનને રે તાપ સંતાપે, ઉર તાપે મદનની ઝાળ. ૬

મેં નવ જાણ્યું જે મોહનજી, રહેશે મથુરાં માંધ;
ગમન કરતાં ગોપાળને, આલી રાખતી બાંધ. ૭

ચોપાયા-ઉચ્ચલો.

વલ્લવલે વિરહિણી ત્રેહ વાધ્યો, મનમે મોહનો બાણ સાંધ્યો;
પિયુ વિના ધડી એક વર્ષ થાય, જિવ જહુનાય એવાને જાય.* ૮

૧ પાઠ પ્રથમે ગણપતિ પર્ણવું. ૨ પાઠ મોહન મોરલી મોહન વિના.

* મારી પાસેની ચારે પ્રતોમાં વલ્લુને ભૂદાં ભૂદાં નામ આપવામાં આવ્યાં છે. પહેલી પ્રતમાં ચાહુ રાગ સામેરી અને વલ્લુ ચોપાયા છે. બીજી પ્રતમાં ચણ્ડ ઉમેરીને વલ્લુને “દોહરા” કહેલા છે. ત્રીજી પ્રતમાં “હયલો” લખાવેલો છે, અને ચોથીમાં માત્ર “શ્લોક” એકું લખાવેલું છે અને પહેલી પ્રતનો પાઠ સ્વીકારી “હયલો” વિરોધ મૂક્યો છે.

રાગ સામેરી.

વેશાએ વન મોરિયુ, પુલી દાડીમ દ્રાક્ષ,	૧
વાદવા વિરોગે વિરહિણી, મૂકે મુખ નિશ્વાસ	
મોગરો, માલતી, મોતીઆ, બેતી બુમએ વન,	૨
પોપણ પરિમળ આવેરે, ત્યમ ત્યમ દાઝે તન	
હજી પિયુ પાહો ના વળીયોરે, ટાળવા મનનો ખેદ,	૩
ગ્રીષ્મ ઘોષ મુણી મુણી, હમડે પડીઆ છેદ	
સરખા સરખી સાહેલડી, બેતડી વળગી બે પાસ,	૪
તન તાપે તરુણી તણુ, વસવાને શિતળ વાસ.	
પુલડે સેજ સમારીને નિદાળી થઈ નિરાશ,	૫
હસકે હાળે હળી પડી, ક્યા છે માટે નાથ.	
જળ વિનાની રે માછની, દૂધે દોહલડી રે થાય,	૬
અણુબાણુ ઔષધ કરે, ત્યમ ત્યમ પીડા થાય	
નીર વહે રે ખળો ખળી, ઉડત અખીન બરાસ,	૭
વહાલાજી કરે વિરોગે, વિંઝે સખી બે પાસ	

ચોપાયા-ઉથલો.

ઉપ-ચો તાપ નિશ્વાસ મૂકે, કામની કઠંથી હાર સૂકે,	૮
તરફડે રાધિકા કૃષ્ણ પાખે ઉનટા હાર સૂગાર નાખે	

રાગ સામેરી.

જ્યેષ્ઠ માસે જુગજીવન, જાણ પધારશે ઘેર,	૧
પૂર્વ પ્રણય ધરી ગયુ, કર્મે સાધ્યુ વેર.	
સૂઝી ગયું તન દેલી રે, બેલી ઉતરતી બે બાલ,	૨
અધર તમોળ રસ લોહતી, બેતી અચુડી માલ.	
અપક બારે અપાતી, રાતી ઉભગરે આખ,	૩
ભૂપણુ દુપણુ સખિલાગેરે, પાયે પડું સખી સાંખ	
કચુડી બીની કટાવની, આસુડા કરી ધાર,	૪
ક્યુ શુ કરે રે વધામણી, કામની કરે પોકાર.	
બેમન જળ નિધિ ઉપ-ચો, કામિની કામ પુરુગ,	૫
કૃષ્ણ પાખે ક્ષણુ કળ નહિ, ના બાવે રાગ ને રગ	
વેરણુ ત્રાયળ કાળી રે, બેડી આંખળા ડાળ,	૬
પિયુ પાખે કોણુ બાધશે, પ્રેમ સરોવર પાળ	

ઉચ્ચે ચઢું રે હિચરડી, જોઈ મારા વાહલાંની વાટ;
હજીએ સંદેશો ના કાઢવીઓ, હૈરું દુઃખે શે ન શટ?
ચોપાયા-ઉથલો.

૭

ધડીએક પત્રકશુ પલક લાગી, સ્વામિના સ્વસ્થી તુર્તજાગી;
શોધતી સેજ ત્રીનાથ આસે, બાધીઈ તન મન ગ્રેમ પાસે.
રાગ સામેરી.

૮

એ'ની ! હજી હરિ નાવિયા, આવ્યો માસ આપાક;
શામળીયો મેહલી ગયો, પેહેલે લગવી લાડ.
દોહલે દાહડા નિર્ગમ્યા, લાગી વિરહની ઝાલ;
મહિયર મારું વેગળું, સાસુ નથુદનુ સાવ.
ધોર ઘટા ધન ગાજેદે, વાગે કામના બાણ;
મૂશળ ધારે વરસીને, ભરિયા નદી નવાણ.
માર કરે રે ટહુકડા, દાદુર બોલે બોલ;
નિજલડી ચમક્યાં કરે, તરુવર કરે કલ્યોલ.
પિયુ પિયુ કરીને પોકારે, પાપી બપૈયો પાસ,
મેં જાણ્યુ આપે વધામણી, મોહન મળવાની આશ.
કામલ કઠં સુકાવે રે, બેડી આંખાની ડાળ;
ત્યમ ત્યમ કામ કટારડી, વાગે છે દેડામાવ.
એક અંધારી ઓરડી, અતિ અધારી રાત,
કૃષ્ણ વિયોગે કામિની, રોતાં થયુ પ્રભાત.
ચોપાયા-ઉથલો.

૧

૨

૩

૪

૫

૬

૭

આ રતે નાથની સાથ રહીએ, વિરહની ઝાળ તે કેમ સહીએ ?
જળ ઝરે નેણે આરણુ દીગે, સશી મુખી શેષ તે એક અંશેવ.
રાગ સામેરી.

આવણુ વરમે સરવડે, આ વરસે, આ જાય;
કૃષ્ણ વિના ક્યમ રહીએ રે, ધડી વરસની થાય.
ગોર પૂજે સાહેલડી, બેલડી યમુના તીર;
ચંપક વર્ણી ચોળીરે, પહેરણુ નવ રંગ ચીર.
ઉચી સરોવર પાળેરે, ડાળે હિંડોળાની જોડ;
હીંચતી પીછેને હીંચિલતી, જીતતી નિલ નત્રી હોડ.
કુકુમ કાળજી સાર્યા, સેથે સમાર્યા સિદ્ધર;
નાથ સાથે નિત્યે રમતી, યૌવન કૃતે પૂર.

૧

૨

૩

૪

જે દોઢ મુખ ઉપજે, તે દોઢ દુખ થાય,
 પાપી ગ્રાણુ ન નીસરે, પેસી રહ્યો તનમાય ૫
 અદ્રિના જ્યમ જામની, સૂરજ વિના જ્યમ દન,
 કૃષ્ણ વિના ત્યમ ઝામિની, દોસે દુર્બળ તન ૬
 જાત કુરગની રચના, અર્ચના ટેથર ઘોળ,
 બેહેકે બીડી બરાસની, બાવે ન મુખ તળોળ. ૭

ચોખાયા-ઉથલો.

ધસ મસે રાધિકા દેશ છુટે, હિર ચખ ચોસરો દાર તુટે,
 ચીર ચોળી તજ્યા કૃષ્ણ પાખે, પીઉ પીઉ વદનથી નારી બાખે ૮

રાગ સામેરી.

ભાદરવો બર વરમે રે, ધસે ક્યારડાની પાજ,
 બેહેની બીહું દું એકવડી, સુઝે ન એકે કાજ. ૧
 ગાઝ ગરગડીને વરમે રે, ઝાઝો કરીને નાદ,
 રાધા કેરા નાણુને, મેહથુ લાગ્યો વાદ. ૨
 કાણુ રાતો, કાણુ કાગો રે, કાણુમા નૌતમ રગ,
 વિરદિણીને સતાપવા, આવીઓ માસ બૂજગ ૩
 ધ્રુવ ધનુષને તાણે રે, જાણી એકવડી ચામ,
 ક્યમ કરીને સખી રહી ચક્ર, નાથ નથી માગે ગામ. ૪
 અતુરા ચોપટ લાવી રે, આવી રમરા કાજ,
 મેં જાણ્યુ રજની નિર્ગમ, દિવસે ચર્ધ છુ વાજ. ૫
 પિગરડે શુક સારીકા, કા કરે કૃષ્ણ ઉચ્ચાર ? ૬
 પખીએ પરમ સતાપીરે, મરતીને દીધો માર
 નાથ રીસાયા રે સખી, કમને દીજે દોષ, ૭
 કર કલ્પનો પટતરો, દર્પણુ શાને જોશ ?

ચોખાયા.

ગીખે કમળની કમળ સૂકે, તરફડે ચીન જ્યમ નીર સૂકે,
 અદ્રના કીરણુ પામે જોહવી ચકોરી, કૃષ્ણ પાખે તપી તેહેની કાશોરી. ૮

રાગ સામેરી.

આસો માસે અવધ ચર્ધ, હલ જો નવળીઆ નાથ,
 મનમાં વિમાસણુ ઉપની, ઘસવા લાગી દાય ૧
 ધર ધર દીપ દીવાલડી, તોરણુ લલકે બાર,
 લામની ભૂણુ ભાવતાં, સળ્યા શોળ શણગાર ૨

કેસર ઘોળી ચોળી, ચંબેલી ચોરસ હાર;	
ચતુરા ચાલે ચમકતી, ઝાંઝરનો ઝમકાર.	૩
ઊરવર અતિ અણિયાળાં, કાળા લાંબા કેશ;	
પુલ્કે મનમથ મોગરો, વાહવાને ભેટ કરેશ ?	૪
જેખન આંખો મોરીયો, પ્રીત સરોવર પાળ;	
કૃષ્ણ વિના સૌ સુનું રે, કોણુ છે રખવાળ ?	૫
નવ રે દિવસ નવ રાત્રના, ગોરી ગરબા ગાય;	
કૃષ્ણ વિનાની કામિની, પળ પળ તન અવટાય.	૬
જેખન જાતું ન જાણું રે, મનમથ દમે વિશેષ;	
લેખ વિધાતાના નવ ટળે, નિલવટ કેરી રેખ.	૭

ચોપાયા-ઉથલો.

માસ ચારે રલા મેહ વરસી, રાધિકા ચાતકી કૃષ્ણ તરસી;	
ગદગદ ઠંઠે નિઃશ્વાસ મૂકે, ઊરયકી કંસુકી હાર તૂટે.	૮

રાગ સામેરી.

કારેતક આંખો હે સખી, વેલડી પુલી વન;	
જમુના જળ નિર્મળ થયાં, હિસે રાધાનું મન.	૧
મારગડા થયા મોકળા, પંથીએ ક્યાં પ્રયાણ;	
કૃષ્ણ વિયોગે કામિની, તનમાં તલપે પ્રાણ.	૨
શરદ શોહામણી જામની, ઉગ્યો પૂનેમ ચંદ;	
વિરહિણી વિરહ વધારવા, દોહલાં દુઃખનો કંદ.	૩
પીઠ પાખે સંતાપે રે, તાપે અભાગીઈ મન;	
અખળા ઉપર શુ અરે ! અધુરો દુઃખનો અંત ?	૪
ચાંદસિયા ! ત્યાં જાજેરે, જ્યાં હોય મારો નાથ;	
વહેલો વળજે વીરલા, તેડીને તારી સાથ.	૫
ખાંપણુ ખોદશ તારું રે, મુજ મુખ ઉપમા દેશ;	
આદર ભાવે વધામણાં, ભાગણાં તારાં લેશ.	૬
રાધાએ રજની નિર્જમી, ઉગ્યો અરુણુ ઉઘોત;	
ધર ધર ઘોષ મહિતણા, બોલે સારસ મોર.	૭

ચોપાયા-ઉથલો.

મહી મથે માનુનિ કૃષ્ણ ગાયે, મોરના સોર ચોપાસ યાયે;	
પૂર્ણ પ્રગટ્યો અનુસંગે, ઉલ્લાસ દારને ઘંટ વાગે.	૮

રાગ સામેરી.

માગશરે મારગ દૂ રહી, જોવા લુગલુવન;	
મૂખ કમળ મળવા ધણું, તરશે કમળ લોચન,	૧
પ્રુલ્થો શુભાખ રંગ રાતો રે, વાહલો વળીને જાય;	
કેતકી સૌરભ સંતાપેરે, કાંપે દેડા માંધ.	૨
પુલ્પા કમળ કુમુદિની, બ્રમર કંઠે ગુંગાર;	
શીતળ જળ જમના તણાં, હંસ ^૧ કરે પોકાર.	૩
આંહાં સહિયર રમતાં અમે, જમતાં મોહનની સાથ;	
રાસ રમતાં હરિ સાથે, સુંદર હાસ્ય વિલાસ.	૪
આ શરદ નિશા સાંભરે રે, વિઠ્ઠલ કાં કરો વાર;	
મદન તણાં દંડ દોહલાં, કયમ સહેશે વ્રજની નાર?	૫
શુખ સ્વમાંતર વહી ગયુ, કુખનો નાખ્યો પાર;	
કામ સરોવરે બૂડતાં, કૃષ્ણ કરજો સાર.	૬
મનમાં ધૂંચણ ઉપનીરે, ત્રિકમ તારી દાસ;	
કંઠ સૂકે ન બોલી શકું, મુખ મૂકે નિઃશ્વાસ.	૭

ચોપાયા-ઉથલો.

હરિ વિના ધડી ધડી વર્ષ થાય, આંદની દેખીને પ્રાણ જાય;	
ધીટ અધને ધૈર્ય કેમ રાખુ? કૃષ્ણનું અધર કંઈ પેર આપું.	૮

રાગ સામેરી.

પોસ માસે રે હીમે કર્યો, શીતળ કેવો સ્નેહ;	
હાલ્યો હિમાચલ મારવા, બાળવા વિરહિણી દેહ.	૧
નવા નવા કુખ નિત્યે કર્યો, નિરગમ્યા નવ માસ;	
દશમે દેવ ધમોદર જાણું, પૂરશે મારી આશ.	૨
ચીરકું પટોળી ને ચુદ્ધી, કુંકુમ કાજળ દાપ;	
કૃષ્ણ વિના ના સોહાવેરે, તનથી ઉપન્યો તાપ.	૩
ભુવન ભયંકર લાગે, દીઠો દીપક ન શોભાય;	
પ્રુલી ફાટેરે આંખડી, સોજડીએ ન સોહાય.	૪
હૈમશું હેકું હેલું રે, જાણ્યુ બીડીશ બાય;	
મનના મનોરથ વહી ગયા, મળવાને વૈકુંઠનાથ.	૫
સોજ શિયાળાની સુતી રે, નાથ વિનાની રે નાર;	
મંદ અભાગ્યણી એકલી, કિષ્ક તેહનો અવતાર.	૬

૧ પા૦ કંઠે પોકાર (અથવા) રમે અપાર ૨ પા૦ માન માણુ છું એટલું.

૩ પા૦ પોપે હેમંત હંકારીઓ, મૂક્યા છે શીતનાં બાણ.

એક ધડી અરધી ધડી, પળ પળ પીછીની વાટ,
ઓ આંખા ઓ આંખો, મેં માઝા ચડન પાટ^૧.

ચોપાયા-ઉથલો.

જાણુ જજીરના બધ નુટયા, મનમય માન મારતગ છુટયા,
તરણીના તન ચકી તાપ ટાળે, હરિ વિના અકુશ કોણ વાળે ?^૨

રાગ સામેરી.

માઘે મનોરથ આબળો, મોરીયો મારે મન	
શરદ કમળ દળ લોચન, મળવાને જુગજીવન	૧
દિવસ દોહલા દીસે, દીપ્તિ હૈયાનું હેત,	
મીઠુ થારો પાધરા, મળશે સહી સફેત	૨
દોહલા દિન ધની ગયા, વેરણ વાધી રાત,	
આજણુ નયણુ શીતળ ધણુ શમણે શમ્યો પરિતાપ ^૩	૩
જાણુ જોવિદ ઘેર આંખારે, ઝાલી માહરી બાંધ	
લાળને નયણે નિહાળતી, હરખી હૈડા માથ	૪
ધણુ દિવસની વિજેગણી, વાહલાને ભેટી ત્યમ,	
કૃષ્ણજી કૃષ્ણ તરુવર વિટી રાધાજી વેલડી જ્યમ	૫
સેજડીએ રહી શામળો, સાબળો ભોગ વિનાસ	
જાગીને જોવા લાગીરે, સુગન દેવાની આસ	૬
કયા હરિ કયા હરિ કરતી, કરતી હું સદિર માથ	
આહા મુને મોહન મળશે રે, એહેતી પોતાની બાંધ	૭

ચોપાયા ઉથલો.

સ્વપ્નના મુખ ચકી શોક વાધ્યો, ઉલટયો ઉદધી રહે કેમ બાધ્યો,
તરણીના તન ચકી તાપ ધૂટે, કૃષ્ણ પાખેસખી કાળ ખૂટે^૮

રાગ સામેરી.

પ્રાટગુણુ માસ પુલી રહ્યો, કેસડાં રાતા ચોળ,	
સૈયરડી રગ રાતી રે, રાતો મુખ તબોળ	૧
રાતી ગુલાબ રંગીળારે, રાતી માતી બે આંખ	
પીછે ભારે પીચકારી, રાતી કેસર છાટ.	૨
હોળી રમે સાહેલડી, વાળે ઝાંઝ પખાજ,	
તાત દેતી સર્વ તારણી, ગાયન ઉત્તમ રાગ ^૩	૩

૧ પાંચ યડી પાક ૨ પાંચ આંખે નયન નમી મળ્યા, અવણુ સુણી પ્રભાત

૩ પાંચ સર્વ સહિ ટાળે મળી, ગાયે નવા નવા રાગ

આજ મગજ મન મારે, ફરકે ડાણું અંગ;	
પ્રાણજીવન ધર પધારી, “આજસુને ધર ગંગ.”	૪
લાવની ભૂપણુ ભાવતાં, કામિની કેશ સમાર;	
૧ મૃગમદ્ય રસુ સુદરી, ચોશરો આપાનો હાર.	૫
૨ કુકુમ કાળજી સારીયાં, સમાર્યાં નયણનાં બાણ;	
૩ કૂટી કમાન કરી કરી, તાણી કર્યું પ્રમાણ.	૬
હોર્યા હય હરિય તણાં, મોતીડે વરસે મેહ;	
હુંહુલી વાળે દેવનાં, પ્રગટ્યો પૂરવતો રનેહ.	૭

ચોપાયા-ઉથડો.

રથ ચડી ગોવિંદ ધેર પધાર્યાં, રાધિકા તન તણા તાપ ટાળ્યા,	
૮ ભટ્ટ ત્રેમાનંદ દિન દિન ગાય, તેહને શ્રીહરિ સાથ થાય.*	૮

અધિક માસ-દ્વેષક.

બારે માસ દોહલે કાઢ્યા, તેરમે તે કયમ નય;	
વિરહલિને રીખાવવા, ત્યારે સો કીજે ઉપાય ?	૧
દિવસ દોહલો બેહેનીરે, ત્રિરોમાં એકુ ન હોયો.	
પાપીએ પરમ સતાપીઆ, 'દાંધા ઉપર લણ્ણો.'	૨
મેં નષ્ટુ વર્ષ વહી ગયુ, વિઠ્ઠલ આવશે પાસ;	
ભાગ્ય વિના સુખ કાંઠાં થકી, તે રમે થઈ નિરાશ.	૩
જેહનો નાય પર મંદિર વસે, તેહને ॥ * નભઈ;	
મંદ અભાગણી એકલી, પલ પલ તન અવટાઈ.	૪
એક દુઃખે દેહ દાઝેરે, આવીને પડીયો ત્રાસ;	
જખાણો સાચો થયો, 'દુકાળમાં અધિકો માસ'	૫
જેશીડો ઝાલું તાહરાં ડીપણુ, રાને વર્ત્યો તેર,	
મન્મથ નાખે મરડીને, હવે જીવ્યાની શી પેર.	૬
વલવલતા સહુ વહી ગયુ, ભાગ્યો મનનો બેદ;	
પ્રેમાનંદ પ્રભુ મળવાને, એહ રચ્યો રે વિવેક.	૭

દ્વેષક.

તેરમે માસ હરિ મળ્યા, તેરમે મહા સુખ થાય,	
હાસ્ય વિનોદ કીડા કરે, આનંદ અંગ ન માય.	૧
દોલ તળાઈ ઉશીસડાં, ચંદ્રવા ચિતરાય;	
રાતે કનક મણિ ઝળહળે, સન્નિધિએ સામાને સામ.	૨
હસી હસી સુંબન દેતીરે, કરતી નવી નવી વાત;	
આજ લગી કાં વિસારી રે, હવે સંભારી લ્યો સાય.	૩
શ્રી હરિ બોલ્યા મુદરી, હું છે પ્રાણ આધાર,	
એમ કહી ઉર લપેટીઆ, કામળી કામ લગાર.	૪
રાધિકા ભયે આવીઆં, ભાવ્યાં માહરે મંન;	
પુરુષોત્તમ સુખ બેહુને, ઉપભવ્યું છે તંન.	૫
રાધા કૃષ્ણ રમે રમે, સગમ ભોગ વિલાસ;	
શીરો તેલ ધરાવતાં, સુગંધ તંબાલ બરાસ.	૬
રમે રમની વહી ગઈ, ઉદીયો પૂરવ બાણ;	
આરા પોહતી મનતણી, સર્વને શુભ કલ્યાણ.	૭

ઉચ્છેદ.

માસ તેરે સુણી વદન ગાયા, નીર ગંગાવણે સ્નાન નાલા;	
કહું બલ્લાનદે રાગ વસંત સિંધિ, એક સો ચારને હું કીધી.	૮

દેવીદાસ.

—વ્રજવ્રજ—

રાસ પંચાધ્યાયી

સાખી.

મનવાંછિત પુરણુ સદા, દામોદર દયાળ;	
આરણુ ઉત્તમ કથા, તમે કૃપા કરોની કૃપાળ.	૧
શ્રી શુરુ ગણપતિને શારદા, જોડલા હરિના દાસ;	
કૃપા કરો તો બોલીએ, કવતાં કહે દેવીદાસ.	૨
શ્રી ગોકુળ બાળ કુવારકા, મત આરંભુ જોહ;	
વર વછે સુત નંદનો, કાસાપની મત તેહ.	૩
સખિ સમાણી સર્વે મળી, નીઝરણુ નાહે નંત;*	
અર્ક ઉદેવનાં જલ ગ્રહે, તે મત સાચું સંત.	૪
કઠિ મેલ્યાં કામની, પિતાંનર પદ જોહ;	
નમ થકાં જમના નાહતાં, નરહરિ આવ્યા તેહ.	૫
વચ્ચ હયાં વિરુધ ચર્ચ, કદમ ચઢયા કૃપાળ;	
આપો તો અમે નિસરું, એમ કહે કુવારી બાળ.	૬

ચાલ.

મ કરીશ અન્યાય મહિલા કહે, નંદ તણા સુત માટે સહે;	
અમે કુળવંતીનો કુળાચાર, તમે આપણો રાખો ભાર.	૭
લાજ નહિ તમે નીર્વજ નાથ, કે'શુ નદ જશોદા માત;	
અબળા શું બળ દાખો ધણુ, ચતુરપણુ જાણ્યું તમ તણું.	૮
બોલી બળ દાખો આપણુ, તમશું કામ અમારે ધણુ;	
લાજે કેમ કહિયે વિસ્તાર, નદકુંવર શું નેહ અપાર.	૯
કૃપા કરો અમે માણું માન, આપો વચ્ચ અમારાં કા'ન;	
કરજોડી તમે ઊભાં રહેહ, આપું વચ્ચ તમારાં ગ્રહેહ.	૧૦

સાખી.

જળમાં તે નમ્ર ન પેસીએ, વરત વર્તે તે ખંડ;	
તે માટે મેં વારણી, તમને દીધા દડ.	૧૧
વર આપો વાણી હવી, અછાનો નહિ સંગ;	
થોડે દહાડે પામશે, હમ તમ હોશે સગ.	૧૨

શ્લોક.

કામની કૃષ્ણ ને મન ભાવી, એમ કરતાં વળી અવધ આવી;
માનવી જનતુ મન હું લાહું, વેણુ વંદાવને ગીત ગાઉં ૧૩

ઠાળ.

સરદની રાત સોહામણી, ઉતમ આમો રે માસ;
પુનેમ ચંદ્ર વન કૂલ્યા, જદુપતિ રમરો રાસ. ૧૪
મધરાતે મહાવન જઈ, વાહો વેણુ રસાળ,
મજ નારિ પીઢલ યઈ, સ્તન વહોઝાં બાળ. ૧૫
ઠંઠતણાં પાંચ પહેરીયાં, પગનાં પહેયાં રે કરણ;
એકે અંગ ન સાભરે, ચિત વલુધા મન. ૧૬
કો કેને પડખે નહિ, કોય ન જણે સમ,
કો કેને પકડે નહિ, પ્રીતતણો પ્રપંચ. ૧૭
મારગ મત સુઝે નહિ, નાદે મોહી રે નાર;
વંદાવન ગઈ બ્યાકુળી, દીઠા દેવ મોરાર. ૧૮
કરજોડીને ઉભી રહી, નિરખે નંદકુમાર;
શુભ જોતાં શુભ ઉપજે, સુંદર સ્યામ શરીર ૧૯

શ્લોક.

મળી મળી મળી મોહ પામી, દીઠ્યા કંદપ કોટી કામી;
લુધ કરી મર્મના બોલ કે'શુ, ગોકુળની નારનો સ્નેહ જોશુ. ૨૦

આલ રાસની.

કૃષ્ણુ કહે રે કામની, જોવા આભ્યાં વન,
તે તમે દીઠો તારણી, પાછાં વાળોની મન. ૨૧
વેદ તણી વિધ પરહરી, કાં વન આભ્યાં આભ;
બાળકને કાં પરહયાં, કાં હોઝાં ગ્રહ કાળ. ૨૨
સ્વામીની આપ્તા વિના, જે જે કીજે કર્મ;
તે એ કો લાગે નહિ, નારિ તણો નહિ ધર્મ. ૨૩
લોક તણી લજ્જા તણ, લજ્જન તણ્યા ભરધાર;
વેદ તણી લજ્જા તણ, નારનો નહિ અધિકાર. ૨૪
તમને અન્યાય અતિ પડ્યો, અળખા પ્રહોની અવાસ;
ભયકર વન સધનો, સુર પમાડો ત્રાસ. ૨૫
કૃષ્ણુ તણી વાણી સુણી, વિનતા બ્યાકુળ મન;
બોલ વિચારીને બોલીએ, પરમાનંદ પ્રસન્ન. ૨૬

શ્લોક.

હવે અમને બોલ મ દાખો, તમે તમારો ધર્મ રાખો;
મર્મના બોલ મેઘા ન કહીએ, શરણુ આપ્યા પછી સખળ મર્ધએ. ૨૭

ઠાળ.

તમે તેજાં અમે આવીયાં, તમે લોપાવો ધર્મ;
તમને ભજતાં વેદ કહે, સકળ આચારી કર્મ. ૨૮
ચિત્ત અમારાં રે ચળવળ્યાં, આકર્ષિ લીધાં અંગ;
કરી ભગવાને વ્યાકુળી, મડિા ધર્મ પ્રસંગ. ૨૯
અતિ મેહે વ્યાકુળ વ્યાકુળી, કામે પીડે દેહ;
અવર સજન કેમ સાંભરે, નેદકુંવરયું નેહ. ૩૦
અમને આલિંગન લીએા, અચ્છા ભોગ વિલાસ;
કૃપા કરી મહાવન જઈ, શ્રીપતિ શ્રીઅવિનાશ. ૩૧

શ્લોક.

એહની મેહની વાત કીધી, કર મહી કામની કૃષ્ણે લીધી;
ભગતની બાવના બેદ કહેસે, કામની સુરખી કામદેસે. ૩૨

ઠાળ.

શરદ સમે શશિ ઉગ્યો રે, પુનમ રાત સુચંગ;
માનની સુરે મંડપ રચ્યો, રમત માંડી અતિ રંગ. ૩૩
એકે એકે શ્રી કૃષ્ણુજી, એક કોરે સર્વ નાર;
બેલ બાહે બેઠકમાં, બેલે મદન મેરાર. ૩૪
તે મહિમા કેમ કહું, શોભાનો અતિ સંચ;
સૂર પુરે સરવે સુંદરી, ગાન કરે ગોવિંદ. ૩૫
તાળ સાથે ટુંક મેળવે, નાચે મજની રે નાર;
થેઈ થેઈ થેઈ થેઈ થેઈ કરે, મોહન મદન મેરાર. ૩૬
શ્યામા અગ સોહામણી, શ્યામ સુહાવે અનંત;
ચંચળ ચિત્ત કેમ ચાલવે, મારગની નહિ ગંત. ૩૭
મધરાતે માથે રહી, રજની એક છમંસ;
જમુના જળ આવે નહિ, મધુરો વાયે જંશ. ૩૮
પીતાંબરે પીઠિ મુખલુહે, ચંદન ચરચે રે ગાલ;
સ્વર પુરે રામાતણો, કંદપને શીર સાદ. ૩૯
રમતાં અતિ રે રંગે ચડી, કીધું અંતરખ્યાન;
નહી મુકે મદ ટાળશે, ઉતારશે આભમાન. ૪૦
નિરમલ કરશે નારને, નહિ મુકે નિરાધાર;
પ્રીત વિશેષે પાળશે, મ કરશે અવર વિચાર. ૪૧

શ્લોક.

નીગમો નાય નયણે ન દીસે, કહો હવે કામની કેમ કરીસે;
આજ આપણુ અનાય કીધા, પ્રીત માંડી કરી પ્રાણુ લીધા. ૪૨

ઢાળ.

તન વશ નાવેરે તારણી, કૃષ્ણ રહિત થઈ નાર;
અન્યો અન્ય એમ કહે, કીધા ગયા મદન મોરાર. ૪૩
રવિ ઉગ્યો રવિ આયમ્યો, રવિ વિના થયું રે અધાર;
કૃષ્ણ ઉદે વિના કેમ હસે, તે સખી કરોની વિચાર. ૪૪

શ્લોક.

આલો સખી જઈએ વન નિહાળી, હમણું હતાક્યાં ગયા વનમાલી;
પીઉ પીઉ કરતાં સાદ સુક્યો, એમ કાંઈ નાય નાઠા ન છુટ્યો. ૪૫
મહા વનની જાડ ઉજાડ જોયું, ગિરિ ગુફાપે સખળ યાગું;
ધૃણા ધર્મની વાત મોટી, મળ્યાં મન પછી પ્રીતની રીત ઓટી. ૪૬
મુકું નહિ મનનો ચોર મારો, નથી વાંક વિનતા કહે કૃષ્ણ તારો;
મળી મંડળી સખી વન આલી, દેએ નહિ નાથને થઈ છે ઘેલી. ૪૭
નિર્લજ નાર કોઈ નાય મૂડી જ જાયે, વલવલે પ્રેહણી વ્યાકુળ યાએ;
ઓપે નહિ આજારણુ અધર મૂકે, શરણુ આવ્યા પછી કોણુ મૂકે. ૪૮
વ્યાકુળી પ્રેહે નયણે નીર આવે, અન્યોન્ય પૂછે પ્રણુ કોય મીલાવે;
આલોને પુછીએ કુમ ભાવે, કૃષ્ણજીને સખી કોઈ મિલાવે. ૪૯
આલો પુછીએ દિનશું દ્યારે આણી, નદી જીમનાં શ્રીકૃષ્ણજીનો પંથ જાણી. ૫૦

ઢાળ.

નયણે નીર ઝેરે પ્રેહે, જેમ ઝરમર વરસે મેહે;
કૃષ્ણને ન દેએ કામની, પ્રીતે પરવશ દેહે. ૫૧
પગલાં જોતાં ખજણી, પગતણું રે ઐંધાણ;
આજણું શું રે અંતરખગન, નહિ જાએ નિરવાણ. ૫૨

શ્લોક.

પગલડે પગલડે પંથ આલી, મળી અખળા એક કૃષ્ણ ભાવી;
સખી આપણાંમાં એક ધન્યહુતી, ઘણા પુષ્પ ભાવી કરી વેણુ ગુંથી. ૫૩
સખી ધન્ય તે નાર મોરાર માણે, કૃષ્ણ આવડો અંતર કરે આણે;
કૃષ્ણજી અજણુ યથા કેમ કીજે, એક વળવળે એકને સંગ લીજે. ૫૪
સખી એક અચરજ મેહે દીર્ઘ, પગલાં નથી પગની કંધ કીધી;
મહિલા મળી મંડળી વન જોતી, દીડી અખળા એક વનરોતી. ૫૫

સુંદરી મળી ત્યાં સરવ આવી, આ તારુણી તેહ જે કૃષ્ણને ભાવી;
તમને કેમ તણ સખી અતિ બહાવી, અમને પરહરી તમશું પ્રીતપાળી? ૫૬
મેં સખી કામ ભાવે કંઈ ન જાણ્યું, મદભાગ્યણી મન અભિમાન આણ્યું;
હું તો ગ્રેહે ચઢી અતિ કૂડ ભાખી, કરો કંઈ ગોવિંદ દૂર યાકી. ૫૭

ઢાળા.

જેટલે મેં આણ્યું અભિમાન, તેટલે પામ્યા અંતર્ધીન;
શીપેર સખી મન કરું ધીર, નયણે નવ દેખું સ્યામ શરીર. ૫૮
ગ્રેહેની વેદના ઉડી ઝાળ, મુજને તણ ગયા ગોપાળ;
તુજને તણ ગયા શ્રીકૃષ્ણ, શી પેર મળશે પુણ્યો પ્રજા. ૫૯
પેહેલાં ગયા અમને પરહરી, ત્યારે તુજને મનમાં ધરી;
તે વળી તુજને દીધા છેહ, ધુર્ત કૃષ્ણતણે છે સ્નેહ. ૬૦
પગલે પગલે આવી રે અમો, તેનું કારણ દીઠું તમો;
તું કહે છે હરિ હમણાં હતા, શોધી લેશુ જનજન યકા. ૬૧
કાયર થયે કારજ નવસરે, પગલાં પૃથ્વી ઉપર ભરે;
પગલે પડાણે પગતણું એધાણુ, શોધી લેશું નર નિર્વાણુ. ૬૨
વંદાવન સહિ આવી મળી, કૃષ્ણ નવ દેખે યદ્ય વ્યાકુળી;
થાકી અખળા અગ થઈ દીન, કૃષ્ણ ઉદક ને મહિયા મીન. ૬૩
સઘળી મળી રચો એક સંચ, પ્રીતમ તણો માંજો પરપંચ,
અખળા ચિન્હ શ્રીકૃષ્ણનાં કરે, અન્યો અન્ય અતિ ક્રીડા કરે. ૬૪
બસ વગાડે મહીલા મળી, એક અધામુર થઈ નીસરી;
શાખપુડો એક સ્યામા થઈ, એક મારગમાં છુટે મહિ. ૬૫
એક આવી સ્તન વિષે ભરી, એક રહી ગૌવરધન ધરી;
એક નાથો કાળી નાગ, એક કહે મહીમાં લેશુ ભાગ. ૬૬
એક કહે તણાવંત મેં હણો, એક કહે વચ્છામુર મેં દમ્યો;
બકામુર બળ દાખે ધણુ, જો જો સંકટામુરને હણુ. ૬૭
ગોવરધનમાં ઝોલ્યવ કીધ, ચક્ષુ મીચી દાવાનળ પીધ;
વારા ફરતી ગઈ ધન રાખ, અન્યોઅન્યનાં ભાતાં સાચ. ૬૮
અખળા એક કહે હું કૃષ્ણ, સઘળી મળી મળીને પુછે પ્રજા;
ફેકટ ગ્રેહતણું દુઃખ સહે, કરજોડીને ઉભાં રહે. ૬૯

શ્લોક.

એમ આવી મલ્યાલવણુ પાણી, શ્રીગોકુળની નારનો પ્રેમ જાણી;
નરહરિ આવીયા આદર આણી, ભકતની ભાવના નેહ જાણી. ૭૦

ઢાળ.

સઘળી કામની કૃષ્ણને, નરહરિ પામી નાર;	
એમ કરતાં આવી મળ્યા, મોહન મદન ગોપાળ.	૭૧
કૃષ્ણજી કહે રે કામની, પામી દુઃખ અપાર;	
હું તમથી નથી વેગળો, નીગમ કહે નિરધાર.	૭૨
ધન્ય નારી નજલોકની, ભક્તિ લાવે અતિરમ;	
ત્રેહ વિશેષેક પામશે, પરમ પ્રીત પરસંગ.	૭૩
કૃષ્ણજી કહે કામની, આપણે રમશું રાસ;	
તટ જુમનાં રળીઆમણું, ઉજવળ ચંદ્ર આકાશ.	૭૪

શ્લોક.

મધુરી વાણી સુણી ત્રેહ છાંડ્યો, વળી વંદાવનમાં રાસ માંડ્યો;
પ્રીતની રીત અધિક આલી, કંથ કોડામણે બાંધી ઝાલી. ૭૫

ઢાળ.

એક એક થોકે રે કૃષ્ણજી, એક એક થોકે રે નાર,	
પીતાંબર પટ પહેરીયાં, ઉલટ અંગ અપાર.	૭૬
માનુનીશુંરે મંડપ રચ્યો, મધ્ય ઉભા મોરાર;	
શરદ્દતણી શોભા ધણી, તે કેમ કહું વિસ્તાર.	૭૭
તાલ મૃદંગ ને ધુધરી, નેપુરનો ઝમકાર;	
અતિ આલાપે સ્વામજી, સુંદર રાગ મત્હાર.	૭૮
પુષ્પવૃષ્ટિ કરે પડાની, ફુલહો દેવ મોરાર;	
અતિ આણુદ હવાં સહુ, ધન્ય શ્રી નંદકુમાર.	૭૯

શ્લોક.

કૃષ્ણજી કહે કામની કામપીડે, અંગના અંગ તે અર્ધાંગ બીડે;
દેવ દેવાંગના મળી વિમાસે, જહાં શ્રીકૃષ્ણજી એકવાર જાશે. ૮૦

ગાન

ઢાળી.

ઝીણા અંબર કંચુના, બીના ચિરના રે કેશ;
હરિ હરિ કહીને હિંચકે, જીવતી જોગન વેશ. ૮૬

શ્લોક.

કૃષ્ણ કહે કામની શીત વાયે, નીસરો બહાર હવે અસુર થાયે;
અતિ આનંદે ઝીલી ઝંકાળી, સામટી સુંદરી મળીએ ટાળી. ૮૭

ઢાળી.

તટ મળી સર્વે તારુણી, અતિ સુંદર વ્રજનાર;
આભરણ અંગે ઉલટ કરી, સ્વામાજી જીવન નિહાળ. ૮૮
સહુ સહુને મદિર ગર્ભ, બજતી દેવ મોરાર;
હરજી આગ્યા રે હેતથું, પોતાને દરબાર. ૮૯

ગુટકો ઢાળી.

ધન્ય ધન્ય રે ગોકુળની નાર, જે શું કીડા કરે મોરાર;
ચરણ રેણુ બ્રહ્માદિક ધરે, અવર દેવતા હસ્યા કરે. ૯૦
કીડા કૃષ્ણ રંભા રમ્યાસ, અબજા પોતી આપ અવાસ;
અધ્યાય નેવું તણો વિસ્તાર, એકએકથી અધિક અપાર. ૯૧
તે માહે વળી અધિકા વંચ, પ્રેમી જનન જાણે પરપંચ;
વીસ ઉણા પેમા જોઈ, તેમાં ચાર વિશેષ કહે. ૯૨
સુત ભરથાર ન જાણે સચ, જો જો કૃષ્ણ તણો પરપંચ;
પુછી લેજો પુરાણુ અરાદ, તે માહે શ્રી ભાગવત વિસ્તાર. ૯૩
તે માહે વળી દસમો સ્કંધ, ભકતજન જાણે પ્રપંચ;
જે રસ પુર્ણુ બ્રહ્માદિક ધાય, ગાતાં સુશુર્તા પાવન થાય. ૯૪

સાખી.

રાસ રસીક જે ગાવશે, તે વ્રજવાસી લોક;
અવર અવતાર દેવીદાસ કહે, થમ કરવો તેશોક.* ૯૫

પદ ૧ હું-રાગ. કેદારો.

જહારે મુખ રામ જપોની, રસના તે રૂડી વાણી;
કાયાતણું અભિમાન ન કીજે, જમ કાગળ બીજે પાણી. જહા. ૧
સુરખ કુપ અણુવાને ચાલ્યો, બ્યારે મંદીર લાગ્યું;
જરા તણું દળ આવીને મળીયું, તનનું તે જોગન ભાગ્યું. જહા. ૨

* આ દેવીદાસની રસપચાણીની પ્રત સોજીત્રામાથી પ્રાપ્ત થયેલી છે. સવત ૧૯૦૨.
સો સુદ ૮ ની લખેલી છે. બીજી પ્રત મેહેતાજી હનનવાલ વિદ્યાત્રમે ઉતારી મોકલવાલો છે.

સકટ તળે જોમ સ્વાન જ ચાલે, મન અબીમાન જ આણે;
 બાર સધજો પેલા ધારીડાને, વાસે બળોયા વીના કાણુ તાણે. શ્લોક. ૩
 ખુણે બેઠા આણી કુકર્મ કરે, જાણે કાંઈ નવ દેખે,
 અતરજાગી એણીપર પેખે, જે કાગળ માડિ લેખે. શ્લોક. ૪
 ચુવાચદન અગર કસ્તુરી, ઇતર હીડિ (૧) આણે,
 તારુ મોટમપણુ ત્યારે જણાશે, જ્યારે જમને વાળીશ પાણે. શ્લોક. ૫
 મારુ મારુ તું મ કરીશ આણી, જાઈશ માયાનો લાગ્યો;
 અતકાળે સર્વે ઉભુ મેલીને, નિર્વાણુ જઈશ નાગો. શ્લોક. ૬
 ઠાસો આવ્યો ને જુઓ જાઈશ, જામે તે તાણુ દીધું,
 આણી અતકાળે તે કાંઈ નવ જાણ્યું, રુકું હરિતુ નામ ન લીધું. શ્લોક. ૭
 કોના છાર કોના વાઝરું, ને કોહેના તે માયા ને બાપ,
 અતકાળે કાંઈ સાથે ન આવે, આવે તે પુન્ય ને પાપ. શ્લોક. ૮
 કૃપીએ ધન ખાધું ન ખચ્યું, કાંઈ નવ આવ્યું સાથ,
 મધપોણુ મધીએ જાઈ લીધું, જ્યમ માખ ધસે ઉ હાય. શ્લોક. ૯
 કુકુખ ગરિવારને સગ સાલો, દામળી બેઠા બાપ ને માય,
 જમ દુતે કાયા ગદ બેળ્યો, તે વારે વહારે કાંઈ નહીં ધાપ. શ્લોક. ૧૦
 આણી દશે દાર આવીને રધાશે, ત્યારે મુખથી નહિ બોનાય,
 દેવીદાસના સ્વામીને સમરે, મોરો તે વૈદકસાય. શ્લોક. ૧૧

કૃષ્ણ દા સ.

—મમમ—

કર્મવિપાક.

પ્રથમ પ્રણમું શુભવત, અકળગત ગોવિંદ;	
તેહ તણી કૃપાએ કરી, વર્ણવું કર્મપ્રત્યક્ષ.	૧
એક સમે કર્મળાપતિ, બેસી રથ મોઝાર;	
ઈદ્રપ્રસ્થમાં પરવર્ષા, જહાં છે પાંડુ કુમાર.	૨
ભરી સભા પાંડુપુત્ર, બધવ પંચ સુધીર;	
તેણે સમે સભા મધ્યે, આળ્યા સ્યામશરીર.	૩
રાએ યુધિષ્ઠિરે નરખા નયણે, જે કર્મ તણે અવતર;	
બીમ અર્જુન નીકુળ સહેદેવ, બેઠા સભા મોઝાર.	૪
અર્જુનને પ્રભુછ પ્રણમ્યા, ધણું કર્યું સતમાન;	
એમ સકળ બંધવે કરી વંદના, પુજ્યા શ્રીભગવાન.	૫
પછી બોલ્યા યુધિષ્ઠિર, સુણો ત્રિભોવનરાય;	
સ્વામી આજે ધણે દિવસે, કરી છે કરુણાપ.	૬
ત્યારે અર્જુન કહે સ્વામી, આવો મહારા નાથ;	
ક્ષણ એક પછી દુવારકાં, જાશું આપણે સાથ.	૭
પછી રત્ન જડિત સિંહાસને, બેઠા ભુગણનન;	
શાસ્ત્ર ગત ધણી કરે, પાંડવ કેરા તૈન.	૮
ધડી બે ત્રણ તીહાં રહી, રથ કરાવ્યો તૈયાર;	
શ્રી કૃષ્ણ અર્જુન પરવર્ષા, દુવારકાં નગર મોઝાર.	૯
અર્જુન કહે સુણો કૃષ્ણ, સત્ય વચન મહારાજ;	
પુરણ બધા કથા કહેા, પાવન કરો મમ આજ.	૧૦
ધણુ માન દીધાં કૃષ્ણે, અર્જુનને તેણી વાર;	
સુણો પુરાતન કથા, કહું બેઝો રથમોઝાર.	૧૧
બેઠે રથે બેઠા મળી, અર્જુન ને જહુનાથ;	
કર્મ કથા કૃષ્ણે કહી, પુછી અર્જુન વાન.	૧૨
તેહ વર્ણવું વિસ્તારી, બે આપે શુદ્ધ જ્ઞાન;	
અકળગત કૃપા કરો, તો કહું કથા પરમનિધાન.	૧૩
ચેરપેરે ભાવે પ્રિયવે, અર્જુનને જહુરાય;	
શ્રોતા જન સંસારજો, કથાતણે મહિમાપ.	૧૪

ઓપાર્થ.

પાડવને પરપોતમ રાય, એહ જણ્યા રથ બેઠા જાય,	
અર્જુન જોડ્યા આદર કરી, વાત કહું સાંભળજો દરિ.	૧૫
કવણુ પાપે પાગના થયા, એક આસને બેઠી રલા;	
કવણુ પાપે કિનર થયા, એ વસહીણુ ને દુર્બળ રલા.	૧૬
અધા થયા તે કનણુ જ પાપ, તે કારણુ કહો જમનાય,	
કહો કૃષ્ણ કમળાપતિ, વળી અર્જુન પુછે કરિ વિનતિ.	૧૭
પાડવ પ્રયે જોડ્યા ભગવાન, સાંભળ અર્જુન એકે ધ્યાન,	
ધાદરવાળે જે નર નીસરે, હેલામા જઈ દરણા દરે *	૧૮
જે અદ્ય છવની કરે ધાત, પાગના થયા તેહેને પાપ,	
વળી અર્જુન જોડ્યા આદર કરી, વાત કહું સાંભળજો દરિ	૧૯
પાડવ પ્રયે જોડ્યા ભગવાન, સાંભળ અર્જુન એકે ધ્યાન,	
જેણે વસહીણુ વિપ્ર તણાં, જન્મ પાપ સાંકીધાં ધણા.	૨૦
દીન જાણી નવ આણી દયા, તે વસહીણુ ને નિરધન થયા,	
કે કાહોને જ્ઞાનજો આવીયા, વેગળેથી ન દેખાડીયા	૨૧
સાંભળે નહી ન કીધી સાન, તે પાપે અધા અર્જુન,	
વળી અર્જુન જો યા આદર કરી, વાત કહું સાંભળજો દરિ	૨૨
એક એકના વસ જ હયાં, હેમ મોતીએ કઠ જ ભયાં,	
એક જ તહાં તુરંગે ચડે, પેહેસાવી તોખર લડસડે	૨૩
એકજ પલગે પોઢ્યા સતી, વળી અર્જુન પૂછે તે વિનતિ,	
પાડવ પ્રયે જોડ્યા ભગવાન, સાંભળ અર્જુન એકે ધ્યાન	૨૪
સતોખ્યા કુટુંબ પરિવાર, સતોખ્યા અધ્યાત્મ દાર,	
ગુપ્ત દાન ગોમતીમા કીયા, હીરા હેમ તે નર પામીયા	૨૫
જે માને પિતા માને માય, માને ગોમતી માને ગાય,	
જે ગૌ દિજની દોડે વહાર, તે પિતાનર પહેરે સાર	૨૬
સારાં મહોલ માળીયા કરી, આખ્યા વિગને બાહધરી,	
જેણે પોતાનાં લુગાયા ધન, તે પનગે પોઢ્યા અર્જુન	૨૭

અસોક.

દીપમાન પર્લં ચચ, શુદ્ધમાલેન દીપતે ।

સપ્ત લપતે સદર્મ, સત્ય મન્વસ્વ વાચુન ॥†

૨૮

* હરણને મોઢ પમાડવાને ધર પમાડવામા આવે છે † અમારી પાસે કર્મવિધાનની બે પ્રતો છે પણ તે બેક પ્રતોમા શેનોકો ધણા જ અશુદ્ધ આપેલા છે, અહીં અમારી શુદ્ધ પ્રમાણે સુધારી આ શેનોક મૂક્યા છે

ચોપાઈ

વળી અર્જુન યોડયા આદર કરી, વાત કહું સાંભળજે હરિ;	
નર નારિ સામટા રહે, એક મદિરે વાસા સહે.	૨૯
શુદ્ધ કાળ તે નારી યઈ, કવણુ પાપે વાંઝણી રહી;	
એક રૂપવંતિ રૂપ અપાર, સુંદરી દીસે તે શ્રીકાર.	૩૦
સુખ સંસારનું દીઠું નહિ, ભરજોબનમાં રાંડી રહી;	
કવણુ પાપ દાસી અવતરે, જે પરપર વિનતા પાણી ભરે.	૩૧
માથે હાકે પીયારી ધરતી, વળી અર્જુન પુછે વિનતિ;	
પાડવ પ્રત્યે યોડયા ભગવાન, સાંભળ અર્જુન એકે ધ્યાન.	૩૨
જેણે ગર્ભ ગાળ્યા અબળાતણા, આલવતાં નવ રાખી મણા;	
ગર્ભહત્યા છાપી ધણી, તે પાપે નારી વાંઝણી.	૩૩
કથું ન માન્યું કંથ જ તણુ, ઉદ્ધતપણામાં માહલી ધણું;	
વાણુક વિપ્ર ઘેર પુત્રી યઈ, તે ભર જોબનમાં રાંડી રહી.	૩૪
કાંધાં કર્મ તે આગે દમે, તે નારિ સકટ ભોગવે;	
એક નમળા પુરવને હુંતી નાર, સાસુસુ કરતી વડવાડ.	૩૫
એક ધડો જળ આપતી મરે, તે પરધેર પાણી ભરે;	
સાસુનાં સંતાપ્યાં મન, તે પાપે દાસી અર્જુન.	૩૬
વળી અર્જુન યોડયા આદર કરી, વાત કહું સાંભળજે હરિ;	
એક વરસું રમે નીત્ય નાર, પેઞ્ણે સુખ ફરે સંસાર.	૩૭
જે જોયે તે અતિ ધણું ગમે, નારિ નરસુ નિત્ય નિત્ય રમે;	
એક પોતાનો દીસે પરિવાર, ચાર પુત્ર ઘેર વહુ ચાર.	૩૮
સહુકો આવી પ્રથમે પાપ, તે તણે પ્રથુ કહેા મહીમાય;	
એક પદંગે પોઢયા રહે, તેહના વતાં દાસી વેહે.	૩૯
સોમણુ પાથે શોભતી સતી, વળી અર્જુન પૂછે વિનતિ;	
પાડવ પ્રત્યે યોડયા ભગવાન ફરી, સાંભળ અર્જુન ધ્યાન જ ધરી.	૪૦
એક અબળા કો ફેરી ગઈ, દીઠું પાપ ને અબળી યઈ;	
તાંસ(ગ) તણી જે વીણી કરી, સુખ સન્નેજ તે પામી ફરી.	૪૧
જેને ભરતારસું પ્રીત નવી, તે સંસાર બીજે સાધવી;	
દેવળ દીવો પુખ્ત થહી, તે પરિવાર ધણીઆણી યઈ.	૪૨
જે ગૌ વિપ્રની વહારે ગયો, જથ લેતાં તેનો મરણુ જ થયો;	
તે પૂઠે જે યઈ સતી, સોમણુ પાથે શોભતી સતી.	૪૩
તેને બાંદીઆ કરે લેપન, પટંતર સાંભળે અર્જુન	
વળી અર્જુન યોડયા આદર કરી, વાત કહું સાંભળજે હરિ.	૪૪

અગતોતર એક એંધાણ(?) ઝાઢી મુજ સરીખાં એંધાણ;	
માતાએ પુત્ર જનમીયા, કવણ પાપે તે વ્યંડળ થિયા.	૪૫
એક જન્મનો દુઃખીઓ ફરે, કરે કષ્ટ ને ઉદર ભરે;	
નયણે ન દેખે ધરની નાર, જઈ પડે ગુણકાને દાર.	૪૬
એક આઠ પહોર ભાર જ વહે, અધ ધડી નવ ઉમો રહે;	
નીત નીતચિંતા નવેરી હતી, વળી અર્જુન પુછે વિનતિ.	૪૭
પાંડવ પ્રત્યે જોડ્યા ભગવાન, સાંભળ અર્જુન એકે ધ્યાન;	
એક સુવા અદન અંગલેપન કરે, અતિશોભા અંગે આદરે.	૪૮
પરનારીમું પ્રિત જ ધરે, વળતાં વ્યંડળ થઈ અવતરે;	
એક નાર પિતા પરણાવીયો, બીજી હરી પરાયી ધર ગયો.	૪૯
તે વળતો ભવ દુઃખીયો ફરે, એક આણે ત્યાં બીજી મરે.	
તે કેમ દેખે સુખ સંસાર, જે નર હરે પરાયી નાર.	૫૦
ઢાંચે ગામનો હાકેમ થયો, તીર્હા જમને અહંકારીયો;	
અઢી રીસ ને આપી ગાળ, રક શિરે વેઠાવે કાળ.	૫૧
તેમુઓ પણ મોએ નવ મયે, વળતોનર વેહેતરીઓ થયો;	
વહે ભાર ગાઠે નહિ ધન, તે પાપે ચિંતા અર્જુન.	૫૨
વળી અર્જુન જોડ્યા આદર કરી, વાતકહું સાંભળજો હરિ;	
એક નર દીસે વહેવારીઓ, થીરતાસુ યાનકે રીહો.	૫૩
તીર્હા મહોલ ઉંચાં માળીયાં, ઝગહળ દીપે યોપે જાળીયાં;	
પતિપ્રતા તે પ્રેમદા થઈ, કવણ દયા તે નારી કહી.	૫૪
આગે પ્રીત પ્રેમદાને હતી ધણી, ઈશ્વર જાણીઓળખીયો ધણી;	
મરણ કાળે આવી મળી, કંથ કેડે કામની બળી.	૫૫
તે કવણ પુન્યતણે પ્રકાર, જે નર મ્હેલી ચાલે નાર;	
એક ઉત્તમ કુળ અવતરે, માત પીતાની સેવા કરે.	૫૬
પછિ પંદર વિસ વરસનો થયો, પરણાવી પાસે રાખીઓ;	
સદા લગે સતવાદી જેહ, સ્વામી મુજને સંભળાવો તેહ.	૫૭
કહો કૃષ્ણ હો કમળાપતિ, વળી અર્જુન પૂછે વિનતિ;	
પાંડવ પ્રત્યે જોડ્યા ભગવાન, સાંભળ અર્જુન એકે ધ્યાન.	૫૮
આગે પુરણ લક્ષ્મી ધણી, તટ કરાવ્યા કાશી ભણી;	
કુરક્ષેત્ર માંહે સંતોખીયા, વળતા તે વહેવારીઓ થયા.	૫૯
કાશી કરવત મહેલાવીયાં, આ સંસારે શંભને નમીયાં;	
અરધમા અરધાંગના તેહ, પુરણ પ્રીતે પાળે જેહ.	૬૦
એક અંગ અળગું કેમ દળે, તે કંથ કેડે કામની બળે;	
સદા લગે સતવાદી જેહ, અર્જુન સુખીયા દીસે ન તેહ.	૬૧

ચોડામાંથી ચોડું આપતા, દુરબળ દીનની ચિંતા રાખતા;
બે કણમાંથી કણ વાતરે, અતિન અભ્યાગતની ચિંતા ધરે. ૬૨
ચોડું દાન ને દયા ધણી, પૂરણુલીલા તે નરતણી;
કુડકપટથી વાત્યાં મન, સદા સુખીયા તે અર્જુન. ૬૩

શ્લોક.

દાનશીલા નરા યે ચ સન્તિ તે સત્ત્વગુણિનઃ ।
સદાશુભે સુલં તે ચ શૃણુ તત્ત્વપાંડુનંદન ॥ ૬૪

ચોપાઈ.

વળી અર્જુન બોલ્યા આદર કરી, વાતઘડું સાંભળજો હરિ;
નારીનર સચોતા રહે, કાય કેની ખજર નવ લયે. ૬૫
પરણીને નાખી કે ઠાર, કવણુ પાપ થયું ગણનાર;
એક નારી નરને બહુ જાવતી, બેહુએ જઈ પ્રાર્થે સતી. ૬૬
ખીજ ધરે ધરે માગે બીખ, તે કારણુ કરું જમદીસ;
એકના માત પિતા નાનાથાં મરે, અત કારણુ છોરા રડવડે. ૬૭
પ્રેમના પરદારે જાય, અન વિના હિર સીદાય;
જણુ જણુ આગળ જોડે હાથ, તે કારણુ કહો જુનુનાથ. ૬૮
કહો કૃષ્ણ કહો કમળાપતિ, વળી અર્જુન કરે વિનતિ;
પાંડવ પ્રત્યે બોલ્યા ભગવાન, સાંભળ અર્જુન એકે ધ્યાન ૬૯
એક વેશ્યા હતી નમ્ર દેશ, પુરુષ તણો લેતી પેરવેશ;
કા તપસી ચુક્યો તપ કરી, તે માટે કુંવરી અવતરી. ૭૦
આગે અન્નોદક કીધો આહાર, તે પાપે કુળાંગર નાર;
અસતવાદી અને અસાધી સગ, કર્મવરામાં કરતો ભંગ ૭૧
આપતાં આડો થઈને ફરે, રકતણુ તે રંક અવતરે;
ધન પરાયા સંચે જોહ, નરનારી બીખારી તેહ. ૭૨
એક ધન કારણુ દોડે ધણું, લીધું રૂપ કબાડીતાણું,
ગૌ વિક્રમ તેણે ઝાઝો કીધો, ગૌ વિહોણો વછેડો રાખીધો. ૭૩
તે વળતે ભવે દુઃખીયો ફરે, માત પિતા નાનાથાં મરે;
ધન કારણુ વણુસાડે મન, કર્મકથા સાંભળ અર્જુન. ૭૪

શ્લોક.

યસ્મિન્કુલે દૃષ્ટતાનિ વિચન્તે પાંડુનેદન ।
ઋદ્ધિદીના નરાસ્ત્ર ન સુલં કિંચિદેવ ઘ ॥ ૭૫

ચોપાઈ.

તે માટે સત કરી જણુ, તેહેને મુખ નહિ નિર્વાણુ;
કુળ આચાર જો પરહરે, તે પ્રાણી ક્યાંહે નવ કરે. ૭૬

સત કરી તું ધરજે મન, એમાં સંદેહ નહિ અર્જુન;	
વળી અર્જુન જોવા આદર કરી, વાત કહું સાંભળજો હરિ.	૭૭
એકને મહોલ ઉંચા અવાસ, પાસે પગ ચાંપે ખવાસ;	
આગળથી હરિત ઘોડલે, પાળા જન તેને પંથે પલે.	૭૮
દોહોદોરી વાજે નિશાન, પાખર પાખરીયા દેકાણ;	
સકળ સેના તેની રક્ષા કરે, ને નર શા ધર્મને આદરે.	૭૯
એકને નભ રથગણા આવાસ, કનક માળીયા કરાવ્યાં દોપાસ,	
એક મહોલમાં બેઠા ગહે, એક ઉભા દારે દાસ જ કરે.	૮૦
તેને પદતર દીએ ભરધાન, કવણુ પુન્યે થયા રાગન;	
અવર રૂપે દીસે અરવેસ(ગ), તણુ ભુવન મુધી તેના પ્રવેશ.	૮૧
અવડી છત તેહને શાને હતી, વળી અર્જુન પૂછે વિનતી;	
પાંડવ પ્રત્યે જોત્યા ભગવાન, સાંભળ અર્જુન એકે ધ્યાન.	૮૨
કીહાંકનો કો રાગ દુઃખીયો, ચાલી ધર્મર* ઉપર ગયો;	
તેણે કમળપુખ કરી, વિશ્વસે તેહની દેહ પડી.	૮૩
માટે ચઢે હરિત ઘોડલે, ખીખાં જન તે પંથે પલે;	
આટલુ ત્યાં ધર્મર આપિયુ, નવખંડ રાગ કરિ ચાપીયું.	૮૪
એક આગે હતો વેહોરિયો, તે તીરથવાસ સ્થાનક રીહો;	
એકવેળ અલપ પામતો આદાર, બુખ્યો રહેતો નગરમેઝાર.	૮૫
સંન્યાસી રૂપે સાધવો, અડસઠ તીરથ કરવા ગયો;	
જપ તપ સાધ્યું એકે ધ્યાન, તેણે સંતોખ્યા શી ભગવાન.	૮૬
વાચ કાઠ† સાચો રાખીઓ, તે ચાર ખંડનો નરપતિ ધિયો;	
જન્મ જન્મ લેતો હરિનામ, રાગાં ટાળી નવ જાણું કામ.	૮૭
મન પવન ઇંદ્રી વસ કરી, સાચે મન જોળખીયા હરિ;	
સાતવાર વિશ્વાસે કરી, અડસટ તીથ આજ્યો ફરી.	૮૮
તેહને હું ત્યાં થયો પ્રસન્ન, તેહને સદુ સુજે અર્જુન;	
વળી અર્જુન જોત્યા આદર કરી, વાત કહું સાંભળજો હરી.	૮૯
એકને ન રાચેડું ધરની નાર, ન રાચે કુટુંબ પરિવાર;	
એકની રાત દિવસ ગમે છે કાચ, કવણુ પાપે કાઢોયો થાવ.	૯૦
એકને સો સાદ કીજીએ, સાંભળતાં ચિતા નવ લીએ;	
જે પ્રાણી નવ સુણે કાન, તે કારણુ કહો ભગવાન.	૯૧

* રાંકર. † વાચા-વાણી, કાઠ-લંગોટખંધ એટલે પ્રહાર્ય પાળનાર. ‡ રાગ-મમતા, સસાર-કેનદ. § રાચે-ગમે, ગમણું

આગ્રખું નહિ પોતાનું આપ, જહેરો ખોડ તે કવણ જ પાપ;	
જેહ પુશીથી આહાર હાયે કરે, સાર વજ્ર પહેરીને ફરે.	૯૨
સહુ સભામાં બેસે મળી, એક બેસે અળગો ટળી;	
તે કારણ કહો જડુપતિ, વળી અર્જુન પૂછે વિનતી.	૯૩
પાંડવ પ્રત્યે ખોલ્યા ભગવાન, સાંભળ અર્જુન એકે ધ્યાન;	
જેણે પીપલના વૃક્ષ વેડીયા, જન્મ પાપ ત્યાં ઝાઝાં કીયાં.	૯૪
પાડી છલ વડ પીપળ તણી, તે પાપી કોહીયો વળી,	
ન રાયે કુટુંબ આપણા, ગોઠિઆ * પરખળ્યા ધણા.	૯૫
તે પ્રાણી ત્યાં મધ્યમ થાય, ધરમાં પાતકના અંચ ન માય;	
અમમ પાપ અંગે આદરે, તે પ્રાણી સભામાંથી ટળે.	૯૬
લાજે નહિ જમદીશના જન, કર્મ કયા સાંભળ અર્જુન;	
વળી અર્જુન ખોલ્યા આદર કરી, વાન કહું સાંભળજે હરિ.	૯૭
એક પ્રાણી અવગતિયો ફરે, એક એકની સેવા કરે;	
કોણ પ્રાણી જાયે કૈલાસ, કોણ પ્રાણી પડે જમને પાસ.	૯૮
કોણ પ્રાણી સ્વર્ગે ચઢે, કોણ પ્રાણી તે નરકે પડે;	
કોણ પ્રાણી વૈકુંઠે વાસ, કોણ પ્રાણી તમારે પાસ.	૯૯
તે કારણ કહો કમળાપતિ, વળી અર્જુન પૂછે વિનતી;	
પાંડવ પ્રત્યે ખોલ્યા ભગવાન, સાંભળ અર્જુન એકે ધ્યાન.	૧૦૦
જેણે ગૌવિપ્રની હસા કરી સહી, કીહાં તેહને કામ જ નહિ;	
તે મુઝાપણ મુકતે નવ ગયો, તે વળનો અવગતિયો થયો.	૧૦૧
દોહેલા દહાડા કાળા સ્યામ, વળનો અવતરીયો સંગ્રામ;	
યુદ્ધ કરનાં તે નર મરે, તેહની સેવા સહુ કો કરે.	૧૦૨
એક પહોરમાં પુત્રી આવી સહી, તેણી તેણે હસા કરી;	
એક તે ગાળના ગયો ગાલનાં જમે ઝાલ્યો તેને પાપ.	૧૦૩
એક નરનારી પરણી જાય, વઢે આવી વિદ્ય જ થાય;	
તેહ તારણી પતિ પેહેવી મરે, તે પ્રાણી સ્વર્ગે કયોલ જ કરે.	૧૦૪
જેણે પુત્રી પોઢી † ઘેર રાખી સહી, તેહ તણી નવ ચિંતા લડી;	
પુત્રી ઉપરથી લીધો ધન, તે પાપે ત્યાં જાયે જમ.	૧૦૫
એક સકળ સેના કરી આવિયો, આવી ગામમાં રિધ્ની થયો;	
ગામ ભેરતાં ‡ ગૌની વહાર, મરે પ્રાણી નેનું મોક્ષ જ દાર.	૧૦૬
નિદા નરનારી કરે જેહ, નરક તણાં અધિકારી તેહ;	
તે પ્રાણીને આઝો પ્રકાર, માથે જમદુનનો છે માર.	૧૦૭

* ગેણનું અપગ્રસ્ત, જુજરાતી ગમણું અપરા માયેને રહેવાનું સ્થાનક. † ગર્ભ ‡ મોટો.

§ ગામમાં ઘાડ પડે ત્યારે નાસ લાગ કરી તે બેલાડણું.

એક નર બહુ આદર કરી, બહુ વેપાર તે માંખા ફરી;
 કુર્મ રેખા પીપલ કરી, પાટે પગ પખાલ્યા વળી. ૧૦૮
 કાણે કાચું હતો ખાર, અણદીર્ઘ ચઢાણું આળ;
 ભદ્ર કાઠે કુડી રડવડે, તે પ્રાણી તો નેમાં પડે. ૧૦૯
 એક વિપ્રને આપે દાન, દરખ કરી તેડાવે જાન;
 પુન્ય દાન જપ તપ કરે જોહ, સ્વર્ગતણા અધિકારી તેહ. ૧૧૦

શ્લોક.

દાન પુણ્ય પ્રસન્નમેદ સ્વર્ગ કલમમુતે ।

સર્વં પાપ વિનિમુક્ત, મૃત્યુત્તપાંદુરંદન ॥

ચોપાઈ.

એક આગે મન ધર્મો અહકાર, જોરે ગ્રાહી પપારી* નાર;
 જેમ આહી સુખ શરીરે હોય, તેમ પરે રચણ સુખ સુગિયે સોહ. ૧૧૧
 એકાદશી કરે ઉપવાસ, તે પ્રાણીને વૈકુંઠવાસ;
 જે મુજશું રાખે વિશ્વાસ, તે મુંચા પછે આવે મહારે પાસ. ૧૧૨

પૂર્વછાયો.

હે અર્જુન દુજ કહુ, તે તું સત કરી જાણ;
 કથા સકળનો મહિમા, કરો પરમ વખાણ. ૧૧૩
 નિવૃત્ત માર્ગે જે કહ્યું, તે આરાધે જોહ;
 અર્જુન સત કરી માનજો, સ્વર્ગે પમાડું તેહ. ૧૧૪

ચોપાઈ.

અર્જુન પ્રત્યે કહ્યો મહિમાય, તે સાંભળતા પાવન થાય;
 વળી પમાડે વૈકુંઠવાસ, જે પ્રભુશું રાખે વિશ્વામ. ૧૧૫
 વિશ્વાસે રૂળ વાછિત હોય, ગુણવંતા વિચારે રહોય;
 સુકૃત કર્મે દુર્ગત નહિ, દુષ્કૃત કર્મે દુર્ગત સહી. ૧૧૬
 એવો પ્રભુ તણો મહિમાય, વિશ્વામે મન પાવન થાય;
 જે પ્રભુએ કીધી સાર, કર્મકથાનો કથો વિચાર. ૧૧૭
 શુદ્ધ પ્રમાણે કરી મેં કથા, કર્મ પ્રબંધ હુતો જયા;
 સુકર્મીને વૈકુંઠવાસ, દુષ્કર્મીને નરક નિવાસ. ૧૧૮
 સ્વર્ગતણું ત્યાં સુખ અપાર, જહાં છે સ્વામી વિશ્વાધાર;
 જે ન આચરે દુષ્કૃત રતિ, સ્વર્ગે પમાડે કમલાપતિ. ૧૧૯
 જે નર નારી શીખે ગાય, કર્મકથા તણો મહિમાય;
 કહે કૃષ્ણદાસ એમજ કરી, શરણે રાખો ત્રિભોવન ધણી હરિ† ૧૨૦

* પરાયી. † આ 'કર્મવિપાક' ની ત્રણ પ્રત ગળી છે. કવિ દલપતરામે કાવ્યદોહન. ૧ મું નામ 'કર્મકથા' આપ્યું છે. મારી પાસનાં જે પ્રતમા 'કર્મ વિપાક' અને એકમા 'વિભાગ' નામ છે કાવ્યમાં 'કર્મકથા' છે.

જીવણદાસ.

—***—

જ્ઞાનકાંડો ચોપાઈની ચાલ.

- કાકા કહ્યું તે કહ્યું માન, વચન ગુણાં ધરજો કાન,
ગુરુ વિના નવ પામે કોય, સાચી વાત માનજો સોય;
ગુરુ વિના અધારું ધોર, ગુરુ નહિ શિર તે જાણો દોર,
ગુરુ ગોવિંદ તું જાણે એક, કાકા લોકેજો એ વિવેક. ૧
- અખખા ખરચી કરની ખરી, આઘ અંત ને મધ્યે હરિ,
જો સમરે તે પામે પાર ભવ સાગર તરતાં શી વાર:
ભ્રમેને કંઈ આધરીયાદ્યતિ, બળવંત સરખા કુળ સહિત,
વારે વારે કહ્યું છુ ભૂર, ખખખા તુ તો થાજો સૂર. ૨
- ગગ્ગા ગુરુની કરજો સેવ, ગુરુ નિરંજન આપે દેવ,
ગુરુથી કષ્ટ મા રાખીશ કાંઈ, સરવે ગુરુ જાણે મનમાંડી,
ગુરુથી વાત ભ્રેચોરીએ એક, તો પરમેશ્વર તજી દીએ છેક,
ગુરુકો દ્રોહી સો હરિકો દ્રોહી, ગગ્ગા ગુરુજી છે સોહી. ૩
- ધધ્વા ધરમાં ગુંચાઈ રહ્યો, નાહનો હતો તે મોટા થયો,
કાળા હતો તે ધધાં રવેત, તોએ મુરખ હજી ન ચેત,
ગઈ જીવાની આવી જરા, દીકરાને ઘેર થયા દીકરા,
કહે ૪ ધરગા મા કરીશ સોર, ધધ્વા ધરમાં એવું ભરે.
- નના નવરો તુ નવ થયો, કામ કરતાં જનભરો ગયો,
કરતાં તે ક્રમ ખૂટે કામ, અધ થયો નવ ભજ્યા રામ,
બાળ હીચોળે તાણે દોર, ગાએ હાવરુ કરે બેઠાર,
એમ કરતા તે આખ્યો કાળ, નના સમર્થો નહિ ગોપાળ. ૫
- ચચ્યા મૂકી દે અતુરાર્થ, માથે મોત ફરે છે ભાર્થ,
રાજ રંક ન રહેશે કોય, નાતુ મોહુ કારણુ નવ ભ્રેવ;
તે માટે તું ભજની રામ, ઉગરવાનુ એ ૬ ધામ,
જેણે મારગ ન આવે જમ, ચચ્યા મારગ ગુટે છે ડમ.
- છછી છલુકો મુકી દે, માન તજીને રામજી કહે,
માન કીધુ ભ્રેરાવણરાય, તેની ન કીધી કોયે સ્થાય;
માન કીધુ ભ્રે કુણ્ડિ કંસ, ટૂકી હરિએ લીધો કંસ,
તે માટે તુ તજ અહકાર, છછી છમિવો નીત સંભાર. ૭

- જાળજી જર તું પામ્યો ધણું સર્વે કરો જાણ્યું આપણું,
ખાધું ખર્ચ્યું નહિ દુરમતિ, સાથે નહિ આવે એકજ રતિ,
કેના દીકરા કેની વહુ, આપ સ્વારથમા મળીયા સહુ,
મમા માથે સરસા જ સાપ, તે જાળજી દુ ખ પામીશ આપ ૮
- અંજી ઝીણો થઈને રહે, ખોટું તજીને સાચું કહે,
સાચું છે એક નારાયણ નામ, તે માટે તું કર એ કામ,
* * * * *,
આપદાને તું મેલને પરી, અંજી ભજી લીજે શ્રી હરી ૯
- નન્ના નમતો રહેજે તું, વારે વારે કહું છું હું,
શીશ નમાવે થાશે કાજ, સહુમાં તુ જાણે મહારાજ,
કહણુ વચન બોલે સહેજે સહી, કાઈ સામું બોલીશ ન ભઈ,
એવા થઈને રહેજો આપ, તો નવા નવ લાગે પાપ ૧૦
- ટટ્ટા મ રાખી રાકે શુ ટેક, સ્થાવર જંગમ હરિ છે એક,
હરિ વિના કાવો નહિ કામ, તે માટે તુ લેજો નામ,
* * * * *,
નામે નર આધરીયા કર્ષ, ટટ્ટા નામ તું લેજો સહી ૧૧
- કહા મૂકી દે કાઈ, કેની બાજી બગાડીશ બાઈ,
બાજી તે કેમ કરે સુખજી, બાજી પાજી કરે અનજી,
ડીંગાડાળ ને હરતતુ કામ, તેણે રાજી નથી શ્રી રામ,
આપદાને તું મેલકની પરી, કહા ભજી લેજો શ્રી હરિ ૧૨
- ડહા ડહાપણુ ડોળાઈ ગયું, જાણુ છ મહિને કુટુંબુ,
ડહાપણુમાં તણાણો જાય, બોળાને ફાસલાવી ખાય,
આંહી તો મળે છે તારુ કાજ, આગળ નહિ પોતાતું રાજ,
ન્યારે આવે જમની ધાડ, ત્યારે ડહા કેહેની વહાર ૧૩
- ઢઢા આવી ઢુકયા ચોર, ને આગળ નવ ચાલે જોર,
આવી રોક્યાં સર્વે દાર, કહ રોકીને કરે પોકાર,
કાને આવી બેઠા બેઠ, રાજ સુણવા ન દે તેય,
આંખ ઉધાડી હરિયુ તેજ, અતે ઢઢા થ શે એજ ૧૪
- છેણા રણુ છે તારે શીશ, ધધામા શૂયો જમદીશ,
હિરમા તું કરતો અરજ, તે તુંને વિસરી ગઈ મરજ,
આગળ આવા મુલમા દીહી, તેથી ભુગ તુ તે ખીહી,
હરિ ભજન કરની કાજ, નહિ તો છેણા નહિ રહે લાજ ૧૫
- તણા તાહારો નથી કાઈ, મિથ્યા માની બેઠા સોઈ,
કેનો દીકરા કેની વહુ, જોની કાઈ રણા છે કહું,

ઝાડે પખી બેળા થાય, જોતા જોતા ઊડી જાય,
 એમ જાશે આ સરવે સાથ, તત્તા બજી લેજે રુખનાથ. ૧૬
 થય્યા નથી રહેવું સ્થિર, તે માટે ધર સ્મરણે ધીર,
 છેતરી જાશે માયા સાલ, કાઈ આજ ને કાઈ કાલ
 વિપન્નુ તે અલસાસે જાણુ, તેની માડી બેઠા કાણુ,
 તે માટે નિચારે મન, તો ત્યા થય્યા તુને ધન ૧૭
 દર્દી કરી દેદેકાર, તો શામળીયો કરશે સાર,
 સદા માનો મત્ર હરી છતો, દત્ત નિના દાલદ્રિ હતો,
 આપ્યા તાલુલ મુષ્ટિ બરી, તો ઝુપડી સોનાની કરી,
 દયા વિના નવ રીઝે રામ, દર્દી દામ કરે સહિ કામ ૧૮
 ધધ્યા ધર્મ સમોવડ કોય, કેમ જાણે તું પામે સોય,
 લેજે દેજે કરજે ધર્મ તો તુને નન લાગે કર્મ,
 આપે આલ ધર્મની એક, અધર્મને તું મેહેલે છેક,
 ધર્મ હરીને વહાલુ બહુ ધધ્યા ધર્મે પામે સહુ ૧૯
 નજા નાક નથી કે છે? મુજ આગળ તું ચુસા કહે,
 નકટો દીસે ■ નિરધાર, કાલ દબને આંગો બહાર,
 * * * * *
 હરી ભજની આ હેગપુટા, તો નજા ચોરાશી છુગ ૨૦
 પખી તારી જોની પોળ, પરમેશ્વર તો ભોગાભોળ,
 ખાઈ ખાઈ ખડકયુ ડીન, અજવાની ઘોડે અખીન,
 વળતા તે અજવાના કાલ, તારે માથે માયા સાન,
 જેમ પાળી ફરી ખાટકી, પખી તું શુ રહો છપી ૨૧
 ફૂંફ ફેરા ખાધા ધણા જાણુ ને કાઈ છે મણા,
 જાણુ નહિ તો સુખે ફેરે, સીંઠ કથુ તું મારુ કરે,
 જો ફેરાયા શુ છે લાલ, સસારમા ધરવો છે ગામ,
 એ સસારના માઠા સુખ, એ તે ફૂંફ પામીશ દુખ ૨૨
 બખ્યા બારેવાટ જયો, જો પરનારી સામ્રુ જોઈ રહો,
 નારી છે દીપકની જાળ, જેમ પતંગનો આવે કાળ
 તે માટે તું રહેજે દૂર, પરનારી તજે તે શૂર,
 પરનારી ચિતવે જોહ, બખ્યા જીવતે બાળી દેહ ૨૩
 ભજમા તુને ભ્રમ યો, કુડકપત્તુ તુજ મનમા રહો,
 કુડકપટ તે કાધા ધણા, લખચોરાશી તે જ તણા,
 કેટલાને તુ તો રાહસ બઈ, રહુ સાથે તારે સગાઈ,
 ભુડા કહી કહી જોયા ભગ, હવે ભજમા યાશે સમ ૨૪

- મમ્મા મનને જીતી લે, સર્વે કારણ તે મનનું છે,
મન છે તવગર મન છે રાક, બુડો કલો તે મનનો વાક,
મન અકળ મન અપરમપાર, મનનો દોષ કરે નિસ્તાર,
પવન પેર મન અફકુ વહે, મમ્મા મનને જીતી લે ૨૫
- * * * * *
તે માટે તું ભજની રામ, યપ્યા બીજી મુકી દે કામ ૨૬
રેરા રામ રહો ભરપૂર, છે પાસે કેમ જાણે દૂર,
જેમ કસ્તુરી મગની પાસ, છેડે જાણી ફેરે ઉદાસ,
- * * * * *
કે લઈ જાની પાછું ફરી, તો રેરા તારી મુક્તિ ખરી ૨૭
લેલ્યા ભગતા શુ નાગે લાજ, બીજા સધળાં કરે ભે કાજ,
કહે તું ચોરી કેને દેએ, કેના ઘરમા રાતે રહે,
- * * * * *
સ્વાચ્છે સ્મરણુ નવ થાવ, લ'ના ભગતીથી કા લગાયે ૨૮
વળવા વારુ તુ તો કર, બાહારવળીઆ તારે છે સર,
બાહારવળીઆ છે તારે ધણા, કામ દોષ ને લોક જતણા,
જમ સધાતે તારે વેર, આવી ઘેરું કા આ ચહેર,
ઘટ માથાણુ રાખે રામ, તો વ વા કે ન લીએ નામ ૨૯
સરસા કરે સતગુરુનો સગ, તો તો રહેશે નિરમળ રંગ,
નહી તો રગ જાશે મટી, જેમ કસુમો જાયે ઉવટી,
- * * * * *
જેને સતગુરુનો નિશાસ, સરસા ન જાએ જમની પાસ. ૩૦
હુદા હાથ રાખજે હંધયુ, કરજે મતગુરુનું કહ્યું,
સતગુરુ કહે તે સાચી વાત, માને જો માથે હોય જાત,
- * * * * *
મન મૂકી તુ પૂજે બાઈ, હુદા મર્મ મા રાખીશ બાઈ ૩૧
એનું નામ તે કકકો છેવ, જે કોય સાબળે ને કહે,
તેહની પ્રણામ પૂરે આશ, રામ હુદેમા કરે પ્રકાશ,
- * * * * *
કરતા હરતા મી જગદીશ, લઈ જીવણે નામ્યુ શીશ. ૩૨

૫૬.

વહાલીડે મારે રે, એ પેલી પેલી પ્રીત ધ્રુએ કીધી;
 એવી અવિચળ ગાદી લીધી રે; 'આ જેણે પ્રીતો કીધી. ' ૧
 એવા સાચાના સંત્રાથી રે, આ જેણે પ્રીતો કીધી;
 એવા આવી અંતર ઉભા'રે; આ જેણે પ્રીતો કીધી. ૧
 વહાલીડે મારે રે, એક મીમાંમાઈના વખ આખ્યાં,
 એવાં નેભામાં બચ્યાં રાખ્યાં રે. આ જેણે ૨
 વહાલીડે મારે રે, જળમાં ગજરાય ધાયો કીધી;
 તેની તરત ખબરો લીધી રે. આ જેણે ૩
 વહાલીડે મારે રે, આ ચાખી વિદુરં ઘેર ભાણ,
 એવા દુયોધનના એવા લાગી રે. આ જેણે ૪
 વહાલીડે મારે રે, જહાન્યાની યુદ્ધ ભણી;
 ચરણ ખડાણે ગોતમે માની રે. આ જેણે ૫
 વહાલીડે મારે, જીવણને ભગતજ કીધી,
 એને ભવમાંથી ઉચલી લીધી રે. આ જેણે ૬

—છત્ર—

ભોળે ભક્ત.

ચંદ્રહાસાખ્યાન.

કહેવું ૧ હું.

રાગ ગાડી.

પાર્વતીસુત પ્રણુપ પાપ, કૃપા કરો સરસ્વતિ માય;
 ભોળે ભણે હયવર મેહેલીયા, કહું કથા એક સ્થાનકે ગયા. ૧
 સરસ્વતિ પૂરથી હયવરે જાય, સકળ સૈન્ય પુઠે પલાય;
 આકાશ મારે ઉપરમી ગયા, કુંતલપુરમાં પહોંચતા થયા. ૨
 સકળ સૈન્ય જે પાંડવતણું, રક્ષા કરે ધોડનું ઘણું,
 અશ્વ ચર્ણ ન દીસે વંન, તર અર્જુન વિભામે મન ૩
 શકે અશ્વ પાતાળે ગયો, અનિશ મારે પહોંચતો થયો;
 અર્જુન વિભાસે મન મહિ, એટલે નારદ આત્મા લાહે. ૪
 અર્જુન મન આનંદ અતિ ઘણું, પ્રેમ વચન સુણી ઋષિ તણું,
 સકળ થોદ પ્રણામ જ કીધ, આશીર્વાદ ઋષેશ્વર દીધ. ૫

- અર્જુનભણે સાંભળો ઋષિરાય, સાર્યક જન્મ હવો અમ હાંધ;
સ્વામી કહો કેમ કરી મયા, કોણુ ભોમ અમ ઘોડા ગયા. ૬
- નારદ કહે સુણો અર્જુન એહ, કુંતલપુર નગર છે જેહ;
ચંદ્રહાસ કુંતલપુર નાય, માનુભાવ વૈષ્ણવ ચિન્હાત. ૭
- અનેક ભક્ત નામે આંભળ્યા, ના આવે તેની સોળભી કળા;
અર્જુન ભણે સાંભળો ઋષિરાય, સાર્યક જન્મ હવો અમ હાંધ. ૮
- ચરિત્ર ચંદ્રહાસતાણું છે જેહ, સ્વામી મુજ આગળ કહો તેહ;
નારદ કહે સુણો અર્જુનરાય, ચિંતાતુર તું મારે જાય. ૯
- ચરિત્ર ચંદ્રહાસતાણું છે જેહ, સમા વિના કેમ કહીએ તેહ;
અર્જુન કહે સાંભળો સ્વામ, મેં કુરક્ષેત્રમાં ક્યોં સંગ્રામ. ૧૦
- હિભય સેન્ય તાંહાં એકડું મળી, એહેવે સમે ગીતા સાંભળી;
નારાયણનો દાસ જ જેહ, ચરિત્ર સાંભળવા ઈર્ષું તેહ. ૧૧
- સ્વામી જન્મ લગી અવતાર, તે મુજ આગળ કહો નિરતાર;
પછે નારદ કહે સુણો અર્જુન, કયા કહું હવે એક મંત્ર. ૧૨
- કૌશલ્ય દેશ ધાર્મિક રાય, ચંદ્રહાસ જન્મ હવો છે લાંબ;
મોહું* દક્ષાં તાંહાં આબું કાય, પ્રભાતે પૂર વિટયું સૌમ. ૧૩
- મારી રાય રાજ્ય સર્વે લીધું, કાષ્ઠલક્ષ્મી તો રાણીએ કીધુ;
ચંદ્રહાસ બાલક જન્મ્યો જેહ, દાસી લેછને નાડી તેહ. ૧૪
- કુંતલપૂર અનુપ સાર, બાલક લેછ આવી તાંહાં નાર;
લોકતણાં વાસીદાં કરે, એહેવે હિપાયે પેટ જ ભરે. ૧૫
- જેમ જેમ બાળક મોટો થાય, તેમ તેમ દાસી યુરે મનમાય;
માનભાવતણો સુત જેહ, દૈવે વેળાજી પાડી તેહ. ૧૬
- રદીયા સરીસો ચાંપે તંત, તેમ તેમ દાસી કરે રદન;
તણુ વરસનો થયો કુમાર, સુંદરરૂપ તણો નહિ પાર. ૧૭
- દાસી રક્ષા કરતી જેહ, દૈવયોગે મૃત્યું પામી તેહ;
બાલક રડી રહીને રણો, રમતો શેરીમાં રમવા ગયો. ૧૮
- નાના બાળક મહિ ક્રીડા કરે, રમતો શેરીમાં રમતો ફરે;
શીલા શુદ્ધ શાસ્ત્રિયામ જેહ, રમતાં રમતાં લાધ્યા નેહ. ૧૯
- અહરનિશ તેહેની સેવા કરે, નિદ્રા સમે મુખ માંહે ધરે;
પચવરસનો બાળક થયો, ધૃષ્ટણુદને ઘેર રમવા ગયો. ૨૦
- અહમોજન થાય તેહેને ધરે, મુનિવર મળીયા તેણે ઠર;
એક ઋષેશ્વર દીડો બાળ, પ્રધાનપ્રત્યે બોલ્યો તતકાળ. ૨૧

* મોહું. † હરકર ‡ પેરી લીધું. § લાખડાનું બક્ષણ કીધું, અર્થાત્ રાન મરતા રાસી સતો થઈ. || માનભાવ-મોટા મનુષ્યનો અર્થાત્ રાજનો. ¶ વિપત્તિ.

સુણ પ્રધાન વચન અમતણુ ડરો રક્ષા બાળકને ધણું, એ બાળક કુતવપૂર ધણી, ભોગવશે લક્ષ્મી તમતણી	૨૨
પ્રધાનને મન વિભાસણુ થાય, ગદ ગદ કંઠે પાછો વળાય, પેરપેર આલોચે* ધણુ, ના જાણુ બાળક કોણુ તણુ	૨૩
ધૃષ્ટણુદ આલોચે મન, નિશા નિદ્રા ના લાવે અન, હાલે હું કરુ એક ઉપાય, ઋખી વચન જેમ ખોટા થાય	
આજ ધાત કરાવુ એ બાળને, જઈ એકાંતે તેજા ચડાળને	૨૪

કંઠેનું ૨ જી.

રાગ ધનાશ્રી.

ધૃષ્ટણુદે ચડાળ તેડાવિયા, સાલજો કહું એક વાત, વનમા જઈ આ બાળને, તમે વેગે કરજો ધાત.	૧
મરતાક હેજો એહનું, મનમા ના ધરશે કોણુ કાંઈએક એહેના અગનું, તમે લાવજો એધાણુ.	૨

ઠાળ.

એધાણુ લાવજો એહેનાઅગનું, જેમ માને મારુ મન, મનવાંચિત મહિખીઈ ચાર આપુ કહું સત્યવચન	૩
ચડાળ હુખ્યાં અતિ ધણુ, પ્રતિવચન બોલ્યો વેણુ મહારાજ એ બાળને મારવો, કવણુ કારણુ એણુ †	૪
ચડાળ લેઇને પરવર્ષા, પ્રધાનને ઉપદેશ મહા અરણ્યમા જઈ રહ્યા, જાદા પશુ નહિ પ્રવેશ	૫
ખડમ કાઢી હ થ લીધુ અધખખેઈ બાળ, તવ રામ કૃષ્ણ ગોપાળ મુખે, બાળક જપે વારાવાર	૬
હરિ નામના મહિમા થકી, ચડાળ ખાન્યા મોહ, એ બાળકને કેમ મરાય એ ગુણ સપૂર્ણ હોય	૭
આગે જો વિકર્મ કર્યા, તો અવતર્યા ચડાળ, એ બાળકને જો મારીએ, તો નથી નર્કમાહી દાર	૮
એહેની લેંસ માથે સ્થવી પડો, અને નથી એસુ કામ પરદેશ જઈને પેટ ભરીશુ, છાડીશુ એહેનું ગામ.	૯
અન્યોઅન્ય એમ એ ચર્ચા, ચડાળ બોલ્યા એમ, એને દુષ્ટણુદિ ઉપની, પ્રધાનના મન કેમ	૧૦

* વિચારે-વિચારણું † જોસ ‡ વિસાત § અભયો-અથ પાગે. || નડાર કામે

તે વિના સંભાળ માહારી, નથી કરવા કામ;	
ત્યારે રાધે મન વિમાસીયું, એ પરમ વૈષ્ણવ હોય.	૭
હૃષ્યો રાધે રદીયા સરસ્યો, ઝલ્યો બાળક તેહ;	
પરમેશ્વરે મુને પુત્ર આપ્યો, પરમ વૈષ્ણવ એહ	૮
અશ્વ ચઢાવી લેઈ ગયો, પોત્યો તે મદિર દાર;	
મેઘાવતી કર* સોંપીયો, પટરાણી જે નાર.	૯
તે રાણી અતિ આનન્દ પામી, હવે મન સંતોષ,	
સર્વે શહેરમાં મુને, ટળ્યો વંચા દોષ.	૧૦
બ્રાહ્મણ તેડીજનની કર્મી કીધું, આપીયાંબહુ દાન,	
તેણે દિવસે વિષ્ણે પાડીયું, ચન્દ્રહાસ એહેવું નામ.	૧૧
તે અખિ વળતું એમ કહે, સુણ રામ વિખનાત;	
* * * * *	૧૨
તાહારા દેશમાંના લોક સહુ, લધુ વૃદ્ધ હોશે જેહ;	
તે સર્વને વૈષ્ણવ કરશે, પુત્ર તાહારો એહ.	૧૩
દિનદિન વૃદ્ધિ પામે ધણુ, જેમ બીજા કરે ચંદ્ર;	
બ્રહ્માંડતત્ત્વ પૃથ્વીતણ્યાં, છે સર્વનો રાજેન્દ્ર.	૧૪
પછે સાત વર્ષ પૂર્ણ થયાં, ભણ્યા મેહેલ્યો નિશાળ,	
હરિ અક્ષર એ વિના, બીજાં ના બોલે બાળ	૧૫
પડિત ચેરેચેરે પ્રીતિ, ટકીઈ ના લાગે લાંહે;	
હરિ અક્ષર એ વિના, બીજો ન ગ્રહે છન્દાએ.	૧૬
ચન્દ્રહાસ કહે માહારી, શત ખંડ કરશે દેહ;	
હરિ અક્ષર એ વિના, શાસ્ત્ર મારું ન તેહ.	૧૭

ઉત્થલો.

શાસ્ત્ર મુખ પાઠ કરવા, સાલગળ્લે એકે મન;	
જે ઇચ્છે ભવ ધૂટવા તો, ભજે શ્રી ભગવંત રે.	૧૮

કંડવું ૪ થું.

રાગ કેદારો.

પડિતને રીસ ચઢી છે ધણી, તે લેઈ આવ્યો રાગ ભણી,	
સ્વામી એ મૂર્ખ સુત તાહારો રે.	૧
મેં મારી ભણાવ્યો અતિ ધણુ, એ નામ લે હરિ તણુ;	
એ નિશાને બેઠો હરિગુણ ગાય, એહેવો મૂર્ખ સુત તાહારો રાયએ રે. ૨	

* હાય † પુત્ર જન્મે ત્યારે જે કર્મ કરવામાં આવે છે તે નવકર્મ ‡ ટીકી-અસર.

ઢાળ.

મારા નિશાળિયા સહુ હરિ બણે, હરિ બણાવી નિશાળ,	૩
ઉપર મુજને દે સિખામણ, છાંડિ સકળ જંજાળ.	
* * * * *	
ભે કંઈ ૧ળ અદકુ ધંડો તો, લખે આ ગોપાળ	૪
પડિત કરાં વચન મુણીને, રાધે કયોં પ્રણામ,	
સ્વામી તમે પધાડે વેગે, પોતા કરે ધામ.	૫
દેવસંભેગે હુ એહેને પામ્યો, પ્રાણની પેરે ધંધુ;	
એ મૂર્ખ સુન કુળ ઇકાતેર, આદારશે ધર્મ વાધુ.	૬
એ ચંદ્રહાસ મહિમા એહેવો, શુભ ને મુગાળ;	
સર્વકો ભક્તિ કરે ભૂધરની, વૃદ્ધ લઘુ જન બાળ	૭
પછે વરસ આઠમે વેદ સધગા, પડે ભણે ચંદ્રહાસ,	
વેદ ભણીને ને ધનુર્વિદ્યાનો, કયોં તાર્હા અભ્યાસ.	૮
ભક્તિ ધણી કરે બ્રહ્મજ્ઞાનની, કૃષ્ણ ચરણપર દ્વષ;	
અહોનિશ અંતર વેધે, ધ્યાન ધરે જીગદીશ.	૯
અર્જુન કહે સાંભળો ઋષિ, પૂર્વ મહા પુણ્ય ઉદે;	
આજનો દિન તમે ધન્ય જો, માનવાત્મનું હવુ દર્શન.	૧૦
તે ચંદ્રહાસ ખાલક રૂપે, એહેવો ભક્ત અભ્યાસ,	
સ્વામી તે કૃપા કરીને, કહો મુને વિસ્તાર.	૧૧
વળતી નારદ એણી પેરે બોલ્યા, સાંભળ અર્જુન વાત;	
જોન વરસ પૂરણ હવા, પછે નિનવીયો તાત.	૧૨
કરજોડી ચંદ્રહાસ કહે, સ્વામી આપ્તા દોને અમને,	
સકળ દેશના રાજા જીતી, સેવા કરાવુ તમને	૧૩
તાત કહે તારે મોટી સાહે, માથે ત્રિશુવન રાજ,	
સકળ દેશ જીતીશ હવડાં, તેહ તણે પ્રસાદ.	૧૪
મુણ કુંવર કરું વિનંતિ, કરો વચન અમ એહ;	
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન કુંતલપુર ધણી, નગર ન જાશે તેહ.	૧૫
પિતા કરાં વચન સાંભળી, પ્રદક્ષિણા તાર્હાં કીધ,	
ડડ પ્રણામ કરીને ચાલ્યો, પંચ સદસ યોદ્ધા સાથે લીધ,	૧૬

ઝિથલો.

પંચ સદસ યોદ્ધા સાથે લીધા રે, મનમા હર્ષ ધણો;	
જેને માથે ત્રિશુવન ધણી રે, તો ખપ શો સેન્યાતણો	૧૭

કહવું પ મું.

રાગ કેદારો.

જેણી મોમ ચદ્રહાસ જાય, તાંહા તાહા ચરચર કપે રાય,	૧
જૂયત સર્વે પાયે પડે રે	
તે સપત સાપે આપ આપણી, કરે બેટ સોનાતણી,	૨
ચદ્રહાસ વળતુ તેહને એમ કહે રે	

ઢાળ.

ચદ્રહાસ એમ કહે રે, રાજ કરા વચન પ્રમાણુ	
ભક્તિ આરાધા ભૂધર કેરી, જહાં લગી તાહારી આણુ	૩
હરિવાસરનાં વ્રત આચરજો, પૂજો કમળા કાન્ત,	
એહેવી વાત જો નહિ સાંભળું તો, આણેશ તેનો અત	૪
એણે પ્રકારે અનેક રાજને, ભાવે ભક્તિ ઉપજાવે,	
પછે સકળ દેશના રાજ જીતી, ચન્દ્રાવતીમા આવે	૫
મણિમયમાહ સિંહાસન શોભે, સૂરજ કોટી પ્રકાશ,	
શાનિઆમની મૂત તેહમા, અમર ઢાળે ચન્દ્રહાસ.	૬
કોટી મણિ મારોડ પુષ્કળ, હેમતણે નહિ પાર,	
કુનિદ આનદે એમ બોલ્યો, પુત્ર ભરો ભગવત ભગર	૭
મેધાવતિ માત મળવા સચરી, કુવારીકાને હાથે અદાણુ,	
પુત્રને વધાવે મણિમુક્તા, પ્રજા વધાવે ધણુ	૮
મેધાવતી વળતુ એમ કહે, પુત્ર જીવે કોડ જત્રીશ,	
શાસિઆમને શિર વદીને, વળતી માને નામ્યુ થીશ	૯
ચદ્રહાસ પાલો થઈ, લાગો માતાને પાપ,	
ચરણુ રેણુ મસ્તક વદી, કિન્દ અમ ન માય	૧૦
કુવારી કામિનીએમ વિમાસે, આ વિશ્વમોહનો અવતાર,	
કાશી જઈ કરવત મૂકાવીયે, તો પામીએ એ ભાર્તાર.	૧૧
કુનિદરાયે મન વિમાસીયું, જદ્દ થયો હું આજ,	
પટામિષેક કરાવીએ, પુત્રને સાધુ રાજ્ય	૧૨
ચદ્રહાસે વિમને તેડાવી, દાન બહુ તાહાં આપ્યા,	
નગરલોક તાહાં સઉ હખ્યાં, ઘેર ઘેર આનંદા ડીધા	૧૩
પરમેશ્વરની પૂજા વિના, જમશે તો આણેશ તેનો અત,	
આઠ વરસથી એંથી ઉપર, હરિવાસર આચરો મન અત	૧૪
ઘેર ઘેર આગ્રહવ નિધ વિશેક, અતિ આનદે કરજો.	
હરિભક્તિ ને હરિસેવા, નીત નીત સૌ આચરજો	૧૫

આયુષ્ય એટલું સકળ લોકમાં, વચન નહિ પાળે જોઈ;
કહે ચંદ્રદાસ સર્વે સાંભળો, રાત્રી મહારા તેહ. ૧૬
ચંદ્રદાસનાં વચન સાંભળી, લોક પામ્યા આનંદ;
સર્વકો ભક્તિ કરે બુધરની, તે પૂજે પરમાનંદ. ૧૭
ઉથલો.

પૂજે પરમાનંદ રે, કહે નારદ સુણો અર્જુન;
ચંદ્રદાસ એહેવી ભક્તિ આદરે રે. ૧૮

કહેવું ૬ છે.

રાગ કેદારો.

તાંહાં આવે લોક ખંડખંડ તણા, અનેક બ્રાહ્મણ ક્ષત્રીવંશતણા;
શુદ્ધ ને ઋષિ તે સાથે પરવરે રે. ૧
જે ચંદ્રદાસનું દર્શન કરે, મન વાંચિછત મનોરથ તેહના સરે;
વાચક જનનાં દારિદ્ર હરે રે. ૨

ઠાળ.

સરે મનોરથ તેહના, વાચક જનના દારિદ્ર હરે રે;
કૃષ્ણાર્પણ કરીને આપે, જે માગે તેને તત્કષણે. ૩
એક વાર કુલિંદ એમ બોલ્યા, સુણો કુંવર ચંદ્રદાસ;
ધૃષ્ટણુદ કુંતલપૂર કેરો, તેહતણા હું દાસ. ૪
સવા ભાર સુવર્ણ હું આપું, એક વરસનું જેહ;
બે વરસનું થયું એકહું, આજ મોકલાવું તેહ. ૫
પિતા તમારું વચન પાળવા, લીધું નહિ તેહનું રાજ્ય;
સાંહાંમિ તેહેને દંડ આપતાં, લાગે મોટી લાજ. ૬
એ દ્રવ્ય બ્રાહ્મણને આપ્યો, જે વાધે તમારું પ્રુષ્ઠ;
પિતા તેહેને દંડ આપતાં, ના માને માહારું મન. ૭
કુલિંદરાય મન વિમાસીયું, સેવક જન બોલાવ્યા;
કુંવર છાનું સુવર્ણ આપી, કુંતલપૂર વસાવ્યા. ૮
ધૃષ્ટણુદ પ્રધાનને ઘેર, પોહોત્યા સેવક જન;
કારણ શું કુલિંદ ના આવ્યો, વાત કરો સુધી મન. ૯
સેવક કહે સ્વામી પુત્ર જ તેનો, સુભટ પીર વિખ્યાત;
તેણે તારો દંડ આપતાં, વારી રાખ્યો તાત. ૧૦
પછે કુલિંદે છાનું મોકલ્યું, દંડ દ્રવ્ય તમ નાથ;
સ્વામી કંઈ ગર્વ કરીને કુંવર, નથી આવ્યો અમ સાથ. ૧૧

ધૃષ્ટ્યુદ્ધ પ્રધાન બોલીયો, સાંભળો સેવક એહ,
આગે કુલિંદને પુત્ર નહોતો, કાઢયો અગટયો તેહ. ૧૨
સેવક કહે અહો સ્વામી, કુલિંદ બાળક પાલ્યો તેહ;
અતિ સુખટ સુદર તન તેહનું, ચન્દ્રહાસ નામે બહુ નેહ. ૧૩
તે સકળ દેશના રાય છતી, ચન્દ્રાવતી આવ્યો તેહ,
સ્વામી તમારા નગરે આવતા, તાતે વાયોં છેહ. ૧૪
ધૃષ્ટ્યુદ્ધ મનમાં આમોચે, જોવા જાઉં સૂત,
મદનકુવરને દે શિખામણુ, બેસ મદિરમાંહી તુય. ૧૫

ઉથલો.

બેસો મદિર માહ રે, એને શિખામણુ દીધી ધણી,
ચન્દ્રાવતી લગી જઈ આવુ, રક્ષા કરજો નગરતણી. ૧૬

કડવું ૭ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

મદનકુવર વળતું આવેરે, સાંભળ વિનતિ તાત,
તમે જાઓ છો પગદેશડે, ધરની વિસરી વાત. ૧
તમ પુત્રી કુવારીકા, વર જોજો વીર વિખ્યાત,
મદનકુવરના વચન સુણીને, વળતું બોલ્યો તાત. ૨

દાળ.

તાત વળતું બોલીયો, સાંભળો કુંવર વાત,
એ ક-યાકારણે આવેશ જોતો, સુખટ વીર વિખ્યાત. ૩
એહેતું કહીને સચયોં, પિતા તેણે રામ;
કુલિંદ સામો ચાલી આવ્યો, કયાં દડ પ્રણામ. ૪
દ્વિપચ* ઘોડા ભેટ કીધી, કુલિંદે વળી તાહે,
અમૂલ્ય અથ દેખી કરી, દુષ્ટ પરજાલ્યો મનમાહે ૫
ધૃષ્ટ્યુદ્ધ કહે કુલિંદને, તુજની ગર્વ એવડી સાન,
પુત્ર તહારે પ્રસવ્યો, અમને ના કીધુ જાણુ. ૬
જો તુ જાણુ વરાવતો, તો હુ આવતો બહુ દાન,
કુલિંદ તે અધટતું કીધુ, એમ બોલીયો પરધાન. ૭
સ્વામી મેં તો પુત્ર પાલ્યો, નથી પ્રસવ્યો આહિ,
કાઈ ભાયગે કરી માગ્યો, સાલગો કહું તેહ. ૮
એકવાર હુ મૃગયા ગયો, અધોર વનમોઝાર,
એ બાળક આક્રંદ કરતો, પડ્યો દીઠો તે વાર ૯

એહેના ડાળા પગની આંગળી, કાએ કાપેલી તહિ; હું વનમાંહેથી ઘેર લાગ્યો, પુત્ર પાલ્યો આંહે.	૧૦
શુદ્ધત બત્રીશ લક્ષણો, એના પરાક્રમનો નહિ પાર; નિલોઢને આધારશે એ, અહેવો છે કુમાર.	૧૧
ધૃષ્ટ્યુદ્ધ એહેવું સાંભળી, વિમાસે મનમહિ; સહી ચંડાળે નવ મારીઓ, જીવતો મેહેલ્યો તાંહે.	૧૨
એ તો વેરી માહારો, હજારોં એજે કામ; હાવે કાશુ પ્રકારે મૃત્યુ પામે, કરું તેહવું કામ.	૧૩
પેલા ઋષેશ્વરનાં વચન સાચાં, ચર્તા દેખું આંહે; રિદ્ધ એહેની દેખતાં, પરજીવ્યો મંન માંહે.	૧૪
આર પહેર રાત વિમાસતાં, નિદ્રા ના આવે અખ; હાવે નગર માહારે મોકલી, વગે દેવડાવું વખ.	૧૫

ઉપલો.

વગે દેવડાવું વખ રે, પછે ઋષિનાં વચન જોડાં કરે; તે માટે અંદાસને, પ્રેમ પ્રીતે જાળે ધરે.	૧૬
--	----

કંઠકું ૮ મું.

રાગ ધનાત્રી.

ધૃષ્ટ્યુદ્ધે અંદાસ જોલાવીયો રે, આવેજી વેણુવ વિખ્યાત; પ્રાણજીવન તું છે માહરો રે, સાંભળ કહું એક વાત.	૧
આ લેખ લેઈ મોકલું રે, જાઓ અમારા નગર મોઝાર; પ્રેમ ધરશે અભિમણો રે, તાર્દાં છે મારો મહનકુમાર.	૨

ઢાળી.

મહનકુંવર છે માહારો, કાગળ આપો તેને હાથ; ધૃષ્ટ્યુદ્ધ કરે વચન સુણીને, આનંદો અન્દાસ.	૩
ધૃષ્ટ્યુદ્ધે કાગળ લખ્યો છાનો, કુશળ દોષ સમચાર; તું વિખ દેજે આવતાં, રખે કરતો વાર.	૪
નામ કામ ના પૂછેશ, ના પૂછેશ કુળ કર્મ; અથવા રૂપ કદરૂપનો, રખે જોતો ચર્મ.	૫
ચોડામાં ધણું કહું હઉં, વળી લખ્યું મેં એહમાં જોડ; મન વિમાસણ કીધા વિના, આવતાં દેજે છેડ.	૬

કાગળ પાછો વાળીયો, બીડી આપ્યો ચંદ્રહાસ કરે પાણુ;	
તું રખે છોડી વાંચતો, માહારું ભાંગશે ઔધાણુ.	૭
તું નારાયણનો દાસ કહાવે, તેહેની તુજને આણુ;	
ચંદ્રહાસ એહેતું સાંભળીને, પિતાને કર્યા પ્રણામ.	૮
આશીશ દીધું પુત્રને, મેધાવતી જોહ માય;	
તાહારે મસ્તક રક્ષા મહાદેવની, કંઠે કમળાકાન્તની સહાય.	૯
નાસિકાએ રક્ષા નારાયણની, જિહ્વાએ જગદધાર;	
રુદ્રે રક્ષા રામજીની, પુઠે શ્રી મોરાર.	૧૦
બાંહે રક્ષા બગબદજીની, નાભીએ વિષ્ણુ દેવ;	
ચણું રક્ષા ચત્રુબુજની, સર્વ અંગે શ્રીકૃષ્ણ દેવ.	૧૧
પંચ યોદ્ધા લેધને સંચર્યો, ગયો કુતલપુર જોહે;	
એક સુંદર વન રણિયામણું, ઉતર્યો વાડી માંહે.	૧૨
મારગ તડકો આકરો, વિશ્રાંત ધસ્યો દેહ;	
તાંહાં અથ બાંધી શયન કીધું, નિદ્રાવશ થયો તેહ.	૧૩
તેણે સમે રાજા પ્રધાનની, બેહુ સમોવડી કુમાર;	
બેહુ સખી સાથે પરવરી, આવી તે વનમોહાર.	૧૪
વિખીયા ને ચંપકમાળણી, બેહુ કરે ક્રોડ રંગ;	
એકએક ત્યાં હાસ્ય કરે, ને જગાડે અનંગ.	૧૫
વિખીયા કહે સુણુ રાજપુત્રી, ચંપક ઉતમ હોય;	
ધિક્ક પડો એ પ્રેમમાં, ઉપર ભમર ના બેસે કાવ.	૧૬
વળતુ બોલી રાજપુત્રી, તાહારે જોષ્યે ભોગ;	
હું હજી બાળકી છું, તું થઈ ભરતારને જોગ.	૧૭
એહેવાં વાયક સાંભળી, ત્યારે કામ જાગ્યો વીર;	
પછે વસ્ત્ર મેહેલી સંચરી, ગઈ સરોવર તીર.	૧૮
સરોવરમાં મર્જન કરી, નીકળી સર્વ કુમાર;	
આગ્રણુ પહેર્યા અગનાં, આપઆપના શણુગાર.	૧૯
તાંહાં વિખીયાની દૃષ્ટે પડ્યા, પંચ પુરુષ સુતા જોહ;	
મનમાંહે વિમાસણુ કરી, કો મહિમાવંત મોટા એહ.	૨૦
સર્વ સખી પાછી ફરી, વિખીયા રહી વનમાંહે;	
વાડીમાં ચાલી ગઈ, ચંદ્રહાસ સુતો જોહે.	૨૧
નેપુર ચઢાવી ચર્ણનાં, જાણે રખે જાગે એહ;	
પાસે જઈ બિચી રહી, નિર્જવા લાગી દેહ.	૨૨
શુદ્ધવંત બત્રીય લક્ષણો, એ દીશે ભક્ત મોરાર;	
પૂર્વે મહાપુષ્પ હોય તો, પામુ એ ભર્તાર.	૨૩

પછે અંગ સઘળું નિર્મતાં, કાગળ દીઠો સ્ત્રીય;	
દાયમાં એહેતાં ઝોળખ્યો, મમ તાત લખેલો હોય.	૨૪
ખીડી ઉઠેલી વાંચીઓ, વિપરીત દીઠું તાંહે;	
તું વીખ દેજે આવતાં, રખે વિમાસે મનમાંહે.	૨૫
ના પૂછીશ તું નામ ઠામ, ના પૂછેશ કુળ કર્મ;	
અથવા રૂપ કદરૂપનો, તું રખે જોતો મર્મ.	૨૬
થોડામાં ધણું કદુ છું હું, વળી લખ્યું એહેમાં જોહ;	
મન વિમાસણ ક્યાં વિના, આવતાં દેજો તેહ.	૨૭

ઉથલો.

આવતા દેજો તેહ જે, વિખીયા તે એહેવું સાંભળી;	
કાગળ એહેલો વાંચીયો, સારે વિમાસણ કીધી વળી.	૨૮

કડવું ૯ અં.

રાગ ધનાશ્રી.

વિખીયાએ મન વિમાસીયું, કાંઈ લખતાં તે ચુક્યો તાત;	
અક્ષર એક આંખો લખ્યો, કાંઈ લખતાં યર્ષ દશે રાત.	૧
અંજન કાઢી આંખનું, પછે અક્ષર વધાર્યો એક;	
વિખ ટાળી વિખીયા કરી, પાછો ખીજો ધરી વિવેક.	૨
પાછે પગસે પરવરી, આનંદનું ઘેર જાય;	
ડો ડો પાછું મેલતી, ફરી જુએ તાંહાં શું થાય.	૩
હજુ કાંહાં નથી જમતો, જે લગાડે છે વાર;	
ટાળા વછોહી મૂગલી, વનપશુ પેટે વિચાર.	૪
એણી પેરે વિખીયા જોતી, પોહતી તે સહીયરમોઝાર;	
સર્વ સહીયર કહે મુંદરી, કાંહાં લાગી આવડી વાર?	૫
આજ નર કો કેસરી, તુંને મળ્યો વનમોઝાર;	
કોહોને સખી તે કવણ કુતો, ટાળે મળી પુછે સર્વ નાર.	૬
પછે સખી કહે અત્યક્ષ દીસે છે, આનંદે તું મન આંહે;	
વિખીયા તે એહેવું સાંભળી, હસી રહી મનમાંહે.	૭
પછે ધાળ મગળ ગીત ગાતી, આપ આપણે મંદિર ગર્ભ;	
* * * * *	૮
પછે દિવસ રહ્યો પહોર પાછલો, ચંદ્રદાસ જાગ્યો વીર;	
તે નગરમાંહે ચાલી ગયો, સુલટ મહા રણુધીર.	૯
પ્રધાનને મંદિર ગયો, જોલાઓ અતિદાર;	
તું મદનને જઈ જાણુ કર, ચંદ્રદાસ ઊભા દાર.	૧૦

પ્રતિહાસે જઈ વિનયો, તતખેવ મદન કુમાર,
કુલિદરાયનો કુવર જે, ચદ્રહાસ ભક્ત મોરાર ૧૧
સ્વામી અમારી વિનંતિ, સાબળો એકે મન,
તમ પિતા કરે લેખ લેખને, ઉભા દારપર રાખ તન ૧૨
મદન એહેવું સાબળીને, ઊનટ અગ ના અય,
હડ પ્રણામ કરતો જઈ પશ્યો, ચદ્રહાસ કરે પાપ ૧૩
અન્યોઅન્ય આલિંગન દેખને, ભેટયા તાહા બેહુ વીર,
બેહુના ચિત્ત એકઠા થયા, જેમ ભેળ્યા સાકર ખીર ૧૪
ઉથલો.

જેમ ભેળ્યા સાકર ખીર, તેમ બેહુના ચિત્ત એકઠા થયા,
મદિર માહે તેડી ગયા, પરસાવે માઝા બેસણા ૧૫

કંડવું ૧૦ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

ચદ્રહાસ વળતું એમ કહે, ધન્ય ધન્ય દિનસ આજ,
સમાગમ હવો સતનો, સર્વા સધળા કાજ ૧
મદન પૂછે ચદ્રહાસને નગર ફેરી વારતા, કહો હરિમદિમા જેહ,
પૂન્ય આહા લગે પધાર્યા, કર્મ શુ કારણ જેહ ૨
ચદ્રહાસ વળતુ બોલીયો, સર્વ સેવે સારગપાણ,
જગદીશની કૃપા થકી, તમ પિતા ક્ષેમ કલ્યાણ ૩
તમ તાતકરો લેખ લેખને, હું આંગો છુઉં આહે,
આ કાગળ લો, વાચી ભુજી, શુ લખ્યું છે એમાહે ૪
ત્યારે મદને સાનિધ્ય કાગળ, વાચ્યો સભાસહુમોઝર,
વિખીયા તુ દેજે આવતા, તુ રખે કરતો વાર ૫
ના પૂછીશ એહેનું નામ કામ, ના પૂછીશ કુળકર્મ,
અથવા રૂપ કદરૂપનો, તુ રખે જોતો મર્મ ૬
ચોડામાહે કહ્યું વળી, લખ્યું એહેમા જેહ,
મન વિમાસણ કીધા વિના, આવતા દેજો તેહ ૭
ત્યારે મદન એહેવું સાંભળીને, જીવત માહારુ ધન્ય,
અમ પિતાએ મોકલ્યો, કાર્મ પૂર્વ માહારુ પુણ્ય ૮
જો કન્યા દીજે એહેને, એ તો છે હરિનો દાસ,
ષકાતરસે પૂર્વજ માહારા, પામશે પદ અવિનાશ ૯
વિખીયા તે બેડી મદિરમાહા, અવર શકર નાર,
વેશાખી તારા વ્રત કરેશ, તુ આપ એ ભરતાર ૧૦

પછે નારદ કહે અર્જુનને, પછે હવે બીજો દિન;	
મહાત્માલે વિષ્ણુ તેડાવીયા, તેણી વારે કુંવર મદન.	૧૧
તાંહાં મદન પૂછે વિષ્ણુને, સ્વામી જુઓ જોય વિચાર;	
ચંદ્રહાસ વિખીયા પરણાવીએ, લગ્ન આપોને સાર.	૧૨
વિષ્ણુ ગ્રેહે સપ કરીને, જોયો જોશ વિચાર;	
સ્વામી આજે લગ્ન છે, ઉત્તમ રેખા અગિયાર.	૧૩
મદન એહેવું સાંભળીને, ઊઘટ અંગ ન માય;	
ઘેર ઘેર ગોડી ઊછળે, મોતિએ ચોક પૂરાય.	૧૪
તાંહાં સ્તંભ આજ્યા કેળના, રોપીઆ મડપદાર;	
વરકન્યાને પીડી કરે, ચદન ચર્ચે શોભે નાર.	૧૫
મળ સ્નાન કરાવી બેહુને, પહેરાવે શણગાર;	
પછે આણી બેસાડ્યા, માંહરામાંહે તેણીવાર.	૧૬

ઉથલો.

બેસાડ્યાં તેણી વાર રે, ચંદ્રહાસે કન્યા કર ગ્રહી;	
નારદ કહે અર્જુનને, પછે વિષ્ણુ ફેડી વિખીયા કરી.	૧૭

કંકલું ૧૧ મું.

રાગ દેશાખ.

ગાલવ રુષિએ ચોરી મંડાવી રે, વેદ વિદ્યોગત પેર કરી રે;
પહેલે મગળ આપ્યાં બહુ દાન રે, ભાર પચીસ આપ્યાં કનક કેરાં માનરે. ૧

હાળી.

કનક ભાર પચીસ આપ્યાં, મદને ચંદ્રહાસને;	
બીજે મગળ મુક્તાકળ આપ્યાં, માણેક ભાર પચાસરે.	૨
ત્રાજે મગળે ધન મદિખી, તેહેનાં આપ્યાં મન;	
ચોથે મગળ રત્ન હીરા, અર્પી દીધાં બોહુ માન.	૩
વરકન્યા પરણીને ઉઠ્યો, સતોખ્યા સર્વ તેહ;	
મદન કહે ચંદ્રહાસને, મેં સાંધો મારો દેહ.	૪
નારદ કહે અર્જુનને, એમ હવે તાંહાં વિવાહ;	
હાવે ધૃષ્ટ્યુદ્ધ જે કર્યું તે, સર્વ કહુ ઉપાય.	૫
ધૃષ્ટ્યુદ્ધે કુલિંદ તેજો, તે કરજીડીને આવી રહ્યો;	
ચંદ્રહાસનો પિતા જાણી, કર બંધ કરવા સજ્જ થયો.	૬
ધૃષ્ટ્યુદ્ધ કહે કુલિંદ તુજને, ટળી એવડી સાન;	
માહરે નગર દ્રવ્ય લાગ્યો નહિ, તુંને આવીયું અભિમાન.	૭
તે પુત્ર કેરો ગર્વ કર્યો, અદ્યા ના જાણ્યો હું ધૃષ્ટ;	
આ વાવ કુપ ને સરોવર, તો ખણ્યાં પાપીષ્ઠ.	૮

મુજ દ્રવ્ય વણસાડ કીધો, ખુટાશ્યા ભંડાર;
 તે વિખરે અહુ દાન આપ્યા, એવડો શો અહંકાર. ૯
 એહેવું કહીને કુસિદરાયને, બંધાવ્યો તત્કાળ;
 ઉપર માર મજથુત મેળરીનો, કયો પાપીએ પ્રહાર. ૧૦
 પછે નગરલોક વહેવારીયા, ધનવંત મોટા જોહ;
 ગળે પાકાણુ બાંધી લેઈ ઉદકમાં, વળી નંખાવે તેહ. ૧૧
 જળ બહાર કઢાડી ઉઝા ટાંચ્યા, ઉધે મુખ નિર્ધાર;
 હેઠલ અગ્નિ પ્રવેશ કરીને, ફરી ફરી મંગાવ્યા ભંડાર. ૧૨
 તે નગર સર્વે નિર્ધન કીધું, પીઆ હરિના દાસ;
 ધૂષ્ટશુદ્ધ કહે કુસિદને, તાહારો કાંઈ ગયો ચંદ્રહાસ. ૧૩
 પુત્રને નયણે નિર્ખતો, ને હર્ખતો અતિ નેહ;
 હાવે દેખીશ સ્વપ્નાભાસે, પુત્ર તાહારો તેહ. ૧૪
 મેં કુડ કરીને કાગળ લખ્યો, પોહોંચાઓ તેહેને હાય;
 મદન તાંહાં છે માહરો, તે કને કરાવ્યો ધાત. ૧૫
 તેણે તાંહાં માર્યો હરો, તમે મુકી છો તેની આશ;
 માખાપે એહેવું સાંભળીને, મેહેલીઆ નિશ્વાસ. ૧૬
 એહેવું કહીને સંચર્યો, ઊસટ અંગ ના માય;
 પછે સેવક પોતાના મેહેલીઆ, કરવા પૂર રક્ષાય. ૧૭
 કુસિદરાયને સંગ લીધો, બંધન કરીને તેહ;
 સૈન્ય સર્વ આગળ કરી, ચંદ્રહાસ કેરું જોહ. ૧૮
 ધૂષ્ટશુદ્ધ બેઠો પાલખી, ત્રણસે ભોઈ તાંહાં સાર;
 તે આસે અતિ ઉતાવળા, તોએ દરે ડાંગનો માર. ૧૯

ઉત્થલો.

કરે ડાંગોના પ્રહાર, તવ ભારખંભ દુઃખ પાગીયા;
 નગર જાતાં દુઃખીયો થાજો, ભારખંભ વળતું ભાખીયા. ૨૦

કડવું ૧૨ સું.

રાગ રામગ્રી.

નારદ વળતું બોલીયા, સુણ અર્જુન રે;
 પુઠે માતા કરે વિલાપ, દુઃખ આણી મનરે. ૧
 મેધાવતી વળતું વદે, સુણો રામજી રે;
 તમે કીધું કુંડે કાગ, લાયું પાપજી રે. ૨
 પ્રાણુજીવન સુત માહરો, સુણું કેમ મોકલ્યો વેરીને ગામ. લાયું ૩
 જોણે પુત્રે સુખ પામ્યા બહુ, સુણું ધૂષ્ટશુદ્ધે મરાવ્યો નેટ. લાયું ૪

એ પુત્ર વિના અમ ખુટતાં, સુણું કેમ ભરીએ પાખી પેટ,	લાગું ૫
ન્યારે એ પુત્ર પામીયા, સુણું લાગે ટળી દુતી વજા ગાળ.	લાગું ૬
જેહેવી દુતી તેહેવી થઈ, સુણું હુ દુખણી ભવસસાર	લાગું ૭
મેં જાણ્યું પૂનમ શરીસુત આપણે, સુણું સોત કળાનો નિ કવક	લાગું ૮
તે ઉદય થઈ અસ્ત પામીયો, સુણું જેહેવે બીજ્યા કુટે ચંદ	લાગું ૯
હુ મુખ જોતા મન હરખતી, સુણું એહેવો સુંદર મનોહર તન	લાગું ૧૦
દેવે તે નવ સાખીયુ, સુણું એહવા રાંકને ઘેર રતન	લાગું ૧૧
મેં જાણ્યું કુળદીપક હવો, સુણું કુળ કરવા ઉલોતકાર	લાગું ૧૨
જેણે પુત્રે રાજ્ય કરાવીયા, સુણું દેખાયા નાહાના ધર્મે	લાગું ૧૩
તે નેત્ર દેખાડી ફોડીયા, સુણું મેં શા શા કર્યા વિકર્મ	લાગું ૧૪
મેં ગોચર ટાળ્યા ગાપના, સુણું કે કામણ કીધું આળ	લાગું ૧૫
મેં બાળક થાન વછોડીયા, સુણું કે સરોવર ફેડી પાળ	લાગું ૧૬
વળીતું રાજ બોલીયો, સુણું સુંદરી કે,	
ના ધરશે મનમા શોધ, ઘેહેલી કાણે કરી કે	૧૭
પાતીક પેલા ભવતણા, સુણું અમે કીધા નિર્ધાર	ઘેહેલી ૧૮
એણે પુત્રે પ્રેમે બોલાવીયા, સુણું ના પ્રીછ્યું કપટીતું કુડ	ઘેહેલી ૧૯
શુ જાણું એહેવું ચરો, સુણું નહિ તો ચેતી આલત મૂળ	ઘેહેલી ૨૦
એણે રાજ્ય રિદ્ધ સર્વ લીધ્યું, સુણું નિર્ધન થયા નિર્વાણ	ઘેહેલી ૨૧
હુ કુસંગ કર્ષ નથી દેખતો, સુણું જાતા રિધસિધ ભડાર	ઘેહેલી ૨૨
તમાગે પુત્ર હોત જો જીવતો, સુણું તો હુ ખ ન હોતુ લગાર	ઘેહેલી ૨૩
એ કૃત્ય આપણા કર્મના, સુણું કાહોને દીજે દોષ	ઘેહેલી ૨૪
આપણુ જીયું હુ નથી દેખતો, સુણું લેખ જાયછે એહેને ગામ	ઘેહેલી ૨૫

ઉથલો.

એમ વિલાપ કરતા, બેટ જણ્યું જાયજી,
નારદ કહે અર્જુનને, કયા કહું શું થાયજી

૨૬

કહવું ૧૩ મું.

ગગ ગોડી.

કુતલપુર આબ્યા રાય, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન મન હર્ષ ના માય,	૧
ચંદ્રહાસને વિખ દીધું જેહ, આવી મુજ આગળ કહેશે તેહ	
શબિકાથી હેઠો ઉતર્યો, આગળથી પાલો સચર્યો,	
એહેવે ચડીપુત્ર* જેહ, સાહામા આવતા દીક્ષા તેહ	૨
ચડીપુત્ર કહેજેજેકાર, ધન્ય ધન્ય ધૃષ્ટદ્યુમ્ન તારો અવતાર,	
ધન્ય જીવ્યું તુંજ પુત્રજ તણ ચંદ્રહાસ જીવજો અનિ ધણું	૩

સાર્થક જન્મ હવે રે તાસ,* જે પુત્રી આપી ચંદ્રહાસ,	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધ એહેવું સંભળી, પડો ધરણી મૂર્છાગત વળી	૪
આલોટી બિંચો તત્કાળ, આવતા દીઠા વિપ્ર વિશાળ,	
ખીરોદ્ધક પહેચો અતિધણા, ઝઠે ગોડા સુવર્ણતણા	૫
વિપ્રે તવ દીધી આશીસ, તુજપુત્ર જીવે કોડ બત્રીસ	
ધન્ય જીવ્યુ તારા કુવરતાણ, ચંદ્રહાસ જીવજો અતિધણુ	૬
સાર્થક જન્મ હવે રે તાસ, જે પુત્રી આપી ચંદ્રહાસ,	
એહેવો બોલ શ્રવણે સાભળી, કોધ કરી ધાયો તે ભણી	૭
વિપ્ર દોષ્યા તે કમાયા, વચ્ચે મેહેલીને નાશી ગયા	
વેગે આબો તે નગરમોઝાર, આવતા ખેવ પૂછ્યુ એક નાર	૮
ચંદ્રહાસને વિખ દીધુ જેહ, સાચુ મુખ આગળ કહે તેહ,	
વળતું બોલી એક નાર, સ્વામી કાહા કરો અસ્ત † વિચાર	૯
ચંદ્રહાસના વેરી હશે જેહ સ્વામી વિખ તાંહા ખાશે તેહ	
એહેવો બોલ ધૃષ્ટ્યુદ્ધ સાભળી, પડો ધરણી મૂર્છાગત વળી	૧૦
ચંદ્રહાસ બેઠો દીઠો તેણે ઠામ, ઉઠી સસરાને કયો પ્રજ્વાલ,	
મદન તણે મન હર્ષ ના માય, ઉઠી પિતાને લાગ્યો પાય	૧૧
ક્ષણ એક રહીને બેઠો થયો, રાજ્યુવનમાં ચાલતો ગયો	
પિતા બણે રે સાભળ કુદૃષ્ટ એવું શુ કીધું પાપીષ્ઠ	૧૨
વળતું મદન બણે સંભળો વાત, સુણે વિનતિ માહારા તાત	
સ્વામી તમારા મનમાં જેહ, મેં તો સનગુ આપ્યું એહ	૧૩
પહેરામણી આપી છેલણી, ચિંતા ન કરશો તેહ જ તણી,	
પ્રાણુ લગી મેં સાચુ આપ સ્વામી કાહા કરો પ્રનાય	૧૪
પિતા બણે તે કાગળ કાહા, જોઈએ કુદૃષ્ટ શુ લખ્યું તે માંહા	
કાગળ અણાવી વાચ્યો તાસ ‡ તવ અતરમા મૂક્યો નિ શ્વાસ	૧૫
જો હું લખતા ચુક્યો મણો, તો શો દોષ કુવર જ તણો	
હાવે હું કરુ એક ઉપાય, સખિ વચન જેમ બોલ્યા થાય	૧૬
વિમાસી બિંચો તત્કાળ, જઈ એકાંતે તેણા ચડાળ	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધ કહે સાભળો પશુધાન, હું કંઈ મહારુ એક વચન પ્રમાણુ	૧૭
ચડીનું દેહરુ છે જાહે, ખડગ લેઈ જાના રહો તહિ	
સળ સમે દેહરે આવે જેહ મારી શતખડ કરજો દેહ	૧૮
એહેવું વચન કરો અમતણુ, દારિદ્ર છેદન કરુ તમતણુ	
એહેવું સુણી પશુધાન ગયા, ખડગ લેઈ તાંહા છાના રહ્યા	૧૯

* તારો † નકરો, ખરામ ‡ ત્યા અથવા તત્કાળ એવા અર્થ હશે હું પશુએને મારનારા

ઉથલો.

ખડગ લેધન રહ્યા છાના, તાક્ષણ તેણે ઠામ રે;
પ્રધાન એ માહા દુષ્ટ છે, માટે કરવું કામ રે.

૨૦

કંઠવું ૧૪ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

ધૂષ્ટશુદ્ધ કહે સાબળો ચદ્રહાસ રે, તુ છે માહરો પ્રાણ રે;
કહ્યું કંઈ હાવે અમ તણું રે, જેમ હોયે કુશળ કલ્યાણ રે.

૧

હાળ.

કુળદેવી છે આપણી રે, ચડીકા નામે જેહ,
સખ્યા સમે તા જઈ, પૂજા આવો તેહ.

૨

હાળ ફેર.

પૂજા આવો ચડીકા, જેમ હોયે કુશળીક્ષેમ,

* * * *

૩

વળી વળી તુજને કહું છું, તુ છે માહરો પ્રાણ;

ચદ્રહાસે એહેવું સાંભળીને, કર્યું વચન પ્રમાણ.

૪

સોરઠો.

લીધો સર્વ ઉપહાર, જગદ્યે પૂજન કારણે;

બહુ ચદન પુષ્પ સાર, થાળ હર્ષે દસ્તે ધરી.

૫

હાળ.

નારદ કહે અર્જુનને, તાંહાં ચદ્રહાસ પૂજવા જાય,

એહેવે તાંહાં ગાલવ ઋષિ, તેજા કુતલપુરને રાય

૬

તે રાય પૂછે વિમને, સ્વામી જીએ જિય વિચાર,

મેં છાણા મસ્તક વિના દીડી, કવણુ તે પ્રકાર.

૭

ગાલવ ઋષિ એમ આચરે, સુણુ રાય વીર વિખ્યાત;

અતર અક્ષર તમતણો, સાબળો કહું છું વાત

૮

અરુધતી તારો, નયણે દેખે જેહ,

એક સવત્સરમાં નિશ્ચે, મરણુ પામે તેહ

૯

ગુરુ કાળ દીસે વધુતા, તતક્ષણુ દેખે જેહ,

સપ્તમાસમા પુરુષ નિશ્ચે, મરણુ પામે તેહ

૧૦

છાણા મસ્તક વિના, આપણે નયણે દેખે જેહ,

ખટ માસમા પુરુષ નિશ્ચે, મરણુ પામે તેહ.

૧૧

મળસ્નાન કરતાં રહે સ્થાનક, પ્રથમ સુકે દેહ;

દશ દિવસમા પુરુષ નિશ્ચે, મરણુ પામે તેહ

૧૨

રત્નાન કરીને તેજમાં, ખર ઉઠે બેઠો જાય;	
દક્ષિણ દિશાએ પરવગે, તરત મરણ તેનું થાય.	૧૩
અદૃષ્ટ અધ્યાય તમ કને, તુને કલો સર્વ ઉપાય;	
તે માટે સાધન કરે, એ મૃત્યું લક્ષણ હોય.	૧૪
એહેવાં વાયક સાંભળીને, તેડાવ્યો રાયે મદન પાસ;	
ઘેર જઈ ઉતાવળા, આદિં મોકલો ચંદ્રહાસ.	૧૫
મદન એહેતું સાંભળીને, મારગ ચાલ્યો જાય;	
મારગમાં સામા મળ્યો, ચંદ્રહાસ ભેટ્યો રાય.	૧૬
મદન કહે ચંદ્રહાસજી, અસુરું શું કાજ;	
તમ પિતાએ હું મોકલ્યો, જગદંબે પૂજન કાજ.	૧૭
તવ મદન વળતું એમ કહે, એ આપો અમારે હાથ,	
તમેા જાઓ ઘેર રાયને, કંઈ કહેવા તેડે છે વાત.	૧૮
ઉથલો.	

કંઈ કહેવા તેડે છે વાત, તે માટે પધારો તમેા;	
લાવો સામગ્રી અમ પાસે, પૂજન કરી આતુ અમેા.	૧૯

કડવું ૧૫ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

ચંદ્રહાસ ગયા ઘેર રાયને, પોહોત્યા તેણીવાર;	
કુંતલપૂર રાય હરખીયો, માન દીધું તત્કાળ.	૧
સિદ્ધાસન બેસાડીયા, રાજ્ય સાંધુ ચંદ્રહાસ;	
પુત્રી સાપી રાય નીકળ્યો, વેગે ચાલ્યો વનવાસ.	૨

ઢાળ.

વનવાસ રાજ્ય સચર્યો, તાંદાં ક્યોયોગ અભ્યાસ;	
અદૃષ્ટ ક્રોડી ગ્રાણુ છોડ્યા, પામ્યો પદ અવિનાય.	૩
નારદ કહે અર્જુનને એ પેરે, તમ્યો રાજ્યએ દેહ;	
હાંવે મદનકેરી વારતા, સાંભળ કહું એક તેહ.	૪
મદન સર્વ ઉપહાર લેધને, મારગ ચાલ્યો જાય;	
એહેવે સમે મળર જે, અક્ષણાયાં તેહેને પાથ.	૫
ઉપહાર સર્વ તૂટી પડ્યો, જમણાં ઉતર્યા તેહ;	
મદન વિમાસણ કહે, શું ઘટે કારણ એહ.	૬
વળી વિચારીને સચર્યો, મનસુ કરે વિચાર;	
તેટલે તાંદાં વહેવા લાગી, રૂધીર કેરી ધાર.	૭

મદન ચિતાતુર થયો, ઉત્પાત કહીએ એહ;	
વળી મુખમાંહેથી વહ્યું, સ્વામ સ્ધીર તેને દેહ.	૮
મદન કહે ચંદ્રહાસને, મેં મોકલ્યો તેણે ઠાર;	
રખે કપટ કરી ચંદ્રહાસને, કુંઈ વિધન કરતો રાખ.	૯
ઉતાવળો દેવળ જાળને, ઉત્તાર્યાં પછે દાર;	
પાછળથી આવી રહ્યા, ઉભા દીઠા ચાર.*	૧૦
તેણે ગુરજ ગુમી સાંગ શરસી, તણા કીધા ધાય;	
* * * * *	૧૧
ભગવંતનું સ્મરણ કરીને, માર્યો વીર વિદોગત,	
નારદ કહે અર્જુનને, તાર્હા એહેવું થયું ઉત્પત.	૧૨
ચંદ્રહાસને તાર્હાં રાજ્ય આપ્યું, અગ્નિવેક કયોં નિર્પિરાયે;	
ચંદ્રહાસને તે વરી કન્યા, ઉત્તર અંગ ના માય.	૧૩
છત્ર ચામર વિરાજે, પછી વિજન થાએ અગ,	
અનેક શખ નિશાન વાજે, દીપક ને નાટારગ.	૧૪
સર્વ મેન્યા સાથે સચર્યો, ગયો સસરા પાસ;	
* * * * *	૧૫
એક સેવક આગળથી ગયો, ધૂણુદ સાંભળ આજ;	
કઈ આપ મુજને વધામણી, ચંદ્રહાસ પામ્યો રાજ.	૧૬
ધૂણુદ એહેવું સાંભળીને, વિસ્મય થયો મનમાં,	
કહે જહા કહે થડ થકી, અસત્ય બોલ્યો કાંઈ.	૧૭
એટલે દીઠો આવતો, ચંદ્રહાસ માતંગ ચક્રો તાસ;	
નવણે તે નિખ્યો રાજ પામ્યો, લ્યારે મેલ્યો નિઃશ્વાસ.	૧૮
ઉથલો.	

મેહેલીયો નિશ્વાસરે, પછે મનમાં દુઃખ પામ્યો ધણું;
જો જીવિત દેવતણી, વળી પામ્યો રાજ નગરતણું

૧૯

કેકવું ૧૬ મું.

રાગ વેરાડી.

ધૂણુદ કહે ચંદ્રહાસને, સાંભળો સુસટ સુખણ;	
મેં મોકલ્યા ચંડી બણી, તમે કાંઈ કર્યું એ પ્રમાણ.	૧
ચંદ્રહાસ કહે સ્વામી સાંભળો, હું જાતો હુતો તાંહે;	
મદનકુંપર જે તમતણો, તે મળ્યો મારગ માહે.	૨

તેણે મુજને પાછો પાળ્યો, પૂજ કરવા ગયો માતતણી;
મુને મોકલ્યો ઘેર રાખને, પુત્રી પરણી આવ્યો તેહતણી. ૩

પૂર્વછાયા.

કુતલપૂર રાયે મુને સાંધ્યું રાખ્ય, તે સર્વ કરી ગયો ત્યાખ્ય;
તે માટે હુ આવ્યો આંહ, મદનકુંવર ગયા છે કાંહ. ૪
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આકંઠે મનમાંહ, અરે દેવ તોં એ શું કીધ આંહ;
કુડના ધણીને કુહાડો દીધ, મદનકુંવરની મેં ગત કીધ. ૫
જો મેં વિખ દેવકાંધ્યું એહ, તો વિખિયાને પરણ્યો તેહ;
મેં મોકલ્યો મરવા કાજ, તો પામી આવ્યો રાજ. ૬
લખ્યું વિધાતાએ જોહ, તો મેં કેમ પાછું ચાયે તેહ;
મેં દુષ્ટે નવ કયોં વિચાર, ઉખાંચો આધિ સંસાર. ૭
જો રજ નાખીએ સૂરજ ભણી, તો દેહ છંટાયે આપણી;
જોહેવાં કર્મ પરને કીજીએ, તેહેવાં ફળ પોતે લીજીએ. ૮
જોહેની સહાય કંઈ ભગવંત, તેહેનો મેં કેમ લેવાય અંત;
એમ વિલાપ કરતો જાય, આવ્યો રમયાન ભૂમિ જાંહ. ૯
તાંહાં જૂત પ્રેત પીશાય ધણી, હેલ શબ્દ ભયંકર તણા;
એક જૂત કહે સાંભળો ગાય, હાવે નાશો ના રહેશે કાય. ૧૦
પાપી આવ્યો એણે કાય, રાયે એહેનું દર્શન યાય;
એ છે વૈષ્ણવનો વધ કરનાર, મહા પાપી જુદો સંસાર. ૧૧
આપણે છજા છિજ જો કયાં, તો પ્રેત યોનિ અવતર્યા;
જો વળી એહેનું દર્શન યાય, તો રો રો નકે પચાય. ૧૨
એહેવો બોલ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન સાંભળી, પગો ધરણ્યૂં મૂર્છા વળી,
હાણું એક રડી બેઠો થયો, દેવળ ભણી ચાલી ગયો. ૧૩
દેવળ ઉઘાડી નિહાળી જોય, વેધ્યો પુરુષ તાંહાં દીઠો ગાય;

હાળી.

વેધ્યો પુરુષ તાંહાં દીઠો બોમ, તવ આકંઠ કરે તે કમ. ૧૪
પુત્ર તુને મેં કયોં તિરમ્કાર, તે દુઃખ ધરીયુ રહે મોઝાર;
ઉઠા કુંવર આવ્યા ચંદ્રહાસ, વિખીયાને પરણાવો તાસ. ૧૫
ચિતા ના કરશે તેહ તણી, પહેરામણી આપો અતિધણી.
અરે પુત્ર કાંહાં લાગ્યા ધાય, ચિતા ખુચશે તેણે કાય. ૧૬
ઉઠા હેઠલ માહારું અંગ ધરેશ, એણી પેરે તારું દહન કરેશ.
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન વિલાપ કરીને રહ્યો, પાપાણ્ય સતલ બેઠુ હાયે મજો; ૧૭
તેસુ શિશ પછાડ્યું જાણ્ય, અઘણાવીને કાઢ્યા ગ્રાણ્ય;
નારદ કહે અર્જુનને તાંહાં, અરીષ્ટ થયું તે દેવના માંહાં. ૧૮

કડવું ૧૭ અં.

રાગ ગાડી.

ચંદ્રદાસ બારવણે ઉડી, કરે વિભાસણ મન;
ભાધ્યો એ કારણ શું રે, નથી દીસતો કુંવર મદન. ૧
જગદંમે પૂજવા ગયો છે, તે વળ્યો નહિ યા માટ,
ચાર પહોર વચ્ચે વહી ગયા, હજી જોવડાવે છે વાટ. ૨

ઠાળ.

પેરપેર મનસુ કરે વિચાર, રથે બેસીને આવે વન મોઝાર;
વનતણા ઋષેશ્વર જોહ, ચડી પખાલ * કરવા ગયા તેહ. ૩
દેવળ ઉધાડી નિહાળી જોય, વેધ્યા પુરુષ તાંહાં દીઠા સોય;
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન મદન પડ્યા છે જોય, મારી સતખંડ કીધા દેહ. ૪
એહેવો ભોલ સાંભળ્યો તાસ, તવ પાલો ધાયો ચંદ્રદાસ;
દેવળ ઉધાડી નિહાળી જોય, વેધ્યા પુરુષ તાંહાં દીઠા સોય. ૫
એ મૃત્યુ પામ્યા મારી ખત, ઇશ્વરીએ એમનો આપ્યો અંત;
જો એણીએ કર્યું વિધન, તો હવે આપું મારો હંસ. ૬

દેશો દેર.

અમિકુંડ રચ્યો તેણે ઠામ, મહે ધીકવ્યા અગાર;
કાપે રે માંસ તનનું તાંહાં રે. ૭
નાશયણનો જ્યારે મંત્ર ભણાય, જગદ્યાને લાગ્યો પાય;
હવે હવન કરુ માહારા મસ્તક તણું રે. ૮
જવ શિર કરવા લાગ્યો ધાય, તવ ઇશ્વરીએ આવી ઝાલી ખાંધ;
કટકા તુજ તનતણાં કાં કરે રે. ૯

ઠાળ.

પ્રત્યક્ષ થઇ બોલ્યાં જગમાત, સાંભળ ચંદ્રદાસ કહુ એક વાત;
એણે તુને મારવા કાજ, ચંડાળ મેહેલ્યા મજ મંદિર આજ. ૧૦
જોહેતું કર્યું તેહેતું લહ્યુ, તમારે મનગમતું થયુ;
ચંદ્રદાસ કહે સાંભળ માત, એ ના કરાવે મુજને ધાત. ૧૧
એહેતું અસત્ય ન વદ રે માત સહી, તુજ વિના એનેકડે મારે નહિ;
ત્યારે શક્તિ વડે સુણ સત્ય વચન, જો તુજને થઈ તુષ્ટમાન. ૧૨
માગ માગ આપુ વરદાન, મજ વચનથી સહિ કલ્યાણ;
જો માતા મુજને ત્રુડી ઘણી, આપ ભક્તિ ભગવંતતણી. ૧૩

માતા મુજને કરે પસાય,* પિતા પુત્ર બેહુ બેઠા થ.ય,
નારદ કહે અર્જુન સુણો, એવો અદ્રહાસ ભક્ત હરિતણો ૧૪

કંઠકું ૧૮ મું.

રાગ દેશાખ.

આવ શક્તિ કહે સાભળ અદ્રહાસ, આખ મીચો એક મુદ્રત તાસ,
રૂપ સજીવન કર્યું જગ માત ૩

ઠાળ.

હાક દેઇ બેહુ ઉડીયા, મદન ને દુષ્ટ પ્રધાન,
તતખેવ માતાએ રૂપ સમર્પ્ય, હવા અતરધ્યાન ૨

ધૃષ્ટદ્યુમ્ન વેગે ઉડીયો, લાગ્યો અદ્રહાસ કેરે પાથ,
અદ્રહાસને આગળ કરી, પછે નગર મધ્યે જાય ૩

અદ્રહાસે વિમ્ર તેડાવ્યા, આપીયા બહુ દાન,
ઘેર ઘેર ગોરી ઉછળે, એવા કરે પુત્ર પ્રધાન ૪

વિખીયા ને અપકમાળણી, તેણે જાયા બેહુ કુમાર,
મહરધ્વજ ને પદમાક્ષ નામે, સુભટ વીર વિખ્યાત ૫

અર્જુન વળણુ બોનીયા, કહો નારદ મુનિરાય,
કુનિદ બાધી આણીયો, તેહેના શો થયો ઉપાય ૬

અર્જુનકેરા વચન સાંભળી, બોલ્યા ઋષિરાય,
અદ્રહાસ જાતો સાભળી, મળીઆ માત પિતાય ૭

રાગ રૈવ.

અદ્રહાસને પરણ્યો સાભળ્યો જ્યારે, દત વચ્ચે લેઇ જાવ્યા હણે,
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન પ્રધાન વિમાસે, કુનિદ બાધી મેં આપ્યો શી આશી. ૮

જો પેર જાણ્યો અદ્રહાસ, તતક્ષણ મારો કરસો નાશ,
તેજા સેવક ને પ્રધાન, કુલિદને બહુ દેજો માન ૯

વેગે કરી કરો એ કામ, સતોખી વળાવો એને મામ,
સેવકજન ચાલી ગયા, કરજોડીને ઉભા રહ્યા ૧૦

ધૃષ્ટદ્યુમ્ન કહ્યા છ પ્રણામ, સ્વામી મુખે પધારો ગામ,
અમ્મ ગજદય મહાગ્રોહ, તેણે ચઢી જાઓ આરુહ. ૧૧

સ્વામી રીસ ન કરશો ધણી, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન કરી છે વિનતી,
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન કહ્યું છે કહેજો કાજ, મુખે કરીને કરજો રાજ. ૧૨

પછે કુલિદને વિનતા પૂછે સહી, એ વાતકેમ અવગાં યઈ,
દુષ્ટપણુ જોને રહે આવીયુ, વિનયવચન તેણે કેમ કહાવીયુ ૧૩

મેધાવતી કહે સાંભળો કંથ, અમે તો જાણ્યું વૃત્તાંત;
સ્વામી મન આણો વિશ્વાસ, કુશળ પુત્ર છે ચંદ્રહાસ. ૧૪
વિનય વચન સેવકનાં સુશી, રાણી મનમાં દરખી ધણી;
અંતરસ રળિયાત થયાં, રથે બેસીને બેઠું આશ્રમ ગયાં. ૧૫

કડવું ૧૯ મું.

રાગ ભુપાલ ગોડી.

નારદ કહે સુણો અર્જુન, સર્વ ઉપાય પ્રધાન કરવા મન;
કોને હું હર્ષ ના માય, પછે પૂરમાં ચાલ્યા આઝ્યા રાય. ૧
હાળ.

ચંદ્રહાસને સેન્યા ધણી, પિતા તેડાઝ્યા તાસ રે;
મેધાવતી માતા સધાત, આવીયાં અતિ ઉત્સાસ રે. ૨
કુલિદ બેટયા પુત્રને, ઉલટ અગ ના માય રે;
ઘેર ઘેર ગોડી ઉછળે, મોતીએ ચોક પૂરાય રે. ૩
નારદ કહે અર્જુનને, એહેવો એ હરિનો દાસ રે;
શાસિઆમની સેવા થકી, રિદ્ધ પામીયો ચંદ્રહાસ રે. ૪
ગૌહાયા બાળહાયા કો કરે, કરે સીદાયા જેહ રે;
તીર્થ ભ્રમંડળતણાં, તાંહાં ગયે જે ફળ હોય રે. ૫
શાસિઆમને પૂજતાં, નર નિશ્ચે પામે તેહ રે;
શાસિઆમનો મહિમા ધણો, મુખે કહ્યો નવ એહ રે. ૬
એહેવું કહી અર્જુનને, પછે સંચર્યા ઋષિરાય રે;
અર્જુન ફેરા અશ્વનો, તેહેનો શો થયો ઉપાય રે. ૭

ઉથલો

થયો શો ઉપાય, ચંદ્રહાસે શી પેરે પ્રલો;
વિસ્તાર તે સર્વ કહો માંડી, કુંતલપુરમાં કેમ ગયો. ૮

કડવું ૨૦ મું

રાગ પંચમ.

જેમુનિ એમ એવરે, મુણ જન્મેજય મહારાજ રે;
અશ્વ બે અર્જુનના, ગયા કુંતલપુર રાજ રે. ૧
તે દીડા પુત્ર ચંદ્રહાસને, તે ગ્રહી લાઝ્યા નગર મોઝાર રે;
જઈ સભળાઝ્યું તાતને, સ્વામી વિનતિ અવિધાર રે. ૨

હાળ.

વિનતિ અવિધારે અમારી, સ્વામી આપશ દો અમ આજ રે;
અશ્વ પ્રલો અર્જુનનો, કહો શું કરશો કાજ રે. ૩

ચંદ્રહાસ એહું સાંભળી, ઉઘટ અગ ન માય રે;
 કૃષ્ણનું દર્શન યાશે, સાથે હશે પારથસય રે. ૪
 અથ બાંધી મોકલ્યો, પડે સાંઠાંમા મળના જાય રે,
 તેણે સમે અર્જુન સાથે, બોલ્યા ત્રિભુવનરાય રે. ૫
 અર્જુન તુને કહ્યું નારદે, જે નારાયણનો દાસ રે,
 દર્શન કરો તેહનું, આ પેલો આવે ચંદ્રહાસ રે. ૬
 શ્રી કૃષ્ણ હેઠાં છતરી, સાઠામા ચાલી જાય રે,
 ચંદ્રહાસ દડ પ્રણામ કરીને, લાગ્યો હરિને પાય રે. ૭
 અન્યોઅન્ય આલિંગન દેખને, બેટ્યા ત્રિભુવનરાય રે,
 આજ તુજ મોટો ભક્ત મારે, યથો નથી નહિ યાય રે. ૮
 પછે પિતાબે પારથને, જઈ મેળવ્યા ચંદ્રહાસ રે;
 અન્યોઅન્ય આલિંગન દેખને, બેટ્યા હરિના દાસ રે. ૯
 અર્જુન કહે ચંદ્રહાસને, વૈષ્ણવ સર્વા અમ કાજ રે,
 એ યજ્ઞ કોટી કોટ માહરે, હવા પૂરણ આજ રે. ૧૦
 શ્રીકૃષ્ણ તે અર્જુન સાથે, સેન્યા સહિત પરવર્ષા પૂર માહિરે;
 ચંદ્રહાસ તે પાછળ આવે, ચમર ઢાળતો તાંહે રે. ૧૧
 મહોન્મદીર ભગવતના, કામ કામ ચાલતા થાય રે,
 ધૃષ્ટદ્યુમ્ન પ્રધાન મદન બેહુ, લાગ્યા હરિને પાય રે. ૧૨
 ચંદ્રહાસે સર્વ રાજ્ય રિદ્ધ, શ્રીકૃષ્ણને અર્પણ કીધ રે;
 ડડ પ્રણામ કરી ચરણે નમ્યો, ચર્ણુમિત તવ લીધ રે. ૧૩
 શ્રીકૃષ્ણે પાછું આપ્યું, ચંદ્રહાસ પુત્રને રાજ્ય રે;
 ચંદ્રહાસ સાથે સચર્યા, શ્રીકૃષ્ણ સેવા કાજ રે. ૧૪
 ત્રણ દિવસ કુતલપુર રહ્યા, અથ સચર્યા મેલ્યા તેહ રે,
 આગળથી પછે અથ સચર્યા, ઉત્તર દિશાએ ગયા તેહ રે. ૧૫
 એ કથા ચંદ્રહાસની, જે સાંભળે નર ને નાર રે;
 તેહેને કૃપા હો શ્રીકૃષ્ણની, આદારે શ્રીમોરાર રે. ૧૬

ઉથલો.

આદારે શ્રી મોરાર રે, તેહેને સસારનો ફેરો ટળે,
 કર્મોડીને ભોળે લણે, એકે મન જે સાંભળે * ૧૭

* ભોળામક્ત કૃત આ કાવ્યની ત્રણ પ્રતપરથી સુધારી અત્ર આપ્યું છે. એક પ્રત રા. ધનવાલ રાવળ પાસેથી વિક્રમ સવત ૧૯૧૫ ની લખેલી, બીજી પ્રત સ્વર્ગવાસી ડભોઈના ડકિતર વિજયુખાણાસ માફતે વિક્રમ સવત ૧૯૧૨ ની લખેલી અને ત્રીજી પ્રત અપૂર્ણપરથી આ કાવ્ય તૈયાર કર્યું છે. રા. રાવળની ને ડા ની પ્રત ધણી અશુદ્ધ છે. ત્રીજી પ્રત શુદ્ધ છે, પણ તે અપૂર્ણ છે, તેમ વચ્ચે વચ્ચેથી પાના ફાટી ગયા છે

વ હલ વ.

—૪૪૪—

ગરબી ૧ લી.

૧ વાંકા રે વાંકા શું રે હોડિા છે, આવડાં શું ગ્રમાનછ;
 પરનારીને અંગે અડકે, નથી વળી કાંઈ સાન. જોઈને ચાલોછ. ૧
 નારી તું તારા મનમાં વિમળ છે, હું છું નાહતું જાળછ;
 કેમ કરી મુને મોહોટો જાણી, જૂઠું ચઢાવે આજ. જોઈને જોલોછ. ૨
 નાહના છે પશુપશુ મોહોટાના, નારી વિનાકોણ જાણેછ;
 અંગે અડકીને વિમળ કીધાં, માર્યાં લોચન બાણે. જોઈને ૩
 નારી તું પુરપથી અજગી, અજગા અજગી ચાલોછ;
 વલ્લવના પ્રભુ હસીને જોલ્યા, હાવે મળીશું કાળે. જોઈને ૪

ગરબી ૨ છ.

ઉભા રહો વિનતિ સાંભળજો, કાલે વહેલા મળજોછ;
 વેણ તમારાં મીઠાં લાગે, વચન જોલ્યાં તે પળજો. વહાલા મળજોછ. ૧
 અજગાતું અડખંગ જોલતું, નંદકુંવર છે નાનાછ;
 ચતુર ચર્ધ હેડે શું ચુકો, જાણો છો હમારાથી છાના. વહાલા ૨
 આ વર્ણાંગી મેં સર્વે જાણી, જોયા તમારા દંગછ;
 શાંત વિના જે માણસ કહીએ, તેહ ના અડકે અંગ. વહાલા ૩
 તમારા તે જોલ્યા ઉપર, અમને તે ધા વાગેછ;
 વલ્લવ નંદ પ્રભુ હરિને હખ્યોં, પ્રભુછ પાવસે લાગે. વહાલા ૪

ગરબી ૩ છ.

પાયે લાગી ગોપી જોલ્યાં, નંદકુંવર સાંભળજોછ;
 વ્રંદાવંનને મારગ જતાં, નીત નીત સંભાળજો. જોલ્યું પળજોછ. ૧
 શા શા મસે મોહનછ, હું તો મહી વેચવા આવુંછ;
 નંદકુંવર સામા મળો તો, હેત કરી જોલાવું. જોલ્યું ૨
 વદન કમળ શર્ચાળયા તારું, નિરખી આનંદ પામીછ,
 સહીયેરમાંહે સમોતાં ચમ્પએ, સંસારનું દુઃખ વામી. જોલ્યું ૩
 કંઠણ વચન કહ્યાં હોય તે, ક્ષમા કરો મહારાજછ;
 વલ્લવનંદ પ્રભુ જોહુ કરજોડી, એમ જોલ્યાં મજનાર. જોલ્યું ૪

ગરબી ૪ થી.

વળતા જોલ્યા નંદકુંવર તે, સાંભળિયે મજનારછ;
 રંક ચર્ધ ગોકુળમાંહાં રહીએ, તમોતણે આધાર. કહે મોરારીછ. ૧

ઈંદ્ર ઈંદ્રાદિક શિવ સનકાદિક, શેષ ના જાણે પારજી;
 ગાયતણા ગોવાળા થઈને, નવ લખ ચારું ગાય. કહે૦ ૨
 આ મજનારી સહુકો સારી, તમ સરખી નહિ વહાલીજી;
 ઐમ કહી મુને આવી તેડી, કઠે બાંહુડી ધાલી. કહે૦ ૩
 હેત કરી આલિંગન ચુખન, બહુ પેરે લીધાંજી;
 વલ્લવ નંદકુંવર સંગ રમતાં, કારજ સધળાં કીધાં. કહે૦ ૪
 પદ ૧ છું-રાગ કાફી. ✓

રઘુકુળ મણિ, રામચંદ્ર રણધીર ચઢ્યા વરધોડે;
 સહુ સજ થઈ, અનુજ ભરત ચતુર્થ લક્ષ્મણ જોડે. ૧૬.
 ગુરુ વસિષ્ઠ સંગ લીધે રાયજી, ધણું ઉક્ત અંગ ના માયજી;
 બહુ ભીડ પોળે ના સમાયજી. રઘુકુળ૦ ૧
 ચતુરંગની સૈન્યા સંગ થઈ, તેહેની ઉપમા નવ જાણે કહી;
 બડભાગી નિરખે જીભા રહી. રઘુકુળ૦ ૨
 તાંહાં પંચ શબ્દ વાગ વાળે, વળી નભ વિષે દુદભી ગાળે;
 ઉડે આતશખાજી બહુ રાજે. રઘુકુળ૦ ૩
 સુણી નાદ ધર્યાં જોવા નારી, જોયા રઘુકુળકેતુ નૈણા ઠારી;
 સિધુસુતાસુત નાખે વારી. રઘુકુળ૦ ૪
 આઠ્યા મંડપ રાય જનક તણે, નર નારી પ્રેમે ગીત બાણે;
 શી શી સામગ્રી પાકની ગણે. રઘુકુળ૦ ૫
 પછે થાળ પૂરી પાંકણ લીધા, તાહાં આડાં અંતરપટ દીધાં;
 ઈંડી પિંડી ઉવરણાં કીધાં. રઘુકુળ૦ ૬
 વર પાંકીને માહેરે લાઠ્યા, ગુરુ ચતાનંદ પાસે આઠ્યા;
 સંગે સીતાજીને પધરાવ્યાં. રઘુકુળ૦ ૭
 આણી સન્મુખ પધરાવ્યાં સીતા, પાસે દપતી બેઠા માતા પિતા;
 તાંહાં ચર્ણુ પખાળી રાય જગજીતા. રઘુકુળ૦ ૮
 હવો હસ્તમેળાપ શોભા સરે, સ્વસ્તિ વાચન ચતાનંદ કરે,
 બ્યોમં વિજુધ કરચી કુસુમ ઝરે. રઘુકુળ૦ ૯
 વર્યાં મંગળ ને યુવતી ગાયે, સાવિત્રી આદિ બહુ ભીડ થાયે;
 બલીઠારી દાસ વલ્લવ જાયે. રઘુકુળ૦ ૧૦

પદ ૨ જું-રાગ કાફી. ✓

સુણુ સાહેલી, રામચંદ્રને નિખોં મન આનંદ ભરી;
 જશે અવધપુરી, સાર પછે પસ્તારો મન વિચાર કરી. ૧૬.
 લો લોચન લાવો રાય નિરખો, સહુ જાણે ધણું હૈયે હખોં;
 લ્યો માતિ થાળ ભરી વરખો. સુગુ૦ ૧

ભટ્ટ રે વલ્લભની અખે હો વિનતી રે મા,
માછ ઉતારોની ભવપાર રે. બાળી માં ૯
પદ ૨ જી. ન

- ✓ દૂતો બધીદારી, જાઉં વારી અખે તારા નામને રે. ૧૬.
આરાતેસુરમાં માછ અખા બિરાજે,
હોછ રે છરે ગઢ પાવે તો મહાકાળી રે. જાઉં ૧
દક્ષિણમા તો દેવી તુનજાલવાની મા,
હોછ રે છરે સુવાળ બહુચર બાળી રે. જાઉં ૨
પહેલા તે કરમાં માને ત્રિશૂલ સોહીએ મા,
હોછ રે છરે બીજે તો નેમ ધારી રે. જાઉં ૩
ત્રીજા તેકરમાં માને અપ્પર સોહીએ મા,
હોછ રે છરે ચોથે તો ઘટા ધારી રે. જાઉં ૪
• ચતુર્થજની માએ શોભા વધારી મા,
હોછ રે છરે સેવક લીધા ઉગારી રે. જાઉં ૫
કર રે જોડી ભટ્ટ વલ્લભ કહે મા;
હોછ રે છરે સેવક લેજી ઉગારી રે. જાઉં ૬

—મમમમ—

અખોભક્ત.

જ્ઞાનોપદેશ.

કુલલિયા

સતકી સેન્યમે તેજ હે, સાહેર ઝનહળ પૂર,
ઉનકે મીન બતાય દેઉં, સુનહો સત ચતુર,
સુનહો સત ચતુર, હમરુધર ઉજવળ શામા,
જનકે સનકે શુક વ્યાસ, વસિષ્ઠ દત્તાત્રી રામા,
બ્રહ્માનંદ ઉન દધીચી હનકે, મન કીચો ચકચૂર,
સતકી સેન્યમે તેજ હે, સાહેર ઝળહળ પૂર
કૃપા ભઈ શુર દેવકી, તળ ચિહ્ન્યો આત્મારામ,
ઘટ મઠ પટ સમ રસ ભયા, સુર સતતર ધામ,
સુર સતતર ધામ, આમ દષ્ટે નહિ આવે
સુરત ભઈ લેહ લીન, દીપ જયુ અગન સમાવે,
બ્રહ્માનંદ ભરપૂર મેટ, અટક રહે દો ઉંચ સામ,
કૃપા ભઈ શુર દેવકી, તળ ચિહ્ન્યો આત્મારામ.

તત્વવેત્તા તત્વ જાનકે, પદારૂઢ ભયે ઐન;
એસે સેવાકે શર સુભટ્ટ, ભડ રજા ભ્યાં ભોમ;
સખ સ્થલ ઘોલન વાકે, આપ ગવા બીલાય;
કાયાકા કછુ ન કારન, લિંગ ખિનાકી ખાય,
સાચ નહિ તરન ને તારન, સહેજ સુઆવ આવા ખિન,
અખા એશી સૈન્ય તત્વવેત્તા તત્વ જાનકે, પદારૂઢ ભયે ઐન. ૩

તત્વજ પુરુષકા સગ, લિંગકા લેશ ન રાખે.
લેશ ન રાખે લિંગ, દમ સખ વાકે ફરહી;
જેમ મેણા મનિહાર, નારુકા મૂઝ સો ટરહી;
જેસો હીંગકા ખાસ, કણુકકો સત્વ ગુમાવે,
મણિ લાગે જેહી ડંખ, મોહાર મુખ ઝેર ગુમાવે,
ખીજ મન સારે અખા, પુરા નર જે જે ભાંખે;
તત્વજ પુરુષકા સગ, લિંગકા લેશ ન રાખે. ૪

જીવ અપનો અજ્ઞાન, માન વહતહે મિથ્યા.
મિથ્યા વહતહે માન, કાન ગુરુ જ્ઞાન ન લાગે;
ભયો ન મૂળ ઉઘોત, જ્યોત આત્મ નહિ જાગે;
ભમ્યો ભાવન સો તીન, કીન નહિ કહુ વિચાર;
મેં સો કાન કવન સો, પંડ ચલાવન હારા;
વિન્ન વસ્તુ વિચાર અખા, ખટકર્શન બહુ પથ,
જીવ અપનો અજ્ઞાન, માન વહતહે મિથ્યા. ૫

ઐર નહિ ઉપાય, સહાય મિત્રા ગુરુ જ્ઞાની.
જ્ઞાની હે તોહે સહાય, કળા સો દેત અતેરી;
જ્યુ વૈદ્ય સલાકા મહેલી, પડળ ઉતારત ફેરી,
નેન નિર્મલ હોત, ઉઘોત હોત આત્મ એસે;
અનુભવે હોત સાક્ષાત, પાત પક્ષ રહે ન લેસે;
નીજ પ્રતિત ઉપજે અખા, પૂરનતા અપની પાની,
ઐર નહિ ઉપાય, સહાય મિત્રા ગુરુ જ્ઞાની. ૬

કરતાં શુદ્ધ વિચાર, પાર નર તતક્ષણ પાવે.
પાર પાવનકી વિદ્યા, શુદ્ધ એહી અનુભે કીજે;
જેતો દેહ રિકાર, ભાર સખ દેહ સિર દીજે;
મેં તો અવ્યય અનૂપ, સદા અવેપક સાક્ષી,
પંચ પચીસ સત્તાએ, ચલત મુજ આક્ષી;
પ્રકૃતિ પુરુષ વિવેક, છેક લોનીકે આવે;
અખા એ પરનાવિકા, પાર નર તતક્ષણ પાવે. ૭

બંધ મોક્ષ નહિ પ્રાપ્ત, બાર અપને સિર સેવે.
 અપને સિર લેવે ઐહ, દેહકો હે સખ કરતો;
 ખાયા વિના વિવેક, માનત હે અન્ય આચરતો;
 દેહ મહિન જડ રોગ, ભોગ સુખ દુઃખકો ભાંડો;
 આત્મા અવ્યય અવિનાશી, પ્રકાશ કહ્યુ છપે ન છાનો;
 અખા વાત વિચાર, દોષ સખ દેહ સિર દેવે;
 બંધ મોક્ષ નહિ પ્રાપ્ત, બાર અપને સિર સેવે. ૮
 દેહ દેહીકો વિવેક, છેક લોક રે સો યાની.
 યાની કરત વિવેક, આપ વિચારત ન્યારો;
 સખકો જીવન આપ, કોનો કો સાદારો;
 ઈંદ્રિ દશ દશદેવ, જૂત પંચ ચતુષ્ટે માયા;
 તન્માત્રા સમેત કલ્હો, સખ કારન કાયા;
 અવર્તક સખકો અખા, હોત નહિ અળહુ માની;
 દેહ દેહીકો વિવેક, છેકલો કરે સો યાની. ૯
 પ્રકૃતિ પુરુષ વિવેક, છેક મનસે જો પાવે.
 ઐસો કરત વિચાર, સોહી નર જઠર ન આવે;
 જઠર આવો સો કોન, અવનીથે અવની જનમી;
 નરિ જન્મ્યો નીર, તેજ તે તેજકી કરની;
 પવને જન્મ્યો પવન, ગમન કીનો આકાશા;
 અચરજ સોહો ઐહ, દેહ દેખત ભયો સાંસા;
 અખા શુદ્ધ વિચાર વિના, સહુસે સખ બોલ્યો ગાવે;
 ઐસો કરત વિચાર, સોહી નર જઠર ન આવે. ૧૦

ચિત્ત ચિદ્ બિન્ન ન હોત, પોતકો દેખત તાતો,
મૂલ તોલ રૂપ રગ, ચીકનતા કણુ ન જાતો. ૧૨

અતરના અવિલોક બિના, બાહર રૂપકે લાલ સમ.
બાહર રૂપકે લાલ, નામ રૂપનકે રાગી,
ભયો ન પોત પ્રકાશ, પરાતીત દેખ્યો ન જાગી,
કલપત દુર કીરતાર, આપ કમંકે વશ જતા,
ઔસી ચવી અનાદ, નહિ કો કાલે અતા,
શીખ સુપૂરા ગુરુ મીલે, અખો કહે યોગમીલે તબ,
અતરના અવિલોક બિના, બાહાર રૂપકે લાલ સમ. ૧૩

જાની નર પરમેશ્વરસુ, રસબસ યર્ધવતે સદા.
સદા રહે રસ રૂપ, આપન દેખે અનગુ,
મુકર મધ્ય ભાસો તજ, મિબન અવગુ વલગુ,
તુજ ચલણે મુજ ચાલ, ફાલ તુજ બોલે બોલુ,
સખ તેરહે ચઢેન, ગઢેન ગતે કરી ન બૂલુ
નિત્યા નિલ જાનત અખા, તમ પુરુષ માણે મુલ,
જાની નર પરમેશ્વરસુ, રસબસ યર્ધવતે સદા. ૧૪

સહી કરી સાક્ષાત્, પૂરા નર તે પદે રલા
પદે રલા પરમાણુ, અદ્રીવત આશે અચલ,
લોક ચૌદ લગી માય, માયપર પદ તે નિશલ,
જેમ પારસ સ્પર્શે ધાત, સાક્ષાત તે સોનુ થાયે
તમ પ્રકૃતિ કંઠે ચૈતન્ય, અતે તેમહી સમાયે,
માયા કેરા રગ, માયા માહી થયા ગયા
અખા આપોપુ એન, પૂરા નર તે પદે રલા. ૧૫

સકલ કૃત્યનુ સાર, ભાર સમજણુમે આણો
સમજણુમાહે બહુ વાત, મત હોયે પુરુષ જનની,
બોલણુદારો આપ, બીજી સર્વ શકા મનની,
જાણી રહે સાક્ષાત, પાતક રસસે તુણીયા,
બ્રહ્મ કવચ કર દૂર, નાપિ મુનિ જે જે બણીયા,
સ્વે યર્ધવતે સદા, એ નેડો ઉર જાણો,
સકળ કૃત્યનુ સાર, ભાર સમજણુમે આણો. ૧૬

આત્મ અર્ક ઉદ્યા પિના, કહો ઉઘોત કીનકુ ભયો?
ભયો નહિ ઉઘોત, જીન યાદિ નર્ધ સમારી,
ભયો નહિ ઉઘોત, મુરજસે અદા ધારી,

ભયો નહિ ઉઘોત, છન આગે ભુગ ભુગ વિચરણો;
ભયો નહિ ઉઘોત, છને અર્ણવ ઘુટ આચરણો;
ભયો નહિ ઉઘોત, તછને દેલાસ અર્ક મલીધો;
અખા આત્મ અર્ક વિના, કહો ઉઘોત કીનકુ ભયો.

૧૭

અહા કવચ પેહેરે વિના, કાળ તેડે કા બચ્ચો?
બચે ન સિવ અઘાપ, હિડાપન નપ ગ્રહ તારા,
શેષ મનશ દિનેશ, યક્ષ કિનર નર સારા;
ધંદ્ર અદ્ર નરેંદ્ર, ઠાર દેવોંકે કુતે,
વીર દરો દિક્ષાળ, જાહેર પેગબર જેતે;
જે ધરી આએ કાય મો, સખ માયા રગ રમ્યો;
અહા કવચ પેહેરે વિના, કાળ તેડે કા બચ્ચો?

૧૮

સર્વ અગ સમ્યા વિના, છવ જગજ જાતો નહિ.
જાતો નહિ જગજ, માન બડાઈ મનમા,
અંતર હેત લોકાંધ, ન્યુ દામનિ ૭પે ધનમાં,
અવસર દેત દેખાય, જળ પાવત પ્રસગા;
રથૂલ સંગી નર જેહ, દેહકે આવત સગા;
અતર મે ભયો લીન સો, અગ અંગ આતો નહિ;

૧૯

મર્વ અગ સમ્યા વિના, છવ જગજ જાતો નહિ
ખરી રત ઉપજ્યા વિના, કારજ ખરો સરતો નહિ.
સરે ખરો તખ કાજ, અહા અતર મે ધીકે,
ન્યુ પગવા આખ, લાલ રગ હોયે નીકે,
ન્યુ ઉધેંધ કાટ, તકિ હોત કૃષ્ણાગર;
જેસે પારા શુદ્ધ, ભેદત થાય ઉગગર;
બ્રહે વૈરાગ્ય આતુર ખરા, જાકે પાપ ટીકે નહિ;
ખરી રત ઉપજ્યા વિના, કારજ ખરો સરતો નહિ.

૨૦

અજળ અખા સો જન હે, એસેહી વર્તત સદા,
વર્તત નહિ દેહ સગ, ધ્યાન ન રાખત દુગ્ગે,
અધર રહત અમાન, અકળ કાઈ અનુભે સુગ્ગે,
દેહ ધંદ્રિ વ્યાપાર, આપ તે દેખત ન્યારો,
ધરી ધુમ્ર દીન હોત, સુરજકુ લગે ન વિકારો;
દેહ વિકાર દેહ સિર દોયો, નહિ શોક માણત મુદા,
અજળ અખા મો જન હે, એસેહી વર્તત સદા.
જ્ઞાન ભકિત ઝોર યોગકે, માર્ગે તીન ઝોર તીન લક્ષ
તીન લક્ષ ઉર ધાર, સસાર તે રહેત વિરાગ્યો,

૨૧

અંતર આપા ટાર, તત્વસુ રહે તહે લાઓ;
 યોગી આપા ટાર, જ્યુ લો લાગે તાં ભક્તિકુ;
 ધે ધ્યાતાય તબ, મીલત વનમાલી ઝાનીકુ;
 સ્વે વિચાર અખા, નોહે પક્ષ પક્ષ,
 જ્ઞાન ભક્તિ ઔર યોગકે, માર્ગ તીન ઔર તીન લક્ષ. ૨૨
 સંત જો નિર્મલ હો રહે, જેસે અમલ અવિનાશ,
 દર્શન કીજે તાલીકા, મીટે કાળકા ત્રાસ;
 મીટે કાળકા ત્રાસ, પ્યાસ પ્યાસેકી લાગે;
 ઉપજે આત્મ જ્ઞાન, જ્યે તૂર્ધાતિત લાગે,
 લાગ્યા રહે ચરુ જ્ઞાનમે, અચ્ચત હોત પ્રકાશ;
 સંત જો નિર્મલ હો રહે, જેમે અમલ અવિનાશ. ૨૩

હરિ દાસ.

—સમસ્ય—

૧/ કાળિકા માતાનો ગરબો.

૩/

હુંદોલો હુમ્મ લજનો, મહાકાળી ઝે; જે રે સદાય બાળે વેશ. પાવાવાળી રે.
 ગણપતિને પાચે નમુ, મહાં મુખે માણું સત્ય વચન. પાવાં ૧
 સરસ્વતીને પાચે નમુ, મહાં મુજ ઉપર રાખો હેત. પાવાં
 સદાય કરો મા સરસ્વતિ, મહાં દેવીને ખેલ બશ પ્રવરેત પાવાં ૨
 પૂર્વે વાત જ નીપની, મહાં મુજ મુખડે ભાખુ એહ. પાવાં
 ચતુર દેશ અપાવતી, મહાં વમે કરજીવનદ જેહ. પાવાં ૩
 નવતેરી નગરી વિષે, મહાં તેહેની શોભાનો નહિ પાર. પાવાં
 મહાલક્ષ્મી વાસો વસે, મહાં ત્યાંહા પ્રવતણો નહિ પાર. પાવાં ૪
 ચોરાશી જેહનાં ચઉટાં, મહાં જેના બાવન છે બળર પાવાં
 જીવન ભારે અતિ ધણા, મહાં વસે છે સુખીયા લોક અપાર. પાવાં ૫
 અઢારે વર્ણ વાસો વમે, મહાં પ્રજાને પાળે જૂપ. પાવાં
 પતાર્થ પૂરનો રાજ્યો, મહાં તેને રાણીઓ સોવ સુરૂપ. પાવાં ૬
 જેને રાવત રાણા અતિ ધણા, મહાં જેના બોતેર રાજુ ઉમરાવ. પાવાં
 પ્રધાન મોટો પરાક્રમી, મહાં અર્દેસંગ ભાઈ જૂપ. પાવાં ૭
 સ્વામિ રાય રૂપે શોભતો, મહાં શોભે કામ તણો અવતસ. પાવાં
 મહાદેવી વસે અસમાનમા, મહાં જાહાં રાય તણો અવાસ. પાવાં ૮
 દર્શન આવે અતિ ધણા, મહાં દેવી કાવિને દરબાર. પાવાં
 હુ.ખીયાને સુખીયાં કરે, મહાં ધાણજીતી પૂરે આસ. પાવાં ૯

- ચતુર પુરુષ તે નરપતિ, મહાં જેનુંડહાપણુ અપરમપાર. પાવાં ૧૦
 ડહાપણુ તો કુખી ગયું, મહાં ચતુરાઈમાં ઉડી વાટ. પાવાં ૧૦
 તેને પ્રીત ધણી પરનારયું, મહાં એ વિષે અદકું મન. પાવાં
 પાપ એનું પ્રગટ થયું, મહાં તે પડયું પોતાને તન. પાવાં
 લખ્યા લેખ મીઠે નહિ, મહાં કરીએ જો દેરી ઉપાય. પાવાં ૧૧
 આસો માસ આવીયો, મહાં આગા નવરાત્રીના દંત. પાવાં
 નારી તે સહુ ગરબે રમે, મહાં મનમાં ધણે અનનદ. પાવાં ૧૨
 એક દિવસ એમ નિપચું, મહાં મહાદેવી ગર્વારમવા આપ. પાવાં
 પતાઈની નારી વિરમય યઈ, મહાં માનોરમતા જોયો પ્રતાપ. પાવાં
 સ્વરૂપ જોઈ માતાતણું, મહાં નારીમાં યઈ બહુ વાત. પાવાં ૧૩
 વચળ નાર પતાઈ તણી, મહાં જે સોલ તણી સરદાર પાવાં
 મહા મુખડ શિરોમણુ મુદરી, મહાં રાય આગળ અદકો અધિકાર. પાવાં ૧૪
 તે નારી મોહેલે પરવરી, મહાં જ્યાં જોડો નીજ ભત્તાર. પાવાં
 કરજોડી કહે કામિની, મહાં સાંભળિયે અમ ભત્તાર. પાવાં ૧૫
 એક નારી આવી નરપતિ, મહાં તેહેના રૂપતણો નહિ પાર. પાવાં
 બત્રીશ લક્ષણી યજુ આગલા, મહાં * * * પાવાં ૧૬
 અદ્ભુત રૂપ અતિ ધણું, મહાં જેનું વીજળી સરખું તન. પાવાં
 જેમાં ચૌદ વિદ્યા ચોસેઠ કળા, મહાં બેઠ જણે ચોરાશી આસન. પાવાં ૧૭
 જણે સાવિત્રી કે સરસ્વતિ, મહાં કે કમળાને અવતાર. પાવાં
 રૂપ જોઈ વિરમય થયાં, મહાં એવી કારમી દીસે નાર. પાવાં ૧૮
 શરદ પૂનમ સરખો ચાંદનો, મહાં કાંઈ કારમી દીસે કાય. પાવાં
 સુધી વાત રાય વિરમે થયો, મહાં મન આકુલ બ્યાકુલ થાય. પાવાં ૧૯
 પાપીને ઉપની બુદ્ધિ પાપની, મહાં મૂરખને મોટી હોડ, પાવાં
 ઉલટ અંમે અતિ ધણો, મહાં કાલે નિર્ધુ એ ઉત્તમ નાર. પાવાં ૨૦
 તે રાયે રજની નિર્ગમી, મહાં પછી થયો પ્રાતઃશુદ્ધ. પાવાં
 દીસે દીનકર દામણો, મહાં વિનારો વિપરિત બુદ્ધ. પાવાં ૨૧
 દુઃખે દિવસ નિર્ગમ્યો, મહાં પછી થયો સંધ્યાકાળ. પાવાં
 શણગાર સજ્જ સજ્જ થયાં, મહાં પતાઈની રાણીઆ સોલ. પાવાં ૨૨
 રાત પડી ને રવિ આથમ્યો, મહાં ઘેર ઘેરથી નિસરી નાર. પાવાં
 અમૂલ્ય આમણુ વસ્ત્ર ઓઢીયાં, મહાં ધર્મો મોતીના સજ્જગાર. પાવાં ૨૩
 ગરબા ગાય આનંદમું, મહાં રાય ઉભો તેણે ઠાર. પાવાં
 સુવર્ણ તોડો પગ વિષે, મહાં મોજડીઆ પહેરી ચરણ. પાવાં
 અમૂલ્ય માથે મોળીકું, મહાં કંઈ કનક છરી કર ગ્રહણ. પાવાં ૨૪
 અહુકાર છે મન અતિ ધણો, મહાં જુએ ત્યાં નારીની વાટ. પાવાં
 ત્યાં વાર લાગી છે માતને, મહાં પાપીને યાય ઉચાટ. પાવાં ૨૫

- ૧ મા પાવા તે ગઢથી ઉતર્યા, મહાં એણે સોળ ધર્મી શણગાર. પાવાં
સકળ અંગે શોભતા, મહાં તેની શોભાનો નહિ પાર. પાવાં ૨૬
- કમળનેન વિશાળ છે, મહાં કાંઈ ટપકું કીધું માલ. પાવાં
અણીયાલી આંછ આંખડી, મહાં ફેસર કીધી આડ કપાળ. પાવાં ૨૭
- અમૃત્યક આગ્રણુ પહેરિયા, મહાં અગ કસ્તૂરી લેપ સાર. પાવાં
અમૃત્યક હાર હીરાતણા, મહાં તેના તેજ તણો નહિ પાર. પાવાં ૨૮
- હાસ્ય વદન મૃગલોચની, મહાં જાણે સૂર્યપામ્યો ઉચ્ચો જામ. પાવાં
સોભાઅવંતી સુદરી, મહાં સુન્દર રૂપનું ધામ. પાવાં ૨૯
- તાંહાં ભગવતી એમ બોલીયાં, મહાં સગાત મોટી બહેન મા. પાવાં
એ વાત જવા દો વીનતા, મહાં કાંઈ રમતું ન માનવી સાથ. પાવાં ૩૦
- કણ્ઠુ મારુ માનીએ, મહાં કુમતિ કલિના લોક પાવાં
વાર્યાં વીનતાએ ના કર્યાં, મહાં ધણા ગરબે રમવાનો કોડ. પાવાં
ગિરિ શિખરથી ઉતર્યા, મહાં ગયા રાણીએ રમતી કાંઠ પાવાં ૩૧
- નરપત બેઠો હતો નિર્ભરા, મહાં નિર્ધ્યુ માનનિનું રૂપ. પાવાં
અંગ રંગ ને આંખડી, મહાં જોઈ ત્રિમય પામ્યો શૂંષ. પાવાં ૩૨
- નારી નહિ કોઈ દેવાંગના, મહાં નહિ કોઈનામાં એવું રૂપ. પાવાં
વાત ખરી વીનતાતણી, મહાં * * * * * પાવાં ૩૩
- રૂપ જોષને બૃહ્મા રાચણ, મહાં તેને વાગ્યુ મોહનું બાણ પાવાં
કામ વશ તણી થઈ ગયો, મહાં નિષરિતશુદ્ધિથી થઈ હાણ. પાવાં ૩૪
- રમતાં રજની ગઈ ધણી, મહાં પડે માતા થઈ વિદાય. પાવાં
ગરબે રમીને માવડી, મહાં પોતાને મદીર જાય પાવાં ૩૫
- પાપી તે પ્રુઠળ પરવર્યો, મહાં જઈ આવ્યો માતાનો પાણ. પાવાં
કોણ તણી તું પ્રેમદા, મહાં અમ પાપીબોલ્યો વાણ. પાવાં ૩૬
- માગ માગ રે તું માનવી, મહાં જે વાતે સુખ યાય. પાવાં
સુખી કરો મને સર્વથી, મહાં મુજ સાથે રનેહ બધાય પાવાં ૩૭
- ત્યારે કોધ કરી કહે માવડી, મહાં મૂર્ખ વિચારીને બોલ. પાવાં
ધન લક્ષ્મી ને દીકરા, મહાં તુંને આપુ એ મારો કાલ. પાવાં ૩૮
- ફરી માગ રે માનવી, મહાં જે વાતે સુખીયો યાય. પાવાં
સુખી કરો મારી વ્યથા, મહાં મુજ સાથે જે પ્રીત તુજ બધાય પાવાં ૩૯
- ચેત ચેત રે અભાગીયા, મહાં તારું જશે જડમૂળથી રાજ. પાવાં
અધર્મિ બોળશે કુળ તાહેરું, મહાં દુષ્ટ બુદ્ધિ કરની લાજ. પાવાં ૪૦
- અધર્મિ હિપનો અવની વિષે, મહાં તારુ આવડું દીસે છે જોર પાવાં
મર્નદા ના ગણી માહરી, મહાં છ નારીનો તું ચોર. પાવાં ૪૧

પૂર તારું પ્રલય થશે, મહાં કહી માતા પધાર્યાં બોમ. પાવાં ૪૨
 એક માસમાં ઉંડુ થશે, મહાં ઉતરશે તારા સહિ રાગ. પાવાં
 ગણો તે મંદિર પરવર્ષો, મહાં પાપી પતાપ્રયે ધસિયાદાય. પાવાં
 મહાદુઃખી થઈ મંદિર ગયો, મહાં મનમાં કૃપ્યા રાપનો સાથ. પાવાં ૪૩
 તિરસ્કાર કીધો નારે ધણો, મહાં જે જઈ કહી રામાને વાત. પાવાં
 દિગ્ધત રાખો રામજી, મહાં કર્મથી થયો છે હવે ધાત. પાવાં
 કળજે કીધો રામજી, મહાં જાણાં માનવનો પ્રવેશ. પાવાં ૪૪
 કળજે કીધો અતિ ધણો, મહાં જુડીએ દરવાજે શમશેર. પાવાં
 માંચીમાં મૂક્યા બહુ રીછડાં, મહાં કાંઈ રાવત મોલ હનગર. પાવાં ૪૫
 શોકાતુર સર્વ થઈ રહ્યું, મહાં મનમાં તે બીનીયો રાપ. પાવાં
 કાંઈ જાઉં ને કદાં રહું, મહાં ના સુએ એકુ ઉપાય. પાવાં
 દિગ્ધત રાખે અતિ ધણી, મહાં પણ મનમાં મહા સતાપ. પાવાં ૪૬
 દિગ્ધત તે દુઃખી થઈ રહ્યો, મહાં એમ દિન વીલ્યા દય વીશ. પાવાં
 વીશ દિવસ પૂરા થયા, મહાં વાયદાની આવી નિશ. પાવાં ૪૭
 કાંઈ નગર વિચે ચિંતા થઈ, મહાં ત્યારે કાંખ્યા પૂરના લોક. પાવાં
 શત્રુને સુખ ઉપન્યું, મહાં સજ્જનને પડીઓ શોક. પાવાં ૪૮
 કોતુક કીધું દેવીએ, મહાં તારાં રોહીલાની સંખ્યાય. પાવાં
 જેથી લશ્કર આવીયું, મહાં નિશાને વળીયા ધાય. પાવાં
 પૂરવાસી એતાવીયા, મહાં તેને દયા કરી દિગ્ધમાજ. પાવાં ૪૯
 નગરલોક નાશી ગયા, મહાં પગી વર્ષો હાહાકાર. પાવાં
 કોતુક દેખી રામજી, મહાં કરી પેગામ તેણી વાર. પાવાં ૫૦
 છજે ચઢીને નિદાળીયું, મહાં રોહીલાની બહુ સંખ્યાય. પાવાં
 ગવત રાણા ટોળે મળ્યા, મહાં ના સુએ એકુ ઉપાય. પાવાં ૫૧
 પ્રલય તે કરવો માતને, મહાં ના સુએ એકુ ધાટ. પાવાં
 એ વાત જાણી છે રામજી, મહાં જુડીવાનાં દીધા કમાટ. પાવાં
 માંચીમાં મૂક્યું મન્યું, મહાં યુદ્ધનો વાળ્યો દાટ. પાવાં ૫૨
 સમસ્ત રાણા રાણિયા, મહાં પ્રલય થયા જોતેરસેં બે ધાર. પાવાં
 સૈન્ય નાશ જાણી પોતાતાલું, મહાં રાપે રાણીઓ કાઢી બહાર. પાવાં ૫૩
 ખડગ લેઈ હાથમાં, મહાં મસ્તક ઉડ્યા તે વાર. પાવાં
 ખટ જંમર પૂરા થયા, મહાં માએ બીજે કીધો આહાર. પાવાં ૫૪
 રાવત રાણા ઢોળીયા, મહાં પાપી માર્યો તે વાર. પાવાં
 કાંઈ એક શોખ્યા રોહીલે, મહાં કાંઈક ગયા અપ્પર સાર. પાવાં ૫૫
 એમ પ્રલય કાળ વર્તી રહ્યો, મહાં ઉતાવળો મોખિનો બાર. પાવાં
 વેણુ પોતાનું પાળીયું, મહાં માએ બીજે કયો હોકાર. પાવાં ૫૬

પગ ડાબે પાવોગઢ તોડીયો, મહાં સુધનવા કહે શિક્ષાય ? પાવાં
હાવે કોધ તન્ને તમે ભાવડી, મહાં હાવે દયા કરો દિલમાં, પાવાં ૫૭
આઘશક્તિ તું ઈશ્વરી, મહાં નવખંડે તારું નામ. પાવાં
પાપીને પ્રલય કર્યો, મહાં તમે કર્યા જગતનાં કામ. પાવાં ૫૮
ચંડ મુડ રગદોળીયા, મહાં દેવોના લીધા પ્રાણ. પાવાં
મહિપાસુર મોટો હણ્યો, મહાં અંખા છો ચતુર સુખણ. પાવાં ૫૯
તું અંખા તું કાળકો, મહાં કંઈ બહુચર તારું નામ. પાવાં
કોંકણ દેશમાં તુલ્ય, મહાં તમે કરો અણુધાર્યાં કામ. પાવાં ૬૦
જગદંબા બ્રાહ્મ શું કહું, મહાં તમે કોધ સમાવોને માય. પાવાં
કોધ રૂપ કર્યું ભાવડી, મહાં કોઈ ના રહ્યા રાણા ને રાય. પાવાં ૬૧
પછે કોધતન્યો ભાવડી, મહાં રોહિલા સમાવ્યા ક્ષણ માય. પાવાં
રણતુર બહુ મચાવીયું, મહાં ગુણ માતના હરિદાસ ગાય. પાવાં ૬૨
એ પાપી પ્રલય થયો, મહાં તેની જગમાં ચાલી વાત. પાવાં
લખ્યા લેખ કહો કેમે મટે. મહાં જેના લખીયા લેખ લક્ષાટ. પાવાં ૬૩
કવિતા ચાલી લોકમાં, મહાં પતાપએ યોયું રાજ્ય. પાવાં
એ વાત વિપરિત નિપજી, મહાં સવત્ બારની સાલ. પાવાં ૬૪
કાર્તિક સુદિ સમગ્રી, મહાં શુભ રોહિલો શુકવાર. પાવાં
કાંઈ ચનારવાત તેચમ્મર્ષ, મહાં કાંઈ બતરીશાની સાલ. પાવાં ૬૫
આઘશક્તિ તું ઈશ્વરી, મહાં કાલકા છે નવસ નાર. પાવાં
ભક્ત વચનથી ભામની, મહાં મસ્તક મૂકો માથે હાથ. પાવાં ૬૬
કરજોડી હરિદાસ કહે, મહાં હું નમુ દેવીને પાય. પાવાં
આઘ શક્તિ તુજને નમુ, મહાં તમે કરો સેવકની સહાય. પાવાં ૬૭
જે ગાય શીષે ને સાંભળે, મહાં તેની પુરે માતા આશ. પાવાં
કરજોડીને દાસ વિનવે, મહાં મૂઠમતિ હરિ માતા પાસ. પાવાં ૬૮

—મંજી—

વાઘજી.

—૦:—

વાઘ વાણી કાવ્ય.

પદ ૧ છં.

જીવ જનેતા ઉદર થકી, પોષણ પૂરીયા જેહ;
આગળ મા કરીશ આરતો, ત્રેવડ કાંધી તેહ. ૧
તે માટે તૃષ્ણા તન્ને, જીરે ભાવે ભજે ભગવાન;
જકરા થકી જનુની તણે, જેમ પૂરીયાં પય પાન. ૨

સમર્થ સ્વામી માહારડો, છરે કરજીવંત કૃપાળ;	
ચતુર્થુજ ચિતા ટાળશે, દીનાનાથ દયાળ.	૩
મમતા તે મહેલો મનતણી, છરે સેવા તે ચર્ણમુકુંદ;	
સહેજે તે શોક નિવારશે, ગુણસાગર ગોવિંદ.	૪
વાણી તે પરમેશ્વર તણી, તમે ભક્તિ કરો મન જાણી;	
ભાવટ ભાગે મન તણી, આપશે તે પદ નિર્વાણી.	૫
સમર્થ સ્વામી શખધરા, છરે ગરબો તે બહુ ગુણવાન;	
નાશે તે નાદાના નર્કના, તારણુ કમળા કાન્ત.	૬
સાચુ તે નામ શ્રી હરિતણું, છરે ભવદુઃખ ભાગે જોડ,	
પુત્રાદિ સમસ્ત સહિ, મૃગતૃષ્ણાવત તેડ.	૭
મન વિસાર્યુ માનવી, બૂદ્યો આ ભવમાલ;	
રામ રહેથી વિસારીયા, પ્રાણીવગમ્યો વિખીયાવંત.	૮
કાળ સીંચાણો સિર ભમે, તે નવ દેખે જંન,	
જતા જાણીશ જીવડા, જમ કિંકરની સગ.	૯
પુઠ ન પેખે આપડી, * * * * *;	
નિર્લજ નર દેખે નહિ, પડશે તે પાણી માંલ.	૧૦
રરતામાં રામ જપે નીતે, માયા ઉપર કાળ;	
પ્રાણી જપે બહુ જગલને, મહા કુટુંબ પરિવાર.	૧૧
ધન દારા સુત સપત દેખી, પ્રાણી દિન નિર્ગમીયો આલ;	
પ્રાણી આલ્યું ચોટો દિશે, બાંધવા જોડો પાલ.	૧૨
લક્ષ ચોરાસી ઉપન્યો, પ્રાણી પહોંચ્યો મનુષ્યા દેહ;	
પુરુષોત્તમ પૂજ્યા વિના, ફેગટ ફેરો એહ.	૧૩
ઝણ સંબંધી સહુ મળ્યું, પ્રાણી કો નવ કોનું હોય;	
સેયું લીધું આલીયા, રહેવા જુકું છે ટાય.	૧૪
ધન મળ્યું ધધા કરી, સ્વામી પોખ્યો સહુ પરિવાર;	
રામ વિના રાખે નહીં, જતાં તે યમને દાર.	૧૫
એહેલુ જાણીને એમ પ્રાણી, મા કરીશ સગત એહ;	
સેવા કરો શ્રી હરિતણી, પ્રાણી નર્ક નિવારણુ તેહ.	૧૬
પામી મનુષ્યા દેહ ભવો, વ્યાધ્યું જોખન અપાર;	
નિર્મતાં નિર્મલ થયો, દેખી સુખ સંસાર.	૧૭
દર્પણમાંહે જોટલું, પ્રાણી દીકું તે અરત;	
તેમ આ સળધ જાણજો, રામ ચર્ણુ એ સલ.	૧૮
કુત્સીત કાયા કારમી, પ્રાણી નિર્ણુ માહે સુખ,	
તાસે નેહ ન કીજીએ, જોમ મૃદ પાસે સુખ.	૧૯

વિપથ વિષે કેમ વલો, સાંભળો શ્રીરણુહોડ;
કાંઠાં વિસારો કહાનજી, ઘસ વાઘ, રહેરે કરજોડ. ૨૦

૧ પદ ૨ શ્લોક.

શુડયું સહુ બાપજી, ભવસાગરની માંલ;
તરવા કારણુ પુખડાં, મોઢલીએ રધુરાવ. ૧

ભવ દાવાનળ પરજળ્યો, સ્વામી દાઝે મુજ ચરીર;
જ્વાળા લાગી જન્મચક્રી, રાખો શ્રીરધુવીર. ૨

ભવ અધારાકૂપર્મા, સ્વામી પડ્યો કરે પોઠાર;
કરણુનિધિ મુજને કાઢીએ, છવણુ જળદાધાર. ૩

બેડી પેડી પગમહિ, સાંઝે બાંધ્યા હાથ;
ભવનધન હોડો હેલામાં, હોડો શ્રીરધુનાથ. ૪

એક તમરી આશા વિના, અન્ય ન કોની આશ;
કષ્ટએક કરશે કૃષ્ણજી, કર્મભૂજનો તે નાશ. ૫

ભવ ભુજગે ડર્યો હું, સ્વામી લાગી લોહર અપાર;
નીજ નામે અંજન કરી, સ્વામી વિઠ્ઠલ વિષ ઉતાર. ૬

ભવ તરવર વાઘ્યાં ધણ્યાં, પસરિયાં મૂળ ને ડાળ;
છેદો એકેએકને, કેસવ લેઈ કુઠાર. ૭

અગાને હું આવયો, સ્વામી ભુલ્યો હું આ ભવમાંય,
વિઠ્ઠલ વાટ દેખાડીએ, આપી જ્ઞાન ઉપાય. ૮

એણી પેરે પરભવ ભોગવુ, સ્વામી એ તરે ન સસાર;
સહી ના ચક્ર ભવ સિંધુ વા, આવાગમન નિવાર. ૯

કુડું કરતાં કૃષ્ણજી, સ્વામી મેં નવ દીધા કાન;
ગુજન ગાંધી માંઠડી, દેહ તણી થઈ હાણ. ૧૦

ભક્તિ ન કીધી ભાવસું, સ્વામી સુખ ન લહ્યું સસાર;
જનુની જોળન કાપવા, કેવળ થયો કુઠાર. ૧૧

જો મનમે એહ આણુશે, જે મેં કીધા અપરાધ;
તો નિશ્ચય નથી છૂટવું, ભૂમિ પડ્યા બેઉ હાથ. ૧૨

કહી દેખાડું કેટલું, સ્વામી અવશ્ય મુજ અંગ;
ચોડામાંહે જાણજો, ધણું કરી શ્રીરંગ. ૧૩

બાળક બહુ પેરે પરભવે, સ્વામી મન નવ આણે માત;
તેણી પેરે આ ત્રિકમા, તું મુજને તારને તાત. ૧૪

લપટ લોભી લાલચું, સ્વામી નિર્ણય લાએગ હીણ;
રધુપતિ રાખી લીજીએ, હું રણજિત હું દીન. ૧૫

જે અપરાધી જાણીયો, સ્વામી તેજી ન કરવો ત્યાજ;	
રઘુપતિ રાખી લીજીએ, સર્ણાગતની લાજ.	૧૬
બીરદ તમારું બાપજી, સ્વામી નિગમ કહે નિર્ધાર;	
અવગુણ મન આવે નહીં, સર્ણાગત આધાર.	૧૭
લગ્ન લાગે લક્ષ્મીવરા, સ્વામી સર્ણાગતનું સદાય;	
ખમે નહીં પ્રજા દેહલું, હાવે કેમ કરીએ રઘુરાય.	૧૮
વિશ્વ વિષે કેમ હું રહું, હું સર્ણાગત તું સ્વામ;	
વિસારો કાં કાઢના, વાધ વહે શાં નામ.	૧૯

પદ ૩ બું.

મેં મન માટે વિચારીયું, સ્વામી બાણી નિજ વિશ્વાસ;	
નરહરિ નર્ક નિવારો, કાપી તે લવના પાસ.	૧
સહેજે તમારું સ્વામીજી, પોત મેં જાણ્યું મહારાજ;	
કષ્ટ દેખાડે જોડુને, તેહેનાં તે સિન્યા કાજ.	૨
આહાણુ હાથે બોળવ્યો, રાજ તે હરિચંદ;	
ભક્તિ બલી ચુક્યો નહીં, પાખો તે પદ ગોવિંદ.	૩
તાડન કીધું કૌરવે, સ્વામી પાંડવ પમાડીયા દુઃખ;	
શ્રીપતિ દુવા સારથી, આપ્યાં તે અવિચળ સુખ.	૪
ગૌતમ શાપે મુંદરી, સ્વામી વપુ કીધી પાપાણુ;	
રામચરણ રજ લાગતાં, તે તારી રે નિર્બાણુ.	૫
નરધાપ રાજ નર્કે પગો, દુઃખ દારણુ સહે ચરીર;	
સહેજે દુઃખ નિવારીયું, જોતાં તે શ્રોત્રદુષીર.	૬
હરિપ્રયાગસ્થપ હોડે ચઢ્યો, સ્વામી પરબવ્યો પ્રહાદ;	
નામ લેતા નરહરિ, તે તારીયો ભક્ત પ્રહાદ.	૭
માથે કરવત મેહેલાવીયું, સ્વામી કાયા કીધી ઉદ;	
મોરુધ્વજ મહીમા ધણો, તે રાખ્યો તે નિર્લેદ.	૮
આહાણુ બુલ્યો ભામિની, સ્વામી પગા બહુ જંગમ;	
નામ લેતાં હે નરહરિ, તે તારીયો તત્કાળ.	૯
દેહ ઉન્માદે દુઃખ સહ્યું, સ્વામી હપ્યોં તે ગ્રાહ ગજ;	
સન્નિધિ અર્ચું બંને તારીયા, તે રાખ્યા ગ્રાહ ને ગજ.	૧૦
વિપ્રગુરુ તોહાં અતિ ધણું, સંપત વિષ્ણુ સીદાય;	
ચર્ચુ ચતુર્ભુજ પામીયો, કીધી ઉત્તમ કાય.	૧૧
અનંત ભક્ત એણી પેર કરી, સ્વામી ઉતાચ્યા બવ પાર;	
વહેરો નહીં વિદુલા તને, તે આપ્યાં પદ નિરવાણુ.	૧૨

બહુ બાળક માતાતણા, સ્વામી કોષ્ઠક વલ્લભ દેશ,	
કોઈ માર્યા કામઠાં, અડે અતે અનેક.	૧૩
ખોડ દેખાડે બાળની, સ્વામી માતા ઓસડ પાપ,	
કહી દેખાડું રે કેટલું, જેનું જોઈ નહિ જગમાય	૧૪
એ તરણ શબ્દ અનુભવે, સ્વામી જોની નિશ્ચે કીરતાર,	
લાલચ જાય કે લોભની, સગ સાધુની હાર.	૧૫
વિખીલાન્ધ્રી રે બ્યાવશો, સ્વામી તેનું ઓસડ એહ,	
ગુરુ કૃપાએ જાણીયે, અતરંગી જેહ.	૧૬
જેહેને દયા નીત નીતે, તેહની સાચી રીત,	
નહોતર નિશ્ચે જાણુજો, બાકી તે સહુ વિપરીત	૧૭
વિશ્વ વિવેકમ રહું, સ્વામી એમા તે મોક્ષના પાસ,	/
મુજ કષ્ટ સહુ નિવારણો, કાપી તે ભવનો ત્રાસ.	૧૮
કૃપા તમારી રે કૃષ્ણજી, સ્વામી જે ઉપર જગદીશ,	
આર પદારથ દો તેહને, સુર નર નમાવે શીશ.	૧૯
કૃપા તમારી રે કૃષ્ણજી, સ્વામી સૌ ઉપર જાણવાય,	
અવળા તે આંક લખાયેલા, તે સહેજે સવળા થાય.	૨૦
કૃપા તમારી રે કૃષ્ણજી, સ્વામી સૌપર જાણવાય,	
તે નરતણા નર્કનો, સહેજે આદારણ થાય	૨૧
કૃપા તમારી રે કૃષ્ણજી, સ્વામી સૌ ઉપર જાણવીર,	
દુસ્તરસાગર બન તરે, પામે પેલે રે તીર.	૨૨
ગૃહ દારા ગુણ રે બલા, સ્વામી જો સન્મુખ સ્વામ,	
ચાહી સત્ય પ્રાત આદર કરે, જો સન્મુખ શ્રીરામ	૨૩
વેરી જામે વેગજો, સ્વામી સિદ્ધ થાયે રે કામ,	
સહુ શત્રુ અળગા રહે, જો સન્મુખ હોય શ્રીરામ.	૨૪
પુત્રની રે પ્રતિપાલના, સ્વામી માએ દેખાડે માન,	
કુદરે સહુ સેવા કરે, કેમ સહુને મુક્તિ માન	૨૫
કૃપા કરે કુળદેવતા, સ્વામી પામે સુખ સુલતાન,	
સંપત્તિ હોય તો ભોગવે, જો સન્મુખ હોય શ્રીકાકાન.	૨૬
* * * , સ્વામી નેહ ધરે નરનાર,	
પ્રીત પાડોશી તો કડે, જો સન્મુખ દેવ મોરાર.	૨૭
કૃપા કરો શ્રી કાકાનવા, સ્વામી તે સેવા નદ,	
દરિદ્ર દુખ પામે નહોં, દૂર જાયે દુખ કદ	૨૮
લક્ષ્મી લાઘવ અતિ ધણી, સ્વામી સુખ તેને શરીર,	
પ્રીત વાધે શુદ્ધિ ધણી, રાખે શ્રીરધુવીર.	૨૯

સંત વિષે સોખતસદા, સ્વામી રાજ સધળેરે જરી;
 તમે તેહની રાખીએ, જો સન્મુખ શ્રીગિરધારી. ૩૦
 સ્વામી ક્ષમા તણું ખાડું ધરે, સ્વામી દયાતણું દિલસાર;
 નર હોડિ નિર્ભે યધ, જો સન્મુખ દેવ મોરાર. ૩૧
 કટી દેખાડું કેટલું, સ્વામી જો છે સુખ સંતાર;
 એ નિમ્ને અનુભવે જો, સેવા કરે કીરતાર. ૩૨
 લક્ષણ જાય લોભનું, જો મન પામે શાન્ત;
 સંધત હોયે સાધુની, કૃપા તે કમળાકાન્ત. ૩૩
 ભાવે ભડિતએ પૂછએ, સ્વામી એકે મને અવિનાશ;
 જોને દયા દયાળની, સ્વામી તેહની પૂરે આશ. ૩૪
 ભક્તવત્સલ પ્રભુ છે સદા, કૃપાવંત કૃપાળ;
 સમરતાં સહાયે કરે, એહેવા દીનદયાળ. ૩૫
 વિશ્વ વિષે સહુ સકુતણું, સ્વામી કૃપાતણું ક્ષણ એહ;
 વાષ વદે નીત રાખીએ, રામચરણનું નેહ. ૩૬

—૪૪૪—

રા જી રા મ.

—૪૪૪—

રામ કથા. ૪

પદ ૧ છં.

રઘુનાથ વન કેમ આજશે, કહે છે કૌંસલ્યા માત;
 અમો કોને આધારે દિન ગણીશું, કોને સોપે છે રાજ. રધુ૦ ૧
 પ્રભુ વનમાં તે વસ્યું બહુ બહુ, તમ કોમળ કાપ;
 અમને ધરમાં તે કઈ પેરે ગોઠશે, વિચારો મનભાવ. રધુ૦ ૨
 હાં તો ભોજન કરો મુખે ભાવતાં, હાં તો વનફળ અહાર;
 હાં તો સેજ તળાઈમાં પોઢતા, પૃથ્વીએ કમ પોઢાવ. રધુ૦ ૩
 પ્રભુ જનક તનયા કોમળ ધણું, કોમળ સુમિત્રા તંન;
 અતિ કોમળ અગ તમતણું, કેમ વેકારો વન. રધુ૦ ૪
 પ્રભુ વચન માનો તો વન ન જશે, ટક તમારો તાત;
 એક દિવસ રાજારામના સ્વામીની, વિનતિ કરે છે માત. રધુ૦ ૫

પદ ૨ જી.

માતા દો આજા વન આલીયે, કાલે આવીશું ઘેર;
 એકવચન જાએ અમ તાતનું, કૈકયીએ કીધી છે પેર. માતા૦ ૧

વન આગા વરસ ચૌદની, તેમાં જોછુ ના થાય;
 રાજ બેસાડોને ભરતને, બેઠ ન ગણુશો જરાય. માતાં ૨
 માતા બે પુત્રો તમ પાસ છે, ભરત સતુર્ધ વીર;
 એક મને સેવા કરશે રે તમ ગણી, હરત ફેરવશે શીર. માતાં ૩
 મારે કારજ કરવા છે કંઈ તણાં, પિતા વચન પ્રમાણ;
 અસુરે અવનીપર બહુ થયા, તેમની કરવી ઈ હાથ. માતાં ૪
 મારે તમે ચિંતાતુર થાશો નહિ, અમને દોની આશીય;
 આનંદ કરી આગા પળીએ, યાયે કારજ સિદ્ધ. માતાં ૫
 ધીરજ દેઈ પ્રભુ પરવર્ધા, રુદ્ર કહે છે માત;
 દાસ રાજરામના સ્વામીની, લક્ષમણુ જનકી સધાત. માતાં ૬
 પદ ૩ જી.

હવે ભરત અવધપુર આવીયા, સતુર્ધ લીધાં સગાત;
 હમે રામ વિન્નિગે કેમ રહી શકુ, ધિક્ક કેટલી માત. હવે ૧
 હરિ ત્યાં તો સુનાં દીઠાં સિદ્ધાસન, સુના દશરથ તાત;
 સુની રે અજોદ્ધા સહુ દીઠી, સુની રુએ છે માત. હવે ૨
 ધિક્ક ધિક્ક જનેતાની કુખને, ધિક્ક ધિક્ક મુજ અવતાર;
 એક મુજ કારણુ રામ વન ગયા, ધિક્ક છે રાજ સંસાર. હવે ૩
 કંઈ સેવક રાજ કરતા સુણવા, કંઈ દીઠાં રે જાણુ;
 હાવે મુખ ના જોઈ એ માતનું, મને પ્રભાળી કીધી હાથ. હવે ૪
 હવે લાણું રે નમ્રમા નય ટક, કોધ વ્યાપ્યો શરીર;
 રઘુનાથ સંગાતે વન જઈ મળ્યા, નયણે વહે છે નીર. હવે ૫
 જે મારે પ્રભુજી પળ્યા, જઈ મળ્યા ભરત વીર;
 દાસ રાજરામના સ્વામીની, કીધી બંધવને ધીર. હવે ૬
 પદ ૪ થું.

રઘુનાથ વચન જીમ જોયરે, સાંભળો ભરત રે વીર;
 આપણે સર્વે વન કેમ આવીએ, માતા કેમ ધરે ધીર. રઘુ ૧
 તમે રાજ કરો રુડી પેસુ, મળને પાળો પ્રમાણ;
 માતા પિતાની સેવા કરો, બધવ છો રે સુજાણ. રઘુ ૨
 હમે દેવ કારણુ દેહ ધરી, હરિ દૈત્ય કરવા નિકદ,
 એક લોકેશ્વરી મહા બડ છે, તેહેને દેવો છે દડ. રઘુ ૩
 મારી વનમા સેવકી વિનાતિ કરે, તેને આલવું છે દાન;
 એ સવરીને સુખ પમાડુ, ઋષિનું રાખવું છે માન. રઘુ ૪
 હારે મારે ગીધને ગતિ પમાડવી, ઋ ઉતરવો છે તીર,
 ઘોર રાજને ઘેર જલુ, ભક્તિ કરવાને દહ વીર. રઘુ ૫

અમે વન ફરી કાવે આવીશું, તમે જાઓની ઘેર;
દાસ રાજરામના સ્વામીએ, ફરી જન ઉપર મહેર. રધુ ૬
પદ ૫ અં.

અમને કોહોને સોંપો કર સાહીને, દયા આણોની મન;
એક માત પિતા ઘણું વૃદ્ધ છે, સુનું રાજ્યાસન. ભરત ૧
હમે આત્માલંગ સતા નથી, સગે કેમ અનાય;
એક દિનડો તે કહી પેરે ગાળીશું, પળમાં જુગ વહી જાય. ભરત ૨
ત્યારે જનક રાજને જાણુ થશે, ચિંતા આણુશે મન;
ત્યારે અપજશ યાશે રે આપણો, સતી આપે રે સંગ. ભરત ૩
તમે કામળ ચરણે કેમ આલસો, કંકર ખુંચશે પાય;
એક ઉજુઝલુ છે આકળી, તડકે મુખ કરમાય. ભરત ૪
એવાં વચન સુણી રામ રીઝીયા, ભરતને બેટ્યા ભગવાન;
દાસ રાજરામના સ્વામીને, આલી બકિત ને જાન. ભરત ૫

પદ ૬ કું.

પંચવટીમાં રામ આવીયા, નિર્મળ ગંગાનાં નીર;
મઢી રે બાંધી તાંહાં બેસવા, તાંહાં તો રહ્યા રધુવીર. પંચવટી ૧
તાંહાં તો કારણુ નિપજ્યું કારમુ, આવી વરવાને નાર;
તેની લક્ષ્મણે કાપી રે નાશિકા, લખ્યા પામી શરીર. પંચવટી ૨
તેણે જઈ રે રાવણુને રાવ કરી, તેં શું દીડી સીતા નાર;
જોગીને ઘેર રે પદ્મની, જોહે રાજ દરબાર. પંચવટી ૩
* * * * *
* * * * * પંચવટી ૪
* * * * *
* * * રધુનાય વળ્યા મૃગ મારીને. પંચવટી ૫

પદ ૮ અં.*

તાંહાં તો લક્ષ્મણુ વીર રે રત્ન કરે, આ શું થયું મહારાજ;
હાવે જનક તનયા કંહાં હશે, કોણે કીધાં એ કાજ. રધુ ૧
ત્યારે ઉત્તર આલ્યો રે ધડી એકમાં, જોડ્યા કારણુ બ્રહ્મ;
તમે ચિંતા ના કરશે રે બાંધવા, લખ્યાનો કેમ ટળે સંધ. રધુ ૨
હાવે બને બાંધવ ત્યાંથી સચર્યા, શોધ લેવાને કાજ;
પંખી ઉદાર્યો રે પવકમાં, તેણે દીધી રે ભાજ. રધુ ૩
ઋષિમુખ પર્વત આવીયા, જાહાં છે સુમીવરણ;
હનુમાન વીર આવી મળ્યા, આવી નમીયા છે પાપ. રધુ ૪

લાં તો સુગ્રીવ વિનતિ ઉચરે, સાંભળો જગદાધાર;
વાલી સંગાને મારે વેર છે, ભોગવે અમ તણી નાર. સુધ૦ ૫
હરે સૈન્ય તે સર્વે જોડશું, વાળીશું સીતા રે નાર;
શોધ લેવા રે કપી સાંચરે, ધન અંજની કુમાર. સુધ૦ ૬
અમે સેવા કરીશું રે તમતણી, તમે કરો આંહાં વાસ;
દાસ રાજરામના સાંભળો, હમે તમારા દાસ. સુધ૦ ૭

૫૬ ૧૦ મું.

સુધરે લેવા કપી સાંચર્યા, આળ્યા દરિયાની તીર;
સત રે જોજન સાહેર જાયો, જોળંગ્યો મહા જગ વીર. સુધરે ૧
તાંહાં તો વાડી દીડી રે નાનાલાતની, સુંદર વન ફળ સાર;
હું તો આરા માગું રે એટલી, પછે કરીશું આહાર. સુધરે ૨
એણે વરખે ચઢી મુદ્રિકા નાખી, જોળખી સીતારે નાર;
ખાપી રામ વીડારી આવીયો, પ્રથમે કરવા મુજ કાપ. સુધરે ૩
અંજની પુત્ર ધણું કાંપીયો, ચરચર ધુન્ને રે કાપ;
હું તો સેવક છું શ્રી રામના, આળ્યો લેવાને ભાળ. સુધરે ૪
લક્ષમણ વીર કુશળ છે, કુશળ કૌશલ્યા સુત;
હમને સંભારે છે શું શ્રીરામજી, સાચું કહેતી તું વીર. સુધરે ૫
રઘુનાથ ઉદાસી રે તમ વિના, સૈન્ય જોડે છે સાર;
હીરાધી જઈ રે હું અરજ કરું, વહેલા લાવું નિર્ધાર. સુધરે ૬
પ્રસન્ન થયાં રે માતા જનકી, મસ્તક મેલ્યો રે હાથ;
ચિરંજીવો તમે મહાજળી, આંધ્યો રુદીપા સંગાત. સુધરે ૭
આરા દીજે રે મુને એટલી, કુધા બાપી શરીર;
વનફળ વેડું વાડીતણાં, હરું પેટની પીડ. સુધરે ૮
ખજર ગાંધ રે લંકા ગામમાં, ચઢીયો રાવણ રાજ;
કાપ કરી કપી આવીયો, થયો લંકામાં સ્હોર. સુધરે ૯
પેર કરી રાવણે પૂછ્યું, શા થકી તારું રે મર્ણુ;
સાચું કહે સત રાખીને, છો તમે મૂર્તિ ધર્મ. સુધરે ૧૦
ગોદડાં મગાવો સારા ગામનાં, વીટા પૂછડે નિર્ધાર;
અમિ સળગાવી અળગા રહો, મૃત્યુ થશે તત્કાળ. સુધરે ૧૧
હનુમાન દૂધો રે હેલામાં, બાળ્યુ લંકાં રે ગામ;
સમુદ્ર જોળંગી રે આવીયો, ન્યાં છે કિંકંદા ડામ. સુધરે ૧૨
જઈ ચરણે નમ્યો રઘુનાથને, શોધ લાગ્યો મહારાજ,
દાસ રાજરામના સ્વામી તે, પરવર્યા દેવતાને કાજ. સુધરે ૧૩

પદ ૧૧ મું.

સુગ્રીવ રાય તમે સાંભળો, કરે વાલીને જાણ,	
મારે મારવો વાલીને, તમારે રાવણની દાણ.	સૈન્ય વિના રામ સંચારી. ૧
સુગ્રીવ આવીયો નગરમાં, જુદા કીધું અપાર;	
માળા આરોપી રે કંઠમાં, જાણુ સાંધું મોરાર.	સૈન્ય ૦ ૨
વાલીને હણ્યો રે હેવામાં, વયો જ્યજ્યકાર,	
સુગ્રીવને રાજ બિસાડીયો, અંગદ કીધો કુમાર.	સૈન્ય ૦ ૩
હવે રીંછ વાંદર રે આવી મ'યાં, પદ્મ કીધુ અદાર;	
પાજ બાંધી શ્રી રામજી, સૈન્ય ઉતાર્યું પાર.	સૈન્ય ૦ ૪
વાલી સુતે રે ખખર કરી, ચેતો રાવણ રાય;	
પાપી અધર્મ કુંકુ આદ્યું, મૃત્યુ હશે લજ્યામાં.	સૈન્ય ૦ ૫
વાલી સુતે રે ખખર કરી, મુદને ચઢ્યો મેઘનાદ;	
નાગબાણે કપી બાંધીયા, આળ્યો નગર મોઝાર.	સૈન્ય ૦ ૬
વિભિષણ રાય રે આવી મળ્યા, સાંભળો શ્રી રઘુનાથ;	
સજીવન મંગાવો રે ઔષધી, સૈન્ય સજ રે થાય.	સૈન્ય ૦ ૭
અંજની સુત રે સજ થયા, આવ્યા પર્વત પાસ;	
એક માયા રચી તાર્હા કરમી દીપક થયા રે અપાર.	સૈન્ય ૦ ૮
મૂળ રે સહીત પર્વત કાંસીયો, ભરતે દીઠો અતરીક્ષ,	
કાઈ અસુર અતરીક્ષ આલીયો રામ હજીવા દેઉ શિશ્વ.	સૈન્ય ૦ ૯
જાણુ સાંધું રે કેકયી સુતે, વામું કપીના પાંચ માંહ;	
શ્રી રામ કહી ધરણી ઢળ્યો, ચિતા ચઢ મન માંહ.	સૈન્ય ૦ ૧૦
અંજની પુત્ર વાણી ઉચરે, સાંભળો ભરત વીર;	
વિલંબ છે ધડી ચારનો, મૃત્યુ પામે લક્ષ્મણ ધીર	સૈન્ય ૦ ૧૧
ભરત કહે સુણો બધવા, જાણુ સાંધું હું એક;	
પર્વત સહીત વહન કરો, પગમા પહોંચાડું ઠેઠ.	સૈન્ય ૦ ૧૨
ગર્વ ઉતર્યો રે કપીતણો, આળ્યા સૈન્યની માંહ;	
હર્ષ પામ્યા રે રઘુનાથજી, ધન્ય અંજની કુમાર.	સૈન્ય ૦ ૧૩
ઔષધ મૂળી રે ફેરવી, સૈન્ય સજ થયું તત્કાળ;	
ઈંજીત હણ્યો લક્ષ્મણે, કુંભકર્ણ પામ્યો તે હાર.	સૈન્ય ૦ ૧૪
અનેક જોદા ત્યાં તો જહુ હણ્યા, એહેવારણના રે ધીર;	
જાણુ સાંધું રે રઘુનાથજી, લીધું રાવણનું શીર.	સૈન્ય ૦ ૧૫
તેત્રીય કોડના તાળાં જોલીયાં, વિભિષણ આપી રે લંઠ;	
જનકી લઈ રામ સંચારી, દેવતાએ વગાડ્યા દંડ.	સૈન્ય ૦ ૧૬

અનેક અસુર આવની પર બહુ હણ્યા, વિતમ કીધું રે કામ,
અન્નેદાપુરી રામ આવીયા, વર્ષો જય જય ધામ. સૈન્ય ૦ ૧૭
દૌરાદ્યા ઊતારે આરતી, રાજરામ જય જય
સિંહાસને બેઠા રામજી, લક્ષ્મણ બેઠા છે પાચ. સૈન્ય ૦ ૧૮

—સપ્તમ—

પરચુરણ પદો.

પદ ૧ છં.

ઓધવ જમને કહેજો રે હરજીને એટલું, કહેજો સદેશો રડો સ્થામ,
પ્રીતવડી કરી રે જોની પેથા પીયુડે રે, હરિએ અમને દીધા છેહ. ઓધવ ૦ ૧
તમે તે કહ્યું છું રે અમે આવીશું રે, જોની સામળીયા સત્ય વચન,
હાવે ને ગોધુળીયુરે શાને સાંભરે રે, મયુરામા માન્યુ તમારુ મન ઓધવ ૦ ૨
વાટલડી જોતાં રે વિકલરાયની રે, જોની વાલા જોનનીયુ વહી જાય,
તમે આવો કે અમે આવીએ રે, હરિ હાવે નન રહેવાય ઓધવ ૦ ૩
વસ્ત્ર વહાવા વિના પહેરતા રે, મારે અમે ન આપે લગાર,
એવા દુઃખડા દેખી રે સુખડા સાંભરે રે, રમતા રસીયા સંગ અનગાર ઓધવ ૦ ૪
આજને આપાડો રે ઓદશ ઉનટ્યો રે, ઉનટ્યુ દન વાદલને વળી વાય,
ગગન ગર્જના રે ઓદિશ થઈ રહી રે, મારે મહિર નવ રહેવાય ઓધવ ૦ ૫
લજ્જાને લોપી રે મેં તો લોકની કે, કાઈ ત્રીકમ તારે રે કાજ,
પાડ માનુરે રાજરામ તાહારો રે, હાવે મુને દર્શન દો મહારાજ ઓધવ ૦ ૬

પદ ૨ જી.

શ્રી વૃન્દાવનની વેલી જોવા જમ્યે રે, મોહ લાગ્યો છે,
એક વિનતી વાલાજીને જઈ કહીયે રે, મોહ લાગ્યો છે. ૧
વરખ વેલી ને સુદર જમના આરો રે, મોહ લાગ્યો છે,
કાઈ રસિક હોય તે લીલા મન ધારો રે, મોહ લાગ્યો છે. ૨
રાસ રમે જ્યાં વિકલવર વિહારી રે, મોહ લાગ્યો છે,
તેજોતા દુઃખડા નાખ્યા (સર્વે) દાળી રે, મોહ લાગ્યો છે. ૩
એક એક ગોપી એક એક સોહે કહાન રે, મોહ લાગ્યો છે,
ત્યાં વેલુર્મા વિરહિણી માગે ધણુ માન રે, મોહ લાગ્યો છે. ૪
આલતા સ્થિર રહ્યો જી ચન્દ્ર રે, મોહ લાગ્યો છે,
એવા મગજકારી દીસે નદનાનદ રે, મોહ લાગ્યો છે. ૫
મોહ લાગ્યો ને મગજ થઈ મજ નારી રે, મોહ લાગ્યો છે,
સ્વામી રાજરામનાની સાથે લાગી તાળી રે, મોહ લાગ્યો છે. ૬

પદ ૩ જી.

વિદુલ તારી વાસલડીએ મન વીધ્યા રે, કેમ રહીયે,
 મારાં અગે અગથી કાળ જ સર્વે ખેઘાં રે, કેમ રહીયે ૧
 સામુ નણદવનો તો ડર અતિ ભારી રે, કેમ રહીયે,
 પેદો પરણ્યો પુઠ કરે છે ધણી ત્યાં મારી રે, કેમ રહીયે ૨
 માનની પ્રેહ જાણો છો વનમાળી રે, કેમ રહીયે,
 હાવે ભવસાગર છુડતા સાહે ડરો અમારી રે, કેમ રહીયે ૩
 તન મન મારુ સાધ્યુ છે મેં તમને રે, કેમ રહીયે,
 પેલા જેઠ દીઅરની લાજ નહીં રાખુ મનમે રે, કેમ રહીયે. ૪
 ચિત્તડું બાધ્યુ ચરણ કમળની આશી રે, કેમ રહીયે,
 સ્વામી રાજરામના પ્રીતે તેડો પાસે રે, કેમ રહીયે ૫

પદ ૪ થુ.

અલબેલા ઘેર આવેને મારે, પ્રીત બધાણી તે કેમ આલે,
 રીસાયા ના રહીએજી પ્યારે, તો પ્રેમ ન હોય માહારા રે. અવન ૧
 આવો તો આલિંગન દીજે, પ્રેમ તણા રસ પ્રેમે પીજે,
 દાસ તમારાને દર્શન દીજે તો, નરવા કીજે નામના રે અવન ૨
 સ્વામી રાજરામના એટલુ માગે, જન્મ-મોજન્મ તારી ભક્તિ ભગે,
 માહારુ મન તું ઉપર રાચે તો, હંચા પ્રેમ આનહમા રે. અવન ૩

રણછોડ ભક્ત.*

રાવણુ મંદોદરી સંવાદ.†

પદ ૪ થુ.

હહુ રે માનો મારા કથજી, રડા રામજી આવે,
 પત્યર તાર્યાં પાણીમા, પીયુ પાજ બધાવે હહુ રે ૧
 આજ મને સ્વર્નાતર થયુ, લકા લાખેણી લાગી,
 રામે દશ મસ્તક છેદીયા, એટલામા હું જાગી હહુ રે ૨

* રણછોડ નામના નણ કવિ ભક્ત થયેલા નણાય છે રણછોડ ભક્ત તો તારણાનો વૈવધ્ય વાણિક, જે બીજે રણછોડ મેવાડો આદ્યાણુ અને ત્રીજે ખેડા જીલ્લાના એક નડિયાદનો રહીશ છે એ ત્રણેના પદો એમા ભેજસેજ થઈ ગયા છે કે તે શોધી કાઢી, અમુક રણછોડના અમુક પદો છે. એ મુકર કરણ કહિણ છે

† જે પ્રતમાથી રણછોડના પદો હિતાર્યા છે તે પ્રતમા રાજઆતના પદના પાનાનો નાશ થયો છે.

આજ રજ ઉડે ધણી, મહેલ દીસે રે મેલા;
 લેઈ સીતાને તમે મળો, કંથ કાંઠાં યાઓ લેલા. કહ્યું ર૦ ૩
 કંથ પેટ યાળીને પીડાકરી, મણીધરનાં મણિ લીધાં;
 આલ સાથે કાં આયજા, વેર ગોટાસુ કીધાં. કહ્યું ર૦ ૪
 સતીને આપો શણે જઈ, કરો પ્રભુને પ્રણામ;
 દયા કરશે દીનાનાથજી, સાચું કહું છું રે સ્થામ. કહ્યું ર૦ ૫
 હાવે મણે માથે આવીયું, નહિ ઉગરવાની આશ;
 લેઈ જાનકીને જઈ મળો, ગાય ગુણ રણુછોડદાસ. કહ્યું ર૦ ૬

પદ ૫ મું.

રાવણ કહે સુણ મંદોદરી, ના હારશે હૈયે;
 એ લંકાગઢ કેમ લેવાશે, પેલે દસરથને છોડે. રાવણ ૦ ૧
 થાળી વગાડે હું નવ બીહું, રણાં ત્રંબાણુ ગાણ;
 મુજ આગળ શો આશરો, શીદ જક કરેછે ઝાઝી. રાવણ ૦ ૨
 મારો અજણયો એ નથી, તારણી મદ યઈને;
 છાંયો સરખો એ આવિયો, જનરખનો જમાઈએ. રાવણ ૦ ૩
 તેત્રીશ કોડ દેવતા મં વશ કર્યા, લોપી મુનીવરની માઝ;
 ઈંદ્ર માગે મારી આજા, તેત્રીશ કોડનો હું રાજ. રાવણ ૦ ૪
 મણે આંધું હશે માહરું, હરિને હાથે હણાશું;
 લંકા લેઈ વૈકુંઠ આપશે, તેમાં લાલ શો ખોશું. રાવણ ૦ ૫
 નાર નહિ આપું એ રામને, બરદ માહરું રે જાય;
 ધનાર હશે તે થઈ રહેશે, ગુણ રણુછોડ ગાય. રાવણ ૦ ૬

પદ ૬ હું.

કહ્યું રે માનો મારા કંથજી, તમે શો નવ જાણો;
 મણિ મણીધરનો લેઈને, કાળ હાથે થું આણો. કહ્યું ર૦ ૧
 જ્ઞાન તમારું કાંઠાં ગયું, મુજ અજાણના સ્વામી;
 કેવળ રામ ન તમે જાણખ્યો, એ છે અંતરજામી. કહ્યું ર૦ ૨
 કંથ એવી શુદ્ધિ ના કીજાએ, સીતા સાચું ના જુઓ;
 તમે સરખા ગુણી તો, અવૃતિમાંહે ન સુઓ. કહ્યું ર૦ ૩
 કંથ પ્રત્યક્ષ જુઓને પારખું, સમે સેન્યા તારી;
 સારંગબાણુ શ્રી રામનું, તે તો નાખશે મારી. કહ્યું ર૦ ૪
 દેવ દાનવ ને રે માનવી, તે તો તમારે વશ થાશે;
 ઝોદ જુવન એહેના મુખમાં, તે રામ કેમ જીતશે. કહ્યું ર૦ ૫
 નાર જઈ આપો રામને, પ્રભુને પાયે લાગો;
 રણુછોડના સ્વામીને ભેટીને, અવિચળ પદવી માગો. કહ્યું ર૦ ૬

પદ ૭ મું.

વળતું બોલ્યો લોકેશ્વરી, ધણું રાણો રોશે ભરાણો;	વળતું ૧
એ તો, મહારી ચાર છે, રામ નથી રે અગણો.	
એનું સેન્ય રીંછ વાનરતાણું, તે તો કુંભકર્ણની ચાર;	
* * * * *	વળતું ૨
એક ક્રાળીએ મુખમાં મેલશે, સુખે પેદ ભયશે;	
એવો મહારો વીર છે, તે તો સર્વને હણશે.*	વળતું ૩
* * * * *	

પદ ૮ મું.

સીતા વિજેગે શ્રી રામજી, લક્ષ્મણને રે પૂછે	સીતા ૧
હજી હનુમાન ના આવીયો, તેનું કારણ શું છે.	
અવધ કરીને આંહાંથી ગયો, હર્યા શોધ લાવું;	સીતા ૨
સ્વર્ગ મૂલ્ય પાતાળની, શોધ કાઢીને આવું.	
એ જોતાં નહીં ના જડી, મહારી શી ગત યાશે;	સીતા ૩
લૌકિક લાંછન લાગશે, મેં તે કેમ સહેવાશે.	
બોલ બાધવના સાંભળી, બોલ્યા લક્ષ્મણ વીર;	સીતા ૪
સીતા ગર્ભ એહેલી લાવીશું, મનમાં રાખોને ધીર.	
ધરમાં મુજને મમનું નથી, ઘેહેલા ધરસૂત્રજ ભાગ્યું;	સીતા ૫
સીતા જતાં સર્વે ગયું, લૌકિક લાંછન લાગ્યું.	
સીતા રે સરખી સતી ગર્ભ, રહેશે સત્ય રે સંભાળી;	સીતા ૬
અવર પુરુષને ઇચ્છે નહિ, રહેશે તૃપ્ત એ વહાલી.	
અન્દ ચળે ને મેરુ ડગે, સીતા સત્ય ના મૂકે;	સીતા ૭
શેષ ડગે સાગર ડગે, સતી સત્ય ના ચૂકે.	
જોગ રે લીધો બંને બાંધવે, બેઠા આસન વાળી;	સીતા ૮
એટલામાં હનુમાન આવીયો, મહા બળવાન ભાળી.	
હપ્પ્યાં ત્યારે શ્રી રામજી, સેન્ય તરફરે કીધું;	સીતા ૯
સેન્યને આપી આગતા, પોતે હુંદુલી દીધું.	
રીસ મઢી શ્રી રામજી, લક્ષ્મણને રે ત્રેયો;	સીતા ૧૦
સેન્યને આપી આગતા, લંકાગઢ ઘેયો.	
સુંદર કથા પૂરી મર્ધ, મુખે વર્ણવી ના બળ;	સીતા ૧૧
રણછોડના સ્વામીને જર્મકે'જો, રજની કહો કેમ બળ.	

પદ ૯. મું-રાગ પ્રભાત.

દૂત આબો જોક દોડતો, રાય રાવણ પાસે;	
શિષ્ય નમાવી પછી બોલીયો, કેમ બેઠા અવાસે.	દૂત૦ ૧
રામ લક્ષ્મણે ગઢ ઘેરીયો, સાથે સુગ્રીવ સંધે;	
હતુમેતની હાક વાગતાં, કુળું કળભું કંપે.	દૂત૦ ૨
ત્રંબક જેણે તોડીયું, રાય જનકના દારે;	
તેની સીતા શીદ લાવીયા, બળ દીકું અસારે.	દૂત૦ ૩
ભાઈ તમારો અભાગીયો, વિભીષણ રણ આબો;	
જોદા બીજા જોરાવરે ધણા, રામ સંગાતે લાવ્યો.	દૂત૦ ૪
સાગર સેતુ બાંધીને, સેન્યા પાર ઉતારી;	
દલ વાંદર અતિ દોડતુ, સહુને નાખશે મારી.	દૂત૦ ૫
શસ્ત્ર શેભે વીર હાથમાં, ચિત્ત ચળું મારું જોઈ;	
ધનુષ્ય ધનુષ્ય ચઢ્યાં રામનાં, શુભશુભ મારી જોઈ.	દૂત૦ ૬
ગદા ગ્રહી કાષ્ટએ હાથમાં, કોઈ કૂદતા આવે;	
કાંગરે વાંદર વીંટીયા, સીતા સીતા બોલાવે.	દૂત૦ ૭
ભાગ્યે ભડ તો આવીયું, ગઢ તોડ્યો તમારો;	
રણુછોડના પ્રભુ ચઢી આવીયા, નથી વાંક અમારો.	દૂત૦ ૮

પદ ૧૦ મું-રાગ પ્રભાત.

રાવણ દૂતને દાખવે, મતિ કિકર મદા,	
રામ ચઢી આવી શું કરે, અહિં બેઠા છે બંદા.	રાવણ. ૧
અત્યા દલ રે વાંદરનું દેખીને, શું શોચે અભાગી;	
મઠના તો ઉપર મઠમડે રે, રહ્યાં ત્રંબાણુ વાગી.	રાવણ. ૨
જનકના ઘેર રામે જય કર્યો, રામ ઘેર જય મારો;	
લાબ્યો સીતાને હું લંકર્મા, વંક સ્વામી હુ તારો.	રાવણ. ૩
કુંભકરણુ વડો બંધવો, બીડભજન ભાઈ;	
દાણુ રણુ વાનર રોળશે, ફરે મારી દુવાઈ.	રાવણ. ૪
સેતુ બાંધી તેણે શું થયું, આપણુ બાંધીયું રામ;	
લક્ષ્મણને મુજાં કરુ, મારું રાવણુ નામ.	રાવણ. ૫
દલ રે વાંદર દેખી શું ડરે, ભારે ભડ ગઢ માથે;	
શસ્ત્ર અંબાર અતિ ધણો, બળીયા બીડીસુ બાયે.	રાવણ. ૬
ધનુષ્યે ધનુષ્ય તોડું રામનું, સર સાંધીને મારું;	
ગદા રે ગ્રહી ફેડું સાગર, ધીર મનમાહી ધારે.	રાવણ. ૭
ભડને દેખી શું ભડકીયો, કાચો કિકર કહીયે;	
રણુછોડના પ્રભુને નહિ નમું, સલ વાણી એ લહીયે.	રાવણ. ૮

પદ ૧૨ મું.

મંદોદરી સ્વામીને કહે, સુણી સર્વ વચન;
 જગતપતિને જાણ્યા નહિ, નિરખીને લેચન. મંદોદરી. ૧
 સીતા સતીને શીદ લાવીયા, દુષ્ટ છુદ્ધિ એ દાખી;
 પરહર્ષ પુણ્ય તે દિનનું, રૂડી રીત ના રાખી. મંદોદરી. ૨
 નોતી ખોટ નાથ નારીની, પુત્ર પુત્રી અપાર;
 રા કારણ એ સાધવી, લાગ્યા સીતા અસાર. મંદોદરી. ૩
 મનુષ્ય નથી રામચંદ્રજી, સૌલ કળા સહિત;
 અવતરીયા લક્ષ્મી રક્ષણે, કામ ક્રોધ રહિત. મંદોદરી. ૪
 અવધપતિ જે રે દુભિયા, રે અવધ આવી તમારી;
 ચેતી શકાય તો ચેતજે, રે રતી મતિ અમારી. મંદોદરી. ૫
 બળીયાની સાથે બાય છે, નાથ તે ચક્રી નખીયે;
 સીતા આપો શ્રી રામને, દેહ તેની નખીયે. મંદોદરી. ૬
 મારું કહ્યું જે માનો નહિ, તેથી યારો વિનાશ;
 લંકાગઢ એ લૂટશે, આવ્યા શ્રી અવિનાશ. મંદોદરી. ૭
 ધટતું હટું એટલું કહ્યું, કરો ધટમાં વિચાર;
 રણછોડના નાથને પગે પડો, કીજીએ નમસ્કાર. મંદોદરી. ૮

પદ ૧૨ મું-રાગ પ્રભાત.

રાવણ કહે મુણ સુંદરી, ઘેલી ઘેલું શું બોલે;
 રામ લક્ષ્મણ કાણુમાં હણું, નહિ મારે એ તોલે. રાવણ. ૧
 કુમક કરે કુંભકર્ણુ એ, મરડી કરડીને આપ;
 પુત્ર ધ્રુવજીત આવશે, હાં રે સવા લક્ષ જમાપ. રાવણ. ૨
 સૈન્યાપતિ સાત લક્ષ છે, અતિ બળીયા અપાર;
 દાનવ માનવ મારશે, રામ સૈન્યા સંહાર. રાવણ. ૩
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલમાં, આણુ વરતે હમારી;
 નાક છેદ્યું મારી બેનનું, એ તો નણુદી તમારી. રાવણ. ૪
 જનકસુતા જોષ્ટી હતી, રામે ત્યાં ચક્રી લીધી;
 નેરે દિવસનું વેર છે, માટે ચોરી જ કીધી. રાવણ. ૫
 ડરું નહિ રામ દેખીને, હામ હૈયે અપાર;
 શત્રુ બાવે સન્મુખ મરું, પામું પદ રજ સાર. રાવણ. ૬
 મહિલા મુકા મન ચક્રી, ગિતા મારી રે નાર;
 રણછોડના નાથની નિશ્ચે, રાણી યારો હાર. રાવણ. ૭

પરચુરણ પદો. ✓

પદ ૧ હું-રાગ કાશી.

દુકાન મેં તો માંડી રે ખાંતે પ્રભુ નામની ખરી;
વસાણું તમે વહોરો રે, દિલમાં ખરીદ કરી. ૧
દેહ દુકાન મારે હાથજ આવી, વિવેક વસાણું સાર;
ગાંધીવદ્ ગુણ સાગર મારે, હરિ હિસાનો વહેપાર;
ભંડારે ભૂધરજી રે, મનમાં મૂક્યા ભરી. દુકાન ૨
તનની ત્રાણુડી દમની દાંડી, આવી હાથ આ વાર;
હડશે હરિના નામનો રે, માંહી રામ રતી છે સાર;
પારખું જે કરશે રે, તેનું તો રણું કામ સરી. દુકાન ૩
વાણેતરિ હું તો લેખને આવ્યો છું, શેઠ તો મુંદર સ્થામ;
દિલની વાત ને ચિત્તના ચોપડા, કૈવલ્ય કલમનું કામ;
રામ નામ માંજું રે, ચિત્તમાંહી ચીતરી. દુકાન ૪
ખરો વેપાર ખોટો રખે ભણો, મનમાં કરોને વિચાર;
દાસ રણુછોડ વિનવીને કહેછે, જેને શુરુ મમનોઆધાર;
ખોટી નવ થાશે રે, આ દેહ દુકાન ધરી. દુકાન ૫

પદ ૨ જું.

ધેર આવો ગોપીના રે વહાલા, આનંદ વધારો શ્રીનંદલાલા;
નાથ નથી કાંઈ નાના કાલા, તો પ્યાલા પાછએ પ્રેમના રે. ૧
કુંકુમ ફેરાં છાંટા દેવરાવું, મહિ રે મોતિના ચોક પુરાવું,
તરીઆં તોરણ બહાર બધાવું, તો વહાલો વધાવું વિવેકમાં રે. ૨
મુચ્છાવર મુચ્છાનો ઠરાવું, જીવ ધરી રે ધણું જતન કરાવું;
મારે હાથે મુગટ ધરાવું, તો મોતી ભરાવું ખુંપમાં રે. ૩
કહે રણુછોડ અમો શું રે કહીએ, પૂર્વની પ્રીત વિચારોને હેમે;
કાના વિના રે અમો કેમ રહીએ, તો થઈએ મેહમાં વ્યાકુલાં રે. ૪

પદ ૩ જું.

કાઈ ચેતો ચતુર નરનારી, યાની યાની યાની રે, કાઈ ચેતો ૧
ધધા કરીને કાઈ મન મેળવતાં, આશરો અભિમાની રે. કાઈ ૨
મોટા થઈ તમે મચાલો મગટાવી, ઉડી ગયાની એધાણી રે. કાઈ ૩
લોક લાલચમાં શું લગ્યાયા, જીવાની ગઈ જાનીમાંની રે. કાઈ ૪
કહે રણુછોડ હરિનું ભજન કરી લો, સાચી શીખામણ લેજો માની રે. કાઈ ૫

ગણપતરામ.

દ્વાદશ મહિના.

પદ ૧ હું-રાગ ગરબી.

સત્ગુરુ સર્વમાં સાર છે, જાણે યોગી રે જન;	સત્ગુરુ. ૧
અનુભવી હશે તે જાણશે, જેને લાગી લગન.	
કર્તકે ગર્ભથી છુટકું, કરી સાધુનો સંગ;	સત્ગુરુ. ૨
કર્મ છૂટ્યા વિના સુખ નહિ, દુઃખમાં જલુ દંગ.	
માગશરે મનમાં વિચારજો, એ છે પ્રગટ દેવ;	સત્ગુરુ. ૩
સત્ગુરુ સાનથી સમજજો, દષ્ટે નિર્ખિને સેવ.	
પોષે પુરા ગુરુ સેવાએ, જેથી સંસય જાય;	સત્ગુરુ. ૪
આવાગમનની આંદી ટોળે, પુરા ગુરુથી મુક્ત થવાય.	
માહે મહાસુખ માણજો, નિત્ય દિવસ ને રાત;	સત્ગુરુ. ૫
આવો અવસર ફરી નહીં મળે, પ્રેમે પરખો પ્રભાત.	
કાગણે ફરી ફરી નિર્ખાએ, ગુરુ દેવનાં રૂપ;	સત્ગુરુ. ૬
રૂપ જોઈ જોઈ રીઝીએ, જહાં નહીં ઠંડ ને ધૂપ.	
ઐત્રે ઐતન્ય સર્વમાં, સાક્ષી સત્ગુરુ દેવ;	સત્ગુરુ. ૭
સર્વ કાળમાં શોભી રહ્યા, નિત્ય સમજને સેવ.	
વૈશાખે વેદ સાંખ્યથી, વાધી પ્રીત અપાર;	સત્ગુરુ. ૮
ચિદ્ આનંદ જોઈને, નામ કર્યું નિર્ધાર.	
જેઠ જન્મ સફળ થશે, જપતાં ગુરુનો જાપ;	સત્ગુરુ. ૯
લાવ ભરસો આણીને, જોજો પોતાનું આપ.	
આપાડે આશા છોડજો, જુઠો જંગલ વહેવાર;	સત્ગુરુ. ૧૦
સાચા સત્ગુરુ દેવ છે, ભણ્યો વારંવાર.	
આવણે સાધન શું કરું, જેને ગુરુદેવની સદાય;	સત્ગુરુ. ૧૧
જાંહાં જોઈએ ત્યાં સન્મુખ ગુરુ, અંગે હેલટ ન માય.	
ભાદરવે ભ્રમ મટી ગયો, ભાસે સધળે રે બ્રહ્મ;	સત્ગુરુ. ૧૨
ખેલ જોશે કાઈ અનુભવી, સમજ માયાનો મર્મ.	
આશોએ આશા પૂરણ ચર્ધ, પૂર્વો નખ શીખવાસ;	સત્ગુરુ. ૧૩
હરિ હરિ સધળે ચર્ધ રહ્યું, સુરતા સ્વામીની પાસ.	
દ્વાદશ માસને અનુભવી, ઠરજો ઠેકાણે ઠામ;	સત્ગુરુ. ૧૪
જન્મ મર્ચુ દુઃખ ભાગશે, કેહે છે ગણપતરામ.	

ગુરુસ્મરણનાં પદો.

પદ ૧ હું-રાગ ગરબી.

ગુરુ સ્મરણ કરતાં જ્ઞાન, યશો એહેલું જાણો;
સંશય સધળાદ્વર યાશે, તો નિશ્ચિન આનંદ માણો. ૧
સ્મર્યા તેહેને સુખ થાય છે, ગીતામાં એમ કહેવાય છે,
વાણી સર્વે સાખ પૂરાયછે, રહેણીથી સુખ થાય છે. ગુરુ. ૧
અઢળક જળમાં રાત જ પડીયુ, કેમ કરીને કઢાશે;
વિચાર સાથે શોધન કરતાં, વસ્તુ આવી મળશે. ગુરુ. ૨
મેહનો અગ્નિ જેને પ્રગટ્યો, ગુરુ ધ્યાનમાં રહેશે;
જ્ઞાન ક્યાન ને પ્રેમ ભાવથી, દર્શન પ્રગટ કરશે. ગુરુ. ૩
સ્મરણ સુખ કહ્યું નવ જાય, અપાર લીલા જોશે;
ગણપતરામ ગુરુ સ્મરણથી, પ્રકાશ પુરણ યાશે. ગુરુ. ૪

પદ ૨ જું.

હૈયાના કુટ્યા હરિ સગે હેત ના કીધું;
હું મારું માનીને મથી, મિથ્યા તાણી લીધું રે. હૈયાના. ૧
મારું તારું કરતાં ત્રાણી, અચેત લીધી જાશે;
ગુરુના ધરની ખબર ન જાણી, અત કાળે ક્યાં જાશે રે. હૈયાના. ૨
મન ઈંદ્રિના મોટા ફાંદા, લાવચમાં લપટાશે;
મોહતણે વશ થઈને મૂરખ, રાત દિવસ અચડાશે રે. હૈયાના. ૩
સગાં સંબંધી સર્વ મળીને, જમની આગળ ધરશે;
જેમ આગે તેમ ચાશે જાશે, ફેકટ ફેરે પડશે રે. હૈયાના. ૪
ગુરુ ભજવાનું ચોધરીયું, તને ફરી ફરી ક્યાં મળશે;
ગણપતરામ ગુરુને ભજતાં, જન્મ મરણ બેટળશે રે. હૈયાના. ૫

પદ ૩ જું.

ગુરુના દેશમાં રે, એવો અચરજ ખ્યાલ. ૧
ગુરુના દેશમાં નિત્ય ઉઠી આનંદ, કદી ન હોય દેવા;
કામ ક્રોધ વ્યાપે નહીં રે, નહીં ક્રોધની આશા. ગુરુના. ૧
ગુરુના દેશમાં નહીં પ્રવૃત્તિ, નહીં ઇર્ષ્યા નહીં ધ્રોણ;
હર્ષ શોક વ્યાપે નહીં રે, નહીં તાપ નહીં શાન્તિ. ગુરુના. ૨
ગુરુના દેશમાં સદા પ્રકાશ, કણ ન હોય અંધારા;
અજ્ઞાનીને સૂઝે નહીં, જ્ઞાની જ્ઞાન પ્રકાશ. ગુરુના. ૩
ગુરુના દેશમાં જે કંઈ આવે, ફરી જાય તેનું ચક્રર;
ગણપતરામ ગુરુને ભજતાં, નિશ્ચય યાશે ક્રકડ. ગુરુના. ૪

૫૬ ૪ શું.

શુભા દેશમાં રે, જો જો અખંડ જ્યોતો ઝળકે. ટેક.
 વિના આભકા વાદળ દેખ્યા, સહેજે ઘટા બનાઈ;
 વિના અર્ક અજવાળુ ભાસે, ચો દિશ વીજે ચમકે. શુભા. ૧
 પંચરંગના હુવા પ્રકાશા, વિના રેનકા ચંદા;
 નેત્ર વિના સહુ નજરે દેખે, તારા મંડળ ચળકે. શુભા. ૨
 વિના સરોવર અણુજ ભરીમાં, વિના ચાંચકા પંખી;
 શરૂ જળમાં કુદી પડ્યા તો, માણેક મોતી ખગકે. શુભા. ૩
 એસા ખેલ કોઈ શરવીર પાવે, ઝાંતી શુભા સંગે;
 ગણપતરામ શુભા ધરમા, ઝગહળ જ્યોતો ઝળકે. શુભા. ૪

૫૬ ૫ શું.

શુભ ભજરે તુ હરિ ભજરે, કાઈ સત મહાસુખ દેવાના;
 સત હરિ શુભ સગપણુ સાચુ, ને બાકી સર્વે કહેવાના. ટેક.
 સર્ગા સંબંધી સર્વ મળીને, લુછી ચુસી લેવાના;
 શુભ જમડા લોભ કોધની, મોઢમ માર દેવાના. શુભ. ૧
 અન્ન તજે કોઈ વસ્ત્ર તજે ભાઈ, જ્ઞાન કથામાં મરવાના;
 ચેલા કરવા ભમતા હીડે, ધ્યાન ધરે ધન હરવાના. શુભ. ૨
 ધ્યાન ધરો શુભ અંતર ધારી, પ્રેમ પંથમાં પળવાના,
 જ્ઞાન વિવેક વિચારીને આલો, સાચે સદ્ગુરુ મળવાના. શુભ. ૩
 સાચે રાચે રસિયો આવી, ભજતાં ભૂધર મળવાના;
 ગણપતરામ શુભ અવિનાશી, ઠીક ઠીકાણે ઠરવાના. શુભ. ૪

૫૬ ૬ - (હોરી).

શુભ ગમસો હવે નીત ખેલું એસી હોરી;
 આજે હોરી રે મેં તો ખેલું એસી હોરી. ટેક.
 શુભ ગમ જ્ઞાન આઠે પહોર ખેલું, આત્મ અનુભવ ભારી;
 મોહ રહિત મગનમાં મહાહુ;
 તો દર્શન પર્શન લેહેરી સદા, સુખ હાલ હજુરી. મેં તો નીત. ૧
 માયાતણો મર્મ સમજી લઈને, સંત સમાગમ પ્યારી;
 કાળ કોધકુ કસકર રાખું;
 તો જ્ઞાન વિવેક વિચારી, અહો નીશ આનંદકારી. મેં તો નીત. ૨
 વિશ્વ તણો વિચાર કરીને, વસ્તુ વિષે ચિત્ત ધારી;
 વસ્તુવડે સહુ ખેલ ખેલુંગી;
 તો વિશ્વ કરે ચક્ર ચોરી, હરિજન ખેલે હોરી. મેં તો નીત. ૩

જૂઠું અસત્યનો સંગ તજીને, નીર ખીર અનુભવ હેરી;
ગણપતરામ શુરુ દર્શની;
તો ઝામગ જ્યોત ઉજેરી, મટી ગઈ ઘોર અધેરી. મેં તો નીત. ૪

પદ ૭ મું-(હોરી).

આજ હોરી રે, સત્ય શુરુજીસેં હોરી ખેલીએ;
એંસી હોરી રે, શુરુ દેવસેં હોરી ખેલીએ. ટેક.
સત્યશુરુ સાનથી સમજી લઈને, રાખ્દ અનુભવ લઈએ;
શખ્દ તણી શમશેર ગ્રહીને,
તો જૂઠું સગે યુદ્ધ લઈએ, લઢી લ્હાવો લાવસેં લઈએ. સત્યશુરુથી. ૧
શુરુદેવ વિશ્વપ્રકાશી કહીએ, અનુભવી જાણીશો હૈયે;
જાણી માણીને મુખ ભોગવીએ,
તો જન્મ સફળ કરી લઈએ, એવો નિત્ય લ્હાવો લઈએ. સત્યશુરુથી. ૨
સત્યશુરુ સાથે આઠે પહેર રહીને, જાગૃત જ્યોતમાં રહીને;
આશા રહિત ઉદાસી રહીને,
તો નામ નિરંતર લઈએ, નિરાશી મનથી ચમકે. સત્યશુરુથી. ૩
શુરુદેવના પ્રતાપવડે, અખડ આનંદ લઈએ;
ગણપતરામ કહે કરજેડી,
તો નિર્લય નિસાનમાં રહીએ, એને મતબાલા કહીએ. સત્યશુરુથી. ૪

પદ ૮ મું-(હોરી).

પધારો પ્રભુ પ્રાણજીવન પધારો; ટેક.
પ્રેમે પધારો ને મહા મુખ આલો, સકટથી રે ઉગારો;
બાહેગહેડી લાજ રાખો તો,
અમને બરસો તમારો, નથી બીજો એક આરો. પ્રભુ પ્રાણ ૧
સર્વ શિરોમણિ શ્યામ બિરાજે, દીનનાં દુઃખ નિવારો,
ઉવટ મુવટ કરી ખેલ સુધારો,
તો નાય નિરજન તારો, જઈ સદા દાસ તમારો. પ્રભુ પ્રાણ. ૨
ખમર કરો ખરી હેતે હરિ શુરુ, શાશ્વત્કો માસમાં દારો;
જ્ઞાન શુવાલ અખીલ અનુભવ,
તો શીવ સતોષમાં વારો, શુરુદેવ ઘેર સધારો. પ્રભુ પ્રાણ. ૩
સર્વ સમાધાન હાથ તમારે, દાસનાં દિન સુધારો;
ગણપતરામ શુરુનો પસારો,
સમજ સમજ મન મારો, શુરુદેવ દિલનો આરો. પ્રભુ પ્રાણ. ૪

• પદ ૯ મું-(હોરી).

આજ હોરી રે, ખેલે દરિજન આનંદ હોરી.	ટક.
આનંદ હોરી ઉગસ ઘણેરા, તાપ નહિ તલ ભારી;	
દુનિયા ડરે ખરો તાપ દેખીને,	
સેવકને સુખકારી, સદા રહે પ્રેમ ખુમારી.	ખેલે. ૧
સર્વ સખી મળી નિશ દિન ખેલે, આગમ શુદ્ધાલ ઉડારી;	
અરસપરસ ગુરુ ધૂન લગેરી,	
તાલ મદંગ બજેરી, આવે ગુરુ શબ્દની સેહેરી.	ખેલે. ૨
ખેલ ખેલી ખરો રંગ જમાવ્યો, ગેળ ઘટા ધન ઘેરી;	
છાયા ચર્ષ જ્યારે સદ્ગુરુ કેરી,	
હો ગર્ષ લાલ ગુલેરી, આવે લેહેર ખુબ ખુબેરી.	ખેલે. ૩
ઝેવી હોરી હું ખેલું આઠે પહોર, હો ગર્ષ મોહન ભેરી;	
ગણપતરામ ગુરના ખેલાડી,	
સર્વથી બની શુદ્ધ નારી, લગી સલ શબ્દથી તારી.	ખેલે. ૪

પદ ૧૦ મું-(હોરી).

મીલાવે, ગુરુ શબ્દથી ધ્યાન મીલાવે.	ટક.
જ્ઞાનથી ધ્યાન ને ધ્યાનથી ધીરજ, સુરતાથી શબ્દ મીલાવે;	
સુરત શબ્દ મેળી ખેલ કરે છે,	
સ્વામી તણું સુખ પાવે, અનુભવ અંતર આવે.	ગુરુ. ૧
અનુભવ આવે તે ઝી સુખ પાવે, માયામાં બ્રહ્મ મીલાવે;	
બ્રહ્મ સચરાચર વ્યાપક જણે,	
તો દિલમાં દ્રેષ ના આવે, પછી તે કેને સમજાવે.	ગુરુ. ૨
સર્મજ સમજ મન મગન રહે છે, ગુરુગમ શબ્દથી શવે;	
સહેજ સ્વભાવે ખેલી રહ્યા છે,	
તો બજન કરસે લગાવે, નહીં કેઈ આવે ને જાવે.	ગુરુ. ૩
સંત સેવા ગુરુ રમરણ અંતર, નિર્ભયે નિશાન ચઢાવે;	
ગણપતરામ ગુરના વિદાસી,	
તો ભક્તિ દયા દિલ જાવે, એવું સુખ સેવક પાવે.	ગુરુ. ૪

પદ ૧૧ મું-(હોરી).

ચર્ષ વિદાસી, ગુરુ શબ્દનું જ્ઞાન પ્રકાશી.	ટક.
ઉદાસી ચર્ષ સત્સંગતમાં રહેવે, ન જાપ મથુરા ને કાશી;	
સંત હરિ ગુરુ સમજીને સેવે,	
તો અડસઠ તીરથ વાસી, સદા રહે મન ઉદાસી.	ગુરુ. ૧

સંત સમાગમ ખેલે નિરંતર, મારીને મોહ મેવાસી;
ક્રોધ તજી શીલ સંતોષ લેવે,
તો જગતથી મન ઉદાસી, પછી કરે નિત્ય વિલાસી. ગુરુ ૨
જગતમાં જીવજી બેઈ વિચારી, જગત ગુરુ ને હું દાસી;
જગત ને લગતમાં અંતર નહીં,
તો અલક અલક પ્રુજ ખાશી, મટી ગઈ લક્ષ ચોરાશી. ગુરુ ૩
સંશય સકળ સહુ દૂર કરીને, મુક્ત મેદાનમાં વાસી;
મણુપતરામ કહે શિર નામી,
તો ચરણ કમળ ચર્ષ દાસી, મટી ગઈ ચમની રે કંઈસી. ગુરુ ૪

પદ ૧૨ મું-(હોરી).

સોહાવી, ગુરુ જ્ઞાન ગુલાલ સોહાવી. ટેક.
જ્ઞાન સોહાવ સદા સુખ પાવ, શબ્દમાં સાન લગાવી;
યંત્ર જુદા જુદાં ધાટ ધણેરા,
તો શબ્દમાં શબ્દ સુણાવી, ગયા સૌ ધાટ જુલાવી. ગુરુ ૧
સૃષ્ટિ સકળ સૌ માત પિતા છે, અંતરભાવના આવી;
શક્તિમાં સિવ ને શિવમાં સકિત,
તો માયામાં બ્રહ્મ મીલાવી, રબ્યો તાપ શબ્દ રામાવી. ગુરુ ૨
છાંડી ગુલામ ધુમે ગુરુમંત્રી, કૃષ્ણ રાધાગમ લાવી;
સુરતા શબ્દ મળી રાસ રબ્યો છે,
તો તાયે તાન મેળાવી, જુએ જ્યારે લાજ ગુમાવી. ગુરુ ૩
રુદે કમળમાં રાસ જમાવી, જુગને જુવે નિંદાવી;
મણુપતરામ ગુરુગમ ખેલે,
તો એવી છે હોરી કરાવી, ગુરુગમ નીલાવી. ગુરુ ૪

પદ ૧૩ મું-(હોરી).

બ્રજખાલા, હોરી ખેલે ગુરુદેવ લાલા. ટેક.
મજ મખી સૌ ભેગી મળી છે, સાથે છે કાનજી કાળા;
તાલી દેઈ પ્રુજ ધુમે ગગનમાં,
તો હો રલા હૃદયે ઉમલા, ઉડે લાલા અણીઆલા. હોરી ૧
રુદે શંભવન અષ્ટ કમળમાં, ખેલી રલા નંદલાલા;
ચોરેર ચાક ચડાવી ચતુર્ભુજ,
ધુમે છાંડી ગુલાલા, ગોપી કરે દાલાવાલા. હોરી ૨
ગુરુજીથી ગોપી ને ગોપીથી ગુરુજી, ગોપી ગુરુ એક આરા;
અરસપરસ મળી રંગ જમાવ્યો,
તો હો ગયા લાલ ગુલાલા, પીએ તે પ્રેમના પ્યાલા. હોરી ૩

મજ સખી, શુરુદેવની દાસી, દાસીમાં દેવ કુંદાળા;
 ગણપતરામ શુરુ ધણા વહાલા,
 તો દામ નથી કાઈ ઠાલા, છખીલાણ છેલ છેગાળા. હેારી. ૪

પદ ૧૪ મું.

રુદયે હિંમત રાખો માહારા હરિજન, રુદયે હિંમત ધરીએણ.
 અયું તે તો જરૂર જવાનું, વિદ્યલ વરને વરીએ હોણ;
 શિર સાટે સદ્ગુરુ મળે તો, પાછી પુઠ ન કરીએ. રુદયે. ૧
 હરિભજનમાં હિંમત રાખો, દુર્જનથી નવ ડરીએ હોણ;
 મહા પંથનો મારગ મેલી, અવર દામ નવ ઠરીએ. રુદયે. ૨
 રમરણ કરીએ સોદ રામનું, વેદ વચન ઉચરીએ હોણ;
 જાપ અજપા ભુગટે જપીએ, ધ્યાન હરિનું ધરીએ. રુદયે. ૩
 અમૃતરસ અખંડ સ્વામીનો, ભેદ જાણીને ભરીએ હોણ;
 સદા બ્રહ્મ ભરપૂર ભયોં છે, અનુભવને આદરીએ. રુદયે. ૪
 કાચા કુંભ સરીખી કાચા, જાતાં વાર ન જરીએ હોણ;
 ગોવિંદજના શુણુ ગાઈ લો, ભવજળ પાર ઉતરીએ. રુદયે. ૫
 મનુષ્યા જન્મ મળ્યો છે મોંઘો, કંદ માહે નવ કરીએ હોણ;
 નાભિ કમળથી ચલી રે સુરતા, આસો આસો રમરીએ. રુદયે. ૬
 સાચો સંત સમાગમ કરીએ, વાણી વિમળ ઉચરીએ હોણ;
 કહે ગણપત સદ્ગુરુને સેવો, પંથ બીજને પરહરીએ. રુદયે. ૭

—અમમ—

ગેમલદાસ.

ભક્તિનાં પદો.

પદ ૧ લું.

લાગે પ્રેમ પ્રીતનો રંગ, ટાળ્યો તે તો નહિ ટળે રે;
 દ્રેષી દુર્જન લોક, રીસે તે તો બળે રે. ૧
 મારા શિર પર છખીલાની જાપ, ભવો ભવ રહેજો રે;
 હરિના દાસના દાસનો દાસ, મને નિત્ય કહેજો રે. ૨
 હરિ સંત સેવતાં મેળું, બેસશે તો સહીયું રે;
 હરિ સદ્ગુરુ મળે એક, તેના ચર્ધ રહીયું રે. ૩
 ભજતા જાયે ભલે લાજ, તો હવડાં જાળે રે;
 શુરુ ગમે ગેમલજી કહે, શુણુ ગોવિંદના ગાળે રે. ૪
 હરિ સંત સ્વરૂપી જાઝ, તેમાં જે કાઈ બેસે રે;
 તેને લધને ઉતારે ભવપાર, ગેમલજી કહે છે રે. ૫

પદ ૨ જી.

હરિ ભજવાનો મળ્યો રે સખધ, હરિ કાઈ ભજશે રે,	
ખીજ અન્ન નહિ રે ઉપાય, ફેરા બહુ ફરશે રે.	૧
ધણું તે લેઈ તન મન ધન, ગુરુ ચણું ધરિયે રે;	
કરીએ સાધુ ફેરા સગ, વિષય પરહરિયે રે.	૨
દિન ઊગે ભૂલ્યો રે ભુવન, પછી ક્યાંથી જડશે રે;	
આગળ આવી અધારી રાત, ધણું રડવડશે રે.	૩
હરિ ભજતાં બલે લાજ જાય, હવડે જાગે રે;	
ગુરુગમ ગેમલજી કહે સોય, હરિગુણ ગાગે રે.	૪

પદ ૩ જી.

જીવી કુડી તે લાજને કાજ, વાલમ ના ત્રિસારિયે રે;	
મનને સુઝે તે કરે વાત, સસાર હૈયેથી તારિયે રે.	૧
પરનિદા જી સોય, સ્વપ્ને ના ભાળિયે રે;	
ખર મજ રથ ને રે દુરગ, મિથ્યા પ્રમાણિયે રે.	૨
જેનાં રાગે બરાયા નેત્ર, પિંડ તે તો ભારે રે;	
છે યથાર્થ જેમનું તેમ, કમળો તેનો ઠારે રે.	૩
તે અર્ક ના હોય ઉદ્યોત, તેણે શું થયુ રે;	
કાઈ મળે સંત સુખજી, તીર્થીર તેનું ગયું રે.	૪
એવા શિવ વિરચી માંધ, * * *	
ગુરુગમ ગેમલજી કહે સોય, તે લો જડ નહી રે.	૫

પદ ૪ થું-સગ મારુ ✓

હરિ ભજતાં હજી કાંઈની લાજ, જતાં નથી જાણી રે;	
એમ શ્રુતિ સ્મૃતિ કે સત, વદે વેદ વાણી રે.	હરિ. ૧
આપ્યું વિભિષણને રાજ્ય, રાજ્યને સંહારી રે;	
જહાલે ઉગાયો પ્રહ્લાદ, હિરણ્યકશ્યપ મારી રે.	હરિ. ૨
જહાલે અમરીષના અવતાર, આપે આઠ ધરીયા રે;	
હરિએ કીધી ગજકરી સાલ, ગરુડપર ચઢીયા રે.	હરિ. ૩
જહાલે મીરાંબાઈનું વિષ્ણુ, હજાડળ પીધુ રે;	
પૂર્વો પાચાલીનાં ચીર, પાડત કામ કીધુ રે.	હરિ. ૪
જહાલે નરસિંહ મેતાને હાર, હથો હાથ આપ્યો રે;	
ધુને દીધુ અવિચળ રાજ્ય, પોતાનો કરી આપ્યો રે.	હરિ. ૫
આઘે રહી કીધાં ભક્તનાં કામ, માટે હવડાં કરશે રે;	
ગુરુગમે ગેમલજી કહેત, હરિ દુ.ખ દરશે રે.	હરિ. ૬

પદ ૫ મું-રાગ સોરઠ.

ખેલ્યો રે રાત અંધારી રે, તારો કંચ ખેલ્યો રે રાત અંધારી તારો. ૧
 દાળ ભર કર ઘટ્ટને લાલ્યો, ઉપર બાચકા ભારી રે;
 હેલો દેઈ બારણીએ આવ્યા, હારે તું તો જગ મુલક્ષણી નારી રે. તારો. ૧
 વહાણું વાશે ને ધગલું જણાશે, મુરકલ પડશે ભારી રે;
 અર્ધી રેન ને મેલુલો વરસે, હારે એ તો પ્રભુએ વાત મુધારી રે. તારો. ૨
 સંતોની કાજ મેં તો ચોરી રે કીધી, માર્શોની* શંકા ન આણી રે;
 ગેમલદાસ પ્રભુ મેણાં મારે, તમે લજ્જા રાખો હમારી રે. તારો. ૩

પદ ૬ હું.

આધા જમને કહેજે, તમે ગિરિધારીને;	
એમ ઓરંભા દેજે રે, તજ મજનારીને.	૧
નટવરને વિયોગે રે, બોજન નવ આવે;	
ધણા મેહને રોગે રે, નિદ્રા નવ આવે.	૨
પંડે પીળી ઘઈ છું રે, પીડે મીઠ તણી;	
મુખ બૂલી ગઈ છું રે, મેહની દાઝી ધણી.	૩
નથી મુખ શરીરે રે, નથી અમે નિર્મમતા;	
તઠ જમનાને તીરે રે, રંગેસુ ધણું રમતાં.	૪
ધણું ધૂંધટ તાણી રે, બીહીતાં બોલું છું;	
બણે જોડ જોડાણી રે, તે દરદે ડોલું છું.	૫
સાસુનણુદીના ડરની રે, હાં રે ધણી માની છે;	
વિઠ્ઠલવર સાથે રે, પ્રીત તો છે જાની છે.	૬
કંથ કેડે ફરે છે રે, દીપર દુઃખ દીપે ધણું;	
દેઈ લેઈને દમે છે રે, જીઆ દુઃખ નારી તણું.	૭
વહેવારમાં વસવું રે, મજતણે વાસે;	
કોઈ સાથે ના હસવું રે, ધડી નીચે આસે.	૮
બોલી પેસમાં બીહીવું રે, લોક લજ્જા આણી;	
પળ પળમાં પીવું રે, વાધ વચ્ચે પાણી.	૯
એહેવાં સંકટ સહીએ રે, ગિરધરને કાળે;	
દુઃખ કાને કહીએ રે, મેહેલ્યાં એમ મહારાજે.	૧૦
આધા જમને કહેજે રે, તમે નરના નરને;	
પાણી મોરથી પીધું રે, પછે શું પૂછો ધરને.	૧૧
આધા જઈ કહેજે રે, છબીલાજીને જાનું;	
ઠીક ઠરાવી કહેજે રે, ગિરધરને બહાનું.	૧૨

દેખો દયા કરીને રે, દર્શન દાસીને;
એમ કહેજો હરિને રે, આબ્યા શું નાશીને. ૧૩
એક વાર પધારો રે, પહાલ વધારીને;
શુભ ગેમલ ગાયે રે, વાત સુધારીને. ૧૪

અગ્ર દાસ.

રામભક્તિનાં પદો.

પદ ૧ છંદ.

પહેરે શ્રી દશરથ લાલ, પવિત્રાં પહેરે શ્રી દશરથ લાલ. ટેક.
સુદર સ્થામ છબીલે નાગર, સકળ અવધકે પ્રતિપાળ. પવિત્રાં ૧
દદ મન હરત હમારે રધુવર, સંગ જનકી અતિ સુકુમાર. પવિત્રાં ૨
ભક્ત જનોના કટપતરુ પ્રભુ, અતિ આનંદ સિંધુ અપાર. પવિત્રાં ૩
માત કૌશલ્યા મન મોહ વધ્યો છે, નિર્બી નિર્બી શોભા વિરાળ. પવિત્રાં ૪
અગ્રદાસ, કીએ પ્રાણ નોછાવર, કરુણાસિંધુ અતિ હે કૃપાળ. પવિત્રાં ૫

પદ ૨ જુગ.

શ્રી રામચંદ્ર પદ ભજ વેળાએકે, ભજ વેળાએકે મહા સુખદાયક. શ્રી રામચંદ્ર ૧
અભેકરણુ ભવતરણુ મોહ દદ, જુગ જુગ સાખ વેદકે વાયક. શ્રી રામચંદ્ર ૨
ચિત વીત ચરણુ સકળ કલ્પતરુ, વિપદ નહિ સદા સુખદાયક. શ્રી રામચંદ્ર ૩
સત્યકી સદા કમ્પા કારણુ, નિશદન રહે ધનુષ્યકે ધારક. શ્રી રામચંદ્ર ૪
ગૌતમ ગૃહણી એહે ગજ તારે, લંકા વિભીષણુ કપિ જો સદાયક. શ્રી રામચંદ્ર ૫
સેવા અદ્વર્મા કુસુમ માનત, કરુણાસિંધુ અયોદ્ધા નાયક. શ્રી રામચંદ્ર ૬
શિવ વિરચી નારદ મધુકર, વિણા ધરી વિમલ જશ ગાયક. શ્રી રામચંદ્ર ૭
જનકી જીવણુ સચરાચર રમી રહો, અગ્રદાસ ઉર આનંદદાયક. શ્રી રામચંદ્ર ૮

પદ ૩ જુગ-રાગ એહાસ.

વાગે રે હો વાગે રે, પેલા વનડામાં તે વેણુ વાગે રે.
એકલડી કેમ જાઉં મોરી સાયની, દુરીજન રે દુરીજનનો ડર લાગે રે. પેલા ૧
સાસુડી શુળી મારી સુખ નિદામાં, ન્હાની નણુદલ જાગે રે. પેલા ૨
અગરદાસના સ્વામી કૃપા કરીને, ચરણકમળ ચિત્ત રાખે રે. પેલા ૩

કાસીદાસ.*

થાળનાં પદો.

પદ ૧ છં.

કેદારો કહેતામાં હરિ, આવે હરિજન પાસ;
દુઃખ મટાડી સુખ કરે, પૂરે મનની આશ.

૧

(સાખી.)

આશા પૂરે મન તણી, ગાય કેદારો કાપ;
સન્મુખ આવે શામળો, આ વિશ્વની માંલ.
આ વિશ્વમાં કંઈ થયા, કંઈ થશે નિર્ધાર;
કરશે કામ સર્વનાં, જગકર્તા પ્રતિપાળ.

૨

૩

(સાખી.)

જગકર્તા સર્વથી, શ્રેષ્ઠ જગમાં જાણુ;
કાશી કહે જાજન વિના, જનનીએ જન્મ્યો પ્હાણુ.

૪

પદ ૨ જુ.

મારે ઘેરે આવો રે, હરિ પ્રસાદ પાવાને;
વિલંબ ન કરશો રે, નોતમ નહાવાને.
સૌ હરિજન સાથે રે, પ્રાણનાથ પધાર્યા;
ચંદન ચાખડીએ રે, ચાલંતાં જાળ્યા.
આવીને ઉભા રે, મંદિરે મારામાં;
મન મારું પ્રોથું રે, પ્રીતમ પ્યારામાં.
કનક સિંહાસન રે, મલીયાગરના પાયા;
તે પર બેઠા રે, નંદ યસોદાના જાયા.
પ્રણામ કરીને રે, બેઠ્યા પ્રોહનજી સાથે;
વળતી ઉઠ્યા વિદ્યુત રે, નહાવાને માટે.
ઉપ્પોદક મુક્યું રે, જળ જમનાનું લાવી;
કર્યું મર્દન અંગે રે, કસ્તૂરી મંગાવી.
સ્નાન કરીને રે, ઉઠ્યા કૃષ્ણજી આંગે;
પાટ સોનાનીનાંખી રે, પ્રીતમ જમવાને કાંગે.
જમનાજીની રે, જારી વારી ઝારી;
તરસ લાગે તો પીજી રે, વારે વારે ગિરધારી.

૧

૨

૩

૪

૫

૬

૭

૮

* આ કવિના પિતાનું નામ મોરારજી, ક્ષત્રિ હુદાર, ને વતન દયાદરા પશ્ચિમ કોરવા ગામ હેતા હતા.

કનકથાળમા પીરસુ રે, ભોજન બુધરજીતમને,	
હોંસ કરીને જમજો રે, કહું છું હું તમને	૯
કમોદ પખાળા રે, ખડાવી ખાતે,	
નિર્ભળ તાંદુલ તે તો રે, મેલ્યા છે એકતિ.	૧૦
ભાન તેનો મેં કીધો રે, માહે મઠાની કઢી,	
બજ્યા બહુ ભાવે રે, ઉત્તમ પાપડ વડી	૧૧
દાન કીધી સુર રે, માહે મસાલો નાખી,	
પ્રેમ ધરીને પીરસુ રે, જીવન જીવ્યા આખી	૧૨
ધહું દહિદખાની રે, લાવીને છોડ્યા,	
સોનગઢ ધરીએ રે, બહુ ઝીણા દળિયા	૧૩
પરસુદી કઢી રે, સેવને વણી છે સારી,	
જીગતે આસાવી રે, લાલુ ઘીની વાદી	૧૪
ઉત્તમ સાકર નાખુ રે, વાટેલી ઝીણી,	
બદામ આરોળી રે, કાપર નાખ્યુ છીણી	૧૫
પીસ્તા ને ખસખસ રે, માહે ફેસરના વાળા,	
જીગતે જમજો રે, ગોવિંદ ગોપાળા	૧૬
ચણ ને વટાણા રે, આકરા તુવરના,	
સુરજ ને શિંગો રે, કર્યા સાક પરવરના	૧૭
ચોળા ને ઝાલર રે, વેગણ છે સારા,	
કારેલા કટોલાં રે, છે હરિને પ્યારા	૧૮
તાદલજો મેથી રે, કસમકલ્યાની ભાજ,	
કાણુ ને બીંડા રે, જોઈને થયા રાજ	૧૯
કેરી ને કરમદ રે, લીંબુ બહુ ઉત્તમ,	
બીની ને કેરા રે, આરોગો શ્રી નૌત્તમ	૨૦
છે કુવરનું લીંબુ રે, કાકડી કાઠમડાતણી,	
મરચાં મેં તો તળિયાં રે, સુર દાળ ચણાતણી	૨૧
આમળાનું અચાણુ રે, હરિ આપુ તમને,	
ખાતીના ખાધને રે, દેજો જલ અમને	૨૨
સત્તાવનતુ (૧) રે, મુ મ મેં તો આપ્યું છે,	
આદુ ને હળદર રે, અચાણુ કાઢ્યું છે	૨૩
ચટણી મેં તો વાટી રે, મરચા લીલાં નાખી	
ધાણા પુદીના રે, નાખ્યા રૂદીરે રાખી	૨૪
આદુ ને હળદર રે, માહે નાખ્યા છે મરી,	
જીગતે જીરુનાખ્યુ રે, હેવામાં મેં તો હોંસ ધરી	૨૫

ગોળ આંબલી માંહે રે, કોપર નાખ્યું મુકું;	
ભાવ હોય તો હોંસે રે, ત્રિકા તમને મુકું.	૨૬
જે ભેદયે તે લેજે રે, પ્રભુજી માગી;	
રખે સરમાતા રે, પૂરણ બધા ત્યાગી.	૨૭
જગજીવન જમ્યા રે, પૂરણ જય આપી,	
દાસ કાશીના રે, દુખડા નાખ્યા કાપી.	૨૮
દરિ તમને આપુ રે, મુખવાસ મન ગમતાં;	
પ્રેમ કરીને લેજે રે, ગમત કરતા કરતા.	૨૯
પાન પુનાના ઉત્તમ રે, બીડા આપુ વાળી;	
કાચો ચૂનો રે, માહે લવગ સોપારી.	૩૦
આપુ એલચી આઝીરે, મુઠ વડોદરીયા ખારી,	
મોહન મુખવાસ કરજે રે, ઉપર આપુ વરીઆળી.	૩૧
ભક્ત કાશીના રે, સ્વામીને ભજવા ભાવે;	
જન્મો જન્મનો રે, તારો દાસ તે તો કહાવે.	૩૨

કાળીદાસ.

—***—

શિવલીલા.

પદ.

જીવ તું શિવને સંભારને, બીજી મુઠી રે જન્મજ;	
ધડી એક જાયે સોન. સગી, શિરપર ભમે છેરે કાળ.	જીવ તું
જાગુ કાળના હાથમાં, મરતા કેટલી વાર;	
જીવ માયામાં વહી ગયો, કેમ ઉતરશે જીવ પાર.	જીવ તું
જેવું મોતિ રે ઉવાસણ, તેવો ખોટો રે સંસાર;	
દીસતું રે રણિયામણ, ખરતા કેટલી વાર.	જીવ તું
જળ પરપોટો રે નિર્મળો, ભેતા પરગટ યાપ;	
મૂરખ મનમાં નથી જાણતો, ભેતા જળમાં રે સમાવ.	જીવ તું
જેવી ખરા બપોરની જાગડી, જેવું અજઞ્ઞિમાંનું નીર,	
જેવું કવખતતું* વાદળ, તેવો મિથ્યા સસાર.	જીવ તું
જેવું ચાદરણું ખીલીયું, જેવી વેલુની ભીંત;	
જેવો વા વચ્ચે દીવડો, તેવી કાયાની રીત.	જીવ તું

* મૂળ પાઠ 'જેવું કવાદળનું વાદળ.'

જેવા કેળના થાંભલા, તેવા જોટા રે સંસાર;
 જેવા ધૂમાડાના બાયકા, તેવા કાપાનો વ્યાપાર. જીવ તું ૭
 કાચો કુંભ જળે ભર્યો, રહેશે કેટલીક વાર;
 કાગદ ભોજ્યો રે પાણીએ, માન તું એવો સસાર. જીવ તું ૮
 જેવો સંયોગ નદી નાવનો, પ્રભાતે એકઠાં થાય;
 પછે કા કેને મળે નહીં, આપ આપણે ઘેર જાય. જીવ તું ૯
 નદી કિનારે રુખડાં, પ્રભાતે ધોવાઈ જાય;
 મૂર્ખ મનમાં નથી જાણતો, જોતાં સમજાં જાય. જીવ તું ૧૦
 પોપટ ભણતો રે પાંજરે, માંજર ઉભી છે દાર;
 મૂર્ખ મનમાં નથી જાણતો, ચિર પર ભમે છે કાળ. જીવ તું ૧૧
 જેવા વૃક્ષનાં રે પાંદડાં, દીસે ગોલાવમાન;
 કાળ સંજોએ પ્રકટ થયાં, પછે વેરાયાં સનો રાત. જીવ તું ૧૨
 જેવો વાસો રે પંખી તણો, સન્ધ્યાએ એકઠાં થાય;
 પછે કા કેને મળે નહિ, પ્રભાતે ઉડીને પલિ જાય. જીવ તું ૧૩
 હોડિ રે મૂઠો મરડતા, મુકે લડસડતા રે પાગ;
 મર્ણુ કાળે રે રંધીયો, ખોવા આખો રે ભાગ્ય. જીવ તું ૧૪
 જોખન મદમાં રે ચાલતો, હર્ષે ઘેલો રે થાય;
 આંખે સાચુ રે જુએ નહીં, જ્યારે પ્રાણુ રંધાય. જીવ તું ૧૫
 બાળપણું રમતા ગયું, જોમન નારીની સાથ;
 મરણકાળે થયા આકરા, વિસાયાં વિસ્વંભર નાથ. જીવ તું ૧૬
 ચેલ્યા રાણા રાજ્યા, પેહેલી ગયે લંડાર;
 સાથે કા નથી આવતું, આવે પુણ્ય ને પાપ. જીવ તું ૧૭
 મારું મારુ રે આદરે, તારુ નથી રે કાંઈ;
 આપ આપણે સ્વાર્થે સહુ મળ્યું, મન વિચારીનેજે આદિ. જીવ તું ૧૮
 દાંડયું સાટયું સર્વે રહ્યું, ના કીધી કર્મની ખૂટ;
 પુણ્ય દાન ન આપીયું, એવી દેવે ખાધી સુખ. જીવ તું ૧૯
 પાંચ ચોર પુઠે પત્થા, છુટે રાત ને દસ દિશાય;
 મૂર્ખ મનમાં નથી જાણતો, આઘે આઘે રે ધાય. જીવ તું ૨૦
 સ્વપ્નું લાઈયું રે ઉંઝમાં, પામ્યો ગર્થ વિચાર;
 જાગ્યો ત્યારે દીશે નહી, અતે થયો રે નિરાશ. જીવ તું ૨૧
 કાયા નગર બેળાઈ ગયું, કામો કામ છુટાય;
 દશે દરવાજા બીડીયા, ન કાંઈ વારે રે ધાય. જીવ તું ૨૨

કેવળરામ.

વિષય મારગ ચાલતાં, આગળ અંધારી રાત;
મૂર્ખ મનમાં નથી જાણતો, તારે કાનો છે સાથ. જીવ તું
ભવ સાગરમાં ભુડતાં, લીધો શિવનાં રે નામ;
કાળીદાસ કુવેર વર્ણવે, ચર્ણુ આપે શિવ કામ. જીવ તું
એ શિવલીલાજે કા સાંભળે, તેના પુષ્પનો નહીં સવનો પાસ;
શિવનો દાસ એમ વર્ણવે, રાખો ચર્ણુ નિવાસ. જીવ તું

કેવળરામ.

હરિભક્તિનાં પદો.

૪ પદ ૧ છં-રાગ સોરઠ.

સખી વૃન્દાવન મોઝાર, બહાલે વાહી વાંસલી;
એનો શબ્દ ગયો ત્રણ લોક, ગગનમાં સાંચી. ટેક.
શબ્દ ગયો ત્રણ લોકમાં રે, એહેવો એનો સાદ;
અહા માહેશ્વર મોહી રહ્યા રે, એવો સુણી મધુરો નાદ. બહાલે ૧
નવ લખ તારા યંબીયા રે, યંબીયા રવિ ને ચંદ્ર;
નવસો નવાણું નદીએ યંબીરે, બહાલા દંબ્યા છે સાત સમુદ્ર. બહાલે ૨
ડુંગર પર્વત ડોલીયા રે, ડોલ્યા વનનાં વૃષ;
ત્રજનારી વ્યાકુળ થઈ રે, એને હેડે તે વાખ્યા હર્ષ. બહાલે ૩
સન્મુખ આવી સુંદરી રે, ઉભા રહ્યા છે નાય;
કેવળના સ્વામી શામળા રે, મુજ અમળાનો બાલો દાય. બહાલે ૪

પદ ૨ છં-રાગ મારુ.

ઉમેલી રે જમના આરે, મારી સહીયરે ઉમેલી જમના આરે;
બ્રહ્મડી કમાન બાણ વાગ્યાં લોચનનાં, રસીકસી હૃદયમાં મારે. મારી
મારે તો લોકલાજ નિર્લજને, એને તો કામએ ના વારે. મારી
કેવળરામ જીવણુ ધન માધવ, પ્રભુજી નંદ કુસારે. મારી

પદ ૩ છં.

શ્રી કૃષ્ણનામ આધાર, સાર સુખ કૃષ્ણ નામ આધાર;
પ્રેમ પુનિત પ્રીત નંદા નંદન, એહી વિચાર વિચાર્ય. ટેક.
સુખ આવે દુઃખ જાય, અહમય, હરિ નામ ઉચાર;
વિના ગોપાળ નહિ કે અપનો, સંત જન કહત પોકાર. કૃષ્ણ ૧

* * * * *

કેવળરામ વૃન્દાવન જીવન, ધરનહુ રટત નર નાર. કૃષ્ણ ૨

કેશવદાસ.

હરિભક્તિનાં પદો.

પદ ૧ છં.

સોનલા તે કેરું રે મુંઝ પાળણું, મોતીડે ગ્રાઈ રે દોર;
હીરલા કેરા રે જડીયા હંસલા, માણેક કેસ રે મોર.
હખે દીદાળે રે માતાયશોભતિ, પોદો પુન રે પાળણા માંહ;
કરતી દુલામણાં કહેતી વધામણાં. હખેં ૧

કાણુ કાણુ રે પુણ્ય રે, પ્રભુ અમો આયર્થા, કાણુ વળી દીધયાં દાન;
વેકું નાથ રે પોદા પાલણે, કમળ નેન ધનસ્થામ. હખેં ૨
પાવન કીધી રે વ્રજની સુંદરી, પાવન ગોકુળ વાસ;
પાવન કીધા રે વીરલા ભક્તને, ગુણ ગાયે કેશવદાસ. હખેં ૩

પદ ૨ છં-રાગ ગોડી.

મોહી વ્રીજની નારી, જોઈ બાઈ મોરલી મોહન ગારી;
વદાવન વાળે શુભકારી, કાકાનો બાવો બહાચારી. જોઈ ૧
જોવા મનકું રે હીસે, હરિ વથુ જોવા કપમ જીવીસે;
એકવાર નયણે દીસે, ઉતર દેઈ ન ચડીસે. જોઈ ૨

ચરણે કુંડળ રે ચળકે, હાં રે કટી મેખલા કટિખલકે;
હરિ લંકાદે લેહેકે, નેપુરીઆં કાને જળકે. જોઈ ૩
ચરણે શોહાઆં રે વેલિયાં, હાં રે વિછિયડાકરઆંગિયાં;
કુધી બંધન કર કામલિયાં, શિર સોદે માદલિયાં. જોઈ ૪

જુપણુ જુધી રે અંગે, જોરે બાઈ કાજળ સારાં માંગે;
નેણુ રેખ સિંદુર રંગે, ચરણા અરધ ઉતુંગે. જોઈ ૫
મુનડ પોતડીએ પહેયાં, હાં રે ધાટડીએ હીરા ઝવેરા;
નેણુ બિંજને ગુણ મહેરાં, જ્યમ સાથર ચાલે સહેરાં. જોઈ ૬

એક જામ પોદોતી રે આદે, હરિને તેડતી સરુ એ સાદે;
શિખામણુ રે વદંતી વાદે, નવ પીંજે પ્રેમ પ્રમાદે. જોઈ ૭
સધળી મળી આરે ટોળે, જોરે સખી કે આગળ કે આળે;
દર્શન દેવતણાં ડોલે, જોસાડી નેત્ર દીડાળે. જોઈ ૮

સુરિનર આશ્ચર્ય જ થાયે, હાં રે શયી પુનમ અસ્ત ન થાય;
વૈષ્ણવ જન નમીયા પાવે, તાંહાં કેશવ હરિગુણ ગાય. જોરે ૯
પદ ૩ છં-રાગ દેશાખ.

સખી દાણુ આરા આવીએ રે, રૂડો નંદજનો લાલ લગાવીએ રે. ૧
એણે ગોકુળ રેલતું રાખ્યું રે, બળ બાંહોડી વડે પ્રભુ દાખીયું રે. ૨

ધર્મો ગોવર્ધન લીલા કરી રે, સાગે સાન વર્ના શ્રી હરિ રે. ૩
 કાપો ઇંદ્રાવનવ આલિંગે, જોગે નંદમુતે મારું ધર ધાવિંગે રે. ૪
 તથા ઈંદ્રસદન ગોપુજ આવિયા રે, સાથે કામદુર્ગા ધન લાવિયા રે. ૫
 કરજોડી પજો પ્રભુ પાપસુ રે, રાખો રાખો દગિ રાસુ જ શાહેસુ રે. ૬
 મેં તો પુરુષોત્તમ નવ જાણિયા રે, દાવે ત્રિભુવનનાથ પ્રમાણિયા રે. ૭
 દીન જાણી દયા મુને કીજીએ રે, દાવે રક પોતાનો કરી લીજીએ રે. ૮
 દીધી આગા દરી મુગ રાજને રે, જાણો ઈંદ્રસદન કરો કાજને રે. ૯
 પ્રભુ પ્રગીયા પ્રીતને કારણે રે, જન કેસવ જાયે બલિદારણે રે. ૧૦

પદ ૪ થું.

જઈને કદમ ચઢી બેઠા, શ્રી ગધાગ્રના ચીર હરિને.
 જઈને કદમ ચઢી બેઠા. ૮૬.
 હું રે ખાલા બાબુબાનદુલારી, તમે તો નંદજના બેટા રે.
 જાતા નેવળતા મારીસરીયર દેખે, તમે નાખો તે નવરગ હેઠા રે. રાધાજી. ૧
 વદાણો જાણે તમને કોઈ નવ દેખે, પાનપટામાં જઈ બેઠા રે. રાધાજી. ૨
 કેસવના સ્વામી શ્રી મદુનાથજી, હવડાં ઉનારે તમને રેઠા રે. રાધાજી. ૩

ગુલાબપુરી. /

પદ ૧ હું.

રામ રસ ખાલા હે બરપૂર, પીવે કાઈ ઘટક ઘટક ઘટક;
 જા તન લાગી રાજદી ચોટ, કલેજે ખટક ખટક ખટક ૧
 ઘુમે સાહેબ સાહેબ મેં હું, જેસા ખીજમેં લટક,
 ઉલટી સુવટી સાન ગુરુકી, મીટ ગઈ મનકી લટક. ૨
 આપા ખોલે જોને દીવકું ધાવે, ચહે રામ રમ ચટક;
 પદક સુરતકી દોર, મનમેં ચઢજા સટક સટક સટક. ૩
 ઉગ્યા અનુભવ સૂરસો ધટમેં, હુવા ઉગવા ફટક,
 તનક સમજા ચોર પીજાનો, માગે પટક પટક પટક. ૪
 સાધે સીધે સાહેબ હોવે, એ માયાકી અટક,
 તીરથ મત કરવે હી ગમે, મર ગમે લટક લટક લટક. ૫
 અધ્યાસકા બેઠા અટપટા, બેલે સાધુ નટક,
 ગુરુજાન ગોદી ગાય ગુલાબપુરીકી, ખીજાવ અટક અટક અટક. ૬

ગો ર ખ ના થ.

—મધ્ય—

પરચુરણ પદો.

પદ ૧ છં.

- ૧ હંડા કુવા સંતો જળ વિના, નીર ભરે વાણીઆરીજ;
અસત જુહું નવ બોલીએ, બહા જીવોને વિચારીજ. ઉડાં ૧
- તજે કુંભાર ઉપર ચાકળો, એમ ફરતાં દીઠાજ;
કીડી રે કેરા નેત્રમાં, હસ્તી જતાં ભેગાજ. ઉડાં ૨
- નદી ફેરાં નીર ઉલટી જઈ, પરવત પર બેઠાજ;
હરણીએ પાસો નાખીએ, મોહેલે પરદેશી પેઠાજ. ઉડાં ૩
- તજે રે ભમર ઉપર કમળ છે, માળી જાળમાં દીઠાજ;
તેનો રે પ્રેમલ વાપરો, લાગે મુજને મીઠાજ. ઉડાં ૪
- તજે રે ગાગર ઉપર પનીયારી, જળ ભરતાં દીકીજ;
ગોરખ બોલ્યા વિનતી, વાણી લાગે છે મીકીજ. ઉડાં ૫

પદ ૨ જું.

- વિશ્વાસુ નરને સુનેડો મારા રાજ રે;
આ નર તો નુગરાની સાથે, નેડો ના કીજીએજ. વિશ્વાસુ ૧
- હંસલો ને બગલો, જઈ સરોવર બેઠાજ;
ઉડી આલ્યા આરો ચરના, મારા રાજ રે. નર તો ૨
- હંસલાને ભેધએ, રૂડો મોતીનો આગેજ;
ઓલ્યો બગલો બેઠો, કાદવ ડાળે, મારા રાજ રે. નર તો ૩
- શિકાર કરતાં સિંહ, જાળમાં ફસાણેજ;
પાપી શીયાળે કીધી નહિ સહાય, મારા રાજ રે. નર તો ૪
- કુધ સાકર પાઈ, વશીયલને સેવેજ;
રાત દીવસ બોળામાં રમોડો, મારા રાજ રે. નર તો ૫
- આરે સંસારમાં ભાઈ, પાટ મંડાણાજ;
લીધું નહિ રામ નામે, મારા રાજ રે. નર તો ૬
- મહેદ્ર પ્રતાપે જતી, ગોરખ બોલ્યાજ;
જળહળ જોતોરે જળહળતી, મારા રાજ રે. નર તો ૭

જીવરામ.

પરચુરણ પદો.

પદ ૧ છું-રાગ ગોડી.

વેણુ વળડે રે વહાલો, સહીયર જોવા જઈએ ચાલો;
 અવણે સુણીને રે ગોપી, તેણીએ કુળ મરજાલ લોપી. ૧
 બાળક છડે રે બાળી, મહ ઉપરથી માયર* ટાળી;
 અંધર અવળાં રે અંગે, મનમાનીને તોડે સંગે. ૨
 હરિને રંગે રે રાતી, સદુ મળી ગોકુળ લીલા ગાતી;
 કા એક વેણી રે ઓહોલે, કા ચાલી સુખડી ધાલી ખોળે. ૩
 કા એક ભોજન રે કરતી, કા એક પીઉંનું કહ્યું પરહરતી;
 જોવા સધળી રે આવે, પ્રથુને પુષ્પે વડેરે વધાવે. ૪
 એમ કરતી રે સજળી, હેતે રમવા લાગી રજળી;
 હમી હસી દે કર રે તાળી, રૂડી રમત રમે વનમાળી. ૫
 વાળબહુ વિધનાં રે વાળે, અનોપમ સોખા મીઝમાંછાળે;
 મોહન મુખકું રે જોતી, તેણે સકળ આપદા ખોતી. ૬
 કુંડળ અંગકે રે કાને, મોહોતી શામળીઆને માને;
 બંધન બવનાં રે છુટે, ગોપી ગોવિંદ લીલા છુટે. ૭
 સખી સુખ કેલું રે કહીએ, મલીમા વેદ પુરાણે લહીએ;
 નમી નમી ચરણે રે લાગુ, સંગે રહેવું આપો માગુ. ૮
 જીવરામ પ્રભુ રે મળીઓ, ફેરો ચોરાશીનો ટળીઓ;

પદ ૨ છું-રાગ કાંટી.

રણુછોડ રંગીના રે તાહારે, મુસ્તક અંગકે મોલ;
 ઉપર તોરો અતિ બલો, કંઈ નયણાં રાતાં ચોળ રે. રણુ ૧
 નાસા વેસર વારુ લાગે રે, દીઠડે ભવ કુઃખ જાય;
 કર બાળુમધ કડી કહેરો, જડીત જે હોરી પાય રે. રણુ ૨
 ગળે ગળુમધ શોભીઓ રે, ઉપર જોપે દાર;
 મુક્તાક્ષી માણુક મધરાજે, શોભાનો નહિ પાર રે. રણુ ૩
 વસ્ત્ર અનોપમ પહેરણે રે, ઓઢણુ નવ રંગ અંગ;
 સતભામાને રુદ્રમણી રાણી, શોભીત તારે સંગે રે. રણુ ૪
 ધનધન ડહોર ગામકું રે, ધન સેવકની સેવા;
 હરીજન હેતે ભોગ ધરે છે, માંખણુ સાકર મેવા રે. રણુ ૫

સકળ પદારથ થયાં પરિપૂરણુ રે, આનંદ અંગ ન માપે;
કોઈ ઉલ્લા રહી નૃત્ય કરે છે, આનંદ અંગ ન માપે રે. રણુ ૬
ગાતાં બહુ નીધ સાંપડે રે, ને સુણતાં પહોંચે કાડ;
બેહુ કરજોડી જીવરામ કહે, જય જય શ્રી રણુછોડરે. રણુ ૭

પદ ૩ છું-રાગ રામગ્રી.

કેમ કરી જાઉં રે, મહીકું વેચવા રે;
વાહાલો મારો માગે મહીનું દાણ.
મૂકોને મોહનજી રે, મારી બાણડી રે;
મને છે કંસ રાજાની આંશુ.

કેમ કરી જાઉં રે. ૧

અમો તો આહીરડાં રે, ડેએ લખ્યાળવાં રે;
બોલ નવ સાંધુ એક લગાર;
ચાલો જઈ કહીએ રે, માત જશોદાજીને રે;
જુઓ જુઓ હરિએ તોજો આ હાર.

કેમ કરી જાઉં રે. ૨

રોડીને રજો છે રે, પાટ ધણા ધાટની રે;
મોહનજી આપોને માચું છું માન;
જીવરામ પ્રણુ રે, જાત નહી કેમ છો રે;
ભક્ત વતસળ શ્રી ભગવાન

કેમ કરી જાઉં રે. ૩

ઈંદ્રાવતી.

વૈરાટ વર્ણન.

પદ ૧ છું.

આવીને અગમાં ભાખીયું, અહિં મળ્યા વૈરાટ વદે વખાણુ રે,
વચન વાયદા પૂરણુ થયા, મળીયાં તે મૂળ એધાણુ રે. ૧
સંતો સંગાથી સત્ય વાદીયા, સુણજો શ્રીગુરુ મુખની વાણુ રે;
માહારો ધણી રે બાવો વિશ્વનો, પ્રગટિયા છે પ્રમાણુ રે. ૨
અંગમી સહુ રે ઉલ્લા થયા, દિન ધણા રજાં હુતા જોખ રે,
પાટ ધણી રે પધારિયા, પ્રગટી સત્યની જ્યોત રે. ૩
હું આવી વરજીને વરવા, ધણીજી આવ્યા છે મુજ માટ રે,
પાલવે પાલવ જાંધીયા, વરકન્યા બેહુ બેઠા પાટ રે. ૪
સત્ય વારે સત્ય બેહુ પતવટ, તોરણે બાધીયા બધ રે,
વનસ્થળીએ રે વિવાહ કર્યો, હાથો હાથ જોડીયા રનેહસધ રે. ૫
મંડપ અખડનો માંડવો, યોગી સ્તબ રોપીયા ચાર રે;

* * * * *

એ સ્તંભ એ રે ઘડાડના, બીજા એ આણીયા વેરાટ રે;	
ચારે. સ્તંભે રે ચોરી રચી, રચીયો તે નિશ્ચલ ઠાઠ રે.	૭
તણુ ફેરા વર પાછળ હું ફરી, ચોથે ફેરે થઈ છું આગળ રે;	
એ રે લીલા રે વંચાશે ને, બીજા સહુ લખશે કાગળ રે.	૮
આબ્યા માહારા લાડ પાળવા, ધર તે પાર ને પાર રે;	
ક્રિયા કારણ મ કારણ થયાં, હું નારી એહની નાર રે.	૯
ઠામ ઠામ થાણાં રોપીયાં, મધ્ય દેશે કીધાં મેહેલાવ રે;	
છત્રપતિ નમીયા રે તેહસુ, મળીયા તે રાણા ને રાવ રે.	૧૦
બેઠા સહી રે આસને શિરછત્રે, વૈરાટે વરતાવી આણુ રે;	
મુગટ મણિ ઢોળે ચમર, નવ ખંડે વાગીયાં નિથાણુ રે.	૧૧
જ્યોત્ય ભુદ્ધ બેહુ જોર થઈ, વચને કીધો છે વિસ્તાર રે;	
કાલિદ્રો કૂટીને મારીયો, સત્ય સુખે વર્ષો છે સંસાર રે.	૧૨
વર્ણા વર્ણી બેહુ રે વાદે વહતાં, કરતાં તે તાણા તાણુ રે;	
આલસ અસત્યની આલતાં, હિંદુ ને મહંમદ માન રે.	૧૩
હવે વાધ બકરી એક તટ પીએ, કાગેહેને ન ગણે આળ રે;	
પશુ પંખી સુખે જગ ચરે, કા કહેને ન નાખે જાળ રે.	૧૪
સન્મુખે સહુ રે એક રસ થયાં, બાબ્યો તે વિશ્વનો વિરોધ રે;	
ઘેર ઘેર આનંદ આનંદ, કાડે પોહોરે કાઢીયા કોધ રે.	૧૫
એ વાત જઈ પહોતી વૈકુંઠમાં, બુધજી તે દેશે જો પય જાણુ રે;	
શુકજી તે શિવ ચણે નમ્યા, નમીયા તે વિષ્ણુ નારાણુ રે.	૧૬
જીવને દેશે મોટી મુક્તિ રે, પામશે તે નર ને નાર રે;	
યશે વૈરાટ ને તે ધન ધન, આનંદ અખંડ અપાર રે.	૧૭
તે મેં કાંઈ એક ધસારત કહી, એનો મોટો છે વિસ્તાર રે;	
સાથ મુણે રે મારાં વચન, આબ્યાં છે બાઈ સુકુમાર રે.	૧૮
હસી રંગીને ઘેર જાઈશું, જઈ વાતો કરશું થોડે રે;	
કહે પંડિતની આગે રખત, અગ્ની દુતી આ વાર રે;	
રાસ રંગી ઘેર જાઈશું, હેલાં તે શ્રી દંરજી ભર્તાર રે.	૧૯

મુળજી.

પરચુરણ પદો. ૪

પદ ૧ હું.

આજ અનુપમ દાડો આબ્યો, વિવાહનો વિચાર જોને;
તેહ દિવસ મન બહુ બાબ્યો, ઘણું રુકું સાર જોને.

માયા અહાનો વિવાહ ક્યો, ચૈતન્ય ભેડી ભુક્ત ભને;	
વૈરાટ રૂપી માંડવો રચ્યો, સ્તંભ પગ હાથ ભને.	૨
ચારે દેહની ચોરી રે રચી, કહેતાં નાવે વાત ભને;	
દશે ધંદ્રિ નારી રે મળી, ગીત ગાય છે મોરી ભને.	૩
પાંચે ભૂતનો પસારો, તન માયા રાહે દોરી ભને;	
મન કરે છે મયકલા, ભુદ્ધિનો વખાણ્યો ભને.	૪
ચિત્ત કરે છે ચટપટી, હેલામાં હંકાર હણ્યો ભને;	
* સાસુ રે આવી, પાંકવાને વેગે કરી ભને.	૫
પાધરા પધાર્યા મલપના, મંડપ મહિ હરિ ભને;	
અહા રે આનંદ ધણે નિખર્યો, તે રાજ તાં થઈ રહી ભને.	૬
પોતે વર ને પોતે કન્યા, પોતે પોતાને વરી ભને,	
એવો વિવાહ ભને રહે, જન્મ મર્ણુ ટળીયાં ભને;	
શ્રી દરજનો સુત મૂળજી, અહાનદમાં બળીયો ભને.	૭

જગજીવન.

પરચુરણ પદો. ✓

પદ ૧ હું.

૧ તને મોહો રે નંદનો ઘાલ, રાધે લટકાળી;	
સહુ મચી રે મળની નાર, રંગ રમવા આલી;	
સામા મળ્યા રે દેવ મોરાર, હસીને કર આલી.	૧
આંખડલી અણીઆળી આજી, લંછન કીધું ગાલ રે;	
માંગ સમે મોતીધનકી શોભા, તેરે સિર પગલંચે બાલ. રાધે	૨
નાકનમો નથ વેસર સોહીએ, મોતીડાં તપે લેલાટ રે;	
ચમ ભમરીને દામજીલી, શ્રવણે શોભીતી બાલ. રાધે	૩
ખાંહે બાજુબધ બેરખા સોહે, કંઠે એકાવળ હાર રે;	
પાવલીએ વિષ્ણુડા કમકે, નેપૂરનો જમકાર. રાધે	૪
પાંચ પટાનો ધાધરો ને, પેરણ પીતાંજર સાર રે;	
કંચુકીએ હીરા જડીયા, તેણે દીસે આક્રમણ. રાધે	૫
સર્વ શૃંગાર સજ્યા મૃગનેણી, ઘેરે રે નંદલાવ રે;	
વ્રંદાવનમાં રંગબર રમતા, કિડે અબીલ ગુલાલ. રાધે	૬
રાધા સગે સુંદરી ને, મોહન સંગે ગ્વાલ રે;	
જગજીવનનો સ્વામી મલીયો, સેવક જન પ્રતિપાલ. રાધે	૭

પદ ૨ જી-રાગ શામેરી.

જમનાજીને કહિ રે, વહાલે વાહી વાસણી રે, તેનો તે રૂડો નાદ રસાળ;
 ચાલો જમને જોધ્ય રે સજની શામળો રે, ધન ધન જશોદાના રે બાળ. જમ ૧
 મોર મુગટ રે દરિને શોભતા રે, ગળે સોહે શુંજ મણીનો દાર;
 બાહિ તે બાંધ્યા રે, બાણુબંધ બેરખા રે, પાંચે સોહે ધુધરીનો ધમકાર. જમ ૨
 જગજીવન રે પ્રભુ તમને વિનવું રે, તમો છો દિનાનાથ દયાળ;
 જમનાજીને કહિ રે વહાલે વાહી વાસણી રે, જુગજીવન પરમ કૃપાળ. જમ ૩

જીવણુદાસ.

પ્રભુ પ્રાર્થનાનાં પદો.

પદ ૧ જી.

સદ્ગુરુ શબ્દે ગણેશ બેઠા, આ મંદિરમાં કીધી થાપના;
 વજ્ર હેપાપર ચોરી રચી, જ્ઞાન સ્વરૂપે મેલ્યાં ગુજરાં. ૧
 ગુણની જાંઘ કર ચાંતક કરે, અવગુણ કેરા જવ તલ હોમીયા;
 અકલ બાધરે તું મારી બહેની, કે એમની વરધા ભરી ભરી લાવીયા. ૨
 ઉપર શ્રીકૃષ્ણ મેલ્યાં સારાં, વિવેક બાધરે તું વહેંચાવની વની;
 * * * * * ૩
 ધરપર વધપર હરિવર દરતાં, અંતર પટમાં જોયું રે;
 મહા જળમાં જેમ ચંદ્ર ખીલે, મનકું હમારું મોહ્યું રે. ૪
 અખંડ વેરી અમૃત જળ રે, ઘોઠલકું ત્યાં ઘાયું રે;
 દાસ જીવણુના સ્વામી મળિયા, પાપ સધણુ બેધું રે. ૫

પદ ૨ જી.

સદ્ગુરુ સહાય કરોને એકવાર રે, મારો, પ્રભુ! મૂરખનો અવતાર રે;
 પથર કરતાં કઠિન હેયું છે મારું રે, તે માટે નામ લીધું તમારું રે. ૧
 મારી તો મનની ધણી ટાંકી રે, સદ્ગુરુ પથરાને કાઢો ટાંકી રે;
 ટાંકીને માર્ગ મોગત મેલેલો રે, તે માટે શબ્દ અનુપમ આલો રે. ૨
 અંતર જ્ઞાન વિના ધર સૂનું રે, સદ્ગુરુ સગપણ શોધીને જૃનું રે;
 જીવોને વેદ પુરાણને પાને રે, બૂલ્યા શું બટકી મરો છો જીવળને રે;
 દાસ જીવણુ કહે છે પ્રકાશ રે, હું તો તારા જન્મો જન્મો છું દાસ રે. ૩

પદ ૩ જી.

તમે સાચાના સંગાથી રે, જેણે પ્રીતો કીધી,
 તમે ગરીબોના બેલી રે, જેણે પ્રીતો કીધી;
 તમે આપ નિરંજન બેલા રે.

વહાલા રે મારા, પહેલી પ્રીતી ધ્રુવે કીધી; જેને અવિચળ પદ્મી દીધી રે.	જેણે ૨
વહાલા રે મારા, જાળિને બોલાવી વાચા દીધી; અછાંડ રહ્યા છો બ્યાપી રે.	જેણે ૩
વહાલા રે મારા, જળતા રાખ્યા છે પાંડવ વીર; પંચાળીનાં પૂર્યાં ચીર રે.	જેણે ૪
વહાલા રે મારા, દિલ દરિયામાં દોટા દીધી; તેમાં મોતિ લીધાં ગોતી રે.	જેણે ૫
વહાલા રે મારા, ઉડાં જળમાં તે ધાયો દીધી; તેહેની તરત ખખરો લીધી રે.	જેણે ૬
વહાલા રે મારા, વીહુરની જમીયા બાણ; ત્યાં આપ થયા છો રાણ રે.	જેણે ૭
વહાલા રે મારા, નામદેવતું તે દૂધ પીધું; ત્યારે દેવલ ઉલટું કીધું રે.	જેણે ૮
વહાલા રે મારા, નરસિંહ મહેતાને મરતો જણી; આંચો હાર સભામાં આણી રે.	જેણે ૯
વહાલા રે મારા, વંદા તે વન કેરા વાસી; પદ બોલ્યા છવણદાસી રે.	જેણે ૧૦

પદ ૪ શું.

વારે વારે તુજને શું કહું મરખા, ચેત હવડાં હરિ આજ મળશે;
આરે ખાણે ફરી આંચો તું છવડા, શર્ણુ જ સતને કામ સરશે. વારે વારે. ૧
રવિ(વાર)સંસારના કલેશથી તું તથ્યો, કર્મ ધાણી વિષે તું પીલાયો;
પાહાણા મમતાતણા કંઠે શું બાધીયા, એલે આયુમયું તું કયાં ભમાયો. વારે વારે. ૨
સામે શીતલ યજ્ઞ સંત ન સેવીયા, લાજ લાગી હરિ નામ દેતાં;
શ્વાન ગર્ધવ તણી પેરે શું છવીયો, ફટ રે મૂખાં ભારે મારી માતા. વારે વારે. ૩
મંગળ નામે હરિ હીરો ખોખને, વહોરું હારી કથીર શું કામ કીધું,
ક્ષણ એક વિષ્ણુમાં ભક્તિ આવી નહિ, અમૃત ટોળી વિખ રાને રે પીધું. વારે વારે. ૪
ભુલું નિર્મળ કરી દુર્ણદ ટાળ્યને, સ્વપ્ન સંસાર રે જાણિ છુટો;
ભક્તિ ભાવે કરી સેવ જડુનાયને, ઉઠ આજસ તણ યાને બેઠો. વારે વારે. ૫
અહરપત યુરુ ગોવિંદને શર્ણુ જ, વિશ્વાસ આણી કરો ચર્ણુ સેવા;
ટાળ એણ્યા* હવે લોકની મનચડી, આપી રસના હરી નામ લેવા વારે વારે. ૬
શુક શોભિત તણો પિંડ તારો હવે, મૂતના માટમાં શું રે મોતો;
પ્રવૃતિ મારો પગો, કૃષ્ણ જાણ્યા નહિ, મ્હારું મ્હારું કરી જન્મ બોયો. વારે વારે. ૭

શનિવારની દૃષ્ટિ તું મુક અળગી કરી, જ્ઞાન ચક્ષુ વડે જો વિચારી;
જગત મિથ્યા થયું મૃગજળ ઝાંઝવાં, એક શ્રી રામને લે રે ધારી, વારે વારે. ૮
આદિત્ય અતુલવ કરી ઝાળખી લે દરિ, વિશ્વાસ આણી શુર ચણું રહેજો;
કાળ મસ્તક ફેરે, ચેતી લે ચિત્તમાં, હેતે હરિ જનસુ પ્રીત કરજો, વારે વારે. ૯
આરે પૂરા થયા જે જન સાંભળે, ખતિત પાવન થાયે નર ને નારી;
દાસ જીવન શુરુ સંત કૃપા કરી, જન્મો જન્મની મારી પિડ ટાળી, વારે વારે. ૧૦

પદ ૫ મું.

કર મન ભજનનો વેપાર, ધણી તારા નામનો આવાર
બેડલી ઉતારો ભવ પારજી. ટેક
સરોવર ન્યારે ભર્યા હતાં, ત્યારે પહેલી ન બાંધી પાળજી;
આગળ નીર સુકાઈ ગયાં, ત્યારે હાય ધસે શુ થાય. કર મન. ૧
શેરી લગણુ સુદરી, ઝાંપા લગી માળાપજી;
તીર્થ સુધી બે બંધવા, કોઈ નાવે તારી આય. કર મન. ૨
હાડ જલે જેમ ગાંસડી ને, કેશ જલે જેમ ધાસજી;
કંચન સરખી કાયા જલશે, લાગે નહી પળવાર. કર મન. ૩
આરે કાપામાં કોણુ સુવે, કોણુ ભગે, કોણુ ચોકીદારજી;
સુરત ભગે, ગુરત ઉઘે, ચેતન ચોકીદાર. કર મન. ૪
હું ને મારું મુકી ઘોને, ખોટા આ સંસારજી;
દાસ જીવણુ એણીપેરે બાલ્યા, પૂરો મનનો કામ. કર મન. ૫

દેવીદાસ.

હરિભજનનાં પદો.

પદ ૧ લું.

તે દિનનો વિશ્વાસ, હરિ સાથે હમારે. ટેક.
મેં મારાં સાધનો વારી, કુંગર આસન કીધાં;
અમૃતને આધારીને, દસ અવતાર લીધાં. તે ૦ ૧
બાપે તે બાળક દુભીયાં, બહુ ક્રોધ જ આણી;
ધ્રુવને અવિચળ યાપ્યો, તે વાત જગમાં જાણી. તે ૦ ૨
હીરણ્યકશ્યપ હઠે ચઢ્યો, લોહના ચલ ધીકાળ્યા;
પ્રલ્હાદની બીડ જાણીને, નરસિંહ ચમ આળ્યા. તે ૦ ૩
સુદામાને સંતોખીયા, કાંગના કણુ માટે;
ભક્તની બીડ જાણીને, રીઢી આલી શ્રી નાથે. તે ૦ ૪

મહેતાનું મોથાળું બહું કર્યું, ગાંઠે ગર્ય ન હુતો;	
લક્ષ્મીએ લક્ષ્મી વર મોકલી, મહેતો કીધા સમેતો.	તે ૦ ૫
મીરાંબાઈને સંતોષીને, આમી અમૃત પીધાં;	
રાણો કુડો બોલીયો, વિષ અમૃત કીધાં	તે ૦ ૬
તેલ કઢીયામાં તાપીયાં, મહિ ત્રિકમ કીધાં;	
સેવકની બીડ ભણીને, અમુ આવ્યા દોટા.	તે ૦ ૭
વિશ્વાસે નથી વેગળા, હરિ દીસો છે પાસે;	
હરિને હરિજન એક છે, ગાયુ દેવી દસે.	તે ૦ ૮

પદ ૨ જ્યું.

દશા આથી થઈ તારી, કર્મની છે ગતિ ન્યારી;	
નથી ભજતો તું ગિરધારી, આગે શી ગતિ થાશે તારી.	૧

સાખી.

બૂઝ્યો ભમી ભવાબ્ધીમાં, હીરા જોયો ગમાર;	
માયામાં મુઝાઈ રહ્યો, ધિક્ક ધિક્ક છે અવતાર;	
દીધી આ દેહ મુંદર સારી, આગે શી ગતિ થાશે તારી.	૨

સાખી.

કૃપા કીધી તુજને, જઠરાગ્નિથી રાખ્યો;	
એકુ દિન હરિનું નામ, મુખથી નહીં બાખ્યો,	
ગર્ભ દુઃખ મુકયુ વિસારી, આગે શી ગતિ થાશે તારી.	૩

સાખી.

તૃષા શુઝાવી તાહારી, અમૃતને આહારે;	
તેને ભૂલીને તું આલીયો, સસારને લ્હારે.	
દગ્ગેતી ત્યાં થશે ભારી, આગે શી ગતિ થાશે તારી.	૪

સાખી.

માત પિતા મુત બંધવો, નહીં આવે કોઇ કામ;	
અંતે જાતું એકલાં, રમર ને સીતા રામ;	
શીખામણુ માનતું માહારી, આગે શી ગતિ થાશે તારી.	૫

સાખી.

દેવિદાસ હરિ વિના, અંતે તું ખસ્તારો;	
આજ કાલ કરતાં પ્રાણીયા, આયુષ્ય તો જારો;	
હરિનું નામ લે તું સંભારી, આગે શી ગતિ થાશે તારી	૬

ધર્મદાસ.

પરચુરણ પદ.

પદ ૧ લું.

મોરલી વાગી મને રામ નામ લેહે લાગી. ટેક.
સતચુર શબ્દતણી ચોટ લાગી, સુરતા મોહનિદ્રાથી જાગી;
દિલથી દુર્ભતિ સર્વે ત્યાગી, નહીં જાઉં આઘી. મને ૧
મનડું સતચુર સાથે મોહ્યું, ચિત્ત વિદ્ સુરતા સર્વે પ્રોથું;
ઉલટું આપ તપાસી જોયું, બ્રમણા ભાગી. મને ૨
રિદ્ધિ સિદ્ધિ સબ હે દાસી, સર્વે ચિત્ત ગતમા વાસી;
નહીં જાઉં ગંગા યમુના કાશી, ભય અતુરાગી. મને ૩
મળીયા સૂરજરામ સતચુરજી, ઉનડી પરમારથપર પ્રીતિ;
અર્થે ધર્મદાસ હે ગિરિજી, મળ્યા મોજ માગી. મને ૪

ધર્માનંદ.

✓ પ્રભુ ભજનનાં પદો.

પદ ૧ લું.

જીભલડી હરિ ગુણ નવ ગાય રે, હડકાઈ લલવાને ધાય. જીભ ૦ ટેક.
આખો દહાડો લવ લવ કરતા, પળ માત્ર નવ રોકાય;
પ્રભુ ભજવાની વાત કરતાં, મારવા સામી ધાય. જીભલડી ૧
પર નિંદામાં થરી પૂરી, મનમાં ધણું મકલાય;
કથા કીર્તન થતાં હોય ત્યાં, જાતાં ધણી લજાય. જીભલડી ૨
મન માને તેમ મુખથી બોલે, ને રાક્ષણી સહુને ખાય;
વારવાનું કોઈ વચન કહે તો, કરાવે ત્રાણ ત્રાણ. જીભલડી ૩
જન્મ મર્ણનાં દુઃખ મટાડે, જીભલડી તું દુઃખદાય;
ધર્માનંદ કહે હરિ કૃષ્ણ ભજે તો, આત્માનો મોક્ષ યાય. જીભલડી ૪

પદ ૨ જું.

જૂઠી છે જગતની બાજી, જોઈ કોઈ ધારો મા રાજી. ટેક.
સ્વમાર્માં સંન્યપાટ મળ્યું ને, હાથી ધણા વાજી;
જાગી જીએ તો પીડા શરીરમાં, બળે છે દાઝી દાઝી રે. જૂઠી ૧
સર્ગાં સંબંધી સર્વે જૂઠાં, અને સમૃદ્ધિ ઝાઝી;
એક નિમિષમા ઉડીરે જશે, આતશની એ બાજી રે. જૂઠી ૨

માયામાં સર્વ વિશ્વ મોહ્યુ, પંડિત પુરાણી ને કાજ,
નટી માયા ખાસડાં મારે, સહુ મારે છે બાઝી રે. જુડી ૦ ૩
આત્માને કાંઈ કામ ન આવે, જો હોય સમૃદ્ધિ જાઝી;
ધર્માનંદ કહે હરિકૃષ્ણ બળે તો, સદાય રહેશે રાજી રે. જુડી ૦ ૪

✓ પદ ૩ જી.

ભાઈ તમે બજી દ્યોને હરિ રે, નિગ્રે જાતું છે મરી. ૧૬.
નાના મોટાનો મેળ ન કાંઈ, કાયા છે જર્જરી;
પાંચ તત્વનો દેહ અંધારો, એમાં કેઈ વસ્તુ છે ખરી. ભાઈ. ૧
કર્મા કર્મ તારી આડે આવશે, ને ડગલાં ભરજો ડરી;
માલ ખજાનો મેડી એ તો, સર્વે રહેશે ધરી. ભાઈ. ૧
આબ્યા ત્યારે સગ શું લાવ્યા, શું જાશે ભાર ભરી;
ઠાલા આવ્યા ને ઠાલા જાશે, વેઠે વેળુ દળી. ભાઈ. ૩
મનુષ્યા દેહ દેવતાને દુર્લભ, આવે નહીં ફરી ફરી;
ધર્માનંદ કહે બળે હરિકૃષ્ણ, તો સુખ થશે સર્વોપરી. ભાઈ. ૪

પદ ૪ થું.

શીખામણ અંતર ધરીરે, બળે હરિ કૃષ્ણ હીતકારી. ૧૬.
નવ માસ ઉદરમાં રહેલું, દુઃખ થાશે અતિ બારી;
કોડા ક્રમીયા તનને કરડે, ચીસો નાખે પોકારી. શીખામણ. ૧
અતિ નકારો નહીંનો ખાડો, દુર્ગંધ છે નકારી;
જઠરાગ્નિની જ્વાળામાં પળે વહે નયણે વારી. શીખામણ. ૨
માથું હેઠું ને પગ છે ઉચ્ચા, લાગે નહીં લેશ કારી;
ગર્ભવાસનાં દુઃખ અતિસે, કેટલાં કહું વિસ્તારી. શીખામણ.
દુઃખીયો દેખીને દયા કરીને, કાઢ્યો દેવ મોસારી;
ધર્માનંદ કહે હરિકૃષ્ણ બળે, તો ઉરમાં લે ઉતારી. શીખામણ. ૪

નરસેરામ.

હરિલજનનાં પદો.

પદ ૧ જી. ✓

લેને લેને લહાવ, જીવન જોતાં નહીં જડે;
જોતાં નહીં જડે રે, જીવને જોળ્યો નહીં મળે. લેને લેને. ૧
કરતૂરી ને કેવડો, લખ તેલમાં તળે;
આવો રુડો મનખો મેહેલી, જૂતમાં ભમે. લેને લેને. ૨
મોતિ સરખો દણો લઈને, ઘટીમાં દળે;
આવળીઆનું ખીજ વાવે, અગ્નિ નહીં ફળે. લેને લેને. ૩

ધર્મદાસ.

પરચુરણ પદ.

પદ ૧ લું.

મોરલી વાગી મને રામ નામ લેહે લાગી. ટેક.
સતચુર શબ્દતણી ચોટ લાગી, સુરતા મોહનિદ્રાથી જાગી;
દિલથી દુર્ભતિ સર્વે ત્યાગી, નહીં જાઉં આઘી. મને ૦ ૧
મનહું સતચુર સાથે મોહ્યું, ચિત્ત વિદ્ સુરતા સર્વે પ્રેમ્યું;
હિલહું આપ તપાસી જોયું, ભ્રમણા ભાગી. મને ૦ ૨
રિદ્ધિ સિદ્ધિ સખ હે દાસી, સર્વે ચિત્ત ગતમાં વાસી;
નહીં જાઉં ગંગા યમુના કાશી, લય અતુરાગી. મને ૦ ૩
મળીયા સુરજરામ સતચુરજી, ઉનકી પરમારથપર પ્રીતિ;
ચલ્યું ધર્મદાસ હે ગિરિજી, મળ્યા મોજ માગી. મને ૦ ૪

ધર્માનંદ.

✓ પ્રભુ લજનનાં પદો.

પદ ૧ લું.

જીભલડી હરિ ગુણ નવ ગાય રે, હડકાર્ધ લલવાને ધાય. જીભ ૦ ટેક.
આખો દહાડો લવ લવ કરતાં, પળ માત્ર નવ રોકાય;
પ્રભુ લજવાની વાત કરતાં, મારવા સામી ધાય. જીભલડી ૦ ૧
પર નિદામાં ચરી પૂરી, મનમાં ધણું મકલાય;
કયા કીર્તન ચતાં હોય ત્યાં, જાતાં ધણી લજાય. જીભલડી ૦ ૨
મન માને તેમ મુખથી બોલે, ને રાક્ષણી સહુને ખાય;
વારવાતું કોઈ વચન કહે તો, કરાવે ત્રાણ ત્રાણ. જીભલડી ૦ ૩
જન્મ મર્ણનાં દુઃખ મટાડે, જીભલડી તું દુઃખદાય;
ધર્માનંદ કહે હરિ કૃષ્ણ લજે તો, આદમાનો મોક્ષ યાય. જીભલડી ૦ ૪

પદ ૨ જ્યું.

જૂડી ■ જગતની બાજી, જોઈ કોઈ ચારો મા રાજી. ટેક.
સ્વમાર્માં રાજ્યપાટ મળ્યું ને, હાથી ધણી વાજી;
જાગી જીએ તો ખીડા ચરીરમાં, બળે ■ દાઝી દાઝી રે. જૂડી ૦ ૧
સર્ગાં સંબંધી સર્વે જૂડાં, અને સમૃદ્ધિ ઝાઝી;
એક નિમિષમાં ઉડીરે જશે, આતશની એ બાજી રે. જૂડી ૦ ૨

માયામાં સર્વ વિશ્વ મોહ્યું, પંડિત પુરાણી ને કાજ;
નટી માયા ખાસડાં મારે, સદુ મારે છે ગાત્રી રે. જુડી ૦ ૩
આત્માને કાંઈ કામ ન આવે, જો હોય સમૃદ્ધિ અગ્રી;
ધર્માનંદ કહે હરિકૃષ્ણ બળે તો, સદાય રહેશે રાજી રે. જુડી ૦ ૪

પદ ૩ શું.

ભાઈ તમે ભજી લ્યોને હરિ રે, નિચે જાવું છે મરી. ટેક.
નાના મોટાના મેળ ન કાંઈ, કાયા છે જર્જરી;
પાંચ તત્વનો દેહ બંધાયો, એમાં કંઈ વસ્તુ ન ખરી. ભાઈ. ૧
કર્મ કર્મ તારી આડે આવશે, ને કાલાં ભરજો ડરી;
માલ ખમ્મનો મેડી એ તો, સર્વે રહેશે ધરી. ભાઈ. ૧
આવ્યા ત્યારે સંગ શું લાવ્યા, શું જાણો ભાર ભરી;
ઠાલા આવ્યા ને ઠાલા જાણો, વેઠ વેળુ દળી. ભાઈ. ૩
મનુષ્યા દેહ દેવતાને દુર્લભ, આવે નહોં ફરી ફરી;
ધર્માનંદ કહે બળે હરિકૃષ્ણ, તો સુખ થશે સર્વોપરી. ભાઈ. ૪

પદ ૪ શું.

શીખામણ અંતર ધારિ, બળે હરિ કૃષ્ણ હીતકારી. ટેક.
નવ માસ ઉદરમાં રહેવું, દુઃખ યારો અતિ બારી;
કોડા કમીયા તનને કરડે, ચીસા નાખે પોશરી. શીખામણ. ૧
અતિ નકારે નદેનો ખાડો, દુર્ગંધ છે નકારી;
જઠરાગ્નિની જ્વાળામાં જળે વહે નયણે વારી. શીખામણ. ૨
માયું હેતું ને પગ છે ઊંચા, લાગે નહોં સેસ કારી;
ગર્ભવાસનાં દુઃખ અતિસે, કેટલાં કહું વિસ્તારી. શીખામણ.
દુઃખીયા દેખીને દયા કરીને, કાંઈયો દેવ મોશારી;
ધર્માનંદ કહે હરિકૃષ્ણ બળે, તો હિરમાં લે હિતારી. શીખામણ. ૪

નરભેરામ.

હરિભજનનાં પદો.

પદ ૧ શું. /

લેને લેને લક્ષ્ય, જીવન જોતાં નહીં જડે;
જોતાં નહીં જડે રે, જીવને જોલ્યો નહીં મળે. લેને લેને. ૧
કસ્ટૂરી ને કેવડો, લઈ તેલમાં તળે;
આવો રડો મનખો મેહેલી, જીવમાં ભગે. લેને લેને. ૨
મોતિ સરખો દાણો લઈને, ઘંટીમાં દળે;
બાવળીઆનું બીજ વાવે, અખિ નહોં ફળે. લેને લેને. ૩

સંત જોલાવે જોલતો નથી, અભિમાનમાં ફરે;
 મારી ધક્કે આગળ કરશે, વેઠે ભાર ભરે. લેને લેને. ૪
 માયા તને મીઠી લાગે, ગોળથી ગળી;
 નરભેરામના સાથમાં તો, કુળ નહીં મળે. લેને લેને. ૫

પદ ૨ શ્રું.

શુરે સુતો તું તો પ્રાણીઆ, તને બેઠે મનાવેછ;
 કાળ શત્રુરે માથે ગરગડે, નીદા કેઈ પેર આવેછ. શુરે. ૧
 નીચાં મદીર ઉચાં માળીઆં, સોડ તાણીને સુતોછ;
 કાઠો કાઠો એને સૌ કહે, જાણે જન્મ્યો ન હોતોછ. શુરે. ૨
 ત્રાંઆ પીતળના ચક્ર ધણા, જળ પીવાને ઝારીછ;
 જોખરી દુણી રે એના કરમની, તે તો આગળ ચાલીછ. શુરે. ૩
 માધાતા પૃથ્વીને પરણીઆ, વચન દીધાંતાં દાથેછ,
 એ રે રાજને કાળ ખાઈ ગયો, પૃથ્વીનાં યજ્ઞ સાથેછ. શુરે. ૪
 સર્ગા સર્ગા સૌ સૌ કહે, સર્ગા વળાવી વળશેછ;
 સર્ગારે જંગલ ફેરાં લાકડાં, આવી બેઠાં બળશેછ. શુરે. ૫
 એવું જાણીને સૌ દરી બળે, હેતે હિંમત લાવીછ;
 કર જોડીને નરભો કહે, આ તે પાણી કે વાણીછ. શુરે. ૬

પદ ૩ શ્રું-રાગ ધન્યાશ્રી.

મીઠડલી તારી મેરલીમાં, જો મોઢે છે માદાવા; ટેક.
 ગોઠુલીયાની નારી, શુરે છે કાં રહેવું;
 મુને જે કહે તે સહેવું, મારે દુખર્ક કોણ આગળ કહેવું. મીઠલડી. ૧
 મારે સાસુની મુળી, અને માથે મુઠો પુળી;
 એને જમડા લેશે મુમુળી, મીઠલડી. ૨
 વાદાલો નરભેરામના સ્વામી, અંતરનો અંતર જ પામી;
 હુ તો પૂરણ પદ મહા પામી, મીઠલડી. ૩

હરિભજનનાં પદો.

પદ ૫ મું. ✓

સખી શું રે ચયુદ્ધેવજ નારને જો; ૧
મહી સાટે વેચે છે મોસારને જો. ૧
ગોપી પ્રેમ મગનમાં નિસરી જો; ૨
સારી દેહની દશા ગઈ વિસરી જો. ૨
ગોપી ત્રણ ભોવન નથી સારણી જો; ૩
શેરીએ શેરીએ મ્હાલે પોકારતી જો. ૩
અને કારણ ચયું કંઈ વાટમાં જો; ૪
બહુ નામી બીરાજે એના પ્રાંટમાં જો. ૪
નરભેરામના સ્વામીના સાથમાં જો; ૫
અમે છિયે હરિના હરિઅમ હાયમાં જો. ૫

*પદ ૬ હું-રાગ કાફી.

જીવન ધન તારું રે, બોડાણા કંઈ બાકી નથી. ૧
કર્યું અજવાળું રે, ઘેર લાભ્યા લક્ષ્મીપતિ, ૧
વર્ણવી ના શકું રે, બોડાણા તારી અગમ મતિ. ૧
અનેક ભક્ત આગળ મેં દીઠા, તેણે તારી પોતાની ભત; ૧
મર્દ બોડાણા મેં તને દીઠા, તો તારી યુજરાન. ૨
મર્દ બોડાણા મૂઝ મેં તારી દીઠા, બીજા તો સર્વના કેસ; ૨
વર્ણવી ના શકું રે, બોડાણા તારી અગમ મતિ. ૩
રાણી રક્ષમણી ને રાધીકા, જેનો કૃષ્ણ સરખો ભતાર; ૩
દ્વારકાના કંકાર ડોકાર લાભ્યો, જળ કીધું ગોમતી. ૪
સર્વ સુખથી હું રે નાહ્યો, ભણું ભાગીરથી; ૪
જીવતર ધન્ય તારું રે, બોડાણા કંઈ બાકી નથી. ૫
કર્યું અજવાળું ઘેર, લાભ્યા લક્ષ્મીપતિ; ૫
બેચર પ્રતાપે નરભો કહે છે, નીજ ધામ ડોકર. ૬
મુજ અપરાધીથી અવાઈ ન શકે, મને કૃષ્ણ જ્ઞાનાં કોડ; ૬
જીવતર ધન્ય તારું રે, બોડાણા કંઈ બાકી નથી. ૭

પદ ૭ મું-રાગ કલ્યાણ.

ઝારો ઝારો આવે રે, હો આલીંગાર કાનુડા રે, ઝારો આવે;
મળવાને મન આતુર થયું છે વાલા, સમ રે ખાઈ છું હું તો તારા રે. હો વારી. ૧
આંખડીમાં અગી ઝરે છે, નયણાં વરસે છે એધારાં રે. હો વારી. ૨

* આ પદ જેવું જુ. કા. છઠ્ઠા ભાગમાં આ જ કવિત્વું પદ છે પણ તેમાં ને આમાં થયેલા વક્ત્ર-
વત્ત હોવાથી અહીં દબાવે કર્યું છે

આવો તો ભીંગ્મય મારી, નવ રંગ સાડી વા'લા, નારે આવો તો મેડો તૂટેરે. હો વારી. ૩
નરમે ગોવિંદના સ્વામીને કહું છું વાલા, પર ઘેર જાજે માં પીઉડા રે. હો વારી. ૪

નાગર.

ગિરિધરનું પદ. ૮

પદ ૧ છંડ.

વહાલો પ્રેમને તે વશ થાય રાજી રે, તેહમાં શું કરે પંડિત ને કાજી રે;
માહરો સાચો સંદેશો કહેજો રે, જઈ જોકુલ મથુરામાં રહેજો રે. ૧
મથુરામાં હરિ જન્મીયા, જોકુલ ગયા છે નાશી;
માથી પૂતનાના પ્રાણુ હયા, વહાલે નજરે જોયું તપાસી રે. વહાલો. ૨
યજ્ઞ કરે લાં ઝાંખી ન જોયું, આહીરનું અન્ન લે માગી;
મોટા યજ્ઞેશ્વરને સ્વપ્ને ન આવે, વ્રજ વનીતાશું તાલી લાગી રે. વહાલો. ૩
વિદુરને ઘેર કૃષ્ણ પધાર્યા, કુળાં આજ્યાં બે મધ્વી;
અખળાને હાથે હરિ (એ) આરોગ્યા, વહાલે નજરે જોયું જાગી રે. વહાલો. ૪
શુશ્રુષા હતી જે પોપટ બહુવતી, રામ નામ લેહે લાગી;
વિમાન બેસાડી વહાલે વેકુંઠ મોકલી, એની સંસારની બમણા ભાગી રે. વહાલો. ૫
નામ લેતાં નિંદા કરે છે, એવા જગતના લોક પાજી;
નાગરના સ્વામી બીડલાંજન, મારે માથે ગિરિધરરહો છે ગાજી રે. વહાલો. ૬

નારણ.

હરિભજનનાં પદો.

પદ ૧ છંડ.

માયા પાસે પડીયા બહુ જન, જગત દુઃખમાં ઝૂંઝે;
આંખે વળી માયાની છારી, તેથી તો હરિ નવ સૂઝે. ૮૬.
હું તું સહુ બુદ્ધ જાતિ, કરે અતિ વિખવાદ;
એક એકનો મત ખેંચે છે, કરી વાદ વિવાદ. જગત. ૧
એક બીજાની નિંદા બોલે, મન આણી અહેકાર;
સામાને સળજો સંતાપી, હર્ષ પામે છે અપાર. જગત. ૨
ખોટાને સાચું જાણે છે, સાચું જાણે ફોક;
કરવાનું તે છોડી દેખને, ના કરવાનું કરે લોક. જગત. ૩
સત્ય માર્ગ જે હરિનો મુકી, ચાલે મારગ આડે;
આંખે દેખે માયા અંધારી, પડે ચોરાસીના ખાડે. જગત. ૪

સ્વમવત આ સુખ સંસારી, નિદ્રામાં સહુ જોયું;
 પ્રાતરકાળે ઝમકી જાગ્યો, થયો નિરાસ ને જોયું. જગત. ૫
 દુઃખ દરિયો આવીને પડીયો, ચારે ખાંજો ભમીયો;
 પહેલાથી આ મનુષ્યા દેહે, ભાવે હરિને ના નમીયો. જગત. ૬
 દુઃખદાયક થોડું સુખ મેહેલી, સુખ સાગરમાં ઝીલો;
 એરી માયા ઢોળી નાખી, હરિ રસ અમૃત પીલો. જગત. ૭
 કહ્યું સાંભળો, મારું કાને, તો તમને સંભળાવું;
 હરિ ભજને આ મનુષ્યા દેહે, ટાણું મળે નહિ આવું. જગત. ૮
 સર્વે ઘટમાં એક અવિનાશી, સમગ્ર નમતા રહેવું;
 કહે નારણુ એથી સુખ મળશે, સેજે સ્વર્ગના જેવું. જગત. ૯

પદ ૨ જી.

વસે શ્રી હરિ સૌ ઘટમાંહી, જુઝીને એવું શિર નામો;
 પામો પ્રેમ પ્રણુનો લાઈ, પહેરીને હરિ ચરમો. ૨૬.
 માલીક તે આ ઘટમાં રહે છે, જેણે આ દુનિયા ખાંધી;
 સાચવવા સાથે બેઠો છે, અનેક યુક્તિ તે સાંધી. જુઝીને. ૧
 પિતા સર્વનો એ છે જાતે, બાળક સહુ જમ પ્રાણી;
 રાત દિવસ એને સંભાળો, પ્રીત પોતાની જાણી. જુઝીને. ૨
 તેને વહાણી વેરી કો નથી, સૌ પર સરખી માયા;
 ચાર ખાણના સઘળા જીવને, એહેની છે ધણી સહાયા. જુઝીને. ૩
 માટે સજ્જન તમને કહું છું, સહુને નમતા હડિ;
 કરુણા સિંધુ સહુ પાસે છે, માનવ પણ ખગ કીડો. જુઝીને. ૪
 પાસે છે ને નહિ આજખસો, તો તે કહો કેમ જડશે;
 કરતુરી કારણ મૃગ જાતે, અઘોર વન આચડશે. જુઝીને. ૫
 નારણુ કહે છે હું જેવું જાણું, તેવું તમને કહું છું;
 સર્વેમાં હરિ સરખા જાણી, ભાવે નમીને સુખ લઈ છું. જુઝીને. ૬

પદ ૩ જી-રાગ કાશી.

શુર દેવ કરું પ્રણામ, ઉપાય કહો તરવાનો;
 મારો જીવ ચડ્યો બ્રહ્માંડ, જેથી નહીં ચરવાનો. ૨૬.
 જેની જોડે હું પરણીયો છું, તે બહુ ચાવે આડી,
 દશ બાળક તેનાં તે મુજને, ઘણાં સૈતાપે દહાડી. ઉપાય કહો. ૧
 સહુ ફરજંદ મારું ના માને, ચાવે આડી રાહે;
 પાચ થયા છે મારા શત્રુ, તેની સેવાને તે ચાહે. ઉપાય કહો. ૨
 બપો દેખે ત્યાં મુજને મારે, થઈને મારાં કાળ;
 હું સંતાતો તેથી રે ચાહુ, આવી મળે તત્કાળ. ઉપાય કહો. ૩

લટી વટી હું હાંપી રે મેલું, તોએ ના મૂકે કેડો;
 નિત્ય મારાં મૂળાં રે કાપે, એ દુઃખનો નથી છેડો. ઉપાય કહો. ૪
 શું આદરવું કેવો ચાલું, પૂજું કેના પાય;
 જેથી મ્હારું કારજ સુધરે, આવો જીલમ સહુ જાય. ઉપાય કહો. ૫
 એનાથી હારીને બેઠો, મરો રાંડ પરિવાર;
 કહે નારણ દુઃખથીહું છુંડું, સદ્ ગુરુજી કરજો વહાર. ઉપાય કહો. ૬

પદ ૪ શું-રાગ કાફી.

ગુરુ દેવ કહે કર પેર, જેથી એ સહુ દૂર નારો;
 તારો થાશે મનોરથ સિધ, જીલમ સર્વ જાશે. ટેક.
 નારીને તમે સાથે રાખો, બાલકને નવ ચાહો,
 તેનું સાંભળશો નહિ કાને, તે કહે ત્યાં નવ જાઓ. જેથીં ૧
 જાણે બાળક છે નહિ મારે, એવું મનમાં ધારો;
 છે નહિ તેવાં તે જાણો, ત્યારે આવે દુઃખ આરો. જેથીં ૨
 જો બાળકની હાનિ કાજે. નારી પામે દુઃખ;
 ધર ધણીઆણી હારી બેસે તો, કેમ પામીયે સુખ. જેથીં ૩
 ધર સસાર નભાવવો હોય તો, સત્ય વર્ગને ઝાલો,
 અસત્યને અલગ મૂકી દેઘ, આડે માર્ગે ના ચાલો. જેથીં ૪
 પાંચ શત્રુ તારી પુઠે ફરે છે, તેનું જોર ન ચાલે;
 જીવતા મરશે પાચે જીવ્યું તે, સુખ સાગરમાંતું મ્હાલે. જેથીં ૫
 દૃઢ વિશ્વાસે મનમાં રહીને, સદ્ ગુરુને સેવો;
 કહે નારાયણ હારિ ભક્તિનો, અમૃત રસ પી લેવો. જેથીં ૬

૧. ખરા પ્રેમથી રીએ અવિનાશી, ધણા જન્મ તણા બંધ ભય નાશી,
અને ભક્ત, તણ જન્મ, રહી વિરક્ત, ચાલ સુક્ત;
ખસક માંહી માંહી. તમે પ્રેમથી. ૩
- સૌંધુ ચિત્ત પ્રભુ પ્રલ્હાદે, ભજે નામ ચતાં નિત્ય વિખવાદે,
પીડી રાય, સહુ પ્રજાય, દુઃખ દાય, કરે સ્થાય;
પ્રભુ તાંહી તાંહી. તમે પ્રેમથી. ૪
- સુધન્વાએ ધરી પ્રેમ હરિ ગાયા, કીધા ક્રોધ નીજ તાતતણી માયા,
તાતુ થાય, તેલ જ્યાંય, કડા માંભ, નાખ્યો ત્યાંહ;
ખાખ્યો નાંહી નાંહી. તમે પ્રેમથી. ૫
- જુઓ પ્રેમતણી વાત ધણી માહરી, ખરા પ્રેમથી આધીન ગિરિધારી,
રણા સાય, યદુનાથ, છોડી સાય, જાલી હાય;
મીરાં બાર્ધ બાર્ધ. તમે પ્રેમથી. ૬
- હરિ પ્રેમ મગન મહેતા નરસાર્ધ, કરી ભક્તિ ખરી જૂનાગઢ માંહી,
વિશ્વાધાર, આવી સાર, ધણી ધાર, કરી વહાર;
ગાદયા બાહી બાહી. તમે પ્રેમથી. ૭
- વીરા, પીપો, ધનો, કખીરજકા સાચા, સેનો રોહીદાસ આદે બજી રાચો,
ચર્પા કામ, લેતાં નામ, મળ્યા ધામ, સુદર સ્થામ;
ભેટયા ધાર્ધ ધાર્ધ. તમે પ્રેમથી. ૮
- એમ કામ અતિ ભક્ત કરાં કીધાં, જોણે શુદ્ધ મને બજી નામ દીધા,
ધરી પ્રીત, ભજે નિત્ય, જે ખચીત, એજ રીત,
પ્રભુ સાહી સાહી. તમે પ્રેમથી. ૯
- માટે હરિ ભજે કહેણ મારું માની, છોડી કામ ક્રોધ લોભ જુક ગુમાની,
પુરી આસ, અવિનાય, રાખી પાસ, નારણદાસ;
પ્રભુ ગાર્ધ ગાર્ધ. તમે પ્રેમથી. ૧૦

“ગુજરાતી”માં વેચાતા ગ્રન્થો.

પુસ્તકનું નામ.	કિંમત.
પૃહત્ કાવ્ય દોહન, ભાગ ૧ હો (૪ થી આવૃત્તિ.)	૧-૮-૦
પૃહત્ કાવ્ય દોહન, ભાગ ૨ જો (૩ શ આવૃત્તિ.)	૨-૮-૦
પૃહત્ કાવ્ય દોહન, ભાગ ૩ જો (૨ શ આવૃત્તિ.)	૨-૮-૦
પૃહત્ કાવ્ય દોહન, ભાગ ૪ થો	નથી
પૃહત્ કાવ્ય દોહન, ભાગ ૫ મો	૩-૦-૦
પૃહત્ કાવ્ય દોહન, ભાગ ૬ હો	૩-૦-૦
પૃહત્ કાવ્ય દોહન, ભાગ ૭ મો	૩-૦-૦
પૃહત્ કાવ્ય દોહન, ભાગ ૮ મો	૩-૦-૦
નરસિંહ મહેતા કૃત કાવ્ય સંગ્રહ	૩-૦-૦
દયારામ કૃત કાવ્ય સંગ્રહ (૪ થી આવૃત્તિ)	૧-૮-૦
પ્રવીણ સાગર રૂઢિદી મૂળ અને ગુ. ભાષાંતર	૩-૦-૦
બ્રહ્માનંદ કાવ્ય (૨ શ આવૃત્તિ)	૧-૧૨-૦
સુમતિ પ્રકાશ (બ્રહ્માનંદ સ્વામિકૃત)	૦-૬-૦
નખવાણી (પ્રાસાદિક કાવ્ય)...	૨-૦-૦
શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્ર (કવિ ગિરિધર કૃત)	૨-૦-૦
સવિતા કૃત કવિતા	૧-૦-૦
સ્ત્રી ગીત સંગ્રહ	૦-૧૦-૦
નર્મ કવિતા (મોટી)	૭-૦-૦
નર્મ કવિતા (નાની-છુટક)	૦-૬-૦
નર્મ કવિતા (સુરત મીરાન પ્રેસમાં છપાયેલી)	૦-૨-૦
નર્મ કવિતા (સુરત સોદાગર પ્રેસમાં છપાયેલી)	૦-૧-૦
મેઘદૂત ભાષાંતર	૧-૮-૦
નળાખ્યાન (નર્મદ સંશોધિત)	૦-૫-૦
શ્રીમદ્ ભાગવત પદ્યબંધ કવિ વલ્લભ, પ્રેમાનંદ (દશમ સ્કંધ) અને સુદર કૃત	૫-૦-૦
બિહારી-સતસર્ધ	૧-૧૨-૦
અયંકાર ચત્રિકા (૨ શ આવૃત્તિ)	૧-૦-૦
નાટકો.	
વિક્રમોર્વશીય નાટક	૧-૧૨-૦
રાજલકિતવિગમ્ય (ભાણ)	૦-૨-૦
તપ્તાસંવરણ નાટક	૦-૨-૦

ગુજરાતીમાં વેચાતા ગ્રન્થો.

પુસ્તકનું નામ.					કિંમત.
બાળકૃષ્ણ વિજય નાટક (પાકા પુકો)	૦-૮-૦
(કાચા પુકો)	૦-૬-૦
ટ્રોપીકી દર્શન	૦-૧૨-૦
રામ જનમી દર્શન	૦-૧૨-૦
સાર શાકુંતલ	૦-૮-૦
ધાર્વતીપરિણય	છપાય છે.

નવલ કથા.

કથાસરિસાગર (બે ભાગ આદિતિ ૨ છ)	૪-૦-૦
અદ્ભુત વિક્રમાદિત્ય ભાગ ૧ લો	૧-૦-૦
દરિદ્રવર્તિ	૧-૮-૦
સરય કાદમ્બરી	૧-૦-૦
માલતીમાધવની વાર્તા	૦-૫-૦
વિક્રમોર્વશીયની વાર્તા	૦-૩-૦
શકુંતલાની વાર્તા	૦-૩-૦
હાજીખાખાનાં સાહસ કમોં	૧-૪-૦
મુક્તમાળા	૦-૧૦-૦
હાથનાં કર્યો દેવે વાગ્યાં	૧-૪-૦
રાસેલાસની કથા	૦-૧૦-૦
દીનાબેન-રામેલાસની કથાનો ઉત્તર ભાગ	૦-૧૦-૦
૨૫૦૦ વર્ષ પૂર્વેનું હિન્દુસ્તાન	૦-૧૨-૦

ઐતિહાસિક નવલ કથા.

દીપુ સુમતાન (પ્રથમ ભાગ)	૧-૮-૦
વિઠ્ઠીપર હાલો (બીજી આદિતિ)	૧-૦-૦
અરાડમી સદીનું હિન્દુસ્તાન	૧-૮-૦
અરુગજેબ અને રાજપૂતો	૨-૦-૦
શાહખાનો અને બીખારી	૧-૮-૦
હુરદોગમની સૌદી	૨-૦-૦
ખાજાન ખાજાન	૨-૦-૦
જેમસાહેબ	૨-૮-૦
પાણીપતનું યુદ્ધ	૨-૦-૦
નરજહાન	૨-૦-૦
રૂપનગરની ગજકુંવરી	૨-૦-૦

ગુજરાતીમાં વેચાતા ગ્રન્થો.

પુસ્તકનું નામ.	કિંમત.
ધન્દુકુમારી ...	૧-૮-૦
ધારતીનું યુદ્ધ ...	૨-૦-૦
રાજાજીનો વાપનખ દલદીધાટનું યુદ્ધ } ...	૨-૦-૦
નંદનવનનો નાશ ...	૨-૦-૦
પેશવાઈની પશ્તીનો ખસ્તાવ ...	૨-૦-૦
ઔરંગઝેબનો ઉદય ...	૨-૦-૦
પશ્ચિમી અથવા બરમીમૂલ ચિત્રોડ ...	૨-૦-૦
કલ્સેઆમ (નાહિની દિલીપર ચદાઈ) ...	૨-૦-૦
ભદ્રકાળી-પાવાગઢનો પ્રસવ ...	૨-૦-૦
જગન્નાથની મૂર્તિ અથવા ભારતનું ભવિષ્ય ...	૨-૦-૦
જનનાખાનાની બીજીઓ ...	૦-૧૨-૦
લીલા-(યોગની એક વાર્તા) ...	૧-૦-૦

સામાજિક નવલકથા.

ગંગા-એક ગુર્જર વાર્તા ...	૧-૦-૦
સવિતામુંદરી ...	૦-૪-૦
ધારીરામ કોટવાલ ...	૦-૮-૦
વિક્રમની વીરામી સદી ...	૩-૦-૦
એમ. એ. બનાકે ક્યો મેરી મિટી ખરાબ કી?... ...	૧-૨-૦
આજ દાસનો સુધારો કે રમણીય ભયંકરતા ...	૧-૨-૦

ઐતિહાસિક.

રાજતરંગિણી-ભાગ ૧ લો ...	૩-૦-૦
દેવરઅલ્લી ને દીપુ સુન્દતાન (૨ જ આવૃત્તિ) ...	૧-૪-૦
લોર્ડ લોરેન્સ ...	૧-૪-૦
લોર્ડ વિલ્યમ બેન્ટિન્ક ...	૧-૪-૦
ઔરંગઝેબ ...	૧-૪-૦
મહારાણી શ્રી વિક્ટોરિયાનું જીવનચરિત્ર (સચિત્ર) ...	૧-૮-૦
પુરાતન દિલ્લી (૪૦ ચિત્રો) ...	૨-૦-૦
ઈર્ષ્ઝંડનો ઇતિહાસ ...	૧-૮-૦
દિલ્લા સોદ્ધાનો ટુંકો ઇતિહાસ ...	૦-૩-૦
યૂરોપનો ઇતિહાસ (રા. મહિપતરામ) ...	૦-૨-૦

શુજરાતીમાં વેચાતા ગ્રન્થો.

પુરતકેનુ નામ.

દાસમસનો વૃત્તાંત
જગતના ઇતિહાસની રૂપરેખા

બાળકો માટે.

બાળકોનો આનંદ ભાગ ૧ લો (ખીછ આવૃત્તિ)	...
બાળકોનો આનંદ ભાગ ૨ જો (ખીછ આવૃત્તિ)	...

નવા છપાવાના ગ્રન્થો.

દયારામ કૃત કાવ્ય સમૃદ્ધ. ભાગ ૨ જો	'...	''...
અખા ભક્તની વાણી સંગ્રહ
મીરા બાઈની કવિતા
સિંહાસન અત્રિશિ કવિ સામળ કૃત